

โครงการอาณานิคมศึกษา 5 ภูมิภาค (อบศ.5)

5 AREA STUDIES PROJECT (5ASP)

ต้นฉบับสมบูรณ์

โครงการ แปลหนังสือ “หนทางสู่เสรีภาพ”

โดย นางสาวพร แดกโช

พฤษภาคม 2546

สัญญาเลขที่ 5 ASP/TRF/057/2545

ต้นฉบับสมบูรณ์

โครงการ แปลหนังสือ “หนทางสู่เสรีภาพ”

ผู้แปล นางสาวพร แลคโซ

บรรณาธิการ ผศ. พรรณงาม เก้าธรรมสาร

ได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ชุดโครงการอาณานิคมศึกษา 5 ภูมิภาค

คำอุทิศ

ผมขออุทิศหนังสือเล่มนี้ให้แก่ ลูกทั้งหกคนของผม คือ มาติบาและมาคาซิเว(ลูกสาวคนแรกของผม) ซึ่งทั้งคู่เสียชีวิตไปแล้ว และมักกาโท มาคาซิเว เซนานิ และชินด์ซึ ผู้ซึ่งให้ความความสนับสนุนและความรักอย่างมากแก่ผม รวมทั้งขออุทิศให้แก่หลานทั้งยี่สิบเอ็ดคน และเหลนสามคนของผม ผู้ซึ่งสร้างความชื่นใจให้กับผมอย่างยิ่ง ตลอดจนขออุทิศให้กับสหาย เพื่อน และชาวแอฟริกันได้ทุกคนซึ่งผมรับใช้ และซึ่งความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว และรักชาติ ของพวกเขาเป็นแรงบันดาลใจให้กับผม

กิตติกรรมประกาศ

หนังสือเล่มนี้เต็มไปด้วยประวัติศาสตร์อันยาวนาน ดังที่ผู้อ่านจะได้ค้นพบ ผมเริ่มเขียนมันอย่างลับๆ ในปีค.ศ. 1974 ระหว่างที่ติดคุกอยู่ที่เกาะร็อบเบน หากปราศจากความช่วยเหลือของสหายเก่าแก่ของผม ก็อวอลเตอร์ ชีซูลู และอาร์ห์เหม็ด คราพาดา ที่ช่วยรื้อฟื้นความทรงจำของผมแล้ว ผมไม่แน่ใจว่าต้นฉบับจะเขียนเสร็จหรือไม่ ลำเนาของต้นฉบับที่ผมเก็บไว้กับตัวนั้นถูกค้นพบโดยทางการเรือนจำและถูกทำลายไป อย่างไรก็ตาม นอกเหนือจากทักษะทางด้านทางตัวเลขแล้ว เพื่อนนักโทษของผมคือแม็ค มหารัจ และไอซู ชิบา ยังช่วยลักลอบนำต้นฉบับของผมไปยังที่หมายอีกด้วย ผมกลับมาเขียนเรื่องต่อหลังจากที่ได้รับการปล่อยตัวเมื่อปีค.ศ. 1990แล้ว

นับตั้งแต่ได้รับการปล่อยตัว ตารางเวลาของผมก็เต็มเหยียดด้วยหน้าที่และความรับผิดชอบต่างๆ ซึ่งทำให้มีเวลาในการเขียนน้อยมาก โชคดีที่ผมได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมงาน เพื่อน และผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งทำให้งานของผมสำเร็จลงได้ และผมขอแสดงความขอบคุณบุคคลเหล่านี้

ผมรู้สึกขอบคุณอย่างยิ่งต่อริชาร์ด สเต็งเกิล ซึ่งร่วมมือกับผมผลิตหนังสือเล่มนี้ขึ้นมา ด้วยความช่วยเหลือที่มีค่ายิ่งในการตรวจสอบและแก้ไขตอนต้นๆ รวมทั้งเป็นผู้เขียนตอนหลังๆ ผมยังหวังระลึกถึงความหลังด้วยความเป็นสุขถึงการเดินเล่นตอนเช้าตรู่ของเราในทรานส์ไค และการให้สัมภาษณ์เป็นเวลาหลายชั่วโมงในเชลล์ เฮาส์ ในโจฮันเนสเบิร์ก และที่บ้านของผมในฮูจตัน ขอขอบคุณเป็นพิเศษสำหรับแมรี พอฟฟ์ ซึ่งช่วยเหลือริชาร์ดในงานนี้ ผมยังได้รับคำแนะนำและการสนับสนุนจากฟาติมา มิร์, ปีเตอร์ มากูบาน, นาดีน กอร์ดิมอร์ และ เอเชเกียล อิมฟาห์เลเล ด้วย

ผมอยากจะขอบคุณสหายอาร์ห์เหม็ด คราพาดา เป็นพิเศษ ที่ได้ใช้เวลาอันยาวนานตรวจสอบ แก้ไข และให้ข้อมูลที่ถูกต้อง ขอขอบคุณอย่างยิ่งสำหรับเจ้าหน้าที่ประจำสำนักงานของเอเอ็นซี ซึ่งดำเนินการจัดส่งเพื่อการจัดทำหนังสือเล่มนี้อย่างอดทน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบาร์บารา มาเซเคลา ที่ได้ช่วยประสานงานอย่างเยี่ยมยอด เช่นเดียวกับ อิซบาล มิร์ ที่ได้สละเวลาในการดูแลทางด้านธุรกิจของหนังสือเล่มนี้ ผมขอขอบคุณบรรณาธิการคือ วิลเลียม ฟิลลิปส์ แห่ง ลิตเติล บราวน์ ที่ชักนำโครงการนี้มาตั้งแต่ต้นปีค.ศ. 1990 เป็นต้นมา และช่วยตรวจสอบข้อเขียน ตลอดจนเพื่อนร่วมงานของเขาชื่อ จอร์แดน พอฟวิน, สตีฟ ชไนเดอร์, ไมค์ แม็ททิล, และ ดอนนา ปีเตอร์สัน ผมใคร่ขอขอบคุณศาสตราจารย์ เกล เกอร์ฮาร์ท ที่ช่วยตรวจสอบต้นฉบับในแง่ของข้อเท็จจริงต่างๆ

บทคัดย่อ

เนลสัน แมนเดลา เป็นหนึ่งในผู้นำทางศีลธรรมและผู้นำทางการเมืองในยุคสมัยของเรา เขาเป็นวีรบุรุษในแวดวงระหว่างประเทศ ที่อุทิศตนทั้งชีวิตให้กับการต่อสู้กับการกดขี่ทางเชื้อชาติในแอฟริกาใต้ และจากการต่อสู้ดังกล่าวทำให้เขาได้รับรางวัลโนเบล สาขาสันติภาพและได้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีของประเทศนั้น นับตั้งแต่ได้รับการปล่อยตัวในปีค.ศ. 1990 หลังจากที่ต้องติดคุกอยู่เป็นเวลาถึงกว่ายี่สิบห้าปี แมนเดลาก็กลายมาเป็นบุคคลที่โดดเด่นในทางการเมืองที่ดึงดูดใจและสร้างแรงบันดาลใจมากที่สุดในโลก ในฐานะประธานสภาแห่งชาติแอฟริกัน(เอเอ็นซี)และหัวหน้าขบวนการที่ต่อต้านการเหยียดผิวในแอฟริกาใต้นั้น เขาเป็นตัวผลักดันให้มีรัฐบาลหลายเชื้อชาติและการปกครองโดยเสียงข้างมากขึ้นในแอฟริกาใต้ แมนเดลาได้รับการยกย่องในทุกหนทุกแห่งว่าเป็นพลังอันสำคัญในการต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนและความเสมอภาคทางเชื้อชาติ

Long Walk to Freedom เป็นชีวประวัติที่น่าติดตามและมีชีวิตชีวาของเขา เป็นหนังสือบันทึกความทรงจำของบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ที่ดีที่สุดเล่มหนึ่ง ในหนังสือเล่มนี้ เนลสัน โรลิห์ลาห์ลา แมนเดลาได้บอกเล่าเรื่องราวที่ไม่ธรรมดาเกี่ยวกับชีวิตของเขาเป็นครั้งแรก ทั้งในเรื่องของการต่อสู้ การปราศรัย การกลับมีความหวังขึ้นใหม่ และชัยชนะในที่สุด ซึ่งเรื่องราวเหล่านี้คนส่วนใหญ่ในโลกยังไม่ได้รับรู้มาจนกระทั่งบัดนี้

ในฐานะบุตรบุญธรรมของหัวหน้าเผ่าเทมบู แมนเดลา ได้รับการเลี้ยงดูมาตามประเพณีและวัฒนธรรมของเผ่าตามอย่างบรรพบุรุษของเขา แต่ด้วยหนุ่มนั้น เขาได้เรียนรู้ความจริงใหม่ๆ และเป็นความจริงที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ของสิ่งที่เรียกว่าการเหยียดผิว ซึ่งเป็นหนึ่งในระบบที่มีอิทธิพลและมีประสิทธิภาพที่สุดของการกดขี่ที่เคยมีมา เขาได้บอกเล่าเรื่องราวชีวิตในวัยเยาว์ของเขาอย่างโอ้อวดและน่าทึ่งในฐานะนักศึกษากฎหมายและเสมียนในสำนักงานทนายความในโจฮันเนสเบิร์กที่มีความตื่นตัวทางการเมืองน้อยมาก รวมถึง บทบาทอันสำคัญของเขาในการชุบชีวิตของเอเอ็นซีที่อืดอาดเชื่องช้าขึ้นมา ด้วยการจัดตั้งสันนิบาตเยาวชนขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 1950 เขาได้บรรยายถึงการต่อสู้ที่ห่มเทาของเขาโดยแลกกับชีวิตครอบครัวของตนเอง ซึ่งนำไปสู่การล่มสลายของชีวิตแต่งงานครั้งแรก และการที่ต้องแยกจากลูกๆ อันเป็นความเจ็บปวดอย่างที่สุดของเขา

แมนเดลาทำให้เห็นภาพที่เด่นชัดของการสู้รบทางการเมืองที่ขยายวงออกไปอย่างมากในช่วงทศวรรษที่ 1950 ระหว่างเอเอ็นซีและรัฐบาล มีทั้งเรื่องราวของการหลบหนีไปใช้ชีวิตใต้ดินที่มีสีสัน และการพิจารณาคดีไรโวเนียในปีค.ศ. 1964 ซึ่งจากคดีนั้นเองทำให้เขาถูกตัดสินจำคุกตลอดชีวิต เขาเรียบเรียงเรื่องราวในช่วงยี่สิบเจ็ดปีที่อยู่ในคุก ตลอดจนการเจรจาที่ซับซ้อนและละเอียดอ่อนที่นำไปสู่ทั้งเสรีภาพของเขาและจุดเริ่มต้นของการยุติการเหยียดผิว ทำยที่สุด แมนเดลาเล่าถึงเหตุการณ์อันมีอาจลึ้มเลือนซึ่งเป็นข้อมูลวงในนับตั้งแต่ที่ได้รับการปล่อยตัวซึ่งนำไปสู่ประชาธิปไตยแบบเสรี หลายเชื้อชาติ ในแอฟริกาใต้

สำหรับคนสองล้านคนทั่วโลกแล้ว เนลสัน แมนเดลา เป็นสัญลักษณ์ของชัยชนะ ของเกียรติยศและความหวัง เหนือความสิ้นหวังและความเกลียดชัง อย่างที่ไม่มีใครเสมอเหมือน เขายังเป็นสัญลักษณ์ของผู้ที่มีวินัยในตนเองและมีความรักให้กับผู้ที่ประหัดประหารตน Long Walk to Freedom เป็นหนังสือที่ได้รับความนิยมทุกยุคสมัย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงจิตวิญญาณเช่นนั้น

Abstract

Nelson Mandela is one of the great moral and political leaders of our time: an international hero whose lifelong dedication to the fight against racial oppression in South Africa won him the Nobel Peace Prize and the presidency of his country. Since his triumphant release in the 1990 from more than a quarter-century of imprisonment, Mandela has been at the center of the most compelling and inspiring political drama in the world. As president of the African National Congress and head of South Africa's antiapartheid movement and majority rule. He is revered everywhere as a vital force in the fight for human rights and racial equality.

Long Walk to Freedom is his moving and exhilarating autobiography, a book destined to take its place among the finest memoirs of history's greatest figures. Here for the first time, Nelson Rolihlahla Mandela tells the extraordinary story of his life- an epic of struggle, setback, renewed hope, and ultimate triumph, which has, until now, been virtually unknown to most of the world.

The foster son of a Thembu chief, Mandela was raised in the traditional, tribal culture of his ancestors, but at an early age learned the modern, inescapable reality of what came to be called apartheid, one of the most powerful and effective systems of oppression ever conceived. In classically elegant and engrossing prose, he tells of his early years as an impoverished student and law clerk in Johannesburg, of his slow political awakening, and of his pivotal role in the rebirth of a stagnant ANC and the formation of its Youth League in the 1950s. He describes the struggle to reconcile his political activity with his devotion to his family, the anguished breakup of his first marriage, and the painful separations from his children.

He brings vividly to life the escalating political warfare in the fifties between the ANC and the government, culminating in his dramatic escapades as an underground leader and the notorious Rivonia Trial of 1964, at which he was sentenced to life imprisonment. He recounts the surprisingly eventful twenty-seven years in prison and the complex, delicate negotiations that led both to his freedom and to the beginning of the end of apartheid. Finally he provides the ultimate inside account of the unforgettable events since his release that produced at last a free, multiracial democracy in South Africa.

To millions of people around the world, Nelson Mandela stands, as no other living figure does, for the triumph of dignity and hope over despair and hatred, of self-discipline and love over persecution and evil. *Long Walk to Freedom* embodies that spirit in a book for all time.

สารบัญ

ตอนที่1	ชีวิตวัยเด็ก
ตอนที่2	โจฮันเนสเบิร์ก
ตอนที่3	กำเนิดของนักสู้เพื่อเสรีภาพ
ตอนที่4	การต่อสู้คือชีวิตของผม
ตอนที่5	กบฏ
ตอนที่6	ล่องหนลงใต้ดิน
ตอนที่7	ไรไวเนีย
ตอนที่8	เกาะร็อบเบน:หลายปีแห่งความมืดมน
ตอนที่9	เกาะร็อบเบน:เริ่มหวัง
ตอนที่10	คุยกับศัตรู
ตอนที่11	เสรีภาพ

ตอนที่ 1
วัยเด็กในชนบท

สิ่งเดียวที่พ่อของผมได้ให้ติดตัวผมมาตั้งแต่เกิดนอกเหนือจากให้ชีวิต บทบัญญัติสำหรับการปกครองเผ่าและเชื้อสายราชวงศ์ที่มอบแล้ว ก็คือชื่อ “โรลิห์ลาห์ลา” ซึ่งมีความหมายตามตัวอักษรในภาษากอซา (Xhosa)¹ว่า “การคืบคลาน” แต่มีความหมายอย่างไม่เป็นทางการว่า “ตัวก่อปัญหา” ผมไม่อยากเชื่อชื่อของใครคนหนึ่งสามารถบ่งบอกอนาคตได้และไม่อยากเชื่อว่าพ่อของผมจะล่วงรู้ถึงอนาคตของผม แต่หลายปีต่อมาบรรดาเพื่อนฝูงและญาติต่างพากันโทษว่าเป็นเพราะชื่อนั่นเองที่ทำให้ผมสร้างปัญหาหรือไม่ก็ประสบปัญหานานาประการ ส่วนชื่อภาษาอังกฤษหรือชื่อคริสเตียนของผมซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีนั้นเพิ่งมาตั้งในวันแรกที่ผมเข้าโรงเรียน ผมเล่าล่วงหน้าไปหน่อยแล้ว

ผมเกิดวันที่ 18 กรกฎาคมปีค.ศ. 1918 ที่หมู่บ้านอิมเวโซ² ซึ่งเป็นหมู่บ้านเล็กๆตั้งอยู่บนลุ่มแม่น้ำอิมบาเซในอำเภออุมทาทาเมืองหลวงของทรานสไค ปีที่ผมเกิดเป็นปีที่สงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ซึ่งประชาชนหลายล้านคนถูกสังหารทั่วโลกสิ้นสุดลงพอดีและก็เป็นปีที่คณะผู้แทนของสภาแห่งชาติแอฟริกัน หรือเอเอ็นซี(African National Congress, ANC) เดินทางไปร่วมประชุมสันติภาพที่กรุงแวร์ซายส์เพื่อปาฐกถาให้ทั่วโลกได้ล่วงรู้ถึงความทุกข์ยากของชาวแอฟริกันในแอฟริกาได้ อย่างไรก็ตามหมู่บ้านอิมเวโซที่ผมเกิดเป็นสถานที่ซึ่งห่างไกลจากเหตุการณ์สำคัญของโลกครั้งนั้น และผู้คนก็มีชีวิตอยู่เหมือนเมื่อหลายร้อยปีที่ผ่านมา

ทรานสไคอยู่ห่างจากเมืองเคปทาวน์ไปทางตะวันออก 800 ไมล์ และอยู่ห่างจากเมืองโจฮันเนสเบิร์กไปทางใต้ 550 ไมล์ ตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำไคกับพรมแดนนาทาล และมีภูเขาดราเกนสเบิร์กอันสลับซับซ้อนอยู่ทางตอนเหนือ ขณะที่แม่น้ำสีกามของมหาสมุทรอินเดียอยู่ทางตะวันออก ทรานสไคเป็นแคว้นที่สวองามประกอบไปด้วยเนินเขาเรียงรายและหุบเขาที่อุดมสมบูรณ์มากมาย มีแม่น้ำลำธารหลายสายซึ่งช่วยสร้างความเขียวขจีไปทั่วอาณาบริเวณแม่น้ำในฤดูหนาว ทรานสไคเคยเป็นแคว้นที่ใหญ่ที่สุดแคว้นหนึ่งในแอฟริกาใต้ มีพื้นที่ใหญ่ขนาดเท่าประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ประชากรประมาณสามล้านห้าแสนคนเป็นชาวกอซา มีชาวบาโซโทและชนผิวขาวบ้างไม่มากนัก จัดเป็นชนกลุ่มน้อย ทรานสไคเป็นที่อยู่ของชาวเทมบูซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชาวกอซา และผมก็เป็นหนึ่งในนั้น

พ่อของผมชื่อ ก๊อดลา เฮนรี อิมฟากานยิสวา เป็นหัวหน้าทั้งโดยสายเลือดและโดยประเพณี ตำแหน่งหัวหน้าหมู่บ้านอิมเวโซของท่านั้นได้รับการยืนยันจากกษัตริย์ของเผ่าที่มอบ แต่ภายใต้การปกครองของอังกฤษซึ่งนำรูปแบบการปกครองท้องถิ่นของอังกฤษมาใช้ในหมู่บ้านอิมเวโซ พ่อ

¹ การออกเสียงคำนี้ตามภาษาดั้งเดิมจะต้องเคาะลิ้น 1 ครั้งก่อนออกเสียง “กอ-ซ่า” (ผู้แปล)

² การออกเสียง “อิม” ในภาษากอซาจะออกเสียงอยู่ในลำคอเท่านั้น (ผู้แปล)

ของผมนี่ก็ต้องรับการรับรองฐานะหัวหน้าหมู่บ้านจากรัฐบาลอังกฤษอีกทีหนึ่ง และในฐานะที่เป็นหัวหน้าโดยการแต่งตั้งของรัฐบาล ท่านจึงมีสิทธิได้รับเงินเดือนและส่วนแบ่งจากค่าธรรมเนียมที่รัฐบาลเก็บจากชุมชนเพื่อการฉีควัคซีนให้แก่สัตว์ต่างๆและค่าธรรมเนียมที่เก็บจากพื้นที่เลี้ยงสัตว์ของชุมชน แม้ว่าบทบาทของหัวหน้าจะเป็นที่เคารพยำเกรง แต่ในความเป็นจริงแม้แต่เมื่อเจ็ดสิบห้าปีมาแล้ว ตำแหน่งนี้ก็ไร้ความหมายเนื่องจากการควบคุมของรัฐบาลผิวขาวที่ไร้ความปรานี

เผ่าเท็มบูนั้นย้อนไปประมาณยี่สิบห้าคนสืบเชื้อสายมาจากกษัตริย์ชวาเด ตามตำนานชาวเท็มบูอาศัยอยู่แถบเชิงเขาตราเคนสเบิร์กและอพยพมาทางชายฝั่งทะเลในคริสต์ศตวรรษที่ 16 และรวมตัวเข้ากับชนชาติกอสซาที่นั่น ชนชาติกอสซาถือว่าเป็นเผ่าหนึ่งของชาวอินกูนิซึ่งดำรงชีวิตอยู่ด้วยการล่าสัตว์และหาปลาในอาณาบริเวณที่อุดมสมบูรณ์และอากาศสบายไม่หนาวจัดทางตะวันออกของแอฟริกาใต้ โดยมีที่ราบกว้างใหญ่อยู่ทางตอนเหนือและมหาสมุทรอินเดียอยู่ทางตอนใต้มาตั้งแต่ศตวรรษที่ 11 เป็นอย่างน้อย ชนชาติกอสซาแบ่งออกเป็นสองกลุ่มคือ ทางเหนือเป็นชาวซูลูและสวาซี ส่วนทางใต้เป็นพวกอมาบากา อมาบอมวานา อมากาเลกา อมาอิมเฟงกู อมาอิมโฟโดมิเช อมาอิมพอนโด อบโซโท และอบเท็มบู

ชาวกอสซามีความหยิ่งทะนงและภาคภูมิใจในตนเอง สืบสายตระกูลบิดา มีภาษาที่ลึกซึ้งและไพเราะของตนเอง และให้ความสำคัญต่อกฎหมาย การศึกษา และมารยาท สังคมกอสซาเป็นสังคมที่มีความสมดุลย์และกลมเกลียว แต่ละคนรู้ฐานะหน้าที่ของตนเอง ชาวกอสซาแต่ละคนสามารถสืบสาวย้อนไปถึงบรรพบุรุษที่มาจากตระกูลที่แตกต่างกันไป ตัวผมเป็นสมาชิกของตระกูลมาดิบา ซึ่งตั้งชื่อตามหัวหน้าเผ่าเท็มบูที่ปกครองทรานสวาในศตวรรษที่ 18 ผู้คนมักเรียกผมว่ามาดิบาซึ่งเป็นชื่อตระกูลเพื่อแสดงถึงความเคารพ

อินกูเบงคูคา³ หนึ่งในกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ซึ่งรวบรวมเผ่าเท็มบูเข้าด้วยกันสิ้นพระชนม์เมื่อปี ค.ศ. 1832 ทรงมีมเหสีหลายองค์ตามธรรมเนียม ซึ่งคัดเลือกมาจากเชื้อพระวงศ์ เริ่มจากมเหสีเอก (Great House) ซึ่งโอรสจะได้รับเลือกเป็นรัชทายาท ถัดมาคือมเหสีฝ่ายขวา(Right Hand House) และอีกซ้าย หรือมเหสีรองซึ่งบ้างก็เรียกว่า มเหสีฝ่ายซ้าย(Left Hand House) บรรดาโอรสของอีกซ้ายหรือมเหสีฝ่ายซ้ายมีหน้าที่ระงับความขัดแย้งในหมู่บ้านวงศ์ อิมทิกราคราซึ่งเป็นโอรสองค์โตของมเหสีเอกได้สืบทอดตำแหน่งกษัตริย์ต่อจากอินกูเบงคูคาและอิมทิกราคราก็มีโอรสหลายองค์หนึ่งในนั้นคืออินกันเกลิเชเวและมาทานชิมา ซาบาทาซึ่งปกครองเท็มบูมาตั้งแต่ปีค.ศ. 1954 เป็นนัดดาของอินกันเกลิเชเวซึ่งเป็นญาติผู้พี่ของคาลเซอร์ คาลิงกา คาลิงกาเป็นที่รู้จักกันดีในนามของ เค.ดี.มาทานชิมา เป็นมุขมนตรีแคว้นทรานสวา มีศักดิ์เป็นหลานของผมทั้งในแง่กฎหมายและประเพณี เขาเป็นเชื้อสายของมาทานชิมา โอรสองค์โตของอีกซ้ายหรือมเหสีฝ่ายซ้ายคือ ชิมาคาเด ซึ่งมีน้องชายคือแมนเดลา ปู่ของผมเอง

³ การออกเสียง “อิน” ในภาษากอสซาก็ออกเสียงแต่ในลำคอเช่นเดียวกับ “อิม” (ผู้แปล)

แม้ว่าในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาจะมีเรื่องเล่ามากมายว่าผมอยู่ในข่ายที่จะได้เป็นกษัตริย์ของเผ่าเท็มบูก็ตาม แต่ประวัติการสืบทอดตำแหน่งกษัตริย์ที่ผมเพิ่งได้ยินให้ฟังคร่าวๆ นั้นชี้ให้เห็นว่าเรื่องเล่าที่วุ่นนั้นเป็นความเชื่อผิดๆ เท่านั้นเอง แม้ว่าผมจะเป็นสมาชิกคนหนึ่งของราชวงศ์ แต่ผมก็ไม่ได้เป็นหนึ่งในบรรดาผู้ที่ได้สิทธิพิเศษที่ได้รับการฝึกฝนเพื่อเป็นผู้ปกครองแต่อย่างใด ตรงกันข้าม เนื่องจากผมเป็นทายาทของฝ่ายอภิชนาทำให้ผมถูกเลี้ยงดูมาเพื่อทำหน้าที่ในการให้คำปรึกษาแก่ผู้ปกครองของเผ่ามากกว่า เช่นเดียวกับพ่อของผม

พ่อของผมเป็นคนสูง ผิวดำ และสง่าผ่าเผย ซึ่งผมมักคิดว่าผมได้รับมรดกทางด้านรูปร่างมาจากท่าน ท่านมีปอยผมสีขาวอยู่เหนือหน้าผากปอยหนึ่ง ซึ่งเมื่อตอนเด็กผมเคยเลียนแบบด้วยการนำเถาสีขาวมาลูบที่ปอยผมของผมเอง พ่อเป็นคนเข้มงวดและไม่เคยกลัวเปลืองไม้เรียวเวลาอบรมลูกๆ บางครั้งท่านก็หัวรั้นมากซึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ตกทอดมายังผม ลูกชายของท่าน

บางครั้งก็มีคนเรียกท่านว่านายกรัฐมนตรีนองแคว้นเท็มบูในยุคของคาลินเดโบ(พระบิดาของกษัตริย์ชาบาทา)ซึ่งปกครองในช่วงต้นทศวรรษที่ 1900 และในยุคของกษัตริย์จิงกินทาบาซึ่งสืบทอดอำนาจต่อจากคาลินเดโบผู้เป็นพระบิดา ความจริงแล้วเป็นการเรียกที่ผิดเพราะไม่มีตำแหน่งเช่นว่านี้ แต่บทบาทที่ท่านทำไม่ได้แตกต่างไปจากที่มีผู้เรียกขานแต่อย่างใด ในฐานะที่เป็นที่ปรึกษาที่ได้รับความเคารพและนับถือจากกษัตริย์ทั้งสอง ท่านได้ติดตามทั้งสองกษัตริย์ไปยังที่ต่างๆ และมักจะพบท่านอยู่เคียงข้างกษัตริย์ทั้งสองเมื่อมีการประชุมสำคัญๆ กับเจ้าหน้าที่รัฐบาลอยู่เสมอ ท่านได้รับการยอมรับในฐานะอาลักษณ์ผู้บันทึกประวัติศาสตร์ของเผ่ากอซา และส่วนหนึ่งมาจากเหตุนี้ที่ทำให้ท่านได้รับการนับถือในฐานะที่ปรึกษา ความสนใจของผมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์นั้นมีมาก่อนแล้วและต่อมาก็ได้รับการสนับสนุนจากพ่อ แม้ว่าพ่อของผมจะไม่สามารถทั้งอ่านและเขียนได้ แต่ท่านมีชื่อเสียงอย่างมากว่าเป็นนักพูดที่เยี่ยมยอด ซึ่งสามารถสร้างความบันเทิงและสั่งสอนไปด้วยในเวลาเดียวกัน

ในเวลาต่อมา ผมก็ได้ค้นพบว่าพ่อของผมไม่เพียงแต่เป็นที่ปรึกษาให้กับกษัตริย์เท่านั้น แต่ยังเป็นผู้แต่งตั้งกษัตริย์อีกด้วย หลังจากการสิ้นพระชนม์ของกษัตริย์จิงกินลิเชเวในทศวรรษที่ 1920 นั้น ชาบาทาซึ่งเป็นโอรสอันเกิดจากมเหสีเอกยังเป็นทารกอยู่ซึ่งเด็กเกินกว่าจะสืบทอดอำนาจ จึงเกิดข้อถกเถียงกันว่าในบรรดาโอรสที่มีอายุมากที่สุดสามคนอันเกิดจากมเหสีอื่นคือ จงกินทาบา คาบูลามานซี และเมลิซาฟา องค์ใดควรจะสืบทอดอำนาจ พ่อผมให้คำปรึกษาและเสนอแนะว่าควรจะเป็นจงกินทาบาด้วยเหตุผลที่ว่ามีการศึกษาดีที่สุด ท่านบอกว่าจงกินทาบาไม่เพียงแต่จะเป็นผู้ปกครองที่ดีเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้ดูแลเจ้าชายน้อยที่ดีอีกด้วย พ่อของผมและหัวหน้าผู้มีอิทธิพลอื่นๆ อีกสองสามท่านเห็นความสำคัญของการศึกษาซึ่งมักเป็นที่กล่าวขวัญกันในหมู่ผู้ด้อยการศึกษา ข้อเสนอดังกล่าวก่อให้เกิดข้อถกเถียงอย่างมากเนื่องจากพระมารดาของจงกินทาบามาจากตระกูลที่เล็กกว่า แต่ในที่สุดการเลือกของพ่อก็ได้รับการยอมรับทั้งจากรัฐบาลเท็มบูและอังกฤษ และใน

เวลาต่อมา จงกินทาบา ก็ตอบแทนการสนับสนุนดังกล่าวอย่างที่พ่อของผมไม่คาดคิดมาก่อนในขณะนั้น

ตามคำบอกเล่าอีกเช่นกัน พ่อของผมมีภรรยาสี่คน คนที่สามคือแม่ของผมชื่อว่า โนเซเคนิ เฟนนิ จัดเป็นภรรยาฝ่ายขวา ท่านเป็นลูกสาวของอินเคดามา ตระกูลอิมเพมูของเผ่ากอซา ภรรยาทั้งสี่คนคือ ภรรยาเอก ภรรยาฝ่ายขวา(แม่ของผม) ภรรยาฝ่ายซ้าย และภรรยาจากตระกูลอิดาคิหรือบ้านเล็ก ต่างก็มีบ้านและที่ดิน(krall) ของตนเอง ซึ่งประกอบไปด้วยที่อยู่หนึ่งหลังและมักจะมีคอกสัตว์ทำด้วยรั้วกันแบบง่าย ๆ มีสวนสำหรับปลูกพืช และมีกระท่อมหลังคามุงจากเล็ก ๆ อยู่สองสามหลัง บ้านของภรรยาแต่ละคนของผมอยู่ห่างกันหลายไมล์ และท่านต้องเดินทางไปมาฯ ระหว่างบ้านเหล่านี้ และผลจากการไปมาฯ ดังกล่าวท่านได้ถูกรวมทั้งสี่สิบสามคน เป็นชายสี่หญิงเก้า ผมเป็นลูกคนโตของภรรยาฝ่ายขวา แต่เป็นลูกชายคนเล็กที่สุดในบรรดาลูกชายทั้งหมดสี่คนของพ่อ ผมมีน้องสาวสามคนคือ บาลิเวซึ่งเป็นลูกสาวคนโต โนทานกู และ มาคุทสวานา แม้ว่ามาลาลาวาจะเป็นลูกชายคนโตของผม แต่ผู้ที่สืบทอดตำแหน่งหัวหน้าจากท่านกลับเป็นดาลิกซิติ ลูกชายของภรรยาเอกซึ่งเสียชีวิตเมื่อต้นทศวรรษ 1930 นอกจากตัวผมแล้วปัจจุบันลูกชายทุกคนของพ่อกำลังป่วย และทุกคนนอกจากจะแก่กว่าผมแล้วยังมีสถานะที่สูงกว่าผมด้วย

ตอนที่ผมเพิ่งเกิดใหม่ๆ พ่อผมกำลังมีข้อพิพาทซึ่งทำให้ท่านถูกตัดสิทธิ์จากความเป็นผู้นำที่หมู่บ้านอิมเวโซ และเผยให้เห็นถึงลักษณะอย่างหนึ่งในบุคลิกของท่านซึ่งผมเชื่อว่าได้ตกทอดมายังผม ผมคิดว่าการเล่นดูเป็นเบ้าหลอมที่สำคัญของบุคลิกภาพ ไม่ใช่ธรรมชาติ พ่อของผมเป็นคนหัวรุนแรง คือตั้งในเรื่องของความยุติธรรม ซึ่งผมคิดว่ามีอยู่ในตัวผมเช่นกัน ในฐานะที่เป็นหัวหน้าหมู่บ้านนั้น พ่อจำต้องขึ้นตรงต่อผู้พิพากษาท้องถิ่นด้วย ไม่ใช่ขึ้นตรงต่อกษัตริย์ที่มบูเท่านั้น วันหนึ่งมีผู้ร้องเรียนกล่าวหาท่านต่อผู้พิพากษาท้องถิ่นเกี่ยวกับการที่วัวตัวหนึ่งพลัดหลงไปจากเจ้าของ ผู้พิพากษาท้องถิ่นจึงมีคำสั่งให้พ่อผมไปพบ เมื่อพ่อได้รับคำสั่งท่านตอบกลับไปว่า “ผมไม่มา ผมกำลังเตรียมการรบอยู่” ในยุคนั้นไม่มีใครกล้าขัดขืนผู้พิพากษาท้องถิ่น การกระทำดังกล่าวถือว่าเป็นการกระด้างกระเดื่องอย่างมาก

คำตอบของพ่อแสดงออกถึงความเชื่อของท่านว่า ผู้พิพากษาท้องถิ่นไม่ได้มีอำนาจอันชอบธรรมเหนือท่าน ในกรณีที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับเผ่า พ่อจะยึดถือไม่เฉพาะกฎหมายของกษัตริย์อังกฤษเท่านั้นแต่จะยึดขนบธรรมเนียมของชาวเทมบูด้วย การขัดขืนครั้งนี้ไม่ได้มาจากความรู้สึกต่อต้าน แต่เป็นเรื่องของหลักการเป็นสำคัญ ท่านมีอำนาจปกครองตามประเพณีในฐานะหัวหน้าและกำลังท้าทายอำนาจปกครองของผู้พิพากษาท้องถิ่น

เมื่อผู้พิพากษาท้องถิ่นได้รับคำตอบของพ่อ ก็ตั้งข้อหาขัดคำสั่งกับท่านทันที ไม่มีการสอบสวนแต่อย่างใด การสอบสวนจะทำเฉพาะในหมู่ข้าราชการผิวขาวเท่านั้น ผู้พิพากษาท้องถิ่นถอดถอนพ่อออกจากตำแหน่ง และนั่นคือจุดจบในฐานะผู้นำของตระกูลแมนเดลา

ในตอนนั้น ผมไม่ตระหนักถึงเหตุการณ์เหล่านี้แต่ก็ได้รับผลกระทบไปด้วย พ่อซึ่งจัดว่าเป็นขุนนางที่มั่งคั่งในยุคของท่านสุญเสียทั้งทรัพย์สินและตำแหน่ง ฝูงสัตว์และที่ดินส่วนใหญ่ของท่านถูกยึดรวมทั้งรายได้จากสิ่งเหล่านั้นด้วย และจากสถานการณ์ดังที่เรียดังกล่าวทำให้แม่ของผมย้ายไปหมู่บ้านคุนซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ใหญ่กว่าเล็กน้อย อยู่ทางเหนือของอิมเวโซที่ซึ่งท่านสามารถรับการสนับสนุนจากเพื่อนและญาติๆได้ ในคุนเรามีชีวิตความเป็นอยู่ที่หรูหราหน่อยลง แต่ ณ หมู่บ้านใกล้กับอุมทาหาแห่งนี้เองที่ผมได้ใช้ชีวิตวัยเด็กที่มีความสุขที่สุดและเป็นจุดเริ่มต้นความทรงจำในวัยเด็กของผม

หมู่บ้านคูนตั้งอยู่ในหุบเขาแคบๆ พื้นที่เป็นทุ่งหญ้า มีแม่น้ำที่ใสสะอาดหลายสายไหลผ่าน และ
 แวดล้อมไปด้วยทิวเขาเขียวขจี มีประชากรไม่เกินสองสามร้อยคน อาศัยอยู่ในกระท่อมที่ทำจาก
 ดินเหนียว มีเสาไม้ตรงกลางค้ำยันหลังคาทรงแหลมที่ทำจากหญ้า พื้นบ้านปูด้วยดินแข็งที่เป็นส่วน
 บนของโพรงมดใต้ดินนำมาบดละเอียดแล้วไล่ให้เรียบด้วยมูลวัวสดๆ ควันไฟจากเตาผิงภายใน
 บ้านจะระบายออกไปทางหลังคา ส่วนประตูบ้านที่มีอยู่ทางเดียวเป็นประตูเดียวซึ่งจะต้อง
 ก้มตัวจึงจะผ่านออกไปได้ กระท่อมเหล่านี้จะอยู่ติดๆ กันในย่านที่อยู่อาศัย และมีไร่ข้าวโพดห่าง
 ออกไป ไม่มีถนน มีแต่ทางเท้าซึ่งเกิดจากการที่เด็กๆ และพวกผู้หญิงย่ำผ่านไปมาซ้ำแล้วซ้ำเล่า ผู้
 หญิงและเด็กๆ ในหมู่บ้านจะห่มผ้าซึ่งย้อมด้วยดินเหลืองที่ใช้ทำสี มีเพียงชาวคริสเตียนสองสามคน
 ในหมู่บ้านเท่านั้นที่สวมใส่เสื้อผ้าแบบตะวันตก วัว ควาย แกะ และ ม้า ถูกเลี้ยงรวมกันในทุกหญ้า
 พื้นที่รอบๆ คูนเกือบจะไม่มีต้นไม้อยู่เลยยกเว้นบนเนินเขาเหนือหมู่บ้านที่มีต้นพื้พลาคีนอยู่ ที่ดิน
 ทั้งหมดเป็นของรัฐ ในเวลานั้นชาวแอฟริกันไม่สามารถเป็นเจ้าของที่ดินในประเทศแอฟริกาได้ได้
 (ยกเว้นบางคนที่เงินจำนวนมาก) คนแอฟริกันต้องเป็นผู้เช่าและจ่ายค่าเช่ารายปีให้แก่รัฐบาล
 ในบริเวณดังกล่าว มีโรงเรียนระดับประถมเล็กๆ อยู่สองโรง ร้านขายของชำอยู่หนึ่งร้าน มีถึง
 ขนาดใหญ่อยู่หนึ่งใบสำหรับแช่สัตว์เพื่อกำจัดหมัดหรือเชื้อโรค

ข้าวโพด(ซึ่งเราเรียกว่า “มิลลิ”) ข้าวฟ่าง ถั่ว และฟักทอง เป็นอาหารหลักของเรา ไม่ใช่
 เพราะพวกเราชื่นชอบสิ่งเหล่านี้ แต่เป็นเพราะเราไม่สามารถหาอะไรที่ดีกว่านี้ได้ ครอบครัวที่มี
 ฐานะดีหน่อยในหมู่บ้านจะมีชา กาแฟ และน้ำตาลเพิ่มขึ้นอีก แต่สำหรับคนส่วนใหญ่ในคูนแล้ว สิ่ง
 เหล่านั้นเป็นของฟุ่มเฟือยที่เกินกำลังจะไขว่คว้ามาได้ น้ำที่ใช้ในการเลี้ยงสัตว์ปรุงอาหาร และ
 ชำระล้างต่างๆ นำมาจากลำธารและน้ำตกมาใส่ถังไว้ งานเหล่านี้เป็นงานของพวกผู้หญิง และความ
 จริงแล้วคูนเป็นหมู่บ้านของผู้หญิงและเด็ก พวกผู้ชายส่วนใหญ่จะเดินทางไปทำงานเกือบทั้งปีใน
 ฟาร์มที่ห่างไกลออกไป หรือตามเหมืองแร่ที่เรียงรายอยู่ตามแนวหินที่มีแร่ทองปนอยู่ เรียงรายไป
 ตามพรมแดนทางด้านใต้ของกรุงโจฮันเนสเบิร์ก พวกผู้ชายจะเดินทางกลับบ้านประมาณปีละสอง
 ครั้งเพื่อจะปลูกพืชในไร่ การถางหญ้า กำจัดวัชพืช และการเก็บเกี่ยวถูกปล่อยให้ทำหน้าที่ของผู้
 หญิงและเด็ก คนในหมู่บ้านแทบจะไม่มีใครสามารถอ่านออกหรือเขียนได้เลย แนวคิดเรื่องการ
 ศึกษาเป็นสิ่งที่คนที่นี่ไม่รู้จักเลย

แม่ของผมเป็นนายหญิงของกระท่อมสามหลังในคูนซึ่งมักจะเต็มไปด้วยเด็กทารกและเด็กๆ
 ซึ่งเป็นลูกของญาติ เรียกได้ว่า ผมแทบจะนึกไม่ออกเลยว่ามีเวลาไหนบ้างในวัยเด็กที่ผมอยู่ตาม
 ลำพัง ในวัฒนธรรมของชาวแอฟริกันนั้น ลูกชายและลูกสาวของป้าหรือน้าหรือลุงจะถูกนับว่าเป็น
 พี่น้องกัน ไม่ใช่เป็นญาติ เราไม่ได้นับเครือญาติตามแบบคนผิวขาว เราไม่มีคำว่าลูกพี่-ลูกน้อง พี่

สาวหรือน้องสาวของแม่ผมก็คือแม่ผมด้วย ลูกชายของน้ำหรือลุงของผมก็คือพี่ชายหรือน้องชายของผม ลูกของพี่ชายหรือน้องชายผมก็คือลูกผมด้วย

ในบรรดากระท่อมสามหลังของแม่ หลังหนึ่งถูกใช้เป็นที่ทำครัว อีกหลังใช้นอน และอีกหลังสำหรับเก็บของ ในกระท่อมที่ใช้นอนนั้น ไม่มีเฟอร์นิเจอร์ตามความหมายของชาวตะวันตกเลย เรานอนบนเสื่อและนั่งบนพื้น ผมไม่เคยรู้จักหมอนจนกระทั่งไปที่อิมเซเคเซเวนิ แม่ทำอาหารในหม้อเหล็กที่มีสามขา ตั้งบนไฟซึ่งก่อในที่โล่งตรงกลางกระท่อมหรือด้านนอกกระท่อม ทุกอย่างที่เรากินมาจากพืชที่เราปลูกและทำขึ้นมาเองทั้งสิ้น แม่ปลูกและเก็บเกี่ยวข้าวโพดเอง ข้าวโพดเก็บมาจากไร่ตอนที่มันแข็งและแห้งแล้ว จากนั้นก็นำมาเก็บไว้ในถุงหรือหลุมที่ขุดลงไปในดิน สำหรับการเตรียมข้าวโพดนั้น พวกผู้หญิงมีวิธีแตกต่างกันออกไป บางคนก็ใช้หินบดข้าวโพดเพื่อทำขนมปัง บางครั้งก็นำไปต้มเพื่อทำ “อุมโฟฐูโล” ซึ่งเป็นแป้งข้าวโพดที่กินกับนมเปรี้ยว หรือทำเป็น “อุมงาซูโซ” แบบป็นธรรมชาติหรือผสมกับถั่ว ข้าวโพดนั้นบางครั้งก็ขาดแคลนแต่นมจากวัวและแพะของเรานั้นมีอยู่ไม่เคขาด

ชีวิตในวัยเด็กของผมนั้น ส่วนใหญ่จะใช้เวลาว่างเล่นและต่อสู้กับเด็กผู้ชายตามท้องทุ่งในหมู่บ้าน เด็กผู้ชายคนใดที่อยู่กับบ้านเกาะอยู่กับสายฟ้ากันเปื้อนของแม่จะถูกมองว่าเป็นลูกแหว่ง ในตอนกลางคืนเราแบ่งอาหารกันกินและห่มผ้าผืนเดียวกัน ตอนผมอายุประมาณห้าขวบผมก็กลายเป็นเด็กเลี้ยงสัตว์ที่ต้องดูแลฝูงแกะและลูกวัวในทุ่งหญ้า ผมได้ค้นพบว่าความผูกพันที่ชาวโกซาได้รับจากวัว ควายนั้น ไม่เพียงแต่เป็นแหล่งอาหารและความมั่งคั่งเท่านั้น แต่ยังเป็นพรที่ได้รับจากพระเจ้าและนำมาซึ่งความสุขด้วย ในท้องทุ่ง ผมได้เรียนรู้การยิงนกบนท้องฟ้าด้วยหนังสติ๊ก การเก็บน้ำผึ้งในป่า การเก็บผลไม้และรากไม้ที่กินได้ การดื่มนมอุ่นๆ หวานๆ จากเต้านมวัว การว่ายน้ำในน้ำในลำธารที่ใสสะอาดและเย็นเยือก รวมทั้งการจับปลาด้วยจอบสองแฉก ผมเรียนรู้การต่อสู้โดยใช้ไม้กระบอง ซึ่งเป็นความรู้สำคัญที่เด็กชายแอฟริกันในชนบทต้องรู้ ผมเรียนรู้ถึงขั้นชำนาญการใช้เทคนิคปิดป้อง หลอกล่อ โจมตี และถอยถอยอย่างรวดเร็ว ในเวลานี้เอง ที่ผมเริ่มรู้จักรักทุ่งหญ้า ที่โล่งแจ้ง ความงามของธรรมชาติ และเส้นขอบฟ้าที่เห็นได้ชัดเจน

ในฐานะที่เป็นเด็ก พวกเรามักจะถูกปล่อยให้เที่ยวเล่นไปตามประสา เราเล่นของเล่นที่ทำขึ้นมาเองโดยใช้ดินเหนียวปั้นเป็นรูปสัตว์และนกต่างๆ ใช้กิ่งไม้ทำเป็นสนตะพายวู้ ธรรมชาติคือที่เล่นของพวกเรา บนเนินเขาเหนือเมืองคุนมีก้อนหินเรียบๆก้อนใหญ่อยู่มากมาย เราเปลี่ยนมันให้กลายเป็นรถเหาะโดยนั่งบนก้อนหินที่แบนๆและลื่นไถลลงมาจากก้อนหินใหญ่ๆเหล่านั้น เราเล่นอย่างนี้จนกระทั่งหมดเกือบจะนั่งลงไม่ได้ ผมเรียนรู้ที่มาของการนั่งบนหลังลูกวัวพอถูกมันสะบัดตกลงพื้นหลายครั้ง ผมก็ขี่ได้

วันหนึ่งผมได้บทเรียนจากลาพยศตัวหนึ่ง พวกเด็กๆผลัดกันขึ้นไปขี่และลงมาจากหลังของมัน พอถึงคราวผม เมื่อผมกระโดดขึ้นไปบนหลังมันก็วิ่งเข้าไปในพุ่มไม้ที่เต็มไปด้วยหนาม มัน

ก้มหัวลงคำพยายามสละบัลลังก์ให้ผมตกลงมาซึ่งก็สำเร็จ แต่ก่อนจะตกลงมาผมก็ถูกหนามตำและข่วนเข้าที่หน้าสร้างความอับอายต่อหน้าเพื่อนฝูงอย่างมาก ชาวแอฟริกันก็เหมือนกับชาวตะวันออกที่มีความรู้สึกรุนแรงเกี่ยวกับศักดิ์ศรีหรือที่ชาวจีนเรียกว่า “หน้า” ผมเสียหน้าท่ามกลางเพื่อนฝูง แม้ว่าในกรณีนี้จะเป็นเวลาที่สละบัลลังก์ตกลงมา แต่ผมก็ได้บทเรียนว่าการสร้างความอับอายให้กับคนอื่นเป็นการกระทำที่โหดร้ายโดยไม่จำเป็น แม้แต่ตอนเป็นเด็กผมก็เอาชนะคู่ต่อสู้โดยที่ไม่ทำให้พวกเขาต้องเสียเกียรติเลย

โดยปกติแล้วพวกเด็กผู้ชายจะเล่นอยู่แต่ในหมู่เด็กผู้ชายด้วยกันเอง แต่บางครั้งพวกเรา ก็ยอมให้พี่สาวหรือน้องสาวมาเล่นด้วย เด็กชายและเด็กหญิงชอบเล่นเกม “อินดิเช” หรือซ่อนหา และ “อิเชควา” หรือต่อหาง แต่ที่ผมชอบเล่นกับเด็กผู้หญิงมากที่สุดก็คือ “คเซทา” หรือเลือกคู่ เกมนี้ไม่ต้องมีกติกาอะไรมากนัก เป็นคล้ายกับสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อเราบังเอิญไปพบกับกลุ่มผู้หญิงในวัยเดียวกัน แล้วเราก็ให้พวกผู้หญิงเลือกเด็กผู้ชายที่ชอบ กติกา มีเพียงว่าทุกคนจะต้องเคารพในการเลือกของผู้หญิง และเมื่อเธอเลือกใครแล้วเธอก็มีสิทธิที่จะเดินต่อไปกับคนรักผู้โชคดีได้ แต่เด็กผู้หญิงกลับฉลาดกว่าพวกเรามาก มักจะหาหรือกันในกลุ่มแล้วเลือกเด็กผู้ชายคนที่แย่ที่สุดแล้วพวกเธอก็จะเหยียดล้อเลียนไปตลอดทางกลับบ้าน

เกมที่แพร่หลายที่สุดในหมู่เด็กผู้ชายคือเกม “ทินติ” ซึ่งเหมือนกับเกมส่วนใหญ่ของเด็กผู้ชายที่จะเกี่ยวข้องกับสงคราม เกมนี้เล่นโดยใช้ไม้สองแท่งทำเป็นเป้าปักให้แน่นลงบนดินให้ห่างกันประมาณร้อยฟุต วิธีเล่นคือแต่ละทีมจะต้องพยายามใช้ไม้ขว้างเป้าของฝ่ายตรงข้ามให้ล้มลง ในขณะที่เดียวกันก็ต้องพยายามปกป้องเป้าของเราไว้ และป้องกันไม่ให้ฝ่ายตรงข้ามยึดเป้าของเราที่ถูกริมกระเด็นไปได้ เมื่อเราเติบโตขึ้น เราก็จัดแข่งขันเกมนี้กับเด็กผู้ชายในหมู่บ้านข้างเคียง และใครที่โดดเด่นในเกมการสู้รบแบบพี่น้องนี้ก็จะได้รับการนับถืออย่างมากคุณนายพลซึ่งมีชัยชนะในสงคราม ได้รับการยกย่องฉนั้น

หลังจากจบเกมเหล่านี้แล้วผมก็จะกลับไปที่บ้านแม่ แม่กำลังเตรียมอาหารอยู่ และเมื่อพ่อเล่าเรื่องการสู้รบในประวัติศาสตร์และนักรบผู้ยิ่งใหญ่ของชาวกอซา แม่ก็จะสร้างความประทับใจให้กับเราด้วยตำนานและนิทานที่เล่าตกทอดกันมาหลายชั่วอายุคน เรื่องเล่าเหล่านี้ช่วยกระตุ้นจินตนาการในวัยเด็กของผมและมักแฝงไว้ด้วยคติสอนใจบางอย่าง ผมจำได้เรื่องหนึ่งที่แม่เล่าให้เราฟังเกี่ยวกับนักเดินทางคนหนึ่งซึ่งมีหญิงชราขอให้ช่วยทำความสะอาดนัยน์ตาของเธอ ซึ่งมีต้อที่น่าขยะแขยง ชายผู้นั้นเมินหน้าหนี ชายอีกคนหนึ่งเดินเข้ามา หญิงชราก็ขอร้องแบบเดียวกัน แม้ว่าชายคนนั้นจะรู้สึกว่าเป็นงานที่ไม่น่าพิสมัยนัก แต่เขาก็ทำตามที่เราขอ และแล้วอย่างมหัศจรรย์ ต้อก็หลุดออกมาจากตาของหญิงชรา และเธอก็กลับกลายเป็นหญิงสาวผู้งดงาม ชายผู้นั้นได้แต่งงานกับเธอและกลายเป็นผู้มั่งคั่งรุ่งเรืองด้วยเกียรติยศและทรัพย์สินเงินทอง นิทานเรื่องนี้เป็นเรื่องเรียบง่ายแต่แฝงไว้ด้วยคติที่น่าสนใจ ว่าการมีคุณธรรมและจิตใจที่กว้างขวางจะให้ผลตอบแทนอย่างที่เราไม่คาดคิดมาก่อน

ผมก็เหมือนกับเด็กชาวโกซาอื่นๆที่แสวงหาความรู้จากการสังเกตเป็นสำคัญ เรียนรู้โดยการเลียนแบบและพยายามทำให้ดีกว่า ไม่ใช่โดยการตั้งคำถาม เมื่อผมไปเยี่ยมครอบครัวคนผิวขาวเป็นครั้งแรก ผมรู้สึกประหลาดใจมากเมื่อได้ยินคำถามมากมายที่เด็กๆผิวขาวถามพ่อแม่ และการที่พ่อแม่สนใจที่จะตอบคำถามเหล่านั้น ในครอบครัวของผม คำถามถูกมองว่าเป็นสิ่งก่อกวน ผู้ใหญ่จะให้ข้อมูลที่คิดว่าจำเป็นเอง

ชีวิตของผมซึ่งก็เป็นเช่นเดียวกับชีวิตของชาวโกซาในยุคนี้ นั่นคือถูกกำหนดโดยประเพณี พิธีกรรม และข้อห้าม ที่เราต้องปฏิบัติตามโดยไม่มีการตั้งข้อสงสัย พวกผู้ชายจะเดินตามแนวทางที่พ่อวางไว้ ส่วนพวกผู้หญิงก็จะใช้ชีวิตเหมือนที่แม่ของพวกเธอเคยเป็นมา โดยที่ไม่ต้องซักไซ้อีก ในไม่ช้าผมก็รับรู้กฎเกณฑ์ในเรื่องความสัมพันธ์อันละเอียดอ่อนระหว่างชายกับหญิง เช่นผู้ชายจะไม่เข้าไปในบ้านที่มีหญิงเพิ่งคลอดบุตร และผู้หญิงที่เพิ่งแต่งงานจะไม่เข้าไปในหมู่บ้านที่บ้านใหม่ของเธอดังอยู่โดยปราศจากการทำพิธี ผมยังรู้ว่าการทอดทิ้งบรรพบุรุษจะทำให้เกิดการเจ็บป่วยและประสบความล้มเหลวในชีวิต ถ้าหากคุณไม่เชื่อสัจย์ต่อบรรพบุรุษในทางใดก็ตาม ทางเดียวที่จะไถ่บาปนั้นก็คือการปรึกษากับหมอผีตามประเพณีหรือผู้สูงอายุของเผ่า ซึ่งสามารถสื่อสารกับบรรพบุรุษได้และส่งข้อความขอมาไปยังบรรพบุรุษเหล่านั้น ความเชื่อทั้งหลายเหล่านี้มีอยู่ในตัวผมโดยธรรมชาติ

ตอนที่ผมเป็นเด็กและอาศัยอยู่ที่คุนุ ผมได้พบกับคนผิวขาวไม่กี่คน ผู้พิพากษาท้องถิ่นก็เป็นคนผิวขาวเช่นเดียวกับเจ้าของร้านค้าที่อยู่ใกล้บ้านเรา บางครั้งนักท่องเที่ยวยุโรปหรือตำรวจผิวขาวก็ผ่านมาบริเวณท้องถิ่นของเรา คนขาวเหล่านี้ในความคิดของผมยิ่งใหญ่ราวกับพระเจ้า และผมก็รู้สึกว่าพวกเขาได้รับการปฏิบัติด้วยความกลัวและเคารพระคนกัน แต่บทบาทของพวกเขามีต่อชีวิตผมนั้นน้อยมาก และผมก็แทบไม่ได้นึกถึงคนผิวขาวเลยไม่ว่าจะในเรื่องทั่วไปหรือในเรื่องที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนในหมู่บ้านกับคนผิวขาวเหล่านี้

ในโลกเล็กๆของเราที่คุนุนี้ การไม่ถูกกั้นระหว่างตระกูลมีเฉพาะระหว่างพวกโกซา กับพวกอิมเฟงกูเท่านั้น พวกอิมเฟงกูเป็นชนกลุ่มเล็กๆที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านของเรา อามาอิมเฟงกูเดินทางมาถึงตะวันออกของเคปหลังจากที่หนีออกจากกองทัพของชาคา ชูลู ในยุคที่เรียกว่า อิมเฟลานะ ซึ่งนับว่าเป็นคลื่นลูกใหญ่ของการต่อสู้และอพยพระหว่างปีค.ศ. 1820 และค.ศ. 1840 ซึ่งเป็นช่วงที่ก่อตั้งรัฐชาคาและชูลู และนักบวชชาวชูลูพยายามเอาชนะและรวมทุกเผ่าไว้ภายใต้การปกครองของทหาร ชาวอามาอิมเฟงกูซึ่งปกติไม่ได้พูดภาษาโกซาเป็นผู้อพยพจากอิมเฟลานะ และถูกบังคับให้ทำงานที่ชาวแอฟริกันอื่นๆไม่ยอมทำ เช่นทำงานในฟาร์มและในธุรกิจของคนขาว ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวโกซาที่มีฐานะดีกว่าดูถูก แต่ชาวอามาอิมเฟงกูเป็นคนขยัน และจากการที่พวกเขาได้ติดต่อกับชาวยุโรป ทำให้พวกเขามีการศึกษาดีกว่าและเป็น “ตะวันตก” มากกว่าชาวแอฟริกันกลุ่มอื่น

เมื่อตอนผมเป็นเด็ก ชาวอามาอิมเฟงกูเป็นพวกที่ก้าวหน้ามากที่สุดในชุมชน และทำงานเป็นเสมียน ตำรวจ ครู และล่าม พวกเขาเป็นชนกลุ่มแรกๆที่เป็นคริสเตียน สร้างบ้านได้ดีกว่า ทำการ

เกษตรโดยใช้หลักวิทยาศาสตร์ ทำให้มีฐานะดีกว่าชาวกอซา พวกเขาช่วยตอกย้ำคำพูดของ มิซซันนารีที่ว่าความเป็นคริสเตียนหมายถึงเป็นผู้เจริญ และการเป็นผู้เจริญก็คือการเป็น คริสเตียน ปัจจุบันชาวกอซายังคงมีความรู้สึกเป็นศัตรูต่อชาวอามิเฝงกูอยู่บ้าง แต่ผมคิดว่าเป็น เพราะความอิจฉามากกว่าที่จะเป็นเรื่องของเผ่า รูปแบบเผ่านิยมในท้องถิ่นที่ผมเห็นตั้งแต่เป็นเด็ก เป็นสิ่งที่ไม่เป็นพิษเป็นภัยใดๆ ในตอนนั้นผมไม่เห็นและก็ไม่สงสัยว่าจะมีการแข่งขันระหว่างเผ่า อย่างรุนแรงอยู่ ซึ่งสามารถจะถูกกระพือให้รุนแรงขึ้นได้ในเวลาต่อมาโดยผู้ปกครองผิวขาวใน แอฟริกาใต้

พ่อของผมไม่ได้รู้สึกรังเกียจพวกอามิเฝงกูเหมือนกับที่คนอื่นๆ ในหมู่บ้านรู้สึก แคม ท่านยังเป็นเพื่อนกับสองพี่น้องอามิเฝงกู คือจอร์จและเบ็นอิมเบเคลาอีกด้วย สองพี่น้องนี้นับว่า เป็นข้อยกเว้นในเมืองคุนุเพราะว่าทั้งสองมีการศึกษาและเป็นคริสเตียน จอร์จซึ่งเป็นคนที่เป้นครูที่ เกษียณอายุแล้ว ส่วนเบ็นเป็นนายสิบตำรวจ แม้ว่าสองพี่น้องอิมเบเคลาจะพยายามเปลี่ยนแปลง ความเชื่อทางศาสนาของพ่อ แต่ท่านก็ยังคงไม่เชื่อถือในศาสนาคริสต์ แต่กลับคงความศรัทธาในจิต วิญญาณของชาวกอซา และคามาทา ซึ่งเป็นเทพเจ้าของบรรพบุรุษฝ่ายบิดาของท่าน พ่อของผมมี ฐานะเป็นพระอย่างไม่เป็นทางการ และเป็นประธานในพิธีกรรมทางศาสนาในการฆ่าแพะและลูก วัว ตลอดจนทำพิธีกรรมในท้องถิ่นเกี่ยวกับการปลูกพืช การเก็บเกี่ยว การเกิด การแต่งงาน พิธีบวช และงานศพ ท่านไม่จำเป็นต้องบวช เนื่องจากศาสนาของชาวกอซาเชื่อในเรื่องความเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกันของจักรวาล ดังนั้นจึงไม่มีขีดกั้นระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์และมนุษย์ปฤชุน ธรรมชาติและสิ่ง เหนือธรรมชาติแต่อย่างใด

ในขณะที่ ศาสนาของพี่น้องอิมเบเคลาไม่ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใดๆ ในตัวพ่อ แต่ กับแม่แล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือแม่กลายเป็นคริสเตียน แม่ได้รับซื้ออย่างเป็นทางการว่า แพนนิซึ่งทางโบสถ์ตั้งให้ และด้วยอิทธิพลจากสองพี่น้องอิมเบเคลานี้เองที่ผมต้องเข้าสู่พิธีประกาศ ตัวเป็นคริสเตียนเมธอดิสต์หรือที่ในเวลานั้นเรียกกันว่าเวสเลย์น และถูกส่งไปเรียนหนังสือในโรง เรียน บ่อยครั้งที่สองพี่น้องอิมเบเคลาเห็นผมวิ่งเล่นหรือกำลังเลี้ยงแกะอยู่ก็จะเข้ามาพูดคุยด้วย วัน หนึ่งจอร์จ อิมเบเคลามาเยี่ยมแม่และพูดกับแม่ว่า “ลูกชายคุณเป็นเด็กฉลาด เขาควรไปเข้าโรงเรียน” แม่นิ่งเงียบ ไม่เคยมีใครในครอบครัวผมที่ได้เรียนหนังสือและแม่ก็ไม่ได้เตรียมตัวสำหรับคำแนะนำ ของอิมเบเคลามาก่อน แต่แม่ยกให้พ่อเป็นผู้ตัดสินใจ และพ่อก็ตัดสินใจในทันทีว่าลูกชายคนสุด ท้องของท่านควรจะเรียนหนังสือ แม้ว่าตัวท่านเองจะไม่ได้เรียนหนังสือก็ตาม หรืออาจจะ เป็น เพราะเหตุที่ท่านไม่ได้เรียนหนังสือนั่นเองที่ทำให้ท่านตัดสินใจเช่นนั้น

โรงเรียนประกอบด้วยห้องเพียงหนึ่งห้อง มีหลังคาเป็นแบบตะวันตก ตั้งอยู่บนเนินเขาด้าน ตรงข้ามกับเมืองคุนุ ตอนนั้นผมอายุเจ็ดขวบ และในวันก่อนที่เริ่มไปโรงเรียนพ่ออุ้มผมและบอกว่า ผมจะต้องแต่งตัวให้เหมาะสมกับการไปโรงเรียน ก่อนหน้านั้น ผมก็เหมือนกับเด็กชายในเมืองคุนุ ทั่วไปที่มีเพียงผ้าห่มผืนหนึ่ง โดยนำผ้าห่มมาพันรอบไหล่ข้างหนึ่งแล้วผูกปมไว้ที่เอว พ่อนำกางเกง

ขาขาวของท่านมาตัวหนึ่ง ตัดออกให้เหลือความยาวแค่เข้าแล้วบอกให้ผมสวม พอผมสวมดูรู้สึกว่าการยาวกำลังดีแต่เอวรู้สึกจะใหญ่ไปหน่อย พ่อจึงนำเชือกมาเส้นหนึ่งรัดเอวกางเกงให้เล็กลง ผมคงจะดูน่าขันมากทีเดียว แต่ผมก็ไม่เคยรู้สึกภูมิใจในชุดสุทศุดใดมากไปกว่ากางเกงที่พ่อตัดให้เลยในชีวิต

ในวันแรกที่โรงเรียน ครูของผมคือครูอิมดิงกาเนได้ตั้งชื่อภาษาอังกฤษให้กับนักเรียนแต่ละคน และบอกว่านับแต่นั้นให้ใช้ชื่อนี้ในโรงเรียน นั่นเป็นธรรมเนียมที่ใช้ปฏิบัติกับชาวแอฟริกันในช่วงเวลานั้นและไม่ต้องสงสัยเลยว่าเป็นเพราะอคติที่ชาวอังกฤษมีต่อการศึกษาของเรา การศึกษาที่ผมได้รับเป็นการศึกษาแบบอังกฤษ ซึ่งตามความคิดของชาวอังกฤษแล้วเห็นว่าวัฒนธรรมและสถาบันของชาวอังกฤษเหนือกว่าอย่างไม่ต้องคิด พวกเขาไม่เคยคิดว่ามีวัฒนธรรมของชาวแอฟริกันอยู่ในโลก

ชาวแอฟริกันในยุคของผม หรือแม้กระทั่งทุกวันนี้ จะมีทั้งชื่อแบบตะวันตกและชื่อแอฟริกัน คนขาวอาจจะไม่สามารถหรือไม่ต้องการเรียกชื่อแอฟริกันเพราะเห็นว่าไม่ทันสมัย ตอนนั้นครูอิมดิงกาเนบอกผมว่าชื่อใหม่ของผมคือเนลสัน ผมก็ไม่ทราบเหมือนกันว่าทำไมเธอจึงตั้งชื่อนี้ให้ผม บางทีอาจจะเกี่ยวข้องกับผู้นำทางการเมืองของอังกฤษที่ชื่อลอร์ด เนลสันก็ได้ แต่นั่นก็เป็นเพียงการคาดเดาเท่านั้น

คืนวันหนึ่งตอนที่ผมอายุเก้าขวบ เกิดความโกลาหลขึ้นในบ้าน พ่อของผมซึ่งปกติจะเวียนไปตามบ้านต่างๆของภรรยาท่าน และจะกลับมาอยู่บ้านแม่ประมาณเดือนละสัปดาห์ กลับมาที่บ้านเร็วกว่าที่เคยสองสามวัน ผมพบท่านอยู่ในกระท่อมของแม่ นอนหงายอยู่บนพื้น โอ้ไม่หยุด แม้ว่าผมจะเป็นเด็ก แต่ก็สามารถเห็นได้ชัดเจนว่าพ่อจะอยู่ในโลกนี้ได้อีกไม่นาน ท่านป่วยเป็นโรคบางอย่างเกี่ยวกับปอด แต่ไม่เคยมีการวินิจฉัยมาก่อนว่าเป็นอะไรเพราะท่านไม่เคยไปหาหมอ ท่านอยู่ในกระท่อมเป็นเวลาหลายวันโดยไม่เคลื่อนไหวหรือพูดจา และแล้วคืนหนึ่งอาการของท่านก็ทรุดหนัก แม่ผมและภรรยาคนที่อายุน้อยที่สุดของพ่อคือโนดาอิมานิมาอยู่กับเราคอยดูแลท่าน และในคืนนั้นเองท่านก็เรียกหาโนดาอิมานิแล้วบอก “เอายาสูบมาให้หน่อย” แม่และโนดาอิมานิหารือกันและเห็นว่าไม่ควรให้ท่านสูบบุหรี่ในสถานการณ์เช่นนั้นแต่ท่านยืนยันที่จะสูบ ในที่สุดโนดาอิมานิก็นำยาสูบลงไปในปิ่นแล้วจุดให้ พ่อได้สูบบุหรี่ท่านก็สงบลง สูบไปได้ประมาณหนึ่งชั่วโมงขณะที่ไปยังคงติดอยู่ท่านก็สิ้นใจ

ผมไม่ได้เศร้าโศกเสียใจมากมายนักแต่รู้สึกไร้ที่ยึดเหนี่ยวมากกว่า แม้ว่าผมจะอยู่กับแม่เป็นส่วนใหญ่แต่ผมก็ดำเนินรอยตามแบบพ่อ การตายของพ่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงต่อชีวิตของผมในทางที่ผมไม่เคยคาดคิดในขณะนั้น หลังจากที่ไว้ทุกข์เป็นเวลาสั้นๆแล้ว แม่ก็บอกผมว่าเราจะต้องไปจากคุณ ผมไม่ได้ถามแม่ว่าทำไมหรือว่าจะไปที่ไหน

ผมจัดข้าวของสองสามชิ้นที่มีอยู่ลงกระเป๋า แล้วเช้าตรู่วันหนึ่งเราก็ตีออกเดินทางไปทางตะวันตกไปยังที่อยู่แห่งใหม่ ผมเศร้าเสียใจกับการตายของพ่อน้อยกว่าเสียใจที่จะต้องจากโลกที่ผมเคยอยู่ไป คุณคือทุกสิ่งทุกอย่างที่ผมรู้จักและผมรักมันหมดหัวใจอย่างที่เด็กคนหนึ่งจะรักบ้านแห่งแรกของเขาได้ ก่อนที่เราจะลงเนินเขาไป ผมหันกลับมามองหมู่บ้านของผมเป็นครั้งสุดท้าย ผมเห็นกระท่อมที่เรียบง่ายและผู้คนที่กำลังง่วนกับงานบ้าน ธารน้ำที่ผมเคยลงเล่นกับเด็กผู้ชายอื่นๆ ไร่ข้าวโพดและทุ่งหญ้าเขียวขจีที่ฝูงสัตว์และเล็มหญ้าอย่างเกียจคร้าน ผมจินตนาการว่าเพื่อนๆคงออกไปเล่นกอล์ฟเล็กๆ ดื่มนมอันแสนหวานจากเต้าแม่วัว ลงเล่นในแอ่งน้ำที่ปลายลำธาร เหนือสิ่งอื่นใดสายตาของผมมาหยุดอยู่ที่กระท่อมเรียบง่ายสามหลังที่ซึ่งผมเคยได้รับความสุขกับความรักและการปกป้องจากแม่ ที่กระท่อมสามหลังนี้เองที่ผมมีความสุข มีชีวิต และผมก็รู้สึกเสียใจที่ไม่ได้จูบลามันก่อนออกเดินทาง ผมนึกไม่ออกว่าอนาคตซึ่งผมกำลังเดินไปสู่จะสามารถเทียบได้กับอดีตที่ผมกำลังทิ้งไว้เบื้องหลัง ไม่ว่าในทางใดๆทั้งสิ้น

เราเดินทางด้วยเท้าไปอย่างเงียบๆจนกระทั่งดวงอาทิตย์เริ่มลับขอบฟ้าไปช้าๆ แต่ความเงียบของหัวใจระหว่างแม่และลูกไม่ทำให้รู้สึกเดียวดาย แม่และผมไม่เคยคุยกันมากนัก แต่เราก็ไม่จำเป็นต้องพูดกันก็เข้าใจกันได้ และผมไม่เคยระแวงสงสัยในความรักและกำลังใจที่แม่มีต่อผม มัน

เป็นการเดินทางที่แสนเหน็ดเหนื่อยบนถนนที่ขรุขระเต็มไปด้วยโคลน หิน ขึ้นและลงเนินเขาอยู่ตลอดเวลา ผ่านหมู่บ้านจำนวนมาก แต่เราก็ไม่ได้หยุดพัก จนกระทั่งเย็นเมื่อมาถึงกันหุบเขาตื้นๆแห่งหนึ่งซึ่งปกคลุมไปด้วยต้นไม้ เราก็มาถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่งซึ่งตรงกลางหมู่บ้านมีบ้านหลังใหญ่สง่างามอยู่หลังหนึ่งซึ่งผมไม่เคยเห็นมาก่อนเลยในชีวิต มันทำให้ผมตะลึงงัน ตัวอาคารประกอบไปด้วยบ้านรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าสองหลังและกระท่อมอย่างดีเจ็ดหลังทั้งหมดฉาบด้วยปูนขาว ส่องประกายแม้ในแสงของดวงอาทิตย์อัสดง ด้านหน้ามีสวนขนาดใหญ่และไร่ข้าวโพดโดยมีต้นไม้ใหญ่หลายต้นเรียงเป็นแถว ถัดไปยังมีสวนขนาดใหญ่ปลูกต้นแอปเปิ้ล ผัก ไม้ดอก และกระถิน ด้านข้างมีโบสถ์สีขาวอยู่หลังหนึ่ง

ในร่มเงาต้นไม้ยูคาลิปตัสสองต้นมีประตูทางเข้าด้านหน้าของบ้านหลังใหญ่อยู่ ตรงประตูมีกลุ่มคนพื้นเมืองแก่ๆยี่สิบคนนั่งอยู่ ผู้หญิงอย่างน้อยห้าสิบตัวและแกะประมาณห้าร้อยตัวกำลังกินหญ้าในเขตอันกว้างใหญ่นั้น ทุกสิ่งทุกอย่างดูงดงาม แสดงออกถึงความมั่งคั่งและความเป็นระเบียบเรียบร้อยเหนือจินตนาการของผม สถานที่นั้นคืออิมเมเคเซเวนิ หรือที่เรียกว่า “มหาสถาน” เป็นเมืองหลวงของแคว้นเท็มบูแลนด์ เป็นที่พำนักของจกิบาธา ดาลินดเยโบ ซึ่งทำหน้าที่รักษาการณ์ผู้สำเร็จราชการของชาวเท็มบู

ขณะที่ผมกำลังตกตะลึงกับความอลังการของสถานที่แห่งนั้น ก็มีรถยนต์คันหนึ่งแล่นผ่านประตูด้านตะวันตกเข้ามา พวกผู้ชายที่นั่งอยู่ได้รับไม้รับลดหมวกออกทันทีพร้อมลุกขึ้นยืนอย่างรวดเร็วร้องตะโกนว่า “บายเท อา-อา-อา จกิบาธา !” หรือ “จกิบาธา จงเจริญ” ซึ่งเป็นคำสรรเสริญผู้ปกครองตามประเพณีของชาวโกซา จากนั้นก็มีชายคนหนึ่งร่างอ้วนเตี้ยในชุดสากลอย่างดีก้าวลงมาจากรถ (ผมมาทราบภายหลังว่ารถงามสง่าคันนั้นคือรถฟอร์ด วิ เอท) เห็นได้ว่าชายผู้นั้นมีความเชื่อมั่นในตนเองและเคยชินกับการใช้อำนาจ ชื่อของเขาเหมาะสมกับบุคลิกที่เดียวคือ “จกิบาธา” ซึ่งมีความหมายตามตัวอักษรว่า “ผู้ซึ่งมองไปยังภูเขา” และเขาก็เป็นคนที่สายตาคมทั้งปวงต้องมอง ชายผู้นั้นผิวคล้ำ ใบหน้าบ่งบอกถึงความเฉลียวฉลาด หลังจากลงมาจากรถแล้วก็จับมืออย่างเป็นกันเองกับทุกคนที่อยู่ใต้ต้นไม้ ซึ่งภายหลังผมทราบว่าคนเหล่านั้นคือสมาชิกสภาสูงสุดของเผ่าเท็มบู นี่ก็คือผู้สำเร็จราชการ ซึ่งจะมาเป็นผู้ดูแลและผู้อุปถัมภ์ผมในช่วงทศวรรษต่อมา

ในขณะที่เผ่าสังเกตการปรากฏตัวของจกิบาธาและผู้คนที่ห้อมล้อมอยู่นั้น ผมมีความรู้สึกเหมือนต้นไม้เล็กๆถูกลอนรากถอนโคนออกจากพื้นดินและถูกพัดพาเข้าไปสู่ใจกลางของกระแสน้ำที่เชี่ยวกรากซึ่งผมไม่อาจต้านทานได้ ผมรู้สึกตื่นตะลึงระคนสับสน ก่อนหน้านั้น ผมไม่เคยคิดถึงสิ่งอื่นใดนอกเหนือไปจากความพึงพอใจของตนเอง ไม่มีความทะเยอทะยานมากไปกว่าการได้กินดีและได้เป็นแชมป์เกมการต่อสู้ด้วยไม้กับเพื่อนๆ ผมไม่เคยมีความคิดเกี่ยวกับเรื่องเงินทอง หรือชนชั้น หรือชื่อเสียง หรืออำนาจมาก่อนเลย แต่ทันใดนั้นโลกใหม่ก็ปรากฏข้างหน้าผม เด็กๆจากครอบครัวที่ยากจนมักจะพบว่าตนเองหลงเสน่ห์ของสิ่งล่อใจใหม่ๆเมื่อเผชิญหน้ากับความมั่งคั่งอย่างไม่รู้ตัว ผมเองก็ไม่ใช่ข้อยกเว้น รู้สึกว่าความเชื่อและความภักดีทั้งหลายที่เคยมีอยู่เดิมเริ่มจะ

เลื่อนหายไป รากฐานอันเปราะบางที่ปลูกฝังโดยพ่อและแม่เริ่มจะคลอนแคลน ในวินาทีนั้น ผมคิดว่าชีวิตของผมอาจจะเป็นได้มากกว่าแชมป์เกมต่อสู้ด้วยไม้กระบอง

* * *

ผมมาทราบภายหลังว่า เมื่อพ่อตาย จงกิบาตาได้เสนอตัวมาเป็นผู้ดูแลผม ท่านรับว่าจะปฏิบัติต่อผมเหมือนกับที่ปฏิบัติต่อกุ๊กของท่าน และผมจะได้รับสิทธิประโยชน์ทุกอย่างเหมือนกับที่กุ๊กของท่านได้รับ แม่ของผมไม่มีทางเลือก ไม่มีใครปฏิเสธข้อเสนอแบบนั้นของผู้สำเร็จราชการ แม้ว่าแม่จะต้องคิดถึงผม แต่ท่านก็พอใจว่าผมจะได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีจากผู้สำเร็จราชการมากกว่าจากท่านเอง ผู้สำเร็จราชการไม่เคยลืมว่าเป็นเพราะข้อเสนอแนะของพ่อ ที่ทำให้ท่านได้มาดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการในขณะนั้น

เมื่ออยู่ในเมืองอิมเซเคเชเวนอีกวันหรือสองวันก่อนที่จะกลับไปยังคุนู เราไม่ได้รู้ลืออะไรกันมากมาย แม่ไม่ได้สั่งสอนหรือให้แง่คิด ไม่แม้แต่จูบลา ผมคิดว่าแม่คงไม่อยากให้ผมรู้สึกอึดอัดกับการจากไปของท่านซึ่งจะต้องเกิดขึ้นแน่ๆ ผมรู้ว่าพ่อต้องการให้ผมได้รับการศึกษาและเตรียมพร้อมสำหรับโลกกว้าง ซึ่งผมไม่สามารถทำได้ในคุนู สายตาที่มองผมอย่างอ่อนโยนของแม่เป็นการแสดงออกถึงความรู้สึกและกำลังใจที่ผมต้องการ ขณะที่จากไปแม่หันมาหาผมแล้วพูดว่า “ดูแลตัวเองนะลูกแม่” เด็กๆมักจะเป็นมนุษย์ที่มีอารมณ์อ่อนไหวน้อยที่สุด โดยเฉพาะเมื่อพวกเขา กำลังรู้สึกปลื้มปีติกับสิ่งใหม่ๆ แม่แต่ขณะที่แม่ที่รักซึ่งเป็นเพื่อนคนแรกของผมกำลังจะจากไป ในสมองของผมกลับเต็มไปด้วยความตื่นเต้นกับบ้านหลังใหม่แห่งนั้น ผมจะไม่ได้รับการดูแลเป็นอย่างดีได้อย่างไร ตอนนั้นผมได้สวมใส่ชุดหล่อที่ผู้ดูแลหาซื้อมาให้แล้วด้วยซ้ำ

ผมเริ่มคุ้นเคยกับชีวิตประจำวันในอิมเซเคเชเวน เด็กมักจะปรับตัวได้อย่างรวดเร็วหรือไม่ก็ปรับตัวไม่ได้เลย ส่วนผมปรับตัวเข้ากับมหาสถานได้อย่างฉิวเฉียดกับเด็บบิโมาที่นั่น สำหรับตัวผมแล้ว มหาสถานเป็นอาณาจักรที่มีมนต์ขลัง ทุกสิ่งทุกอย่างน่าตื่นตาตื่นใจไปหมด จากงานบ้านที่น่าเบื่อในเมืองคุนูกลายเป็นความตื่นเต้นในอิมเซเคเชเวน ตอนที่ไม่มีเรียน ผมก็จะทำหน้าที่เป็นคนพรวนดิน คนนำเที่ยวด้วยรถเทียมม้า คนดูแลฝูงสัตว์ ผมขี่ม้าและยิงนกด้วยหนังสติ๊กและก็หาเด็กผู้ชายมาเล่นด้วย บางคืนผมก็ไปเต้นรำกับสาว ๆ ชาวเทมบู แม้ว่าผมจะคิดถึงคุนูและแม่อยู่บ้าง แต่ผมก็ปรับตัวเข้ากับโลกใหม่อย่างเต็มตัว

ผมเข้าเรียนในโรงเรียนที่มีห้องเรียนเพียงห้องเดียวอยู่ใกล้กับมหาสถาน เรียนภาษาอังกฤษ ภาษากอซา ประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ เราอ่านหนังสือสอนอ่านภาษาอังกฤษชื่อ *Chambers English Reader* และเขียนหนังสือบนแผ่นกระดานชนวนที่ขีดเรียบ ครูของเราคือมร. ฟาดานา และต่อมาก็มีมร. กิซวา ซึ่งแสดงความสนใจในตัวผมเป็นพิเศษ ผมเรียนได้ดี ไม่ใช่เพราะความฉลาด

ปราดเปรื่อง แต่เพราะความเอาใจใส่การเรียนรู้ ซึ่งได้รับการส่งเสริมจากป้าของผมคือพาทีเวที่อยู่ใน
มหาสถานด้วยและเกี่ยวเนื่องผมเรื่องการบ้านทุกคืน

อิมเซเคชเวนิ เป็นศูนย์เผยแพร่ศาสนาเมธอดิสต์แห่งหนึ่งซึ่งทันสมัยและเป็นฝรั่งมากกว่า
ในคุนุ ผู้คนแต่งตัวทันสมัย พวกผู้ชายใส่สูท ส่วนผู้หญิงก็แต่งตัวแบบมิชชันนารี โปรเตสแตนต์ คือ
ใส่กระโปรงยาวทำด้วยผ้าหนาๆ เสื้อคอตั้ง มีผ้าคลุมไหล่และมีผ้าโพกศีรษะอย่างสง่างาม

ถ้าหากโลกของอิมเซเคชเวนิมีแค่รอบตัวผู้สำเร็จราชการแล้ว โลกใบเล็กของผมก็อยู่เพียงรอบๆลูก
ทั้งสองของท่าน คือจัสติสซึ่งเป็นลูกชายคนเดียวของท่านและจะได้สืบทอดตำแหน่งในมหาสถาน
ต่อไป และโนมาฟูลูกสาวของท่าน ผมอยู่กับคนทั้งสองและได้รับการปฏิบัติเช่นเดียวกับที่พวกเขา
ได้รับ เรากินอาหารเหมือนกัน แต่งตัวเหมือนกัน ร้องเพลงสวดด้วยกัน ต่อมาเมื่อมีผู้มาอยู่กับเราเพิ่ม
อีกคนคือเอ็นเซโค พี่ชายของซาบาทา ซึ่งเป็นผู้ที่จะได้สืบทอดสมบัติต่อไป พวกเราสี่คนรวมตัวกัน
เป็นสี่สหายในราชสำนัก ท่านผู้สำเร็จราชการและโน-อิงแลนด์ ภรรยาของท่านเลี้ยงดูผมเหมือนกับ
เป็นลูกของท่านเอง ท่านทั้งสองเป็นห่วงเป็นใยผมและคอยให้คำแนะนำรวมถึงลงโทษ ซึ่งล้วนมา
จากความรักอย่างซื่อสัตย์ จงกินทาบาเป็นคนเข้มงวดแต่ผมไม่เคยสงสัยในความรักของท่านที่มีต่อ
ผมเลย ท่านทั้งสองเรียกชื่อเล่นผมว่าทาทอมคสตูหมายถึง “คุณปู่” เพราะท่านบอกว่าเวลาผมเอา
จริงเอาจัง ผมดูเหมือนคนแก่

จัสติสอายุแก่กว่าผมสี่ปี และผมยกย่องเขาเป็นวีรบุรุษคนแรกของผม นอกเหนือจากพ่อ
ผมมองดูเขาด้วยความทึ่งในทุกเรื่อง เขาเรียนที่โรงเรียนประจำลากเบอรีซึ่งอยู่ห่างออกไปหกสิบ
ไมล์ จัสติสรูปร่างสูง หล่อเหลาและกำยำ เขาเป็นนักกีฬา เขี่ยมบอลทั้งกีฬาประเภทคู่และลาน
คริกเก็ต รักบี้ และฟุตบอล ความเป็นคนร่าเริงและช่างพูดคุย นอกจากนั้นยังชอบร้องเพลงและ
เต้นรำ เขาถูกจัดอยู่ในพวกผู้ชายเจ้าชู้ เจ้าสำอางและเพลย์บอย จัสติสและตัวผมกลายมาเป็นเพื่อน
รักกันมาก แม้ว่าเราจะแตกต่างกันอย่างตรงกันข้ามในหลายๆอย่างด้วยกัน เช่นเขาเป็นคนชอบ
พบปะผู้คนส่วนผมชอบเก็บตัว เขาเป็นคนสนุกร่าเริงส่วนผมเป็นคนจริงจัง เขามักจะได้อะไรมา
ง่ายๆส่วนผมต้องเหนื่อยยากกว่าจะได้มา สำหรับผมแล้วเขามีทุกสิ่งทุกอย่างที่ชายหนุ่มจะพึงมี และ
เป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่ผมอยากจะเป็น แม้ว่าเราจะได้รับการเลี้ยงดูเหมือนกันแต่โชคชะตาของเรา
กลับแตกต่างกัน จัสติสจะได้สืบทอดตำแหน่งหัวหน้าซึ่งทรงอิทธิพลมากที่สุดตำแหน่งหนึ่งของ
เผ่าเท็มบู ส่วนผมจะได้รับตำแหน่งอะไรก็ตามที่ท่านผู้สำเร็จราชการจะเมตตาให้

ทุกวันผมจะเข้าๆออกๆบ้านของท่านผู้สำเร็จราชการ ทำธุระต่างๆ และในบรรดาสิ่ง
ทั้งหลายที่ผมทำให้ท่านซึ่งผมชอบมากที่สุดก็คือการรีดสุทให้ท่าน งานนี้ผมทำด้วยความภาคภูมิใจ
ท่านมีสุทแบบตะวันตกอยู่ประมาณครึ่งโหล และผมต้องใช้เวลาค้างหลายชั่วโมงในการรีดจับ
กลีบกางเกงให้ท่าน ทำเนียบของท่านตอนนั้นประกอบไปด้วยบ้านแบบตะวันตกหลังใหญ่สองหลัง
หลังคาทำด้วยดินบุก ในเวลานั้นมีชาวแอฟริกันไม่กี่คนที่จะมีบ้านแบบตะวันตกซึ่งถือว่าเป็น

สัญลักษณ์แห่งความมั่งคั่ง รอบบ้านหลังใหญ่มีกระโจมหกหลังล้อมเป็นรูปครึ่งวงกลม กระโจมเหล่านั้นมีพื้นทำด้วยไม้กระดาน ซึ่งเป็นสิ่งที่ผมไม่เคยเห็นมาก่อน ท่านผู้สำเร็จราชการและภรรยานอนในกระโจมด้านขวา น้องภรรยาท่านอยู่ในกระโจมกลาง ส่วนกระโจมด้านซ้ายใช้เป็นที่เตรียมอาหาร ใต้พื้นกระโจมของน้องสาวของภรรยาท่านผู้สำเร็จราชการมีรังผึ้งอยู่ซึ่งบางครั้งเราก็จะเปิดไม้กระดานออกแผ่นหรือสองแผ่นเพื่อกินน้ำผึ้ง หลังจากที่ผมย้ายมาอยู่ที่อิมเซเคเวนิได้ไม่นาน ท่านผู้สำเร็จราชการและภรรยาของท่านก็ย้ายมาอยู่ที่บ้านใหญ่หลังกลางซึ่งกลายมาเป็นมหาสถานโดยปริยาย ใกล้กับมหาสถานมีกระโจมหลังเล็กๆสามหลังตั้งอยู่ หลังหนึ่งเป็นของแม่ของท่านผู้สำเร็จราชการ อีกหลังสำหรับแขก และอีกหลังเป็นที่อยู่ของจิตติสกับผม

หลักการสองประการที่ปกครองชีวิตผมที่อิมเซเคเวนิ คือการเป็นผู้นำและศาสนา ทั้งสองอย่างนี้ไม่ค่อยจะไปด้วยกันนัก แม้ว่าผมจะเห็นว่าไม่ถึงกับขัดแย้งกัน สำหรับผมแล้ว ความเป็นคริสเตียนไม่ได้เป็นระบบความเชื่อแต่อย่างใด แต่เป็นความศรัทธาในตัวชายคนหนึ่งมากกว่า นั่นคือสาธุคุณแมทโยโล สำหรับผมแล้ว ทำหน้าที่เปี่ยมพลังของท่านเพียงอย่างเดียวที่จูงใจให้อยากเป็นคริสเตียน ท่านเป็นคนที่เป็นที่รู้จักและเป็นที่รักเทียบเท่ากับผู้สำเร็จราชการ และเนื่องจากท่านได้รับความเคารพจากผู้สำเร็จราชการในด้านจิตวิญญาณ ยิ่งทำให้ผมมีความประทับใจอย่างมาก แต่ศาสนาที่เป็นเรื่องของโลกนี้เช่นเดียวกับโลกหน้า ผมเชื่อว่าความสำเร็จของชาวแอฟริกันโดยแก่นแท้ทั้งหมดดูเหมือนจะมาจากงานของพวกมิชชันนารีของโบสถ์ทั้งสิ้น โรงเรียนที่มิชชันนารีตั้งขึ้นสอนพวกเสมียน ล่าม และตำรวจ ซึ่งในเวลานั้นเป็นความปรารถนาสูงสุดของชาวแอฟริกันทั้งปวง

สาธุคุณแมทโยโล เป็นชายร่างอ้วน อายุประมาณห้าสิบห้าปี น้ำเสียงทุ้มและทรงอำนาจทั้งในเวลาเทศน์และร้องเพลง เมื่อใดก็ตามที่ท่านเทศน์ในโบสถ์เล็กๆทางตะวันตกของอิมเซเคเวนิ จะมีคนไปฟังจนล้นห้องโถง มีเสียงแห่งความศรัทธาระงมไปทั่ว พวกผู้หญิงจะถูกเข่าลงแทบเท้าขอไถ่บาป ดำนานเรื่องแรกที่ผมได้ยินเกี่ยวกับท่านเมื่อผมมาถึงมหาสถานก็คือว่าท่านสามารถจับได้ปีศาจร้ายไปได้ด้วยการใช้เพียงคัมภีร์ไบเบิลและตะเกียงเป็นอาวุธเท่านั้น ผมไม่ได้เห็นว่าเป็นเรื่องที่ไม่น่าเชื่อหรือมีความคิดขัดแย้งใดๆ วิธีที่ใช้ในการเทศน์ของสาธุคุณแมทโยโลมีทั้งความรุนแรงและอ่อนหวาน สร้างสีสันด้วยลัทธิความเชื่อในภูติผีของชาวแอฟริกัน พระผู้เป็นเจ้าทรงปราดเปรื่องและทรงอำนาจ และจะไม่ปล่อยให้การกระทำชั่วลอยนวลโดยไม่ได้รับการลงโทษ

ตอนที่อยู่เมืองคุนุนั้น ผมไปโบสถ์เพียงครั้งเดียวคือตอนที่เข้าพิธีรับศีลมหาสนิท ศาสนาเป็นเรื่องของพิธีกรรมที่ผมต้องปฏิบัติตามเพื่อแม่ โดยที่ผมไม่เข้าใจลึกซึ้งในความหมายของพิธีกรรมนั้น แต่สำหรับที่อิมเซเคเวนิศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ผมไปโบสถ์ทุกวันอาทิตย์กับท่านผู้สำเร็จราชการและภรรยาของท่าน ท่านผู้สำเร็จราชการเป็นผู้เคร่งศาสนา มีอยู่ครั้งหนึ่งที่ผมเคยถูกท่านตี ก็คือตอนที่ผมไม่ไปโบสถ์วันอาทิตย์แต่กลับไปร่วมการต่อสู้กับเด็กผู้ชายจากอีกหมู่บ้านหนึ่ง หลังจากนั้นผมก็ไม่เคยฝ่าฝืนเช่นนั้นอีกเลย

นั่นไม่ใช่ครั้งแรกที่ผมถูกลงโทษอันเนื่องมาจากการทำผิดต่อท่านสาธุคุณ บ่ายวันหนึ่งผม
เผลอลอดเข้าไปในสวนในบ้านของสาธุคุณแมทโยโล แล้วขโมยข้าวโพดของท่าน อย่างแล้วก็กินตรง
นั้นนั่นเอง เด็กผู้หญิงคนหนึ่งเห็นผมกำลังนั่งกินข้าวโพดในสวนก็ไปบอกท่านสาธุคุณทันที ข้าวนี้
แพร่กระจายไปอย่างรวดเร็วจนกระทั่งไปถึงภรรยาของท่านผู้สำเร็จราชการ และในเย็นวันนั้นเอง
เธอก็ร้องจนถึงเวลาสวดซึ่งทำเป็นประจำทุกวันในครอบครัว ก่อนที่จะพูดอย่างตรงไปตรงมาถึงการ
กระทำผิดของผมและตำหนิผมที่แย่งขนมปังมาจากคนรับใช้ผู้ยากจนของพระเจ้า และสร้างความ
เสื่อมเสียให้แก่ครอบครัว เธอบอกว่าปีศาจจะนำตัวผมไปลงโทษเนื่องจากบาปที่ผมก่อ ผมรู้สึกไม่
สบายใจ ด้วยความกลัวระคนกับละอาย กลัวว่าผมจะต้องรับโทษจากความผิดนั้น และละอายใจที่
ผมทำลายความเชื่อมั่นที่ครอบครัวบุญธรรมมีต่อตัวผม

* * *

เนื่องจากท่านผู้สำเร็จราชการได้รับความเคารพอย่างกว้างขวาง ทั้งจากคนผิวขาวและผิวดำ และจาก
การที่ท่านใช้อำนาจโดยไม่ใช้อารมณ์ ทำให้ผมมองเห็นว่าความเป็นผู้นำเป็นศูนย์กลางของชีวิตพวก
เรา อำนาจและอิทธิพลของผู้นำแทรกซึมเข้าไปในทุกแง่มุมของชีวิตพวกเราในอิมแพคเซวนิ และก็
เป็นหนทางที่บุคคลจะได้มาซึ่งอิทธิพลและสถานภาพด้วย

ทักษะเกี่ยวกับความเป็นผู้นำในเวลาต่อมาของผมนั้นเกิดจากการเฝ้าดูท่านผู้สำเร็จราชการ
และทีมงานของท่าน ผมเฝ้าดูและเรียนรู้จากการประชุมเผ่าซึ่งมีขึ้นเป็นประจำที่มหาสถาน การ
ประชุมเหล่านี้ไม่ได้มีกำหนดเวลาที่แน่นอนแต่จะเรียกประชุมเมื่อมีความจำเป็นเกิดขึ้น ในที่
ประชุมจะมีการหารือกันถึงเรื่องต่างๆของส่วนรวมเช่นความแห้งแล้ง การคัดเลือกวัวควาย นโยบาย
ที่สั่งการมาจากผู้พิพากษาท้องถิ่น หรือกฎหมายใหม่ๆที่ประกาศใช้โดยรัฐบาล ชาวเทมบูลูทุกคนมี
อิสระที่จะเข้าร่วมประชุม และก็มีจำนวนมากที่มาร่วมโดยขี่ม้าหรือเดินเท้ามา

ในการประชุมเหล่านั้น ท่านผู้สำเร็จราชการจะถูกห้อมล้อมไปด้วยกลุ่มที่ปรึกษาซึ่งมี
ตำแหน่งสูงและปฏิบัติหน้าที่ในรัฐสภาและศาลของผู้สำเร็จราชการ พวกเขาเป็นคนเฉลียวฉลาด มี
ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และขนบธรรมเนียมประเพณีของเผ่าเป็นอย่างดี ความคิดเห็นของ
ท่านเหล่านี้มีน้ำหนักมากทีเดียว

เมื่อจดหมายเชิญประชุมถูกส่งไปถึงผู้นำและหัวหน้าเหล่านั้นแล้ว ไม่ข้ามมหาสถานก็จะมี
ชีวิตชีวาขึ้นมาด้วยแขกคนสำคัญและนักท่องเที่ยวกจากทั่วเทมบูลูแลนด์ แขกเหล่านี้จะรวมตัวกันที่
สนามหญ้าหน้าบ้านของท่านผู้สำเร็จราชการ และท่านจะเปิดการประชุมด้วยการกล่าวขอบคุณทุก
คนที่มาร่วมประชุมพร้อมทั้งอธิบายเหตุผลที่ท่านเชิญประชุมในครั้งนั้น และจากนั้นท่านก็จะไม่พูด
อะไรอีกเลยจนกระทั่งการประชุมใกล้จะสิ้นสุด

ใครที่ต้องการจะพูดก็พูด มันเป็นประชาธิปไตยในรูปแบบที่บริสุทธิ์ที่สุด ในบรรดาผู้พูด อาจมีความสำคัญต่างกันอยู่บ้าง แต่คำพูดของทุกคนจะได้รับการรับฟัง นายและบ่าว นักรบและหมอ คนขายของและชาวนา เจ้าของที่ดินและคนงาน ผู้พูดจะพูดโดยไม่มีการขัดจังหวะและการประชุมจะดำเนินไปเป็นเวลาหลายชั่วโมง พื้นฐานของการปกครองตนเองคือการที่ทุกคนมีอิสระที่จะแสดงความคิดเห็นและมีคุณค่าเท่าเทียมกันในฐานะพลเมือง (แต่ผู้หญิงยังถูกจัดเป็นประชาชนชั้นสอง)

มีการเลี้ยงอาหารอย่างดีตลอดวัน และผมมักจะปวดท้องเพราะกินมากเกินไปขณะที่ฟังคนแล้วคนเล่าพูด ผมสังเกตเห็นว่าผู้พูดบางคนก็พูดจาวกวนไม่ตรงประเด็น บางคนก็พูดตรงประเด็นทันที และบางคนก็ได้แย้งอย่างชัดเจนและมีเหตุผล บางคนใช้ภาษาที่แสดงอารมณ์และเร้าใจ รวมทั้งพยายามทำให้ผู้ฟังคล้อยตามด้วยเทคนิคการพูดดังกล่าว ขณะที่คนอื่นพูดจาจริงจังเรียบๆ พยายามไม่ใช้อารมณ์

ในตอนแรก ผมตื่นตะลึงกับการที่ผู้คนวิพากษ์วิจารณ์ท่านผู้สำเร็จราชการอย่างรุนแรงและเปิดเผย ท่านไม่ได้อยู่เหนือการวิพากษ์วิจารณ์ ความจริงแล้วท่านมักจะเป็นเป้าของการวิพากษ์วิจารณ์ด้วยซ้ำ แต่ไม่ว่าคำวิพากษ์วิจารณ์นั้นจะรุนแรงอย่างไร ท่านผู้สำเร็จราชการก็ได้แต่ฟัง ไม่กล่าวแก้ตัวหรือแสดงอารมณ์ใดๆออกมา

การประชุมจะดำเนินไปจนกระทั่งที่ประชุมมีความเห็นพ้องกันและจบลงด้วยเสียงเอกฉันท์หรือไม่ก็จะไม่ยุติ อย่างไรก็ตาม ความเห็นเอกฉันท์นั้นอาจหมายถึงการเห็นพ้องกันที่จะมีความไม่เห็นด้วยหรือที่จะรอให้ถึงเวลาที่เหมาะสมจึงจะเสนอทางออก ประชาธิปไตยหมายถึงทุกคนต้องได้รับการรับฟัง และการตัดสินใจกระทำร่วมกันโดยประชาชน กฎแห่งเสียงข้างมากเป็นแนวคิดที่มาจากต่างชาติ เสียงข้างน้อยจะไม่ถูกลบล้างโดยเสียงข้างมาก

จนกระทั่งถึงตอนจบ เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะตกดิน ท่านผู้สำเร็จราชการจึงจะพูดอีกครั้ง วัตถุประสงค์ก็เพื่อสรุปสิ่งที่มีการพูดกันและรวบรวมความเห็นพ้องบางอย่างจากความเห็นที่แตกต่างกันทั้งหลาย แต่จะไม่มีการบีบบังคับผู้ที่ไม่เห็นด้วย หากยังไม่สามารถตกลงกันได้ก็จะมีการประชุมกันอีก ก่อนที่จะจบการประชุม นักร้องหรือกวีจะขับร้องหรือกล่าวบทกวีสรรเสริญพระมหากษัตริย์องค์ที่ผ่านมา รวมถึงกล่าวชมและเสียดสีบรรดาผู้นำในปัจจุบัน ซึ่งผู้ฟัง นำโดยท่านผู้สำเร็จราชการจะหัวเราะอย่างสนุกสนาน

ในฐานะที่เป็นผู้นำ ผมได้ปฏิบัติตามแนวทางของท่านผู้สำเร็จราชการที่ผมได้เห็นที่มหาสถานอยู่เสมอ ผมจะตั้งใจฟังทุกคนพูดแสดงความเห็นก่อนที่ผมจะแสดงความเห็นเสมอ บ่อยครั้งที่ความเห็นของผมจะเป็นเพียงสิ่งที่ทุกคนเห็นพ้องกันแล้วในการถกเถียงในที่ประชุม ผมจำสุภาษิตของท่านผู้สำเร็จราชการได้เสมอที่ว่า “ผู้นำก็เหมือนกับคนเลี้ยงสัตว์ จะอยู่ข้างหลังฝูงสัตว์ปล่อยให้สัตว์ตัวที่เร็วที่สุดเดินนำหน้า ขณะที่ตัวอื่นๆเดินตามไป หารู้ไม่ว่าทุกตัวล้วนแล้วแต่ถูกกำหนดจากข้างหลัง”

และที่อิมเซเคเซเวนีเอง ที่ผมเริ่มสนใจประวัติศาสตร์ของชาวแอฟริกัน ก่อนหน้านั้น ผมเคยแต่ได้ยินเรื่องราวเกี่ยวกับบรรพบุรุษของชาวโกซา แต่ที่มหาวิทยาลัยนี้ ผมได้เรียนรู้เกี่ยวกับวีรบุรุษชาวแอฟริกันจากเผ่าอื่นด้วยเช่น เซกูคูเน, กษัตริย์ของชาวบาเปดี, กษัตริย์แห่งบาโซโธ, โมซุซุ, และดิงกาเน, กษัตริย์ของชาวซูลู รวมทั้ง กษัตริย์ของชาว แบมบาทา, อินชา และมาคานา, มอนชีวาและคากามา ผมรู้เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลเหล่านี้จากพวกหัวหน้าเผ่าและผู้นำที่ยังมาหาสถานเพื่อตัดสินข้อขัดแย้งหรือพิจารณาคดีต่างๆ แม้ว่าท่านเหล่านี้จะไม่ใช่นักกฎหมายแต่ท่านก็จะนำเสนอและพิจารณาคดี บางวันเมื่อพิจารณาเสร็จเร็วท่านก็จะนั่งเล่นเล่าเรื่องโน้นเรื่องนี้อยู่แถวนั้น ผมเดินไปมาและคอยเงี่ยหูฟังอยู่เงียบๆ ท่านเหล่านั้นจะพูดด้วยสำนวนที่ผมไม่เคยได้ยินมาก่อน ท่านใช้ภาษาที่เป็นทางการและศัพท์สูง ท่าทางของท่านเรื่องซ้าและไม่รีบร้อน และภาษาดั้งเดิมของพวกเราจะยาวและมีลีลา

ในตอนแรก ท่านเหล่านี้จะไล่ให้ผมออกไป บอกว่าผมยังเด็กเกินกว่าที่จะฟัง แต่ต่อมาท่านก็เรียกใช้ผมให้ไปจุดไฟหรือหาน้ำมาให้ หรือให้ช่วยไปบอกพวกผู้หญิงว่าท่านต้องการน้ำชาอย่างไรก็ตาม ในช่วงเดือนแรกๆผมวิ่งวนอยู่กับการกิจเหล่านั้นจนไม่สามารถปะติดปะต่อเรื่องราวได้ แต่แล้วในที่สุด พวกท่านก็ยอมให้ผมนั่งฟัง และผมก็ได้รู้จักกับวีรบุรุษผู้รักชาติชาวแอฟริกันจำนวนมากที่ต่อสู้กับการปกครองของชาวตะวันตก ทำให้จินตนาการของผมลุกโผลงด้วยเกียรติภูมิของนักรบชาวแอฟริกันเหล่านี้

คนเก่าแก่ที่สุดในบรรดาท่านผู้เล่าซึ่งเล่าขานตำนานเหล่านี้คือเซเวลิบงกิล โจยี โอรสของมเหสีเอกของกษัตริย์เอ็นกูเบ็งคูคา มุขมนตรีโจยีแก่จนหนังของท่านห้อยลงมาราวกับเสื้อโค้ทหลวมๆ ท่านเล่าเรื่องซ้าๆและบ่อยครั้งก็หยุดไถอย่างยาวนาน ครั้งละหลายนาทิต ท่านเป็นผู้รู้ประวัติศาสตร์ของชาวเทมบู เนื่องจากท่านมีชื่อว่าย่อมมาหลายยุคหลายสมัย

มุขมนตรีโจยีซึ่งมีผมหงอกขาวจะมีท่าทีกระฉับกระเฉงขึ้นหลายสิบปีเมื่อพูดถึงบรรดานักรบในกองทัพของกษัตริย์เอ็นกูเบ็งคูคา ท่านจะแสดงท่าทางแบบละครใบ้ ด้วยการขว้างหอกและเดินย่องไปตามทุ่งหญ้าในขณะที่เล่าเรื่องชัยชนะและความพ่ายแพ้ในสงครามหลายครั้ง ท่านพูดถึงความเป็นวีรบุรุษ ใจกว้างและถ่อมตัวของอินกานเกลิซเว

เรื่องเล่าของท่านโจยีไม่ได้มีแต่ในเผ่าเทมบูเท่านั้น ตอนแรกที่ท่านเอ่ยถึงนักรบที่ไม่ใช่จากเผ่าเทมบู ผมสงสัยว่าทำไมท่านจึงพูดถึงคนเหล่านั้น ผมก็เหมือนกับเด็กชายคนหนึ่งที่ยื่นขอคาราฟุตบอลท้องถิ่นมากกว่าที่จะสนใจดาวเด่นจากทีมชาติซึ่งไม่ได้มีความผูกพันกับเรา แต่ในเวลาต่อมา ผมก็เริ่มสนใจในประวัติศาสตร์ของชาวแอฟริกัน และความเป็นไปของวีรบุรุษของชาวแอฟริกันทั้งปวงโดยไม่คำนึงถึงเผ่าพันธุ์

มุขมนตรีโจยิกเล่าโจมตีคนผิวขาวซึ่งท่านเชื่อว่าจงใจแบ่งแยกชนเผ่าโกซา แยกพี่แยกน้อง คนผิวขาวบอกกับชาวเทมบูว่าหัวหน้าที่แท้จริงของพวกเขา คือพระราชินีผิวขาวที่อยู่อีกฟากหนึ่งของมหาสมุทรและว่าชาวเทมบูเป็นสมบัติของพระราชินี แต่พระราชินีผิวขาวไม่ได้ทำอะไรมาให้

แก่ประชาชนผิวดำเลยนอกจากความทุกข์ยากและความหกลกวาง ถ้าหากพระองค์เป็นหัวหน้าจริง พระองค์ก็เป็นหัวหน้าที่เลวมาก เรื่องราวสงครามของมุขมนตรีโจยิบและข้อกล่าวหาของท่านต่อ อังกฤษทำให้ผมรู้สึกโกรธและรู้สึกว่าถูกหลอกลวงราวกับว่าผมถูกปล้นสิทธิที่มีมาแต่กำเนิด

มุขมนตรีโจยิบบอกว่าชาวแอฟริกันมีชีวิตอยู่อย่างสงบสุขจนกระทั่งคนผิวขาวเข้ามา คนเหล่านี้เดินทางมาจากทะเลอีกฟากหนึ่งพร้อมด้วยอาวุธที่ยิงออกมาเป็นเปลวไฟ ท่านเล่าว่า ครั้งหนึ่ง พวกทัมบู พอนโด กอซา และซูลู ล้วนแต่เป็นพี่น้องมีพ่อคนเดียวกันและอยู่กันอย่างที่น้อง คนขาวได้เข้ามาทำลายมิตรภาพเหล่านั้นของคนหลายเผ่า คนขาวกระหายและโลภอยากได้ที่ดิน คนผิวดำได้แบ่งที่ดินให้เช่นเดียวกับที่ให้อากาศและน้ำ ที่ดินไม่ใช่สิ่งของที่มนุษย์จะเป็นเจ้าของได้ แต่คนขาวได้ยึดเอาที่ดินไปเหมือนที่คนอื่นๆ หนึ่งอาจยึดเอาม้าของคนอื่นไป

ตอนนั้นผมยังไม่ทราบว่าประวัติศาสตร์ที่แท้จริงของประเทศเราไม่มีปรากฏอยู่ในตำราเรียนอย่างเป็นทางการของอังกฤษ ซึ่งอ้างว่าประเทศแอฟริกาได้เพิ่งเริ่มมีขึ้นเมื่อฮัน ฟาน รีเบค เดินทางมาที่แหลมกู๊ดโฮปเมื่อปีค.ศ. 1652 และจากคำบอกเล่าของมุขมนตรีโจยิบนี้เองที่ทำให้ผมรู้ว่า ประวัติศาสตร์ของชนที่พูดภาษาบันตูนั้นเริ่มต้นที่ตอนเหนือซึ่งอยู่ห่างไกล ในประเทศที่เต็มไปด้วยทะเลสาบ ที่ราบและหุบเขาเขียวขจี จากนั้นจึงอพยพลงมาจากใต้อย่างช้าๆโดยใช้เวลามากหลายล้านปี จนมาถึงปลายแหลมของทวีปแห่งนี้ อย่างไรก็ตาม ภายหลังผมได้ค้นพบว่าประวัติศาสตร์ของชาวแอฟริกันตามที่มุขมนตรีโจยิบบอก โดยเฉพาะในช่วงหลังปีค.ศ. 1652 นั้นไม่ถูกต้องนัก

* * *

ที่อิมเซเคเซเวนิ ผมรู้สึกเหมือนตัวเองเป็นเด็กบ้านนอกที่เข้ามาในเมืองใหญ่ อิมเซเคเซเวนิมีความซับซ้อนมากกว่าคุนุ และชาวอิมเซเคเซเวนิก็มองว่าชาวคุนูล้าหลังมากกว่าตน ท่านผู้สำเร็จราชการลงเลที่จะให้ผมกลับไปเยี่ยมคุนุ เกรงว่าผมจะหวนกลับไปหาพรรคพวกนักเลงเก่าๆในหมู่บ้าน ดังนั้นเมื่อผมกลับไปเยี่ยมบ้าน ผมรู้สึกว่าแม่ได้รับคำเตือนจากท่านผู้สำเร็จราชการแล้วเนื่องจากท่านจะถามผมอย่างละเอียดลออว่าผมไปเล่นกับใครมา อย่างไรก็ตาม หลายครั้งหลายคราที่ท่านผู้สำเร็จราชการมักจะจัดการให้แม่และบรรดาน้องสาวของผมเข้าไปเยี่ยมผมที่มหาสถาน

ตอนที่ผมมาถึงอิมเซเคเซเวนิใหม่ๆ ผมถูกเพื่อนๆบางคนมองว่าเป็นและไม่มีอะไรที่จะทำให้สามารถอยู่ในสภาพแวดล้อมของมหาสถานได้ แต่ด้วยความมุ่งมั่นในวิญญูผมพยายามอย่างที่สุดที่จะทำตัวเองให้ดูดีและไม่เขย วันหนึ่งในขณะที่ไปโบสถ์ผมสังเกตเห็นหญิงสาวน่ารักคนหนึ่ง เธอเป็นบุตรสาวคนหนึ่งของสาธุคุณแมทโยโลชื่อว่าวินนี่ ผมชวนเธอไปเที่ยวและเธอก็ตอบรับ เธอสนใจในตัวผมแต่พี่สาวของเธอชื่อว่าโนมาอิมพอนโดมองว่าผมเป็นคนบ้านนอกชนิดที่ไม่สามารถพัฒนาได้ เธอบอกกับน้องสาวว่าผมเป็นคนป่าซึ่งไม่ดีพอสำหรับลูกสาวของสาธุคุณ

แมทโบล และเพื่อที่จะพิสูจน์ให้น้องสาวเห็นว่าผมเป็นคนล้าหลัง เธอจึงเชิญผมไปทานอาหารกลางวันที่บ้าน ตอนนั้นผมยังเคยชินกับการกินข้าวที่บ้านซึ่งเราไม่ได้ใช้มีดกับส้อม ที่โต๊ะอาหารพี่สาวของวินี่ส่งจานอาหารซึ่งมีปีกไก่อยู่ชิ้นหนึ่งให้ผม แต่ปีกไก่นั้นแทนที่จะนุ่มและนุ่มกลับเหนียวและไม่ยอมหลุดออกจากกระดูกง่ายๆ

ผมมองดูคนอื่นๆ ใช้มีดและส้อมอย่างง่ายดายจึงค่อยๆ หยิบของตนเองขึ้นมา มองดูคนอื่นอยู่ครู่หนึ่งและก็พยายามจะแกะปีกไก่ของผม ตอนแรกผมได้แต่เคลื่อนไหวไปรอบๆ จานหวังว่าเนื้อจะหลุดออกมาจากกระดูกเอง ต่อมาผมก็พยายามจะกดปีกไก่ลงแล้วใช้มีดตัดแต่มันก็เลื่อนหลุดไปอีก ด้วยความจุนผมจึงทำมีดโดนจานเสียงดังอยู่บ่อยๆ ผมพยายามทำอย่างนี้ซ้ำแล้วซ้ำเล่าและก็สังเกตเห็นว่าพี่สาวคนโตของวินี่กำลังมองดูผมและมองวินี่อย่างยิ้มๆ ราวกับจะบอกเธอว่า “พี่บอกเธอแล้วไม่เชื่อ” ผมพยายามแล้วพยายามอีกจนกระทั่งเหงื่อท่วมตัวแต่ก็ไม่อยากจะยอมแพ้ด้วยการใช้มือหยิบปีกไก่ขึ้นมากิน ในที่สุดผมก็ไม่ได้กินไก่อีกในมื้อกลางวันนั้น

หลังจากนั้นพี่สาวก็บอกกับน้องสาวว่า “เธอจะเสียเวลาไปตลอดชีวิตถ้าไปหลงรักเจ้าเด็กบ้านนอกคนนั้น” แต่ผมก็มีความสุขที่จะบอกว่าน้องสาวไม่ได้เชื่อฟังพี่ของเธอ เธอรักผมทั้งที่เขยอย่างนั้น แต่แน่นอน ในที่สุดเราก็แยกย้ายกันไปคนละทาง เธอไปเรียนอีกโรงเรียนหนึ่งและเป็นครู เราติดต่อกันอีกสองสามปีแล้วก็ไม่ได้ติดต่อกันอีก แต่ตอนนั้น ผมปรับปรุงมารยาทการกินบนโต๊ะอาหารได้มากแล้ว

เมื่อผมอายุได้สิบหกปี ท่านผู้สำเร็จราชการก็ตัดสินใจว่าถึงเวลาแล้วที่ผมจะเป็นผู้ชายเต็มตัวเสียที่ซึ่งตามธรรมเนียมของชาวโกซ่านั้น จะทำได้อย่างเดียวโดยการขลิบปลายอวัยวะเพศ ผู้ชายที่ไม่ได้ขลิบปลายอวัยวะเพศจะไม่สามารถรับมรดกจากพ่อ ไม่สามารถแต่งงานหรือเข้าพิธีทางศาสนาใดๆ ของเผ่าได้ ที่จริงแล้วจะไม่ถือว่าเป็นผู้ใหญ่ด้วยซ้ำไป แต่ถือว่าเป็นเด็กชายอยู่ เนื่องจากชาวโกซาถือว่าการขลิบปลายอวัยวะเพศเป็นการรับชายผู้นั้นเข้าสู่สังคมอย่างเป็นทางการ มันไม่ใช่เรื่องของ การผ่าตัดเท่านั้น แต่เป็นพิธีการที่ใช้เวลาและมีพิธีรีตองมากเพื่อเตรียมความพร้อมในความเป็นชาย ดังนั้น ในฐานะที่เป็นชาวโกซา ผมนับปีที่ผมเป็นผู้ชายเต็มตัวตั้งแต่วันที่ได้ขลิบปลายอวัยวะเพศ

พิธีการแบบดั้งเดิมของการขลิบปลายอวัยวะเพศถูกจัดขึ้นเพื่อจัดตั้งเป็นสำคัญ พวกเราที่เหลือทั้งหมดรวมยี่สิบหกคนล้วนมาเข้าพิธีเป็นเพื่อนจัดตั้ง เริ่มต้นตั้งแต่ต้นปีใหม่ เราต้องเดินทางไปยังกระท่อมสองหลังที่ทำด้วยหญ้าซึ่งตั้งอยู่อย่างเร่งรีบในหุบเขาริมฝั่งแม่น้ำอิมบาเซ บริเวณแห่งนั้นรู้จักกันในชื่อโทฮาลาร์ฮา เป็นสถานที่ทำพิธีขลิบปลายอวัยวะเพศของกษัตริย์ที่มูมาแต่ดั้งเดิม กระท่อมทั้งสองเป็นที่พักส่วนตัว ห่างไกลจากสังคม มันเป็นเวลาที่ดีที่สุดในชีวิตที่ผมรู้สึกมีความสุขและสมหวังที่ได้เข้าร่วมในประเพณีของคนของผมและพร้อมที่จะก้าวจากวัยเด็กไปสู่วัยหนุ่ม

เราเดินทางไปยังที่พักริมแม่น้ำในโทฮาลาร์ฮาสองสามวันก่อนที่พิธีจริงจะเริ่มขึ้น ในช่วงสองสามวันสุดท้ายนี้เองที่เราใช้ชีวิตในวัยเด็กกับผู้เข้าร่วมพิธีคนอื่นๆ และผมรู้สึกว่าสนุกสนานมาก บ้านพักที่เราอยู่นั้นอยู่ใกล้กับบ้านของบันนาบาเค บลาฮี ซึ่งเป็นเด็กที่มั่งคั่งและมีชื่อเสียงที่สุดในบรรดาผู้ที่เตรียมเข้าพิธีขลิบปลายอวัยวะเพศในครั้งนั้น เขาเป็นคนมีเสน่ห์ เป็นแชมป์ต่อสู้ด้วยกระบองและเป็นคนที่มีหญิงสาวติดพันมากซึ่งพวกเธอเหล่านั้นก็คอยให้ข้อมูลกับเรามากมาย แม้ว่าเขาจะอ่านและเขียนไม่ได้ แต่ก็ถือว่าเป็นคนเฉลียวฉลาดที่สุดคนหนึ่งในบรรดาพวกเรา เขาจะเล่าเรื่องราวต่างๆ จากการเดินทางไปโจฮันเนสเบิร์กที่พวกเราไม่เคยไปกันมาก่อน เขาเล่าเรื่องตื่นเต้นเกี่ยวกับเหมืองจนผมเกือบจะคิดว่าการทำเหมืองน่าจะสนุกมากกว่าการอยู่ในราชวงศ์เสียอีก คนทำเหมืองมีคตอยู่ว่า คนที่จะทำเหมืองได้ต้องแข็งแรงและกล้าหาญซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นชาย หลังจากนั้นอีกนานทีเดียว ผมก็ตระหนักว่าเรื่องเล่าที่เดิมแต่งจนเกินไปจากเด็กๆ อย่างบันนาบาเคนี้เองที่ทำให้คนหนุ่มจำนวนมากหนีออกจากบ้านไปทำงานเหมืองที่โจฮันเนสเบิร์กและทำให้ต้องเจ็บและตายไปจำนวนมาก ในตอนนั้น การทำงานในเหมืองเกือบจะถือว่าเป็นพิธีกรรมสู่ความเป็นชายเท่าๆ กับการเข้าพิธีขลิบปลายอวัยวะเพศทีเดียว เรื่องราวที่เกี่ยวกับการทำเหมืองที่เล่าขานกันมาช่วยเจ้าของเหมืองมากกว่าที่จะช่วยประชาชนของผม

ธรรมเนียมของการเข้าพิธีขลิบปลายอวัยวะเพศคือ เราจะต้องแสดงออกถึงความกล้าหาญ ก่อนถึงวันทำพิธี ในอดีตอาจจะทำได้โดยการล่าสัตว์ควายหรือเข้าร่วมในการต่อสู้ แต่ในยุคของเรา จะเป็นการเล่นซุกซนมากกว่าการทำสงคราม สองคืนก่อนที่เราจะเดินทางไปยังไทฮาลาร์ฮา เราตัดสินใจที่จะขโมยหมูตัวหนึ่ง ในอิมเซเคเซเวนิมีชาวบ้านคนหนึ่งที่มีหมูแก่ออยู่ตัวหนึ่ง และเพื่อไม่ให้ เกิดเสียงอะอะสร้างความแตกตื่นแก่เจ้าของ เราจึงได้วางแผนให้หมูออกมาหาเราเอง โดยการนำ ตะกอนจากเบียร์ที่ชาวบ้านทำเองมากำมือหนึ่งซึ่งหมูชอบกลิ่นของมันมาก เรานำตะกอนนี้มาวาง ไว้เหนือลม เมื่อหมูได้กลิ่นก็ออกมาจากบริเวณบ้าน เดินมาตามทางที่เราเตรียมไว้จนกระทั่งมาถึง เรา หมูจะดมกลิ่นและทำเสียงพึดพาดแล้วก็กินตะกอนเบียร์นั้น เมื่อมันมาถึงเรา เราก็จับตัวเจ้าหมูที่ น่าสงสารนั้นแล้วก็ฆ่า จากนั้นก็ก่อไฟย่างหมูกินได้แสงดาว ไม่เคยมีเนื้อหมูชิ้นไหนที่จะอร่อยเท่า นั้นมาก่อนเลย

ในคืนก่อนการขลิบปลายอวัยวะเพศ ได้มีพิธีการใกล้กับกระท่อมของเรา มีทั้งร้องเพลง และเต้นรำ มีพวกผู้หญิงมาจากหมู่บ้านใกล้เคียง เราก็เต้นรำไปตามเพลงและเสียงปรบมือของพวก เธอ ในขณะที่ดนตรีเร็วขึ้นและดังขึ้น เราก็เต้นอย่างบ้าคลั่งโดยลืมไปชั่วขณะว่าอะไรกำลังรออยู่ ข้างหน้า

พอรุ่งสาง ขณะที่ดวงดาวยังอยู่บนฟ้าเราก็เริ่มเตรียมตัวเข้าพิธี เราถูกพาไปยังแม่น้ำเพื่ออาบน้ำ ซึ่งเย็นเฉียบ เป็นพิธีการที่แสดงถึงความบริสุทธิ์ผุดผ่องของเราก่อนเข้าพิธีซึ่งจะมีขึ้นในตอนเที่ยง วัน เมื่อพิธีเริ่มขึ้น เราถูกสั่งให้ยืนเรียงแถวห่างจากแม่น้ำซึ่งบรรดาพ่อแม่และญาติๆ รวมทั้งท่านผู้ สำเร็จราชการและบรรดาหัวหน้ากลุ่มหนึ่งตลอดจนที่ปรึกษาอื่นรวมกันอยู่ เรามีผ้าห่มคลุมตัวอยู่ เท่านั้น และเมื่อพิธีเริ่มขึ้น โดยมีเสียงกลองรัวเราก็ได้รับคำสั่งให้นั่งลงบนผ้าห่มบนพื้นโดยแยกขา ทั้งสองข้างออกยื่นไปข้างหน้า ผมเครียดและตื่นมาก ไม่แน่ใจว่าตัวเองจะทำอะไรออกไปเมื่อนาที สำคัญมาถึง การสะดุ้งหรือร้องออกมาเป็นการแสดงออกถึงความอ่อนแอและเสียศักดิ์ศรีถูกผู้ชาย ผมตั้งใจแน่วแน่ที่จะไม่ทำให้เสียศักดิ์ศรีของตนเอง ของผู้เข้าร่วมพิธี และท่านผู้สำเร็จราชการ การ ขลิบอวัยวะเพศเป็นการทดสอบความกล้าหาญและความอดกลั้น ไม่มีการใช้ยาชาลบ ลูกผู้ชายจะ ต้องทนทุกข์อย่างเจ็บๆ

จากทางตาด้านขวามือของผม ผมเห็นชายสูงอายุผอมๆคนหนึ่งเดินออกมาจากเต็นท์ และคุกเข่าลงข้างหน้าเด็กชายคนแรก ฟุ้งชนเริ่มตื่นเต้น ผมสั่นเล็กน้อย เมื่อรู้ว่าพิธีการกำลังจะเริ่ม ขึ้น ชายสูงอายุคนนั้นเป็นผู้เชี่ยวชาญในการขลิบปลายอวัยวะเพศมาจากกาคาแลนค์ เขาจะใช้ หอกของเขาเปลี่ยนเราจากเด็กให้เป็นหนุ่มด้วยการดัดเพียงครั้งเดียว

ทันใดนั้นผมก็ได้ยินเสียงเด็กคนแรกร้องขึ้นว่า “อินดิอิน โดดา” แปลว่า “ข้าเป็นผู้ชายเต็มตัว แล้ว” ซึ่งเราถูกสอนมาให้พูดในพิธี สองวินาทีต่อมา ผมได้ยินเสียงซัดๆของจัสติสพูดเช่นเดียวกัน ตอนนี้เหลือเด็กอีกเพียงสองคนก่อนที่จะมาถึงผม และผมคงจะขาดสติไปชั่วขณะเพราะก่อนที่จะรู้ ตัวชายชราที่มาคุกเข่าอยู่ตรงหน้าของผมแล้ว ผมมองตรงเข้าไปในดวงตาของแก สีหน้าของชาย

ชราซิดเซียว และแม้วันนั้นจะหนาวเย็นแต่ใบหน้าของเขาก็มันระยับด้วยเหงื่อ มือของเขาเคลื่อนไหวเร็วมากจนดูเหมือนกับถูกควบคุมด้วยอำนาจจากโลกอื่น และโดยไม่เอ่ยวาจาใดๆ เขาก็จับหนังของผม ดึงออกไปและแล้วในเสี้ยววินาทีนั้นเอง ก็ดับปลายหอกลง ผมรู้สึกเหมือนมีไฟแล่นผ่านเส้นเลือด ความเจ็บปวดรุนแรงจนผมต้องชุกกลงบนหน้าอก ดูเหมือนเวลาจะผ่านไปหลายวินาที ก่อนที่ผมจะนึกขึ้นได้และร้องออกมาว่า “ข้าเป็นผู้ชายเต็มตัวแล้ว”

ผมก้มลงมองและเห็นรอยดัดที่เนียนและเป็นวงเหมือนกับแหวน แต่ผมรู้สึกละอาย เนื่องจากดูเหมือนว่าเด็กอื่นๆ จะเข้มแข็งและมั่นคงกว่าผม พวกเขาส่งเสียงร้องออกมาเร็วกว่าผม ผมรู้สึกเสียใจที่ความเจ็บปวดทำให้ผมทำอะไรไม่ได้เช่นคนอื่น แต่ผมก็พยายามอย่างที่สุดที่จะซ่อนความทุกข์ไว้ เด็กชายอาจจะร้องไห้ได้ แต่ชายหนุ่มจะต้องซ่อนความเจ็บปวดเอาไว้

ตอนนี้ผมได้ผ่านขั้นตอนที่สำคัญในชีวิตของผู้ชายชาวกอซาแล้ว ต่อไปผมจะต้องแต่งงาน ก่อสร้างครอบครัวและไถหว่านในที่ดินของผมเอง ตอนนี้ผมสามารถเข้าไปในสภาที่ปรึกษาของชุมชนได้แล้ว คำพูดของผมจะได้รับการรับฟัง ในพิธีชลิบปลายอวัยะเทศนั้น ผมได้รับชื่อว่า “คาลิบสุนกา” หมายถึง “ผู้ก่อตั้งบุงกา” ซึ่งเป็นองค์กรปกครองดั้งเดิมของแคว้นทรานสไก ตามประเพณีของชาวกอซา ชื่อนี้เป็นที่ยอมรับมากกว่าชื่อโรลิห์ลาห์ลา หรือเนลสัน เสียอีก และผมก็ภูมิใจที่ได้ยินคนเรียกชื่อใหม่ของผม “คาลิบสุนกา”

ทันทีที่หอกถูกควัด ผู้ช่วยของผู้ประกอบพิธีก็หยิบหนังที่ถูกชลิบซึ่งตกอยู่บนพื้นขึ้นมาแล้วผูกเข้ากับชายผ้าห่มของเรา จากนั้นแผลก็จะถูกทาด้วยพืชชนิดหนึ่งซึ่งใบด้านนอกมีหนามเต็มไปด้วยหนามแต่ด้านในเรียบ พืชชนิดนี้จะช่วยซับเลือดและน้ำที่ไหลออกมาจากแผล

ในตอนท้ายของพิธีการ เราจะกลับไปกระท่อมของเรา ซึ่งจะมีการจุดไฟด้วยไม้เปียๆ ทำให้มีควันคลุ้งเต็มไปหมด เชื่อกันว่าควันนั้นจะช่วยรักษาแผลให้หายเร็วขึ้น เราถูกสั่งให้นอนหงายในกระท่อมที่เต็มไปด้วยควันไฟ โดยให้วางขาข้างหนึ่งลงส่วนอีกข้างงอขึ้น ตอนนี้เราเป็น “อบาคเวทา” ก้าวเข้าสู่โลกของความเป็นชาย เราได้รับการดูแลจาก “อมาคานคาทา” หรือผู้ดูแลซึ่งจะอธิบายกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่เราจะต้องปฏิบัติตามเพื่อให้การก้าวเข้าสู่ความเป็นชายของเราถูกต้อง หน้าที่แรกของอมาคานคาทาก็คือ การพอกร่างที่เปลี่ยนเปล่าและโกนขนจนเกลี้ยงของพวกเราด้วยดินสีขาวตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า แปลงโฉมพวกเราให้เป็นปีศาจ ดินสีขาวเป็นสัญลักษณ์แทนความบริสุทธิ์ผุดผ่องของพวกเรา ผมยังจำได้ดีถึงความตึงของดินที่แห้งกรังอยู่บนตัว

เวลาเที่ยงคืนของคืนแรกนั่นเอง คนรับใช้หรือ “อิคานคาทา” ก็เดินไปทั่วกระท่อมค่อยๆ ปลุกพวกเราลุกขึ้นทีละคน แล้วให้เราเดินออกจากกระท่อมเข้าไปในป่าท่ามกลางความมืดเพื่อฝังหนังหุ้มปลายอวัยะเพศของเราที่ถูกชลิบออกมา เหตุผลดั้งเดิมที่ทำเช่นนี้ก็เพื่อให้นางถูกซ่อน ก่อนที่พ่อมดจะไขมันไปในทางชั่วร้าย แต่การกระทำเช่นนั้นอาจพูดได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของการที่เราได้ฝังความเป็นเด็กของเราไว้ ผมไม่อยากจะออกไปจากกระท่อมที่อบอุ่นและเดินท่องไปใน

ผมไม่ในความมืด แต่ผมก็เดินไปยังต้นไม้และหลังจากนั้นสองสามนาทีก็เก้หน้าออกจากผ้าและฝังไว้ในดิน ผมมีความรู้สึกที่ผมได้ทิ้งชิ้นส่วนสุดท้ายของวัยเด็กไปแล้ว

เราอยู่ในกระท่อมสองหลังๆละสิบสามคนขณะที่รักษาแผล เมื่อใดก็ตามที่ออกมานอกกระท่อมเราจะคลุมตัวด้วยผ้าเพื่อไม่ให้พวกผู้หญิงเห็น มันเป็นเวลาแห่งความสงบ เป็นการเตรียมทางจิตใจเพื่อจะเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ซึ่งรออยู่ข้างหน้า ในวันที่เราจะกลับเข้าสู่สังคมอีกครั้งนั้น เราไปยังแม่น้ำตั้งแต่เช้าตรู่เพื่อล้างเอาดินขาวที่พอกอยู่ออกโดยน้ำจากแม่น้ำอัมบาเซ เมื่อเนื้อตัวสะอาดและแห้งดีแล้ว เราจะถูกทาตัวด้วยดินสีแดง ตามธรรมเนียมแล้วเราจะต้องนอนกับผู้หญิงซึ่งต่อมาอาจจะมาเป็นภรรยาของเราและเธอจะใช้ร่างกายของเธอช่วยขัดเอาสีที่ทาออก แต่ในกรณีของผม สีถูกขัดออกโดยใช้มันหมูผสมไขมัน

ในตอนท้ายของพิธีอันศักดิ์สิทธิ์ของเรา ที่พักและทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่在那นั้นได้ถูกเผาเพื่อเป็นการทำลายความเชื่อมโยงสุดท้ายที่มีกับวัยเด็กของเรา และมีพิธีต้อนรับเราในฐานะผู้ชายเข้าสู่สังคมครอบครัว เพื่อนฝูง และหัวหน้าในท้องถิ่นจะรวมตัวกันเพื่อกล่าวคำปราศรัย มีการร้องเพลงและให้ของขวัญ ผมได้วัวสองตัวแกะสี่ตัว ทำให้รู้สึกว่ารวยกว่าที่เคยมากนัก ผมซึ่งไม่เคยมีทรัพย์สินสมบัติอะไรเลย ทันใดก็มีทรัพย์สินสมบัติขึ้นมา ผมมีความรู้สึกกว้างขวางขึ้นมาทันที แม้ว่าของขวัญของผมจะเล็กน้อยเมื่อเทียบกับจัสติสซึ่งได้ฝูงสัตว์ทั้งฝูงก็ตาม ผมไม่ได้โอ้อวดเขาเลย เขาเป็นลูกชายของกษัตริย์ ผมเป็นแค่คนที่ถูกวางตัวให้เป็นทีปรึกษาของกษัตริย์เท่านั้น ผมมีความรู้สึกเข้มแข็งและภาคภูมิใจมากในวันนั้น ผมจำได้ว่าตัวเองเดินต่างไปจากเมื่อก่อน ยึดอกมากขึ้น สูงขึ้น และมันคงมากขึ้น ผมหวังและคิดอยู่ว่าอาจจะมียศกวันที่มีมรดกรวย มีทรัพย์สินสมบัติและมีสถานภาพในสังคม

ผู้ที่กล่าวคำปราศรัยที่สำคัญในวันนั้นคือมุขมนตรีเมลิซลี ซึ่งเป็นโอรสของดาลินคยโบ แต่หลังจากที่ฟังท่านกล่าวแล้วความฝันอันบรรเจิดของผมก็มีดมนลงทันที ท่านเริ่มต้นตามธรรมเนียมด้วยการกล่าวว่า เป็นการดีที่เราได้สืบสานประเพณีที่กระทำสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน ตั้งแต่จำความได้ แล้วท่านก็หันมาทางเราน้ำเสียงเปลี่ยนไปในทันใดกล่าวว่า “ลูกของเรานั่งอยู่ตรงนั้น หนุ่มแน่น แข็งแรงและหล่อเหลา เป็นดอกไม้ของเผ่ากอซา เป็นความภาคภูมิใจของชาติเรา เราเพิ่งขลิบปลายอวัยวะเพศพวกเขาในพิธีการทางศาสนาเพื่อให้เขาได้เป็นผู้ชายเต็มตัว แต่ข้าพเจ้ามาที่นี่เพื่อบอกกับท่านว่า นั่นเป็นเพียงคำสัญญาที่เลื่อนลอย หลอกลวงและจะไม่มีวันเป็นจริง เนื่องจากพวกเรากออซาและชาวแอฟริกันได้พิชิตทุกคนเป็นผู้ถูกปกครอง เราเป็นทาสในประเทศของเราเอง เราเป็นผู้เช่าบนผืนดินของเราเอง เราไม่มีความเข้มแข็ง ไม่มีอำนาจ ไม่สามารถควบคุมอนาคตของเราเองบนผืนดินเกิดของเรา หนุ่มๆเหล่านี้จะเดินทางเข้าไปในเมือง มีที่อาศัยเป็นเพียงเล็กๆ ดื่มเหล้าราคาถูก ทั้งหมดนี้เป็นเพราะเราไม่มีที่ดินจะให้พวกเขา ที่ซึ่งพวกเขาสามารถสร้างความมั่งคั่งและเจริญเติบโตไปได้ พวกเขาต้องเสียสละไปในการทำเหมืองของคนขาว สูญเสียสุขภาพ ไม่เคยได้เห็นแสงตะวัน เพื่อที่คนขาวจะได้มีชีวิตอยู่อย่างมั่งคั่งอย่างหาที่เปรียบไม่ได้ ในบรรดาเด็กหนุ่ม

เหล่านี้ มีหลายคนที่เป็นหัวหน้าซึ่งจะไม่มีวันได้ปกครองเพราะเราไม่มีอำนาจที่จะปกครองตนเอง เป็นทหารซึ่งจะไม่มีวันได้รับเพราะเราไม่มีอาวุธที่จะใช้รบ เป็นนักวิชาการซึ่งจะไม่มีวันได้สอน เพราะไม่มีที่จะให้พวกเขาได้ศึกษาเล่าเรียน ความสามารถ ความเฉลียวฉลาด และอนาคตของคนหนุ่มเหล่านี้จะมลายไปกับความพยายามที่จะยังชีพด้วยการทำอะไรง่ายๆ งานรับใช้ที่ไม่ต้องคิดอะไรมากให้แก่คนขาว ของขวัญที่เราให้พวกเขาในวันนี้ไม่มีค่าอะไรเลย เนื่องจากเราไม่สามารถให้ของขวัญอันยิ่งใหญ่แก่พวกเขาได้ นั่นคือเสรีภาพและเอกราช ข้ารู้ดีว่าคามาทา (พระเจ้า)มองเห็นทุกอย่างและไม่เคยหลับ แต่ข้าชักสงสัยเสียแล้วว่าคามาทาอาจจะเคลิ้มๆอยู่ ถ้าเป็นเช่นนั้น ข้าขอตายเร็วๆ เพราะข้าจะได้ไปพบท่านและปลุกให้ท่านตื่นและบอกกับท่านว่าเด็กๆของอินกูเบงคูคา ดอกไม้ของชนชาติกอซาลังจะตาย”

ผู้ฟังค่อยๆเงยเสียงลงทุกที และผมคิดว่าเริ่มมีความรู้สึกโกรธแค้นมากขึ้นเรื่อยๆ ไม่มีใครอยากฟังสิ่งที่ท่านพูดในวันนั้น ผมรู้ว่าตัวเองไม่ต้องการฟังสิ่งเหล่านั้น ผมรู้สึกโกรธมากกว่าที่จะตื่นตัวจากคำพูดของท่าน ไม่ใส่ใจในคำพูดนั้น มองว่าเป็นคำพูดของคนไร้สาระที่ไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา และผลประโยชน์ที่คนขาวนำมาให้แก่ประเทศของเรา ในเวลานั้น ผมมองคนขาวว่าไม่ใช่เป็นผู้ก่อกำเนิดแต่เป็นผู้มีพระคุณ และผมเห็นว่าท่านมุขมนตรีไม่สำนึกในบุญคุณคนอย่างยิ่ง ท่านได้ทำลายวันสำคัญของผม ทำลายความรู้สึกภาคภูมิใจด้วยการให้ข้อคิดผิดๆ

แต่ต่อมาไม่นาน ไม่เข้าใจเหมือนกันว่าทำไม คำพูดของท่านกลับทำให้ผมครุ่นคิด ท่านได้หว่านเมล็ดพืชลงแล้ว และแม้ว่าผมจะปล่อยเมล็ดพืชนั้นไว้เฉยๆเสียหลายฤดูกาล แต่ในที่สุดมันก็เริ่มจะงอก ในเวลาต่อมาผมก็ตระหนักว่า ผู้ไร้เดียงสาในวันนั้น ไม่ใช่ท่านมุขมนตรีหรอกแต่เป็นตัวผมเอง

หลังจากเสร็จพิธีแล้ว ผมเดินกลับไปยังแม่น้ำและฝ้ามองดูมันไหลไปยังสถานที่ห่างไกลออกไปหลายไมล์ก่อนที่จะไหลลงมหาสมุทรอินเดียไป ผมไม่เคยข้ามแม่น้ำนั้นไป และรู้น้อยมากหรือไม่รู้อะไรเลยเกี่ยวกับโลกที่อยู่พ้นแม่น้ำนั้น และวันนี้โลกนั้นกำลังกวักมือเรียกผม พระอาทิตย์เกือบจะตกดินแล้ว ผมรีบเดินไปยังที่ซึ่งเคยมีที่พักอยู่เพื่อทำพิธี แม้ว่าจะถูกห้ามไม่ให้หันกลับไปมอง เมื่อผมไปถึงที่นั่น ก็พบกองเถ้าถ่านรูปปิรามิดสองกอง ในเถ้าถ่านนี้มีโลกที่สนุกสนานฝังอยู่ โลกแห่งวัยเด็กของผม โลกอันแสนหวานและปราศจากความรับผิดชอบที่ทู่ซื่อและอิมเซเคเซเวนิ ขณะนี้ผมเป็นชายหนุ่มแล้ว และผมจะไม่เล่น “ทินดิ” หรือขโมยข้าวโพด และจะไม่ดื่มนมจากเต้าแม่วัวอีกต่อไป ผมไว้ทุกข์ให้กับความเป็นเด็กแล้ว เมื่อมองย้อนกลับไปในตอนนั้น ผมรู้ดีว่าผมยังไม่ได้เป็นผู้ชายเต็มตัวในวันนั้นและยังไม่ได้เป็นในอีกหลายปีต่อมา

ผมต่างจากคนส่วนใหญ่ที่ร่วมพิธีขลิบปลายอวัยวะเพศ ที่ไม่ได้มีความมุ่งมั่นที่จะทำงานในเมืองทองที่เรียงรายอยู่บริเวณชายฝั่ง ท่านผู้สำเร็จราชการมักจะบอกกับผมว่า “อนาคตของแกไม่ได้อยู่ที่การทำเหมืองทองของคนขาว โดยที่แม้แต่ชื่อของตัวเองก็ยังเขียนไม่เป็น” อนาคตของผมถูกวางไว้ให้เป็นพี่ปรีชาของกษัตริย์ซาบาทา และด้วยเหตุนี้ผมจึงจะต้องได้รับการศึกษา หลังจากพิธีการผมก็เดินทางกลับไปยังอิมเซเคเซเวนิแต่ไม่ได้อยู่ที่นั่นนานนัก เพราะผมจะต้องข้ามแม่น้ำอิมบาเซเป็นครั้งแรกเพื่อไปยังโรงเรียนประจำคลากเบอริ ในอำเภออิงโคโบ

ผมต้องจากบ้านอีกแล้ว แต่ผมก็ตื่นเต้นอยากจะได้เห็นโลกกว้าง ท่านผู้สำเร็จราชการขับรถไปส่งผมที่อิงโคโบด้วยตนเองโดยรถประจำตำแหน่งฟอร์ด วิเอทคันโก้ ก่อนออกเดินทางท่านได้จัดให้มีการทดลองที่ผมสอบผ่านชั้นเรียนระดับห้า และผ่านการพิจารณารับเข้าเป็นนักเรียนที่คลากเบอริ มีการฆ่าแกะตัวหนึ่งและมีเต้นรำ ร้องเพลงด้วย นับเป็นงานฉลองครั้งแรกที่จัดขึ้นเพื่อเป็นเกียรติแก่ตัวผมเอง และผมสนุกสนานอย่างมาก ท่านผู้สำเร็จราชการให้รองเท้าบูทคู่แรกแก่ผมเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นหนุ่ม และคืนนั้นผมก็ข่มขืนอีกแม้ว่ามันจะขึ้นเงาอยู่แล้วก็ตาม

สถาบันคลากเบอริตั้งขึ้นในปีค.ศ. 1825 อยู่ในย่านเวสเลอันที่เก่าแก่ที่สุดในทรานสวาโล ในตอนนั้นคลากเบอริเป็นสถาบันชั้นสูงสุดสำหรับชาวแอฟริกันในเท็มบูแลนด์ ท่านผู้สำเร็จราชการเองก็เคยเรียนที่นี่ และจัดตั้งโรงเรียนที่นี่ด้วย ที่นั่นเป็นทั้งโรงเรียนมัธยมและวิทยาลัยฝึกหัดครู แต่ก็มีวิชาช่างอยู่ด้วยเช่นช่างไม้ ช่างเสื้อและช่างทำตะกั่ว

ระหว่างการเดินทาง ท่านผู้สำเร็จราชการได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการวางตัวและอนาคต ท่านขอให้ผมประพฤติตัวในทางที่จะทำให้ผู้คนเคารพกษัตริย์ซาบาทาและตัวท่าน ผมรับปากกับท่านไปว่าจะทำเช่นนั้น จากนั้นท่านก็เล่าให้ฟังคร่าวๆเกี่ยวกับสาธุคุณ ซี. แอริส ซึ่งเป็นครูใหญ่ของโรงเรียน ท่านอธิบายว่าสาธุคุณ แอริสเป็นคนที่ไม่เหมือนคนอื่น ท่านเป็นชาวเท็มบูผิวขาว หมายถึงคนขาวที่มีหัวใจรักและเข้าใจชาวเท็มบู ท่านผู้สำเร็จราชการบอกว่าเมื่อซาบาทาทรงเจริญวัยท่านก็จะไว้วางใจให้สาธุคุณ แอริสเป็นผู้ดูแลที่กษัตริย์องค์นี้ และจะให้ท่านถวายการอบรมด้านคริสเตียนและการเป็นผู้ปกครองตามประเพณีดั้งเดิม ท่านบอกว่าผมจะต้องเรียนรู้จากสาธุคุณแอริส เพราะผมจะต้องเป็นผู้ให้คำแนะนำแก่กษัตริย์ซึ่งสาธุคุณ แอริสจะเป็นผู้หล่อหลอมต่อไป

ที่อิมเซเคเซเวนินั้น ผมได้พบกับพวกพ่อค้าและเจ้าหน้าที่รัฐบาลผิวขาวรวมทั้งผู้พิพากษา และเจ้าหน้าที่ตำรวจจำนวนมาก คนเหล่านี้มีตำแหน่งสูงและท่านผู้สำเร็จราชการก็ปฏิบัติต่อคนเหล่านั้นอย่างสุภาพแต่ไม่ได้ประจบประแจง ท่านปฏิบัติต่อพวกเขาเช่นเดียวกับที่พวกเขาปฏิบัติต่อท่าน บางครั้งผมก็เห็นท่านดำนิคนเหล่านั้นแต่ก็น้อยครั้งมาก ผมไม่ค่อยมีประสบการณ์ในการ

ติดต่อสัมพันธ์โดยตรงกับคนผิวขาว ท่านผู้สำเร็จราชการไม่เคยบอกว่าผมควรจะทำตัวอย่างไร ผมได้แต่เฝ้าสังเกตท่านและทำตาม อย่างไรก็ตาม เมื่อพูดถึงสาธุคุณ แอริส นับเป็นครั้งแรกที่ท่านบอกว่าผมจะต้องทำตัวอย่างไร ท่านบอกว่าผมจะต้องเคารพและเชื่อฟังท่านสาธุคุณเช่นเดียวกับที่เคารพและเชื่อฟังท่าน

คลากเบอร์นั้นใหญ่โตกว่าอิมเมเคซเวนิมาก ตัวโรงเรียนประกอบไปด้วยกลุ่มอาคารแบบโคโลเนียลที่สง่างามกว่าสี่สิบหลัง ซึ่งประกอบไปด้วยบ้านพักเดี่ยวๆและหอพัก ห้องสมุดและตึกเรียนต่างๆ เป็นครั้งแรกที่ผมได้อยู่ในสถานที่ที่เป็นแบบตะวันตก ไม่ใช่แบบแอฟริกัน และผมมีความรู้สึกว่าการก้าวเข้าสู่โลกใหม่ซึ่งผมยังไม่ค่อยรู้จักกระriebเท่าใดนัก

เราถูกนำตัวเข้าไปยังห้องทำงานของสาธุคุณ แอริส ท่านผู้สำเร็จราชการแนะนำตัวผมและผมก็ถูกยื่นขึ้นจับมือกับท่านสาธุคุณ นับเป็นครั้งแรกที่ผมได้จับมือกับคนขาว สาธุคุณ แอริสเป็นคนที่มีไมตรีจิตและเป็นมิตร และให้เกียรติท่านผู้สำเร็จราชการอย่างมาก ท่านผู้สำเร็จราชการอธิบายว่าผมถูกเลี้ยงดูเพื่อให้เป็นที่ปรึกษาของกษัตริย์ และท่านหวังว่าท่านสาธุคุณจะให้ความสนใจผมเป็นพิเศษ ท่านสาธุคุณผงกศีรษะรับและกล่าวเสริมว่า นักเรียนของคลากเบอร์จะต้องทำงานที่ใช้แรงงานด้วยนอกเหนือจากชั่วโมงเรียนและท่านจะจัดให้ผมไปทำงานในสวนของท่าน

เมื่อสัมภาษณ์เสร็จแล้ว ท่านผู้สำเร็จราชการบอกลาผมและส่งเงินให้ผมหนึ่งปอนด์เพื่อไว้ใช้จ่ายส่วนตัว นับเป็นเงินจำนวนมากที่สุดที่ผมเคยมี ผมกล่าวคำอำลาท่านและให้สัญญาว่าจะไม่ทำให้ท่านผิดหวัง

คลากเบอร์เป็นวิทยาลัยของชาวเทมบู ก่อตั้งขึ้นบนผืนดินที่ยกให้โดยกษัตริย์อินกูเบงคูคาผู้ยิ่งใหญ่ของชาวเทมบู ในฐานะที่เป็นผู้มีเชื้อสายของอินกูเบงคูคา ผมคาดหวังว่าจะได้รับการดูแลเป็นพิเศษอย่างที่ผมเคยได้รับในอิมเมเคซเวนิ แต่ผมคาดคิดผิด หันต์ เนื่องจากผมได้รับการปฏิบัติไม่แตกต่างไปจากผู้อื่น ไม่มีใครรู้หรือสนใจว่าผมเป็นเชื้อสายของอินกูเบงคูคา ครูผู้ปกครองหอพักต้อนรับผมอย่างไม่มีพิธีรีตองและเพื่อนนักเรียนก็ไม่ได้โค้งคำนับและทำท่าเกรงกลัวแต่อย่างใด ที่คลากเบอร์นั้นมีเด็กเป็นจำนวนมากที่มีเชื้อสายสูงส่ง ดังนั้นผมจึงไม่ได้มีอะไรเด่นนัก นี่เป็นบทเรียนที่สำคัญเนื่องจากในตอนนั้นผมคงจะเบ่งอยู่นิดหน่อย ผมตระหนักทันทีว่าผมจะต้องสร้างความโดดเด่นจากความสามารถของตน ไม่ใช่จากมรดกของครอบครัว เพื่อนร่วมชั้นส่วนใหญ่ของผมอาจเอาชนะผมในสนามกีฬาหรือเอาชนะผมในชั้นเรียนได้ง่ายๆ ดังนั้นผมจึงต้องพยายามอย่างมากทีเดียว

การเรียนเริ่มในวันรุ่งขึ้น และผมต้องปีนขึ้นบันไดหลายชั้นไปยังชั้นที่หนึ่งซึ่งเป็นที่ตั้งของห้องเรียนพร้อมกับเพื่อนๆ ห้องเรียนมีพื้นที่ทำด้วยไม้ขัดเงาสวยงาม ในวันแรกนี้ ผมใส่รองเท้าบูทคู่ใหม่ ผมไม่เคยใส่รองเท้าบูทมาก่อนไม่ว่าจะเป็นชนิดไหน ดังนั้นในวันแรกนั้นเองผมก็เดินเหมือนกับม้าที่เพิ่งใส่เกือกใหม่ ผมเดินขึ้นบันไดด้วยท่าทางที่เย่อหยิ่งและเกือบจะลื่นล้มหลายครั้ง

ในขณะที่ลากเท้าเข้าไปในชั้นเรียน รองเท้าบู๊ทของผมนักชู้ดไปกับพื้นไม้ที่ขัดเงาไว้อย่างดี ผมสังเกตเห็นนักเรียนหญิงสองคนที่นั่งอยู่แถวหน้ากำลังมองท่าทางงุ่มง่ามของผมอย่างขบขัน คนที่สวยกว่าชะโงกไปหาเพื่อนแล้วพูดด้วยเสียงดังพอที่ทุกคนจะได้ยินว่า “เด็กบ้านนอกไม่เคยใส่รองเท้า” ทำให้เพื่อนๆ หัวเราะ ผมตลากับด้วยความโกรธและอับอาย

เด็กผู้หญิงคนนั้นชื่อว่ามาโรนา เธอเป็นเด็กแก่นแก้วและฉลาด ในวันนั้น ผมตั้งใจแน่วแน่ว่าจะไม่พูดกับเธอ แต่พอผมหายอาย (และผมเริ่มชินกับการเดินด้วยรองเท้าบู๊ท) ผมก็ทำตัวรู้จักกับเธอและกลายมาเป็นเพื่อนที่สนิทกันที่สุดในคลากเบอรี เธอเป็นเพื่อนหญิงที่แท้จริงคนแรกของผม เป็นผู้หญิงที่ผมคบหาด้วยความเสมอภาค เป็นคนที่ผมจะสารภาพและเล่าความลับให้ฟังได้ เธอเป็นต้นแบบในความสัมพันธ์กับผู้หญิงทั้งหลายของผมในเวลาต่อมา ผู้หญิงที่ผมคบหาด้วยจะเป็นคนที่ผมเปิดเผยและสารภาพความอ่อนแอ และความกลัวซึ่งผมไม่เคยเปิดเผยกับผู้ชาย

ในไม่ช้าผมก็ปรับตัวเข้ากับชีวิตที่คลากเบอรีได้ ผมร่วมเล่นกีฬาและเกมต่างๆ บ่อยเท่าที่จะทำได้ แต่ผมก็ไม่โดดเด่นอะไร ผมเล่นด้วยใจรักกีฬา ไม่ใช่เพื่อชื่อเสียงเกียรติยศเพราะผมไม่เคยได้รับชื่อเสียงใดๆ เราเล่นเทนนิสบนสนามที่เป็นหญ้ากันด้วยเร็กเก็ตไม้ที่ทำขึ้นเอง และเล่นฟุตบอลด้วยเท้าเปล่าบนสนามที่เต็มไปด้วยฝุ่น

นับเป็นครั้งแรกที่ผมได้รับการสอนจากครูที่ได้รับการศึกษามาเป็นอย่างดี หลายคนได้รับปริญญาจากมหาวิทยาลัยซึ่งหายากมากในขณะนั้น วันหนึ่งผมกำลังเรียนอยู่กับมาโรนาและผมบอกกับเธอว่าเกรงจะสอบไม่ผ่านวิชาภาษาอังกฤษและประวัติศาสตร์ตอนปลายปี เธอบอกกับผมว่าไม่จำเป็นต้องห่วงเพราะครูของเราคือเกอทรูด เอ็นทလာบาที เป็นผู้หญิงแอฟริกันคนแรกที่ได้บีเอ. (ปริญญาตรีทางอักษรศาสตร์) มาโรนาบอกว่า “เธอฉลาดเกินกว่าจะปล่อยให้เรตกได้” ตอนนั้นผมยังไม่รู้จักการเสริมสร้างเป็นรูปร่างในสิ่งที่ตัวเองไม่รู้ และผมไม่ชัดเจนว่าบีเอ.คืออะไร ผมจึงถามมาโรนา เธอบอกว่า “อ้อ บีเอ.ก็คือหนังสือที่มีเนื้อหามากและก็ยากมากด้วย” ผมไม่ได้สงสัยเลยว่าที่เธอพูดนั้นจะไม่ถูกต้อง

ครูชาวแอฟริกันอีกคนซึ่งจบการศึกษาระดับปริญญาตรีทางอักษรศาสตร์คือเบน มาห์ลาเซลา เราชื่นชมในตัวเขาไม่ใช่เพียงเพราะความสำเร็จทางวิชาการของเขาเท่านั้น แต่เป็นเพราะเขาไม่ได้เกรงกลัวสาธุคุณ แฮริส แม้แต่พวกคนขาวก็ยังก้มหัวให้กับสาธุคุณ แฮริส แต่มร. มาห์ลาเซลาจะเดินเข้าไปในที่ทำงานของท่านสาธุคุณโดยปราศจากความเกรงกลัว และบางครั้งถึงกับไม่ถอดหมวกด้วยซ้ำ เขาพูดจากับท่านสาธุคุณอย่างเท่าเทียม แสดงความไม่เห็นด้วยในขณะที่ผู้อื่นยอมเห็นด้วยอย่างง่ายๆ แม้ว่าผมจะเคารพท่านสาธุคุณ แต่ผมก็ยกย่องความจริงที่ว่ามร. มาห์ลาเซลาไม่ได้เกรงกลัวท่าน ในเวลานั้น คนผิวดำถึงแม้จะสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีก็ยังคงต้องเกรงกลัวคนขาวที่มีวุฒิแค่ประถม ไม่ว่าคนดำจะเรียนสูงขนาดไหนก็ยังถูกจัดว่าต่ำกว่าคนขาวที่ดำที่สุดอยู่ดี

สาธุคุณ แฮริสบริหารวิทยาลัยคลากเบอรีด้วยความเข้มงวดและยุติธรรม คลากเบอรีดูเหมือนกับเป็นโรงเรียนทหารมากกว่าวิทยาลัยฝึกหัดครู การทำผิดเพียงเล็กน้อยจะถูกลงโทษอย่างรุนแรง ในที่สาธารณะท่านสาธุคุณจะมีสีหน้าเคร่งเครียดเสมอและไม่เคยเล่นหัวเลย เมื่อท่านเดินเข้าไปในห้องบรรดาเจ้าหน้าที่รวมทั้งอาจารย์ใหญ่ของโรงเรียนฝึกหัดครูและโรงเรียนมัธยม ตลอดจนอาจารย์ใหญ่ผู้ดำของโรงเรียนการช่างจะถูกย่นขึ้น

พวกนักเรียนกลัวท่านมากกว่ารัก แต่เมื่อทำสวน สาธุคุณ แฮริสเป็นอีกคนหนึ่ง การทำสวนของท่านได้ประโยชน์สองอย่างคือ มันปลูกฝังการรักการทำสวนและปลูกผักในตัวผมไปตลอดชีวิต และมันช่วยให้ผมรู้จักกับท่านสาธุคุณและครอบครัวของท่าน ซึ่งเป็นครอบครัวคนขาว ครอบครัวแรกที่ผมคุ้นเคยด้วย มันทำให้ผมเห็นว่าท่านสาธุคุณมีการวางตัวต่อหน้าสาธารณชนและในที่ส่วนตัวต่างกัน

เบื้องหลังหน้ากากที่เข้มงวดของท่าน ท่านเป็นคนอ่อนโยน ใจกว้าง เป็นผู้ที่เชื่อมั่นในความสำคัญของการศึกษาของหนุ่มสาวชาวแอฟริกัน บ่อยครั้งที่ผมเห็นท่านตกอยู่ในภวังค์ขณะทำสวน ผมไม่ได้รับกานท่าน น้อยครั้งที่ผมจะพูดกับท่าน แต่ในฐานะที่ท่านเป็นผู้ที่อุทิศตนอย่างไม่เห็นแก่ตัว สาธุคุณ แฮริสเป็นแบบอย่างที่สำคัญสำหรับผม

ภรรยาของท่านเป็นคนช่างพูดในขณะที่ท่านเป็นคนไม่ค่อยพูด เธอเป็นผู้หญิงที่น่ารักและมักจะเข้ามาคุยกับผมในสวนบ่อยๆ ผมจำไม่ได้ว่าเราคุยกันเรื่องอะไรบ้าง แต่ยังจำเล็กร้อยๆที่ท่านนำมาให้ผมหลายครั้งในช่วงบ่ายได้

หลังจากการเริ่มต้นที่เชื่องช้าและไม่โดดเด่นของผม ผมก็เริ่มเข้าที่เข้าทาง และเรียนไปได้เร็วกว่ากำหนด คือจบมัธยมต้นภายในสองปีแทนที่จะเป็นสามปี ผมมีชื่อเสียงในเรื่องความจำดีแต่ความจริงแล้วเป็นเพราะผมขยันนั่นเอง เมื่อจบจากคลากเบอรีผมก็ขาดการติดต่อกับมาโรนา เธอเป็นนักเรียนทุนและพ่อแม่ของเธอไม่คิดที่จะส่งให้เธอเรียนสูงขึ้น เธอเป็นคนฉลาดและมีพรสวรรค์อย่างมาก แต่ความสามารถของเธอถูกจำกัดด้วยการขาดแคลนทุนของครอบครัว นี่คือเรื่องราวที่เกิดขึ้นโดยทั่วไปของชาวแอฟริกันใต้ ประชาชนของผมไม่สามารถศึกษาในระดับที่สูงๆได้ ไม่ใช่เพราะไร้ความสามารถแต่เป็นเพราะขาดโอกาสมากกว่า

ช่วงเวลาที่อยู่ที่คลากเบอรีช่วยทำให้โลกของผมกว้างขึ้น แต่ก็ยังพูดไม่ได้ว่าผมเป็นคนใจกว้าง และไร้อคติเสียทีเดียว ตอนจากคลากเบอรีมา ผมได้พบกับนักเรียนที่มาจากทั่วทรานสไกบางคนมาจากโจฮันเนสเบิร์กและบาซูลูทแลนด์ ซึ่งขณะนั้นรู้จักกันในนามเลโซโท นักเรียนที่มาจากที่นั่นเฉลียวฉลาดและทำทางเป็นคนเมืองจนทำให้ผมรู้สึกเป็นคนต่างจังหวัดไปเลย แม้ว่าผมจะพยายามแข่งขันกับพวกเขา แต่ก็ไม่เคยคิดว่าจะสามารถแข่งขันในความรอบรู้โลกกับพวกเขาได้ แต่ผมก็ไม่ได้อิจฉาพวกเขา แม้จะที่ออกจากคลากเบอรีมา หัวใจของผมก็ยังเป็นชาวเท็มบู และก็

ภูมิใจที่กระทำและคิดอย่างชาวเต็มบุ รากเหง้าของผมหืออนาคตของผม และผมเชื่อว่าผมจะต้อง
เป็นที่ปรึกษาของกษัตริย์เต็มบุในอนาคตอย่างกัผู้ปกครองของผมต้องการ โลกของผมไม่ได้ขยาย
ออกไปนอกเหนือเต็มบุแลนด์ และผมเชื่อว่าการเป็นชาวเต็มบุเป็นสิ่งที่น่าอิจฉาที่สุดในโลก

ในปีค.ศ. 1937 เมื่อผมอายุได้สิบเก้าปี ผมก็ไปสมทบกับจัสติสที่วิทยาลัยเฮลด์ทาวน์ หรือวิทยาลัย เวสเลย์ในเมืองฟอร์ท บิวฟอร์ท ซึ่งอยู่ห่างจากอุมทาทาไปทางตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ 175 ไมล์ ในศตวรรษที่ 19 นั้น ฟอร์ท บิวฟอร์ทเป็นค่ายแห่งหนึ่งในบรรดาหลายแห่งของอังกฤษในสมัย สงครามที่เรียกว่าสงครามพรหมแดน ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อคนผิวขาวที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ค่อยๆไล่ที่ชาว กอซาลหลายเผ่าออกไปจากผืนดินของตนทีละน้อย ท่ามกลางความขัดแย้งเป็นเวลานานหลาย ศตวรรษ ได้เกิดกรบชาวกอซาลที่มีชื่อเสียงด้านความกล้าหาญขึ้นหลายคนอย่างเช่น แซนคิเล, มากานดา และโมโซมา สองคนหลังนี้ถูกอังกฤษจับจำคุกอยู่บนเกาะรอบเป็นและตายที่นั่น ตอนที่ผมไปถึงเฮลด์ทาวน์นั้น มีร่องรอยของการต่อสู้ของศตวรรษก่อนหลงเหลืออยู่น้อยมาก ยกเว้น ฟอร์ท บิวฟอร์ทซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญเพราะครั้งหนึ่งชาวกอซาลเคยอยู่และทำฟาร์มที่นั่นและขณะนี้ กลายเป็นเมืองของคนขาวไปแล้ว

เฮลด์ทาวน์ ซึ่งตั้งอยู่สุดถนนที่คดเคี้ยวเหนือหุบเขาซึ่งมีทุ่งหญ้าเขียวขุ่มนั้น สวยงามและ น่าประทับใจมากกว่าคลากเบอรี ในเวลานั้นเฮลด์ทาวน์นับว่าเป็นโรงเรียนของชาวแอฟริกันที่ใหญ่ ที่สุดทางตอนใต้ของเส้นศูนย์สูตร ที่นั่นมีนักเรียนชายและหญิงกว่าพันคน อาคารแบบโคโลเนียล ซึ่งปกคลุมด้วยเถาไม้เลื้อยดูสว่างงาม มีสนามหญ้าที่ปกคลุมด้วยเงาไม้ให้ความรู้สึกเหมือนเป็น โอเอซิสทางปัญญานทรทงเกียรติ ซึ่งจริงๆแล้วก็เป็นอย่างนั้น เฮลด์ทาวน์ก็เช่นเดียวกับคลากเบอรี ที่ เป็นโรงเรียนของนิคมเมธอดิสต์ สอนเกี่ยวกับศาสนาคริสต์และศิลปศาสตร์ตามแบบของอังกฤษ

อาจารย์ใหญ่ของเฮลด์ทาวน์คือดร.อาร์เธอร์ เวลลิงตัน ผู้มีร่างอ้วนเตี้ยและชอบโอ้อวด เกี่ยวกับความเกี่ยวพันของเขากับดยุคแห่งเวลลิงตัน เมื่อเริ่มการประชุมใหญ่ดร.เวลลิงตันจะเดินไป มาบนเวทีและพูดด้วยเสียงลุ่มลึกว่า “ผมเป็นเชื้อสายของดยุคแห่งเวลลิงตันซึ่งเป็นเจ้า รัฐบาล และ นายพลผู้ยิ่งใหญ่ ที่บดขยี้ไปเลี่ยนแห่งฝรั่งเศสที่วอเตอร์ลู และสามารถรักษอารยธรรมไว้ให้แก่ ยุโรปและแก่พวกท่านชาวพื้นเมืองทั้งหลาย” เมื่อพูดมาถึงตอนนี้พวกเราทุกคนก็จะปรบมืออย่าง กระตือรือร้น รู้สึกสำนึกในบุญคุณ ที่เชื้อสายของดยุคแห่งเวลลิงตันจะรับภาระในการให้การศึกษา คนพื้นเมืองอย่างพวกเรา ชาวอังกฤษผู้มีการศึกษาผู้นี้คือแบบอย่างของเรา สิ่งที่เราใฝ่ฝันจะเป็นก็คือ “ชาวอังกฤษผิวดำ” อย่างที่บางครั้งเราก็ถูกเรียกว่าอย่างนั้น เราถูกสอนและเชื่อว่าความคิดที่ดี ที่สุดคือความคิดของคนอังกฤษ รัฐบาลที่ดีที่สุดคือรัฐบาลอังกฤษ และคนที่ดีที่สุดคือคนอังกฤษ

ชีวิตที่เฮลด์ทาวน์ถูกกำหนดด้วยตารางเวลาที่ชัดเจน ระฆังแรกจะตีตอน 6 โมงเช้า 6.40 น. เราจะอยู่ที่โรงอาหารเพื่อรับประทานอาหารเช้าซึ่งมีขนมปังแห้งและน้ำหวานร้อนๆ ในห้องซึ่ง แว่นภาพวาดของกษัตริย์จอร์จที่ 6 แห่งอังกฤษ ผู้ที่สามารถซื้อหามาทานขนมปังเองได้ก็ซื้อมา และเก็บไว้ในครัว ส่วนผมก็กินขนมปังปังแห้งๆ เวลา 8.00 น.เรารวมตัวกันที่สนามหญ้านอก

หอพักเพื่อ “การสังเกตการณ์” ยืนตรงขณะที่บรรดาเด็กผู้หญิงเดินมาจากหอพักต่างๆ เราอยู่ในชั้นเรียนจนกระทั่งเวลา 12.45 น. แล้วจึงรับประทานอาหารกลางวันซึ่งประกอบไปด้วย ข้าวต้ม ทำจากข้าวโพด นมเปรี้ยวและถั่ว น้อยครั้งที่จะมีเนื้อสัตว์ แล้วเราก็เรียนต่อไปจนถึง 17.00 น. พักออกกำลังกายหนึ่งชั่วโมงก่อนที่จะทานอาหารเย็น จากนั้นก็เรียนต่อตั้งแต่ 19.00 น. ไปจนถึง 21.00 น. ไฟจะปิดเวลา 21.30 น.

เฮลด์ทาวน์เป็นที่สนใจของนักเรียนจากทั่วประเทศ และจากประเทศในอารักขาเช่น บาฮูโทแลนด์ สวาซิแลนด์ และเบชวานาแลนด์ แม้ว่าส่วนใหญ่แล้วจะมีแต่นักเรียนชาวโกซาแต่ก็มีบ้างที่มาจากเผ่าอื่นๆ หลังเลิกเรียนและช่วงสุดสัปดาห์นักเรียนที่มาจากเผ่าเดียวกันก็จะมารวมตัวกัน หรือแม้แต่ชาวโกซาด้วยกันแต่มาจากต่างเผ่าก็จะมารวมกันเอง ผมเองก็ปฏิบัติตามธรรมเนียมนี้ แต่ที่เฮลด์ทาวน์นี่เองที่ผมพบกับเพื่อนซึ่งพูดภาษาไซโซ ชื่อว่าซาซาเรียห์ โมเลเต ผมจำได้ว่ารู้สึกว่าคุณเองกล้าหาญที่เดียวที่มีเพื่อนซึ่งไม่ใช่ชาวโกซา

อาจารย์ที่สอนวิชาสัตววิทยาของเราคือแฟรงค์ เลเบนทเลเล พูดภาษาไซโซและเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักศึกษา แฟรงค์เป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดีและเป็นกันเอง เขาอายุแก่กว่าพวกเราไม่มากนักและเข้ากับพวกนักศึกษาได้ดี เขาถึงกับเล่นฟุตบอลในทีมฟุตบอลทีมแรกของวิทยาลัย และก็เป็นดาวเด่นเสียด้วย แต่ที่น่าทึ่งมากสำหรับผมก็คือเขาแต่งงานกับหญิงสาวชาวโกซาจากเมืองอุมทาธา เวลานั้นการแต่งงานระหว่างเผ่าเป็นสิ่งที่ไม่ปกติอย่างยิ่ง ก่อนหน้านั้นผมไม่เคยรู้จักใครที่แต่งงานกับคนต่างเผ่ามาก่อนเลย เราถูกสั่งสอนมาว่าการทำเช่นนั้นเป็นเรื่องต้องห้าม แต่แฟรงค์และภรรยาของเขาเริ่มจะสั่นคลอนความเชื่อและการยึดถือธรรมเนียมปฏิบัติของเผ่าของผม ผมเริ่มมีความรู้สึกว่าคุณเองเป็นชาวแอฟริกัน ไม่ใช่แค่ชาวเทมบูหรือแม้แต่โกซา แต่นั่นก็เป็นเพียงความรู้สึกที่เริ่มก่อตัวขึ้นเท่านั้น

หอพักของเรามีเตียงนอนอยู่ทั้งหมดสี่สิบเตียง แบ่งพื้นที่ออกเป็นสองด้าน ด้านหนึ่งมีเตียงอยู่ยี่สิบเตียง มีทางเดินอยู่ตรงกลาง ผู้ดูแลหอพักคือสารุคุน เอส เอส โมคิติมิ ซึ่งเป็นคนร่าเริงแจ่มใสและต่อมามาท่านได้เป็นประธานชาวแอฟริกันคนแรกของนิคมเมธอดิสต์แห่งแอฟริกาใต้ สารุคุน โมคิติมิพูดภาษาไซโซ เป็นที่ยกย่องในหมู่นักศึกษาว่าเป็นคนรุ่นใหม่ที่เข้าใจข้อร้องเรียนของพวกเรา

สารุคุน โมคิติมิสร้างความประทับใจให้เราด้วยเหตุผลอีกประการหนึ่ง คือท่านไม่ก้มหัวให้กับดร.เวลลิงตัน เย็นวันหนึ่งเกิดการทะเลาะกันขึ้นระหว่างหัวหน้านักเรียนสองคนตรงทางเดินเชื่อมระหว่างตึกของวิทยาลัย หัวหน้านักเรียนความจริงแล้วมีหน้าที่ป้องกันการทะเลาะเบาะแว้ง ไม่ใช่ทะเลาะกันเสียเอง สารุคุน โมคิติมิถูกตามตัวมาเพื่อสงบศึก ขณะที่ดร.เวลลิงตันซึ่งเพิ่งกลับมาจากในเมืองปรากฏตัวขึ้นท่ามกลางความโกลาหล และการที่ดร.เวลลิงตันปรากฏตัวขึ้นทำให้พวกเขาตกใจอย่างมาก ราวกับพระเจ้าเสด็จลงมาเพื่อแก้ปัญหาเล็กน้อยบางอย่าง

ดร.เวลลิงตันแสดงบทบาทอย่างเต็มที่และต้องการทราบว่าจะเกิดอะไรขึ้น สาธุคุณ โมคิติมิ ซึ่งเป็นคนร่างเตี้ย ศีรษะของท่านสูงไม่ถึงไหล่ของดร.เวลลิงตัน กล่าวด้วยความเคารพอย่างยิ่งว่า “ดร.เวลลิงตัน ทุกอย่างอยู่ในความควบคุมและผมจะเรียนให้ท่านทราบเรื่องในวันพรุ่งนี้” แต่ดร.เวลลิงตันไม่ยอมและกล่าวขึ้นด้วยความหงุดหงิดว่า “ไม่ได้ ผมต้องการรู้ว่าเกิดอะไรขึ้นเดี๋ยวนี้” สาธุคุณ โมคิติมิยืนยันจุดยืนเดิม “ดร.เวลลิงตัน ผมเป็นครูผู้ปกครองหอพักและผมได้เรียนแล้วว่าผมจะรายงานให้ท่านทราบพรุ่งนี้ และนั่นคือสิ่งที่ผมจะทำ” พวกเราต่างตกตะลึง เราไม่เคยเห็นใครแม้จะไม่ใช้คนผิวดำที่จะแข็งข้อต่อดร.เวลลิงตัน เราจึงคาดหวังว่าจะได้เห็นดร.เวลลิงตันระเบิดความโกรธ แต่แล้วดร.เวลลิงตันกลับพูดเพียงว่า “ตามใจ” แล้วก็เดินจากไป ผมตระหนักในทันทีว่าดร.เวลลิงตันไม่ได้เป็นพระเจ้า และสาธุคุณ โมคิติมิเป็นมากกว่าคนรับใช้ และคนคำก็ไม่จำเป็นต้องยอมก้มหัวให้กับคนขาวเสมอไปไม่ว่าจะมีตำแหน่งสูงกว่าแค่ไหนก็ตาม

สาธุคุณ โมคิติมิพยายามที่จะปฏิรูปวิทยาลัย พวกเราทุกคนสนับสนุนท่านในการปรับปรุงเรื่องอาหารที่ไม่ถูกหลักโภชนาการและการปฏิบัติต่อนักศึกษา รวมทั้งสนับสนุนข้อเสนอของท่านที่ว่าพวกนักศึกษาควรรับผิดชอบการสร้างวินัยในตนเอง แต่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งที่สร้างความกังวลให้กับพวกเราโดยเฉพาะอย่างยิ่งนักศึกษาที่มาจากชนบท นั่นคือการที่สาธุคุณ โมคิติมิริเริ่มให้นักศึกษาชายและหญิงรับประทานอาหารกลางวันร่วมกันในโรงอาหารในวันอาทิตย์ ผมต่อต้านเรื่องนี้อย่างมาก ด้วยเหตุผลแล้วว่าผมยังไม่มั่นคงในการใช้มีดกับส้อม และผมไม่อยากจะสร้างความอับอายให้ตนเองท่ามกลางสายตาอันแหลมคมของพวกผู้หญิง แต่สาธุคุณ โมคิติมิเดินหน้าต่อไปและจัดให้มีการรับประทานอาหารร่วมกันขึ้น ดังนั้นทุกวันอาทิตย์ผมจึงเดินออกจากโรงอาหารด้วยความหิวโหยและหดหู่ใจ

อย่างไรก็ตาม ผมชอบที่จะเล่นกีฬาในสนาม คุณภาพของการกีฬาที่เฮลด์ทาวน์เหนือกว่าที่คลากเบอร์มาก ในช่วงปีแรกผมไม่มีทักษะพอที่จะเล่นในทีมได้ แต่ในปีที่สองเพื่อนของผมคือ ลีออคเค เอ็นซาเมลา ซึ่งเป็นแชมป์กระโดดข้ามรั้วของเฮลด์ทาวน์สนับสนุนให้ผมเข้าร่วมในกีฬารชนิดใหม่คือการวิ่งระยะไกล ผมตัวสูงผอมซึ่งลีออคเคบอกว่ารูปร่างนี้เหมาะกับการเป็นนักวิ่งไกล และด้วยคำแนะนำเพียงเล็กน้อยจากลีออคเคผมก็เริ่มต้นฝึกฝน ผมชอบความมีวินัยและความเป็นสันโดษของการวิ่งทางไกลซึ่งทำให้ผมหลุดออกจากความยุ่งเหยิงของชีวิตในวิทยาลัยไปได้ ในขณะเดียวกันผมยังเลือกกีฬาอีกอย่างที่ผมเหมาะสมน้อยกว่านั่นคือชกมวย ผมฝึกฝนอย่างไม่ตั้งอกตั้งใจนักและอีกหลายปีต่อมาเมื่อผมมีน้ำหนักมากขึ้นอีกสองสามปอนด์ผมจึงเริ่มชกเพื่อหาเงิน

ระหว่างที่อยู่ปีสองที่เฮลด์ทาวน์ ผมได้รับแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้านักเรียนโดยสาธุคุณ โมคิติมิและดร.เวลลิงตัน หัวหน้านักเรียนมีความรับผิดชอบหลายอย่างด้วยกัน และหัวหน้านักเรียนที่ใหม่ที่สุดมีหน้าที่ที่ไม่น่าทำอย่างที่สุด ในตอนแรกผมเป็นผู้ควบคุมดูแลนักศึกษากลุ่มหนึ่งที่ทำหน้าที่ทำความสะอาด

สะอาดหน้าต่างระหว่างการทำงานที่ใช้แรงงานในตอนบ่าย และต้องพาพวกเขาไปยังอาคารต่างๆ ทุกวัน

ในไม่ช้าผมก็หมดหน้าที่นั้นและก้าวไปสู่หน้าที่ใหม่ซึ่งต้องทำตอนกลางคืน ผมไม่เคยมี ปัญหาในการต้องอดนอนทั้งคืน แต่คืนหนึ่งในขณะปฏิบัติหน้าที่ผมต้องประสบกับความยากลำบากทางจริยธรรมซึ่งทำให้ผมจดจำอยู่จนทุกวันนี้ ที่หอพักเราจะมีห้องส้วมซึ่งอยู่นอกตัวอาคาร ที่พักห่างออกไปประมาณหนึ่งร้อยฟุต ในคืนที่ฝนตกเมื่อนักศึกษาตื่นขึ้นมากลางดึกมักจะไม่อยากเดินฝ่าสนามหญ้าและโคลนไปนอกอาคาร พวกเขาจึงมักยืนอยู่ที่ระเบียงและปัสสาวะลงไปในพุ่มไม้ การทำอย่างนั้นเป็นการละเมิดกฎอย่างรุนแรง และหน้าที่อย่างหนึ่งของหัวหน้านักเรียนก็คือ คอยจดชื่อผู้ที่ทำเช่นนั้น

คืนหนึ่งฝนตก ขณะที่ผมกำลังปฏิบัติหน้าที่ผมก็จับผู้กระทำความผิดได้หลายคน-15 คนหรือ ะไรประมาณนั้น- จนเกือบรุ่งสางผมก็เห็นร่างหนึ่งเดินออกมา เหลียวดูซ้ายขวาแล้วก็หยุดยืนอยู่ที่ ปลายระเบียงปัสสาวะจากตรงนั้น ผมเดินตรงเข้าไปหาแล้วบอกว่าเขาถูกจับได้แล้ว แต่แล้วเมื่อเขา หันกลับมาผมก็จำได้ว่าเขาคือหัวหน้านักเรียนคนหนึ่ง ผมตกอยู่ในภาวะลำบาก ในทางกฎหมาย และปรัชญามีคำถามอยู่ว่า “ใครจะคอยควบคุมดูแลผู้ดูแลเอง?” ถ้าหากหัวหน้านักเรียนไม่ปฏิบัติ ตามกฎแล้ว จะคาดหวังให้นักศึกษาปฏิบัติได้อย่างไร? ในทางปฏิบัติแล้ว หัวหน้านักเรียนอยู่เหนือ กฎหมายเพราะเขาคือกฎหมาย และหัวหน้านักเรียนก็ไม่สมควรที่จะรายงานการกระทำผิดของ หัวหน้านักเรียนคนอื่นด้วย แต่ผมก็คิดว่ามันไม่ยุติธรรมที่จะไม่รายงานการกระทำผิดของหัวหน้า นักเรียนในขณะที่รายงานคนอื่นอีกสิบห้าคน ดังนั้นผมจึงฉีกรายชื่อทั้งหมดทิ้งและไม่รายงานชื่อ ใครเลย

ในปีสุดท้ายที่เฮลด์ทาวน์ มีเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้นซึ่งสำหรับผมแล้วเหมือนกับดาวหางพุ่งพาดผ่าน ขอบฟ้าลงมาถึงเดียว ในช่วงปลายปีนั้นพวกเราได้รับแจ้งว่าครูเน อิมเซย์ กวีชาวกอลาผู้ยิ่งใหญ่จะมา เยือนวิทยาลัยของเรา ความจริงแล้วอิมเซย์เป็นอิมบงกิ หรือนักแหล่ซึ่งร้ายบทกลอนเล่าเหตุการณ์ที่ เกิดขึ้นในปัจจุบันหรือในประวัติศาสตร์ให้คนฟัง

ในวันที่ท่านมาเยือนนั้น ทางผู้บริหารของวิทยาลัยประกาศให้เป็นวันหยุด เช้าวันนั้น ทุก คนในโรงเรียนรวมทั้งคณะอาจารย์ทั้งผิวขาวและผิวดำมารวมตัวกันที่โรงอาหารที่เราใช้เป็น ที่ประชุมรวมของวิทยาลัย ที่ด้านหนึ่งของห้องจะมีเวทีและจากตรงนั้นมีประตูบานหนึ่งเชื่อมต่อไป ยังบ้านของดร.เวลลิงตัน ประตูบานนั้นไม่ได้มีความพิเศษอะไรในตัวเอง แต่เรามองว่ามันเป็น ประตูของดร.เวลลิงตัน เนื่องจากไม่เคยมีใครเคยเดินผ่านประตูนั้นยกเว้นดร.เวลลิงตันเพียงคนเดียว

ทันใดนั้น ประตูก็เปิดออกและคนที่เดินออกมาไม่ใช่ดร.เวลลิงตันแต่เป็นคนผิวดำที่สวมใส่ ชุดที่ทำจากหนังเสือดาวและหมวกเข้าชุดกันมือทั้งสองถือหอกข้างละเล่ม อีกครู่ถัดมาดร.เวลลิงตัน ก็เดินตามออกมา แต่ภาพชายผิวดำในชุดประจำเผ่าเดินออกมาจากประตูบานนั้นตื้นตันใจยิ่งนัก

มันยากที่จะอธิบายความตื่นเต้นที่เกิดขึ้นที่เรากำลังเจอ มันเหมือนกับการพลิกจักรวาล ในขณะที่อิมเมจินั้นบนเวทีติดกับดร.เวลลิงตันนั้น เราแทบจะควบคุมความตื่นเต้นไว้ไม่อยู่

แต่ตอนอิมเมจถูกขึ้นพุดนั้น ผมต้องสารภาพว่ารู้สึกผิดหวังมาก ผมได้วาดภาพท่านไว้ในใจว่าวีรบุรุษชาวคอซออย่างอิมเมจจะต้องตัวสูง คุณคันท่าทางฉลาดเฉลียว แต่ท่านไม่ได้ดูโดดเด่นอะไรเลย และนอกจากเสื้อผ้าที่ท่านสวมใส่แล้วอย่างอื่นก็ดูธรรมดาๆ เมื่อท่านพูดภาษาคอซาท่านพูดอย่างเชื่องช้าและหยุดเป็นช่วงๆ เพื่อหาคำที่เหมาะสม และเมื่อพบจึงพูดต่อไปได้

มีอยู่ตอนหนึ่งท่านชูหอกของท่านขึ้นไปในอากาศและหอกไปเกี่ยวหลอดที่จึงมานเหนือศีรษะของท่านโดยไม่ตั้งใจ ทำให้เกิดเสียงดังและมันก็แกว่ง ท่านก็วิ่งมองดูที่หอกแล้วก็มองไปที่หลอด และด้วยท่าทางครุ่นคิดท่านเดินกลับไปกลับมาอยู่บนเวที จากนั้นประมาณหนึ่งนาทิต่านก็หยุดเดินแล้วหันมาเผชิญหน้ากับพวกเรา แล้วเริ่มมีพลังขึ้นมาใหม่ประกาศว่า การที่หอกไปกระทบกับหลอดนั้นเป็นสัญลักษณ์ของการปะทะกันระหว่างวัฒนธรรมของแอฟริกาและของยุโรป ท่านกล่าวด้วยเสียงดังก้องว่า “หอกนั้นเป็นสัญลักษณ์ของความรุ่งโรจน์และความจริงในประวัติศาสตร์ของแอฟริกา เป็นสัญลักษณ์ของชาวแอฟริกันที่เป็นนักรบและชาวแอฟริกันที่เป็นกวี ส่วนหลอดนั้น” ท่านกล่าวพร้อมกับชี้ขึ้นไปข้างบน “เป็นตัวอย่างของการผลิตของตะวันตก ซึ่งมีความเชี่ยวชาญแต่ไร้ความรู้สึก ฉลาดแต่ปราศจากวิญญาณ”

ท่านกล่าวต่อไปว่า “สิ่งที่ข้าพเจ้ากำลังพูดอยู่นี้ไม่ใช่เรื่องกระตุกไปสัมผัสเหล็กแท่งหนึ่งหรือแม้แต่การปะทะกันของวัฒนธรรมหนึ่งกับอีกวัฒนธรรมหนึ่งเท่านั้น สิ่งที่ข้าพเจ้ากำลังพูดกับพวกท่านอยู่คือการปะทะกันอย่างรุนแรงระหว่างสิ่งที่เป็ของพื้นเมืองและดี กับสิ่งที่เป็ของต่างชาติและเลว เราไม่สามารถปล่อยให้ชาวต่างชาติซึ่งไม่สนใจในวัฒนธรรมของเราเข้ามาครอบครองชาติของเรา ข้าพเจ้าทำนายไว้ว่าวันหนึ่งพลังแห่งสังคมแอฟริกันจะบรรลุนัยชนะเหนือผู้แทรกแซง เป็นเวลานานแล้วที่เราต้องพ่ายแพ้ต่อพระเจ้าจอมปลอมของคนขาว แต่เราจะลุกขึ้นมาและขับไล่ความเชื่อต่างดาวเหล่านี้ออกไป”

ผมไม่อยากจะเชื่อหูตัวเอง ความกล้าหาญของท่านในการพูดเรื่องที่ละเอียดอ่อนเช่นนี้ต่อหน้าดร.เวลลิงตันและคนผิวขาวอื่นๆสร้างความตื่นตะลึงให้เรามากที่สุด แต่ขณะเดียวกันมันก็ช่วยปลุกจิตสำนึกและกระตุ้นเราด้วย รวมทั้งเริ่มเปลี่ยนมุมมองของผมที่มีต่อคนอย่างดร.เวลลิงตันซึ่งผมเคยมองว่าเป็นผู้มีพระคุณกับผม

จากนั้นอิมเมจก็เริ่มขับขานบทกวีที่มีชื่อเสียงของท่าน บทกวีนั้นได้แบ่งดวงดาวต่างๆในสรวงสวรรค์ออกเป็นชาติต่างๆในโลก ผมไม่เคยได้ยินบทกวีนั้นมาก่อน ท่านเดินไปมาบนเวทีพร้อมกับชูหอกขึ้นสู่ท้องฟ้ากล่าวว่า “แต่ประชาชนของยุโรป –ฝรั่งเศส เยอรมัน อังกฤษ ข้าให้ทางช้างเผือกซึ่งเป็นหมู่ดาวที่ใหญ่ที่สุดแก่เจ้า เนื่องจากเจ้าเป็นพวกแปลกหน้า เต็มไปด้วยความโลภและอิจฉาริษยา เป็นผู้ที่ทะเลาะแย่งชิงบนความมั่งคั่ง” ท่านได้กำหนดดาวบางดวงสำหรับชาติใน

เอเชีย อเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ จากนั้นก็พูดถึงแอฟริกาและพูดถึงประเทศแต่ละประเทศในทวีปแอฟริกา กำหนดกลุ่มดาวเฉพาะให้แต่ละชนเผ่า ท่านเดินไปทั่วเวที โบกมือไปมา ทำเสียงสูงต่ำและทันใดท่านก็หยุดนิ่งทำเสียงต่ำลง

“คราวนี้มาถึงเจ้า นิเวศสถานแห่งชาวกอชา” ท่านกล่าวพร้อมกับก้มตัวลงช้าๆจนกระทั่งคุกเข่าลง “ข้าให้หมู่ดาวที่สำคัญที่สุดและเหนือธรรมชาติที่สุดแก่เจ้า นั่นคือดาวเหนือ เนื่องจากพวกเจ้าเป็นผู้ยิ่งใหญ่และทรงอำนาจ และดวงดาวนี้เองที่เป็นเครื่องบอกปี ปีของชีวิตลูกผู้ชาย” เมื่อท่านพูดมาถึงคำสุดท้ายท่านก็ก้มศีรษะเข้าหาอก เราลุกขึ้นขึ้น ประทับมือและส่งเสียงเชียร์ ผมไม่อยากหยุดประทับมือเลย มีความรู้สึกภาคภูมิใจเป็นที่สุดไม่ใช่ในฐานะชาวแอฟริกัน แต่ในฐานะชาวกอชา ผมมีความรู้สึกราวกับเป็นคนที่ได้รับเลือกสรรเป็นพิเศษคนหนึ่ง

ผมรู้สึกอึดอัดเหมือนกันก็สับสนเมื่อดูการแสดงของอิมเซยี ท่านเปลี่ยนจากเรื่องชาติโดยกล่าวถึงชนชาติแอฟริกันทั้งหมดมาเป็นการพูดกับชาวกอชาซึ่งท่านก็เป็นหนึ่งในนั้น ขณะที่เวลาที่เฮลด์ทาวน์ของผมมาถึงจุดสุดท้ายแล้ว ผมเกิดความคิดใหม่ๆมากมายซึ่งบางครั้งก็เป็นความคิดที่ขัดแย้งกันเอง ผมเองเริ่มมองเห็นว่าชาวแอฟริกันทุกเผ่ามีความเหมือนกันอยู่มาก แต่ท่านอิมเซยีผู้ยิ่งใหญ่กลับกล่าวยกย่องชาวกอชาเหนือชาวแอฟริกันทั้งปวง ผมมองว่าชาวแอฟริกันอาจจะยื่นหยัดต่อสู้กับคนผิวขาว แต่ผมก็ยังกระตือรือร้นที่จะแสวงประโยชน์จากคนผิวขาว ซึ่งบ่อยครั้งทำให้ต้องเชื่อฟังพวกเขา ในอีกแง่หนึ่งการที่ท่านอิมเซยีเปลี่ยนจุดเน้นจากชาวแอฟริกันทั้งปวงในตอนแรก มาเป็นชาวกอชาในตอนท้ายนั้นเป็นกระจุกสะทอนจิตใจของผมเองที่เปลี่ยนกลับไปมา ระหว่างความภาคภูมิใจในตัวเองในฐานะชาวกอชาและความรู้สึกเป็นพี่น้องกับชาวแอฟริกันอื่นๆ แต่ตอนที่ผมจากเฮลด์ทาวน์มาตอนสิ้นปีผมมองตัวเองว่าเป็นชาวกอชาอันดับแรก และเป็นชาวแอฟริกันรองลงมา

ในช่วงเวลาก่อนค.ศ. 1960 มหาวิทยาลัยฟอร์ท แฮร์ ซึ่งตั้งอยู่ในใจกลางเมืองอลิเซห่างจาก
เฮลด์ทาวน์ไปทางตะวันออกประมาณยี่สิบไมล์ เป็นสถาบันอุดมศึกษาสำหรับนักศึกษาผิวดำใน
แอฟริกาใต้เพียงแห่งเดียว ฟอร์ท แฮร์ยังเป็นศูนย์รวมของปัญญาชนแอฟริกันจากทั้งแอฟริกาใต้
แอฟริกากลาง และแอฟริกาตะวันออก สำหรับชาวแอฟริกันได้อย่างแน่นอน ฟอร์ท แฮร์เหมือนกับ
เป็นมหาวิทยาลัยแคมบริดจ์ ฮาวาร์ด และเยลอยู่ในที่เดียวกัน

ท่านผู้สำเร็จราชการกระตือรือร้นที่จะให้ผมเข้าเรียนที่ฟอร์ท แฮร์มาก และผมก็ตั้งใจที่ทาง
มหาวิทยาลัยตอบรับผม ก่อนเดินทางไปมหาวิทยาลัยท่านผู้สำเร็จราชการซื้อชุดให้ผมชุดหนึ่งซึ่ง
เป็นชุดชุดแรกของผม เป็นชุดสองชิ้นสีเทา ชุดนั้นทำให้ผมรู้สึกโตเป็นผู้ใหญ่และภูมิฐานขึ้น
ตอนนั้นผมอายุยี่สิบเอ็ดปีและคิดว่าไม่มีใครในฟอร์ท แฮร์ที่จะดูดีไปกว่าผม

ผมรู้สึกว่าผมถูกฟูมฟักมาให้ประสบความสำเร็จในโลกนี้ รู้สึกภูมิใจว่าตอนนี้ท่าน
ผู้สำเร็จราชการมีสมาชิกในครอบครัวหนึ่งคนที่ได้เรียนมหาวิทยาลัย ขณะนั้นจัสติสยังคงเรียน
มัธยมต้นอยู่ที่เฮลด์ทาวน์ เขาชอบเล่นมากกว่าชอบเรียนและไม่โดดเด่นในทางวิชาการเท่าใดนัก

ฟอร์ท แฮร์ก่อตั้งขึ้นในปีค.ศ. 1916 โดยมีขั้วบนาริชาวสก็อต อยู่ในบริเวณป้อมชายแดนที่
ใหญ่ที่สุดในแอฟริกาใต้ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 มหาวิทยาลัยสร้างขึ้นบนพื้นที่ที่เป็นหินและ
มีแม่น้ำอูมโทเมล้อมรอบ นับเป็นจุดที่ดีที่สุดสำหรับอังกฤษในการสู้รบกับชาวนดิเล นักรบชาว
กอสซา และกษัตริย์ราร์ฮาเบ กษัตริย์องค์สุดท้ายซึ่งพ่ายแพ้แก่อังกฤษในคริสต์ศตวรรษที่ 18

ฟอร์ท แฮร์มีนักศึกษาอยู่เพียง 150 คน ในจำนวนนั้นมีคนที่ผมรู้จักอยู่หลายสิบคนจากคลากเบอรี
และเฮลด์ทาวน์ หนึ่งในนักศึกษาที่นั่นซึ่งผมเพิ่งพบเป็นครั้งแรกคือเค.ดี.มาทานซิม่า แม้ว่าเค.ดี.จะ
มีศักดิ์เป็นหลานชายของผมตามลำดับชั้นของเผ่า แต่ผมอายุน้อยกว่าและเป็นเด็กกว่าเขามาก เค.ดี.
เป็นคนสูง เปรียวและมีความเชื่อมั่นในตนเองสูง เขาเป็นนักศึกษาชั้นปีที่สามและคอยดูแลผมอยู่
ตลอดเวลา ผมให้ความเคารพเขาเหมือนกับที่มีต่อจัสติส

เราเป็นคริสเตียนเหมือนกันและผมก็ถูกกำหนดให้พักที่หอพักของเขาที่เรียกว่าเวสเลย์ เฮาส์
เป็นอาคารสองชั้นอยู่ที่ปลายสุดของย่านที่พักนักศึกษา ผมไปโบสถ์กับเขาที่โบสถ์ใกล้บ้านชื่อ
เลิฟเดย์ เล่นฟุตบอล(ซึ่งเขาเล่นได้ยอดเยี่ยมมาก) และอื่นๆตามคำแนะนำของเขา ท่านผู้สำเร็จราชการ
การปกครองไม่ให้เงินลูกๆไปโรงเรียน ดังนั้นผมจะไม่มีเงินติดกระเป๋าเลยแต่เค.ดี.ก็แบ่งเงินให้ผมใช้
เค.ดี.ก็เช่นเดียวกับท่านผู้สำเร็จราชการที่มองว่าอนาคตของผมคือเป็นที่ปรึกษาให้แก่กษัตริย์ชา
บาบา ดังนั้นเขาจึงแนะนำให้ผมเรียนกฎหมาย

ฟอร์ท แฮร์เหมือนกับคลากเบอรี่และเฮลด์ทาวน์ ตรงที่เป็นวิทยาลัยของมิชชันนารี เราถูกปลูกฝังให้เชื่อฟังพระเจ้า เคารพเจ้าหน้าที่บ้านเมือง และสำนึกในบุญคุณที่ได้รับโอกาสทางการศึกษาจากโบสถ์และรัฐบาล โรงเรียนเหล่านี้มักถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่ามีทัศนคติและแบบแผนการปฏิบัติแบบเจ้าอาณานิคม อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีทัศนคติอย่างนั้น ผมก็เชื่อว่าประโยชน์ที่ได้รับจากโรงเรียนมีมากกว่าข้อเสีย พวกมิชชันนารีสร้างและบริหารโรงเรียนขณะที่รัฐบาลไม่สนใจหรือไม่สามารถที่จะทำเช่นนั้น สภาพแวดล้อมในการเรียนของโรงเรียนที่บริหารโดยมิชชันนารีนี้นั้นมักจะเคร่งครัดในเรื่องจริยธรรม แต่มีทัศนคติที่เปิดกว้างมากกว่าโรงเรียนรัฐบาลที่ยึดหลักการแบ่งแยกเชื้อชาติ

ฟอร์ท แฮร์ เป็นทั้งบ้านและที่เค็บโตของนักวิชาการชาวแอฟริกันที่ยิ่งใหญ่บางคนที่นี่เคยรู้จัก ศาสตราจารย์แซด.เค.แมททิวส์ คือตัวอย่างที่สำคัญของนักวิชาการ แซด.เค.เป็นลูกชายของคนทำเหมือง เขาได้รับอิทธิพลจากหนังสืออัตชีวประวัติของบุคเกอร์ วอชิงตันเรื่อง “พ้นจากความเป็นทาส” ซึ่งกล่าวถึงความสำเร็จที่ได้มาจากการทำงานหนักและประมาณตน เขาสอนวิชามานุษยวิทยา สังคมและกฎหมายแอฟริกัน และแสดงความเห็นต่อต้านนโยบายทางด้านสังคมของรัฐบาลอย่างแข็งกร้าว

ฟอร์ท แฮร์และศาสตราจารย์ดี.ดี.ที.ยาบาวูแทบจะเป็นสิ่งเดียวกัน ท่านเป็นอาจารย์คนแรกเมื่อมหาวิทยาลัยเปิดดำเนินการเมื่อปีค.ศ. 1916 ศาสตราจารย์ยาบาวูได้รับปริญญาทางด้านภาษาอังกฤษจากมหาวิทยาลัยลอนดอนซึ่งหายากมากในเวลานั้น ท่านสอนภาษาโกชา เช่นเดียวกับภาษาละติน ประวัติศาสตร์และมานุษยวิทยา เมื่อพูดถึงเรื่องลำดับวงศ์ตระกูลของชาวโกชาแล้ว ท่านเป็นพจนานุกรมในเรื่องนั้นทีเดียว ท่านยังให้ข้อมูลผมเกี่ยวกับพ่อซึ่งผมไม่เคยรู้มาก่อน ท่านเป็นนักพูดเพื่อสิทธิของชาวแอฟริกันที่สามารถโน้มน้าวผู้ฟังได้อย่างดี นอกจากนี้ท่านยังเป็นประธานผู้ก่อตั้งสภาของชาวแอฟริกันทั้งปวง(All-African Convention)ในปีค.ศ. 1936 ซึ่งต่อต้านกฎหมายที่หยักเลิกบัญชีการออกเสียงแบบคอมมอน โวต⁴ในเคปทาวน์

ผมจำได้ว่าครั้งหนึ่ง ขณะกำลังเดินทางจากฟอร์ท แฮร์ ไปยังอุมทาตาโดยรถไฟในตู้ที่จัดให้ต่างหากสำหรับชาวแอฟริกันซึ่งเป็นผู้เดียวสำหรับคนดำ เมื่อนายตรวจรถไฟผิวขาวเข้ามาตรวจตั๋วและเห็นว่าผมขึ้นรถไฟที่เมืองอลิเซก็ถามว่า “มาจากโรงเรียนของยาบาวูหรือ?” ผมผงกศีรษะตอบว่าใช่ นายตรวจคนนั้นก็หยิบตั๋วให้ผมด้วยความยินดีและพิมพ์บางอย่างทำนองว่ายาบาวูเป็นคนดี

ในปีแรกที่มหาวิทยาลัย ผมเรียนภาษาอังกฤษ มานุษยวิทยา การเมือง การบริหารคนพื้นเมือง และกฎหมายโรมันดัทช์ การบริหารคนพื้นเมืองเป็นเรื่องของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับชาวแอฟริกันและเป็นสาขาวิชาที่แนะนำสำหรับผู้ที่ต้องการทำงานในฝ่ายกิจการคนพื้นเมือง แม้ว่าเค.ดี.จะแนะนำให้ผมเรียนกฎหมาย แต่ใจผมเองอยากจะเป็นนักแปลหรือเสมียนในฝ่ายกิจการคน

⁴ หมายถึง การออกเสียงบัญชีเดียวกับคนผิวขาว แต่ละคนมีหนึ่งเสียง

พื้นเมือง ในเวลานั้น อาชีพข้าราชการเป็นความใฝ่ฝันสูงสุดของชาวแอฟริกัน เป็นสิ่งสูงสุดเท่าที่คนดำจะใฝ่ฝันได้ ในชนบทนั้น นักแปลในสำนักงานของผู้พิพากษาท้องถิ่นมีความสำคัญเป็นรองก็แต่ตัวผู้พิพากษาท้องถิ่นเองเท่านั้น เมื่อผมอยู่ปีสองที่ฟอร์ท แฮร์ ทางมหาวิทยาลัยก็เปิดสอนวิชาการแปลโดยนักแปลประจำศาลที่เกษียณอายุแล้วคือที่แซมซาเซ ผมเป็นนักศึกษาคนแรกๆที่ลงทะเบียนเรียนวิชานั้น

ฟอร์ท แฮร์ค่อนข้างจะเป็นสถานที่ของชนชั้นนำและมีปัญหาต่างๆเช่นเดียวกับสถาบันการศึกษาชั้นสูงอื่นๆ รุ่นพี่ปฏิบัติต่อรุ่นน้องด้วยความขะโสรและดูหมิ่นเหยียดหยาม เมื่อผมไปถึงมหาวิทยาลัยในวันแรก ผมเห็นกามาเลียล วาบาซาอยู่อีกฟากหนึ่งของสนามกลางของมหาวิทยาลัย เขาแก่กว่าผมหลายปี เราเคยเรียนด้วยกันที่คลากเบอริผมจึงพักทายเขาอย่างสุภาพ แต่เขากลับทำท่าขะเียนและวางตัวเหนือกว่า แลมยังพูดเหยียดๆทำนองว่าผมจะต้องพักอยู่หอพักนักศึกษาใหม่ แล้วก็บอกว่าเขาเองเป็นกรรมการหอพักของผมด้วย แต่เนื่องจากเขาเป็นรุ่นพี่จึงไม่ต้องพักที่หอ นั้น ผมรู้สึกว่ามันเป็นเรื่องผิดปกติและไม่เป็นประชาธิปไตยเลย แต่มันก็เป็นการปฏิบัติที่เป็นที่ยอมรับกันที่นั่น

คืนวันหนึ่ง หลังจากนั้นไม่นาน พวกเราก็อารือกันถึงเรื่องที่ว่าปัจจุบันไม่มีนักศึกษาใหม่เข้าเป็นกรรมการหอพักเลย แล้วก็ตัดสินใจที่จะยกเลิกประเพณีเดิมๆโดยให้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการหอพักขึ้นประกอบด้วยนักศึกษาทั้งเก่าและใหม่ เราได้ปรึกษาหารือและหาเสียงสนับสนุนจากผู้พักในหอพักทุกคน จากนั้นไม่กี่สัปดาห์เราก็เลือกตั้งคณะกรรมการหอพักของเราเองได้ชัยชนะเหนือพวกรุ่นพี่ที่ทั้งปวง ผมเองเป็นหนึ่งในผู้จัดการเรื่องนี้และก็ได้รับเลือกให้เข้าร่วมในคณะกรรมการชุดใหม่ด้วย

แต่พวกรุ่นพี่ไม่ยอมแพ้ง่ายๆ พวกเขาจัดประชุมขึ้นและในที่ประชุมเร็กซ์ ทาทาเน นักศึกษาซึ่งพูดภาษาอังกฤษได้คล่องแคล่วได้พูดว่า “การกระทำของพวกนักศึกษาใหม่อย่างนี้ยอมรับไม่ได้ พวกเรารุ่นพี่จะถูกโค่นล้มโดยเจ้าคนเขยาจากบ้านนอกอย่างแมนเดลาได้อย่างไร เจ้าคนนี้พูดภาษาอังกฤษยังไม่เป็นเลย” ว่าแล้วก็ทำเสียงล้อเลียนการพูดของผม บอกว่าผมพูดออกสำเนียงกาคาเลกา ทำให้เพื่อนๆของเขาหัวเราะกันใหญ่ คำพูดเยาะเย้ยของทาทาเนทำให้พวกเราไม่ยอมอ่อนข้อ ตอนนั้นพวกเราที่เป็นน้องใหม่ได้รับเลือกเป็นคณะกรรมการหอพักอย่างชอบธรรมแล้ว เราได้มอบหมายหน้าที่ที่ไม่พึงปรารถนาที่สุดให้แก่พวกรุ่นพี่ ซึ่งเป็นการลบหลู่เกียรติของพวกเขาอย่างมาก

ศาสตราจารย์เอ.เจ.คุก ซึ่งเป็นอาจารย์ผู้ปกครองของวิทยาลัยทราบเรื่องทะเลาะเบาะแว้งนี้และเรียกพวกเราทั้งหมดเข้าไปพบในห้องทำงานของท่าน พวกเราารู้สึกว่าเรามีสิทธิที่จะทำเช่นนั้นและไม่ยอมแพ้ ทาทาเนเรียกร้องให้อาจารย์ผู้ปกครองประกาศให้คณะกรรมการของเราเป็นโมฆะแต่ในระหว่างที่พูดอยู่นั้นเองเขาก็ปล่อยโฮออกมา อาจารย์ผู้ปกครองขอให้เราทบทวนจุดยืนใหม่แต่เราไม่ยอมอ่อนข้อ ทาทาเนก็เหมือนกับพวกคนพาลทั้งหลายที่ดูแข็งแต่เปราะบาง เรามอบกับอาจารย์

ผู้ปกครองว่าถ้าหากประกาศให้คณะกรรมการของเราเป็นโมฆะ พวกเราทั้งหมดก็จะลาออกจากการเป็นคณะกรรมการหอพัก ซึ่งจะทำให้คณะกรรมการขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและปราศจากอำนาจ สุดท้ายอาจารย์ผู้ปกครองก็ตัดสินใจที่จะไม่แทรกแซง เรายึดมั่นจุดยืนของเราและก็ได้รับชัยชนะ นี่เป็นการต่อสู้ครั้งแรกของผมกับผู้มีอำนาจ และผมมีความรู้สึกว่ามีอำนาจอยู่ที่ฝ่ายที่มีสิทธิและมีความยุติธรรม แต่ผมก็ไม่โชคใช้อย่างนี้ในการต่อสู้กับผู้มีอำนาจของวิทยาลัยในอนาคต

* * *

การเรียนที่ฟอร์ท แฮร์ ของผมมีทั้งนอกห้องเรียนและในห้องเรียนเท่าๆกัน ผมกระตือรือร้นด้านกีฬามากกว่าที่เฮลด์ทาวน์ ทั้งนี้เนื่องด้วยปัจจัยสองประการคือผมตัวสูงขึ้นและแข็งแรงขึ้น แต่ที่สำคัญกว่านั้นก็คือฟอร์ท แฮร์เล็กกว่าเฮลด์ทาวน์มาก ทำให้ผมมีคู่แข่งน้อยลง ผมลงแข่งขันทั้งกีฬาฟุตบอลและวอลเลย์บอล การวิ่งสอนบทเรียนที่มีค่าให้ผมหลายอย่าง ในการวิ่งข้ามประเทศนั้นการฝึกฝนมีความสำคัญมากกว่าความสามารถเฉพาะตัว ดังนั้นผมจึงสามารถชดเชยการขาดความสามารถเฉพาะตัวด้วยการขยันฝึกฝนและการมีวินัย ผมนำแนวคิดนี้มาใช้กับทุกเรื่อง แม้แต่การเป็นนักเรียนก็ตาม ผมเห็นคนหนุ่มๆหลายคนที่มีความสามารถมากแต่ขาดวินัยในตนเองและความอดทนที่จะเพิ่มพูนความสามารถของตน

ผมยังเข้าร่วมในชมรมการละครและแสดงละครเกี่ยวกับอับราฮัม ลินคอล์นซึ่งเพื่อนร่วมชั้นของผมคือลินคอล์น อิมเคนทาเน ดัดแปลงมา อิมเคนทาเน มาจากครอบครัวชาวทรานเซียนที่มีชื่อเสียง และเป็นอีกคนหนึ่งที่ผมต้องแหยงคอมมิ่งเนื่องจากเขาเป็นนักเรียนคนเดียวในฟอร์ท แฮร์ที่สูงกว่าผม อิมเคนทาเนแสดงเป็นตัวละครที่มีชื่อเหมือนกับเขา ส่วนผมแสดงเป็นจอห์น วิลเคส บู้ทผู้ที่ลอบฆ่าลินคอล์น อิมเคนทาเนให้ภาพลินคอล์นที่ดูยิ่งใหญ่และมีรูปแบบ และการอ่านคำปราศรัยเกททิสเบิร์ก แอดเดรส ซึ่งเป็นหนึ่งในคำปราศรัยที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของเขาก็ได้รับการต้อนรับอย่างกึกก้อง บทของผมเป็นบทเล็กๆในเรื่องแม้ว่าจะเป็นตัวนำแสดงแง่คิดด้านศีลธรรมก็ตาม แง่คิดที่ว่าก็คือผู้ที่ใช้ความเสียงสูงก็ย่อมจะต้องทุกข์ทนกับผลของมันมากเช่นกัน

ผมยังเป็นสมาชิกของสมาคมนักศึกษาคริสเตียนและในวันอาทิตย์ยังสอนไบเบิลให้กับคนในหมู่บ้านข้างเคียงด้วย และจากกิจกรรมนี้ผมก็ได้รู้จักกับสหายคนหนึ่งเป็นเด็กหนุ่มท่าทางจริงจังเรียนทางด้านวิทยาศาสตร์ ผมพบกับเขาที่สนามฟุตบอล เด็กคนนี้มีมาจากพอนโดแลนด์ในแคว้นทรานสไคชื่อโอลิเวอร์ ทัมโบ ตั้งแต่เริ่มต้นผมก็เห็นความเฉลียวฉลาดหลักแหลมของโอลิเวอร์ เขาเป็นนักโต้แย้งและไม่ยอมรับคำพูดเลื่อนลอยที่พวกเราหลายคนเชื่อถือโดยอัตโนมัติ โอลิเวอร์พักอยู่ที่เบคา ฮอลล์ ซึ่งเป็นที่พักของนักศึกษาคริสเตียน และแม้ว่าผมไม่ได้ติดต่อกับเขามากนักที่ฟอร์ท แฮร์ แต่ก็เห็นได้ชัดว่าเขาจะต้องทำสิ่งที่ยิ่งใหญ่ในอนาคตอย่างแน่นอน

ในวันอาทิตย์ บางครั้งกลุ่มของเราจะเดินไปที่เมืองอลิเซเพื่อกินอาหารที่ร้านอาหาร

แห่งหนึ่งในเมือง ร้านอาหารนั้นเป็นของคนผิวขาวและในตอนนั้นมันเป็นเรื่องที่เหลือเชื่อที่คนดำจะเดินเข้าไปทางประตูหน้า ยังไม่ต้องพูดถึงการนั่งกินอาหารในห้องอาหารของร้าน ส่วนใหญ่เราจะต้องออกแรงเดินอ้อมไปที่ครัวและสั่งอาหารที่เราต้องการ

ที่ฟอร์ท แฮร์ นั้นผมไม่ได้เรียนแต่วิชาฟิสิกส์แต่ยังเรียนศาสตร์ทางร่างกายโดยเฉพาะอีกอย่างนั่นคือการเดินบอลรูม เราใช้เวลาหลายชั่วโมงในโรงอาหารฝึกฝนฟ็อกซ์-ทรีอท์และวอลซ์ ด้วยเครื่องบันทึกเสียงที่เก่าคร่ำคร่าและเสียงแตกพร่า พวกเราจะหมุนเวียนเปลี่ยนกันนำและตาม ผู้ที่เราคิดถึงเป็นแบบอย่างก็คือวิกเตอร์ ชิลเวสเตอร์ซึ่งเป็นแชมป์การเดินบอลรูมระดับโลก ส่วนผู้ฝึกสอนของเราเป็นนักศึกษาชื่อชมมาลี ชวันคลาซึ่งดูเหมือนแชมป์รุ่นเยาว์

ในหมู่บ้านข้างเคียงแห่งหนึ่งมีโรงเดินรำสำหรับชาวแอฟริกันอยู่ชื่อว่าเอ็นเซลลามานชี ซึ่งเป็นศูนย์รวมของชาวผิวดำระดับแนวหน้าในสังคมท้องถิ่น และห้ามไม่ให้ผู้ที่ยังไม่จบการศึกษาเข้าแต่คนหนึ่ง พวกเราอยากจะได้ฝึกเดินกับผู้หญิงเต็มแก่ จึงได้ขโมยกุญแจออกจากห้องพักและใส่ไปที่โรงเดินรำ ที่นั่นเป็นสถานที่หรูหราและเรากล้าหาญมากที่ทำเช่นนั้น ผมสังเกตเห็นสตรีสาวน่ารักคนหนึ่งอยู่อีกด้านหนึ่งของฟลอร์จึงขอเธอเดินรำอย่างสุภาพ ครู่ต่อมาเธอก็อยู่ในอ้อมแขนของผม เราเคลื่อนไหวไปด้วยกันได้อย่างดี ผมจินตนาการว่าเราช่างโดดเด่นเหลือเกินบนฟลอร์ หลังจากนั้นอีกสองสามนาที่ผมก็ถามชื่อของเธอ เธอตอบอย่างแผ่วเบาว่า “มิสซิส บ็อกเว” ผมเกือบจะทิ้งเธอไว้ตรงนั้นแล้วขอลบออกไปจากฟลอร์ ผมมองไปอีกด้านหนึ่งของฟลอร์เห็นดร.รอสเบอรี บ็อกเว ผู้นำและนักวิชาการชาวแอฟริกันที่เป็นที่เคารพที่สุดคนหนึ่งในเวลานั้นกำลังคุยอยู่กับน้องเขยของท่านและศาสตราจารย์แซท.เค.แมททิวส์ อาจารย์ของผม ผมกล่าวขอโทษมิสซิส บ็อกเวและรีบพาเธอออกจากฟลอร์โดยมีสายตาทื่ออยาก رؤ้อเห็นของดร.บ็อกเวและศาสตราจารย์แมททิวส์ ฝ้าคูอยู่ ผมอยากจะแทรกตัวเองลงไปใต้พื้นฟลอร์ ผมละเมิดกฎของมหาวิทยาลัยหลายข้อทีเดียว แต่ศาสตราจารย์แมททิวส์ซึ่งเป็นผู้ดูแลกฎระเบียบที่ฟอร์ท แฮร์ ไม่ได้พูดอะไรกับผมเกี่ยวกับเรื่องนี้เลย ท่านยอมให้เราทำอะไรแปลกๆ ไปบ้างตราบใดที่เรายังคงขยันขันแข็งในเรื่องเรียน ผมไม่คิดว่าตัวเองเคยขยันในการเรียนมากเท่ากับช่วงอาทิตย์หลังจากเหตุการณ์ที่เอ็นเซลลามานชีมาก่อน

ฟอร์ท แฮร์ ก่อนข้างมีระดับทั้งในแง่วิชาการและสังคม ซึ่งนั่นเป็นสิ่งแปลกใหม่สำหรับผม ตามมาตรฐานของตะวันตกแล้ว ความมีระดับทางสังคมของฟอร์ท แฮร์ อาจจะไม่มากนักแต่สำหรับเด็กบ้านนอกอย่างผมแล้วมันเป็นความพลิกผันทีเดียว ที่นั่นผมต้องสวมชุดนอนเป็นครั้งแรก ซึ่งผมรู้สึกไม่สะดวกสบายในตอนแรกแต่ก็ค่อยๆชินกับมัน ผมไม่เคยใช้แปรงสีฟันและยาสีฟันมาก่อน เพราะที่บ้านเราใช้เถาขัดฟันและใช้ไม้จิ้มฟันทำความสะอาดอีกครั้ง ห้องส้วมที่มีชักโครกและฝักบัวที่มีน้ำอุ่นก็เป็นเรื่องใหม่สำหรับผม ผมใช้สบู่อาบน้ำเป็นครั้งแรกเช่นกัน จากเดิมที่เคยใช้แต่น้ำยาฆ่าเชื้อสีน้ำเงินที่บ้าน

บางทีอาจจะเนื่องจากสิ่งที่ไม่คุ้นเคยเหล่านี้เองที่ทำให้ผมโหยหาความพึงพอใจอย่าง

เรียบง่ายอย่างที่เขารู้จักสมัยเป็นเด็ก ผมไม่ได้มีความรู้สึกเช่นนี้เพียงคนเดียวแต่มีคนหนุ่มมอยู่ในกลุ่มหนึ่งที่มักจะไปรวมตัวกันอย่างลับๆ ที่ฟาร์มของมหาวิทยาลัย เราจะก่อกองไฟและย่างข้าวโพดแล้วจะนั่งล้อมวงกินข้าวโพดกันพร้อมกับเล่านิทานโกหกต่างๆ เราไม่ได้ทำเช่นนั้นเพราะความหิวแต่เป็นความต้องการที่จะหนีไปหาชีวิตแบบบ้านของเรามากที่สุด เราจะโอดวอดกันเกี่ยวกับชัยชนะ ความสามารถทางด้านกีฬาและจำนวนเงินที่เราจะได้เมื่อเราเรียนจบ แม้ผมจะรู้สึกว่าคุณตัวเองเป็นเด็กหนุ่มภูมิฐาน แต่ผมก็ยังคงเป็นเด็กบ้านนอกที่โหยหาความสุขแบบชนบทอยู่ดี

ขณะที่ฟอรั แสร์ เป็นสถานที่ห่างไกลจากโลกภายนอก แต่เรายังสนใจติดตามความคืบหน้าของสงครามโลกครั้งที่สอง ผมกับเพื่อนร่วมชั้นสนับสนุนสหราชอาณาจักร และผมตื่นเต้นอย่างยิ่งที่รู้ว่าผู้ที่จะมากล่าวสุนทรพจน์ในงานรับปริญญาเมื่อสิ้นสุดการเรียนปีแรกของผม คืออดีตนายกรัฐมนตรีขึ้น สมัทส์ผู้สนับสนุนรายใหญ่ในแอฟริกาใต้จากอังกฤษ นับเป็นเกียรติอย่างสูงของฟอรั แสร์ที่จะได้ต้อนรับรัฐบุรุษระดับโลก สมัทส์ซึ่งตอนนั้นเป็นรองนายกรัฐมนตรีกำลังรณรงค์ทั่วประเทศให้แอฟริกาใต้ประกาศสงครามกับเยอรมนี ขณะที่นายกรัฐมนตรีเจ.บี. เอิร์ทช็อก ประกาศความเป็นกลาง ผมตื่นเต้นอย่างที่สุดที่จะได้เห็นผู้นำระดับโลกอย่างใกล้ชิด ขณะที่เอิร์ทช็อกพยายามถอนชื่อผู้ออกเสียงชาวแอฟริกันคนสุดท้ายออกจากบัญชีการออกเสียงแบบคอมมอน โวทในแอฟริกาใต้เมื่อสามปีก่อนนั้น สมัทส์เป็นคนที่เห็นอกเห็นใจชาวแอฟริกันมากที่สุด ผมสนใจการที่ท่านช่วยก่อตั้งสันนิบาตชาติและส่งเสริมเสรีภาพทั่วโลกมากกว่าที่จะสนใจความจริงที่ว่าท่านเป็นผู้จำกัดเสรีภาพในแอฟริกาใต้เสียอีก

สมัทส์พูดถึงความสำคัญของการสนับสนุนสหราชอาณาจักรในการต่อต้านเยอรมันและความคิดที่ว่าอังกฤษยื่นหยัดเพื่อค่านิยมแบบตะวันตกเช่นเดียวกับที่พวกเราชาวแอฟริกันได้ยึดถือ ผมจำได้ว่าตอนนั้นผมคิดว่าการออกเสียงภาษาอังกฤษของท่านแย่มากๆ กับผม ผมกับเพื่อนร่วมชั้นปรบมือให้ท่านอย่างเต็มใจ สนับสนุนข้อเรียกร้องของสมัทส์ในการทำสงครามเพื่อเสรีภาพของยุโรป โดยลืมไปว่าเราไม่ได้มีเสรีภาพเช่นนั้นแม้แต่บนแผ่นดินของเราเอง

สมัทส์ยังได้เทศนาคนที่ฟอรั แสร์ ซึ่งเปลี่ยนใจไปสนับสนุนฝ่ายตรงข้ามด้วย ทุกเย็นผู้ดูแลหอพักที่เวสลิ เฮาส์ จะสรุปสถานการณ์ทางทหารในยุโรปให้ฟัง และตอนดึกเราก็จะล้อมวงกันรอบวิทยุเก่าๆ เครื่องหนึ่งเพื่อฟังข่าวจากบีบีซีซึ่งถ่ายทอดสุนทรพจน์ปลุกระดมของวินสตัน เชอร์ชิล แต่แม้ว่าเราจะสนับสนุนจุดยืนของสมัทส์ การมาเยือนของท่านได้ทำให้เกิดข้อถกเถียงมากมาย ครั้งหนึ่งเพื่อนร่วมรุ่นของผมคือเอ็นยาดี คอนิกซาซึ่งจัดว่าเป็นคนฉลาดมากคนหนึ่งได้ประณามสมัทส์ว่าเป็นพวกแบ่งแยกเชื้อชาติ เขาบอกว่าเราอาจถือตัวว่าเป็น “คนอังกฤษผิวดำ” แต่คนอังกฤษจะพยายามกดเราในขณะที่บอกว่าพยายามที่จะทำให้เรา “เป็นผู้เจริญ” และไม่ว่าพวกบัวร์กับอังกฤษจะเป็นปฏิปักษ์กันขนาดไหน แต่เชื่อเถอะว่าพวกคนขาวทั้งสองกลุ่มจะรวมตัวกันเพื่อต่อต้านภัยคุกคามที่มาจากคนดำ ทักษะของคอนิกซาทำให้พวกเราอึ้งและจะรุนแรงอย่าง

น่ากลัว นักเรียนคนหนึ่งกระซิบกับผมว่า เอ็นยาคีเป็นสมาชิกของเอเอ็นซีซึ่งเป็นองค์กรที่ผมเคยได้ยินชื่อมาบ้างแต่รู้จักน้อยมาก หลังจากที่แอฟริกาได้ประกาศสงครามต่อเยอรมนี เอิร์ทช็อกก็ลาออกจากตำแหน่งและสมบัติได้ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี

ระหว่างที่อยู่ชั้นปีที่สองที่ฟอร์ท แฮร์ ผมได้เชิญเพื่อนคนหนึ่งชื่อพอล มาหาบ้านไปเที่ยวทรานสไคกับผมช่วงวันหยุดฤดูหนาว พอลมาจากบลูมฟอนเทนและเป็นที่รู้จักกันดีในมหาวิทยาลัยเนื่องจากพ่อของเขาคือศาสตราจารย์แซกเซียส มาหาบ้านได้ดำรงตำแหน่งประธานเอเอ็นซีมาแล้วสองครั้ง และความเกี่ยวข้องของเขากับองค์กรซึ่งผมยังรู้จักน้อยมากแห่งนี้ทำให้เขามีชื่อเสียงว่าเป็นกบฏ

วันหนึ่งในช่วงวันหยุดนั้นเอง พอลกับผมไปที่อุมทาทาเมืองหลวงของทรานสไคด้วยกัน ตอนนั้นอุมทาตายังมีแค่ถนนสองสามสายและตึกที่ทำการของรัฐบาลอยู่ไม่กี่แห่ง เรากำลังยืนอยู่นอกที่ทำการไปรษณีย์เมื่อผู้พิพากษาท้องถิ่นซึ่งเป็นคนขาวในวัยหกสิบเดินเข้ามาหาพอลและบอกให้เขาเข้าไปข้างในเพื่อซื้อแสตมป์ให้ มันเป็นเรื่องปกติในเวลานั้นที่คนขาวจะเรียกใช้คนดำให้ทำงานเล็กๆน้อยๆให้ จากนั้นท่านก็พยายามส่งเศษสตางค์ให้พอลเป็นการตอบแทนแต่พอลไม่รับ ท่านรู้สึกโกรธพุดว่า “แกรู้ไหมว่าฉันเป็นใคร?” ใบหน้าของท่านแดงกร่ำด้วยความขจัดใจ พอลพุดว่า “ไม่จำเป็นต้องรู้หรือว่าคุณเป็นใคร ผมรู้แต่ว่าคุณเป็นอะไร” ท่านจึงถามว่าที่เขาพูดหมายความว่าอะไร พอลตอบอย่างใสอารมณ์สุดขีดว่า “ผมหมายถึงว่าคุณนะเป็นพวกจีโกง” ท่านเคียดพล่านประกาศออกมาว่า “แก็งจะต้องชดใช้อย่างสาสม” แล้วก็เดินจากไป

ผมรู้สึกไม่สบายใจอย่างยิ่งกับพฤติกรรมของพอล ขณะที่ผมเฝ้าในความกล้าหาญของเขาผมก็รู้สึกไม่สบายใจกับการกระทำเช่นนั้น ท่านผู้พิพากษาทราบดีว่าผมเป็นใครและผมรู้ว่าถ้าท่านขอให้ผมทำธุระให้แทนที่จะเป็นพอล ผมก็จะทำให้แต่โดยดีและไม่คิดใจอะไร แต่ผมก็ยกย่องพอลในสิ่งที่เขาทำแม้ว่าผมไม่พร้อมที่จะทำเช่นนั้นด้วยตนเอง ผมเริ่มจะตระหนักว่าคนดำไม่จำเป็นจะต้องยอมรับการกระทำหมิ่นซ้ำแล้วซ้ำเล่าในแต่ละวัน

หลังจากวันหยุดนั้น ผมกลับมาที่มหาวิทยาลัยตอนต้นปีใหม่ด้วยความรู้สึกเข้มแข็งและกระปรี้กระเปร่าอีกครั้ง ผมตั้งใจเรียนเพื่อเตรียมสอบในเดือนตุลาคม ผมฝันว่าอีกประมาณปีหนึ่งเท่านั้นผมก็จะได้ปริญญาตรีเหมือนกับเกอทรูด เอ็นทลาบาติคนเก่ง ผมเชื่อว่าศิโรตถาภิบาลมหาวิทยาลัยจะเป็นใบเบิกทางไปสู่การเป็นผู้นำในชุมชนและยังจะนำไปสู่ความสำเร็จทางการเงินอีกด้วย เราได้รับการตอกย้ำซ้ำแล้วซ้ำเล่าจากท่านอธิการบดีคือดร.อเล็กซานเดอร์ เคอร์และศาสตราจารย์ยาบาวูและแมททิวส์ว่าเมื่อเราจบการศึกษาจากฟอร์ท แฮร์ เราจะเป็นชนชั้นนำชาวแอฟริกัน ผมเชื่อว่าโลกทั้งโลกจะต้องมาอยู่แทบเท้าผม

ในฐานะผู้จบปริญญาตรี ผมจะสามารถฟื้นฟูทรัพย์สินสมบัติและเกียรติยศที่แม่สูญเสียไปหลังจากที่พ่อตายได้ ผมจะสร้างบ้านดีๆให้แม่สักหลังในคุนู มีสวนและเฟอร์นิเจอร์สมัยใหม่

รวมทั้งที่ออกกำลังกาย ผมจะให้เงินท่านและน้องสาวเพื่อให้พวกเขาสามารถซื้อสิ่งของที่ไม่สามารถซื้อได้มาเป็นเวลานานแล้ว นี่คือการฝันของผมและดูเหมือนว่ามันอยู่ไม่ไกลเกินเอื้อม

ในปีนั้นเอง ผมได้รับการเสนอชื่อให้เป็นตัวแทนในสภาผู้แทนนักศึกษาซึ่งเป็นองค์กรสูงสุดของนักศึกษาที่ฟอร์ท แฮร์ ในตอนนั้นผมไม่รู้ว่าสถานการณ์แวดล้อมการเลือกตั้งผู้แทนนักศึกษาจะสร้างความยุ่งยากและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชีวิตของผมทั้งชีวิต การเลือกตั้งของสภาผู้แทนนักศึกษาจัดขึ้นในเทอมสุดท้ายของปีขณะที่เรากำลังเตรียมตัวสอบปลายปีกันอยู่ ตามธรรมเนียมของฟอร์ท แฮร์ระบุว่านักศึกษาทั้งหมดจะเลือกตัวแทนขึ้นสิบหกคนเพื่อเข้าไปในสภาผู้แทนนักศึกษา ก่อนการเลือกตั้งไม่นานได้มีการประชุมนักศึกษาทั้งหมดเพื่อหารือเกี่ยวกับปัญหาต่างๆและพูดถึงความเดือดร้อนของพวกเรา นักศึกษาทั้งหมดมีความรู้สึกร่วมกันว่าการกินอยู่ที่ฟอร์ท แฮร์ไม่น่าพอใจ และเห็นว่าควรที่จะเพิ่มอำนาจของสภาผู้แทนนักศึกษาให้มากขึ้นเพื่อจะเป็นมากกว่าตรายางของฝ่ายบริหาร ผมเห็นด้วยกับทั้งสองเรื่องและเมื่อนักศึกษาส่วนใหญ่ลงความเห็นว่าจะคว่ำบาตรการเลือกตั้งถ้าหากฝ่ายบริหารไม่ยอมรับข้อเรียกร้องของพวกเรา ผมก็ออกเสียงสนับสนุนเรื่องนี้เช่นกัน

หลังจากการประชุมครั้งนั้นไม่นานก็มีการกำหนดวันเลือกตั้งขึ้น นักศึกษาส่วนใหญ่คว่ำบาตรการเลือกตั้ง มีเพียงยี่สิบห้าคนหรือหนึ่งในหกของนักศึกษาทั้งหมดที่ไปลงคะแนนเสียงเลือกผู้แทนหกคนและผมเป็นหนึ่งในหกคนนั้น ในวันเดียวกันนั้นผู้ที่ได้รับเลือกตั้งทั้งหกคนก็มาพบปะหารือกันเกี่ยวกับเรื่องนี้ เราตัดสินใจร่วมกันว่าจะยื่นใบลาออกเนื่องจากเราสนับสนุนการคว่ำบาตรและเราไม่ได้รับเลือกจากนักศึกษาส่วนใหญ่ จากนั้นเราก็ร่างจดหมายและนำไปยื่นให้กับ ดร.เคอร์

แต่ดร.เคอร์เป็นคนฉลาด ท่านรับใบลาออกของพวกเราและก็ประกาศว่าจะมีการเลือกตั้งครั้งใหม่ในวันรุ่งขึ้นในโรงอาหารเวลารับประทานอาหารเย็น ซึ่งจะประกันว่านักศึกษาทั้งหมดจะมาพร้อมกัน และจะไม่มีข้ออ้างว่าสภาผู้แทนนักศึกษาไม่ได้รับการสนับสนุนจากนักศึกษาทั้งหมด ในเย็นวันนั้น มีการจัดเลือกตั้งขึ้นตามที่ท่านอธิการบดีสั่งการ แต่มีผู้ไปออกเสียงเลือกตั้งยี่สิบห้าคนเท่าเดิมและเลือกผู้แทนหกคนเดิม ผมรู้สึกว่าเราย้อนกลับไปเท่าเดิมอีก

แต่ในครั้งนี้ เมื่อพวกเราหกคนมาพบกันเพื่อพิจารณาถึงฐานะของพวกเรา ผลการประชุมออกมาแตกต่างจากครั้งที่แล้ว เพื่อนอีกห้าคนของผมมองว่าเราได้รับการเลือกตั้งในที่ประชุมซึ่งนักศึกษาทั้งหมดมาปรากฏตัว ดังนั้นเราไม่สามารถจะเถียงได้ว่าเราไม่ได้เป็นตัวแทนของนักศึกษา ทั้งห้าคนเชื่อว่าเราควรจะได้รับตำแหน่ง ผมเถียงว่าไม่ได้มีอะไรเปลี่ยนไปจากเดิม นักศึกษาทั้งหมดมาอยู่ที่นั่นก็จริงแต่ส่วนใหญ่ไม่ได้ออกเสียง และมันเป็นเรื่องไม่ถูกต้องทางจริยธรรมที่จะบอกว่าเราได้รับความไว้วางใจจากพวกเขา และเนื่องจากจุดประสงค์เริ่มแรกของเราคือการคว่ำบาตรการเลือกตั้งซึ่งการคว่ำบาตรดังกล่าวได้รับความไว้วางใจจากนักศึกษาอยู่แล้ว ดังนั้นหน้าที่ของเราคือจะ

ต้องยึดมั่นในความตั้งใจนั้น และไม่ควรเปลี่ยนใจเนื่องจากเล่ห์เหลี่ยมของท่านอธิการบดี เมื่อไม่สามารถจูงใจเพื่อนทั้งห้าคนได้ ผมจึงเป็นคนเดียวในบรรดาหกคนนั้นที่ลาออกเป็นครั้งที่สอง

วันรุ่งขึ้นผมก็ถูกเรียกให้ไปพบท่านอธิการบดี ดร.เคอร์ซึ่งจบการศึกษามาจากมหาวิทยาลัย เอดินเบิร์ก เป็นผู้ก่อตั้งฟอร์ท แฮร์และเป็นผู้ที่นำเคารพอย่างยิ่ง ท่านได้ทบทวนสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงสองสามวันที่ผ่านมาอย่างสงบและขอให้ผมทบทวนการตัดสินใจที่จะลาออก ผมบอกท่านว่าผมไม่สามารถทำได้ ท่านจึงบอกให้ผมไปนอนคิดดูแล้วให้คำตอบท่านในวันรุ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ท่านเตือนผมว่าท่านขอมไม่ได้ที่จะให้นักเรียนของท่านทำตัวไร้ความรับผิดชอบ แล้วบอกว่าหากผมยังยืนยันที่จะลาออกท่านจำเป็นจะต้องไล่ผมออกจากฟอร์ท แฮร์

ผมเกิดความรู้สึกไม่แน่ใจเพราะคำพูดของท่านและนอนไม่หลับตลอดคืน ผมไม่เคยจะต้องตัดสินใจครั้งสำคัญเท่าครั้งนั้นมาก่อนเลย เย็นนั้นผมปรึกษาผู้ที่เปี่ยมทั้งเพื่อนและผู้ดูแลผมคือ เค.ดี. เขาบอกว่าตามหลักการแล้วผมทำถูกที่จะลาออกและไม่ควรขอมจำนวน ผมคิดว่าเวลานั้นผมกลัวเค.ดี.มากกว่าดร.เคอร์เสียอีก ผมขอบคุณเค.ดี.แล้วกลับไปห้อง

แม้ว่าผมจะคิดว่าสิ่งที่ตัวเองทำนั้นถูกต้องในแง่จริยธรรม แต่ผมก็ยังไม่มั่นใจว่ามันจะเป็นวิถีทางที่ถูกต้อง ผมกำลังทำลายอนาคตที่จะเป็นนักวิชาการของผมเพื่อแลกกับหลักการทางจริยธรรมที่เลื่อนลอยและมีความหมายเพียงเล็กน้อยหรือเปล่า? มันเป็นเรื่องยากที่จะคิดถึงการที่ตนเองจะต้องแลกสิ่งที่ผมมองว่าเป็นพันธะของผมต่อนักศึกษาเพื่อผลประโยชน์ที่เห็นแก่ตัวของตนเอง ผมได้แสดงจุดยืนไปแล้วและผมไม่ต้องการที่จะถูกมองว่าเป็นคนหลอกลวงในสายตาของเพื่อนนักศึกษา ขณะเดียวกันผมก็ไม่ต้องการจะเหวี่ยงอนาคตของผมที่ฟอร์ท แฮร์ทิ้งไป

เมื่อผมไปถึงห้องทำงานของดร.เคอร์ในวันรุ่งขึ้น ผมยังอยู่ในสถานการณ์ที่ไม่สามารถตัดสินใจได้อยู่ จนกระทั่งท่านถามว่าผมตัดสินใจได้หรือยัง ผมจึงตอบท่านไปว่าผมตัดสินใจแล้วว่าผมไม่สามารถทำงานให้กับสภาผู้แทนนักศึกษาได้ ดร.เคอร์ดูจะตกใจเล็กน้อยกับคำตอบของผม ท่านนั่งคิดอยู่ชั่วครู่ก่อนที่จะพูดขึ้นว่า “ ดีแล้ว มันเป็นการตัดสินใจของเธอ แต่ฉันเองก็ได้คิดในเรื่องนี้และอยากเสนอว่าเธออาจจะกลับมาที่ฟอร์ท แฮร์ในปีหน้าได้อีกถ้าหากเธอเข้าร่วมในสภาผู้แทนนักศึกษา เธอมีเวลาตัดสินใจตลอดช่วงฤดูร้อนนี้ มร.แมนเดลลา”

ความจริงแล้ว คำตอบของดร.เคอร์ทำให้ผมประหลาดใจเท่ากับที่คำตอบของผมทำให้ท่านประหลาดใจทีเดียว ผมรู้ว่ามันเป็นเรื่องที่โง่เขลาสำหรับผมที่จะไปจากฟอร์ท แฮร์ แต่เมื่อถึงเวลาที่ผมต้องการการประนีประนอมผมกลับไม่สามารถทำได้ บางอย่างที่อยู่ภายในตัวผมไม่ยอมให้ทำเช่นนั้น ขณะที่ผมซาบซึ้งในจุดยืนของดร.เคอร์และความตั้งใจของท่านที่จะให้โอกาสผมอีกครั้ง ผมก็ไม่พอใจที่ท่านวางอำนาจเด็ดขาดเหนือชีวิตผม ผมควรจะมีสิทธิอย่างเต็มที่ที่จะลาออกจากสภาผู้แทนนักศึกษาหากผมต้องการเช่นนั้น ความอยุติธรรมครั้งนี้ทำให้ผมปวดร้าวและในเวลานั้นผมมองดร.เคอร์ว่าเป็นเผด็จการเบ็ดเสร็จมากกว่าที่จะเป็นผู้มีพระคุณ เมื่อผมออกจากฟอร์ท แฮร์ในตอนสิ้นปี ผมอยู่ในสถานะเหมือนตกนรกทั้งเป็น

ปกติแล้วเวลาที่ผมกลับมาอิมเมคเซวเนิผมจะมีความรู้สึกสบายอกสบายใจ แต่ไม่ใช่ครั้งนี้ หลังจาก ที่สอบผ่านและกลับบ้านแล้ว ผมก็เล่าให้ท่านผู้สำเร็จราชการทราบถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ท่าน โกรธ มากและไม่ยอมเข้าใจเหตุผลในการกระทำของผม ท่านคิดว่าเป็นเรื่องเหลวไหลโดยสิ้นเชิง ท่าน บอกกับผมอย่างเด็ดขาดโดยไม่ฟังคำอธิบายของผมให้จบก่อนว่าผมจะต้องเชื่อฟังคำสั่งของท่าน อธิการบดีและกลับไปฟอร์ท แฮร์ในฤดูใบไม้ร่วง น้ำเสียงของท่านไม่ใช่เป็นการหาหรือ และมันดูจะ เป็นการเปล่าประโยชน์เท่าๆกับบอกคณูญที่ผมจะต่อล้อต่อเถียงกับผู้ปกครอง ผมจึงตัดสินใจที่จะให้ เรื่องเงียบลงสักกระยะหนึ่ง

จัสติสก็กลับมาอิมเมคเซวเนิด้วยและปกติแล้วเราจะดีใจที่ได้พบกัน ไม่ว่าจัสติสและผม จะจากกันไปนานแค่ไหนก็ตามความผูกพันฉันท์ที่พี่น้องระหว่างเราจะพินกันมาเสมอ จัสติสได้ออก จากโรงเรียนไปเมื่อปีก่อนโน้นและไปอยู่ที่เคปทาวน์

ภายในสองสามวันผมก็กลับคืนสู่ชีวิตเดิมๆที่บ้าน ผมดูแลธุระให้กับท่านผู้สำเร็จราชการ รวมทั้งฝูงสัตว์และความสัมพันธ์ของท่านกับหัวหน้าคนอื่นๆ ผมไม่ได้จมปลักอยู่กับสถานการณ์ ที่ฟอร์ท แฮร์ แต่ชีวิตก็มีสิ่งที่บีบบังคับให้ผู้ที่กำลังคลอนแคลนไว้ความมั่นใจต้องตัดสินใจ มันเป็น คนละเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับเลขกับเรื่องการเรียนรู้ของผมที่ฟอร์ท แฮร์

สองสามสัปดาห์หลังจากที่ผมกลับบ้าน ท่านผู้สำเร็จราชการก็เรียกจัสติสและผมเข้าไป พบ และกล่าวด้วยน้ำเสียงหม่นๆว่า “ลูกๆของพ่อ พ่อเกรงว่าจะไม่ได้อยู่ในโลกนี้ไปนานนัก และ ก่อนที่พ่อจะเดินทางไปยังดินแดนแห่งบรรพบุรุษ เป็นหน้าที่ของพ่อที่จะเห็นว่าลูกทั้งสองแต่งงาน อย่างเหมาะสม ดังนั้นพ่อจึงได้เตรียมการการแต่งงานให้กับลูกทั้งสอง”

คำประกาศนี้ทำให้เราสองคนประหลาดใจมาก จัสติสกับผมมองหน้ากันด้วยความตื่นตะลึง และสิ้นหวัง ท่านบอกว่าเด็กสาวทั้งสองที่ท่านมั่นหมายให้มาจากครอบครัวที่ดี จัสติสจะต้อง แต่งงานกับลูกสาวของคาลิปาซึ่งเป็นขุนนางชาวเทมบูที่โคเคนคนหนึ่ง และโรลิห์ลาห์ลา อย่างที่ ท่านผู้สำเร็จราชการจะเรียกผมเสมอ จะต้องแต่งงานกับลูกสาวของนักบวชชาวเทมบูในท้องถิ่น ท่านบอกว่าการแต่งงานจะจัดขึ้นในทันที โลโบลาหรือสินสอดปกติจะจ่ายในรูปของวัวควายโดย บิดาของฝ่ายชาย และในกรณีของจัสติสจะจ่ายโดยชุมชน ส่วนกรณีของผมท่านผู้สำเร็จราชการจะ เป็นผู้จ่าย

จัสติสและผมแทบไม่ได้พูดอะไร เราไม่อยู่ในฐานะที่จะโต้แย้งท่านผู้สำเร็จราชการและ ตามที่ท่านบอกก็คือเรื่องทั้งหมดได้มีการจัดการเรียบร้อยแล้ว ท่านไม่ยอมให้มีการถกเถียง เจ้าสาว ได้ถูกเลือกแล้วและสินสอดก็จ่ายไปแล้ว เรื่องเป็นอันสิ้นสุดแล้ว

จัสติสกับผมเดินคอตคอกออกมา รู้สึกห่อเหี่ยวและเศร้าใจ ท่านผู้สำเร็จราชการกำลังทำตาม ประเพณีและกฎหมายของเท็มบู และความต้องการของท่านเองก็ไม่ควรถูกละเลย ท่านต้องการเห็น เราเป็นฝั่งเป็นฝาในช่วงที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ และเรารู้ยู่ตลอดเวลาว่าท่านมีสิทธิที่จะจัดงานแต่งงาน ให้เรา แต่ตอนนี้มันไม่ใช่ความเป็นไปได้ที่เลื่อนลอยอีกต่อไปแล้ว เจ้าสาวไม่ใช่เรื่องฝันลมๆแล้งๆ แต่เป็นผู้หญิงที่มีเลือดเนื้อจริงๆซึ่งเรารู้จักพวกเธอด้วย

ถึงผมจะเคารพต่อครอบครัวของฝ่ายหญิง แต่มันจะเป็นการไม่ซื่อสัตย์ถ้าผมจะบอกว่า ผู้หญิงที่ท่านผู้สำเร็จราชการเลือกให้นั่นเป็นเจ้าสาวในฝันของผม ถึงครอบครัวของเธอจะโดดเด่น และเป็นที่เคารพและเธอก็เป็นผู้หญิงที่มีเสน่ห์มาก แต่ผมเกรงว่าเธอตกหลุมรักจัสติสมานานแล้ว ท่านผู้สำเร็จราชการคงจะไม่ทราบเรื่องนี้เพราะพ่อแม่มักจะไม่ค่อยรู้เรื่องราวใดๆของลูกๆเท่าไร ไม่ต้องสงสัยเลยว่าคู่ของผมคงไม่ยากแค้นกับผมเช่นกัน

ในเวลานั้น ผมมีความคิดสมัยใหม่ทางด้านสังคมมากกว่าในทางการเมือง ขณะที่ผมไม่ได้ ถูกรับว่ากำลังต่อสู้กับระบบการเมืองของคนขาว ผมกลับเตรียมพร้อมที่จะกบฏต่อระบบสังคมของ คนของผมเอง น่าขันที่ว่า ท่านผู้สำเร็จราชการนั่นเองที่ควรจะถูกตำหนิในกรณีนี้ เนื่องจากการศึกษา ที่ท่านมอบให้ผมนั่นแหละที่ทำให้ผมปฏิเสธธรรมเนียมปฏิบัติเช่นนั้น ผมเรียนในวิทยาลัยและ มหาวิทยาลัยร่วมกับผู้หญิงเป็นเวลาหลายปีและเคยจีบผู้หญิงมาบ้างไม่น้อย ผมเป็นคนโรแมนติก และผมไม่พร้อมที่จะให้ใครแม้แต่ท่านผู้สำเร็จราชการเลือกเจ้าสาวให้ผม

ผมขอเข้าพบราชินีซึ่งก็คือภรรยาของท่านผู้สำเร็จราชการและเล่าให้ท่านฟัง ผมไม่สามารถ จะบอกท่านได้ว่าผมไม่ต้องการให้ท่านผู้สำเร็จราชการจัดการเรื่องเจ้าสาวให้กับผมไม่ว่าใน สถานการณ์ใดๆทั้งสิ้น เพราะถ้าผมพูดเช่นนั้นท่านจะไม่เห็นใจแน่นอน ดังนั้นผมจึงเสนอทางเลือก ว่าผมอยากแต่งงานกับผู้หญิงซึ่งเป็นญาติของท่านมากกว่า ความจริงแล้วหญิงสาวคนนี้มีเสน่ห์มาก แต่ผมไม่รู้ว่เธอคิดอย่างไรกับผม ผมบอกกับท่านว่า ผมจะแต่งงานกับเธอทันทีที่ผมเรียนจบ วิธีนี้ เรียกได้ว่าเป็นกึ่งอุบายแต่มันก็ยังดีกว่าแผนการของท่านผู้สำเร็จราชการ ราชินีก็เข้าข้างผมในเรื่องนี้ แต่ท่านผู้สำเร็จราชการไม่ยอม ท่านได้ตัดสินใจไปแล้วและจะไม่เปลี่ยนแปลง

ผมรู้สึกว่ท่านไม่ให้ผมมีทางเลือกเลย ผมไม่สามารถแต่งงานครั้งนี้ได้ซึ่งผมมองว่าเป็นการ ไม่ยุติธรรมและเป็นคำแนะนำที่ไม่ดี แต่ขณะเดียวกันผมก็เชื่อว่าผมไม่สามารถจะคงอยู่ภายใต้การ ควบคุมของท่านได้หากผมปฏิเสธแผนการของท่านที่เตรียมไว้สำหรับผม จัสติสก็เห็นด้วยและเราสอง คนก็ตัดสินใจว่าทางเลือกเดียวที่เหลืออยู่ก็คือหนีไปเสีย และที่เดียวที่จะไปได้ก็คือโจฮันเนสเบิร์ก

เมื่อมาคิดย้อนหลังในตอนนี ผมรู้ว่าเราไม่ได้หาทางออกทั้งหมดที่เป็นไปได้ ผมน่าจะ พยายามหาวิธีเรื่องนี้กับท่านผู้สำเร็จราชการ ผ่านทางตัวกลางและบางทีอาจจะบรรลุข้อตกลงบาง ประการภายในกรอบของเผ่าและครอบครัวของเรา ผมน่าจะร้องเรียนต่อญาติของท่านผู้สำเร็จ ราชการคือมุขมนตรีชิลินด์ลอฟงู ซึ่งเป็นมุขมนตรีที่มีความฉลาดปราดเปรื่องและมีอิทธิพลที่สุด

ผู้หนึ่งที่ศาลของอิมเพเคชเวนิ แต่ตอนนั้นผมยังหนุ่มและไม่มีความอดทนและไม่เห็นประโยชน์ในการรอคอย การหนีจึงดูเหมือนเป็นทางออกทางเดียว

เราเก็บแผนการของเราเป็นความลับในขณะที่วางกำหนดการอย่างละเอียด ก่อนอื่นเราต้องการโอกาสเหมาะๆ ท่านผู้สำเร็จราชการเชื่อว่าเมื่อจัสติสและผมอยู่ด้วยกันจะถึงความเร็วในตัวของแต่ละคนออกมา หรืออย่างน้อยการชอบพวญภัยและความอึดที่กรีกโครมของจัสติสมิทธิพลต่อบุคลิกอนุรักษนิยมของผม ด้วยเหตุนี้ท่านจึงพยายามแยกเราออกจากกันให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เมื่อท่านเดินทางไปไหนๆ ท่านจึงมักขอให้เราคนใดคนหนึ่งไปกับท่านด้วยเพื่อที่เราสองคนจะไม่ถูกปล่อยให้อยู่กันตามลำพังเมื่อท่านไม่อยู่ บ่อยครั้งที่ท่านพาจัสติสไปด้วยเพราะท่านชอบให้ผมอยู่ที่อิมเพเคชเวนิเพื่อช่วยดูแลธุระของท่าน แต่เรารู้ว่าท่านผู้สำเร็จราชการเตรียมจะเดินทางไปเป็นเวลาหนึ่งสัปดาห์เต็มเพื่อเข้าร่วมการประชุมบุงกา ซึ่งเป็นสภานิติบัญญัติของชาวทรานสเคียน โดยที่ไม่มีเราทั้งสองคนไปด้วย และเราตัดสินใจว่านี่เป็นโอกาสดีที่จะหลบหนี เราจึงตกลงกันว่าจะออกเดินทางไปโจฮันเนสเบิร์กหลังจากที่ท่านผู้สำเร็จราชการออกเดินทางไปประชุมบุงกาไม่นาน

ผมมีเสื้อผ้ายู่สองสามตัว และเราจัดการใส่อะไรก็ตามที่เรามีลงในกระเป๋าเดินทางเพียงใบเดียว ท่านผู้สำเร็จราชการออกเดินทางตอนเช้าวันจันทร์ และในตอนสายนั้นเองเราก็พร้อมจะไป แต่ในขณะที่เราเตรียมจะออกเดินทางนั้นเอง ท่านก็หวนกลับมาอย่างไม่คาดหมาย เราเห็นรถท่านขับเข้ามาจึงวิ่งเข้าไปในสวนแล้วซ่อนตัวอยู่หลังดงข้าวโพด ท่านเข้ามาในบ้านและคำถามแรกก็คือ “เด็กสองคนนั้นไปไหน?” ได้ยินเสียงใครบางคนตอบไปว่า “โอ้ อยู่แถวนี้แหละครับท่าน” แต่ท่านผู้สำเร็จราชการสงสัยและไม่พอใจ ท่านบอกว่าท่านย้อนกลับมาเนื่องจากท่านลืมคิเลื้อ ท่านมองไปรอบๆ เล็กน้อยจนสบายใจขึ้น ผมคิดว่าท่านจะต้องมีความสังหรณ์ใจอะไรบางอย่างเนื่องจากท่านสามารถจะซื้อคิเลื้อในเมืองได้อย่างง่ายดาย เมื่อรถของท่านกลับไปหลังเนินเขาแล้วเราก็เริ่มออกเดินทาง

เราเกือบจะไม่มีเงินกันเลยแต่ในเช้าวันนั้นเราไปพบกับพ่อค้าท้องถิ่นและตกลงขายวัวสองตัวของท่านผู้สำเร็จราชการ พ่อค้าคิดเอาเองว่าเราขายในนามของท่านผู้สำเร็จราชการและเราก็ไม่ได้แก้ความเข้าใจผิดของเขา เขาให้ราคาดีมากและด้วยเงินนั้นเองที่เราใช้จ้างรถให้ไปส่งที่สถานีรถไฟซึ่งเราสามารถนั่งไปโจฮันเนสเบิร์กได้

แผนทั้งหมดนี้ดูเหมือนจะเป็นไปอย่างราบรื่น แต่มีคนบอกเราว่าท่านผู้สำเร็จราชการขับรถมาถึงสถานีแล้วสั่งกับนายสถานีว่าถ้ามีเด็กผู้ชายสองคนรูปร่างอย่างที่ท่านบอกนี้มาซื้อตัวไป โจฮันเนสเบิร์ก นายสถานีจะต้องไล่ไปเพราะทั้งสองคนจะออกจากทรานสเคียนไม่ได้ เราเดินทางไปถึงสถานีแล้วก็พบว่านายสถานีไม่ยอมขายตัวให้ เขาบอกว่า “พ่อของคุณมาที่นี่และบอกว่าพวกคุณกำลังจะหนีไป” เราอึ้งกับคำตอบแล้วถอยกลับไปขึ้นรถเช่า บอกคนขับรถให้ไปส่งยังสถานีถัดไปซึ่งอยู่ห่างออกไปเกือบห้าสิบลีล์ซึ่งใช้เวลาเดินทางกว่าชั่วโมง

เราจัดการจนได้ขึ้นรถไฟแต่รถขบวนนั้นไปถึงแค่ควีนส์ทาวน์ ในช่วงทศวรรษที่ 1940 นั้นการเดินทางของชาวแอฟริกันเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน ชาวแอฟริกันทุกคนที่อายุเกินสิบหกปี จะต้องถือ “หนังสือเดินทางสำหรับคนพื้นเมือง” ซึ่งออกให้โดยกรมกิจการคนพื้นเมือง และเราจะต้องแสดงเอกสารนั้นแก่ตำรวจ หรือ ข้าราชการหรือนายจ้างผิวขาว การไม่แสดงเอกสารดังกล่าว อาจทำให้ถูกจับกุม ดำเนินคดี ต้องโทษจำคุก หรือถูกปรับได้ เอกสารดังกล่าวจะระบุสถานที่อยู่ของผู้ถือ ใครเป็นหัวหน้าและเขาได้จ่ายภาษีประจำปีแล้วหรือยัง ซึ่งเป็นภาษีที่เก็บเฉพาะชาวแอฟริกัน ในเวลาต่อมาหนังสือเดินทางดังกล่าวมีรูปแบบเป็นสมุดเล่มหนึ่งหรือเรียกว่า “สมุดอ้างอิง” เนื่องจากประกอบไปด้วยรายละเอียดต่างๆซึ่งจะต้องมีการลงนามโดยนายจ้างของผู้ถือทุกๆเดือน

จัสติสและผมมีหนังสือดังกล่าวที่มีข้อมูลครบถ้วน แต่สำหรับชาวแอฟริกันที่จะเดินทางออกจากอำเภอที่อยู่ของตนเองไปทำงานหรืออาศัยอยู่ที่อื่นจะต้องมีเอกสารการเดินทาง ใบอนุญาต และจดหมายจากนายจ้างหรือในกรณีของเราก็คือผู้ปกครอง ซึ่งเราไม่มีเอกสารใดๆที่ว่ามีมาเลย และถึงแม้จะมีเอกสารเหล่านั้นพร้อม เจ้าหน้าที่ตำรวจยังอาจกลั่นแกล้งคุณได้เนื่องจากเอกสารบางอย่างขาดลายเซ็นหรือลงวันที่ผิดไป การที่เราไม่มีเอกสารใดๆเลยย่อมถือว่าเป็นการเสี่ยงอย่างที่สุด แผนการของเราก็คือจะลงรถไฟที่ควีนส์ทาวน์และเดินไปที่บ้านของญาติคนหนึ่งและจัดหาเอกสารที่จำเป็น นี่ก็ค่อนข้างเป็นแผนที่ไม่ค่อยดีนัก แต่เรามีโชคเล็กน้อยเนื่องจากที่บ้านในควีนส์ทาวน์ เราได้พบโดยบังเอิญกับมุขมนตรีอิมพอนโดมบิณีซึ่งเป็นน้องชายของท่านผู้สำเร็จราชการและท่านชื่นชอบจัสติสกับผมอยู่

มุขมนตรีอิมพอนโดมบิณีต้อนรับเราอย่างอบอุ่น เธออธิบายให้ท่านทราบว่าเราต้องการเอกสารการเดินทางจากผู้พิพากษาท้องถิ่น เราโกหกเกี่ยวกับเหตุผลที่ต้องการเอกสาร โดยบอกว่าเรามาทำธุระให้ท่านผู้สำเร็จราชการ มุขมนตรีอิมพอนโดมบิณีเป็นนักแปลเกษียณอายุจากกรมกิจการชนพื้นเมืองและรู้จักกับผู้พิพากษาท้องถิ่นเป็นอย่างดี ท่านไม่มีเหตุผลใดๆที่จะสงสัยในเรื่องราวที่เราแต่งขึ้นและไม่เพียงแต่พาเราไปพบผู้พิพากษารัฐบาลท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังออกค่าใช้จ่ายให้กับเราอีกด้วยรวมทั้งอธิบายความต้องการของเรา หลังจากที่ฟังเรื่องราวจากท่านมุขมนตรีแล้วท่านผู้พิพากษาท้องถิ่นก็รีบจัดทำเอกสารการเดินทางที่จำเป็นให้และประทับตราให้อย่างเป็นทางการ จัสติสกับผมมองหน้ากันแล้วยิ้ม แต่ทันทีที่ท่านผู้พิพากษาท้องถิ่นส่งเอกสารให้เรา ท่านก็นึกอะไรบางอย่างออกและพูดว่า โดยมารยาทแล้วท่านควรจะแจ้งให้หัวหน้าผู้พิพากษาท้องถิ่นของอุมทาธาทราบเนื่องจากเป็นเขตปกครองที่เราสังกัดอยู่ ซึ่งเรื่องนี้ทำให้เราไม่สบายใจแต่เรายังคงนั่งอยู่ในห้องทำงานของท่าน ท่านต่อโทรศัพท์ไปยังเพื่อนร่วมงานในอุมทาธา และก็ช่างโชคร้ายอะไรเช่นนั้น ท่านผู้สำเร็จราชการเพิ่งจะไปแวะหาผู้พิพากษาท้องถิ่นของอุมทาธาพอดีและอยู่ในห้องทำงานของท่าน

และเมื่อผู้พิพากษาท้องถิ่นฝ่ายนี้เล่าเรื่องของเราให้ผู้พิพากษาท้องถิ่นของอุมทาพาฟังท่านก็พูดบางอย่างทำนองว่า “โอ้ พ่อของพวกเขามาอยู่ที่นี้พอดีเลย” ว่าแล้วก็ยื่นโทรศัพท์ให้กับท่านผู้สำเร็จราชการ และเมื่อผู้พิพากษาท้องถิ่นแจ้งให้ทราบเรื่องของเราท่านผู้สำเร็จราชการก็ระเบิดออกมาว่า “จับตัวเด็กพวกนั้นมา!” ท่านตะโกนดังพอที่เราจะได้ยินเสียงผ่านหูโทรศัพท์ “จับตัวเด็กพวกนั้นแล้วนำมาที่นี้เดี๋ยวนี้” ผู้พิพากษาท้องถิ่นวางโทรศัพท์แล้วมองเราอย่างโกรธแค้น “พวกเจ้าเป็นเด็กขโมยและหลอกลวง ถือโอกาสในความมีน้ำใจของข้า หลอกลวงข้า คราวนี้ข้าจะให้คนมาจับเจ้า”

ผมรีบหาทางช่วยเราสองคนทันที จากการศึกษาที่ฟอर्थ แฮร์ ผมมีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายนิดหน่อยและรีบนำมาใช้ทันที ผมพูดว่า จริงอยู่ที่ผมโกหก แต่ผมไม่ได้ทำความผิดและไม่ได้ละเมิดกฎหมายใดๆ ดังนั้นเราจึงไม่ควรจะถูกจับเพียงเพราะหัวหน้าคนหนึ่งบอกให้จับแม้ว่าเขาจะบังเอิญเป็นพ่อของเราก็ตาม ท่านผู้พิพากษายอมล่าถอยและไม่จับเราแต่บอกให้เราออกไปจากห้องทำงานของท่านแล้วไม่ต้องกลับมาทำความเปดเปื้อนให้กับประตูของท่านอีก

มุขมนตรีอิมพอนโดมบินี้ก็ไม่พอใจเช่นกัน ดังนั้นท่านจึงปล่อยให้เราไปเผชิญชีวิตตามลำพัง จัสติสจำได้ว่ามีเพื่อนอยู่คนหนึ่งชื่อควินส์ทาวน์ชื่อว่าซิดนีย์ เอ็นชู เขาทำงานอยู่ในสำนักงานทนายความของคนขาว เราจึงไปพบเขาและอธิบายสถานการณ์ของเราให้ฟัง เขาบอกกับเราว่าแม่ของทนายความที่เขาทำงานด้วยกำลังจะขับรถไปโจฮันเนสเบิร์ก และเขาจะไปถามให้ว่าเธอจะให้เราติดรถไปด้วยได้หรือไม่ ต่อมาทนายความผู้นั้นบอกว่าแม่ของเขาจะให้เราติดรถไปด้วยถ้าเรายอมจ่ายเงินค่าธรรมเนียมสิบห้าปอนด์ซึ่งเป็นจำนวนเงินที่มากทีเดียว แพงกว่าค่าตัวรถไฟมาก เมื่อจ่ายค่าธรรมเนียมนี้แล้วเราจะไม่เงินเหลือเลยแต่เราก็ไม่มีทางเลือก เราตัดสินใจเสี่ยงไปประทับตราบัตรประจำตัวและหาเอกสารการเดินทางที่ถูกต้องเมื่อไปถึงโจฮันเนสเบิร์กแล้ว

เราออกเดินทางเข้ากรุงของวันรุ่งขึ้น ในเวลานั้นเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่คนดำจะต้องนั่งที่เบาะหลังของรถถ้าคนขาวเป็นคนขับ เราก็ปฏิบัติตามนั้นโดยจัสตินนั่งตรงกับคนขับ จัสติสเป็นคนที่เป็นมิตร ร่าเริง เขาเริ่มชวนผมคุยทันที ทำให้หญิงชาวรัฐลิกไม่พอใจอย่างยิ่ง เห็นได้ชัดว่าเธอไม่เคยสังสรรค์กับคนดำที่ไม่เกรงกลัวคนขาวมาก่อน หลังจากเดินทางไปได้สองสามไมล์เธอก็บอกกับจัสติสว่าเธอต้องการให้เขาสลับที่นั่งกับผมเพื่อที่เธอจะได้คอยดูแล และตลอดการเดินทางช่วงที่เหลือเธอก็เฝ้ามองเขาราวกับเหยี่ยว แต่หลังจากนั้นไม่นานเธอก็หลงเสน่ห์ของจัสติสและหัวเราะกับคำพูดของเขาเป็นครั้งคราว

ประมาณ 22.00 น.เราก็มองเห็นแสงไฟอยู่ไกลๆ ดูเหมือนว่าแสงนั้นจะทอดยาวไปในทุกทิศทาง สำหรับผมแล้วไฟฟ้าเป็นสิ่งใหม่และเป็นความฟุ่มเฟือย แต่ที่นี้พื้นที่กว้างใหญ่ปกคลุมไปด้วยไฟฟ้า เมืองแห่งแสงไฟ ผมตื่นเต้นอย่างที่สุดที่ได้มาเห็นเมืองที่เคยได้ยินมาตั้งแต่เด็ก โจฮันเนสเบิร์กมักจะถูกพรรณนาว่าเป็นเมืองแห่งความฝัน เป็นสถานที่ที่เปลี่ยนคนจนผู้ต่ำต้อยไปเป็นคนร่ำรวยภูมิฐาน เป็นเมืองแห่งอันตรายและโอกาส ผมจำได้ถึงเรื่องราวที่บ้านบาบาเคยเล่า

ให้เราฟังตอนที่ร่วมพิธีขลิบอวัยวะเพศว่าเด็กต่างๆสูงจนเราไม่สามารถมองเห็นยอดดึกได้ และผู้คนพูดภาษาที่เราไม่เคยได้ยินมาก่อน รถมอเตอร์ไซด์ไ้หุ้และหญิงสาวสวย รวมทั้งมีจิวาซีฟที่โฉบเฉี่ยวไปมามันเป็นเมืองแห่งทอง สถานที่ที่ผมนจะอาศัยอยู่ในไมซ์

เมื่อถึงซานเมืองการจราจรเริ่มหนาแน่นขึ้น ผมไม่เคยเห็นรถมากมายบนถนนในเวลาเดียวกันเช่นนี้มาก่อนเลย แม้แต่ในอุมาทาทาก็ไม่เคยมีมากเท่านี้ แต่ที่นี่มีหลายพันคัน เรานั่งรถไปรอบๆเมืองแทนที่ฝ่าเข้าไปใจกลางเมือง แต่ผมก็ยังมองเห็นเงาดำทึบของอาคารสูงๆ คู่มือยิ่งกว่าท้องฟ้าในคืนแรมเสียดีก ผมมองดูป้ายใหญ่โตที่อยู่ข้างถนนโฆษณาขายนุหรี ลูกอม และเบียร์ ทุกอย่างล้วนน่าตื่นตะลึงไปหมด

ในไมซ์เราก็กมาถึงบริเวณที่มีคฤหาสน์มากมายตั้งอยู่ แม้แต่หลังที่เล็กที่สุดก็ยังใหญ่กว่าทำเนียบของท่านผู้สำเร็จราชการ หน้าบ้านมักมีสนามหญ้ากว้างใหญ่และประตูเหล็กสูง นี่เป็นซานเมืองที่ลูกสาวของหญิงชราอาศัยอยู่ เรานั่งรถเข้าไปบนถนนที่ทอดยาวไปสู่บ้านที่สวยงามหลังหนึ่ง จัสติสกับผมรีบมุ่งหน้าไปที่เรือนคนใช้ซึ่งเราจะค้างคืนที่นั่น เรากล่าวขอบคุณหญิงชราแล้วก็คลานไปนอนบนพื้น แต่ภาพของโจฮันเนสเบิร์กทำให้ผมตื่นเต้นจนรู้สึกเหมือนกับว่านอนอยู่บนเตียงขนนกอันสวยงามในคืนนั้น ความเป็นไปได้ดูเหมือนจะไม่มีที่สิ้นสุด ผมมาถึงปลายสุดของสิ่งที่ดูเหมือนเป็นการเดินทางอันยาวนาน แต่ความจริงแล้วมันเป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการเดินทางที่ยาวนานกว่าและเหน็ดเหนื่อยมากกว่า ซึ่งจะทดสอบผมอย่างที่ผมคาดไม่ถึงมาก่อนเลย

ตอนที่ 2

โจอันเนสเบิร์ก

เราไปถึงสำนักงานของเหมืองคราวน์ตอนเช้าตรู่ สำนักงานนั้นตั้งอยู่บนพื้นที่ราบของเนินเขาใหญ่ ลูกหนึ่งซึ่งมองลงไปเห็นชุมชนอยู่ในเงาขมุกขมัวด้านล่าง เมืองโจฮันเนสเบิร์กถูกสร้างขึ้น ประมาณปีค.ศ. 1886 เมื่อมีการค้นพบทองที่วิทวอเตอร์สแรนด์ และเหมืองคราวน์ก็เป็นเมืองทองที่ใหญ่ที่สุดในเมืองทองแห่งนี้ ผมคาดหวังว่าจะได้เห็นตึกใหญ่ๆ เหมือนกับตึกที่ทำการของรัฐบาล ในอุมทาตา แต่สำนักงานของเหมืองคราวน์กลับเป็นกระท่อมทำด้วยสังกะสีที่เต็มไปด้วยสนิม ตั้งอยู่ด้านหน้าของเหมือง

เหมืองทองไม่ใช่สถานที่มหัศจรรย์อะไรเลย มีแต่ความแห้งแล้งและวิวรอย สกปรก ไม่มีต้นไม้ มีกำแพงอยู่ทุกด้าน เหมืองทองก็เหมือนกับสนามรบที่ถูกทำลายมาอย่างย่อยยับแล้วนั่นเอง เสียงที่นั่นดังมากและมีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง เสียงของปืนจั่น เครื่องเจาะ เสียงระเบิดของไดนาไมท์ที่ได้ยินมาแต่ไกลและเสียงตะคอกสั่งงาน ทุกแห่งที่ผมมองไปจะเห็นคนดำเนื้อตัวมอมแมม ทำทางเหน็ดเหนื่อยและหลังโก่งงอ พวกเขาอาศัยอยู่บนพื้นดินอย่างน่าหดหู่ ที่พักสำหรับคนเพศเดียวกันประกอบไปด้วยเตียงคอนกรีต แต่ละเตียงอยู่ห่างกันเพียงไม่กี่นิ้ว

เหมืองทองที่วิทวอเตอร์สแรนด์มีต้นทุนสูงเนื่องจากมีสินแร่เกรดต่ำและอยู่ลึกลงไปใต้พื้นดิน แต่เนื่องจากมีแรงงานราคาถูกโดยการจ้างชาวแอฟริกันหลายพันคนทำงานเกินเวลาด้วยค่าจ้างเพียงเล็กน้อยโดยปราศจากสิทธิใดๆ ทำให้เหมืองแห่งนี้มีกำไรพอที่จะสร้างบริษัทของคนขาวซึ่งในเวลาต่อมาบังคับบนกระดูกสันหลังของคนดำ ผมไม่เคยเห็นวิสาหกิจแบบนั้นมาก่อนเลย ที่มีเครื่องจักรใหญ่โต มีองค์กรที่ขึ้นอยู่กับการสั่งและงานที่เป็นอันตรายต่อหลังเช่นนั้น มันเป็นครั้งแรกของผมที่ได้เห็นลัทธิทุนนิยมในแอฟริกาใต้ในสถานการณ์จริง และผมรู้ว่าผมเข้ามาในที่แห่งนี้เพื่อการเรียนรู้สิ่งใหม่

เราตรงไปหาหัวหน้าคนงานที่ชื่อฟิลิโซซึ่งเป็นชายชาวผู้บักบีนิ และกร้านชีวิต เขารู้เรื่องราวเกี่ยวกับจัสติสเนื่องจากท่านผู้สำเร็จราชการเคยส่งจดหมายมาเมื่อหลายเดือนก่อนจัดการให้จัสติสได้งานเสมียนที่นี่ ซึ่งเป็นงานที่เป็นที่ปรารถนาที่สุดและได้รับความเคารพที่สุดในเมืองแห่งนี้สำหรับผมนั้นไม่เป็นที่รู้จัก จัสติสอธิบายว่าผมเป็นน้องชายของเขา

“ผมรู้แต่ว่าจะมีจัสติสเพียงคนเดียวเท่านั้น” ฟิลิโซบอกกับเรา “ในจดหมายของพ่อเธอไม่ได้พูดถึงน้องชายเลย” เขามองดูผมอย่างสงสัย แต่จัสติสอ่อนนอบบอกว่าพ่อบอกผิดไปหน่อยเท่านั้นเอง ที่จริงท่านผู้สำเร็จราชการได้ส่งจดหมายอีกฉบับเกี่ยวกับผมมาแล้ว ฟิลิโซซึ่งมีท่าทีขึงขังภายนอกแต่ซ่อนความเห็นอกเห็นใจไว้ภายใน จึงรับผมไว้ทำหน้าที่ตำรวจของเหมือง และบอกว่าถ้าหากผมทำงานดีเขาจะให้ตำแหน่งเสมียนแก่ผมในเวลาอีกสามเดือนข้างหน้า

คำพูดของท่านผู้สำเร็จราชการมีน้ำหนักมากที่เหมืองคราวน์ เช่นเดียวกับหัวหน้าเผ่าทั้งหลายในแอฟริกาใต้ เจ้าหน้าที่เหมืองอยากได้คนงานจากชนบท และหัวหน้าทั้งหลายก็มีอำนาจ

เหนือคนที่พวกเขาต้องการ พวกเขาต้องการให้พวกหัวหน้าสนับสนุนให้คนเหล่านั้นมาทำงานที่นี้ บรรดาหัวหน้าจะได้รับการปฏิบัติอย่างนอบน้อม เมื่อใดก็ตามที่พวกหัวหน้ามาเยือนทางเหมือง ก็จะจัดบ้านพักพิเศษให้ที่เดียว จดหมายฉบับหนึ่งจากท่านผู้สำเร็จราชการเพียงพอแล้วที่จะทำให้คนๆหนึ่งได้งานดีๆ และจัดติดกับผมก็ได้รับการดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษเนื่องจากความสัมพันธ์ของเรา กับหัวหน้า เราจะได้รับอาหารฟรี ที่หลับนอนและเงินเดือนอีกเล็กน้อย ในช่วงสองสามวันแรกที่เรายู่ที่นั่นฟิลิโซได้เชื่อเชิญให้จัดติดกับผมพักอยู่กับเขาเป็นการให้เกียรติท่านผู้สำเร็จราชการ

ชาวเหมืองหลายคนโดยเฉพาะที่มาจากเท็มบูแลนด์ปฏิบัติต่อจัดติดกับหัวหน้าของพวกเขา และต้อนรับเขาโดยการให้ของขวัญเป็นเงินซึ่งเป็นประเพณีปฏิบัติเมื่อหัวหน้ามาเยือนที่เหมือง พวกผู้ชายเหล่านี้ส่วนใหญ่พักอยู่ที่เดียวกัน ปกติคนงานเหมืองจะพักแยกตามเผ่า บริษัทเจ้าของเหมืองชอบที่จะให้แยกเผ่าเช่นนั้นเพราะเป็นการป้องกันไม่ให้เผ่าต่างๆรวมตัวกันสร้างความเดือดร้อน นอกจากนี้ยังเป็นการเสริมอำนาจของหัวหน้าอีกด้วย การแยกกันอยู่ระหว่างเผ่ามักจะก่อให้เกิดการต่อสู้ระหว่างเผ่าและตระกูลบ่อยครั้ง ซึ่งทางบริษัทยังไม่สามารถป้องกันปัญหานี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จัดติดแบ่งเงินที่ได้จากพวกคนงานให้ผมพร้อมกับให้เพิ่มอีกสองสามปอนด์เป็นโบนัส ดังนั้น ในช่วงสองสามวันแรกนั้นกระเป๋าของผมจึงเต็มไปด้วยเงินที่เพิ่งได้มาใหม่ ผมมีความรู้สึกเหมือนตัวเองเป็นเศรษฐีเงินล้าน ผมเริ่มคิดว่าตัวเองเป็นคนมีวาสนา โชคลาภมาหาผมเสมอ และคิดว่าถ้าหากผมไม่เสียเวลาอันมีค่าไปกับการเรียนหนังสือที่วิทยาลัย ป่านนี้ผมคงร่ำรวยไปแล้ว นี่เป็นอีกครั้งหนึ่งที่ผมไม่ได้มองเห็นเลยว่าโชคชะตากำลังขูดหลุมพรางดักผมอยู่

ผมเริ่มงานในทันทีโดยทำหน้าที่ยามตอนกลางคืน ผมได้รับเครื่องแบบ รองเท้าบูทคู่ใหม่ หมวกกันน็อค ไฟฉาย นกหวีด และไม้ตะพดซึ่งเป็นไม้ยาวๆที่ปลายข้างหนึ่งมีลักษณะเหมือนลูกบอลหนักๆกลมๆทำด้วยไม้ติดอยู่ งานที่ผมทำง่ายมาก ผมจะคอยอยู่ที่ทางเข้าที่พัดติดกับป้ายประกาศที่เขียนว่า “คำเตือน: คนพื้นเมืองให้ข้ามที่นี่” และคอยตรวจสอบคุณสมบัติของคนที่ผ่านมาเข้าออก ในช่วงสองสามคืนแรกผมเดินลาดตระเวนรอบที่พักโดยไม่มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น ผมเอาเรื่องคนงานที่ค่อนข้างเมาคนหนึ่งในคืนวันหนึ่ง แต่เขาก็เพียงแค่แสดงบัตรผ่านแล้วก็กลับเข้าที่พักไป

ด้วยความตื่นเต้นกับความสำเร็จของเรา จัดติดกับผมจึงคุยฟุ้งเกี่ยวกับความเฉลียวฉลาดของเราสองคนกับเพื่อนของเราคนหนึ่งซึ่งเรารู้จักตั้งแต่ออยู่ที่บ้านและมาทำงานอยู่ที่เหมืองนั้นด้วย เราอธิบายวิธีหนีออกจากบ้านแล้วใช้ชื่อท่านผู้สำเร็จราชการแอบอ้างต่างๆ แม้ว่าเราจะให้เพื่อนคนนั้นสาบานว่าจะเก็บเรื่องนี้เป็นความลับ แต่เขากลับไปแจ้งเรื่องแก่ผู้คุมเหมืองทันที วันรุ่งขึ้นฟิลิโซเรียกเราสองคนเข้าไปพบแล้วถามคำถามแรกแก่จัดติดว่า “หนังสืออนุญาตจากท่านผู้สำเร็จราชการของน้องชายเจ้าอยู่ไหน?” จัดติดบอกว่าเขาอธิบายให้ฟังตั้งแต่แรกแล้วว่าท่านผู้สำเร็จราชการส่งมาแล้ว ฟิลิโซไม่พอใจในคำตอบและเราเริ่มรู้สึกแล้วว่ามิมีสิ่งผิดปกติเกิดขึ้น เขาเปิดโตะทำงานแล้ว

หยิบโทรเลขฉบับหนึ่งออกมา “ข้าได้รับจดหมายจากท่านผู้สำเร็จราชการ” เขากล่าวด้วยน้ำเสียงซึ่ง
แข็งและส่งโทรเลขฉบับนั้นให้เรา มีข้อความอยู่เพียงประโยคเดียวในนั้น “ส่งตัวเจ้าเด็กพวกนั้นกลับ
บ้านทันที”

ฟิลิโซระเปิดความโกรธใส่เรา กล่าวหาว่าเราโกหกเขา เขาบอกว่าเราขโมยโอกาสจากความ
เอื้อเฟื้อของเขาและชื่อเสียงที่ดีของท่านผู้สำเร็จราชการ และบอกว่าเขาได้เก็บรวบรวมเงินจากคน
งานแล้วเพื่อส่งเราขึ้นรถไฟกลับทรานส์ไค จัสดิสประท้วงไม่ยอมกลับบ้านบอกว่าเราแค่ต้องการ
ทำงานในเมืองเท่านั้นเอง และว่าเราควรจะต้องสนใจเกี่ยวกับชีวิตของเราเอง แต่ฟิลิโซทำหูทวน
ลม เรารู้สึกอายและเสียหน้ามาก แต่เราก็ตีออกจากห้องทำงานของเขาโดยตัดสินใจว่าจะไม่กลับ
ไปทรานส์ไค

เรารีบหาช่องทางอื่นต่อไปโดยไปพบกับดร.เอ.บี.ซูมาเพื่อนเก่าของท่านผู้สำเร็จราชการซึ่ง
เป็นประธานเอเอ็นซี ดร.ซูมามาจากทรานส์ไคและเป็นแพทย์ที่ได้รับการยกย่องอย่างสูง

ดร.ซูมายินดีที่ได้พบเราและถามอย่างสุภาพเกี่ยวกับครอบครัวในอิมเซเคชเวนิ เราเล่าเรื่อง
ยืดยาวถึงจริงถึงเหตุผลที่เรามาโจฮันเนสเบิร์กให้ท่านฟัง และบอกว่าเราอยากทำงานในเมืองมาก
ดร.ซูมาบอกว่าท่านยินดีที่จะช่วยเรา และรีบโทรศัพท์ทันทีถึงมร.เวลบีเลิฟซึ่งอยู่ที่สภาเมืองแรมซึ่ง
เป็นองค์กรที่มีอิทธิพลมาก สภาเมืองแรมเป็นตัวแทนของเมืองต่างๆ และมีอำนาจเด็ดขาดแต่ผู้
เดียวในการจ้างแรงงานมาทำงานในเมือง ดร.ซูมาบอกมร.เวลบีเลิฟว่าเราเป็นคนพิเศษมากและ
เขาควรหางานให้เราทำ เรากล่าวขอบคุณดร.ซูมาและออกเดินทางไปพบกับมร.เวลบีเลิฟ

มร.เวลบีเลิฟเป็นคนขาว ห้องทำงานของเขาใหญ่กว่าห้องทำงานของใครๆที่ผมเคยเห็นมา
โต๊ะทำงานดูเหมือนจะกว้างเท่าสนามฟุตบอล เราพบเขาอยู่กับเจ้านายคนหนึ่งซึ่งชื่อว
เฟสไทล์ เราเล่าเรื่องที่แต่งขึ้นมาให้เขาฟังเหมือนกับที่เล่าให้ดร.ซูมาฟัง มร.เวลบีเลิฟประทับใจใน
คำอธิบายที่จริงบ้างไม่จริงบ้างของผมว่า ผมมาที่โจฮันเนสเบิร์กเพื่อมาเรียนหลักสูตรของ
มหาวิทยาลัยวิทวอเตอร์สแอนด์ให้จบ เขาบอกกับเราว่า “เอาละเด็กๆ ข้าจะให้พวกเจ้าคุยกับผู้จัด
การของเมืองคราวนี้ชื่อว่ามร.ฟิลิโซ และข้าจะให้เขาให้พวกเจ้าทำงานเป็นเสมียนที่นั่น” เขาบอก
ว่าเขาทำงานกับมร.ฟิลิโซมาสามสิบปีแล้วและมร.ฟิลิโซไม่เคยโกหกเขาเลย จัสดิสกับผมขยับตัว
อย่างอึดอัดแต่ไม่ได้พูดอะไร แม้จะยังไม่แน่ใจนักแต่เรารู้สึกเอาเองว่าเราเหนือกว่ามร.ฟิลิโซเนื่อง
จากเจ้านายของเขาคือมร.เวลบีเลิฟอยู่ข้างเรา

เรากลับมาที่สำนักงานของเมืองคราวนี้อีกครั้ง ผู้จัดการที่นั่นปฏิบัติต่อเราอย่าง
ระมัดระวังเนื่องจากจดหมายที่เราถือมาจากมร.เวลบีเลิฟ แต่ขณะนั้นเองมร.ฟิลิโซก็ผ่านหน้าสำนัก
งานมา เขามองเห็นเราและคุ่มเข้ามาหา “เจ้าสองคนนี่ ยังจะกลับมาอีกหรือ!” เขาพูดด้วยอารมณ์
โกรธจัด “เจ้ามาทำอะไรที่นี่กัน?”

จัสดิสสงบนับถอย “เราถูกส่งตัวมาจากมร.เวลบีเลิฟ” เขาตอบด้วยน้ำเสียงไม่เกรงกลัว
มร.ฟิลิโซหยุดคิดชั่วครู่ “เจ้าบอกกับเขาหรือเปล่าว่าหนิพ่อกมา?” มร.ฟิลิโซตอบได้ จัสดิสนั่งเงียบ

“เราจะไม่มีวันได้ทำงานที่เหมือนไหนก็ตามที่ข้าดูแลอยู่!” เขาตะคอกไล่ “เอาละ ออกไปให้พ้นหน้าข้าเดี๋ยวนี้!” จัสติสแคว่งจดหมายของมร.เวลบีเลิฟ “ข้าไม่สนใจจดหมายนั้นหรอก!” ฟลิโซพูด ผมมองดูผู้จัดการคนขาวหวังว่าเขาจะล้มล้างคำพูดของฟลิโซได้ แต่เขายืนนิ่งราวกับรูปปั้นและดูเหมือนจะตึงตัวเหมือนเราสองคน เราไม่มีคำตอบได้อันชาญฉลาดสำหรับฟลิโซ จึงได้แต่เดินออกมาจากห้องทำงานของเขาอย่างขลาดๆ อ่อนน้อมถ่อมตนกว่าในตอนแรก

โชคชะตาของเรากลับตาลปัตรเสียแล้ว เราไม่มีงานทำ ไม่มีหนทาง และไม่มีที่อยู่ จัสติสรู้จักคนหลายคนในโจฮันเนสเบิร์ก เขาจึงเข้าไปในเมืองเพื่อดูว่าเราจะพักที่ไหนได้บ้าง ในตอนนั้นผมมีหน้าที่เก็บกระเป๋าเดินทางของเราซึ่งยังอยู่ที่บ้านของฟลิโซ แล้วไปพบกับจัสติสที่ยอร์ซ กอซ ซึ่งเป็นเมืองเล็กๆของโจฮันเนสเบิร์กในบ่ายวันนั้น

ผมขอให้เพื่อนคนหนึ่งชื่อบิกซา ซึ่งผมรู้จักตั้งแต่ออยู่บ้านให้ช่วยขนกระเป๋าเดินทางไปที่ประตูใหญ่ ยามที่ประตูหยุดเราทั้งสองคนแล้วบอกว่าเขาจำเป็นต้องค้นกระเป๋า บิกซาประท้วงบอกว่าไม่มีของผิดกฎหมายในกระเป๋า ยามตอบว่าการค้นเป็นการทำงานตามปกติจากนั้นก็มองเข้าไปในกระเป๋าแบบผ่านๆ ไม่แม้แต่จะแตะต้องเสื้อผ้า ขณะที่ยามกำลังปิดกระเป๋าบิกซาซึ่งเป็นคนอวดดีก็พูดขึ้นว่า “ทำไมแกต้องทำให้ยุ่งยากด้วยนะ? ข้าบอกแล้วว่าในนั้นไม่มีอะไร” คำพูดนี้เองทำให้ยามไม่พอใจและตัดสินใจค้นกระเป๋าอย่างละเอียดละออ ผมเริ่มกระวนกระวายมากขึ้นเมื่อเขาเปิดดูทุกซอกมุมและตรวจกระเป๋าเสื้อกางเกงทุกใบ และแล้วก็มาถึงกันกระเป๋าและพบสิ่งที่ผมภาวนาไม่让他พบ นั่นคือปืนริวอลเวอร์ที่มีกระสุนบรรจุอยู่เต็มห่ออยู่ในเสื้อผ้า

เขาหันมาทางเพื่อนของผมแล้วพูดว่า “แกถูกจับแล้ว” ว่าแล้วก็เป่านกหวีดทำให้เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยกลุ่มหนึ่งตรงมาที่เรา เพื่อนของผมมองดูผมด้วยความรู้สึกตื่นตระหนกกระชั้นชิดขณะที่พวกนั้นพาตัวเขาไปที่สถานีตำรวจท้องถิ่น ผมตามพวกเขาไปห่างๆครุ่นคิดถึงทางออก ปืนนั้นเป็นปืนริวอลเวอร์รุ่นเก่าของพ่อซึ่งตกเป็นของผมเมื่อท่านตายไปแล้ว ผมไม่เคยใช้มันแต่่นำติดตัวมาด้วยเพื่อป้องกันเหตุร้ายที่อาจจะเกิดในเมือง

ผมไม่อาจจะให้เพื่อนมารับผิดแทนผม ดังนั้นหลังจากที่เขาเข้าไปในสถานีตำรวจได้ไม่นานผมก็ตามเข้าไปและขอพบเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบเรื่องนี้ ผมพูดกับเขาอย่างตรงไปตรงมาและเปิดเผยที่สุดเท่าที่จะทำได้ “ท่านครับ ปืนที่พบในกระเป๋าเดินทางของเพื่อนผมเป็นของผมเอง ผมได้รับมรดกตกทอดมาจากพ่อของผมที่ทรานสไก และผมนាំมันติดตัวมาที่นี่เพราะกลัวพวกมิชชันนารี” ผมอธิบายว่าผมเป็นนักเรียนมาจากฟอร์ท แฮร์ และมาอยู่ที่โจฮันเนสเบิร์กเพียงชั่วคราวเท่านั้น เจ้าหน้าที่ผู้นั้นน้ำเสียงอ่อนลงนิดหน่อยขณะที่ผมพูด และบอกว่าจะปล่อยตัวเพื่อนผมทันที แต่เขาจะต้องตั้งข้อหาผมว่ามีปืนในครอบครองแม้ว่าจะไม่จับกุมผมก็ตาม และบอกว่าผมควรจะต้องไปปรากฏตัวที่ศาลในเช้าวันจันทร์เพื่อตอบข้อกล่าวหา ผมกล่าวขอบคุณแล้วบอกกับเขาว่าผมจะไปที่ศาลในวันจันทร์อย่างแน่นอน ถึงวันจันทร์ ผมก็ไปศาลและจ่ายค่าปรับเท่านั้น

ในขณะเดียวกัน ผมก็จัดการจนได้พบกับญาติคนหนึ่งชื่อว่าการ์ลิก อิมเบเคน ในชุมชน

ยอร์ช กอซ การ์ลิก เป็นพ่อค้าเร่ขายเสื้อผ้าและมีบ้านเล็กๆหลังหนึ่งซึ่งรูปร่างคล้ายกล่อง เขาเป็นมิตรและเป็นคนกระตือรือร้น หลังจากที่อยู่ที่นั่นชั่วครู่ผมก็บอกกับเขาว่าความใฝ่ฝันที่แท้จริงของผมก็คือเป็นทนายความ เขาพูดคุยอย่างที่ผมมีความทะเยอทะยานและบอกว่าจะคิดถึงเรื่องที่ผมพูด

สองสามวันต่อมาการ์ลิกก็บอกผมว่าเขาจะพาผมไปพบ “พรรคพวกเราที่ดีที่สุดคนหนึ่ง ในโจอันเนสเบิร์ก” เราขึ้นรถไฟไปที่สำนักงานนายหน้าอสังหาริมทรัพย์ในมาร์เก็ต สตรีท ซึ่งเป็นย่านที่แออัดและเต็มไปด้วยความสนุกสนาน มีรถรางส่งเสียงอึกที่กู่อยู่ขณะเต็มไปด้วยผู้โดยสาร คนขายของบนทางเท้าทุกคน ให้ความรู้สึกว่าความมั่งคั่งและร่ำรวยอยู่ตรงหัวมุมถนนข้างหน้านี้เอง

โจอันเนสเบิร์กในเวลานั้นเป็นทั้งเมืองชายแดนและเมืองใหญ่ที่ทันสมัยในเวลาเดียวกัน คนขายเนื้อตัดเนื้อริมถนนถัดจากอาคารสำนักงานนั่นเอง เต้นท์ถูกกางอยู่ใกล้กับร้านค้าที่เต็มไปด้วยความอลหม่าน ผู้หญิงตากผ้าถัดจากตึกสูงเสียดฟ้า อุตสาหกรรมต่างๆเกิดขึ้นมากมายอันเนื่องมาจากสงคราม ในปี 1939 แอฟริกาใต้ซึ่งเป็นสมาชิกของเครือจักรภพอังกฤษประกาศสงครามกับเยอรมนี แอฟริกาใต้ได้ส่งทหารและสิ่งของไปร่วมในการทำสงคราม ความต้องการแรงงานมีสูง และโจอันเนสเบิร์กก็กลายเป็นแม่เหล็กดึงดูดชาวแอฟริกันจากชนบทที่กำลังหางานทำ ระหว่างปี 1941 ซึ่งเป็นปีที่ผมเดินทางมาถึงที่นี่และปี 1946 จำนวนชาวแอฟริกันในเมืองนี้เพิ่มขึ้นเป็นสองเท่า ทุกเช้าจะรู้สึกว่ามีคนใหญ่ขึ้นกว่าวันวาน พวกผู้ชายได้งานในโรงงานและอาศัยอยู่ใน “ชุมชนของคนที่ไม่ใช่ยุโรป” ซ็อนิวแคลร์, มาร์ตินเดล, ยอร์ช กอซ, อเล็กซานดรา, โซเฟียทาวน์ และเมืองของคนพื้นเมืองทางตะวันตก พวกเขาอยู่ในบริเวณที่เหมือนกับคุก คือมีบ้านหน้าต่างคล้ายกล่องไม้ขีดอยู่หลายพันหลังบนพื้นดินที่ปราศจากต้นไม้

การ์ลิกกับผมนั่งคอยอยู่ในห้องรับแขกของสำนักงานตัวแทนอสังหาริมทรัพย์ ขณะที่พนักงานต้อนรับชาวแอฟริกันคนสวยไปรายงานเจ้านายของเธอว่าเราเข้ามารอพบที่สำนักงานด้านในแล้ว หลังจากที่เราแจ้งข่าวแล้ว นิวอันสาวงามของเธอก็เดินไปตามเป็นพิมพ์ขณะที่เธอพิมพ์จดหมาย ผมไม่เคยเห็นพนักงานพิมพ์ดีดชาวแอฟริกันมาก่อนเลยในชีวิต ยิ่งเป็นผู้หญิงด้วยแล้วยิ่งไม่เคยเห็นเลย ในสำนักงานของรัฐบาลและเอกชนสองสามแห่งที่ผมเคยไปมาในอุมทาทาและที่พอร์ทแธร์ พนักงานพิมพ์ดีดจะเป็นคนขาวและเป็นผู้ชายเสมอ ผมยังประทับใจหญิงสาวผู้นี้เป็นพิเศษ เนื่องจาก พนักงานพิมพ์ดีดชายผิวขาวพิมพ์จดหมายโดยใช้เพียงนิ้วมือสองนิ้วซึ่งเคลื่อนไหวไปอย่างช้าๆเท่านั้น

ในไม่ช้าเธอก็มาพาเราเข้าไปที่ห้องทำงานด้านใน และแนะนำให้เรารู้จักกับชายผู้หนึ่งดูท่าทางจะอายุประมาณยี่สิบตอนปลาย หน้าตาเฉลียวฉลาดและใจดี ผิวสีอ่อนและใส่สูทแบบสองชั้น แม้ว่าเขาจะดูยังหนุ่มแต่ผมคิดว่าเขาเป็นคนเจนโลกทีเดียว เขามาจากทรานสไกแต่พูดภาษาอังกฤษคล่องแคล่วอย่างคนเมือง เมื่อออกจากห้องรับแขกที่เต็มไปด้วยผู้คนและเอกสารกองสูงที่โต๊ะทำงานของเขา

แล้ว เขาเป็นคนที่มีความมากและประสบความสำเร็จคนหนึ่งทีเดียว แต่เขาก็ไม่ได้ร่ำรวยและดูเหมือนว่าจะใส่ใจอย่างจริงจังในธุรกิจของเรา เขาซื้อออลเตอร์ ชิซูลู

สำนักงานของชิซูลูเชี่ยวชาญในเรื่องทรัพย์สินสำหรับชาวแอฟริกัน ในช่วงทศวรรษที่1940 ยังมีทรัพย์สินบางอย่างที่ชาวแอฟริกันสามารถซื้อขายได้ ที่ดินซึ่งสามารถจับจองโดยเอกชนรายย่อยได้ก็เช่นที่อเล็กซานดราและโซเฟียทาวน์ ในบางแห่งที่นั่นชาวแอฟริกันเป็นเจ้าของบ้านของพวกเขาหลายชั่วอายุคนแล้ว บริเวณอื่นที่ชาวแอฟริกันสามารถเป็นเจ้าของได้ก็คือบ้านที่มีลักษณะเหมือนกล่องไม้ขีดในเขตเทศบาล ซึ่งผู้อยู่อาศัยจ่ายค่าเช่าให้แก่สภาของเมืองโจฮันเนสเบิร์ก

ชื่อเสียงของชิซูลูเริ่มโดดเด่นขึ้นทั้งในฐานะนักธุรกิจและผู้นำท้องถิ่น เขากลายเป็นผู้มีอิทธิพลในชุมชนคนหนึ่ง เขาสนใจอย่างยิ่งเมื่อผมอธิบายให้ฟังเกี่ยวกับปัญหาที่ฟอร์ท แฮร์ ความไฝฝืนของผมที่จะเป็นทนายความและความตั้งใจของผมที่จะเรียนต่อที่มหาวิทยาลัยแอฟริกาใต้ให้จบปริญญา โดยการโอนหน่วยกิตจากฟอร์ท แฮร์ ผมไม่ได้บอกเขาเกี่ยวกับเรื่องราวที่ผมเผชิญเมื่อมาถึงโจฮันเนสเบิร์ก เมื่อผมเล่าเรื่องจบเขาก็เอนตัวไปฟังพนักเก้าอี้และไต่ตรองสิ่งที่ผมพูด จากนั้นก็มองผมอย่างสำรวจตรวจตราอีกครั้งแล้วพูดว่า มีทนายความผิวขาวอยู่คนหนึ่งซึ่งเขาร่วมงานด้วยชื่อว่าลาซาร์ ชิเดลสกี มีความสนใจในเรื่องการศึกษาของคนแอฟริกัน เขาจะขอให้ชิเดลสกีรับผมไว้เป็นเสมียนร่างคดี

ในเวลานั้น ผมมีความเชื่อว่าความเชี่ยวชาญภาษาอังกฤษและความสำเร็จในทางธุรกิจเป็นผลโดยตรงจากความสำเร็จทางการศึกษาขั้นสูง ดังนั้นผมจึงคิดเอาเองว่าชิซูลูจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัย ผมประหลาดใจอย่างยิ่งที่ทราบจากญาติของผมหลังจากที่ออกมาจากสำนักงานแห่งนั้นว่าออลเตอร์ ชิซูลูเรียนจบแค่ระดับหกเท่านั้น มันเป็นความรู้อีกอย่างหนึ่งที่ตรงข้ามกับที่ผมได้รับจากฟอร์ท แฮร์ ผมได้รับการสั่งสอนมาว่าการได้ปริญญาหมายถึงการเป็นผู้นำ และการที่จะเป็นผู้นำได้ผู้นำจะต้องได้ปริญญา แต่ในโจฮันเนสเบิร์กผมพบว่าผู้นำที่โดดเด่นส่วนใหญ่ไม่เคยเรียนมหาวิทยาลัยเลย และแม้ว่าผมจะเรียนภาษาอังกฤษทุกรายวิชาที่บังคับในระดับปริญญาตรีแล้วก็ตาม แต่ภาษาอังกฤษของผมก็ไม่ได้คล่องแคล่วหรือชัดเจนเท่ากับหลายคนที่ผมพบในโจฮันเนสเบิร์ก ซึ่งไม่ได้จบแม้แต่ระดับมัธยมด้วยซ้ำ

หลังจากที่อาศัยอยู่กับญาติของผมระยะหนึ่ง ผมก็ย้ายไปอยู่กับสาธุคุณ เจ. มานูโรแห่งคริสต์จักรแองกลิกัน บนถนนหมายเลข 8 ที่เมืองอเล็กซานดรา สาธุคุณ มานูโรเป็นชาวเทมบูและเป็นเพื่อนของครอบครัวผม เป็นคนใจกว้างและเกรงกลัวต่อพระเจ้ามาก ภรรยาของท่านซึ่งเราเรียกกันว่าโกโกเป็นคนอบอุ่น มีความเห็นอกเห็นใจ เป็นแม่ครัวที่เยี่ยมยอดมาก และเป็นคนที่ชอบช่วยเหลือคน ในฐานะที่เป็นชาวเทมบูซึ่งรู้จักกับครอบครัวของผม ท่านสาธุคุณจึงมีความรู้สึกประทับใจต่อผม “บรรพบุรุษของเราสอนให้เราแบ่งปัน” ครั้งหนึ่งท่านพูดกับผม

แต่ผมก็ยังไม่จดจำบทเรียนที่ได้จากเหมืองคราวน์ เพราะผมไม่ได้บอกกับสาธุคุณ มานูโรเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในระหว่างการเดินทางจากทรานสไก และนั่นส่งผลเสียตามมาหลังจากที่ผมย้ายไปอยู่กับครอบครัวมานูโรได้สองสามวัน ขณะที่ผมกำลังดื่มน้ำชาอยู่กับพวกเขาก็มีแขกคนหนึ่งมาเยือน โชคร้ายที่เพื่อนของครอบครัวนี้คือมิสเตอร์เฟสทิเลซึ่งเป็นผู้ดูแลสภาพเหมืองแร่ที่อยู่ในเหตุการณ์เมื่อจัสติสกับผมไปพบกับมิสเตอร์ เวลบีเลฟ มิสเตอร์เฟสทิเลและผมตกทากันอย่างคนรู้จักกัน และแม้ว่าเราจะได้พูดคุยอะไรเกี่ยวกับการพบปะกันครั้งก่อน วันรุ่งขึ้นสาธุคุณ มานูโรก็เรียกผมไปพบแล้วแจ้งให้ทราบว่าผมจะอยู่กับครอบครัวท่านไม่ได้อีกต่อไปแล้ว

ผมประณามตัวเองที่ไม่บอกความจริงทั้งหมดให้ท่านทราบแต่แรก ผมเกิดติดนิสัยหลอกหลวงเสียจนโกหกแม้เมื่อไม่จำเป็นต้องโกหก ผมเชื่อว่าสาธุคุณ มานูโรจะไม่ทำอะไรหากผมเล่าเรื่องต่างๆให้ท่านฟัง แต่เมื่อท่านมาจากรัฐเฟสทิเลทำให้ท่านรู้สึกว่าคุณหลอก เพียงชั่วระยะเวลาไม่นานที่ผมอยู่ในโจฮันเนสเบิร์ก ผมได้สร้างความไม่ไว้วางใจหลายครั้งและแต่ละครั้งความผิมนั้นได้กลับมาลงโทษผมในภายหลังตลอดเวลา ในตอนนั้น ผมรู้สึกว่าตัวเองไม่มีทางเลือก ผมตื่นตระหนกและขาดประสิทธิภาพ และผมรู้ว่าผมไม่ได้เริ่มต้นชีวิตใหม่ที่ดีเลย สำหรับคราวนี้สาธุคุณ มานูโรยังมีความสงสารจึงได้หาที่อยู่ใหม่ให้ โดยให้ผมอาศัยอยู่กับเพื่อนบ้านของท่านคือครอบครัวโซมา

มิสเตอร์โซมา เป็นหนึ่งในบรรดาชนชั้นนำชาวแอฟริกันที่เป็นเจ้าของที่ดินซึ่งมีอยู่ไม่มากนักในอเล็กซานดรา บ้านของเขาคือบ้านเลขที่ 46 อยู่บนถนนหมายเลข 7 เป็นบ้านหลังเล็กๆสำหรับคนที่มียูทอยู่หกคน แต่มันเป็นที่ที่ที่น่าอยู่ มีระเบียบและสวนเล็กๆ และเพื่อที่จะหารายได้มาจุนเจือครอบครัว มิสเตอร์โซมาก็สร้างห้องพักให้คนเช่าเหมือนกับหลายครอบครัวในอเล็กซานดรา เขาสร้างห้องๆหนึ่ง หลังคามุงด้วยดินบุอยู่ตรงปลายที่ของเขา มันเหมือนกับกระท่อมโกโรโกโสหลังหนึ่งเท่านั้นเอง พื้นสกปรก ไม่มีเครื่องทำความร้อน ไม่มีไฟฟ้า ไม่มีน้ำประปา แต่มันเป็นที่ของผมเองและผมก็มีความสุขที่ได้อยู่ที่นั่น

ขณะเดียวกัน จากการแนะนำของวอลเตอร์ ลาซาร์ ซิเคลสกีก็ตกลงรับผมเข้าทำงานเป็นเสมียนระหว่างที่ผมพยายามเรียนให้จบปริญญาตรี สำนักงานของวิทกิน ซิเคลสกี และไอเดิลแมนเป็นสำนักงานกฎหมายที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในเมืองซึ่งบริหารงานโดยทั้งคนขาวและคนดำ การที่จะเป็นทนายความในแอฟริกาใต้ได้นั้น นอกจากจะต้องเรียนกฎหมายและผ่านการสอบเฉพาะอย่างแล้ว จะต้องฝึกงานทนายความเป็นเวลาหลายปีซึ่งเรียกกันว่าการฝึกเขียนคำฟ้อง แต่เพื่อที่ผมจะเป็นผู้เขียนคำฟ้องได้ ผมจะต้องจบปริญญาตรีเสียก่อน และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวผมจึงเรียนกลางคืนที่ยูนิซา(UNISA) ซึ่งเป็นชื่อเรียกสั้นๆของมหาวิทยาลัยแห่งแอฟริกาใต้ สถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียงซึ่งให้มีการโอนหน่วยกิตระหว่างมหาวิทยาลัยได้

นอกจากจะรับทำคดีตามกฎหมายต่างๆไปแล้ว สำนักงานวิทกิน ซิเคลสกี และไอเดิลแมนยังรับทำเรื่องทรัพย์สินของชาวแอฟริกันอีกด้วย วอลเตอร์จะเป็นผู้หาลูกค้าที่ต้องการจ้างองบ้านมา

ให้ ทางสำนักงานจะดำเนินเรื่องเกี่ยวกับการยื่นขอผู้ต่างๆ แล้วก็คิดค่านายหน้าซึ่งจะไปแบ่งกับตัวแทนที่ทำเรื่องเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ ความจริงแล้วสำนักงานกฎหมายจะได้ส่วนแบ่งส่วนใหญ่ไป เหลือไว้เพียงเล็กน้อยให้แก่รายหน้าด้านอสังหาริมทรัพย์ชาวแอฟริกัน คนค่าจะได้รับเพียงเศษขนมปังจากโต๊ะอาหารเสมอ และไม่มีทางเลือกอื่นใดนอกจากจะยอมรับแต่โดยดี

แม้กระนั้นก็ตาม สำนักงานกฎหมายแห่งนี้ก็ยิ่งใจกว้างมากกว่าที่อื่น มันเป็นส่วนหนึ่งของชาวยิว และจากประสบการณ์ของผม ผมพบว่าคนยิวใจกว้างกว่าคนขาวส่วนใหญ่ในเรื่องของเชื้อชาติและการเมือง บางทีอาจจะเป็นเพราะพวกเขาเองก็เป็นเหยื่อของการเหยียดเชื้อชาติเช่นกัน การที่ลาร์ซี ซิเดสกี หัวหน้าคนหนึ่งของสำนักงานจะรับหนุ่มชาวแอฟริกันเข้าทำงานเป็นเสมียนเขียนคำฟ้องซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เคยได้ยินมาก่อนในสมัยนั้น เป็นหลักฐานของความเป็นเสรีนิยมของยิว

มร. ซิเดสกีผู้ซึ่งผมเคารพอย่างยิ่งและเป็นผู้ที่ดูแลผมด้วยความเมตตาอย่างยิ่ง สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยยิวทอเรียสแรน เป็นชายในวัยสามสิบห้ากว่าๆ ตอนที่ผมเข้าร่วมงานกับบริษัท ท่านมีส่วนในเรื่องการศึกษาของชาวแอฟริกัน โดยการบริจาคเงินและเวลาให้แก่โรงเรียนของชาวแอฟริกัน ท่านมีรูปร่างผอม เป็นคนสุภาพมาก ไว้หนวดเป็นเส้นตรงเหมือนดินสอ ท่านให้ความสนใจอย่างจริงจังในสวัสดิการและอนาคตของผม ท่านสั่งสอนผมและคนแอฟริกันโดยทั่วไปให้รู้ถึงคุณค่าและความสำคัญของการศึกษา ท่านเคยพูดว่ามีแต่การศึกษาของมวลชนเท่านั้น ที่จะปลดปล่อยประชาชนของผมได้ เนื่องจากคนที่มีการศึกษาจะไม่ยอมถูกกดขี่เพราะเขาสามารถคิดได้ด้วยตัวเอง ท่านบอกกับผมครั้งแล้วครั้งเล่าว่า การเป็นทนายความที่ประสบความสำเร็จและการเป็นตัวอย่างของความสำเร็จให้กับประชาชนของผม เป็นสิ่งที่มีคุณค่าที่สุดที่ผมควรจะกระทำ

ในวันแรกของการทำงานที่สำนักงานแห่งนี้ ผมได้พบกับบุคลากรส่วนใหญ่ของบริษัทรวมทั้งลูกจ้างชาวแอฟริกันคนหนึ่งชื่อว่ากั้ว ไรเดบซึ่งผมใช้ห้องทำงานร่วมกับ กั้วอายุแก่กว่าผมสิบปีทำงานเป็นเสมียน ล่ามและพนักงานส่งเอกสาร เขาเป็นคนเดียว ถ้าเต็มไปด้วยกลิ่นเนื้อ พูดภาษาอังกฤษ ภาษาโซโซ และภาษาซูลู ได้อย่างคล่องแคล่ว และแสดงความคิดเห็นในทุกภาษาเหล่านั้นอย่างถูกต้อง มีอารมณ์ขันและมีความเชื่อมั่น เขาเป็นคนหัวแข็งและมีข้อโต้แย้งที่เอาชนะคู่ต่อสู้ได้อยู่หมัด เขาเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่คนดำในโจฮันเนสเบิร์ก

เช้าวันแรกที่บริษัท เลขานุการสาวผิวขาวที่น่ารักคนหนึ่งชื่อว่ามิส ลิเบอร์แมน มาคอยดูแลผมแล้วบอกว่า “เนลสัน ที่บริษัทนี้เราไม่มีการแบ่งแยกสีผิวหรอกนะ” เธออธิบายว่าครึ่งของช่วงเช้าคนเสิร์ฟน้ำชาจะมาที่ห้องนั่งเล่นด้านหน้าพร้อมด้วยน้ำชา “เพื่อเป็นเกียรติในการมาเริ่มงานใหม่ของคุณ เราได้ซื้อถ้วยน้ำชาใหม่มาสองถ้วยสำหรับคุณและกั้ว” เธอบอก “พวกเลขานุการจะนำถ้วยน้ำชาไปให้เจ้านาย แต่คุณและกั้วต้องไปหยิบของตัวเองเหมือนอย่างที่เราทำนั่นแหละ เราจะเรียกคุณเองเมื่อน้ำชามาส่ง แล้วคุณก็มาเอาน้ำชาของคุณในถ้วยใหม่” เธอเสริมว่าผมควรจะไปบอกกั้วเรื่องนี้ด้วย ผมซาบซึ้งในการจัดการของเธอ แต่ผมรู้ว่า “ถ้วยใหม่สองใบ” ที่เธอระมัดระวังในการ

พูดถึงนั่นแหละที่เป็นหลักฐานของการแบ่งแยกผิวที่เธอบอกว่าไม่มี พวกเลขานุการอาจจะแบ่งปันน้ำชากับชาวแอฟริกันสองคนได้ แต่ไม่ใช่ด้วยเดียวกัน

เมื่อผมบอกกั๊วสิ่งที่มีส ลิเบอร์ตแมนพูด ผมสังเกตเห็นสีหน้าของเขาเปลี่ยนไปขณะที่ฟัง เหมือนกับที่คุณจะสามารถเห็นความคิดชั่วร้ายเกิดขึ้นในหัวของเด็กคนหนึ่งได้นั่นเอง “เนลสัน” เขาพูดขึ้น “ตอนพักดื่มน้ำชา ไม่ต้องกลัวอะไรทั้งสิ้น ทำตามที่ผมทำก็แล้วกัน” เวลา 11.00 น.มีส ลิเบอร์ตแมนก็มาแจ้งเราน้ำชามาแล้ว กั๊วเดินเข้าไปด้านหน้าของบรรดาเลขานุการทั้งหลายและสมาชิกคนอื่นๆของบริษัท ตรงไปที่ถาดน้ำชา และไม่ใส่ใจในถ้วยใหม่สองใบนั้นเลย แต่เลือกถ้วยเก่ามาเดินไปใส่น้ำตาลจำนวนมาก นมแล้วก็น้ำชา เขาเขย่าถ้วยของเขาช้าๆ แล้วก็หยุดยืนดื่มมันอยู่ตรงนั้นอย่างเอร็ดอร่อย บรรดาเลขานุการจ้องมองดูกั๊ว แล้วกั๊วก็พยักหน้ากับผมราวกับจะพูดว่า “ถึงตานายแล้ว เนลสัน”

ผมลังเลอยู่ชั่วขณะ ผมไม่ต้องการที่จะเป็นปฏิปักษ์กับบรรดาเลขานุการเหล่านั้น แต่ในเวลาเดียวกันก็ไม่อยากทำให้เพื่อนใหม่ของผมต้องรู้สึกโดดเดี่ยว ดังนั้นผมจึงทำในสิ่งที่ตามความรู้สึกของผมแล้วเป็นทางสายกลางที่สุด คือปฏิเสธที่จะดื่มน้ำชาโดยบอกว่าผมไม่กระหายน้ำ ตอนนั้นผมอายุเพียงยี่สิบสามปี และเพิ่งเริ่มยืนบนขาของตัวเองในฐานะผู้ชายคนหนึ่ง ในฐานะประชาชนของโจอันเนสเบิร์ก และในฐานะลูกจ้างในบริษัทของคนขาว และผมเห็นว่าทางสายกลางเป็นทางที่ดีที่สุดและมีเหตุผลที่สุด ตั้งแต่นั้น พอถึงเวลาน้ำชาผมจะไปที่ครัวเล็กๆ ในที่ทำงานและชงน้ำชาของผมเองตามลำพัง

พวกเลขานุการไม่ค่อยจะเกรงใจคนนัก หลังจากเหตุการณ์ครั้งนั้น เมื่อผมมีประสบการณ์มากขึ้นที่บริษัท ผมกำลังบอกข้อความให้เลขานุการผิวขาวคนหนึ่งพิมพ์อยู่ ก็พอดีมีลูกค้าคนขาวที่เธอรู้จักเดินเข้ามาในสำนักงาน เธอรู้สึกอายและเพื่อที่จะแสดงว่าเธอไม่ได้ทำตามคำสั่งของคนแอฟริกัน เธอจึงหยิบเงินมาหกเฟ็นซ์จากกระเป๋าแล้วพูดด้วยน้ำเสียงห้วนๆว่า “เนลสัน ช่วยไปซื้อแชมพูที่ร้านขายยาให้หน่อยสิ” ผมออกจากห้องไปและไปซื้อแชมพูมาให้เธอ

ในตอนแรก งานของผมก็คืองานของเสมียนปนกับงานพนักงานเดินเอกสาร ผมจะหาเอกสาร จัด และเก็บเข้าแฟ้ม บริการและส่งเอกสารทั่วโจอันเนสเบิร์ก ต่อมา ผมได้ร่างสัญญาให้กับลูกค้าชาวแอฟริกันของบริษัท แต่ไม่ว่างานที่ทำจะเล็กน้อยขนาดไหน มร. ซิเคลสก็ก็จะอธิบายให้ผมฟังว่างานนั้นทำไปเพื่ออะไรและทำไมผมต้องทำมัน ท่านเป็นครูที่มีความอดทนและใจกว้างมาก ท่านพยายามที่จะอธิบายไม่เพียงแต่รายละเอียดของกฎหมายเท่านั้น แต่รวมถึงปรัชญาที่อยู่เบื้องหลังด้วย ทักษะของท่านในเรื่องกฎหมายนั้นกว้างขวาง เนื่องจากท่านเชื่อมั่นว่ามันเป็นเครื่องมือที่สามารถจะใช้ในการเปลี่ยนแปลงสังคมได้

ในขณะที่มร. ซิเคลสก็อธิบายทักษะของท่านเกี่ยวกับกฎหมายนั้น ท่านก็เตือนผมเกี่ยวกับการเมืองไปด้วย ท่านบอกว่า การเมืองก่อให้เกิดสิ่งที่เลวร้ายที่สุดแก่มนุษย์ มันเป็นที่มาแห่งปัญหาและคอร์รัปชัน และเป็นสิ่งที่ควรหลีกเลี่ยงอย่างที่สุด ท่านวาดภาพที่น่ากลัวของสิ่งที่เกิดขึ้นกับ

ผมถ้าหากผมกล้าเข้าไปในเมือง และบอกให้ผมหลีกเลี่ยงการคบหากับคนที่ท่านมองว่าเป็นตัวก่อปัญหาและสร้างความปั่นป่วนโดยเฉพาะอย่างยิ่งกั้ว ราวเดเบและวอลเตอร์ ชิซูลู ขณะที่ยังมี

ซีเคลสกีเคารพในความสามารถของคนเหล่านั้น ท่านกลับเกลียดที่พวกเขาอยู่เกี่ยวกับการเมือง

กั้วนั้นเป็น “ตัวก่อปัญหา” ที่แท้จริงตามความหมายนั้น และเป็นผู้มีอิทธิพลในชุมชนชาวแอฟริกันแบบที่มร. ซีเคลสกีไม่รู้หรือสงสัย เขาเป็นสมาชิกของคณะที่ปรึกษาประจำเมืองของคนพื้นเมืองด้านตะวันตก ซึ่งเป็นองค์กรที่มาจากการแต่งตั้ง ประกอบไปด้วยคนพื้นเมืองสี่คนซึ่งติดต่องานกับทางการในเรื่องเกี่ยวกับเมืองนั้นๆ นอกจากนี้ ในเวลาต่อมาผมยังทราบว่ากั้วเป็นสมาชิกคนสำคัญของทั้งสภาแห่งชาติแอฟริกันและพรรคคอมมิวนิสต์

กั้วเป็นตัวของตัวเอง เขาไม่ได้ปฏิบัติต่อนายจ้างด้วยความเคารพเกินเหตุ และบ่อยครั้งที่ประณามพวกนั้นเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อชาวแอฟริกัน “พวกท่านขโมยที่ดินไปจากเรา” เขามักจะพูดเช่นนี้ “แล้วยังใช้เราเป็นทาส ตอนนี้พวกท่านยังจะบังคับให้เราจ่ายแพงหูฉี่เพื่อเอาเศษเสี้ยวของที่ดินนั้นกลับคืนมาอีก” วันหนึ่งหลังจากที่ผมกลับจากทำธุระและเข้าไปในห้องทำงานของมร.

ซีเคลสกี ผมเห็นกั้วหันไปหาเขาแล้วพูดว่า “คูลี คุณนั่งอยู่ตรงนั้นราวกับท่านลอร์ด ขณะที่นายของผมหวังว่าท่านทำธุระให้ฉัน สถานการณ์มันควรจะกลับตาลปัตรและวันหนึ่งมันจะเป็นอย่างนั้น แล้วเราจะโยนพวกคุณทั้งหมดลงทะเล” จากนั้นก็ออกไปจากห้อง มร.ซีเคลสกีได้แต่ส่ายศีรษะด้วยความไม่สบายอารมณ์

กั้วเป็นตัวอย่างของคนที่ไม่มีความรู้แต่มีการศึกษามากกว่าหลายคนที่ได้ปริญญาจากฟอร์ทแฮร์รี่ ไม่เพียงเพราะเขามีความรู้มากกว่าเท่านั้น แต่เพราะเขากล้ากว่าและมีความมั่นใจมากกว่า แม้ที่ผมตั้งใจที่จะเรียนให้จบปริญญาและเข้าเรียนในโรงเรียนกฎหมาย ผมได้เรียนรู้จากกั้วว่าปริญญาในตัวของเขาเองไม่ได้ประกันความเป็นผู้นำ และมันไม่ได้มีความหมายอะไรนอกจากว่าผู้นั้นจะเข้าไปในชุมชนและพิสูจน์ตัวเอง

ผมไม่ได้เป็นเสมือนร่างคำฟ้องคนเดียวของบริษัทวิทกิน ซีเคลสกีและไอเดลแมน มีชายอีกคนอายุเท่าๆกับผมชื่อวอนท์ เบรกแมนซึ่งเริ่มงานนั้นก่อนผมเล็กน้อย นัทเป็นคนปราดเปรื่อง น่าคบหาและเห็นใจผู้อื่น เขาจะไม่เห็นความแตกต่างของผิวโดยสิ้นเชิงและกลายมาเป็นเพื่อนผิวขาวคนแรกของผม เขาเป็นนักแสดงละครใบ้ล้อเลียนการเมือง และสามารถเลียนเสียงของยัน สมิทส์, แฟรงคลิน รูสเวลท์ และวินสตัน เชอร์ชิลได้อย่างแนบเนียนทีเดียว ผมมักจะขอคำปรึกษาจากเขาในเรื่องกฎหมายและขั้นตอนการทำงาน และเขาให้ความช่วยเหลืออย่างดียิ่ง

วันหนึ่ง ตอนพักทานอาหารกลางวัน เรากำลังนั่งกันอยู่ในห้องทำงาน นัทหยิบห่อแซนวิชออกมา แล้วหยิบแซนวิชมาคู่หนึ่งพูดว่า “เนลสัน จีบที่ปลายแซนวิชอีกข้างหนึ่งสิ” ผมไม่แน่ใจว่าทำไมเขาขอให้ทำเช่นนั้น แต่เนื่องจากความหิวผมเลยทำตาม “เอาละ ดึงไป” เขาบอก แล้วแซนวิชก็ขาดออกเป็นสองท่อน

“เอาละ กินซะ” เขาบอกอีก ขณะที่ผมกำลังเคี้ยวอยู่นั้น นัทก็พูดขึ้นว่า “เนลสัน สิ่งที่เราเพิ่งทำนี้เป็นสัญลักษณ์ของปรัชญาของพรรคคอมมิวนิสต์ คือการแบ่งปันทุกสิ่งทุกอย่างที่เรามี” เขาบอกกับผมว่าเขาเป็นสมาชิกของพรรคคอมมิวนิสต์และอธิบายให้ฟังคร่าวๆถึงแนวคิดของพรรคดังกล่าว ผมรู้ว่ากั๋วก็ก็เป็นสมาชิกของพรรคนี้แต่เขาไม่เคยชักชวนใครให้เข้าร่วมด้วย ผมฟังนัทในวันนั้นและในอีกหลายโอกาสต่อมาเมื่อเขาพูดถึงความประเสริฐของลัทธิคอมมิวนิสต์และพยายามที่จะชักชวนให้ผมเข้าร่วม ผมรับฟังเขา ถามคำถามต่างๆ แต่ไม่ได้เข้าร่วม ผมไม่คิดจะเข้าร่วมในพรรคการเมืองใดๆ และคำแนะนำของมร. ซิเคลสก็ยังคงก้องอยู่ในหูผม ผมเป็นคนค่อนข้างเคร่งศาสนาด้วย และการที่พรรคนี้ไม่เชื่อถือในศาสนาทำให้ผมไม่สนใจ แต่ผมก็ซาบซึ้งในแขนวิชครั้งนั้น

ผมขอบไปไหนมาไหนกับนัท และเราออกไปด้วยกันบ่อยครั้งรวมทั้งการไปฟังบรรยายและร่วมประชุมพรรคคอมมิวนิสต์ ผมไปด้วยความใฝ่รู้ทางวิชาการมากกว่า ผมเพิ่งตระหนักถึงประวัติศาสตร์ของการกดขี่ทางเผ่าพันธุ์ และได้เห็นการต่อสู้คิ์นรินในแอฟริกาใต้เป็นเรื่องของเชื้อชาติโดยแท้ แต่พรรคคอมมิวนิสต์มองการต่อสู้ในแอฟริกาใต้เป็นเรื่องของการต่อสู้ทางชนชั้นสำหรับพรรคคอมมิวนิสต์แล้วมันเป็นเรื่องของคนที่ร่ำรวยกดขี่คนยากจน นี่เป็นสิ่งที่น่าติดตามสำหรับผม แต่ดูเหมือนว่าจะไม่เกี่ยวกับสถานการณ์ในแอฟริกาใต้ในปัจจุบันนี้นัก มันอาจจะใช้ได้กับเยอรมนี หรืออังกฤษ หรือรัสเซีย แต่ดูเหมือนจะไม่เหมาะสมกับประเทศที่ผมรู้จัก แม้กระนั้นผมก็รับฟังและเรียนรู้

นัทเชิญผมไปร่วมงานเลี้ยงที่มีผู้คนทั้งผิวขาว แอฟริกัน อินเดีย และพวกลูกผสมหลายครั้ง การชุมนุมดังกล่าวจัดโดยพรรคคอมมิวนิสต์และแจกส่วนใหญ่มักเป็นสมาชิกพรรค ผมจำได้ว่าผมตื่นเต้นมากในครั้งแรกที่ไป เนื่องจากไม่คิดว่าตัวเองแต่งตัวเหมาะสม ที่ฟอร์ท แฮร์ เราถูกสอนให้ผูกเนคไทและสวมแจ็กเก็ตไปงานสังคมใดๆก็ตาม ดังนั้นแม้ว่าในตู้เสื้อผ้าจะไม่มีอะไรให้เลือกมากนักแต่ผมก็อุตส่าห์หาเนคไทได้เส้นหนึ่งเพื่อใส่ไปงานปาร์ตี้

ผมได้พบกลุ่มคนที่มีชีวิตชีวาและน่าคบหาซึ่งไม่ใส่ใจในเรื่องสีผิวเลย มันเป็นหนึ่งในงานสังสรรค์ที่มีคนหลายเผ่าพันธุ์มารวมกันที่ผมเคยไปมา และผมทำตัวเป็นผู้สังเกตการณ์มากกว่าจะเป็นผู้ร่วมงาน ผมรู้สึกอายอย่างยิ่ง ประหม่าและไม่พร้อมที่จะเข้าร่วมในการสนทนาที่ใช้ศัพท์สูงและคล่องแคล่ว ความคิดของผมดูเหมือนจะค่อยพัฒนาเมื่อเทียบกับคำพูดที่ซับซ้อนรอบๆตัว

ช่วงหนึ่งในคืนนั้นเองผมได้รับการแนะนำให้รู้จักกับไมเคิล ฮาร์เมล ซึ่งผมได้รับการบอกเล่าว่าจบปริญญาโททางภาษาอังกฤษจากมหาวิทยาลัยโรดส์ ผมทิ้งในคิกริชของเขาแต่เมื่อได้พบเขาผมก็คิดกับตัวเองว่า “หมอนี้จบปริญญาโทแต่ไม่ผูกแม้แต่เนคไท!” ผมไม่เข้าใจในสิ่งที่ขัดแย้งกันนี้ในเวลาต่อมาไมเคิลและผมกลายเป็นเพื่อนกัน และผมชื่นชมเขามาก ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากเขาปฏิเสธรูปแบบที่ค่อนข้างงี่เง่าหลายอย่างที่ครั้งหนึ่งผมเคยยึดถือ เขาไม่เพียงแต่เป็นนักเขียนที่เปรี๊ยะปราด แต่ยังเป็นคนที่ยึดมั่นในลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างเหนียวแน่นจนกระทั่งเขาใช้ชีวิตเฉกเช่นชาวแอฟริกันคนหนึ่ง แม้ว่าเขาสามารถจะอยู่อย่างหรูหราเท่านั้นได้

ชีวิตในอเล็กซานดรามีชีวิตชีวาและอันตรายรอบด้าน มันเป็นบรรยากาศที่ร่าเริง เป็นความรู้สึกของการผจญภัย ผู้คนมีความสามารถ แม้ว่าในตัวเมืองจะมีตึกที่สง่างามอยู่บ้างแต่อาจจะเรียกได้ว่าเป็นสลัม เนื่องจากผู้คนมีชีวิตอยู่โดยปราศจากการเหลียวแลของทางการ ท้องถนนรกรุงรังจนไม่มีทางเดินและสกปรก เต็มไปด้วยผู้หิวโหย เด็กๆที่ขาดแคลนดูแลตัวเองไว้ด้วยรังแกเปลือย อาสาสมัครกลุ่มไปด้วยควันทาที่บดจากกองไฟที่จุดจากถ่านในเตาสังกะสีและเตาดิน ท่อประปาเพียงท่อเดียวให้บริการหลายบ้าน แอ่งน้ำมีกลิ่นเหม็น น้ำที่ขังตามถนนเต็มไปด้วยตัวทากที่มากองรวมกันอยู่ขอบถนน อเล็กซานดราเป็นที่รู้จักกันในนาม “เมืองที่มีดมน” เนื่องจากไม่มีไฟฟ้าใช้เลย การเดินทางกลับบ้านตอนกลางคืนเป็นอันตรายอย่างยิ่ง เนื่องจากไม่มีแสงสว่าง ความเจ็บปวดทำลายในบางครั้งด้วยเสียงตะโกน เสียงหัวเราะและบางครั้งก็เสียงป็น ช่างเป็นความมืดที่แตกต่างจากที่ทรานส์ไคซึ่งดูเหมือนจะต้อนรับเราเข้าไปในอ้อมอก

ตัวเมืองอเล็กซานดราแออัดอย่างที่สุด ทุกตารางฟุตถูกจับจองด้วยบ้านโทรมๆหรือกระท่อมที่หลังคามุงด้วยสังกะสี และบ่อยครั้งที่มิเหตุการณ์เลวร้ายเกิดขึ้นในสถานที่เสื่อมโทรมอย่างยิ่งเหล่านี้ ชีวิตราคาถูก ปีนและมิดมีอำนาจในตอนกลางคืน พวกมิชชันนารีรู้จักกันในนาม “สอพลิส” จำนวนมากจะพกมิดที่มีประกายวูบวบ หรือมิดสปริง ในเวลานั้นพวกเขาเลียนแบบคาราหนิงอเมริกันด้วยการสวมหมวกสักหลาด สวมสูทสองชั้นและเนคไทเส้นใหญ่มีสีสัน การปราบปรามของเจ้าหน้าที่ตำรวจมีอยู่เป็นประจำในอเล็กซานดรา ตำรวจจับกุมผู้คนเป็นจำนวนมากที่ก่อความรุนแรง พกเครื่องเค็มมีนเมาและไม่จ่ายภาษีบำรุงรัฐ เกือบทุกชอกทุกมุมจะมีร้านขายเหล้า ผิดกฎหมายซึ่งขายเบียร์ที่ทำขึ้นเอง

แม้ว่าบางแง่มุมของชีวิตในอเล็กซานดราจะเป็นเหมือนนรก แต่ในอีกแง่หนึ่งเมืองนี้ก็ยังเป็นเหมือนสวรรค์ด้วย เนื่องจากเป็นหนึ่งในจำนวนไม่กี่แห่งของประเทศที่ชาวแอฟริกันจะสามารถหาทรัพย์สินและดำเนินกิจการของตนเองได้ เป็นที่ที่ผู้คนไม่จำเป็นจะต้องก้มหัวให้กับทรราชย์ผู้ปกครองท้องถิ่นผิวขาว อเล็กซานดราเป็นเมืองแห่งความหวัง เห็นได้จากคนของเราจำนวนหนึ่งได้ตัดขาดความสัมพันธ์กับพื้นที่ในชนบทและกลายมาเป็นคนเมือง รัฐบาลซึ่งพยายามจะให้คนแอฟริกันอยู่ในชนบทหรือทำงานในเมืองยืนยันว่าชาวแอฟริกันโดยธรรมชาติแล้วเป็นคนชนบท ไม่เหมาะสมกับชีวิตในเมือง อเล็กซานดราแม้ว่าจะมีปัญหาและอ่อนแอแต่ก็พิสูจน์ให้เห็นว่าคำพูดดังกล่าวไม่เป็นความจริง พลเมืองของอเล็กซานดราเป็นชาวแอฟริกันทุกกลุ่มภาษา ทั้งหมดปรับตัวเข้ากับชีวิตในเมืองได้ดีและมีความสำนึกทางการเมือง ชีวิตในเมืองจะทำให้การแบ่งแยกระหว่างเผ่าและเชื้อชาติหมดไป ชาวเมืองไม่ว่าจะเป็นชาวกอซาหรือโซโทหรือซูลูหรือซางอัน ล้วนเป็นคนอเล็กซานเดรีย นั่นก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกันซึ่งทำให้ผู้ปกครองผิวขาววิตกกังวลอย่างยิ่ง รัฐบาลได้พยายามใช้เทคนิคการแบ่งแยกแล้วปกครองอยู่เสมอเมื่อต้องเกี่ยวข้องกับชาวแอฟริกัน และอยู่ได้ เนื่องจากการแบ่งแยกเชื้อชาติอย่างรุนแรงระหว่างประชาชน แต่ในสถานที่อย่างอเล็กซานดรา ความแตกต่างเหล่านี้ถูกลบหายไป

อเล็กซานดราได้ชีวิตใหม่ที่อันมีคุณค่าในใจของผม มันเป็นสถานที่แห่งแรกที่ผมต้องอยู่ห่างไกลจากบ้าน แม้ว่าในเวลาต่อมาผมจะมาอยู่ที่ออร์แลนโดซึ่งเป็นย่านเล็กๆของโซเวโตเป็นเวลานานกว่าในอเล็กซานดราก็ตาม แต่ผมก็มองว่าเมืองอเล็กซานดราเป็นเหมือนครอบครัวซึ่งไร้บ้านที่เป็นหลักเป็นฐาน ส่วนออร์แลนโดเป็นที่ซึ่งผมมีบ้านแต่ไร้ครอบครัว

ในปีแรกนั้น ผมเรียนรู้ถึงความยากจนมากกว่าที่เคยพบในวัยเด็กของผมในนูนิ ผมจะไม่มีเงินเลยแต่ก็สามารถมีชีวิตอยู่ได้ด้วยทรัพยากรที่น้อยมาก บริษัทกฎหมายจ่ายเงินให้ผม 2 ปอนด์ต่อสัปดาห์ โดยกรุณาไม่คิดค่าพรีเมียมเสริมบนร่างคำฟ้องซึ่งปกติจะต้องจ่ายให้กับบริษัท จากเงินจำนวนนั้นผมจ่าย เป็นค่าที่พักที่บ้านโซมา 13 ซิลลิงหรือ 4 โคมส์ต่อเดือน การเดินทางที่ถูกที่สุดจากอเล็กซานดราไป-กลับที่ทำงานก็คือรถบัส “สำหรับคนพื้นเมือง” หรือสำหรับคนแอฟริกันเท่านั้น ซึ่งตก 1 ปอนด์กับ 10 ซิลลิงต่อเดือน ทำให้รายได้ของผมเกือบไม่เหลือทีเดียว ผมยังจ่ายค่าธรรมเนียมที่มหาวิทยาลัยแห่งแอฟริกาใต้ด้วยเพื่อที่จะได้จบปริญญาโดยการเรียนทางไกล ผมจ่ายประมาณ 1 ปอนด์เป็นค่าอาหาร บางส่วนของเงินเดือนถูกจ่ายไปกับสิ่งของที่มีความสำคัญมากคือเทียนไข ซึ่งถ้าหากไม่มีผมไม่สามารถจะเรียนหนังสือได้ ผมไม่มีเงินพอจะซื้อตะเกียงน้ำมันได้ เทียนไขจึงช่วยให้ผมสามารถอ่านหนังสืออยู่ได้จนดึก

ผมมักจะขาดเงินประมาณ 2-3 เพ็นซ์ทุกเดือน บางครั้งผมต้องเดินเป็นระยะทาง 6 ไมล์ไปยังตัวเมืองในตอนเช้า และอีก 6 ไมล์กลับจากเมืองในตอนเย็นเพื่อที่จะประหยัดค่ารถบัส บ่อยครั้งที่ผมกินอาหารไม่กี่คำและไม่ได้เปลี่ยนเสื้อผ้าเป็นเวลาหลายวัน มร.ซิเคลสกีซึ่งสูงพอๆกับผมเคยให้สูทเก่าๆของท่านแก่ผมตัวหนึ่ง ผมใส่มันทุกวันเป็นเวลาเกือบห้าปีด้วยการเย็บและปะ ท้ายที่สุดมันกลายเป็นผ้าที่ปะต่อกันมากกว่าเป็นสูท

บ่ายวันหนึ่งผมกำลังกลับไปอเล็กซานดราโดยรถบัสและได้ที่นั่งติดกับชายคนหนึ่งอายุพอๆกับผม เขาเป็นคนหนุ่มประเภทที่ได้รับอิทธิพลการแต่งตัวมาจากพวกมิชชันนารีที่แต่งตัวด้วยเสื้อผ้าที่ตัดเย็บอย่างดีแบบในหนังสืออเมริกัน ผมรู้สึกว้าวของผมไปเตะปลายเท้าของเขา เขาลังเกตเห็นและขยับตัวหนีอย่างระมัดระวังจนกระทั่งเสื้อของผมไม่ถูกเสื้อของเขา มันเป็นการแสดงออกเพียงเล็กน้อย ตอนนั้นผมรู้สึกขบขันเมื่อนึกถึงเหตุการณ์นั้น แต่ในเวลานั้นผมรู้สึกเจ็บปวด

แง่ดีของความยากจนมีไม่มากนัก ส่วนใหญ่มันจะเป็นเรื่องของการฟุ่มเฟือยมิตรภาพ หลายคนจะแสดงตัวว่าเป็นเพื่อนกับคุณถ้าคุณร่ำรวย แต่เมื่ออยู่ไม่กี่คนซึ่งมีคุณค่ามากจะทำเช่นนั้นเมื่อคุณยากจน ถ้าหากความมั่งคั่งเป็นแม่เหล็กดึงดูดแล้วละก็ ความยากจนก็เป็นตัวผลัก แต่ความยากจนบ่อยครั้งก็แสดงให้เห็นถึงความใจกว้างอย่างแท้จริงในตัวผู้คน เช้าวันหนึ่งผมตัดสินใจที่จะเดินเข้าไปในเมืองเพื่อประหยัดเงินและเห็นหญิงสาวคนหนึ่งซึ่งเคยเรียนกับผมที่ฟอร์ท แฮร์ เธอชื่อฟิลิสมาเซโก เธอกำลังเดินตรงมาทางผมบนถนนด้านเดียวกัน ผมรู้สึกอายที่ใส่เสื้อผ้าเก่าคร่ำคร่าจึงเดินข้ามถนนไปอีกฝั่งหนึ่งหวังว่าเธอจะจำผมไม่ได้ แต่ผมได้ยินเสียงเธอเรียกว่า “เนลสัน....เนลสัน!” ผมหยุดเดินและข้ามถนนไปหา แสร้งทำเป็นว่าไม่เห็นเธอในตอนแรก เธอคือใจที่ได้พบผม แต่ผมรู้ดี

ว่าเธอสังเกตเห็นท่าทางโทรมๆของผม “เนลสัน” เธอพูดขึ้น “นี่ที่อยู่ฉัน 234 ออร์แลนโด ฮิสต์มานะ มาเยี่ยมฉัน” ผมตั้งใจที่จะไม่ทำให้ตัวเองขายหน้าอีก แต่วันหนึ่งผมต้องการอาหารมากจึงแวะไปที่นั่น เธอเลี้ยงอาหารผมโดยไม่ได้เอ่ยถึงความยากจนของผมเลย และจากนั้นผมก็ไปเยี่ยมเธอเรื่อยมา

เจ้าของบ้านผมคือมร.โซมาไม่ใช่คนร่ำรวยแต่เป็นคนชอบช่วยเหลือคน ตลอดช่วงเวลาที่ผมอยู่ที่บ้านเขานั้น ทุกวันอาทิตย์ท่านและภรรยาของท่านจะเลี้ยงอาหารกลางวันผม และหนูรื้อนๆกับผักนั้นก็มักจะเป็นอาหารจานร้อนเพียงมื้อเดียวในสัปดาห์ของผม ดังนั้น ไม่ว่าผมจะอยู่ที่ไหนและทำอะไร ผมจะไม่พลาดที่จะกลับมาที่บ้านของครอบครัวโซมาในวันอาทิตย์ เพราะวันอื่นๆในสัปดาห์ผมจะต้องอยู่ด้วยขนมปัง บางครั้งพวกเลขานุการที่บริษัทก็จะนำอาหารมาให้บ้าง

ในตอนนั้นผมเซมมาก ประกอบกับความยากจนและความเป็นคนชนบททำให้เกิดเรื่องขบขันขึ้นมากมาย วันหนึ่งไม่นานหลังจากที่ผมไปอยู่กับครอบครัวโซมา ขณะที่ผมเดินทางจากโจฮันเนสเบิร์กกลับบ้านและกำลังหิวมาก ผมมีเงินที่เก็บออมมาและตัดสินใจจะซื้อเนื้อมากินบ้างเนื่องจากผมไม่ได้กินมานานแล้ว ผมไม่เห็นร้านขายเนื้อเลยดังนั้นผมจึงเข้าไปในร้านขายอาหารสำเร็จรูป ซึ่งเป็นร้านแบบที่ผมไม่เคยพบมาก่อนเลยจนกระทั่งมาที่โจฮันเนสเบิร์ก ผมมองดูผ่านกระจกเห็นเนื้อชิ้นใหญ่น่ากินจึงขอให้ผู้ชายที่อยู่หลังเคาน์เตอร์ตัดออกมาชิ้นหนึ่ง เขาห่อมันแล้วผมก็ใส่มันไว้ในใต้แขนและมุ่งหน้ากลับบ้าน ฝนหวานถึงอาหารเย็นที่รอคอยผมอยู่

เมื่อมาถึงห้องพักที่อเล็กซานดรา ผมก็เรียกเด็กสาวคนหนึ่งซึ่งเป็นหนึ่งในบรรดาลูกๆที่บ้านใหญ่มาก เธออายุเพียงเจ็ดขวบแต่เป็นเด็กฉลาด ผมบอกกับเธอว่า “ช่วยเอาเนื้อชิ้นนี้ไปให้พี่สาวคนไหนก็ได้ทำให้สุกหน่อยได้ไหมจ๊ะ?” ผมเห็นเธอพยายามกลืนยิ้มแต่เธอเคารพผู้อาวุโสกว่าจึงไม่หัวเราะออกมา ด้วยความไม่พอใจผมถามว่ามีอะไรผิดปกติหรือเปล่า เธอพูดเบาๆว่า “เนื้อนี้สุกอยู่แล้ว” ผมถามว่าเธอพูดอะไร เธอบอกว่าผมซื้อแฮมรมควันมาและนั่นหมายความว่าพร้อมที่จะกินได้เลย นี่เป็นสิ่งใหม่ที่สุดสำหรับผม แต่แทนที่จะยอมรับว่าไม่รู้ ผมกลับบอกเธอว่าผมรู้แล้วว่ามันเป็นแฮมรมควันแต่ผมต้องการอุ่นมัน เธอรู้ดีว่าผมเสแสร้งแต่ก็วิ่งไปทำธุระให้ เนื้อนั้นอร่อยมาก

ในอเล็กซานดราผมได้รู้ถึงความสัมพันธ์กับเอเลน เอ็นคาบินเด เธอเป็นคนร่ำรวย สนุกสนาน ผมรู้จักเธอมาตั้งแต่เฮลด์ทาวน์และเธอมาสอนหนังสืออยู่ที่โรงเรียนแห่งหนึ่งในอเล็กซานดรา ความจริงแล้วเอเลนและผมเกิดรักกัน ผมรู้จักเธอเพียงผิวเผินที่เฮลด์ทาวน์แต่ที่อเล็กซานดราความสัมพันธ์ของเราเบ่งบานขึ้น เวลาว่างที่ผมมีเพียงเล็กน้อยในช่วงนั้น ผมจะชุลくอยู่กับเธอ การจีบกันเป็นเรื่องยาก เรามักจะถูกห้อมล้อมด้วยผู้คนเสมอ และก็มีที่ไม่ว่างนักที่จะไปมีเพียงแห่งเดียวที่เราสามารถจะอยู่กันตามลำพังได้ก็คือข้างนอก ภายใต้ดวงอาทิตย์หรือดวงดาว ดังนั้น เอเลนกับผมจึงต้องเที่ยวไปด้วยกันในทุ่งหญ้าและเนินเขารอบๆตัวเมือง ส่วนใหญ่แล้วเราก็แค่เดินกันไปเฉยๆ และเมื่อเราทั้งสองคนมีเวลาเราก็จะนำอาหารไปกินนอกบ้านกัน

เอเลนเป็นคนสาวซี และแม้ว่าความเป็นเผ่าพันธุ์นิยมจะไม่ค่อยมีนักในตัวเมือง แต่เพื่อนสนิทคนหนึ่งของผมก็ประณามความสัมพันธ์ของเราด้วยเหตุผลเรื่องเผ่าพันธุ์เพียงอย่างเดียว ผมปฏิเสธสิ่งเหล่านี้โดยสิ้นเชิง แต่ภูมิหลังที่แตกต่างกันของเราทำให้เกิดปัญหาอยู่บ้าง มิสซิส มานูโร ภรรยาของท่านสาธุคุณไม่ค่อยใส่ใจในความรู้สึกของเอเลน เป็นเพราะเธอเป็นคนสาวซี วันหนึ่งขณะที่ผมอยู่ที่บ้านของครอบครัวมานูโร มีคนมาเคาะประตูบ้าน มิสซิส มานูโรไปเปิดประตู ผู้ที่มาเคาะประตูคือเอเลนนั่นเองและมิสซิส มานูโรบอกกับเธอว่าผมไม่อยู่ ภายหลังเธอจึงพูดกับผมว่า “โอ เนลสัน มีผู้หญิงมาหาเธอที่นี่” แล้วก็ถามผมว่า “ผู้หญิงคนนั้นเป็นคนชาวอันไซไหม?” แม้ว่าชาวอันไซจะเป็นคนหยิ่งและมีเกียรติ แต่ในเวลานั้นชาวอันไซก็ถูกจัดว่าด้อยกว่า คำว่าชาวอันไซจึงเป็นคำดูถูก ผมรู้สึกไม่พอใจและพูดว่า “เธอไม่ใช่คนชาวอันไซหรอก เธอเป็นคนสาวซี” มิสซิส มานูโรเห็นว่าผมควรจะคบกับผู้หญิงกochaเท่านั้น

คำแนะนำเช่นนั้นไม่อาจหยุดยั้งผมได้ ผมรักและนับถือเอเลน และไม่สนใจกับคำแนะนำของคนที่ไม่เห็นด้วย และสำหรับผมแล้วความสัมพันธ์ของเราเป็นสิ่งแปลกใหม่และผมกล้าที่จะมีไมตรีกับผู้หญิงที่ไม่ใช่ชาวกocha ผมยังเด็กและค่อนข้างกว้างขวางในเมืองใหญ่ และเอเลนแสดงบทบาทไม่เพียงแต่เป็นคู่รักเท่านั้นแต่ยังเป็นเหมือนแม่ที่คอยสนับสนุน ให้ความเชื่อมั่นและทำให้ผมมีความเข้มแข็งและความหวัง แต่อีกสองสามเดือนต่อมาเอเลนก็ย้ายบ้านไป และเป็นที่น่าเศร้าว่าเราขาดการติดต่อกันตั้งแต่นั้น

ครอบครัวโชมามีลูกสาวอยู่ห้าคน แต่ละคนน่ารัก แต่ที่น่ารักที่สุดในบรรดาทั้งหมดชื่อว่าดีดี เธออายุรุ่นราวคราวเดียวกับผม เธอทำงานเป็นคนงานของรัฐบาลท้องถิ่นในเมืองเล็กๆของชนชาวซานเมืองโจฮันเนสเบิร์ก ตอนที่ผมย้ายเข้าไปอยู่ที่บ้านนั้นใหม่ๆ ผมเห็นเธอน้อยครั้งมากและชั่วประเดี๋ยวประด๋าว แต่ต่อมา เมื่อผมคุ้นเคยกับเธอมากขึ้น ผมก็หลงรักเธอ แต่ดีดีไม่ได้สนใจในตัวผม สิ่งที่เธอสนใจก็คือความจริงที่ว่าผมมีสุทเท์ๆอยู่ตัวหนึ่งและเสื้อเชิ้ตอยู่ตัวเดียว และสารรูปผมไม่ต่างไปจากคนจรจัด

ทุกสุดสัปดาห์ดีดีจะกลับมาที่อเล็กซานดรา มีชายหนุ่มคนหนึ่งมาส่งเธอที่บ้านซึ่งผมเดาว่าเป็นคู่รักของเธอ เขาเป็นคนแต่งตัวมีสไตล์ ทำทางมีเงิน ขับรถเก๋ง ซึ่งเป็นอะไรที่ไม่ธรรมดา เขาสวมสูทสองชั้นแบบอเมริกันราคาแพงและสวมหมวกปีกกว้าง พิถีพิถันในการแต่งตัวอย่างยิ่ง เขาจะต้องเป็นพวกมิชชันนารีทำอะไรทำนองนั้น แต่ผมก็ไม่มั่นใจนัก เขาจะยืนอยู่บนสนามหญ้าหน้าอกบ้านและเอามือล้วงกระเป๋าเสื้อ ทำท่าทางแบบมีระดับ เขาทักทายผมอย่างสุภาพ แต่เห็นได้ว่าเขาไม่ได้มองว่าผมจะเป็นคู่แข่งของเขาเลย

ผมอยากจะบอกดีดีว่าผมรักเธอ แต่เกรงว่าการรักของผมจะไม่ใช่ที่ต้องการของเธอ ผมไม่ใช่ดอน ฮวน เป็นคนขี้อายและประหม่าในหมู่สาวๆ ผมไม่รู้จักและไม่เข้าใจเกมความรักที่คนอื่นชอบเล่นจนดูเป็นเรื่องง่ายๆ ช่วงสุดสัปดาห์บางทีแม่ของดีดีก็จะใช้ให้เธอนำอาหารมาให้ผม

ดีดีจะมาที่ประตูของผมพร้อมกับจานอาหาร และผมสามารถบอกได้เลยว่าเธอแค่ต้องการทำหน้าที่ของเธอให้เสร็จเร็วที่สุดเท่าที่จะเร็วได้ แต่ผมจะพยายามอย่างที่สุดที่จะรั้งเธอไว้ ผมจะถามความเห็นเธอเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ถามคำถามสารพัด “ไหน เธอเรียนชั้นไหนแล้ว?” ผมจะถามทำนองนี้ “ระดับห้า” เธอตอบ “แล้วทำไมออกเสียล่ะ?” ผมถาม เธอตอบอย่างเบื่อหน่าย “อ้อ เธอต้องกลับไปเรียนนะ” ผมพูด “เธออายุเท่าๆกันเองนี่” ผมพูดต่อ “และไม่เห็นแปลกเลยที่จะกลับไปเรียนอีกตอนอายุเท่านี้ ไม่อย่างนั้นเธอจะเสียใจเมื่อโตขึ้น เธอจะต้องคิดให้ดีเกี่ยวกับอนาคต ตอนนี้เธอยังรู้สึกดีเพราะเธอยังสาวและสวยและมีคนชื่นชมมากมาย แต่เธอจะต้องมี อาชีพที่อิสระ”

ผมตระหนักดีว่าสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่คำหวานนักที่ชายหนุ่มจะพึงพูดกับหญิงสาวที่ตนรัก แต่ผมไม่รู้ว่าจะพูดอะไรกับเธอ เธอฟังอย่างตั้งใจ แต่ผมรู้ว่าเธอไม่ได้สนใจ อาจจะเป็นเพราะเธอรู้สึกว่าตัวเองค่อนข้างเหนือกว่าผม

ผมต้องการจะขอแต่งงานกับเธอแต่ไม่อยากจะมั่นใจว่าเธอจะตอบตกลง แม้ว่าผมจะรักเธอแต่ก็ต้องการสร้างความพอใจให้กับเธอด้วยการปฏิเสธผม ผมได้แต่เฝ้าดูแต่ไม่กล้าในเรื่องของความรักไม่เหมือนกับเรื่องการเมือง ความระมัดระวังไม่ได้เป็นผลดีเสมอไป ผมไม่มีความมั่นใจมากพอที่จะคิดว่าผมอาจจะประสบความสำเร็จ และก็ไม่มี ความมั่นใจพอที่จะรับความผิดหวังถ้าหากว่าไม่สำเร็จ

ผมอยู่ที่บ้านหลังนั้นประมาณหนึ่งปี และสุดท้ายผมก็ไม่ได้เปิดเผยความรู้สึกออกมา ดีดีไม่ได้แสดงความสนใจในตัวคู่รักของเธอหน่อยเลยหรือแสดงความสนใจในตัวผมมากขึ้นเลย ผมกล่าวคำอำลาด้วยความรู้สึกขอบคุณในความเป็นมิตรของเธอและความโอบอ้อมอารีของครอบครัวเธอ ผมไม่ได้พบดีดีอีกเลยเป็นเวลาหลายปี จนกระทั่งวันหนึ่ง นานหลังจากนั้นมาก ผมกำลังฝึกงานกฎหมายอยู่ที่โจฮันเนสเบิร์ก หญิงสาวคนหนึ่งและแม่ของเธอเดินเข้ามาในสำนักงานของผม ผู้หญิงคนนั้นมีลูกหนึ่งคนและคู่รักของเธอไม่ต้องการแต่งงานกับเธอ เธอกำลังหาทางฟ้องร้องเขาอยู่ หญิงสาวคนนั้นคือดีดีนั่นเอง ตอนนั้นเธอดูอิดโรยและสวมเสื้อผ้าหม่นๆ ผมรู้สึกเศร้าใจที่เห็นเธอในสภาพเช่นนั้นและคิดว่าสิ่งต่างๆช่างกลับตาลปัตรไปได้ขนาดนี้ ในที่สุดเธอก็ไม่ได้ฟ้องร้องคู่รักของเธอ และผมก็ไม่ได้พบเธออีกเลย

แม้ว่าผมจะขาดความโรแมนติกไปบ้าง แต่ผมก็ค่อยๆปรับตัวเข้ากับชีวิตในเมืองและเริ่มพัฒนาความเข้มแข็งภายใน ด้วยความเชื่อที่ว่าผมสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยดีภายนอกโลกที่ผมเติบโตมา ผมค่อยๆค้นพบว่าผมไม่จำเป็นต้องอาศัยความเชื่อมโยงกับราชวงศ์ที่ผมมีอยู่หรือการสนับสนุนจากครอบครัวเพื่อที่จะก้าวไปข้างหน้า และผมก็สร้างความสัมพันธ์กับผู้คนซึ่งไม่ได้รู้จักหรือสนใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผมกับราชวงศ์เพิ่มขึ้ ผมมีบ้านของผมเอง แม้จะด้อยแต่ก็เป็นบ้านของผม และผมค่อยๆพัฒนาความเชื่อมั่นและการพึ่งพาตนเองซึ่งจำเป็นต่อการยืนอยู่บนสองขาของตัวเอง

ในปลายปีค.ศ. 1941 ผมได้รับแจ้งว่าท่านผู้สำเร็จราชการจะเดินทางมาเยือนโจฮันเนสเบิร์กและต้องการจะพบผม ผมกระวนกระวายใจแต่รู้ว่าผมจำเป็นต้องพบท่าน และความจริงใจผมก็ต้องการจะพบท่านเช่นกัน ท่านพักที่สำนักงานใหญ่ของสมาคมผู้ใช้แรงงานชาวพื้นเมืองวิทวอเตอร์สแรนด์ ซึ่งเป็นตัวแทนจัดหางานสำหรับคนงานในเมืองที่เรียงรายอยู่ตลอดชายฝั่ง

ท่านผู้สำเร็จราชการดูเปลี่ยนไปมาก หรือบางทีอาจจะเป็นผมเองที่เปลี่ยนไป ท่านไม่เคยเอ่ยถึงแม้แต่ครั้งเดียวเรื่องที่ผมหนีออกจากบ้าน เรื่องฟอร์ท แฮร์ หรือเรื่องการแต่งงานซึ่งไม่ได้เกิดขึ้น ท่านให้เกียรติและห่วงใย ถามผมอย่างที่ผมควรจะถามลูกเกี่ยวกับการเรียนและแผนการในอนาคตของผม ท่านตระหนักดีว่าชีวิตผมเริ่มจริงจังขึ้นและแตกต่างจากชีวิตที่ท่านเคยปลูกปั่นและวางแผนให้ ท่านไม่ได้พยายามชักจูงผมให้ออกนอกแนวทางของผม และผมรู้สึกซาบซึ้งที่ที่ท่านตระหนักได้ว่าผมไม่ได้อยู่ในความดูแลของท่านอีกต่อไปแล้ว

การพบปะกับท่านผู้สำเร็จราชการของผมมีผลสองประการ คือทำให้ผมกลับมาเป็นคนเดิม และในขณะเดียวกันก็ได้ฟื้นฟูความรู้สึกถึงของผมที่มีต่อท่านและราชวงศ์เทมบู ก่อนหน้านั้นผมรู้สึกเฉยเมยกับความเชื่อมโยงเก่าๆ นั้นเป็นทัศนคติที่ผมปรับเพื่อสร้างความชอบธรรมให้การเดินทางของผมและลดความเจ็บปวดจากการจากโลกที่ผมรักและชื่นชอบ แต่ตอนนี้ผมรู้สึกอบอุ่นใจที่ได้กลับเข้าสู่อ้อมกอดอันอบอุ่นของท่านผู้สำเร็จราชการอีกครั้งหนึ่ง

ขณะที่ท่านผู้สำเร็จราชการจะพึงพอใจกับผม แต่ท่านต้องกังวลเกี่ยวกับจัสติสซึ่งท่านบอกว่าจะต้องกลับไปอิมเซเคเซเวนิ จัสติสมีความสัมพันธ์อยู่กับหญิงสาวคนหนึ่งและผมรู้ว่าเขาไม่อยากจะกลับบ้าน หลังจากที่ท่านผู้สำเร็จราชการเดินทางกลับไปแล้ว บันกินดาโว ซึ่งเป็นระดับหัวหน้าคนหนึ่งของท่านเริ่มกระบวนการที่จะนำตัวจัสติสกลับ ผมเข้าช่วยเหลือจัสติสเมื่อเขาถูกเรียกเข้าพบคณะกรรมการคนพื้นเมือง ในที่ประชุมผมชี้ให้เห็นว่าจัสติสเป็นผู้ใหญ่แล้วและเขาไม่จำเป็นต้องกลับไปอิมเซเคเซเวนิเพียงเพราะว่าพ่อของเขาสั่ง เมื่อถึงคราวบันกินดาโวพูด เขาไม่ได้ตอบข้อโต้แย้งของผมแต่กลับเล่นลิ้นเกี่ยวกับความจงรักภักดีของผม เขาเรียกผมว่ามาดิบาซึ่งเป็นชื่อตระกูลของผม จงใจที่จะเตือนให้ผมระลึกถึงมรดกของเทมบู “มาดิบา” เขาพูด “ท่านผู้สำเร็จราชการเอาใจใส่ดูแลคุณ ให้การศึกษาคุณ และปฏิบัติต่อคุณเหมือนเป็นลูกของท่านเอง ตอนนี้คุณต้องการที่จะพราดลูกในไส้ของท่านมาจากท่าน นี่เป็นสิ่งที่ขัดกับความปรารถนาของผู้ชายซึ่งเป็นผู้ปกครองที่จริงใจต่อคุณ และขัดกับแนวทางที่วางเอาไว้สำหรับจัสติส”

คำพูดของบันกินดาโวแทงใจดำผม จัสติสมีอนาคตที่ต่างไปจากผม เขาเป็นลูกชายของหัวหน้า และจะเป็นหัวหน้าในอนาคตโดยสิทธิ หลังจากการประชุมครั้งนั้น ผมจึงบอกกับจัสติสว่าผมเปลี่ยนใจและคิดว่าเขาควรจะกลับบ้าน เขาประหลาดใจกับท่าทีของผมและปฏิเสธไม่ยอมฟังผม เขาตัดสินใจแน่วแน่ที่จะอยู่และคงจะบอกคู่รักของเขาเกี่ยวกับคำแนะนำของผม เนื่องจากเธอไม่พูดกับผมอีกเลยหลังจากนั้น

ตอนต้นปีค.ศ. 1942 ผมได้ย้ายออกจากห้องพักที่หลังบ้านของครอบครัวโซมาไปอยู่ที่สำนักงานใหญ่ของสมาคมผู้ใช้แรงงานชาวพื้นเมืองวิทวอเตอร์สแลนด์เพื่อที่จะประหยัดเงินและอยู่ใกล้โจอันเนสเบิร์กมากขึ้น ผมได้รับความช่วยเหลือจากมร.เฟสทิล หัวหน้าของสภาเหมืองแร่ ผู้ซึ่งมีบทบาทที่สำคัญในชีวิตผมอีกครั้ง ท่านเป็นผู้ริเริ่มเองที่จะให้ที่พักฟรีกับผมในบริเวณที่พักชาวเหมือง

สำนักงานใหญ่ของสมาคมผู้ใช้แรงงานชาวพื้นเมืองวิทวอเตอร์สแลนด์เป็นที่พักรวมของชนเผ่าต่างๆ เป็นชุมชนเมืองที่ทันสมัยของแอฟริกาใต้ซึ่งผู้คนพูดได้หลายภาษา มีพวกโซโร, ชวานา, เว ندا, ชูลู, เปดี, ชางอัน, นามิเบีย, โมแซมบิกัน, สวาซี และกอสซา มีไม่กี่คนที่พูดภาษาอังกฤษ และภาษากลางที่ใช้สื่อสารกันคือส่วนผสมของหลายๆ ภาษาเรียกว่าฟานากาโล ที่นั่นผมเห็นถึงความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างเผ่าพันธุ์และความสมานฉันท์ของคนที่มาจากภูมิหลังต่างกันด้วย แต่กระนั้น ผมก็ยังเป็นปลาที่อยู่นอกน้ำอยู่ดี แทนที่ผมจะใช้ชีวิตอยู่ได้ดิน ผมกลับเรียนหนังสือ ไม่ก็ทำงานในสำนักงานทนายความ ที่ซึ่งกิจกรรมทางกายเพียงอย่างเดียวที่ทำได้คือการวิ่ง วุ่นทำธุระหรือจัดเก็บเอกสารในตู้เอกสาร

เนื่องจากสำนักงานใหญ่ของสมาคมผู้ใช้แรงงานชาวพื้นเมืองวิทวอเตอร์สแลนด์เป็นที่พักสำหรับบรรดาหัวหน้าที่มาเยือน ดังนั้นผมจึงได้สิทธิพิเศษในการพบปะกับผู้นำเผ่าต่างๆ จากทั่วแอฟริกาใต้ ผมจำได้ถึงโอกาสหนึ่งที่ได้เข้าเฝ้าพระราชินีซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการของบาซูลูเลนดซึ่งปัจจุบันนี้คือเลโซโท พระองค์มีพระนามว่ามันเซโบ โมเซเวเว พระองค์เสด็จมาพร้อมกับมุขมนตรีสองคน ทั้งคู่รู้จักกับพระบิดาของชาบาทาคือจิงกินลิซเว ผมถามท่านทั้งสองเกี่ยวกับจิงกินลิซเว และเป็นเวลาประมาณชั่วโมงหนึ่งที่ผมจะหวนกลับไปยังเท็มบูเลนด ขณะที่ท่านเล่าเรื่องราวที่มีสีสันเกี่ยวกับวัยหนุ่มของท่าน

พระราชินีทรงเฝ้าสังเกตผมเป็นพิเศษและครั้งหนึ่งพระองค์ตรัสกับผมโดยตรง แต่ด้วยภาษาเซโซโรซึ่งเป็นภาษาที่ผมรู้ยังไม่ดี คำ เซโซโรเป็นภาษาของชาวโซโรและชวานา ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในทรานสวาลและดิ ออเรนจ์ ฟรี สเตท พระองค์ทรงมองผมอย่างไม่อยากจะเชื่อบางอย่างแล้วจึงตรัสเป็นภาษาอังกฤษว่า “ทนายความและผู้นำแบบไหนกันที่แม้แต่ภาษาของคนของตัวเองก็ยังพูดไม่ได้?” ผมไม่มีคำตอบ คำถามนั้นทำให้ผมอับอายและเดือนสติผมมันทำให้ผมตระหนักถึงความคับแค้นของตนเองและตระหนักว่าผมขาดการเตรียมตัวที่จะทำงานรับใช้ประชาชนของผม ผมตกอยู่ภายใต้การแบ่งแยกเผ่าพันธุ์ที่ส่งเสริมโดยคนขาวอย่างไม่รู้ตัว และผมไม่รู้ว่าจะพูดกับญาติและครอบครัวของตัวเองอย่างไร ถ้าปราศจากภาษาแล้ว เราก็ไม่สามารถจะพูดกับประชาชนและเข้าใจพวกเขาได้ เราจะไม่สามารถร่วมในความหวังและความใฝ่ฝัน ชาบซึ่งในประวัติศาสตร์ บทกวี ของพวกเขา หรือสนุกสนานไปกับบทเพลงของพวกเขาได้ อีก

ครั้งหนึ่งที่ผมตระหนักว่า เราไม่ใช่คนต่างพวกกันซึ่งพูดคนละภาษา แต่เราเป็นพวกเดียวกันที่พูดภาษาถิ่นต่างกันเท่านั้น

หลังจากการเขียนของท่านผู้สำเร็จราชการได้ไม่ถึงหกเดือน จัสติสกับผมก็ทราบข่าวการเสียชีวิตของท่านในฤดูหนาวปีค.ศ. 1942 ท่านคูดีโรยตอนที่ผมได้พบท่านครั้งสุดท้ายคั้งนั้นการตายของท่านจึงไม่ใช่เรื่องที่น่าประหลาดใจมากนัก เราอ่านพบข่าวการเสียชีวิตของท่านในหนังสือพิมพ์เนื่องจากโทรเลขที่ส่งมาถึงจัสติสสูญหาย เรารีบเดินทางลงไปยังทรานสไคแต่ไปถึงหลังวันจัดงานศพของท่านหนึ่งวัน

แม้ว่าผมจะผิดหวังที่ไม่ได้ไปเฝ้าศพท่านแต่ก็ดีใจลึกๆที่ได้มีโอกาสพบท่านเป็นครั้งสุดท้ายก่อนที่จะตาย แต่ผมก็ยังไม่วายรู้สึกผิด ผมรู้อยู่ตลอดเวลาแม้ขณะที่ผมทำตัวเป็นศัตรูกับท่านว่า แม้เพื่อนทุกคนจะทอดทิ้งผม แผนการทั้งหลายจะล้มเหลว ความหวังทั้งปวงจะมลาย แต่ท่านผู้สำเร็จราชการจะไม่มีวันทอดทิ้งผม แต่ผมก็ยังละทิ้งท่าน และผมไม่แน่ใจว่าการที่ผมทำเช่นนั้นจะเป็นเหตุให้ท่านสิ้นเร็วขึ้นหรือไม่

การจากไปของท่านผู้สำเร็จราชการเป็นการปิดฉากบทบาทของชายคนหนึ่งที่มีความปรารถนาและอดทนซึ่งบรรลุเป้าหมายในการเป็นผู้ปกครองที่ยิ่งใหญ่ คือการทำให้ประชาชนของท่านรวมตัวเป็นหนึ่งเดียวกัน ทั้งฝ่ายเสรีนิยมและอนุรักษนิยม ทั้งฝ่ายยึดถือจารีตประเพณีและฝ่ายปฏิรูป ทั้งเจ้าหน้าที่รัฐบาลและคนงานเหมือง ทุกฝ่ายล้วนจงรักภักดีต่อท่าน ไม่ใช่เพราะคนเหล่านั้นเห็นด้วยกับท่านเสมอไป แต่เป็นเพราะท่านรับฟังและเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่าง

ผมอยู่ที่อิมเซเคเวนต่ออีกเกือบสัปดาห์หลังจากงานศพ มันช่วงเป็นช่วงเวลาแห่งการรำลึกถึงอดีตและการค้นพบสิ่งใหม่ๆ ไม่มีสิ่งใดจะเสมอเหมือนการได้กลับไปยังสถานที่ซึ่งยังคงเหมือนเดิมไม่เปลี่ยนแปลงเพื่อที่เราจะได้รู้ว่าตัวเราเองเปลี่ยนไปเช่นไร ความเป็นไปในมหาสถานยังคงเหมือนเช่นก่อนหน้านั้น ไม่มีอะไรเปลี่ยนไปจากมหาสถานในช่วงที่ผมเติบโตที่นั่น แต่ผมตระหนักว่าการมองโลกและทัศนคติต่อโลกของผมได้เปลี่ยนไปแล้ว ผมไม่สนใจที่จะประกอบอาชีพในหน่วยงานของรัฐบาลอีกต่อไป และก็ไม่สนใจที่จะเป็นล่ามในฝ่ายกิจการชนพื้นเมืองด้วย ผมไม่คิดว่าอนาคตของผมจะผูกพันอยู่กับเท็มบูแลนด์และทรานสไคอีกต่อไป ผมยังได้รับการบอกเล่าว่าตอนนี้ภาษากอซาของผมไม่ได้บริสุทธิ์ผุดผ่องอีกต่อไป แต่ได้รับอิทธิพลจากภาษาซูลู ซึ่งเป็นภาษาที่มีอิทธิพลภาษาหนึ่งในบริเวณริมฝั่งมหาสมุทร ชีวิตของผมในโจฮันเนสเบิร์ก การที่ผมได้สมาคมกับคนอย่างกั้ว ราเดเบ และประสบการณ์ที่บริษัทกฎหมายของผมได้เปลี่ยนความเชื่อของผมไปโดยสิ้นเชิง ผมมองย้อนกลับไปถึงเด็กหนุ่มคนหนึ่งจากอิมเซเคเวนไปด้วยความเฉยชาและแสนเซย เด็กหนุ่มที่เห็นโลกภายนอกน้อยมาก ตอนนี้ผมเชื่อว่าตัวเองได้เห็นสิ่งต่างๆตามที่มันเป็นอยู่ ซึ่งแน่นอนต้องมีสิ่งลวงตาปนอยู่ด้วย

ผมยังคงรู้สึกถึงความขัดแย้งภายในระหว่างสมองและหัวใจของผม หัวใจของผมบอกผมว่าผมเป็นคนเท็มบู ผมได้รับการเลี้ยงดูและรำเรียนมาเพื่อที่จะได้มีบทบาทสำคัญในการให้คำปรึกษาแก่กษัตริย์ ผมไม่มีพันธกรณีกับผู้ตายไปแล้วหรือ? ต่อพ่อของผมที่ให้ผมได้อยู่ในความดูแลของท่านผู้สำเร็จราชการหรือ? ต่อท่านผู้สำเร็จราชการเองซึ่งเอาใจใส่ดูแลผมเหมือนหนึ่งพ่อแท้ๆหรือ? แต่สมองของผมบอกผมว่า มันเป็นสิทธิของมนุษย์ทุกคนที่จะวางแผนอนาคตของตนเองตามที่ตนพึงพอใจและเลือกบทบาทในชีวิตของตนเอง ผมจะไม่ได้ได้รับความยินยอมให้เลือกทางเดินของตนเองเลยหรือ?

สถานการณ์ของจัสติสแตกต่างไปจากสถานการณ์ของผม หลังจากการตายของท่านผู้สำเร็จราชการเขามีความรับผิดชอบอันใหม่ที่มีความสำคัญยิ่งรออยู่ เขาจะต้องเป็นหัวหน้าสืบต่อจากท่านผู้สำเร็จราชการ และเขาได้ตัดสินใจที่จะอยู่ที่อิมเบเคเซเวนิต่อไปเพื่อรับสิทธิที่มีมาแต่กำเนิดนั้น ผมจำเป็นต้องเดินทางกลับไปโจฮันเนสเบิร์กและไม่สามารถอยู่ร่วมพิธีสถาปนาจัสติสด้วยซ้ำ ในภาษาของผมเรามีคำกล่าวที่ว่า “ผมได้ข้ามแม่น้ำที่มีชื่อเสียงหลายสาย” หมายความว่าคนๆนั้นได้เดินทางไปไกลแล้ว มีประสบการณ์กว้างขึ้นและทำให้ฉลาดขึ้น ผมคิดถึงเรื่องนี้ในขณะที่เดินทางกลับโจฮันเนสเบิร์กเพียงลำพัง นับตั้งแต่ปีค.ศ. 1934 ผมได้ข้ามแม่น้ำสำคัญหลายสายในแผ่นดินของผมเอง คือที่อิมบาเซและเกรทไครระหว่างทางไปเฮลด์ทาวน์ และแม่น้ำออเรนจ์ กับวาลล์ ระหว่างทางไปโจฮันเนสเบิร์ก แต่ก็ยังมีแม่น้ำอีกหลายสายที่ผมจะต้องข้ามไป

ในปลายปีค.ศ. 1942 ผมผ่านการสอบปลายปีสำหรับปริญญาตรีของผม ตอนนั้นผมได้บรรลุสิ่งที่ครั้งหนึ่งผมเคยมองว่ามีความสำคัญอย่างเหลือเกิน ผมภูมิใจที่ได้ปริญญาตรี แต่ผมก็รู้ว่าปริญญาในตัวของมันเองไม่ใช่ขั้นตรีวิเศษหรือใบเบิกทางไปสู่ความสำเร็จอย่างง่าย ๆ

ที่บริษัท ผมมีความใกล้ชิดกับกั้วร์มากขึ้น และมากอย่างที่มีร.ซิเดสก็จะไม่พอใจ กั้วร์แย้งว่าการศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้เรามีความก้าวหน้า แต่เขาก็ชี้ให้เห็นว่าไม่มีผู้คนหรือชาติใดที่ปลดปล่อยตัวเองโดยใช้การศึกษาเพียงอย่างเดียว “การศึกษาเป็นสิ่งที่ดี” กั้วร์พูด “แต่ถ้าเราจะหวังพึ่งการศึกษา เราจะต้องรอถึงพันปีกว่าจะได้เสรีภาพ เรายากจน เรามีครูเพียงไม่กี่คน และยังมีโรงเรียนน้อยกว่าครูเสียอีก เราไม่มีแม้แต่พลังที่จะให้การศึกษาตัวเราเอง”

กั้วร์นิยมในการลงมือแก้ปัญหา มากกว่าการสร้างทฤษฎี เขาบอกว่าสำหรับชาวแอฟริกันแล้วกลไกที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคือเอเอ็นซี นโยบายของสภาดังกล่าวเป็นหนทางที่ดีที่สุดที่จะได้อำนาจในแอฟริกาได้ เขาย้ำถึงประวัติศาสตร์อันยาวนานของเอเอ็นซีที่เรียกร้องการเปลี่ยนแปลง ตั้งข้อสังเกตว่าเอเอ็นซีเป็นองค์กรแห่งชาติของชาวแอฟริกันที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศ ก่อตั้งมาตั้งแต่ปีค.ศ. 1912 ธรรมนูญของเอเอ็นซีประณามลัทธิแบ่งแยกเชื้อชาติ ประธานขององค์กรมาจากเผ่าต่างๆ และองค์กรนี้ได้ประกาศเป้าหมายที่จะให้ชาวแอฟริกันเป็นพลเมืองเต็มขั้นของแอฟริกาใต้

แม้ว่ากั้วจะไม่ได้รับการศึกษาอย่างเป็นทางการ แต่เขามีความรู้เหนือกว่าผมในทุกแขนง ช่วงพักกลางวันเขามักจะมาให้ความรู้ผม ให้ยืมหนังสือไปอ่าน แนะนำคนให้ผมไปคุยด้วย แนะนำการประชุมให้ผมไปร่วม ผมเรียนประวัติศาสตร์ยุคใหม่มาสองรายวิชาที่ฟอร์ท แฮร์ และรู้เรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ มากมาย แต่กั้วยังสามารถอธิบายสาเหตุของเหตุการณ์บางอย่างได้ชัดเจน เช่นเหตุที่ผู้คนและรัฐชาติปฏิบัติอย่างที่เป็นอยู่ ผมรู้สึกเหมือนกับว่าผมกำลังเรียนประวัติศาสตร์กันสดๆเลยทีเดียว

สิ่งที่ทำให้ผมประทับใจอย่างที่สุดก็คือการที่กั้วรู้จักตัวเพื่อการต่อสู้เพื่อเสรีภาพ เขามีชีวิตอยู่และหายใจเป็นการต่อสู้เพื่อเสรีภาพ บางครั้งเขาไปร่วมในการประชุมวันละหลายนัดซึ่งเขาเป็นผู้กล่าวปราศรัยหลัก ดูเหมือนเขาจะไม่คิดเรื่องอื่นเลยนอกจากการปฏิวัติ

ผมไปร่วมประชุมกับกั้วหลายครั้งทั้งในคณะกรรมการที่ปรึกษาของเมืองและที่เอเอ็นซี ผมไปในฐานะผู้สังเกตการณ์ ไม่ใช่ผู้ร่วมประชุม เนื่องจากผมไม่คิดว่าตัวเองจะพูดในที่ประชุม ผมต้องการที่จะทำความเข้าใจกับประเด็นที่กำลังพูดคุยกัน ประเมินข้อโต้แย้ง ดูท่าทีของคนที่เกี่ยวข้อง การประชุมของคณะกรรมการที่ปรึกษาเย็นชืดและเป็นแบบราชการ แต่การประชุมเอเอ็นซีมีชีวิตชีวาด้วยการโต้แย้งและถกเถียงเกี่ยวกับรัฐสภา กฎหมายในอดีต ค่าเช่า ค่ารถบัส หรือประเด็นอื่นใดภายใต้ดวงอาทิตย์นี้ที่มีผลกระทบต่อชาวแอฟริกัน

ในเดือนสิงหาคม 1943 ผมเดินขบวนกับกั้วและคนอื่นๆอีกประมาณหนึ่งหมื่นคนเพื่อสนับสนุนการคว่ำบาตรรถบัสที่เอเล็กซานดรา เป็นการประท้วงการขึ้นค่ารถจากสี่เพ็นซ์เป็นห้าเพ็นซ์ กั้วเป็นหนึ่งในบรรดาผู้นำประท้วงและผมเฝ้าดูการกระทำของเขา การณรงค์ครั้งนี้มีผลกระทบกับผมอย่างมาก ในแง่หนึ่ง ผมได้ผลจากบทบาทผู้สังเกตการณ์ของตนเองไปสู่การเข้าร่วม ผมพบว่า การได้เดินขบวนร่วมกับประชาชนของเราเป็นความสุขและน่าปรารถนายิ่งนัก แต่ผมก็ประทับใจกับผลสำเร็จของการคว่ำบาตรด้วย หลังจากที่ถูกบัสวิ่งโดยไม่มีผู้โดยสารอยู่เก้าวัน บริษัทก็ประกาศเก็บค่าโดยสารสี่เพ็นซ์ตามเดิม

ที่บริษัท ผมไม่ได้ใส่ใจเฉพาะทักษะของกั้วเท่านั้น ฮันส์ มุลเลอร์ นายหน้าด้านอสังหาริมทรัพย์ผิวขาวซึ่งทำธุรกิจกับมร.ซีเคลสกี ก็เป็นอีกคนหนึ่งที่ผมตกปัญหาค้าง เขาเป็นนักธุรกิจอย่างแท้จริง เขามองโลกผ่านแท่งแก้วของอุปทานและอุปสงค์ วันหนึ่ง มร.มุลเลอร์ซื้อออกไปนอกหน้าต่าง “คุณนั่นสิ เนลสัน” เขาพูด “คุณเห็นผู้ชายกับผู้หญิงพวกนั้นไหม ที่กำลังเร่งรีบไขว่ไขว่อยู่บนถนนนั้น? พวกเขา กำลังไล่ตามอะไรกันหรือ? พวกเขา กำลังทำงานอย่างเอาใจจริงเอาใจกันเพื่ออะไรหรือ? ผมจะบอกคุณให้ ทุกคนโดยไม่มีข้อยกเว้น กำลังพยายามให้ได้มาซึ่งความมั่งคั่งและเงินทอง เพราะว่าความมั่งคั่งและเงินทองมีค่าเท่ากับความสุข นั่นคือสิ่งที่คุณจะต้องดิ้นรนเพื่อให้ได้มา เงิน เงินเท่านั้น และเมื่อไหร่ที่คุณมีเงินมากพอแล้ว ก็จะไม่มีความต้องการในชีวิตนี้”

วิลเลียม สมิท เป็นคนผิวสีที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจเกี่ยวกับทรัพย์สินของชาวแอฟริกันและมักจะมาที่สำนักงานของเราบ่อยครั้ง สมิทเป็นอาสาสมัครของไอซียู หรือสหภาพแรงงานอุตสาหกรรมและการค้า ซึ่งเป็นสหภาพแรงงานของคนผิวดำแห่งแรกในแอฟริกาใต้ ก่อตั้งโดยคลีเมนต์ คาดาลี แต่ทัศนคติของเขาแตกต่างไปอย่างสิ้นเชิงจากเมื่อก่อน “เนลสัน” เขาพูดขึ้น “ผมเกี่ยวข้องกับการเมืองมานานแล้ว และผมเสียใจทุกนาทิจากที่ผ่านมา ผมเสียเวลาที่ดีที่สุดในชีวิตไปกับความพยายามที่เปล่าประโยชน์เพื่อที่จะรับใช้คนไร้ค่าที่เห็นแก่ตัว ที่ถือผลประโยชน์ของตัวเองเหนือผลประโยชน์ของประชาชนที่พวกเขาสร้างทำเป็นปกป้อง ตามประสบการณ์ของผมแล้ว การเมืองเป็นเพียงเครื่องมือที่ใช้ในการขโมยเงินจากคนจนเท่านั้นเอง”

มร.ซีเคสกีไม่ได้เข้าร่วมในการถกปัญหา ดูเหมือนเขาจะมองว่าการถกเรื่องการเมืองเกือบจะเสียเวลาพอๆกับการเข้าร่วมการเมืองนั่นเอง ครั้งแล้วครั้งเล่าที่ท่านแนะนำผมให้หลีกเลี่ยงจากการเมือง ท่านเตือนผมเกี่ยวกับกั๋วและวอลเตอร์ ซิซูลู “คนพวกนี้จะทำให้จิตใจของเธอเลวร้าย” ท่านกล่าวพร้อมกับถามว่า “เธอต้องการเป็นนักกฎหมาย ไม่ใช่หรือ? ผมตอบว่าใช่ “และถ้าเธอเป็นนักกฎหมาย เธอต้องการเป็นนักกฎหมายที่ประสบความสำเร็จ ไม่ใช่หรือ?” ผมตอบว่าใช่ “เอาละ ถ้าเธอยุ่งเกี่ยวกับการเมืองล่ะก็” ท่านพูด “เธอจะเดือดร้อนในการประกอบอาชีพ เธอจะมีปัญหาทางการซึ่งบ่อยครั้งเป็นพันธมิตรของเธอในเรื่องงาน เธอจะเสียลูกค้า เธอจะต้องล้มละลาย ครอบครัวจะแตกแยกและเธอจะจบชีวิตในคุก นั่นคือสิ่งที่จะเกิดขึ้นถ้าเธอยุ่งเกี่ยวกับการเมือง”

ผมรับฟังคนเหล่านี้และซึ้งน้ำหนัทัศนคติของพวกเขาด้วยความระมัดระวัง ความเห็นทั้งหมดล้วนมีแง่คิดบางประการ ตอนนั้นผมกำลังโน้มน้าวที่จะเข้าเกี่ยวข้องกับการเมืองรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง แต่ผมยังไม่รู้ว่าอะไร หรืออย่างไร ได้แต่ยืนเก้ๆก้างๆอยู่ขอบสนาม ไม่แน่ใจว่าจะทำอะไรดี

ในเรื่องอาชีพของผมนั้น กั๋วได้ให้ความช่วยเหลือมากกว่าการให้คำปรึกษาเสียอีก วันหนึ่งตอนต้นปีค.ศ. 1943 ขณะที่ผมทำงานที่บริษัทได้ไม่ถึงสองปี เขาโอบผมแล้วบอกกับผมว่า “น้องชาย トラบดีที่พี่ยังอยู่ที่บริษัทนี้ พวกนั้นจะไม่มีวันบรรจุนายไม่ว่านายจะมีปริญญาหรือไม่ก็ตาม” ผมตะลึงและบอกกั๋วว่าไม่จริงหรอกเพราะว่ากั๋วไม่ได้เข้าฝึกหัดเป็นทนายด้วยซ้ำ “มันไม่ได้ต่างกันหรอก เนลสัน” เขาพูดต่อ “พวกเขาจะพูดว่า เรามีกั๋วแล้ว เขาสามารถจะพูดคุยเรื่องกฎหมายกับคนของเราได้ เราจะต้องการคนอื่นไปทำไมอีก? กั๋วก็สามารถดึงลูกค้าเข้าบริษัทได้มากพอแล้ว” แต่พวกเขาก็ไม่พูดอย่างนี้ต่อหน้านายหรอก พวกเขาจะผลัดผ่อนและเลื่อนมันออกไปเรื่อยๆ มันสำคัญสำหรับอนาคตการต่อสู้ของพวกเราในประเทศนี้ที่นายจะต้องเป็นทนายความ ดังนั้นที่จะออกไปจากบริษัทเพื่อไปตั้งสำนักงานอสังหาริมทรัพย์ เมื่อพี่ไปแล้ว พวกเขาก็จะไม่มีทางเลือกนอกจากจะต้องบรรจุนาย”

ผมขอร้องไม่ให้เขาลาออกแต่เขาหนักแน่นมาก อีกสองสามวันต่อมาเขาก็ยื่นใบลาออกต่อมร.ซีเคสกี และในที่สุดมร.ซีเคสกีก็บรรจุมตามสัญญาไว้ ผมไม่สามารถจะบอกได้ว่าการที่

ไม่มีกั้วร เกี่ยวข้องกับการที่ผมได้รับการบรรจุหรือไม่ แต่การลาออกของเขาเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของความใจกว้างของเขา

ตอนต้นปีค.ศ. 1943 หลังจากที่ผ่านมาการสอบที่มหาวิทยาลัยแห่งแอฟริกาใต้แล้ว ผมก็กลับไปฟอร์ท แฮร์เพื่อรับปริญญา ก่อนเดินทางไปยังมหาวิทยาลัยผมตั้งใจว่าจะสวมเสื้อฟ้าๆ และเพื่อจะทำอย่างนั้นได้ผมต้องยืมเงินจากวอลเตอร์ ชิซูลู ตอนที่ผมไปที่ฟอร์ท แฮร์ ผมมีสุขภาพดีใหม่ซึ่งทำนุสำเร็จราชการซื้อให้ และตอนนี้เมื่อผมกลับไปที่นี่ผมก็จะต้องมีสุขภาพดีใหม่ ผมยืมชุดครุยจากเรนเดล เพเทนี ซึ่งเป็นเพื่อนและศิษย์เก่าของมหาวิทยาลัยรุ่นเดียวกับผม

หลานชายของผมคือเค.ดี มาทานซิมา ซึ่งเรียนจบไปเมื่อหลายปีก่อนขับรถพาแม่ของผมและโน-อิงแลนด์ ภรรยาหม้ายของท่านผู้สำเร็จราชการไปร่วมพิธี ผมตื่นตื่นที่แม่ของผมมาร่วมในพิธีด้วย และการที่โน-อิงแลนด์มาด้วยทำให้รู้สึกเหมือนกับว่าตัวท่านผู้สำเร็จราชการได้มาให้พรในวันนั้น

หลังจากวันรับปริญญาผมก็อยู่กับดาลิงกา (เป็นชื่อตระกูลของเค.ดี ซึ่งเป็นชื่อที่ผมเรียกเขา)ต่ออีกสองสามวันที่บ้านของเขาในซามาทา ดาลิงกาเลือกที่จะเป็นหัวหน้าตามธรรมเนียมของเผ่า เขาอยู่ในสายที่จะได้สืบทอดตำแหน่งหัวหน้าของอิมมิเกรนท์ เท็มบูแลนด์ ซึ่งอยู่ทางด้านตะวันตกสุดของทรานสไก และขณะที่ผมพักอยู่กับเขา เขาก็กดดันให้ผมกลับไปอุมทาทาหลังจากได้เป็นทนายความแล้ว “ทำไมนายจะไปอยู่ที่โจฮันเนสเบิร์ก” เขาพูด “ที่นี่ นายเป็นที่ต้องการมากกว่า”

มันเป็นการชี้ประเด็นที่ดีแน่นอนที่ว่าในทรานสवालจะมีชาวแอฟริกันที่มีความรู้มากกว่าในทรานสไก ผมบอกกับดาลิงกาว่ายังไม่ถึงเวลาตัดสินใจเรื่องนี้ แต่ในใจผมฉันรู้ว่าผมกำลังเดินไปสู่พันธกรณีที่ต่างออกไป จากความสัมพันธ์ของผมกับกั้วรและวอลเตอร์ ผมเริ่มมองเห็นว่าหน้าที่ของผมคือต้องทำงานเพื่อคนของผมโดยรวม ไม่ใช่เพียงแค่ส่วนใดส่วนหนึ่งหรือสาขาใดสาขาหนึ่งเท่านั้น ผมรู้สึกว่าสถานการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในชีวิตของผมได้พาผมห่างจากทรานสไกไปทุกขณะ ไปสู่สิ่งที่ดูเหมือนเป็นศูนย์กลาง ไปสู่สถานที่ซึ่งความจงรักภักดีต่อภูมิภาคและเผ่าพันธุ์ต้องหลีกทางให้กับผลประโยชน์ของส่วนรวม

วันรับปริญญาที่ฟอร์ท แฮร์ ทำให้ผมได้คิดทบทวนและไตร่ตรอง ผมงงงกับความแตกต่างระหว่างสิ่งเก่าๆที่ผมเคยเชื่อและความเป็นจริงที่ผมประสบมา ผมทิ้งข้อสรุปเดิมๆที่ว่าความสำเร็จการศึกษาจะทำให้เรากลายเป็นผู้นำโดยอัตโนมัติ และการที่ผมมีความเกี่ยวพันกับราชวงศ์เท็มบูจะประกันว่าผมจะได้รับความเคารพนับถือ การมีอาชีพที่ประสบความสำเร็จและมีเงินเดือนพอใช้ไม่ใช่เป้าหมายสูงสุดของผมอีกต่อไป ผมพบว่าตัวเองกำลังจมลงไปในโลกแห่งการเมืองเพราะผมไม่พอใจกับความเชื่อเก่าๆของตัวเองอีกต่อไป

ในโจฮันเนสเบิร์ก ผมได้เข้าไปอยู่ในวงจรซึ่งสามัญสำนึกและประสบการณ์มีความสำคัญมากกว่าวุฒิการศึกษาสูงๆเสียอีก แม้ว่าผมจะได้รับปริญญาแล้วก็ตาม ผมก็ตระหนักดีว่าสิ่งที่ผม

เรียนมาจากมหาวิทยาลัยแทบจะใช้ไม่ได้เลยในสภาพแวดล้อมใหม่ของผม ที่มหาวิทยาลัย อาจารย์พยายามหลีกเลี่ยงประเด็นเกี่ยวกับการกดขี่ทางเชื้อชาติ การขาดโอกาสของชาวแอฟริกัน และกับคณาจารย์และกฎระเบียบต่างๆที่กดขี่คนผิวดำอยู่ แต่ในชีวิตจริงในโจฮันเนสเบิร์กผมได้ประสบกับสิ่งเหล่านี้อยู่ทุกวัน ไม่เคยมีใครแนะนำผมว่าทำอย่างไรจึงจะจัดการความชั่วร้ายเรื่องการแบ่งแยกเชื้อชาติไปได้ ผมต้องเรียนรู้ด้วยการลองผิดลองถูกไปเรื่อยๆ

เมื่อผมกลับไปโจฮันเนสเบิร์กในตอนต้นปี 1943 ผมก็ลงทะเบียนเรียนที่มหาวิทยาลัยวิทวอเตอร์สแอนด์ระดับปริญญาตรีทางกฎหมาย ซึ่งเป็นการฝึกงานทางวิชาการสำหรับนักกฎหมาย มหาวิทยาลัยวิทวอเตอร์สแอนด์รู้จักกันโดยทั่วไปในนาม “วิทส์” ตั้งอยู่ในบรามฟอนไทน์ทางตอนเหนือของโจฮันเนสเบิร์กกลาง ซึ่งหลายคนมองว่าเป็นมหาวิทยาลัยที่พูดภาษาอังกฤษระดับแนวหน้าในแอฟริกาใต้

การทำงานที่บริษัทกฎหมายทำให้ผมได้ติดต่อกับคนขาวเป็นครั้งแรก ขณะเดียวกันมหาวิทยาลัยก็ทำให้ผมได้รู้จักกับคนขาวกลุ่มหนึ่งที่มีอายุรุ่นเดียวกับผม ที่ฟอรัท แฮร์ เราได้ติดต่อกับนักศึกษาผิวขาวจากมหาวิทยาลัยโรดส์ในกราแฮมส์ทาวน์เป็นครั้งคราว แต่ที่วิทส์ผมได้เรียนร่วมชั้นกับนักศึกษาผิวขาว นี่เป็นสิ่งใหม่สำหรับพวกเขาเช่นเดียวกับที่เป็นสิ่งใหม่สำหรับผม เนื่องจากผมเป็นนักศึกษาแอฟริกันเพียงคนเดียวในคณะนิติศาสตร์

มหาวิทยาลัยที่พูดภาษาอังกฤษในแอฟริกาใต้ เป็นสถานที่บ่มฟักความคิดเสรีนิยมเป็นอย่างดี เป็นอานิสต์ของสถาบันเหล่านี้ที่ยอมให้นักศึกษาผิวดำได้เข้าเรียน สำหรับมหาวิทยาลัยแอฟริกันแล้วสิ่งเหล่านี้อยู่นอกเหนือความคิด

แม้ว่ามหาวิทยาลัยจะมีแนวคิดเสรีนิยม แต่ผมก็ไม่เคยรู้สึกสบายใจเสียทีเดียวเมื่ออยู่ที่นั่น การที่เป็นคนแอฟริกันเพียงคนเดียวนอกเหนือจากพวกคนงาน ทำให้ถูกมองในแง่ดีที่สุดก็คือนักผู้ใฝ่รู้ แต่ในแง่ร้ายที่สุดก็คือนักพวกแทรกแซง นั่นเป็นประสบการณ์ที่ไม่น่าพิสมัยนัก กริยาท่าทางของผมมักจะถูกจับตามอง และผมพบทั้งคนที่ใจกว้างและเป็นปฏิปักษ์ แม้ว่าผมจะพบคนขาวกลุ่มหนึ่งที่มีความเห็นอกเห็นใจซึ่งต่อมาได้กลายเป็นเพื่อนและร่วมงานกัน แต่คนขาวที่วิทส์ส่วนใหญ่ก็ยังไม่เป็นเสรีนิยมหรือมองข้ามสีผิว ผมจำได้ว่าครั้งหนึ่งผมไปเข้าชั้นเรียนสายไปสองสามนาทีและนั่งใกล้กับชาเรล ทิกกี เพื่อนร่วมชั้นของผมซึ่งต่อมาได้เป็นสมาชิกรัฐสภาของพรรคยูไนเต็ด แม้ว่าการบรรยายจะเริ่มไปแล้วและมีที่นั่งเหลืออยู่เพียงไม่กี่ที่ แต่เขาก็รีบเก็บข้าวของและย้ายที่นั่งไปให้ไกลจากผม พฤติกรรมอย่างนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยทั่วไป ไม่มีใครเอ่ยคำว่า “คัฟเฟอร์”¹ (kaffir) เพียงแต่แสดงท่าทางเป็นปฏิปักษ์ ซึ่งผมรู้สึกว่ามันเป็นสิ่งเดียวกัน

¹ “คัฟเฟอร์” เป็นคำที่คนผิวขาวเรียกคนผิวดำในแอฟริกาใต้ในเชิงดูหมิ่นเหยียดหยาม (ผู้แปล)

อาจารย์ที่สอนกฎหมายของเราคือมร.ฮาห์โล เป็นคนเข้มงวด เป็นปัญญาชน และจะไม่อดทนต่อการที่นักศึกษาทำตัวอิสระ ท่านมีทัศนะแปลกๆเกี่ยวกับกฎหมายเมื่อพูดถึงผู้หญิง และคนแอฟริกัน ท่านบอกว่าทั้งสองกลุ่มนั้นไม่ควรเป็นนักกฎหมาย ทัศนะของท่านก็คือ กฎหมายเป็นศาสตร์ทางสังคม และผู้หญิงกับคนแอฟริกันไม่มีวินัยเพียงพอที่จะเข้าใจความสลับซับซ้อนนั้นได้ ครั้งหนึ่งท่านบอกกับผมว่าผมไม่ควรจะมาเรียนที่วิทส์ แต่ควรจะเรียนให้ได้ปริญญาที่มหาวิทยาลัยแห่งแอฟริกาได้ แม้ว่าผมจะไม่เห็นด้วยกับทัศนะของท่าน แต่ผมก็ไม่ได้ทำอะไรที่จะช่วยลบเลือนความคิดของพวกเขามากนัก ผลการเรียนกฎหมายของผมไม่ดีเลย

ที่วิทส์ ผมได้พบกับผู้คนมากมายที่จะร่วมชะตากรรมทั้งในยามสุขและทุกข์ในการต่อสู้เพื่อเสรีภาพ และถ้าปราศจากคนเหล่านี้แล้วผมคงบรรลุเป้าหมายน้อยมาก นักศึกษาผิวขาวหลายคนปฏิบัติตนต่างจากที่เคยเพื่อให้ผมรู้สึกว่าได้รับการต้อนรับ ในช่วงเทอมแรกที่ผมเรียนที่วิทส์ ผมได้พบกับโจ สโลโว และภรรยาในอนาคตของเขาคือรูธ เฟิร์สท์ ทั้งตอนนั้นและขณะนี้โจเป็นหนึ่งในผู้ที่ฉลาดและแหลมคมที่สุดที่ผมเคยพบมา เขาเป็นคอมมิวนิสต์ที่มีความกระตือรือร้นมากและเป็นที่รู้จักกันดีในฐานะที่เป็นผู้ที่มีสติปัญญาสูง รูธเข้ากับคนง่ายและเป็นนักเขียนที่มีพรสวรรค์คนหนึ่ง ทั้งคู่เป็นลูกของชาวยิวอพยพในแอฟริกาใต้ ผมได้เริ่มต้นมิตรภาพซึ่งยาวนานมาตลอดชีวิตกับจอร์จ บีโซส์ และบราม ฟิชเชอร์ จอร์จเป็นลูกของชาวยิวอพยพ เป็นคนที่ทั้งมีเมตตากรุณาและปัญญาหลักแหลมลึกซึ้งในคนเดียวกัน บราม ฟิชเชอร์เป็นอาจารย์พิเศษ เป็นเชื้อสายของตระกูลคนขาวชาวแอฟริกันที่มีชื่อเสียง ปู่ของเขาเคยเป็นนายกรัฐมนตรีของออสเตรีย-ฮังการี ริชาร์ด โคโคเนีย และพ่อของเขาก็เป็นหัวหน้าคณะผู้พิพากษาของออสเตรีย-ฮังการี สเตท แม้ว่าเขา nanti จะมาเป็นนายกรัฐมนตรีของแอฟริกาใต้ได้ แต่เขากลับเป็นหนึ่งในเพื่อนผู้กล้าหาญที่สุดและแน่วแน่ที่สุดในการต่อสู้เพื่อเสรีภาพที่ผมเคยรู้จัก นอกจากนี้ ผมยังเป็นเพื่อนกับโทนี โอโดว์ และฮารอลด์ วอลด์เป ซึ่งมีหัวรุนแรงทางการเมืองและเป็นสมาชิกของพรรคคอมมิวนิสต์ รวมทั้งจูเลส โบรว์เด และภรรยาของเขาซึ่งเป็นนักสตรีนิยมต่อต้านการเหยียดผิว

ผมยังได้สร้างสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับนักศึกษาอินเดีย แม้ว่าที่ฟอร์ท แฮร์จะมีนักศึกษาอินเดียอยู่กลุ่มหนึ่ง แต่พวกเขาอยู่หอพักหนึ่งและผมไม่ค่อยได้ติดต่อกับพวกเขาบ่อยนัก ที่วิทส์ผมได้พบและเป็นเพื่อนกับอิสมาอีล เมียร์, เจ.เอ็น ชิงห์, อาห์เหม็ด บูลา และรามาลาล บูลีเย ศูนย์กลางของกลุ่มเพื่อนนี้เหล่านี้ก็คือห้องพักของอิสมาอีล แฟล็ต 13 กอลวาด เฮาส์ ซึ่งเป็นห้องพักสี่ห้องในตึกที่อยู่อาศัยกลางใจเมือง ที่นั่นเราจะเรียนหนังสือ พูดคุย และแม้กระทั่งเดินร้านจรรยาบรรณทั้งรุ่งสาง และมันกลายมาเป็นสำนักงานใหญ่ของนักต่อสู้เพื่อเสรีภาพวัยหนุ่มสาว บางครั้งผมก็นอนที่นั่นเมื่อมันดึกเกินกว่าจะขึ้นรถไฟเที่ยวสุดท้ายกลับไปออเรนจ์เฟรนด์

อิสมาอีล เมียร์ เป็นคนที่ฉลาดปราดเปรื่องและเอาจริงเอาจัง เขาเกิดที่เมืองนาทาล และเมื่อมาเรียนที่คณะกฎหมายของวิทส์เขาก็กลายมาเป็นสมาชิกคนสำคัญของสภาชาวอินเดียแห่งทรานสวาล เจ.เอ็น ชิงห์ เป็นคนกว้างขวางและรูปหล่อ เขาเป็นคนที่เข้าได้กับทุกสีผิวและเป็นสมาชิกของ

พรรคคอมมิวนิสต์ วันหนึ่ง อิสมาอิล, เจ.เอ็น และตัวผมกำลังรีบจะไปที่กอลวาด เฮาส์ เราขึ้นไปบนรถรางทั้งที่รู้ว่าคนเดียวสามารถขึ้นได้เท่านั้นแต่คนแอฟริกันห้ามขึ้น เรายังไปไม่ได้ไม่ไกลเข้าหน้าที่เก็บตัวก็มาและหันไปทางอิสมาอิล และ เจ.เอ็นแล้วพูดเป็นภาษาแอฟริกันว่า “เพื่อนคัฟเฟอร์” ของเขาไม่สามารถขึ้นรถได้ อิสมาอิล และ เจ.เอ็น ตวาดคนเก็บตัวว่าเขาไม่เข้าใจคำว่า “คัฟเฟอร์” และว่ามันเป็นการดูถูกมากที่เรียกผมเช่นนั้น คนเก็บตัวให้หยุดรถในทันทีและแจ้งตำรวจ ตำรวจจับพวกเราพาลงไปที่สถานีแล้วแจ้งข้อหา เราถูกสั่งให้ไปศาลในวันรุ่งขึ้น ในคืนนั้น อิสมาอิล และ เจ.เอ็น ก็ติดต่อบราม พิชเชอร์ให้มาว่าความให้เรา ในวันรุ่งขึ้น ผู้พิพากษาดูเหมือนจะเกรงกลัวอิทธิพลครอบครัวของบราม เราจึงแค่ถูกปรับ และเป็นครั้งแรกที่ผมประสพด้วยตนเองว่าความยุติธรรมก็ไม่ได้ดาบอดไปเสียทั้งหมด

วิหัตเปิดโลกใหม่ให้กับผม เป็นโลกแห่งความคิด ความเชื่อและการโต้แย้งทางการเมือง เป็นโลกที่ผู้คนคลั่งไคล้การเมือง ผมอยู่ท่ามกลางปัญญาชนผิวขาวและอินเดียที่มีอายุรุ่นเดียวกันกับผม บรรดาคนหนุ่มซึ่งจะรวมตัวกันเป็นแนวหน้าของขบวนการทางการเมืองที่สำคัญที่สุดในอีกสองสามปีถัดมา เป็นครั้งแรกที่ผมพบว่า คนในวัยผมยึดมั่นในการต่อสู้เพื่อเสรีภาพ เป็นคนที่แม้จะมีสิทธิพิเศษในสังคม แต่ก็พร้อมที่จะเสียสละให้กับผู้ถูกกดขี่

ตอนที่ 3
กำเนิดของนักสู้เพื่อเสรีภาพ

เมื่อผมมารู้ตัวว่าต้องทุ่มเททั้งชีวิตเพื่อการต่อสู้ปลดปล่อยทางการเมือง ผมไม่สามารถจะเจาะจงไปได้ว่าตอนไหนที่ผมถูกการเมืองครอบงำ การเป็นชาวแอฟริกันในแอฟริกาได้นั้น หมายความว่าเราได้ถูกการเมืองครอบงำมาแล้วตั้งแต่เกิด ไม่ว่าเราจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม เด็กแอฟริกันจะเกิดในโรงพยาบาลที่จัดให้เฉพาะสำหรับคนแอฟริกัน ถูกนำกลับไปบ้านโดยรถบัสที่จัดให้เฉพาะสำหรับคนแอฟริกัน อาศัยอยู่ในบริเวณที่จัดให้เฉพาะสำหรับคนแอฟริกัน และเข้าเรียนในโรงเรียนที่จัดให้เฉพาะคนแอฟริกัน ถ้าหากว่าเขาได้เรียนหนังสือ

เมื่อเด็กคนนั้นโตขึ้นเขาสามารถทำงานเฉพาะที่จัดให้สำหรับคนแอฟริกัน เช้าบ้านในย่านที่อยู่อาศัยซึ่งจัดให้เฉพาะสำหรับคนแอฟริกัน ขึ้นรถไฟที่จัดให้เฉพาะคนแอฟริกัน และสามารถถูกล้างให้หยุดได้ตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นกลางคืนหรือกลางวัน ต้องถือหนังสือเดินทางซึ่งถ้าไม่มีก็จะถูกจับกุมและโยนเข้าห้องขัง ชีวิตของเขาถูกจำกัดด้วยกฎหมายและกฎระเบียบที่แบ่งแยกเชื้อชาติที่ทำให้เขาเติบโตอย่างไม่สมประกอบ ทำให้ศักยภาพของเขาถดถอย และทำลายชีวิตของเขา นี่คือความเป็นจริงและไม่ว่าใครก็จัดการกับมันได้ในหลายวิธี

ไม่มีเหตุการณ์พิเศษใดๆเกิดขึ้นกับผม ไม่มีการค้นพบสังหารกรรม แต่เป็นการสะสมของเหตุการณ์เล็กๆน้อยๆนับพันเหตุการณ์ การถูกเหยียดหยามนับพันครั้ง และช่วงเวลาที่ไม่ได้พักผ่อนนับพันครั้ง ที่กระตุ้นความโกรธ ความคิดกบฏ ความต้องการที่จะต่อสู้กับระบบที่คุมขังประชาชนของผมอยู่ ไม่มีวันใดโดยเฉพาะที่ผมกล่าวว่าจะอุทิศตนเพื่อปลดปล่อยประชาชนของผม แต่ผมกลับพบว่าตัวเองกำลังทำเช่นนั้น และมีอาจที่จะทำอะไรอย่างอื่นไปได้

ผมได้เฝ้าถึงผู้คนมากมายที่มีอิทธิพลต่อผม แต่ผมตกอยู่ใต้อิทธิพลทางความคิดอันชาญฉลาดของวอลเตอร์ ซิซูลูมากขึ้นทุกขณะ วอลเตอร์ เป็นคนเข้มแข็ง มีเหตุผล เป็นนักปฏิบัติและอุทิศตน เขาไม่เคยตื่นตระหนกในช่วงวิกฤติการณ์ เขามักจะนิ่งเงียบเมื่อคนอื่นกำลังโวยวาย เขาเชื่อว่าเอเ็นซีเป็นช่องทางที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแอฟริกาได้ เป็นความหวังและแรงบันดาลใจของคนผิวดำ บางครั้งเราสามารถจะคัดค้านองค์กรใดๆได้จากผู้คนที่อยู่ในองค์กรนั้น และผมรู้ว่าผมจะภาคภูมิใจที่เข้าร่วมในองค์กรใดๆที่วอลเตอร์เป็นสมาชิกอยู่ ในตอนนั้น มีทางเลือกอยู่ไม่มากนัก เอเ็นซีเป็นองค์กรหนึ่งที่ต้อนรับทุกคน เป็นองค์กรที่มองตัวเองว่าเป็นร่มคันใหญ่ที่ชาวแอฟริกันทั้งปวงสามารถอาศัยร่มเงาได้

ในช่วงทศวรรษที่ 1940 นั้น การเปลี่ยนแปลงยังไม่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรม กฎบัตรแอตแลนติกปี 1941 ซึ่งลงนามโดยรูสเวลต์และเชอร์ชิลล์ ได้ย้ำถึงความเชื่อมั่นในศักดิ์ศรีของมนุษย์ทุกคน รวมทั้งส่งเสริมหลักการประชาธิปไตย คนตะวันตกบางคนมองว่ากฎบัตรดังกล่าวเป็นสัญญาที่เลื่อนลอย แต่พวกเราในแอฟริกาไม่ได้คิดเช่นนั้น เอเ็นซีซึ่งได้รับแรงบันดาลใจจาก

กฏบัตรแอตแลนติกและการต่อสู้ของฝ่ายพันธมิตรในการต่อต้านทรราชย์และผู้บุกรุก ได้ประกาศกฏบัตรของตนเองขึ้น เรียกว่า “ข้อเรียกร้องของชาวแอฟริกัน” ซึ่งเรียกร้องให้มอบสิทธิพลเมืองเต็มขั้นให้แก่ชาวแอฟริกันทุกคน รวมทั้งสิทธิที่จะซื้อที่ดินและการร้องเรียนเกี่ยวกับกฎหมายที่กีดกันเชื้อชาติทั้งปวง เราหวังว่ารัฐบาลและสามัญชนชาวแอฟริกันจะเห็นว่าหลักการที่มีการต่อสู้ในยุโรปเพื่อให้ได้มานั้น เป็นสิ่งเดียวกับที่เรากำลังสนับสนุนอยู่ในแอฟริกาได้ขณะนั้น

บ้านของวอลเตอร์ในออร์แลนโดเป็นเสมือนนครเมกกะสำหรับนักเคลื่อนไหวทางการเมืองและสมาชิกของเอเอ็นซี มันเป็นที่ที่อบอุ่นและต้อนรับทุกคน ผมมักจะไปที่นั่นเพื่อถกปัญหาทางการเมืองหรือเพื่อลิ้มรสฝีมือการทำอาหารของมา ซิซูลู คืนหนึ่งในปี 1943 ผมได้พบกับแอนตัน เล็มเบเด ซึ่งจบปริญญาโทและปริญญาตรีทางกฎหมาย และยังพบกับเอ.พี. อึมดา ในขณะที่ผมได้ยืนเล็มเบเดพูด ผมรู้สึกได้ถึงบุคลิกภาพที่ดึงดูดใจของเขา รวมทั้งความคิดริเริ่มใหม่ๆ และบ่อยครั้งน่าตกใจกลัว ตอนนั้นเขาเป็นหนึ่งในนักกฎหมายชาวแอฟริกันที่มีอยู่จำนวนไม่มากนักในประเทศแอฟริกาใต้ และเป็นหุ้นส่วนทางกฎหมายของดร. พิกซ์เลย์ คา เซเม ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้ก่อตั้งเอเอ็นซี

เล็มเบเดบอกว่าแอฟริกาเป็นทวีปของคนดำ และมันเป็นเรื่องของชาวแอฟริกันที่จะลุกขึ้นและอ้างสิทธิอันชอบธรรมของตนเอง เขาเกลียดความคิดเกี่ยวกับปมด้อยของคนผิวดำ และไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่เขาเรียกว่าการชื่นชมบูชาตะวันตกและความคิดแบบตะวันตก เขาย้ำว่าปมด้อยของชาวแอฟริกันนั้นเป็นอุปสรรคที่ใหญ่ที่สุดสำหรับการปลดปล่อย เขาตั้งข้อสังเกตว่าเมื่อใดก็ตามที่ชาวแอฟริกันได้รับโอกาส เขาก็จะมีความสามารถในการพัฒนาได้เท่ากับคนขาว โดยเขาอ้างถึงวีรบุรุษชาวแอฟริกันอย่างมาร์คัส การ์เวย์, คับบิลิ.อี.บี. คู บัวส์ และเฮลเล เซลาสซี “สีผิวของผมนั้นสวยงาม” เขาว่า “เหมือนกับดินดำของแม่ธรณีแอฟริกา” เขาเชื่อว่าคนดำจะต้องปรับปรุงในเรื่องการมองตัวเองก่อน จึงจะสามารถทำการใหญ่ให้ประสบความสำเร็จได้ เขาเน้นย้ำเรื่องการพึ่งพาตนเองและการตัดสินใจด้วยตนเอง เขาเรียกปรัชญาของตนเองว่าเป็นลัทธิแอฟริกันนิยม เราคิดอยู่แล้วว่าวันหนึ่งเขาจะมาผู้นำของเอเอ็นซี

เล็มเบเดประกาศว่ากำลังมีแนวคิดใหม่แพร่ในหมู่ประชาชนว่า ความแตกต่างทางเชื้อชาติกำลังมลายไป คนหนุ่มสาวคิดว่าตนเองเป็นชาวแอฟริกันไม่ใช่ชาวกอกาหรือเดเบลส หรือสวันนา พ่อของเล็มเบเดเป็นชาวนาเผ่าซูลูที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้จากเมืองนาทาล ตัวเล็มเบเดเรียนครูที่วิทยาลัยอดัมส์ ซึ่งเป็นสถาบันของมิชชันนารีชาวอเมริกัน เขาสอนหนังสือเป็นเวลาหลายปีที่

ออเร็นจ์ ฟรี สเตท เรียนภาษาแอฟริกันส์' และมองเห็นว่าลัทธิชาตินิยมของชาวแอฟริกันขาว
เป็นต้นแบบของลัทธิชาตินิยมของชาวแอฟริกัน

¹ แอฟริกันส์ เป็นภาษาทางการในแอฟริกาใต้คู่กับภาษาอังกฤษมาจนถึงค.ศ.1994 เมื่อการเหยียด
ผิวสิ้นสุดลงผู้ที่ใช้ภาษานี้คือชาวแอฟริกันขาว(แอฟริกันเนอร์)และพวกลูกผสมส่วนใหญ่(ผู้เปล)

ดั่งที่ต่อมาเลียมเบเคได้เขียนลงในหนังสือพิมพ์ อินควินด์ลา ยา บันตู ของชาวแอฟริกันในนาทาลว่า:

ประวัติศาสตร์ของยุคใหม่คือประวัติศาสตร์ของลัทธิชาตินิยม ลัทธิชาตินิยมถูกทดสอบด้วยการต่อสู้ของประชาชน และการยิงกันในสนามรบ และถูกพบว่า เป็นทางแก้เพียงอย่างเดียวต่อการปกครองของต่างชาติและลัทธิจักรวรรดินิยมสมัยใหม่ และด้วยเหตุนี้อำนาจจักรวรรดินิยมอันยิ่งใหญ่จึงได้ทุ่มเทพละกำลังทั้งปวง เพื่อที่จะทำให้กลุ่มชาตินิยมในบรรดาผู้อยู่ใต้ปกครองต่างชาติของพวกเขา หือถอยและถูกถอนรากถอนโคน และด้วยวัตถุประสงค์ดังกล่าวจึงได้มีเงินจำนวนมหาศาลทุ่มลงไปในการโฆษณาชวนเชื่อต่อต้านลัทธิชาตินิยม โดยเรียกว่าเป็นลัทธิที่ “แคบ” “ล้าหลัง” “ไม่มีวัฒนธรรม” “ชั่วร้าย” ฯลฯ ผู้ได้ปกครองต่างชาติบางคนหลงเชื่อการโฆษณาชวนเชื่ออันชั่วร้ายนั้น และกลายมาเป็นเครื่องมือหรือสะพานให้กับลัทธิจักรวรรดินิยม และจากการให้บริการอันยิ่งใหญ่พวกเขาได้รับการยกย่องจากพวกจักรวรรดินิยม และได้รับฉายามากมายเช่น “วัฒนธรรม” “เสรีนิยม” “หัวก้าวหน้า” “ใจกว้าง” ฯลฯ

ทัศนะของเลียมเบเคสะกิดใจผม ผมก็เช่นกันที่ได้รับอิทธิพลจากลัทธิจักรวรรดินิยมของอังกฤษซึ่งปกครองแบบพ่อกปกครองลูกและถูกมองโดยคนขาวว่า “มีวัฒนธรรม” “ก้าวหน้า” และ “เจริญ” ผมเกือบจะถูกดึงเข้าไปเป็นชนชั้นนำผิวดำที่อังกฤษพยายามสร้างขึ้นในแอฟริกา นั่นคือสิ่งที่ทุกคนตั้งแต่ท่านผู้สำเร็จราชการและมร.ซิเคิลสกีต้องการให้ผมเป็น แต่มันเป็นภาพลวงตา ผมก็เหมือนกับเลียมเบเคที่เริ่มมองเห็นว่าลัทธิชาตินิยมแบบรุนแรงของชาวแอฟริกันเป็นตัวด้านที่ดี

เพื่อนและหุ้นส่วนของเลียมเบเคชื่อปีเตอร์ อิมดา หรือที่รู้จักกันดีว่าเอ.พี. ขณะที่เลียมเบเคเป็นคนที่ไม่ค่อยพิถีพิถันและค่อนข้างจะพูดเกินความจำเป็น อิมดาลกลับเป็นคนที่ควบคุมตัวเองได้ดี และละเอียดแม่นยำ เลียมเบเคอาจจะเป็นคนคลุ้มเครือและเชื่อในความลึกลับ อิมดาเป็นคนชัดเจน และเชื่อถือสิ่งที่พิสูจน์ได้ ความเป็นนักปฏิบัติของอิมดาช่างตรงกันข้ามกับความเป็นนักอุดมคติของเลียมเบเค

คนหนุ่มอื่นๆก็มีความคิดแบบเดียวกัน และเราจะพบปะเพื่อถกกันเกี่ยวกับความคิดเหล่านี้ นอกเหนือจากเลียมเบเคและอิมดาแล้วก็มี วอลเตอร์ ชิชูดู, โอลิเวอร์ ทัมโบ, ดร.ลีโอนเอล มาจอมโบซี และ วิคเตอร์ อิมโบโบ อาจารย์เก่าของผมที่เฮลด์ทาวน์ วิลเลียม เอ็นโคโม นักศึกษาแพทย์ซึ่งเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ จอร์แดน เอ็นกูบาน นักหนังสือพิมพ์จากนาทาลซึ่งทำงานให้กับอินควินด์ลา และบันตู เวิร์ด ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ของชาวแอฟริกันที่ขายดีที่สุด เดวิด โบปาเป เลขาธิการของสภาแห่งชาติแอฟริกันในทรานสवाल และสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์คนหนึ่ง ตลอดจนคนอื่นๆอีกมากมาย หลายคนรู้สึกลัวเอเอ็นซีโดยส่วนรวมกลายเป็นที่รวมของชนชั้นนำแอฟริกัน

ที่ไม่กระตือรือร้น ไม่กระฉับกระเฉง เป็นอภิสัทธิน ซึ่งห่วงใยในการปกป้องสิทธิของตนเองมากกว่าสิทธิของมวลชน ซึ่งบางครั้งความรู้สึกดังกล่าวก็ไม่ใช่ความจริง มีความเห็นพ้องกันว่าต้องดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งลงไป และดร.มาจอมโบซิกก็เสนอให้จัดตั้งสันนิบาตยูชนขึ้นเพื่อจุดไฟภายใต้การนำของเอเอ็นซี

ในปีค.ศ. 1943 คณะผู้แทนประกอบไปด้วยเล็มเบเต, อิมดา, ซิซูลู, ทัมโบ, เอ็นโคโม และตัวผมเดินทางไปพบกับดร.ซูมาซึ่งเป็นประธานของเอเอ็นซี ที่บ้านหลังค่อนข้างใหญ่ของท่านที่โซเฟียทาวน์ ดร.ซูมา มีคลินิกที่บ้านนอกเหนือจากมีฟาร์มเล็กๆแล้ว ท่านทำงานให้กับเอเอ็นซีอย่างขอดเยี่ยม ท่านปลูกมันขึ้นมาจากสภาพล้นเหลือภายใต้การนำของดร.เซเม ซึ่งตอนนั้นองค์กรนี้มีขนาดเล็กและความสำคัญก็น้อย เมื่อตอนท่านเข้ามาบริหารนั้นองค์กรนี้มีเงินอยู่เพียงสิบเจ็ดชิลลิง หกเพนนีเท่านั้น และท่านทำให้มันเพิ่มขึ้นเป็น4,000ปอนด์ ท่านได้รับการยกย่องจากผู้นำตามประเพณี มีความสัมพันธ์กับคณะรัฐมนตรี และสร้างความรู้สึที่มั่นคงและเชื่อมั่น แต่ท่านก็วางตัวเหนือคนอื่นซึ่งไม่ค่อยเหมาะสมกับการเป็นผู้นำองค์กรของมวลชน แม้ว่าท่านจะอุทิศตัวให้กับเอเอ็นซีก็ตามแต่งานทางการแพทย์ของท่านต้องมาก่อน ซูมาเปิดศักราชของคณะผู้แทน จดหมายและโทรเลข ทุกอย่างทำแบบอังกฤษ แนวคิดก็คือว่าแม้ว่าเราจะไม่สอดคล้องกันแต่เราก็เป็นสุภาพบุรุษกันทุกคน ท่านชอบที่จะมีความสัมพันธ์อันดีกับรัฐบาลผิวขาว และไม่ต้องการทำให้พวกเขาเดือดร้อนด้วยการเคลื่อนไหวทางการเมือง

ในการประชุมครั้งนั้น เรบอกท่านว่าเราต้องการจัดตั้งสันนิบาตยูชนและทำการรณรงค์เพื่อระดมการสนับสนุนจากมวลชน เรานำสำเนาร่างรัฐธรรมนูญและคำประกาศไปด้วย เรบอกกับดร.ซูมาว่าเอเอ็นซีมีความเสี่ยงที่จะหมดความสำคัญไปถ้าหากเราไม่ดึงตัวเองขึ้นมาและใช้วิธีการใหม่ๆ ดร.ซูมา รู้สึกถูกคุกคามโดยคณะของเรา และคัดค้านรัฐธรรมนูญของสันนิบาตยูชนอย่างแข็งขัน ท่านเห็นว่าสันนิบาตดังกล่าวควรจะเป็นกลุ่มที่จัดตั้งแบบหลวมๆมากกว่านั้นและมีบทบาทหลักในการสรรหาคณะกรรมการให้แก่เอเอ็นซีเท่านั้น ท่านบอกกับเราอย่างพ้อบอกลูกว่าชาวแอฟริกันโดยส่วนรวมนั้นเป็นคนที่ไม่มีระเบียบและขาดวินัยเกินกว่าที่จะเข้าร่วมในการรณรงค์ของมวลชน และว่าการรณรงค์นั้นจะกลายเป็นความไม่รอบคอบและอันตราย

หลังจากการพบปะกับดร.ซูมาได้ไม่นาน ก็มีการจัดตั้งคณะกรรมการเฉพาะกาลของสันนิบาตยูชนขึ้นภายใต้การนำของวิลเลียม เอ็นโคโม สมาชิกของคณะกรรมการเดินทางไปร่วมประชุมประจำปีของเอเอ็นซีที่บลูมฟอนเทนในเดือนธันวาคมปีค.ศ. 1943 และที่นั่นพวกเขาได้เสนอให้มีการจัดตั้งสันนิบาตยูชนขึ้นเพื่อช่วยสรรหาสมาชิกใหม่ให้แก่เอเอ็นซี ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวได้รับการยอมรับจากที่ประชุม

การจัดตั้งสันนิบาตยูวชนได้เกิดขึ้นจริงๆในวันอาทิตย์ซึ่งเป็นวันอีสเตอร์ในปีค.ศ. 1944 ที่ศูนย์สังสรรค์ของผู้ชายบันตู (Bantu Men's Social Centre) บนถนนเอลอฟ มีผู้ชายที่นั่นประมาณร้อยคน บางคนมาจากที่ไกลถึงพริทอเรีย คนกลุ่มนี้ได้รับการคัดเลือกมา เป็นชนชั้นผู้นำ พวกเราจำนวนมากจบมาจากฟอร์ท แฮร์ เราห่างไกลจากขบวนการของมวลชนมากนัก เล็มเบเดให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชาติต่างๆ เริ่มตั้งแต่กรีกโบราณไปจนถึงยุโรปยุคกลางและยุคอาณานิคม เขาย้ำถึงความสำเร็จทางประวัติศาสตร์ของแอฟริกาและชาวแอฟริกัน และบอกว่าเป็นความโง่งมของคนขาวที่มองว่าตัวเองเป็นคนที่ถูกเลือกสรรและเป็นชนชาติที่เหนือกว่าโดยธรรมชาติ

จอร์แดน เอ็นกูบาน, เอ.พี. อึมดา และวิลเลียม เอ็น โคโม ชื่นพูด และทุกคนเน้นการกระตุ้นลัทธิชาตินิยมของชาวแอฟริกัน เล็มเบเดได้รับเลือกให้เป็นประธาน โอลิเวอร์ ทัมโบเป็นเลขาธิการ และวอลเตอร์ ชิชูตูเป็นเหรัญญิก เอ.พี. อึมดา, จอร์แดน เอ็นกูบาน, ลีโอเนล มาจอมโบซี, กองเกรส อึมบาทา, เดวิด โบปาเป และตัวผมได้รับเลือกให้เป็นคณะกรรมการบริหาร ต่อมามีคนหนุ่มที่สำคัญๆหลายคนมาร่วมกับเราด้วยได้แก่ ก๊อดเฟรย์ ฟิทเซ ซึ่งเป็นนักศึกษาภายหลังเป็นอาจารย์และทนายความ อาร์เธอร์ เลเทเล, วิลสัน กองโก, ดิลิซา อึมจี, และเอ็นธาโท มือทลามา ทั้งหมดนี้เป็นแพทย์ ดัน ทลูมิ สมาชิกสหภาพแรงงาน และโจ แม็ททิวส์, คูมาน็อกเว และโรเบิร์ต โซนูกเว ทั้งหมดเป็นนักศึกษา ในไม่ช้าเราก็จัดตั้งสาขาของสันนิบาตในทุกจังหวัด

นโยบายพื้นฐานของสันนิบาต ไม่แตกต่างไปจากธรรมนูญฉบับแรกของเอเอ็นซีในปี 1912 แต่เรานับว่าและให้ความสำคัญมากขึ้นกับข้อห้วงกังวลเดิมซึ่งหลายเรื่องเราไม่ได้เน้นมาก่อน ลัทธิชาตินิยมของชาวแอฟริกันคือแนวทางต่อสู้ของเรา และคำประกาศของเราก็คือการสร้างประเทศหนึ่งเดียวซึ่งประกอบไปด้วยหลายชนเผ่า การล้มล้างการปกครองของคนผิวขาว และการจัดตั้งรัฐบาลที่เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง คำประกาศของเราระบุว่า “เราเชื่อมั่นว่าการปลดปล่อยแห่งชาติของชาวแอฟริกันจะสำเร็จได้ด้วยชาวแอฟริกันเอง... สันนิบาตยูวชนจะต้องเป็นมันสมองและศูนย์รวมอำนาจของลัทธิชาตินิยมของชาวแอฟริกัน”

คำประกาศดังกล่าวปฏิเสธแนวคิดดินแดนในอาณัติ หรือความคิดที่ว่ารัฐบาลผิวขาวที่ค้ำนึ่งถึงผลประโยชน์ของชาวแอฟริกันด้วยโดยสิ้นเชิง เราอ้างถึงกฎหมายต่อต้านชาวแอฟริกันที่ออกมาในช่วงสี่สิบปีที่ผ่านมา เริ่มต้นด้วยพระราชบัญญัติที่ดินในปี 1913 ซึ่งขับไล่คนผิวดำออกไปจากร้อยละ 87 ของแผ่นดินเกิดของเขา พระราชบัญญัติกำหนดเขตเมืองปี 1923 ซึ่งก่อให้เกิดแหล่งเสื่อมโทรมของชาวแอฟริกันขึ้น ซึ่งเรียกกันอย่างสุภาพว่า “บริเวณที่อยู่อาศัยของชนพื้นเมือง” เพื่อที่จะจัดหาแรงงานราคาถูกให้แก่อุตสาหกรรมของคนขาว พระราชบัญญัติกำหนดอาชีพตามสีผิวปี 1926 ซึ่งห้ามชาวแอฟริกันประกอบอาชีพที่ใช้ฝีมือ พระราชบัญญัติการบริหารชนพื้นเมืองปี 1927 ซึ่งทำ

² ชาวแอฟริกันผิวดำในแอฟริกาได้ถูกเรียกอย่างเป็นทางการว่า “ชาวบันตู” (ผู้แปล)

ให้ราชวงศ์อังกฤษเป็นผู้ปกครองสูงสุดเหนือดินแดนของชาวแอฟริกันทั้งหมด แทนที่จะเป็นบรรดาหัวหน้าสูงสุดชาวแอฟริกัน (Paramount Chiefs) และพระราชบัญญัติผู้แทนของชนพื้นเมืองปี 1936 ซึ่งห้ามชาวแอฟริกันออกเสียงเลือกตั้งทั่วไปในแอฟริกาใต้ ซึ่งเป็นการทำลายความเชื่ออันงมงายที่ว่าคนขาวจะปล่อยให้ชาวแอฟริกันมีอำนาจควบคุมอนาคตของตนเองได้

เรามีความกังวลอย่างยิ่งเกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์ เอกสารระบุว่า “เราอาจจะขี้ม... จากอุดมการณ์ของต่างชาติ แต่เราปฏิเสธการรับอุดมการณ์ต่างชาติทั้งหมดเข้ามาในแอฟริกา” นี่เป็นการพูดถึงพรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งเล็มเบเดและอีกหลายคนรวมทั้งตัวผมเองมองว่าเป็นอุดมการณ์ต่างชาติซึ่งไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ของชาวแอฟริกัน เล็มเบเดมีความรู้สึกว่าการพรรคคอมมิวนิสต์ถูกรบงาโดยคนขาว ซึ่งบ่อนทำลายความเชื่อมั่นในตนเองและความคิดริเริ่มของชาวแอฟริกัน

มีการจัดตั้งคณะกรรมการหลายชุดด้วยกันในวันนั้น แต่วัตถุประสงค์หลักของสันนิบาตยุวชนคือการให้ทิศทางแก่เอเอ็นซีเพื่อที่จะเดินไปสู่เสรีภาพทางการเมือง แม้ว่าผมจะเห็นด้วยกับสิ่งเหล่านี้ แต่ผมก็กระวนกระวายใจในการเข้าร่วมกับสันนิบาตดังกล่าวและยังคงข้องใจว่าผมจะเกี่ยวข้องกับทางการเมืองมากน้อยเพียงใด ตอนนั้น ผมทำงานเต็มเวลาและเรียนช่วงหลังเลิกงาน และมีเวลาเหลือน้อยมากนอกเหนือจากการทำงานและการเรียนแล้ว ผมยังรู้สึกไม่มั่นใจ มีความรู้สึกของตัวเองยังล้าหลังในทางการเมืองเมื่อเทียบกับวอลเตอร์, เล็มเบเด และอิมดา พวกนั้นล้วนแต่เป็นคนที่มีใจตนเอง ส่วนผมนั้นยังไม่พร้อมเลย ผมยังขาดความมั่นใจที่จะกล่าวคำปราศรัย และรู้สึกถูกข่มขู่จากคารมคมคายของหลายคนในสันนิบาตนั้น

ลัทธิแอฟริกันนิยมของเล็มเบเดไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างถ้วนหน้า เนื่องจากความคิดของเขาเป็นการแยกเชื้อชาติแอฟริกันออกจากกันซึ่งทำให้บางคนในสันนิบาตไม่พอใจ สมาชิกบางคนมองว่าลัทธิชาตินิยมที่รวมเอาคนขาวที่มีความเห็นอกเห็นใจเข้าไว้ด้วยน่าจะเป็นสิ่งที่ดีกว่า บางคนซึ่งรวมทั้งตัวผมเองได้แย้งว่า ถ้าหากคนดำทำการต่อสู้ร่วมกับคนหลายเชื้อชาติแล้ว พวกเขาจะยังคงขึ้นชมวัฒนธรรมของคนขาวและตกเป็นเหยื่อของความรู้สึกด้อยกว่าต่อไป ในตอนนั้น ผมคัดค้านอย่างแข็งขันที่จะให้คอมมิวนิสต์หรือคนขาวเข้ามาร่วมในสันนิบาตด้วย

บ้านของวอลเตอร์เป็นเหมือนบ้านของผม เนื่องจากในตอนต้นปี 1940 เมื่อผมไม่มีที่อยู่ ผมได้อยู่ที่นั่นเป็นเวลาหลายเดือน บ้านหลังนั้นมีคนอยู่เต็มอยู่เสมอ และดูเหมือนว่าจะมีการพูดคุยถกเถียงกันเกี่ยวกับการเมืองอยู่ตลอดเวลา อัลเบอร์ดีนา ภรรยาของวอลเตอร์เป็นคนฉลาดและเป็นผู้ร่วมวงที่ขอดเยี่ยม และเธอเป็นผู้สนับสนุนคนสำคัญในงานการเมืองของวอลเตอร์ (ในงานแต่งงานของทั้งคู่ แอนตัน เล็มเบเด กล่าวว่า “อัลเบอร์ดีนา คุณได้แต่งงานกับคนที่แต่งงานแล้ว วอลเตอร์แต่งงานกับการเมืองนานทีเดียวก่อนที่จะมาพบคุณ”)

และในห้องนั่งเล่นที่บ้านของครอบครัวชูลูนั้นเองที่ผมได้พบกับเอเวลิน เมส ภรรยาคนแรกของผม เธอเป็นคนเจียๆ เป็นหญิงสาวสวยจากชนบทที่ดูเหมือนจะไม่รู้เรื่องราวที่เป็นไปใน

ครอบครัวชิซุรุ ตอนนั้นเธอกำลังเรียนพยาบาลอยู่กับอัลเบิร์ตดิโนและภรรยาของปีเตอร์ อิมคา ชื่อว่าโรส ที่โรงพยาบาลทั่วไปสำหรับคนที่ไม่ใช่ชาวยุโรปในโจอันเนสเบิร์ก

เอเวลิน มาจากอิงโคโบในทรานสวาโลอยู่ทางตะวันตกของอุมทาตา พ่อของเธอซึ่งเป็นคนงานเหมืองตายตั้งแต่เธอยังแบเบาะ แม่ของเธอตายเมื่อเธออายุได้สิบสองขวบ หลังจากที่จบชั้นประถมที่บ้านแล้วเธอก็ถูกส่งไปเรียนชั้นมัธยมที่โจอันเนสเบิร์ก

เธออาศัยอยู่กับพี่ชายคือแซม แมส ซึ่งตอนนั้นอยู่ที่บ้านของชิซุรุ มา ชิซุรุ แม่ของวอลเตอร์เป็นน้องสาวของแม่ของเอเวลิน ครอบครัวชิซุรุเลี้ยงดูเอเวลินราวกับว่าเธอเป็นลูกสาวคนโปรดของพวกเขา และพวกเขารักเธอมาก

ผมชวนเอเวลินออกเที่ยวหลังจากที่เราพบกันครั้งแรกไม่นาน และเร็วเกือบจะพอๆกันที่เราตกหลุมรักกันและกัน และอีกสองสามเดือนถัดมาผมก็ขอเธอแต่งงานและเธอก็ตอบตกลง เราแต่งงานกันโดยมีพิธีทางราชการเท่านั้น คือมีเพียงการจดทะเบียนและมีพยานในศาลของผู้ปกครองชนพื้นเมืองในโจอันเนสเบิร์ก เนื่องจากเราไม่มีเงินที่จะจัดงานแต่งงานตามประเพณีหรืองานเลี้ยงได้ ปัญหาเฉพาะหน้าของเราคือการหาที่อยู่ ตอนแรกเราไปอยู่กับพี่ชายของเธอที่ออร์แลนโด อีสต์ และต่อมาก็ไปอยู่กับพี่สาวของเธอที่เหมืองซิดี ดิฟ ซึ่งสามีของพี่สาวเธอคือ อิมชังกุลิ อิมกุคลาวา ทำงานเป็นเสมียนอยู่

ในปีค.ศ. 1946 มีเหตุการณ์ที่สำคัญเกิดขึ้นหลายเหตุการณ์ซึ่งเป็นตัวกำหนดพัฒนาการและทิศทางในการต่อสู้ทางการเมืองของผม มีการประท้วงของคนงานเหมืองเกิดขึ้น โดยคนงานเหมืองชาวแอฟริกัน 70,000 คนรอบชายฝั่งประท้วงหยุดงาน เหตุการณ์นี้ส่งผลกับผมอย่างมาก สหภาพคนงานเหมืองชาวแอฟริกันก่อตั้งขึ้นในต้นทศวรรษ 1940 โดยความริเริ่มของเจ.บี.มาร์ค, แคน ทูม, กัวร์ ราเดเบ และนักเคลื่อนไหวด้านแรงงานของเอเอ็นซีอีกจำนวนหนึ่ง มีคนงานเหมืองชาวแอฟริกันถึง 400,000 คนทำงานอยู่รอบชายฝั่ง ส่วนใหญ่มีรายได้ไม่เกินสองชิลลิงต่อวัน ผู้นำสหภาพได้กดดันสภาพเหมืองแร่ครั้งแล้วครั้งเล่าให้จ่ายค่าจ้างขั้นต่ำสิบชิลลิงต่อวัน รวมทั้งให้จัดหาบ้านพักให้กับครอบครัวและให้หยุดพักได้สองสัปดาห์โดยไม่ได้รับค่าจ้าง แต่สภาพเหมืองแร่ไม่ใส่ใจกับข้อเรียกร้องดังกล่าว

คนงานเหมืองจึงประท้วงด้วยการหยุดงานเป็นเวลาหนึ่งสัปดาห์และยังคงรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น ซึ่งนับเป็นการประท้วงครั้งใหญ่ที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ของแอฟริกาใต้ การตอบโต้ของรัฐบาลเป็นไปอย่างรุนแรงมาก ผู้นำการประท้วงถูกจับกุม ที่พักคนงานถูกล้อมโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ และสำนักงานของสหภาพคนงานเหมืองชาวแอฟริกันถูกค้น การเดินขบวนถูกยับยั้งอย่างโหดเหี้ยมโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ คนงานสิบสองคนเสียชีวิต สถาผู้แทนชนพื้นเมืองเลื่อนการประชุมเป็นการประท้วง ผมมีญาติจำนวนหนึ่งเป็นคนงานเหมือง ในระหว่างที่มีการประท้วงหยุดงานผมได้ไปเยี่ยมพวกเขา ถกปัญหาและให้การสนับสนุนพวกเขา

เจ.บี.มาร์คซึ่งเป็นสมาชิกของเอเอ็นซีและพรรคคอมมิวนิสต์มาเป็นเวลานานเป็นประธานสหภาพคนงานเหมืองชาวแอฟริกันอยู่ในขณะนั้น มาร์คเกิดในทรานสวาลเป็นลูกผสมระหว่างคนขาวกับคนดำ เขาเป็นคนมีบุคลิกเป็นผู้นำและเป็นคนมีอารมณ์ขันมาก เขาเป็นคนร่างสูง ผิวขาว ในระหว่างที่มีการประท้วงบางครั้งผมก็เดินทางไปเยี่ยมที่เหมืองต่างๆกับเขา พูดคุยกับคนงานและวางแผนกลยุทธ์กัน ตั้งแต่เช้าจรดเย็น เขาแสดงความเป็นผู้นำที่สุ่มและมีเหตุผล มีอารมณ์ขันแม้ว่าจะอยู่ท่ามกลางวิกฤติการณ์ที่ยากที่สุดก็ตาม ผมประทับใจในการจัดองค์กรของสหภาพและความสามารถขององค์กรในการควบคุมสมาชิก แม้ในเวลาที่เขาเผชิญหน้ากับการต่อต้านอย่างป่าเถื่อนเช่นนั้น

ท้ายที่สุด รัฐก็พิสูจน์ว่าตนเองเหนือกว่า การประท้วงถูกกวาดล้างและสหภาพถูกบดขยี้ การประท้วงครั้งนั้นเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ผมได้ใกล้ชิดกับมาร์ค ผมไปเยี่ยมเขาบ่อยครั้งที่บ้านของเขา เราถกกันถึงการที่ผมต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรง มาร์คเป็นสมาชิกที่จงรักภักดีของพรรคคอมมิวนิสต์ แต่เขาไม่ถือสาการต่อต้านพรรคคอมมิวนิสต์ของผม เขามองว่าเป็นเรื่องปกติที่คนหนุ่มคนหนึ่งจะฝักใฝ่ในลัทธิชาตินิยม แต่เมื่อผมโตขึ้นและมีประสบการณ์มากขึ้น ทศนะของผมจะกว้างขึ้น ผมถกประเด็นเหล่านี้กับมอส โคทาเน และยูซุฟ ดาคุด้วย ทั้งคู่เชื่อเช่นเดียวกับมาร์ค

ว่าลัทธิคอมมิวนิสต์จำเป็นจะต้องปรับเพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ของชาวแอฟริกัน สมาชิกคนอื่นของพรรคคอมมิวนิสต์ประมาณผมรวมทั้งสมาชิกสันนิบาตยูวชนบางคน แต่มาร์ก, โคทานและดาคุไม่เคยประมาณเรา

ภายหลังการประท้วง มีคนห้าสิบสองคนรวมทั้งโคทาน, มาร์ก และคอมมิวนิสต์คนอื่นๆ อีกจำนวนมากถูกจับกุมและดำเนินคดี ตอนแรกด้วยข้อหาขบถปลุกปั่น ต่อมาก็ก่อความไม่สงบ มันเป็นการพิจารณาคดีทางการเมืองของรัฐที่จะแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลจะไม่ยอมอ่อนข้อให้กับภัยแรง

ในปีเดียวกันนั้นเอง เหตุการณ์อีกเหตุการณ์หนึ่งก็บีบบังคับให้ผมต้องปรับเปลี่ยนแนวทางในการดำเนินงานทางการเมืองทั้งหมดของผม ในปี 1946 รัฐบาลสมัทส์ออกพระราชบัญญัติการถือครองที่ดินเอเชียติก ซึ่งจำกัดการเคลื่อนไหวโดยเสรีของชาวอินเดีย มีการกำหนดอาณาบริเวณที่ชาวอินเดียสามารถจะอยู่อาศัยและค้าขายได้ นอกจากนี้ยังจำกัดสิทธิของพวกเขาอย่างเข้มงวดในการซื้อสังหาริมทรัพย์ และเพื่อเป็นการตอบแทน พวกเขาได้รับโอกาสให้มีตัวแทนที่เป็นคนขาวนั่งในรัฐสภาได้โดย ดร.ดาคุซึ่งเป็นประธานของสภาชาวอินเดียในทรานสวาลประมาณข้อจำกัดเหล่านี้และบอกปิดข้อเสนอที่ให้มีผู้แทนในรัฐสภาว่าเป็น “ข้อเสนอจอมปลอมของสิทธิที่หลอกลวง” กฎหมายฉบับนี้รู้จักกันในนามพระราชบัญญัติเก็ดโต เป็นสิ่งที่เหยียดหยามชุมชนชาวอินเดียและทำให้คาดได้ว่าจะมีพระราชบัญญัติกำหนดพื้นที่อยู่อาศัยตามกลุ่มเชื้อชาติตามมา ซึ่งในที่สุดก็จะจำกัดเสรีภาพของคนผิวสีในแอฟริกาได้ทั้งหมด

ชุมชนชาวอินเดียรู้สึกเจ็บแค้นและได้ร่วมกันรณรงค์เป็นเวลาสองปีเพื่อต่อต้านมาตรการดังกล่าวอย่างสันติ การรณรงค์ของชุมชนชาวอินเดียนำโดยดร.ดาคุ และดร.จี.เอ็ม.ไนเกอร์ ประธานสภาชาวอินเดียแห่งนาทาล สร้างความประทับใจให้กับเราอย่างมากในการจัดองค์กรและความทุ่มเทของพวกเขา แม่บ้าน พระ หมอ ทนายความ พ่อค้า นักศึกษา และคนงาน ต่างมีบทบาทในแนวหน้าของการประท้วง เป็นเวลานานสองปีที่ผู้คนเหล่านี้ยุติการใช้ชีวิตอย่างปกติเพื่อทำการต่อสู้ดังกล่าว มีการเดินขบวนของมวลชน เข้ายึดครองและล้อมที่ดินซึ่งสงวนไว้สำหรับคนขาว อาสาสมัครจำนวนไม่น้อยกว่าสองพันคนถูกจำคุก ส่วนดร.ดาคุและดร.ไนเกอร์ถูกส่งไปใช้แรงงานหนักเป็นเวลาหกเดือน

การรณรงค์ดังกล่าวจำกัดอยู่เฉพาะในหมู่ชาวอินเดีย และไม่มีการเชิญให้คนกลุ่มอื่นเข้าร่วมด้วย แม้กระนั้นก็ตาม ดร.ซูมาและผู้นำชาวแอฟริกันคนอื่นๆ ก็ได้พูดในการประชุมหลายครั้ง นอกจากนี้ยังร่วมกับสันนิบาตยูวชนสนับสนุนด้านขวัญกำลังใจในการต่อสู้ของชาวอินเดีย รัฐบาลกำหนดพวกกบฏด้วยกฎหมายที่รุนแรงและการข่มขู่ แต่พวกเราในสันนิบาตยูวชนเห็นว่าชาวอินเดียทำการประท้วงต่อต้านการกดขี่คนผิวสีในแอฟริกันและเอเอ็นซีมองไม่เห็น

อิสมาอีล เมียร์ และเจ.เอ็น.ซิงห์ พักการเรียน กล่าวคำอำลากับครอบครัวและไปเข้าคุกอาห์เหม็ด คาทราดา ซึ่งยังเป็นนักเรียนชั้นมัธยมอยู่ก็ทำเช่นเดียวกัน ผมมักจะไปทานอาหารที่บ้านของอมินา พาฮาดี บ่อยๆ และแล้วทันใดนั้นผู้หญิงที่มีเสน่ห์คนนี้ก็ละทิ้งผ้ากันเปื้อนไปอยู่ในคุกเพื่อ

ความเชื่อของตนเอง ถ้าหากว่าครั้งหนึ่งผมจะเคยสงสัยในความตั้งใจจริงของชุมชนชาวอินเดียใน การประท้วงต่อต้านการกวาดล้างดังกล่าวแล้วละก็ ตอนนี้ผมก็ไม่อาจจะสงสัยได้อีกต่อไป

การรณรงค์ของชาวอินเดีย กลายมาเป็นต้นแบบของการประท้วงที่เราในสันนิบาตยูวชน เรียกร้องให้มีขึ้น มันปลุกฝังวิญญาณของการท้าทายและลัทธิการใช้ความรุนแรงในหมู่ประชาชน ทำลายความกลัวที่จะเข้าคุก และทำให้สภาชาวอินเดียแห่งนาทาลและสภาชาวอินเดียแห่ง ทรานสวาลได้รับความนิยมจากประชาชนและมีอิทธิพลมากขึ้น มันทำให้เราได้คิดว่าการต่อสู้เพื่อ เสรีภาพไม่ใช่เพียงแค่การกล่าวคำปราศรัย จัดประชุม ออกมติ และการส่งตัวแทนไปเจรจาเท่านั้น แต่ยังเป็นเรื่องของการจัดองค์กรอย่างพิถีพิถัน การแสดงออกของมวลชนอย่างกล้าหาญ และเหนือ สิ่งอื่นใดคือความตั้งใจจริงที่จะทนทุกข์และเสียสละ การรณรงค์ของชาวอินเดียในครั้งนั้น ทำให้มี การหวนพุดถึงการรณรงค์แบบอหิงสาเมื่อปี 1913 ซึ่งมหาตมะ คานธี นำขบวนชาวอินเดียเดินทาง อย่างผิดกฎหมายข้ามนาทาลไปยังทรานสวาล นั่นเป็นประวัติศาสตร์ แต่การรณรงค์ในครั้งนี้เกิด ขึ้นต่อหน้าต่อตาผม

* * *

ในต้นปี 1946 เอลีนกับผมก็แยกไปอยู่ต่างหากที่บ้านขนาดสองห้องนอนในออร์แลนโด ฟลอริดา ซึ่งเป็นบ้านที่สร้างโดยรัฐบาลท้องถิ่น และหลังจากนั้นเราก็ตายไปอยู่บ้านซึ่งหลังใหญ่กว่าเดิมเล็กน้อย คือบ้านเลขที่ 8115 ออร์แลนโด เวสต์ ออร์แลนโด เวสต์ เป็นบริเวณที่อยู่อาศัยของชาวสปาร์ตา เต็ม ไปด้วยฝุ่น และมีบ้านที่รูปร่างเหมือนกล่องเต็มไปหมด ซึ่งบ้านเหล่านี้ต่อมาได้เป็นส่วนหนึ่งของ เกรตเทอร์ โซเวโต โซเวโตเป็นคำย่อของเมืองทางตะวันตกเฉียงใต้ บ้านของเราตั้งอยู่ในบริเวณที่ ชาวบ้านที่นั่นเรียกกันว่า เวสต์คลิฟ ซึ่งเรียกตามชื่อซานเมืองที่เป็นที่อยู่หุหราชของคณชาวทางตอน เหนือ

ค่าเช่าบ้านใหม่ของเราคือสิบเจ็ดซิลลิง หกเพ็นซ์ ต่อเดือน ตัวบ้านก็เหมือนกับบ้านหลัง อื่นๆจำนวนหลายร้อยหลังที่สร้างบนพื้นที่ขนาดเท่ากับกล่องไม้ขีดบนถนนที่สกปรก หลังคามุงด้วย ลังกะติเป็นมาตรฐานเดียวกัน พื้นเป็นซีเมนต์เหมือนกัน มีห้องครัวแคบๆอยู่ห้องหนึ่ง และมีส้วม หลุมอยู่ด้านหลัง แม้ว่าด้านนอกจะมีแสงไฟจากถนน แต่เราก็ใช้ตะเกียงน้ำมันในบ้านด้วยเพราะ บ้านยังไม่มีไฟฟ้า ห้องนอนเล็กขนาดที่เตียงคู่กินเนื้อที่ไปเกือบหมดห้อง บ้านเหล่านี้สร้างโดยรัฐ บาลท้องถิ่นให้คนงานที่จำเป็นต้องอยู่ใกล้ตัวเมืองอาศัยอยู่ และเพื่อที่จะไม่ให้เหมือนกับบ้านอื่นจน เกินไป บางคนจึงทำสวนเล็กๆหรือทาสีประตูบ้านด้วยสีที่เตะตา มันเป็นบ้านที่โกโรโกโสแต่มันก็ เป็นบ้านจริงๆหลังแรกของผมและผมมีความภาคภูมิใจอย่างยิ่งในบ้านหลังนี้ ผู้ชายจะยังไม่เป็นผู้ ชายเต็มตัว จนกระทั่งเขามีบ้านเป็นของตนเอง ตอนนั้นผมยังไม่รู้ว่าบ้านหลังนั้นจะเป็นที่อยู่เพียง แห่งเดียวที่เป็นของผมโดยสมบูรณ์เป็นเวลาหลายปีทีเดียว

รัฐบาลได้จัดสรรบ้านให้กับเอเวลินและผม เนื่องจากตอนนั้นเราไม่ได้มีกันแค่สองคนอีกต่อไป แต่มีสามคน ในปีนั้นลูกชายคนแรกของเราคือมาดิบา เท็มเบไคล์ ก็ถือกำเนิดขึ้น เขาถูกตั้งชื่อตามชื่อตระกูลของผมคือมาดิบา แต่รู้จักกันในชื่อเล่นว่าเท็มบี เขาเป็นเด็กน้อยที่มีร่างกายแข็งแรงและมีความสุขซึ่งคนส่วนใหญ่บอกว่าเหมือนแม่มากกว่าพ่อ ตอนนั้นผมได้ผลิตยาทาพขึ้นมาหนึ่งคนแล้ว แม้ว่าผมจะยังมีสมบัติเพียงเล็กน้อยที่จะยกให้เขา แต่ผมได้ส่งทอดชื่อแมนเดลา และตระกูลมาดิบา ซึ่งเป็นหนึ่งในความรับผิดชอบพื้นฐานของชายชาวกอซาให้แก่เขาแล้ว

ในที่สุดผมก็มีฐานที่มั่นคง และผมแปรสภาพจากการเป็นแขกของคนอื่น มามีแขกของผมเอง ลิปี น้องสาวของผมมาอยู่กับเรา และผมพาเธอเดินข้ามทางรถไฟไปลงทะเลเบียนเรียนที่โรงเรียนมัธยมออร์แลนโด ตามวัฒนธรรมของเรา สมาชิกของครอบครัวใดครอบครัวหนึ่งจะต้องเอื้อเฟื้อต่อสมาชิกคนอื่นของครอบครัว ดังนั้น เมื่อผมมีบ้านหลังใหม่ซึ่งสามารถเอื้อเฟื้อต่อครอบครัวขยายของผมได้มากขึ้น ก็หมายความว่าผมจะต้องมีแขกจำนวนมากทีเดียว

ผมชอบที่จะอยู่กับครอบครัวแม้ว่าจะมีเวลาให้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ผมชอบมากที่จะเล่นกับเท็มบี อาบน้ำให้เขา ป้อนอาหารเขาและพาไปนอนพร้อมกับเล่นนิทานให้ฟังนิดหน่อย ความจริงแล้วผมชอบเล่นและคุยกับเด็กๆ มาก มันเป็นสิ่งที่ทำให้จิตใจผมสงบที่สุด ผมชอบพักผ่อนอยู่ที่บ้าน อ่านหนังสือเจิบๆ สูดดมกลิ่นขนมและอาหารที่หอมฟุ้งมาจากหม้อที่ต้มอยู่ในครัว แต่ผมกลับไม่ค่อยได้อยู่บ้านเพื่อที่จะมีความสุขกับสิ่งเหล่านี้

ในช่วงครึ่งหลังของปีสาธุคุณ ไมเคิล สก็อต มาพักอยู่กับเรา สก็อตเป็นพระในศาสนาคริสต์และเป็นผู้ช่วยเพื่อสิทธิของชาวแอฟริกัน เขาได้รับการติดต่อจากผู้ชายคนหนึ่งชื่อว่าโคโมซึ่งเป็นตัวแทนของค่ายพักที่แออัดที่สร้างโดยผิวดอกหมายนอกเมืองโจฮันเนสเบิร์ก บอกว่ารัฐบาลกำลังหาทางที่จะย้ายค่ายพักนั้นไป โคโมต้องการให้สก็อตประທံทั้งการย้ายดังกล่าว สก็อตพูดว่า “ถ้าผมจะช่วยคุณ ผมจะต้องเป็นส่วนหนึ่งของพวกคุณก่อน” แล้วเขาก็จัดแจงย้ายไปอยู่ที่ค่ายพักนั้น และก็เริ่มรวบรวมสมัครพรรคพวกที่นั่น เมืองที่เต็มไปด้วยบ้านหลังเล็กๆ สำหรับผู้ไร้ที่อยู่อาศัยของสก็อตนั้นถูกสร้างอยู่ใกล้กับโบสถ์ และผู้อยู่อาศัยที่นั่นเรียกมันอย่างไม่เป็นทางการว่าโทบรุกตามชื่อของการต่อสู้เพื่อการรณรงค์สงครามในแอฟริกาเหนือ บางครั้งผมก็พาเท็มบีไปที่นั่นในตอนเช้าวันอาทิตย์ เพราะเขาชอบเล่นซ่อนหาตามก้อนหินที่นั่น หลังจากที่สก็อตได้รวบรวมสมัครพรรคพวกแล้ว เขาก็ค้นพบว่าโคโมยังขอกเงินจากคนที่เข้าร่วมในการต่อสู้เพื่อต่อต้านการย้ายที่อยู่ นั้น เมื่อสก็อตเผชิญหน้ากับโคโม โคโมก็จับไล่สก็อตออกจากค่ายพักและขู่ว่าจะเอาชีวิตเขา

สก็อตเข้ามาหลบภัยอยู่กับเราที่ออร์แลนโด และพาพระชาวแอฟริกันมาด้วยรูปหนึ่งชื่อคลามินีซึ่งมีภรรยาและลูกๆ ด้วย บ้านของเราหลังเล็กนิดเดียว สก็อตจึงนอนในห้องนั่งเล่น คลามินีและภรรยาอนนอนในห้องหนึ่ง และเราจับเด็กๆ ไปอยู่ที่ห้องครัว ไมเคิล สก็อต เป็นคนถ่อมตัว ไม่วางท่า แต่คลามินีค่อนข้างเรื่องมาก เมื่อถึงเวลาอาหาร เขามักจะบ่นเกี่ยวกับอาหาร “คูลี” เขาจะพูดขึ้น “ฉันบางนิดเดียวและก็แข็ง ปรุงไม่ดีเลย ผมไม่ชินกับอาหารอย่างนี้” สก็อตรู้สึกไม่ดีมากที่สุด

คลามีนีพูดเช่นนั้นและกล่าวตักเตือนคลามีนี แต่คลามีนีก็ไม่ยอมฟัง คืบต่อมาเขาก็พูดอีกว่า “เอื้อ
วันนี้ดีกว่าเมื่อวานเล็กน้อย แต่ก็ยังปรุงไม่ดี แมนเดลา คุณรู้ไหมว่าภรรยาคุณน่าจะทำอาหารไม่เป็น”

คลามีนีช่วยให้สถานการณ์ยุ่งยากคลี่คลายทางอ้อม เนื่องจากผมอยากให้เขาออกไปจากบ้าน
ผมมากเสียจนผมต้องไปที่ค่ายพักนั้นด้วยตัวเองและอธิบายว่าสก็อตเป็นเพื่อนแท้ของพวกเขา ไม่
เหมือนกับโคโม และว่าพวกเขาจะต้องเลือกเอาระหว่างคนทั้งสอง หลังจากนั้น พวกที่ค่ายพักจึงจัด
ให้มีการเลือกตั้งขึ้นและสก็อตก็ชนะ เขาย้ายกลับไปอยู่ที่ค่ายพักพร้อมกับพาหลวงพ่อกลามีนีไป
ด้วย

ถึงตอนต้นปีค.ศ. 1947 ผมก็ทำงานเป็นเสมียนเขียนคำฟ้องมาครบสามปีตามที่กำหนดและการ
ทำงานของผมที่วิทกิน ชิเคิลสกี และไอเดิลแมน ก็ยุติลง ผมตัดสินใจที่จะเป็นนักศึกษาเต็มเวลาเพื่อ
จะได้ได้เนติบัณฑิต จะได้เป็นของตัวเองและฝึกเป็นทนาย การสูญรายได้แปดปอนด์ สิบชิลลิง
หนึ่งเพนนีต่อเดือนที่ผมเคยได้จากชิเคิลสกีทำให้ผมหมดตัว ผมจึงยื่นขอกู้เงินจำนวน 250 ปอนด์
จากทรัสต์เพื่อสวัสดิการของชาวยุโรปที่สถาบันเชื้อชาติสัมพันธ์ของชาวแอฟริกันได้ในเมือง
โจฮันเนสเบิร์ก เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการเรียนกฎหมายของผม ซึ่งรวมค่าลงทะเบียนที่มหาวิทยาลัย
คำดำรา และค่าใช้จ่ายรายเดือน ผมได้รับเงินกู้จริงเพียง 150 ปอนด์

สามเดือนต่อมาผมก็เขียนจดหมายไปถึงพวกเขาอีกครั้งหนึ่ง บอกว่าภรรยาของผมกำลังจะ
ลาคลอดและเราจะต้องขาดรายได้จากเงินเดือนของเธอไปอีกสิบเจ็ดปอนด์ต่อเดือน ซึ่งจำเป็นอย่าง
ยิ่งต่อความอยู่รอดของเรา ผมได้รับเงินเพิ่มขึ้นซึ่งผมก็รู้สึกขอบคุณ แต่สถานการณ์ของเราช่างแย
เสียจริงๆ ลูกสาวของเราก็คือมาคาซิเวลคลอดไม่ยากแต่เธออ่อนแอและป่วยบ่อย ตั้งแต่เริ่มแรกเรา
กลัวว่าเหตุการณ์จะเลวร้ายลง เป็นเวลาหลายคืนที่เอดลีนกับผมผลัดกันดูแลเธอ เราไม่รู้ว่าโรคของ
เด็กน้อยนี้เรียกว่าอะไรและหมอก็ไม่สามารถอธิบายสาเหตุได้ เอดลีนดูแลทารกน้อยอย่างมีรู้จัก
เห็นเดเห็น้อยด้วยความเป็นแม่และความเป็นพยาบาลที่มีประสิทธิภาพผสมกัน เมื่ออายุได้เก้าเดือน
มาคาซิเวลก็เสียชีวิต เอดลีนเสียใจมาก และสิ่งเดียวที่ช่วยลดความโศกเศร้าของผมได้ก็คือความ
พยายามที่จะบรรเทาความโศกเศร้าของเธอ

ในทางการเมืองนั้นไม่ว่าเราจะวางแผนไว้มากเพียงไร แต่สภาพแวดล้อมมักจะเป็นตัวกำหนดเหตุ
การณ์ ในเดือนกรกฎาคมปีค.ศ. 1947 ในระหว่างที่เรากำลังถกกันอย่างไม่เป็นทางการกับเลียมเบเด
เกี่ยวกับเรื่องสันนิบาตยูวชน เขาก็บ่นว่าปวดท้องและก็เริ่มตัวสั่น เมื่อความปวดรุนแรงขึ้นเราจึงขับ
รถพาเขาไปโรงพยาบาลโคโรเนชัน และคืนเดียวกันนั้นเองเขาก็เสียชีวิตด้วยวัยสามสิบสามปี หลาย
คนเสียใจมากกับการตายของเขา วอลเตอร์ ชิชูลู แทบจะลุกไม่ขึ้นด้วยความเศร้าโศกเสียใจ การ
ตายของเขาทำให้ขบวนการต้องถอยหลังเนื่องจากเลียมเบเดเป็นแหล่งความคิดและเป็นคนที่ดึงดูดคน
อื่นให้เข้าร่วมในองค์กร

ปีเตอร์ อิมดา ได้รับตำแหน่งสืบทอดจากเล็มเบเด เขาเป็นนักวิเคราะห์ มีความสามารถในการแสดงความคิดเห็นอย่างชัดเจนและอย่างเรียบง่าย นอกจากนี้ประสบการณ์ทางกลยุทธ์ของเขาทำให้เขาเป็นนักการเมืองที่วิเศษมากและเป็นผู้เป็นที่โดดเด่นของสันนิบาตยูวชน อิมดาเป็นคนที่คล้อยตามความเห็นของกลุ่มและเป็นคนที่ไม่ใช้ความคิดเห็นส่วนตัวเป็นสำคัญ เช่นเดียวกับที่เขาจะไม่ใช้คำพูดชี้นำ เขาอดทนรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างอย่างใจกว้าง ขณะที่ความเห็นของเขาเองมีเหตุผลกว่าและก้าวหน้ากว่าของเล็มเบเด การนำของอิมดาช่วยให้ภารกิจของเล็มเบเดดูหน้า

อิมดาไม่เห็นด้วยว่าสันนิบาตยูวชนควรจะทำหน้าที่เป็นกลุ่มกดดันภายใน เป็นปิกชาตินิยม หัวรุนแรงในเอเอ็นซี ซึ่งจะช่วยเหลือกดดันองค์กรให้ก้าวไปสู่ยุคใหม่ ในเวลานั้น เอเอ็นซีไม่ได้มีลูกจ้างประจำแม้แต่คนเดียว และการจัดองค์กรก็ไม่ได้ดี การดำเนินงานเป็นไปอย่างไม่เป็นระบบ (ในเวลาต่อมา วอลเตอร์ได้มาทำงานเต็มเวลาให้แก่เอเอ็นซีเป็นคนแรกและคนเดียว ด้วยเงินเดือนที่น้อยอย่างยิ่ง)

อิมดาได้จัดตั้งสาขาของสันนิบาตยูวชนขึ้นทันทีที่ฟอร์ท แฮร์ ภายใต้การชี้นำของแซด.เค. แมททิวส์ และก๊อดเฟร พิตเจ อาจารย์สอนวิชามานุษยวิทยา พวกเขาสรรหานักศึกษาที่โดดเด่นเข้ามาเป็นสมาชิก เพื่อนำเลือดใหม่และความคิดใหม่ๆเข้ามาในองค์กร ในบรรดาผู้ที่โดดเด่นที่สุดก็มีโจ ซึ่งเป็นลูกชายอัจฉริยะของศาสตราจารย์แมททิวส์ และโรเบิร์ต โชนุกเว นักพูดตัวฉกาจและนักคิดที่เฉียบคม

อิมดาความเป็นชาตินิยมน้อยกว่าเล็มเบเด และความคิดของเขาไม่มีเรื่องของเชื้อชาติแฝงอยู่เหมือนของเล็มเบเด เขาเกลียดการกดขี่ของคนขาวรวมทั้งการปกครองโดยคนขาว แต่ไม่ใช่เกลียดคนขาว เขายังต่อต้านพรรคคอมมิวนิสต์ไม่รุนแรงเท่ากับเล็มเบเด หรือตัวผมเอง ผมเป็นหนึ่งในบรรดาสมาชิกสันนิบาตยูวชนที่ระแวงคนขาวฝ่ายซ้าย แม้ว่าผมจะมีเพื่อนเป็นคอมมิวนิสต์ ผิวขาวจำนวนมากก็ตาม แต่ผมก็กังวลเกี่ยวกับอิทธิพลของคนขาวในเอเอ็นซี และผมก็คัดค้านการร่วมรณรงค์กับพรรคคอมมิวนิสต์ ผมเกรงว่าพวกคอมมิวนิสต์จะเข้าครอบครองขบวนการของเราจากการร่วมมือดังกล่าว ผมมีความเชื่อในลัทธิชาตินิยมของชาวแอฟริกันแบบเข้มข้นเท่านั้น ไม่ใช่ลัทธิมาร์กซิสต์หรือลัทธิหลายเชื้อชาติ ที่จะช่วยปลดปล่อยเราได้ ผมทำถึงขนาดร่วมกับเพื่อนบางคนในสันนิบาตขัดขวางการประชุมของพรรคคอมมิวนิสต์โดยบุกขึ้นไปบนเวที ฉีกป้ายประกาศและยึดไมโครโฟนไว้ และในที่ประชุมระดับชาติของเอเอ็นซีในเดือนธันวาคม สันนิบาตยูวชนก็ทำการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้ขับไล่สมาชิกของพรรคคอมมิวนิสต์ออกไปทั้งหมด แต่ดูเหมือนว่าเราจะพ่ายแพ้ แม้ว่าผมจะได้รับอิทธิพลจากการต่อสู้แบบอหิงสาของชาวอินเดียในปีค.ศ.1946 ก็ตาม แต่ผมก็รู้สึกกับชาวอินเดียเช่นเดียวกับที่รู้สึกต่อพวกคอมมิวนิสต์ ก็รู้สึกว่าคุณเขามีแนวโน้มจะเข้าครอบงำเอเอ็นซี ส่วนหนึ่งเป็นเพราะพวกเขามีการศึกษา ประสบการณ์ และการฝึกฝนที่เหนือกว่านั่นเอง

ในปีค.ศ. 1947 ผมได้รับเลือกให้เป็นสมาชิกคณะกรรมการบริหารของเอเอ็นซีในทรานสवाल และทำงานให้กับซี.เอส.ราโมฮาโน ประธานของภูมิภาคทรานสवाल นี่เป็นตำแหน่งแรกที่ผมได้รับอย่างเป็นทางการในเอเอ็นซี และเป็นอีกก้าวหนึ่งในพันธกิจของผมที่มีต่อองค์กรนี้ ก่อนหน้านั้น ผมไม่ได้เสียสละอะไรมากไปกว่าการหายตัวไปจากภรรยาและครอบครัวในช่วงสุดสัปดาห์และการกลับบ้านดึกๆ ผมไม่ได้เข้าร่วมโดยตรงในการรณรงค์ที่สำคัญใดๆ และผมยังไม่เข้าใจเกี่ยวกับความยากลำบากที่เสี่ยงอันตรายและไม่มีที่สิ้นสุดของนักต่อสู้เพื่อเสรีภาพ ผมเพียงแค่เลียบๆเคียงๆ โดยไม่ได้ผูกมัดอะไรมากนัก นับตั้งแต่ที่ผมได้รับเลือกให้เป็นสมาชิกคณะกรรมการบริหารของเขตภูมิภาคทรานสवाल ผมก็พิจารณาตัวเองเป็นหนึ่งเดียวกับองค์กร ร่วมหวังและผิดหวัง ความสำเร็จและล้มเหลว ตอนนี้ผมผูกพันทั้งหัวใจและจิตวิญญาณ

ราโมฮาโน เป็นอีกคนหนึ่งที่ผมได้เรียนรู้ประสบการณ์ เขาเป็นนักชาตินิยมตัวยงและเป็นนักจัดองค์กรที่มีความชำนาญมาก เป็นผู้ที่สามารถจะถ่วงน้ำหนักของความคิดที่แตกต่างกันให้ออกมาเป็นการประนีประนอมที่เหมาะสมได้ ขณะที่ราโมฮาโน เป็นคนที่ไม่มีความเห็นอกเห็นใจพวกคอมมิวนิสต์ แต่เขาก็ทำงานได้เป็นอย่างดีกับพวกนั้น เขามีความเห็นที่เอเอ็นซีเป็นองค์กรระดับชาติซึ่งควรจะต้อนรับทุกคนที่สนับสนุนแนวทางของเรา

* * *

ในปีค.ศ. 1947 ขณะที่มีการรณรงค์แบบอหิงสาของชาวอินเดีย นั่น ดร.ชูมา, ดร.ดาธุ และดร.ไนเคอร์ ที่เป็นประธานของเอเอ็นซีต่อกันมา ร่วมกับสภาชาวอินเดียแห่งทรานสवाल และสภาชาวอินเดียแห่งนาทาล ได้ลงนามใน “ข้อตกลงของคณะด็อกเตอร์” (the Doctors’ Pact) ที่จะผนึกกำลังกันต่อต้านศัตรูร่วม นี่เป็นก้าวที่สำคัญในการเป็นหนึ่งเดียวกันของขบวนการของชาวแอฟริกันและชาวอินเดีย แต่แทนที่จะจัดตั้งองค์กรกลางทางการเมืองขึ้นมาเพื่อให้ทิศทางกับขบวนการต่างๆ พวกเขาตกลงที่จะร่วมมือกันในเรื่องที่เป็นผลประโยชน์ร่วมกัน ต่อมา องค์กรประชาชนชาวแอฟริกัน (African People’s Organization, APO) ซึ่งเป็นองค์กรของชาวผิวสีได้เข้าร่วมด้วย

แต่ความร่วมมือเช่นนั้นอย่างดีที่สุดก็เป็นแค่การหยั่งเชิง เนื่องจากกลุ่มชาตินิยมแต่ละกลุ่มต่างประสบปัญหาเฉพาะของตนเอง ตัวอย่างเช่น ระบบใบผ่านทาง แทบจะไม่กระทบชาวอินเดียและพวกลูกผสมเลย พระราชบัญญัติเกิดโตซึ่งก่อให้เกิดการต่อต้านของชาวอินเดียในทันทีก็ไม่มีผลกระทบต่อชาวแอฟริกัน กลุ่มพวกลูกผสมในขณะนั้นกังวลเกี่ยวกับการจัดแบ่งเชื้อชาติและการสงวนอาชีพบางอย่างมากกว่า ซึ่งเป็นประเด็นที่ไม่กระทบต่อชาวแอฟริกันและชาวอินเดียในระดับความรุนแรงเท่ากัน

ข้อตกลงของคณะด็อกเตอร์ดังกล่าวปูพื้นฐานสำหรับความร่วมมือในอนาคตระหว่างชาวแอฟริกัน ชาวอินเดีย และพวกลูกผสม เนื่องจากมันเคารพในความเป็นอิสระของกลุ่มแต่ละกลุ่ม

แต่ตระหนักถึงความสำเร็จที่จะได้รับจากการดำเนินงานร่วมกัน ข้อตกลงของคณะคองเคอร์ตัน
กล่าวเป็นจุดเริ่มต้นของการรณรงค์ต่อต้านรัฐบาลทั่วประเทศ อันยาวนานโดยปราศจากการแบ่งแยก
เชื้อชาติ ซึ่งทำให้ชาวแอฟริกันและชาวอินเดียผิวกำลังกันในการต่อสู้เพื่อเสรีภาพ การรณรงค์ดัง
กล่าวเริ่มจากสมาชิกประชาชนรัฐเฟิร์ส ทรานสวาล และออเรนจ์ ฟรี สเตทเพื่อการเลือกตั้งทั่วไป
ซึ่งเป็นการรณรงค์เพื่อการขยายฐานไปยังชาวแอฟริกันได้ผิวดำทั้งหมด ดร.ซูมาได้ประกาศการเข้า
ร่วมของเอเอ็นซี ณ การแถลงข่าวซึ่งผมเป็นผู้รับผิดชอบ ในเวลานั้น เราคิดว่าการรณรงค์จะดำเนิน
การโดยเอเอ็นซี แต่เมื่อเราทราบว่าเอเอ็นซีจะไม่ได้เป็นผู้นำในการรณรงค์ คณะกรรมการบริหารของท
รานสวาลก็ตัดสินใจว่าเอเอ็นซีควรจะถอนตัว ความคิดของผมในเวลานั้นก็คือเอเอ็นซีควรจะเข้าไป
ยุ่งเกี่ยวเฉพาะการรณรงค์ซึ่งเอเอ็นซีเป็นผู้นำเท่านั้น ผมกังวลว่าใครจะได้เครดิตมากกว่าจะกังวลว่า
การรณรงค์จะประสบความสำเร็จหรือไม่

แม้แต่ภายหลังการถอนตัวแล้ว ราโมฮาโน ประธานของเอเอ็นซีของภูมิภาคทรานสวาลยัง
ได้ออกแถลงการณ์ผ่านสื่อมวลชนเรียกร้องให้ชาวแอฟริกันในทรานสวาลเข้าร่วมในการรณรงค์
เพื่อสิทธิเลือกตั้งของชนทุกกลุ่ม ซึ่งเป็นการขัดกันอย่างชัดเจนกับการตัดสินใจของคณะกรรมการ
บริหารของทรานสวาล นั่นเป็นการกระทำที่ไม่เคารพต่อมติของที่ประชุมซึ่งคณะกรรมการบริหาร
ไม่อาจยอมรับได้ ดังนั้นในการประชุมซึ่งจัดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาขัดแย้งดังกล่าว ผมได้ถูกขอให้เสนอ
มติไม่ไว้วางใจราโมฮาโนเนื่องจากการไม่เคารพมติของเขาดังกล่าว ผมมีความรู้สึกขัดแย้งกันอย่าง
รุนแรงระหว่างหน้าที่กับความเคารพส่วนตัว ระหว่างพันธกรณีของผมนับองค์กรและเพื่อนของผม
ผมรู้ว่าผมกำลังประณามการกระทำของผู้ซึ่งผมไม่เคยสงสัยในเกียรติและความอุทิศตนของเขา ผู้
ซึ่งเสียสละในการต่อสู้เพื่อเสรีภาพมากกว่าตัวของตัวเอง ผมรู้ว่าการกระทำที่เขาเรียกร้องให้ทำ
นั้นเป็นสิ่งที่มีความชอบธรรม เขาเชื่อว่าชาวแอฟริกันควรช่วยเหลือพี่น้องชาวอินเดีย

แต่การกระทำที่ฝ่าฝืนมติของที่ประชุมที่ราโมฮาโนทำลงไปนั้นมีความร้ายแรงมาก ใน
ขณะที่องค์กรอย่างเอเอ็นซีประกอบไปด้วยปัจเจกบุคคลมารวมตัวกัน องค์กรย่อมอยู่เหนือปัจเจก
บุคคล และความจงรักภักดีต่อองค์กรย่อมมาก่อนความจงรักภักดีต่อปัจเจกบุคคล ผมตกลงใจที่จะ
โจมตีและยื่นประณามเขา ซึ่งคนต่อมาที่ทำเช่นเดียวกับผมก็คือโอลิเวอร์ เทมโบ การกระทำ
ดังกล่าวก่อให้เกิดความปั่นป่วนขึ้นในบ้าน รวมทั้งเกิดสงครามปากขึ้นระหว่างคนในภูมิภาคซึ่ง
สนับสนุนประธานของพวกเขา กับคนที่เข้าข้างคณะกรรมการบริหาร การประชุมจึงพังลงอย่าง
ไม่เป็นท่า

ชาวแอฟริกันไม่สามารถออกเสียงเลือกตั้งได้ แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าเราไม่สนใจว่าใครจะชนะเลือกตั้ง ในการเลือกตั้งทั่วไปของคนขาวในปีค.ศ. 1948 พรรคยูไนเต็ดซึ่งเป็นพรรครัฐบาลนำโดยนายพลสมัทส์ ซึ่งในขณะนั้นได้รับการยอมรับจากนานาชาติอย่างมาก เป็นอริกับพรรคชาตินิยมซึ่งได้รับการรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ ขณะที่สมัทส์นำพาแอฟริกาได้เข้าไปอยู่กับฝ่ายสัมพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่สอง พรรคชาตินิยมปฏิเสธที่จะสนับสนุนสหราชอาณาจักรและแสดงความเห็นใจนาซีเยอรมนีอย่างเปิดเผย การรณรงค์ของพรรคชาตินิยมเน้นที่ “อันตรายสีดำ” และพวกเขาคือผู้ในการเลือกตั้งด้วยสโลแกนที่ว่า “คนดำอยู่ในที่ของตัวเอง” และ “พวกแขกออกนอกประเทศ” พวกแขกเป็นคำเรียกอย่างเหยียดหยามที่ชาวแอฟริกันขาวเรียกชาวอินเดีย

พรรคชาตินิยมนำโดยคร.แดเนียล มาลัน อดีตบาทหลวงของนิกายการปฏิรูปของชาวดัทช์ (Dutch Reformed Church)³ และบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ เป็นกลุ่มที่แสดงออกถึงความขมขื่น ขมขื่นต่อชาวอังกฤษซึ่งปฏิบัติต่อพวกเขาอย่างต่ำต้อยมาเป็นเวลานานหลายทศวรรษ และขมขื่นต่อชาวแอฟริกันซึ่งพรรคชาตินิยมเชื่อว่าคุกคามความอุดมสมบูรณ์และความบริสุทธิ์ของวัฒนธรรมของชาวแอฟริกันขาว ชาวแอฟริกันไม่มีความจงรักภักดีต่อนายพลสมัทส์ และยิ่งน้อยกว่านั้นต่อพรรคชาตินิยม

นโยบายของมาลันเป็นที่รู้จักดีว่าเป็นการเหยียดผิว (Apartheid) การเหยียดผิวเป็นคำใหม่ แต่เป็นความคิดเก่าแก่ มันมีความหมายตามตัวอักษรว่า “การแบ่งแยก” และมันสะท้อนถึงระบบการกดขี่ที่ประกอบไปด้วยการใช้กฎหมาย กฎระเบียบต่างๆ ซึ่งทำให้ชาวแอฟริกันตกอยู่ในสถานะต่ำต้อยกว่าคนขาวมาเป็นเวลานานหลายศตวรรษ สิ่งที่เคยเป็นเฉพาะการปฏิบัติโดยไม่เป็นลายลักษณ์อักษรจะกลายมาเป็นสิ่งที่กำหนดเป็นกฎหมาย การแบ่งแยกของเชื้อชาติต่างๆ ที่มักเป็นไปอย่างไม่เป็นระบบในช่วงสามร้อยปีที่ผ่านมา จะถูกรวมเข้ามาเป็นระบบเดียวอันเป็นการเหยียดหยามที่ลงรายละเอียด ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ในขอบข่ายและความท่วมท้นในอำนาจ แนวคิดของการเหยียดผิวก็คือว่าคนขาวเหนือกว่าชาวแอฟริกัน พวกลูกผสม และชาวอินเดีย และหน้าที่ของการเหยียดผิวก็คือจะต้องจัดตั้งความเหนือกว่าของคนขาวให้คงอยู่ตลอดไป ดังที่พรรคชาตินิยมบอกว่า “คนขาวจะต้องเป็นนายเสมอ” นโยบายของพวกเขาอยู่ที่คำว่า “ความเป็นนาย” คำซึ่งเหมาะสมที่สุดซึ่งแสดงถึงความเหนือกว่าของคนขาวในบรรดาความรุนแรงทั้งปวง นโยบายดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากนิกายการปฏิรูปของชาวดัทช์ ซึ่งรวมเอาการเหยียดผิวเข้าไปในฐานรากของศาสนา

³ นิกายการปฏิรูปของชาวดัทช์ เป็นศาสนาหลักของชาวแอฟริกันขาวในแอฟริกาใต้ โดยที่คนขาวกลุ่มแรกที่เข้ามาในแอฟริกาใต้คือชาวดัทช์ (ผู้แปล)

โดยการบอกว่าพวกชาวแอฟริกันขาวเป็นพวกที่ถูกเลือกโดยพระเจ้าและคนดำเป็นพวกที่มีความสำคัญน้อยกว่า ในทัศนะของชาวแอฟริกันขาวนั้น การเหยียดผิวและศาสนาเป็นของคู่กัน

ชัยชนะของพวกชาตินิยมเป็นจุดเริ่มต้นของอวสานของการปกครองโดยคนอังกฤษเหนือชาวแอฟริกันขาว ตอนนี้ภาษาอังกฤษจะกลายมาเป็นภาษาทางการภาษาที่สองรองจากภาษาแอฟริกันส์ คำขวัญของพวกชาตินิยมเป็นสิ่งที่รวมภารกิจของพวกเขาไว้ด้วยกันนั่นคือ “คนของเรา ภาษาของเรา แผ่นดินของเรา” ในศาสตร์ว่าด้วยกำเนิดของจักรวาลที่บิดเบือนของชาวแอฟริกันขาวนั้น ชัยชนะของพวกชาตินิยมเปรียบเสมือนการเดินทางของชาวอิสราเอลไปสู่ดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์ นี่คือการประสพของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า และเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับความคิดของพวกเขาที่ว่าแอฟริกาได้ควรจะเป็นประเทศสำหรับคนขาวตลอดไป

ชัยชนะของพวกชาตินิยมสร้างความตกตะลึง พรรคยูไนเต็ดและนายพลสมัทส์ได้ชัยชนะเหนือพวกนาซีและมั่นใจว่าพวกเขาจะได้ชัยชนะเหนือพรรคชาตินิยม ในวันเลือกตั้งผมเข้าประชุมในโจฮันเนสเบิร์กพร้อมกับโอลิเวอร์ ทัมโบและคนอื่นๆอีกหลายคน เราไม่ได้พูดถึงประเด็นเกี่ยวกับรัฐบาลของพวกชาตินิยมเลยเนื่องจากไม่คิดว่าจะเป็นไปได้ การประชุมดำเนินไปตลอดทั้งคืนจนกระทั่งรุ่งสางและก็เห็นหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งวางขายอยู่เขียนว่า “พวกชาตินิยมได้ชัยชนะ” ผมตะลึงและตกใจ แต่โอลิเวอร์พินิจพิเคราะห์มากกว่า “ผมชอบแบบนี้” เขาว่า “ผมชอบแบบนี้” ผมนึกไม่ถึงว่าทำไม เขาจึงอธิบายว่า “ตอนนี้เราจะรู้ได้อย่างชัดเจนว่าศัตรูของเราคือใคร และจุดยืนของเราอยู่ตรงไหน”

แม้แต่นายพลสมัทส์ก็ตระหนักถึงอันตรายของอุดมการณ์ที่รุนแรงเช่นนั้น และประณามอย่างเปิดเผยว่าเป็น “แนวคิดที่โง่เง่า อันเกิดจากเกลียดชังโดยไม่มีเหตุผลและความกลัว” ตั้งแต่นั้นเป็นที่พวกชาตินิยมได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง เราารู้เลยว่าแผ่นดินของเราจะต้องเป็นสถานที่แห่งความตึงเครียดและขัดแย้ง เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของแอฟริกาใต้ ที่พรรคคนแอฟริกันขาวแท้ๆ ได้เป็นผู้นำรัฐบาล “แอฟริกาใต้เป็นของเราอีกครั้งหนึ่ง” มิถุนประกาศในคำปราศรัยประกาศชัยชนะ

ในปีเดียวกันนั้นเอง สันนิบาตยูชนได้ประกาศนโยบายในเอกสารซึ่งเขียนโดยอิมดาและอนุมัตโดยคณะกรรมการบริหารของสันนิบาต เรียกร้องให้เยาวชนผู้รักชาติทั้งหลายล้มล้างการปกครองของคนขาว เราปฏิเสธข้อสังเกตของพวกคอมมิวนิสต์ที่ว่าชาวแอฟริกันถูกกดขี่เนื่องจากชนชั้นทางเศรษฐกิจมากกว่าเชื้อชาติ พร้อมทั้งเสริมว่าเราจำเป็นต้องสร้างขบวนการปลดปล่อยแห่งชาติที่มีพลังขึ้นมาภายใต้ลัทธิชาตินิยมของชาวแอฟริกันและ “นำโดยชาวแอฟริกันเอง”

เราประกาศว่าจะต้องมีการแบ่งสรรที่ดินใหม่อย่างเท่าเทียมกัน ยกเลิกข้อห้ามอันเนื่องจากสีผิวที่ห้ามชาวแอฟริกันทำงานที่ใช้ฝีมือ และจำเป็นต้องจัดให้มีการศึกษาภาคบังคับโดยไม่เสียเงิน เอกสารดังกล่าวยังได้พูดถึงการชื้อกันระหว่างสองทฤษฎีที่ขัดแย้งกันของลัทธิชาตินิยมของชาว

แอฟริกัน นั่นคือระหว่างลัทธิชาตินิยมที่สุดขั้วมากกว่าซึ่งเดินตามแนวคิดของมาร์กส์ การ์เวย์ ที่เชื่อว่า “แอฟริกาเพื่อชาวแอฟริกัน” และลัทธิชาตินิยมและลัทธิแอฟริกันนิยมของสันนิบาตยูวชนซึ่งให้การยอมรับว่าแอฟริกาได้เป็นประเทศหลายเชื้อชาติ

ผมเข้าข้างฝ่ายที่ผลักดันลัทธิชาตินิยมของชาวแอฟริกันแบบปฏิวัดอย่างสุดขั้ว ผมโกรธคนขาวไม่ใช่โกรธลัทธิเชื้อชาตินิยม ขณะที่ผมไม่พร้อมที่จะโยนคนขาวลงไปในทะเล แต่ผมคงจะมีความสุขเป็นที่สุดถ้าหากว่าเขาเป็นขึ้นเรือกลไฟของเขาและจากทวีปนี้ไปโดยสมัครใจ

สันนิบาตยูวชนมีความเป็นมิตรกับพวกอินเดียและพวกลูกผสมอยู่บ้าง โดยบอกว่าชาวอินเดียก็เหมือนกับชาวแอฟริกันที่ถูกกดขี่ แต่ชาวอินเดียยังมีอินเดียซึ่งเป็นประเทศแม่ให้พึ่งพิง ส่วนพวกลูกผสมก็ถูกกดขี่เช่นกัน แต่ไม่มีประเทศแม่เหมือนชาวอินเดีย มีแต่แอฟริกาเท่านั้น ผมพร้อมที่จะยอมรับชาวอินเดียและพวกลูกผสมถ้าหากพวกเขายอมรับนโยบายของเรา แต่ผลประโยชน์ของพวกเขาไม่สอดคล้องกับผลประโยชน์ของเรา และผมก็ยังสงสัยอยู่ว่าพวกเขาจะยอมรับหลักการของเราอย่างจริงจังหรือไม่

ในเวลาเพียงไม่นาน มาลันก็เริ่มที่จะดำเนินโครงการทำลายล้างของตน ภายในไม่กี่สัปดาห์หลังจากได้อำนาจรัฐบาลชาตินิยมก็ออกนโยบายให้กับโรเบิร์ต โลบรานท์ กบฏในช่วงสงครามซึ่งเป็นผู้จัดให้มีการลุกฮือสนับสนุนรัฐบาลนาซีของเยอรมัน รัฐบาลประกาศที่จะจำกัดความเคลื่อนไหวของสหภาพแรงงาน และจำกัดการขยายสาขาของชาวอินเดีย พวกลูกผสม และชาวแอฟริกัน ร่างกฎหมายผู้แทนของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งที่แยกต่างหาก (The Separate Representation of Voters Bill) ในที่สุดก็ได้เปลี่ยนตัวแทนในสภาของพวกลูกผสมไป พระราชบัญญัติห้ามการแต่งงานผสมระหว่างเชื้อชาติ (the Prohibition of Mixed Marriages Act) ที่ออกในปีค.ศ. 1949 ตามมาติดๆ ด้วยพระราชบัญญัติว่าด้วยการละเมิดจริยธรรม (the Immorality Act) ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างเพศระหว่างคนขาวและคนที่ไม่ใช่คนขาวเป็นสิ่งผิดกฎหมาย พระราชบัญญัติประชากรและการสำมะโนประชากร (the Population and Registration Act) ได้ติดตามชาวแอฟริกันได้ทุกคนตามเชื้อชาติ ทำให้สีผิวเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดเพียงสิ่งเดียวที่จะตัดสินบุคคล มาลันยังได้ออกพระราชบัญญัติกำหนดพื้นที่อยู่อาศัยตามกลุ่มเชื้อชาติ (the Group Areas Act) ซึ่งเขาบรรยายว่าเป็น “สิ่งที่สำคัญยิ่งสำหรับการแบ่งแยกเชื้อชาติ” เป็นการแยกพื้นที่เมืองแต่ละพื้นที่ออกจากกันสำหรับกลุ่มเชื้อชาติแต่ละกลุ่ม ในอดีตคนขาวยึดที่ดินไปโดยใช้กำลัง ตอนนี้พวกเขากำลังจะทำให้การยึดครองดังกล่าวมั่นคงโดยใช้กฎหมาย

เพื่อเป็นการตอบโต้ต่อการปฏิบัติแนวใหม่ที่ทรงอิทธิพลมากขึ้นดังกล่าว เอเอ็นซีก็ได้ประกาศแนวทางที่ไม่เคยมีมาก่อนและเป็นแนวทางประวัติศาสตร์ นั่นคือในปีค.ศ. 1949 เอเอ็นซีดำเนินความพยายามอย่างที่สุดที่จะผันตัวเองไปเป็นองค์กรของมวลชน สันนิบาตยูวชนได้วางแผนดำเนินการ ซึ่งเป็นหัวใจของการรณรงค์การเคลื่อนไหวของมวลชน

ในการประชุมประจำปีทีบลูมฟอนเทน เอเอ็นซีก็ได้ยอมรับแผนดำเนินการของสันนิบาต ซึ่งเรียกร้องให้คว่ำบาตร นักหยุดงาน อยู่กับบ้าน คือแฟงอย่างสันติ(การต่อสู้แบบอหิงสา) เดิน ขบวนประท้วง และการเคลื่อนไหวของมวลชนรูปแบบอื่นๆ นี่เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง นโยบายของเอเอ็นซีตลอดเวลาที่ผ่านมาคือการเคลื่อนไหวในกรอบของกฎหมาย พวกเราใน สันนิบาตเยาวชนมองเห็นถึงความล้มเหลวของการใช้วิธีการทางกฎหมายและรัฐธรรมนูญในการนัด หยุดงานเพื่อประท้วงการกดขี่ทางเชื้อชาติ ตอนนี้ทั้งองค์กรได้เริ่มเข้าสู่ขั้นตอนของการใช้ความรุนแรงมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้เกิดขึ้นพร้อมกับการเกิดความรุนแรงภายใน สองสามสัปดาห์ ก่อนการประชุม วอลเตอร์ ชูทูล, โอลิเวอร์ ทัมโบ และตัวผมได้เข้าพบดร.ซูมาเป็นการส่วนตัวที่ บ้านของท่านในโซเฟียทาวน์ เราอธิบายกับท่านว่าถึงเวลาแล้วที่จะมีการเคลื่อนไหวของมวลชน ตามแนวทางการประท้วงแบบไม่ใช้ความรุนแรงในอินเดียและการณรงค์แบบอหิงสาเมื่อปีค.ศ. 1946 และบอกว่าเอเอ็นซีเสี่ยงเกินไปในการเผชิญหน้ากับการกดขี่ เราบอกว่าบรรดาผู้นำของ เอเอ็นซีต้องตั้งใจที่จะละเมิดกฎหมาย และถ้าจำเป็นก็ต้องไปอยู่ในคุกเพื่อความเชื่อของพวกเขา อย่างที่คานธีทำ

ดร.ซูมาคัดค้านอย่างดุเดือด อ้างว่ายุทธศาสตร์เช่นนั้นเร็วเกินไปและมีแต่จะทำให้รัฐบาลมี ข้ออ้างที่จะบดขยี้เอเอ็นซี ท่านบอกว่ารูปแบบการประท้วงเช่นนั้นในที่สุดแล้วก็ต้องเกิดขึ้นใน แอฟริกาได้อย่างแน่นอน แต่ขณะนี้การดำเนินการดังกล่าวจะนำไปสู่ความล้มเหลว ท่านพูดชัดเจน ว่าท่านเป็นหมอซึ่งเป็นอาชีพที่ได้รับการยอมรับและมั่งคั่ง ท่านจะไม่ยอมแลกกับการต้องเข้าไปอยู่ ในคุก

เรายื่นคำขาดกับดร.ซูมาว่า เราจะให้การสนับสนุนท่านในการเลือกตั้งครั้งใหม่สำหรับ ตำแหน่งประธานเอเอ็นซี ต่อเมื่อท่านสนับสนุนแผนปฏิบัติการตามที่เราเสนอเท่านั้น ถ้าท่านไม่ สนับสนุนแผนปฏิบัติการของเรา เราก็ไม่สนับสนุนท่าน ดร.ซูมาโกรธจัด กล่าวหาเราว่าข่มขู่และ วางเงื่อนไขในการออกเสียงให้ท่าน ท่านบอกว่าพวกเขายังเด็กและอวดดี และปฏิบัติต่อท่านอย่าง ขาดความเคารพ เราบีบบังคับท่านได้ แต่จะไม่ทำอะไร ท่านจะไม่เดินตามข้อเสนอของพวกเขา

ท่านบอกให้เราออกไปจากบ้านท่านทันทีตอนเวลาห้าทุ่ม และปิดประตูรั้วตามหลัง ในโซ เฟียทาวน์ไม่มีไฟฟ้าตามถนนและถนนนั้นก็เต็มไปด้วยหินก้อนเล็ก ขนส่งมวลชนทุกรูปแบบก็หยุดวิ่งไป นานแล้วและเราก็อยู่ในออร์แลนโดซึ่งห่างออกไปหลายไมล์ โอลิเวอร์พูดขึ้นว่าอย่างน้อยซูมาน่าจะ จัดหาพาหนะให้เราบ้าง วอลเตอร์เป็นมิตรกับครอบครัวหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณนั้นและเราไปขอ ร้องให้พวกเขารับเราเข้าไปในบ้านในคืนนั้น

ในการประชุมในเดือนธันวาคม พวกเราในสันนิบาตเยาวชนรู้ว่าเราจะมีภาระลงคะแนนปลดดร.ซูมา และเราสนับสนุนดร.เจ.เอส. โมโรคาให้สมัครเป็นประธานคนใหม่ ท่านไม่ใช่ตัวเล็กแรกของเรา

ศาสตราจารย์แซด.เค.แมททิวส์คือคนที่เราต้องการให้เป็นผู้นำเรา แต่แซด.เค.มองว่าพวกเราหัวรุนแรงเกินไปและแผนปฏิบัติการของเราไม่เหมาะสมในทางปฏิบัติ ท่านเรียกพวกเราว่าพวกก่อวุ่นวาย และว่าเราจะลดความรุนแรงลงเมื่อเราอายุมากขึ้น

ดร.โมโรคาเป็นตัวเลือกที่เราไม่ได้นึกถึงในตอนแรก ท่านเป็นสมาชิกของสภาของชาวแอฟริกันทั้งปวง ซึ่งในเวลานั้นถูกรอบงำโดยแนวคิดแบบทรอตสกี (Trotskyite elements) เมื่อท่านตกลงที่จะยื่นหัตถ์ต่อต้านดร.ซูมา สันนิบาตยูวชนจึงได้ให้ท่านเข้าเป็นสมาชิกของเอเอ็นซี เมื่อถูกทบทวนในตอนแรก ท่านพูดถึงเอเอ็นซีว่าเป็นที่ปรึกษาแห่งชาติชาวแอฟริกัน ท่านไม่ค่อยมีความรู้เกี่ยวกับเอเอ็นซีมากนัก ตลอดจนไม่ใช่คนเคลื่อนไหวที่มีประสบการณ์ แต่ท่านเป็นคนเคารพและตอบรับต่อแผนปฏิบัติการของเรา ท่านเป็นหมอเหมือนกับดร.ซูมาและเป็นคนดำที่ร่ำรวยที่สุดคนหนึ่งในแอฟริกาใต้ ท่านจบการศึกษามาจากเอดินเบิร์กและเวียนนา ปู่ทวดของท่านเคยเป็นหัวหน้าในออร์เรนจ์ ฟรี สเตท และเคยต้อนรับพวกลูกผสมในศตวรรษที่ 19 ด้วยความยินดีและด้วยที่ดินเป็นของขวัญแล้วก็ถูกหักหลัง ดร.ซูมาพาเขาไปในการเลือกตั้งและดร.โมโรคาได้เป็นประธานของเอเอ็นซี วอลเตอร์ ซิซูลูได้รับเลือกเป็นเลขานุการคนใหม่ และโอลิเวอร์ ทัมโบ ได้รับเลือกเป็นสมาชิกคณะกรรมการบริหารระดับประเทศ

แผนดำเนินการซึ่งได้รับการอนุมัติในที่ประชุมประจำปีเรียกร้องสิทธิทางการเมืองด้วยการคว่ำบาตร นัดหยุดงาน ไม่เชื่อฟังทางการ และไม่ให้ความร่วมมือ นอกจากนี้ยังเรียกร้องให้หยุดงานทั่วประเทศเพื่อประท้วงนโยบายเหยียดผิวและนโยบายตอบโต้ของรัฐบาล นี่เป็นสิ่งที่ห่างไกลจากการประท้วงอย่างยับยั้งชั่งใจ ผู้ที่จงรักภักดีเก่าแก่ของเอเอ็นซีต้องล่าถอยไปในยุคใหม่ที่มีการใช้ความรุนแรงมากขึ้น สมาชิกของสันนิบาตยูวชนตอนนี้ได้เข้ามาอยู่ในองค์กรที่ขึ้นสูงกว่าแล้ว ตอนนี้เรานำเอเอ็นซีให้เดินแนวทางที่รุนแรงและปฏิวัติมากขึ้น

ผมได้แต่ลองซัดซนของสันนิบาตยูวชนอยู่ห่างๆ เนื่องจากผมไม่สามารถเข้าร่วมประชุมได้ ตอนนั้นผมทำงานให้กับบริษัทกฎหมายแห่งใหม่ และพวกเขาไม่อนุญาตให้ผมลาสองวันเพื่อที่จะเข้าร่วมประชุมในบลูมฟอนเทน บริษัทดังกล่าวเป็นบริษัทที่หัวเสรีก็จริงแต่ต้องการให้ผมจดจ่อกับงานและลืมเรื่องการเมืองเสีย ผมคงจะต้องสูญเสียไปถ้าหากไปเข้าร่วมประชุม และผมไม่สามารถจะอยู่ได้โดยไม่มีงานทำ

จิตวิญญาณของการเคลื่อนไหวของมวลชนเพิ่มสูงขึ้น แต่ผมยังคงเคลือบแคลงในการเคลื่อนไหวใดๆที่กระทำร่วมกับพวกคอมมิวนิสต์และอินเดีย “การประชุมเพื่อการแสดงความคิดเห็นเสรี” ในเดือนมีนาคมปีค.ศ. 1950 ซึ่งจัดโดยเอเอ็นซีในทรานสวาล สภาชาวอินเดียในทรานสวาล องค์กรประชาชนของชาวแอฟริกัน และคณะกรรมการระดับอำเภอของพรรคคอมมิวนิสต์ สามารถดึงคนไปที่จัตุรัสในโจฮันเนสเบิร์กถึงหมื่นคน ดร.โมโรคาตอบตกลงที่จะเป็นผู้รับผิดชอบการประชุมโดย

ไม่ได้หารือกับฝ่ายบริหาร การชุมนุมประสบความสำเร็จ แต่ผมก็ยังกังวลเนื่องจากผู้ที่เคลื่อนไหวสำคัญอยู่เบื้องหลังคือพรรคคอมมิวนิสต์

ด้วยความริเริ่มของพรรคคอมมิวนิสต์และสภาชาวอินเดีย(Indian Congress) ที่ชุมนุมผ่านมติให้มีการนัดหยุดงานทั่วไปเป็นเวลาหนึ่งวัน รู้จักกันดีในนามวันแห่งเสรีภาพ (Freedom Day) ในวันที่ 1 พฤษภาคม เรียกร้องให้มีการยกเลิกกฎหมายหลายฉบับและร่างกฎหมายที่แบ่งแยกเชื้อชาติทั้งปวง แม้ว่าผมจะสนับสนุนวัตถุประสงค์เหล่านี้ก็ตาม แต่ผมก็เชื่อว่าพวกคอมมิวนิสต์กำลังพยายามที่จะดึงความสนใจไปจากการประท้วงหยุดงานทั่วประเทศของเอเอ็นซี ผมต่อต้านการประท้วงหยุดงานในวันแรงงานด้วยเหตุผลที่ว่าเอเอ็นซีไม่ได้เป็นผู้ริเริ่มการรณรงค์นั้น โดยที่ผมมีความคิดว่าเราควรจะจดจ่ออยู่กับการรณรงค์ของเราเอง

อาห์เหม็ด คาทราดา ตอนนั้นมีอายุเพียงยี่สิบเอ็ดปี และอยากที่จะขยับเส้นขยับสายเหมือนกับคนหนุ่มทั่วไป เขาเป็นสมาชิกคนสำคัญของสภาเยาวชนชาวอินเดียในทรานสวาาล(Transvaal Indian Youth congress) และรู้เรื่องที่มีผลต่อการนัดหยุดงานในวันแรงงาน วันหนึ่งขณะที่ผมกำลังเดินไปตามถนนคอมมิชชันเนอร์ ผมก็พบกับคาทราดาและเขาต่อว่าผมอย่างรุนแรง เขากล่าวหาว่าผมและสันนิบาตยูวชนไม่ได้ต้องการร่วมงานกับชาวอินเดียหรือพวกลูกผสม เขาพูดด้วยน้ำเสียงท้าทายว่า “คุณเป็นผู้นำชาวแอฟริกัน ส่วนผมก็เป็นยูวชนอินเดีย แต่ผมเชื่อว่าจะได้รับการสนับสนุนจากมวลชนชาวแอฟริกันในการหยุดงานประท้วง และผมขอทำให้คุณเลือกเมืองของชาวแอฟริกันเมืองใดก็ได้สักเมืองหนึ่งแล้วเรียกประชุม ผมประกันได้ว่าประชาชนในเมืองนั้นจะสนับสนุนผม” มันเป็นคำพูดที่ไม่มีน้ำหนักอะไรเลย แต่มันก็ทำให้ผมโกรธได้เหมือนกัน ผมได้บ่นเรื่องนี้ในที่ประชุมร่วมระหว่างคณะกรรมการบริหารของเอเอ็นซี สภาชาวอินเดียในแอฟริกาใต้ และพรรคคอมมิวนิสต์ แต่อิสมาอีล เมียร์ปลอบให้ผมใจเย็นลงโดยบอกว่า “เนลสัน เขายังหนุ่มและเลือคร้อน อย่าไปเอาอย่างเขาเลย” หลังจากนั้นผมก็รู้สึกอายเล็กน้อยในการแสดงกริยาดังกล่าวออกไปและก็ถอนข้อร้องเรียนนั้นเสีย แม้ว่าผมจะไม่เห็นด้วยกับคาทราดาแต่ผมก็นิยมในความจริงใจของเขา และต่อมาเรารู้สึกขบขันกับเหตุการณ์นี้

การนัดหยุดงานประท้วงในวันแห่งเสรีภาพดำเนินต่อไปโดยปราศจากการสนับสนุนอย่างเป็นทางการของเอเอ็นซี และเป็นไปตามที่คาดหมาย รัฐบาลสั่งห้ามการประชุมและการชุมนุมทุกชนิดในวันที่ 1 พฤษภาคม คนงานชาวแอฟริกันกว่าสองในสามอยู่กับบ้านในช่วงการหยุดงานประท้วงเป็นเวลาหนึ่งวันนั้น ในคืนนั้นเอง วอลเตอร์กับผมอยู่ในออร์แลนโด เวสต์ รอบนอกของฝูงชนที่ร่วมประท้วงในวันแห่งเสรีภาพซึ่งมีขึ้นแม้ว่ารัฐบาลจะสั่งห้ามก็ตาม คืนนั้นพระจันทร์สุกสว่าง เราเฝ้าดูการเดินขบวนอย่างเป็นระเบียบของผู้ประท้วง เรามองเห็นเจ้าหน้าที่ตำรวจกลุ่มหนึ่งตั้งค่ายอยู่อีกฝั่งของลำธารห่างออกไปประมาณ 500 หลา พวกเขาคงจะมองเห็นเราเช่นกัน เนื่องจากทันใดนั้นเองพวกเขาก็เริ่มเดินยิงมาทางเราทันที เราหมอบลงกับพื้นและหยุดนิ่งอยู่ตรงนั้นขณะที่ตำรวจม้าควมม้าฝ่าเข้าไปในฝูงชน หวดผู้คนด้วยไม้กระบอง เราเข้าไปหลบอยู่ในหอดักของ

พยาบาลใกล้ๆ กันนั้นและยังได้ยินเสียงกระสุนปืนกระทบกำแพงตึก ชาวแอฟริกันสิบแปดคนเสียชีวิตและอีกหลายคนได้รับบาดเจ็บจากการโจมตีที่ปราศจากการแบ่งแยกเชื้อชาติและปราศจากการยั่วยุครั้งนั้น

แม้ว่าจะมีการประท้วงและการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากมายก็ตาม แต่พวกชาตินิยมก็ตอบโต้ด้วยการกวาดล้างอย่างรุนแรงมากขึ้น สองสามสัปดาห์ต่อมารัฐบาลก็ออกพระราชบัญญัติว่าด้วยการปราบปรามลัทธิคอมมิวนิสต์(Suppression of Communism Act) และเอเอ็นซีได้เรียกประชุมฉุกเฉินที่โจฮันเนสเบิร์ก พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวประกาศให้พรรคคอมมิวนิสต์แห่งแอฟริกาใต้เป็นพรรคนอกกฎหมาย และการเข้าเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์หรือการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของลัทธิคอมมิวนิสต์ถือว่าประกอบอาชญากรรมและอาจถูกลงโทษสูงสุดคือจำคุกสิบปี แต่ร่างกฎหมายฉบับดังกล่าวครอบคลุมมากเกินไปจนทำให้การประท้วงต่อต้านรัฐบาลทุกชนิดยกเว้นชนิดที่เบาที่สุดเท่านั้น กลายเป็นสิ่งผิดกฎหมาย เป็นอาชญากรรมเนื่องจากประกาศลัทธิซึ่งส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง อุตสาหกรรม สังคม หรือเศรษฐกิจ ภายในสัปดาห์เดียวด้วยการสนับสนุนการก่อความไม่สงบหรือความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย โดยสาระสำคัญแล้ว ร่างกฎหมายฉบับดังกล่าวอนุญาตให้รัฐบาลประกาศให้องค์กรใดๆ ก็ได้เป็นองค์กรนอกกฎหมาย และจำกัดเสรีภาพของบุคคลใดก็ตามที่ต่อต้านนโยบายของรัฐบาล

สภาแห่งชาติแอฟริกัน สภาชาวอินเดียแห่งแอฟริกาใต้(South African Indian Congress, SAIC) และองค์กรประชาชนชาวแอฟริกัน(African People's Organization, APO) ได้พบปะกันอีกครั้งเพื่อหารือเกี่ยวกับมาตรการใหม่เหล่านี้ และดร.คาคุกับคนอื่นๆ บอกว่าเป็นเรื่องโง่ที่จะปล่อยให้ความแตกต่างในอดีตทำลายแนวร่วมต่อต้านรัฐบาล ผมได้พูดและสะท้อนความรู้สึกของเขาว่า “เห็นได้ชัดเจนว่า การกวาดล้างกลุ่มปลดปล่อยกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดเป็นการกวาดล้างกลุ่มปลดปล่อยทุกกลุ่มนั่นเอง” และในที่ประชุมนั้นเองที่โอลิเวอร์ได้กล่าวคำพูดที่เป็นกำลังใจว่า “วันนี้ เป็นคราวของพรรคคอมมิวนิสต์ พรุ่งนี้ จะเป็นคราวของสหภาพแรงงานของเรา สภาชาวอินเดียของเรา องค์กรประชาชนชาวแอฟริกันของเรา สภาแห่งชาติแอฟริกันของเรา”

และด้วยการสนับสนุนของสภาชาวอินเดียแห่งแอฟริกาใต้ และองค์กรประชาชนชาวแอฟริกัน สภาแห่งชาติแอฟริกันก็ได้มีมติให้จัดการประท้วงทั่วประเทศขึ้นในวันที่ 26 มิถุนายนค.ศ. 1950 ต่อต้านการสังหารชาวแอฟริกันสิบแปดคนของรัฐบาลเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม และการที่รัฐบาลออกพระราชบัญญัติว่าด้วยการปราบปรามลัทธิคอมมิวนิสต์ ข้อเสนอดังกล่าวได้รับการอนุมัติและในการเตรียมการสำหรับวันประท้วง เราได้ร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับสภาชาวอินเดียแห่งแอฟริกาใต้ องค์กรประชาชนชาวแอฟริกัน และพรรคคอมมิวนิสต์ สำหรับกรณีนี้ ผมเห็นว่าเป็นภัยคุกคามที่เพียงพอที่จะผลักดันให้เราร่วมมือกับเพื่อนชาวอินเดียและคอมมิวนิสต์ของเรา

ก่อนหน้านี้ ในปีเดียวกันนั้นเอง ผมได้เข้าไปอยู่ในคณะกรรมการบริหารของเอเอ็นซี แทนที่ดร.ซูมา ซึ่งพ่ายแพ้ในการเลือกตั้งครั้งใหม่ในตำแหน่งประธานสภาแห่งชาติแอฟริกัน ผมระลึกอยู่เสมอว่าดร.ซูมาคือผู้ที่พยายามช่วยเหลือให้ผมได้งานแรกเมื่อผมมาที่โจฮันเนสเบิร์กเมื่อสิบปีก่อน ขณะที่ผมยังไม่มีความคิดที่จะเข้ามาอยู่เกี่ยวกับการเมือง ขณะนี้ ในฐานะสมาชิกของคณะกรรมการบริหารระดับประเทศ ผมกำลังเล่นในทีมแรกกับผู้ที่มิอาวูโตที่สุดในเอเอ็นซี ผมได้เปลี่ยนจากบทบาทตัวก่อความภายในองค์กรมาเป็นหนึ่งในผู้มีอำนาจซึ่งผมเคยทำการกบฏต่อต้านมันเป็นความรู้สึกที่น่าปวดหัวและก่อให้เกิดอารมณ์ที่ผสมผสานกัน ในแง่หนึ่ง มันเป็นการง่ายกว่าที่จะทำตัวเป็นผู้กระด้างกระเดื่อง เนื่องจากเราไม่ต้องรับผิดชอบอะไร แต่ในฐานะสมาชิกของฝ่ายบริหาร ผมต้องชั่งน้ำหนักข้อโต้แย้งต่างๆและตัดสินใจ และคาดเดาได้ว่าจะต้องได้รับคำวิพากษ์วิจารณ์จากพวกกบฏอย่างที่ผมเคยเป็นมา

การเคลื่อนไหวของมวลชนเป็นเรื่องอันตรายในแอฟริกาใต้ เนื่องจากถือว่าการก่ออาชญากรรมสำหรับชาวแอฟริกันที่หยุดงานประท้วง และเนื่องจากสิทธิในการพูดและเคลื่อนไหวอย่างเสรีถูกจำกัดอย่างปราศจากความปรานี โดยการหยุดงานประท้วงนั้น คนงานชาวแอฟริกันเสี่ยงที่จะสูญเสียทั้งงานและอาชีพรวมทั้งสิทธิที่จะอยู่ในพื้นที่ที่เขาอาศัยอยู่ด้วย จากประสบการณ์ของผมนั้น การหยุดงานประท้วงทางการเมืองมีความเสี่ยงมากกว่าการหยุดงานประท้วงทางเศรษฐกิจเสมอ การหยุดงานประท้วงซึ่งมีพื้นฐานมาจากความเดือดร้อนทางการเมืองมากกว่าที่จะเป็นประเด็นที่ชัดเจน เช่นการเรียกร้องค่าจ้างที่สูงขึ้นหรือชั่วโมงการทำงานที่สั้นลงเป็นรูปแบบที่น่ากลัวอันตรายมากกว่าการประท้วงหรือเรียกร้องโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อกระทำโดยองค์กรที่มีประสิทธิภาพ วันนัดหยุดงานประท้วงที่เรากำหนดขึ้นนั้น เป็นการหยุดงานประท้วงทางการเมืองมากกว่าการประท้วงทางเศรษฐกิจ

เพื่อการเตรียมการสำหรับวันที่ 26 มิถุนายนนั้น วอลเตอร์ก็เดินทางไปทั่วประเทศเพื่อให้คำปรึกษาแก่ผู้นำท้องถิ่น เมื่อวอลเตอร์ไม่อยู่ ผมก็ต้องดูแลที่ทำงานโกโรโกโสของเอเอ็นซี ซึ่งเป็นศูนย์รวมของกิจกรรมทั่วประเทศอันซับซ้อน ทุกวันผู้นำต่างๆจะเข้ามาดูว่าทุกอย่างเป็นไปตามที่วางแผนไว้หรือไม่ บรรดาผู้นำเหล่านั้นได้แก่ โมเสส โคทาน, ดร.ดาตู, ดิลิชา อิมจี, เจ.บี.มาร์คส์ ประธานของเอเอ็นซีแห่งทรานสวาล ยูซูป คาซาเลีย และน้องชายของเขาคือ มาอูลูวี ฮาร์เมล, ปีเตอร์ ราโบโรโค, เอ็นธาโท ม็อตลาลา ผมเป็นผู้ประสานงานการเคลื่อนไหวในที่ต่างๆทั่วประเทศ และติดต่อทางโทรศัพท์กับผู้นำภูมิภาคต่างๆ เรามีเวลาน้อยมากและการวางแผนก็ทำอย่างรีบเร่ง

วันแห่งการประท้วง (the Day of Protest) เป็นความพยายามครั้งแรกของเอเอ็นซีที่จะหยุดงานประท้วงทางการเมืองในขอบข่ายที่กว้างขวางทั่วประเทศ และมันก็ประสบความสำเร็จปานกลาง ในเมืองใหญ่ต่างๆ นั้น คนงานส่วนใหญ่หยุดอยู่กับบ้าน และธุรกิจของคนดำก็ไม่เปิดกิจการ

ที่เบรอล เกิร์ท ชิบานเด ซึ่งต่อมาได้เป็นประธานของเอเอ็นซีในทรานสวาล ได้นำการเดินขบวน
ของประชาชนจำนวน 5,000 คน และตกเป็นข่าวพาดหัวของหนังสือพิมพ์ยักษ์ใหญ่ทั่วประเทศ วัน
แห่งการประท้วงได้ปลุกจิตสำนึกของพวกเราให้ตระหนักถึงความเข้มแข็งของพวกเราและส่ง
สัญญาณเตือนไปยังรัฐบาลของมาลันว่าเราจะไม่นิ่งเฉยต่อการแบ่งแยกเชื้อชาติ นับตั้งแต่นั้น วันที่
26 มิถุนายนก็กลายมาเป็นวันสำคัญในการต่อสู้เพื่อเสรีภาพ และภายในขบวนการปลดปล่อยเองก็
มองวันดังกล่าวว่าเป็นวันแห่งเสรีภาพ

มันเป็นครั้งแรกที่ผมมีบทบาทสำคัญในการรณรงค์ระดับชาติ และผมรู้สึกเบิกบานจาก
ความสำเร็จของการต่อสู้ศัตรูที่มีการวางแผนเป็นอย่างดี และความรู้สึกผูกพันฉันท์เพื่อนที่เกิดจาก
การต่อสู้กับศัตรูที่น่าสะเพ็งกลัว

ผมได้เรียนรู้ว่า การที่จะต่อสู้ฉัน เราต้องสละทุกสิ่งทุกอย่าง คนที่เกี่ยวข้องกับการต่อสู้เป็น
คนที่ปราศจากชีวิตครอบครัว และในตอนเที่ยงของวันแห่งการประท้วงนั้นเองที่ถูกชายคนที่สอง
ของผมคือ มัคคาโท เลวานิกา เกิด ผมอยู่ที่โรงพยาบาลกับเอเวลินเมื่อเขาล้มตาศั้นดูโลก แต่มันก็
เป็นเพียงช่วงเวลาสั้นๆที่ผมปลื้มตัวไปจากกิจกรรมของผม เขาถูกตั้งชื่อตามเซฟาโก มาโพโก
มัคคาโท ประธานคนที่สองของเอเอ็นซีซึ่งอยู่ในตำแหน่งระหว่างปีค.ศ. 1917 ถึงปีค.ศ. 1924 และ
เลวานิกา หัวหน้าในแซมเบีย มัคคาโท ซึ่งเป็นบุตรชายของหัวหน้าเปดี เป็นผู้นำอาสาสมัครต่อต้าน
การแบ่งแยกสีผิวซึ่งห้ามชาวแอฟริกันเดินบนบาทวิถีในพริทอเรีย และสำหรับผมแล้ว ชื่อของเขา
เป็นสัญลักษณ์ของการไม่ยอมถูกรวบจำและความกล้าหาญ

วันหนึ่ง ในช่วงเวลานั้นเอง ภรรยาของผมบอกผมว่า เท็มบีถูกชายคนโตซึ่งขณะนั้นอายุห้า
ขวบได้ถามเธอว่า “พ่อพักอยู่ที่ไหน” เพราะผมกลับบ้านในตอนดึก หลังจากที่เขาเข้านอนนานแล้ว
และออกจากบ้านแต่เช้าก่อนที่เขาจะตื่น ผมไม่ได้อยากที่จะอยู่ห่างจากลูกๆของผม ผมคิดถึงพวก
เขามากในช่วงเวลานั้น นานก่อนที่ผมจะรู้ว่าจะต้องจากพวกเขาไปเป็นเวลาหลายทศวรรษ

* * *

ในเวลานั้น ผมรู้ว่าผมต่อต้านอะไรมากกว่าที่จะรู้ว่าผมสนับสนุนอะไร การต่อต้านลัทธิ
คอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นจุดยืนของผมมาเป็นเวลานานได้พังทลายลง โมเสส โคทาน เลขาธิการของ
พรรคคอมมิวนิสต์และสมาชิกของคณะกรรมการบริหารของเอเอ็นซี มักจะมาที่บ้านของผมในตอน
ดึกและเราจะถกเถียงเรื่องนี้กันจนกระทั่งเช้า โคทานเป็นคนที่มีความคิดชัดเจนและเป็นตัวของ
ตัวเอง เขาเป็นลูกของชาวนาในทรานสวาล เขามักจะพูดว่า “เนลสัน คุณมีอะไรต่อต้านพวกเรา
หรือ พวกเราทุกคนกำลังต่อสู้กับศัตรูคนเดียวกัน เราไม่ได้พยายามที่จะครอบงำเอเอ็นซี เรากำลัง
ทำงานภายในกรอบของลัทธิชาตินิยมของชาวแอฟริกัน” ในตอนท้าย ผมก็ไม่สามารถได้ตอบ
ข้อโต้แย้งของเขาได้

เนื่องจากความสัมพันธ์ของผมกับคาโทเน, อิสมาอิล เมียร์ และรูธ เฟิร์สท์ รวมทั้งการที่ผมสังเกตเห็นการเสถียรของพวกเขาก็ทำให้รู้สึกว่ามันจะไม่มีเหตุผลที่ผมจะตั้งข้อรังเกียจต่อพรรคคอมมิวนิสต์ ภายในเอเอ็นซีเอง สมาชิกของพรรคคอมมิวนิสต์อย่างเจ.บี.มาร์คส์, เอ็ดวิน โมฟุทซ์, ยานา, แดน ทลูเม และเดวิด โบปาเป รวมทั้งคนอื่นๆก็เป็นคนที่ทุ่มเทและทำงานหนัก และไม่อาจตำหนิได้ในฐานะนักต่อสู้เพื่อเสรีภาพ ดร.คาตู ซึ่งเป็นหนึ่งในบรรดาผู้นำในการต่อต้านเมื่อปีค.ศ. 1946 ก็เป็นมาร์กซิสต์ที่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง และบทบาทในการต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนของเขาทำให้เขาเป็นวีรบุรุษของทุกกลุ่ม ผมไม่สามารถที่จะตั้งข้อสงสัยในความสุจริตใจของชายหญิงเหล่านี้ได้

แม้ว่าผมจะไม่สามารถทำลายความอุทิศตนของพวกเขาได้ แต่ผมก็ยังสามารถตั้งข้อสงสัยในหลักปรัชญาและแนวทางปฏิบัติของลัทธิมาร์กซ์ได้ แต่ผมก็มีความรู้เกี่ยวกับลัทธิมาร์กซ์น้อยมาก และในการถกเถียงทางการเมืองกับเพื่อนๆชาวคอมมิวนิสต์ของผม ผมพบว่าตัวเองไร้ความสามารถเนื่องจากการละเลยที่จะเรียนรู้ปรัชญาของพวกเขา ผมจึงตัดสินใจที่จะแก้ไขสิ่งนี้

ผมหางานเขียนที่สมบูรณ์แบบของมาร์กซ์และเอนเงิลส์ เลนิน สตาลิน เหมาเจ๋อตุง และคนอื่นๆมาอ่าน และศึกษาปรัชญาของลัทธิวัตถุนิยมวิพากษ์และวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ ผมมีเวลาน้อยมากที่จะศึกษางานเขียนเหล่านี้อย่างจริงจัง ขณะที่ผมตื่นเต็นกับ *คำประกาศของคอมมิวนิสต์* (*Communist Manifesto*) ผมกลับหมดแรงกับ *ทุนนิยม* (*Das Kapital*) ผมพบว่าตัวเองถูกดึงดูดเข้าสู่ความคิดเกี่ยวกับสังคมที่ปราศจากชนชั้น ซึ่งในความคิดของผมเห็นว่าเหมือนกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวแอฟริกันซึ่งชีวิตถูกแบ่งปันและใช้ร่วมกัน ผมยอมรับในความคิดพื้นฐานของมาร์กซ์เกี่ยวกับกฎทองซึ่งมีความเรียบง่ายและใจกว้างที่บอกว่า “จากแต่ละคนตามความสามารถ ไปยังแต่ละคนตามความจำเป็น”

ลัทธิวัตถุนิยมวิพากษ์ดูเหมือนจะเสนอทั้งไฟฉายเพื่อส่องหาการกดขี่ทางเชื้อชาติซึ่งแฝงอยู่ในความมืดและเครื่องมือที่สามารถใช้ยุติการกดขี่ดังกล่าวด้วย มันช่วยให้ผมมองเห็นสถานการณ์จากแง่มุมอื่นนอกเหนือจากความสัมพันธ์ระหว่างคนขาวและคนดำ เนื่องจากหาว่าการต่อสู้ของเราจะประสบความสำเร็จได้ เราจะต้องออกนอกกรอบของความเป็นคนดำและคนขาว ผมสนใจในแนวทางวิทยาศาสตร์ของลัทธิวัตถุนิยมวิพากษ์ เนื่องจากผมมักจะเชื่อมั่นในสิ่งที่ผมสามารถตรวจสอบได้ การวิเคราะห์เกี่ยวกับวัตถุนิยมทางเศรษฐกิจของลัทธินี้ก็คือจะเป็นความจริงในความคิดของผม ความคิดที่ว่ามูลค่าของสินค้าขึ้นอยู่กับปริมาณของแรงงานที่ใส่เข้าไปในสินค้านั้นดูจะเหมาะสมอย่างยิ่งกับแอฟริกาได้ ชนชั้นปกครองจ่ายให้กับแรงงานชาวแอฟริกันด้วยค่าจ้างที่พอประทังชีพได้ แล้วก็เพิ่มมูลค่าเข้าไปในราคาของสินค้า ซึ่งพวกเขาเก็บเอาไว้สำหรับตัวเอง

การเรียกร้องของลัทธิมาร์กซ์ให้เคลื่อนไหวเพื่อการปฏิบัติ เป็นจุดดนตรีผ่านเข้าหูของนักต่อสู้เพื่อเสรีภาพ ความคิดที่ว่าประวัติศาสตร์พัฒนาไปด้วยการต่อสู้ดิ้นรน และการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้ด้วยการก้าวกระโดดของการปฏิวัตินั้นน่าดึงดูดใจเหมือนกัน ในการอ่านงานของลัทธิ

มาร์กซ์นั้น ผมพบข้อมูลจำนวนมากที่เกิดขึ้นในรูปแบบต่างๆของปัญหาที่เผชิญหน้ากับการเมืองทั้งหลายอยู่ พวกมาร์กซิสต์ให้ความสนใจอย่างยิ่งกับการขบวนการปลดปล่อยแห่งชาติ และสหภาพโซเวียตโดยเฉพาะได้สนับสนุนการต่อสู้ของมวลชนในประเทศอาณานิคมหลายแห่ง นี่เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ผมแก้ไขความคิดของตนเองเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ และยอมรับจุดยืนของเอเอ็นซีในการต้อนรับพวกมาร์กซิสต์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเอเอ็นซี

ครั้งหนึ่งเพื่อนคนหนึ่งถามผมว่า ผมผสมผสานความคิดของตนเองในเรื่องลัทธิชาตินิยมของชาวแอฟริกันเข้ากับเชื่อในลัทธิวัตถุนิยมวิพากษ์ได้อย่างไร สำหรับผมแล้วมันไม่ได้มีความแตกต่างกันเลย ผมเริ่มต้นและยืนหยัดในการเป็นนักชาตินิยมของชาวแอฟริกัน ต่อสู้เพื่อการหลุดพ้นจากการปกครองของชนส่วนน้อยและเพื่อสิทธิที่จะควบคุมชะตากรรมตนเองของพวกเขา แต่ในขณะเดียวกันแอฟริกาใต้และทวีปแอฟริกาเป็นส่วนหนึ่งของโลกที่กว้างใหญ่กว่า ขณะที่ปัญหาของเราเป็นเรื่องเฉพาะตัวและเป็นเอกเทศ แต่ก็ไม่ใช่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นแต่เฉพาะเราเท่านั้น และปรัชญาที่ก่อให้เกิดปัญหาดังกล่าวขึ้นในระดับนานาชาติและในประวัติศาสตร์ของโลกที่กว้างใหญ่ รวมทั้งความเป็นมาทางประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ผมพร้อมที่จะใช้วิธีการใดก็ตามที่จำเป็นเพื่อเร่งลบล้างการตั้งข้อรังเกียจโดยปราศจากเหตุผลในมนุษย์หมดสิ้นไป และยุติลัทธิชาตินิยมอย่างคลั่งไคล้และใช้ความรุนแรง ผมไม่จำเป็นจะต้องกลายเป็นคอมมิวนิสต์เพื่อที่จะทำงานร่วมกับพวกเขา ผมพบว่านักชาตินิยมชาวแอฟริกันและคอมมิวนิสต์ชาวแอฟริกันโดยทั่วไปแล้ว รวมเป็นหนึ่งเดียวกันได้มากกว่าที่จะแยกจากกัน พวกที่ขอบเยาะเย้ยถากถางมักจะพูดว่าพวกคอมมิวนิสต์กำลังหลอกใช้พวกเรา แต่ใครบ้างจะพูดว่าเราไม่ได้หลอกใช้พวกเขาอยู่ด้วย

ถ้าหากว่าเราเคยมีความหวังหรือภาพลวงตาเกี่ยวกับพรรคชาตินิยมมาก่อนที่พรรคนี้จะได้เข้ามาบริหารประเทศละก็ เราจะรู้สึกว่าคุณหลอกอย่างรวดเร็ว การข่มขู่ของพวกเขาที่ว่าจะจำกัดคนดำให้อยู่แต่ในที่ของคนนั้นไม่ใช่สิ่งที่เลือนลอยอีกต่อไป นอกจากพระราชบัญญัติว่าด้วยการปราบปรามลัทธิคอมมิวนิสต์แล้ว ยังมีการประกาศใช้กฎหมายอื่นอีกสองฉบับในปีค.ศ. 1950 ซึ่งเป็นแก่นของการแบ่งแยกเชื้อชาติ นั่นคือพระราชบัญญัติสามะโนประชากรและพระราชบัญญัติกำหนดพื้นที่อยู่อาศัยตามกลุ่มเชื้อชาติ ดังที่ผมได้เคยกล่าวมาแล้วว่าพระราชบัญญัติสามะโนประชากรให้อำนาจเจ้าหน้าที่รัฐบาลอย่างเป็นทางการในการจำแนกชาวแอฟริกันใต้ทั้งหมดตามเชื้อชาติ ตอนนี้เชื้อชาติได้กลายเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในแอฟริกาใต้ไปแล้ว ถ้าหากว่ามันไม่ได้เป็นเช่นนั้นอยู่แล้ว การตัดสินใจโดยพลการและการทดสอบที่ไม่ได้มีความหมายใดๆเป็นตัวตัดสินแยกคนดำออกจากลูกผสม หรือพวกลูกผสมออกจากคนขาวซึ่งบ่อยครั้งก่อให้เกิดกรณีที่เป็น โศกนาฏกรรมขึ้นเมื่อสมาชิกในครอบครัวเดียวกันถูกจำแนกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าเด็กคนนั้นจะมีสีผิวอ่อนหรือแก่กว่ากันเท่านั้น สถานที่ซึ่งเราจะได้อาศัยและทำงานนั้นขึ้นอยู่กับการจำแนกที่ปราศจากเหตุผลดังกล่าว คือขึ้นอยู่กับความหยิกของผมหรือขนาดของริมฝีปากของคนๆนั้น

พระราชบัญญัติกำหนดพื้นที่อยู่อาศัยตามกลุ่มเชื้อชาติเป็นพื้นฐานของการแบ่งแยกเชื้อชาติตามถิ่นที่อยู่ ภายใต้กฎระเบียบดังกล่าวกลุ่มเชื้อชาติหนึ่งๆสามารถเป็นเจ้าของที่ดิน เข้าอยู่อาศัยในสิ่งปลูกสร้างต่างๆและซื้อขายได้ภายในพื้นที่ที่กำหนดให้ตนเท่านั้น ดังนั้น ชาวอินเดียจะอาศัยอยู่ได้เฉพาะในพื้นที่ของชาวอินเดีย ชาวแอฟริกันก็จะอาศัยอยู่ได้เฉพาะในพื้นที่ของชาวแอฟริกัน พวกลูกผสมก็เช่นกันจะอาศัยอยู่ได้เฉพาะในพื้นที่ของพวกลูกผสม และเมื่อพวกคนขาวต้องการที่ดินหรือบ้านของคนกลุ่มอื่น พวกเขาเพียงแค่ประกาศว่าที่ดินผืนนั้นเป็นพื้นที่ของคนขาวแล้วก็นำไปเป็นของตน พระราชบัญญัติกำหนดพื้นที่อยู่อาศัยตามกลุ่มเชื้อชาติก่อให้เกิดยุคแห่งการโยกย้ายโดยการบีบบังคับขึ้น ชุมชน เมือง และหมู่บ้านต่างๆของชาวแอฟริกันถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่เขตเมืองของคนขาว และเกิดความรุนแรงขึ้นในการตั้งถิ่นฐานครั้งใหม่เพราะเจ้าของที่ดินซึ่งเป็นคนขาวในบริเวณใกล้เคียงไม่ต้องการให้ชาวแอฟริกันอาศัยอยู่ใกล้ตน หรือไม่ก็คนขาวเพียงต้องการที่ดินของชาวแอฟริกันเหล่านั้น

ชุมชนที่จะต้องถูกโยกย้ายเป็นแห่งแรกตามลำดับรายชื่อการโยกย้ายคือโซเฟียทาวน์ ซึ่งเป็นชุมชนที่เข้มแข็งมีประชากรกว่าห้าหมื่นคน และเป็นถิ่นที่อยู่ของคนดำที่เก่าแก่แห่งหนึ่งในโจฮันเนสเบิร์ก แม้ว่าชุมชนดังกล่าวจะยากจนแต่ก็มีชีวิตที่สุขสมบูรณ์และเป็นที่ยอมรับของหลายสิ่งหลายอย่างที่ใหม่และมีคุณค่าในชีวิตและวัฒนธรรมของชาวแอฟริกัน แม้ก่อนที่รัฐบาลจะใช้ความพยายามที่จะเคลื่อนย้ายชุมชนแห่งนี้ โซเฟียทาวน์ก็มีความสำคัญในเชิงสัญลักษณ์ของการไม่ได้สัดส่วนของจำนวนประชากรชาวแอฟริกันเมื่อเทียบกับประชากรจำนวนน้อยของเมืองอยู่แล้ว

ในปีต่อมา รัฐบาลก็ผ่านกฎหมายอีกสองฉบับซึ่งเป็นผลร้ายต่อสิทธิของพวกเขา ลูกผสมและชาวแอฟริกันโดยตรง พระราชบัญญัติตัวแทนของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งที่แยกต่างหาก มุ่งเปลี่ยนให้พวกลูกผสมเป็นกลุ่มผู้ลงคะแนนในบัญชีทะเบียนเลือกตั้งที่แยกต่างหากออกไปในเคปทาวน์ ซึ่งทำให้สิทธิที่ได้รับลดน้อยลงจากที่พวกเขาเคยมีมากกว่าศตวรรษ พระราชบัญญัติการปกครองของชาบบันตูได้ยกเลิกสภาผู้แทนของชนพื้นเมือง ซึ่งเป็นเวทีของสภาผู้แทนแห่งชาติของชาวแอฟริกันทางอ้อม และแทนที่องค์กรนี้ด้วยระบบลำดับชั้นของหัวหน้าเผ่าซึ่งแต่งตั้งโดยรัฐบาล ทั้งนี้เพื่อฟื้นฟูอำนาจของบรรดาหัวหน้าเผ่าตามประเพณีซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพวกอนุรักษนิยม เพื่อที่จะให้ความแตกต่างทางเชื้อชาติซึ่งเริ่มที่จะเหือดหายไปคงอยู่ต่อไป กฎหมายทั้งสองฉบับดังกล่าวเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดซึ่งแสดงให้เห็นถึงการกระทำของรัฐบาลชาตินิยม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าข้าราชการสิ่งที่ความจริงแล้วพวกเขากำลังพยายามทำลาย กฎหมายซึ่งปราศสิทธิของประชาชนไปจากพวกเขากลับถูกบรรยายว่าเป็นกฎหมายที่ฟื้นฟูสิทธิของพวกเขา

พวกลูกผสมได้เดินขบวนครั้งใหญ่ประท้วงพระราชบัญญัติตัวแทนของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งแยกต่างหากในเมืองเคปทาวน์ในเดือนมีนาคมปี.ศ. 1951 และหยุดงานประท้วงในเดือนเมษายน ร้านค้าต่างๆ ปิดและเด็กนักเรียนก็หยุดอยู่กับบ้าน และด้วยสปิริตของการเคลื่อนไหวของชาวอินเดีย พวกลูกผสมและชาวแอฟริกันนี้เองที่ทำให้วอลเตอร์ ซิซูลู ได้หยิบยืมความคิดเกี่ยวกับการรณรงค์คือแบ่งโดยสันติทั่วประเทศขึ้นมาพูดคุยกับพวกเราในกลุ่ม เขาวางแผนการว่าจะต้องเลือกอาสาสมัครขึ้นมาจากทุกกลุ่มซึ่งในที่สุดจะต้องติดคุกเนื่องจากการละเมิดกฎหมายบางอย่าง

ความคิดดังกล่าวดึงดูดใจผมทันทีเช่นเดียวกับคนอื่นๆ แต่ผมต่างจากวอลเตอร์ตรงประเด็นที่ว่าใครควรจะเข้าร่วมในแผนการนี้ ผมเพิ่งได้รับตำแหน่งประธานสันนิบาตยูชนเมื่อไม่นานมานี้เองและเมื่อได้รับบทบาทใหม่ผมก็เรียกร้องให้มีการรณรงค์เฉพาะชาวแอฟริกันเท่านั้น ผมบอกว่าโดยทั่วไปแล้ว ชาวแอฟริกันยังคงระมัดระวังในการเคลื่อนไหวร่วมกับชาวอินเดีย และพวกลูกผสม ขณะที่ผมได้เปลี่ยนแปลงไปมากในแง่ของการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์นั้น ผมยังคงกลัวอิทธิพลของชาวอินเดียอยู่ นอกจากนั้น ผู้สนับสนุนชาวแอฟริกันของพวกเราจำนวนมากยังมองชาวอินเดียว่าเป็นพวกแสวงประโยชน์จากแรงงานของคนดำในบทบาทของพวกเราที่เป็นเจ้าของร้านค้าและพ่อค้า

วอลเตอร์ไม่เห็นด้วยอย่างรุนแรง เขาแนะนำว่าชาวอินเดีย พวกลูกผสมและชาวแอฟริกันจะต้องเคียงบ่าเคียงไหล่กันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ประเด็นดังกล่าวถูกหยิบยกขึ้นในการประชุมคณะกรรมการบริหารระดับประเทศและทัศนะของผมถูกลงคะแนนเสียงให้ตกไป แม้แต่พวกที่ถูกมองว่าเป็นพวกชาตินิยมชาวแอฟริกันอย่างสุดตัวก็ไม่เห็นด้วยกับผม แต่ผมก็ยังยืนยันในความคิดของตนเองและได้หยิบยกประเด็นนี้ขึ้นมาอีกครั้งในการประชุมระดับประเทศในเดือนธันวาคมปี.ศ. 1951 ซึ่งคณะผู้แทนในที่ประชุมก็ไม่เห็นด้วยกับทัศนะของผมแม้ว่าจะมีความเห็นอกเห็นใจก็ตาม

เช่นเดียวกับคณะกรรมการบริหารระดับประเทศ ตอนนี้ทัศนะของผมถูกปฏิเสธจากระดับสูงที่สุดของเอเอ็นซีแล้ว ผมจึงยอมรับโดยคุณฎี ในขณะที่สุนทรพจน์ของผมซึ่งประกาศยุทธศาสตร์การดำเนินการไปตามลำพังได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นพอควร แต่สุนทรพจน์ที่ผมกล่าวในฐานะประธานสันนิบาตยูวชนภายหลังจากที่สันนิบาตประกาศการสนับสนุนนโยบายใหม่ในการร่วมมือกันกลับได้รับการต้อนรับอย่างกึกก้อง

ตามคำสั่งของสภาวางแผนร่วมกันซึ่งประกอบไปด้วยดร. โมโรคา, วอลเตอร์, เจ.บี.มาร์คส์, ยูซุป คาคู และยูซุป คาซาเลีย ที่ประชุมเอเอ็นซีก็ได้ผ่านมติเรียกร้องรัฐบาลให้ยกเลิกพระราชบัญญัติว่าด้วยการปราบปรามลัทธิคอมมิวนิสต์ พระราชบัญญัติกำหนดพื้นที่อยู่อาศัยตามกลุ่มเชื้อชาติ พระราชบัญญัติผู้แทนของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งที่แตกต่างหาก พระราชบัญญัติการปกครองของชาวนันตู กฎหมายเกี่ยวกับการอพยพย้ายถิ่นและกฎหมายเกี่ยวกับการจำกัดจำนวนสัตว์เลี้ยง ทั้งนี้ให้ยกเลิกภายในวันที่ 29 กุมภาพันธ์ปีค.ศ. 1952 กฎหมายฉบับหลังมีเจตนาที่จะลดจำนวนปศุสัตว์ที่มีมากเกินไป แต่ผลกระทบของมันก็คือจะเป็นการจำกัดที่ดินสำหรับชาวแอฟริกัน สภาวางแผนร่วมได้มีมติว่าเอเอ็นซีจะจัดให้มีการเดินขบวนในวันที่ 6 เมษายนปีค.ศ. 1952 เพื่อเป็นการนำร่องสำหรับการรณรงค์เพื่อต่อต้านกฎหมายที่ไม่ยุติธรรมต่างๆ วันเดียวกันนั้น ชาวแอฟริกันได้ผิวขาวจะฉลองครบรอบ 300 ปีที่ยัน ฟาน รีเบค เดินทางมาถึงที่นี่เมื่อค.ศ. 1652 วันที่ 6 เมษายนเป็นวันที่ชาวแอฟริกันได้ผิวขาวจัดงานรำลึกประจำปีในการก่อตั้งประเทศของพวกเขา ขณะที่ชาวแอฟริกันวิจารณ์ว่าวันดังกล่าวเป็นการเริ่มต้นการตกเป็นทาสของพวกเขาเป็นเวลาสามร้อยปีแล้วเช่นกัน

เอเอ็นซีได้ร่างจดหมายถึงนายกรัฐมนตรีแจ้งให้ทราบถึงมติดังกล่าวของสภาวางแผนร่วม และกำหนดเวลาที่รัฐบาลจะต้องยกเลิกกฎหมายเหล่านั้น เนื่องจากกฎหมายฉบับดังกล่าวจะต้องออกไปในนามของดร. โมโรคา และดร. โมโรคาไม่ได้ร่วมในการเขียนจดหมายฉบับนั้น ผมจึงได้รับคำสั่งให้นำจดหมายไปให้ท่านโดยการขับรถไปที่บ้านของท่านในธาบา เอนชู เมืองที่อยู่ใกล้กับลุมพอนเทนในออเรนจ์ ฟรี สเตท ซึ่งเป็นย่านที่อนุรักษ์นิยมมากแห่งหนึ่งของประเทศ และผมเกือบจะไปไม่ถึงที่นั่นเสียแล้ว

ก่อนหน้านั้นเพียงสองสามสัปดาห์ผมได้ไปสอบเพื่อรับใบขับขี่รถยนต์ ในยุคนั้นใบขับขี่ไม่ใช่เรื่องปกติสำหรับชาวแอฟริกันเนื่องจากมีคนผิวดำจำนวนน้อยมากที่มีรถ ในวันนัด ผมก็ยืมรถมาคันหนึ่งเพื่อใช้ในการสอบ ผมค่อนข้างอวดดีและตัดสินใจที่จะขับรถไปที่นั่นด้วยตัวเอง ผมไปสายก็เลยขับรถเร็วกว่าปกติ และขณะที่ผมขับไปตามซอยเล็กๆแห่งหนึ่งซึ่งจะไปบรรจบกับถนนใหญ่ผมก็ไม่ได้มองซ้ายมองขวาและชนเข้ากับรถคันหนึ่งที่มาจากอีกทางหนึ่ง ความเสียหายมีเพียงเล็กน้อย แต่แน่นอนว่าผมจะต้องสายอย่างแน่นอน คนขับรถอีกฝ่ายหนึ่งเป็นคนมีเหตุผลและเห็นด้วยว่าต่างฝ่ายต่างจ่ายค่าซ่อมรถของตนเอง

เมื่อผมไปถึงสถานที่ทดสอบ ผมก็สังเกตเห็นผู้หญิงผิวขาวคนหนึ่งซึ่งอยู่ในลำดับก่อนหน้าผมกำลังทดสอบอยู่ เธอขับรถดีและมีความระมัดระวัง เมื่อการทดสอบจบลง ผู้คุมสอบก็พูดว่า “ขอบคุณ ช่วยกรุณาจอดรถตรงนั้นหน่อยได้ไหมครับ” พร้อมกับชี้ไปยังที่ว่างที่อยู่ใกล้ๆ เธอทำการทดสอบดีพอที่จะผ่านการทดสอบแต่ขณะที่เธอขับรถไปยังที่จอดรถ เธอไม่ได้คิดงัดดีพอล่างหลังจึงเกยขึ้นไปบนขอบทาง ผู้คุมสอบรีบรถไปที่นั่นแล้วพูดว่า “ขอโทษครับคุณผู้หญิง คุณสอบตกแล้ว กรุณาดำเนินมาสอบใหม่ด้วยครับ” ผมรู้สึกว่าความเชื่อมั่นของผมเหือดหายไปสิ้น ถ้าหากนายคนนี้ใช้อุปายและทำให้ผู้หญิงคนนั้นสอบตก ผมจะมีความหวังอะไร? แต่ผมทำได้ดีในการทดสอบและเมื่อผู้คุมสอบบอกให้ผมจอดรถในตอนสุดท้ายของการทดสอบ ผมก็ขับอย่างระมัดระวังจนกระทั่งผมคิดว่าเขาอาจจะลงโทษผมที่ขับช้าเกินไป

เมื่อผมสามารถขับรถได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ผมก็กลายมาเป็นแท็กซี่ผู้ให้บริการเพียงคนเดียว มันเป็นพันธกรณีที่จะต้องขับรถให้เพื่อนๆ นั้น ดังนั้นผมจึงได้รับมอบหมายให้นำจดหมายไปให้กับดร.โมโรคา นั่นไม่ใช่เรื่องลำบากสำหรับผมเนื่องจากผมมักจะรู้สึกสนุกกับการมองออกไปนอกหน้าต่างรถขณะขับรถ ดูเหมือนผมจะเกิดความคิดเรื่อยๆ เวลาที่ขับรถไปในชนบทขณะที่ลมพัดผ่านกระจกเข้ามา

ในระหว่างการเดินทางไปยังธาบา เอนชู ผมผ่านเข้าไปในเมืองครูนสตัด ซึ่งเป็นเมืองอนุรักษ์นิยมในฟรี สเตท อยู่ห่างจากโจฮันเนสเบิร์กไปทางใต้ประมาณ 120 ไมล์ ผมกำลังขับรถขึ้นเนินอยู่และมองเห็นเด็กชายผิวขาวสองคนบนรถจักรยานอยู่ข้างหน้าผม การขับรถของผมยังไม่ค่อยดีนัก และผมก็ขับไปใกล้กับพวกเขาเกินไป ขณะที่เด็กคนหนึ่งเลี้ยวรถโดยไม่ให้สัญญาณ เราก็เลยชนกัน เด็กคนนั้นถูกชนตกลงมาจากจักรยานและร้องครวญครางตอนที่ผมลงจากรถไปช่วย เขาชูแขนขึ้นเป็นสัญญาณว่าผมควรจะอุ้มเขาขึ้นมา แต่ขณะที่ผมกำลังจะทำเช่นนั้น คนขับรถผิวขาวคนหนึ่งก็ตะโกนบอกกับผมว่าไม่ให้แตะต้องตัวเด็กคนนั้น คนขับรถบรรทุกทำให้เด็กคนนั้นกลัวและหุดแขนลงราวกับว่าเขาไม่ต้องการให้ผมอุ้มเขาขึ้นมา เด็กคนนั้นไม่ได้รับบาดเจ็บมากนัก และคนขับรถบรรทุกก็พาเขาไปที่สถานีตำรวจที่อยู่ใกล้เคียง

สักครู่ต่อมา เจ้าหน้าที่ตำรวจท้องถิ่นก็เดินทางมาถึง และสืบเอกผิวขาวนายหนึ่งก็มองผมแวบหนึ่งก่อนจะพูดขึ้นว่า “เจ้าดำ แก่จี้แตกแน่วันนี้!” ผมหัวน้ใจเนื่องจากอุบัติเหตุและคำพูดที่รุนแรงของเขา แต่ผมก็บอกกับเขาไปอย่างไม่ลังเลว่าผมจะชี้ที่ต่อเมื่อผมอยากจะทำ ไม่ใช่เมื่อตำรวจบอกให้ทำ ถึงตอนนั้นเอง นายสืบคนนั้นก็หยิบสมุดออกมามบันทึกคำพูดของผม ตำรวจแอฟริกันผิวขาวจะรู้สึกประหลาดใจถ้าหากคนดำสามารถพูดภาษาอังกฤษได้ก็เลยได้ตอบน้อยลง

หลังจากที่ผมรายงานตัวแล้ว เขาก็หันไปทิ้งรถแล้วเริ่มทำการรื้อค้น เขาหยิบนิยายสาร เดอะการ์เดียน ซึ่งเป็นนิยายสารรายสัปดาห์ของฝ่ายซ้ายออกมาจากใต้พรมที่พื้นรถซึ่งผมรีบนำไปซ่อนไว้ หลังจากเกิดอุบัติเหตุ ผมสอดคล้องหมายที่จะนำไปให้ดร.โมโรคาไว้ในสื่อ เขามองดูที่ชื่อเรื่องของ

นิคยสารแล้วก็หมุนขึ้นในอากาศราวกับโจรสลัดกับของที่ขโมยมาได้ แล้วร้องตะโกนขึ้นว่า “ข้าบอกแล้ว เราจับคอมมิวนิสต์ได้แล้ว!” แล้วก็รีบหอบหนังสือนั้นออกไป

นายสิบผู้นั้นกลับมาหลังจากนั้นประมาณสี่ชั่วโมง มีเจ้าหน้าที่คนอื่นตามมาด้วย นายสิบที่ตามมาซึ่งเป็นชาวแอฟริกันชาวเช่นกัน ตั้งใจจะทำหน้าที่ของเขอย่างถูกต้อง เขาบอกว่าเขาจำเป็นต้องไปวัดที่เกิดเหตุเพื่อการลงบันทึกประจำวัน ผมบอกกับเขาว่ามันไม่เหมาะสมที่จะไปวัดในตอนกลางคืนขณะที่อุบัติเหตุเกิดในเวลากลางวัน ผมยังบอกเขาว่าผมตั้งใจจะค้างคืนที่ธาบาเอนชู ดังนั้นผมจึงไม่สามารถที่จะค้างคืนในครูนสตัดได้ นายสิบผู้นั้นมองผมอย่างหมดความอดทนแล้วพูดว่า “นายชื่ออะไร?”

“แมนเดลา” ผมตอบ

“ไม่ใช่ ชื่อคั่นนะ” เขาพูด แล้วผมก็บอกเขา

“เนลสัน” นายสิบผู้นั้นพูด ราวกับเขากำลังพูดอยู่กับเด็กชายคนหนึ่ง “ฉันอยากจะช่วยให้นายเดินทางต่อไปได้ แต่ถ้าหากนายยังคงทำตัวเป็นปัญหากับฉันล่ะก็ ฉันก็ไม่มีทางเลือกนอกจากจะต้องเป็นปัญหากับนายและจ้างนายไว้หนึ่งคืน” นั่นทำให้ผมกลับมาสู่ความเป็นจริงและยอมให้ทำการวัดที่เกิดเหตุ

ผมเดินทางต่อไปในคืนนั้น และเช้าวันต่อมาผมก็เดินทางผ่านอำเภอเอ็กซ์เซลเซีย ก่อนที่เครื่องยนต์ของผมจะดับเนื่องจากน้ำมันหมด ผมเดินไปยังโรงนาที่อยู่ใกล้เคียงและอธิบายเป็นภาษาอังกฤษกับหญิงชาวผิวขาวคนหนึ่งว่าผมอยากจะขอใช้น้ำมัน ขณะที่เธอปิดประตูเธอก็พูดว่า “ฉันไม่มีน้ำมันจะให้เธอหรอก” ผมเดินต่อไปอีกสองไมล์ไปยังฟาร์มถัดไป ดังเลเนื่องจากความล้มเหลวครั้งแรกแต่ก็พยายามอย่างยากลำบาก ผมขอพบกับชาวนาและเมื่อเขาออกมาผมก็พูดอย่างถ่อมตัวว่า “นายของผม น้ำมันหมดครับ” ชาวนาผู้นั้นเป็นมิตรและให้ความช่วยเหลือดีมาก เขาเป็นญาติกับนายกรัฐมนตรีสไตรคอม แต่ผมก็เชื่อว่าเขาจะให้น้ำมันกับผมอยู่ดีแม้ว่าผมจะพูดความจริงกับเขาโดยไม่ใช้คำที่ผมรังเกียจว่า “นาย”

การพบปะกับดร.โมโรคากลับไม่มีอะไรตื่นเต้นเมื่อเทียบกับการเดินทางไปนั้นของผม ท่านเห็นด้วยกับจดหมายฉบับนั้นและผมก็เดินทางกลับโจฮันเนสเบิร์กโดยไม่มีอะไรเกิดขึ้น จดหมายถึงนายกรัฐมนตรีนับวันนั้นระบุว่าเอเอ็นซีเห็น้อยหน้ากับวิถีทางรัฐธรรมนูญทุกอย่างที่ทำให้เราไม่สามารถบรรลุสิทธิอันชอบธรรมของเราได้ และว่าเราเรียกร้องให้ยกเลิกกฎหมายที่ไม่ชอบธรรมรวมหกฉบับภายในวันที่ 29 กุมภาพันธ์ปีค.ศ. 1952 มิฉะนั้นเราจะเคลื่อนไหวนอกกรอบรัฐธรรมนูญ คำตอบของมาลันซึ่งลงนามโดยเลขานุการส่วนตัวของเขาอ้างว่าคนขาวได้รับสิทธิตกทอดมาที่จะดำเนินมาตรการในการรักษาเอกลักษณ์ของตนเองในชุมชนที่แยกต่างหาก และลงท้ายด้วยการข่มขู่ว่าถ้าหากเราทำการเคลื่อนไหวนั้นรัฐบาลจะไม่ลังเลที่จะใช้เครื่องมือที่มีอยู่ทั้งหมดในการปราบปรามผู้ก่อความไม่สงบ

เรามองว่าการที่มัลลันปฏิเสธข้อเรียกร้องของเรานั้นเป็นการประกาศสงคราม ตอนนี้เราไม่มีทางเลือกนอกจากจะทำการคือแ่งโดยสันติต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐ และเราก็เดินหน้าต่อไปในการเตรียมการเพื่อการเคลื่อนไหวของมวลชน การคัดเลือกและอบรมอาสาสมัครเป็นภารกิจที่สำคัญอย่างหนึ่งของการรณรงค์และจะมีส่วนอย่างมากต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของการรณรงค์ วันที่ 6 เมษายน การเดินขบวนนำร่องก็เกิดขึ้นในโจฮันเนสเบิร์ก, 프리ทอเรีย, พอร์ตอลิซาเบธ, เดอร์บัน และเคปทาวน์ ขณะที่ดร.โมโรกากำลังกล่าวปราศรัยต่อฝูงชนที่จัตุรัสเสรีภาพในโจฮันเนสเบิร์กนั้น ผมก็กำลังพูดคุยกับกลุ่มผู้ที่มีศักยภาพจะเป็นอาสาสมัครที่สหภาพแรงงานทอผ้า ผมอธิบายให้กลุ่มชาวแอฟริกัน ชาวอินเดีย และพวกลูกผสม จำนวนหลายร้อยคนฟังว่า การอาสาสมัครเป็นเรื่องที่ยากและเป็นภารกิจที่อันตรายเนื่องจากเจ้าหน้าที่บ้านเมืองจะพยายามข่มขู่ คุกคาม และบางทีอาจจะทำร้ายอาสาสมัคร และไม่ว่าเจ้าหน้าที่จะทำอะไรก็ตาม อาสาสมัครจะไม่สามารถตอบโต้ได้ มิฉะนั้นจะเป็นการบ่อนทำลายคุณค่าขององค์กรทั้งหมดลง พวกเขาจะต้องตอบโต้ต่อความรุนแรงด้วยการไม่ใช้ความรุนแรง จะต้องรักษาวินัยไว้มากกว่าสิ่งอื่นใด

ในวันที่ 31 พฤษภาคม ฝ่ายบริหารของเอเอ็นซีและสภาชาวอินเดียในแอฟริกาใต้ได้พบปะกันที่พอร์ตอลิซาเบธ และประกาศว่าการรณรงค์ทำทัพยาธรัฐบาลจะเริ่มขึ้นในวันที่ 26 มิถุนายน ซึ่งเป็นวันครบรอบปีที่มีการประท้วงระดับชาติเป็นครั้งแรก พวกเขายังได้จัดตั้งคณะกรรมการการเคลื่อนไหวระดับชาติขึ้นเพื่อกำหนดทิศทางการรณรงค์และคณะกรรมการอาสาสมัครระดับชาติขึ้นเพื่อสรรหาและฝึกอบรมอาสาสมัคร ผมได้รับแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าอาสาสมัครระดับชาติของการรณรงค์และเป็นประธานของทั้งคณะกรรมการการเคลื่อนไหวและคณะกรรมการอาสาสมัคร ความรับผิดชอบของผมก็คือเพื่อจัดการรณรงค์ ประสานงานกับสาขาในภูมิภาค สัมภาษณ์เพื่อคัดเลือกอาสาสมัครและระดมเงินทุน

เรายังได้หารือกันว่าการรณรงค์ควรจะดำเนินรอยตามหลักการอหิงสาของมหาตมะ คานธีหรือไม่ หลักการดังกล่าวมุ่งเอาชนะโดยไม่ใช้ความรุนแรงแต่โดยการชักจูง บางคนสนับสนุนการใช้ความรุนแรงในแง่ของจริยธรรมอย่างเดียวกันว่ามีคุณธรรมสูงกว่าวิธีการใดๆ ความคิดนี้ได้รับการสนับสนุนอย่างแข็งขันจากมานิลา คานธี บุตรชายของมหาตมะและบรรณาธิการหนังสือพิมพ์อินเดียน โอพีเนียน เขาเป็นสมาชิกคนสำคัญของสภาชาวอินเดียในแอฟริกาใต้ ด้วยมารยาทที่นุ่มนวลของเขา ทำให้คานธีดูจะเป็นสัญลักษณ์ของอหิงสา และเขายืนยันที่จะให้การรณรงค์ดำเนินไปตามแนวทางที่พ่อของเขาทำในอินเดีย

คนอื่นๆกล่าวว่า เราควรจะพูดถึงประเด็นนี้ไม่ใช่ในแง่ของหลักการแต่ในแง่ของเทคนิค และเราควรจะใช้วิธีการที่จำเป็นตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ถ้าหากวิธีการหรือเทคนิคอย่างใดอย่างหนึ่งทำให้เราสามารถเอาชนะศัตรูได้ เราก็ควรจะใช้สิ่งนั้น ในกรณีนี้ รัฐมีอำนาจเหนือกว่าเรามากและความพยายามใดๆของเราที่จะใช้ความรุนแรงจะถูกบดขยี้โดยสิ้นเชิง ด้วยเหตุนี้การไม่ใช้ความรุนแรงจึงเป็นความจำเป็นที่เหมาะสมกับสถานการณ์มากกว่าจะเป็นทางเลือก นี่คือนโยบายของผม

และผมไม่ได้มองว่าอหิงสาตามแบบของคานธีเป็นหลักการที่มีอาจจะปฏิเสธได้ แต่ผมมองว่าเป็นเทคนิคที่จะนำมาใช้อย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ หลักการดังกล่าวไม่ได้สำคัญเสียจนจะต้องนำมาใช้แม้ในกรณีที่จะทำให้เกิดความพ่ายแพ้แก่ตัวเองอย่างที่คานธีเชื่อ ทศนะนี้เป็นที่ยอมรับแม้ว่ามานิลาล คานธี จะคัดค้านอย่างแข็งขันก็ตาม

สภาวางแผนร่วมเห็นด้วยกับโครงการไม่ร่วมมือและไม่ใช้ความรุนแรง มีการเสนอขึ้นตอนสองขั้นตอนในการทำทายอำนาจรัฐ ขั้นตอนแรกคือให้อาสาสมัครที่ได้รับการฝึกอบรมมาเป็นอย่างดีจำนวนหนึ่งซึ่งไม่มากนักทำการละเมิดกฎหมายบางอย่างในพื้นที่เขตเมืองบางแห่ง พวกเขาจะเข้าไปในพื้นที่หวงห้ามโดยไม่ได้รับอนุญาต ใช้สิ่งอำนวยความสะดวกที่จัดไว้ให้สำหรับคนขาวโดยเฉพาะเช่นห้องน้ำ ที่นั่งในสถานีรถไฟ ห้องพักผ่อน และทางเข้าไปปรมณีย์ เป็นต้น พวกเขาจะอยู่ในเมืองจนกระทั่งหลังช่วงเวลาประกาศห้ามออกนอกบ้าน กลุ่มผู้ทำทายอำนาจแต่ละกลุ่มจะมีหัวหน้ากลุ่มซึ่งจะไปแจ้งต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจถึงการกระทำที่เป็นการทำทายอำนาจรัฐดังกล่าว เพื่อที่จะได้มีการจับกุม โดยให้มีการจัดขบวนน้อยที่สุด ขั้นตอนที่สองถูกมองว่าเป็นการทำทายโดยมวลชน คือมีการหยุดงานประท้วง และมีความเคลื่อนไหวทางด้านอุตสาหกรรมทั่วประเทศ

ก่อนการรณรงค์ทำทายอำนาจรัฐ ได้มีการจัดวันแห่งอาสาสมัครขึ้นในเดอร์บันเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน หัวหน้าลูทูลี ประธานของเอเอ็นซีในนาตาล และดร. เนคเกอร์ ประธานสภาชาวอินเดียในนาตาล ต่างพูดถึงพันธกรณีของพวกเขาที่มีต่อการรณรงค์ ผมขับรถไปที่นั่นวันก่อนที่จะมีการจัดงานและเป็นผู้ปราศรัยหลักที่นั่น มีผู้เข้าร่วมประมาณหนึ่งหมื่นคน และผมบอกกับฝูงชนว่าการรณรงค์ทำทายอำนาจรัฐจะเป็นการเคลื่อนไหวที่ทรงพลังมากที่สุดที่กระทำโดยมวลชนที่ถูกกดขี่ในแอฟริกาใต้ ผมไม่เคยกล่าวต่อหน้าฝูงชนมากมายขนาดนั้นมาก่อน และมันเป็นประสบการณ์ที่ประทับใจมาก เราจะไม่สามารถพูดกับฝูงชนได้เหมือนกับที่เราพูดกับผู้ฟังเพียงแค่มิเกลีบคน แต่กระนั้นผมก็พยายามที่จะเอาใจใส่ในการอธิบายเรื่องราวต่างๆ ให้กับผู้คนจำนวนมากเช่นเดียวกับที่ทำกับคนจำนวนน้อย ผมบอกกับประชาชนที่นั่นว่าพวกเขาจะสร้างประวัติศาสตร์และทำให้โลกหันมาสนใจนโยบายแบ่งแยกเชื้อชาติในแอฟริกาใต้ ผมย้ำว่าความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนผิวดำ คือชาวแอฟริกัน พวกลูกผสม และชาวอินเดีย ในแอฟริกาใต้ในที่สุดก็กลายเป็นความจริงขึ้นมา

ผู้ที่ทำทายอำนาจรัฐในวันที่ 26 มิถุนายนทั่วประเทศ กระทำการด้วยความกล้าหาญ กระดือรือร้น และต้องการสร้างประวัติศาสตร์ การรณรงค์เริ่มขึ้นในตอนเช้าตรู่ที่พอร์ทอลิซาเบธ ผู้ทำทายสามสิบสามคนภายใต้การนำของเรย์มอนด์ อิมสลาบา ได้เข้าไปในสถานีรถไฟโดยใช้ทางเข้าที่จัดไว้ให้สำหรับคนขาวเท่านั้น และพวกเขาก็ถูกจับกุม พวกเขาเดินเข้าไปในสถานีรถไฟพร้อมกับร้องเพลงเพื่อเสรีภาพ เดินไปหาเพื่อนๆ และครอบครัวที่มาให้กำลังใจ ในการเรียกร้องและการโต้ตอบ ผู้ทำทายและฝูงชนตะโกนว่า “ปล่อยแอฟริกากลับมา!”

ในตอนเช้าวันที่ 26 ผมอยู่ในสำนักงานของเอเอ็นซีเพื่อคอยควบคุมการประท้วงในวันนั้น กลุ่มอาสาสมัครในทรานสवालมีกำหนดจะเริ่มกระทำการในตอนเที่ยงวันที่ย่านอยู่อาศัยของชาวแอฟริกันใกล้กับบ็อกสเบิร์กทางตะวันออกของโจฮันเนสเบิร์ก กลุ่มอาสาสมัครดังกล่าวนำโดย สาธุคุณ เอ็น.บี. ทันซี จะต้องเข้าไปย่านที่อยู่อาศัยนั้นโดยไม่ได้รับอนุญาตและถูกจับกุมด้วยเหตุนี้ สาธุคุณ ทันซี เป็นคนสูงอายุ ท่านเป็นรัฐมนตรีของโบสถ์เมธอดิสต์ของชาวแอฟริกัน และดำรงตำแหน่งประธานของเอเอ็นซีในทรานสवाल

ตอนสายวันนั้นเอง ขณะที่ผมกำลังนั่งรอสาธุคุณ ทันซีซึ่งจะเดินทางมาจากพริทอเรีย ท่านก็โทรศัพท์มาหาผมที่สำนักงาน ท่านบอกผมด้วยน้ำเสียงที่สำนึกผิดว่าหมอบอกของท่านแนะนำไม่ให้กระทำการทำทลายอำนาจรัฐซึ่งจะต้องติดคุก ผมบอกกับท่านว่าเราจะจัดหาเสื้อผ้าอุ่นๆให้ท่านและว่าท่านจะอยู่ในคุกเพียงคืนเดียวเท่านั้น แต่ก็ไม่เป็นผล นี่เป็นความผิดหวังอย่างที่สุด เนื่องจาก สาธุคุณ ทันซีเป็นบุคคลสำคัญและได้รับการคัดเลือกเพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่าพวกเราไม่ใช่เป็นเพียงพวกเด็กหนุ่มที่ชอบก่อความวุ่นวาย

และเพื่อที่จะแทนที่สาธุคุณ ทันซีเราก็รีบหาคนที่มีความสำคัญเท่าเทียมกันคือนานา ซิดา ประธานของสภาชาวอินเดียในทรานสवाल ผู้ซึ่งเคยติดคุกเป็นเวลาหนึ่งเดือนเนื่องจากการต่อต้านอย่างสงบในระหว่างการรณรงค์ประท้วงในปีค.ศ. 1946 แม้ว่าท่านจะมีอายุมากแล้วและป่วยเป็นโรคข้ออักเสบอย่างรุนแรง แต่ท่านก็ตกลงที่จะเป็นหัวหน้ากลุ่มผู้ทำทลายอำนาจรัฐของเรา

ในตอนบ่าย ขณะที่เรากำลังเตรียมจะเดินทางไปบ็อกสเบิร์ก ผมก็หาเลขานุการของเอเอ็นซีสาขาทรานสवालไม่พบ เขาจะต้องเป็นผู้เดินทางไปยังไปบ็อกสเบิร์กกับนานา ซิดา นี่เป็นวิกฤตอีกอย่างหนึ่ง ผมจึงหันไปหาออลเตอร์แล้วบอกว่า “คุณต้องไป” ครั้งนี้เป็นเหตุการณ์แรกของเราในทรานสवाल ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องมียุคคลสำคัญไปนำผู้ทำทลายทั้งหลาย มิฉะนั้นจะกลายเป็นว่าพวกหัวหน้าเอาตัวรอดขณะที่มวลชนถูกลงโทษ แม้ว่าออลเตอร์จะเป็นหนึ่งในผู้จัดงานและถูกกำหนดให้กระทำการทำทลายอำนาจรัฐหลังจากนั้น แต่เขาก็ตกลงอย่างกตัญญู ความกังวลของผมก็คือว่าเขาสวมสูทอยู่ซึ่งไม่เหมาะสำหรับผู้ที่จะต้องเข้าคุก แต่เราก็จัดการหาเสื้อผ้าเก่าๆมาให้เขาใส่จนได้

จากนั้นเราก็เดินทางไปบ็อกสเบิร์กซึ่งอยู่ชุกชุม คาชาเดียวกับผมวางแผนที่จะยื่นจดหมายให้กับหัวหน้ารัฐบาลท้องถิ่นของบ็อกสเบิร์ก แจ้งให้ทราบว่ามีอาสาสมัครจำนวนห้าสิบคนของเราจะเข้าไปในถิ่นที่อยู่อาศัยของชาวแอฟริกันในพื้นที่ของเขาในวันนั้นโดยไม่ได้รับอนุญาต เมื่อเราเดินทางไปถึงที่ทำการของผู้พิพากษาท้องถิ่น เราก็พบว่ามิสเตอร์ชวและช่างภาพกลุ่มใหญ่อยู่ที่นั่น และเมื่อผมยื่นจดหมายให้แก่ผู้พิพากษาท้องถิ่น ช่างภาพก็เริ่มทำงานทันที ท่านหลบแสงจากกล้องถ่ายรูปและเชิญให้ผมชูปกับผมเข้าไปข้างในห้องของท่านเพื่อถกกันถึงเรื่องนี้เป็นการส่วนตัว ท่านเป็นคนที่มีเหตุผลและบอกว่าห้องทำงานของท่านเปิดเสมอสำหรับเรา แต่การที่มีสื่อมวลชนมากมายเช่นนี้มีแต่จะทำให้สถานการณ์เลวร้ายลง

จากสำนักงานรัฐบาลท้องถิ่นเราก็ดึงไปตั้งเมืองซึ่งการเดินทางกำลังเริ่มขึ้น และแม้ว่าจะอยู่ห่างออกมาตั้งครึ่งไมล์เราก็ได้ยินเสียงอาสาสมัครของเราและฝูงชนจำนวนมากที่มาสนับสนุนกำลังร้องเพลงอย่างแข็งขัน ณ สถานที่นั้นเองเราพบประตูสูงที่ทำด้วยโลหะใส่กุญแจอยู่และอาสาสมัครของเราก็รออย่างอดทนอยู่ด้านนอก พร้อมทั้งเรียกร้องให้เปิดประตู มีอาสาสมัครอยู่ทั้งหมดห้าสิบสองคน ทั้งชาวแอฟริกันและอินเดีย และฝูงชนซึ่งมีทั้งผู้ที่มาดูเหตุการณ์และผู้สื่อข่าวอยู่หลายร้อยคน วอลเตอร์อยู่ด้านหน้าของกลุ่มผู้ทำทนาย การมาของเขาเป็นหลักฐานว่าเราอาจจริงกับเรื่องนี้ แต่ผู้ที่นำทางด้านขวากำลังใจคืออานา ซิตา ซึ่งแม้ว่าจะป่วยด้วยโรคข้อเสื่อมแต่ก็เดินไปมาในกลุ่มผู้ประท้วงด้วยสปิริตอันแรงกล้า ตบหลังพวกเขาและสร้างความมั่นใจให้กับพวกเขาด้วยความมั่นใจของตัวเอง

ในช่วงชั่วโมงแรกนั้นเป็นช่วงที่เราไม่สามารถดำเนินการอะไรได้ เจ้าหน้าที่ตำรวจมีความอดกลั้นอย่างไม่น่าเชื่อและพฤติกรรมเช่นนั้นของพวกเขาทำให้เรานั่งงออย่างยิ่ง ความอดกลั้นของพวกเขาเป็นยุทธศาสตร์ที่จะทำให้อาสาสมัครอ่อนล้าเช่นนั้นหรือ? หรือว่าพวกเขาขอให้พวกเขามากเกินไปก่อนแล้วก็จะสังหารพวกเราในความมืด? หรือว่าพวกเขากำลังเผชิญกับความยากลำบากในการตัดสินใจว่าถ้าหากพวกเขาจับกุมเราซึ่งปกติพวกเขาจะทำเช่นนั้น จะกลายเป็นว่าพวกเขาทำในสิ่งที่เราต้องการ? แต่แม้ในขณะที่เรากำลังสงสัยอยู่นั้นเอง สถานการณ์ก็เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง ตำรวจสั่งให้เปิดประตู ทันใดนั้นพวกอาสาสมัครก็กรูกันเข้าไปในประตูซึ่งเป็นการผิดกฎหมาย นายสิบตำรวจผู้หนึ่งเป่านกหวีดและไม่กี่วินาทีต่อมาเจ้าหน้าที่ตำรวจก็ล้อมกลุ่มอาสาสมัครและเริ่มจับกุมพวกเขา การณรงค์เป็นไปตามที่วางแผนไว้ ผู้ประท้วงถูกนำตัวออกไปยังสถานีตำรวจและถูกตั้งข้อกล่าวหา

ในเย็นวันเดียวกันนั้นเอง บรรดาผู้นำของคณะกรรมการเคลื่อนไหวซึ่งได้แก่โอลิเวอร์ ทัมโบ, ยูซูป คาซาเลีย และตัวผม ก็เข้าไปประชุมในเมืองเพื่อหารือกันถึงเหตุการณ์ในวันนั้นและเพื่อวางแผนสำหรับในสัปดาห์ข้างหน้า สถานที่ซึ่งเราประชุมกันนั้นอยู่ใกล้กับที่ซึ่งผู้ทำทนายกลุ่มที่สองนำโดยแฟล็ก โบซิเอลโล ประธานเอเอ็นซีสาขาส่วนกลางกำลังถูกจับกุม หลังจาก 23.00 น. เพียงเล็กน้อยเราก็พบว่าพวกเขากำลังเดินแถวอย่างพร้อมเพรียงกันอยู่บนถนน เวลา 23.00 น. เป็นเวลาที่ระเบียบเกี่ยวกับช่วงเวลาห้ามออกนอกบ้านมีผลบังคับ และชาวแอฟริกันจะต้องได้รับอนุญาตจึงจะออกไปข้างนอกได้

เราเลิกประชุมเวลาเที่ยงคืน ผมรู้สึกเหนื่อยมากและไม่ได้คิดเรื่องการทำทนายอำนาจรัฐแต่เป็นอาหารร้อนๆและการได้หลับสักคืนหนึ่ง ในเวลานั้นเอง เจ้าหน้าที่ตำรวจนายหนึ่งก็จูโจมเข้าหา ยูซูปกับผม เห็นได้ชัดว่าเรากำลังเดินทางกลับบ้านไม่ได้ทำการประท้วง “ไม่ได้ แมนเดลา” เจ้าหน้าที่ตำรวจนายนั้นตะโกน “คุณจะหลบหนีไปไม่ได้” เขาชี้ไม้ที่เป็นแสงไฟสำหรับใช้ตอนกลางคืนไปที่รถตำรวจที่จอดอยู่ใกล้ๆแล้วพูดว่า “เข้าไปในรถนั่น” ผมอยากจะอธิบายให้เขาฟังว่าผมมีหน้าที่ดูแลการณรงค์ประจำวันให้เป็นไปตามแผนและถูกกำหนดให้ทำทนายอำนาจรัฐเพื่อจะให้ออกไปจับกุม

ช่วงท้ายโน่น แต่แน่นอนว่าการที่ผมจะอธิบายเช่นนั้นเป็นเรื่องน่าขบขัน ผมมองขณะที่เขาจับกุม ยูซุปซึ่งระเบิดหัวเราะออกมาด้วยความขบขันในสิ่งที่เกิดขึ้น มันเป็นภาพที่น่ารักที่เห็นเขายิ้มขณะที่ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจพาตัวไป

ครู่ใหญ่ต่อมา ยูซุปกับผมก็พบตัวเองอยู่ท่ามกลางอาสาสมัครของเราที่ห้าสิบคนซึ่งนำโดยแฟล็ก โบซิเอลโลซึ่งถูกพาไปโดยรถบรรทุกหลายคันยังสถานีตำรวจซึ่งเรียกว่ามาร์แชล สแควร์ ในฐานะที่เป็นหัวหน้าของคณะกรรมการเคลื่อนไหว เรากังวลว่าคนอื่นๆ จะสงสัยว่าเราหายไปไหนกัน และผมกังวลว่าใครจะเป็นคนดำเนินการณรงค์ แต่ขวัญกำลังใจมีสูงมาก แม้แต่ขณะที่เดินทางไปยังห้องขัง รถคู่ก็แกว่งไปมาด้วยเสียงเพลง “พระเจ้าทรงโปรดแอฟริกา” เพลงชาติที่ไพเราะของชาวแอฟริกันผู้ทำทนาย

คืนแรกในห้องขังนั่นเอง พวกเราคนหนึ่งถูกผลักอย่างแรงโดยผู้คุมผิวขาวจนกระทั่งตกบันไดลงไปถึงสองสามชั้นและกระดูกข้อเท้าหัก ผมประหลาดใจกับผู้คุมในพฤติกรรมของเขา เขาตอบโต้ด้วยการเตะผมที่หน้าแข้ง ผมเรียกร้องให้ชายที่ได้รับบาดเจ็บได้รับการดูแลทางการแพทย์ และเรามีการประท้วงทางวาจากันเล็กน้อย เราได้รับแจ้งหัวนๆ ว่าชายที่ได้รับบาดเจ็บสามารถร้องขอให้แพทย์มาตรวจได้ในวันรุ่งขึ้นถ้าเขาต้องการ ดังนั้นเราจึงเป็นกังวลตลอดทั้งคืนเกี่ยวกับการบาดเจ็บอย่างรุนแรงของเขา

ก่อนหน้านั้นผมเคยติดคุกมาบ้างเป็นเวลาสั้นๆ แต่นี่เป็นประสบการณ์ครั้งแรกของผมที่ถูกกักกัน มาร์แชล สแควร์ เป็นที่สกปรก มีดและอับ แต่เรารวมอยู่ด้วยกันทั้งหมดและมีความร่าเริง รวบรวมทั้งมีขวัญกำลังใจดีมากจนกระทั่งผมแทบไม่ได้สังเกตถึงสิ่งแวดล้อมรอบตัวเลย ความรู้สึกมีไมตรีจิตของบรรดาผู้ทำทนายอำนาจรัฐทำให้สองวันที่นั่นผ่านไปอย่างรวดเร็วมาก

ในวันแรกของการณรงค์ทำทนายอำนาจรัฐมีอาสาสมัคร 250 คนทั่วประเทศที่ละเมิดกฎหมายที่ไม่เป็นธรรมหลายฉบับและถูกคุมขัง ซึ่งนับว่าเป็นการเริ่มต้นที่ดี กองกำลังของเราเป็นระเบียบ มีวินัย และมีความมั่นใจ

อีกห้าเดือนถัดมา ประชาชนจำนวน 8,500 คนได้เข้าร่วมในการณรงค์ บรรดาแพทย์ คนงานในโรงงาน ทนายความ ครู นักเรียน พระ ต่างทำทนายอำนาจรัฐและถูกขังคุก พวกเขาร้องเพลงว่า “เฮ้ มาลัน เปิดประตูคุกหน่อย พวกเราต้องการเข้าไป” การณรงค์แพร่ระบาดไปทั่ววิทวอเตอร์สแตรน ไปยังเดอร์บัน และไปยังพอร์ตเอลิซาเบธ, อีสต์ ลอนดอนและเคปทาวน์ รวมทั้งเมืองเล็กๆ ทางตะวันออกและตะวันตกของแอฟริกาใต้ การขัดขวางเริ่มระบาดออกไปแม้แต่ในเขตชนบท ส่วนใหญ่แล้วเป็นการกระทำผิดเพียงเล็กน้อย และโทษก็แตกต่างกันตั้งแต่ถูกจำคุกไม่เกินสองสามคืนไปจนถึงสองสามสัปดาห์ โดยมีทางเลือกคือการเสียค่าปรับซึ่งมักจะไม่เกินสิบปอนด์ การณรงค์ได้รับการเผยแพร่ต่อมวลชนอย่างมากและสมาชิกของเอเอ็นซีก็เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจาก

ประมาณ 20,000 ถึง 100,000คน โดยเพิ่มขึ้นอย่างมากในเขตแหลมเคปทางตะวันออกซึ่งมีสมาชิกใหม่ถึงครึ่งหนึ่งของสมาชิกใหม่ทั้งหมด

ในช่วงหกเดือนของการรณรงค์ผมเดินทางไปทั่วประเทศ ส่วนใหญ่แล้วจะไปโดยรถยนต์ โดยออกเดินทางตอนกลางคืนหรือไม่ก็เช้าตรู่ ผมไปทั่วแหลมเคป นาทาล และทรานสวาล เพื่ออธิบายเกี่ยวกับการรณรงค์ให้กับคนกลุ่มย่อยๆ บางครั้งก็ไปตามบ้านที่ละหลังในย่านที่อยู่อาศัยของชนกลุ่มต่างๆ บ่อยครั้งที่ภารกิจของผมก็คือการแก้ไขความเห็นไม่ตรงกันของผู้ที่อยู่ในพื้นที่ซึ่งกำลังจะเคลื่อนไหวกับผู้ที่อยู่ในพื้นที่ซึ่งเพิ่งดำเนินการไปไม่นานมานี้ ในตอนนั้น การสื่อสารมวลชนของชาวแอฟริกันยังคงล่าช้าอยู่หรือไม่มีอยู่เลย ดังนั้น การเมืองจึงจำกัดอยู่ในวงแคบ เราจำเป็นต้องเอาชนะใจผู้คนเป็นรายตัวเลยทีเดียว

ครั้งหนึ่งผมขับรถไปที่เขตแหลมเคปตะวันออกเพื่อแก้ไขความขัดแย้งเกี่ยวกับอัลคือตจีเวนเซ ซึ่งเป็นผู้ดำเนินการรณรงค์ในอีสต์ ลอนดอน จีเวนเซเป็นพ่อค้าที่ประสบความสำเร็จ เขามีบทบาทสำคัญในการจัดให้มีการหยุดอยู่กับบ้านในวันที่ 26 มิถุนายนเมื่อสองปีที่แล้ว เขาถูกจำคุกเป็นระยะเวลาสั้นๆ เมื่อเริ่มต้นการรณรงค์ทำทนายอานาจรรัฐ เขาเป็นคนเข้มแข็งและมีความสามารถ แต่เป็นคนที่ชอบทำงานคนเดียวไม่สนใจในคำแนะนำของฝ่ายบริหารและชอบตัดสินใจตามลำพัง ตอนนี้เขามีปัญหากับฝ่ายบริหารของเขาเองซึ่งส่วนใหญ่ประกอบไปด้วยพวกปัญญาชน

จีเวนเซรู้ว่าจะใช้ประโยชน์จากประเด็นไหนในการทำให้อุบัติเหตุเสียเครดิต เช่นเขาจะพูดต่อหน้าสมาชิกท้องถิ่นซึ่งได้แก่พวกคนงานที่ไม่ใช่ปัญญาชนด้วยภาษาออสวา ไม่ใช่ภาษาอังกฤษเนื่องจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาของปัญญาชนว่า “สหาย ผมคิดว่าพวกเราคิดว่าผมทุกข์ยากในการต่อสู้ ผมมีงานที่ดีทำอยู่แต่แล้วก็ต้องไปติดคุกเมื่อตอนเริ่มการรณรงค์ทำทนายอานาจรรัฐและเสียงหายไป ตอนนี้ผมออกมาจากคุกแล้ว และพวกปัญญาชนเหล่านี้ก็มาพูดว่า “จีเวนเซ เรามีการศึกษามากกว่าคุณ เรา มีความสามารถมากกว่าคุณ ปล่อยให้เราจัดการการรณรงค์ครั้งนี้เถอะ”

เมื่อผมสอบสวนเรื่องราว ก็พบว่าจีเวนเซไม่ฟังคำแนะนำของฝ่ายบริหารจริงๆ แต่ผู้คนสนับสนุนเขาและเขาได้สร้างกลุ่มอาสาสมัครที่มีวินัยและมีการจัดองค์กรอย่างดี และอาสาสมัครเหล่านั้นได้ดำเนินการทำทนายอานาจรรัฐอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อยแม้แต่ในขณะที่จีเวนเซอยู่ในคุก แม้ว่าผมจะคิดว่าจีเวนเซทำผิดที่ไม่ฟังฝ่ายบริหาร แต่เขาก็ทำงานได้ดี และเขาก็มีฐานสนับสนุนที่แข็งแกร่งมากจนกระทั่งไม่สามารถจะถูกโค่นล้มได้ง่ายๆ เมื่อผมพบกับสมาชิกฝ่ายบริหารที่นั่น ผมอธิบายว่ามันไม่เหมาะสมที่จะดำเนินการอะไรตอนนี้ แต่ถ้าพวกเขาอยากจะทำอะไรพวกเขาจะต้องเอาชนะให้ได้ในการเลือกตั้งคราวหน้า มันเป็นหนึ่งในครั้งแรกๆ ที่ผมพบว่าเป็นเรื่องที่ยากมากที่จะจัดจูนประชาชน มันไม่มีประโยชน์ที่จะดำเนินการใดๆ ที่ประชาชนต่อต้าน เนื่องจากมันจะเป็นไปไม่ได้ที่จะให้มีการปฏิบัติตาม

รัฐบาลมองว่าการรณรงค์ครั้งนั้นเป็นการท้าทายความมั่นคงของรัฐบาลและนโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับการแบ่งแยกเชื้อชาติ พวกเขาไม่ได้มองว่าการดื้อแพ่งโดยสันติเป็นการประท้วงแต่มองว่าเป็นอาชญากรรม และไม่สบายใจที่เห็นความร่วมมือที่เพิ่มขึ้นระหว่างชาวแอฟริกันและชาวอินเดีย การแบ่งแยกเชื้อชาติถูกวางแผนให้แยกกลุ่มเชื้อชาติต่างๆออกจากกัน แต่เราแสดงให้เห็นว่ากลุ่มต่างกันสามารถทำงานร่วมกันได้ ความจริงเกี่ยวกับแนวร่วมระหว่างชาวแอฟริกันและชาวอินเดียระหว่างพวกที่เดินสายกลางกับพวกหัวรุนแรง สร้างความวิตกให้กับพวกเขาอย่างมาก พวกชาตินิยมยืนยันว่าการรณรงค์ริเริ่มโดยพวกคอมมิวนิสต์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมประกาศว่าเรานี้จะมีการออกกฎหมายเพื่อจัดการกับการท้าทายอำนาจของพวกเรา ซึ่งเป็นการข่มขู่ที่เขาใช้ในสมัยประชุมสภาเมื่อปีค.ศ. 1953 ด้วยการผ่านพระราชบัญญัติความปลอดภัยสาธารณะ ซึ่งให้อำนาจรัฐบาลในการประกาศกฎอัยการศึกและคุมขังประชาชนโดยปราศจากการพิจารณาคดี และพระราชบัญญัติแก้ไขกฎหมายอาญาซึ่งให้อำนาจในการลงโทษโดยการเขียนดีผู้ท้าทายอำนาจรัฐ

รัฐบาลพยายามอย่างลับๆหลายครั้งที่จะขัดขวางการรณรงค์ นักโฆษณาชวนเชื่อของรัฐบาลอ้างแล้วอ้างเล่าว่าผู้นำของการรณรงค์อยู่อย่างสุขสบายขณะที่มวลชนต้องทนทุกข์อยู่ในคุก ข้อกล่าวหานี้ผิดจากความเป็นจริงอย่างมาก แต่มันก็ได้รับความสนใจจากบางคน รัฐบาลยังได้ส่งสายลับและตัวแทนเข้ามาในองค์กร โดยปกติเอเอ็นซีต้อนรับใครก็ตามที่ต้องการเข้าร่วม แม้ว่าเราจะมีการคัดเลือกอสาสมัครอย่างระมัดระวังก็ตาม แต่ตำรวจก็สามารถแทรกซึมเข้ามาได้ไม่เพียงแต่ในสาขาในท้องถิ่นของเราเท่านั้น แต่ยังในกลุ่มผู้ท้าทายอำนาจรัฐเองด้วย เมื่อผมถูกจับกุมและถูกส่งตัวไปที่มาร์แชล สแควร์นั้น ผมสังเกตเห็นชายสองคนท่ามกลางผู้ท้าทาย คนหนึ่งผมไม่เคยเห็นมาก่อน เขาแต่งตัวผิดปกติกุณคือสวมสูทและเนคไทพร้อมทั้งเสื้อคลุมและผ้าพันคอไหม คนประเภทไหนกันที่เข้าคุกด้วยชุดอย่างนั้น? เขาชื่อรามาลิตา และในวันที่สามเมื่อเรากำลังจะได้รับการปล่อยตัว เขาก็หายตัวไปเสียเฉยๆ

ชายคนที่สองชื่อว่ามาคานดา สะดุดตาด้วยท่าทางอย่างทหารของเขา เธออยู่บนสนามหญ้าและทุกคนมีขวัญกำลังใจสูง ผู้ท้าทายจะต้องเดินผ่านหน้าชูกับผมและทำความเคารพเธอ มาคานดา ซึ่งสูงและผอม เดินแถวผ่านเราด้วยท่าทีของทหารและแสดงความเคารพอย่างทะมัดทะแมงและสง่างาม พวกเราจำนวนหนึ่งล้อเขาว่าเขาจะต้องเป็นตำรวจแน่ๆจึงได้ทำความเคารพได้ดีขนาดนั้น

มาคานดาเคยทำหน้าที่เป็นภารโรงที่สำนักงานใหญ่ของเอเอ็นซี เขาเป็นคนขยันและเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีเนื่องจากเขามักจะวิ่งไปซื้อปลาทอดพร้อมมันฝรั่งเมื่อใครก็ตามหิว แต่ในการสอบสวนในเวลาต่อมาเราพบว่าทั้งมาคานดาและรามาลิตาเป็นสายให้กับตำรวจ รามาลิตาให้การว่าเขาได้แทรกซึมเข้าไปอยู่ในขบวนการของผู้ท้าทายอำนาจรัฐ มาคานดานั้นความจริงแล้วคือตำรวจสอบสวนมือทลวง ซึ่งมีศัลปีตำรวจเอก

โดยทั่วไปแล้วชาวแอฟริกันซึ่งทำงานเป็นสายลับต่อต้านที่น่องแอฟริกันนั้นมักทำไปเพื่อเงิน คนจำนวนมากในแอฟริกาได้เชื่อว่าความพยายามใดๆของคนที่จะทำลายคนขาวนั้นเป็นสิ่งที่โง่เขลาและจะต้องล้มเหลว คนขาวฉลาดมากและเข้มแข็งมากด้วย สายลับเหล่านี้มองว่าเราไม่ใช่ภัยคุกคามต่อโครงสร้างอำนาจของคนขาวแต่เป็นภัยคุกคามต่อผลประโยชน์ของคนดำ เนื่องจากจะทำให้คนขาวปฏิบัติไม่ดีต่อคนดำทั้งหมดเนื่องจากการกระทำของพวกเขาที่ก่อความทุกข์ไม่ก็คน

แต่ก็มีตำรวจผิวดำหลายคนที่ทำให้ความช่วยเหลือพวกเราอย่างลับๆ พวกเขาสุภาพและพบว่าตัวเองอยู่ในสถานการณ์ที่ยากลำบากในทางจริยธรรม เนื่องจากพวกเขาซื้อสัตย์ต่อนายจ้างและจำเป็นต้องรักษางานของตนไว้เพื่อหารายได้ไปจุนเจือครอบครัว ขณะเดียวกันพวกเขาก็เห็นใจพวกเรา เราทำความเข้าใจกับเจ้าหน้าที่ชาวแอฟริกันจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นสมาชิกของเจ้าหน้าที่ตำรวจที่รักษาความมั่นคงว่าพวกเขาจะแจ้งให้เราทราบกรณีที่ตำรวจจะเข้ากวาดล้าง คนเหล่านี้เป็นผู้รักชาติและเสี่ยงชีวิตเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ต่อสู้

รัฐบาลไม่ใช่อุปสรรคเพียงอย่างเดียวของเรา คนอื่นๆ ซึ่งแทนที่จะช่วยกลับเป็นตัวขัดขวางก็มี ในช่วงที่สำคัญที่สุดของการรณรงค์ทำลายอำนาจรัฐ พรรคยูไนเต็ดได้ส่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสองคนมาเรียกร้องให้เรายุติการรณรงค์ พวกเขากล่าวว่าถ้าหากเรายกเลิกการรณรงค์เพื่อตอบสนองต่อข้อเรียกร้องของเจ.บี.เอ. สเตราส์ซึ่งเป็นหัวหน้าพรรคยูไนเต็ดแล้ว ก็จะช่วยให้พรรคสามารถเอาชนะพรรคชาตินิยมในการเลือกตั้งครั้งต่อไปได้ เราปฏิเสธข้อเรียกร้องนี้ ดังนั้นสเตราส์จึงเริ่มโจมตีและประณามเราเช่นเดียวกับที่พวกชาตินิยมทำกับเรา

เรายังถูกโจมตีจากพวกที่ตีจากไปจากเอเอ็นซีซึ่งเรียกตัวเองว่ากลุ่มสำนึกแห่งชาติ(National Minded Bloc) นำโดยเซโลเป เริ่มมาอดีตสมาชิกคณะกรรมการบริหารระดับชาติ กลุ่มดังกล่าวแยกตัวออกไปจากเอเอ็นซีเมื่อเจ.บี.มาร์คส์ ได้รับเลือกเป็นประธานของเอเอ็นซีในทรานสवाल เริ่มมาซึ่งเคยเป็นบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ บันตู เวิร์ลด์ วิเคราะห์การรณรงค์ครั้งนี้ในหนังสือพิมพ์ของเขาอย่างรุนแรง โดยกล่าวหาว่าพวกคอมมิวนิสต์เข้ายึดครองเอเอ็นซี และว่าพวกอินเดียกำลังแสวงประโยชน์จากชาวแอฟริกัน เขาอ้างว่าตอนนี้พวกคอมมิวนิสต์เป็นอันตรายมากขึ้นเนื่องจากพวกเขากำลังทำงานใต้ดิน และว่าผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชาวอินเดียขัดแย้งกับผลประโยชน์ของชาวแอฟริกัน แม้ว่าเขาจะเป็นคนกลุ่มน้อยในเอเอ็นซีก็ตาม แต่ทัศนคติของเขาก็ได้รับการรับฟังอย่างเห็นอกเห็นใจในหมู่สมาชิกสันนิบาตยูวชนหัวรุนแรง

ในเดือนพฤษภาคม ระหว่างการรณรงค์ทำลายอำนาจรัฐอยู่นั้น เจ.บี.มาร์คส์ ถูกสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองภายใต้พระราชบัญญัติว่าด้วยการปราบปรามลัทธิคอมมิวนิสต์ เนื่องจากเขา “ดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของลัทธิคอมมิวนิสต์” การสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองดังกล่าวเป็นคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมายของรัฐบาล และโดยปกติแล้วจะเป็นการบีบบังคับโดยปริยายให้ลา

ออกจากองค์กรที่ถูกระบุ และถูกจำกัดในการเข้าร่วมในการรวมตัวใดๆ ก็ตาม มันเป็นลักษณะเหมือนกับถูกจำกัดยังสามารถเดินทางไปไหนมาไหนได้นั่นเอง การสั่งห้ามบุคคลคนหนึ่งเคลื่อนไหวยทางการเมือง รัฐบาลไม่จำเป็นต้องมีข้อพิสูจน์ใดๆ ไม่จำเป็นต้องตั้งข้อกล่าวหาเพียงแค่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมประกาศออกมาเท่านั้นเอง มันเป็นยุทธศาสตร์ที่ใช้ในการดึงบุคคลนั้นออกไปจากการต่อสู้ เพื่อให้เขาใช้ชีวิตอยู่ในบริเวณแคบๆ ที่กำหนดให้นอกขอบเขตของการเมือง การละเมิดหรือไม่ใส่ใจต่อคำสั่งห้ามนั้นเสี่ยงต่อการถูกจำกัด

และในการประชุมของเอเอ็นซีที่ทรานสวาลในเดือนตุลาคมปีนั้นเอง ผมก็ได้รับการเสนอชื่อให้ดำรงตำแหน่งแทนเจ.บี.มาร์คส์ โดยมาร์คส์เองเป็นผู้เสนอให้ผมเข้าแทนที่เขา ตอนนั้นผมเป็นประธานของสันนิบาตเยาวชนระดับประเทศและเหมาะสมสำหรับตำแหน่งของมาร์คส์ แต่การเสนอชื่อผมก็ถูกคัดค้านจากสมาชิกเอเอ็นซีในทรานสวาลกลุ่มหนึ่งซึ่งเรียกตัวเองว่า “ผู้ไม่ยอมลงหลุม” กลุ่มดังกล่าวประกอบไปด้วยอดีตคอมมิวนิสต์เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งภายหลังผันตัวเองมาเป็นพวกชาตินิยมชาวแอฟริกันแบบสุดขั้ว พวกเขาพยายามที่ตัดความเชื่อมโยงทั้งปวงกับนักเคลื่อนไหวชาวอินเดีย และพยายามผลักดันเอเอ็นซีไปในทิศทางที่มีการเผชิญหน้ามากขึ้น คนกลุ่มนี้นำโดยแม็คโดนัลด์ มาเซโกะ อดีตคอมมิวนิสต์ซึ่งเคยเป็นประธานของเอเอ็นซีสาขาออร์แลนโด ในช่วงการรณรงค์ทำทนายอำนาจรัฐ และเซเปเรเปเร มาร์รูเป็ง ซึ่งเป็นหัวหน้าอาสาสมัครในการรณรงค์ทำทนายอำนาจรัฐในวิทวอเตอร์สแรน ทั้งมาเซโกะและมาร์รูเป็ง มีความตั้งใจที่จะเข้าดำรงตำแหน่งประธานของเอเอ็นซีในทรานสวาล

มาร์รูเป็งถูกมองว่าเป็นพวกกวนเมือง เขามักจะใส่ชุดสีทากีแบบทหารติดอินทนูและกระดุมทอง ถือไม้กระบองอย่างที่น่ายพลมอนท์โกเมอรีชอบทำและเป็นที่รู้จักกันดี เขามักจะยื่นขึ้นต่อหน้าที่ประชุม หนีบไม้กระบองไว้ได้แขนแล้วพูดว่า “ผมเบื่อการรอคอยเสรีภาพแะแล้ว ผมต้องการเสรีภาพเดี๋ยวนี้ ผมจะไปพบกับมาลันที่สี่แยกและจะแสดงให้เขาเห็นว่าผมต้องการอะไร” จากนั้นเขาก็จะฟาดกระบองกับแท่นแล้วตะโกนว่า “ผมต้องการเสรีภาพเดี๋ยวนี้”

เนื่องจากการพูดจาแบบนี้ทำให้มาร์รูเป็งมีชื่อเสียงโด่งดังมากในช่วงการรณรงค์ทำทนายอำนาจรัฐ แต่ความมีชื่อเสียงเป็นปัจจัยหนึ่งในการเลือกตั้งเท่านั้น เขาคิดว่าเนื่องจากการเป็นดาวรุ่งที่โดดเด่นของเขาจะทำให้เขาได้รับเลือกตั้งเป็นประธานอย่างแน่นอน ก่อนการเลือกตั้ง เมื่อเป็นที่รู้กันว่าผมจะเป็นหนึ่งในผู้สมัคร ผมเข้าไปหาเขาและพูดว่า “ผมอยากให้คุณสมัครรับเลือกตั้งเป็นคณะกรรมการบริหารเพื่อที่คุณจะได้ทำงานร่วมกับผมเมื่อผมเป็นประธาน” เขามองว่าคำพูดดังกล่าวไม่มีน้ำหนักและมองว่าผมตั้งใจจะลดความสำคัญของเขาลง ดังนั้นเขาจึงปฏิเสธและเลือกที่จะเข้าแข่งขันในตำแหน่งประธานต่อไป แต่เขาคาดการณ์ผิดพลาดเพราะผมชนะการเลือกตั้งด้วยคะแนนเสียงท่วมท้น

ในวันที่ 30 กรกฎาคมปีค.ศ. 1952 ในช่วงที่การรณรงค์ถึงจุดสูงสุด ผมกำลังทำงานอยู่ที่สำนักงานกฎหมายที่ผมทำงานอยู่ตอนนั้นคือเอช.เอ็ม.บาสนเนอร์ เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจเดินทางมา

พร้อมกับหมายจับตัวผม ข้าหาคือละเมิดพระราชบัญญัติว่าด้วยการปราบปรามลัทธิคอมมิวนิสต์ รัฐบาลได้ดำเนินการจับกุมบรรดาหัวหน้าในการรณรงค์ดังกล่าวต่อเนื่องมาเป็นระยะๆ ใน โจฮันเนสเบิร์ก, พอร์ตอลิซาเบธ และคิมเบอร์ลีย์ ก่อนหน้านั้นในเดือนเดียวกัน เจ้าหน้าที่ตำรวจได้ เข้าค้นบ้านและสำนักงานของเจ้าหน้าที่เอเอ็นซีและสภาชาวอินเดียในแอฟริกาใต้ทั่วประเทศ และได้ยึดกระดาษพร้อมทั้งเอกสารไปเป็นจำนวนมาก การค้นเช่นนี้นับว่าเป็นสิ่งใหม่และเป็นการวาง รูปแบบของการค้นแบบเหวี่ยงแหและอย่างพิศอกหมาย ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นสิ่งที่ปฏิบัติเป็นปกติ ของรัฐบาล

การจับกุมผมและคนอื่นๆลงเอยด้วยการพิจารณาคดีผู้ต้องหาจำนวนยี่สิบเอ็ดคนในเดือน กันยายนในโจฮันเนสเบิร์ก ซึ่งในจำนวนนั้นรวมทั้งประธานและเลขานุการของเอเอ็นซี สภาชาว อินเดียในแอฟริกาใต้ สันนิบาตยูชนของเอเอ็นซี และสภาชาวอินเดียในทรานสวาล ในบรรดาผู้ ต้องห้ายี่สิบเอ็ดคนที่ถูกพิจารณาคดีใน โจฮันเนสเบิร์กนั้นได้แก่ ดร. โมโรคา, วอลเตอร์ ชิชูลู และเจ. บี.มาร์คส์ ผู้นำชาวอินเดียจำนวนหนึ่งก็ถูกจับกุมได้แก่ ดร.คาตู, ยูซูป คาซาเลีย และอาเหม็ด คาทราดา

การปรากฏตัวของพวกเราในศาลก่อให้เกิดการประท้วงทางการเมืองขึ้น ผู้ชนจำนวนมาก เดินทางไปตามท้องถนนในโจฮันเนสเบิร์กและมาบรรจบกันที่ศาลของเมือง มีนักศึกษาผิวขาว หลายคนจากมหาวิทยาลัยวิทวอเตอร์สแรน นักรณรงค์ต่างๆของเอเอ็นซีจากอเล็กซานดรา นักเรียน ชาวอินเดียจากโรงเรียนระดับประถมและมัธยม ประชาชนทุกวัยและทุกสีผิว ศาลไม่เคยเนื่องแน่น ไปด้วยฝูงชนมากมายขนาดนั้นมาก่อน ห้องพิจารณาคดีก็เนื่องแน่นไปด้วยผู้คนและเสียงตะโกนว่า “มาอิบูเย แอฟริกา” (“เอาแอฟริกาคืนมา”) เป็นระยะๆระหว่างการพิจารณาคดี

การพิจารณาคดีดังกล่าวควรที่จะเป็นโอกาสในการรวมตัวกันของพวกเราให้เป็นหนึ่งเดียวกัน แต่มันกลับทำให้เกิดความแตกแยก เนื่องจากดร.โมโรคา โมโรคาซึ่งเป็นประธานของ เอเอ็นซีและบุคคลสำคัญของการรณรงค์ทำให้พวกเราทั้งหมดตกตะลึงด้วยการอ้างทนายความส่วนตัว แผนตอนแรกก็คือพวกเราทุกคนจะถูกพิจารณาคดีด้วยกัน พวกเพื่อนๆ แต่งตั้งให้ผมเป็นคนถก เรื่องนี้กับดร.โมโรคาและพยายามชักชวนให้เขาไม่แยกตัวเองออกไป วันก่อนที่จะมีการพิจารณาคดีผมไปพบกับดร.โมโรคาที่วิลเลจ ดีพ เมืองโจฮันเนสเบิร์ก

ในตอนเริ่มการพบปะของเรา ผมเสนอทางเลือกหลายทางให้กับท่านแต่ท่านไม่สนใจกลับ พุดถึงความไม่พอใจมากมายออกมา ท่านรู้สึกที่ท่านถูกกั้นไม่ให้มีส่วนร่วมในการวางแผนการ รณรงค์ แม้ว่าโมโรคาบ่อยครั้งจะไม่สนใจในกิจกรรมของเอเอ็นซีและตั้งใจที่จะเป็นเช่นนั้น แต่ ท่านบอกว่าเรื่องที่ทำให้ท่านไม่พอใจมากกว่าเรื่องใดๆ ก็คือถ้าหากท่านร่วมในการต่อสู้ในศาลกับ พวกเรา ท่านจะต้องเสวนากับคนที่เป้นคอมมิวนิสต์ ดร.โมโรคาต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรงเช่นเดียวกับรัฐบาล ผมประวั่งคำพุดของท่านและว่ามันเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของเอเอ็นซีที่จะ ร่วมงานกับใครก็ตามที่ต่อต้านการกดขี่ทางเชื้อชาติ แต่โมโรคาไม่ยอมเปลี่ยนความคิด

ความตกใจอย่างใหญ่หลวงเกิดขึ้นเมื่อโมโรคาตกลงรับสารภาพต่อผู้พิพากษารัมพ์พี และให้การเป็นพยานประณามหลักการสำคัญที่เอเอ็นซียึดถือมาตลอด เมื่อถูกถามว่าท่านคิดว่าควรจะมี ความเท่าเทียมกันระหว่างคนดำและคนขาวในแอฟริกาได้หรือไม่ โมโรคาตอบว่าจะไม่มีสิ่งนั้นเกิดขึ้นอย่างแน่นอน พวกเรามีความรู้สึกลอยกระทกตัวเองลงกับเก้าอี้ด้วยความหมดหวัง เมื่อทนาย ของท่านถามท่านว่ามีใครในบรรดาจำเลยหรือไม่ที่เป็นคอมมิวนิสต์ โมโรคา ก็เริ่มชี้ไปที่หลายคน ได้แก่ ดร.ดาคุ และวอลเตอร์ ชีซูลู ผู้พิพากษาจึงบอกว่าท่านไม่จำเป็นต้องระบุชื่อออกมา ก็ได้

การแสดงออกของท่านส่งผลเสียหายร้ายแรงต่อองค์กร และพวกเราทุกคนต่างตระหนักว่า เวลาของท่านในตำแหน่งประธานเอเอ็นซีเหลือน้อยลงทุกที ท่านทำบาปอย่างใหญ่หลวงที่เห็นผล ประโยชน์ส่วนตนเหนือผลประโยชน์ขององค์กรและประชาชน ท่านไม่อยากจะแลกอาชีพแพทย์ และความมั่งคั่งกับความเชื่อทางการเมืองของท่าน ดังนั้น ท่านจึงทำลายภาพพจน์ที่ท่านได้สร้างมา ในช่วงเวลาสามปีของการทำงานอย่างกล้าหาญในนามของเอเอ็นซีและในการรณรงค์ทำทนายอำนาจ รัฐ ผมมองว่านี่เป็นโศกนาฏกรรมเนื่องจากการแสดงออกอย่างไร้ความคิดของดร. โมโรคาในศาลทำให้ไฟที่คุกรุ่นจากการรณรงค์มอดลงไป ชายผู้ซึ่งเดินทางไปทั่วประเทศเพื่อสั่งสอนผู้คนให้เห็นถึงความสำคัญของการรณรงค์ ตอนนี้กลับเลิกล้มมันเสียเอง

ในวันที่ 2 ธันวาคม พวกเราทุกคนก็ถูกตัดสินว่ามีความผิดตามที่ผู้พิพากษารัมพ์พีได้ให้คำ จำกัดความคำว่า “ฝ่าฝืนในลัทธิคอมมิวนิสต์” ว่า “รู้จักกันโดยทั่วไปว่าลัทธิคอมมิวนิสต์” ทั้งนี้ตาม พระราชบัญญัติว่าด้วยการปราบปรามลัทธิคอมมิวนิสต์ ใครก็ตามที่ต่อต้านรัฐบาลในทางใดทาง หนึ่งสามารถจะถูกระบุและถูกกล่าวหาว่า “ฝ่าฝืนในลัทธิคอมมิวนิสต์” แม้ว่าจะไม่เคยเป็นสมาชิก ของพรรคคอมมิวนิสต์เลยก็ตาม ผู้พิพากษาซึ่งเป็นผู้ที่มีใจเป็นธรรมและมีเหตุผลกล่าวว่าแม้ว่าเรา จะวางแผนดำเนินการตั้งแต่ “ไม่ปฏิบัติตามกฎหมายโดยเปิดเผยไปจนถึงสิ่งที่เท่ากับการกบฏก็ตาม” ท่านก็ยอมรับว่าเราได้แนะนำสมาชิกของเรา “ให้ดำเนินการอย่างสงบและหลีกเลี่ยงการใช้ความรุนแรงในทุกรูปแบบ” เราถูกตัดสินจำคุกเก้าเดือนและทำงานหนัก แต่รอลงอาญาเป็นเวลาสองปี

เราได้ทำสิ่งที่ผิดพลาดมากมาย แต่การรณรงค์ทำทนายอำนาจรัฐก็เป็นบทใหม่ในการต่อสู้ กฎหมาย ทั้งหกฉบับที่เราเลือกที่จะไม่ปฏิบัติตามไม่ได้ถูกยกเลิกไปแต่อย่างใด แต่เราก็ไม่เคยคิดว่ามันจะถูก ยกเลิก เราหยิบยกกฎหมายเหล่านี้ขึ้นมาเนื่องจากมันเป็นภาระที่กดดันชีวิตของประชาชน และเป็น วิธีการที่ดีที่สุดที่จะดึงให้คนจำนวนมากที่สุดเข้าร่วมในการต่อสู้

ก่อนหน้าการรณรงค์นั้น เอเอ็นซีพูดมากกว่าทำ เราไม่ได้จ้างผู้ประสานงาน ไม่มีเจ้าหน้าที่ ประจำ และไม่มีสมาชิกที่ทำอะไรมากไปกว่าการพูด หลังจากการรณรงค์สมาชิกของเราเพิ่มขึ้น อย่างมากจนถึง 100,000 คน เอเอ็นซีกลายเป็นองค์กรที่มีฐานมวลชนอย่างแท้จริง และได้เพาะ

ต้นกล้าที่เคลื่อนไหวที่มีประสบการณ์ที่โดดเด่นหลายคนซึ่งมีความกล้าหาญในการเผชิญหน้ากับตำรวจ ศาล และคุก มลทินที่มักเกิดกับผู้ต้องโทษได้มลายไป นี่เป็นความสำเร็จที่สำคัญ เนื่องจากความเกรงกลัวที่จะต้องติดคุกเป็นตัวขัดขวางอย่างสำคัญในการต่อสู้เพื่อเสรีภาพ จากการรณรงค์ทำทั่วย่านาจรูครั้งนั้นเป็นต้นมา การติดคุกกลายเป็นเครื่องหมายของเกียรติยศในหมู่ชาวแอฟริกัน

เรามีความภาคภูมิใจอย่างยิ่งที่ในช่วงเวลาหกเดือนของการรณรงค์นั้นไม่มีความรุนแรงเกิดขึ้นแม้แต่ครั้งเดียวจากฝ่ายเรา ความมีวินัยของพวกเรานั้นยอดเยี่ยมมาก ในช่วงครึ่งหลังของการรณรงค์ได้เกิดจลาจลขึ้นที่พอร์ตอลิซาเบธ และอีสต์ ลอนดอน ทำให้มีผู้เสียชีวิตกว่าสี่สิบคน แม้ว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวจะไม่เกี่ยวข้องกับการรณรงค์แต่อย่างใด ฝ่ายรัฐบาลก็พยายามจะเชื่อมโยงพวกเราเข้ากับเหตุการณ์นั้น ในแง่รัฐบาลประสบความสำเร็จ เนื่องจากการจลาจลทำให้คนขาวบางคนที่อาจเห็นใจพวกเราเปลี่ยนความคิดไป

บางคนในเอเอ็นซีมีความคาดหวังอย่างเลื่อนลอยว่าการรณรงค์จะสามารถโค่นล้มรัฐบาลได้ เราเตือนพวกเขาว่าแนวคิดในการรณรงค์ก็คือการดึงความสนใจของผู้คนมาที่ความทุกข์ยากของพวกเรา ไม่ใช่การกำจัดความทุกข์ยากเหล่านั้น พวกเขาโต้แย้งว่าเราสามารถทำให้รัฐบาลทำตามที่เราต้องการได้แล้วและเราควรจะรณรงค์ต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ผมเข้าแทรกแซงและบอกว่ารัฐบาลนี้มันคงและโหดร้ายเกินกว่าที่จะถูกโค่นล้มด้วยการกระทำเช่นนั้น เราสามารถทำให้รัฐบาลได้รับความอับอายได้ แต่การโค่นล้มรัฐบาลด้วยการรณรงค์นั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้

แต่การรณรงค์ของเราต่อเนื่องยาวนานเกินไป เราน่าจะฟังดร.ซูมา เมื่อคณะกรรมการวางแผนไปพบกับดร.ซูมาในช่วงปลายของการรณรงค์ ท่านบอกกับเราว่าในไม่ช้าการรณรงค์จะขาดพลังและจะเป็นการฉลาดถ้าจะยุติเสียก่อนที่มันจะแตกออกเป็นเสี่ยงๆ การยุติการรณรงค์ในขณะที่มันยังได้เปรียบจะเป็นความเคลื่อนไหวที่มีพลังและจะเป็นข่าวพาดหัว ดร.ซูมาพูดถูก ในไม่ช้าการรณรงค์ก็อ่อนกำลังลง แต่ในตอนนั้นเรามีความกระตือรือร้นหรือถึงขนาดอวดดีเลยทีเดียวจึงไม่ฟังคำแนะนำของท่าน ใจของผมอยากจะทำกรรณรงค์ต่อไป แต่สมองบอกว่าควรจะยุติได้แล้ว ผมเสนอให้ยุติการรณรงค์แต่ก็ทำตามเสียงส่วนใหญ่ที่ให้ดำเนินการต่อ จนถึงปลายปีการรณรงค์ก็สลายไป

การรณรงค์ทำทั่วย่านาจรูไม่เคยขยายขอบเขตไปพ้นจากกลุ่มจัดตั้งกลุ่มเล็กๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ทำทั่วย่านาจรูในเมือง การทำทั่วย่านาจรูของมวลชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทไม่เคยเกิดขึ้น อีสเทิร์น เคป เป็นภูมิภาคเดียวที่เราเข้าถึงขั้นที่สองของการรณรงค์และมีขบวนการต่อต้านที่เข้มแข็งเกิดขึ้นในชนบท โดยทั่วไปแล้วเราไม่สามารถแทรกเข้าไปในชนบทได้ ซึ่งเป็นจุดอ่อนทางประวัติศาสตร์ของเอเอ็นซี การรณรงค์ถูกยับยั้งโดยความจริงที่ว่าเราไม่ได้มีผู้จัดองค์กรที่ทำงานเต็มเวลา ผมพยายามที่จะจัดองค์กรขณะที่ฝึกเป็นทนายไปพร้อมกันด้วย และด้วยเหตุนี้จึงไม่มีทางที่จะทำการรณรงค์ของมวลชนได้ เรายังคงอ่อนแออยู่

แม้กระนั้น ผมก็รู้สึกว่าการประสบความสำเร็จอย่างยิ่งใหญ่ และพึงพอใจที่ผมได้เข้าร่วมในการเรียกร้องความยุติธรรมและมีความเข้มแข็งที่จะต่อสู้เพื่อความยุติธรรม และได้ชัยชนะด้วย การรณรงค์ครั้งนั้นปลดปล่อยผมให้เป็นอิสระจากความเคลือบแคลงสงสัยหรือความรู้สึกด้อยที่ผมอาจยังรู้สึกอยู่ มันปลดปล่อยผมจากความรู้สึกเกรงกลัวอำนาจและการมองว่าคนขาวและสถาบันของพวกเขาไม่มีทางถูกโค่นล้มได้ แต่ตอนนี้คนขาวรู้สึกถึงพลังหมดของผมแล้วและผมสามารถเดินยืดอกอย่างลูกผู้ชาย และมองสบตาทุกคนได้ด้วยศักดิ์ศรีอันเกิดจากการไม่ยอมจำนนต่อการกดขี่และความหวาดกลัว ผมเจนจัดขึ้นในแง่ของการเป็นนักต่อสู้เพื่อเสรีภาพ

ตอนที่4
การต่อสู้คือชีวิตของผม

ในการประชุมใหญ่ประจำปีของเอเอ็นซีในปลายปีค.ศ.1952 มีการเปลี่ยนแปลงแนวทางเกิดขึ้น นั่นคือ เอเอ็นซีได้แต่งตั้งประธานคนใหม่ที่มีความกระฉับกระเฉงมากขึ้นเพื่อให้เหมาะสมกับยุคใหม่ที่มีความเคลื่อนไหวทางการเมืองเข้มข้นขึ้น คือ มุขมนตรี อัลเบิร์ต ลูทลี และในฐานะที่ผมเป็นประธานของเอเอ็นซีในทรานสวาล ผมจึงได้เป็นรองประธานคนหนึ่งในบรรดาองประธานสี่คน ทั้งนี้เป็นไปตามธรรมเนียมของเอเอ็นซี นอกจากนั้น คณะกรรมการบริหารระดับประเทศยังได้แต่งตั้งผมให้ดำรงตำแหน่งรองประธานคนที่หนึ่งอีกด้วย ลูทลีเป็นหนึ่งในบรรดาหัวหน้าระดับปกครองไม่กี่คนในเอเอ็นซีที่มีความกระตือรือร้นและต่อต้านนโยบายของรัฐบาลอย่างแข็งขัน

ลูทลีเป็นบุตรชายของมิสซันนารีนิกาย เซเว่น เดย์ แอดเวนติสท์ ท่านเกิดที่ประเทศซึ่งตอนนั้นเรียกว่า เซาท์แอฟริกา โรดเซียและได้รับการศึกษาในนาทาล ได้รับการฝึกหัดเป็นครูที่วิทยาลัยอดัม ไกลด์กับเมืองเดอร์บัน เป็นคนรูปร่างค่อนข้างสูง กำยำ ผิวคล้ำ มีรอยยิ้มที่กว้างขวางผสมผสานกับอารมณ์ขันและความเชื่อมั่นในตนเองลึกๆ เป็นคนที่มีความอดทนและแกร่งกล้า พุดซำๆ และชัดเจนราวกับว่าทุกคำพูดมีความสำคัญเท่าเทียมกัน

ผมพบท่านมุขมนตรีครั้งแรกเมื่อปลายปีทศวรรษ 1940 ขณะที่ท่านเป็นสมาชิกสภาผู้แทนชนพื้นเมือง ในเดือนกันยายนปีค.ศ.1952 ก่อนที่จะมีการประชุมประจำปีเพียงสองสามเดือน ลูทลีถูกเรียกตัวให้ไปที่พริทอเรียและโดนยื่นคำขาดว่า ท่านจะต้องลาออกจากการเป็นสมาชิกเอเอ็นซี และเลิกสนับสนุนการรณรงค์ทำทนายอำนาจรัฐ มิฉะนั้นจะถูกปลดจากตำแหน่งหัวหน้าเผ่าที่ได้รับการเลือกตั้งและได้รับเงินเดือนจากรัฐบาล ลูทลีเป็นครู เป็นคริสเตียนที่เคร่งศาสนา และเป็นหัวหน้าเผ่าลูทลีที่มีความหยิ่งทะนง แต่ท่านเป็นคนที่ต้องด้านการเหยียดผิวอย่างแข็งขัน ท่านปฏิเสธที่จะลาออกจากเอเอ็นซี รัฐบาลจึงปลดท่านออกจากตำแหน่ง เพื่อเป็นการตอบโต้ ท่านได้แถลงหลักการที่เรียกว่า “ถนนไปสู่เสรีภาพต้องแบกรับภาระที่ยิ่งใหญ่” ซึ่งในแถลงการณ์ดังกล่าวท่านได้ย้ำการสนับสนุนการต่อสู้แบบอหิงสา และให้เหตุผลการเลือกทางเดินนั้นด้วยคำพูดที่ยังคงดังกังวานอยู่จนถึงทุกวันนี้ว่า “ใครจะปฏิเสธได้ว่าสามสิบปีของชีวิตผมได้ใช้ไปกับการเคาะประตูที่ปิดและวางเปล่า ด้วยความอดทน ถ่อมตน และประมาณตน โดยไม่เกิดประโยชน์ใดๆ”

ผมสนับสนุนมุขมนตรี ลูทลี แต่ไม่สามารถไปร่วมประชุมระดับประเทศประจำปีได้ เนื่องจากสองสามวันก่อนการประชุมประจำปี ผู้นำจำนวนห้าสิบสองคนจากทั่วประเทศถูกสั่งห้ามเข้าร่วมการประชุมหรือการชุมนุมใดๆเป็นเวลาหกเดือน ผมเป็นหนึ่งในจำนวนนั้น และความเคลื่อนไหวของผมถูกจำกัดให้อยู่แต่ในเขตเมืองของโจฮันเนสเบิร์กในช่วงเวลาเดียวกัน

คำสั่งห้ามผมเคลื่อนไหวทางการเมืองขยายไปถึงการเข้าร่วมการประชุมทุกชนิดไม่เฉพาะการประชุมทางการเมืองเท่านั้น ตัวอย่างเช่นผมไม่สามารถไปร่วมงานเลี้ยงวันเกิดลูกชายของผมได้ ผมถูกห้ามพูดคุยกับคนเกินกว่าครึ่งละหนึ่งคน นี่เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามอย่างต่อเนื่องของ

รัฐบาลที่จะทำให้ผู้นำในการต่อสู้กับการเหยียดผิวทั้งหลายเจ็บเสียนลง หรือก่อความข่มเหงพวกเขา และทำให้พวกเขาไม่สามารถเคลื่อนไหวใดๆ ได้ และนั่นเป็นคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองครั้งแรกในบรรดาหลายครั้งที่ผมได้รับในเวลาต่อมา ควบคู่กับการหมกตึญภาพเป็นระยะสั้นๆ หลายครั้งก่อนที่ผมจะสูญเสียอิสรภาพโดยสิ้นเชิงในเวลาหลายปีต่อมา

คำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองนั้นไม่ได้กักขังแต่เพียงร่างกายเท่านั้น แต่มันเป็นการคุมขังจิตวิญญาณของเราด้วย มันก่อให้เกิดโรคกลัวสถานที่คับแคบ ทำให้เราโหยหาเสรีภาพในการเคลื่อนไหวและโหยหาการหลบหนีทางจิตวิญญาณ คำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองเป็นเกมที่อันตรายเนื่องจากเราไม่ได้ถูกล่ามโซ่อยู่ในกรงขัง แต่กรงขังก็คือกฎหมายและระเบียบต่างๆ ซึ่งสามารถถูกละเมิดได้อย่างง่ายดาย และมักจะเป็นเช่นนั้นอยู่บ่อยครั้ง เราอาจจะหลบเลี่ยงไปโดยไม่ถูกจับได้เป็นครั้งคราวแล้วก็มีความคิดผิดๆว่าได้รับเสรีภาพ ผลกระทบของคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองก็คือ ถึงจุดหนึ่ง เราจะเริ่มคิดว่าผู้กดขี่ไม่ได้อยู่ภายนอก แต่อยู่ภายในตัวเรานั้นเอง

แม้ว่าผมจะถูกขังขวางไม่ให้เข้าร่วมประชุมประจำปีของเอเอ็นซีในปีค.ศ.1952 แต่ผมก็ได้รับแจ้งทันทีว่าเกิดอะไรขึ้นบ้าง มีการตัดสินใจที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นอย่างลับๆและไม่มีเปิดเผยต่อสาธารณชนในเวลานั้น

ผมเชื่อว่ารัฐบาลตั้งใจที่จะประกาศให้เอเอ็นซี และสภาชาวอินเดียในแอฟริกาใต้ รวมทั้งองค์กรอื่นๆ เป็นองค์กรนอกกฎหมาย อย่างที่รัฐบาลได้ทำมาแล้วกับพรรคคอมมิวนิสต์ ดูเหมือนว่า จะไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ที่รัฐบาลจะพยายามขจัดเราให้ออกนอกวงการองค์กรที่ถูกต้องตามกฎหมายในทันทีที่สามารถทำได้ และด้วยความคิดเช่นนี้ผมจึงติดต่อกับคณะกรรมการบริหารระดับประเทศ พร้อมกับเสนอความคิดว่าเราจะต้องมีแผนฉุกเฉินสำหรับเหตุการณ์เช่นนั้น ผมบอกว่ามันเป็นการขาดความรับผิดชอบหากเราในฐานะผู้นำของประชาชนไม่เตรียมการเช่นนั้น คณะกรรมการบริหารจึงสั่งให้ผมร่างแผนการที่จะให้องค์กรสามารถดำเนินงานต่อไปได้ในรูปใต้ดิน ยุทธศาสตร์ดังกล่าวต่อมาเป็นที่รู้จักกันในนามแผนการแมนเดลา หรือเอ็ม-แพลน(M-Plan)

วัตถุประสงค์เพื่อจัดตั้งกลไกขององค์กรขึ้นที่จะทำให้อีเอ็นซีสามารถตัดสินใจได้ในระดับสูงสุด ซึ่งจะส่งผ่านไปยังองค์กรทั้งองค์กรได้โดยไม่ต้องมีการเรียกประชุม พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือจะทำให้องค์กรที่มีขอบด้วยกฎหมายสามารถทำงานต่อไปได้ และให้ผู้นำที่ถูกคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองสามารถนำองค์กรต่อไปได้ เอ็ม-แพลนยังออกแบบให้องค์กรสามารถสรรหาสมาชิกใหม่ได้ ตอบสนองต่อปัญหาทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับประเทศได้ รวมทั้งรักษาการติดต่ออย่างสม่ำเสมอระหว่างสมาชิกกับผู้นำขององค์กรที่อยู่ใต้ดินได้

ผมได้จัดประชุมลับๆ หลายครั้งระหว่างผู้นำของเอเอ็นซีกับสภาชาวอินเดียในแอฟริกาใต้ ทั้งที่ถูกคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองและไม่ถูกคำสั่งห้าม เพื่อหารือเกี่ยวกับขอบข่ายของแผนการ ผมร่างแผนการอยู่เป็นเวลาหลายเดือนและมันออกมาเป็นระบบที่กว้างพอที่จะปรับตัวเองให้

เข้ากับเงื่อนไขของท้องถิ่นต่างๆ ได้และไม่เป็นการจำกัดความคิดริเริ่มของปัจเจกบุคคล แต่ก็มีรายละเอียดมากพอที่จะช่วยให้มีระเบียบ หน่วยที่เล็กที่สุดก็คือหน่วย(cell) ซึ่งในชุมชนเมืองนั้นหนึ่งหน่วยประกอบไปด้วยบ้านประมาณสิบหลังที่ตั้งอยู่บนถนนเส้นเดียวกัน ผู้พิทักษ์หน่วย(cell stewards)จะดูแลหน่วยเหล่านี้ ถ้าหากถนนเส้นใดมีบ้านมากกว่าสิบหลัง ผู้พิทักษ์ถนนจะเป็นผู้ดูแลและผู้พิทักษ์หน่วยจะรายงานต่อผู้พิทักษ์ถนนดังกล่าว กลุ่มของถนนหลายๆสายจะกลายเป็นเขต(zone)ซึ่งกำกับดูแลโดยหัวหน้าผู้พิทักษ์(chief steward) ซึ่งจะรายงานต่อเลขาธิการสาขาท้องถิ่นของเอเอ็นซี เลขาธิการดังกล่าวเป็นคณะกรรมการย่อยของผู้บริหารสาขาซึ่งรายงานต่อฝ่ายเลขาธิการระดับจังหวัด เจตนาของผมก็คือผู้พิทักษ์หน่วยและผู้พิทักษ์ถนนทุกคนควรจะรู้จักทุกคนและทุกครอบครัวในพื้นที่ของตน เพื่อที่เขาจะได้เป็นที่ไว้วางใจของทุกคนและจะได้รู้ว่าใครที่เขาสามารถไว้วางใจได้บ้าง ผู้พิทักษ์หน่วยจะเป็นผู้จัดการประชุม จัดชั้นเรียนทางการเมือง และเก็บค่าธรรมเนียม ผู้พิทักษ์หน่วยเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในแผนงานดังกล่าว แม้ว่ายุทธศาสตร์นี้จะสร้างขึ้นมาจากพื้นที่ในเขตเมืองเป็นหลักก็ตาม แต่ก็สามารถจะปรับใช้กับพื้นที่ในชนบทได้ด้วย

* * *

แผนการดังกล่าวได้รับการยอมรับและจะถูกนำไปปฏิบัติในทันที มีการส่งเรื่องไปยังสาขาต่างๆ เพื่อเริ่มเตรียมการสำหรับการปรับโครงสร้างอย่างลับๆ นี้ แม้ว่าแผนการดังกล่าวจะได้รับการยอมรับจากสาขาส่วนใหญ่ แต่สาขาที่อยู่ห่างไกลรู้สึกว่แผนการนี้เป็นความพยายามของโจอันเนสเบิร์กที่จะควบคุมภูมิภาคต่างๆ โดยส่วนกลาง

เอเอ็นซีได้จัดการบรรยายหลักสูตรพื้นฐานทางการเมืองขึ้นให้กับสมาชิกทั่วประเทศ ทั้งนี้การจัดบรรยายดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของเอ็ม-แพลน การบรรยายเหล่านี้มีจุดมุ่งหมายไม่เพียงแต่ให้การศึกษาแก่สมาชิกเท่านั้น แต่ยังเป็นการรวมคนในองค์กรเข้าไว้ด้วยกัน สมาชิกที่มาเข้าฟังการบรรยายในเวลาต่อมาจะมาเป็นผู้บรรยายหัวข้อเดียวกันนั้นให้ผู้อื่นฟังในเขตบ้านและชุมชนของตนเอง ในตอนแรกๆ การบรรยายจัดอย่างไม่เป็นระบบนัก แต่ในเวลาไม่กี่เดือนต่อมาก็มีการจัดเป็นหลักสูตรขึ้น

การบรรยายมีทั้งหมดสามหลักสูตรด้วยกันคือ “โลกที่เราอยู่” “เราถูกปกครองอย่างไร” และ “ความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลง” ในหลักสูตรแรกนั้นเราได้พูดถึงรูปแบบต่างๆ ของระบบการเมืองและเศรษฐกิจที่มีอยู่ทั่วโลก รวมทั้งในแอฟริกาได้ เพื่อให้ภาพกว้างๆ ของการเติบโตของลัทธิทุนนิยมและลัทธิสังคมนิยม ตัวอย่างเช่น เราพูดถึงว่าคนผิวดำในแอฟริกาได้ถูกกดขี่อย่างไรทั้งในแง่เชื้อชาติและชนชั้นทางเศรษฐกิจ ผู้บรรยายส่วนใหญ่เป็นสมาชิกที่ถูกคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมือง และผมเองก็บรรยายบ่อยครั้งในตอนเย็น การจัดการบรรยายดังกล่าวนี้ช่วยให้ผู้ที่

ถูกคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองความตื่นตัวอยู่เสมอ ขณะเดียวกันก็ช่วยคงการติดต่อระหว่างสมาชิกกับผู้นำเหล่านี้ไว้ด้วย

ในช่วงเวลาเหล่านี้ ผู้นำที่ถูกคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองจะพบปะกันบ่อยครั้งอย่างลับๆ และโดยลำพัง แล้วก็จะพบปะกับผู้นำในปัจจุบันทั้งหมดในเวลาต่อมา ผู้นำเก่าและใหม่ประสานงานกันได้ดีมาก และกระบวนการตัดสินใจจะกระทำร่วมกันแบบที่เคยเป็นมา บางครั้งมันรู้สึกเหมือนกับว่าไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงเว้นแต่เราต้องพบกันอย่างลับๆ เท่านั้น

เอ็มแพลนก่อกำเนิดขึ้นมาด้วยความตั้งใจดีเต็มเปี่ยมแต่ประสบความสำเร็จปานกลางเท่านั้น และการนำไปใช้ก็ไม่กว้างขวาง ผลที่น่าประทับใจเห็นได้ที่เคปทาวน์ออกและพอร์ตอลิซาเบธอีกเช่นกัน จิตวิญญาณของการรณรงค์ทำทนายอำนาจรัฐยังคงอยู่ในเคปทาวน์ออกต่อมาอีกยาวนานหลังจากที่มันเหือดหายไปแล้วในบริเวณอื่น และสมาชิกของเอเอ็นซีที่นั่นก็ยึดเอาเอ็ม-แพลนเป็นวิธีการในการทำทนายรัฐบาลต่อไป

แผนการดังกล่าวประสบปัญหามากมาย เช่นมีการอธิบายแก่สมาชิกไม่เพียงพอ ไม่มี การจ้างผู้จัดการที่จะช่วยดำเนินการหรือบริหารแผนการดังกล่าว และมักจะมีความขัดแย้งกันเกิดขึ้นในสาขา ซึ่งทำให้ไม่สามารถตกลงกันได้ที่จะนำแผนการดังกล่าวมาปฏิบัติ ผู้นำระดับจังหวัดบางคนก็ต่อต้านแผนการนี้เนื่องจากเชื่อว่ามันเป็นการบั่นทอนอำนาจของพวกเขา สำหรับบางคนแล้ว เห็นว่า การกวาดล้างของรัฐบาลจะไม่รุนแรง ดังนั้นจึงไม่ได้ดำเนินการอะไรที่จะลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้น ดังนั้นเมื่อกำปั่นหลักของรัฐบาลกระแทกตุ้มลงมา คนเหล่านี้จึงไม่พร้อมที่จะต่อต้าน

ชีวิตของผมในระหว่างการรณรงค์ทำทนายอำนารัฐนั้นดำเนินไปบนทางสองเส้นที่แยกจากกัน คือหน้าที่ในการต่อสู้ และชีวิตในฐานะทนายความ ผมไม่เคยเป็นผู้จัดการเต็มตัวให้กับเอเอ็นซีเลย องค์กรมีคนอยู่คนเดียวคือโทมัส ทิทส์ เอ็น โคบี งานที่ผมทำให้กับเอเอ็นซีนั้นผมทำนอกเวลางานทนายความของผม ในปีค.ศ. 1951 หลังจากที่ผมฝึกงานที่วิทกิน ซิเคลสกี และ ไอเคิลแมนจบแล้ว ผมก็ไปทำงานที่บริษัทกฎหมายเทอร์บลิงซ์ และ บริกกีซ ตอนที่ผมฝึกงานจบ ผมยังไม่ได้เป็นทนายเต็มตัว แต่ผมมีหน้าที่ร่างคำฟ้องศาล ส่งหมายเรียกตัวและซักพยาน ซึ่งเป็นงานทั้งหมดที่ทนายความจะต้องทำก่อนที่จะไปศาล

หลังจากที่ออกมาจากซิเคลสกี ผมได้ศึกษาเกี่ยวกับบริษัทกฎหมายของคนขาวหลายแห่งแน่นอนว่าตอนนั้นไม่มีบริษัทกฎหมายของชาวแอฟริกันอยู่ ผมสนใจเกี่ยวกับค่าธรรมเนียมที่บริษัทเหล่านี้เรียกเก็บเป็นพิเศษ และรู้สึกไม่พอใจที่พบว่าบริษัทกฎหมายใหญ่ๆ ส่วนใหญ่เก็บค่าธรรมเนียมคืออาญาและคดีแพ่งจากชาวแอฟริกันสูงกว่าที่เก็บจากลูกค้าผิวขาวซึ่งร่ำรวยกว่าเสียอีก

หลังจากที่ทำงานให้กับเทอร์บลิงซ์ และ บริกกีซ เป็นเวลาประมาณหนึ่งปี ผมก็ย้ายไปทำงานกับบริษัทเฮลแมน และ มิเชล ซึ่งเป็นบริษัทเสรีนิยมและเป็นหนึ่งในไม่กี่บริษัทที่เก็บค่าธรรมเนียมจากชาวแอฟริกันอย่างสมเหตุสมผล นอกจากนั้น บริษัทนี้ยังอุทิศให้กับการศึกษาของชาวแอฟริกันด้วยการบริจาคเงินจำนวนมาก มร.เฮลแมนซึ่งเป็นหุ้นส่วนอาวุโสของบริษัทได้ให้ความช่วยเหลือชาวแอฟริกันมานานก่อนที่มันจะกลายมาเป็นความนิยมหรือเป็นแฟชั่น หุ้นส่วนอีกคนของบริษัทคือร็อดนี่ มิเชล เป็นทหารผ่านศึกสมัยสงครามโลกครั้งที่สองและก็เป็นคนที่เชื่อมั่นในเสรีนิยมมาก เขาเป็นนักบินและหลายปีต่อมาได้ช่วยขับเครื่องบินพาชาวเอเอ็นซีหนีออกจากแอฟริกาได้ในช่วงที่มีการกวาดล้างรุนแรงที่สุด ข้อเสียที่เห็นได้เพียงอย่างเดียวของมิเชลคือเขาเป็นคนที่สูบบุหรี่จัดมากชนิดมวนต่อมวนตลอดทั้งวันในที่ทำงาน

ผมอยู่ที่เฮลแมน และ มิเชลเป็นเวลาหลายเดือนขณะที่เตรียมสอบทนายไปด้วย ซึ่งการสอบดังกล่าวจะทำให้ผมได้เป็นทนายความเต็มตัว ผมเลิกล้มการเรียนปริญญาทางกฎหมายที่มหาวิทยาลัยวิทวอเตอร์สแรนหลังจากที่สอบตกหลายครั้ง ผมอยากสอบเป็นทนายเพื่อที่จะได้ทำงานและเริ่มต้นหาเงินให้เพียงพอที่จะเลี้ยงครอบครัว ในตอนนั้น น้องสาวของผมมาอยู่กับเรา และแม่ก็มาเยี่ยม ค่าจ้างของเอเวลินซึ่งเป็นพยาบาลฝึกหัดบวกกับรายได้ของผมไม่พอที่จะเลี้ยงดูให้ทุกคนอิ่มและสบายได้

เมื่อผมสอบผ่านแล้ว ผมก็ไปทำงานเป็นทนายความเต็มตัวที่บริษัทเอช.เอ็ม. บาสนเนอร์ บาสนเนอร์เคยเป็นผู้แทนชาวแอฟริกันในวุฒิสภา และเป็นสมาชิกคนแรกๆ ของพรรคคอมมิวนิสต์ เป็นผู้สนับสนุนอย่างเต็มที่เกี่ยวกับสิทธิของชาวแอฟริกัน ในฐานะทนายความ เขาว่าความให้กับผู้นำชาวแอฟริกันและสมาชิกสหภาพแรงงาน ตลอดเวลาหลายเดือนที่ผมทำงานที่นั่น ผมต้องไปศาล

เพื่อความไว้วางใจกับลูกค้าชาวแอฟริกันหลายครั้ง มร.บาสเนอร์เป็นเจ้านายที่เยี่ยมมาก และตราบไคท์
ผมทำงานที่บริษัทเสรีเรียบร้อย ผมก็ได้รับการสนับสนุนให้เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง และ
ประสบการณ์ที่ผมได้รับที่นั่น ก็ทำให้ผมพร้อมที่จะออกมาทำกิจการของตนเอง

ในเดือนสิงหาคมปีค.ศ. 1952 ผมก็เปิดสำนักงานกฎหมายของตนเอง ความสำเร็จใดๆ ที่
ผมได้รับตั้งแต่เริ่มต้น ผมยกให้เป็นความดีความชอบของซูไบดา พาเทล เลขาธิการของผม ผมพบ
เธอขณะที่เธอทำงานให้กับเอช.เอ็ม. บาสเนอร์ แทนที่มีสคอกซ์ เลขาธิการซึ่งพูดภาษาแอฟริกันส์
ปฏิเสธที่จะพิมพ์งานตามคำบอกของผม ซูไบดาเป็นภรรยาของเพื่อนผมคือคัสซิม พาเทล ซึ่งเป็น
สมาชิกของรัฐสภาชาวอินเดีย และเธอเป็นคนที่ไม่มีความรู้ลึกต่อด้านสืวิใดๆ เลย เธอเป็นคนที่
มีเพื่อนฝูงในวงกว้าง รู้จักผู้คนในแวดวงกฎหมายมากมาย และเมื่อผมออกมาตั้งบริษัทของตนเองเธอ
ก็ตกลงที่จะมาทำงานกับผม เธอหาลูกค้ามาให้บริษัทจำนวนมาก

ในตอนนั้น โอลิเวอร์ ทัมโบ ทำงานให้กับบริษัทกฎหมายชื่อ โควาลสกี และ ทูซ ผมไปหา
เขาที่นั่นบ่อยๆ ในช่วงที่เขาพักกลางวัน และเราจะนั่งในเก้าอี้ที่จัดไว้สำหรับคนขาวโดยเฉพาะและ
ในห้องนั่งเล่นที่จัดให้เฉพาะคนขาวเช่นกัน โอลิเวอร์กับผมเป็นเพื่อนที่ดีต่อกันมากและส่วนใหญ่
เราจะคุยกันเรื่องของเอเอ็นซีในช่วงพักกลางวันนั้นเอง ผมประทับใจในตัวเขาครั้งแรกที่ฟอร์ท แฮร์
เมื่อผมก็สังเกตเห็นความเฉลียวฉลาด ช่างคิด ตลอดจนทักษะในการโต้เถียงที่แหลมคมของเขา ด้วย
ท่าทีที่เยือกเย็นและมีเหตุผลของเขา เขาสามารถที่จะล้มข้อโต้แย้งของคู่ต่อสู้ลงได้ ซึ่งนับเป็นความ
ชาญฉลาดที่จำเป็นอย่างหนึ่งในศาล ก่อนที่จะมาเรียนที่ฟอร์ท แฮร์ เขาเคยเป็นนักเรียนยอดเยี่ยม
ของเซนต์ ปีเตอร์ ในโจฮันเนสเบิร์กมาก่อน ความมีเหตุผลอย่างไรร่าอารมณ์ของเขาช่างตรงกันข้าม
กับการโต้ตอบต่อประเด็นต่างๆ ด้วยอารมณ์มากกว่าของผม โอลิเวอร์เป็นคนเคร่งศาสนาอย่างยิ่ง
และพิจารณาอยู่เป็นเวลานานว่าจะเข้าสังกัดโบสถ์ใด เขายังเป็นเพื่อนบ้านของผมด้วย เขามาจาก
บิชานาในพอนโดแลนด์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทรานสไก และหน้าตาของเขาก็บ่งบอลักษณะเฉพาะ
ของเผ่าของเขา มันดูจะเป็นเรื่องธรรมดาที่เราจะทำงานด้วยกันและผมก็ขอให้เขามาทำงานกับผม
สองสามเดือนต่อมาเมื่อโอลิเวอร์สามารถปลื้มความจากบริษัทของเขาได้ เราก็เปิดสำนักงานของเรา
เองในใจกลางเมืองโจฮันเนสเบิร์ก

ข้อความ“แมนเดลา และ ทัมโบ” เขียนอยู่บนป้ายเหนือประตูสำนักงานของเราในซานเซลเลอร์ เฮาส์
ซึ่งเป็นอาคารหลังเล็กๆ ตรงข้ามกับรูปปั้นหินอ่อนของเทพเจ้าแห่งความยุติธรรมซึ่งยืนตระหง่านอยู่
หน้าศาลของรัฐบาลท้องถิ่นในโจฮันเนสเบิร์กตอนกลาง อาคารของเรามีชาวอินเดียเป็นเจ้าของ
เป็นสถานที่หนึ่งในไม่กี่ที่ซึ่งชาวแอฟริกันสามารถเช่าสำนักงานได้ในเมือง สำนักงานแมนเดลา
และ ทัมโบ เนื่องแน่นไปด้วยลูกค้าตั้งแต่เริ่มกิจการ ทนายความชาวแอฟริกันไม่ได้มีแค่เราสองคน
เท่านั้นในแอฟริกาใต้ แต่เราเป็นบริษัทกฎหมายแห่งเดียวที่เป็นของทนายความชาวแอฟริกัน
สำหรับชาวแอฟริกัน เราเป็นบริษัทแรกที่พวกเขาจะเลือกและขณะเดียวกันก็เป็นที่พักสุดท้ายด้วย

ทุกเช้าตอนจะเข้าสำนักงาน เราต้องเดินผ่านฝูงชนที่ระเบียง บนบันไดและในห้องนั่งเล่นเล็กๆของเรา

ชาวแอฟริกันล้วนสิ้นหวังที่จะได้รับความช่วยเหลือทางด้านกฎหมายจากที่ทำการรัฐบาลมันเป็นอาชญากรรมที่ต้องเดินผ่านประตูที่จัดให้เฉพาะคนขาว เป็นอาชญากรรมที่จะขึ้นรถบัสสำหรับคนขาวโดยเฉพาะ เป็นอาชญากรรมที่จะเดินบนชายหาดสำหรับคนขาวโดยเฉพาะ เป็นอาชญากรรมที่จะอยู่บนท้องถนนหลังเวลาห้าทุ่ม เป็นอาชญากรรมที่ไม่มีหนังสือเดินทาง และเป็นอาชญากรรมที่มีลายเซ็นผิดๆ ในเอกสารดังกล่าว เป็นอาชญากรรมที่ตกลาน และเป็นอาชญากรรมที่ไ้งานทำผิดที่ เป็นอาชญากรรมที่อาศัยอยู่ในบางพื้นที่ และเป็นอาชญากรรมที่ไม่มีที่จะอาศัย

ทุกสัปดาห์เราได้สัมภาษณ์ชายชราหลายคนจากชนบทซึ่งบอกกับเราว่าครอบครัวของพวกเขาทำมาหากินในผืนดินเล็กๆ ผืนหนึ่งมาหลายชั่วคนแล้วแต่ตอนนี้พวกเขาถูกลบขั้บไล่ออกจากที่ดินผืนนั้น ทุกสัปดาห์เราได้สัมภาษณ์หญิงชราหลายคนซึ่งหมักเบียร์แอฟริกันเพื่อเสริมรายได้เล็กน้อยที่มีอยู่ ตอนนี้พวกเขาต้องโทษจำคุกและเสียค่าปรับซึ่งพวกเขาไม่มีเงินจะจ่าย ทุกสัปดาห์เราได้สัมภาษณ์ผู้คนซึ่งอาศัยอยู่ในบ้านหลังเดียวกันมาเป็นเวลาหลายสิบปีแต่ตอนนี้ถูกลบประกาศว่าเป็นพื้นที่ของคนขาว และพวกเขาต้องย้ายออกไปโดยไม่ได้รับค่าชดเชยแต่อย่างใด ทุกๆวันเราได้ยินและได้เห็นเรื่องการลบล้างเหยียดหยามหลายพันเรื่องที่ชาวบ้านแอฟริกันสามัญธรรมดาเผชิญในชีวิตประจำวันของพวกเขา

โอลิเวอร์มีศักยภาพอย่างยอดเยี่ยมในการทำงาน เขาใช้เวลาอยู่กับลูกความแต่ละคน ส่วนใหญ่ไม่ใช่ด้วยเหตุผลทางด้านวิชาชีพ แต่เนื่องจากเขาเป็นคนที่มีความเห็นอกเห็นใจและอดทนอย่างไม่มีขีดจำกัด เขาผูกพันกับคดีและชีวิตของลูกความ เขาสะท้อนใจกับความทุกข์ยากของมวลชนโดยรวมและความทุกข์ยากของคนแต่ละคนทุกคน

ในไม่ช้าผมก็ตระหนักถึงความหมายที่ แมนเดลา และ ทัมโบมีต่อชาวบ้านแอฟริกัน มันเป็นที่ซึ่งพวกเขาสามารถมาหาและพบกับผู้ที่รับฟังอย่างเห็นอกเห็นใจรวมทั้งเป็นพันธมิตรที่เปี่ยมด้วยความสามารถ เป็นที่ซึ่งพวกเขาจะไม่ถูกผลักไสหรือหลอกลวง เป็นที่ซึ่งพวกเขามีความภาคภูมิใจที่มีคนผิวสีเดียวกับพวกเขาทำงานอยู่ นี่ก็คือเหตุผลที่ผมหันมายึดอาชีพทนายความตั้งแต่วัยแรก และงานที่ผมทำทำให้ผมรู้สึกว่าคุณเองตัดสินใจถูกต้องที่ยึดอาชีพนี้

เรามักจะคุยกับลูกความประมาณหกคนในตอนเช้า และก็เข้าๆ ออกๆ ศาลตลอดทั้งวัน ในบางศาลเราก็ได้รับการปฏิบัติด้วยความเคารพ บางศาลก็ได้รับการปฏิบัติด้วยความรังเกียจ แต่แม้ว่าเราจะว่าความ ต่อสู้ และชนะคดีมากมาย เราก็รู้อยู่ตลอดเวลาว่าไม่ว่าเราจะเป็นทนายความที่ดีขนาดไหน เราจะไม่สามารถก้าวไปเป็นอัยการ ผู้พิพากษาท้องถิ่น หรือผู้พิพากษาได้ แม้ว่าเราจะต้องติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐมากมายซึ่งไม่ได้เก่งกาจไปกว่าเรา แต่พวกเขามีอำนาจและได้รับการปกป้องโดยสีผิว

บ่อยครั้งที่เราต้องเผชิญกับอคติในเรื่องเชื้อชาติในศาล พยานผิวขาวมักจะปฏิเสธที่จะตอบคำถามของทนายความผิวดำ แทนที่จะตั้งข้อหาว่าพวกเขาหมิ่นศาล ผู้พิพากษาท้องถิ่นกลับถามคำถามที่พวกเขาไม่ยอมตอบผมเสียเอง ผมจับเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าคุกพยานและซักพวกเขาเป็นประจำ แม้ว่าผมจะจับได้ว่าพวกเขาให้การขัดแย้งกันและโกหก แต่พวกเขาก็ไม่เคยมองว่าผมเป็นอย่างอื่นนอกเหนือจาก “ทนายไอ้มีด”

ผมจำได้ว่าครั้งหนึ่ง เมื่อเริ่มต้นพิจารณาคดี ผมถูกขอให้แนะนำตนเอง นี่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ผมก็บอกว่า “ผมชื่อเนลสัน แมนเดลา และผมมาเป็นตัวแทนของผู้ถูกกล่าวหา” ผู้พิพากษาท้องถิ่นกล่าวว่า “ผมไม่รู้จักคุณ ใบปริญญของคุณอยู่ในไหน” ใบปริญญาบัตรเป็นสิ่งจำเป็นที่เรามักจะใส่กรอบและแขวนไว้ที่ผนัง มันไม่ใช่สิ่งที่ทนายความจะถือติดตัวไปไหนมาไหนด้วย มันเหมือนกับขอดูปริญญาจากมหาวิทยาลัยของคนๆ หนึ่ง ผมจึงร้องขอให้ผู้พิพากษาท้องถิ่นเริ่มคดีแล้วผมจะนำใบปริญญาบัตรมาให้ดู แต่ผู้พิพากษาท้องถิ่นปฏิเสธที่จะฟังคดี ถึงกับขอให้เจ้าหน้าที่ศาลไล่ผมออกจากศาล

นี่เป็นการละเมิดพิธีการทางศาลอย่างชัดเจน เรื่องนี้ในที่สุดก็ไปถึงศาลสูง และเพื่อนของผมคือจอร์จ บิซัส เป็นทนายความให้ผม ในการพิจารณาคดี ผู้พิพากษาซึ่งเป็นผู้เปิดคดีวิจารณ์การกระทำของผู้พิพากษาท้องถิ่นและสั่งให้ผู้พิพากษาท้องถิ่นคนอื่นมาพิจารณาคดีแทน

การเป็นทนายความก็ไม่ได้ประกันว่าจะได้รับความเคารพนอกศาลเช่นกัน วันหนึ่ง ที่ใกล้เคียงกับสำนักงานของผม ผมเห็นหญิงสาวผิวขาวคนหนึ่งซึ่งรถยนต์ของเธอถูกขนาบด้วยรถยนต์สองคัน ผมรีบรุดไปทันทีและช่วยคันรถยนต์คันหนึ่งให้เธอเลื่อนรถออกมาได้ ผู้หญิงคนนั้นซึ่งพูดภาษาอังกฤษหันมาหาผมแล้วพูดว่า “ขอบคุณ จอห์น” จอห์นคือชื่อที่คนขาวใช้เรียกชาวแอฟริกันคนใดก็ตามที่พวกเขาไม่รู้จักชื่อ จากนั้นเธอก็ส่งเหรียญหกเพ็นซ์ให้ผมซึ่งผมก็ปฏิเสธไปอย่างสุภาพ เธอขี้ดเถียงให้ผมและผมก็ปฏิเสธอีกว่าไม่ ขอบคุณ เธอจึงตะคอกว่า “เธอปฏิเสธเงินหกเพ็นซ์ ต้องอยากจะได้หนึ่งชิลลิงแน่ๆ แต่เธอจะไม่มีวันได้มันหรอก” แล้วก็โยนเหรียญใส่ผมก่อนที่จะขับรถออกไป

ภายในหนึ่งปีโอลิเวอร์กับผมก็พบว่าภายใต้พระราชบัญญัติกำหนดเขตเมืองนั้น เราไม่ได้รับอนุญาตให้ครอบครองย่านธุรกิจในเมืองโดยปราศจากการยินยอมของรัฐบาล คำร้องขอของเราถูกปฏิเสธแต่กลับได้รับอนุญาตชั่วคราวภายใต้พระราชบัญญัติกำหนดพื้นที่อยู่อาศัยตามกลุ่มเชื้อชาติ ซึ่งในไม่ช้าก็จะหมดอายุลง เจ้าหน้าที่ของรัฐปฏิเสธที่จะต่ออายุให้ พวกเขายืนยันว่าเราจะต้องย้ายสำนักงานของเราออกไปอยู่ในย่านของชาวแอฟริกันซึ่งห่างออกไปหลายไมล์และไม่มีทางที่ลูกความของเราจะไปถึงได้ เรามองว่าการกระทำดังกล่าวเป็นความพยายามของทางการที่จะผลักดันเราให้ออกไปจากธุรกิจนี้ และเข้าครอบครองพื้นที่ของเราโดยผิดกฎหมาย ด้วยการข่มขู่ที่จะจับได้ เราอยู่ตลอดเวลา การทำงานเป็นทนายความในแอฟริกาได้หมายถึงการทำหน้าที่ภายใต้ระบบความยุติธรรมและบทบัญญัติของกฎหมายซึ่งไม่ได้ให้ความยุติธรรมแต่กลับตรงกันข้าม หนึ่งในบรรดา

ตัวอย่างที่เลวร้ายที่สุดในกรณีนี้คือพระราชบัญญัติสำมะโนประชากร ซึ่งให้คำจำกัดความของความไม่เท่าเทียมกันนั้น ครั้งหนึ่งผมทำคดีให้กับชายลูกผสมคนหนึ่งซึ่งถูกจัดประเภทว่าเป็นชาวแอฟริกันโดยไม่คู่ควรเท็จจริง เขาเคยรบให้กับแอฟริกาใต้ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองในแอฟริกาเหนือและอิตาลี แต่เมื่อเขาเดินทางกลับประเทศเจ้าหน้าที่รัฐบาลผิวขาวจัดประเภทเขาใหม่ว่าเป็นคนแอฟริกัน นี่เป็นรูปแบบของสิ่งที่เกิดขึ้นในแอฟริกาใต้ซึ่งก่อให้เกิดความสับสนในความรู้สึกผมไม่ได้สนับสนุนหรือยอมรับหลักการในพระราชบัญญัติสำมะโนประชากร แต่ลูกความของผมต้องการทนายความและเขาถูกจัดให้เป็นในสิ่งที่เขาไม่ได้เป็น มีผลประโยชน์มากมายในการถูกจัดประเภทให้เป็นลูกผสมแทนที่จะเป็นแอฟริกัน เช่นผู้ชายที่เป็นลูกผสมไม่จำเป็นจะต้องถือหนังสือเดินทางในประเทศ เป็นต้น

ในนามของเขา ผมได้ร้องต่อคณะกรรมการจัดประเภทบุคคล ซึ่งทำการพิจารณาคดีทั้งหลายภายใต้พระราชบัญญัติสำมะโนประชากร คณะกรรมการดังกล่าวประกอบไปด้วยผู้พิพากษาท้องถิ่นหนึ่งคนและเจ้าหน้าที่อื่นๆ อีกสองคน ทั้งหมดเป็นคนขาว ผมมีหลักฐานเป็นเอกสารที่น่าเชื่อถือเพื่อว่าความไม่เท่าเทียมกันของลูกความของผม และอัยการ ได้ซื้ออย่างเป็นทางการว่าจะไม่คัดค้านการยื่นฟ้องของเรา แต่ผู้พิพากษาท้องถิ่นจะไม่สนใจทั้งหลักฐานของผมและคำคัดค้านของอัยการ เขาจึงมองลูกความของผมแล้วบอกห้วนๆ ให้เขาหันหลังเพื่อที่หลังของเขาจะได้หันเข้าหาบัลลังก์ หลังจากที่เราตรวจสอบตราไหล่ของลูกความผมซึ่งลาดลงอย่างมาก เขาก็พยักหน้ากับเจ้าหน้าที่อื่นๆ ยอมรับคำร้อง ตามทศนะของเจ้าหน้าที่ผิวขาวในเวลานั้น ไหล่ที่ลาดลงเป็นลักษณะทางกายภาพอย่างหนึ่งของพวกลูกผสม ดังนั้นจึงกลายเป็นว่าชีวิตของชายผู้นี้ถูกตัดสินโดยทศนะของผู้พิพากษาท้องถิ่นเกี่ยวกับโครงสร้างของไหล่ของเขาเท่านั้น

เราพยายามว่าความหลายคดีที่เกี่ยวข้องกับการทารุณของเจ้าหน้าที่ตำรวจ แม้ว่าอัตราความสำเร็จของเราจะต่ำก็ตาม การทำร้ายร่างกายโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นเรื่องยากที่จะพิสูจน์เสมอ เจ้าหน้าที่ตำรวจฉลาดพอที่จะกักขังนักโทษไว้นานพอที่บาดแผลและร่องรอยบาดเจ็บจะหายไป และบ่อยครั้งที่เจ้าหน้าที่ตำรวจแค่พูดโยนความผิดให้ลูกความของเรา ผู้พิพากษาท้องถิ่นปกติจะเข้าข้างตำรวจ คำตัดสินของเจ้าหน้าที่ชั้นสูงตรึงพลชีพผู้ตายในกรณีที่มีเจ้าหน้าที่ตำรวจเกี่ยวข้องมักจะเขียนว่า “ตายเนื่องจากหลายสาเหตุ” หรือคำอธิบายที่เลื่อนลอยบางอย่างที่ทำให้เจ้าหน้าที่ตำรวจหลุดไปได้

เมื่อใดก็ตามที่ผมมีคดีนอกเมืองโจฮันเนสเบิร์ก ผมจะยื่นคำร้องขอผ่อนผันคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อให้สามารถเดินทางออกนอกโจฮันเนสเบิร์กได้ และบ่อยครั้งที่จะได้รับอนุญาต ตัวอย่างเช่นผมเดินทางไปอิสเทิร์นทรานสवाल และว่าความให้กับลูกความในคาโรไลนา การไปที่นั่นของผมสร้างความเกรี้ยวกราดอย่างมาก เนื่องจากผู้คนจำนวนมากไม่เคยเห็นทนายความชาวแอฟริกันมาก่อน ผมได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นจากผู้พิพากษาท้องถิ่นและอัยการ และใช้

เวลานานพอควรก่อนที่จะเริ่มคดีได้เนื่องจากพวกเขาถามคำถามมากมายเกี่ยวกับอาชีพของผม และการที่ผมมาเป็นทนายความ ศาลเต็มไปด้วยผู้คนในท้องถิ่นนั้นที่อยากรู้อยากเห็นเช่นกัน

ในหมู่บ้านใกล้เคียง ผมไปว่าความให้กับหมอพื้นบ้านคนหนึ่งที่ถูกตั้งข้อหาว่าใช้เวทมนตร์ คดีนี้ก็ดึงดูดผู้คนจำนวนมากเช่นกัน คนเหล่านี้ไม่ได้มาดูผมแต่มาดูว่ากฎหมายของชนชาวสามารถจะนำมาใช้กับหมอพื้นบ้านได้หรือไม่ หมอพื้นบ้านคนนั้นมีอิทธิพลอย่างสูงในท้องถิ่นนั้นและผู้คนมากมายทั้งศรัทธาและเกรงกลัวเขา มีอยู่ครั้งหนึ่งลูกความของผมจามอย่างรุนแรง ทำให้เกิดการโกเลาหลเหยียบกันในห้องพิจารณาคดี ผู้สังเกตการณ์ส่วนใหญ่เชื่อว่าเขาเป่าเวทมนตร์ ในที่สุดเขาถูกตัดสินว่าไม่มีความผิด แต่ผมสงสัยว่าชาวบ้านไม่ได้คิดว่ามันเป็นฝีมือของผมซึ่งเป็นทนายความ แต่เป็นเพราะอำนาจสมุนไพรรองพ่อหมอคนนั้นมากกว่า

ในฐานะที่เป็นทนายความ ผมค่อนข้างมีความเชื่อมั่นในศาล ผมไม่ได้ทำตัวราวกับว่าเป็นคนพิวคำในศาลของชนชาว แต่ทำตัวว่าคนอื่นๆ ทุกคนเป็นแขกในศาลของผม เมื่อนำเสนอคดีผมมักจะวาดท่าทีและใช้ศัพท์สูง ผมเคารพในกฎระเบียบของศาลทุกแห่ง แต่บางครั้งก็ใช้กลเม็ดบางอย่างกับพยาน ผมชอบการซักค้านและบางครั้งก็เล่นสนุกกับความตึงเครียดเรื่องเชื้อชาติ ห้องแสดงมักจะเนืองแน่นไปด้วยผู้คน เนื่องจากคนในท้องถิ่นนั้นมาศาลเพื่อหาความบันเทิง

ผมจำได้ว่าครั้งหนึ่งว่าความให้กับหญิงแอฟริกันคนหนึ่งซึ่งเป็นคนรับใช้ในบ้านซึ่งอยู่ในตัวเมือง เธอถูกกล่าวหาว่าขโมยเสื้อผ้าของนายผู้หญิงของเธอ เสื้อผ้าที่ถูกระบุว่าขโมยไปถูกนำมาแสดงบนโต๊ะในศาล หลังจากทนายผู้หญิงให้การเสร็จแล้ว ผมก็เริ่มการซักค้านโดยการเดินไปที่โต๊ะหลักฐาน สืบสวนเสื้อผ้าแล้วก็ใช้ปลายดินสอเขียนชุดชั้นในผู้หญิงขึ้นมา หันไปทางคอกพยานอย่างช้าๆ แกว่งชุดชั้นในไปมาแล้วถามเรียบๆว่า “คุณผู้หญิงครับ นี่ใช่ชุดชั้นในของคุณไหมครับ” “ไม่ใช่” เธอตอบอย่างรวดเร็ว ละอายเกินกว่าที่จะยอมรับว่าใช่ และจากคำตอบดังกล่าวประกอด้วยความขัดกันของหลักฐานหลายอย่างทำให้ผู้พิพากษาดัดสินยกฟ้อง

ย่านโซเฟียทาวน์ซึ่งเป็นชุมชนของชาวแอฟริกัน ตั้งอยู่ห่างจากใจกลางกรุงโจฮันเนสเบิร์กไปทางตะวันตกสี่ไมล์ บนเนินที่มองลงมาเห็นเมืองอยู่เบื้องล่าง หลวงพ่อ เทรเวอร์ ฮัคเคิลสตัน ซึ่งเป็นเพื่อนที่ดีที่สุดคนหนึ่งของชาวบ้านในย่านนั้นเคยเปรียบเทียบโซเฟียทาวน์กับเมืองบนเนินเมืองหนึ่งของอิตาลี และเมื่อมองจากระยะไกล สถานที่แห่งนี้มีเสน่ห์อย่างมากที่สุด บ้านเรือนจำนวนมากซึ่งมีหลังคาสีแดงเบียดเสียดกันอยู่ ควันไฟลอยตัวขึ้นสู่ท้องฟ้าสีชมพู ดันยางซึ่งสูงเพียวโอบล้อมถิ่นที่อยู่อาศัยนั้น แต่ในระยะใกล้ เราจะสามารถเห็นถึงความยากจนและแร้นแค้นซึ่งผู้คนจำนวนมากเกินไปในโซเฟียทาวน์มีชีวิตอยู่ ถนนหนทางแคบและไม่ได้ปูหินหรือลาดยางอะไรเลย ทุกช่วงถนนจะเต็มไปด้วยเพิงหลายสิบหลังเบียดเสียดกันอยู่

โซเฟียทาวน์เป็นส่วนหนึ่งของสถานที่ซึ่งรู้จักกันในนามชุมชนทางตะวันตก เช่นเดียวกับมาร์ทีนเดล และนิวเคลร์ บริเวณดังกล่าวเดิมที่ตั้งใจจะให้เป็นที่อยู่ของคนขาว และผู้พัฒนาที่ดินก็ได้สร้างบ้านหลายหลังแล้วที่นั่นสำหรับลูกค้าผิวขาว แต่เนื่องจากทางเทศบาลได้นำขยะมาทิ้งในพื้นที่นั้น คนขาวจึงเลือกที่จะไปอยู่ที่อื่น นักพัฒนาที่ดินจึงขายบ้านที่เขาสร้างขึ้นแล้วให้กับชาวแอฟริกันอย่างไม่เต็มใจ โซเฟียทาวน์เป็นสถานที่หนึ่งในไม่กี่แห่งในทรานสवालที่ชาวแอฟริกันสามารถจะซื้อพื้นที่เป็นบริเวณแคบๆ หรือเป็นผืนได้ก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติกำหนดเขตเมืองปีค.ศ.1923 บ้านหลายหลังที่ทำจากอิฐเก่าๆ และหิน มุงหลังคาสังกะสีเหล่านี้ยังคงอยู่ในโซเฟียทาวน์ ทำให้ชุมชนดังกล่าวมีบรรยากาศของความสว่างามในยุคเก่าหลงเหลืออยู่ แต่เมื่ออุตสาหกรรมในโจฮันเนสเบิร์กเติบโตขึ้น โซเฟียทาวน์ได้กลายมาเป็นที่อยู่ของแรงงานชาวแอฟริกันที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว มันเป็นสถานที่ที่สะดวกและใกล้เมือง บรรดาคนงานอาศัยอยู่ในเพิงซึ่งสร้างขึ้นในสนามหน้าบ้านหรือหลังบ้านของผู้อยู่อาศัยเดิม หลายครอบครัวอาจจะเบียดเสียดกันอยู่ในเพิงเพียงหลังเดียว คนจำนวนมากถึงสี่สิบคนต้องใช้ก้อน้ำเดียวกัน แม้ว่าจะยากจน แต่โซเฟียทาวน์ก็มีลักษณะเฉพาะของตนเอง สำหรับชาวแอฟริกันแล้ว มันเป็นเลฟท์ เบงค์ ในปารีส เป็นกรีนวิช วิลเลจ ในนิวยอร์ก เป็นบ้านของนักเขียน ศิลปิน หมอ และทนายความ มันเป็นสถานที่ที่ทั้งไร้รูปแบบและมีแบบแผน ทั้งมีชีวิตชีวาและสงบเงียบ มันเป็นบ้านของทั้ง ดร.ซูมา ซึ่งเปิดรักษาผู้ป่วยที่นั่นและมีงานวิจัยอย่างเบอร์โกลเนอร์ และชาวอเมริกันที่ใช้ชื่อคาราหนังอเมริกันอย่างจอห์น เวย์น และฮัมฟรีย์ โบการ์ท โซเฟียทาวน์มีสิ่งเจ็ดหน้าชูตาที่มีสละว่ายน้ำสำหรับเด็กชาวแอฟริกัน ซึ่งมีอยู่เพียงแห่งเดียวในโจฮันเนสเบิร์ก

ในโจฮันเนสเบิร์กนั้น แผนการโยกย้ายพื้นที่ทางตะวันตกหมายถึงการอพยพเมืองโซเฟียทาวน์, มาร์ทีนเดล และนิวเคลร์ ซึ่งมีประชากรรวมกันประมาณหกหมื่นถึงแสนคน ในปีค.ศ. 1953 รัฐบาลชาตินิยมได้ซื้อที่ดินที่เรียกว่ามิโดแลนด์ ห่างจากเมืองออกไปสิบสามไมล์ ผู้คนจะต้องย้ายไปตั้งถิ่นฐานใหม่ที่นี่ โดยแยกออกเป็นกลุ่มเชื้อชาติที่ต่างกันเจ็ดกลุ่ม ข้ออ้างที่รัฐบาลให้ก็คือเพื่อล้าง

สลัม แต่ความจริงก็คือนโยบายของรัฐบาลที่จะให้พื้นที่เมืองทั้งหมดเป็นพื้นที่ของคนขาวซึ่งชาวแอฟริกันอยู่อาศัยได้เป็นการชั่วคราวเท่านั้น

อันที่จริงรัฐบาลถูกกดดันจากผู้สนับสนุนรัฐบาลในเวสต์เอนด์และนิวเอนด์ซึ่งอยู่บริเวณรอบๆ นั้นซึ่งเป็นพื้นที่ของคนขาวที่ค่อนข้างยากจน คนขาวชนชั้นแรงงานเหล่านี้มีบ้านดีๆ บางหลังที่เป็นของคนดำในโซเฟียทาวน์ รัฐบาลต้องการที่จะควบคุมความเคลื่อนไหวของชาวแอฟริกันทุกคน และการควบคุมดังกล่าวเป็นสิ่งที่ทำได้ยากมากในย่านที่อยู่อาศัยที่เป็นสมบัติส่วนบุคคลในเมืองที่ซึ่งคนดำสามารถเป็นเจ้าของทรัพย์สินได้ และผู้คนเดินทางไปมาตามชอบใจ แม้ว่าระบบหนังสือเดินทางจะยังมีผลบังคับใช้อยู่ก็ตาม แต่เราก็ไม่จำเป็นต้องได้รับอนุญาตเป็นกรณีพิเศษเพื่อที่จะเข้าไปในชุมชนที่เป็นสมบัติส่วนบุคคลและชุมชนที่อยู่ในเขตเทศบาล ชาวแอฟริกันได้อยู่อาศัยและเป็นเจ้าของทรัพย์สินในโซเฟียทาวน์มาเป็นเวลากว่าห้าสิบปี ขณะนี้รัฐบาลมีแผนการที่จะย้ายชาวแอฟริกันในโซเฟียทาวน์ทั้งหมดไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในชุมชนของคนดำอีกแห่งหนึ่ง แผนการของรัฐบาลช่างมักง่ายคือจะโยกย้ายประชาชนไปก่อนที่บ้านที่จะให้พวกเขาอยู่จะสร้างเสร็จเสียอีก การโยกย้ายเมืองโซเฟียทาวน์เป็นการทดสอบใหญ่ครั้งแรกต่อเอเอ็นซีและพันธมิตรของเอเอ็นซีภายหลังการรณรงค์ทำทนายอำนาจรัฐ

แม้ว่าการรณรงค์ของรัฐบาลเพื่อโยกย้ายเมืองโซเฟียทาวน์จะเริ่มขึ้นตั้งแต่ปีค.ศ.1950 แต่ความพยายามของเอเอ็นซีที่จะต่อสู้ในเรื่องนี้ยังไม่ได้เริ่มต้นขึ้นจนกระทั่งปีค.ศ.1953 ในกลางปีค.ศ.1953 เอเอ็นซีในท้องถิ่นและทีไอซีรวมทั้งสมาคมกำหนดอัตราการจ้างงานในท้องถิ่นได้ระดมประชาชนให้ทำการต่อต้าน ในเดือนมิถุนายนปีค.ศ.1953 มีการประชุมที่เปิดให้ประชาชนในเมืองเข้าร่วมจัดโดยคณะกรรมการบริหารระดับจังหวัดของเอเอ็นซีและสภาชาวอินเดียในทรานสวาลที่โรงภาพยนตร์โอดินในโซเฟียทาวน์เพื่อที่จะหารือเกี่ยวกับการต่อต้านการโยกย้ายดังกล่าว มันเป็นการประชุมที่มีชีวิตชีวาและสนุกสนาน มีผู้เข้าร่วมประชุมกว่าหนึ่งพันสองร้อยคน ไม่มีใครที่จะเกรงกลัวต่อการปรากฏตัวของเจ้าหน้าที่ตำรวจพร้อมอาวุธหนักหลายสิบนาย

เพียงสองสามวันก่อนการประชุม คำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองของผมและวอลเตอร์ก็สิ้นสุดลง นั่นหมายความว่าเราไม่ถูกห้ามในการเข้าร่วมหรือพูดในที่ชุมนุม ดังนั้นจึงมีการเตรียมการให้ผมพูดที่โรงภาพยนตร์ดังกล่าว

ก่อนการประชุมเล็กน้อยเจ้าหน้าที่ตำรวจนายหนึ่งเห็นวอลเตอร์กับผมข้างนอกโรงภาพยนตร์กำลังพูดคุยอยู่กับหลวงพ่ อัดเดิลสตัน ซึ่งเป็นหนึ่งในบรรดาผู้นำของฝ่ายที่คัดค้านการโยกย้ายถิ่นที่อยู่ เจ้าหน้าที่นายนั้นได้แจ้งแก่เราทั้งสองคนว่าในฐานะที่เราถูกคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมือง เราไม่มีสิทธิที่จะอยู่ที่นั่น ว่าแล้วเขาก็สั่งให้เจ้าหน้าที่ของเขามาจับเรา หลวงพ่ อัดเดิลสตันตะโกนใส่เจ้าหน้าที่ที่เดินเข้ามาหาเราว่า “อย่านะ คุณมาจับผิดดีกว่า” เจ้าหน้าที่นายนั้นสั่งให้หลวงพ่ อัดเดิลสตันถอยออกไป แต่ท่านไม่ยอม ขณะที่เจ้าหน้าที่ตำรวจหลายนายกำลังพาตัวหลวงพ่ อัดเดิลสตันออกไป ผมก็พูดกับเจ้าหน้าที่ว่า “คุณแน่ใจนะที่เราถูกคำสั่งห้ามอยู่ ระวัง

น้อยนะ เพราะว่ามันจะกลายเป็นการจับกุมที่ไม่ถูกต้องถ้าหากว่าคำสั่งห้ามของเราหมดอายุแล้ว
เอาละ คุณคิดว่าเราจะมาคุยกับคุณที่นี่คืนนี้หรือถ้าหากคำสั่งห้ามเรายังไม่หมดอายุ?”

เจ้าหน้าที่ตำรวจมักจะขึ้นชื่อว่ามีข้อมูลที่เยอะและมักจะไม่ว่างเมื่อคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวย
ทางการเมืองหมดอายุลงแล้ว เจ้าหน้าที่นายนั้นรู้ดีเช่นเดียวกับผมในเรื่องนี้ เขาจึงไตร่ตรองในสิ่งที่
ผมพูดแล้วสั่งให้คนของเขาถอยออกไป พวกเขายืนดูอยู่ห่างๆ เมื่อเราเดินเข้าไปในห้องโถง

ที่ด้านใน เจ้าหน้าที่ตำรวจช่วยและก่อกวน พวกเขาพกปืนสั้นและปืนยาว เดินอาดๆ ไป
รอบห้องพร้อมกับคนผู้คนไปรอบๆ และกล่าวพรสวาท ผมกำลังนั่งอยู่บนเวทีพร้อมกับผู้นำคน
อื่นๆและเมื่อการประชุมกำลังจะเริ่มขึ้น ผมก็เห็นพันตำรวจตรี พรินสตู เดินวกเข้ามาที่ประตู
ทางขึ้นเวที ตามติดมาด้วยเจ้าหน้าที่ติดอาวุธหลายนาย ผมมองสบตาเขาและแสดงท่าทางเหมือนกับ
จะพูดว่า “ผมหรือ?” เขาหันศีรษะแล้วเดินตรงไปที่แท่นแสดงปาฐกถาซึ่ง ยูซูป คาซาเลีย ยืนอยู่และ
เริ่มพูดไปแล้ว เขาสั่งให้เจ้าหน้าที่คนอื่นๆ จับกุมยูซูป คนเหล่านั้นก็เข้ามาคว้าแขนเขาและเริ่มลาก
เขาออกไป ที่ด้านนอกเจ้าหน้าที่ตำรวจได้จับกุมโรเบิร์ต เรซา และอาเหม็ด กาทราดา

ฝูงชนเริ่มโห่ร้องและส่งเสียงฮือฮา ผมมองว่าสถานการณ์อาจจะเลวร้ายลงอย่างมากถ้าหาก
ฝูงชนไม่สามารถควบคุมตนเองได้ จึงกระโดดไปที่แท่นและเริ่มร้องเพลงประท้วงซึ่งเป็นที่รู้จักกันดี
หลังจากที่ผมเริ่มร้องไปได้ไม่กี่คำฝูงชนก็ร้องตาม ผมเกรงว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจจะเปิดฉากยิงถ้าหาก
ฝูงชนแตกแถวมากเกินไป

หลังจากนั้น เอเอ็นซีก็จัดให้มีการชุมนุมทุกเย็นวันอาทิตย์ที่จัตุรัสเพื่อเสรีภาพในใจกลาง
โซเฟียทาวน์ เพื่อระดมฝ่ายต่อต้านการโยกย้ายถิ่นที่อยู่ การประชุมดังกล่าวเป็นไปอย่างมีชีวิตชีวา
มีการร้องตะโกนว่า “เราไม่ย้าย!” และร้องเพลง “โซเฟียทาวน์คือบ้านของฉัน เราจะไม่ย้ายไปไหน”
การชุมนุมมีการกล่าวเปิดโดยสมาชิกระดับนำของเอเอ็นซี เจ้าของที่ดิน เจ้าของบ้านเช่า สมาชิกสภา
ท้องถิ่น และบ่อยครั้งที่เปิดโดยหลวงพ่ อัดเคิลสตัน ผู้ซึ่งไม่ใส่ใจกับคำเตือนของเจ้าหน้าที่ตำรวจที่
บอกให้ท่านทำแต่กิจกรรมทางศาสนาเท่านั้น

เย็นวันอาทิตย์วันหนึ่ง หลังเกิดเหตุการณ์ที่โรงภาพยนตร์โอคินได้ไม่นาน ผมมีกำหนดจะ
พูดที่จัตุรัสเพื่อเสรีภาพ ฝูงชนในคืนนั้นมีความรู้สึกรุนแรงและห้ามไม่ได้ที่ความรู้สึกของพวกเขา
จะมีอิทธิพลต่อผมด้วย มีคนวัยหนุ่มสาวมาร่วมด้วยจำนวนมาก พวกเขามีความโกรธแค้นและอยาก
ให้มีความเคลื่อนไหว และก็เช่นเคย เจ้าหน้าที่ตำรวจหลายนายมาลาดตระเวนอยู่รอบนอก พวกเขา
พกทั้งปืนและคินสอ คินสอเอาไว้ใช้จี้ขู่หรือผู้ที่ขึ้นพูดรวมทั้งจี้ว่าพูดอะไรบ้าง เราพยายามที่จะ
เปิดเผยกับเจ้าหน้าที่ตำรวจให้มากที่สุดเพื่อแสดงให้พวกเขาเห็นว่าเราไม่มีอะไรปิดบัง ไม่ปิดบังแม้
แต่ความรู้สึกที่ไม่ชอบพวกเขา

ผมเริ่มต้นการปราศรัยโดยพูดถึงการปราบปรามที่รุนแรงขึ้นของรัฐบาลภายหลังการ
รณรงค์ทำทนายอานาจรัฐ ผมบอกว่าตอนนี้รัฐบาลเกรงกลัวพลังของชาวแอฟริกัน ขณะที่พูดผมก็

ช่วยมากขึ้นเรื่อยๆ ในตอนนั้นผมเป็นคนที่ชอบพูดปลุกระดม ผมชอบที่จะช่วยคนฟังและผมก็ทำเช่นนั้นในเย็นวันนั้น

ขณะที่ผมประณามความโหดร้ายและไร้กฎหมายนั้น ผมก็ก้าวล้ำเส้นไปโดยพูดว่าเวลาแห่งการต่อต้านอย่างสันติได้สิ้นสุดลงแล้ว การต่อสู้แบบอหิงสาเป็นยุทธศาสตร์ที่ไม่ได้ผลและไม่สามารถจะล้มล้างการปกครองโดยชนส่วนน้อยผิวขาวซึ่งยอมทำทุกอย่างเพื่อที่จะรักษาอำนาจของตนไว้ให้ได้ ในตอนสุดท้ายของวันนั้น ผมพูดว่าความรุนแรงเป็นอาวุธเพียงอย่างเดียวที่จะทำลายการเหยียดผิวได้และเราจะต้องเตรียมตัวที่จะใช้อาวุธนั้นในอนาคต

ฝูงชนรู้สึกตื่นเต้นมาก โดยเฉพาะพวกคนหนุ่มสาวปรบมือและส่งเสียงเชียร์เป็นการใหญ่ พวกเขาพร้อมที่จะปฏิบัติตามที่ผมพูดในตอนนั้นและที่นั่นเลยทีเดียว ถึงตอนนั้นเองผมก็เริ่มร้องเพลงเพื่อเสรีภาพซึ่งคำร้องตอนหนึ่งบอกว่า “นั่นไง นั่นไงศัตรูของเรา!” ฝูงชนเริ่มส่งเสียงเชียร์และแสดงท่าทางก้าวร้าวไปทางที่เจ้าหน้าที่ตำรวจยืนอยู่ เจ้าหน้าที่ตำรวจมองอย่างลึกลับๆ และมีจำนวนหนึ่งที่ชี้มาที่ผมราวกับจะพูดว่า “แมนเดลา แกจะต้องเจอดีที่ทำอย่างนี้” ผมไม่สนใจ ในช่วงเวลาที่ร้อนแรงเช่นนั้นผมไม่ได้คิดถึงผลที่จะตามมา

แต่คำพูดของผมในคืนนั้น ไม่ได้หลุดออกมาโดยไม่ตั้งใจ รัฐบาลมัวแต่ยุ่งอยู่กับการใช้มาตรการต่างๆ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดเหตุการณ์อย่างการรณรงค์ทำทนายอำนาจรัฐขึ้นอีก ผมเริ่มที่จะวิเคราะห์การต่อสู้ในแง่มุมอื่น ความใฝ่ฝันของเอเอ็นซีก็คือเพื่อระดมการต่อสู้ของมวลชน เพื่อดึงคนงานและชาวนาของแอฟริกาได้เข้าร่วมในการรณรงค์ ให้มีกลุ่มคนเข้าร่วมอย่างกว้างขวางและมีพลังจนกระทั่งอาจจะสามารถเอาชนะการกดขี่ของคนขาวที่มีอยู่ในขณะนั้นได้ แต่รัฐบาลชาตินิยมทำให้การแสดงความไม่เห็นด้วยอย่างถูกต้องตามกฎหมายหรือการประท้วงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ผมมองว่ารัฐบาลจะกวาดล้างการประท้วงโดยชอบธรรมที่ชาวแอฟริกันส่วนใหญ่เข้าร่วม โดยใช้มาตรการที่รุนแรง รัฐตำรวจจะอยู่ไม่ไกลนัก

ผมเริ่มที่จะสงสัยว่าทั้งการประท้วงที่ถูกต้องตามกฎหมายและการประท้วงนอกรัฐธรรมนูญจะไม่สามารถทำได้ในไม่ช้า ในอินเดียนั้น คานธีต่อสู้กับอำนาจต่างชาติซึ่งมองการณ์ไกลและคำนึงถึงความเป็นจริงมากกว่า นั่นไม่ใช่ประเด็นเดียวกับคนผิวขาวชาวแอฟริกันในแอฟริกาได้ การต่อสู้แบบอหิงสาจะมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อคู่ต่อสู้ของคุณยึดถือกติกาเดียวกันกับคุณ แต่ถ้าหากการประท้วงอย่างสงบถูกตอบโต้ด้วยความรุนแรง ประสิทธิภาพของมันก็จะบั่นทอนลง สำหรับผมแล้วการไม่ใช้ความรุนแรงไม่ใช่หลักศีลธรรมแต่เป็นยุทธศาสตร์ ไม่มีความดีทางศีลธรรมใดๆ ในการใช้อาวุธที่ไม่มีประสิทธิภาพ แต่ความคิดของผมในเรื่องนี้ยังไม่ได้เกิดขึ้นในตอนนั้น และผมพูดเร็วเกินไป

แน่นอน คณะกรรมการบริหารระดับประเทศก็คิดเช่นนี้ ดังนั้นเมื่อพวกเขารู้ถึงคำปราศรัยของผม ผมก็ถูกตำหนิอย่างรุนแรงที่แสดงออกนอกกรอบนโยบายซึ่งเป็นที่ยอมรับกัน แม้ว่าฝ่ายบริหารบางคนจะเข้าใจในคำพูดของผม แต่ไม่มีใครสนับสนุนวิธีการพูดที่ขาดการควบคุมตนเองที่

ผมกระทำได้ไป พวกเขาตำหนิผมอย่างรุนแรง บอกว่านโยบายชั่วร้ายที่ผมเรียกร้องนั้นไม่เพียงแต่ยังไม่ถึงเวลาแต่ยังเป็นอันตรายอีกด้วย การพูดดังกล่าวอาจจะทำให้ศัตรูบดขยี้องค์กรอย่างสิ้นเชิงได้ ขณะที่ศัตรูมีความแข็งแกร่งและเรายังอ่อนแออยู่ ผมยอมรับในความเห็นเหล่านั้น และหลังจากนั้นผมก็กล่าวสนับสนุนนโยบายไม่ใช้ความรุนแรงต่อสาธารณชน แต่ในใจของผม ผมรู้ดีว่าการไม่ใช้ความรุนแรงไม่ใช่คำตอบ

ในเวลานั้น ผมมักจะถกเถียงอย่างดุเดือดกับฝ่ายบริหาร ในต้นปีค.ศ.1953 มุขมนตรี ลูทูลิ, แซด.เค.แมททิวส์ และผู้นำระดับสูงอื่นๆ ของเอเอ็นซีจำนวนมากได้รับเชิญให้เข้าร่วมประชุมพร้อมกับกลุ่มคนขาวซึ่งกำลังอยู่ระหว่างการจัดตั้งพรรค ลิเบอรัล หลังจากนั้นเมื่อมีการประชุมของคณะกรรมการบริหารของเอเอ็นซี พวกเราสองสามคนก็ขอรายงานการประชุมที่ไปร่วมกับพวกเสรีนิยมผิวขาว ผู้เข้าร่วมประชุมปฏิเสธโดยอ้างว่าพวกตนเข้าร่วมประชุมเป็นการส่วนตัวไม่ใช่ในฐานะสมาชิกเอเอ็นซี เรายังคงรีบร้อนพวกเขาอยู่เรื่อยจนในที่สุดศาสตราจารย์แมททิวส์ซึ่งเป็นนักกฎหมายก็พูดขึ้นว่ามันเป็นการสนทนาที่ผู้เข้าร่วมประชุมได้รับเกียรติให้เข้าร่วมเป็นการส่วนตัว และด้วยความโมโหจัดผมพูดขึ้นว่า “คุณเป็นผู้นำประเภทไหนถึงได้หารือกับพวกเสรีนิยมผิวขาวแล้วไม่ยอมให้พวกฟ็องท์เอเอ็นซีได้รู้บ้าง คุณนะมีปัญหา คุณเกรงกลัวและรู้สึกเป็นหนี้บุญคุณคนขาวอยู่ คุณใส่ใจความรู้สึกเขามากกว่าพวกฟ็องท์ชาวแอฟริกันของคุณเองเสียอีก”

คำพูดดังกล่าวทำให้ทั้งศาสตราจารย์แมททิวส์และมุขมนตรีลูทูลิโกรธมาก ศาสตราจารย์แมททิวส์ตอบว่า “แมนเดลา คุณรู้อะไรบ้างเกี่ยวกับคนขาว? ผมเป็นคนสอนคุณเองเรื่องเกี่ยวกับคนขาวทั้งหมดที่คุณรู้นั่นนะ แต่คุณก็ยังไม่รู้อยู่ดี แม้แต่ตอนนี้ที่คุณไม่ได้สวมใส่ชุดนักเรียนแล้วก็เถอะ” มุขมนตรีลูทูลิโกรธจัดแต่พูดอย่างใจเย็นว่า “เอาละ ถ้าคุณกล่าวหาว่าผมเกรงกลัวคนขาวละก็ ผมจะไม่ได้เถียงอะไรแต่จะลาออกจากตำแหน่ง ถ้าหากนั่นคือสิ่งที่คุณต้องการ ผมก็จะทำเช่นนั้น” ผมไม่รู้วาลูทูลิกำลังข่มขู่แต่คำขู่ของเขาทำให้ผมกลัว ผมพูดออกไปด้วยความโกรธไม่ทันได้คิด พูดโดยปราศจากความรับผิดชอบ และผมรู้สึกเสียใจมาก ผมจึงถอนคำพูดในทันทีและขอโทษท่าน ผมเป็นคนหนุ่มที่พยายามจะชดเชยความเฉยเมยของท่านด้วยการใช้ความรุนแรง

ขณะเดียวกับที่ผมกล่าวคำปราศรัยที่โซเฟียทาวน์ วอลเตอร์ ชิชูลูก็บอกกับผมว่าเขาได้รับเชิญให้เข้าร่วมการประชุมของเยาวชนและนักศึกษาเพื่อสันติภาพและมิตรภาพของโลกที่กรุงบูคาเรสต์ในฐานะแขกรับเชิญ ช่วงเวลาที่ได้รับเชิญทำให้เขาไม่มีโอกาสที่จะหารือกับคณะกรรมการบริหารระดับประเทศ ผมคิดว่าเขาควรจะไปและก็สนับสนุนให้เขาไป ไม่ว่าเขาจะได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการบริหารหรือไม่ก็ตาม วอลเตอร์จึงตัดสินใจที่จะไปและผมก็ช่วยเขาจัดหาหนังสือเดินทางทดแทนเอกสารซึ่งแสดงตนและฐานะพลเมืองของเขา (รัฐบาลไม่มีทางที่จะออกหนังสือเดินทางที่ถูกต้องให้เขาแน่) คณะดังกล่าวซึ่งนำโดยวอลเตอร์ ชิชูลู และคูมา น็อกเว เดินทางไปโดยสายการบินเพียงแห่งเดียวที่ยอมรับเอกสารดังกล่าว นั่นคือสายการบินเอล อัล

แม้ว่าผมจะถูกตำหนิจากคณะกรรมการบริหาร แต่ผมก็เชื่อว่าในไม่ช้านโยบายของพวกเขาตินิยมจะทำให้นโยบายไม่ใช้ความรุนแรงปฏิบัติได้น้อยลงและไม่มีประสิทธิภาพ วอลเตอร์ล่วงรู้ถึงความคิดของผม และก่อนที่เขาจะออกเดินทางผมก็แนะนำว่าเขาควรจะเดินทางไปเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนและหารือกับพวกนั้นถึงความเป็นไปได้ที่จะส่งอาวุธมาให้เราเพื่อทำการต่อสู้โดยใช้อาวุธ วอลเตอร์ชอบความคิดดังกล่าวและสัญญาว่าจะพยายาม

การกระทำดังกล่าวเป็นการตัดสินใจของผมเพียงคนเดียวและเป็นเรื่องที่ขัดกับธรรมเนียมปฏิบัติอย่างยิ่ง ในแง่หนึ่ง มันเป็นการกระทำของพวกเขา นักปฏิวัติเลือดร้อนที่ไม่ใคร่ครองใจรอบคอบ และกระทำการโดยขาดวินัย มันเป็นการกระทำของคนที่คับข้องใจจากความไร้จริยธรรมของการเหยียดผิวและความโหดร้ายของรัฐที่ปกป้องการเหยียดผิวดังกล่าว

การเดินทางเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนของวอลเตอร์ก่อให้เกิดปัญหาอย่างรุนแรงในคณะกรรมการบริหาร ผมรับหน้าที่ในการถ่ายทอดการแสดงความเสียใจของเขาต่อคณะกรรมการบริหาร โดยที่ไม่ได้พูดถึงคำขอต่างๆ ของผมต่อวอลเตอร์ ลูทูลิไม่เห็นด้วยกับการละเมิดแนวทางปฏิบัติของเอเอ็นซีดังกล่าว และศาสตราจารย์เมททิวส์แสดงความตกใจเกี่ยวกับการเดินทางเยือนประเทศสังคมนิยมของวอลเตอร์ คณะกรรมการบริหารสงสัยในเจตนาของวอลเตอร์และตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับคำอธิบายของผมในเรื่องนี้ มีสองสามคนที่ต้องการแสดงความไม่เห็นด้วยกับวอลเตอร์และผมอย่างเป็นทางการ แต่ในที่สุดก็ไม่มีใครทำเช่นนั้น

วอลเตอร์จัดการไปถึงเงินจนได้และผู้นำเงินก็ต้อนรับเขาอย่างอบอุ่น พวกเขากล่าวสนับสนุนการต่อสู้ของพวกเขา แต่ก็ยังหวั่นเกรงและระมัดระวังเมื่อวอลเตอร์หยิบยกประเด็นการต่อสู้โดยใช้อาวุธ พวกเขาเตือนวอลเตอร์ว่านั่นเป็นการกระทำที่โง่เขลา และตั้งข้อสงสัยว่าขบวนการปลดปล่อยของเราเป็นผู้ใหญ่พอที่จะทำให้ความพยายามนั้นเป็นความชอบธรรมแล้วหรือยัง วอลเตอร์กลับมาพร้อมกับกำลังใจเต็มเปี่ยมแต่ไม่มีปืนมาด้วย

ในโจฮันเนสเบิร์กนั้น ผมได้กลายมาเป็นคนเมืองไปแล้ว ผมสวมสูทโก้หรู ขับรถโกลด์โมบิลคันโต และผมรู้จักทุกชอกทุกมุมของเมือง ผมขับรถไปที่สำนักงานในเมืองทุกวัน แต่ในความเป็นจริง

แล้ว หัวใจของผมยังเป็นเด็กชนบทอยู่นั่นเอง และไม่มีสิ่งใดที่จะทำให้จิตใจของผมเข้มแข็งขึ้นได้ นอกจากท้องฟ้าสีคราม ท้องโล่งและหญ้าสีเขียว ในเดือนกันยายน เมื่อคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวกองทัพการเมืองของผมสิ้นสุดลง ผมจึงตัดสินใจฉวยโอกาสที่ได้รับเสรีภาพนั้นหลบออกจากเมืองใหญ่ ผมรับว่าความคิดหนึ่งที่เมืองเล็กๆชื่อวิลเลียร์ในออร์เรนจ์ ฟรี สเตท

การขับรถจากโจฮันเนสเบิร์กไปยังออร์เรนจ์ ฟรี สเตท ในเวลานั้นใช้เวลาหลายชั่วโมง ผมจึงออกเดินทางจากออร์แลนโดตั้งแต่ตีสาม ซึ่งเป็นเวลาที่ผมชอบออกเดินทางเสมอ ผมเป็นคนนอนตื่นเช้า และเวลาตีสามถนนว่างและเงียบ และเราสามารถที่จะอยู่ตามลำพังกับความคิดของตัวเอง ผมชอบเวลารุ่งสาง ชอบการเปลี่ยนแปลงระหว่างกลางวันและกลางคืน ซึ่งงดงามเสมอ มันยังเป็นเวลาที่สะดวกในการออกเดินทางด้วยเพราะว่าปกติจะไม่พบเจ้าหน้าที่ตำรวจ

จังหวัดออร์เรนจ์ ฟรี สเตท มีมนต์ลึกลับต่อผมมาก แม้ว่าจะมีพวกคนขาวที่แบ่งแยกเชื้อชาติอย่างสุดขั้วเรียกออร์เรนจ์ ฟรี สเตทว่าเป็นบ้านของพวกเขาก็ตาม พื้นที่ราบซึ่งเต็มไปด้วยฝุ่นโคลน สูดสายตา เพดานสีครามเบื้องบน ท้องฟ้าโพดสีเหลือง เหยียดยาวไม่มีที่สิ้นสุด สุ่มทุมพุ่มไม้ อาณาบริเวณของออร์เรนจ์ ฟรี สเตท ทำให้หัวใจของผมมีความสุข ไม่ว่าผมจะอยู่ในอารมณ์ใดก็ตาม เมื่อผมอยู่ที่นั่น ผมมีความรู้สึกว่ามีสิ่งใดจะขัดผมไว้ได้ รู้สึกว่าความคิดสามารถจะโลดแล่นไปได้ไกลและกว้างเท่ากับขอบฟ้า

ภูมิประเทศของออร์เรนจ์ ฟรี สเตท เต็มไปด้วยรอยประทับของนายพล คริสเตียน อาร์. เดอ เวท์ ท่านเป็นผู้บัญชาการของพวกบัวร์ที่มีพรสวรรค์และทำให้พวกอังกฤษแพ้ราบคาบในการรบหลายครั้งช่วงสงครามแองโกล-บัวร์ เป็นผู้ที่ปราศจากความกลัว หยิ่งทะนงและเที่ยงตรง ท่านคงจะเป็นวีรบุรุษของผมถ้าหากว่าท่านได้ต่อสู้เพื่อชาวแอฟริกันใต้ทั้งหมด ไม่ใช่เพียงเพื่อชนผิวขาวในแอฟริกาใต้เท่านั้น ท่านได้แสดงให้เห็นถึงความกล้าหาญและความสามารถในการใช้ทรัพยากรของ ผู้ที่เป็นรองในการต่อสู้ และอาณาเขตของกองทัพที่หุรหุรน้อยกว่าแต่มีความรักชาติ ซึ่งต่อสู้กับเครื่องจักรกลในการรบที่ถูกนำมาทดสอบในขณะนั้น ขณะที่ผมขับรถไป ผมก็นึกจินตนาการถึงที่ซ่อนของกองทัพของนายพลเดอ เวท์ และสงสัยว่าวันหนึ่งมันจะกลายมาเป็นที่หลบภัยของพวกกบฏชาวแอฟริกันด้วยหรือไม่

การขับรถไปยังวิลเลียร์ทำให้ผมมีความกระฉับกระเฉงขึ้นอย่างมาก และตอนที่ผมเดินเข้าไปในอาคารหลังเล็กซึ่งเป็นที่ตั้งของศาลในเช้าของวันที่ 3 กันยายนนั้น ผมคิดว่าตัวเองปลอดภัย แต่กลับพบกับเจ้าหน้าที่ตำรวจกลุ่มหนึ่งที่รอคอยผมอยู่ โดยที่ยังไม่ได้ทักทายกันซักคำ พวกเขาก็ต้อนรับผมด้วยคำสั่งให้ผมลาออกจากเอเอ็นซี ให้อยู่เฉพาะในเขตโจฮันเนสเบิร์กและห้ามผมเข้าร่วมการประชุมหรือการชุมนุมใดๆ เป็นเวลาสองปี ทั้งนี้ เป็นไปตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการปราบปรามลัทธิคอมมิวนิสต์ ผมรู้ว่ามาตรการเช่นนี้จะต้องมาถึงสักวัน แต่ไม่เคยคิดว่าจะต้องมารับคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวกองทัพการเมืองในหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลอย่างวิลเลียร์เช่นนี้

ตอนนั้นผมอายุสามสิบห้าปี และคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองครั้งใหม่ที่มีความรุนแรงมากขึ้นนี้ทำให้การทำงานให้แก่เอเอ็นซีของผมซึ่งดำเนินมาเป็นเวลานานถึงเกือบสิบปีต้องยุติลง สิบปีซึ่งเป็นระยะเวลาที่ผมได้ตื่นตัวและเติบโตทางการเมือง ตลอดจนค่อยๆ ผูกพันกับการต่อสู้ซึ่งกลายมาเป็นชีวิตของผมไปแล้ว ตั้งแต่นั้นไป การกระทำและแผนการทั้งปวงของผมในนามของเอเอ็นซีตลอดจนการต่อสู้เพื่อเสรีภาพจะกลายเป็นความลับและไม่ถูกต้องตามกฎหมาย และเมื่อได้รับคำสั่งนั้น ผมจะต้องเดินทางกลับไปยังโจฮันเนสเบิร์กในทันที

คำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองดังกล่าวผลักดันผมให้ออกจากศูนย์กลางของการต่อสู้มาอยู่ขอบสนาม จากบทบาทที่มีความสำคัญอย่างยิ่งมาเป็นผู้สนับสนุน แม้ว่าบ่อยครั้งที่ผมจะให้คำปรึกษาและสามารถจะชี้นำทิศทางของเหตุการณ์ได้ แต่ผมก็ทำอยู่ห่างๆ และเมื่อได้รับการร้องขออย่างจริงจังเท่านั้น ผมไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นอวัยวะที่สำคัญของร่างกายอย่างหัวใจ ปอด หรือกระดูกสันหลัง อีกต่อไป แต่รู้สึกเหมือนเป็นแขนขาที่เก้งก้าง แม้ว่าจะเป็นนักต่อสู้เพื่อเสรีภาพ แต่อย่างน้อยในช่วงเวลานั้น เราก็ต้องเชื่อฟังกฎหมาย และในเวลานั้นถ้าหากผมละเมิดคำสั่งห้ามจะต้องโทษจำคุกซึ่งไม่เกิดประโยชน์ใดๆ ต่อทั้งเอเอ็นซีและตัวผมเอง เรายังไม่ถึงจุดที่จะทำการปฏิวัติอย่างเปิดเผย เมื่อถึงจุดนั้นเราจะต่อสู้กับระบบอย่างเปิดเผยโดยไม่คำนึงถึงว่าจะเกิดอะไรขึ้น ในตอนนั้นเราเชื่อว่าการรวมตัวกันได้ดีเกินกว่าดีดๆ เมื่อผมถูกบังคับให้ลาออกจากเอเอ็นซีนั้น องค์กรต้องหาคณะมาแทนที่ผม และไม่ว่าผมจะอยากให้เป็นอย่างไรก็ตาม ผมไม่สามารถที่จะมีอำนาจอย่างที่ผมเคยมีได้อีกต่อไป ขณะที่ขับรถกลับไปยังโจฮันเนสเบิร์กนั้น ทิวทัศน์ของออร์เรนจ์ ฟรี สเตทไม่ได้สร้างความประทับใจให้กับผมเหมือนเช่นเคย

ตอนที่ผมได้รับคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองนั้น เป็นเวลาที่กำลังจะมีการประชุมเอเอ็นซี สาขาทรณสวาลในเดือนถัดไป และผมได้เตรียมร่างสุนทรพจน์ที่จะกล่าวในฐานะประธานไว้เรียบร้อยแล้ว สุนทรพจน์ดังกล่าวถูกอ่านในที่ประชุมโดยแอนดรู คูเนเน สมาชิกคนหนึ่งของคณะกรรมการบริหาร ในสุนทรพจน์นั้นซึ่งในเวลาต่อมารู้จักกันในนาม “การเดินทางที่ไม่ง่ายดายสู่เสรีภาพ” ซึ่งผมเอามาจากคำกล่าวของยาواهราล เนห์รูนั้น ผมกล่าวว่าตอนนี้มวลชนจะต้องเตรียมพร้อมสำหรับการต่อสู้ทางการเมืองรูปแบบใหม่ กฎหมายและกลยุทธใหม่ของรัฐบาลได้ทำให้รูปแบบเดิมของการประท้วงของมวลชนอันได้แก่ การประชุมในที่สาธารณะ การออกแถลงการณ์ต่อสื่อมวลชน การถอยจาก เป็นสิ่งที่อันตรายและเป็นการทำลายตัวเองอย่างยิ่ง หนังสือพิมพ์ต่างๆ ปฏิเสธที่จะตีพิมพ์แถลงการณ์ของเรา และสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ปฏิเสธที่จะพิมพ์ใบปลิวของเรา ทั้งหมดนี้ล้วนมาจากความกลัวถูกดำเนินคดีภายใต้พระราชบัญญัติว่าด้วยการปราบปรามลัทธิคอมมิวนิสต์ “พัฒนาการเหล่านี้ทำให้ต้องมีการปฏิรูปรูปแบบใหม่ของการต่อสู้ทางการเมือง วิธีการเก่าๆ” ผมกล่าว “จะฆ่าพวกเราเอง”

“ทั้งประชาชนที่ถูกกดขี่และผู้กดขี่ ตอนนี้กำลังบ้าคลั่ง วันแห่งการชี้ชะตาระหว่างพลังแห่งเสรีภาพและพลังแห่งการต่อต้านอยู่ไม่ห่างไกลนัก ผมไม่มีความสงสัยเลยแม้แต่น้อยว่าเมื่อวันนั้นมาถึงความจริงและความยุติธรรมจะต้องชนะ....ความรู้สึกรักของประชาชนที่ถูกกดขี่ไม่เคยเข้มข้นมากไปกว่านี้ ความเดือดร้อนแสนสาหัสของประชาชนผลักดันให้พวกเขาต่อต้านด้วยชีวิตก่อนโยบายอันน่าขยะแขยงของพวกอันธพาลที่ปกครองประเทศ การโค่นล้มการกดขี่ได้รับมอบอำนาจโดยมนุษยชาติและเป็นความปรารถนาสูงสุดของเสรีชนทุกคน”

ในเดือนเมษายน ปีค.ศ.1954 สภานายความในทรณสวาลได้ยื่นต่อศาลสูงขอให้ปลดชื่อผมออกจากการเป็นทนายความที่ได้รับอนุญาตเนื่องจากกิจกรรมทางการเมืองที่ผมกระทำในการรณรงค์ท้าทายอำนาจรัฐ โดยกล่าวว่ากระทำดังกล่าวไม่ใช่การกระทำของนักวิชาชีพและไม่มีเกียรติ คำร้องนี้เกิดขึ้นในเวลาที่บริษัทแมนเดลา และ ทัมโบ กำลังรุ่งเรืองและผมต้องเดินทางไปศาลสัปดาห์ละหลายสิบครั้ง

เอกสารดังกล่าวถูกส่งไปยังสำนักงานของผมและทันทีที่การถอดถอนชื่อผมถูกเผยแพร่ ออกไป ผมก็เริ่มได้รับการสนับสนุนและช่วยเหลือมากมาย ผมได้รับข้อเสนอที่จะช่วยเหลือแม้แต่จากทนายความผิวขาวชาวแอฟริกันที่มีชื่อเสียงจำนวนมาก หลายคนในจำนวนนี้เป็นผู้สนับสนุนพรรคชาตินิยม แต่พวกเขาเชื่อว่าการถอดถอนผมมีอคติและไม่ยุติธรรม การตอบโต้ของพวกเขาทำให้ผมเห็นว่า แม้แต่ในหมู่นักวิชาชีพที่แบ่งแยกเชื้อชาติในแอฟริกาได้ การผจญภัยทางวิชาชีพบางครั้งก็อยู่เหนือเรื่องผิว และทำให้ผมเห็นว่ายังคงมีทนายความและผู้พิพากษาจำนวนมากที่ปฏิเสธที่จะเป็นตรายางให้กับรัฐบาลที่ไร้ศีลธรรม

คดีของผมว่าความโดยวอลเตอร์ ฟ็อลลัค คิว.ซี. ประธานสภานายความแห่ง

โจฮันเนสเบิร์ก ในเวลาที่ผมได้วอลเตอร์ พ็อลล์มาช่วยนั้น ผมได้รับคำแนะนำว่าควรหาคนที่
ไม่เกี่ยวข้องกับการรณรงค์ เพราะจะส่งอิทธิพลในทางบวกต่อทนายในทรานสवाल ในท้ายที่สุด เรา
ก็ได้ วิลเลียม แอรอนซอน มาเป็นทนายความหลัก เขาเป็นหัวหน้าของบริษัทกฎหมายที่เก่าแก่ที่สุด
แห่งหนึ่งในโจฮันเนสเบิร์ก คนทั้งสองว่าความให้ผมโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใดๆ เราคัดค้านว่าการ
กระทำการดังกล่าวเป็นการขัดกับแนวคิดเรื่องความยุติธรรม และว่าผมมีสิทธิที่จะต่อสู้เพื่อความเชื่อทาง
การเมืองของผม ซึ่งเป็นสิทธิของทุกคนในประเทศซึ่งปกครองโดยระบบกฎหมาย

แต่ข้อโต้แย้งที่มีน้ำหนักมากเป็นของพ็อลล์ซึ่งใช้คดีของผู้ชายคนหนึ่งชื่อสตริจดอร์น
ซึ่งถูกจับกุมระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองพร้อมกับบี.เจ. วอร์สเตอร์ ซึ่งต่อมาได้กลายมาเป็นนาย
รัฐมนตรี ทั้งคู่ถูกคุมขังเนื่องจากเข้าข้างพวกนาซีและพยายามหลบหนีแต่ไม่สำเร็จ
สตริจดอร์นถูกตัดสินว่ามีความผิดฐานขโมยรถ ต่อมา หลังจากที่เขาได้รับการปล่อยตัวแล้ว เขาก็ยื่น
ขอต่อสภาพทนายความให้รับเข้าเป็นทนายความ พ็อลล์ กล่าว “แม้ว่าแมนเดลาจะได้ก่ออาชญา
กรรมดังกล่าว แต่ก็มีความแตกต่างระหว่างสตริจดอร์นและแมนเดลา เนื่องจากแมนเดลาไม่ใช่พวก
ชาตินิยม และแมนเดลาไม่ใช่คนขาว”

ผู้พิพากษาแรมส์บ็อททอมซึ่งเป็นผู้พิจารณาคดีนี้ เป็นตัวอย่างหนึ่งของผู้พิพากษาที่ปฏิเสธ
ที่จะเป็นกระบอกเสียงให้แก่พวกชาตินิยมและได้แสดงความเป็นอิสระของศาล คำพิพากษาของ
ท่านในคดีนี้สนับสนุนข้อเรียกร้องของเราที่ว่าผมมีสิทธิที่จะรณรงค์เพื่อความเชื่อทางการเมืองของ
ผมแม้ว่าการกระทำการดังกล่าวจะเป็นการต่อต้านรัฐบาล และท่านยกเลิกการถอดถอนผมของสภา
ทนายความแห่งทรานสवाल พร้อมทั้งสั่งให้สภาพทนายความจ่ายค่าดำเนินการทางศาลทั้งหมดเอง ซึ่ง
เป็นคำพิพากษาที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน

การรณรงค์ต่อต้านการย้ายถิ่นที่อยู่ในไซเปียวทาวน์เป็นการต่อสู้ที่ดำเนินไปอย่างยาวนาน เราเชื่อมั่นในจุดยืนของเรา เช่นเดียวกันที่รัฐบาลก็เชื่อมั่นในจุดยืนของตน ตลอดปีค.ศ. 1954 ไปจนถึงปี ค.ศ. 1955 มีการเดินขบวนสัปดาห์ละสองครั้งคือในเย็นวันพุธและเย็นวันอาทิตย์ มีนักพูดคนแล้ว คนเล่าขึ้นมาประณามแผนการของรัฐบาล เอเอ็นซีและสมาคมควบคุมอัตราการจ้างงานภายใต้การ นำของ ดร.ซูมาทำการประท้วงรัฐบาลเป็นจดหมายและฎีกา เราทำการรณรงค์ต่อต้านการย้ายที่อยู่ ด้วย

คำขวัญที่ว่า “ข้ามศพเราไปก่อน” ซึ่งมักจะตะโกนจากเวทีและมีผู้ฟังตะโกนขานรับ ในคืนวันหนึ่ง มันถึงกับปลุกเร้าดร.ซูมาผู้ซึ่งปกติค่อนข้างระมัดระวังให้หลุดคำขวัญที่เต็มไปด้วยพลังซึ่งเคยใช้ ระดม่นักรบชาวแอฟริกันในช่วงศตวรรษที่ผ่านมาคือ “ศัตรูจับว้าว ควายของเราไป พวกเจ้าขี้ขลาด!”

รัฐบาลกำหนดวันในการโยกย้ายคือวันที่ 9 กุมภาพันธ์ ปีค.ศ. 1955 เมื่อใกล้ถึงวัน โอลิเวอร์ ทัมโบ กับผมต้องเข้าไปในเมืองทุกวันเพื่อพบปะกับผู้นำท้องถิ่น หรือถึงแผนการและความเคลื่อนไหวตามความสามารถทางอาชีพของเรา เพื่อช่วยเหลือผู้ที่ถูกบังคับให้ออกจากพื้นที่หรือถูกดำเนินคดี เราพยายามที่จะพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าเอกสารของรัฐบาลมักจะไม่ถูกต้อง และดังนั้นคำสั่งให้โยกย้ายหลายคำสั่งเป็นสิ่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย แต่นี่เป็นเพียงมาตรการชั่วคราวเท่านั้น รัฐบาลไม่มีทางยอมให้ความไม่ชอบด้วยกฎหมายจำนวนเล็กน้อยมาขวางทางได้

ก่อนกำหนดการโยกย้ายเพียงเล็กน้อย ได้มีการวางแผนเพื่อประชุมมวลชนครั้งพิเศษขึ้นที่ จัตุรัสเพื่อเสรีภาพ มีประชาชนจำนวนหนึ่งหมื่นคนมาชุมนุมกันเพื่อฟังมุขมนตรีวิทูลีปราศรัย แต่เมื่อท่านเดินทางมาถึงโจฮันเนสเบิร์กท่านก็ได้รับคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมือง ซึ่งบังคับให้ ท่านต้องเดินทางกลับไปนาทาล

* * *

คืนก่อนการโยกย้าย โจ โมดิส หนึ่งในผู้นำท้องถิ่นของเอเอ็นซีที่อุทิศตัวที่สุด ต้องกล่าวปราศรัยต่อ ที่ประชุมอันเคร่งเครียดของนักเคลื่อนไหววัยฉกรรจ์กว่าห้าร้อยคน คนพวกนั้นคาดหวังว่าเอเอ็นซี จะสั่งให้พวกเขาทำการทำลายเจ้าหน้าที่ตำรวจและกองทัพบก พวกเขเตรียมที่จะตั้งสิ่งกีดขวางในตอนกลางคืน และเผชิญหน้ากับตำรวจด้วยอาวุธและอะไรก็ตามที่สามารถหามาได้ในวันรุ่งขึ้น พวกเขาคิดว่าคำขวัญของเราหมายความว่าสิ่งที่พูด ที่ว่าไซเปียวทาวน์จะย้ายได้ก็ต่อเมื่อข้ามศพพวกเราไปก่อน

แต่หลังจากการหารือกับบรรดาผู้นำของเอเอ็นซีรวมทั้งตัวผมเองแล้ว โจได้บอกให้พวกเขาฉกรรจ์สงบสติอารมณ์ลง พวกเขารู้สึกว่าถูกทรยศ แต่เรามีความเชื่อว่าความรุนแรงจะนำมาซึ่งหายนะ เราได้ชี้ให้พวกเขาเห็นว่าการก่อจลาจลต้องมีการวางแผนมาอย่างระมัดระวังมาก่อน มิฉะนั้นมันจะกลายเป็นการฆ่าตัวตาย เรายังไม่พร้อมที่จะเผชิญหน้ากับศัตรูอย่างนั้น

เมื่อถึงรุ่งสางที่เต็มไปด้วยเมฆหมอกของวันที่ 9 กุมภาพันธ์ เจ้าหน้าที่ตำรวจและกองทหารจำนวน 4,000 นายเข้าล้อมตัวเมืองไว้ขณะที่บรรดาคนงานรื้อบ้านเรือนที่ว่างเปล่า และรถบรรทุกของรัฐบาลก็เริ่มเคลื่อนย้ายครอบครัวต่างๆ จากโซเฟียทาว์นไปยังมิโดว์แลนด์ คืนก่อนหน้านั้น เอเอ็นซีได้อพยพหลายครอบครัวไปอยู่กับครอบครัวที่สนับสนุนเอเอ็นซีซึ่งเราได้จัดเตรียมไว้ล่วงหน้าทีมนักข่าวในเมืองโซเฟียทาว์น แต่การทำงานของเรายังไม่พอและช้ามาก และเป็นเพียงมาตรการทดแทนเท่านั้น กองทหารและตำรวจมีประสิทธิภาพและไร้ความปรานี หลังจากนั้นสองสามสัปดาห์การต่อต้านของเราที่ล่มลง ผู้นำท้องถิ่นของเราส่วนใหญ่ถูกคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองหรือไม่ก็ถูกจับกุม และในที่สุดโซเฟียทาว์นก็ตายไป ไม่ใช่ด้วยเสียงปืนแต่เป็นเสียงของรถบรรทุกและฆ้อนขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่อย่างต่อเนื่อง

ตามปกติเราจะสามารถคาดคะเนความเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เรากำลังอ่านในหนังสือพิมพ์ของวันรุ่งขึ้นได้ถูกต้อง แต่เมื่อคุณอยู่ใจกลางของการต่อสู้ที่ร้อนแรงทางการเมืองแล้ว คุณมีเวลาเพียงน้อยนิดที่จะพินิจพิเคราะห์ เราได้ทำความผิดพลาดมากมายในการณรงค์ต่อต้านการย้ายที่อยู่บริเวณตะวันตกและได้บทเรียนมากมาย “ข้ามศพเราไปก่อน” เป็นคำขวัญที่มีสีสัน แต่มันพิสูจน์ให้เห็นว่าเป็นตัวขัดขวางและช่วยเหลือในเวลาเดียวกัน คำขวัญเป็นความเชื่อมโยงที่สำคัญระหว่างองค์กรและมวลชนที่องค์กรนั้นพยายามจะชี้นำ มันควรจะเรียบเรียงความทุกข์ยากบางอย่างเข้าเป็นคำพูดที่กระต๊อกระต๋อมและปลุกกระดมประชาชนให้ต่อสู้กับสิ่งนั้น คำขวัญของเราตรงกับความคิดของประชาชน แต่มันทำให้พวกเขาเชื่อว่าเราจะต่อสู้จนตัวตายเพื่อต่อต้านการโยกย้ายที่อยู่ความจริงแล้วเอเอ็นซีไม่ได้เตรียมการที่จะทำเช่นนั้นเลย

เราไม่ได้ให้ทางเลือกแก่ประชาชนในการย้ายไปมิโดว์แลนด์ เมื่อประชาชนในโซเฟียทาว์นตระหนักว่าเราไม่สามารถหยุดยั้งรัฐบาลได้ รวมทั้งไม่สามารถหาบ้านเช่าที่อื่นให้พวกเขาได้ การต่อต้านก็ลดลงและการหลั่งไหลของประชาชนไปยังมิโดว์แลนด์ก็เพิ่มขึ้น ผู้เช่าหลายรายย้ายไปด้วยความสมัครใจเพราะพวกเขาเห็นว่าจะได้บ้านที่มีเนื้อที่มากขึ้นและสะอาดมากขึ้นในมิโดว์แลนด์ เราลืมนึกถึงเรื่องความแตกต่างระหว่างพวกเจ้าของที่ดินและผู้เช่าไป คือขณะที่เจ้าของที่ดินมีเหตุผลมากมายที่จะอยู่ ผู้เช่าหลายรายมีแรงจูงใจที่จะย้ายไป เอเอ็นซีถูกวิพากษ์วิจารณ์จากผู้สนับสนุนชาวแอฟริกันจำนวนมาก กล่าวหาว่าผู้นำเอเอ็นซีปกป้องผลประโยชน์ของเจ้าของที่ดินบนความทุกข์ยากของผู้เช่า

บทเรียนที่ผมได้รับการณรงค์ครั้งนั้นคือ เราไม่มีทางเลือกนอกจากการต่อต้านโดยใช้อาวุธและความรุนแรง ครั้งแล้วครั้งเล่าที่เราไม่ได้ใช้ความรุนแรงเป็นอาวุธเราเพียงแต่กล่าวสุนทรพจน์ เจรจาโดยใช้ผู้แทน ข่มขู่ เคนขบวน หุยงานประท้วง หลบหลีก เข้าคุกโดยสมัครใจ ทั้งหมดล้วนล้มเหลว เนื่องจากไม่ว่าเราจะทำอะไร เราจะพบกับการต่อต้านอย่างแข็งกร้าว นักต่อสู้เพื่อเสรีภาพเรียนรู้ผ่านความยากลำบากกว่าผู้กดขี่คือผู้ที่กำหนดรูปแบบของการต่อสู้ และผู้ที่ถูกกดขี่ไม่มี

ทางเลือกนอกจากจะต้องใช้วิธีเดียวกับที่ผู้กดขี่ใช้ ถึงจุดหนึ่งแล้วมีทางเลือกก็คือเราจะต้องใช้ไฟสู้กับไฟ

การศึกษาเป็นเครื่องจักรที่สำคัญของการพัฒนาบุคลากร ด้วยการศึกษานั้นเองที่ลูกสาวของชวานาจะกลายมาเป็นหมอได้ และลูกชายของคนงานเหมืองจะกลายมาเป็นหัวหน้าเหมือง ลูกของคนงานในฟาร์มก็สามารถจะกลายมาเป็นประธานาธิบดีของประเทศอันยิ่งใหญ่ได้ ความแตกต่างระหว่างบุคคลขึ้นอยู่กับสิ่งที่เราสร้างขึ้นจากสิ่งที่เรามีอยู่ ไม่ใช่สิ่งที่เราได้รับมาจากผู้อื่น

นับตั้งแต่เริ่มต้นศตวรรษ ชาวแอฟริกันเป็นหนี้โบสถ์และมิชชันนารีต่างชาติในเรื่องโอกาสทางการศึกษาเนื่องจากพวกเขาได้สร้างโรงเรียนและให้เงินอุดหนุน ภายใต้การปกครองของพรรคยูไนเต็ด(United Party) หลักสูตรในโรงเรียนมัธยมสำหรับชาวแอฟริกันและในโรงเรียนมัธยมสำหรับคนขาวนั้นเหมือนกันในสาระสำคัญ โรงเรียนของพวกเขามิชชันนารีทำให้ชาวแอฟริกันได้รับการศึกษาภาษาอังกฤษแบบตะวันตกเช่นตัวผมเอง เราเสียเปรียบเฉพาะสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีน้อยกว่า ไม่ใช่ด้วยความสามารถในการอ่าน หรือคิด หรือฝัน

แม้ว่าก่อนที่พวกชาตินิยมจะเข้ามามีอำนาจ ความไม่เท่าเทียมในการให้ทุนอุดหนุนด้านการศึกษาที่บ่งบอกถึงการศึกษาแบบแบ่งแยกเชื้อชาติ รัฐบาลใช้เงินเพื่อนักเรียนผิวขาวประมาณหกเท่าของเงินที่ใช้ไปกับนักเรียนแอฟริกัน การศึกษาไม่ได้จัดให้เปล่าสำหรับชาวแอฟริกัน จะให้เปล่าก็เฉพาะชั้นประถมเท่านั้น เด็กชาวแอฟริกันในวัยเรียนน้อยกว่าครึ่งที่ได้เข้าโรงเรียน และมีชาวแอฟริกันจำนวนน้อยมากที่ได้รับประกาศนียบัตรประโยคมัธยมศึกษา

แม้ว่ารัฐบาลจะให้การศึกษแก่ชาวแอฟริกันเพียงเท่านี้แต่พวกชาตินิยมก็ยังไม่พอใจ ชาวแอฟริกันขาวไม่ค่อยจะกระตือรือร้นในการให้การศึกษแก่ชาวแอฟริกันนัก เนื่องจากมองว่าเป็นการเสียเวลาเปล่า เพราะชาวแอฟริกันเป็นคนไม่เอาเรื่องเอาจัง เกียจคร้านและไม่ว่าจะให้การศึกษาก็สักเพียงใดก็ไม่สามารถจะแก้ไขได้ ชาวแอฟริกันขาวมักจะคัดค้านการให้ชาวแอฟริกันเรียนภาษาอังกฤษ เนื่องจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศสำหรับชาวแอฟริกันขาว และเป็นภาษาเพื่อการปลดปล่อยสำหรับเรา

ในปีค.ศ. 1953 รัฐสภาซึ่งพวกชาตินิยมมีเสียงข้างมากได้ผ่านพระราชบัญญัติการศึกษาสำหรับชาวบันตู ซึ่งพยายามที่จะยุติการเหยียดผิวไว้บนการศึกษาของชาวแอฟริกัน พระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวโยกย้ายการควบคุมการศึกษาของชาวแอฟริกันจากกรมการศึกษาไปยังกรมกิจการชนพื้นเมืองที่น่ารังเกียจอย่างยิ่ง ภายใต้พระราชบัญญัติฉบับดังกล่าว โรงเรียนระดับประถมและมัธยมซึ่งบริหารงานโดยโบสถ์และมิชชันนารีถูกกำหนดให้เลือกระหว่างส่งมอบโรงเรียนของพวกเขาให้แก่รัฐบาลหรือจะยอมรับเงินสนับสนุนซึ่งลดลงเรื่อยๆ คือต้องเลือกระหว่างการที่รัฐบาลเข้ามาดูแลด้านการศึกษาสำหรับชาวแอฟริกันหรือจะไม่มีการศึกษาสำหรับชาวแอฟริ

กันเสียเลย ครูชาวแอฟริกันจะไม่ได้รับอนุญาตให้วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลหรือผู้บริหารโรงเรียนคนใด มันเป็นการกีดกันทางปัญญา ซึ่งเป็นทางหนึ่งในการสร้างความด้อยกว่าให้แก่ชาวแอฟริกัน

ดร.เฮ็นดริก เวอร์เวิร์ด รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการศึกษาของชาบบันตูอธิบายว่า การศึกษา “จะต้องฝึกและสอนประชาชนให้สอดคล้องกับโอกาสในชีวิตของพวกเขา” ความหมายของท่านก็คือว่าชาวแอฟริกันไม่เคยมีและจะไม่มีโอกาสใดๆ ดังนั้น จะให้การศึกษาพวกเขาไปทำไม? “ไม่มีที่สำหรับชาบบันตูในชุมชนชาวยุโรปที่อยู่เหนือระดับผู้ใช้แรงงาน” เขากล่าว พุฒสั้นๆ ก็คือชาวแอฟริกันควรได้รับการฝึกฝนให้เป็นลูกจ้าง ให้อยู่ในฐานะที่ด้อยกว่าคนขาวนั่นเอง

สำหรับเอเอ็นซีแล้ว พระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวเป็นมาตรการที่ชั่วร้ายมาก เพราะตั้งใจที่จะขัดขวางความก้าวหน้าทางวัฒนธรรมของชาวแอฟริกันทั้งปวง และถ้าหากมีผลบังคับใช้แล้วจะทำให้การต่อสู้เพื่อเสรีภาพของชาวแอฟริกันต้องถอยหลังอย่างถาวร ชาวแอฟริกันรุ่นหลังทั้งหมดจะขาดขวัญกำลังใจ ดังที่ศาสตราจารย์แมททิวส์ได้เขียนไว้ในเวลานั้นว่า “การศึกษาย่างทิ้งๆ ขว้างๆ และด้อยกว่าในโรงเรียนของเวอร์เวิร์ดเลวร้ายยิ่งกว่าการไม่มีการศึกษาเสียเลย”

พระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวและถ้อยแถลงที่หยาบกระด้างของเวอร์เวิร์ด ก่อให้เกิดความไม่พอใจอย่างกว้างขวางทั้งในกลุ่มคนดำและคนขาว โบสถ์คริสต์นิกายทั้งหมดต่อต้านมาตรการใหม่นี้ ยกเว้นนิกายปฏิรูปของชาวดัตช์ซึ่งสนับสนุนการแบ่งแยกเชื้อชาติและนิกายลูเทอรัน แต่การรวมตัวกันของฝ่ายต่อต้านมีเพียงแค่การประณามนโยบายดังกล่าว ไม่ได้ต่อต้านนโยบาย พวกแองกลิคันส์ ซึ่งเป็นพวกที่บ้าบิ่นที่สุดและวิพากษ์วิจารณ์นโยบายใหม่นี้อย่างต่อเนื่องถูกแบ่งออกเป็นสองพวก บิชอปแอมบรอส รีฟส์แห่งโจฮันเนสเบิร์กดำเนินมาตรการรุนแรงด้วยการปิดโรงเรียน ซึ่งมีนักเรียนลงทะเบียนทั้งหมดหนึ่งหมื่นคน แต่อาคิบิชอปแห่งโบสถ์ในแอฟริกาใต้ซึ่งกระตือรือร้นที่จะคืบคลานออกจากห้องถนอม ได้ส่งมอบโรงเรียนที่เหลือให้แก่รัฐบาล แม้ว่าพวกเขาจะประท้วงในเรื่องนี้ก็ตาม และโบสถ์อื่นๆ ทั้งหมดก็ทำเช่นเดียวกันยกเว้นของพวกโรมันแคทอลิก, เดอะ เซเวน เดย์ แอดเวนทิส และ สหพันธอูบาสา อูบาสิกา นักปฏิรูปชาวยิว ซึ่งดำเนินการต่อไปโดยไม่ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาล แม้แต่โบสถ์เวสเลย์นของพระองค์เองก็ส่งมอบนักเรียนชาวแอฟริกันจำนวนสองแสนคนให้แก่รัฐบาล ถ้าหากโบสถ์อื่นๆ ทั้งหมดทำตามตัวอย่างของผู้ที่ต่อต้านแล้ว รัฐบาลจะต้องเผชิญกับทางตันซึ่งอาจจำเป็นต้องยอมประนีประนอมก็ได้ แต่การณกลับไม่เป็นเช่นนั้น รัฐบาลจึงเหยียบย่ำเราได้

การเปลี่ยนการควบคุมการศึกษาของชาวแอฟริกันไปยังกรมกิจการชนพื้นเมืองนั้นกำหนดว่าจะเริ่มมีผลบังคับในวันที่ 1 เมษายน ปีค.ศ. 1955 และเอเอ็นซีก็เริ่มหาหรือถึงแผนการที่จะคว่ำบาตรโรงเรียนซึ่งจะเริ่มเปิดเรียนในวันนั้น การหาหรืออย่างลับๆ ในคณะกรรมการบริหารมาถึงประเด็นที่ว่าเราควรจะเรียกร้องให้ประชาชนออกมาประท้วงเป็นระยะเวลาช่วงหนึ่ง หรือว่าจะคว่ำบาตรโรงเรียนเป็นการถาวรเพื่อทำลายพระราชบัญญัติการศึกษาของชาบบันตูก่อนที่มันจะฝังรากลึก การ

หารือเป็นไปอย่างดุเดือด และทั้งสองฝ่ายโต้แย้งกันอย่างรุนแรง ข้อโต้แย้งของฝ่ายที่ต้องการให้คว่ำบาตรโดยไม่มีที่สิ้นสุดคือว่า การศึกษาที่จัดให้ชาวบ้านดูเป็นยาพิษที่ไม่สามารถจะดื่มได้แม้จะต้องตายเพราะความกระหาย ดังนั้นการยอมรับมันในรูปแบบใดๆ ก็ตามจะก่อให้เกิดความเสียหายที่ไม่อาจเยียวยาได้ พวกเขาได้ว่าประเทศกำลังอยู่ในภาวะที่ใกล้ระเบิดและประชาชนกระหายที่จะได้อะไรมากกว่าเพียงแค่การประท้วง

แม้ว่าผมจะมีชื่อเสียงว่าเป็นคนอารมณ์ร้อน แต่ผมก็รู้สึกอยู่เสมอว่าองค์กรไม่ควรที่จะสัญญาว่าจะทำอะไรมากกว่าที่สามารถทำได้ มิฉะนั้นประชาชนจะขาดความมั่นใจในองค์กร ผมมีจุดยืนว่าความเคลื่อนไหวของเราไม่ควรจะอยู่บนพื้นฐานของการตัดสินใจที่เลื่อนลอย แต่ควรอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง การคว่ำบาตรโดยไม่มีกำหนดเวลาสิ้นสุดนั้นจะต้องใช้กลไกที่กว้างขวางและทรัพยากรมหาศาลซึ่งเราไม่มี และจากการรณรงค์หลายครั้งในอดีตไม่ได้แสดงให้เห็นว่าเราสามารถจะดำเนินการเช่นนั้นได้ เห็นได้ชัดว่ามันเป็นไปได้ที่เราจะสร้างโรงเรียนของเราเองขึ้นมาได้เร็วพอที่จะรองรับนักเรียนหลายแสนคนได้ และถ้าหากเราไม่ได้เสนอทางเลือกให้แก่คนของเรา เราก็เกือบจะไม่ได้ทำอะไรพวกเขาเลย ดังนั้นผมและคนอื่นๆ อีกหลายคนจึงเสนอให้มีการคว่ำบาตรเป็นเวลาหนึ่งสัปดาห์

คณะกรรมการบริหารระดับประเทศเห็นว่าการคว่ำบาตรเป็นเวลาหนึ่งสัปดาห์ควรจะเริ่มในวันที่ 1 เมษายน โดยข้อเสนอดังกล่าวได้เสนอต่อที่ประชุมประจำปีในเคอร์บันในเดือนธันวาคมปีค.ศ.1954 แต่คณะผู้แทนปฏิเสธข้อเสนอดังกล่าวและออกเสียงให้มีการคว่ำบาตรแบบไม่มีระยะเวลาสิ้นสุด ที่ประชุมดังกล่าวมีอำนาจสูงสุด สูงกว่าคณะกรรมการบริหารเสียอีก และเราก็คพบว่าตัวเองมีพันธะในการคว่ำบาตรที่เกือบจะไม่มีวันบรรลุผล ดร.เวอร์เวิร์ดประกาศว่ารัฐบาลจะปิดโรงเรียนทั้งหมดที่ทำการคว่ำบาตรเป็นการถาวรและว่านักเรียนที่ไม่ไปเรียนจะไม่มีสิทธิ์กลับเข้าเรียนอีก

เพื่อที่จะให้การคว่ำบาตรนี้มีผล ผู้ปกครองและชุมชนจะต้องเข้ามารับหน้าที่แทนโรงเรียน ผมบอกกับบรรดาผู้ปกครองและสมาชิกเอเอ็นซีว่าทุกบ้าน ทุกหลังคาเรือน ทุกชุมชน จะต้องเข้ามาเป็นศูนย์กลางในการเรียนสำหรับเด็กของเรา

การคว่ำบาตรเริ่มขึ้นในวันที่ 1 เมษายนซึ่งมีผลทั้งดีและไม่ดี บ่อยครั้งที่มันขาดช่วง ไม่เป็นระเบียบและไม่บรรลุผล ใน แรนด์ตะวันออก มันส่งผลกระทบต่อนักเรียนประมาณเจ็ดพันคน การเดินขบวนในช่วงก่อนรุ่งสางเรียกร้องให้ผู้ปกครองกักเด็กให้อยู่กับบ้าน พวกผู้หญิงปิดล้อมโรงเรียนและดึงเด็กๆ ที่เดินทางไปโรงเรียนให้อยู่กับพวกตน

ในย่านเกอร์มิสตันซึ่งอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของเมือง โจซัว มาคูอี ประธานของเอเอ็นซีสาขาท้องถิ่นได้เข้าบริหาร โรงเรียนสำหรับเด็กที่คว่ำบาตรแปดร้อยคนและอยู่ได้เป็นเวลาเป็นเวลาสามปี ในพอร์ทดอลิซาเบธ บาร์เรท ทเฮลิ ออกจากการเป็นครูโรงเรียนรัฐบาลและมาบริหารโรง

เรียนที่รองรับเด็กนักเรียนที่ร่วมในการคว่ำบาตร ในปี ค.ศ. 1956 เขาได้ส่งเด็กจากโรงเรียนนี้จำนวนเจ็ดสิบคนเข้าสอบระดับหก มีสามคนเท่านั้นที่สอบไม่ผ่าน โรงเรียนที่ขาดแคลนเหล่านี้ (ซึ่งเรียกกันว่าเป็น “ชมรมวัฒนธรรม” เพื่อที่จะไม่ให้เป็นที่สนใจของเจ้าหน้าที่) ได้สอนหนังสือให้แก่เด็กนักเรียนที่คว่ำบาตร ในที่สุดรัฐบาลก็ผ่านกฎหมายให้สามารถลงโทษผู้ที่ให้การศึกษาโดยไม่ได้รับอนุญาตด้วยการปรับหรือจำคุกได้ เจ้าหน้าที่ตำรวจสร้างความเดือดร้อนให้แก่ชมรมเหล่านี้แต่หลายแห่งก็ยังคงดำเนินการได้ต่อไป ในท้ายที่สุดโรงเรียนชุมชนเหล่านี้ก็เหลือน้อยลงทุกทีและผู้ปกครองซึ่งมีทางเลือกระหว่างการเรียนที่ด้อยกว่ากับการไม่ได้รับการศึกษาเลย ก็เลือกอย่างแรกๆ ของผมไปเรียนที่โรงเรียนเดอะ เซเวน เคย์ แอ็ดเวนทิส ซึ่งเป็นของเอกชนและไม่ต้องอาศัยเงินสนับสนุนของรัฐบาล

การรณรงค์ครั้งนี้ควรจะมีการพิจารณาในสองระดับคือ บรรลุเป้าหมายเฉพาะหน้าหรือไม่ และมันทำให้คนจำนวนมากเข้าเกี่ยวข้องกับการเมืองและร่วมต่อสู้หรือไม่ ในระดับแรกนั้นการรณรงค์ดังกล่าวล้มเหลวอย่างเห็นได้ชัด เราไม่ได้ปิดโรงเรียนของชาวแอฟริกันทั่วประเทศ และเราก็ไม่ได้ปลดแอกจากพระราชบัญญัติการศึกษาสำหรับชาวบันตู แต่รัฐบาลตื่นตัวอย่างรวดเร็วจากการประท้วงของพวกเราและดัดแปลงพระราชบัญญัติดังกล่าว และถึงจุดหนึ่งเวอร์เวิร์ดก็ถูกบีบให้ประกาศว่าการศึกษาควรจะเหมือนกันทั้งหมด ร่างหลักสูตรของรัฐบาลเมื่อเดือนพฤศจิกายน ปี ค.ศ. 1954 เป็นการถ่างออกจากคำประกาศเดิมเกี่ยวกับการสร้างระบบโรงเรียนต้นแบบขึ้นในแต่ละเผ่า ในที่สุดเราก็ไม่มีทางเลือกนอกจากจะต้องเลือกระหว่างสิ่งที่เลวร้ายน้อยที่สุดในสองสิ่ง และตกลงยอมรับการศึกษาที่ถดถอยลง แต่ผลของการศึกษาสำหรับชาวบันตูกลับมาตอบสนองรัฐบาลในทางที่ไม่คาดคิด เนื่องจากการศึกษาสำหรับชาวบันตูนี้เองที่ก่อให้เกิดคนหนุ่มสาวผิวดำที่โกรธแค้นอย่างที่สุดและเป็นกบฏมากที่สุดขึ้นในทศวรรษที่ 1970 อย่างที่ไม่เคยมีมาก่อนในประเทศนี้ เมื่อเด็กที่ได้รับการศึกษาแบบบันตูเหล่านี้เข้าสู่วัยสิบปี พวกเขาก็ลุกขึ้นสู้ด้วยความรู้สึกที่เด็ดเดี่ยวมาก

* * *

หลายเดือนหลังจากที่มุขมนตรีลูทูลิได้รับเลือกตั้งให้เป็นประธานเอเอ็นซี ศาสตราจารย์แซด.เค. เมททิวส์ก็เดินทางกลับมายังแอฟริกาใต้หลังจากที่ไปเป็นนักวิชาการแลกเปลี่ยนในอเมริกาเป็นเวลาหนึ่งปี ท่านกลับมาพร้อมกับแนวคิดต่างๆ ซึ่งเป็นผลให้การต่อสู้เพื่อเสรีภาพในเวลาต่อมาเปลี่ยนโฉมไป ในสุนทรพจน์ที่เมททิวส์กล่าวในการประชุมประจำปีของเอเอ็นซีที่ เคปทาวน์ นั้นท่านบอกว่า “ผมสงสัยว่ายังไม่ถึงเวลาหรืออย่างไรที่รัฐสภาแห่งชาติแอฟริกันจะพิจารณาประเด็นเกี่ยวกับการเปิดประชุมระดับชาติในฐานะรัฐสภาของประชาชน เป็นตัวแทนของประชาชนทั้งปวง

ของประเทศนี้ไม่ว่าจะเผ่าพันธุ์หรือสีผิวใด เพื่อที่จะร่างกฎบัตรแห่งเสรีภาพสำหรับแอฟริกาได้ซึ่งเป็นประชาธิปไตยในอนาคต”

จากนั้นไม่กี่เดือนที่ประชุมระดับประเทศของเอเอ็นซีก็ยอมรับข้อเสนอแนะดังกล่าว และมีการจัดตั้งสมัชชาของรัฐบาลประชาชนขึ้น โดยมีมุขมนตรีลูทูลีเป็นประธาน วอลเตอร์ ชิชูลูและยูซูป คาลาเลียเป็นเลขานุการร่วมกัน รัฐบาลของประชาชนจะต้องจัดทำหลักการเพื่อเป็นพื้นฐานของประเทศแอฟริกาได้ใหม่ขึ้น มีข้อเสนอแนะว่ารัฐธรรมนูญฉบับใหม่จะต้องมาจากประชาชนเอง และผู้นำเอเอ็นซีทั่วประเทศได้รับมอบหมายให้แสวงหาความคิดจากประชาชนในพื้นที่ของตนเอง แล้วเขียนมาเป็นลายลักษณ์อักษร กฎบัตรดังกล่าวจะเป็นเอกสารที่เกิดมาจากประชาชน

รัฐบาลของประชาชนดังกล่าวเป็นตัวแทนแนวคิดหนึ่งในสองแนวคิดที่มีอยู่ในองค์กรในเวลานั้น มันจะเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่รัฐบาลจะสั่งห้ามเอเอ็นซี และหลายคนเรียกร้องให้องค์กรเตรียมพร้อมที่จะดำเนินการได้ดินและอย่างผิดกฎหมาย ขณะเดียวกันเราก็ไม่ต้องการจะยกเลิกนโยบายและกิจกรรมสาธารณะที่สำคัญซึ่งทำให้เอเอ็นซีเป็นที่สนใจและได้รับการสนับสนุนจากมวลชน รัฐบาลของประชาชนจะเป็นภาพที่ปรากฏต่อสาธารณชนถึงความแข็งแกร่งขององค์กร

ความฝันเกี่ยวกับรัฐบาลของประชาชนของเรานั้นก็คือว่า มันจะเป็นเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ของการต่อสู้เพื่อเสรีภาพ คือเป็นที่ประชุมร่วมกันระหว่างผู้ที่ถูกกดขี่ทั้งปวงกับพลังหัวก้าวหน้าทั้งปวงในแอฟริกาได้ เพื่อก่อให้เกิดเสียงเรียกร้องที่ก้องกังวานสำหรับการเปลี่ยนแปลงความหวังของเราคือวันหนึ่งมันจะถูกมองด้วยความเคารพเช่นเดียวกับที่ประชุมเพื่อก่อตั้งเอเอ็นซีในปีค.ศ. 1912

เราพยายามที่จะหาสปอนเซอร์ให้ได้กว้างขวางที่สุดและเชิญให้องค์กรประมาณสองร้อยแห่งเข้าร่วมด้วย มีทั้งคนขาว คนดำ ชาวอินเดีย และพวกลูกผสม เพื่อที่จะส่งตัวแทนเข้าไปในที่ประชุมวางแผนที่ทงกาท ใกล้กับเดอร์บันในเดือนมีนาคม ปีค.ศ.1954 สถาปนาปฏิบัติการแห่งชาติซึ่งจัดตั้งขึ้นที่นั่นประกอบไปด้วยสมาชิกแปดคนจากองค์กรที่เป็นสปอนเซอร์ให้สี่องค์กร ประธานคือมุขมนตรี ลูทูลี และเลขานุการประกอบด้วยวอลเตอร์ ชิชูลู (ซึ่งภายหลังโอลิเวอร์เข้ามาแทนที่เมื่อวอลเตอร์ถูกคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองและจำเป็นต้องลาออกจากตำแหน่ง) ยูซูป คาลาเลียจากสภาชาวอินเดียในแอฟริกาใต้ แสตนเลย์ ลอลันจากองค์กรประชาชนลูกผสมในแอฟริกาใต้ (the South African Coloured People's Organization, SACPO) และลีโอนล เบิร์นสไตน์ จากสภาของผู้นิยมนประชาธิปไตย (the Congress of Democrats, COD)

องค์กรประชาชนลูกผสมในแอฟริกาได้ ก่อตั้งขึ้นที่เคปทาวน์ ในเดือนกันยายน ปีค.ศ.1953 โดยผู้นำที่เป็นลูกผสมและสมาชิกสหภาพแรงงาน มีวัตถุประสงค์เพื่อต่อสู้รักษาสีผิวในการออกเสียงเลือกตั้งของพวกลูกผสมในเคปทาวน์ และพยายามที่จะเป็นตัวแทนในการรักษาผลประโยชน์ของพวกลูกผสม ที่ประชุมจัดตั้งองค์กรประชาชนลูกผสมในแอฟริกาได้ มีโอลิเวอร์ ทัมโบ และยูซูป คาลาเลียเป็นประธาน ในปลายปีค.ศ.1952 สภาของผู้นิยมนประชาธิปไตยได้ถูกจัดตั้งขึ้นเป็น

พรรคการเมืองของคนขาวหัวรุนแรงที่เป็นฝ่ายซ้ายและต่อต้านรัฐบาล ทั้งนี้โดยมีแรงบันดาลใจจากการรณรงค์ทำทนายอานาจรูส แม้ว่าสภาของผู้นิยมนประชาธิปไตย จะเป็นองค์กรขนาดเล็กและมีกิจกรรมจำกัดอยู่ในโจฮันเนสเบิร์กและเคปทาวน์เป็นส่วนใหญ่ แต่กลับมีอิทธิพลอย่างตรงกันข้ามกับจำนวนสมาชิกขององค์กร สมาชิกขององค์กรอย่างเช่น ไมเคิล ฮาร์เมล, บราม ฟิชเชอร์ และรัสดี เบิร์นสไตน์ ได้ประกาศสนับสนุนเราอย่างชัดเจน สภาของผู้นิยมนประชาธิปไตย สนับสนุนเอเอ็นซีและสภาชาวอินเดียในแอฟริกาใต้ และประกาศความเสมอภาคอย่างเต็มที่ระหว่างคนดำและคนขาว เรามองว่า สภาของผู้นิยมนประชาธิปไตยเป็นหนทางที่ทัศนะของเราจะถูกส่งผ่านไปยังคนขาวได้โดยตรง สภาของผู้นิยมนประชาธิปไตยยังเป็นกลไกที่เป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญสำหรับชาวแอฟริกัน ซึ่งเป็นคนผิวดำที่ต่อต้านคนผิวขาว และพวกเขาได้ค้นพบว่ายังมีคนขาวที่มีความปรารถนาดีและปฏิบัติต่อชาวแอฟริกันอย่างเท่าเทียมกันอยู่บ้าง

สภาพปฏิบัติการแห่งชาติได้เชิญองค์กรที่เข้าร่วมทั้งหมดรวมทั้งผู้สนับสนุนองค์กรเหล่านั้นให้ส่งข้อเสนอแนะเพื่อกฎบัตรเพื่อเสรีภาพ มีการแจกหนังสือเวียนไปในย่านที่อยู่อาศัยและหมู่บ้านทั่วประเทศ “ถ้าหากท่านสามารถถอดออกกฎหมายได้.....ท่านจะอย่างไร?” และว่า “ท่านจะทำให้แอฟริกาใต้กลายเป็นสถานที่ซึ่งทุกคนที่อาศัยอยู่มีความสุขได้อย่างไร?” โบปเปลวและแผ่นพับบางฉบับเต็มไปด้วยบทกวีที่สะท้อนอุดมการณ์และแสดงออกถึงแผนการว่า

เราขอเชิญประชาชนชาวแอฟริกาใต้ ทั้งผิวดำและผิวขาว- ของร่วมกัน
เรียกร้องเสรีภาพ- ให้เสียงของประชาชนทั้งปวงได้รับการรับฟัง และขอให้ข้อ
เรียกร้องของประชาชนทั้งปวงเพื่อสิ่งที่จะทำให้เรามีเสรีภาพได้รับการบันทึกไว้
ขอให้ข้อเรียกร้องดังกล่าวได้รับการรวบรวมไว้ด้วยกันอยู่ในกฎบัตรแห่งเสรีภาพอันยิ่งใหญ่

คำเชิญชวนดังกล่าวจับใจประชาชน มีข้อเสนอแนะเข้ามามากมายจากชมรมกีฬาและวัฒนธรรม กลุ่มศาสนา สมาคมกำหนดอัตราการจ้างงาน องค์กรสตรี โรงเรียน และสาขาของสหภาพแรงงานต่างๆ พวกเขาเขียนใส่กระดาษเช็ดปาก กระดาษที่ฉีกออกมาจากสมุดแบบฝึกหัด เศษกระดาษ หรือไม่กี่ด้านหลังของแผ่นพับของเราเอง มันน่าอายที่ได้เห็นว่าบ่อยครั้งที่ข้อเสนอแนะของชนธรรมดากว่าหน้ากว่าข้อเสนอแนะของพวกผู้นำอย่างมาก ข้อเรียกร้องที่เหมือนกันมากที่สุดก็คือให้มีระบบการเลือกตั้งแบบหนึ่งคนหนึ่งเสียง (one-man-one-vote) มีการยอมรับร่วมกันด้วยว่าประเทศนี้เป็นของทุกคนที่ถือมันเป็นบ้านเกิด

สาขาต่างๆ ของเอเอ็นซีมีบทบาทอย่างมากในกระบวนการเขียนกฎบัตร และร่างที่ดีที่สุดมาจากสาขาเคอร์บันและไพเทอร์มาริตซ์เบิร์ก ต่อมาได้มีการนำร่างทั้งสองฉบับนี้มาผสมผสานกันและแจกจ่ายไปยังภูมิภาคต่างๆ รวมทั้งคณะกรรมการอื่นๆ เพื่อให้ข้อคิดเห็นและตั้งคำถาม กฎบัตร

นั้นร่างโดยคณะกรรมการคณะเล็กๆ ของสภาปฏิบัติการแห่งชาติ และมีการทบทวนโดยคณะกรรมการบริหารระดับประเทศของเอเอ็นซี

กฎบัตรดังกล่าวจะถูกนำเสนอต่อรัฐสภาประชาชนและแต่ละส่วนของกฎบัตรจะถูกเสนอต่อคณะผู้แทนแต่ละคณะเพื่อพิจารณาอนุมัติ ในเดือนมิถุนายน ก่อนที่จะมีการประชุมรัฐสภาประชาชนเพียงสองสามวัน พวกเรากลุ่มเล็กๆ ก็ได้ทำการทบทวนร่างกฎบัตร เราเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยๆ เนื่องจากไม่มีเวลามากนักและเอกสารดังกล่าวก็มีการจัดทำมาอย่างดีแล้ว

การประชุมรัฐสภาประชาชนจัดขึ้นในวันที่ 25 และ 26 เดือนมิถุนายน ปีค.ศ. 1955 ซึ่งท้องฟ้าแจ่มใสและมีแดดจัด ที่คลิฟทาวน์ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีคนหลายเชื้อชาติอาศัยอยู่ ตั้งอยู่บนทุ่งหญ้าห่างจากโจอันเนสเบิร์กไปทางตะวันตกเฉียงใต้สองสามไมล์ มีผู้แทนกว่าสามพันคนกล้าหาญมาประชุมโดยไม่เกรงกลัวการข่มขู่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจและที่ประชุมได้อนุมัติเอกสารดังกล่าวเป็นครั้งสุดท้าย ผู้ร่วมประชุมเดินทางมาโดยรถยนต์ รถบัส รถบรรทุก และเดินเท้า แม้ว่าผู้แทนส่วนใหญ่จะเป็นคนผิวดำ แต่ก็มีชาวอินเดียมากกว่าสามร้อยคน พวกถูกผสมสองร้อยคนและคนผิวขาวหนึ่งร้อยคน

ผมขับรถไปยังคลิฟทาวน์กับวอลเตอร์ เราทั้งสองคนยังอยู่ในช่วงถูกคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมือง ดังนั้นเราจึงอยู่รอบนอกของฝูงชนเพื่อสังเกตการณ์โดยไม่เข้าไปปะปนและโดยไม่ให้มีใครสังเกตเห็น ฝูงชนในครั้งนั้นน่าทึ่งมากทั้งในแง่ของจำนวนและความมีระเบียบวินัย มี “อาสาสมัครเพื่อเสรีภาพ” สวมปลอกแขนสีดำ เขียว และเหลือง คอยมาพบกับคณะผู้แทนและจัดที่ให้พวกเขา นั่ง พวกผู้หญิงทั้งแก่และสาวสวมกระโปรงรัฐสภา เสื้อรัฐสภา ผ้าพันคอรัฐสภา พวกผู้ชายทั้งแก่และหนุ่มสวมปลอกแขนรัฐสภา และหมวกรัฐสภา มีป้ายอยู่ทุกหนทุกแห่งว่า “เสรีภาพในช่วงชีวิตของเรา ขอให้การต่อสู้จงเจริญ” เวทีเต็มไปด้วยสี่ต้นคูดิจีรัฐ คณะผู้แทนคนผิวขาวจากสภาของผู้นิยมประชาธิปไตย ผู้แทนชาวอินเดียจากสภาชาวอินเดียในแอฟริกาใต้ ผู้แทนพวกถูกผสมจากองค์กรประชาชนถูกผสมในแอฟริกาใต้ ทั้งหมดนั่งอยู่ด้านหน้าของแบบจำลองของพวงมาลัยสี่แฉกซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนสี่องค์กรที่ร่วมเป็นพันธมิตรรัฐสภา เจ้าหน้าที่ตำรวจทั้งผิวขาวและแอฟริกันรวมทั้งสมาชิกของหน่วยเฉพาะกิจรายล้อมอยู่รอบๆ คอยถ่ายรูปและจดลงในสมุดโน้ต ตลอดจนพยายามที่จะข่มขู่ผู้มาร่วมประชุมแต่ไม่สำเร็จ

มีการร้องเพลงหลายสิบเพลง มีผู้กล่าวคำปราศรัยหลายสิบคน มีการเสิร์ฟอาหาร บรรยากาสมิทั้งเครื่องเครียดและครี้นเครื่องรากับงานฉลอง ในตอนบ่ายของวันแรก มีการอ่านกฎบัตรให้ฟังทั่วกันที่ละบทๆ เป็นภาษาอังกฤษ เซโซโซ และกอสซา เมื่อจบแต่ละบทฝูงชนก็ตะโกนเป็นการอนุมัติว่า “แอฟริกา” และ “มาธิบูเย” วันแรกของการประชุมรัฐสภานับว่าประสบความสำเร็จ

วันที่สองค่อนข้างจะเหมือนวันแรก แต่ละบทของกฎบัตรได้รับการยอมรับด้วยเสียงขานรับ พอถึงเวลาบ่ายสามครึ่งซึ่งกำหนดว่าจะมีการอนุมัติครั้งสุดท้าย หน่วยตำรวจและนักสืบเฉพาะ

กิดคิดอาวูรป็นก็กรูขึ้นไปบนเวที เจ้าหน้าที่ตำรวจนายหนึ่งจวดยไมโครโฟนมาและประกาศด้วย
สำเนียงของชาวแอฟริกันขาวว่ามีข้อสงสัยว่าจะมีการก่อการกบฏ ดังนั้นห้ามทุกคนออกไปจากที่
ชุมนุมโดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ ตำรวจเริ่มผลักดันผู้คนให้ออกไปจากเวทีและยึด
เอกสารรวมทั้งรูปถ่าย แม้กระทั่งป้ายที่มีข้อความเช่น “ซูปกับเนื้อ” และ “ซูปไม่มีเนื้อ” เจ้าหน้าที่
ตำรวจอีกกลุ่มหนึ่งคิดอาวูรป็นไรเฟิลทำการโอบล้อมฝูงชนไว้ ประชาชนได้ตอบอย่างน่าประทับใจ
ใจด้วยการร้องเพลง “อิน โคซี ซิเคลเลล อีแอฟริกา” จากนั้นคณะผู้แทนก็ได้รับอนุญาตให้ออกไปที่
ละคน แต่ละคนจะถูกสอบปากคำโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจและถูกจดชื่อไว้ ตอนที่ตำรวจเริ่มจู่โจม ผม
อยู่ด้านนอกของฝูงชน และแม้ว่าจิตสำนึกจะบอกผมว่าให้อยู่ช่วยพวกเขาแต่การหลบหนีดูจะเป็น
ทางที่ฉลาดมากกว่า เพราะมีฉะนั้นผมจะถูกจับและโยนเข้าคุกในทันที มีการเรียกประชุมฉุกเฉินใน
โจฮันเนสเบิร์ก และผมก็เดินทางกลับไปที่นั่น ขณะที่เดินทางไปโจฮันเนสเบิร์ก ผมรู้ว่าการกวาด
ล้างของเจ้าหน้าที่ตำรวจครั้งนี้ส่งสัญญาณถึงแนวทางใหม่ที่จะใช้ความรุนแรงของรัฐบาล

แม้ว่ารัฐสภาประชาชนจะถูกทำให้สลายไป แต่กฎบัตรนั้นได้กลายมาเป็นไฟสัญญาณที่สำคัญ
สำหรับการต่อสู้เพื่อเสรีภาพ กฎบัตรเพื่อเสรีภาพดังกล่าวมีลักษณะผสมระหว่างเป้าหมายทางการเมือง
และภาษาที่เป็นบทกวี ซึ่งก็เหมือนกับเอกสารทางการเมืองที่ออกมาด้วยความยากลำบากอื่นๆ
เช่น คำประกาศเอกราชของชาวอเมริกัน คำประกาศว่าด้วยสิทธิของมนุษย์ของชาวฝรั่งเศส และคำ
ประกาศสิทธิคอมมิวนิสต์ กฎบัตรดังกล่าวได้กล่าวถึงการยกเลิกการแบ่งแยกทางเชื้อชาติและ
การบรรลุสิทธิที่เท่าเทียมกันของคนทั้งมวล นอกจากนี้ยังได้ชักชวนให้ทุกคนที่รักเสรีภาพเข้าร่วม
ในการสร้างแอฟริกาใต้ที่เป็นประชาธิปไตยและที่ปราศจากเชื้อชาติ กฎบัตรดังกล่าวยังได้บรรจุเอา
ความหวังและความฝันของประชาชนเข้าไว้ และทำหน้าที่เป็นต้นแบบสำหรับการต่อสู้เพื่อเสรีภาพ
ตลอดจนอนาคตของชาติ บทนำของกฎบัตรนั้นกล่าวว่า

เรา ประชาชนแห่งแอฟริกาได้ ขอประกาศให้ทุกคนในประเทศของเราและโลก
ได้รับรู้

ว่าแอฟริกาใต้เป็นของพวกเราที่ทุกคนที่อาศัยอยู่ในประเทศนี้ ทั้งผิวดำ
และผิวขาว และไม่มีรัฐบาลใดจะสามารถอ้างสิทธิปกครองที่ชอบธรรมได้โดย
ปราศจากเจตนารมณ์ของประชาชน

ว่าประชาชนของเราถูกปล้นสิทธิเหนือที่ดินที่มีมาแต่กำเนิด ความเท่าเทียม
และสันติภาพ โดยรัฐบาลที่จัดตั้งขึ้นอย่างไม่ยุติธรรมและไม่เท่าเทียมกัน

ว่าประเทศของเราจะไม่มีวันที่จะมั่งคั่งหรือมีเสรีได้ ถ้าประชาชนของเรา
ทั้งหมดไม่อาศัยอยู่ร่วมกันฉันท์พี่น้อง มีสิทธิและโอกาสที่เท่าเทียมกัน

ว่ามีแต่รัฐที่เป็นประชาธิปไตย ยึดถือเจตนารมณ์ของประชาชนเป็น

สำคัญเท่านั้นจึงจะสามารถรักษาสีผิวที่มีมาแต่กำเนิดทั้งปวงของพวกเขาไว้ได้
โดยปราศจากการแบ่งแยกสีผิว เชื้อชาติ เพศ หรือความเชื่อ

และดังนั้น เรา ประชาชนแห่งแอฟริกาใต้ ทั้งผิวดำและผิวขาว จึงร่วมกัน-
อย่างเท่าเทียมกัน เพื่อนร่วมชาติและพี่น้องทั้งหลาย- จงรับกฎบัตรเพื่อเสรีภาพ
ฉบับนี้ และเราขอปวารณาตัวที่จะต่อสู้ร่วมกัน ท่วมท้นความเข้มแข็งและความ
กล้าหาญทั้งปวง จนกว่าการเปลี่ยนแปลงเพื่อประชาธิปไตยที่อุบัติขึ้นในครั้งนี้
จะได้รับชัยชนะ

จากนั้นกฎบัตรฉบับดังกล่าวก็ได้วางข้อกำหนดสำหรับแอฟริกาใต้ที่เสรีและเป็นประชาธิปไตยว่า

ประชาชนจะต้องเป็นผู้ปกครอง!

ผู้ชายและผู้หญิงทุกคนจะต้องมีสิทธิที่จะออกเสียงเลือกตั้ง และเป็นผู้สมัครรับ
เลือกตั้งผู้แทนของทุกองค์กร ซึ่งมีหน้าที่ออกกฎหมาย

ประชาชนทุกคนจะต้องมีสิทธิเข้าร่วมในการบริหารประเทศ

สิทธิของประชาชนจะต้องเหมือนกัน โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ สีผิว
หรือเพศ

องค์กรทุกองค์กรที่ปกครองโดยคนกลุ่มน้อย คณะกรรมการที่ปรึกษา
สภา และผู้ปกครองทั้งหลายจะต้องถูกแทนที่โดยองค์กรประชาธิปไตยของ
รัฐบาลซึ่งปกครองตนเอง

กลุ่มชนทุกเชื้อชาติจะต้องมีสิทธิที่เท่าเทียมกัน!

องค์กรทั้งหลายของรัฐ ในศาล และในโรงเรียนสำหรับกลุ่มชนทุกกลุ่ม และ
ชนทุกเชื้อชาติ จะต้องมีสถานภาพที่เท่าเทียมกัน

กลุ่มชนทุกกลุ่มจะต้องได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมาย เพื่อมิให้มีการ
การดูหมิ่นเชื้อชาติและศักดิ์ศรีของพวกเขา

ประชาชนทุกคนจะต้องมีสิทธิที่เท่าเทียมกันที่จะใช้ภาษาของตนเอง
และที่จะพัฒนาวัฒนธรรมพื้นบ้านรวมทั้งประเพณีของตนเอง

การอบรมสั่งสอนและการปฏิบัติที่เป็นการแบ่งแยกกลุ่มชน เชื้อชาติ
หรือสีผิว รวมทั้งความพยายามที่จะดำเนินการดังกล่าว จะต้องเป็นอาชญากรรม
ซึ่งต้องได้รับการลงโทษ

กฎหมายและการปฏิบัติที่แบ่งแยกเชื้อชาติทั้งปวงจะต้อง ถูกยกเลิก

ประชาชนจะต้องได้รับส่วนแบ่งในความมั่งคั่งของประเทศ!

ความมั่งคั่งของประเทศของเรา มรดกของชาวแอฟริกันใต้ทุกคน จะต้องได้รับการฟื้นฟูคืนให้กับประชาชน

ความมั่งคั่งทางแร่ธาตุใต้พื้นดิน ธนาการและอุตสาหกรรมที่ผูกขาด จะต้องถูกส่งมอบให้เป็นสมบัติของประชาชนทั้งปวง

อุตสาหกรรมและการค้าอื่นๆจะต้องถูกควบคุมเพื่อช่วยให้ประชาชนมีความกินดีอยู่ดี

ประชาชนทุกคนจะต้องมีสิทธิเท่าเทียมกัน ที่จะทำการค้าในที่ที่พวกเขาเลือก ที่จะผลิต และที่จะเข้าสู่การค้า งานฝีมือ และ อาชีพ ทั้งปวง

ผืนดินจะต้องถูกแบ่งปันในหมู่ผู้ที่ทำมาหากินบนผืนดินนั้น!

การจำกัดกรรมสิทธิ์ในที่ดินซึ่งมีพื้นฐานบนเชื้อชาติ จะต้องยุติ และที่ดินทั้งหมด จะต้องถูกจัดสรรใหม่ให้กับบรรดาผู้ที่ทำกินบนที่ดินนั้น เพื่อจัดการขาดแคลนอาหารและความต้องการที่ดิน...

บางคนในเอเอ็นซี โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกแอฟริกันนิยมซึ่งต่อต้านคอมมิวนิสต์ และต่อต้านคนขาว คัดค้านกฎบัตรฉบับดังกล่าวโดยมองว่าเป็นสิ่งที่ออกแบบมาเพื่อให้แอฟริกาได้แตกต่างจากสิ่งที่เอเอ็นซีเคยเรียกร้องมาตลอดประวัติศาสตร์ขององค์กรโดยสิ้นเชิง พวกเขาอ้างว่ากฎบัตรฉบับดังกล่าวทำตามแนวทางการจัดระเบียบของนักสังคมนิยมและเชื่อว่าสภาของผู้นิยมประชาธิปไตยรวมทั้งพวกคอมมิวนิสต์ผิวขาวมีอิทธิพลต่อแนวคิดนี้มากเกินไป ในเดือนมิถุนายนปีค.ศ. 1956 ในนิตยสารรายเดือน ลิเบอเรชัน ผมได้ชี้ให้เห็นว่ากฎบัตรฉบับดังกล่าวสนับสนุนวิสาหกิจเอกชนและจะช่วยให้ลัทธิทุนนิยมแบ่งปันในหมู่ชาวแอฟริกันเป็นครั้งแรก กฎบัตรได้ประกันว่าเมื่อเสรีภาพเกิดขึ้น ชาวแอฟริกันจะมีโอกาสเป็นเจ้าของธุรกิจของตนเองในชื่อของตนเอง เป็นเจ้าของบ้าน และทรัพย์สินของตนเอง กล่าวสั้นๆ ก็คือ จะมั่งคั่งอย่างทุนนิยมและเจ้าของกิจการ กฎบัตรฉบับดังกล่าวไม่ได้พูดถึงการถอนรากถอนโคนชนชั้นและทรัพย์สินสมบัติส่วนบุคคล หรือการเป็นเจ้าของร่วมกันในวิธีการผลิต หรือส่งเสริมหลักการใดๆ ของลัทธิสังคมนิยมที่เป็นวิทยาศาสตร์ กฎบัตรดังกล่าวได้หรือถึงความเป็นไปได้ที่จะโอนเหมือง ธนาการและอุตสาหกรรมผูกขาดต่างๆ เข้ามาเป็น

ของรัฐ หากว่าการกระทำเช่นนั้นจะมีความจำเป็นเพื่อให้ธุรกิจตกเป็นของนักธุรกิจผิวขาวโดยสิ้นเชิง หรือพวกเขาเข้าบริหารงานแต่เพียงผู้เดียว

กฎบัตรฉบับดังกล่าวนี้ความจริงแล้วเป็นเอกสารการปฏิบัติ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงที่ระบุไว้จะไม่สามารถบรรลุได้โดยปราศจากการเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมืองของแอฟริกาได้อย่างรุนแรง กฎบัตรฉบับนี้ไม่ได้ตั้งใจที่จะให้เป็นทุนนิยมหรือสังคมนิยม แต่เป็นการหลอมความต้องการของประชาชนเพื่อที่จะยุติการกดขี่ ในแอฟริกาได้นั้น การที่จะบรรลุความสำเร็จที่กล่าวมาได้ จะต้องทำลายการเหยียดผิวลงเสียก่อน เนื่องจากมันเป็นศูนย์กลางของความไม่ยุติธรรม

ในต้นเดือนกันยายน ปีค.ศ.1955 คำสั่งห้ามผมก็หมดอายุลง ผมได้พักผ่อนวันหยุดครั้งสุดท้ายเมื่อปี ค.ศ.1948 ตอนที่ผมยังเป็นนักมวยรุ่นไลท์เวทที่ปราศจากการทดสอบในเอเอเอ็นซีและมีความรับผิดชอบเพียงไม่กี่อย่างนอกเหนือจากการเข้าร่วมคณะกรรมการบริหารของทรานสวาลและการกล่าวสุนทรพจน์ในการชุมนุมสาธารณะ ตอนนี้อยู่ที่ผมอายุสามสิบแปดปีนั้น ผมได้เข้าสู่มวยรุ่นไลท์ เฮวีเวท มีน้ำหนักเพิ่มขึ้นและความรับผิดชอบมากขึ้น ผมได้ถูกกักกันอยู่แต่ในโจฮันเนสเบิร์กเป็นเวลาสองปี ถูกล่อลวงให้อยู่กับงานทางกฎหมายและงานทางการเมืองของผม และได้ทอดทิ้งกิจการของครอบครัวแมนเดลาในทรานสวาล ผมจึงคิดจะไปเยือนชนบทอีกครั้งหนึ่ง อยากอยู่ในทุ่งหญ้าโล่งแจ้งและหุบเขาที่ผมเคยใช้ชีวิตในวัยเด็ก ผมกระตือรือร้นที่จะพบกับครอบครัวของผมและเสวนากับซาบาทาและดาลิงกาเกี่ยวกับปัญหาบางอย่างในทรานสวาล ในขณะที่เอเอเอ็นซีก็กระตือรือร้นที่จะให้ผมเสวนากับพวกเขาในประเด็นทางการเมือง ผมกำลังจะมีวันหยุดเพื่อไปทำงาน ซึ่งเป็นวันหยุดชนิดเดียวที่ผมทำเป็น

คืนก่อนที่ผมจะออกเดินทาง มีเพื่อนฝูงจำนวนหนึ่งมารวมตัวกันที่บ้านผมเพื่อที่จะส่งผมดูมา น็อกเว อัยการหนุ่มนิสัยดีซึ่งขณะนั้นเป็นเลขานุการของสันนิบาตยูชนที่รวมอยู่ในบรรดาคนเหล่านั้นด้วย ดูมาได้ติดตามวอลเตอร์ในการเดินทางไปทำงานฉลองของเยาวชนที่กรุงบูคาเรสต์ และคืนนั้นเขาก็สร้างความสนุกสนานให้เราด้วยบทเพลงรัสเซียและจินซึ่งเขาเรียนรู้มาจากการเดินทางครั้งนั้น ตอนที่เขากิน เมื่อแขกของผมกำลังเตรียมตัวจะกลับ ลูกสาวของผมก็ออกมาซิเวซึ่งขณะนั้นอายุสองขวบก็ตื่นขึ้นมาและถามว่าเธอจะไปกับผมได้ไหม ผมให้เวลากับครอบครัวไม่เพียงพอและคำร้องขอของมาคาซิเวก็กระตุ้นความสำนึกผิดให้ผม ทันใดนั้นความกระตือรือร้นที่จะเดินทางของผมก็จางหายไป ผมอุ้มเธอกลับไปเตียงและจูบลาก่อนนอน ขณะที่เธอผล็อยหลับไป ผมก็เตรียมตัวครั้งสุดท้ายสำหรับการเดินทาง

ผมกำลังเริ่มภารกิจในการค้นหาข้อเท็จจริง ซึ่งผมจะทำควบคู่ไปกับการหาความสำคัญในการเดินทางไปชนบทและพบปะกับเพื่อนและสหายเก่าๆ ผมถูกตัดขาดจากพัฒนาการในส่วนอื่นๆ ของประเทศและอยากที่จะเห็นด้วยตัวเองว่าเกิดอะไรขึ้นบ้างในดินแดนที่ห่างไกล แม้ว่าผมจะได้อ่านหนังสือพิมพ์หลายฉบับจากทั่วประเทศ แต่หนังสือพิมพ์ก็เป็นเพียงเงาๆ ของความเป็นจริง ข้อมูลในหนังสือพิมพ์มีความสำคัญต่อนักต่อสู้เพื่อเสรีภาพ ไม่ใช่เพราะว่ามันเปิดเผยความจริง แต่เป็นเพราะว่ามันเปิดเผยอคติและมุมมองของทั้งผู้ที่ผลิตหนังสือพิมพ์และผู้อ่าน ในการเดินทางครั้งนี้ ผมอยากจะพูดคุยด้วยตนเองกับประชาชนของผมในพื้นที่

ผมออกเดินทางหลังเที่ยงคืนเพียงเล็กน้อยและภายในหนึ่งชั่วโมง ผมก็อยู่บนทางหลวงที่จะไปเดอร์บัน ถนนว่างและผมมีแต่ดวงดาวและสายลมที่สดชื่นและอ่อนโยนของทรานสวาลเป็นเพื่อน แม้ว่าผมจะไม่ได้หลับเลยก็ตาม แต่ผมก็รู้สึกสบายใจและสดชื่น เมื่อรุ่งขึ้นของวันใหม่ผมก็ข้ามจากโพล์คอสต์สไปยังนาทาล เมืองของเซติวาโย ซึ่งเป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายในยุคเอกราชของ

ชนเผ่าซูลู ที่กองทัพของพระองค์ได้ชัยชนะเหนือกองกำลังของอังกฤษที่เมืองอิสอันดิลวานาในปี ค.ศ.1879 แต่พระองค์ไม่สามารถทนต่อการระดมยิงของอังกฤษได้และในที่สุดก็ยอมแพ้ หลังจากข้ามแม่น้ำที่พรมแดนนาทาลมาได้ไม่นาน ผมก็มองเห็นเนินเขามาจูบา ซึ่งเป็นกำแพงลาดชันที่นักรบบัวร์กลุ่มเล็กๆดักรุมและโจมตีกองทหารชุดแดงของอังกฤษหลังจากชัยชนะของเซติวโยได้ไม่ถึงสองปี ที่เนินเขามาจูบา ชาวแอฟริกันขาวได้ปกป้องเอกราชของตนอย่างกล้าหาญต่อต้านลัทธิจักรวรรดินิยมอังกฤษและก่อกำเนิดลัทธิชาตินิยมขึ้น ปัจจุบันทายาทของนักรบเพื่อเสรีภาพเหล่านี้กำลังก่อวาทะประชาชนของผม ซึ่งกำลังต่อสู้เพื่อสิ่งเดียวกันกับที่ครั้งหนึ่งชาวแอฟริกันขาวได้ต่อสู้และล้มตายเพื่อให้ได้มา ผมจับผ่านเนินเขาประวัติศาสตร์เหล่านั้น ไม่ได้คิดถึงความน่าขนองประวัติศาสตร์ที่ถูกกดขี่กลับกลายมาเป็นผู้กดขี่ แต่กลับคิดถึงว่าชาวแอฟริกันขาวผู้โหดเหี้ยมได้เนินมาจูบาจากมือของประชาชนของผมได้อย่างไร

ความคิดนี้ถูกขัดจังหวะโดยเสียงเพลงแห่งความสุขจากสถานี บันตู จากวิทยุในรถของผม ในขณะที่ผมรังเกียจการเมืองแบบอนุรักษนิยมของสถานี บันตู ที่เสนอโดย เซาท์ แอฟริกัน บรอดแคสติง คอร์ปอเรชัน ซึ่งดำเนินงานโดยรัฐบาล ผมกลับชื่นชอบเพลงจากสถานีนี้ (ในแอฟริกาได้ศิลปินชาวแอฟริกันเป็นผู้ทำเพลง แต่บริษัทอัดเสียงของคนขาวเป็นผู้ทำเงิน) ผมกำลังฟังรายการที่เป็นที่นิยมชื่อว่า “เรดิฟุซัน เซอร์วิส” ซึ่งนำเสนอเครื่องชาวแอฟริกันชั้นนำจากทั่วประเทศได้แก่ มิเรียม มาเคบา, คอลลี ราเทเบ, โทโค ชูลุม่า และน้ำเสียงอันราบเรียบของแมนฮัตตัน บราเธอร์ ผมชอบเพลงทุกรูปแบบ แต่เพลงของผู้คนที่เปี่ยมเลือดเนื้อของผมแทงเข้าไปถึงดวงใจ ความงดงามของเพลงแอฟริกันคือการช่วยกระตุ้นความรู้สึกแม้ว่าจะบอกเล่าถึงเรื่องราวที่เศร้าก็ตาม คุณอาจจะยากจน คุณอาจจะมีเพียงบ้านที่ผุพัง คุณอาจจะสูญเสียงานไป แต่เพลงเหล่านั้นก็ให้ความหวังแก่คุณ เพลงแอฟริกันมักจะเกี่ยวกับความใฝ่ฝันของชาวแอฟริกัน และมันสามารถจะก่อให้เกิดความคิดทางการเมืองขึ้นได้ในหมู่คนที่อาจจะเฉาทางทางการเมือง คุณจะต้องไปเห็นการร้องเพลงตามกระแสในการเดินขบวนของชาวแอฟริกัน การเมืองสามารถทำให้เข้มแข็งขึ้นได้ด้วยเสียงเพลง แต่เพลงก็มีอิทธิพลที่จะต่อต้านการเมืองได้เช่นกัน

ผมหยุดในนาทาลหลายครั้งเพื่อพบปะกับผู้นำเอเอ็นซีอย่างลับๆ ที่ใกล้ๆ กับเมืองเดอร์บัน ผมถือโอกาสหยุดพักในเปียเตอร์มาริตสเบิร์กและค้างคืนกับดร.โซทา โมทาลา, โมเสส มาบิเดา และคนอื่นๆ ทำการทบทวนสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศ จากนั้นผมก็เดินทางต่อไปที่เกรทวอลล์ ใช้เวลาในวันนั้นอยู่กับมุขมนตรีลูทูลี แม้ว่าท่านจะถูกคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองเป็นเวลามากกว่าหนึ่งปีมาแล้วก็ตาม แต่ท่านก็รู้ดีเกี่ยวกับกิจกรรมของเอเอ็นซี ท่านรู้สึกไม่สบายใจที่เห็นว่าเอเอ็นซีรวมศูนย์อำนาจไว้ในโจฮันเนสเบิร์กมากขึ้นและเห็นอำนาจที่ลดลงของภูมิภาคต่างๆ ผมสร้างความมั่นใจให้กับท่านว่าเราต้องการให้ภูมิภาคต่างๆ คงความเข้มแข็งอยู่

จุดพักต่อมาของผมก็คือการพบปะกับดร.เนคเกอร์และคณะกรรมการบริหารของสภาชาวอินเดียในนาทาล ซึ่งที่นั่นผมได้หยิบยกประเด็นที่อ่อนไหวขึ้นมาพูด นั่นคือประเด็นที่ว่าคณะ

กรรมการบริหารระดับประเทศเชื่อว่าระยะหลังมานี้สภาชาวอินเดียไม่มีความกระตือรือร้น ผมลังเลที่จะหยิบยกประเด็นนี้ขึ้นมาพูดเพราะดร.เนเคอร์เป็นรุ่นพี่ของผมและเป็นคนที่ทนทุกข์มากกว่าผม แต่เราก็ได้หารือกันถึงแนวทางที่จะเอาชนะการควบคุมของรัฐบาล

จากเคอร์บัน ผมขับรถลงใต้ไปตามชายฝั่งทะเล ผ่านพอร์ต เซฟสโตน และพอร์ต เซนต์ จอห์นส์ เมืองเล็กๆ ที่สวยงาม ที่ตกอยู่ใต้อาณานิคม ตั้งอยู่บนแนวหาดบนฝั่งมหาสมุทรอินเดีย ขณะที่ตื่นตาตื่นใจกับความงามของพื้นที่ ผมก็ขัดใจกับอาคารและถนนต่างๆ ที่ตั้งชื่อตามจักรวรรดินิยมผิวขาวซึ่งกดขี่ประชาชนของที่นี่ ที่จุดนี้เองที่ผมเลี้ยวจากถนนเลียบริมชายฝั่งเข้าไปในตัวเมืองแล้วขับรถตรงไปยังอุมซุมคูเพื่อพบกับดร.คอนโก เฮอร์ญูญิกของเอเอ็นซีเพื่อการหารือและให้คำปรึกษา

จากนั้นผมก็ออกเดินทางไปยังอุมทาทาด้วยความตื่นเต้น เมื่อผมเลี้ยวเข้าสู่ถนนยอร์ก ซึ่งเป็นถนนสายหลักของอุมทาทา ความคุ้นเคยและความทรงจำอันเป็นที่ชื่นชอบซึ่งเราจะได้รับจากการกลับบ้านหลังจากที่จากไปเป็นเวลานานก็ฟุ้งพรูออกมา ผมจากบ้านไปเป็นเวลาถึงสิบสามปีแล้ว และแม้ว่าจะไม่มีแผ่นป้ายและลูกวู้ที่เต็มไปด้วยไขมันมาต้อนรับลูกชายผู้เหลวไหลคนนี้กลับบ้าน แต่ผมก็ตื่นเต้นอย่างมากที่ได้เห็นแม่ ได้สัมผัสบ้านที่สมณะของผม รวมทั้งพบเพื่อนๆ สมัยเด็ก แต่การเดินทางไปยังทรานสไคของผมมีแรงจูงใจอย่างอื่นด้วย นั่นคือการเดินทางของผมมาประจวบกับการพบปะกับคณะกรรมการพิเศษซึ่งได้รับการแต่งตั้งเพื่อดูแลการเปลี่ยนแปลงระบบบุงกา ของชาวทรานสเคียน ไปสู่การปกครองของผู้มีอำนาจชาบบันตู

บุงกาซึ่งประกอบไปด้วยสมาชิกจำนวนหนึ่งร้อยแปดคน หนึ่งในสี่เป็นคนขาวและสามในสี่เป็นชาวแอฟริกัน มีบทบาทในการให้คำปรึกษาแก่รัฐบาลในเรื่องการออกกฎหมายที่กระทบต่อชาวแอฟริกันในพื้นที่และออกกฎหมายสำหรับกิจการท้องถิ่นเช่นภาษีและถนนหนทางต่างๆ แม้ว่าบุงกาจะเป็นองค์กรทางการเมืองที่มีอิทธิพลมากที่สุดในทรานสไค แต่มติของบุงกาก็เป็นเพียงการให้คำแนะนำเท่านั้น และการตัดสินใจของบุงกาจะถูกทบทวนโดยผู้ปกครองท้องถิ่นผิวขาว บุงกาจะมีอิทธิพลเท่าที่คนขาวจะอนุญาตให้มีเท่านั้น แม้กระนั้น พระราชบัญญัติการปกครองของชาบบันตูจะเข้าแทนที่บุงกาด้วยระบบที่จำกัดเสรีภาพของประชาชนมากขึ้น นั่นคือรัฐจะเป็นผู้ตัดสินใจในการจำแนกบุคคลตามบรรพบุรุษและเผ่าเสียเอง รัฐบาลเสนอว่าการปกครองของชาบบันตูจะช่วยปลดปล่อยประชาชนจากการควบคุมของผู้ปกครองท้องถิ่นผิวขาว แต่นี้เป็นภาพลวงตาเพื่อที่รัฐจะทำการบ่อนทำลายประชาธิปไตยและส่งเสริมความเป็นปฏิปักษ์กันในระหว่างเผ่าพันธุ์ เอเอ็นซีมองว่าการยอมรับการปกครองของชาบบันตูเป็นการยอมจำนนต่อรัฐบาล

ในคืนที่ผมเดินทางไปถึง ผมได้พบกับที่ปรึกษาของชาวทรานสเคียนจำนวนหนึ่ง และหลานชายของผมคือเค.ดี.มาทานซิม่าซึ่งผมเรียกว่าดาวิงกาเพียงระยะเวลาสั้นๆ ดาวิงกามีบทบาทนำในการชักจูงบุงกาให้ยอมรับการปกครองของชาบบันตู เนื่องจากระเบียบใหม่จะช่วยเสริมหรือแม้แต่เพิ่มอำนาจของเขาให้มากขึ้นในฐานะของหัวหน้าของเอมิแกรนท์ เติมนูแลนด์

คาลิงกาและตัวผมอยู่กันคนละข้างในประเด็นนี้ เราเติบโตมาต่างกัน เขาถูกวางตัวให้มีบทบาทเป็นผู้นำตามประเพณีและให้ความร่วมมือกับระบบ แต่ตอนนั้นมันตึกแล้ว ดังนั้นแทนที่เราจะเริ่มด้านการถกเถียงที่กินเวลายาวนาน เราตัดสินใจว่าจะพบกันในวันรุ่งขึ้น

ผมค้างคืนที่บ้านเช่าในเมือง ตื่นนอนแต่เช้า และดื่มกาแฟร่วมกับหัวหน้าระดับท้องถิ่นสองคนในห้องพักของผมเพื่อหารือเกี่ยวกับบทบาทของพวกเขาในการปกครองแบบใหม่ของชาวบันตู ในระหว่างการสนทนานั้นเอง เจ้าของบ้านพักก็นำชายผิวขาวคนหนึ่งเข้ามาในห้องของผมอย่างลึกลับลึกลน “คุณชื่อเนลสัน แมนเดลา ใช่ไหมครับ?” เขาถาม

“คุณเป็นใคร?” ผมพูด

เขาบอกชื่อและตำแหน่งว่าเป็นนายสิบนักสืบในหน่วยตำรวจรักษาความปลอดภัย

“ขอผมดูหมายของคุณหน่อยได้ไหมครับ?” ผมถาม เห็นได้ชัดว่านายสิบผู้นั้นไม่พอใจในความกล้าหาญของผม แต่เขาก็แสดงเอกสารทางการอย่างไม่เต็มใจ ใช่ ผมชื่อเนลสัน แมนเดลา ผมบอกกับเขา เขาแจ้งว่าผู้บัญชาการต้องการพบผม ผมตอบว่าถ้าเขาต้องการพบผม เขาก็รู้ว่าผมอยู่ที่ไหน เขาสั่งให้ผมตามเขาไปที่สถานีตำรวจ ผมถามว่าผมถูกจับกุมหรือไม่ เขาตอบว่าไม่

“ถ้าอย่างนั้น ผมไม่ไป” ผมบอก เขารู้สึกตกใจในการปฏิเสธของผม แต่ก็รู้ว่าผมยึดถือหลักกฎหมาย เขาเริ่มยิงคำถามใส่ผมทันทีว่าผมออกจากโจฮันเนสเบิร์กเมื่อไร? ผมได้พูดคุยกับใครบ้าง? ผมได้รับอนุญาตให้เข้าทรานสไกหรือไม่ และจะอยู่ที่นั่นนานเท่าใด? ผมบอกกับเขาว่าทรานสไกเป็นบ้านของผม และว่าผมไม่จำเป็นต้องได้รับอนุญาตที่จะเดินทางเข้าไปที่นั่น นายสิบผู้นั้นจึงผลุนผลันออกไปจากห้อง

หัวหน้าทั้งสองคนรู้สึกตกใจกับพฤติกรรมของผมและต่อว่าผมที่แสดงกริยาหยาบคาย ผมอธิบายว่าผมเพียงปฏิบัติต่อเขาเช่นเดียวกับที่เขาปฏิบัติต่อผม หัวหน้าทั้งสองไม่ฟังและมองว่าผมเป็นพวกคนหนุ่มหัวรุนแรงที่หาเรื่องใส่ตัว คนเหล่านี้คือคนที่ผมพยายามจะชักจูงให้ปฏิเสธการปกครองของชาวบันตู และเห็นได้ชัดว่าผมไม่ได้สร้างความประทับใจที่คืนัก เหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้ผมตระหนักว่า ผมเดินทางกลับบ้านเกิดอย่างคนที่แตกต่างไปจากตอนที่จากไปเมื่อสิบสามปีที่แล้ว

เจ้าหน้าที่ตำรวจในทรานสไกไม่ค่อยฉลาดนักและนับแต่นั้นที่ที่ผมออกจากบ้านพัก พวกเขาก็ตามผมไปทุกหนทุกแห่ง หลังจากที่ผมพูดคุยกับผู้ใด เจ้าหน้าที่ตำรวจจะไปพบกับคนๆ นั้น และพูดว่า “ถ้าหากคุณพูดคุยกับแมนเดลา เราจะมาจับกุมคุณ”

ผมได้พบปะกับผู้นำเอเอ็นซีในท้องถิ่นด้วยระยะเวลาสั้นๆ และต้องท้อใจเมื่อทราบว่างค์กรขาดเงินทุน แต่ในตอนนั้น ผมคิดถึงองค์กรน้อยกว่าสถานที่ซึ่งผมจะหยุดพักต่อไปคือที่ภูมู บ้านซึ่งผมเติบโตมาและแม่ของผมยังอยู่ที่นี่

ผมทำให้แม่ตกใจ ตอนแรกท่านทำท่าเหมือนเห็นผี แต่ท่านก็ยินดีมาก ผมนำอาหารติดมือมาด้วย เป็นพวกผลไม้ เนื้อสัตว์ น้ำตาล เกลือ และไก่ แม่ผมจุดเตาเพื่อชงน้ำชา เราไม่ได้สวมกอด

หรือจูกัน นั่นไม่ใช่ธรรมเนียมของเรา แม้ว่าผมจะมีความสุขที่ได้กลับบ้าน แต่ผมก็รู้สึกผิดที่เห็น
ท่านอยู่ตามลำพังเพียงคนเดียวในสภาพที่แย่นั้น ผมพยายามชักชวนท่านให้มาอยู่ด้วยกันที่
โจอันเนสเบิร์ก แต่ท่านสาบานว่าท่านจะไม่ไปจากชนบทที่ท่านรัก ผมชักอยาการู้เสียแล้วว่าเรามีเหตุ
ผลสมควรหรือไม่ที่จะเลยการดูแลความเป็นอยู่ของครอบครัวตนเองเพื่อดูแลความเป็นอยู่ของคน
อื่น มีอะไรอีกไหมที่จะสำคัญไปกว่าการดูแลแม่ที่ชราภาพของเรา? การเมืองเป็นเพียงเหตุผล
จอมปลอมที่เราใช้ในการหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบของเราหรือไม่ เป็นข้ออ้างจากการที่เราไม่
สามารถจะหาเงินในทางที่เราต้องการใช้หรือไม่?

หลังจากที่ใช้เวลาประมาณหนึ่งชั่วโมงกับแม่แล้ว ผมก็ออกเดินทางไปที่คังคินที่
อิมเซเคเซเวนิ เมื่อผมเดินทางไปถึงก็เป็นเวลาค่ำแล้วและเนื่องจากความเร่งรีบผมจึงเริ่มบิเบตเรด
ผมไม่ได้คิดว่าเสียงนั้นจะเป็นการรบกวน ชาวบ้านออกมาจากกระท่อมด้วยความตกตื่น คิดว่าอาจ
จะเป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจ แต่เมื่อพวกเขาจำผมได้ พวกชาวบ้านจำนวนหนึ่งก็มาด้วยความ
ประหลาดใจและยินดี

แต่แทนที่ผมจะนอนหลับเหมือนเด็กๆ บนเตียงเก่าของผม ผมกลับนอนกระสับกระส่าย
พลิกตัวไปมาในคืนนั้น พร้อมทั้งอยากรู้อีกว่าผมกำลังเดินถูกทางหรือไม่ ผมไม่ได้คิดว่าผมได้เลือก
ทางผิด ผมไม่ได้ตั้งใจจะบอกว่าการต่อสู้เพื่อเสรีภาพเป็นจริยธรรมที่สูงกว่าการดูแลครอบครัวของ
เราเอง มันไม่ใช่อย่างนั้น มันเพียงแต่เป็นสิ่งที่แตกต่างกันออกไป

เมื่อผมกลับมาที่คุนูในเช้าวันรุ่งขึ้น ผมใช้เวลาทั้งวันในการทวนรำลึกถึงความหลังกับชาว
บ้าน เดินไปในทุ่งหญ้ารอบๆ หมู่บ้าน ผมยังไปเยี่ยมน้องสาวของผมคือมาเบลซึ่งเป็นคนที่เรียบง่าย
และเป็นเรื่องเป็นราวที่สุดในบรรดาน้องสาวทั้งหมดของผมและเป็นคนที่ผมชื่นชอบมาก
มาเบลแต่งงานแล้ว แต่ชีวิตคู่ของเธอมืดมนที่น่าสลดใจมาก บาลิเว่น้องสาวอีกคนของผมซึ่งแก่
กว่ามาเบลได้หันมาที่จะแต่งงานและมีการจ่ายสินสอดไปแล้ว แต่สองสัปดาห์ก่อนการแต่ง
งาน บาลิเวซึ่งเป็นคนเข้มแข็งได้หนีไป เราไม่สามารถจะคืนตัวควายให้กับฝ่ายชายได้เนื่องจากมี
การรับมาเรียบร้อยแล้ว ดังนั้นครอบครัวของเราจึงตัดสินใจว่ามาเบลจะต้องแต่งงานแทนบาลิเว
และเธอก็ทำตาม

ผมออกเดินทางในบ่ายวันนั้นขับรถต่อไปยังอิมเซเคเซเวนิ ผมไปถึงตอนค่ำอีกเช่นเคยและ
ประกาศการมาของผมด้วยเสียงหวูดอย่างดัง เพียงแต่ครั้งนี้ชาวบ้านออกมาจากบ้านโดยคิดว่าจัสติส
หัวหน้าของพวกเขากลับมา จัสติสถูกปลดจากตำแหน่งหัวหน้าโดยรัฐบาลและไปอยู่ที่เคอร์บัน แม้
ว่ารัฐบาลจะแต่งตั้งคนอื่นมาแทนตำแหน่งเขาแล้วก็ตาม หัวหน้าก็คือหัวหน้าตามฐานะตั้งแต่เกิด
ของเขาและยังคงมีอำนาจจากสายเลือดของเขา พวกเขามีความสุขที่ได้เห็นผม แต่พวกเขาก็มีความ
สุขมากกว่าอยู่ดีถ้าได้ต้อนรับการกลับบ้านของจัสติส

แม่คนที่สองของผมคือโน-อิงแลนด์ซึ่งเป็นภรรยาหม้ายของท่านผู้สำเร็จราชการเพิ่งจะกลับ
ไปเมื่อผมไปถึง แต่เมื่อเธอปรากฏตัวในชุดนอนและเห็นผม เธอก็ตื่นเต้นจนกระทั่งเร่งรัดให้ผมขับ

รถพาเธอไปที่บ้านญาติซึ่งอยู่ใกล้ๆ นั้นเพื่อฉลองในทันที เธอกระโดดขึ้นรถผมและเราก็ออกเดินทางผ่านทุ่งหญ้ารกไปยังที่อยู่ของญาติของเธอซึ่งอยู่ห่างจากผู้คนออกไป เราปลูกอีกกรอบครัวให้ดินและในที่สุดก่อนรุ่งสางไม่นาน ผมจึงได้เข้านอนด้วยความเหนื่อยอ่อนและมีความสุข

ในช่วงสิบห้าวันต่อมา ผมก็กลับไปกลับมาระหว่างคุนและอิมเซเคเซเวนิ อยู่กับแม่บ้างแล้วก็มาอยู่กับโน-อิงแลนด์บ้างและไปเยี่ยมเยียนและรับการเยือนจากบรรดาเพื่อนและญาติๆ ผมกินอาหารที่เคยกินตอนเป็นเด็ก เดินไปบนทุ่งหญ้าผืนเดิม มองดูท้องฟ้าเดียวกับตอนเด็กในตอนกลางวัน และมองดูดวงดาวเดียวกันในตอนกลางคืน มันสำคัญที่นั่นต่อสู้เพื่อเสรีภาพจะต้องคงความผูกพันกับรากเหง้าของตนเอง ความเร่งรีบของชีวิตในเมืองทำให้อดีตกำลังจะถูกลบเลือนไป การเยือนครั้งนี้ฟื้นฟูและทำให้ผมกลับมีความรู้สึกเดิมๆ กับสถานที่ซึ่งผมเติบโตมา อีกครั้งหนึ่งที่ผมกลับมาเป็นลูกชายของแม่ในบ้านของท่าน อีกครั้งที่ผมกลับมาอยู่ในความดูแลของท่าน ผู้สำเร็จราชการในมหาสถาน

การเดินทางดังกล่าวในแง่หนึ่งเป็นการวัดระยะทางที่ผมจากมาด้วย ผมได้เห็นว่าประชาชนของผมยังคงอยู่ในที่แห่งเดียวกันขณะที่ผมโยกย้ายและได้เห็นโลกใหม่ๆ รวมทั้งได้ความคิดใหม่ๆ ถ้าหากว่าผมไม่เคยตระหนักในเรื่องนี้มาก่อนละก็ ในตอนนั้นผมก็คิดว่าผมทำถูกต้องที่ไม่กลับมาที่ทรานส์โคหลังจากฟอร์ท แฮร์ เพราะถ้าหากผมกลับมาละก็ พัฒนาการทางการเมืองของผมคงหยุดชะงักลง

เมื่อการประชุมคณะกรรมการพิเศษเพื่อพิจารณาการนำเอาการปกครองของชาวบันตูมาใช้ถูกเลื่อนออกไป ดาลิงกากับผมได้เดินทางไปเยี่ยมซาบาทาที่โรงพยาบาลในอุมทาธา ผมหวังไว้ว่าจะคุยกับซาบาทาเกี่ยวกับการปกครองของชาวบันตู แต่สุขภาพของท่านทำให้ไม่อาจทำได้ ผมบอกเจตนาของผมให้ทราบอย่างชัดเจนว่าต้องการให้ซาบาทาและน้องชายของท่าน คือดาลิงกา เริ่มพูดคุยกันในประเด็นนี้ทันทีที่ซาบาทามีอาการดีพอที่จะพูดเรื่องนี้ได้ ผมมีความภูมิใจที่ได้จัดให้มีการพบปะระหว่างลูกหลานของอินกูเบ็งคูคา และพูดตลกๆ ในที่สุดผมก็ได้แสดงบทบาทของที่ปรึกษาให้แก่ซาบาทา ซึ่งเป็นสิ่งที่ผมถูกปลุกฝังมาให้เป็นเช่นนั้นเมื่อหลายปีก่อนโน้น

จากอุมทาธา ดาลิงกากับผมก็ขับรถไปที่ซามาทาและเราได้พบกับน้องชายของเขาคือจอร์จ ซึ่งตอนนั้นกำลังฝึกทนายอยู่ เสมียนเขียนคำฟ้องสองคนของเขาคือเอ.พี.อิมคาและเซโปเล็ทลาตา เป็นคนที่ผมรู้จักเป็นอย่างดี และผมยินดีที่ได้พบพวกเขาทั้งสองคน ทั้งคู่ยังคงเป็นผู้สนับสนุนที่แข็งแกร่งต่อองค์กรของเรา พวกเขาทั้งสองคนและตัดสินใจที่จะเป็นทนายความ ในซามาทา พวกเขาทั้งหมดนั่งลงหารือเกี่ยวกับข้อเสนอเรื่องการปกครองของชาวบันตู

ภารกิจของผมก็คือการชักจูงดาลิงกาซึ่งเป็นผู้ที่ถูกกำหนดให้แสดงบทบาทนำในการเมืองของทรานส์โค ให้คัดค้านการนำการปกครองของชาวบันตูมาใช้ ผมไม่ได้ต้องการให้การพบปะของเราเป็นการหาข้อยุติหรือแม้แต่เป็นการโต้แย้งกัน ผมไม่ได้ต้องการค้นหาข้อเท็จจริงหรือหาคน

ผิด แต่ต้องการให้มีการหารือกันอย่างจริงจังระหว่างผู้ที่ลี้ภัยถือผลประโยชน์ของประชาชนและชาติของพวกเขาอยู่ในหัวใจ

ดาลิงกายังคงมองว่าผมเป็นรุ่นน้องในหลายแง่ด้วยกัน ทั้งในแง่ตำแหน่งของผมในลำดับชั้นของราชวงศ์เทมบูและพัฒนาการทางการเมืองของผมเอง ขณะที่ผมเป็นรุ่นน้องของเขาในประเด็นแรก แต่ผมก็เชื่อว่าผมก้าวหน้าเหนือผู้ที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นผู้ดูแลผมในแง่ของทักษะทางการเมือง ขณะที่ความห่วงกังวลของเขานั้นอยู่ที่เผ่าของเขาเอง ผมมีความคิดอย่างคนที่มองในแง่ของชาติโดยรวม ผมไม่ต้องการที่จะทำให้การหารือซับซ้อนด้วยการพูดถึงทฤษฎีทางการเมืองแบบมหากแต่อย่างใด ผมจึงได้แต่ตอบได้ด้วยสามัญสำนึกและความจริงเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของเรา ก่อนที่เราจะเริ่มหารือกัน ดาลิงกาได้เชื้อเชิญอิมดา, เล้ทาลา และน้องชายของเขาชื่อจอร์จให้เข้าร่วม แต่พวกเขาวางเฉย ต้องการที่จะฟังเราสองคนมากกว่า “ปล่อยให้หลานชายและลุงโต้เถียงกันจะดีกว่า” อิมดาพูดด้วยความเคารพ ผมเริ่มประเด็นของผมก่อนตามมารยาท และดาลิงกาก็ไม่ขัดจังหวะ จากนั้นเขาก็ตอบโดยที่ผมเป็นผู้ฟัง

ผมบอกว่า ประเด็นแรกคือการปกครองของชาวบันตูนั้นไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงเนื่องจากชาวแอฟริกันจะต้องโยกย้ายออกจากบ้านเกิดในชนบทของพวกเขาเข้าไปอยู่ในเมืองมากขึ้นทุกขณะ นโยบายของรัฐบาลคือพยายามที่จะให้ชาวแอฟริกันเข้าไปอยู่ในวงล้อมทางเชื้อชาติเนื่องจากพวกเขาเกรงกลัวอำนาจแห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาวแอฟริกัน ผมบอกว่าประชาชนต้องการประชาธิปไตยและผู้นำทางการเมืองที่มาจากการเลือกตามระบบคุณธรรมไม่ใช่มาจากชาติกำเนิด การปกครองของชาวบันตูเป็นการถอยหลังจากระบบประชาธิปไตย

ดาลิงกาได้ตอบว่า เขาพยายามที่จะฟื้นฟูสถานะของราชวงศ์ของเขาที่ถูกบดขยี้โดยอังกฤษ เขาย้ำถึงความสำคัญและความจำเป็นของระบบเผ่าและผู้นำตามประเพณี และไม่ต้องการที่จะปฏิเสธระบบที่ส่งเสริมสิ่งเหล่านั้น เขาเองก็ต้องการแอฟริกาได้ที่เป็นเสรีเช่นกัน แต่เขาคิดว่าเป้าหมายดังกล่าวสามารถจะบรรลุได้เร็วกว่าและอย่างสันติมากกว่า ผ่านทางนโยบายของรัฐบาลว่าด้วยการพัฒนาโดยแยกส่วน เขาบอกว่าเอเธนส์จะก่อให้เกิดการนองเลือดและความขมขื่น เขาตอบท้ายด้วยการพูดว่าเขารู้สึกตกใจและไม่สบายใจที่ได้รู้ว่า แม้ผมจะมีตำแหน่งในราชวงศ์เทมบู ผมกลับไม่ได้สนับสนุนหลักการเกี่ยวกับผู้นำตามประเพณี

เมื่อดาลิงกาพูดจบ ผมก็ตอบว่าผมเข้าใจเขาในฐานะผู้นำเป็นอย่างดี แต่ผมก็เชื่อว่าผลประโยชน์ของเขาเองขัดแย้งกับผลประโยชน์ของชุมชน ผมบอกว่าถ้าหากผมอยู่ในตำแหน่งเดียวกับเขา ผมจะพยายามที่จะถือประโยชน์ของผมเองเป็นรองประโยชน์ของประชาชน ผมรู้สึกเสียใจทันทีที่พูดประเด็นสุดท้ายนั้นออกไป เนื่องจากผมเห็นแล้วว่าในการถกเถียงกันนั้น การแสดงว่าเรามีความเหนือกว่าทางจริยธรรมไม่ได้ช่วยเลย ผมสังเกตเห็นว่าดาลิงกาแข็งแกร่งขึ้นเมื่อผมพูดเช่นนั้น ผมจึงปรับเปลี่ยนประเด็นการหารือเป็นเรื่องที่ทั่วไปมากขึ้น

เราพูดคุยกันอยู่ตลอดทั้งคืน แต่ต่างฝ่ายต่างไม่ยอมอ่อนข้อ และเมื่อพระอาทิตย์เริ่มทอแสง เราก็แยกจากกัน เราเดินบนถนนคนละเส้นซึ่งทำให้เราขัดแย้งกัน เรื่องนี้ทำให้ผมเสียใจมากเพราะมีคนเพียงไม่กี่คนที่สร้างแรงบันดาลใจให้กับผมอย่างที่ได้ลืมหืมตา และไม่มีสิ่งใดที่จะทำให้ผมมีความสุขได้มากกว่าการได้ต่อสู้เคียงข้างเขา แต่มันจะไม่เป็นเช่นนั้น ในเรื่องครอบครัวนั้น เรายังคงเป็นเพื่อนกันอยู่ แต่ในทางการเมืองนั้น เราอยู่ในค่ายที่ตรงข้ามกันและเป็นศัตรูกัน

ผมกลับไปยังภูในเช้าวันนั้นและใช้เวลาอยู่ที่นั่นอีกสองสามวัน ผมเดินป่าข้ามทุ่งหญ้าไปเยี่ยมเขียนบรรดาเพื่อนและญาติๆ แต่โลกมหัศจรรย์ในวัยเด็กของผมได้มลายไป แล้วเย็นวันหนึ่งผมก็กล่าวคำอำลาแม่และน้องสาว ไปเยี่ยมซาบาที่โรงพยาบาลเพื่อช่วยพรให้เขาหายป่วยโดยเร็ว และประมาณตีสามผมก็ออกเดินทางไปเคปทาวน์ แสงจันทร์ที่ส่องสว่างประกอประกายกับอากาศที่สดชื่นทำให้ผมสดชื่นตลอดเส้นทางข้ามแม่น้ำโค ถนนวกวนขึ้นไปบนภูเขากึ่งขรุขระ และขณะที่ดวงอาทิตย์เริ่มส่องสว่างอารมณ์ของผมก็ดีขึ้น ครั้งสุดท้ายที่ผมอยู่บนถนนสายนั้นคือเมื่อสิบแปดปีที่แล้ว เมื่อจิกินบาพาขับรถพาผมไปยังเฮลด์ทาวน์

ผมกำลังขับรถไปช้าๆ ตอนที่สังเกตเห็นชายคนหนึ่งเดินกระเผลกอยู่ข้างถนนกำลังก้มมือเรียกผม ด้วยสัญชาตญาณ ผมจอดรถและบอกว่าจะขับรถไปส่ง เขาอายุรุ่นราวคราวเดียวกับผม รูปร่างเล็กและค่อนข้างสกปรก เขาไม่ได้อาบน้ำมานานพอสมควร เขาบอกว่ารถเขาเสียอยู่อีกด้านหนึ่งของอุมทาตาและเขาเดินมาหลายวันแล้วเพื่อจะไปยังพอร์ทอลิซาเบธ ผมสังเกตเห็นถึงความไม่สอดคล้องกันของเรื่องที่เขาเล่าจึงถามเขาว่ารถของเขาเป็นรถอะไร เขาตอบว่าบูอิก แล้วทะเบียนรถอะไร? ผมถาม เขาบอกตัวเลข สองสามนาที่ต่อมาผมก็ถามเขาอีกว่า “คุณบอกว่าทะเบียนรถอะไรนะ?” เขาบอกอีกครั้งโดยตัวเลขเปลี่ยนไปเล็กน้อย ผมสงสัยว่าเขาจะเป็นตำรวจจึงตัดสินใจไม่คุยอะไรด้วยมากนัก

เพื่อนร่วมทางของผมไม่ได้สังเกตเห็นการระมัดระวังตัวของผมเพราะเขาคุยไปตลอดทางที่ไปยังพอร์ทอลิซาเบธ เขาชี้ให้เห็นสิ่งที่น่าสนใจมากมายและมีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของภูมิภาคนั้นเป็นอย่างดี เขาไม่ได้ถามว่าผมเป็นใครและผมก็ไม่ได้บอกเขา แต่เขาเป็นคนคุยสนุกและผมรู้สึกว่าการพูดคุยของเขาเป็นประโยชน์และน่าสนใจ

ผมหยุดพักที่พอร์ทอลิซาเบธและพูดคุยกับคนในเอเอ็นซีสองสามคน ก่อนที่จะออกเดินทางผมได้สนทนากับคนอื่นๆ ในย่านนั้นอีก มีคนหนึ่งสะดุดใจผมว่าอาจจะเป็นตำรวจนอกเครื่องแบบ เพื่อนร่วมทางของผมล่วงรู้ว่าผมเป็นใคร และอีกสองสามนาที่หลังจากที่เรากลับมาที่รถ เขาก็พูดกับผมว่า “คุณรู้ไหมแมนเดลา ผมสงสัยว่าหมอนั่นที่อยู่ท้ายสุดน่าจะเป็นตำรวจ” คำพูดนี้ยิ่งทำให้ผมสงสัย ผมจึงพูดว่า “นี่นะ แล้วผมจะรู้ได้ยังไงว่าคุณไม่ใช่ตำรวจเสียเอง? คุณต้องบอกมาว่าคุณเป็นใคร ไม่อย่างนั้นผมจะทิ้งคุณไว้บนถนนตามเดิม”

เขาโวยวายแล้วบอกว่า “อย่านะ ผมจะแนะนำตัวอย่างละเอียด” แล้วเขาก็สารภาพว่าเป็นนักลักลอบค้ายาเสพติด กำลังชนกัญชาจากชายฝั่งพอนโดแลนด์แล้วไปเจอกับด่านตรวจของตำรวจบน

ถนน เมื่อเขาเห็นด่านเขาก็กระโดดลงจากรถและพยายามวิ่งหนี เจ้าหน้าที่ตำรวจจึงยิงใส่เขา ทำให้เขาบาดเจ็บที่ขา นี่เองที่ทำให้เขาไม่มีรถและเงินกระแผลก เขาโบกรถผมเพราะคิดว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจกำลังตามล่าตัวเขาอยู่

ผมถามว่าทำไมเขาจึงเลือกใช้ชีวิตที่อันตรายอย่างนั้น เขาบอกว่าตอนแรกเขาต้องการจะเป็นครู แต่พ่อแม่ยากจนไม่สามารถส่งเขาเรียนวิทยาลัยได้ ดังนั้น หลังจากออกจากโรงเรียนแล้ว เขาก็ทำงานในโรงงานแห่งหนึ่ง แต่ค่าจ้างน้อยเกินกว่าที่จะอยู่ได้ด้วยตัวเอง เขาจึงเริ่มหารายได้เสริมด้วยการลักลอบค้ากัญชาและไม่นานเขาก็พบว่ามันทำกำไรมากจนต่อมาเขาก็ลาออกจากการที่โรงงาน เขาบอกว่าในประเทศอื่นในโลกเขาคงจะมีโอกาสใช้ความสามารถของเขา “ผมเห็นคนขาวที่ด้อยกว่าผมในแง่ของความสามารถและสติปัญญา แต่กลับมีรายได้มากกว่าผมถึงห้าสิบเท่า” หลังจากที่นั่งเฉิบไปเป็นเวลานาน เขาก็ประกาศด้วยน้ำเสียงที่ภาคภูมิใจว่า “ผมก็เป็นสมาชิกเอเอ็นซีเหมือนกัน” เขาบอกกับผมว่าเขาได้ทำการทำทนายอานาจรูฐในช่วงการรณรงค์ทำทนายเมื่อปี ค.ศ. 1952 และได้เข้าเป็นคณะกรรมการระดับท้องถิ่นหลายคณะในพอร์ตอลิซาเบธ ผมถามคำถามเพื่อทดสอบเขาเกี่ยวกับตัวบุคคลหลายคน ดูเหมือนเขาจะรู้จักทุกคน หลังจากนั้นขณะที่มาถึงพอร์ตอลิซาเบธ ผมก็มั่นใจว่าเรื่องที่เขากล่าวมาเป็นความจริง จริงๆแล้วเขาเป็นคนที่เชื่อถือได้ที่สุดคนหนึ่งในบรรดาผู้ที่ติดคุกในระหว่างการรณรงค์ทำทนายในครั้งนั้น ประตุสำหรับการต่อสู้เพื่อการปลดปล่อยเปิดสำหรับทุกคนที่เลือกที่จะเดินผ่านมัน

ในฐานะที่เป็นทนายความซึ่งผ่านการฝึกฝนในเรื่องเกี่ยวกับอาชญากรรมมากมาย ผมคุ้นเคยกับเรื่องราวทำนองนี้เป็นอย่างดี หลายครั้งหลายคราที่ผมเห็นคนที่ปราดเปรื่องและมีพรสวรรค์อย่างเพื่อนร่วมทางของผมคนนี้ก็ก่ออาชญากรรมเพื่อที่จะหาเงินให้พอใช้จ่าย ผมคิดว่ามีบางคนที่ยกอาชญากรรมเนื่องจากมรดกตกทอดทางพันธุกรรมหรือการเลี้ยงดูที่ไม่ถูกต้อง แต่ผมก็เชื่อว่าการเหยียดผิวได้ทำให้หลายคนที่น่าจะเคารพในกฎหมายกลายเป็นอาชญากรไป ความจริงดังกล่าวนี้เป็นเหตุผลว่าระบบกฎหมายที่ขาดจริยธรรมและไม่ยุติธรรมจะทำให้คนรู้สึกไม่เชื่อถือในกฎหมายและกฎเกณฑ์เหล่านั้น

เราเดินทางไปถึงพอร์ตอลิซาเบธเมื่อพระอาทิตย์ตกดิน และโจ แมททิวส์ ลูกชายของ แซด. เค. แมททิวส์ จัดหาที่พักให้ เช้าวันรุ่งขึ้นผมได้พบกับเรย์มอนด์ อิมสลาบา, ฟรานเชส บาร์ด และโกวาน อิมเบค ซึ่งผมเพิ่งพบเป็นครั้งแรก ผมรู้จักผลงานของเขาเนื่องจากตั้งแต่เป็นเด็กนักเรียนผมเคยอ่านหนังสือของเขาเรื่อง *เดอะ ทรานส์ไค อิน เดอะ เมคกิง* เขาเคยบริหารงานร้านสหกรณ์ในทรานส์ไคซึ่งต่อมาไม่นานเขาก็เลิกอาชีพนั้นและมาเป็นบรรณาธิการของนิตยสารรายสัปดาห์ชื่อว่า *นิว เอจ* โกวานเป็นคนจริงจัง ช่างคิด และพูดจานุ่มนวล ทั้งที่บ้าน ในโลกของนักวิชาการและในโลกของนักเคลื่อนไหวทางการเมือง เขาเข้าเกี่ยวข้องอย่างมากในการวางแผนของรัฐบาลประชาชนและถูกวางตัวให้เป็นระดับสูงสุดของผู้นำในองค์กร

ผมออกเดินทางไปเคปทาวน์ในตอนสายของวันรุ่งขึ้น โดยมีเพียงวิทยุเป็นเพื่อนเท่านั้น ผมไม่เคยขับรถไปบนถนนระหว่างพอร์ตอลิซาเบธและเคปทาวน์มาก่อน และใจจดจ่อที่จะได้เห็นทิวทัศน์ของระยะทางที่ยาวหลายไมล์ อากาศร้อน และริมถนนมีต้นไม้ขึ้นหนาแน่นไปหมดทั้งสองข้างทาง ผมเกือบจะไม่ได้ออกไปจากเมืองนั้นเมื่อขับรถเหยียบงูใหญ่ตัวหนึ่งที่กำลังเลื้อยข้ามถนน ผมไม่เชื่อเรื่องภูติผีและไม่เชื่อเรื่องบาปบุญ แต่การตายของงูตัวนั้นทำให้ผมไม่สบายใจ ผมไม่ชอบฆ่าสิ่งมีชีวิตใดๆ แม้แต่พวกสัตว์ที่สร้างความหวาดกลัวแก่คน

หลังจากที่ผ่านฮูแมนส์ดอร์ปไปแล้ว ปากก็เริ่มหนาที่บวม และเป็นครั้งแรกในชีวิตที่ผมได้เห็นช้างป่าและลิงบาบูน ลิงบาบูนตัวใหญ่ข้ามถนนข้างหน้าผม ผมหยุดรถ มันยื่นมือมาที่ผมราวกับเป็นนักสืบหน่วยพิเศษ มันเป็นเรื่องน่าขันที่ผมซึ่งเป็นชาวแอฟริกันกำลังได้เห็นแอฟริกาที่เคยเห็นแต่ในหนังสือและตำนานเป็นครั้งแรก ช้างเป็นผืนดินที่งดงาม ผมคิด และทั้งหมดล้วนแต่เอี่ยมไม่ถึง มีแต่คนขาวเป็นเจ้าของ คนดำไม่สามารถแตะต้องได้ แม้ผมจะอยากอยู่ในสถานที่งดงามแห่งนี้เพียงใด แต่ผมก็อาจทำเช่นนั้นได้ ผมเลือกที่จะต่อสู้เพื่อให้ได้เข้าไปมีสิทธิมีเสียงในสภามากกว่า

ความคิดกับภูติตามนักสู้เพื่อเสรีภาพไปทุกหนทุกแห่งที่เขาไป ที่เมืองกินสตา ซึ่งอยู่ห่างจากพอร์ตอลิซาเบธไปทางตะวันตกกว่าร้อยไมล์ ผมหยุดเพื่อสำรวจสภาพแวดล้อม ถนนซึ่งอยู่เหนือเมืองทำให้สามารถมองเห็นภาพสามมิติไกลสุดลูกตา ในทุกทิศทาง ผมมองเห็นป่าที่หนาที่ปกคลุมไปทั่ว และผมจดจำไม่ให้อยู่กับความเท็จ แต่อยู่กับความจริงที่ว่า มีสถานที่มากมายที่กองทัพแบบกองโจรสามารถอาศัยอยู่และฝึกซ้อมได้โดยไม่ถูกจับได้

ผมเดินทางไปถึงเคปทาวน์ตอนเที่ยงคืนและพักอยู่ที่นั่นเป็นเวลาสองสัปดาห์ ผมอยู่ที่บ้านของศาสตราจารย์ทอเรีย เทคา ซึ่งเป็นผู้นำของโบสถ์เมธอดิสต์ แต่ผมใช้เวลาส่วนใหญ่ในตอนกลางวันกับจอห์นสัน อินเวเวลา และกรีนวูด อินกือทยานา อินเวเวลาเป็นประธานของเอเอ็นซีภูมิภาคเคปตะวันตก และอินกือทยานาเป็นสมาชิกของคณะกรรมการบริหารของเอเอ็นซีภูมิภาคเคปตะวันตก ทั้งสองคนเป็นคอมมิวนิสต์และเป็นสมาชิกชั้นนำของโบสถ์เวสเลย์น ผมเดินทางทุกวันเพื่อพบปะกับเจ้าหน้าที่เอเอ็นซีในหลายๆ แห่งเช่น วูลส์เตอร์, พาร์ล, สเตลเลนบอช, ไชมอนส์ทาวน์ และเซอร์มานูส ผมวางแผนที่จะทำงานในแต่ละวันที่อยู่ที่นั่น และเมื่อผมถามว่ามีการเตรียมการอะไรไว้สำหรับวันอาทิตย์ซึ่งเป็นวันทำงานของผมในทรานสวาล พวกเขายกผมว่าวันหยุดทางศาสนาเก็บไว้สำหรับการไปโบสถ์ ผมท้วงแต่ไม่ได้ผล ลัทธิคอมมิวนิสต์และศาสนาคริสต์ ไปด้วยกันได้อย่างน้อยก็ในแอฟริกา

วันหนึ่งขณะที่ผมกำลังเดินอยู่ในเมือง ผมสังเกตเห็นผู้หญิงผิวขาวท่าทางโหมคนหนึ่งกำลังเตะกระดุกปลาอยู่ เธออยากจนและเห็นได้ชัดว่าไม่มีบ้านอยู่ แต่เธออายุยังน้อยและไม่ใช้คนจี้รวจีเห่ แน่่อนว่าผมรู้ว่ามีคนขาวบางคนที่ยากจน คนขาวที่จนเหมือนกับชาวแอฟริกันเลยทีเดียว แต่ไม่ค่อยจะมีใครเห็นพวกเขานัก ผมเคยเห็นแต่ขอทานผิวดำบนถนน และมันสร้างความงุนงงให้ผมเมื่อเห็นขอทานผิวขาว ปกติผมจะไม่ให้เงินแก่ขอทานชาวแอฟริกัน แต่ผมกลับรู้สึก

อยากจะให้เงินแก่ผู้หญิงคนนี้ ในเวลานั้นเองที่ผมตระหนักว่าการเหยียดผิวได้เล่นกลผมเข้าแล้ว เนื่องจากความทุกข์ยากของชาวแอฟริกันที่มีอยู่ทุกวันนี้กลายเป็นสิ่งที่ยอมรับได้เป็นเรื่องปกติ ขณะที่หัวใจของผมอยากจะช่วยเหลือผู้หญิงผิวขาวมอมแมมคนนี้ทันที ในแอฟริกาได้นั้น การเป็นคนยากจนและผิวดำนั้นเป็นเรื่องปกติ การเป็นคนยากจนและผิวขาวนั้นเป็นโศกนาฏกรรม

เมื่อผมเตรียมที่จะออกจากเคปทาวน์ ผมก็เดินทางไปสำนักงานของหนังสือพิมพ์ นิวเอจ เพื่อพบกับเพื่อนเก่าๆ และถกเถียงกันเกี่ยวกับนโยบายของกองบรรณาธิการของพวกเขา นิวเอจ เป็นหนังสือพิมพ์ที่เป็นมิตรกับเอเอเอ็นซี ออกมาหลังจากที่สิ่งพิมพ์ของฝ่ายซ้ายหลายฉบับถูกสั่งห้ามจำหน่าย มันเป็นเจ้าครองของวันที่ 27 กันยายน ขณะที่ผมเดินขึ้นบันไดไปนั้นผมก็ได้ยินเสียงที่แสดงความโกรธอยู่ข้างในสำนักงาน และเสียงเฟอร์นิเจอร์ถูกเคลื่อนย้าย ผมจำเสียงของเฟรด คาร์เนซอน ซึ่งเป็นผู้จัดการของหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นและเป็นผู้ชี้นำแนวทางของหนังสือพิมพ์ด้วย ผมยังได้ยินเสียงที่กระดังงาของตำรวจฝ่ายความมั่นคงซึ่งกำลังค้นสำนักงานอยู่ ผมออกจากที่นั่นไปอย่างเงียบๆ และภายหลังได้ทราบว่า การค้นครั้งนั้น ไม่ใช่เป็นเหตุการณ์เฉพาะที่นั่นที่เดียวแต่เป็นส่วนหนึ่งของการกวาดล้างทั่วประเทศครั้งใหญ่ที่สุดที่มีขึ้นในประวัติศาสตร์ของแอฟริกาใต้ เจ้าหน้าที่ตำรวจได้ตรวจค้นประชาชนมากกว่าห้าร้อยคนคนในบ้านและสำนักงานของพวกเขาทั่วประเทศ โดยมีหมายค้นเป็นอาวุธที่ให้อ่านายึดสิ่งใดก็ตามที่ถูกมองว่าเป็นหลักฐานของการกบฏขึ้นรุนแรง การขูดปลุกปั่น หรือการละเมิดพระราชบัญญัติว่าด้วยการปราบปรามลัทธิคอมมิวนิสต์ สำนักงานของผมในโจฮันเนสเบิร์กก็ถูกค้น เช่นเดียวกับบ้านของดร.โมโรกา, หลวงพ่อ ฮัดเดิลสตัน และศาสตราจารย์แมททิวส์

การกวาดล้างดังกล่าวสร้างเงามืดปกคลุมเหนือวันสุดท้ายในเคปทาวน์ของผม เนื่องจากมันสื่อให้เห็นถึงความเคลื่อนไหวทางการเมืองครั้งแรกของยุทธศาสตร์ใหม่และมีการปราบปรามมากขึ้นของรัฐ อย่างน้อยที่สุด คำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองครั้งใหม่จะเกิดขึ้น และแน่นอนว่าผมจะต้องเป็นหนึ่งในนั้น ในเย็นวันนั้น สาธุคุณเทลาและภรรยาของท่านได้ขอให้คนจำนวนมากมาที่บ้านท่านเพื่ออวยพรให้ผม และโดยการนำของท่านพวกเราถูกเข้าสวดมนต์เพื่อสวัสดิภาพของผู้ที่ถูกค้นบ้าน ผมออกจากบ้านหลังนั้นในเวลาที่ผมชอบเดินทางคือตีสาม และภายในครึ่งชั่วโมง ผมก็มาอยู่บนถนนที่จะไปยังคิมเบอร์ลีย์ เมืองแห่งการทำเหมืองซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของธุรกิจเพชรของแอฟริกาใต้ในช่วงศตวรรษที่ผ่านมา

ผมจะต้องพักที่บ้านของดร.อาร์เธอร์ เลเทเลเป็นเวลาหนึ่งคืน อาร์เธอร์ซึ่งต่อมาได้เป็นเหรียญกษาปณ์ของเอเอเอ็นซี เป็นแพทย์ฝึกหัดที่มีศีลธรรม ตอนนั้นผมเป็นหวัด ดังนั้นเมื่อต้อนรับการเดินทางมาของผมแล้วเขาก็พาตัวผมไปนอน เขาเป็นคนที่กล้าหาญและเด็ดเดี่ยว และได้นำกลุ่มผู้ทำหายกลุ่มเล็กๆ เข้าคุกในระหว่างการรณรงค์ทำหายอำนาจอริ่ง การกระทำดังกล่าวเป็นการเสี่ยงสำหรับหมอในเมืองเล็กๆ ซึ่งไม่ค่อยมีความเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนดำ ในโจฮันเนสเบิร์ก

นั่น เราจะมีผู้สนับสนุนหลายร้อยหรือแม้แต่หลายพันคนในการเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นอันตรายอย่างเดียวกัน แต่ในที่ซึ่งอนุรักษนิยมอย่างคิมเบอร์ลีย์ซึ่งไม่มีสื่อมวลชนแนวเสรีหรืออนุญาโตตุลาการที่จะคอยควบคุมดูแลตำรวจนั้น การกระทำความผิดจะต้องอาศัยความกล้าหาญอย่างมาก และในคิมเบอร์ลีย์นี่เองที่ในระหว่างการรณรงค์ทำหายอำนาจรัฐ สมาชิกชั้นนำของเอเอ็นซีคนหนึ่งถูกผู้พิพากษาท้องถิ่นตัดสินให้ลงโทษโดยการโบย

แม้ว่าจะเป็นหวิด แต่อาร์เธอร์ก็อนุญาตให้ผมกล่าวสุนทรพจน์ในการประชุมเอเอ็นซีที่บ้านของเขาในเย็นวันต่อมา ผมเตรียมตัวจะออกเดินทางในเวลาตีสามของวันรุ่งขึ้น แต่อาร์เธอร์กับภรรยาของเขายืนยันว่าผมจะต้องอยู่ทานอาหารเช้าก่อน ซึ่งผมก็ทำเช่นนั้น ผมขับรถกลับไปยังโจฮันเนสเบิร์กอย่างมีความสุขและไปถึงบ้านก่อนอาหารเย็นเพียงเล็กน้อย ลูกๆ ร้องขึ้นด้วยความตื่นเต้นที่พบผมเนื่องจากรู้กันดีว่าผมเป็นพ่อที่มาพร้อมกับของขวัญ ผมแจกของขวัญที่ซื้อมาจากเคปทาวน์ให้ลูกทีละคนและตอบคำถามของพวกเขาอย่างอดทนเกี่ยวกับการเดินทาง แม้ว่าการเดินทางครั้งนั้นจะไม่ใช่ว่าการพักผ่อนวันหยุดที่แท้จริง แต่ผมก็รู้สึกเหมือนได้ชุบชีวิตใหม่และพร้อมที่จะทำการต่อสู้อีกครั้ง

ทันทีที่กลับไปถึง ผมก็รายงานการเดินทางแก่คณะกรรมการปฏิบัติงานของเอเอ็นซี ความกังวลหลักของพวกเขาก็คือว่าพันธมิตรของเอเอ็นซีจะเข้มแข็งพอหรือไม่ที่จะหยุดยั้งแผนการของรัฐบาล ผมไม่ได้ให้คำตอบแก่พวกเขาเลย ผมบอกว่าเอเอ็นซีไม่ได้มีการจัดตั้งที่ดีพอในทรานส์โคและในไม่ช้าอำนาจของตำรวจฝ่ายความมั่นคงจะทำให้อิทธิพลเพียงเล็กน้อยที่เอเอ็นซีมีอยู่ที่นั่นหมดไป

ผมได้เสนอทางเลือกทางหนึ่งซึ่งผมรู้อยู่แล้วว่าจะไม่ได้รับความสนใจจากคนทั่วไปนัก นั่นคือ ทำไมเอเอ็นซีไม่เข้าร่วมในโครงสร้างการปกครองของชาวบันตูเพื่อเป็นช่องทางในการคงการติดต่อกับมวลชนไว้? เมื่อถึงเวลาหนึ่ง การเข้าร่วมดังกล่าวจะกลายมาเป็นเวทีสำหรับความคิดและนโยบายต่างๆ ของเราเอง

ข้อเสนอแนะใดๆ ก็ตามที่ทำให้เข้าร่วมในโครงสร้างที่มีการเหยียดผิว จะต้องเผชิญกับการคัดค้านอย่างโกรธเคืองโดยอ็ดโนมดี ในตอนแรกๆ ผมก็เป็นเช่นนั้นเหมือนกัน ก็จะคัดค้านอย่างแข็งขัน แต่ความรู้สึกของผมต่อประเทศนี้ก็คือว่า มีคนเพียงไม่กี่คนที่พร้อมจะเสียสละเข้าร่วมในการต่อสู้ เราควรจะเข้าหาประชาชนอย่างที่เขาเป็น แม้ว่ามันจะทำให้ดูเหมือนเป็นการให้ความร่วมมือก็ตาม ความคิดของผมคือการเคลื่อนไหวของเราควรจะเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ที่รวมเอาประชาชนเข้าไว้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

อย่างไรก็ตาม ในเวลานั้น รายงานของผมได้รับความสนใจเพียงระยะเวลาสั้นๆ เนื่องจากมีรายงานอีกฉบับหนึ่งที่มีผลกระทบมากกว่า การตีพิมพ์รายงานของคณะกรรมการทอมลินสันเพื่อการพัฒนาทางด้านสังคม-เศรษฐกิจในพื้นที่อยู่อาศัยของชาวบันตูได้ก่อให้เกิดการโต้แย้งอย่างกว้างขวางทั่วประเทศ คณะกรรมการชุดดังกล่าวซึ่งจัดตั้งขึ้นมาโดยรัฐบาลได้เสนอแผนการสำหรับการพัฒนาพื้นที่ที่เรียกกันว่าพื้นที่อยู่อาศัยของชาวบันตูหรือบันตูสถาน ความจริงก็คือเป็นพิมพ์เขียวสำหรับ “การพัฒนาโดยแยกต่างหาก” หรือการเหยียดผิวอย่างขนานใหญ่นั่นเอง

ดร.เอช.เอฟ.เวอร์เวิร์ด รัฐมนตรีว่าการกิจการชนพื้นเมืองมองว่า ระบบบันตูสถานเป็นวิธีการหนึ่งที่จะลดการวิพากษ์วิจารณ์ของนานาชาติเกี่ยวกับนโยบายทางด้านเชื้อชาติของแอฟริกาใต้ แต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้การเหยียดผิวเป็นไปโดยมีสถาบันรองรับ บันตูสถานหรือที่รู้จักกันอีกชื่อหนึ่งว่าพื้นที่สงวน จะเป็นอาณาบริเวณหรือบ้านเกิดทางเชื้อชาติที่แยกอยู่ต่างหากของพลเมืองชาวแอฟริกันทั้งปวง เวอร์เวิร์ดกล่าวว่าชาวแอฟริกัน “ควรจะยืนด้วยสองขาของตนเองในพื้นที่สงวนนั้น” ซึ่งเป็นที่ซึ่งพวกเขาจะ “พัฒนาไปตามแนวทางของตนเอง” แนวคิดก็คือจะรักษาสถานะปัจจุบันที่คนขาวสามล้านคนเป็นเจ้าของที่ดินร้อยละแปดสิบเจ็ด และหยิบยื่นพื้นที่ที่เหลือเพียงร้อยละสิบสามให้แก่ชาวแอฟริกันจำนวนแปดล้านคน

ใจความสำคัญของรายงานฉบับดังกล่าวก็คือการคัดค้านการผสมกลมกลืนกันระหว่าง

เชื้อชาติ เพื่อประโยชน์ของนโยบายการพัฒนาแยกกันระหว่างคนดำและคนขาว ในตอนท้าย รายงานดังกล่าวเสนอแนะให้ทำพื้นที่ของชาวแอฟริกันให้เป็นพื้นที่อุตสาหกรรม โดยตั้งข้อสังเกตว่า โครงการพัฒนาใดๆ ก็ตามที่ไม่ได้มุ่งสู่การสร้างโอกาสให้กับชาวแอฟริกันในพื้นที่อยู่อาศัยของตนเองจะล้มเหลว คณะกรรมการชุดดังกล่าวชี้ว่ารูปร่างทางภูมิศาสตร์ในปัจจุบันของพื้นที่อยู่อาศัยของชาวแอฟริกันกระจุกกระจายเกินไป พร้อมทั้งเสนอแนะว่าให้ผนวกพื้นที่อยู่อาศัยของชาวแอฟริกันเข้าด้วยกันเป็นพื้นที่ที่เรียกว่า ถิ่นกำเนิดตามประวัติศาสตร์และตามหลักเหตุผลเจ็ดแห่งของกลุ่มเชื้อชาติหลักต่างๆ

แต่การสร้างบ้านตูดานซึ่งเป็นเอกเทศและเป็นเสมือนสถานกักกันตนเองที่เสนอแนะโดยคณะกรรมการดังกล่าวนี้เป็นเรื่องน่าขัน ทรานสไคซึ่งเป็นตัวอย่างของระบบถิ่นกำเนิดตามข้อเสนอดังกล่าวนั้นจะถูกแตกออกเป็นสามส่วนโดยแยกกันทางภูมิศาสตร์ สวาซี บ้านตูดาน, เลโบวา และเวนดา ต่างก็ประกอบไปด้วยดินแดนสามดินแดน กาแซนคูล ประกอบไปด้วยดินแดนสี่ดินแดน, ชิสไค ประกอบไปด้วยดินแดนสิบเจ็ดดินแดน, โบพูทส์วานา ประกอบไปด้วยดินแดนสิบเก้าดินแดน และควาซูลู ประกอบไปด้วยดินแดนยี่สิบเก้าดินแดน พวกชาตินิยมกำลังนำชีวิตของประชาชนมาสร้างเป็นปริศนาตัวต่ออันชั่วร้าย

ความตั้งใจของรัฐบาลในการจัดตั้งระบบถิ่นกำเนิดขึ้น ก็เพื่อจะรักษาทรานสไคและพื้นที่อยู่อาศัยของชาวแอฟริกันอื่นๆ ไว้เป็นแหล่งของแรงงานราคาถูกเพื่ออุตสาหกรรมของคนขาว ในขณะเดียวกัน เป้าหมายลับๆ ของรัฐบาลก็คือการสร้างชนชั้นกลางชาวแอฟริกัน เพื่อให้ทำให้ข้อเรียกร้องของเอเอ็นซีและการต่อสู้เพื่อเสรีภาพไม่ประสบความสำเร็จ

เอเอ็นซีไม่ยอมรับรายงานของคณะกรรมการทอมลินสัน แม้ว่าข้อเสนอแนะบางประการของพวกเขาจะเป็นเสริมมากขึ้นก็ตาม ดังที่ผมได้บอกกับดาลิงกาว่า การพัฒนาโดยแยกต่างหากนั้นเป็นทางออกที่ผิดในการแก้ปัญหาที่คนขาวไม่รู้ว่าจะควบคุมคนดำอย่างไร ท้ายที่สุด รัฐบาลก็อนุมัติรายงานฉบับนั้น แต่ได้ปฏิเสธข้อเสนอแนะจำนวนมากโดยบอกว่าเป็นสิ่งที่ก้าวหน้ามากเกินไป

แม้ว่าความมิดมนจะย่างกรายเข้ามามากขึ้นทุกขณะและผมจะมีความคิดเชิงลบมากขึ้นทุกทีเกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาล แต่ผมก็คิดถึงอนาคต ในเดือนกุมภาพันธ์ ปีค.ศ.1956 ผมเดินทางกลับไปทรานสไคเพื่อซื้อที่ดินผืนหนึ่งในอุมทาทา ผมคิดอยู่เสมอว่าคนเราควรมีบ้านใกล้กับสถานที่ซึ่งตนเกิด ที่ซึ่งเขาจะพบความสุขสงบและหลักหนีจากที่อื่น

ผมเดินทางไปทรานสไคกับวอลเตอร์ เขากับผมพบปะกับคนของเอเอ็นซีมากมายทั้งในอุมทาทาและเดอร์บันซึ่งเราเดินทางไปที่นั่นก่อน อีกครั้งหนึ่งที่เรารู้สึกติดตามโดยตำรวจหน่วยพิเศษที่เดอร์บัน เราได้ไปเยี่ยมเยียนเพื่อนร่วมงานหลายคนที่สภาชาวอินเดียแห่งนาทาล อันเป็นความพยายามที่จะกระตุ้นกิจกรรมในพื้นที่

ในอุมทาธา ด้วยความช่วยเหลือของวอลเตอร์ ผมจ่ายเงินคาวนีย์ให้กับซี.เค.ซักเว สำหรับที่ดินในเมืองผืนหนึ่งซึ่งเขาเป็นเจ้าของ ซักเวเป็นสมาชิกของบุงกาและอยู่ในสภาผู้แทนของชนพื้นเมือง ขณะที่เรายู่ที่นั่น ซักเวบอกกับเราถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อวันเสาร์ก่อนหน้านั้นที่บัมบฮาเน ซึ่งเป็นมหาสถานของซาบาธา ในการประชุมระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐบาลและบรรดาหัวหน้าต่างๆ เกี่ยวกับการนำระบบบันตูดานมาใช้ หัวหน้าจำนวนหนึ่งคัดค้านนโยบายของรัฐบาล และกล่าวโจมตีผู้ปกครองท้องถิ่น การประชุมล้มเลิกไปด้วยความโกรธ เหตุการณ์นี้ทำให้เรารู้สึกได้ถึงการค้าค้านพระราชบัญญัติการปกครองของชาวบันตูในระดับรากหญ้า

ในเดือนมีนาคม ปีค.ศ.1956 หลังจากที่มิสรีภาพอสมควรอยู่หลายเดือน ผมก็ได้รับคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองอีกครั้งที่สาม ซึ่งจำกัดผมให้อยู่แต่ในโจฮันเนสเบิร์กเป็นเวลาห้าปี และห้ามเข้าร่วมการประชุมใดๆ ในช่วงเวลาเดียวกันด้วย ในอีกหกสิบเดือนข้างหน้าผมจะต้องถูกขังอยู่ในห้องที่เดิมๆ เห็นถนนสายเดิมๆ เหมือนแห่งเดิมที่อยู่ตรงขอบฟ้า และท้องฟ้าเดิมๆ ผมจะต้องฟังพาหนะสี่ล้อและคนอื่นๆ เพื่อให้ได้รับรายงานเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นนอกโจฮันเนสเบิร์ก นั่นเป็นอีกแง่มุมหนึ่งซึ่งผมไม่ชอบใจ

แต่ครั้งนี้ทัศนคติของผมเกี่ยวกับคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างสุดขีด เมื่อตอนที่ผมถูกห้ามเคลื่อนไหวครั้งแรก ผมยึดถือกฎเกณฑ์และข้อกำหนดที่อัยการเป็นผู้กำหนด แต่ตอนนี้ผมได้พัฒนาความรู้สึกต่อต้านคำสั่งดังกล่าว ผมจะไม่ปล่อยให้การมีส่วนร่วมในการต่อสู้ของผม รวมทั้งขอบข่ายของกิจกรรมทางการเมืองของผมถูกตัดสินโดยศัตรูที่ผมกำลังต่อสู้อยู่ การยอมให้กิจกรรมของผมถูกจำกัดโดยฝ่ายตรงข้ามเป็นความพ่ายแพ้รูปแบบหนึ่ง และผมตั้งใจที่จะไม่ยอมให้เป็นเช่นนั้น

ต่อมาไม่นานผมก็กลายมาเป็นผู้ใกล้ชิดการพิพาททางการเมืองอันเข้มข้นที่โจฮันเนสเบิร์กนั่นเอง การพิพาทดังกล่าวทำให้ทั้งสองฝ่ายตั้งป้อมสู้กันและทั้งคู่ต่างแสวงหาความสนับสนุนจากผม แต่ละฝ่ายในองค์กรแห่งนี้มีความทุกข์และต่อต้านกันและกัน การพิพาทนี้อาจจะทำให้เกิดสงครามกลางเมืองขึ้นได้ และผมทำดีที่สุดเท่าที่จะทำได้เพื่อป้องกันการระเบิดของเหตุการณ์แน่นอนว่าผมกำลังพูดถึงการต่อสู้ที่สมาคมขมวยและยกน้ำหนักที่ศูนย์ชุมชนโดนัลด์สัน ออร์แลนโด ซึ่งผมไปฝึกอยู่เกือบทุกเย็น

ผมเข้าร่วมในสมาคมแห่งนี้เมื่อปีค.ศ.1950 และเกือบทุกคืนที่ผมว่างผมจะไปที่ศูนย์ชุมชนแห่งนี้ ในระยะสองสามปีที่ผ่านมา ผมได้พาทีมปีลูกชายของผมไปด้วย และในปีค.ศ.1956 เมื่อเขาอายุได้สิบปี เขาก็กลายมาเป็นนักมวยรุ่นเปเปอร์เวท สมาคมดังกล่าวบริหารงานโดยโจฮันส์ (สคิปเปอร์ อโดนิส) โมโลซี และสมาชิกของสมาคมประกอบด้วยทั้งนักมวยอาชีพและสมัครเล่น รวมทั้งนักยกน้ำหนักที่ทุ่มเทอีกหลายประเภท นักมวยดาวเด่นของเราคือเจอร์รี่ (อูยินจา) ต่อมาได้กลายเป็นแชมป์รุ่นไลท์เวทของทรานสवालและเป็นนักชกมือหนึ่งของประเทศ

โรงยิมแห่งนี้มีอุปกรณ์ที่เยอะมาก เราไม่มีเวที จึงฝึกกันบนพื้นซีเมนต์ ซึ่งอันตรายอย่างยิ่งเมื่อนักมวยถูกชกล้มลง อย่างดีเราก็มีแค่กระสอบทรายสำหรับชกและนวมสองสามคู่ เราไม่มียาและลูกบอลสำหรับฝึกชกเร็ว เราไม่มีกางเกงหรือรองเท้าชกมวยที่เหมาะสม และไม่มีเครื่องป้องกันปากเกือบไม่มีใครที่มีเครื่องป้องกันศีรษะ แม้ว่าจะขาดอุปกรณ์ต่างๆ แต่โรงยิมแห่งนี้ก็ผลิตแชมป์เปี้ยนอย่างอิริค (แบล็ค แมททีเรียล) อินเซล แชมป์รุ่นแบนตั้มเวทของแอฟริกาใต้ และเฟรดดี (โทมาฮอก) อินจีดี แชมป์รุ่นฟลายเวทของทรานสवाल ซึ่งเคยทำงานในช่วงกลางวันกับผมในตำแหน่งผู้ช่วยที่สำนักงานแมนเดลา และ ทัมโบ รวมกันแล้ว เรามีสมาชิกประมาณยี่สิบหรือสามสิบคน

แม้ว่าผมจะชกมวยบ้างที่ฟอร์ท แฮร์ แต่ผมก็ไม่ได้เล่นกีฬาอย่างจริงจังจนกระทั่งมาอยู่โจฮันเนสเบิร์ก ผมไม่เคยโคດเค่นในเรื่องชกมวย ผมอยู่ในรุ่นเฮวีเวท และไม่มีทั้งพลังพอที่จะชกเชยความเร็วที่ผมขาด และไม่มีความเร็วพอที่จะชกเชยพลังที่ผมไม่มี ผมไม่ได้สนุกกับความรุนแรงในการชกมวยมากเท่ากับศาสตร์ของมัน มันน่าสนใจที่ว่าคนเราเคลื่อนไหวตัวอย่างไรเพื่อปกป้องตนเอง คนเราใช้ยุทธศาสตร์ทั้งในแง่การโจมตีและการถอยจากอย่างไร คนเราควบคุมจังหวะของตนเองอย่างไรตลอดการแข่งขัน การชกมวยอยู่บนหลักการที่ว่าทุกคนมีความเท่าเทียมกัน บนสังเวียนนั้น ตำแหน่ง อายุ สติปัญญา และความมั่งคั่ง ไม่มีความสำคัญ เมื่อคุณไล่ดื้อจนคู่ต่อสู้ ประเมินจุดแข็งและจุดอ่อนของเขานั้น คุณไม่ได้คิดถึงสติปัญญาหรือสถานะทางสังคมของเขา ผมไม่เคยชกอย่างจริงจังเลยหลังจากที่เข้าสู่การเมือง ความสนใจหลักของผมคือการฝึกฝน ผมพบว่าการออกกำลังกายที่เหน็ดเหนื่อยนี้ดีมากสำหรับการปลดปล่อยความกดดันและความเครียด หลังจากการออกกำลังกายอย่างหนักแล้ว ผมก็รู้สึกเบาขึ้นทั้งในแง่จิตใจและร่างกาย มันเป็นทางหนึ่งที่ผมจะใช้พลังไปกับบางอย่างที่ไม่ใช่การต่อสู้ทางการเมือง หลังจากการออกกำลังกายในตอนเย็นแล้ว ผมจะตื่นขึ้นในเช้าวันรุ่งขึ้นด้วยความรู้สึกเข้มแข็งและสดชื่น พร้อมที่จะทำการต่อสู้อีกครั้ง

ผมไปที่โรงยิมในตอนเย็นวันละประมาณชั่วโมงครึ่งตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันพฤหัสบดี ผมจะกลับบ้านทันทีหลังจากเลิกงาน รับแท็กซี่มาแล้วขับรถไปยังศูนย์ชุมชน เราออกกำลังกายกันประมาณหนึ่งชั่วโมง ผสมผสานกับการวิ่งบนถนน กระโดดเชือก เพาะกาย หรือชกมวย จากนั้นก็บริหารร่างกายอีกสิบห้านาทีเช่นยกน้ำหนัก แล้วก็ชกมวย ถ้าหากเรากำลังฝึกสำหรับชกหรือการแข่งขัน เราก็จะขยายเวลาในการฝึกออกไปเป็นสองชั่วโมงครึ่ง

เราต่างผลักดันกันเป็นผู้นำในการฝึกเพื่อที่จะพัฒนาความเป็นผู้นำ ความคิดริเริ่มและความเชื่อมั่นในตนเอง เพิ่มบิชอปการนำเหล่านี้มากเป็นพิเศษ คินโชนที่ถูกชายของผมเป็นผู้นำการฝึกซ้อม ผมจะต้องลำบากหน่อยเพราะเขาจะขับประเด็นวิพากษ์วิจารณ์ เขาจะรีบลงโทษผมทันทีที่ผมชี้แจง ทุกคนในโรงยิมเรียกผมว่า “หัวหน้า” เป็นคำที่แสดงความเคารพซึ่งเพิ่มบิชอปเล็กน้อยที่จะเรียกเช่นนั้น เขาจะเรียกผมว่า “มร.แมนเดลา” และบางครั้งเมื่อเขาารู้สึกเห็นใจพ่อผู้ซื่อสัตย์ของเขา เขาก็จะเรียกว่า “มาย บรา” ซึ่งเป็นแสดงในย่านนั้นหมายถึง “พี่ชาย” เมื่อเขาเห็นผมชี้แจงเขาก็จะพูด

ด้วยเสียงซึ่งขังว่า “มร.แมนเดลา คุณกำลังทำให้เราเสียเวลาในเย็นวันนี้ไป ถ้าหากคุณไม่ไหวละก็ ทำไมไม่กลับไปนั่งอยู่กับหญิงชราที่บ้านล่ะ?” ทุกคนสนุกสนานกับการเข้าเหย้น้อย่างมาก และมันทำให้ผมพอใจที่เห็นลูกชายของผมมีความสุขและเชื่อมั่น

ความเป็นพวกพ้องกันได้สลายไปในปีนั้นเนื่องจากความแตกแยกระหว่างสคิปเปอร์ โม ลีอทธิ กับเจอร์รี่ โมโลอี เจอร์รี่และนักมวยคนอื่นๆ รู้สึกว่าสคิปเปอร์ไม่ให้ความสนใจกับสมาคมมากพอ สคิปเปอร์เป็นโค้ชที่มีทักษะสูง แต่ไม่ค่อยมาสอน เขาเป็นนักประวัติศาสตร์ของการชกมวยและสามารถจะบรรยายเหตุการณ์สำคัญในฮาวานาในปีค.ศ.1915 เมื่อเจ็ค จอห์นสัน แชมป์โลกรุ่นเฮวีเวทผิวดำคนแรกสูญเสียตำแหน่งได้อย่างละเอียดลออทั้งยี่สิบหกยก แต่ดูเหมือนว่าสคิปเปอร์จะปรากฏตัวเฉพาะก่อนการแข่งขันเพื่อรับค่าธรรมเนียมเล็กๆ น้อยๆ ที่เขาจะได้รับ ผมเองก็เห็นด้วยกับทัศนคติของเจอร์รี่ แต่ก็พยายามอย่างดีที่สุดที่จะยุติข้อขัดแย้งเพื่อรักษาความปรองดองกันไว้ ในท้ายที่สุด แม้แต่ลูกชายของผมก็เห็นด้วยกับคำวิจารณ์ของเจอร์รี่ต่อสคิปเปอร์ และไม่มีสิ่งใดที่ผมจะทำได้ที่จะป้องกันการแตกแยก

นักมวยภายใต้การนำของเจอร์รี่จะออกจากสมาคมและไปตั้งสมาคมใหม่ ผมเรียกประชุมสมาชิกทุกคนและมันเป็นการประชุมที่มีชีวิตชีวามาก การประชุมนั้นดำเนินไปด้วยภาษาเซโซโซ ชูลู กอซา และอังกฤษ แม้แต่เชคสเปียร์ก็ถูกสคิปเปอร์นำมาอ้างในการกล่าวโจมตีนักมวยกบฏ เขากล่าวหาว่าเจอร์รี่ทรยศต่อเขาเหมือนกับที่บรูตัสทรยศต่อซีซาร์ “ใครคือซีซาร์และบรูตัส?” ลูกชายผมถาม ก่อนที่ผมจะตอบ ใครคนหนึ่งก็พูดขึ้นว่า “พวกเขาตายไปแล้วไม่ใช่หรือ?” สคิปเปอร์ตอบว่า “ใช่ แต่ความจริงเกี่ยวกับการทรยศนั้นยังอยู่!”

การประชุมจบลงโดยไม่มีผลอะไรและนักมวยก็ออกไปตั้งสมาคมใหม่ เหลือแต่นักยกน้ำหนักที่ยังคงอยู่ที่ศูนย์ชุมชนแห่งนั้น ผมเข้าร่วมกับพวกนักมวยและในช่วงสองสามสัปดาห์แรกของการแยกตัว เราได้ฝึกซ้อมกันในพื้นที่ซึ่งไม่สะดวกสบายสำหรับนักสู้เพื่อเสริมภาพ คือที่โรงยิมของตำรวจ หลังจากนั้น โบสถ์แองกลิคันก็ได้ให้เข้าสถานที่ในออร์แลนโด อิสต์ด้วยค่าเช่าที่สมเหตุสมผล และเราทำการฝึกฝนกับไซมอน (อิมเซ็งกู) ซาบาลาลา ซึ่งต่อมาเป็นหนึ่งในนักสู้เพื่อเสริมภาพใต้ดินระดับนำของเอเอ็นซี

สิ่งอำนวยความสะดวกใหม่ๆ ของเราไม่ได้ดีไปกว่าเดิม และสมาคมก็ไม่ได้ฟื้นตัวขึ้น นักมวยชาวแอฟริกันก็เป็นเหมือนนักกีฬาและศิลปินผิวดำทั้งหลาย คือถูกจำกัดด้วยข้อด้อยสองประการ คือ ความยากจนและลัทธิแบ่งแยกเชื้อชาติ เงินที่นักมวยแอฟริกันหามาได้จะถูกใช้ไปกับค่าอาหาร ค่าเช่าบ้าน เสื้อผ้า และที่เหลือจะถูกใช้ไปกับอุปกรณ์การชกและการฝึกซ้อม เขาถูกปฏิเสธโอกาสที่จะเข้าสังกัดสมาคมชกมวยของคนขาวซึ่งมีอุปกรณ์และผู้ฝึกซ้อมที่ดีขึ้นสำหรับการผลิตนักมวยชั้นนำและระดับโลก นักมวยอาชีพชาวแอฟริกันทำงานเต็มเวลาในเวลากลางวัน ซึ่งต่างจากนักมวยอาชีพผิวดำ คุฝึกซ้อมก็มีน้อยและได้รับค่าจ้างน้อยมาก ถ้าปราศจากการเลี้ยงชีพและฝึกฝนที่เหมาะสมแล้ว ผลงานก็แย่มาก แม้กระนั้นนักสู้ชาวแอฟริกันจำนวนมากก็สามารถ

เอาชนะเหนืออุปสรรคเหล่านี้ได้ และประสบความสำเร็จอย่างยิ่งใหญ่ นักมวยอย่างอีลิจาห์ (มาเอส
โทร) โมโคเน, อีนีอช (สคูลบอย) อินฮลาโป, แองเกอร์ มาโต ซึ่งเป็นหนึ่งในบรรดาผู้ที่มิสไดล์ที่
สุดบนสังเวียน, เลวี (โกสเดน บอย) มาติ, อินโคซานา อิมกาจิ, แม็คคีด โมโฟเค็ง และ
นอร์แมน เซกกาปาเน ทั้งหมดล้วนได้รับชัยชนะอันยิ่งใหญ่ ขณะที่เจก ทูลี วีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ของเรา
ได้รับตำแหน่งบริติชแอนด์ เอ็มไพร์ ฟลายเวท เขาเป็นตัวอย่างที่เด่นชัดที่นักชกชาวแอฟริกันจะ
ประสบความสำเร็จ ถ้าหากได้รับโอกาส

ตอนที่ 6
ล่องหนลงใต้ดิน

ผมไม่ได้กลับบ้านหลังจากการตัดสินใจ แม้คนอื่น ๆ จะอยู่ในอารมณ์แห่งการเฉลิมฉลอง และอยากที่จะฉลองก็ตาม ผมรู้ว่าทางการอาจจะโง่ได้ทุกครั้ง และผมไม่อยากเปิดโอกาสให้พวกเขา ผมอยากที่จะออกเดินทางก่อนที่จะถูกคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองหรือถูกจับกุม ดังนั้น ผมจึงไปค้างคืนที่บ้านลับแห่งหนึ่งในโจฮันเนสเบิร์ก มันเป็นคืนที่ทรมาณที่สุดเนื่องจากแปลกที่ และผมเสียหุฟงเสียงรถทุกคัน โดยคิดว่าอาจจะเป็นเจ้าของที่ตำรา

วอลเตอร์และคูมาไปส่งผมตั้งแต่ก้าวแรกที่ผมออกเดินทาง ซึ่งผมจะต้องไปยังพอร์ตอลิซาเบธ ที่นั่นผมได้พบกับโกวาน อิมเบกิและ เรย์มอนด์ อิมสลาบา เพื่อหารือเกี่ยวกับโครงสร้างใหม่ของเอเอ็นซีใต้ดิน เราพบกันที่บ้านของ ดร.มาสลา พาเธอร์ ซึ่งต่อมาถูกพิพากษาจำคุกสองปีเนื่องจากอนุญาตให้เราพบกันที่บ้านของเขา ที่บ้านลับหลายแห่งซึ่งจัดหาให้โดยเอเอ็นซี ผมได้พบกับบรรณาธิการของ *พอร์ตอลิซาเบธ มอร์นิงโพสต์* หนังสือพิมพ์แนวเสรีนิยม เพื่อหารือเกี่ยวกับการรณรงค์เพื่อการประชุมระดับประเทศ ซึ่งเป็นเป้าหมายที่ในเวลาต่อมาหนังสือพิมพ์หลายฉบับประกาศยอมรับ ต่อมาผมได้ไปเยี่ยมแพททริก ดันแคน ซึ่งเป็นบรรณาธิการและผู้พิมพ์ *คอนแท็ค* หนังสือพิมพ์รายสัปดาห์แนวเสรีนิยม เขาเป็นสมาชิกก่อตั้งของพรรคเสรีนิยม และเป็นหนึ่งในบรรดาคนขาวที่ทำลายอำนาจรัฐในช่วงรณรงค์ทำลายอำนาจรัฐ หนังสือพิมพ์ของเขาได้ประมาณนโยบายของเอเอ็นซีแล้วแล้วกล่าวว่าถูกชี้นำโดยคอมมิวนิสต์ แต่ เมื่อเขาเห็นผม สิ่งแรกที่เขาพูดก็คือเมื่อได้อ่านสำนวนปีคดีของคดีกบฏทำให้เขาเห็นว่าความคิดนั้นผิดและเขาจะแก้ไขมันในหนังสือพิมพ์ของเขา

คืนนั้น ผมได้กล่าวกับคณะบาทหลวง ของย่านที่อยู่อาศัยของชาวแอฟริกันในเคปทาวน์ ผมเอ่ยถึงเรื่องนี้เพราะบาทหลวงเปิดการประชุมของหนึ่งในบรรดาบาทหลวงเหล่านั้นได้อยู่กับผมตลอดเวลาหลายปีเหล่านี้และเป็นชุมพลในช่วงเวลาทุกข์ยาก ท่านกล่าวขอบคุณพระเยซูสำหรับของขวัญและความดีของพระองค์ สำหรับความเมตตาและห่วงใยของพระองค์ ที่มีต่อทุกคน แต่แล้วท่านก็ถือโอกาสเตือนสติพระองค์ว่าผู้รับใช้พระองค์กลับถูกกดขี่มากกว่าคนอื่น ๆ และว่าบางครั้งดูเหมือนพระองค์ไม่ใส่ใจ แล้วบาทหลวงผู้นั้นก็กล่าวว่าหากพระองค์ไม่แสดงการริเริ่มมากขึ้นอีกเล็กน้อยในการนำคนผิวดำให้พ้นบาปแล้วละก็ คนดำก็เห็นจะต้องจัดการด้วยมือสองข้างของพวกเขาเอง อาเมน

เช้าวันสุดท้ายของผมในเคปทาวน์ ผมออกจากโรงแรมพร้อมกับจอร์จ พีเค สมาชิกก่อตั้งขององค์กรประชาชนลูกผสมในแอฟริกาใต้ และหยุดเพื่อจะขอบคุณผู้จัดการ โรงแรมซึ่งเป็นลูกผสมที่ให้การดูแลผมเป็นอย่างดี เขาปลื้มปิติแต่ก็อยากรู้ เขาค้นพบว่าผมเป็นใคร และบอกกับผมว่าชุมชนลูกผสมเกรงว่าภายใต้รัฐบาลแอฟริกันพวกเขาจะถูกกดขี่เช่นเดียวกับภายใต้รัฐบาลผิวขาวในปัจจุบันนั่นเอง เขาเป็นนักธุรกิจชนชั้นกลางซึ่งอาจจะมีติดต่อกับชาวแอฟริกันไม่มากนัก

และหาวคิ้วพวกแอฟริกันเหมือนๆ กับที่คนขาวรู้สึก นี่มักจะเป็นข้อสงสัยในชุมชนลูกผสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเคป และแม้ว่าผมอาจจะสายแล้วก็ตาม แต่ผมก็อธิบายให้ชายผู้นี้ฟังถึง กฎบัตรเพื่อเสรีภาพและอำพันธกรณีของเราต่อลัทธิไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ นักสู้เพื่อเสรีภาพจะต้อง นวยโอกาสทุกครั้งเพื่อที่จะชี้แจงความคิดของเขาต่อประชาชน

วันรุ่งขึ้น ผมได้เข้าร่วมในการประชุมลับของคณะกรรมการบริหารระดับประเทศของ เอเอ็นซี และคณะกรรมการบริหารร่วมของสภาพันธมิตรในเดอร์บัน เพื่อที่จะหารือว่าความเคลื่อนไหวที่ได้มีการวางแผนไว้ควรที่จะใช้รูปแบบหยุดอยู่กับบ้าน หรือการประท้วงอย่างเต็มรูปแบบด้วยการกันคนไม่ให้เข้าไปทำงานและการเดินขบวน ผู้ที่เรียกร้องให้มีการประท้วงหยุดงานบอกว่ากลยุทธ์ในการหยุดอยู่กับบ้านที่เราใช้มาตั้งแต่ปีค.ศ. 1950 นั้นไม่มีประโยชน์แล้ว และว่าตอนที่พีเอซีเรียกร้องต่อมวลชนนั้น ก็จำเป็นต้องใช้รูปแบบที่รุนแรงมากขึ้นในการต่อสู้ ทศนะอีกทศนะหนึ่งซึ่งผมประกาศออกมาคือว่า การหยุดอยู่กับบ้านก็ทำให้เราสามารถประท้วงศัตรูได้ขณะที่ป้องกันไม่ให้พวกเขาโจมตีกลับ ผมแย้งว่าความเชื่อมั่นของประชาชนในการรณรงค์ของเราได้เพิ่มขึ้นอย่างมาก เนื่องจากพวกเขาตระหนักว่าเราไม่เสี่ยงด้วยชีวิตของพวกเขา ผมบอกว่า ในบรรดาวิธกรรมของผู้เดินขบวนทั้งหมดแล้ว เหตุการณ์ที่ชาเพอวิลล์ คือที่ที่ยอมให้ศัตรูยิงประชาชนของเรา ผมเรียกร้องให้หยุดอยู่กับบ้าน แม้ผมจะตระหนักว่าประชาชนของเราทั่วประเทศกำลังเริ่มหมดความอดทนกับรูปแบบการต่อสู้แบบอหิงสา แต่ผมไม่คิดว่าเราควรกำหนดกลยุทธ์ที่แตกต่างไปจากที่เคยทำมา โดยไม่มีการวางแผนอย่างรอบด้านเสียก่อน และเราไม่มีเวลาตลอดจนทรัพยากรที่จะวางแผนด้วย ในที่สุดที่เราตัดสินใจก็คือให้หยุดอยู่กับบ้าน

การทำงานได้ดินต้องอาศัยการปรับเปลี่ยนทางจิตวิทยาอย่างมาก เราต้องวางแผนการกระทำทุกอย่าง แต่ต้องทำตัวไม่โดดเด่นหรือปราศจากความสำคัญ ไม่มีอะไรที่บริสุทธิ์ ทุกอย่างน่าสงสัย คุณไม่สามารถเป็นตัวของคุณเองได้ คุณจะต้องสวมบทบาทใดบทบาทหนึ่งที่คุณเลือก ในบางแง่ นี่ไม่ใช่เรื่องที่จะต้องปรับตัวมากนักสำหรับคนผิวดำในแอฟริกาใต้ ภายใต้ลัทธิเหยียดผิวนั้น คนผิวดำมีชีวิตอยู่ท่ามกลางความถูกกฎหมายและไม่ถูกกฎหมาย ระหว่างความเปิดเผยและความปกปิด การเป็นคนผิวดำในแอฟริกาใต้หมายถึงไม่สามารถไว้วางใจสิ่งใดทั้งสิ้น ซึ่งก็ไม่ต่างไปจากการมีชีวิตอยู่ใต้ดินตลอดชีวิตของคนๆ นั้น

ผมกลายเป็นสัตว์กลางคืน ในช่วงกลางวันผมจะหลบอยู่ในที่ซ่อน และออกมาทำงานของผมเมื่อมืดแล้ว ส่วนใหญ่ผมทำงานจากโจฮันเนสเบิร์ก แต่ผมจะเดินทางบ้างถ้าจำเป็น ผมอาศัยในแฟลตร้าง บ้านคน ที่ใดก็ตามที่ผมสามารถจะอยู่ตามลำพังและไม่ดึงดูดความสนใจของผู้คน แม้ว่าผมจะเป็นคนชอบมีเพื่อนอยู่ด้วย แต่ผมกลับชื่นชอบการอยู่ตามลำพังมากกว่า ผมยินดีกับโอกาสที่จะได้อยู่ตามลำพัง ที่จะวางแผน ที่จะคิด ที่จะเตรียมการร้าย แต่คนเราก็สามารถรู้สึกว่ามันโคธมากเกินไปได้ ผมรู้สึกว่ามันมากด้วยความคิดถึงภรรยาและครอบครัว

กุญแจสำคัญของการอยู่ใต้ดินก็คือจะต้องไม่มีใครเห็น เมื่อมีทางที่จะเดินเข้าไปในห้อง แล้วทำตัวให้โดดเด่นออกมา ก็ย่อมมีทางที่จะเดินเข้าไป แล้วทำให้ตัวคุณไม่ปรากฏได้ชัด ในฐานะผู้นำ คนเรามักจะแสวงหาความโดดเด่น ในฐานะคนนอกกฎหมาย กลับเป็นตรงกันข้าม เมื่อตอนอยู่ใต้ดิน ผมไม่ได้เดินอย่างสง่าผ่าเผยหรือยืนตัวตรง ผมพูดเบาลง ชัดเจนน้อยลง และทำตัวห่างเหิน ผมวางเฉยมากขึ้น ไม่ดึงดูดความสนใจ ผมไม่ขอให้ใครทำอะไรแต่ปล่อยให้ประชาชนบอกผมว่าจะให้ทำอะไร ผมไม่ได้โกนหนวดหรือตัดผม การปลอมตัวที่บ่อยที่สุดของผมคือเป็นคนขับรถ พ่อครัว หรือคนทำสวน ผมจะสวมชุดสีน้ำเงินของกองงานภาคสนามและบ่อยครั้งสวมแว่นกลมๆ ที่ไม่มีขอบซึ่งรู้จักกันในนามถ้วยน้ำชาของมาชชาวติ ผมมีรถและผมสวมหมวกของคนขับรถพร้อมกับเสื้อผ้าทั้งหมดแบบคนรถ การทำตัวเป็นคนขับรถสะดวกเพราะผมสามารถจะเดินทางภายใต้ภาพว่ากำลังขับรถเจ้านายของผมอยู่

ในช่วงสองสามเดือนแรกของการอยู่ใต้ดิน เมื่อมีหมายจับตัวผมและผมถูกติดตามโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจนั้น บรรดาสื่อมวลชนจินตนาการการอยู่นอกกฎหมายของผมกันไปต่างๆ นาๆ มีบทความหลายบทความขึ้นหน้าหนึ่งอ้างว่าผมอยู่ที่นั่นบ้าง ที่นั่นบ้าง มีการกั้นถนนตรวจตราทั่วประเทศ แต่ตำรวจก็กลับมาเมื่อเปล่าครั้งแล้วครั้งเล่า ผมสวมบทบาทเป็นนิโกร คล้ายกับลีโอเลียน เดอะ สตาร์ เลิฟ พิมเพอร์เนล ตัวละครในหนังของบารอนเนส ออซีส ซึ่งหลบหนีการจับกุมได้อย่างกล้าหาญในช่วงปฏิวัติฝรั่งเศส

ผมเดินทางอย่างลับๆ ไปทั่วประเทศ ผมอยู่กับพวกมุสลิมในเคปทาวน์ อยู่กับคนงานทำน้ำตาลในนาตาล อยู่กับคนงานโรงงานในพอร์ตอลิซาเบธ ผมย้ายจากย่านหนึ่งไปยังอีกย่านหนึ่งซึ่งอยู่คนละฟากของประเทศเพื่อเข้าร่วมประชุมลับในเวลากลางคืน ผมถึงกับเพิ่มตำนานของ แบล็ค พิมเพอร์เนล ด้วยการมีเหรียญสามเฟื้องอยู่เต็มกระเป๋าและโทรศัพท์ไปหาผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์รายคนจากตู้โทรศัพท์และถ่ายทอดเรื่องราวที่เราวางแผนกันรวมทั้งความไร้ฝีมือของตำรวจ ผมจะปรากฏตัวที่นั่นบ้าง ที่นั่นบ้างเพื่อสร้างความหงุดหงิดให้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจและสร้างความยินดีให้กับประชาชน

มีเรื่องราวที่รุนแรงและไม่ตรงกับความเป็นจริงมากมายเกี่ยวกับประสบการณ์ใต้ดินของผม ผู้คนชอบที่จะเติมแต่งเรื่องราวการผจญภัยให้มีสีสัน อย่างไรก็ตาม ผมก็จวนตัวอยู่หลายครั้ง ซึ่งไม่มีใครรู้ ครั้งหนึ่ง ผมกำลังขับรถอยู่ในเมืองและหยุดรถที่สัญญาณไฟจราจร ผมมองไปทางซ้ายและมองเข้าไปในรถที่จอดติดกัน ผมได้เห็นพันเอกสเป็งเลอร์ หัวหน้าหน่วยความมั่นคงของวิทวอเตอร์สเรน มันคงจะเป็นการจู่โจมอย่างจังสำหรับเขาที่จะจับกุมแบล็ค พิมเพอร์เนล ตอนนั้นผมสวมหมวกคนงาน ใส่ชุดสีน้ำเงิน และสวมแว่นตา เขาไม่ได้มองมาทางผม แต่กระนั้น วินาทีที่รถคอยสัญญาณไฟให้เปลี่ยนอยู่นั้นดูเหมือนยาวนานหลายชั่วโมง

บ่ายวันหนึ่ง ในโจฮันเนสเบิร์ก ผมปลอมตัวเป็นคนขับรถ สวมเสื้อคลุมยาวกันฝุ่นและสวมหมวก ผมกำลังยืนรอให้คนมารับอยู่ที่มูมถนนและเห็นตำรวจแอฟริกันนายหนึ่งเดินตรงมาหาผม

อย่างตั้งใจ ผมมองไปรอบๆ ตัวดูว่ามีที่ให้วิ่งหนีหรือไม่ แต่ก่อนที่ผมจะวิ่งหนี ตำรวจนายนั้นก็ยืนให้ผมและแอบส่งสัญญาณให้ด้วยการชูนิ้วหัวแม่มือขึ้นในท่าทำความเคารพของเอเอ็นซีแล้วก็เดินจากไป เหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นหลายครั้ง และเมื่อผมเห็นเช่นนั้น ผมมีความมั่นใจอีกครั้งว่าเราได้ได้รับความจงรักภักดีจากตำรวจแอฟริกันจำนวนมาก มีนายสิบผิวดำนายหนึ่งเคยแอบกระซิบวันหนึ่งว่า ตำรวจกำลังทำอะไรอยู่ เขาจะกระซิบกับเธอว่า “อย่าให้มาดิบาไปที่อเล็กซานดราในคืนวันพุธนะ เพราะว่าเขากำลังจะกวาดล้างที่นั่น” บ่อยครั้งที่ตำรวจผิวดำถูกวิพากษ์วิจารณ์ระหว่างการต่อสู้ แต่หลายคนก็แสดงบทบาทดีๆ ซึ่งมีคุณค่าอย่างยิ่ง

เมื่อผมอยู่ใต้ดิน ผมจะทำตัวรุนแรงให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ สภาพทั่วๆ ไปของผมราวกับว่าผ่านการตรากตรำอย่างหนักตลอดชีวิต ตำรวจมีรูปๆ หนึ่งของผมตอนไว้หนวด แล้วพวกเขาก็แจกจ่ายไปทั่ว เพื่อนร่วมงานของผมจึงขอให้ผมโกนหนวดออก แต่ผมชินกับหนวดของผมเสียแล้ว และผมก็ยืนยันไม่ยอมโกน

ไม่เพียงแต่จะไม่มีใครจำผมได้เท่านั้น บางครั้งผมยังถูกปฏิเสธอีกด้วย ครั้งหนึ่ง ผมวางแผนจะไปร่วมประชุมนอกเมืองโจฮันเนสเบิร์ก และหลวงพ่อก็มีชื่อเสียงคนหนึ่งได้ติดต่อกับเพื่อนๆ ของท่านเพื่ออนุญาตให้ผมค้างคืนด้วยในคืนนั้น ผมมาถึงประตูบ้าน และก่อนที่ผมจะทันบอกว่าผมเป็นใคร หญิงชราที่มาเปิดประตูก็ร้องขึ้นว่า “ไม่หรอก เราไม่ต้องการคนอย่างแกที่นี่!” ว่าแล้วก็ปิดประตู

เวลาของผมตอนอยู่ใต้ดิน ส่วนใหญ่จะใช้ไปกับการวางแผนการหยุดประท้วงอยู่กับบ้านในวันวันที่ 29 พฤษภาคม มันถูกออกแบบมาให้เป็นคล้ายกับสงครามระหว่างรัฐและขบวนการปลดปล่อย ในปลายเดือนพฤษภาคม รัฐบาลได้ทำการกวาดล้างผู้นำฝ่ายค้านทั่วประเทศ การประชุมต่างๆ ถูกสั่งห้าม สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ถูกยึด และรัฐสภาได้ผ่านกฎหมายอย่างรีบเร่ง อนุญาตให้เจ้าหน้าที่ตำรวจคุมขังผู้ต้องหาได้สิบสองวันโดยไม่ให้ประกันตัว

เวอร์เวิร์ดประกาศว่าผู้ที่สนับสนุนการประท้วงหยุดงาน รวมทั้งหนังสือพิมพ์ที่แสดงความเห็นใจผู้ประท้วง “กำลังเล่นกับไฟ” นับเป็นการประกาศเตือนถึงความโหดเหี้ยมของรัฐ รัฐบาลเรียกร้องให้อุตสาหกรรมต่างๆ จัดหาที่นอนให้กับคนงาน เพื่อที่พวกเขาจะได้ไม่ต้องกลับบ้านในช่วงประท้วงหยุดงาน สองวันก่อนวันนัดหยุดอยู่กับบ้านประท้วง รัฐบาลได้แสดงแสนยานุภาพครั้งใหญ่ที่สุดในช่วงสันติของประวัติศาสตร์ของแอฟริกาใต้ คือกองทัพเรียกระดมพลครั้งใหญ่ที่สุดนับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สอง วันหยุดของตำรวจต่างๆ ถูกยกเลิก หน่วยทหารหลายหน่วยประจำอยู่ที่ทางเข้าและทางออกของชุมชน เฮลิคอปเตอร์หลายลำบินร่อนอยู่เบื้องบน และโฉบลงมาเพื่อสลายการรวมกลุ่มใดๆ ก็ตาม ในเวลากลางคืน เฮลิคอปเตอร์เหล่านั้นก็ฝึกส่องไฟค้นหาไปยังบ้านเรือน

สื่อภาษาอังกฤษได้ประชาสัมพันธ์การรณรงค์อย่างกว้างขวางจนกระทั่งถึงวันก่อนที่มันจะเริ่มขึ้นสองสามวัน แต่วันก่อนหน้าที่จะมีการหยุดอยู่กับบ้านนั้น สื่อภาษาอังกฤษทั้งหมดก็รวมตัวกันไม่คิดและเรียกร้องให้ประชาชนไปทำงาน พีเอชซีแสดงบทบาทของผู้บ่อนทำลายและแจกจ่ายใบปลิวหลายพันใบบอกให้ประชาชนคัดค้านการหยุดอยู่กับบ้านประท้วง และประณามผู้นำเอเอ็นซีว่าจี้ฆาตกร การกระทำของพีเอชซีทำให้พวกเราตกตะลึง การวิพากษ์วิจารณ์เป็นเรื่องหนึ่ง และเป็นสิ่งที่เราสามารถยอมรับได้ แต่ความพยายามที่จะสลายการประท้วงด้วยการเรียกร้องให้ประชาชนไปทำงานนั้น สนองผลประโยชน์ของศัตรูโดยตรง

คืนก่อนวันนัดหยุดอยู่กับบ้าน ผมมีกำหนดการที่จะพบกับผู้นำของเอเอ็นซีในโจฮันเนสเบิร์ก ที่บ้านลับแห่งหนึ่งในโซเวโต้ เพื่อที่จะหลีกเลี่ยงด้านตรวจของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ผมจึงเข้าไปโซเวโต้ผ่านทางคิพทาวน์ ซึ่งตามปกติจะไม่มีการลาดตระเวน แต่ขณะที่ผมขับรถไปรอบๆ มุมอับที่ไม่สามารถมองเห็นทางข้างหน้านั้นเอง ผมก็ขับรถเข้าไปในสิ่งที่ผมพยายามหลีกเลี่ยง นั่นคือด้านตรวจ เจ้าหน้าที่ตำรวจผิวขาวคนหนึ่งแสดงท่าทางให้ผมหยุดรถ ผมแต่งตัวในชุดคนขับรถตามปกติพร้อมกับสวมหมวกของคนขับรถด้วย เขามองหรีตาผ่านหน้าต่างรถมาที่ผมและก้าวเดินมาเริ่มค้นรถตามลำพัง ปกติแล้วนี่เป็นหน้าที่ของตำรวจแอฟริกัน หลังจากที่ไม่พบอะไร เขาก็ขอ

หนังสือเดินทางของผม ผมบอกเขาว่าผมทิ้งมันไว้ที่บ้านด้วยความผิดพลาด แล้วก็อ้างถึงหมายเลขปลอมๆ ของหนังสือเดินทางด้วยท่าทางสบายๆ ดูเขาจะพอใจแล้วก็บอกให้ผมผ่านไป

ในวันจันทร์ที่ 29 พฤษภาคมซึ่งเป็นวันแรกของการหยุดอยู่กับบ้านประท้วง ประชาชนหลายคนเสี่ยงต่อหน้าที่การงานและความเป็นอยู่ของตนเองด้วยการไม่ไปทำงาน ในเคอร์บัน คนงานชาวอินเดียประท้วงเดินออกจากโรงงาน ขณะที่ในเคปทาวน์ คนงานถูกผสมหลายพันคนหยุดอยู่กับบ้าน ในโจฮันเนสเบิร์ก กว่าครึ่งของลูกจ้างทั้งหมดหยุดอยู่กับบ้าน และในพอร์ตเอลิซาเบธ จำนวนยิ่งสูงกว่านั้น ผมกล่าวชมเชยการตอบสนองดังกล่าวต่อสื่อว่า “ยอดเยี่ยมมาก” ยกย่องประชาชนของเราที่ “ท้าทายการข่มขู่อย่างไม่เคยมีมาก่อนของรัฐ” การเฉลิมฉลองวันแห่งสาธารณรัฐของคนชาวถูกทำให้ล้มด้วยการประท้วงของเรา

แม้ว่ารายงานต่างๆ เกี่ยวกับวันแรกของการหยุดอยู่กับบ้านประท้วงจะแสดงถึงการตอบสนองที่เข้มแข็งในหลายส่วนของประเทศก็ตาม แต่การตอบสนองโดยภาพรวมแล้วน้อยกว่าที่เราหวังไว้ การสื่อสารเป็นไปอย่างยากลำบาก และข่าวร้ายจะเดินทางมีประสิทธิภาพมากกว่าข่าวดี ขณะที่มียารายานเพิ่มเติมเข้ามา ผมก็รู้สึกเสียใจและผิดหวังกับการตอบสนอง ในเย็นวันนั้น ด้วยความรู้สึกหมดกำลังใจและค่อนข้างโกรธ ผมจึงพูดคุยกับเบ็นจามิน โปกรุนด์ แห่งหนังสือพิมพ์ *แรนด์ เดลี เมล* และเสนอแนะว่าวันแห่งการต่อสู้โดยไม่ใช้ความรุนแรงได้สิ้นสุดลงแล้ว

ในวันที่สองของการหยุดอยู่กับบ้านประท้วง หลังจากการหารือกับเพื่อนร่วมงานแล้ว ผมก็ประกาศยุติการประท้วง เช้าวันนั้นในแฟลตลับย่านชานเมืองของคนขาว ผมได้พบกับสมาชิกหลายคนของสื่อภายในและต่างประเทศ และเรียกการหยุดอยู่กับบ้านประท้วงครั้งนั้นว่า “เป็นความสำเร็จครั้งยิ่งใหญ่” อีกครั้ง แต่ไม่ได้ปิดบังถึงความจริงที่ว่าผมเชื่อว่าอรุณรุ่งของวันใหม่กำลังจะเริ่ม ผมบอกว่า “ถ้าหากการตอบโต้ของรัฐบาลคือการบดขยี้การต่อสู้โดยไม่ใช้ความรุนแรงของพลังที่ปราศจากอาวุธของเราแล้ว เราก็จำเป็นต้องทบทวนกลยุทธ์ของเราอีกครั้ง ในใจผม เรากำลังปิดฉากบทที่ห้าด้วยประเด็นเกี่ยวกับนโยบายไม่ใช้ความรุนแรง” มันเป็นคำประกาศที่แข็งแกร่ง และผมก็รู้ดี ผมถูกวิจารณ์จากคณะกรรมการบริหารของเราที่พูดเช่นนั้นก่อนที่จะมีการหารือกันในองค์กร แต่บางครั้ง เราก็ต้องเปิดต่อสาธารณชนด้วยความคิดที่จะผลักดันองค์กรซึ่งยังลังเลที่จะเดินในทิศทางที่เราต้องการจะไป

การถกเถียงเกี่ยวกับการใช้ความรุนแรงในหมู่พวกเราได้ดำเนินมาตั้งแต่ต้นปีค.ศ. 1960 ผมได้หารือเป็นครั้งแรกเกี่ยวกับการต่อสู้โดยใช้อาวุธกับวอลเตอร์ ชิชูตู ตั้งแต่เมื่อปีค.ศ. 1952 ตอนนี้ผมได้หารือกับเขาอีกครั้ง และเราเห็นพ้องกันว่าองค์กรควรจะเริ่มเดินแนวทางใหม่ พรรคคอมมิวนิสต์ได้ฟื้นตัวอย่างลึบๆ ได้คืน และตอนนี้ได้จัดตั้งกองกำลังของตนเองขึ้น เราตัดสินใจว่าผมควรจะหยิบยกประเด็นการต่อสู้โดยใช้อาวุธขึ้นหารือในคณะทำงาน และผมก็ทำเช่นนั้นในการประชุมในเดือนมิถุนายนปีค.ศ. 1961

ผมเพิ่งเริ่มข้อเสนอแนะของผมเมื่อโมเสส โคทาน เลขาธิการของพรรคคอมมิวนิสต์ซึ่งเป็น
ผู้ที่มีอิทธิพลมากที่สุดคนหนึ่งในคณะกรรมการบริหารของเอเอ็นซี กล่าวโจมตีอย่างรุนแรง หว่า
ผมไม่ไตร่ตรองข้อเสนอแนะดังกล่าวอย่างรอบคอบเพียงพอ เขาบอกว่าผมถูกตีโดยรุ่นและถูกสกัด
ความเคลื่อนไหวโดยการกระทำของรัฐบาล และตอนนี้ผมหมดหนทางจึงหันมาพึ่งภาษาปฎิวัติ เขา
ยั่วว่า “ยังคงมีหนทาง สำหรับวิธีการเดิมๆ ถ้าหากว่าเรามีจินตนาการและแน่วแน่มาก ถ้าหากเรายอมรับ
รับแนวทางที่เมนเดลกำลังเสนอแนะแล้วละก็ เราจะชักนำประชาชนผู้บริสุทธิ์ไปสู่การสังหารหมู่
โดยศัตรู”

โมเสสพูดอย่างน่าเชื่อถือ และผมสามารถเห็นได้ว่าเขาตีข้อเสนอแนะของผมตกไปแล้ว แม้
แต่วอลเตอร์ยังไม่พูดเข้าข้างผมเลย และผมเองก็ถอยกรูด หลังจากนั้นผมพูดกับวอลเตอร์และแสดง
ความคับข้องใจ ต่อว่าเขาที่ไม่พูดสนับสนุนผม เขาหัวเราะแล้วบอกว่ามันจะเป็นการโง่ๆกับที่
พยายามจะต่อสู้กับความหยิ่งทะนงของสิงโตที่กำลังโกรธ วอลเตอร์เป็นนักการทูตและเป็นคนเจ้า
ความคิดอย่างยิ่ง “ไว้ให้ผมจัดการให้โมเสสมาพบกับคุณตามลำพัง” เขาบอก “แล้วคุณก็อธิบายให้
เขาฟังเป็นส่วนตัวจะดีกว่า” ผมอยู่ได้คืน แต่วอลเตอร์สามารถจะพาเราสองคนมาอยู่ด้วยกันได้ใน
บ้านหลังหนึ่งในชุมชนนั้น และเราใช้เวลาพูดคุยกันอยู่ตลอดทั้งวัน

ผมพูดอย่างตรงไปตรงมา และอธิบายว่าทำไมผมจึงเชื่อว่าเราไม่มีทางเลือก นอกจากจะหัน
ไปสู่การใช้ความรุนแรง ผมใช้คำกล่าวเก่าแก่ของชาวแอฟริกันที่ว่า “การโจมตีของสัตว์ป่า ไม่
สามารถสะกดกันได้ด้วยมือเปล่าเท่านั้น” โมเสสเป็นคอมมิวนิสต์มาเป็นเวลานาน และผมบอกเขา
ว่าฝ่ายตรงข้ามของเขาก็เหมือนกับพรรคคอมมิวนิสต์ในคิวบาภายใต้บาติस्ता พรรคคอมมิวนิสต์
ยืนยันว่าสภาพการณ์ที่เหมาะสมยังมาไม่ถึง และรอคอย เนื่องจากพวกเขาได้แต่ทำตามคำจำกัด
ความตามตำราของเลนินและสตาลิน คาสโตรไม่รอ แต่เขาดำเนินการ และเขาก็ได้ชัยชนะ ถ้าหาก
คุณรอคอยสภาพการณ์ตามตำราแล้วละก็ มันจะไม่มีวันเกิดขึ้น ผมจึงใจดำของโมเสสว่า จิตใจของ
เขายึดติดอยู่กับเป้าหมายเก่าของเอเอ็นซีในฐานะที่เป็นองค์กรที่ต้องตามกฎหมาย ประชาชนได้
จัดตั้งหน่วยทหารของพวกเขาขึ้นมาเองแล้ว และองค์กรเพียงองค์กรเดียวที่มีกำลังพอที่จะนำพวก
เขาได้ก็คือเอเอ็นซี เราเชื่อมั่นตลอดมาว่าประชาชนจะต้องนำหน้าเรา และตอนนี้พวกเขานำหน้าเรา
แล้ว

เราคุยกันตลอดทั้งวัน และท้ายที่สุดโมเสสก็พูดว่า “เนลสัน ผมจะไม่สัญญาอะไรกับคุณ
หรือคณะ แต่คุณหยิบยกประเด็นนี้ขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งในคณะกรรมการบริหารก็แล้วกัน แล้วเรามาคุ
กันว่าจะเกิดอะไรขึ้น” การประชุมกำหนดให้มีขึ้นในอีกหนึ่งสัปดาห์ถัดมา และผมได้หยิบยก
ประเด็นนั้นขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง คราวนี้โมเสสนิ่งเงียบ และมติดอย่างเปิดเผยเป็นเอกฉันท์ของที่ประชุมก็คือ
ผมควรจะนำเสนอข้อเสนอแนะดังกล่าวต่อที่ประชุมคณะกรรมการบริหารระดับประเทศใน
เดอรัม วอลเตอร์ได้แต่ยิ้ม

ที่ประชุมคณะกรรมการบริหารในเคอร์บันก็เหมือนกับการประชุมทุกครั้งของเอเอ็นซีในเวลานั้น ที่จัดขึ้นอย่างลับๆ ในตอนกลางคืน เพื่อที่จะหลบหลีกเจ้าหน้าที่ตำรวจ ผมสงสัยว่าจะประสบปัญหาเนื่องจากมุขมนตรีลูทูลีจะต้องมาร่วมประชุมด้วย และผมรู้ดีถึงความผูกพันทางจิตใจของท่านต่อการไม่ใช้ความรุนแรง ผมยังห่วงเกี่ยวกับจังหวะเวลาด้วย คือผมกำลังหวั่นไหวขยาดประเด็นการใช้ความรุนแรงเร็วเกินไปหลังจากการพิจารณาคดีกบฏ ซึ่งในการพิจารณาคดีเราต่อสู้ว่าการไม่ใช้ความรุนแรงของเอเอ็นซีนั้นเป็นหลักการที่ไม่อาจละเมิดได้ ไม่ใช่กลยุทธ์ที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์ ตัวผมเองเชื่อในทางตรงกันข้าม คือเชื่อว่าการไม่ใช้ความรุนแรงเป็นกลยุทธ์ที่ควรจะถูกยกเลิกเมื่อใช้ไม่ได้ผลอีกต่อไป

ในที่ประชุมดังกล่าวผมแย้งว่า รัฐไม่ให้ทางเลือกแก่เรานอกจากการใช้ความรุนแรง ผมบอกว่ามันเป็นสิ่งที่ผิดและปราศจากศีลธรรมที่จะปล่อยให้ประชาชนของเราเป็นเป้าการโจมตีด้วยอาวุธโดยรัฐ โดยที่ไม่ได้เสนอทางเลือกบางอย่างให้พวกเขา ผมอ้างอีกครั้งว่าประชาชนเองได้จับอาวุธด้วยตนเองแล้ว ความรุนแรงจะเกิดขึ้นไม่ว่าเราจะเป็นผู้ริเริ่มหรือไม่ก็ตาม มันจะไม่เป็นการดีกว่าหรือที่จะชี้แนะการใช้ความรุนแรงดังกล่าวด้วยตัวเราเอง ตามหลักการที่ว่า เรารักษาชีวิตโดยการโจมตีสัญลักษณ์ของการกดขี่ ไม่ใช่ประชาชน? ผมบอกว่า ถ้าหากเราไม่นำเลืยตอนนี ในไม่ช้าเราจะกลายเป็นผู้มาที่หลังและเป็นผู้ตามของขบวนการซึ่งเราไม่ได้ควบคุม

ตอนแรกลูทูลีก็คัดค้านข้อเรียกร้องของผม สำหรับท่านแล้ว การไม่ใช้ความรุนแรงไม่ได้เป็นเพียงกลยุทธ์ที่จะสามารถยกเลิกได้ แต่เราเกลียดล่อท่านตลอดทั้งคืน และผมคิดว่าในใจของท่านท่านรู้ว่าเราพูดถูก ในที่สุดท่านก็เห็นด้วยว่าการรณรงค์ทางทหารเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ต่อมาเมื่อมีคนพูดอ้อมๆ ว่าบางทีท่านมุขมนตรีอาจจะไม่ได้เตรียมตัวสำหรับแนวทางเช่นนี้ ท่านตอบกลับว่า “ถ้าหากใครคิดว่าผมวางแผนแล้วละก็ ลองมาเอาใจของผมไปสิ แล้วเขาจะรู้ว่าเขาคิดผิด!”

คณะกรรมการบริหารระดับประเทศได้ให้การรับรองอย่างเป็นทางการต่อการตัดสินใจเบื้องต้นของคณะทำงาน ท่านมุขมนตรีและคนอื่นๆ เสนอว่าเราควรปฏิบัติต่อมติใหม่นี้เหมือนกับว่าเอเอ็นซีไม่เคยถกเถียงกันเรื่องนี้มาก่อน ท่านไม่ต้องการทำลายความถูกต้องตามกฎหมายของพันธมิตรของเราที่ไม่ได้ถูกคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมือง ความคิดของท่านคือว่าขบวนการทางทหารควรจะแยกออกเป็นองค์กรอิสระ โดยเชื่อมโยงกับเอเอ็นซีและอยู่ภายใต้การควบคุมของเอเอ็นซีอย่างหลวมๆ แต่โดยพื้นฐานแล้วปกครองตนเอง จะมีการต่อสู้สองสายแยกกัน เรารับข้อเสนอแนะของท่านในทันที ท่านมุขมนตรีและคนอื่นๆ เตือนว่าแนวทางใหม่นี้จะกลายเป็นข้ออ้างสำหรับการทอดทิ้งภารกิจสำคัญขององค์กรและวิธีการดั้งเดิมของการต่อสู้ นั่นก็จะเป็นการทำลายตนเองด้วยเช่นกัน เพราะว่าการต่อสู้ด้วยอาวุธ จะไม่ใช่แกนหลักของขบวนการ อย่างน้อยก็ในตอนเริ่มต้น

คืนต่อมาผมกำหนดการประชุมคณะกรรมการบริหารร่วมขึ้นในเคอร์บัน โดยมีผู้เข้าร่วมจากสภาชาวอินเดีย, สภาชาวลูกผสม, สหภาพแรงงานของสภาชาวแอฟริกันใต้ และ รัฐสภาของผู้นิยม

ประชาธิปไตย แม้ว่ากลุ่มอื่นๆ เหล่านี้โดยธรรมเนียมปฏิบัติแล้วจะยอมรับการตัดสินใจของเอเอ็นซี แต่ผมก็รู้ว่าเพื่อนร่วมงานชาวอินเดียของผมบางคนจะคัดค้านอย่างแข็งแกร่งในความเคลื่อนไหวไปสู่การใช้ความรุนแรงของเรา

การประชุมจะเริ่มขึ้นไม่ค่อนานนัก มุขมนตรี ลูทลี ซึ่งเป็นผู้กล่าวเปิดการประชุมประกาศว่า แม้ว่าเอเอ็นซีจะให้การรับรองการตัดสินใจที่จะใช้ความรุนแรงไปแล้ว “เนื่องจากมันเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง ผมจึงอยากให้เพื่อนร่วมงานทั้งหลายที่อยู่ที่นี่ในคืนนี้ ได้พิจารณาประเด็นดังกล่าวกันใหม่” เป็นที่เห็นชัดว่าท่านหัวหน้าไม่ได้ยอมรับแนวทางใหม่ของเราอย่างเต็มที่

เราเริ่มการประชุมเวลาสองทุ่ม และมันเป็นไปอย่างวุ่นวาย ผมได้แสดงข้อโต้แย้งที่เคยแสดงมาโดยตลอด แต่หลายคนสงวนท่าที ยูซูป คาซาเลียและดร.เนคเกอร์เรียกร้องเราไม่ให้ใช้แนวทางนี้ โดยอ้างว่ารัฐจะสังหารหมู่ขบวนการเสรีภาพทั้งหมด ในคืนนั้น เจ.เอ็น.ซิงห์ นักโต้ที่มีประสิทธิภาพ กล่าวถ้อยคำซึ่งยังก้องอยู่ในหัวของผม “การไม่ใช้ความรุนแรง ไม่ได้ทำให้เราล้มเหลว” เขาพูด “เราต่างหาก ที่ทำให้การไม่ใช้ความรุนแรงล้มเหลว” ผมตอบได้ว่า ความจริงแล้วการไม่ใช้ความรุนแรงทำให้เราล้มเหลว เพราะมันไม่ได้ทำอะไรที่จะขัดขวางการใช้ความรุนแรงของรัฐ หรือเปลี่ยนแปลงหัวใจของผู้กดขี่เราเลย

เราได้เถียงกันตลอดคืน และตอนรุ่งสางเราก็เริ่มรู้สึกว่ามีความคืบหน้ามากขึ้น ผู้นำชาวอินเดียหลายคนเริ่มพูดด้วยน้ำเสียงเศร้าสร้อยเกี่ยวกับจุดจบของการไม่ใช้ความรุนแรง แต่แล้วทันใดนั้น เอ็ม.ดี.โนคู สมาชิกคนหนึ่งของสภาชาวอินเดียในแอฟริกาใต้ก็พูดแทรกขึ้นมากับเพื่อนร่วมงานชาวอินเดียของเขาว่า “อ้อ พวกคุณกลัวว่าต้องติดคุก เท่านั้นเอง!” คำพูดของเขาทำให้เกิดความโกลาหลขึ้นในที่ประชุม เมื่อคุณตั้งข้อสงสัยในความทู่แท้ของใครก็ตาม คุณจะได้เลยว่าเขาจะถูกขู่ขึ้นสู่ การโต้แย้งทั้งปวงย้อนกลับไปที่เคย แต่ก่อนสว่าง ก็มีข้อสรุปออกมา สภาทั้งหลายให้อำนาจผมที่จะเดินหน้าต่อไปและจัดตั้งองค์กรทางทหารใหม่ขึ้นมา แยกออกจากเอเอ็นซี นโยบายของเอเอ็นซีจะยังคงไม่ใช้ความรุนแรง ผมได้รับมอบอำนาจให้เข้าร่วมกับใครก็ตามที่ผมต้องการหรือจำเป็นต้องร่วมด้วย เพื่อสร้างองค์กรใหม่นี้ และจะไม่อยู่ภายใต้การควบคุมโดยตรงขององค์กรแม่

นี่เป็นก้าวสำคัญ เป็นเวลาห้าสิบปีมาแล้วที่เอเอ็นซีถือว่าการไม่ใช้ความรุนแรงเป็นหลักการสำคัญ โดยปราศจากการตั้งข้อสงสัยหรือโต้เถียง หลังจากนั้น เอเอ็นซีจะเป็นองค์กรที่แตกต่างออกไป เรากำลังเดินทางไปตามทางเดินใหม่ที่อันตรายมากขึ้น ทางเดินของการใช้ความรุนแรงที่มีการจัดตั้ง ซึ่งผลของมันเรายังไม่รู้และไม่สามารถจะรู้ได้

ผม ซึ่งไม่เคยเป็นทหารมาก่อน ไม่เคยสู้รบในสมรภูมิ ไม่เคยยิงปืนใส่ศัตรู ได้รับการฝึกในการจัดตั้ง กองทัพ มันคงจะเป็นงานที่น่ายินดีสำหรับนายพลทหารผ่านศึก แต่ไม่ใช่สำหรับคนมือใหม่ทาง ทหารอย่างผม ชื่อขององค์กรใหม่นี้คือ อุมคอนโท วิ ซิสเว(Umkhonto we Sizwe) แปลว่า หอกของ ชาติ หรือเรียกย่อๆว่า เอ็มเค เราเลือกหอกเป็นสัญลักษณ์ขององค์กร เนื่องจากชาวแอฟริกันได้ใช้ อาวุธที่เรียบง่ายนี้ต่อต้านการรุกรานของคนขาวมาเป็นเวลาหลายศตวรรษแล้ว

แม้ว่าคณะกรรมการบริหารของเอเอ็นซีจะไม่มีคนขาวอยู่ก็ตาม แต่เอ็มเคไม่ได้มีข้อจำกัด เช่นนั้น ผมรับโจ สโลโวพร้อมกับวอลเตอร์ ชิลูเข้ามาในองค์กรในทันที จัดตั้งเป็นกองบัญชาการ โดยมีตัวผมเป็นประธาน ผมรับสมาชิกหลายคนของพรรคคอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นคนผิวขาวเข้าไปใน หน่วย ผ่านทางโจ สโลโว ซึ่งสมาชิกเหล่านี้ได้เดินแนวทางใช้ความรุนแรงและทำการก่อวินาศ กรรมมาแล้ว เช่นการตัดโทรศัพท์และช่องทางการสื่อสารของรัฐบาล เราจับเอาแจ็ก อัจฉริยะเข้ามา เขาเคยต่อสู้ในสงครามโลกครั้งที่สองและเป็นสมาชิกของสปริงบ็อค เลเจียน รวมทั้งรัสดี เบิร์นส ไนต์ ทั้งคู่เข้ามาในฐานะสมาชิกพรรค แจ็กกลายมาเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการทำลายล้างคนแรกของ เรา ภารกิจของเราคือการใช้ความรุนแรงต่อรัฐ ส่วนรูปแบบของการใช้ความรุนแรงที่แน่ชัดนั้นยัง ไม่ได้ตัดสินใจ ความตั้งใจของเราก็คือจะต้องเริ่มต้นด้วยสิ่งที่เป็นความรุนแรงน้อยที่สุดต่อบุคคล แต่ทำลายล้างมากที่สุดต่อรัฐ

ผมเริ่มงานด้วยวิธีเดียวที่ผมรู้จักคือ โดยอ่านและพูดคุยกับผู้เชี่ยวชาญ สิ่งที่ผมต้องการรู้ ก็คือหลักการพื้นฐานในการเริ่มต้นการปฏิวัติ ผมค้นพบว่ามีข้อเขียนเกี่ยวกับเรื่องนี้มากมายด้วยกัน และผมอ่านเรื่องราวเกี่ยวกับการทำสงครามโดยใช้อาวุธโดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำสงครามกองโจร เท่าที่ทำได้ ผมอยากรู้ว่าสถานการณ์เช่นใดที่เหมาะสมสำหรับการทำสงครามกองโจร เราจะก่อตั้ง ฝึกฝน และรักษากองโจรไว้ได้อย่างไร ควรจะคิดอาวุธอย่างไร จะหาเสบียงได้จากไหน ซึ่งล้วน เป็นคำถามพื้นฐานและเป็นรากฐานสำคัญทั้งสิ้น

ผมให้ความสนใจกับแหล่งข้อมูลทุกแหล่ง ผมอ่านรายงานของบลาส โรคา เลขานุการ พรรคคอมมิวนิสต์ของคิวบา เกี่ยวกับช่วงเวลาที่ยิ่งใหญ่ของพวกเขาเป็นองค์กรนอกกฎหมายในยุค ของบาติस्ता ผมอ่านเกี่ยวกับกลยุทธ์ของกองโจรนอกแบบของบรรดานายพลบัวร์ในระหว่าง สงครามแองโกล-บัวร์ จาก *คอมมานโด* ซึ่งเขียนโดยเดนส์ ริทซ์ ผมอ่านงานที่เขียนโดยเซ กูวารา, เหมมา เจือ ตุง, ฟิลเดล คาสโตร รวมทั้งงานเขียนที่เกี่ยวกับคนเหล่านี้ ในงานเขียนของเอ็ดการ์ สโนว์ ที่ ชื่อว่า *เรด สตาร์ โอเวอร์ ไชนา* ผมเห็นว่าเป็นเพราะความตั้งใจแน่วแน่ของเหมาและความคิดที่ไม่ ยึดอยู่กับธรรมเนียมปฏิบัติของเขา ที่นำเขาไปสู่ชัยชนะ ผมอ่าน *เดอะ รีโวลท์* เขียนโดย เมนาแฮม เบกิน และมีกำลังใจจากความจริงที่ว่าผู้นำอิสราเอลคนนี้ได้นำกองกำลังกองโจรในประเทศที่ไม่มี ทั้งภูเขาและป่า ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่เหมือนกับเรา ผมสนใจใคร่รู้มากขึ้นเกี่ยวกับการต่อสู้โดยใช้ อาวุธของประชาชนชาวเอธิโอเปียต่อมุสโสลินี และเกี่ยวกับกองโจรของเคนยา, อัลจีเรีย และ คาเมรูนส์

ผมอ่านเรื่องราวในอดีตของแอฟริกาได้ ผมศึกษาประวัติศาสตร์ของเราทั้งก่อนและหลังยุค
ของคนขาว ผมอ่านเกี่ยวกับสงครามระหว่างชาวแอฟริกันกับชาวแอฟริกัน, ชาวแอฟริกันกับคน
ขาว และคนขาวกับคนขาว ผมสำรวจพื้นที่อุตสาหกรรมชั้นนำของประเทศ ระบบการขนส่งของ
ชาติ และเครือข่ายการสื่อสาร ผมสะสมแผนที่ซึ่งแสดงรายละเอียด และทำการวิเคราะห์อย่างเป็น
ระบบ เกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพของภาคพื้นดินที่ต่างกันของประเทศ

ในวันที่ 26 มิถุนายน ปีค.ศ. 1961 ซึ่งเป็นวันแห่งเสรีภาพของเรา ผมแจกจ่ายจดหมายไปยังหนังสือ
พิมพ์ต่างๆ ในแอฟริกาใต้จากใต้ดิน แสดงความชื่นชมประชาชนที่กล้าหาญในช่วงการหยุดอยู่กับ
บ้านประท้วงเมื่อเร็วๆ นี้ พร้อมทั้งเรียกร้องอีกครั้งให้จัดประชุมตามรัฐธรรมนูญในระดับประเทศ
ผมประกาศอีกครั้งหนึ่งว่าจะมีการรณรงค์ไม่ให้ความร่วมมือขึ้นทั่วประเทศถ้าหากรัฐไม่จัดการ
ประชุมตามรัฐธรรมนูญในระดับประเทศ ตอนหนึ่งในจดหมายของผมเขียนว่า:

ผมได้รับทราบว่าการออกมาจับตัวผม และได้รับทราบว่าเป็นหน้าที่ตำรวจ
กำลังติดตามตัวผม สภาพปฏิบัติการแห่งชาติได้พิจารณาประเด็นนี้อย่างจริงจังและเคร่ง
เครียด.....และแนะนำไม่ให้ผมเข้ามอตัว ผมยอมรับคำแนะนำนี้ และจะไม่
มอตัวกับรัฐบาลซึ่งผมไม่ได้รับรอง นักการเมืองที่แท้จริงทั้งหลายจะตระหนัก
ดีว่า ภายใต้สภาพการณ์ในปัจจุบันในประเทศนั้น การเสียสละแบบง่ายๆด้วยการ
มอตัวกับเจ้าหน้าที่ตำรวจนั้น เป็นสิ่งที่ไร้เดียงสาและเป็นอาชญากรรม...

ผมเลือกแนวทางนี้ซึ่งยากกว่า เสี่ยงภัยมากกว่า และลำบากมากกว่าการนั่งอยู่เฉยๆ
เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ผมจำเป็นต้องแยกตัวเองออกจากภรรยา และลูกๆสุดที่รัก
จากแม่และน้องสาว เพื่อที่จะใช้ชีวิตอย่างคนนอกกฎหมายในพื้นดินของผมเอง
ผมจำเป็นต้องปิดธุรกิจของผม ต้องละทิ้งอาชีพและอยู่ด้วยความยากจน อย่างที่
ประชาชนของผมจำนวนมากกำลังเป็นอยู่... ผมจะต่อสู้กับรัฐบาลเคียงข้างกับพวก
ท่าน ทุกนิ้ว และทุกไมล์ จนกว่าจะได้รับชัยชนะ พวกท่านกำลังจะทำอะไร?
พวกท่านจะมากับพวกเราไหม หรือว่าพวกท่านจะไปร่วมมือกับรัฐบาลในความ
พยายามที่จะกวาดล้างข้อเรียกร้องและความไม่พอใจของประชาชนของท่านเอง?
พวกท่านจะนั่งเฉยและเป็นกลาง ในเรื่องที่เป็นความเปิ่นความตายของประชาชน
ของผม ของประชาชนของเรากระนั้นหรือ? สำหรับตัวผมเอง ผมได้เลือกแล้ว
ผมจะไม่ไปจากแอฟริกาใต้และจะไม่ยอมแพ้ มีแต่ด้วยความยากลำบาก การ
เสียสละ และปฏิบัติการทางทหารเท่านั้นที่เสรีภาพจะได้รับชัยชนะ การต่อสู้
คือชีวิตของผม ผมจะต่อสู้เพื่อเสรีภาพต่อไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่

ในช่วงสองสามเดือนแรกของการใช้ชีวิตได้นั้น ผมอาศัยอยู่กับครอบครัวหนึ่งในมาร์เก็ต สตรีท เป็นเวลาสองสามสัปดาห์ หลังจากนั้นผมก็ไปอยู่กับวอลฟ์ โคเคช ในแฟลตสำหรับชายโสดชั้นล่าง ซึ่งมีห้องเพียงห้องเดียว มันเป็นสถานที่เงียบสงบ อยู่ในเบเรีย ชานเมืองของคนขาวห่างจากตัวเมือง ไปทางเหนือเล็กน้อย วอลฟ์เป็นสมาชิกรัฐสภาของผู้นิยมประชาธิปไตย และเป็นผู้สื่อข่าวของ หนังสือพิมพ์ นิว เอจ เขาเคยสู้รบในแอฟริกาเหนือและอิตาลีในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง ความรู้ในการทำสงครามรวมทั้งประสบการณ์ตรงในการรบของเขาช่วยผมได้มากทีเดียว ด้วยคำแนะนำของเขา ผมจึงอ่านงานเขียนที่มีชื่อเสียงของคาร์ล ฟอน เคลาส์วิทซ์ ซึ่งเป็นนายพลชาว ปรุสเซียที่ชื่อว่า ออน วอร์ สมมติฐานหลักของเคลาส์วิทซ์ ที่ว่าสงครามเป็นความต่อเนื่องของการ ทูตด้วยวิธีการอย่างอื่นนั้น ช่างตรงกับความรู้สึกของผม ผมพึ่งพา วอลฟ์ ในการจัดหาเอกสารต่างๆ ให้ผมอ่าน และผมเกรงว่าผมจะก้าวกายชีวิตของเขาทั้งในแง่การทำงานและความสุขส่วนตัว แต่เขา ช่างเป็นมิตรและสมถะ และไม่เคยบ่นสักคำ

ผมอยู่ที่แฟลตของเขาเกือบสองเดือน นอนบนเตียงสนาม อยู่在那ในช่วงกลางวัน อ่านหนังสือ ท้ามกลางแสงสลัวๆ และวางแผน ตอนกลางคืนออกไปประชุมหรือจัดการประชุม ผมทำความ รำคาญให้กับวอลฟ์ทุกเช้าเพราะผมจะตื่นนอนตอนตีห้า เปลี่ยนเสื้อผ้าเป็นชุดวิ่งและวิ่งอยู่กับที่เป็น เวลากว่าชั่วโมง ในที่สุดวอลฟ์ก็ยอมแพ้ต่อวัฏปฏิบัติของผมและเริ่มออกกำลังกายกับผมในตอนเช้า ก่อนเข้าไปในเมือง

ตอนนั้นเอ็มเคกำลังฝึกวางระเบิด คืนหนึ่งผมตามวอลฟ์ไปที่เตาเผาอิฐเก่าที่นอกเมืองเพื่อดู การสาธิต มันเป็นการเสี่ยงต่อความปลอดภัย แต่ผมอยากไปร่วมการทดสอบระเบิดครั้งแรกของ เอ็มเค การระเบิดเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่เตาเผาอิฐ เนื่องจากบริษัทต่างๆ จะใช้ไคนาไมท์เพื่อทำให้ ดินเหนียวอ่อนตัวลงก่อนที่จะใช้เครื่องจักรขนาดใหญ่ผสมมันเพื่อทำอิฐ แจ็ค สือจสันนำกระป๋อง พาราฟินบรรจุในโตรไกลเซอร์ไนด์ไปด้วย เขาสร้างระเบิดเวลาโดยใช้ไฟในของปากกาถูกลั่น มัน มีดและเรามีเพียงไฟดวงเล็กๆ เท่านั้น เรายืนอยู่ข้างๆ ขณะที่แจ็คทำงาน เมื่อพร้อมแล้ว เราก็ยืนห่าง ออกมาและนับถอยหลังจนถึงสามสิบวินาที มีเสียงดังลั่นและดินกระจายไปทั่ว การระเบิดประสบความสำเร็จแล้ว พวกเราทั้งหมดรีบกลับไปที่รถและแยกย้ายกันไปคนละทาง

ผมรู้สึกปลอดภัยในเบเรีย ผมไม่ได้ออกไปข้างนอกและเนื่องจากมันเป็นย่านของคนขาว เจ้าหน้าที่ ตำรวจจึงไม่คิดที่จะมาค้นหาผมที่นั่น ขณะที่ผมอ่านหนังสือในแฟลตในตอนกลางวัน ผมมักจะวาง แก้วนมบนขอบหน้าต่างเพื่อหมักมัน ผมชอบนมเปรี้ยวแบบนี้นี้มาก ซึ่งรู้จักกันในหมู่ชาวโกซาว่า

อมาซี และมีราคาสูงเนื่องจากเป็นอาหารเพื่อสุขภาพและมีวิตามินสูง มันทำง่ายมากโดยเพียงแค่ปล่อยให้งามอยู่ในที่โล่งและแห้งตัว แล้วมันก็จะหนาและเปรี้ยวคล้ายๆ กับโยเกิร์ต ผมถึงกับบังคับวอลฟิให้ลองกิน แต่เขาทำหน้าเบ้เมื่อชิมมัน

เย็นวันหนึ่ง หลังจากที่วอลฟิกลับมาแล้ว เรากำลังคุยกันอยู่ในแฟลต ผมก็ได้ยินเสียงคนคุยกันใกล้กับหน้าต่าง ผมได้ยินคนผิวดำหนุ่มๆ สองคนคุยกันเป็นภาษาซูลู แต่ไม่เห็นตัวพวกเขาเนื่องจากมีม่านปิดอยู่ ผมแสดงท่าบอกวอลฟิให้เงียบ

“นมของพวกเรามาทำอะไรอยู่ที่ขอบหน้าต่างนั้น? หนึ่งในนั้นถาม

“นายพูดถึงอะไรของนาย?”

“นมเปรี้ยว อมาซี อยู่ที่ขอบหน้าต่างนั้น” เขาพูด “มันมาอยู่ที่นั่นได้อย่างไร?” แล้วก็เงียบไป นายคนที่ตาแหลมบอกว่ามีแต่คนดำเท่านั้นที่จะวางนมบนขอบหน้าต่างอย่างนั้น และคนดำมาทำอะไรในย่านของคนขาว? ผมรู้ทันทีว่าผมจำเป็นต้องย้ายออก ผมจึงย้ายไปอยู่ในที่ซ่อนอีกที่หนึ่งในคืนนั้นเอง

* * *

ผมไปอยู่ที่บ้านของหมอคนหนึ่ง ใน โจฮันเนสเบิร์ก นอนในส่วนของคนรับใช้ในเวลากลางวัน และทำงานในห้องทำงานของหมอในเวลากลางวัน เมื่อใดก็ตามที่มีใครมาที่บ้านในตอนกลางวัน ผมจะรีบหลบออกไปที่สนามหลังบ้านและสร้างตัวเป็นคนสวน จากนั้นผมก็ไปอยู่ที่ฟาร์มอ้อยในนาตาลประมาณสองสัปดาห์ โดยอยู่กับกลุ่มคนงานชาวแอฟริกันและครอบครัวของพวกเขาในชุมชนเล็กๆ ที่เรียกว่าทองกัท ห่างจากเคอร์บันเลียบชายฝั่งไปทางเหนือเท่านั้นเอง ผมเคยพักในโรงแรมเล็กๆ และปลอมตัวเป็นคนสาธิตเกี่ยวกับการเกษตร ซึ่งเดินทางมาตามคำสั่งของรัฐบาลเพื่อประเมินคุณภาพของที่ดิน

เอเอ็นซีได้จัดหาเครื่องมือในการสาธิตให้ และแต่ละวันผมใช้เวลาบางส่วนในการทดสอบดินและทำการทดลอง ผมมีความเข้าใจเพียงเล็กน้อยในสิ่งที่ผมกำลังทำ และผมไม่คิดว่าสามารถหลอกชาวทองกัทได้ แต่ชายหญิงเหล่านี้ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนงานในฟาร์ม มีธรรมชาติที่สงบปากสงบคำอยู่แล้วจึงไม่สงสัยว่าผมเป็นใคร แม้เมื่อเวลาที่พวกเขาเริ่มเห็นผู้คนมาในตอนกลางวันด้วยรถยนต์ และบางคนเป็นนักการเมืองที่มีชื่อเสียงก็ตาม บ่อยครั้งที่ผมต้องเข้าประชุมตลอดทั้งคืนและนอนตลอดทั้งวัน ซึ่งไม่ใช่ตารางการทำงานปกติของผู้สาธิตทางการเกษตร แต่แม้ผมจะเกี่ยวข้อง กับเรื่องอื่นๆ มากมายก็ตาม ผมก็รู้สึกสนิทสนมกับชุมชนนั้น ผมจะไปโบสถ์ในวันอาทิตย์ และผมชอบการสอนไบเบิลแบบเก่าของบาทหลวงชาวคริสต์ไอซอนนิสท์เหล่านี้ ก่อนที่ผมจะวางแผนไปจากที่นั่นไม่นาน ผมได้ขอพบชายชราคนหนึ่งที่ยิ้มแย้ม เขาพูดว่า “แน่นอนว่าเราต้อนรับคุณ แต่พ่อหนุ่ม บอกเราหน่อยเถอะว่าชุมชนตรีภูตต้องการอะไร?” ผมผะแต่ก็ตอบไปอย่างรวดเร็ว

ว่า “เอ้อ ผมว่าพอเข้าไปถามท่านเองจะดีกว่า ผมตอบแทนท่านไม่ได้หรอก แต่ตามที่ผมเข้าใจ ท่านต้องการที่ดินของเราคืนมา ท่านต้องการให้กษัตริย์ของเราได้อำนาจคืนมา และท่านต้องการให้เราสามารถตัดสินใจอนาคตของเราเองได้ และใช้ชีวิตของเราอย่างที่เราเห็นสมควร”

“แล้วท่านจะทำอย่างนั้นได้อย่างไร ถ้าหากท่านไม่มีกองทัพ?” ชายชราพูด

ผมอยากจะบอกเขามากกว่าผมกำลังวุ่นวายอยู่กับความพยายามจัดตั้งกองทัพนั้น แต่ก็ทำไม่ได้ ขณะที่ผมมีกำลังใจมากขึ้นจากคำพูดของชายชรา ผมก็ชักกังวลใจที่คนอื่นๆ รู้ภารกิจของผม อีกครั้งหนึ่ง ที่ผมอยู่ในที่ใดที่หนึ่งนานเกินไป และในคืนต่อมา ผมก็จากที่นั่นไปอย่างเงียบเชียบเหมือนกับตอนมา

ที่อยู่ถัดมาของผมเป็นเหมือนที่กบดานมากกว่าจะเป็นที่ซ่อนตัว คือที่ฟาร์ม ลิลลี่สลิฟ อยู่ในไรโอเนีย เป็นชนบทอยู่ชานเมืองทางตอนเหนือของโจฮันเนสเบิร์ก ผมย้ายไปที่นั่นในเดือนตุลาคมในเวลานั้น ไรโอเนียมีแต่ฟาร์มและบ้านหลังเล็กๆ ขบวนการของเราได้ไปซื้อโรงนาและทรัพย์สินที่นั่น เพื่อทำเป็นบ้านลับสำหรับพวกที่อยู่ใต้ดิน มันเป็นบ้านเก่าๆ หลังหนึ่งซึ่งต้องซ่อมแซมและไม่มีใครอยู่ที่นั่น ผมย้ายไปอยู่ที่นั่นภายใต้สถานการณ์บังหน้าว่าผมเป็นเด็กรับใช้ ซึ่งจะคอยดูแลสถานที่จนกว่าเจ้านายของผมจะมาอยู่ ผมใช้ชื่อเดวิด ม็อทซามาอี ชื่อของอดีตลูกความของผมคนหนึ่ง ที่ฟาร์มนั่น ผมแต่งชุดเรียบง่ายสีน้ำเงินซึ่งเป็นเครื่องแบบของคนรับใช้ชายผิวดำ ในช่วงกลางวัน ที่แห่งนั้นยุ่งวุ่นวายไปด้วยคนงาน ช่างก่อสร้าง และช่างทาสี ซึ่งกำลังซ่อมแซมบ้านหลังใหญ่และอาคารด้านนอก เราต้องการห้องเล็กๆ หลายๆ ห้องเพิ่มเพื่อที่จะสามารถพักได้หลายคน คนงานเหล่านั้นเป็นชาวแอฟริกันทั้งหมดมาจากอเล็กซานดรา และพวกเขาเรียกผมว่า “บริกร” หรือ “เด็กรับใช้” (พวกเขาไม่สนใจจะถามชื่อผม) ผมเตรียมอาหารเข้าให้พวกเขา และชงน้ำชาให้ในตอนสายและบ่าย พวกเขายังใช้ให้ผมไปทำธุระเกี่ยวกับฟาร์ม หรือไม่ก็สั่งให้ผมถูพื้นหรือเก็บขยะ

บ่ายวันหนึ่ง ผมบอกพวกเขาว่าผมเตรียมน้ำชาไว้ให้แล้วในครัว พวกเขาจึงเข้ามาในครัว และผมก็เวียนถาดที่ใส่ถ้วย น้ำชา นม และน้ำตาลไปรอบๆ แต่ละคนก็หยิบถ้วยและช่วยเหลือตัวเอง ขณะที่ผมกำลังถือถาดอยู่นั้น ผมก็มาถึงชายคนหนึ่งซึ่งกำลังเล่าเรื่องอยู่ เขาหยิบถ้วยขึ้นมาใบหนึ่ง แต่เขากำลังสนใจกับเรื่องที่เขากำลังเล่าอยู่มากกว่าจะสนใจผม เขาชูช้อนกาแฟของเขาขึ้นในอากาศขณะพูด ไขมันแสดงท่าทางและเล่าเรื่องแทนที่จะใช้ตักน้ำตาล ผมยืนอยู่ตรงนั้นดูเหมือนจะหลายนาทีก และในที่สุด ด้วยความหงุดหงิดเล็กน้อย ผมก็ทำท่าจะเดินไป ในตอนนั้นเองที่เขาสังเกตเห็นผมและพูดขึ้นฉะฉานว่า “บริกร กลับมานี่ ฉันยังไม่ได้บอกให้แกไปเลย”

คนหลายคนได้วาดภาพที่เลื่อนลอยเกี่ยวกับธรรมชาติที่ยึดหลักความเสมอภาคของสังคมแอฟริกัน แม้ว่าผมจะเห็นด้วยกับภาพเช่นนั้นในกรณีทั่วๆ ไป แต่ความจริงแล้วชาวแอฟริกันก็ไม่ได้ปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาคเสมอไป การเปลี่ยนเป็นอุตสาหกรรมมีบทบาทสำคัญในการทำให้ชาวแอฟริกันในเมืองมองเรื่องเกี่ยวกับสถานภาพเหมือนกับสังคมของคนขาว สำหรับคนเหล่านั้น ผมต่ำต้อยกว่า เป็นคนรับใช้ เป็นคนที่ไม่มีความรู้ และดังนั้นจึงถูกปฏิบัติด้วยความไม่เคารพ ผมแสดงบทบาทดีมากจนกระทั่งไม่มีใครสงสัยว่าผมจะเป็นอะไรที่ต่างไปจากนั้น

ทุกวันเมื่อพระอาทิตย์ตกดิน พวกคนงานจะกลับไปบ้านของพวกเขา และผมจะอยู่ตามลำพังจนกระทั่งเช้าของวันใหม่ ผมชอบช่วงเวลาที่ยียบสงบนี้ แต่ส่วนใหญ่ของช่วงเย็นผมจะออกจากที่นั่นไปเข้าประชุม และกลับมากลางดึก ผมรู้สึกไม่สบายใจที่กลับมาในเวลาตึ๊งอย่างนั้นในสถานที่ที่ผมไม่รู้จักดี และในที่ที่ผมอยู่อย่างผิดกฎหมายภายใต้ชื่อสมมติ ผมจำได้ว่าตกใจกลัวใน

คืนหนึ่ง เมื่อผมคิดว่าผมเห็นบางคนกำลังซุ่มอยู่ในพุ่มไม้ แม้ว่าผมจะไปสำรวจและไม่พบอะไรก็ตาม นักสู้เพื่อเสรีภาพที่อยู่ใต้ดิน ได้นอนน้อยมาก

หลังจากนั้นอีกหลายสัปดาห์ เรย์มอน อิมสลาบาก็มาพักอยู่ที่ฟาร์มกับผม เขาเดินทางขึ้นมาจากพอร์ตอลิซาเบธ เรย์เป็นสมาชิกที่เหนียวแน่นของสหภาพแรงงาน นอกจากนี้ยังเป็นสมาชิกของคณะกรรมการบริหารของเคปทาวน์ และสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ เขาเป็นผู้นำคนแรกของเอเอ็นซีที่กำหนดให้ถูกจับกุมในการรณรงค์ทำทนายอำนาจรัฐ เขาได้รับเลือกจากเอเอ็นซีให้เป็นหนึ่งในสมาชิกกลุ่มแรกที่ถูกคัดเลือกเข้ามาในอุมคอนโท วิ ชิเสว เขาต้องมาเพื่อเตรียมตัวเดินทางไปรับการฝึกทางทหารในสาธารณรัฐประชาชนจีนพร้อมกับคนอื่นๆ อีกสามคน เราได้ฟื้นฟูการติดต่อที่วอลเตอร์เคยติดต่อไว้ตั้งแต่เมื่อปีค.ศ. 1952 เรย์อยู่กับผมประมาณสองสัปดาห์ และทำให้ผมเห็นภาพชัดเจนขึ้นเกี่ยวกับปัญหาที่เอเอ็นซีกำลังประสบอยู่ในเคปด้านตะวันออก ผมยังช่วยเขาร่างธรรมนูญของเอ็มเค โจ สโลโว ก็มาพักกับเราด้วย พร้อมกับ รัสตี เบิร์นสไตน์ ซึ่งทั้งคู่ได้ช่วยร่างธรรมนูญดังกล่าว

หลังจากที่เรย์มอนไปแล้ว ไมเคิล ฮาร์เมล ก็มาอยู่ที่นั่นเป็นระยะเวลาสั้นๆ เขาเป็นบุคคลสำคัญของพรรคคอมมิวนิสต์ที่ดำเนินงานใต้ดิน เป็นสมาชิกก่อตั้งของรัฐสภาของพวกเดโมแครต และเป็นบรรณาธิการนิตยสาร *ลิเบอร์เรชัน* ไมเคิลเป็นนักทฤษฎีที่ปราดเปรื่อง เขาทำงานในเรื่องเกี่ยวกับนโยบายให้พรรคคอมมิวนิสต์ และต้องการสถานที่เงียบสงบและปลอดภัยที่จะทำงานนี้เต็มเวลา

ในช่วงกลางวัน ผมจะอยู่ห่างๆ จากไมเคิล เนื่องจากมันจะดูน่าสงสัยที่ชายผิวขาวที่มีความรู้กับเด็กรับใช้ผิวดำจะสนทนากันอยู่เสมอ แต่ในเวลากลางคืน หลังจากที่พวกคนงานกลับไปแล้ว เราได้สนทนากันยาวนานเกี่ยวกับพรรคคอมมิวนิสต์และเอเอ็นซี คืนหนึ่ง ผมกลับจากประชุมมาที่ฟาร์มในตอนดึก เมื่อตอนผมอยู่ที่นั่นล่ำพัง ผมตรวจสอบสองสามครั้งก่อนออกจากบ้านให้แน่ใจว่าล็อกประตูรั้วและปิดไฟแล้ว ผมระมัดระวังเป็นพิเศษเพราะว่าการที่ผู้ชายผิวดำขับรถเข้าไปในบ้านหลังเล็กๆ ในไรไวเนียกลางดึกจะก่อให้เกิดคำถามที่ไม่พึงปรารถนามากมาย แต่ผมเห็นว่าไฟในบ้านยังสว่างอยู่ และขณะที่ผมเดินเข้าไปใกล้ตัวบ้าน ผมได้ยินเสียงวิทยุดังสนั่น ประตูหน้าเปิดอยู่ ผมเดินเข้าไปข้างในและพบว่าไมเคิลผลอกลับไป ผมโกรธมากที่เขาละเลยการรักษาความปลอดภัยเช่นนี้ ผมปลุกเขาขึ้นมาแล้วพูดว่า “นี่ นายเปิดไฟทิ้งไว้แล้วเปิดวิทยุไว้อย่างนั้นได้อย่างไร!” เขาจ้วเจียแต่ก็โกรธ “เนล นายต้องรบกวนการนอนของเราด้วยหรือ? จะรบกวนกันพวนี้ไม่ได้หรือ?” ผมบอกว่าไม่ได้ มันเป็นเรื่องของความปลอดภัย และผมตำหนิเขาในการกระทำที่หยาบหยาบของเขา

หลังจากนั้นไม่นาน อาร์เธอร์ โกลด์ไรซ์ และครอบครัวของเขาก็ย้ายเข้ามาอยู่ที่บ้านหลังใหญ่ในฐานะเจ้าของที่ดินอย่างเป็นทางการ และผมจับจองกระท่อมคนทำงานบ้านที่สร้างขึ้นใหม่ การปรากฏตัวของอาร์เธอร์ทำให้เรามีฉากบังหน้าที่ปลอดภัยสำหรับกิจกรรมของเรา เขาเป็นศิลปิน

และนักออกแบบโดยอาชีพ เป็นสมาชิกรัฐสภาของพวกเดโมแครต และเป็นหนึ่งในสมาชิกรุ่นแรกของเอ็มเค บทบาททางการเมืองของเขาไม่เป็นที่รู้จักในหมู่เจ้าหน้าที่ตำรวจ และเขาไม่เคยถูกสอบสวนหรือกวาดล้างเลย ในช่วงทศวรรษ 1940 อาร์เธอร์ได้ต่อสู้กับพวกฟาลมาซ ซึ่งเป็นกลุ่มหัวรุนแรงของขบวนการแห่งชาติของชาวยิวในปาเลสไตน์ เขาเป็นคนมีความรู้อย่างมากเกี่ยวกับการทำสงครามกองโจรและช่วยเพิ่มพูนความเข้าใจให้กับผมได้อย่างมาก เขาเป็นคนสดใสร่าเริง ดังนั้นจึงช่วยให้ฟาร์มแห่งนั้นมีบรรยากาศที่สดใสขึ้น

ผู้ที่มาเพิ่มเป็นคนสุดท้ายที่ฟาร์มจากกลุ่มที่อยู่ประจำคือ มร. เจลลิแมน ผู้เกษียณอายุผิวขาวที่มีอิทธิพล และเป็นเพื่อนเก่าของขบวนการ เขากลายมาเป็นคนควบคุมการก่อสร้างฟาร์ม เจลลิแมนพาคนงานหนุ่มๆ มาด้วยหลายคนจากเชลลูนแลนด์ ในที่สุดสถานที่แห่งนั้นก็ดูเหมือนเป็นเมืองเล็กๆ อีกแห่งหนึ่งในประเทศ เขาไม่ได้เป็นสมาชิกของเอเอ็นซี แต่เขาจงรักภักดี สุขุม และขยันขันแข็ง ผมเคยทำอาหารเช้าและอาหารเย็นให้เขา และเขารู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่ง หลังจากนั้นอีกนานทีเดียว เจลลิแมน ได้เสี่ยงชีวิตและความเป็นอยู่ของเขา ด้วยความพยายามอันกล้าหาญเพื่อช่วยเหลือผม

เวลาที่ดียิ่งที่สุดที่ฟาร์มก็คือเมื่อภรรยาและครอบครัวของผมมาเยี่ยม เมื่อครอบครัวโกลด์ไรช์มาอยู่ที่นั่นแล้ว วินนี่จะมาเยี่ยมผมในวันสุดส์ปาดห์ เราจะมีละครวังเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของเธอ และจะมีคนขับรถคนหนึ่งไปรับเธอ พาไปส่งไว้ที่สถานที่แห่งหนึ่ง ก่อนที่คนขับรถคนที่สองจะไปรับ แล้วก็พาไปส่งที่ฟาร์มในที่สุด แต่ต่อมาเธอจะขับรถเองพร้อมด้วยลูกๆ ใช้ทางที่อ้อมที่สุดที่จะทำได้ พวกตำรวจยังไม่ติดตามเธอทุกฝีก้าวในตอนนั้น

เวลาในช่วงวันหยุดสุดส์ปาดห์เหล่านี้บางครั้งดูเหมือนจะหยุดนิ่ง เนื่องจากเราแสดงว่าเวลาที่อยู่ด้วยกันซึ่งถูกขโมยไปเหล่านี้เป็นกฎเกณฑ์ไม่ใช่เป็นข้อยกเว้นในชีวิตของเรา ที่น่าขันก็คือ ที่ลิลลี่สลิฟ เรามีเวลาอยู่ด้วยกันเป็นส่วนตัวมากกว่าที่เราเคยมีที่บ้านเสียอีก เด็กๆ สามารถจะวิ่งเล่นและเล่นสนุกกันได้ เราารู้สึกปลอดภัย แต่เป็นช่วงเวลาสั้นๆ แห่งความสงบสุขที่ประปราย

วินนี่นำปืนยาวอัดลมเก่าๆ กระบอกหนึ่งที่ผมมีอยู่ในออร์แลนโดมาให้ และอาร์เธอร์กับผมจะใช้มันฝึกยิงเป้าหรือล่าห่านในฟาร์ม วันหนึ่ง ผมยืนอยู่ที่สนามหญ้าด้านหน้าบ้านและเล็งปืนไปที่นกแก้วตัวหนึ่งที่เกาะอยู่สูงบนต้นไม้ ฮาเซล โกลด์ไรช์ ภรรยาของอาร์เธอร์เฝ้าดูผมอยู่และพูดเล่นว่าผมคงยังไม่ถูกเป้าหรอก แต่ยังไม่ทันที่เธอจะพูดขาดคำ เจ้านกแก้วตัวนั้นก็หล่นลงมาที่พื้น ผมหันมาหาเธอและเตรียมจะพูด โอ้อวด แต่แล้วพอลูกชายของครอบครัวโกลด์ไรช์ ซึ่งตอนนั้นอายุประมาณห้าขวบก็หันมาหาผมด้วยน้ำตานองหน้าและพูดว่า “เดวิด คุณฆ่ามันทำไม? แม่ของมันคงจะเสียใจแน่ๆเลย” อารมณ์ของผมเปลี่ยนไปทันที จากความภาคภูมิใจมาเป็นความละอาย ผมรู้สึกว่าการเด็กเล็กๆ คนนี้มีมนุษยธรรมมากกว่าผมมากนัก มันเป็นความรู้สึกแปลกๆ ของผู้ชายที่เป็นผู้นำของกองโจรในอนาคต

ในการวางแผนทิศทางและรูปแบบที่เอ็มเคจะดำเนินไปนั้น เราพิจารณากิจกรรมที่ใช้ความรุนแรงอยู่สี่รูปแบบคือ การก่อวินาศกรรม การทำสงครามกองโจร การก่อการร้าย และการปฏิวัติอย่างเปิดเผย สำหรับกองทัพที่เล็กและอ่อนประสบการณ์นั้น ไม่สามารถจะทำการปฏิวัติอย่างเปิดเผยได้ ส่วนการก่อการร้ายนั้น จะก่อให้เกิดภาพพจน์ที่ไม่ดีสำหรับผู้ที่ใช้วิธีการนี้ และเป็นการทำลายการสนับสนุนของมวลชนที่อาจได้รับ การทำสงครามกองโจรมีความเป็นไปได้ แต่เนื่องจากเอเอ็นซีได้ล้มเหลวตลอดที่จะใช้ความรุนแรง ดังนั้นจึงมีเหตุผลที่จะเริ่มจากรูปแบบของความรุนแรงที่สร้างความทุกข์ให้กับปัจเจกชนน้อยที่สุด นั่นคือการก่อวินาศกรรม

เนื่องจากการก่อวินาศกรรมไม่ได้ก่อให้เกิดการสูญเสียชีวิต มันจึงให้ความหวังได้มากที่สุดสำหรับการฟื้นฟูความสัมพันธ์กันระหว่างเชื้อชาติต่างๆ ในภายหลัง เราไม่ต้องการที่จะเริ่มต้นความอาฆาตแค้นระหว่างคนขาวกับคนดำ ความเกลียดชังระหว่างชาวแอฟริกันขาวกับคนอังกฤษยังคงมีอยู่อย่างรุนแรงหลังจากสงครามแองโกล-บัวร์สิ้นสุดลงแล้วถึงห้าสิบปี แล้วจะเกิดความสัมพันธ์ทางเชื้อชาติอย่างไรระหว่างคนขาวกับคนดำ ถ้าหากเราช่วยทำให้เกิดสงครามกลางเมืองขึ้น? การก่อวินาศกรรมมีข้อดีคือต้องการกำลังคนน้อยที่สุด

ยุทธศาสตร์ของเราก็คือการจู่โจมเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจงซึ่งได้แก่ที่ตั้งทางทหาร โรงไฟฟ้า สายโทรศัพท์ และจุดเชื่อมโยงการคมนาคมขนส่ง ซึ่งเป็นเป้าหมายที่ไม่เพียงแต่จะขัดขวางความมีประสิทธิภาพทางทหารของรัฐเท่านั้น แต่ยังสร้างความตื่นกลัวให้แก่ผู้สนับสนุนพรรคชาตินิยม ผลักไล่ทุนจากต่างประเทศเนื่องจากความหวาดกลัว และสร้างความอ่อนแอทางเศรษฐกิจ ซึ่งเราหวังจะทำให้รัฐบาลยอมนั่งโต๊ะเจรจาสงบศึก มีการออกคำสั่งอย่างเคร่งครัดต่อสมาชิกของเอ็มเคว่าเราสนับสนุนการไม่สูญเสียชีวิต แต่ถ้าหากการก่อวินาศกรรมไม่ก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่เราต้องการ เราก็อพร้อมที่จะก้าวไปสู่ขั้นต่อไป นั่นคือการทำสงครามกองโจรและการก่อการร้าย

โครงสร้างของเอ็มเคสะท้อนโครงสร้างขององค์กรแม่คือมีกองบัญชาการสูงสุดระดับประเทศอยู่สูงสุด รองลงมาเป็นกองบัญชาการภาคซึ่งอยู่ในแต่ละจังหวัด และรองลงมาเป็นกองบัญชาการท้องถิ่นและหน่วย มีการจัดตั้งกองบัญชาการขึ้นทั่วประเทศ และในพื้นที่อย่างเคปทาวน์ตะวันออกมีหน่วยอยู่ถึงกว่าห้าสิบหน่วย กองบัญชาการสูงสุดจะกำหนดกลยุทธ์และเป้าหมายต่างๆ ไป และดูแลในเรื่องการฝึกอบรมและการเงิน และจากกรอบที่วางโดยกองบัญชาการสูงสุดนั้น กองบัญชาการภาคมีอำนาจที่จะเลือกเป้าหมายในท้องถิ่นที่จะทำการโจมตี สมาชิกทุกคนของเอ็มเคถูกห้ามติดอาวุธในการปฏิบัติการ และจะไม่ก่ออันตรายต่อชีวิตในทางใดๆ

ปัญหาหนึ่งที่เราประสบในตอนแรกๆ ก็คือคำถามเกี่ยวกับความจงรักภักดีที่แยกกันระหว่างเอ็มเคกับเอเอ็นซี คนที่เราคัดเลือกมาส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของเอเอ็นซี ซึ่งมีบทบาทอยู่ในสาขาท้องถิ่น แต่เราพบว่าเมื่อพวกเขามาทำงานให้กับเอ็มเค พวกเขาก็หยุดทำงานในท้องถิ่นที่เคยทำมาก่อน

เลขาธิการสาขาท้องถิ่นจะพบว่าคนบางคนไม่เข้าร่วมประชุมอีกต่อไป เขาอาจจะเข้าไปหาแล้วก็พูดว่า “นี่นาย ทำไมนายไม่เข้าประชุมเมื่อคืนก่อนล่ะ?” และคนๆ นั้นก็จะพูดว่า “อ้อ เราไปเข้าประชุมอีกประชุมหนึ่ง”

“ประชุมอะไรกัน?” เลขาธิการผู้นั้นจะพูด

“บอกไม่ได้หรอก”

“นายบอกเราไม่ได้หรือ เลขาธิการของนายเองนะ?” แต่ในไม่ช้าเลขาธิการผู้นั้นก็จะค้นพบความจริงรักภักดีอย่างอื่นของสมาชิกผู้นั้น หลังจากที่มีความเข้าใจผิดกันอยู่บ้างในตอนเริ่มแรก เราจึงตัดสินใจว่าถ้าหากเราคัดเลือกสมาชิกจากสาขาใดสาขาหนึ่ง เลขาธิการจะต้องได้รับแจ้งว่าสมาชิกคนหนึ่งของเขาตอนนี้มาร่วมกับเอ็มเคแล้ว

บ่ายที่อบอุ่นวันหนึ่งในเดือนธันวาคม ขณะที่ผมกำลังนั่งอยู่ในครัวที่ลิลลี่สตีฟ ฟาร์ม ผมฟังวิทยุได้ยินประกาศว่ามุขมนตรี ลูทูลิได้รับรางวัลโนเบล ซึ่งมีพิธีมอบรางวัลในกรุงออสโล รัฐบาลได้ออกวีซ่าให้สิบวันเพื่อเดินทางออกนอกประเทศไปรับรางวัล ผมและพวกเราทุกคนยินดีอย่างยิ่งประการแรก มันเป็นการแสดงการรับรู้การต่อสู้ของเรา และยินดีกับความสำเร็จของท่านในฐานะหัวหน้าของการต่อสู้และในฐานะคนคนหนึ่ง มันแสดงให้เห็นถึงการยอมรับในประเทศตะวันตกว่าการต่อสู้ของเราถูกศีลธรรม การต่อสู้ที่ถูกกละเลยมจากประเทศมหาอำนาจมายาวนานเกินไป รางวัลดังกล่าวสร้างความโกรธให้กับพวกชาตินิยม ซึ่งได้ออกโฆษณาชวนเชื่อสร้างภาพว่าลูทูลิเป็นตัวก่อวินาศกรรมที่อันตรายในระดับแนวหน้าตามแผนของพวกคอมมิวนิสต์ พวกชาวแอฟริกันขาวประหลาดใจอย่างมาก สำหรับพวกเขาแล้วรางวัลดังกล่าวเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของความเบี่ยงเบนของฝ่ายเสรีนิยมในประเทศตะวันตกและอคติของพวกนั้นที่มีต่อชาวแอฟริกันใต้ผิวขาว เมื่อมีการประกาศรางวัล ท่านมุขมนตรีอยู่ในช่วงปีที่สามของคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองเป็นเวลาห้าปี ซึ่งจำกัดท่านให้อยู่เฉพาะในอาณาเขตแดนเกอร์ในนาตาล ท่านไม่ค่อยสบายด้วยคือท่านรู้สึกอ่อนเพลียและความจำไม่ดี แต่รางวัลดังกล่าวทำให้ท่านมีกำลังใจขึ้น รวมทั้งพวกเราทั้งหมดด้วยเช่นกัน

เกียรติยศดังกล่าวมีขึ้นในเวลาที่น่ากระอักกระอ่วน และจะทำให้มีผู้กังขาเกี่ยวกับรางวัลดังกล่าว เนื่องจากในวันหลังจากที่ลูทูลิกลับจากออสโลนั่นเอง เอ็มเคก็ได้ประกาศเปิดตัวในทันทีและโดยคำสั่งของกองบัญชาการสูงสุดของเอ็มเค ในตอนเช้าตรู่ของวันที่ 16 ธันวาคม ซึ่งเป็นวันที่ชาวแอฟริกันผิวขาวใช้สำหรับการเฉลิมฉลองวันดิงกาเน ระเบิดที่ทำขึ้นเองก็ระเบิดขึ้นที่สถานีไฟฟ้าและสำนักงานของรัฐบาลหลายแห่งในโจฮันเนสเบิร์ก, พอร์ตอลิชาเบ็ธ และเดอร์บัน คนของเราคนหนึ่งคือเปตรุส โมไลเฟ เสียชีวิตด้วยความพลั้งเผลอ นับเป็นการตายครั้งแรกของทหารเอ็มเค การตายในสงครามเป็นเรื่องที่โชคร้ายแต่ก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ คนทุกคนที่เข้าร่วมกับเอ็มเครู้ว่าเขาอาจจะถูกเรียกให้เสียสละอย่างสูงสุด

ในช่วงที่มีการระบิคนั้นเอง ก็มีการแจกใบปลิวหลายพันใบพร้อมกับ คำประกาศของเอ็มเค ไปทั่วประเทศ เป็นประกาศการถือกำเนิดของอุมคอนโต วิ ชิสเว

วันนี้หน่วยต่างๆ ของอุมคอนโต วิ ชิสเว ได้ทำการโจมตีสิ่งก่อสร้างของรัฐบาลตามแผนการ โดยเฉพาะสิ่งที่เชื่อมโยงกับนโยบายการเหยียดผิว และการกีดกันทางเชื้อชาติ อุมคอนโต วิ ชิสเว เป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นใหม่ และเป็นอิสระ จัดตั้งขึ้นโดยชาวแอฟริกัน องค์กรนี้ประกอบไปด้วยชาวแอฟริกัน ได้ทุกเชื้อชาติดำรงตำแหน่งต่างๆ.... อุมคอนโต วิ ชิสเว จะสานต่อการต่อสู้เพื่อเสรีภาพและประชาธิปไตยด้วยวิธีการใหม่ ซึ่งจำเป็นเพื่อเสริมปฏิบัติการของขบวนการปลดปล่อยแห่งชาติที่มีอยู่แล้ว....

ในช่วงชีวิตของชาติใดๆ ก็ตาม จะมีเวลาหนึ่งที่เหลือทางเลือกเพียงสองทางเท่านั้น นั่นคือยอมจำนนหรือต่อสู้ เวลานั้นได้มาถึงแล้วสำหรับแอฟริกาได้ เราจะไม่ยอมจำนน และเราไม่มีทางเลือกนอกจากจะตอบโต้ ทุกวิถีทางเท่าที่อำนาจของเรามี เพื่อปกป้องประชาชนของเรา อนาคตของเรา และเสรีภาพของเรา...

พวกเราชาวอุมคอนโตได้แสวงหาเสมอมา ดังที่ขบวนการปลดปล่อยได้แสวงหา นั่นคือการได้รับการปลดปล่อยโดยปราศจากการนองเลือดและการปะทะกันของพลเมือง เราหวัง แม้ว่าจะค่อนข้างสาย ว่าปฏิบัติการครั้งแรกของเราจะปลูกให้ทุกคนตระหนักถึงสถานการณ์แห่งความหายนะ ซึ่งนโยบายของพวกชาตินิยมกำลังนำไปสู่ เราหวังว่าเราจะทำให้รัฐบาลและผู้สนับสนุนรัฐบาลมีจิตสำนึกขึ้นมาก่อนที่จะสายเกินไป เพื่อที่ทั้งรัฐบาลและนโยบายของรัฐบาลจะได้รับการเปลี่ยนแปลง ก่อนที่เรื่องราวจะถึงขั้นสิ้นหวังและเกิดสงครามกลางเมืองขึ้น...

เราเลือกวันที่ 16 ธันวาคม ซึ่งเป็นวันดิ้งกาน ด้วยเหตุผลประการหนึ่ง คือในวันนั้น ชาวแอฟริกันได้ผิวขาวเฉลิมฉลองความพ่ายแพ้ของดิ้งกาน ผู้นำชาวซูลูผู้ยิ่งใหญ่ที่สมรภูมิ แม่น้ำเลือด ในปีค.ศ. 1838 ดิ้งกานซึ่งเป็นลูกพี่ลูกน้องของชากา ตอนนั้นปกครองรัฐของชาวแอฟริกันที่มีอิทธิพลที่สุดที่เคยมีมาในตอนใต้ของ แม่น้ำลิมโปโป ในวันนั้น หอกของทหารซูลูไม่สามารถจะตัดทวนกระดูกของพวกบัวร์ได้ และน้ำในแม่น้ำที่อยู่ใกล้เคียงก็แดงฉานด้วยเลือดของพวกเขา ชาวแอฟริกันชาวเฉลิมฉลองวันที่ 16 ธันวาคม ในฐานะชัยชนะของชาวแอฟริกันเหนือชาวแอฟริกัน และเป็นการแสดงให้เห็นว่าพระเจ้าอยู่ข้างพวกเขา ขณะที่ชาวแอฟริกันไว้ทุกข์ในวันนี้ให้กับการที่ประชาชน

ของพวกเขาถูกสังหาร เราเลือกวันที่ 16 ธันวาคมเพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่าชาวแอฟริกันเพิ่งจะเริ่ม
ต้นการสู้รบ และเพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่าเรามีความชอบธรรม และมีระเบียบอยู่ด้วย

การระเบิดดังกล่าวสร้างความประหลาดใจให้กับรัฐบาล พวกเขาประณามการก่อ
วินาศกรรมว่าเป็นอาชญากรรมที่ชั่วร้าย ขณะเดียวกันก็ยืนยันว่าเป็นการทำงานของพวกมือใหม่ที่
โง่เขลา การระเบิดครั้งนั้นยังสร้างความตกใจให้กับชาวแอฟริกันได้ผิวขาวด้วย ทำให้พวกเขา
ตระหนักว่ากำลังนั่งอยู่บนขอกฎเขาไฟ ชาวแอฟริกันได้ผิวดำตระหนักว่าเอเอ็นซีไม่ได้เป็นองค์กร
ที่ทำการต่อต้านแบบอหิงสาอีกต่อไป แต่เป็นหอกที่ทรงพลังซึ่งจะสร้างความทรมานให้กับหัวใจ
ของผู้มีอำนาจผิวขาว เราวางแผนและทำการระเบิดเป้าหมายอีกกลุ่มในเวลาสองสัปดาห์ต่อมาซึ่ง
เป็นวันก่อนวันขึ้นปีใหม่ เสียงที่ผสมผสานกันระหว่างเสียงดีของระฆังกับเสียงโหยหวนของไซเรน
ดูเหมือนไม่เพียงแต่เป็นความขัดกันอย่างรุนแรงที่เกิดขึ้นในวันขึ้นปีใหม่เท่านั้น แต่ยังเป็นเสียงซึ่ง
แสดงสัญลักษณ์ของยุคใหม่ในการต่อสู้เพื่อเสรีภาพของเราอีกด้วย

คำประกาศของอุมคอนโท กระตุ้นการตอบโต้ของรัฐบาลอย่างโหดเหี้ยมและปราศจาก
ความปรานีในระดับที่เราไม่เคยเห็นมาก่อน ตอนนี้หน่วยพิเศษของตำรวจมีภารกิจที่สำคัญอันดับ
แรกคือการจับตัวสมาชิกของเอ็มเค และพวกเขาจะไม่ละความพยายามที่จะทำเช่นนั้น เราได้แสดง
ให้พวกเขาเห็นว่าเราจะไม่ล่าถอยอีกต่อไป และพวกเขาก็จะแสดงให้เห็นว่าไม่มีสิ่งใดที่จะหยุด
ยั้งพวกเขา จากการถอนรากถอนโคนสิ่งที่พวกเขาเห็นว่าเป็นภัยคุกคามอันใหญ่หลวงที่สุดต่อการอยู่
รอดของพวกเขาเอง

เมื่อตอนที่วันนี้มาเยี่ยมฉัน ผมมีความเชื่อผิดๆ แต่ก็เป็นเพียงชั่วเวลาสั้นๆ ว่าครอบครัวของผมยังคงปราศจากอันตราย เธอมาเยี่ยมผมห่างขึ้นทุกทีเนื่องจากเจ้าหน้าที่ตำรวจจับตาผมมากขึ้น ปกติวันนี้จะพาซินดี้และเซนาไปยังไรโอเนีย แต่ลูกเด็กเล็กเกินกว่าที่จะรู้ว่าผมกำลังซ่อนตัวอยู่ มัคคาโทตอนนั้นอายุสิบเอ็ดปีโตพอที่จะรู้ และเขาถูกสอนไม่ให้เปิดเผยชื่อจริงของผมต่อหน้าใครๆ ผมบอกได้ว่าเขาตั้งใจมั่นที่จะปิดตัวตนของผมเป็นความลับ ตามแบบเด็กๆ ของเขา

แต่แล้ววันหนึ่งในช่วงปลายปีนั้นเอง มัคคาโทอยู่ที่ฟาร์มกำลังเล่นอยู่กับนิโคลัส โกลด์ไรซ์ ซึ่งเป็นลูกชายวัยสิบเอ็ดปีของอาร์เธอร์ วินนี่นำแม็กกาซิน *ดรัม* มาฝากผมเล่มหนึ่ง มัคคาโทและนิโคลัสไปพบกันเข้าขณะที่กำลังเล่นกันอยู่ พวกเขาจึงเริ่มเปิดมันดู แล้วทันใดนั้นมัคคาโทก็หยุดที่รูปของผมซึ่งถ่ายก่อนที่ผมจะหลบมาอยู่ใต้ดิน “นั่นไงพ่อเรา” เขาร้องขึ้น นิโคลัสไม่เชื่อ และความเคลือบแคลงใจของนิโคลัสยิ่งทำให้มัคคาโทอยากจะพิสูจน์มากขึ้นว่าเขาพูดเป็นความจริง มัคคาโทจึงบอกเพื่อนของเขาว่าชื่อจริงของผมคือเนลสัน แมนเดลา “ไม่ใช่ พ่อนายชื่อเดวิด”

นิโคลัสตอบว่าแล้วก็วิ่งไปหาแม่ของเขาและถามเธอว่าชื่อของผมคือเดวิดใช่หรือไม่ เธอตอบว่า “ใช่แล้วจะ ชื่อเดวิด” นิโคลัสจึงอธิบายให้แม่ของเขาฟังว่ามัคคาโทบอกเขาว่าชื่อจริงของพ่อเขาคือเนลสัน เรื่องนี้ทำให้ฮาเซลตื่นตระหนก และในไม่ช้าผมก็ได้รู้เรื่องความพลั้งเผลอดังกล่าว อีกครั้งหนึ่งที่ผมมีความรู้สึกที่ผมอยู่ในที่ใดที่หนึ่งนานเกินไป แต่ผมก็อยู่ต่อ เนื่องจากในอีกสัปดาห์กว่าเล็กน้อย ผมจะต้องจากไปเพื่อภารกิจซึ่งจะพาผมไปยังสถานที่ต่างๆ ที่ผมไม่เคยนึกฝัน ตอนนี้ การต่อสู้จะพาผมออกไปนอกพรมแดนประเทศของผมเป็นครั้งแรก

* * *

ในเดือนธันวาคม เอเอ็นซีได้รับคำเชิญจากขบวนการเพื่อเสรีภาพของชาวแอฟริกันทั้งผอง สำหรับแอฟริกาตะวันออก, แอฟริกากลาง และแอฟริกาใต้ (Pan-African Freedom Movement for East, Central and Southern Africa, PAFMECSA) ให้เข้าร่วมการประชุมใหญ่ขององค์กรที่แอดดิสอาบาบา ในเดือนกุมภาพันธ์ปีค.ศ. 1962 ขบวนการเพื่อเสรีภาพของชาวแอฟริกันทั้งผอง ซึ่งต่อมากลายมาเป็นองค์การเอกภาพแอฟริกัน (the Organization of African Unity, OAU) มุ่งที่จะให้รัฐเอกราชของแอฟริกาพบปะกัน รวมทั้งส่งเสริมขบวนการเพื่อเสรีภาพบนคาบสมุทรแห่งนี้ การประชุมดังกล่าวจะช่วยส่งเสริมความเกี่ยวพันที่สำคัญสำหรับเอเอ็นซี และจะเป็นโอกาสแรกและเป็นโอกาสที่ดีที่สุดสำหรับเราที่จะได้รับการสนับสนุน, เงิน และการฝึกอบรม สำหรับเอ็มเค

คณะกรรมการบริหารได้ค้นขอให้ผมนำคณะผู้แทนเอเอ็นซีไปร่วมประชุมดังกล่าว แม้ว่าผมจะตื่นเต้นอยากเห็นส่วนอื่นๆ ของแอฟริกา และพบปะกับนักสู้เพื่อเสรีภาพจากคาบสมุทรของ

ผมก็ตาม แต่ผมก็กังวลอย่างยิ่งว่าผมจะละเมิดสัญญาที่ได้ให้ไว้ว่าจะไม่จากประเทศนี้ไป แต่จะ
ดำเนินงานจากใต้ดิน เพื่อนร่วมงานของผม รวมทั้งมุขมนตรี ลูทูลิ ยืนกรานว่าผมต้องไป และว่าผม
จะต้องกลับมาในทันทีหลังจากเสร็จสิ้นภารกิจแล้ว ผมจึงตัดสินใจเดินทาง

ภารกิจของผมในแอฟริกากว้างขวางกว่าแค่เข้าร่วมการประชุม นั่นคือผมจะต้องจัดการให้มี
การสนับสนุนทางการเมืองและเศรษฐกิจสำหรับกองกำลังทหารใหม่ของเรา และที่สำคัญยิ่งกว่านั้น
ก็คือ จัดให้มีการฝึกอบรมทางทหารสำหรับคนของเราในสถานที่ต่างๆ บนคาบสมุทรให้มากแห่ง
เท่าที่จะเป็นไปได้ ผมยังตั้งใจที่จะสร้างชื่อเสียงของเราในส่วนอื่นๆ ของแอฟริกา ซึ่งยังไม่ค่อยมี
ใครรู้จักเรา พี่เอสซีได้ทำการณรงค์โฆษณาชวนเชื่อด้วยตัวเอง และผมได้รับมอบหมายให้เปิดตัวทุก
ที่ที่จะเป็นไปได้

ก่อนออกเดินทาง ผมขับรถไปที่เกรทวิทล้อย่างลับๆ เพื่อพบกับท่านมุขมนตรี การพบปะ
กันของเราที่บ้านลับแห่งหนึ่งในเมือง ไม่ค่อยราบรื่นนัก อย่างที่ผมได้เล่ามาแล้วว่า ท่านมุขมนตรีก็
อยู่เมื่อมีการก่อตั้งเอ็มเค และได้รับแจ้งเช่นเดียวกับสมาชิกอื่นๆ ของคณะกรรมการบริหารระดับ
ประเทศเกี่ยวกับความคืบหน้าขององค์กรนี้ แต่ท่านไม่ค่อยสบายและความจำของท่านไม่ดีเหมือน
ก่อน ท่านคิดว่าผมว่าไม่ปรึกษาท่านเกี่ยวกับการจัดตั้งเอ็มเค ผมพยายามเตือนความทรงจำของท่าน
เกี่ยวกับการถกเถียงที่เรามีในเคอร์บันเกี่ยวกับการใช้ความรุนแรง แต่ท่านจำเรื่องเหล่านั้นไม่ได้
และนี่คือเหตุผลสำคัญที่มีเรื่องเล่ากันมากกว่าท่านมุขมนตรีลูทูลิไม่ได้รับแจ้งเกี่ยวกับการจัดตั้งเอ็มเค
และคัดค้านอย่างเต็มที่ที่เอเอ็นซีหันมาใช้ความรุนแรง ไม่มีสิ่งใดมากไปกว่าความจริงที่ผมเล่ามา

ก่อนออกเดินทาง ผมได้ค้างคืนกับวินนี่ที่บ้านของเพื่อนผิวขาวในย่านชานเมืองทางตอนเหนือ เธอ
นำกระเป๋าเดินทางใบใหม่ที่เธอจัดเตรียมสำหรับการเดินทางให้มาให้ผม วินนี่กระวนกระวายใจ
เกี่ยวกับการออกนอกประเทศของผม แต่ก็สะกดกันไว้อีกครั้ง เธอปฏิบัติตัวเหมือนกับเป็นทหาร
พอๆ กับที่เป็นภรรยา

เอเอ็นซีต้องจัดการให้ผมเดินทางไปยัง คาร์ เอส ซาลาม ในทันกันยิกา ซึ่งเครื่องบินที่จะ
ไปแอดดิส อบาบาจะออกจากที่นั่น แผนการก็คือ วอลเตอร์, คาทราดา และคูมา นีอกเว จะต้องมา
พบผมณสถานที่ลับที่ตกลงกันไว้ในไซเวโต และนำเอกสารสำหรับการเดินทางมาให้ผม มันยังจะ
เป็นช่วงเวลาสุดท้ายของการปรึกษาหารือก่อนที่ผมจะออกนอกประเทศอีกด้วย

อาห์เหม็ด คาทราดา มาถึงตามเวลานัดหมาย แล้ววอลเตอร์และคูมาเข้ามาช้ามาก ในที่สุดผมจึง
ต้องปรับเปลี่ยนแผน และแคธีสามารถจัดหาคนมาขับรถพาผมไปยังเบชัวนาแลนด์ และผมไปขึ้น
เครื่องบินที่นั่นแทน ภายหลังผมจึงรู้ว่าวอลเตอร์และคูมาถูกจับกุมในระหว่างเดินทาง

การขับรถไปยังเบชัวนาแลนด์ยากลำบากอย่างยิ่งเพราะผมกระวนกระวายมาก ทั้งเกี่ยวกับ
ตำรวจและเกี่ยวกับความจริงที่ว่าผมไม่เคยข้ามพรมแดนประเทศของผมมาก่อน จุดหมายปลายทาง
ของเราคือโลบาเซ ซึ่งอยู่ใกล้กับพรมแดนแอฟริกาใต้ เราผ่านพรมแดนไปได้โดยไม่มีปัญหาอะไร

และไปถึงโลบาเซในตอนบ่ายแก่ๆ และพบว่ามิโทรเลขถึงผมจากคาร์ เอส ซาลามให้เลื่อนการเดินทางของผมไปอีกสองสัปดาห์ ผมอาศัยอยู่กับฟิช เกทซิงก์ เพื่อนที่ต้องโทษคดีกบฏมาด้วยกัน ซึ่งนับตั้งแต่หลุดจากคดีดังกล่าวเขาก็ย้ายมาอยู่ที่โลบาเซ

บ่ายวันนั้น ผมได้พบกับศาสตราจารย์เค.ที. ม็อทเซเท ประธานพรรคประชาชนแห่งเบชัวนาแลนด์ ซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยสมาชิกเก่าของเอเอ็นซีเป็นส่วนใหญ่ ตอนนี้ผมมีเวลาเหลืออย่างที่ไม่คาดคิดมาก่อน ซึ่งผมใช้ไปกับการอ่านหนังสือ เตรียมคำปราศรัยสำหรับการประชุม และปั่นปายไปตามเนินเขาที่เป็นป่ารกและสวยงามเหนือเมืองนั้น แม้ว่าผมจะอยู่ไม่ห่างจากพรมแดนประเทศของผมเองมากนัก แต่ผมก็รู้สึกราวกับว่าผมอยู่ต่างแดน ผมมักจะไปไหนมาไหนกับแม็กซ์ อิม โลงเยนิ ลูกชายของเพื่อนผมคนหนึ่งจากทรานสไกและเป็นสมาชิกหนุ่มคนหนึ่งของพีเอซี เราเหมือนกับอยู่ในซาฟารีเนื่องจากเราได้พบกับสัตว์นานาชนิด ทั้งฝูงลิงบาบูนอันปราดเปรียว ซึ่งผมตามดูพวกมันอยู่ระยะหนึ่ง ด้วยความชื่นชมการจัดองค์กรและการเคลื่อนไหวอย่างทหารของพวกมัน

ในไม่ช้า โจ เมททิวส์ ก็มาสมทบ เขามาจากบาซูโทแลนด์ และผมยืนยันว่าเราควรรีบออกเดินทางไปคาร์ เอส ซาลาม เพื่อร่วมงานในเอเอ็นซีคนหนึ่งซึ่งที่โลบาเซถูกลักพาตัวไปเมื่อเร็วๆ นี้ โดยตำรวจแอฟริกาใต้ และผมคิดว่ายิ่งเราออกเดินทางไปเร็วเท่าไร ยิ่งดีเท่านั้น เราจึงจัดการหาเครื่องบินลำหนึ่ง และจุดหมายแรกของเราก็คือเมืองแห่งหนึ่งในเบชัวนาแลนด์ตอนเหนือ ที่เรียกว่าคาซาเน มีที่ตั้งทางยุทธศาสตร์ใกล้กับจุดที่พรมแดนของสี่ประเทศคือเบชัวนาแลนด์ โรดีเซียเหนือและใต้ และแอฟริกาตะวันตกเฉียงใต้ มาบรรจบกัน ทางลงที่คาซาเนถูกน้ำท่วม เราจึงมาลงที่บริเวณที่แห้งกว่าซึ่งอยู่ห่างออกไปหลายไมล์ในกลางป่า ผู้จัดการโรงแรมท้องถิ่นที่นั่น มีปืนไรเฟิลเป็นอาวุธ มารับเราและรายงานว่าเขาฆ่าเพราะฝูงช้างป่าฝูงหนึ่ง เขาอยู่ในรถตู้แบบเปิด และเจอกับผมนั่งมาด้านหลัง ผมเห็นสิงโตตัวเมียเดินออกมาอย่างเกียจคร้านจากพุ่มไม้ ผมรู้สึกว่ามันอยู่ห่างไกลจากถนนในโจฮันเนสเบิร์ก ผมอยู่ในดินแดนแห่งนิทานและตำนานของแอฟริกาเป็นครั้งแรก

เช้าตรู่วันรุ่งขึ้น เราออกเดินทางไปยังอิมเบยา เมืองของชาวทังกันอีคานใกล้กับพรมแดนโรดีเซียเหนือ เราบินไปใกล้กับน้ำตกวิกตอเรีย แล้วมุ่งหน้าไปทางเหนือผ่านแนวเขาแนวหนึ่ง ขณะที่อยู่เหนือภูเขาเหล่านั้น นักบินพยายามติดต่อกับอิมเบยา แต่ไม่มีคำตอบ “อิมเบยา อิมเบยา!” เขาพูดซ้ำแล้วซ้ำเล่าในไมโครโฟน อากาศแปรปรวนและภูเขาเหล่านั้นเต็มไปด้วยหลุมอากาศซึ่งทำให้เครื่องบินเด้งขึ้นลงเหมือนกับทุ่นในทะเลที่มีคลื่นแรง ตอนนี้เรากำลังบินผ่านกลุ่มเมฆและหมอก และด้วยความหมดหวังนักบินก็ลดความสูงลงแล้วขับไปตามช่องทางที่คล้อยซึ่งตัดผ่านเทือกเขาเหล่านั้น ถึงตอนนี้ หมอกหนาจนกระทั่งมองไม่เห็นทาง และเมื่อนักบินหันเครื่องอย่างกะทันหัน ผมก็รู้ทันทีว่าเราหวิดจะชนภูเขาซึ่งดูเหมือนว่าโผล่ออกมาจากที่ไหนสักแห่งไปเพียงนิดเดียวเท่านั้น สัญญาณฉุกเฉินหยุดลงและผมจำได้ว่าผมพูดกับตัวเองว่า “วาระสุดท้ายของเรามาถึงแล้ว”

แม้แต่คนที่พูดพล่ามอยู่ตลอดเวลาอย่างโจยังเงิบกริบ แต่แล้วขณะที่เรามองไม่เห็นทางข้างหน้าใน หมู่เมฆ และผมจินตนาการว่าเรากำลังจะชนภูเขา เราก็ผ่านพื้นอากาศอันเลวร้ายออกมาสู่ท้องฟ้าอัน สว่างสดใส ผมไม่เคยชอบนั่งเครื่องบินมากนัก และเหตุการณ์ครั้งนี้ก็เป็นสถานการณ์ที่น่าตื่นกลัวที่ สุดที่ผมเคยมีในการเดินทางโดยเครื่องบิน บางครั้งผมชำนาญในการทำท่ากล้ำหาญ และแสร้งว่าไม่ รู้สึกกังวลอะไร

เราเข้าพักในโรงแรมท้องถิ่นแห่งหนึ่ง และได้พบฝูงชนผิวดำและผิวขาวที่กำลังนั่งอยู่บน ระเบียงพูดคุยกันอย่างสุภาพ ผมไม่เคยอยู่ในที่สาธารณะหรือโรงแรมที่ไม่มีการแบ่งแยกสีผิวมา ก่อน เรากำลังคอยชมรม.อิมวาคานกาเลจากสหพันธ์แห่งชาติแอฟริกันแทนกันยิกา เขาเป็นสมาชิกรัฐ สภา เราไม่ทราบว่าเขาเดินทางมาถึงแล้วและกำลังตามหาพวกเราอยู่ แยกชาวแอฟริกันคนหนึ่งเข้าไป ปลายแม่น้ำที่ต้อนรับผิวขาวว่า “มาตามครับ มร.อิมวาคานกาเลมาถามหาคุณผู้ชายสองคนนี่หรือ เปล่าครับ?” เขาถามพร้อมกับชี้มาที่เรา “ขอโทษค่ะ ท่าน” เธอตอบ “มาค่ะ แต่ฉันลืมบอก”

“ระวังหน่อยนะครับ มาตาม” เขาพูดด้วยน้ำเสียงสุภาพแต่หนักแน่น “ท่านเหล่านี้เป็นแขก ของเรา และเราอยากให้พวกท่านได้รับการดูแลเป็นอย่างดี” นั่นเองทำให้ผมตระหนักว่าผมอยู่ใน ประเทศที่ปกครองโดยชาวแอฟริกัน เป็นครั้งแรกในชีวิตของผมที่ผมมีอิสระ แม้ว่าผมจะเป็นนัก โทษแหกคุกและเป็นที่ต้องการในแผ่นดินของผมเอง แต่ผมก็รู้สึกว่าการกะของการกักขังได้ถูกยกออก จากปากของผม ทุกที่ที่ผมไปในแทนกันยิกา สีผิวของผมกลับได้รับการยอมรับโดยอัตโนมัติแทนที่ จะโดนคำหยาบคายในทันที เป็นครั้งแรกที่ผมถูกตัดสินไม่ใช่ด้วยสีของผิว แต่ด้วยการวัดที่จิตใจ และคุณสมบัติของผม แม้ว่าในระหว่างการเดินทาง ผมจะคิดถึงบ้านอยู่บ่อยครั้ง แต่กระนั้น ผมก็รู้ สึกราวกับว่าผมอยู่ในบ้านที่แท้จริงเป็นครั้งแรก

เราเดินทางมาถึงดาร์ เอส ซาลาม ในวันรุ่งขึ้น และผมได้พบกับจูเลียส ไนเยร์ ประธานาธิบดีคนแรกของประเทศเอกราชใหม่แห่งนั้น เราพูดคุยกันที่บ้านของเขาซึ่งไม่ได้ใหญ่โต อะไรมาก และผมจำได้ว่าเขาขับรถออสตินธรรมดๆ คันหนึ่งด้วยตัวเอง ซึ่งทำให้ผมประทับใจ เนื่องจากมันแสดงให้เห็นว่าเขาเป็นคนของประชาชน ไนเยร์เรยืนยันอยู่เสมอว่า ชนชั้นเป็นสิ่ง แปลกปลอมสำหรับแอฟริกา ซึ่งยึดถือระบบสังคมนิยมมาโดยตลอด

ผมเล่าสถานการณ์ของเราให้เขาฟัง ตบท้ายด้วยการร้องขอความช่วยเหลือ เขาเป็นคนสุขุม พุดเสียงเบา และสนับสนุนภารกิจของเรา แต่การมองสถานการณ์ของเขาสร้างความประหลาดใจ และความท้อแท้ใจให้กับผม เขาแนะนำว่าเราควรจะเลื่อนการต่อสู้ด้วยอาวุธออกไปจนกว่า โขงูคเวออกมาจากคุก นี่เป็นครั้งแรกในหลายๆ ครั้งที่ผมได้รู้ถึงความชื่นชอบในฟีเอซีของประเทศ แอฟริกาอื่นๆ ผมอธิบายถึงจุดอ่อนของฟีเอซี และได้ว่าการเลื่อนการต่อสู้โดยใช้อาวุธออกไปจะ เป็นการก้าวถอยหลังของการต่อสู้โดยรวม เขาแนะนำให้ผมไปขอความช่วยเหลือจากจักรพรรดิ เฮ เล เซลาสซี แห่งเอธิโอเปีย และสัญญาว่าจะจัดการเรื่องการแนะนำพวกเราให้

ผมตั้งใจจะพบกับโอลิเวอร์ในคาร์ เอส ซาลาม แต่เนื่องจากความล่าช้าของผมทำให้เขาไม่สามารถจะคอยได้ เขาฝากข้อความไว้ให้ผมตามไปที่ลากอส ซึ่งเขาต้องไปเข้าร่วมการประชุมรัฐเอกราชที่ลากอส ระหว่างที่บินไปอัคคราผมก็พบกับไฮมี บาสนอร์ และภรรยาของเขาโดยบังเอิญ บาสนอร์ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นนายจ้างของผมได้รับเสนอตำแหน่งงานในอัคครา การที่เขาทำกิจกรรมทางการเมืองแบบสุดขั้วและการเป็นฝ่ายซ้าย ทำให้เขากลายเป็นบุคคลไม่พึงปรารถนาในแอฟริกาใต้ และเขากำลังขอลี้ภัยทางการเมืองในกานา

เครื่องบินหยุดพักที่คาร์ทุมและเราเข้าแถวเพื่อผ่านด่านศุลกากร โจ แมททิวส์เป็นคนแรก แล้วก็มาถึงผม ตามด้วยบาสนอร์และภรรยาของเขา เนื่องจากผมไม่มีพาสปอร์ต ผมจึงถือเอกสารรับรองจากทันกานยิกาที่บอกเพียงว่า “นี่คือเนลสัน แมนเดลา พลเมืองของสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ เขาได้รับอนุญาตให้เดินทางออกนอกทันกานยิกาและกลับมานี่” ผมยื่นเอกสารนี้ให้กับชายชราชาวซูดานซึ่งอยู่ที่เคาน์เตอร์ตรวจคนเข้าเมือง เขาเงยหน้าขึ้นมองผมพร้อมด้วยรอยยิ้มและพูดว่า “ลูกชาย ยินดีต้อนรับสู่ซูดาน” แล้วก็จับมือกับผมและประทับตราในเอกสารของผม บาสนอร์ตามหลังผมมาและยื่นเอกสารแบบเดียวกันให้กับชายชรานั้น ชายชรามองดูเอกสารชั่วครู่ แล้วก็พูดขึ้นด้วยท่าทางไม่ค่อยพอใจว่า “นี่อะไรกันนี่? นี่มันกระดาษอะไรกัน? มันไม่เป็นทางการนี่!!”

บาสนอร์อธิบายอย่างสงบว่ามันเป็นเอกสารที่เขาได้รับในทันกานยิกาเนื่องจากเขาไม่มีพาสปอร์ต “ไม่มีพาสปอร์ตหรือ?” เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองคนนั้นพูดอย่างปั่นป่วน “คุณไม่มีพาสปอร์ตได้อย่างไร- คุณเป็นคนขาวนี่!” บาสนอร์ตอบว่าเขาถูกกลั่นแกล้งในประเทศของตัวเองเนื่องจากเขาต่อสู้เพื่อสิทธิของคนผิวดำ ชายซูดานผู้นั้นมองอย่างเคลือบแคลง “แต่คุณเป็นคนขาวนี่!” โจมองดูผมและรู้ว่าผมกำลังคิดอะไรอยู่ จึงกระซิบบอกกับผมว่าอย่าไปยุ่ง เนื่องจากเราเป็นแขกในซูดานและไม่อยากทำให้เจ้าบ้านเสียไมตรี แต่บาสนอร์ไม่เพียงแต่เคยเป็นนายจ้างของผมเท่านั้น เขายังเป็นหนึ่งในบรรดาคนขาวที่เสี่ยงภัยอย่างแท้จริงเพื่อเสรีภาพของคนดำ และผมไม่อาจจะทอดทิ้งเขาไปได้ ดังนั้น แทนที่จะออกไปกับโจ ผมกลับยืนอยู่ตรงนั้นติดกับเจ้าหน้าที่คนนั้น และทุกครั้งที่บาสนอร์พูดอะไร ผมได้แต่ก้มศีรษะและพยักหน้ากับเจ้าหน้าที่ผู้นั้นราวกับจะยืนยันคำพูดของเขา ชายชราผู้นั้นรู้ว่าผมกำลังทำอะไรอยู่จึงมีท่าทีอ่อนลง และในที่สุดก็ประทับตราในเอกสารของบาสนอร์แล้วพูดเบาๆว่า “ยินดีต้อนรับสู่ซูดาน”

ผมไม่ได้พบโอลิเวอร์มาเป็นเวลากว่าสองปี และเมื่อเขาพบผมที่สนามบินในอัคครา ผมก็แทบจะจำเขาไม่ได้ โอลิเวอร์ซึ่งเคยโกนหนวดสะอาดสะอ้านและดูอนุรักษ์นิยม ตอนนี้อยู่ในคราและผมยาสวมเสื้อผ้าแบบทหารเหมือนกับนักสู้เพื่อเสรีภาพทั่วทวีปแอฟริกา (บางทีโอลิเวอร์เองก็อาจมีความรู้สึกเช่นเดียวกันเกี่ยวกับผม) มันเป็นการพบกันอีกครั้งอันแสนสุข ผมชมเขาที่ทำหน้าที่ในต่างประเทศได้ดีมาก เขาได้จัดตั้งสำนักงานของเอเอ็นซีในกานา อังกฤษ อียิปต์ และทันกานยิกา รวมทั้งได้จัดตั้งผู้ประสานงานที่มีค่าสำหรับเราในหลายประเทศ ทุกที่ที่ผมเดินทางไป ผมได้พบความ

ประทับใจในตัวโอลิเวอร์จากบรรดานักการทูตและผู้นำประเทศทั้งหลาย เขาเป็นนักการทูตที่มีศักยภาพที่สุดสำหรับเอเอ็นซี

เป้าหมายของการประชุมรัฐเอกราชที่ลากอสก็คือเพื่อรวมตัวรัฐแอฟริกันทั้งหมด แต่ในที่สุดก็มีความแตกแยกกันเกี่ยวกับความเห็นที่ว่า รัฐใดควรจะรวมหรือไม่รวมเข้าอยู่ในกลุ่มนี้ ผมพยายามมีบทบาทน้อยที่สุดและหลีกเลี่ยงการแถลงข่าว เนื่องจากเราไม่ต้องการให้รัฐบาลแอฟริกันรู้ว่าผมอยู่ต่างประเทศจนกว่าผมจะไปปรากฏตัวที่การประชุมของขบวนการเพื่อเสรีภาพของชาวแอฟริกันทั้งผอง ในแอดดิส อบาบา

บนเครื่องบินจากอักคราไปยังแอดดิส เราได้พบกับกัวร์ ราเดเบ, ปีเตอร์ มีอท โลซี และสมาชิกคนอื่นๆ ของพีเอซี ซึ่งอยู่ระหว่างการเดินทางไปประชุมขบวนการเพื่อเสรีภาพของชาวแอฟริกันทั้งผอง เช่นกัน พวกเขาล้วนประหลาดใจที่เห็นผม และเราหารือกันทันทีเกี่ยวกับแอฟริกาใต้ บรรยากาศเป็นไปอย่างสนุกสนานและผ่อนคลาย แม้ว่าผมจะตกใจที่รู้ว่ากัวร์ได้ออกจากเอเอ็นซีแล้ว แต่นั่นก็ไม่ได้ทำให้ความดีใจที่ได้พบเขาน้อยลง สูงเหนือพื้นดินและห่างไกลจากบ้านเมืองเรามีสิ่งที่ทำให้มารวมกันมากกว่าจะทำให้แยกกัน

เราลงจากเครื่องชั่วคราวในคาร์ทุม และเปลี่ยนเครื่องบินเป็นสายการบินเอธิโอเปียเพื่อเดินทางไปยังแอดดิส ที่นี่ผมมีความรู้สึกค่อนข้างแปลก ขณะที่ผมกำลังขึ้นเครื่อง ผมเห็นว่านักบินเป็นคนดำ ผมไม่เคยเห็นนักบินผิวดำมาก่อน และในนาทีที่ผมเห็นผมต้องสะกดกลืนความตื่นตะลึง คนดำจะขับเครื่องบินได้อย่างไร? แต่ครูต่อมาผมก็ควบคุมตัวเองได้ ผมตกอยู่ในความคิดแบบเหยียดผิว คือคิดว่าชาวแอฟริกันด้อยกว่า และคิดว่าการขับเครื่องบินเป็นงานของคนขาวเท่านั้น เมื่อเรากลับขึ้นสู่อากาศอีกครั้ง ผมก็หายตื่นตระหนกและหันไปเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิศาสตร์ของเอธิโอเปีย โดยคิดว่ากองโจรต่างๆ ซ่อนตัวอยู่ในป่าเหล่านี้ได้อย่างไรเพื่อต่อสู้กับพวกจักรวรรดินิยมในอิตาลี

เอธิโอเปียซึ่งก่อนหน้านี้รู้จักกันในนามอภิสซิเนียนั้น ตามตำนานระบุว่าถูกค้นพบก่อนการประสูติของพระเยซูคริสต์เป็นเวลานาน คาดกันว่าผู้ค้นพบคือลูกชายของโซโลมอนกับพระราชินีแห่งชีบา แม้ว่าเอธิโอเปียจะถูกครอบครองโดยชาติอื่นมาหลายสิบครั้งแล้วก็ตาม แต่เอธิโอเปียก็เป็นที่เกิดของลัทธิชาตินิยมของชาวแอฟริกัน ซึ่งต่างจากชาติแอฟริกันอื่นๆ จำนวนมาก เนื่องจากลัทธิชาตินิยมในเอธิโอเปียได้ต่อสู้กับลัทธิจักรวรรดินิยมในทุกรูปแบบ พวกเมนลิกได้พยายามต่อต้านการรุกรานของชาวอิตาลีในช่วงทศวรรษสุดท้ายนี้ แม้ว่าคราวนี้ชาวเอธิโอเปียจะไม่สามารถหยุดยั้งพวกอิตาลีได้ก็ตาม ในปีค.ศ. 1930 เฮเล เซลาสซี ขึ้นมาเป็นจักรพรรดิและเป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์ร่วมสมัยของเอธิโอเปีย ผมอายุสิบเจ็ดปีตอนที่มุสโสลินีโจมตีเอธิโอเปีย ซึ่งเป็นการรุกรานที่ไม่เพียงทำให้ผมเกลียดชังผู้กดขี่คนนี้เท่านั้น แต่ยังเกลียดชังลัทธิฟาสซิสต์โดยรวมด้วย แม้ว่าเซลาสซีจะถูกบีบบังคับให้หลบหนีในช่วงที่อิตาลีเข้าครอบครองเอธิโอเปียในปีค.ศ. 1936 ก็ตาม แต่พระองค์ก็กลับมาหลังจากที่กองกำลังฝ่ายสัมพันธมิตรขับไล่อิตาลีออกไปในปีค.ศ. 1941

เอธิโอเปียเป็นสถานที่พิเศษในจินตนาการของผมเสมอมา และการได้เดินทางมาเยือนเอธิโอเปียดึงดูดใจผมมากกว่าการเดินทางไปฝรั่งเศส อังกฤษ และอเมริกา รวมกันเสียอีก ผมรู้สึกเหมือนกำลังเดินทางไปเยือนแหล่งกำเนิดของตนเอง เป็นการขุดหารากเหง้าที่ทำให้ผมเกิดเป็นชาวแอฟริกัน การได้พบกับจักรพรรดิคงจะเหมือนกับการได้สัมผัสมือกับประวัติศาสตร์ทีเดียว

เราหยุดพักครั้งแรกที่อิมพีเรียล ซิตี ในแอดดิส อบาบา ซึ่งไม่ได้มีลักษณะเหมือนชื่อของมันเลย เนื่องจากมันตรงกันข้ามกับความยิ่งใหญ่ คือมีถนนลาดยางอยู่เพียงไม่กี่สาย และมีแพะกับแกะมากกว่ารถยนต์ นอกจากพระราชวังของจักรพรรดิ มหาวิทยาลัยและโรงแรมราสที่เราพักแล้ว ก็มีโครงสร้างเพียงไม่กี่แห่งที่สามารถจะเทียบได้กับอาคารที่สวยงามน้อยที่สุดในโจฮันเนสเบิร์ก เอธิโอเปียยุคร่วมสมัยไม่ได้เป็นแบบอย่างในเรื่องของประชาธิปไตย ที่นั่นไม่มีพรรคการเมือง ไม่มีองค์กรประชาชนในรัฐบาล ไม่มีการแบ่งแยกอำนาจ มีเพียงจักรพรรดิ ซึ่งอยู่สูงสุด

ก่อนการเปิดประชุม คณะผู้แทนต่างๆ ได้มารวมตัวกันในเมืองเล็กๆ ที่ชื่อว่าเดบรา เซด มีเวทีขนาดใหญ่ตั้งอยู่ที่จัตุรัสกลาง โอลิเวอร์กับผมเลือกที่นั่งด้านข้างห่างไกลจากแท่นพูด ทันใดนั้นเราก็ได้ยินเสียงแตรเดี่ยวดังมาแต่ไกล จากนั้นก็มีเสียงแหบพร่า ของวงดนตรีแตรทองเหลืองตามด้วยเสียงร่ำของกลองแอฟริกัน ขณะที่เสียงดนตรีดังใกล้เข้ามานั้น ผมสามารถได้ยิน และรู้สึกถึงเสียงกระแทกของเท้าหลายร้อยคู่ที่เดินสวนสนามมา มีเจ้าหน้าที่นายหนึ่งปรากฏกายออกมาจากด้านหลังอาคารที่ริมจัตุรัส ควดาบที่ส่องประกายวูบวาบ ตามมาด้วยทหารหิวดำห้าร้อยนายเดินสวนสนามแถวละสี่นาย แต่ละนายสวมเครื่องแบบแบกปืนไรเฟิลที่เป็นเงาอยู่บนบ่า เมื่อกองทหารสวนสนามมาถึงหน้าเวทีใหญ่ ก็มีคำสั่งเป็นภาษาอามฮาริกและทหารทั้งห้าร้อยนายก็หยุดเดินขณะที่

ชายคนหนึ่งหมุนตัวไปรอบๆ และทำความเคารพต่อชายชราในเครื่องแบบหฐหราน นั่นคือจักรพรรดิแห่งเอธิโอเปีย เฮเล เซลาสซี สิงห์โตแห่งจูด้า

นั่นเป็นครั้งแรกในชีวิตของผมที่ได้เห็นทหารผิวดำบังคับบัญชาโดยนายพลผิวดำ และได้รับการปรบมือโดยผู้นำผิวดำซึ่งทั้งหมดเป็นแขกของประมุขของรัฐซึ่งเป็นคนผิวดำ มันเป็นนาฬิกาแห่งความตื่นตะลึง ผมได้แต่หวังว่านั่นคือภาพที่จะได้เห็นในอนาคตในประเทศของผม

ในตอนเช้าหลังจากการสวนสนาม โอลิเวอร์กับผมก็ไปร่วมประชุมซึ่งแต่ละองค์กรจะต้องยื่นขอตราสาร เราต้องประหลาดใจที่พบว่าคำขอของเราถูกสกัดโดยคณะผู้แทนจากอูกานดาซึ่งร้องเรียนว่าเราเป็นองค์กรของชนเผ่ากอชา ผมอยากจะละเอียดอ่อนอย่างไม่แยแส แต่

โอลิเวอร์มองว่าเราควรอธิบายว่าองค์กรของเราจัดตั้งขึ้นมาเพื่อรวมชาวแอฟริกันเผ่าต่างๆ เข้าด้วยกันและสมาชิกของเราก็ก้าวจากประชาชนทุกหมู่เหล่า ผมจึงทำตาม พร้อมทั้งเสริมว่าประธานขององค์กรเราคือมุขมนตรี ลูทูลีก็เป็นชาวซูลู คำร้องของเราจึงได้รับการยอมรับ ผมตระหนักว่าหลายคนในทวีปนี้รู้เรื่องราวเกี่ยวกับเอเ็นซีจากคำบอกเล่าของพีเอชเอนั้นเอง

สมเด็จพระจักรพรรดิซึ่งเป็นเจ้าภาพทรงกล่าวเปิดประชุมอย่างเป็นทางการ พระองค์ทรงฉลองพระองค์ในชุดทหารทอลายทอง ผมประหลาดใจที่พบว่าองค์จักรพรรดิพระวรกายเล็กมาก แต่ความสง่างามและความมั่นใจของพระองค์ทำให้พระองค์ทรงเป็นเหมือนยักษ์แอฟริกัน เป็นครั้งแรกที่ผมได้เห็นประมุขของรัฐเข้าสู่พิธีอย่างเป็นทางการ และผมทิ้งมาก พระองค์ประทับยืนตรงมากและก้มพระเศียรเพียงเล็กน้อยเพื่อแสดงว่าทรงสดับอยู่ ทุกอิริยาบถของพระองค์ช่างสง่างาม

ผมถูกจัดให้กล่าวปราศรัยถัดจากสมเด็จพระจักรพรรดิ ซึ่งเป็นผู้ปราศรัยเพียงคนเดียวในเช้าวันนั้นนอกเหนือจากองค์จักรพรรดิ เป็นครั้งแรกในรอบหลายเดือนที่ผมละทิ้งตัวตนของเดวิด ม็อตซามาซิและกลับมาเป็นเนลสัน แมนเดลา ในคำปราศรัยของผม ผมได้ทบทวนประวัติศาสตร์ของการต่อสู้เพื่อเสรีภาพในแอฟริกาใต้ และได้เล่าถึงการสังหารอันโหดเหี้ยมที่ประชาชนของเราถูกกระทำ นับตั้งแต่ที่บูลธ็อคในปีค.ศ. 1921 เมื่อกองทัพและตำรวจสังหารชาวนาที่ปราศจากอาวุธจำนวน ร้อยแปดสิบสามคน จนถึงการสังหารที่ ซาฟเพอวิลล์อีกสี่สิบปีถัดมา ผมกล่าวขอบคุณชาติที่เข้าร่วมประชุมโดยเฉพาะกานา ไนจีเรีย และแทนกานียิกา ที่สร้างความกดดันต่อรัฐบาลแอฟริกาใต้ และเป็นหัวหอกในการผลักดันให้ขับแอฟริกาใต้ออกจากเครือจักรภพอังกฤษจนสำเร็จ ผมเล่าถึงความจำเป็นของอุมคอนโท วิ ซิสเว อธิบายว่าโอกาสทั้งปวงสำหรับการต่อสู้อย่างสันติได้ปิดลงแล้วสำหรับเรา “เมื่อใดก็ตามที่ผู้นำล้มเหลวที่จะล้มคมอาวุธทางการเมืองของตนเองซึ่งมีประสิทธิภาพน้อยลงแล้วละก็ เมื่อนั้นพวกเขาก็จะก่ออาชญากรรมต่อประชาชนของพวกเขา ...ในวันที่ 16 ธันวาคมปีที่แล้ว แอฟริกาใต้ทั้งประเทศสั่นสะเทือนจากแรงระเบิดครั้งใหญ่ของอุมคอนโท วิ ซิสเว” ผมพูดยังไม่ทันขาดคำหัวหน้ารัฐมนตรีของอูกานดาก็ตะโกนขึ้นว่า “เอาให้พวกมันอีก!”

จากนั้นผมก็เชื่อมโยงถึงประสบการณ์ของผมเองว่า

ผมเพิ่งได้ออกมานอกประเทศแอฟริกาใต้ หลังจากที่อยู่ในประเทศของตนเอง
ในฐานะบุคคลนอกกฎหมายในช่วงสิบเดือนที่ผ่านมา ห่างไกลจากครอบครัว
และเพื่อนฝูง เมื่อผมตัดสินใจจะใช้ชีวิตแบบนี้ ผมประกาศต่อสาธารณชนว่า
ผมจะไม่ออกนอกประเทศแต่จะทำงานได้ต่อไป ผมยึดมั่นในคำพูด และจะ
ทุ่มเททุนการศึกษานั้น

คำประกาศที่ว่าผมจะกลับไปแอฟริกาใต้ได้รับเสียงเชียร์อย่างกึกก้อง เราได้รับการสนับสนุนให้พูด
ก่อนเพื่อที่ ขบวนการเพื่อเสรีภาพของชาวแอฟริกันทั้งหมด จะได้ประเมินสถานการณ์ของเรา และ
ตัดสินใจว่าจะสนับสนุนเรามากน้อยเพียงใด มีความลังเลโดยธรรมชาติอยู่ในหมู่รัฐแอฟริกันหลาย
รัฐที่จะสนับสนุนการต่อสู้โดยใช้ความรุนแรงในที่ใดๆ แต่สุนทรพจน์ของผมโน้มน้าวผู้ฟังว่าการ
ต่อสู้เพื่อเสรีภาพในแอฟริกาใต้ไม่มีทางเลือกนอกจากจะต้องใช้อาวุธ

โอลิเวอร์กับผมได้หารือเป็นการส่วนตัวกับเคนเนธ แคนันดา ผู้นำของพรรคเอกราชแห่งชาติ
ของโรดีเซียเหนือ (United National Independence Party of North-Rhodesia, UNIP) และต่อมาได้
เป็นประธานาธิบดีของแซมเบีย แคนันดาก็เช่นเดียวกับจูเลียส ไนเรเร ที่กังวลเกี่ยวกับการขาดเอกภาพ
ในหมู่นักสู้เพื่อเสรีภาพในแอฟริกาใต้ และแนะนำว่าเมื่อโซบูคเวออกมาจากคุกแล้ว เราอาจจะรวม
พลังกันได้ ในหมู่ชาวแอฟริกันนั้น ฟิเอชี ได้รับความสนใจจากเหตุการณ์ที่ชาวเพอริลล์มากกว่า
อิทธิพลของพวกเขาในฐานะองค์กรหนึ่ง แคนันดาซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นสมาชิกของเอเอ็นซีบอกกับเรา
ว่า เขากังวลเกี่ยวกับการที่เรากลายเป็นพันธมิตรกับพวกคอมมิวนิสต์ผิวขาวและชีวานั้นทำให้ภาพพจน์
ของเราแย่ในแอฟริกา ลัทธิคอมมิวนิสต์นั้นเป็นที่สงสัยไม่เฉพาะในประเทศตะวันตกเท่านั้น แต่ใน
แอฟริกาด้วย การได้ยืมเช่นนั้นทำให้ผมตาสว่างขึ้น และทัศนศึกษากลายเป็นสิ่งที่ผมได้ยืมซ้ำแล้วซ้ำ
เล่าตลอดการเดินทางครั้งนั้น

เมื่อผมพยายามที่จะบอกว่าการสนับสนุนของพรรคเอกราชแห่งชาติของโรดีเซียเหนือต่อ
ฟิเอชี เป็นความเข้าใจผิด แคนันดาก็เอามือวางบนไหล่ผมแล้วพูดว่า “เนลสัน การพูดเรื่องนี้กับผมก็
เหมือนกับการเอามะพร้าวห้าวมาขายสวนนั่นแหละ ผมเป็นผู้สนับสนุนคุณและเป็นสาวกของ
มุขมนตรี ลูทูลี แต่ผมไม่ได้เป็นเสียงเดียวในพรรคเอกราชแห่งชาติของโรดีเซียเหนือ คุณต้องคุยกับ
ไซมอน คัปเวเปว ถ้าหากคุณสามารถโน้มน้าวเขาได้ คุณก็ทำให้งานของผมง่ายขึ้น” คัปเวเปวเป็น
เบอร์สองในพรรคเอกราชแห่งชาติของโรดีเซียเหนือ ผมจึงนัดแนะที่จะพบเขาในวันรุ่งขึ้น ผมขอ
ให้โอลิเวอร์ไปกับผม แต่เขาบอกว่า “เนล นายต้องไปพบเขาเพียงลำพัง นายจะได้พูดกับเขาได้
สะดวก”

ผมใช้เวลาทั้งวันอยู่กับคัปเวเปวและได้ฟังเรื่องราวที่น่าตกใจที่สุดจากเขา “เราประทับใจ
สุนทรพจน์ของคุณมากเลย” เขาพูด “และพูดตามตรงประทับใจคุณและผู้แทนทั้งหมดของเอเอ็นซีด้วย

ถ้าหากว่าเราตัดสินใจของกรของคุณจากสองสิ่งนี้ละก็ เราต้องเข้าไปอยู่ในค่ายของคุณแน่ๆ แต่เราได้ฟังเรื่องราวที่ไม่ดีจากพีเอซีว่าอุมคอนโท วิ ชิเสว เป็นลูกไล่ของพรรคคอมมิวนิสต์และพรรคเสรีนิยม และได้ยินว่าแนวคิดขององค์กรคือเพียงใช้ชาวแอฟริกันเป็นลูกชิ่งเท่านั้นเอง”

ผมจุนงงและระเบิดออกไปว่าผมประหลาดใจที่เขาช่างไม่รู้เลยว่าเรื่องนี้ไม่จริงเลย “ประการแรก” ผมพูด “เป็นที่รู้กันดีว่าพรรคเสรีนิยมและพรรคคอมมิวนิสต์เป็นศัตรูกัน และไม่มีทางที่จะมาร่วมวงกันได้ ประการที่สอง ผมมาที่นี่เพื่อที่จะบอกกับคุณว่าผมเองเป็นผู้ผลักดันที่สำคัญเบื้องหลังการจัดตั้งเอ็มเค” ประการสุดท้ายผมบอกว่าผมผิดหวังในพีเอซีอย่างยิ่งที่เผยแพร่เรื่องโกหกเหล่านั้น

เมื่อสิ้นวัน ผมได้เปลี่ยนความคิดของคับเวปเว และเขาบอกว่าเขาจะเรียกประชุมและแถลงเรื่องของเราด้วยตนเอง แล้วเขาก็ทำเช่นนั้นจริง แต่นั่นเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของการขาดความรู้เกี่ยวกับแอฟริกาได้ในส่วนอื่นๆ ของแอฟริกา และเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของการที่พีเอซีได้ทำการบ่อนทำลายเอเอ็นซีอย่างกว้างขวางอย่างไม่น่าเชื่อ คับเวปเวอวยพรให้ผมโชคดี เนื่องจากตอนนี้การประชุมสิ้นสุดลงแล้ว การประชุมประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี แต่เรามีกงานที่จะต้องทำอีกมากทีเดียว

ตอนที่ผมเป็นนักเรียน ผมใฝ่ฝันที่จะไปอียิปต์มาก ที่นั่นเป็นแหล่งที่มาของอารยธรรมของชาวแอฟริกัน เป็นสมบัติแห่งความงามทางด้านศิลปะและการออกแบบ ผมใฝ่ฝันอยากเห็นปิรามิดและสฟิงซ์ รวมทั้งใฝ่ฝันที่จะข้ามแม่น้ำไนล์ แม่น้ำที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในบรรดาแม่น้ำของชาวแอฟริกันจากแอดดิส โอเลียเวอร์, โรเบิร์ต เรซา ซึ่งจะต้องเดินทางไปกับผมตลอด และตัวผมก็บินไปยังไคโร ผมใช้เวลาตลอดช่วงเช้าของวันแรกในไคโรของผมในพิพิธภัณฑ์ ฐานศิลปะ ตรวจสอบวัตถุที่มนุษย์ทำขึ้น จดบันทึก เรียนรู้เกี่ยวกับประเพณีของมนุษย์ซึ่งค้นพบอารยธรรมโบราณของหุบเขาไนล์ นี่ไม่ใช่ความสนใจของนักโบราณคดีสมัครเล่นแต่อย่างใด มันสำคัญสำหรับนักชาตินิยมแอฟริกันที่จะต้องเทียบพร้อมไปด้วยหลักฐานที่จะปฏิเสธข้ออ้างของคนขาวที่ว่า ชาวแอฟริกันไม่มีอดีตที่มีอารยธรรมเมื่อเทียบกับชาวตะวันตก เพียงเช้าวันเดียวผมก็ได้ค้นพบว่าชาวอียิปต์ได้สร้างงานศิลปะและสถาปัตยกรรมอันยิ่งใหญ่แล้ว ในขณะที่คนขาวยังอาศัยอยู่ในถ้ำอยู่เลย

อียิปต์เป็นต้นแบบที่สำคัญสำหรับเรา เนื่องจากเราสามารถเห็นด้วยตนเองถึงโครงการปฏิรูปเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมที่ดำเนินโดยประธานาธิบดีนัสเซอร์ เขาลดการเป็นเจ้าของที่ดินของเอกชนลง คึงบางส่วนของเศรษฐกิจเข้ามาทำเองโดยรัฐบาล บุกเบิกเรื่องการทำประเทศให้เป็นอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว ให้ประชาธิปไตยทางการศึกษา และสร้างกองทัพให้ทันสมัย การปฏิรูปเหล่านี้ หลายอย่างที่เดียวที่เป็นสิ่งที่พวกเราในเอเอ็นซีหวังว่าวันหนึ่งจะได้ทำ อย่างไรก็ตาม ในตอนนั้น สิ่งที่สำคัญสำหรับเรามากกว่าก็คือว่า อียิปต์เป็นประเทศแอฟริกันประเทศเดียวที่มีกองทัพ

บก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ ที่สามารถเทียบได้กับกองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ
ของแอฟริกาใต้

โอลิเวอร์อยู่กับผมเพียงหนึ่งวันก็เดินทางไปลอนดอน โดยสัญญาว่าจะมาพบกับร็อบบี้และผมใน
กานาอีกครั้ง ก่อนที่ร็อบบี้กับผมจะออกเดินทาง เราหารือกันถึงสิ่งที่เราจะเสนอในแต่ละประเทศ
ผมตั้งใจที่จะอธิบายเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมืองตามความเป็นจริงโดยปราศจากความคิดเห็น
ส่วนตัวให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และไม่ละเว้นที่จะเล่าถึงความสำเร็จของพีเอซี ในประเทศ
ใหม่ๆ แต่ละประเทศ ผมมักจะเก็บตัวอยู่แต่ในโรงแรมเพื่อสร้างความคุ้นเคยกับข้อมูลเกี่ยวกับ
นโยบาย ประวัติศาสตร์และผู้นำของประเทศนั้นๆ ส่วนร็อบบี้กลับตรงกันข้าม ความเป็นคนชอบ
สังสรรค์โดยธรรมชาติอยู่แล้ว เขาจะออกจากโรงแรมทันทีที่เราเดินทางไปถึงและก็เดินไปตามท้อง
ถนน เรียนรู้ด้วยการดูและพูดคุยกับผู้คน เราเป็นคู่ที่ตลกมาก เนื่องจากผมชอบแต่งตัวแบบไม่เป็น
ทางการซึ่งติดมาจากการอยู่ใต้ดิน ผมจะสวมชุดสีทึบๆ ขณะที่ร็อบบี้จะแต่งสุภาพเรียบร้อยเสมอ

ในตูนิส ซึ่งเป็นที่หมายแรกของเรา เราได้พบกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมซึ่ง
เหมือนกับท่านมุขมนตรี ดูทุลออย่างมาก แต่ผมเกรงว่าสิ่งที่ไม่เหมือนก็คือ เมื่อผมอธิบายให้เขาฟังถึง
สถานการณ์ในประเทศของเราเกี่ยวกับผู้นำพีเอซีได้แกโรเบิร์ต โซบูกเวที่อยู่ในคุก เขาก็ขัดจังหวะ
ผมแล้วพูดว่า “เมื่อหมอนั้นออกมาจากคุก นายเสร็จแน่!” ร็อบบี้เลิกหัวเมื่อได้ยินคำนี้ (ในเวลาต่อมา
ร็อบบี้บอกว่า “นี่ นายหาเสียงให้พีเอซีได้ดีกว่าที่พวกนั้นจะทำได้เสียอีก!”) แต่ผมยืนยันที่จะให้
ภาพที่สมบูรณ์แก่รัฐมนตรีผู้นั้น วันรุ่งขึ้นเมื่อเราพบกับประธานาธิบดีฮาบีบ โบร์กิบา ท่าทีของเขาดี
มากและตอบสนองในทันทีด้วยการเสนอการฝึกอบรมให้ทหารของเรา และให้อาวุธอีกมูลค่า 5,000
ปอนด์

ที่หมายถัดมาของเราก็คือเมืองราบัทในโมร็อกโกซึ่งมีกำแพงอันเก่าแก่และน่าพิศวง มีร้าน
ค้าทันสมัยและสุเหร่าในสมัยกลาง คูมีเสน่ห์แบบแอฟริกาผสมผสานกับยุโรปและตะวันออกกลาง
เห็นได้ชัดว่านักสู้เพื่อเสรีภาพก็คิดเช่นเดียวกันเนื่องจากราบัทเป็นจุดศูนย์รวมของขบวนการปลด
ปล่อยทุกขบวนการในทวีปแห่งนี้ ขณะที่อยู่ที่นั่นเราได้พบกับนักสู้เพื่อเสรีภาพจากโมซัมบิก แอง
โกลา อัลจีเรีย และเคป เวิร์ด ที่นั่นยังเป็นสำนักงานใหญ่ของกองทัพปฏิวัติแห่งอัลจีเรีย และเราใช้
เวลาหลายวันอยู่กับกรมตำรวจ หัวหน้าคณะผู้แทนของอัลจีเรียในโมร็อกโก ซึ่งสรุปให้เราฟังเกี่ยว
กับประวัติศาสตร์ของการต่อต้านฝรั่งเศสของชาวอัลจีเรีย

สถานการณ์ในอัลจีเรียมีรูปแบบใกล้เคียงที่สุดกับสถานการณ์ของเรา ในแง่ที่ว่าพวกกบฏ
ต้องเผชิญกับชุมชนขนาดใหญ่ของคนขาว ซึ่งปกครองชนพื้นเมืองซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ
เขาเชื่อมโยงให้ฟังว่า เอฟแอลเอ็น เริ่มต้นการต่อสู้ด้วยการโจมตีด้วยกองโจรในปีค.ศ. 1954
และได้กำลังใจจากความพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสที่เดียน เบียน ฟูในเวียดนาม ตอนแรก เอฟแอลเอ็น เชื่อ

ว่าพวกเขาสามารถเอาชนะฝรั่งเศสในทางทหารได้ แต่ต่อมาก็ได้คิดว่าเป็นไปไม่ได้ที่จะเอาชนะทางทหารเพียงอย่างเดียว

พวกเขาจึงหันมาใช้สงครามกองโจร เขาอธิบายว่าสงครามกองโจรนั้นไม่ได้ถูกออกแบบมาเพื่อเอาชนะทางทหารมากเท่าไร แต่มุ่งที่จะสร้างพลังทางการเมืองและทางเศรษฐกิจที่จะโค่นล้มศัตรู ดร.มูสตอฟาแนะนำเราไม่ให้ละเลยแง่มุมทางการเมืองของสงครามในขณะที่วางแผนกิจกรรมทางทหาร เขาบอกว่าทักษะของสาธารณชนระหว่างประเทศบางครั้งก็มีคุณค่ามากกว่ากองกำลังต่อสู้เครื่องบินเจ็ตเสียอีก

เมื่อสิ้นสุดการพบปะกันในวันที่สาม เขาก็ส่งเราไปที่อัจจาซึ่งเป็นเมืองเล็กๆ อยู่ตรงข้ามพรมแดนอัลจีเรีย และเป็นกองบัญชาการของกองทัพอัลจีเรียในโมร็อกโก เราได้ไปเยือนหน่วยทหารที่อยู่แนวหน้า และครั้งหนึ่งผมสวมแว่นตาสวมและสามารถมองเห็นกองทหารฝรั่งเศสที่อีกฟากหนึ่งของพรมแดนได้ ผมสารภาพได้ว่าตอนนั้นผมจินตนาการว่ากำลังมองดูรูปแบบของกองทหารของแอฟริกาใต้

วันหรือสองวันถัดมาผมก็ได้รับเชิญให้เข้าชมการสวนสนามเพื่อเป็นเกียรติแก่อาห์เหม็ด เบน เบลลา ซึ่งกำลังจะเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนแรกของประเทศเอกราชอัลจีเรีย และเพิ่งออกมาจากคุกของฝรั่งเศสมาเมื่อเร็วๆ นี้ การสวนสนามครั้งนี้ห่างไกลจากการสวนสนามของทหารที่ผมได้เห็นในแอลจีเรีย อบาบาหนัก ไม่กระฉับกระเฉง ขาดการฝึกซ้อมอย่างดี และรูปแบบทหารก็ไม่สง่างามเท่ากองกำลังของเอธิโอเปีย แต่เหมือนกับเป็นการเล่าประวัติศาสตร์ของขบวนการกองโจรในอัลจีเรียด้วยการเดินสวนสนามให้ชมมากกว่า

ขบวนสวนสนามดังกล่าวนำขบวนโดยทหารผ่านศึกที่เคยผ่านความทุกข์ยากในสงครามมาแล้วและเป็นผู้ริเริ่มการต่อสู้เมื่อหลายปีก่อน พวกเขาอยู่ในชุดเสื้อคลุมยาว มีผ้าโพกศีรษะ และสวมรองเท้าแตะ เดินทอดน่องด้วยความภาคภูมิใจ ทหารผ่านศึกเหล่านั้นถือปืนที่พวกเขาเคยใช้ได้แก่ดาบ ปืนคาบศิลาเก่าๆ ขวานที่ใช้ในการรบ และหอก สลับด้วยทหารหนุ่มซึ่งทั้งหมดถือปืนที่ทันสมัยและมีความภาคภูมิใจไม่ยิ่งหย่อนไปกว่า บางนายถือปืนต่อต้านรถถังและปืนต่อต้านอากาศยาน แม้ทหารเหล่านี้จะไม่ได้เดินแถวอย่างสง่างามและพร้อมเพรียงเหมือนกับทหารเอธิโอเปีย แต่คนเหล่านี้คือกองกำลังที่ทำสงครามกองโจรและพวกเขาก็เป็นทหารที่ชนะในการสู้รบมาแล้ว พวกเขาสนใจในการต่อสู้และยุทธวิธีมากกว่ารูปแบบและการเดินสวนสนาม ผมได้รับแรงบันดาลใจจากทหารเหล่านี้เช่นเดียวกับที่รู้สึกกับกำลังทหารในแอลจีเรีย และผมรู้ว่ากองกำลังของเราจะเป็นเหมือนกองกำลังที่อัจจามากกว่าที่แอลจีเรีย และผมได้แต่หวังว่าพวกเขาจะต่อสู้ได้อย่างอาจจูงเดียวกัน

ด้านหลังของขบวนเป็นวงดุริยางค์ของทหารที่ดูเหมือนวงดนตรีเดินรำของคนดำมากกว่า นำโดยผู้ชายที่เรียกกันว่าซูดานี เขาเป็นคนร่างสูง กำยำ และมีความเชื่อมั่น ตัวดำเหมือนกับกลางคืน เขากำลังกวัดแกว่งคทา และเมื่อพวกเราเห็นเขา ทั้งคณะก็ยืนขึ้นและปรบมือพร้อมทั้งส่งเสียงเชียร์

ผมมองไปรอบๆ และสังเกตเห็นว่าคนอื่นๆ จ้องมองพวกเรา จึงรู้สึกตัวว่าเราส่งเสียงเชียร์เพราะหมอนั้นเป็นคนดำและหน้าตาดีๆ นั้นไม่มีมากนักในโมร็อกโก อีกครั้งหนึ่งที่ผมปลาบแปลบไปด้วยพลังชาตินิยมและเชื้อชาตินิยม เรามีปฏิกิริยาตอบสนองในทันทีเพราะเรารู้สึกเหมือนเราได้เห็นพี่น้องชาวแอฟริกัน ในเวลาต่อมาเจ้าของบ้านแจ้งให้เราทราบว่าชุดานีเคยเป็นทหารซึ่งสร้างตำนานในการรบ และมีชื่อเสียงเนื่องจากสามารถจับทหารฝรั่งเศสได้ทั้งหน่วยด้วยตัวเขาเพียงคนเดียว แต่เราเชียร์เขาเพราะผิวสีของเขาไม่ใช่เพราะการกระทำที่กล้าหาญของเขาแต่อย่างใด

จากโมร็อกโก เราก็นั่งข้ามทะเลทรายซาฮาราไปยังบามาโคซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศมาลี จากนั้นก็เดินทางต่อไปยังกินี เครื่องบินจากมาลีไปยังกินีนั้นเหมือนกับรถบัสท้องถิ่นมากกว่าที่จะเป็นเครื่องบิน เนื่องจากมีไกด์เดินเตร็ดเตร่ตามทางเดิน พวกผู้หญิงเดินไปมาแบกห่อต่างๆ อยู่บนศีรษะ ร้องขายถั่วและผักแห้งเป็นถุงๆ มันเป็นการบินแบบประชาธิปไตยและผมชื่นชอบอย่างมาก

จุดพักต่อไปของผมก็คือเซียร์รา เลโอน และเมื่อผมเดินทางไปถึงก็ทราบว่ารัฐสภาเปิดประชุมจึงตัดสินใจเข้าร่วมการประชุม ผมเข้าไปในรัฐสภาเหมือนกับนักท่องเที่ยวทั่วไป และถูกจัดให้นั่งไม่ไกลจากประธาน เสมียนของรัฐสภาเข้ามาหาผมและถามว่าผมเป็นใคร ผมกระซิบบอกเขาว่า “ผมเป็นตัวแทนของมุขมนตรีแห่งแอฟริกาใต้” เขาจับมือผมอย่างอบอุ่นแล้วเดินไปรายงานต่อประธานรัฐสภา หลังจากนั้นเสมียนผู้นั้นได้อธิบายว่าผมถูกจัดโดยไม่ได้ตั้งใจให้นั่งในที่ซึ่งปกติจะไม่อนุญาตให้เขานั่ง แต่ในกรณีนี้พวกเขารู้สึกเป็นเกียรติที่จะยกเว้นกฎเกณฑ์นั้น

การประชุมดำเนินไปหนึ่งชั่วโมงก็หยุดพัก และขณะที่ผมยืนอยู่ท่ามกลางสมาชิกและแขกผู้มีเกียรติคิมน้ำชาอยู่ ก็มีการจัดแถวตรงหน้าผมและด้วยความตกตะลึงผมเห็นรัฐสภาทั้งหมดเรียงแถวเข้ามาสัมผัสมือกับผม ผมรู้สึกดีใจมากจนกระทั่งคนที่สามหรือสี่ในแถวกระซิบบางอย่างกับผมทำนองว่า “เป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ได้สัมผัสมือกับท่านมุขมนตรี ลูทูลี ผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ” ผมกลายเป็นคนหลอกลวงไปแล้ว! เสมียนคนนั้นเข้าใจผิด จากนั้นนายกรัฐมนตรียูเซอร์ มิลตัน มาร์โก ก็ถูกพาตัวเข้ามาพบผม และเสมียนผู้นั้นก็แนะนำว่าผมเป็นมุขมนตรี ลูทูลี ผมพยายามในทันทีที่จะบอกกับเสมียนผู้นั้นว่าผมไม่ใช่มุขมนตรี ลูทูลี แต่เขาไม่เข้าใจ ผมจึงตัดสินใจว่าเพื่อเห็นแก่ความมีน้ำใจของเจ้าภาพผมจะตกกระไดพลอยโจน หลังจากนั้นเมื่อผมได้พบกับท่านประธานาธิบดี และอธิบายให้ท่านทราบเรื่องความเข้าใจผิดดังกล่าว ท่านก็เสนอที่จะช่วยดำเนินการด้านเอกสารให้อย่างใจกว้าง

ในไลบีเรีย ผมได้พบกับประธานาธิบดีทูปแมนซึ่งไม่เพียงแต่ให้อาหารและการฝึกทหารมูลค่า 5,000 ปอนด์แก่ผมเท่านั้น แต่ยังพูดเบาๆ ว่า “คุณมีเงินติดตัวบ้างไหม?” ผมสารภาพว่ามีอยู่ค่อนข้างน้อย ทันใดนั้นผู้ช่วยคนหนึ่งก็กลับมาพร้อมกับซองใส่เงินสดจำนวนสิริ้อยปอนด์ จากไลบีเรียผมเดินทางต่อไปยังกานา โอลิเวอร์มาพบผมที่นั่นและได้รับการดูแลจากอับดุลลาเย คิอัลโล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยของกินี เมื่อผมบอกกับเขาว่าผมไม่ได้พบเซกัว ทูเร ตอนที่ผมอยู่ในกินี เขาก็จัดการให้พวกเรากลับไปยังดินแดนอันแห้งแล้งนั้นทันที โอลิเวอร์กับผมชื่นชอบทูเร

เขาอยู่ในบังกะโลธรรมชาติๆ สวมชุดเก่าๆ ซึ่งควรผ่านการซักแห้งได้แล้ว ผมเล่าเรื่องของเราให้เขา ฟัง อธิบายประวัติศาสตร์ของเอเธนส์และเอมเค เขาฟังอย่างตั้งใจ และตอบอย่างค่อนข้างเป็นทางการว่า “รัฐบาลและประชาชนแห่งกินี” เขาพูดราวกับกำลังกล่าวสุนทรพจน์ “สนับสนุนพี่น้องของเราในแอฟริกาได้อย่างเต็มที่ และเราได้กล่าวในที่ประชุมสหประชาชาติเกี่ยวกับเรื่องนี้มาแล้วหลายครั้ง” เขาเดินไปที่ชั้นหนังสือ หยิบหนังสือออกมาสองเล่ม และยื่นให้กับโอลิเวอร์กับผม แล้วก็กล่าวขอบคุณ แล้วเราก็ได้รับอนุญาตให้ออกมาได้

โอลิเวอร์กับผมรู้สึกหงุดหงิด เราถูกเรียกตัวกลับมาจากอีกประเทศหนึ่งและเขาแค่ให้หนังสือของเขาพร้อมกับลายเซ็นแก่เราอย่างนั้นหรือ? เราเสียเวลาจริงๆ หลังจากนั้นไม่นาน ขณะที่เราอยู่ในห้องพักในโรงแรมเจ้าหน้าที่ผู้หนึ่งจากกระทรวงการต่างประเทศก็มาเคาะประตูห้องและนำกระเป๋าสตางค์ใบหนึ่งมาให้ เราเปิดออกดูก็พบว่าเต็มไปด้วยธนบัตร โอลิเวอร์กับผมมองหน้ากันด้วยความยินดี แต่แล้วสีหน้าของโอลิเวอร์ก็เปลี่ยนไป “เนลสัน นี่เป็นเงินกินีนี่” เขาพูด “มันไม่มีค่าอะไรเลยนอกประเทศนี้ มันเป็นแค่กระดาษธรรมดาเท่านั้น” แต่โอลิเวอร์มีความคิดอย่างหนึ่ง เราจึงนำเงินไปที่สถานทูตเซเชลส์ โอลิเวอร์มีเพื่อนอยู่ที่นั่น และเขาก็ช่วยแลกเปลี่ยนเงินให้

ความสง่างามของเรือประมงลำเพียวที่เล่นเอื่อยๆ เข้าไปในท่าเรือในดักคาร์นั้น เทียบได้กับความภูมิฐานของบรรดาสตรีชาวเซเนกัลซึ่งเล่นเรือผ่านเมืองนั้นด้วยเสื้อผ้าที่พลิ้วไหวและศีรษะที่มีผ้าโพกอยู่ ผมต้องเที่ยวไปตามตลาดที่อยู่ใกล้เคียง มินไปกับกลิ่นของเครื่องเทศและน้ำหอม ชาวเซเนกัลเป็นคนที่หล่อเหลาและสวยงาม และผมมีความสุขที่ได้อยู่ที่นั่นเป็นเวลาสั้นๆ สังคมที่นั่นแสดงให้เห็นว่าส่วนประกอบที่แตกต่างกันอันได้แก่พวกฝรั่งเศส ชาวอิสลามและชาวแอฟริกัน สามารถผสมผสานกันเป็นวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์และโดดเด่นได้อย่างไร

ระหว่างทางที่จะไปพบกับประธานาธิบดีเลโอโพลด์ เซ็งกอร์ โอลิเวอร์ก็เกิดเป็นหิดแบบเฉียบพลัน แต่เขาไม่ยอมกลับไปโรงแรม ผมจึงแบกเขาขึ้นหลังเดินขึ้นบันไดไปที่ห้องทำงานของประธานาธิบดี เซ็งกอร์เป็นห่วงอาการของโอลิเวอร์มากและยืนยันที่จะให้หมอส่วนตัวของเขามาตรวจอาการ

ผมได้รับการบอกเล่าให้ระวังประธานาธิบดีเซ็งกอร์เนื่องจากมีรายงานว่าทหารชาวเซเนกัลเข้าไปทำการรบให้กับฝรั่งเศสในอัลจีเรีย และว่าเขาเป็นคนที่ชอบพิธีรีตรองและหลงใหลกับระบบเก่าๆ ประเทศที่เกิดใหม่มักจะเป็นเช่นนี้ คือประทับใจกับวิถีชีวิตของเจ้าอาณานิคม ตัวผมเองก็ไม่ใช่ว่าจะไม่เป็นเสียทีเดียว ประธานาธิบดีเซ็งกอร์เป็นนักวิชาการและกวี เขาบอกกับเราว่าเขากำลังรวบรวมงานวิจัยเกี่ยวกับชาคา พร้อมกับเอาใจเราด้วยการถามคำถามมากมายเกี่ยวกับนักรบชาวแอฟริกันผู้ยิ่งใหญ่ เราสรุปสถานการณ์ในแอฟริกาได้ให้เขาฟังพร้อมกับร้องขอความช่วยเหลือทางทหารและเงิน เซ็งกอร์ตอบว่าเขาไม่สามารถจะให้อะไร ได้จนกว่าจะมีการประชุมรัฐสภา

ในเวลาเดียวกัน เขาต้องการให้เราคุยกับเอ็ม. คาบาร์เซอว์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เกี่ยวกับการฝึกทางทหาร แล้วเขาก็แนะนำให้ผมรู้จักกับสตรีฝรั่งเศสผิวขาวสะสวยคนหนึ่ง ซึ่งเขาอธิบายว่าจะเป็นล่ามให้กับผมในการพบกับรัฐมนตรีผู้นั้น ผมไม่ได้พูดอะไรแต่รู้สึกขัดใจ ผมรู้สึกไม่สะดวกที่จะหาหรือประเด็นที่ละเอียดอ่อนอย่างการฝึกทางทหารต่อหน้าสตรีสาวซึ่งผมไม่รู้จักและไม่แน่ใจว่าจะไว้วางใจได้ เซ็งกอร์รู้สึกถึงความไม่สบายใจของผม เขาจึงพูดว่า “แมนเดลา ไม่ต้องกังวลนะ คนฝรั่งเศสที่นี้ปวารณาตัวที่จะร่วมความฝันกับชาวแอฟริกัน”

เมื่อเราไปถึงห้องทำงานของรัฐมนตรี เราก็พบกับเลขานุการชาวแอฟริกันจำนวนหนึ่งในบริเวณต้อนรับ เลขานุการผิวดำคนหนึ่งถามสตรีฝรั่งเศสผู้นั้นว่าเธอมาทำอะไรที่นั่น เธอตอบว่าเธอถูกส่งตัวมาจากประธานาธิบดีให้มาเป็นล่าม มีการโต้เถียงกันเกิดขึ้น และในระหว่างนั้นเอง เลขานุการชาวแอฟริกันคนหนึ่งที่หันมาหาผมและพูดว่า “คุณพูดภาษาอังกฤษได้ไหมคะ?” ผมตอบว่าได้ เธอจึงตอบผมว่า “ท่านรัฐมนตรีพูดภาษาอังกฤษ คุณพูดกับท่านโดยตรงได้เลย ไม่จำเป็นต้องใช้ล่าม” เด็กสาวฝรั่งเศสผู้นั้น โกรธและถอยไปยืนห่างๆ ขณะที่ผมเข้าไปคุยกับรัฐมนตรี ซึ่งให้สัญญาว่าจะให้การสนับสนุนตามที่เราร้องขอ ในที่สุด แม้ว่าเซ็งกอร์จะไม่ได้ให้สิ่งที่เราขอในตอนนั้นก็ตาม แต่เขาก็ทำให้ผมหรรษาขึ้นด้วยหนังสือเดินทางทางการทูต และจ่ายค่าเครื่องบินให้เราเดินทางจากดักการไปยังที่หมายถัดไปคือลอนดอน

ผมยอมรับว่าเป็นคนประเภทนิยมพวกเอง โกลแซกซอน เมื่อผมคิดถึงประชาธิปไตยและเสรีภาพแบบตะวันตก ผมจะคิดถึงระบบรัฐสภาของอังกฤษ ในหลายๆ แง่แล้ว ต้นแบบของสุภาพบุรุษของผมก็คือคนอังกฤษ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสหราชอาณาจักรจะเป็นบ้านเกิดของประชาธิปไตยแบบรัฐสภาก็ตาม แต่มันก็เป็นประชาธิปไตยที่ช่วยก่อให้เกิดระบบที่สร้างความไม่เท่าเทียมอย่างร้ายกาจให้แก่ประชาชนของผม ทั้งๆที่ผมรังเกียจลัทธิจักรวรรดินิยมของอังกฤษ แต่ผมก็ไม่เคยปฏิเสธรูปแบบและกริยามารยาทแบบอังกฤษ

ผมมีเหตุผลหลายอย่างที่อยากไปอังกฤษ นอกเหนือจากความปรารถนาส่วนตัวที่จะเห็นประเทศซึ่งผมอ่านและได้ยินเรื่องราวมาเป็นเวลานานแล้ว ผมยังกังวลเกี่ยวกับสุขภาพของโอลิเวอร์ และอยากชักชวนให้เขาเข้ารับการรักษ ผมอยากพบกับบอเคลเด ภรรยาของโอลิเวอร์และลูกๆ ของเขามากด้วย เช่นเดียวกับที่อยากพบยูซูป ดาคุ ซึ่งตอนนี้อยู่ที่นั่นและเป็นตัวแทนของเอเอ็นซี ผมยังรู้ว่าในลอนดอนนั้น ผมสามารถจะหาหนังสือเกี่ยวกับสงครามกองโจรซึ่งผมไม่สามารถหาที่ไหนได้อีกด้วย

ในลอนดอน ผมกลับไปใช้ชีวิตแบบได้ดินอย่างเดิมเนื่องจากไม่ต้องการให้มีเสียงเล็ดลอดไปที่แอฟริกาได้ว่าผมอยู่ที่นั่น สายป่านของกองกำลังรักษาความมั่นคงของแอฟริกาได้ยาวไปถึงลอนดอน แต่ผมก็ไม่ถึงกับจำศีล เวลาสิบวันที่ผมอยู่ที่นั่น ผมใช้ไปกับธุระของเอเอ็นซี การเยี่ยมเยียนเพื่อนเก่า และการท่องเที่ยวเหมือนนักท่องเที่ยวธรรมดาคนหนึ่ง โอลิเวอร์กับผมและแมรีเบนสัน เพื่อนซึ่งเกิดในฟรีโตเรียและเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับการต่อสู้ของเรา ได้ไปเที่ยวชมเมืองซึ่งครั้งหนึ่งเคยควบคุมเกือบสองในสามของโลก นั่นคือ เวสมินสเตอร์ แอบเบย์, บิก เบน และรัฐสภา ในขณะที่ชื่นชมในความงามของอาคารเหล่านี้ ผมก็มีความรู้สึกกระคนกันถึงสิ่งที่อาคารเหล่านี้เป็นตัวแทน เมื่อเราเห็นรูปปั้นของนายพลสมัทส์ใกล้กับเวสมินสเตอร์ แอบเบย์ โอลิเวอร์กับผมก็พูดเล่นกันว่าวันหนึ่งอาจจะมียูซูปของเราแทนที่ก็ได้

ผมได้รับการบอกเล่าจากคนจำนวนมากว่าหนังสือพิมพ์ *ดิ ออบเซิร์ฟเวอร์* ซึ่งดำเนินงานโดย เดวิด แอสเตอร์ เขียนถึงพีเอซี ในบทบรรณาธิการ และยังพูดถึงเอเอ็นซีทำนองว่าเป็นองค์กรแห่งอดีต โอลิเวอร์จึงจัดการให้ผมได้พบกับแอสเตอร์ที่บ้านของเขาและเราพูดคุยกันยาวนานเกี่ยวกับเอเอ็นซี ผมไม่รู้ว่าการพูดคุยของผมมีผลอะไรต่อเขาหรือไม่ แต่เรื่องราวในหนังสือพิมพ์ดังกล่าวในเวลาต่อมาได้เปลี่ยนแปลงไป เขายังแนะนำว่าผมควรจะไปพูดคุยกับนักการเมืองที่สำคัญๆ ดังนั้นผมพร้อมกับเคนิส ฮิลเล่ย์ สมาชิกรัฐสภาพรรคแรงงาน จึงไปพบกับฮิวจ์ ไกท์สเคลล์ ผู้นำพรรคแรงงานและโจ กริมมอนด์ ผู้นำพรรคเสรีนิยม

ผมได้พบกับยูซูป ตอนใกล้จะสิ้นสุดเวลาที่ผมอยู่ในลอนดอนแล้วที่ แต่มันก็ไม่ใช่การกลับมาพบกันอีกครั้งด้วยความหวานชื่น โอลิเวอร์กับผมประสบกับความยากลำบากในการเดินทางครั้ง

นี่เนื่องจากผู้นำแอฟริกันคนแล้วคนเล่าได้แต่ตั้งคำถามเราเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของเรากับ
คอมมิวนิสต์ผิวขาวและคอมมิวนิสต์ชาวอินเดีย บางครั้งคนเหล่านั้นยังพูดด้วยว่าพวกนั้นควบคุม
เอเอ็นซีไปแล้ว ลัทธิไม่แบ่งแยกเชื้อชาติของเราจะประสบปัญหาน้อยกว่านี้ถ้าหากไม่เป็นเพราะการ
ถือกำเนิดของพีเอซี ซึ่งเป็นองค์กรชาตินิยมที่ต่อต้านคนขาวอย่างสุดขั้ว ในประเทศในแอฟริกา
อื่นๆ นั้น ผู้นำชาวแอฟริกันส่วนใหญ่เข้าใจทัศนะของพีเอซีได้ดีกว่าทัศนะของเอเอ็นซี โอลิเวอร์ได้
พูดถึงประเด็นเหล่านี้กับยูซูป และเขาไม่พอใจเกี่ยวกับข้อสรุปของโอลิเวอร์ โอลิเวอร์สรุปว่า
เอเอ็นซีจำเป็นต้องมีอิสระมากขึ้น ด้วยการกระทำการเคลื่อนไหวบางอย่างโดยเอกเทศปราศจากการ
เกี่ยวข้องของสมาชิกพันธมิตรอื่นๆ และผมเห็นด้วยกับข้อสรุปนี้

คืนสุดท้ายในลอนดอน ผมถกเถียงประเด็นเหล่านี้กับยูซูป ผมอธิบายว่าเนื่องจากตอนนี้เรา
เริ่มใช้การต่อสู้ด้วยอาวุธแล้ว ทำให้เราต้องพึ่งพาประเทศแอฟริกาอื่นๆ ในเรื่องเงิน การฝึกอบรม
และความสนับสนุนต่างๆ ดังนั้นเราจำเป็นต้องคำนึงถึงทัศนะของประเทศเหล่านั้นมากกว่าที่
เป็นมาในอดีต ยูซูปบอกว่าโอลิเวอร์กับผมกำลังเปลี่ยนแปลงนโยบายของเอเอ็นซี และว่าเรากำลัง
เตรียมเบี่ยงเบนออกจากลัทธิไม่แบ่งแยกเชื้อชาติซึ่งเป็นแก่นของกฎบัตรเพื่อเสรีภาพ ผมบอกเขาว่า
เขาเข้าใจผิด เราไม่ได้ปฏิเสธลัทธิไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ เราเพียงแต่กำลังบอกว่าเอเอ็นซีจะต้องมีจุดยืน
ของตนเองมากขึ้นและออกแถลงการณ์ที่ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มพันธมิตร โดยปกติแล้ว
เอเอ็นซี, สภาชาวอินเดียในแอฟริกาใต้ และ สภาประชาชนชาวลูกผสม จะออกแถลงการณ์ร่วมกัน
ในประเด็นที่มีผลกระทบต่อชาวแอฟริกันเท่านั้น ซึ่งสิ่งนี้จะต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย ยูซูปไม่พอใจ
ในประเด็นนี้ “แล้วเรื่องนโยบายล่ะ?” เขาย้ำถาม ผมบอกเขาว่าผมไม่ได้กำลังพูดถึงนโยบาย ผม
กำลังพูดถึงภาพพจน์ เรายังคงทำงานด้วยกันอยู่ เพียงแต่เอเอ็นซีจะต้องเป็นหนึ่งในบรรดาสมาชิก
พันธมิตรที่เท่าเทียมกันอื่นๆ

แม้ว่าผมจะเศร้าใจที่ต้องจากเพื่อนในลอนดอนมา แต่ตอนนี้ผมเริ่มค้นสิ่งที่ไม่คุ้นเคยที่สุดในการเดิน
ทางครั้งนี้ของผม นั่นก็คือการฝึกอบรมทางทหาร ผมถูกจัดให้เข้ารับการฝึกเป็นเวลาหกเดือนใน
แอคดิส ออบาบา ที่นั่นผมได้พบกับเยฟู รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งต้อนรับผมอย่าง
อบอุ่นและพาผมไปที่ซานเมืองที่เรียกว่าคอลเฟ ซึ่งเป็นฐานปฏิบัติการของกองกำลังกบฏแห่งเอธิ
โอเปีย ซึ่งผมจะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะและศาสตร์ของการเป็นทหาร ผมเป็นนักมวยสมัครเล่นที่
ใช้ได้คนหนึ่ง แต่ผมมีความรู้ไม่มากนักแม้แต่เรื่องเกี่ยวกับความรู้เบื้องต้นในการทำการรบ ครูฝึก
ของผมคือร้อยโท วอน โดนิ เบฟิคาตู ทหารผู้มีประสบการณ์ซึ่งเคยทำการต่อสู้ได้ดินกับพวกอิตาลี
มาแล้ว การฝึกของเราหนักมาก คือฝึกตั้งแต่แปดโมงเช้าไปจนถึงบ่ายโมง พักเพื่ออาบน้ำและทาน
อาหารกลางวัน จากนั้นก็เริ่มฝึกอีกครั้งตอนบ่ายสองถึงสี่โมงเย็น จากสี่โมงเย็นเป็นต้นไปผมต้อง
เรียนในห้องเรียนเกี่ยวกับศาสตร์ทางทหารสอนโดยพันเอกทาเดสเซ ซึ่งเป็นผู้ช่วยผู้กำกับการตำรวจ
ด้วยและเคยสลายความพยายามทำรัฐประหารต่อต้านจักรพรรดิที่มีขึ้นเมื่อเร็วๆ นี้

ผมเรียนการใช้ปืนไรเฟิลแบบอัตโนมัติและปืนเล็ก และฝึกยิงเป้าทั้งในคอลเฟกับเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยของจักรพรรดิ และในสนามฝึกยิงปืนซึ่งอยู่ห่างออกไปประมาณห้าสิบไมล์ พร้อมกับทหารทั้งกองพัน ผมถูกสอนเกี่ยวกับการทำลายและการยิงปืนครก ผมยังเรียนรู้เกี่ยวกับการทำระเบิดขนาดเล็กและทุ่นระเบิด รวมทั้งการหลบหลีกระเบิดเหล่านี้ ผมรู้สึกว่าคุณเองถูกหลอมเข้าสู่การเป็นทหารและเริ่มคิดแบบที่พวกทหารคิด ซึ่งแตกต่างอย่างมากจากวิธีที่นักการเมืองคิด

สิ่งที่ผมชอบมากที่สุดก็คือ “การเดินทางไกล” ซึ่งเราจะมีแต่ปืนกระบอกหนึ่ง กระสุนจำนวนหนึ่งและน้ำเท่านั้น และเราจะต้องไปถึงที่หมายซึ่งอยู่ห่างออกไปในระยะเวลาที่กำหนด ในระหว่างการเดินทางไกลเหล่านี้ ผมได้สัมผัสภูมิประเทศซึ่งงดงามมาก มีป่าทึบและพื้นที่สูงซึ่งว่างเปล่า ประเทศนี้ล้าหลังมาก คือประชาชนยังใช้พลั่วที่ทำด้วยไม้ และมีชีวิตอยู่ด้วยการกินอยู่อย่างง่าย ๆ เสริมด้วยเบียร์ที่ดื่มเอง ความเป็นอยู่ของพวกเขาเหมือนกับชีวิตในชนบทของแอฟริกาได้ คนยากจนทุกแห่งจะมีความเหมือนกันมากกว่าความแตกต่าง

ในบทเรียนของผมนั้น พันเอกทาเดสเชได้พูดถึงเรื่องเช่นการจัดตั้งกองโจร การควบคุมกองทัพบก และการบังคับใช้กฎระเบียบ ในเย็นวันหนึ่ง ระหว่างรับประทานอาหารเย็น เขาพูดกับผมว่า “เออละ เนลสัน คุณกำลังจัดตั้งกองทัพลดเอกไม่ใช่กองทหารทุนนิยมที่ทำการรบตามแบบทั่วไป กองทัพลดเอกเป็นกองทัพบกที่มีความเสมอภาคกัน คุณจะปฏิบัติต่อคนของคุณต่างจากการที่คุณจะควบคุมกองทัพบกทุนนิยมโดยสิ้นเชิง เมื่อคุณปฏิบัติหน้าที่ คุณจะต้องใช้อำนาจของคุณอย่างเด็ดขาด ซึ่งนั่นไม่ต่างอะไรจากการควบคุมแบบทุนนิยม แต่เมื่อคุณไม่ได้อยู่ระหว่างปฏิบัติหน้าที่แล้ว คุณจะต้องปฏิบัติตนบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันอย่างสมบูรณ์ แม้แต่กับทหารระดับล่างที่สุด คุณจะต้องกินเหมือนกับที่พวกเขา กิน คุณจะต้องไม่นำอาหารเข้าไปในห้องทำงาน แต่จะต้องกินกับพวกเขา ดื่มกับพวกเขา ไม่โดดเดี่ยวตัวเอง

ทั้งหมดนี้ล้วนน่าประทับใจและมีเหตุผล แต่ขณะที่เขากำลังพูดอยู่นั้นเอง นายสิบนายหนึ่งก็เข้ามาในโรงอาหารและถามนายพันว่าเขาจะหานายสิบอีกนายหนึ่งได้ที่ไหน นายพันผู้นั้นมองเขาอย่างพยายามระงับอารมณ์โกรธและพูดว่า “ไม่เห็นรีไรว่าฉันกำลังคุยกับคนสำคัญอยู่นะ? ไม่รู้หรือว่าห้ามขัดจังหวะเวลาฉันกำลังกินนะ? ออกไปให้พ้นหน้าเดี๋ยวนี้นะ!” จากนั้นเขาก็สั่งสอนต่อทำนองเดียวกับก่อนหน้านี้

หลักสูตรฝึกอบรมที่วางไว้มีกำหนดหกเดือน แต่หลังจากฝึกไปได้แปดสัปดาห์ผมก็ได้รับโทรเลขจากเอเอ็นซีให้เดินทางกลับโดยด่วน การต่อสู้ด้วยอาวุธภายในประเทศกำลังขยายวงออกไปและพวกเขาต้องการให้ผู้บัญชาการของเอ็มเคอยู่ในเหตุการณ์ด้วย

พันเอกทาเดสเชรับจัดการให้ผมขึ้นเครื่องบินของสายการบินเอธิโอเปียไปยังคาร์ทุม ก่อนออกเดินทาง เขาให้ของขวัญชิ้นหนึ่งกับผมเป็นปืนสั้นอัตโนมัติกระบอกหนึ่งและกระสุนสองร้อยนัด ผมรู้สึกดีใจมาก ทั้งสำหรับปืนนั้นและการสอนของเขา แม้ว่าผมจะผ่านการฝึกเดินทางไกลมา

แล้วก็ตาม แต่ผมยังรู้สึกกลัวที่จะแบกกระสุนเหล่านั้นไปมา กระสุนนัดหนึ่งนั้นหนักอย่างไม่น่าเชื่อ การแบกกระสุนจำนวนสองร้อยนัดนั้นเหมือนกับแบกเด็กเล็กๆ คนหนึ่งไว้บนหลังทีเดียว

ในคาร์ทุม ผมได้พบกับเจ้าหน้าที่สายการบินบริติช แอร์เวย์คนหนึ่งซึ่งบอกกับผมว่าเครื่องบินที่จะบินต่อไปยังคาร์ เอส์ ซาลาม ของผมจะออกในวันรุ่งขึ้น และพวกเขาได้จองที่พักให้ผมที่โรงแรมหรูแห่งหนึ่งในเมือง ผมตกใจ เนื่องจากผมอยากพักในโรงแรมชั้นสามที่เป็นเป้าสายตาของผู้คนน้อยหน่อย

เมื่อผมถูกพาไปส่งที่โรงแรม ผมจะต้องเดินผ่านระเบียบโรงแรมซึ่งยาวและหูหยา ที่นั่นมีคนขาวหลายสิบคนกำลังนั่งและดื่มอยู่ อีกไกลกว่าจะถึงเครื่องตรวจจับโลหะและการตรวจสอบเพื่อความปลอดภัย และผมพกปืนอยู่ในซองด้านในเสื้อคลุมของผม และกระสุนอีกสองร้อยนัดพันอยู่รอบเอวด้านในกางเกง ผมยังมีเงินสดอยู่หลายพันปอนด์ ผมมีความรู้สึกวุ่นวายที่แต่งตัวดีเหล่านี้มีตาที่สามารถมองทะลุภายในได้และผมกำลังจะถูกจับได้ทุกนาที แต่แล้วผมก็ถูกพาไปที่ห้องอย่างปลอดภัย ผมสั่งให้บริการอาหารที่ห้อง และแม้แต่การเดินของบริกรก็ทำให้ผมต้องตื่นตัว

จากคาร์ทุมผมเดินทางตรงไปที่คาร์ เอส์ ซาลาม ที่นั่นผมได้ทักทายกับชาวอุมคอนโทกลุ่มแรกจำนวนยี่สิบเอ็ดคนที่ได้รับคัดเลือกให้เดินทางไปฝึกเป็นทหารในเอธิโอเปีย มันเป็นเวลาแห่งความภาคภูมิใจ เนื่องจากคนเหล่านี้อาสาสมัครมาเพื่อปฏิบัติหน้าที่ในกองทัพซึ่งตอนนั้นผมกำลังจะจัดตั้งขึ้นมา พวกเขาเสี่ยงชีวิตในการสู้รบที่เพิ่งเริ่มต้นขึ้น การสู้รบซึ่งจะเป็นอันตรายอย่างที่สุดสำหรับผู้ที่เป็ทหารกลุ่มแรกของกองกำลังนี้ พวกเขาเป็นคนหนุ่ม ส่วนใหญ่มาจากเขตเมือง พวกเขาภาคภูมิใจและกระตือรือร้น เราทานอาหารเย็นกันในแอดดิส คนเหล่านั้นฆ่าแพะเพื่อเป็นเกียรติแก่ผม และผมเล่าให้พวกเขาฟังเกี่ยวกับการเดินทางของผม และบอกพวกเขาถึงความจำเป็นของการประพฤติตัวให้ดีและการมีวินัยเมื่ออยู่ต่างประเทศ เนื่องจากพวกเขาเป็นตัวแทนของการต่อสู้เพื่อเสรีภาพของแอฟริกาได้ ผมบอกว่า การฝึกอบรมทางทหารจะต้องดำเนินควบคู่ไปกับการฝึกอบรมทางการเมือง เนื่องจากการปฏิบัติไม่ใช่แค่เรื่องการลั่นไกปืนเท่านั้น แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อการจัดตั้งสังคมที่ดีและยุติธรรม มันเป็นครั้งแรกที่ผมได้รับการทำความเคารพแบบทหารจากทหารของผมเอง

ประธานาธิบดีไนเอร์เรให้เครื่องบินส่วนตัวกับผมเพื่อเดินทางไปยังอิมเบยา จากนั้นผมก็บินตรงไปยังโลบัทเซ นักบินบอกผมว่าเราจะบินลงที่คานเย เรื่องนี้ทำให้ผมไม่สบายใจ ทำไมเครื่องบินจึงเปลี่ยนเส้นทาง? ในคานเย ผมได้พบกับผู้ปกครองท้องถิ่นที่นั่นและเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยนายหนึ่ง ทั้งคู่เป็นคนขาว ผู้ปกครองท้องถิ่นเข้ามาถามชื่อผม เดวิด มีอทชายามิ ผมตอบ เขาบอกว่า ไม่ใช่ โปรดบอกชื่อจริงกับผม ผมก็ตอบอีกว่า เดวิด มีอทชายามิ ผู้ปกครองท้องถิ่นจึงบอกว่า “โปรดบอกชื่อจริงของคุณแก่ผม เพราะว่าผมได้รับคำสั่งให้มาพบกับมร.แมนเดลาที่นี่ และให้ความช่วยเหลือรวมทั้งไปส่งเขาด้วย ถ้าหากคุณไม่ใช่มร.แมนเดลา ผมเกรงว่าผมจะต้องจับคุณเนื่องจากคุณไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าประเทศ คุณคือเนลสัน แมนเดลาหรือเปล่า?”

นั่นเป็นภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออก ผมอาจจะถูกจับวันยังค่ำ “ถ้าหากคุณยืนยันว่าผมคือ เนลสัน แมนเดลา ไม่ใช่เดวิด ม็อบซาแมยิ ผมก็ไม่เถียงคุณ” เขายิ้มและเพียงแต่พูดว่า “เราคอยคุณ อยู่เมื่อวานนี้” จากนั้นก็พาผมไปส่งในที่ซึ่งสหายของผมกำลังรอคอยอยู่ เราขับรถไปที่โลบัทเซ ที่นั่นผมได้พบกับโจ โมดิเซ และผู้สนับสนุนเอเอ็นซีคนหนึ่งชื่อว่าโจนาส มัทโล ซึ่งตอนนั้นอาศัยอยู่ที่นั่น ผู้ปกครองท้องถิ่นคนนั้นบอกผมว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจแอฟริกาได้รู้ว่าผมกำลังเดินทางกลับ และเขาแนะนำให้ผมออกเดินทางในวันรุ่งขึ้น ผมขอบคุณเขาสำหรับความช่วยเหลือและคำแนะนำ แต่เมื่อผมมาถึงบ้านของมัทโล ผมก็บอกว่าผมจะออกเดินทางคืนนั้น ผมจะต้องขับรถกลับไปแอฟริกา ใต้กับเซซิล วิลเลียมส์ ผู้กำกับละครผิวขาวและเป็นสมาชิกของเอ็มเค ผมจะปลอมตัวเป็นคนขับรถของเขา ผมประจำที่นั่นหลังพวงมาลัย และเราออกเดินทางคืนนั้นเพื่อไปยังโจฮันเนสเบิร์ก

ตอนที่ 7

ไรโบนิว

หลังจากข้ามพรมแดนแล้ว ผมก็หายใจเข้าลึกๆ อากาศในบ้านของเรานั้นหอมหวานเหมือนหลังจากที่เรามาเป็นเวลานาน มันเป็นคืนในฤดูหนาวที่ท้องฟ้าแจ่มใส และดูเหมือนดวงดาวที่นี้จะต้อนรับผมมากกว่าที่อื่นใดในคาบสมุทรนี้ แม้ว่าผมกำลังจะจากโลกที่ผมมีเสรีภาพเป็นครั้งแรกและกลับไปสู่ที่ซึ่งผมเป็นนักโทษเหอคุก แต่ผมกลับรู้สึกโล่งใจที่จะได้กลับไปสู่ดินแดนอันเป็นที่เกิดและจุดจบของผม

ระหว่างเบชีวาลาแลนด์และทรานสวาลตะวันตกเฉียงเหนือ มีถนนที่ไม่มีเครื่องหมายบ่งบอกหลายสิบเส้นตัดผ่านพรมแดน และเซซิลรู้ดีว่าจะใช้เส้นทางไหน ระหว่างที่ขับรถไปนั้น เขาก็เล่าให้ผมฟังถึงเหตุการณ์ต่างๆ มากมายที่เกิดขึ้นตอนที่ผมไปต่างประเทศ เราขับรถกันไปตลอดคืน ลอบข้ามพรมแดนหลังเที่ยงคืนเพียงเล็กน้อยและไปถึงลิลลี่สลิฟ ฟาร์ม ในตอนรุ่งสาง ผมยังสวมชุดเครื่องแบบฝึกสีกากีอยู่

เมื่อมาถึงฟาร์ม ผมไม่มีเวลาที่จะพักผ่อนหรือไตร่ตรองเพราะคืนต่อมาเรามีการประชุมลับเพื่อที่จะให้ผมสรุปเกี่ยวกับการเดินทางของผมให้คณะทำงานฟัง วอลเตอร์, โมเสส โกลาน, โกวาน อิมเบกิ, แดน ทลูเม, เจ.บี.มาร์คส์ และคูมา นีอกเว ทั้งหมดมาถึงที่ฟาร์มซึ่งเป็นการสังสรรค์ที่มีไม่บ่อยครั้งนัก ผมเริ่มจากการให้ภาพกว้างๆ เกี่ยวกับการเดินทางของผม แจกแจงเงินที่เราได้รับและข้อเสนอสำหรับการฝึกอบรมทางทหารต่างๆ ขณะเดียวกัน ผมได้รายงานโดยละเอียดถึงอุปสรรคที่ผมพบเกี่ยวกับความร่วมมือของเอเอ็นซีกับคนผิวขาว ชาวอินเดีย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกคอมมิวนิสต์ สิ่งที่ยังก้องอยู่ในหูของผมก็คือการพบครั้งล่าสุดกับผู้นำแซมเบียซึ่งบอกกับผมว่าพวกเขาเชื่อว่าเอเอ็นซีเข้มแข็งกว่าและได้รับความนิยมจากประชาชนมากกว่าพีเอช และพวกเขาเข้าใจการยึดถือลัทธิชาตินิยมเฉพาะของชาวแอฟริกันเท่านั้นของพีเอช แต่พวกเขามุ่งมั่นกับลัทธิไม่แบ่งแยกเชื้อชาติและความสัมพันธ์กับคอมมิวนิสต์ของเอเอ็นซี ผมแจ้งให้พวกเขาทราบว่าโอลิเวอร์กับผมคิดว่าเอเอ็นซีจะต้องแสดงออกว่าเป็นอิสระมากขึ้นเพื่อที่จะสร้างความมั่นใจให้กับพันธมิตรใหม่ของเรานคาบสมุทรแอฟริกา เนื่องจากพวกเขาคือผู้ที่ทำให้การสนับสนุนทางการเงินและการฝึกอบรมทางทหารแก่อุมคอนโท วิ ชิสเว ผมเสนอให้มีการจัดรูปสถาปนาคณะมนตรีเสียใหม่เพื่อที่เอเอ็นซีจะถูกมองว่าเป็นผู้นำอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่มีผลกระทบโดยตรงต่อชาวแอฟริกัน

นี่เป็นข้อเสนอที่รุนแรงและผู้นำทั้งหมดจะต้องปรึกษารื้อกัน คณะทำงานเรียกร้องให้ผมเดินทางลงไปทีเคอร์บันและสรุปให้มุขมนตรีลูทูลีฟง ทั้งหมดเห็นด้วยยกเว้น โกวาน อิมเบกิ ซึ่งตอนนั้นไม่ได้อยู่ที่ลิลลี่สลิฟ ฟาร์ม แต่มาประชุมในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของกองบัญชาการสูงสุดของเอ็มเค เขาขอให้ผมส่งคนอื่นไป เขาบอกว่ามันเสี่ยงเกินไปและองค์กรไม่ควรจะเสี่ยงกับความ

ปลอดภัยของผม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผมเพิ่งเดินทางกลับมาและพร้อมที่จะรุดหน้าไปกับเอ็มเค คำแนะนำอันชาญฉลาดนี้ถูกกว่าไปโดยทุกคน รวมทั้งตัวผมเอง

ผมเดินทางออกจากไรไวเนียในคืนต่อมาพร้อมกับเซซิล โดยปลอมตัวเป็นคนขับรถของเขาอีกครั้ง ผมได้วางแผนที่จะจัดประชุมลับหลายครั้งในเคอร์บัน ก่อนอื่นผมจะประชุมกับมอนที เนคเกอร์ และอิสมาอีล เมียร์ เพื่อสรุปให้พวกเขาฟังเกี่ยวกับการเดินทางของผม และเพื่อหารือถึงข้อเสนอใหม่ มอนที และอิสมาอีลใกล้ชิดกับท่านมุขมนตรีอย่างมาก และท่านก็เชื่อมั่นในมุมมองของพวกเขา ผมต้องการที่จะบอกกับมุขมนตรี ว่าผมได้พูดคุยกับเพื่อนทั้งสองของท่านแล้ว และเล่าให้ท่านฟังถึงท่าทีของคนทั้งสอง อย่างไรก็ตาม อิสมาอีลกับมอนทีไม่ชอบใจความคิดของผมที่ว่า เอเอ็นซีจะต้องมีบทบาทมากขึ้นในสภาพันธมิตรและออกแถลงการณ์โดยลำพังในเรื่องที่มีผลกระทบต่อชาวแอฟริกัน พวกเขาต่อต้านสิ่งใดก็ตามที่จะทำให้กลุ่มพันธมิตรคลายความผูกพันกันลง

ผมถูกพาตัวไปที่กรูทวิลด์ซึ่งท่านมุขมนตรีอาศัยอยู่ และเราพบกันในบ้านของสตรีชาวอินเดียคนหนึ่งในเมือง ผมอธิบายสถานการณ์ให้ท่านฟังบ้างและท่านรับฟังโดยไม่พูดอะไร เมื่อผมเล่าจบ ท่านบอกว่าท่านไม่ชอบความคิดที่นักการเมืองต่างชาติมาขึ้นนโยบายของเอเอ็นซี ท่านบอกว่าเรายึดถือนโยบายไม่แบ่งแยกเชื้อชาติเนื่องจากเรามีเหตุผลที่ดี และท่านไม่คิดว่าเราควรเปลี่ยนแปลงนโยบายของเราเพียงเพราะผู้นำต่างชาติบางคนไม่ชอบใจ

ผมบอกกับท่านว่านักการเมืองต่างชาติเหล่านี้ไม่ได้ขึ้นนโยบายของเรา เพียงแต่บอกว่าพวกเขาไม่เข้าใจมันเท่านั้นเอง ผมบอกกับท่านว่าแผนการของผมเพียงแต่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพียงผิวเผินแต่ภายนอกเท่านั้นเอง เพื่อที่จะทำให้เอเอ็นซีเข้าใจได้ง่ายขึ้น และเป็นที่พอใจของพันธมิตรเรามากขึ้น ผมมองว่าการกระทำเช่นนี้เป็นการพลิกผันเพื่อป้องกันตนเอง เนื่องจากถ้าหากรัฐแอฟริกันต่างๆ ตัดสินใจที่จะสนับสนุนพีเอชอีแล้ว องค์กรเล็กๆ และอ่อนแอองค์กรหนึ่งก็สามารถจะกลายเป็นองค์กรใหญ่และเข้มแข็งได้ในทันใด

ท่านมุขมนตรีไม่ได้ตัดสินใจในทันที เห็นได้ว่าท่านต้องการเวลาที่จะคิดเกี่ยวกับสิ่งที่ผมพูดและคุยกับเพื่อนของท่านบางคนเกี่ยวกับเรื่องนี้ ผมกล่าวลาและท่านบอกให้ผมระมัดระวังตัว ผมยังต้องมีการประชุมลับอีกมากมายในเมืองและชุมชนหลายแห่งในเย็นวันนั้น การประชุมครั้งสุดท้ายของผมในวันนั้นคือการประชุมกับผู้บัญชาการระดับภูมิภาคของเอ็มเคในเคอร์บัน

ผู้บัญชาการระดับภูมิภาคของเอ็มเคในเคอร์บันถูกพาตัวมาโดยผู้เชี่ยวชาญด้านการก่อวินาศกรรมชื่อบรูโน อิมโทโล ซึ่งผมไม่เคยพบมาก่อน แต่เป็นคนที่ผมต้องมาพบพานอีกครั้งในสถานการณ์ที่แตกต่างออกไปโดยสิ้นเชิง ผมสรุปให้พวกเขาฟังเกี่ยวกับการเดินทางไปทั่วทวีป

แอฟริกาของผมนั้น รวมทั้งเกี่ยวกับการสนับสนุนที่เราได้รับและข้อเสนอที่จะให้การฝึกทางทหาร ผมอธิบายว่าในขณะนี้แอฟริกาอยู่ภายใต้การปกครองของเผด็จการอำนาจนิยมอยู่เฉพาะการก่อวินาศกรรม แต่ถ้าหากการก่อวินาศกรรมยังไม่ก่อผลลัพธ์ที่ต้องการ เราอาจจะต้องเปลี่ยนไปเป็นการทำสงครามกองโจร

ต่อมาในเย็นวันเดียวกันนั้นเอง อิสมาอิลกับฟาติมา มีร์, มอนทิ เนคเกอร์ และเจ.เอ็น.ซิงห์ก็มาพบกับผมที่บ้านของช่างภาพหนังสือพิมพ์ผู้หนึ่งชื่อจี.อาร์. ในดู ซึ่งผมพักอยู่ การพบปะครั้งนั้นเป็นการผสมผสานระหว่างงานเลี้ยงต้อนรับกลับบ้านและการเลี้ยงส่ง เนื่องจากผมจะต้องเดินทางไปโจฮันเนสเบิร์กในวันรุ่งขึ้น มันเป็นคืนที่มีความสุขและเป็นคืนแรกในช่วงเวลาที่ยาวนานที่ผ่านมาที่ผมได้ผ่อนคลาย ผมหลับสบายและพบกับเซซิลในบ่ายวันอาทิตย์-ที่ 5 สิงหาคม-เพื่อที่จะขับรถทางไกลกลับไปยังโจฮันเนสเบิร์ก ด้วยรถออสตินที่ซื้อสตัคซ์ของเขา

ผมสวมเสื้อคลุมสีขาวที่เต็มไปด้วยฝุ่นซึ่งเป็นชุดคนขับรถของผม และนั่งติดกับเซซิลขณะที่เขาขับรถ เรามักจะผลัดกันขับเสมอ มันเป็นวันที่ท้องฟ้าแจ่มใส อากาศเย็น และผมตื่นตากับความงามของชนบทของนาทาล แม้แต่ในฤดูหนาวนาทาลก็ยังคงความเขียวชอุ่ม ตอนนี้อยู่เมื่อผมกลับไปยังโจฮันเนสเบิร์กผมจะมีโอกาสได้พบกับวินนี่และลูกๆ บ้าง ผมมักจะหวังอยู่เสมอว่าวินนี่จะมีโอกาสได้ร่วมเห็นความมหัศจรรย์ของแอฟริกาที่ผม แต่ผมคงทำได้ดีที่สุดแค่บอกเธอถึงสิ่งที่ผมได้เห็นและได้ทำมา

เมื่อเราออกนอกเขตอุตสาหกรรมของเดอร์บันแล้ว เราก็เคลื่อนผ่านเนินเขาต่างๆ ซึ่งมีทิวทัศน์งดงามของหุบเขาที่อยู่รายรอบและน้ำสีน้ำเงิน-ดำของมหาสมุทรอินเดีย ดอร์บันเป็นท่าเรือหลักของเขตอุตสาหกรรมหลักของประเทศ และถนนหลวงที่เชื่อมสู่โจฮันเนสเบิร์กก็ทอดคุ้งขนานไปกับทางรถไฟเป็นระยะทางไกลทีเดียว ผมเปลี่ยนจากการตกอยู่ในภวังค์ของความงามแห่งธรรมชาติมาเป็นการครุ่นคิดถึงความจริงที่ว่า การที่ทางรถไฟอยู่ใกล้กับทางหลวงมากเช่นนี้ ทำให้เหมาะแก่การก่อวินาศกรรม ผมจดบันทึกสิ่งนี้ลงในสมุดบันทึกเล็กๆ ที่ผมพกติดตัวอยู่เสมอ

เซซิลกับผมหมกมุ่นอยู่กับการหาหรือเรื่องแผนการก่อวินาศกรรมขณะที่เราผ่านโฮวิกซึ่งอยู่ห่างจากปีเตอร์มาริตซ์เบิร์กไปทางตะวันตกเฉียงเหนือยี่สิบไมล์ ที่เซดาราซึ่งเป็นเมืองเล็กๆ เมืองหนึ่งอยู่ถัดจากโฮวิกไป ผมสังเกตเห็นรถฟอร์ด วี-8 คันหนึ่งมีคนขายนั่งอยู่เต็มคันแล่นผ่านเราไปทางด้านขวามือ จิตสำนึกบอกให้ผมหันไปมองข้างหลัง และเมื่อผมหันไปมองก็เห็นรถยนต์อีกสองคันเต็มไปด้วยคนขาว ทันใดนั้น รถฟอร์ดคันที่อยู่ข้างหน้าเราก็ส่งสัญญาณให้เราหยุดรถ ผมรู้ในวินาทีนั้นเองว่าชีวิตการหลบหนีของผมได้สิ้นสุดลงแล้ว สิบเจ็ดเดือนแห่ง “เสรีภาพ” ของผมกำลังจะจบสิ้นลง

ขณะที่เซซิลชะลอความเร็วลงเขาก็หันมาถามผมว่า “คนพวกนี้เป็นใครกัน?” ผมไม่ได้ตอบเพราะเราทั้งคู่ต่างรู้ว่าพวกเขาเป็นใคร พวกเขาเลือกจุดที่ซ่อนตัวเป็นอย่างดี ด้านซ้ายมือของเราเป็นไหล่ถนนสูงชันที่เต็มไปด้วยต้นไม้ ซึ่งพวกเขาสามารถจะบีบให้เราเข้าไปในนั้นได้ถ้าหากว่า

เราพยายามจะหลบหนี ผมอยู่ในที่นั่งผู้โดยสารด้านซ้ายมือและแวบหนึ่งที่ผมคิดจะกระโดดออกจากรถและหนีเข้าไปในป่าไม้นั้น แต่ผมคงจะถูกยิงภายในเวลาไม่กี่วินาที

เมื่อรถของเราหยุดลง ชายผู้หนึ่งรูปร่างสูงเพียวหน้าตาขมึงทึบก็เดินตรงมาที่หน้าต่างฝั่งผู้โดยสาร เขาไม่ได้โกนหนวดเคราและดูราวกับจะไม่ได้นอนมาสักระยะเวลาหนึ่ง ผมสันนิษฐานในทันทีว่าเขาคงจะเฝ้ารอเรามาหลายวันแล้ว เขาแนะนำตัวเองด้วยเสียงราบเรียบว่าคือสิบเอก วอร์สเตอร์แห่งสถานีตำรวจปีเตอร์มาริทซ์เบิร์กพร้อมทั้งแสดงหมายจับ เขาขอให้ผมแนะนำตัวเอง ผมบอกเขาว่าผมชื่อเดวิด ม็อตซามาฮี เขาฟังก็กระซิบและแล้วก็ถามคำถามผมอีกสองสามคำถามด้วย กริยาที่เหมาะสมอย่างยิ่ง ว่าผมไปที่ไหนมาและกำลังจะไปไหน ผมหลบหลีกคำถามเหล่านั้นโดยไม่ได้ให้ข้อมูลเขามากนัก เขาจะหงุดหงิดนิดหน่อยแล้วก็พูดว่า “อ้อ คุณคือเนลสัน แมนเดลา และนี่คือ เซซิล วิลเลียมส์ พวกคุณถูกจับแล้ว!”

เขาแจ้งให้เราทราบว่านายพลตำรวจคนหนึ่งที่อยู่ในรถอีกคันหนึ่งจะกลับไปปีเตอร์มาริทซ์เบิร์กกับเรา ตอนนั้น เจ้าหน้าที่ตำรวจยังไม่ค่อยรอบคอบนัก สิบเอกวอร์สเตอร์ไม่ได้คิดจะค้นตัวผม ผมมีปืนรีวอลเวอร์บรรจุกระสุนเต็มอยู่กับตัว และอีกครั้งหนึ่งที่ผมคิดหนีแต่ผมคงจะถูกรวบตัวโดยตำรวจที่มีจำนวนมากกว่ามาก ผมจึงแอบนำปืนรีวอลเวอร์กับสมุดบันทึกของผมใส่ไว้ในผ้าปูเฟอร์นิเจอร์ระหว่างที่นั่งของผมกับเซซิล และด้วยเหตุผลบางประการ เจ้าหน้าที่ตำรวจไม่เคยค้นพบปืนหรือสมุดบันทึกเล็กๆ นั้นเลย ซึ่งนับว่าโชคดี เพราะมิฉะนั้นจะต้องมีอีกหลายคนที่ถูกจับกุมถ้าหากว่าพวกเขาค้นพบ

ที่สถานีตำรวจ ผมถูกนำตัวไปยังห้องทำงานของสิบเอกวอร์สเตอร์ ที่นั่นผมเห็นเจ้าหน้าที่หลายคน หนึ่งในนั้นคือทฤษฎเตอร์ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ออกหมายจับซึ่งไปให้การคดีกับ ทฤษฎเตอร์ได้สร้างความประทับใจอย่างมากแก่ผู้ถูกกล่าวหา เนื่องจากเขาอธิบายได้อย่างถูกต้องเกี่ยวกับนโยบายของเอเอ็นซี และไม่ได้เสริมเติมแต่งหรือโกหกแต่อย่างใด เราทักทายกันฉันท์มิตร

ผมยังคงไม่ยอมรับข้อกล่าวหาใดๆ นอกจากยืนยันว่าชื่อเดวิด ม็อตซามาฮี และทฤษฎเตอร์ก็พูดกับผมว่า “เนลสัน ทำไมคุณยังยืนยันเรื่องตลกนี้อยู่อีก? คุณก็รู้ว่าผมรู้ว่าคุณเป็นใคร พวกเราทุกคนรู้ว่าคุณเป็นใคร” ผมบอกเขาแล้วว่าผมถูกตั้งชื่อให้ชื่อหนึ่ง และนั่นคือชื่อที่ผมยืนยัน ผมขอปรึกษาทนายความ แต่ถูกปฏิเสธอย่างห้วนๆ ผมจึงปฏิเสธที่จะให้การใดๆ

เซซิลกับผมถูกขังอยู่คนละห้องกัน ตอนนี้ผมมีเวลาที่จะครุ่นคิดถึงสถานการณ์ของตัวเอง ผมรู้อยู่ตลอดเวลาว่าเป็นไปได้ที่จะถูกจับกุม แต่แม้สักผู้เพื่อเสรีภาพเองก็ยังปฏิเสธที่จะยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้น และในห้องขังในคินันผมก็รู้ตัวว่าตนเองไม่ได้พร้อมที่จะรับความจริงว่าจะต้องถูกจับกุมและคุมขัง ผมหงุดหงิดและฉุนเฉียว คนบางคนคงจะแจ้งให้ตำรวจทราบถึงที่อยู่ของผม พวกเขาจะต้องรู้ว่าผมอยู่ที่เคอร์บันและรู้ว่าผมจะเดินทางกลับโจฮันเนสเบิร์ก เจ้าหน้าที่ตำรวจเชื่อว่าผมกลับเข้ามาในประเทศแล้วก่อนที่จะเดินทางกลับมาตั้งหลายสัปดาห์ ในเดือนมิถุนายน หนังสือพิมพ์

พาดหัวข่าวประกาศก้องว่า “การกลับมาของ แบล็ค พิมเพอร์เนล” ขณะที่ผมยังอยู่ในแอคคิส อบาบา บางทีนั่นอาจจะเป็นกลลวงก็ได้?

ทางการได้กลิ่นแก๊สในวันนี้องค์จากเชื่อว่าเธอรู้ว่าผมกลับมาหรือยัง ผมรู้ว่าพวกเขาติดตามเธอและไปค้นบ้านหลายครั้ง ผมเดาเอาว่าพวกเขาคาดว่าผมจะต้องไปพบมุขมนตรี ลูทูลี ทันทีที่เดินทางมาถึงและพวกเขาก็คาดถูก แต่ผมก็ยังสงสัยว่าพวกเขาจะได้ข้อมูลว่าผมอยู่ในเคอร์บันในเวลา นั้น ขบวนการของเราถูกแทรกซึมโดยสายของตำรวจเสียแล้ว แม้แต่ผู้ที่มีเจตนาดีก็อาจจะปิดปากสนิทอย่างที่เราจะเป็นเสียเมื่อไหร่ ผมเองก็หละหลวมไปหน่อย มีคนที่รู้ว่าผมอยู่ในเคอร์บันมากเกินไป ผมถึงกับมีงานเลี้ยงฉลองคืนก่อนออกเดินทาง และผมโทษตัวเองที่ลดการรักษาความปลอดภัยของตัวเองลงมา ใจผมกวัดแกว่งไปมาถึงความเป็นไปได้ทั้งหลาย หรือว่าจะเป็นสายของตำรวจในเคอร์บัน? หรือเป็นคนจากโจอันเนสเบิร์ก? หรือว่าเป็นคนจากขบวนการของเรา? หรือว่าเป็นเพื่อนคนใดคนหนึ่งหรือแม้แต่สมาชิกในครอบครัว? แต่การคาดการณ์ในสิ่งที่เราไม่รู้มันไม่มีประโยชน์อะไร และด้วยความเหน็ดเหนื่อยทั้งทางจิตใจและทางร่างกายประกอบกันทำให้ผมหลับสนิทไปโดยไม่ช้า อย่างน้อยในคืนนี้ คือคืนวันที่ 5 สิงหาคมปีค.ศ. 1962 ผมไม่จำเป็นต้องกังวลอีกต่อไปว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจจะพบตัวผม เพราะพวกเขาพบแล้ว

เช้าวันรุ่งขึ้นผมรู้สึกกระปรี้กระเปร่าขึ้นมาอีกครั้ง และพร้อมสำหรับสิ่งใหม่ที่รออยู่เบื้องหน้า ไม่ว่าในสถานการณ์ใดๆ ก็ตาม ผมจะไม่สิ้นหวังหรือแม้แต่รู้สึกผิดหวังกับผู้ที่จับกุมผม เวลา 8.30 น. ผมก็มาอยู่ตรงหน้าของผู้พิพากษาท้องถิ่น และถูกส่งตัวอย่างเป็นทางการไปโจอันเนสเบิร์กเพื่อควบคุมตัวระหว่างรอการพิจารณาคดี มันเป็นกระบวนการง่ายๆ และดูเหมือนว่าผู้พิพากษาจะไม่ได้ใส่ใจในเรื่องนี้มากไปกว่าการดำเนินการกับข้อหาจราจรเลย เจ้าหน้าที่ตำรวจไม่ได้เตรียมการมากนักมาสำหรับการเดินทางกลับไปยังโจอันเนสเบิร์ก หรือสำหรับความปลอดภัยของผม ผมเพียงแต่นั่งไปบนที่นั่งด้านหลังของรถโดยไม่มีการใส่กุญแจมือ มีเจ้าหน้าที่ตำรวจสองนายนั่งอยู่ด้านหน้า บรรดาเพื่อนๆ รู้ว่าผมถูกจับ ฟาติมา มีร์ได้นำอาหารมาให้ที่ห้องขัง และผมได้แบ่งให้กับเจ้าหน้าที่สองนายในรถ เราหยุดพักที่เมืองไวคอสตัท ระหว่างทาง พวกเขาขอให้ผมออกไปเดินยืดเส้นยืดสาย ผมไม่คิดจะหลบหนีเมื่อผู้คนติดกับผม ผมไม่ต้องการแสวงประโยชน์จากความไว้วางใจที่พวกเขามีต่อผม

แต่เมื่อเราเข้าใกล้โจอันเนสเบิร์ก บรรยากาศก็เปลี่ยนไป ผมได้ยินเรื่องการจับตัวผมทางวิทยุตำรวจ และคำสั่งให้ยกเลิกการปิดถนนที่จะไปยังนาทาลและที่มาจากนาทาล เมื่อเรามาถึงซานเมืองโจอันเนสเบิร์กเป็นเวลาพระอาทิตย์ตกดิน ก็มีเจ้าหน้าที่ตำรวจกลุ่มใหญ่ที่เดิรมาพาเราไป ผมถูกใส่กุญแจมืออย่างกะทันหัน ถูกนำตัวออกมาจากรถยนต์และนำไปใส่ในรถตู้ตำรวจที่ปิดมิดชิด มีหน้าต่างเล็กๆ ติดฟิล์มกรองแสงและมีตะแกรงเหล็กกันอีกชั้นหนึ่ง รถคันนั้นแล่นวูววนและ

ไปในทิศทางที่ไม่คุ้นเคยไปยังมาร์แชลล์ สแควร์ ราวกับว่าพวกเขาเกรงว่าเราจะถูกข่มขู่โจมตีอย่างนั้นแหละ

ผมถูกขังอยู่ในห้องขังเพียงลำพัง ในท่ามกลางความเงียบ ผมวางแผนยุทธศาสตร์ของผมสำหรับวันรุ่งขึ้น และตอนนั้นเองที่ผมได้ยินเสียงโอดจากห้องข้างใกล้เคียง ผมไม่รู้เลยว่ามันักโทษคนหนึ่งอยู่ใกล้ๆ แต่ยิ่งกว่านั้นก็คือ มีบางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับเสียงโอดนี้ บางสิ่งบางอย่างสะกิดใจผม เนื่องจากมันเป็นเสียงที่คุ้นเคยอย่างมาก ผมลุกขึ้นนั่งเนื่องจากจำได้ทันทีและร้องเรียกออกไปว่า “วอลเตอร์?”

“เนลสัน นั้่นนายเองหรือ?” เขาพูด แล้วเราก็อั้วเราะกับความรู้สึกที่ไม่อาจจะอธิบายได้ มัน เป็นความรู้สึกที่ผสมผสานกันระหว่างการผ่อนคลาย ประหลาดใจ ผิดหวัง และความสุข ในเวลาต่อมาผมก็ได้ว่าวอลเตอร์ถูกจับหลังจากที่ผมถูกจับได้ไม่นาน เราไม่ได้คิดว่าการจับกุมเราทั้งสองนั้น ไม่เกี่ยวข้องกัน แม้ว่านี่จะไม่ใช่อสถานที่ที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการพบปะกันของคณะทำงานระดับประเทศ แต่มันก็สะดวกมาก และคืนนั้นก็ผ่านไปด้วยการที่ผมเล่าให้เขาฟังรายละเอียดของการถูกจับกุม รวมทั้งการประชุมหลายครั้งของผมในเคอร์บัน

วันรุ่งขึ้นผมปรากฏตัวในศาลต่อหน้าผู้พิพากษาอาวุโสคนหนึ่ง เพื่อรับฟังข้อกล่าวหาอย่างเป็นทางการ แฮโรลด์ วอลปีและโจ สโลโว มาที่ศาลหลังจากทราบข่าวการจับกุมผมและเราพูดคุยกันที่ชั้นใต้ดิน ผมเคยปรากฏตัวต่อหน้าผู้พิพากษาผู้นี้มาแล้วหลายครั้งในการประกอบอาชีพของผม และเรามีความเคารพซึ่งกันและกัน ทนายความหลายคนก็อยู่ในที่นั้นด้วย บางคนผมรู้จักเป็นอย่างดี มันเป็นเรื่องน่าสนใจที่คนเราสามารถจะเกิดความภาคภูมิใจได้ง่ายๆ ในสถานการณ์บางอย่าง ซึ่งถ้าเป็นสถานการณ์ปกติแล้วเราจะไม่รู้สึกเช่นนั้น ปกติแล้วผมไม่ใช่คนที่รู้สึกเช่นนั้นในสถานการณ์ปกติ แต่ตอนนั้น ผมเป็นผู้ต้องหาหนีหมายจับหมายเลขหนึ่งในรายชื่อบุคคลที่เป็นที่ต้องการตัวมากที่สุด เป็นคนนอกกฎหมายที่ถูกใส่กุญแจมือซึ่งใช้ชีวิตใต้ดินมาเป็นเวลากว่าหนึ่งปี แต่กระนั้น ผู้พิพากษาผู้นั้นและทนายความอื่นๆ รวมทั้งผู้สนับสนุนต่างก็ทักทายผมด้วยความเคารพ และด้วยมารยาทอันดีในฐานะที่ผมเป็นทนายความอาชีพ พวกเขารู้จักผมในฐานะเนลสัน แมนเดลา ทนายความ ไม่ใช่เนลสัน แมนเดลา คนนอกกฎหมาย มันช่วยให้ผมมีกำลังใจขึ้นมากทีเดียว

ระหว่างกระบวนการทางศาล ผู้พิพากษามีท่าทีประหม่าและกระสับกระส่าย และพยายามไม่มองหน้าผมตรงๆ ทนายความคนอื่นๆ ก็ดูเขินอาย และในตอนนั้นเองที่ผมมีอะไรบางอย่างที่จะเปิดเผย คนเหล่านี้รู้สึกไม่สบายใจไม่ใช่เพียงเพราะว่าผมเป็นผู้ร่วมงานที่ถูกทำให้ตกต่ำ แต่ยังเป็นเพราะผมเป็นคนธรรมดาคนหนึ่งที่ถูกลงโทษเพราะความเชื่อของตนเอง ในแง่หนึ่งผมก็ไม่ค่อยเข้าใจมาก่อน แต่ผมก็รู้ดีถึงบทบาทที่ผมสามารถแสดงในศาล และความเป็นไปได้สำหรับผมในฐานะจำเลย ผมเป็นสัญลักษณ์ของความยุติธรรมในศาลของผู้กดขี่ เป็นตัวแทนของอุดมการณ์ในเรื่องเสรี

ภาพ ความเป็นธรรม และประชาธิปไตยในสังคมซึ่งไม่ให้เกิดกับความดีเหล่านี้ ผมตระหนักใน
ตอนนั้นและที่นั่น ว่าผมสามารถทำการต่อสู้ต่อไปได้แม้แต่ในเวลาที่อยู่ในเงื้อมมือของศัตรู

เมื่อผมถูกถามชื่อผู้ที่แตกต่างให้ผม ผมประกาศว่าผมจะเป็นตัวแทนของตัวเอง โดยมี
โจ สโลโวเป็นที่ปรึกษาทางกฎหมาย การที่ผมเป็นตัวแทนของตัวเองจะช่วยให้สัญลักษณ์เกี่ยวกับ
บทบาทของผมเด่นชัดขึ้น ผมจะใช้การพิจารณาคดีของผมเป็นคดีตัวอย่างของการต่อต้านลัทธิ
แบ่งแยกเชื้อชาติของเอเอ็นซี ผมจะไม่พยายามป้องกันตนเองมากนัก แต่จะพยายามดึงเอารัฐนั่นเอง
เข้ามารับการไต่สวน ในวันนั้น ผมตอบเพียงคำถามเกี่ยวกับชื่อของผมและผู้ที่แตกต่างให้ผมเท่า
นั้น ผมนั่งฟังข้อกล่าวหาอย่างสงบเงียบ ข้อกล่าวหาคืออยู่ยงคงกระพันแอฟริกันให้หยุดงานประท้วง
และเดินทางออกนอกประเทศโดยไม่มีเอกสารการเดินทางที่ถูกต้อง ในแอฟริกาใต้ซึ่งมีการเหยียด
ผิว นั้น บทลงโทษของ “อาชญากรรม” ดังกล่าวคือจำคุกสูงสุดถึงสิบปี แต่กระนั้นข้อกล่าวหาดัง
กล่าวก็ทำให้ผมเบาใจ เพราะเห็นได้ชัดว่ารัฐไม่มีหลักฐานเพียงพอที่จะเชื่อมโยงผมกับอุมคอนโท วิ
ซิสเว มิฉะนั้นผมคงจะถูกตั้งข้อหาว่าก่ออาชญากรรมที่หนักกว่านั้นแล้ว เช่นก่อการกบฏหรือก่อ
วินาศกรรม

เมื่อผมออกจากห้องพิจารณาคดี ผมจึงเห็นวันนี้ในที่นั่งของผู้สนับสนุน เธอคูอิดโรยและ
เศร้าหมอง ไม่ต้องสงสัยเลยว่าเธอต้องคิดถึงการใช้ชีวิตอย่างยากลำบากเพียงลำพังเป็นเวลาแรม
เดือนแรมปี ที่เธออยู่เบื้องหน้า การดูแลลูกเล็กๆ สองคนในเมืองซึ่งชีวิตเป็นไปอย่างยากลำบากและ
ต้องห้าม เป็นสิ่งหนึ่งที่บ่งบอกถึงความยากลำบากที่คาดเดาได้ที่เธออยู่ และเป็นสิ่งที่พวกเขาจะต้อง
เผชิญในความเป็นจริง ขณะที่ผมกำลังเดินลงบันไดไปที่ชั้นใต้ดิน ผมได้แต่ยิ้มกว้างให้เธอ รวากับ
จะแสดงให้เธอเห็นว่าผมไม่ได้วิตกกังวล และเธอก็ไม่ควรกังวลเช่นกัน แต่ผมไม่คิดว่านั้นจะช่วยได้
มากนัก

จากศาล ผมถูกพาตัวไปที่โจฮันเนสเบิร์ก ฟอรัท เมื่อผมออกมาจากอาคารศาลเพื่อจะขึ้นรถ
ตู้ที่ปิดมิดชิด มีฝูงชนหลายร้อยคนส่งเสียงเชียร์และตะโกนว่า “อแมนดลา!” ตามมาด้วย
“อินกาเวท!” ซึ่งเป็นเสียงตะโกนและขานรับที่นิยมกันในเอเอ็นซีมีความหมายว่า “อำนาจ!” และ
“อำนาจเป็นของเรา!” ประชาชนร้องตะโกนและร้องเพลง รวมทั้งทุบกำปั้นที่ข้างรถตู้ขณะที่รถ
คลานผ่านฝูงชนออกไปจากทางออกของอาคารศาล การจับตัวผมและคดีนี้ปรากฏอยู่ในพาดหัวข่าว
ของหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ เช่น ฉบับหนึ่งบอกว่า “เจ้าหน้าที่ตำรวจยุติสองปีแห่งการหลบหนี” อีก
ฉบับบอกว่า “เนลสัน แมนเดลา ถูกจับ” ไม่มีการเรียกว่า แบล็ค พิมเพอร์เนล กันอีกต่อไป

สองสามวันต่อมาวันนี้ก็ยื่นขออนุญาตเข้าเยี่ยมผม เธอแต่งตัวสวยและตอนนี้ อย่างน้อยเท่า
ที่เห็นก็คือสีหน้าเศร้าหมองน้อยกว่าเก่า เธอนำชุดนอนไหมราคาแพงมาให้ผมสองชุด และเสื้อคลุม
ผ้าไหมที่งดงามเหมาะที่จะอยู่ในห้องรับแขกของบ้านหรูๆ มากกว่าจะใช้ในคุก ผมไม่มีกำลังใจจะ
บอกกับเธอว่ามันไม่เหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับผมที่จะใส่สิ่งเหล่านั้นในคุก อย่างไรก็ตาม ผมรู้ดีว่าของ
เหล่านั้นเป็นการแสดงออกถึงความรักของเธอและแสดงถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ผม

ขอบคุณเธอ และแม้ว่าเราจะไม่มีเวลามากนักเราก็ได้หารือกันถึงเรื่องครอบครัวอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งว่าเธอจะเลี้ยงดูตนเองและลูกๆ ได้อย่างไร ผมเอ่ยชื่อเพื่อนหลายคนที่จะช่วยเหลือเธอ รวมทั้งลูกความของผมบางคนที่ยังค้างเงินผมอยู่ ผมบอกให้เธอบอกความจริงแก่ลูกๆ เกี่ยวกับการที่ผมถูกจับและให้บอกว่าผมจะไม่อยู่เป็นเวลานาน ผมบอกว่าเราไม่ใช่ครอบครัวแรกที่ต้องเผชิญกับสถานการณ์เช่นนี้ และว่าผู้ที่ผ่านความยากลำบากเช่นนี้กลับมีความเข้มแข็งขึ้น ผมพูดให้เธอมั่นใจถึงจุดแข็งในความเชื่อของเรา ความซื่อสัตย์ของเพื่อนๆ และว่าความรักและความทุ่มเทของเธอจะช่วยให้ผมผ่านพ้นสิ่งต่างๆ ไปได้ เจ้าหน้าที่ที่มาดูแลการเยี่ยมทำเป็นไม่เห็น เราจึงสวมกอดและชบกันด้วยพลังและความรู้สึกทั้งหมดที่มีอยู่ภายในเราทั้งสอง รวกับว่านี่จะเป็นการจากกันโดยไม่มีวันกลับ ในแง่หนึ่งมันก็เป็นเช่นนั้น เนื่องจากเราจะต้องแยกกันยาวนานกว่าที่เราจะคาดการณ์ได้ในตอนนั้น เจ้าหน้าที่ควบคุมหมายอนุญาตให้ผมเดินไปส่งวันนี้ได้ถึงช่วงหนึ่งของทางเดินไปสู่ประตูใหญ่ ที่นั่นผมมองดูเธอเดินออกไปอย่างเดียวดายแต่ด้วยความภาคภูมิใจ ลับหายไปกับมุมตึก

ที่ฟอร์ทนั้น ผมอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของพันเอกมินนาร์ ชาวแอฟริกันขาวซึ่งเพื่อนร่วมงานซึ่งหัวรุนแรงมากกว่าของผมมองว่าเป็นคนเสรีนิยม เขาอธิบายว่าเขาจะให้ผมอยู่ในโรงพยาบาลของเรือนจำเนื่องจากเป็นสถานที่ที่สะดวกสบายที่สุด และที่นั่นผมจะมีเก้าอี้และโต๊ะสำหรับเตรียมเรื่องคดี ความจริงที่โรงพยาบาลก็สะดวกสบายคือผมสามารถจะนอนในเตียงที่เหมาะสมซึ่งเป็นสิ่งที่ผมไม่เคยทำได้มาก่อนในคุก แต่เหตุผลที่แท้จริงสำหรับความใจกว้างของเขาก็คือ โรงพยาบาลเป็นสถานที่ปลอดภัยที่สุดที่จะขังผมไว้ การที่จะเข้าไปที่นั่นได้จะต้องผ่านกำแพงที่ไม่สามารถจะพังได้ถึงสองชั้น แต่ละชั้นมียามถืออาวุธดูแลอยู่ และเมื่อเข้าไปด้านในยังมีประตูแข็งแรงอีกสี่ชั้น ซึ่งแต่ละชั้นจะต้องเปิดออกก่อนที่จะเข้าไปถึงบริเวณที่ผมถูกเก็บตัวอยู่ มีการคาดการณ์ทางสื่อมวลชนว่า ขบวนการของเราจะพยายามช่วยเหลือผมออกมา และทางการก็พยายามอย่างเต็มที่ที่จะป้องกันไม่ให้เกิดเหตุการณ์เช่นนั้นขึ้นได้

นอกจากนี้ยังมีการคาดการณ์อย่างกว้างขวางอีกในกลุ่มสื่อมวลชนและภายในเอเอ็นซีเองว่าผมถูกทรยศโดยบางคนในขบวนการ ผมรู้ว่าบางคนตำหนิอาร์.ในดู เจ้าภาพของผมในเดอร์บันซึ่งเป็นสิ่งที่ผมเชื่อว่าไม่มีมูลความจริง สื่อมวลชนปาวร้องว่าผมถูกทรยศโดยพวกคอมมิวนิสต์ผิวขาวและอินเดีย ซึ่งไม่พอใจข้อเสนอของผมที่ว่าเอเอ็นซีจะต้องเป็นองค์กรที่เน้นความสำคัญของชาวแอฟริกันมากขึ้น แต่ผมเชื่อว่าเรื่องราวเหล่านี้ถูกปล่อยออกมาจากรัฐบาลเพื่อที่จะทำให้ขบวนการเกิดการแตกแยก และผมมองว่านั่นเป็นการกระทำที่ประสพร้าย ในเวลาต่อมาผมได้หารือเรื่องนี้ไม่แต่กับวอลเตอร์, คูมา, โจ สโตโว และอาห์เหม็ด คาทาดา เท่านั้น แต่กับวินนี่ด้วย และผมยินดีที่คนเหล่านั้นรู้สึกเหมือนกับผม วินนี่ได้รับเชิญให้ไปเปิดการประชุมประจำปีของสันนิบาตยูชนอินเดียในทรานสวาล และในนามของผม เธอได้กล่าวปฏิเสธว่าเธอเหล่านี้ หนังสือพิมพ์ฉบับต่างๆลงข่าวเกี่ยวกับความงามและความมีเสน่ห์ในการพูดจาของเธอ “เราไม่ควรเสียเวลาเสาะหาหลักฐานว่าใครทรยศต่อแมนเดลา” เธอกล่าวต่อผู้ฟัง “การโฆษณาชวนเชื่อเหล่านี้ตั้งใจจะทำให้เราต่อสู้กันเอง แทนที่จะรวมพลังกันต่อต้านการกดขี่ของพวกชาตินิยม”

มีเรื่องพูดที่ไม่ยืนยันอีกว่ากงสุลอเมริกันซึ่งมีสายสัมพันธ์กับซีไอเอได้ให้ข้อมูลแก่เจ้าหน้าที่รัฐบาล เรื่องนี้ไม่เคยได้รับการยืนยัน และผมก็ไม่เห็นหลักฐานที่น่าเชื่อถือว่าจะเป็นความจริงไปได้ จริงอยู่ว่าซีไอเอรับผิดชอบต่อกิจกรรมหลายอย่างเพื่อที่จะสนับสนุนจักรวรรดินิยมอเมริกัน แต่ผมก็ไม่สามารถกล่าวหาว่าการจับกุมผมเป็นความรับผิดชอบของพวกเขาด้วย ความจริงแล้ว ผมไม่ฉลาดในการเก็บความลับเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของผม เมื่อมาหวนนึกถึงความหลัง ผมรู้ว่าทางการมีหลายล้านวิธีที่จะหาว่าผมอยู่ที่ไหนในระหว่างการเดินทางของผมไปยังเดอร์บัน ความจริงน่าแปลกด้วยซ้ำที่ผมไม่ถูกจับกุมก่อนหน้านั้น

ผมอยู่ที่โรงพยาบาลของฟอร์ทเพียงสองสามวันเท่านั้นก่อนที่จะถูกส่งตัวไปที่พริทอเรีย ไม่มีข้อจำกัดในเรื่องการเข้าเยี่ยมในโจฮันเนสเบิร์ก และมีคนหลังไหลเข้ามาเยี่ยมผมอย่างไม่ขาดสาย คนเยี่ยมทำให้คนที่อยู่ในคุกมีขวัญกำลังใจดีขึ้น และการที่พวกเขาไม่มาอาจจะทำให้รู้สึกห่อเหี่ยวได้ การที่ส่งตัวผมไปพริทอเรียนั้น ทางกฏต้องการจะให้ผมไปพ้นจากบ้านไปอยู่ในสถานที่ซึ่งมีเพื่อนฝูงมาหาได้เพียงไม่กี่คน

ผมถูกใส่กุญแจมือและพาไปยังพริทอเรียในรถตู้เก่าๆ คันหนึ่ง โดยมีนักโทษอีกคนร่วมทางไปด้วย ภายในรถตู้หมื่นอับและเรานั่งไปบนยางอะไหล่รถที่เปราะไปด้วยน้ำมัน และสิ้นเปลืองจากด้านหนึ่งไปยังอีกด้านหนึ่งขณะที่รถส่งเสียงคำรามไปตามทาง การเลือกคนมาร่วมเดินทางกับผมเป็นสิ่งที่น่าสนใจ เขาชื่ออินคาดีเม็ง เป็นสมาชิกของแก๊งค์ที่ดุร้ายที่สุดแก๊งค์หนึ่งในโซเวโต โดยปกติแล้ว เจ้าหน้าที่จะไม่อนุญาตให้นักโทษทางการเมืองขึ้นรถคันเดียวกับอาชญากรธรรมดา แต่ผมสงสัยว่าพวกเขาต้องการให้ผมถูกข่มขู่โดยอินคาดีเม็ง ซึ่งผมคิดว่าคงจะเป็นสายให้กับตำรวจ ผมสกปรกและหงุดหงิดตอนที่ไปถึงเรือนจำ และความขจัดใจของผมถูกกระพือมากขึ้นด้วยความจริงที่ว่าผมถูกขังในห้องขังเดียวกับเจ้าหมอนี่ ผมเรียกร้องขอย้ายต่างหากเพื่อที่ผมจะได้เตรียมตัวสู้คดีได้ และในที่สุดก็ได้รับตามที่ร้องขอ

ตอนนี้ผมได้รับอนุญาตให้มีผู้เยี่ยมได้เพียงสัปดาห์ละสองครั้ง แม้ว่าระยะทางจะไกล แต่วันนี้ก็มาเยี่ยมผมสม่ำเสมอ และนำเสื้อผ้าสะอาดๆ พร้อมทั้งอาหารอร่อยๆ มาให้เสมอ นี่เป็นอีกทางหนึ่งที่จะแสดงออกถึงการสนับสนุนของเธอ และทุกครั้งที่ผมสวมเสื้อสะอาดๆ ผมก็รู้สึกได้ถึงความรักและการอุทิศตนของเธอ ผมรู้ว่ามันยากลำบากแค่ไหนที่จะไปถึงพริทอเรียในตอนกลางวันและกลางสัปดาห์โดยที่ถูกลี้ภัย สองคนอยู่ที่บ้าน มีคนอื่นๆ จำนวนมากมาเยี่ยมผมพร้อมทั้งนำอาหาร รวมทั้งมิสซิส พิลเลย์ผู้สม่ำเสมอที่นำอาหารกลางวันรสจัดมาให้ผมทุกวัน

เนื่องจากความมีน้ำใจของผู้ที่มาเยี่ยมผม ทำให้ผมรู้สึกเงินในความอุดมสมบูรณ์ของตนเอง และต้องการจะแบ่งอาหารให้กับนักโทษคนอื่นๆ ที่อยู่ชั้นเดียวกับผม ซึ่งเป็นสิ่งที่ห้ามอย่างเด็ดขาด เพื่อที่จะผ่อนคลายข้อห้าม ผมจึงเสนออาหารให้กับผู้คุมซึ่งอาจจะผ่อนปรนข้อห้ามให้ ด้วยความคิดดังกล่าว ผมจึงส่งแอปเปิ้ลสีแดงงามลูกหนึ่งให้แก่ผู้คุมชาวแอฟริกันซึ่งได้แต่มองมันแล้วพูดข่มผมว่า “เอนกียูนิ” (“ฉันไม่ต้องการมันหรอก”) ผู้คุมชาวแอฟริกันมีแนวโน้มที่จะมีความเห็นอกเห็นใจมากกว่าผู้คุมผิวขาวมากนัก หรือไม่ก็ดุร้ายมากกว่ามาก ราวกับจะทำให้เหนือกว่าเจ้านายของพวกเขา แต่ต่อมาไม่นาน เมื่อผู้คุมผิวดำคนนั้นเห็นผู้คุมผิวขาวรับแอปเปิ้ลที่เขาปฏิเสธไป เขาก็เปลี่ยนใจ ในไม่ช้าผมก็แจกจ่ายอาหารให้กับเพื่อนนักโทษคนอื่นๆ ทุกคน

จากการพูดปากต่อปากในคุกทำให้ผมทราบว่าวอลเตอร์ก็ถูกนำตัวมาที่พริทอเรียด้วยเช่นกัน และแม้ว่าเราจะอยู่แยกกัน แต่เราก็จัดการจนสามารถสื่อสารกันได้ วอลเตอร์ยื่นขอประกันตัวเป็นการตัดสินใจที่ผมสนับสนุนเต็มที่ การประกันตัวเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันมากมาเป็นเวลานานแล้วในเอเอ็นซี มีพวกที่เชื่อว่าเราควรจะปฏิเสธการประกันตัวเสมอ เนื่องจากอาจถูกตีความได้ว่าเรา

เป็นพวกกบฏใจเสาะ ซึ่งยอมรับข้อจำกัดทางเชื้อชาติของระบบกฎหมาย ผมไม่คิดว่าทัศนะนั้นนี้ควรนำมาใช้กับทุกกรณีและเชื่อว่าเราควรพิจารณาเรื่องนี้เป็นรายกรณีไป นับตั้งแต่วอลเตอร์เข้ามาเป็นเลขานุการของเอเอ็นซี ผมคิดว่าเราควรพยายามทุกวิถีทางที่จะประกันตัวเขาออกไปจากคุก เขามีความสำคัญกับองค์กรเกินกว่าที่จะยอมให้มาเฉื่อยชาลงในคุก ในกรณีของเขา การประกันตัวเป็นเรื่องของความเหมาะสมไม่ใช่ประเด็นทางทฤษฎี ซึ่งแตกต่างจากกรณีของผม ผมทำงานได้ดินมาก่อน วอลเตอร์ไม่เคย ผมกลายเป็นสัญลักษณ์ของการกบฏและการต่อสู้ในสายตาของสาธารณชน ขณะที่วอลเตอร์ทำงานหลังฉากอยู่เสมอ เขาเห็นด้วยว่าไม่ควรที่จะยื่นขอประกันตัวในกรณีของผมเนื่องจาก เหตุผลประการหนึ่งคือคำขอจะไม่ได้รับอนุญาตอยู่ดี และอีกประการหนึ่งผมไม่ต้องการที่จะทำอะไรซึ่งอาจทำให้มองได้ว่าไม่พร้อมที่จะรับผลของการใช้ชีวิตได้ดินที่ผมได้เลือกเป็นทางเดิน

หลังจากที่วอลเตอร์กับผมตัดสินใจดังกล่าวได้ไม่นาน ผมก็ถูกส่งตัวกลับไปโรงพยาบาลที่ฟอร์ททีกครั้ง การไต่สวนคดีถูกกำหนดให้มีขึ้นในเดือนตุลาคม มีเรื่องเพียงเล็กน้อยเท่านั้นที่จะพูดถึงได้ในแง่ดีของคุก แต่การควบคุมอย่างจริงจังเพื่อให้นักโทษอยู่โดดเดี่ยว เหมาะต่อการศึกษา ผมได้เริ่มเรียนทางไกลเพื่อวุฒิเนติบัณฑิตซึ่งทำให้สามารถเป็นตัวแทนแก้ต่างในศาลได้ หนึ่งในบรรดาสิ่งแรกๆ ที่ผมทำเมื่อมาถึงฟอร์ททีก็คือส่งจดหมายไปถึงทางการแจ้งให้ทราบถึงความประสงค์ของผมที่จะเรียน และขออนุญาตซื้อหนังสือ *เดอะ ลอว์ ออฟ ทอร์ทส์ (The Law of Torts)* ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในหลักสูตรของผม

สองสามวันถัดมา พันเอกออกแคมป์ เจ้าหน้าที่บัญชาการเรือนจำฟอร์ททีกซึ่งเป็นหนึ่งในบรรดาเจ้าหน้าที่เรือนจำที่เป็นที่รู้จักกันดีโดยตรงมาหาผมที่ห้องขัง และพูดด้วยท่าทางกระหยิ่มยิ้มย่องว่า “แมนเดลา เราได้หลักฐานมัดนายแล้ว!” แล้วเขาก็พูดต่อว่า “นายต้องการหนังสือเกี่ยวกับคบบไฟไปทำไมล่ะ ถ้าหากไม่ใช่เพราะนายวางแผนจะใช้มันเพื่อการก่อวินาศกรรมบ้าง ของนายนะ?” ผมไม่รู้ว่าเขากำลังพูดเรื่องอะไร จนกระทั่งเขาแสดงจดหมายของผมซึ่งร้องขอหนังสือที่เขาเรียกว่า “เดอะ ลอว์ ออฟ ทอร์ทส์” (The Law of Torts) ให้ดู ผมยิ้มซึ่งทำให้เขาโกรธหัวว่าผมล้อเล่นกับเขา ในภาษาแอฟริกันส์ คำว่า “คบบไฟ” คือคำว่า *ทอร์ทส์* (toorts) ซึ่งคล้ายกับคำว่า *ทอร์ท* (tort) มาก ผมจึงอธิบายให้เขาฟังว่าในภาษาอังกฤษนั้นคำว่าทอร์ทเป็นสาขาหนึ่งของกฎหมาย ไม่ใช่ไม้สำหรับจุดไฟที่สามารถใช้ในการจุดระเบิดได้ เขาเดินจากไปด้วยความฉุน

วันหนึ่งขณะที่ผมอยู่ในสนามของเรือนจำที่ฟอร์ททีกและออกกำลังกายตามปกติอันได้แก่ วิ่งเหยาะๆ, วิ่งอยู่กับที่, วิดพื้น และยกตัวขึ้น-ลง ก็มีชายอินเดียคนหนึ่งร่างสูงหน้าตาหล่อเหลาชื่อมุสซา ไดนาทเข้ามาทำความรู้จักด้วย ผมรู้จักเขาอย่างผิวเผินว่าเป็นนักธุรกิจผู้มั่งคั่ง ถึงขนาดหุหุราเลยทีเดียว เขาถูกตัดสินจำคุกสองปีข้อหาฉ้อโกง ถ้าอยู่นอกคุกเราคงจะแกล้งความคุ้นเคยกันไว้ แต่เขาก็เป็นที่บ่มเพาะมิตรภาพ ไดนาทมักจะมาวิ่งรอบสนามกับผม วันหนึ่งเขาถามผมว่าผมจะว่าอะไรไหมถ้า

หากเขาได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ดูแลเรือนจำให้เข้ามาอยู่ใกล้กับผมในโรงพยาบาลของเรือนจำ ผมบอกกับเขาว่าผมยินดี แต่ผมคิดในใจว่าทางผมไม่มีทางอนุญาตหรอก แต่ผมคิดผิด

มันเป็นเรื่องแปลกประหลาดที่นักโทษที่ผ่านการพิพากษาคดีแล้วอย่างไคนาทจะได้รับอนุญาตให้มาอยู่กับนักโทษการเมืองที่รอการพิพากษา แต่ผมก็ไม่ได้พูดอะไรเนื่องจากผมยินดีที่มีเพื่อน ไคนาทเป็นคนรวยและจ่ายเงินให้กับเจ้าหน้าที่เรือนจำเป็นประจำทุกเดือน การตอบแทนสำหรับเงินของเขาก็คือเขาได้รับสิทธิพิเศษหลายอย่าง เขาสวมเสื้อผ้าที่จัดให้สำหรับนักโทษผิวขาว กินอาหารที่จัดให้สำหรับนักโทษผิวขาว และไม่ต้องทำงานสำหรับคนคุกเลย

คืนหนึ่งท่ามกลางความตื่นตะลึงของผม ผมเห็นพันเอก มินนาร์ ซึ่งเป็นหัวหน้าเรือนจำและเป็นชาวแอฟริกันขาวหัวรุนแรงที่เป็นที่รู้จักกันดี มารับเขา จากนั้นไคนาทก็ออกไปจากคุกตลอดทั้งคืนและไม่ได้กลับเข้ามาอีกจนกระทั่งเช้า ถ้าหากว่าผมไม่ได้เห็นสิ่งนี้ด้วยตาตนเอง ผมจะไม่เชื่อเรื่องนี้เลย

ไคนาทสร้างความเพลิดเพลินให้กับผมด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับการไม่ซื่อสัตย์ทางการเงินและการคอร์รัปชันในสหรัฐอเมริกาต่างๆ ในรัฐบาล ซึ่งผมรู้สึกสนใจมาก มันช่วยตอกย้ำว่าการเหยียดผิวเป็นยาพิษที่ก่อให้เกิดผลเสียทางด้านศีลธรรมในทุกเรื่อง ผมหลีกเลี่ยงที่จะพูดคุยกับเขาในเรื่องการเมืองหรือเรื่องที่จะเย็บคออ่อน เนื่องจากเขาอาจจะเป็นสายให้กับเจ้าหน้าที่ก็ได้ ครั้งหนึ่งเขาขอให้ผมเล่าเกี่ยวกับการเดินทางในทวีปแอฟริกาของผม ผมได้แต่พูดเพียงผิวเผิน ในตอนท้าย

ไคนาทก็ตัดสินใจบนเจ้าหน้าที่เพื่อให้มีการปล่อยตัวเขาเร็วขึ้น และได้ออกจากคุกไปหลังจากที่รับโทษเพียงสี่เดือนจากโทษที่เขาต้องรับสองปี

การหลบหนีนั้นมีวัตถุประสงค์สองอย่างด้วยกัน คือ มันช่วยปลดปล่อยนักสู้เพื่อเสรีภาพจากคุก เพื่อที่เขาจะสามารถต่อสู้ต่อไปได้ แต่มันก็ก่อให้เกิดการกระตุ้นทางจิตวิทยาอย่างมากต่อการต่อสู้และส่งผลกระทบอย่างร้ายแรงในทางสาธารณะต่อศัตรู ตอนที่เขื่อนักโทษนั้น ผมคิดเรื่องการหลบหนีอยู่เสมอ และตลอดทางที่ผมเดินไป-กลับห้องทำงานของเจ้าหน้าที่นั้น ผมได้สำรวจกำแพงต่างๆ อย่างระมัดระวัง รวมทั้งความเคลื่อนไหวของยาม รูปแบบของกุญแจและกลอนต่างๆ ที่ใช้กับประตู ผมได้สังเกตเห็นภาพเรือนจำโดยละเอียดโดยเน้นที่พื้นที่เฉพาะของโรงพยาบาลของเรือนจำและประตูที่จะนำไปสู่บริเวณดังกล่าว แผนที่นี่ถูกลักลอบนำออกไปให้ขบวนการของเราพร้อมกับคำสั่งให้ทำลายทันทีที่ดูอย่างถี่ถ้วนแล้ว

มีแผนการอยู่สองแผนด้วยกัน แผนหนึ่งมูซา ไคนาทเป็นผู้ออกอุบายซึ่งผมไม่สนใจ แผนที่สองคิดขึ้นโดยเอเอ็นซีและโจ สโลโว นำมาบอกกับผม โดยแผนนี้เป็นเรื่องของการตัดสินใจ บีม กุญแจ และถึงกับต้องใส่หนวดปลอม ซึ่งจะถูกเย็บเข้ากับที่หนวดไหลในเสื้อแจ็คเก็ตตัวหนึ่งที่จะนำมาให้ผมในคุก ความคิดคือว่าผมจะใส่หนวดหลังจากที่หลบหนีออกไปได้แล้ว ผมพิจารณาแผนการดังกล่าวอย่างระมัดระวัง และสรุปว่ายังเร็วเกินไปที่จะทำเช่นนั้น รวมทั้งความเป็นไปได้ที่จะล้ม

เหลวมีสูงมาก ความล้มเหลวที่จะเกิดขึ้นจะส่งผลร้ายแรงต่อองค์กร ระหว่างการพบปะกับโจนั้น
ผมได้ส่งบันทึกสั้นๆ ให้เขาเพื่อบอกถึงทัศนคติของผม ผมเขียนว่าเอ็มเคไม่พร้อมสำหรับ
ปฏิบัติการเช่นนั้น แม้แต่กองกำลังชั้นนำและการฝึกฝนมาเป็นอย่างดีก็อาจจะไม่สามารถทำ
ภารกิจนั้นได้สำเร็จ ผมเสนอว่าการเสี่ยงดวงดังกล่าวควรจะเลื่อนออกไป จนกว่าผมจะเป็นนักโทษ
ที่ผ่านการตัดสินใจแล้ว และทางการเข้มงวดน้อยลง ในตอนท้าย ผมเขียนว่า “โปรดทำลายบันทึกนี้
หลังจากที่อ่านเสร็จแล้ว” โจกับคนอื่นๆ ทำตามคำแนะนำของผมเกี่ยวกับการไม่พยายามจะหลบ
หนี แต่เขาตัดสินใจว่าบันทึกแผ่นนั้นควรจะถูเก็บไว้เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ และในเวลา
ต่อมามันกลับมาเปิดเผยขึ้นในเวลาที่เหมาะสม

การไต่สวนชั้นต้นกำหนดให้มีขึ้นในวันจันทร์ที่ 15 ตุลาคม ปีค.ศ. 1962 เอเอ็นซีได้จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อปลดปล่อยแมนเดลาขึ้น และดำเนินการรณรงค์อย่างมีชีวิตชีวา โดยมีคำขวัญว่า “ปลดปล่อยแมนเดลา” มีการจัดเดินขบวนทั่วประเทศ และคำขวัญดังกล่าวเริ่มปรากฏด้วยลายมือขยุกขยิกตามด้านข้างของอาคารต่างๆ รัฐบาลตอบโต้ด้วยการสั่งห้ามการชุมนุมทุกชนิดที่เกี่ยวกับการคุมขังผม แต่ข้อห้ามดังกล่าวถูกละเลยจากขบวนการปลดปล่อยของเรา

คณะกรรมการเพื่อปลดปล่อยแมนเดลาได้จัดให้มีการเดินขบวนของมวลชนที่สำนักงานศาล เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการไต่สวนในวันจันทร์ แผนการก็คือให้ประชาชนเรียงแถวทั้งสองฝั่งของถนนตามเส้นทางที่รถตู้ซึ่งนำผมไปยังศาลจะวิ่งไป และจะมีการส่งเสียงอะอะโวยวายไปทั่ว นั่นคือข้อมูลที่ผมได้รับจากรายงานของสื่อมวลชน จากการพูดคุยกับผู้มาเยี่ยมและแม่แต่จากผู้คุมในคุก

ในวันเสาร์ ขณะที่ผมกำลังเตรียมตัวเพื่อการไต่สวนในวันจันทร์นั่นเอง ผมก็ได้รับคำสั่งให้เก็บข้าวของในทันที มีการเปลี่ยนสถานที่ไต่สวนไปที่พริทอเรีย ทางกรมไม่ได้ประกาศใดๆ และถ้าหากว่าผมไม่จัดการส่งข้าวผ่านทางเจ้าหน้าที่เรือนจำที่เห็นอกเห็นใจแล้วละก็ คงจะไม่มีใครรู้ว่าผมได้เดินทางออกจากโจฮันเนสเบิร์กไปแล้ว

แต่ขบวนการของเราที่ปรับตัวอย่างรวดเร็ว และเมื่อถึงเวลาที่เริ่มการไต่สวนคดีผมในเช้าวันจันทร์ สุหร่ายเก่าของชาวียก็อัดแน่นไปด้วยผู้สนับสนุน สุหร่ายแห่งนั้นเหมือนกับเป็นบ้านที่สองของผมหลังจากมีการพิจารณาคดีกบฏอยู่เป็นเวลาสี่ปี โจ สโลโว ซึ่งเป็นที่ปรึกษาทางกฎหมายของผมไม่สามารถมาร่วมฟังการไต่สวนได้เนื่องจากเขาถูกคำสั่งห้ามออกจากโจฮันเนสเบิร์ก และผมได้รับความช่วยเหลือจากบ๊อบ เฮปเปิล แทน

ผมเข้าสู่ศาลในเช้าวันจันทร์โดยสวม*การอส* ที่ทำจากหนังเสือดาวซึ่งเป็นชุดประจำเผ่าของชาว กอซา แทนที่จะสวมสูทและผูกเนคไท ผู้ชนผู้สนับสนุนลุกขึ้นขึ้นอย่างพร้อมเพรียงกันและชูกับปั้นตะโกนว่า “อแมนเดลา!” และ “อินกาเวทูล!” ชุด*การอส* ดึงดูดใจผู้มาชมเป็นอย่างมาก หลายคนเป็นเพื่อนและคนในครอบครัว บางคนเดินทางมาไกลจากทรานสไก วินนี่ก็สวมกระโปรงยาวถึงเข่าแบบกอซาและสวมเครื่องประดับศีรษะที่ทำจากลูกปัดแบบพื้นเมืองด้วย

ผมเลือกที่จะสวมชุดพื้นเมืองเพื่อตอกย้ำสัญลักษณ์ที่ว่า ผมเป็นชาวแอฟริกันผิวดำซึ่งกำลังเดินเข้าสู่ศาลของคนผิวดำ ผมกำลังแบกประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และมรดกที่ประชาชนของผมได้รับตกทอดมาจากบรรพบุรุษอยู่บนบ่า ในวันนั้น ผมรู้สึกว่าคุณเองเป็นตัวแทนของลัทธิชาตินิยมของชาวแอฟริกัน เป็นผู้รับมรดกจากอดีตอันยากลำบากแต่น่าภาคภูมิใจของแอฟริกา และจากอนาคตอันไม่แน่นอนของแอฟริกา *การอส* ยังเป็นเครื่องหมายของการต่อสู้กับความยุติธรรมของกระบวน

การยุติธรรมของคนขาว ผมรู้ว่าทางการจะต้องรู้สึกถูกคุกคามจากวัฒนธรรมอันแท้จริงของแอฟริกา

เมื่อฝูงชนเจียบเสียดลงและเริ่มมีการไต่สวนคดี ผมก็ตกทลายมร. บอช ซึ่งเป็นอัยการอย่างเป็นทางการ ผมรู้จักกับเขามาตั้งแต่สมัยที่ผมเป็นทนายความ จากนั้นก็ตกทลาย มร. ฟอน ฮีร์เดิน ผู้พิพากษา ซึ่งผมก็คุ้นเคยเช่นกัน จากนั้นผมก็ยื่นขอในทันทีให้ยึดการไต่สวนออกไปอีกสองสัปดาห์ด้วยเหตุผลว่าผมถูกย้ายมายังพริทอเรียโดยไม่มีโอกาสได้แจ้งให้ทนายความของผมทราบ ผมได้รับอนุญาตให้เลื่อนการไต่สวนออกไปอีกหนึ่งสัปดาห์

ระหว่างเดินทางกลับไปยังห้องขัง ผู้คุมผิวขาวคนหนึ่งมีท่าทางลึกลับกลืนเข้ามาบอกผมว่าเจ้าหน้าที่บัญชาการเรือนจำคือพันเอกจาต็อบส์สั่งให้ผมมอบชุดการอสให้กับเขา ผมบอกกับผู้คุมคนนั้นว่า “คุณไปบอกกับเขาว่าเขาจะไม่ได้รับชุดการอสจากผม” ผู้คุมคนนี้เป็นคนหัวอ่อน เขาเริ่มตัวสั่น และอ้อนวอนผม บอกว่าเขาจะต้องถูกไล่ออกถ้าหากไม่ได้ชุดนี้ไป ผมรู้สึกสงสารเขาจึงพูดว่า “เอาละ ไปบอกกับผู้บัญชาการของคุณแล้วกันว่าแมนเดลาเป็นคนพูด ไม่ใช่คุณ” หลังจากนั้นไม่นานพันเอก จาต็อบส์เองก็มาปรากฏตัว และสั่งให้ผมมอบชุดการอส ซึ่งเขาเรียกว่า “ผ้าห่ม” ของผมให้เขา ผมบอกเขาว่าเขาไม่มีอำนาจทางการศาลเหนือชุดที่ผมเลือกที่จะใส่ในศาล และถ้าหากเขาพยายามที่จะยึดการอสของผมไป ผมจะนำเรื่องขึ้นสู่ศาลจนถึงศาลฎีกาเลยทีเดียว นายพันคนนั้นไม่เคยที่จะพยายามนำเอา “ผ้าห่ม” ของผมไปอีกเลย แต่ทางการจะอนุญาตให้ผมสวมชุดนั้นเฉพาะในศาลเท่านั้น ไม่ให้สวมระหว่างทางไปหรือกลับออกมาจากศาล เนื่องจากเกรงว่าจะ “ยุงส่งเสริม” นักโทษคนอื่นด้วย

เมื่อการไต่สวนคดีเริ่มขึ้นอีกครั้งอีกหนึ่งสัปดาห์ต่อมา ผมได้รับอนุญาตให้กล่าวสุนทรพจน์ต่อศาลก่อนที่จะถูกขอให้แก้ต่าง ผมอธิบายว่า “ผมหวังว่าจะสามารถระบุได้ว่าคดีนี้เป็นการพิจารณาความไม่ฝืนของประชาชนแอฟริกัน และจากเหตุผลดังกล่าว ผมคิดว่าเป็นการสมควรที่ผมจะแก้ต่างให้ตนเอง” ผมต้องการที่จะสร้างความชัดเจนแก่คณะผู้พิพากษาและผู้ฟังรวมทั้งสื่อมวลชน ว่าผมตั้งใจที่จะนำรัฐเข้ามารับการพิจารณาด้วย จากนั้นผมก็ยื่นขอให้อออดอนผู้พิพากษาท้องถิ่น ด้วยเหตุผลว่าผมไม่คิดว่าตนเองผูกพันทางศีลธรรมที่จะต้องเชื่อฟังกฎหมายที่กำหนดโดยรัฐสภา ซึ่งผมไม่ได้มีตัวแทนอยู่ในนั้น และก็ไม่คิดว่าตนเองจะได้รับการพิจารณาคดีอย่างยุติธรรมจากผู้พิพากษาผิวขาว

ทำไมในห้องพิจารณาคดีนี้ผมจึงต้องเผชิญหน้ากับผู้พิพากษาผิวขาว เผชิญหน้ากับอัยการผิวขาว ถูกควบคุมตัวโดยทหารรับใช้ผิวขาว? ใครจะสามารถบอกผมอย่างซื่อสัตย์และจริงใจได้ไหม ว่าภายใต้บรรยากาศเช่นนี้ความยุติธรรมจะสมดุลหรือไม่? ทำไมจึงไม่มีชาวแอฟริกันในประวัติศาสตร์ของประเทศนี้ที่เคยได้รับเกียรติให้ได้รับการพิจารณาคดีโดยญาติของตนเอง โดยเลือกเนื้อเชื้อไขของตนเอง?

ผมจะเรียนให้ได้เท่าทราบทำไม วัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการแบ่งแยกสีผิวอย่างเคร่งครัดนี้ก็เพื่อที่จะประกันว่าความยุติธรรมที่ดำเนินการโดยศาลต่างๆจะเป็นไปตามนโยบายของประเทศ อย่างไรก็ตาม นโยบายหลายอย่างของประเทศอาจจะขัดกับธรรมเนียมปฏิบัติของความยุติธรรมอันเป็นที่ยอมรับกันในกระบวนการศาลในประเทศที่เจริญแล้วทั่วโลก....ได้เท่าครับ ผมเกลียดการแบ่งแยกเชื้อชาติอย่างยิ่งและในทุกรูปแบบของมัน ผมได้ต่อสู้กับมันมาตลอดชีวิตของผม ผมต่อสู้กับมันในตอนนี้ และจะต่อสู้ต่อไปจนกระทั่งถึงวาระสุดท้ายของผม ผมเกลียดซึ่งการจัดการรอบตัวผมที่น้อยอย่างที่สุด มันทำให้ผมรู้สึกว่าเป็นคนดำในศาลของคนขาว มันไม่ควรจะเป็นเช่นนั้น

ระหว่างการพิจารณาคดี อัยการได้เรียกพยานกว่าร้อยคนจากทั่วประเทศมาให้การ รวมทั้งจากทรานส์ไคและแอฟริกาตะวันตกเฉียงใต้ พวกนี้เป็นตำรวจ สื่อมวลชน ผู้ดูแลชุมชน ผู้ตีพิมพ์สิ่งพิมพ์ คนเหล่านั้นส่วนใหญ่ให้หลักฐานทางเทคนิคเพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่าผมออกนอกประเทศอย่างผิดกฎหมาย และผมได้ยุ่งให้คนงานแอฟริกันหยุดงานประท้วงในช่วงการหยุดอยู่กับบ้านประท้วงเป็นเวลาสามวันในเดือนพฤษภาคมปีค.ศ. 1961 มันเป็นเรื่องที่ไม่อาจโต้แย้งได้ – และความจริงแล้วผมก็ไม่ได้โต้แย้ง – ว่าผมมีความผิดตามข้อกล่าวหาทั้งสองกระทง

อัยการได้เรียกมร.บาร์นาร์ด เลขานุการส่วนตัวของนายกรัฐมนตรีมาเพื่อให้การเกี่ยวกับจดหมายที่ผมส่งถึงนายกรัฐมนตรีเรียกร้องให้เขาเรียกประชุมระดับประเทศ รวมทั้งแจ้งให้เขาทราบว่าถ้าไม่ดำเนินการดังกล่าวเราจะจัดให้มีการหยุดงานประท้วงเป็นเวลาสามวัน ในการซักค้าน มร.บาร์นาร์ดนั้น ผมเริ่มจากการอ่านจดหมายที่ผมส่งไปเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีเรียกประชุมระดับประเทศสำหรับชาวแอฟริกันได้ทั้งหมด เพื่อที่จะเขียนรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ปราศจากการแบ่งแยกเชื้อชาติขึ้นมา

เนลสัน แมนเดลา: คุณนำจดหมายฉบับนี้ไปให้ท่านนายกรัฐมนตรีหรือเปล่า?

พยาน: นำไปให้

เนลสัน แมนเดลา: แล้วท่านนายกรัฐมนตรีได้ตอบจดหมายนี้หรือไม่?

พยาน: ท่านไม่ได้ตอบผู้เขียน

เนลสัน แมนเดลา: ท่านไม่ได้ตอบจดหมาย เอาละ คุณเห็นด้วยไหมว่าจดหมายฉบับนี้หยิบขยิบประเด็นที่มีผลกระทบอย่างรุนแรงต่อพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศนี้?

พยาน: ผมไม่เห็นด้วย

เนลสัน แมนเดลา: คุณไม่เห็นด้วยหรือ? คุณไม่เห็นด้วยว่าประเด็นสิทธิมนุษยชน ความเสมอภาคของพลเมือง เป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อประชาชนแอฟริกัน?

พยาน: เห็นด้วย มันเป็นอย่างนั้นจริงๆ

เนลสัน แมนเดลา: แล้วสิ่งเหล่านี้กล่าวถึงไว้ในจดหมายนี้หรือไม่?

พยาน: คิดว่ากล่าวถึง

เนลสัน แมนเดลา: ... คุณเห็นด้วยแล้วว่าจดหมายฉบับนี้หยิบยกประเด็นอย่างเช่น สิทธิที่จะได้รับเสรีภาพ ความเสมอภาคของประชาชน และอื่นๆ ใช่หรือไม่?

พยาน: ใช่ จดหมายฉบับนี้พูดถึง

เนลสัน แมนเดลา: เอาละ แน่นอนคุณรู้ว่าชาวแอฟริกันไม่ได้รับสิทธิตามที่เรียกร้องในจดหมายฉบับนี้ใช่หรือไม่? พวกเขาถูกปฏิเสธสิทธิเหล่านี้โดยรัฐบาล

พยาน: สิทธิบางอย่าง

เนลสัน แมนเดลา: ไม่มีชาวแอฟริกันเป็นสมาชิกสภาใช่หรือไม่?

พยาน: ใช่

เนลสัน แมนเดลา: ชาวแอฟริกันไม่สามารถเป็นสมาชิกสภาจังหวัด หรือสภาเทศบาลได้ ใช่หรือไม่?

พยาน: ใช่

เนลสัน แมนเดลา: ชาวแอฟริกันไม่มีสิทธิออกเสียงในประเทศนี้ ใช่หรือไม่?

พยาน: พวกเขาไม่มีสิทธิออกเสียงในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับรัฐสภา

เนลสัน แมนเดลา: ใช่ นั่นคือสิ่งที่ผมกำลังพูดถึง ผมกำลังพูดถึงรัฐสภาและองค์กรของรัฐบาลอื่นๆ สภาจังหวัด สภาเทศบาล พวกเขาไม่มีสิทธิออกเสียง ใช่หรือไม่?

พยาน: ใช่

เนลสัน แมนเดลา: คุณเห็นด้วยกับผมไหมว่าในประเทศที่เจริญแล้วใดๆ ในโลกนั้น มันเป็นเรื่องผิดที่นายกรัฐมนตรีไม่ตอบจดหมายที่หยิบยกประเด็นสำคัญที่กระทบต่อพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศนั้น คุณเห็นด้วยหรือไม่?

พยาน: ผมไม่เห็นด้วย

เนลสัน แมนเดลา: คุณไม่เห็นด้วยว่ามันเป็นเรื่องผิดปกติหรือที่นายกรัฐมนตรีจะไม่ใส่ใจกับจดหมายที่หยิบยกประเด็นสำคัญที่กระทบต่อพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศนั้น ?

พยาน: ท่านนายกรัฐมนตรีไม่ได้ไม่ใส่ใจกับจดหมายฉบับนี้

เนลสัน แมนเดลา: ตอบคำถามท่านนั้นนะครับ คุณมองว่าเป็นการสมควรหรือไม่ที่นายกรัฐมนตรีไม่ตอบสนองต่อคำร้องในประเด็นที่มีความสำคัญต่อพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศ? คุณคิดว่ามันเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องหรือไม่?

พยาน: ท่านนายกรัฐมนตรีตอบสนองต่อจดหมายฉบับนั้น

เนลสัน แมนเดลา: มร.บาร์นาร์ด ผมไม่อยากจะหยาบคายกับคุณ คุณจะตั้งใจตอบคำถามของผมได้ไหม คำถามคือว่า คุณเห็นด้วยหรือไม่ว่ามันเป็นการไม่สมควรที่สุดที่นายกรัฐมนตรีไม่ตอบจดหมายที่พูดถึงประเด็นสำคัญที่กระทบต่อคนส่วนใหญ่ของประเทศ?

มร.บาร์นาร์ดกับผมไม่เห็นพ้องกัน ในที่สุด เขาก็เพียงแค่พูดว่าน้ำเสียงของจดหมายฉบับดังกล่าวก้าวร้าวและไม่มีสัมมาคารวะ และด้วยเหตุนี้ท่านนายกรัฐมนตรีจึงไม่ตอบจดหมาย

ตลอดกระบวนการดังกล่าว อัยการและผู้พิพากษาท้องถิ่นสอบถามซ้ำแล้วซ้ำอีกถึงจำนวนพยานที่ผมตั้งใจจะเรียกมาให้ปากคำ ผมตอบอยู่แต่ว่า “ผมตั้งใจจะเรียกพยานมาให้ปากคำเท่ากับหรือมากกว่าที่รัฐเรียก” เมื่อรัฐสรุปสำนวนในตอนท้าย ห้องพิจารณาคดีก็เงียบกริบเนื่องจากคาดการณ์ว่าผมจะเริ่มดำเนินการแก้ต่าง ผมลุกขึ้นยืน และแทนที่จะเรียกพยานปากแรกของผมมาให้การ ผมกลับประกาศความจริงว่าผมจะไม่เรียกพยานมาให้การเลย และนั่นเป็นการสรุปคดีของผมอย่างห้วนๆ มีเสียงพึมพำในห้องพิจารณาคดีและอัยการก็ร้องอุทานออกมาว่า “พระเจ้า!”

ผมตั้งใจทำให้ศาลไขว้เขวตั้งแต่ตอนแรกเพราะผมรู้ว่าข้อกล่าวหาดังกล่าวถูกต้อง และคดีของรัฐหนักแน่น ผมไม่เห็นประเด็นที่จะพยายามเรียกพยานมาให้ปากคำและแก้ต่างให้ตนเอง ตลอดการซักค้านของผม ตลอดจนความพยายามที่จะบังคับให้ผู้พิพากษาถอนตัวนั้น ผมได้แถลงสิ่งที่ผมต้องการเกี่ยวกับความไม่ยุติธรรมของศาลไปแล้ว ผมไม่เห็นประโยชน์ใดๆ ในการเบิกตัวพยานเพื่อจะพิสูจน์บางอย่างที่ไม่อาจโต้แย้งได้

ผู้พิพากษาท้องถิ่นประหลาดใจในการกระทำของผม และถามผมด้วยความไม่อยากจะเชื่อว่า “คุณมีอะไรจะพูดอีกไหม?”

“ได้เท่าครับ ผมเรียนให้ทราบแล้วว่าผมไม่ได้ทำผิดอะไร”

“ท่านนั่นเองหรือที่จะพูด?”

“ได้เท่าครับ ถ้าหากผมมีอะไรจะพูดมากกว่านี้ ผมคงจะพูดไปแล้ว”

จากนั้น อัยการก็อ่านเอกสารของเขาอย่างตะกุกตะกัก พยายามที่จะเตรียมพร้อมสำหรับการแถลงบางอย่างซึ่งเขาไม่คาดมาก่อนว่าจะต้องแถลง เขาจึงแถลงต่อศาลเพียงสั้นๆ และขอให้ผู้พิพากษาท้องถิ่นตัดสินว่าผมมีความผิดในทั้งสองข้อหา จากนั้นศาลก็หยุดพักจนถึงวันรุ่งขึ้น ซึ่งผมจะมีโอกาสแถลงในสิ่งที่รู้กันว่าเป็นคำร้องเพื่อขอลดหย่อนโทษ ก่อนที่ผู้พิพากษาจะตัดสินคดี

เช้าวันรุ่งขึ้น ก่อนที่ศาลจะเริ่มกระบวนการ ผมกำลังคุยกับบ็อบ เฮปเปิล ซึ่งให้คำแนะนำเรื่องคดีกับผมอยู่ที่ห้องทำงานในห้องพิจารณาคดี และเรากำลังชมเชยว่าเมื่อวันก่อนสมัชชาใหญ่สหประชาชาติได้ลงมติให้ระงับการติดต่อค้าขายกับแอฟริกาใต้เป็นครั้งแรก บ็อบบอกกับผมด้วยว่ามีการก่อวินาศกรรมในพอร์ตอลิซาเบธและเดอร์บัน ทั้งเป็นการเฉลิมฉลองการลงมติของสหประชาชาติ และเป็น

การประท้วงการพิจารณาคดีผม เรากำลังคุยกันอยู่เรื่องนี้เมื่อ มร.บอช อัยการเข้ามาในห้องและขอให้บ๊อบออกไปจากห้อง

หลังจากที่บ๊อบออกไปแล้ว เขาก็พูดว่า “แมนเดลา ผมไม่อยากมาศาลเลยวันนี้ เป็นครั้งแรกในอาชีพของผมที่ผมรู้สึกถึงสิ่งที่ผมกำลังทำอยู่ มันเจ็บปวดที่ผมจะต้องขอให้ศาลส่งคุณไปเข้าห้องขัง” จากนั้นเขาก็ยื่นมือมาสัมผัสมือกับผมและแสดงความหวังว่าทุกอย่างจะกลับกลายเป็นดีสำหรับผม ผมขอบคุณสำหรับความเห็นใจของเขาและยืนยันกับเขาว่าผมจะไม่ลืมสิ่งที่เขาพูด

ทางการอยู่ในภาวะเตรียมพร้อมในวันนั้น ผู้ชนในห้องพิจารณาคดีดูเหมือนจะมากกว่าในวันแรกของคดี ที่นั่งสำหรับผู้ที่ไม่ใช่ชาวยุโรปจำนวนร้อยห้าสิบที่นั่งเต็มหมด วินน์มาปรากฏตัวในชุดกอลาเช่นเดียวกับญาติของผมจำนวนมากจากทรานส์เค ผู้เดินขบวนหลายร้อยคนยืนอยู่ห่างจากอาคารศาลไปหนึ่งช่วงถนน และที่นั่นดูเหมือนจะมีเจ้าหน้าที่ตำรวจมากพอๆ กับผู้ที่มาดูเหตุการณ์

เมื่อผมเดินเข้าไปในห้องพิจารณาคดี ผมก็ถูกปั๊นขาขึ้นพร้อมกับร้องว่า “อแมนเดลา!” ซึ่งก็มีเสียงรืออย่างหนักแน่นว่า “อินกาเวท!” ผู้พิพากษาทุบค้อนและร้องให้อยู่ในระเบียบ เมื่อศาลเงียบแล้ว ผู้พิพากษาก็สรุปข้อกล่าวหา จากนั้นผมก็มีโอกาสได้พูด

คำร้องขอลดหย่อนโทษของผมกินเวลากว่าชั่วโมง มันไม่ใช่คำร้องทางด้านศาลเลย โดยสิ้นเชิง แต่เป็นคำมั่นทางการเมือง ผมต้องการอธิบายให้ศาลฟังว่าผมกลายมาเป็นคนอย่างที่เป็นอยู่ได้อย่างไรและทำไม ทำไมผมจึงทำในสิ่งที่ได้ทำลงไป และถ้าหากมีโอกาส ทำไมผมจึงจะทำเช่นนั้นอีก

เมื่อหลายปีก่อน ตอนที่ผมยังเป็นเด็กถูกเลี้ยงดูในหมู่บ้านของผมในทรานส์เค ผมฟังผู้สูงอายุของเผ่าบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับอดีตที่แสนสุขก่อนที่คนขาวจะเดินทางมาถึง ตอนนั้น ประชาชนของเราอยู่กันอย่างสงบสุข ภายใต้การปกครองแบบประชาธิปไตยของกษัตริย์ของพวกเขาและอมาพาคาติ ของพวกเขา (ตามตัวอักษรแปลว่า “ผู้อยู่ภายใน” แต่หมายถึงผู้ที่มีตำแหน่งใกล้ชิดกับกษัตริย์มากที่สุด) และเคลื่อนไหวขึ้นเหนือลงใต้ไปทั่วประเทศได้อย่างเสรี และด้วยความมั่นใจ ปราศจากการอนุญาตหรือสิ่งกีดขวางใดๆ ประเทศเป็นของเรา ทั้งโดยชื่อและโดยสิทธิ เราครอบครองที่ดิน ป่าไม้ แม่น้ำ เราค้นความอุดมสมบูรณ์ของเรา เราดูแลดินและความมั่งคั่งทั้งปวงของประเทศทั้งดงามแห่งนี้ เราจัดตั้งและบริหารรัฐบาลของเราเอง เราควบคุมกองกำลังของเราเอง และเราจัดรูปองค์กรการค้าและพาณิชย์ของเราเอง ผู้สูงอายุจะเล่านิทานเกี่ยวกับสงครามป้องกันปิตุภูมิ ที่ต่อสู้โดยบรรพบุรุษของเรา รวมทั้งเล่าเรื่องการกระทำที่กล้าหาญของนายพลและทหารต่างๆ ในวันเวลาแห่งมหากาพย์เหล่านี้...

โครงสร้างและองค์กรของสังคมแอฟริกันในยุคต่างๆในประเทศแห่งนี้
ประทับใจผมมาก และมีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนาการของมุมมองทางการเมือง
ของผม ที่ดิน ซึ่งในตอนนั้นเป็นแหล่งสำคัญของผลผลิต เป็นของทั้งเผ่าและไม่มี
ปัจเจกชนใดเป็นเจ้าของได้เลย ไม่มีชนชั้น ไม่มีคนรวยหรือคนจน และไม่มีการ
แสวงประโยชน์ของมนุษย์โดยมนุษย์ ทุกคนมีเสรีและเท่าเทียม และนี่คือพื้นฐาน
ของการปกครอง การตระหนักในหลักการทั่วไปเหล่านี้ได้แสดงไว้ในรัฐธรรมนูญ
ของสภา ซึ่งเรียกแตกต่างกันไปว่า “อิมบิโซ” หรือ “ปิโซโซ” หรือ “คโกทลา” ซึ่ง
กำกับกิจการของเผ่า สภาดังกล่าวนี้เป็นประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์จนกระทั่ง
สมาชิกทุกคนของเผ่าสามารถจะเข้าร่วมในการปรึกษาหารือของสภาได้ หัวหน้า
และผู้ได้ปกครอง นักรบและหมอผี ต่างเข้าร่วม และพยายามจะมีอิทธิพลต่อการ
ตัดสินใจของสภา มันเป็นเรื่องที่มีน้ำหนักและมีอิทธิพลมากจนกระทั่งเผ่าไม่
สามารถจะทำเรื่องที่สำคัญใดๆโดยไม่อ้างถึงสภาแห่งนี้

ในสังคมเช่นนั้นมีความล้าหลังและไม่มั่นคงอยู่มาก และแน่นอนว่าไม่
สามารถจะตอบสนองความต้องการของยุคปัจจุบันนี้ได้ แต่ในสังคมเช่นนั้น
ประกอบไปด้วยเชื้อของประชาธิปไตยแบบสุดขั้ว ซึ่งไม่มีใครจะถูกทำให้เป็น
ทาสหรือผู้รับใช้ได้ และในสังคมนั้น ความยากจน ความต้องการหรือความไม่
ปลอดภัย จะไม่มีอีกต่อไป นี่คือนิเวศวิทยาซึ่งแม้จนกระทั่งถึงวันนี้ ยังเป็นแรง
ผลักดันผมและเพื่อนร่วมงานของผม ในการต่อสู้ทางการเมืองของเรา

ผมบอกกับศาลาว่าผมเข้าร่วมในเอเอ็นซีได้อย่างไร และนโยบายของเอเอ็นซีที่ยึดถือระบบ
ประชาธิปไตย และการไม่แบ่งแยกเชื้อชาติสะท้อนถึงความเชื่ออย่างลึกซึ้งของผมในเรื่องดัง
กล่าวอย่างไร ผมอธิบายว่าในฐานะทนายความ มีบ่อยครั้งที่ผมจำเป็นต้องเลือกระหว่างการ
ปฏิบัติตามกฎหมายหรือทำตามความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเอง

ผมสามารถกล่าวได้ว่า ชั่วชีวิตของชาวแอฟริกันที่มีความคิดในประเทศนี้ผลักดัน
เขาอยู่ตลอดเวลาไปสู่ความขัดแย้งระหว่างความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองด้าน
หนึ่ง กับกฎหมายอีกด้านหนึ่ง นี่ไม่ใช่ความขัดแย้งที่เป็นลักษณะเฉพาะของประเทศ
นี้ ความขัดแย้งดังกล่าวเกิดกับคนที่มีความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เกิดกับคนที่คิดและรู้สึก
อย่างลึกซึ้งในทุกประเทศ เมื่อเร็วๆนี้ในสหราชอาณาจักร ขุนนางคนหนึ่งของราชาณา
จักรคือเอิร์ล (เบอร์เทรอนด์) รัสเซล ซึ่งอาจจะเป็นนักปรัชญาที่ได้รับความ
เคารพมากที่สุดคนหนึ่งของโลกตะวันตก ก็ถูกพิพากษาและต้องโทษสำหรับการ
กระทำความผิดเกี่ยวกับที่ผมถูกพิจารณาคืออยู่ต่อหน้าท่านทั้งหลายในวันนี้ เนื่องจาก

เขาทำตามความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองและทำทนายกฎหมาย ด้วยการประท้วง
ต่อต้านนโยบายเรื่องอาวุธนิวเคลียร์ที่ถูกนำมาใช้โดยรัฐบาลของเขา เขาไม่อาจทำ
อย่างอื่นได้นอกจากจะคัดค้านกฎหมายและจะต้องรับผลร้ายที่ตามมาจากการกระทำดัง
กล่าว เช่นเดียวกับที่ผมก็ไม่อาจทำอย่างอื่นได้ และเช่นเดียวกับชาวแอฟริกันจำนวนมาก
มากในประเทศนี้ กฎหมายที่นำมาใช้ กฎหมายที่ได้รับการพัฒนามาเป็นระยะเวลายาว
นานในประวัติศาสตร์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายที่ถูกเขียนและออกแบบโดย
รัฐบาลชาตินิยม นั้น เป็นกฎหมายซึ่งไร้ศีลธรรม ไม่ยุติธรรม และไม่อาจทนได้ ใน
ทัศนะของพวกเรา ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของเราบอกเราว่าเราต้องประท้วงกฎหมายดัง
กล่าว บอกเราว่าเราต้องคัดค้านมัน และบอกเราว่าเราต้องพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงมัน....
ผมคิดว่า คนเราไม่สามารถจะนั่งเฉยอยู่โดยไม่ทำอะไร ไม่พูดอะไร ไม่ตอบโต้
ต่อความไม่ยุติธรรม ไม่ประท้วงต่อต้านการกดขี่ ไม่ต่อสู้เพื่อสังคมที่ดีและชีวิตที่ดี
ตามแบบที่เขามอง

ผมแจกแจงอย่างละเอียดถึงช่วงเวลาที่รัฐบาลใช้กฎหมายเพื่อขัดขวางชีวิตผม อาชีพและงานทางการเมือง
ของผม ซึ่งมีอยู่หลายครั้งหลายครา โดยใช้คำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมือง ขู่จำกัด และ
การพิจารณาคดีต่างๆ

ผมถูกทำให้เป็นอาชญากรเพราะกฎหมาย ไม่ใช่เพราะสิ่งที่ผมทำลงไป แต่เพราะ
สิ่งที่ผมยืนหยัดต่อสู้เพื่อให้ได้มา เพราะสิ่งที่ผมคิด เพราะความรู้สึกผิดชอบชั่วดี
ของผม จะมีใครสงสัยบ้างไหมว่า สิ่งเหล่านั้นจะทำให้คนๆหนึ่งกลายเป็นคนนอก
กฎหมายของสังคมไปได้? จะมีใครเคยคิดอยากรู้บ้างไหมว่า คนที่ถูกทำให้เป็นคนนอก
กฎหมายโดยรัฐบาลเช่นนั้น ควรจะเตรียมพร้อมเพื่อใช้ชีวิตอย่างคนนอกกฎหมาย
อย่างที่ผมได้เข้ามาเป็นเวลาหลายเดือน ตามหลักฐานที่ปรากฏแก่ศาลแห่งนี้

มันไม่ใช่เรื่องง่ายสำหรับผมในช่วงเวลาที่ผ่านมามีที่ต้องแยกตัวเองจาก
ภรรยาและลูกๆของผม ต้องกล่าวคำอำลาว์วันคืนแสนดีเก่าๆ ซึ่งเมื่อสิ้นสุดวัน
อันเหน็ดเหนื่อยที่สำนักงาน ผมสามารถจะรอเวลาที่จะได้อยู่ร่วมกับครอบครัวที่
โต๊ะทานอาหารเย็น แทนที่จะใช้ชีวิตอย่างคนที่ถูกตามล่าอย่างไม่หยุดหย่อนจาก
เจ้าหน้าที่ตำรวจ ใช้ชีวิตแยกจากผู้คนที่มีสนิทสนมที่สุด ในประเทศของผมเอง ต้อง
เผชิญกับอันตรายจากการสืบเสาะและจับกุมอยู่ไม่หยุดหย่อน นี่เป็นชีวิตที่ยาก
ลำบากกว่าการต้องโทษจำคุกเป็นไหนๆ ไม่มีใครที่มีสติสัมปชัญญะจะสมัครใจ
เลือกชีวิตเช่นนั้นแทนที่จะใช้ชีวิตปกติธรรมดา ได้อยู่กับครอบครัว และมีชีวิต

ทางสังคมดังที่ดำรงอยู่ในทุกชุมชนที่มีความเจริญ

แต่เมื่อเวลานั้นมาถึง อย่างที่มันมาถึงในชีวิตผม เมื่อคนๆ หนึ่งถูกปฏิเสธ สิทธิที่จะใช้ชีวิตแบบปกติธรรมดา เมื่อเขาได้แต่ใช้ชีวิตอย่างคนนอกกฎหมาย เพราะรัฐบาลได้ประกาศใช้กฎหมายเพื่อยึดยึดสถานะนอกกฎหมายให้กับเขา ผมถูกผลักดันไปสู่สถานการณ์นี้ และผมไม่เสียใจที่ตัดสินใจอย่างที่ได้ตัดสินใจ ไป คนอื่นๆจะถูกผลักดันให้เป็นเช่นเดียวกับที่ผมเป็นอยู่ในประเทศนี้ โดยพลัง ผลักดันเดียวกันของการตามประหัดประหารโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ และของการ บริหารงานของรัฐบาล ผมแน่ใจเช่นนั้น

ผมนับจำนวนครั้งที่เราได้ร้องทุกข์ต่อรัฐบาล และจำนวนครั้งที่เราถูกละเลยหรือถูกปิดซึ่งเท่ากันพอดี ผมอธิบายว่าการรวมกันประท้วงไม่ไปเลือกตั้งเมื่อปีค.ศ.1961 นั้นเป็นที่พึงสุทธ้ายของเราหลังจากที่รัฐบาลไม่ได้แสดงให้เห็นว่าได้ดำเนินการใดๆ ไม่ว่าจะเป็นการเจรจากับเราหรือดำเนินการตามข้อเรียกร้องของเรา รัฐบาลนั่นเองที่เป็นผู้ยั่วให้เกิดความรุนแรงขึ้น ด้วยการใช้ความรุนแรง เข้าจัดการกับข้อเรียกร้องที่ปราศจากความรุนแรงของเรา ผมอธิบายว่าจากการกระทำของรัฐบาล เหล่านั้นนั่นเองที่ทำให้เรานำวิธีการรุนแรงมากขึ้นมาใช้ ผมบอกว่าผมได้รับสิทธิพิเศษมาตลอด ชีวิตการเมืองของผมโดยได้ต่อสู้เคียงบ่าเคียงไหล่กับเพื่อนร่วมงานที่มีความสามารถและความทุ่มเท เหนือกว่าผมมากนัก คนอื่นๆ หลายคนได้รับโทษทัณฑ์อันเนื่องมาจากความเชื่อของพวกเขามาก่อนหน้าผม และอีกหลายคนจะได้รับโทษทัณฑ์ดังกล่าวหลังจากผม

ก่อนการตัดสินใจคดี ผมได้แจ้งต่อศาลว่า ไม่มีสิ่งใดที่จะมาเปลี่ยนแปลงการอุทิสตนต่อการต่อสู้ของผม

ได้เท่าครับ ผมไม่เชื่อว่าศาลแห่งนี้ควรจะตัดสินลงโทษผมในความผิดที่ผมถูก กล่าวหา ด้วยความเชื่อที่ว่า การลงโทษดังกล่าวจะสามารถเปลี่ยนแปลงการกระทำ คนที่ทำตามสิ่งที่ตนคิดว่าถูกต้องได้ ประวัติศาสตร์ได้แสดงให้เห็นแล้วว่าการ ลงโทษไม่สามารถเปลี่ยนแปลงคนได้ เมื่อความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของเขาถูก ปลุกเร้า เช่นเดียวกัน การลงโทษก็จะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงประชาชนของผม หรือเพื่อนร่วมงานที่ผมได้เคยร่วมงานมาก่อนได้

ผมพร้อมที่จะยอมรับโทษทัณฑ์ แม้ว่าผมจะรู้ดีว่าสถานการณ์ของชาว แอฟริกันในกลุ่มในประเทศนี้มันเข้มข้นและสิ้นหวังเพียงไร ผมเคยติดคุกเหล่านี้ มาก่อน และรู้ดีว่าการแบ่งแยกเชื้อชาติที่มีต่อชาวแอฟริกัน แม้แต่หลังกำแพงคุก นั้น มันรุนแรงเพียงใด.... อย่างไรก็ตาม สิ่งเหล่านี้ไม่ได้ทำให้ผมหรือคนอื่นๆ ที่เหมือนกับผมหันเหไปจากแนวทางที่พวกเราเดินไปได้ เนื่องจากสำหรับมนุษย์

แล้ว เสรีภาพในผืนแผ่นดินของตนเองเป็นเป้าหมายสูงสุดของพวกเขา ซึ่งไม่มี
สิ่งใดที่จะสามารถทำให้คนเหล่านั้นยุติการต่อสู้ได้ สิ่งที่มีพลังมากกว่าความกลัว
ของผมเกี่ยวกับสภาพที่น่าเลวร้ายที่ผมอาจจะต้องเผชิญในคุก ก็คือความเกลียด
ที่ผมมีต่อสภาพการณ์อันเลวร้ายที่ประชาชนของผมต้องเผชิญอยู่ภายนอกคุก
ทั่วประเทศแห่งนี้....

คำพิพากษาใดที่ได้ทำให้เห็นสมควรที่จะลงโทษผมสำหรับอาชญากรรม
ที่ผมถูกกล่าวหาต่อศาลแห่งนี้ ได้โปรดเชื่อมั่นว่าเมื่อผมรับโทษครบกำหนดแล้ว
ผมจะยังคงเคลื่อนไหวต่อไปเหมือนกับที่มนุษย์ทั่วไปจะเคลื่อนไหวตามความรู้สึก
ผิดชอบชั่วดีของตนเอง เมื่อผมพ้นจากการรับโทษทัณฑ์นั้นแล้ว ผมจะคงเคลื่อนไหว
ต่อไปด้วยความไม่ชอบการแบ่งแยกเชื้อชาติต่อประชาชนของผม เพื่อที่จะต่อสู้ต่อไป
อย่างดีที่สุดเท่าที่จะทำได้เพื่อขจัดความไม่ยุติธรรมดังกล่าว จนกระทั่งมันหมดไป
ในที่สุดและตลอดไป...

ผมได้ทำหน้าที่ของผมต่อประชาชนของผมและต่อแอฟริกาใต้ ผมไม่สงสัย
เลยว่าอนุชนรุ่นหลังจะประกาศว่าผมเป็นผู้บริสุทธิ์ และว่าอาชญากรที่ควรจะถูก
นำมาขึ้นศาลแห่งนี้ควรจะเป็นสมาชิกของรัฐบาลมากกว่า

เมื่อผมกล่าวจบ ผู้พิพากษาก็สั่งให้หยุดพักเป็นเวลาสิบนาทีก่อนการพิจารณาคดีคดี ผมหันไป
มองฝูงชนก่อนที่จะเดินออกจากห้องพิจารณาคดีไป ผมไม่ได้คิดว่าตัวเองจะได้รับการลดหย่อน
โทษ สิบนาทีก่อนต่อมาผู้พิพากษาก็ประกาศคำตัดสินต่อศาลซึ่งขณะนั้นมีความตึงเครียดมาก คือจำ
คุกสามปีสำหรับความผิดฐานยุยงให้ประชาชนประท้วงหยุดงาน และสองปีสำหรับความผิดฐาน
เดินทางออกนอกประเทศโดยไม่มีหนังสือเดินทาง รวมทั้งหมดคือโทษจำคุกห้าปี มีเสียงฮือฮาใน
หมู่ผู้เข้าฟังการพิจารณาคดี เมื่อศาลลุกขึ้นยืน ผมก็หันไปทางที่นั่งผู้เข้าฟังคดีแล้วชูกำปั้นขึ้นอีกครั้ง
พร้อมกับตะโกนว่า “อแมนดลา!” สามครั้ง จากนั้นฝูงชนก็เริ่มร้องเพลงชาติอันไพเราะของเราคือ
เพลง “อินโคซิ ชิเคเลลิ แอฟริกา” ประชาชนร้องเพลงและเต้นรำ พวกผู้หญิงส่งเสียงคร่ำครวญเมื่อ
ผมถูกนำตัวออกไป ความสับสนอลหม่านในหมู่ผู้ชมทำให้ผมลืมหันไปชั่วขณะว่าผมกำลังเดินทาง
ไปคุก เพื่อรับโทษซึ่งถือว่ารุนแรงที่สุดที่เคยมีในแอฟริกาใต้ในขณะนั้นสำหรับนักโทษทางการเมือง

ที่ชั้นล่าง ผมได้รับอนุญาตให้อาล่าสั้นๆ กับวินนี่ ซึ่งตอนนี้เธอไม่ได้มีท่าทีเศร้าโศก เธอมี
ขวัญกำลังใจสูงและไม่ร้องไห้เลย เธอจะมีความเชื่อมั่น เป็นเหมือนสหายพอๆ กับเป็นภรรยา เธอ
ตั้งใจแน่วแน่ที่จะทำให้ผมเข้มแข็ง ขณะที่ผมถูกพาตัวขึ้นรถตู้ตำรวจออกไป ผมยังได้ยินเสียง
ประชาชนที่ด้านนอกร้องเพลง “อินโคซิ ชิเคเลลิ แอฟริกา” อยู่เลย

คุณไม่เพียงแต่จะปลี่ยนเสรีภาพของคุณไปเท่านั้น แต่มันยังพยายามจะพรากเอกลักษณ์ของคุณไปจากคุณอีกด้วย ทุกคนจะสวมเครื่องแบบ กินอาหารเหมือนกัน ทำตามตารางเวลาเดียวกัน สามารถให้คำจำกัดความได้ว่ามันเป็นภาวะอำนาจนิยมแบบเบ็ดเสร็จที่ไม่ยอมรับการเป็นอิสระและความเป็นปัจเจกบุคคล ในฐานะนักสู้เพื่อเสรีภาพและในฐานะคนๆ หนึ่ง เราจะต้องต่อสู้กับความพยายามของคุณที่จะปลี่ยนสิ่งเหล่านี้ไปจากเรา

จากสำนักงานศาล ผมถูกนำตัวไปยัง ฟริทอเรีย โดเคิล ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ทำด้วยอิฐสีแดงทึบๆ ที่ผมรู้จักเป็นอย่างดี แต่ตอนนี้ผมเป็นนักโทษที่ถูกตัดสินคดีแล้วไม่ใช่ นักโทษรอการพิจารณาคดีอีกต่อไป และผมก็ได้รับการปฏิบัติโดยปราศจากความเคารพแม้แต่น้อย ต่างจากที่นักโทษที่รอการพิจารณาคดีได้รับ ผมถูกสั่งให้ถอดเสื้อผ้าออกและในที่สุดพันเอกจาต็อบส์ก็สามารถยึดการอสของผมไปได้ ผมได้รับเครื่องแบบมาตรฐานของนักโทษสำหรับชาวแอฟริกันคือ กางเกงขาสั้นหนึ่งตัว เสื้อเชิ้ตสีทึบๆ หนึ่งตัว เสื้อคลุมที่ทำจากผ้าใบหนึ่งตัว ถุงเท้าหลายคู่ รองเท้าแตะและหมวกเก็บทำจากผ้าหนึ่งใบ มีแต่ชาวแอฟริกันเท่านั้นที่ได้รับแจกกางเกงขาสั้น เนื่องจากมีแต่ชาวแอฟริกันเท่านั้นที่ถูกมองจากเจ้าหน้าที่ว่าเป็น “เด็ก”

ผมแจ้งต่อเจ้าหน้าที่ว่าจะไม่มีวันใส่กางเกงขาสั้นและบอกพวกเขาว่าผมพร้อมที่จะไปประท้วงเรื่องนี้ต่อศาล ในเวลาต่อมา เมื่อผมได้รับอาหารเย็นซึ่งเป็นโจ๊กเย็นๆ เหนียวๆ กับน้ำตาลอีกครั้งซั่ช่นา ผมก็ปฏิเสธที่จะกิน พันเอกจาต็อบส์พิจารณาคำร้องเรียนของผมอย่างจริงจังและมีข้อเสนอว่า ผมสามารถใส่กางเกงขาสั้นและกินอาหารตามที่ผมต้องการได้ ถ้าผมยอมถูกขังเดี่ยว "เรากำลังจะนำคุณไปขังรวมกับนักโทษการเมืองอื่นๆ" เขาบอก "แต่ตอนนี้คุณจะต้องอยู่คนเดียวแล้ว ผมหวังว่าคุณจะชอบ" ผมรีบปากกับเขาว่าผมยอมที่จะถูกขังเดี่ยวถ้าหากว่าได้ใส่เสื้อผ้าและกินอย่างที่ผมเลือก

สองสามสัปดาห์ต่อมา ผมก็ถูกขังอยู่โดดเดี่ยวโดยสิ้นเชิง ผมไม่ได้เห็นหน้าและไม่ได้ยินเสียงนักโทษคนอื่นๆ เลย ผมถูกขังอยู่แต่ในห้องขังวันละยี่สิบสามชั่วโมง โดยได้ออกมาออกกำลังกายครึ่งชั่วโมงในตอนเช้าและอีกครั้งครึ่งชั่วโมงในตอนเย็นเท่านั้น ผมไม่เคยอยู่โดดเดี่ยวมาก่อนเลย ดังนั้นทุกชั่วโมงจึงดูยาวนานราวกับเป็นปี ไม่มีแสงสว่างตามธรรมชาติส่องเข้ามาในห้องขังของผม มีแต่หลอดไฟที่เผาอยู่เหนือศีรษะวันละยี่สิบสี่ชั่วโมง ผมไม่มีนาฬิกาข้อมือและมักจะคิดว่ามันเป็นเวลาเที่ยงคืนเมื่อมันเป็นเพียงช่วงบ่ายเท่านั้น ผมไม่มีอะไรจะอ่าน ไม่มีอะไรจะใช้เขียน และไม่รู้จะเขียนบนอะไร ไม่มีคนจะพูดคุย จิตใจเริ่มจะแปรปรวนและเริ่มต้องการมีสิ่งภายนอกมาสร้างความสนใจ ผมได้รู้จักคนหลายคนที่ยอมรับการโบยครั้งโหดแทนการถูกขังเดี่ยว หลังจากที่ถูกโดดเดี่ยว

เป็นเวลาหนึ่ง ผมก็โยยหาเพื่อนแม่แต่จากเมลงในห้องขังของผม ถึงขั้นที่เกือบจะชวนแมลงสาบคุยด้วย

ผมมีผู้คุมชาวแอฟริกันวัยกลางคนอยู่คนหนึ่งซึ่งผมจะเห็นเขาอยู่บ่อยๆ วันหนึ่งผมพยายามจะให้สินบนเขาเป็นแอปเปิ้ลลูกหนึ่งเพื่อให้เขาพูดคุยกับผม “บาบา” ผมเรียกเขาซึ่งหมายถึงพ่อและเป็นการแสดงความเคารพ “ผมเอาแอปเปิ้ลให้คุณได้ไหม?” เขาหันหน้าหนี และได้แต่นั่งเงียบเมื่อผมชวนคุย ในที่สุดเขาก็พูดขึ้นว่า “พ่อหนุ่ม คุณต้องการกางเกงขาสั้นและอาหารที่ดีขึ้นตอนนี้คุณก็ได้แล้วนี้ แล้วยังไม่มีความสุขอีกหรือ” เขาพูดถูก ไม่มีอะไรที่จะพรากความเป็นมนุษย์ไปจากคุณได้มากไปกว่าการที่ไม่มีเพื่อนมนุษย์ด้วยกันจะเสวนาด้วย หลังจากนั้นอีกสองสามสัปดาห์ผมก็กลืนความหึงหวั่นของตัวเอง และบอกกับพันเอกจาค็อปส์ว่าผมอยากแลกกางเกงขาสั้นของผมกับการได้มีเพื่อนบ้าง

ในช่วงเวลาเหล่านั้น ผมมีเวลามากมายที่จะครุ่นคิดถึงโชคชะตาของตนเอง สถานที่ของนักสู้เพื่อเสรีภาพก็อยู่เคียงข้างประชาชนของเขา ไม่ใช่อยู่หลังลูกกรง ความรู้และการติดต่อสัมพันธ์ที่ผมได้มาจากการเดินทางไปในประเทศต่างๆ ในแอฟริกาเมื่อเร็วๆ นี้กำลังจะถูกขังไว้ แทนที่จะถูกใช้ในการต่อสู้ ผมหงุดหงิดกับความจริงที่ว่าความเชี่ยวชาญของผมจะไม่ได้ถูกใช้ไปในการสร้างกองทัพแห่งเสรีภาพ

ในไม่ช้าผมก็เริ่มประท้วงอย่างจริงจังต่อสภาพการณ์ของผม และเรียกร้องให้ย้ายผมไปรวมกับนักโทษการเมืองคนอื่นๆ ที่ปริทอเรีย โลเคิล ในบรรดาคนเหล่านั้นมีโรเบิร์ต โซบูกเว รวมอยู่ด้วย ข้อเรียกร้องของผมได้รับการพิจารณาในที่สุด ตามมาด้วยคำเตือนอันเฉียบขาดของพันเอกจาค็อปส์ ว่าถ้าหากผมกลับไปสู่แนวทางกระด้างกระเดื่องอีก ผมจะต้องเตรียมรับผลร้ายที่จะเกิดขึ้น ผมไม่คิดว่าผมจะเคยตั้งตารอคอยที่จะกินโจ๊กถ้วยเย็นๆ มากขนาดนั้นมาก่อนเลยในชีวิต

* * *

นอกเหนือจากความต้องการที่จะมีเพื่อนแล้ว ผมยังอยากจะพูดคุยกับโซบูกเวและคนอื่นๆ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในพีเอซี เนื่องจากผมคิดว่าในคุกเราอาจจะแสวงหาเอกภาพร่วมกันได้ซึ่งนอกคุกเราจะไม่สามารถทำได้ สภาพของคุคนั้นไม่เอื้ออำนวยต่อการโต้เถียงและทำให้คนเรามองเห็นสิ่งที่ทำให้พวกเขารวมกันได้มากกว่าสิ่งที่แบ่งแยกพวกเขา

เมื่อผมถูกนำตัวไปยังสนามหญ้าร่วมกับคนอื่นๆ เราก็ออกกำลังกายอย่างอบอุ่น นอกจากโซบูกเวแล้วยังมีจอห์น เกทเซเว ซึ่งเป็นสมาชิกชั้นนำของสภาชาวแอฟริกันได้ของสหภาพแรงงานอารอน โมเลทเท สมาชิกคนหนึ่งของเอเอ็นซีซึ่งทำงานให้กับนิว เอจ และสตีเฟน เทฟู สมาชิกสหภาพแรงงานซึ่งเป็นคอมมิวนิสต์คนสำคัญและยังเป็นสมาชิกของพีเอซีด้วย โรเบิร์ตขอให้ผมเล่าเรื่องการเดินทางเยือนแอฟริกาของผมให้พวกเขาฟังซึ่งผมก็เล่าให้ฟังด้วยความยินดี ผมเน้นใน

ประเด็นที่ว่าทั้งฟีเอซีและเอเอ็นซีถูกมองอย่างไรในสายตาของประเทศแอฟริกาอื่นๆ ตอนท้ายของการเล่าเรื่องของผม ผมบอกว่ามีบางประเด็นที่ผมอยากให้พวกเราพิจารณากัน แต่หลังจากที่ยอมให้โซบูกเวกับผมได้ใกล้ชิดกันบ้าง ต่อมาเจ้าหน้าที่ที่สร้างความเจ็บปวดโดยการแยกเราจากกัน พวกเราอาศัยอยู่ในห้องขังเดี่ยวเรียงรายกันไปตามระเบียบ และโซบูกเวกับผมถูกขังอยู่ท้ายสุดคนละฝั่งกัน

บางครั้งบางครั้งเรามีโอกาสได้พูดคุยกันขณะที่เรานั่งติดกันบนพื้นสนามของคุกเพื่อเขียนและปะชุนลงจดหมายแก่ที่ขาดหลุครุ่ย ผมนับถือโซบูกเวมาตลอด และเห็นว่าเขาเป็นคนที่ไม่มากไม่น้อยและมีเหตุผล แต่เรามีความแตกต่างกันอย่างมากเกี่ยวกับประเด็นหลักในตอนนั้น คือสภาพภายในคุก โซบูกเวเห็นว่าการต่อสู้เกี่ยวกับสภาพอันเลวร้ายในคุกเท่ากับเป็นการยอมรับสิทธิของรัฐที่จะจับคนๆ นั้นเข้าคุกตั้งแต่แรก ผมตอบได้ว่ามันเป็นเรื่องที่ยอมรับไม่ได้ที่จะอยู่ในสภาพที่ด้อยค่าและนักโทษการเมืองในประวัติศาสตร์ต่างก็เห็นว่ามันเป็นส่วนหนึ่งในหน้าที่ของพวกเขาที่จะต่อสู้เพื่อให้มีการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ในคุก โซบูกเวตอบได้ว่าสภาพความเป็นอยู่ในคุกจะไม่มีวันเปลี่ยนถ้าหากประเทศไม่เปลี่ยน ผมเห็นด้วยอย่างยิ่งกับสิ่งนี้ แต่ผมก็ยังไม่เห็นว่าทำไมเราจึงจะต้องป้องกันตัวเองไม่ให้ต่อสู้กับสิ่งเดียวที่เราสามารถจะต่อสู้ได้ในขณะนี้ เราไม่เคยมีความเห็นตรงกันในเรื่องนี้ แต่เราก็มีความคืบหน้าเมื่อเรายื่นจดหมายร่วมกันแก่เจ้าหน้าที่บัญชาการเรือนจำร้องเรียนเกี่ยวกับสภาพของคุก

โซบูกเวไม่เคยหมดกำลังใจในคุก แต่ในพริทอเรีย โดเคิลเขาค่อนข้างอ่อนไหวและจีโมโห และผมว่าเป็นเพราะสติเฟื่อง เทฟู เทฟูชอบเข้าเหย้าเหยื่อ ล้อเล่น เหน็บแนม และทำท่ายโซบูกเว แม้แต่ในช่วงเวลาที่ดีที่สุด เทฟูก็นับว่าเป็นคนที่ยากจะคบหาด้วย คือเขาเป็นคนไม่อยู่กับร่องกับรอย ชอบการโต้แย้ง ยกตนข่มท่าน เขาเป็นคนพูดจาชัดเจน มีความรู้ดี และเชี่ยวชาญในเรื่องประวัติศาสตร์ของรัสเซีย เหนือสิ่งอื่นใด เขาเป็นนักต่อสู้ แต่เขาจะต่อสู้กับทุกคน แม้แต่เพื่อนของเขาเอง เทฟูกับโซบูกเวทะเลาะกันทุกวัน

ผมชอบถกกับโซบูกเวในเรื่องเกี่ยวกับนโยบาย และหนึ่งในประเด็นที่ผมหยิบยกขึ้นมากับเขาก็คือคำขวัญของฟีเอซีที่ว่า “เสรีภาพในปี 1963” ตอนนั้นเป็นปีค.ศ. 1963 แล้วและยังไม่เห็นมีเสรีภาพที่ไหนเลย “น้องชาย” ผมพูดกับโซบูกเว “ไม่มีอะไรจะอันตรายไปกว่าการที่ผู้นำเรียกร้องในสิ่งที่เขารู้ว่าไม่สามารถทำได้ มันก่อให้เกิดความหวังผิดๆ ในหมู่ประชาชน”

ผมพูดเรื่องนี้ด้วยท่าทีที่ให้ความเคารพอย่างที่สุด แต่เทฟูกวนใจโอกาสนี้ด่าว่าโซบูกเว “บ๊อบ นายได้คู่ประทีปสมน้ำสมเนื้อกันแล้ว นายก็รู้ว่าแมนเดลาพูดถูก” เทฟูพูดต่อในทำนองนี้ สร้างความรำคาญให้กับโซบูกเวจนถึงขนาดที่เขาต้องบอกกับเทฟูว่า “อย่ามายุ่งกับผมได้ไหม” แต่เทฟูก็ยังไม่ยอมหยุด “บ๊อบ ประชาชนกำลังรอคอยนายอยู่ พวกเขาจะฆ่านายเพราะว่านายหลอกลวงพวกเขา นายมันก็แค่มือสมัครเล่น บ๊อบ นายไม่ใช่ นักการเมืองที่แท้จริง”

เทพพยายามอย่างที่สุดที่จะบันทึกการสนับสนุนผมเช่นกัน ทุกๆ เช้าเมื่อผู้คุมมาเยี่ยมเรา เขาจะบันทึกผู้คุมเกี่ยวกับบางอย่าง เช่นอาหาร สภาพความเป็นอยู่ ความร้อนหรือความเย็น วันหนึ่งเจ้าหน้าที่ก็พูดกับเทพว่า “นี่นาย ทำไมนายบันทึกเช้าล่ะ?”

“ผมบันทึกเพราะว่ามันเป็นหน้าที่ของผมที่จะบันทึก” สตีฟบอก

“คูแมนเดลาเขาสี เขาไม่ได้บันทึกวัน”

“อ้อ” เทพพูดขึ้นด้วยความไม่พอใจ “แมนเดลาเป็นเด็กผู้ชายเล็กๆ คนหนึ่งที่กลัวคนผิวขาว ผมไม่รู้ด้วยซ้ำว่าเขาเป็นใคร เช้าวันหนึ่ง ผมตื่นขึ้นมาและก็พบว่าหนังสือพิมพ์ทุกฉบับพูดว่า

“แมนเดลา แมนเดลา แมนเดลา” และผมก็พูดกับตัวเองว่า “นายแมนเดลาคนนี้นั้นเป็นใครกันนะ?” ผมจะบอกคุณให้ว่าแมนเดลาเป็นใคร เขาเป็นตัวละครที่ถูกสร้างขึ้นโดยพวกนาย เพื่อประโยชน์บางอย่างที่ผมเองก็ไม่เข้าใจ นั่นแหละแมนเดลาละ!”

* * *

วอลเตอร์ ชิชูลู มาอยู่ร่วมกับพวกเราเป็นเวลาสองสัปดาห์ เขาถูกพิจารณาคดีในโจฮันเนสเบิร์กข้อหาช่วยผู้ให้ทุนงานประท้วงขณะที่ผมอยู่ในพริทอเรีย โดเคิลและถูกตัดสินให้จำคุกเป็นเวลาหกปี เรามีโอกาสได้พูดคุยกันหลายครั้งในคุก และเราถกกันเรื่องการยื่นขอประกันตัวเขาระหว่างการยื่นอุทธรณ์ซึ่งเป็นความเคลื่อนไหวที่ผมสนับสนุนอย่างเต็มที่ หลังจากสองสัปดาห์เขาก็ได้รับการประกันตัวออกไปและเขาได้รับคำสั่งจากขบวนการของเราให้ลงไปได้ดิน และนำการต่อสู้ต่อไปจากใต้ดินซึ่งเขาก็สามารถทำได้

หลังจากที่วอลเตอร์จากไปได้ไม่นาน ผมกำลังเดินไปยังโรงพยาบาลของเรือนจำกับโซบูเคเว ผมก็สังเกตเห็นนานา ชิตาอยู่บนสนามห่างออกไปประมาณยี่สิบห้าหลา ชิตาเป็นนักธรรมชาติวิทยาอินเดียซึ่งโดดเด่นคนหนึ่ง เป็นผู้ที่นำการณรงค์ทำตายของเราที่บ็อกสเบิร์กในปีค.ศ. 1952 เขาเพิ่งถูกกล่าวหาโดยผู้พิพากษาท้องถิ่นของพริทอเรียเนื่องจากปฏิเสธที่จะย้ายบ้านออกไป บ้านนั้นเขาอยู่มากกว่าสี่สิบปี อยู่ในย่านที่ถูกประกาศให้เป็นย่านที่อยู่ของ “คนขาว” ตามพระราชบัญญัติกำหนดที่อยู่อาศัยตามกลุ่มเชื้อชาติ เขาเป็นคนหลังค่อมและการที่เขาไม่ได้สวมรองเท้าขณะที่เป็นโรคไขข้ออักเสบเฉียบพลัน ทำให้ผมรู้สึกไม่สบายใจที่ใส่รองเท้าแตะอยู่ ผมอยากจะเข้าไปทักทายเขา แต่ตอนนั้นเรากำลังเดินอยู่ท่ามกลางสายตาของผู้คุมประมาณครึ่งโหล

ทันใดนั้น โดยไม่มีการเตือนล่วงหน้า ผมก็มีอาการหน้ามืด ผมล้มลงไปกับกระแทกพื้นคอนกรีตและเป็นแผลลึกเหนือตาซ้ายต้องเย็บถึงสามเข็ม ตอนอยู่ที่ฟอร์ตผมมีอาการความดันโลหิตสูงและหมอให้ยามาบางอย่าง และจากการกินยาเกินขนาดทำให้ผมหน้ามืด ผมจึงหยุดยาและกินอาหารที่มีความเข้มข้นทำให้ปัญหาดังกล่าวหมดไป

บ่ายวันนั้นเองเป็นครั้งแรกที่วินนี่กำหนดจะมาเยี่ยมผมนับตั้งแต่ผมถูกตัดสิน ดังนั้น ไม่ว่าจะถูกเข็บหรือไม่ก็ตามผมจะไม่พลาดการเยี่ยมแน่นอน วินนี่เป็นห่วงมากเมื่อเห็นผม แต่ผมบอกกับเธอว่าผมไม่เป็นอะไรมาก และอธิบายให้เธอฟังว่าเกิดอะไรขึ้น แม้กระนั้น ก็ยังมีข่าวแพร่ออกไปว่าสุขภาพของผมแย่แล้ว

ในเดือนตุลาคม ปีค.ศ. 1962 ระหว่างการพิจารณาตีพิมพ์ เอเอ็นซีได้จัดการประชุมประจำปีขึ้นเป็นครั้งแรกนับตั้งแต่ปีค.ศ. 1959 และเนื่องจากเอเอ็นซีเป็นองค์กรนอกกฎหมาย การประชุมดังกล่าวจึงจัดขึ้นในโลบัทเซ บริเวณพรมแดนในฝั่งเบซัวนาแลนด์ การประชุมดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นของการเชื่อมโยงเอเอ็นซีกับเอ็มเคเข้าด้วยกัน แม้ว่าคณะกรรมการบริหารระดับประเทศจะแถลงว่า “จุดเน้นของเรายังคงอยู่ที่ปฏิบัติการทางการเมืองของมวลชน” แต่อุ่มคอนโทก็ถูกพูดถึงในฐานะที่เป็น “ปีกทางด้านทหารของการต่อสู้ของเรา” การแสดงออกดังกล่าวส่วนหนึ่งเป็นความพยายามที่จะหยุดยั้งการก่อการร้ายที่ปราศจากความรับผิดชอบมากขึ้นของโพโค (Poko) โพโคเป็นภาษากอชา หมายถึง “เอกราช” หรือ “อยู่ตามลำพัง” โพโคมีความเชื่อมโยงอย่างหลวมๆ กับพีเอซี และการก่อการร้ายของพวกเขามุ่งเป้าไปที่ทั้งชาวแอฟริกันที่ร่วมมือกับคนขาวและที่คนขาวเอง เอเอ็นซีต้องการให้ประชาชนเห็นแนวทางใหม่ที่ใช้ความรุนแรงมากขึ้นของเอเอ็นซี แต่ขณะเดียวกันก็ต้องการให้ประชาชนเห็นว่าแนวทางใช้ความรุนแรงดังกล่าวมีการควบคุมและมีความรับผิดชอบ

รัฐบาลตัดสินใจที่จะเร่งโครงการ “การพัฒนาโดยแยกต่างหาก” เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่าการเหยียดผิวทำให้เชื้อชาติต่างๆ มี “เสรีภาพ” ตามแบบของตนเอง ต้นแบบของโครงการดังกล่าวจะเริ่มที่ทรานสไค ในเดือนมกราคมปีค.ศ. 1962 เวอร์เวิร์ดได้ประกาศว่าแอฟริกาใต้ตั้งใจที่จะให้ทรานสไคเป็น “รัฐบาลปกครองตนเอง” ในปีค.ศ. 1963 ทรานสไคได้กลายเป็นบ้านเกิดของ “รัฐบาลปกครองตนเอง” ในเดือนพฤศจิกายน ปีค.ศ. 1963 มีการจัดเลือกตั้งสภานิติบัญญัติของทรานสไคขึ้น แต่ผู้ออกเสียงเลือกตั้งได้เลือกสมาชิกที่คัดค้านนโยบายบ้านเกิดดังกล่าว ด้วยสัดส่วนที่มากกว่าสามต่อหนึ่ง

แม้กระนั้นก็ตาม ระบบบันตูสถานก็ได้ถูกจัดตั้งขึ้นแล้ว คือผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งคัดค้านระบบดังกล่าวแต่ได้เข้าร่วมในระบบโดยการไปลงคะแนนเสียง แม้ว่าผมจะรังเกียจระบบบันตูสถาน แต่ผมก็รู้สึกว่เอเอ็นซีควรจะใช้ทั้งระบบดังกล่าวและผู้ที่อยู่ในระบบนั้นเป็นเวทีสำหรับนโยบายของเรา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะที่ผู้นำจำนวนมากของเราไม่มีปากมีเสียงเนื่องจากถูกจำกัด ถูกคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองหรือลี้ภัยอยู่ในต่างประเทศ

การก่อการร้ายต่อต้านเจ้าหน้าที่บันตูมีเพิ่มมากขึ้น ขณะที่การก่อวินาศกรรมมีเพิ่มขึ้น ความระแวงระไวของรัฐบาลก็มีมากขึ้นด้วย จอห์น วอร์สเตอร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมคนใหม่ซึ่งเคยถูกคุมขังในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองเนื่องจากต่อต้านการสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตรของรัฐบาล เป็นคนที่ใช้ความรุนแรงอย่างปราศจากความรู้สึก สำหรับเขาแล้ว กำปั้นเหล็กเป็นคำตอบที่ดีที่สุด และเป็นคำตอบเดียวสำหรับการล้มล้างระบบการปกครอง

ในวันที่ 1 พฤษภาคม ปีค.ศ. 1963 รัฐบาลได้ออกกฎหมายเพื่อสิ่งทีวอร์สเตอร์เรียกว่า

“หักหลัง” ของอุมคอนโท พระราชบัญญัติแก้ไขกฎหมายทั่วไป หรือที่รู้จักกันดีกว่าในนามของกฎหมายคุมขังเก้าสิบวัน ระงับสิทธิของหมายเรียกตัวและให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่ตำรวจที่จะคุมขังใครก็ตามได้โดยปราศจากหมายจับถ้าหากสงสัยว่าจะก่ออาชญากรรมทางการเมือง ผู้ที่ถูกจับกุมสามารถที่จะถูกคุมขังโดยปราศจากการพิจารณาคดี การตั้งข้อกล่าวหา การปรึกษาทนายความ หรือการคุ้มครองจากการถูกปรับเป็นเวลาจนถึงเก้าสิบวัน การคุมขังเก้าสิบวันดังกล่าวสามารถจะขยายเวลาออกไปได้อีก ดังที่วอร์สเตอร์ได้อธิบายเป็นกลางว่า การคุมขังดังกล่าวสามารถจะขยายเวลาออกไปได้จนถึง “กัลปาวสานของโลกนี้” กฎหมายฉบับดังกล่าวช่วยเปลี่ยนรูปประเทศไปเป็นรัฐตำรวจ ไม่มีเผด็จการคนใดจะโลกอยากได้อำนาจอะไรเท่ากฎหมายคุมขังเก้าสิบวันที่ให้แก่เจ้าหน้าที่อีกแล้ว ผลก็คือ เจ้าหน้าที่ตำรวจโหดร้ายทารุณมากขึ้น นักโทษถูกทุบตีเป็นประจำและไม่ซ้ำเร้าก็ได้ยื่นรายงานเรื่องการใช้ไฟฟ้าช็อต การรมควัน และรูปแบบอื่นๆ ของการทรมาน ในรัฐสภา เฮเลน ชุสแมน ผู้แทนของพรรคก้าวหน้าซึ่งเป็นพรรคที่มีแนวทางเสรีนิยม ได้ออกเสียงเพียงลำพังคัดค้านกฎหมายฉบับดังกล่าว

มีคำสั่งให้เพิ่มโทษแก่สมาชิกขององค์กรนอกกฎหมายต่างๆ คือให้ลงโทษจำคุกตั้งแต่ห้าปีไปจนถึงประหารชีวิต สำหรับการกระทำความผิด “ดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย” ของลัทธิคอมมิวนิสต์หรือขององค์กรที่ถูกคำสั่งห้ามอื่นๆ มีการคุมขังขังนักโทษการเมือง ดังที่ผมได้ค้นพบในเดือนพฤษภาคมปีค.ศ. 1963 เมื่อโทษจำคุกสามปีของโซบุดเวรบกำหนด แทนที่จะปล่อยตัวเขา รัฐบาลกลับขังเขาซ้ำโดยปราศจากการตั้งข้อหา แล้วก็ส่งตัวเขาไปที่เกาะร็อบบิน

วอร์สเตอร์ยังได้ออกกฎหมายว่าด้วยการก่อวินาศกรรมเมื่อเดือนมิถุนายน ปีค.ศ. 1962 ซึ่งอนุญาตให้มีการคุมขังที่บ้านได้ และออกคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองที่มีความเข้มงวดมากขึ้นโดยไม่ต้องส่งเรื่องไปยังศาล มีการควบคุมเสรีภาพของพลเมืองเหมือนกับเผด็จการฟาสซิสต์ที่สุดขั้ว สำหรับการก่อวินาศกรรมนั้นมีโทษขั้นต่ำจำคุกห้าปีโดยไม่มีทัณฑ์บน และโทษสูงสุดคือประหารชีวิต เนื่องจากคำพูดที่ใช้บ่งชี้การกระทำนั้นกว้างมาก ดังนั้น แม้แต่กิจกรรม เช่น การบุกรุกหรือการครอบครองอาวุธโดยผิดกฎหมาย ก็สามารถเข้าข่ายการก่อวินาศกรรมได้ พระราชบัญญัติอีกฉบับหนึ่งของรัฐสภาได้ห้ามเผยแพร่ซ้ำแถลงการณ์ใดๆ ของบุคคลที่ถูกคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมือง ไม่มีสิ่งใดที่ผมพูดหรือเคยพูดไว้สามารถจะนำมารายงานในหนังสือพิมพ์ได้ หนังสือพิมพ์ นิว เอย ถูกคำสั่งห้ามในปลายปีค.ศ. 1962 และการครอบครองสิ่งพิมพ์ที่ถูกห้ามกลายเป็นการก่ออาชญากรรม ซึ่งอาจถูกลงโทษจำคุกสูงถึงสองปี มีการออกบทบัญญัติเกี่ยวกับการคุมขังที่บ้านพักด้วย การคุมขังดังกล่าวที่รู้จักกันดีคือการคุมขังเฮเลน โจเซฟ นักเคลื่อนไหวทางการเมืองผิวขาว

คืนหนึ่งในช่วงปลายเดือนพฤษภาคม ผู้คุมคนหนึ่งเดินมาที่ห้องขังของผมและสั่งให้ผมเก็บข้าวของ ผมถามเขาว่าทำไม แต่เขาไม่ตอบ ไม่ถึงสิบนาทีก็นึกถูกพาตัวลงไปที่ห้องรับรอง ที่นั่นผมได้พบกับนักโทษการเมืองอีกสามคนคือ เทฟู, จอห์น เกทเซเว และอารอน โมเล็ทเท พันเอก ออแคมป์ แข่งกับเราหัวเราะ ว่าเรากำลังจะถูกส่งตัวไปที่อื่น ที่ไหน? เทฟูถาม ที่ที่สวยงามมาก ออแคมป์บอก ที่ไหน? เทฟูถามอีก “ที่เกาะ” ออแคมป์ตอบ เกาะ มีอยู่แห่งเดียวเท่านั้นคือ เกาะร็อบเบน

ทั้งสี่คนเราถูกอัดเข้าไปในรถตู้ที่ไม่มีหน้าต่าง ในนั้นมีแต่ถังที่ใช้ถ่ายทุกข์หนึ่งใบ เรานั่งรถตลอดทั้งคืนไปที่เคปทาวน์ และไปถึงที่ท่าเรือของเมืองเคปทาวน์ตอนบ่ายแก่ๆ มันไม่ใช่เรื่องง่ายหรือเรื่องที่นำพิสมัยที่คนซึ่งนั่งอัดกันอยู่จะใช้ถังถ่ายทุกข์ในรถตู้ที่กำลังแล่นไป

ท่าเรือที่เคปทาวน์เนืองแน่นไปด้วยเจ้าหน้าที่ตำรวจติดอาวุธและเจ้าหน้าที่นอกเครื่องแบบ ที่มีท่าทางกระสับกระส่าย พวกเราซึ่งยังคงถูกล่ามโซ่อยู่ต้องยืนในท้องเรือเฟอร์รี่ที่ทำด้วยไม้เก่าๆ ซึ่งเป็นเรื่องยากเมื่อเรือปะทะคลื่นขณะเคลื่อนตัวออกจากชายฝั่ง ช่องอากาศเล็กๆ กลางเรือที่อยู่เหนือศีรษะเป็นแหล่งของแสงสว่างและอากาศเพียงแหล่งเดียว ช่องดังกล่าวยังใช้สำหรับวัตถุประสงค์อื่นอีกด้วย นั่นคือผู้คุมสนุกสนานกับการปัสสาวะรดพวกเรามาจากข้างบน มันยังสว่างอยู่ตอนที่พวกเราถูกพาตัวขึ้นมาที่ศาลฟ้าเรือและเราได้เห็นเกาะเป็นครั้งแรก เขียวข่มและสวยงาม มองครั้งแรกมันดูเหมือนรีสอร์ทมากกว่าจะเป็นคุก

“เอสิควิทีนี” หรือ “ที่เกาะ” นั่นคือสิ่งที่ชาวโกชาบบรรยายถึงหินที่โผล่ขึ้นมาเหนือน้ำ เรียงรายเป็นแนวแคบๆ ในบริเวณที่มีลมพัดแรงตลอดชายฝั่งยาวสิบแปดไมล์ของเคปทาวน์ ทุกคนรู้ว่าเกาะอะไรที่คุณพูดถึง ผมได้ยินเรื่องเกี่ยวกับเกาะแห่งนี้ตั้งแต่ตอนเด็ก เกาะร็อบเบน เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ชาวโกชาหลังจากที่มากันนา (รู้จักกันอีกชื่อหนึ่งว่า อินเซเล) ผู้บัญชาการกองทัพอชานในสงครามโกชาครั้งที่สี่ ซึ่งมีความสูงหกฟุตหกนิ้วได้ถูกเนรเทศไปอยู่ที่นั่นโดยอังกฤษ หลังจากที่เขานำนักรบหมื่นคนทำการต่อต้านที่เกรแฮมส์ทาวน์ในปีค.ศ. 1819 เขาพยายามจะหลบหนีออกจากเกาะร็อบเบนทางเรือ แต่จมน้ำตายก่อนถึงฝั่ง ความทรงจำเกี่ยวกับความสูญเสียครั้งนั้นถักสานเป็นภาษาของประชาชนของผม ซึ่งพูดถึง “ความสิ้นหวัง” ด้วยวลีที่ว่า “อูคูซา คูคา อินเซเล”

มากันนาไม่ได้เป็นวีรบุรุษชาวแอฟริกันคนแรกที่ถูกกักขังอยู่บนเกาะแห่งนี้ ในปีค.ศ. 1658 อ็อตทูมา ที่รู้จักกันดีในประวัติศาสตร์ของชาวยุโรปในนามแฮรี เดอะ สเตรนโลปเปอร์ ถูกเนรเทศโดยยาน วาน รีปิคในช่วงสงครามระหว่างชาวกอย คอย และชาวดัทซ์ ผมใช้ความทรงจำเกี่ยวกับอ็อตทูมาเป็นเครื่องปลอบใจ เพราะเขามีชื่อเสียงว่าเป็นคนแรกและคนเดียวที่เคยหลบหนีออกจากเกาะดังกล่าวได้ ด้วยการพายเรือเล็กๆ ไปยังแผ่นดินใหญ่

เกาะดังกล่าวตั้งชื่อจากคำในภาษาดัทซ์ที่แปลว่าแม่น้ำซึ่งครั้งหนึ่งเคยมีอยู่หลายร้อยตัวในกระแสน้ำเบ่งกึกเวลาที่เย็นเป็นน้ำแข็งซึ่งพัดเข้าสู่ฝั่ง ในเวลาต่อมาเกาะแห่งนี้ถูกเปลี่ยนเป็นสถานที่

กักกันคนป่วยโรคเรื้อน เป็นที่หลบภัยของคนโรคจิต และเป็นฐานทัพเรือ เมื่อเร็วๆ นี้เองที่รัฐบาลได้เปลี่ยนเกาะแห่งนี้กลับมาเป็นคุกอีกครั้ง

เราได้พบกับกลุ่มผู้คุมผิวขาวร่างกายกำยำที่ตะโกนออกมาว่า “นี่คือเกาะร็อบเบน ที่นี่ พวกเราจะต้องตาย!” ด้านหน้าของพวกเราเป็นบริเวณที่ล้อมรอบด้วยป้อมยามจำนวนมาก มียามติดอาวุธขึ้นเรียงแถวตามทางเดินไปยังลานดังกล่าว บรรยากาศตึงเครียดอย่างยิ่ง ผู้คุมตัวสูงๆ ที่มีสีหน้าแดงก่ำตะโกนไล่เรว่า “เฮีย อีส เอ็ค ยู บาส!” “ที่นี่ ข้าเป็นนายพวกแก!” เขาเป็นหนึ่งในพี่น้องเกลนฮันส์ผู้โด่งดัง เป็นที่รู้จักกันดีในแง่ของความโหดร้ายทารุณกับนักโทษ ผู้คุมจะพูดด้วยภาษาอาฟริกันส์เสมอ ถ้าหากคุณตอบไปเป็นภาษาอังกฤษ พวกเขาจะพูดเป็นภาษาอาฟริกันส์ว่า “ข้าไม่เข้าใจภาษาของซูรักพวกคัพเฟอร์นั่นหรอก”

ในขณะที่เราเดินไปยังคุก ยามก็ตะโกนว่า “สอง-สอง! สอง-สอง!” หมายความว่าเราควรจะเดินเป็นคู่ สองข้างหน้า สองข้างหลัง ผมเดินเกาะไปกับเทพู ยามเริ่มแผดเสียง “ฮาต! ฮาต!” คำว่า *ฮาต* หมายถึง “เคลื่อนไหว” ในภาษาอาฟริกันส์ แต่โดยปกติแล้วมันจะใช้กับวัวควายเท่านั้น

ผู้คุมสั่งให้เราวิ่งเหยาะๆ ผมหันไปหาเทพูพูดหอบๆ ว่าเราจะต้องทำให้เป็นตัวอย่างก็ได้อ้า หากเรายอมตอนนี้ เราก็จะต้องขึ้นอยู่กับความเมตตาของพวกเขาตลอดไป เทพูผงกศีรษะแสดงความเห็นด้วย เราจะต้องแสดงให้พวกเขาเห็นว่าเราไม่ใช่อาชญากรธรรมดา แต่เป็นนักโทษการเมืองซึ่งถูกลงโทษเนื่องจากความเชื่อของพวกเรา

ผมแสดงท่าทางบอกกับเทพูว่าเราสองคนควรจะเดินข้างหน้าและเป็นผู้นำ เมื่อมาอยู่ข้างหน้าแล้วเราก็ตลความเร่งด่วน เดินช้าๆ เอื่อยๆ ยามรู้สึกที่เราขัดคำสั่งจึงพูดขึ้นว่า “นี่นะ นี่ไม่ใช่โจฮันเนสเบิร์ก ไม่ใช่พริทอเรีย โลกนี้ นี่คือเกาะร็อบเบน และเราจะไม่ทนต่อการไม่เชื่อฟังที่นี่ ฮาต! ฮาต!” เกลนฮันส์พูด แต่เรายังคงเดินเอื่อยๆ อย่างนั้น เกลนฮันส์ สั่งให้เราหยุดและมาขึ้นอยู่ตรงหน้าเรา “นี่นาย เราจะฆ่าพวกนาย เราไม่ได้ล้อเล่นนะ เมียและลูกๆ รวมทั้งแม่และพ่อของนายจะไม่มีวันรู้ว่าเกิดอะไรขึ้นกับนาย นี่เป็นการเตือนครั้งสุดท้าย ฮาต! ฮาต!”

ผมก็เลยพูดขึ้นว่า “คุณมีหน้าที่ของคุณ และพวกเราก็มีหน้าที่ของพวกเรา” ผมตั้งใจแน่วแน่ที่เราจะไม่ยอมแพ้และเราก็ไม่ยอมจริงๆ เพราะเรามาถึงที่ห้องขังแล้ว เราถูกผลักให้เข้าไปในอาคารที่ทำจากหินรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า และถูกพาไปยังห้องที่เปิดโล่งขนาดใหญ่ห้องหนึ่ง พื้นห้องเต็มไปด้วยน้ำลึกประมาณสองสามนิ้ว ผู้คุมตะโกนว่า “ถอดเสื้อผ้าออก! ถอดเสื้อผ้าออก!” และเมื่อเราถอดเสื้อผ้าออกทีละชิ้น ผู้คุมก็จะฉวยเอาไป คั่นอย่างรวดเร็วแล้วก็เหวี่ยงลงไปในน้ำ ถอดเสื้อคลุมออก คั่น โยนลงน้ำ แล้วผู้คุมก็สั่งให้เราสวมเสื้อผ้า ซึ่งพวกเขาหมายถึงให้เราใส่เสื้อผ้าที่โชกน้ำของเรานั่นเอง

เจ้าหน้าที่สองคนเดินเข้ามาในห้อง คนที่อายุน้อยกว่าในสองคนนั้นคือร้อยเอกชื่อเกริกเค เราเห็นได้ตั้งแต่เริ่มแรกว่าเขาพยายามที่จะใช้กำลังเคลื่อนไหวพวกเรา ร้อยเอกนายนั้นชี้ไปที่อารอน

โมเล็ทเท ซึ่งหนุ่มที่สุดในบรรดาพวกเราสีคนและเป็นคนที่อ่อนโยนและสุภาพ แล้วพูดว่า “ทำไมผมนายถึงได้ยาวอย่างนั้น?” อารอนนิ่งเงียบ ร้อยเอกผู้นั้นตะโกนว่า “ข้าพุดกับแกนะ! ทำไมผมนายถึงได้ยาวอย่างนั้น? มันผิกระเปียบ ผมนายจะต้องถูกตัดออก ทำไมมันถึงได้ยาวอย่างนั้น....” และแล้วเขาก็หยุดและหันมามองผม พุดขึ้นว่า “....เหมือนผมของเด็กคนนี่หรือ?” แล้วก็ชี้มาที่ผม ผมจึงเริ่มพุด “นี่ ความยาวของผมของพวกเรากำหนดโดยระเบียบ...”

ก่อนที่จะพุดจบ เขาก็ตะโกนออกมาอย่างไม่อยากจะเชื่อ “อย่าบังอาจมาพุดกับข้าแบบนี้นะ เจ้าเด็กน้อย!” และเริ่มเดินเข้ามาหา ผมตกใจกลัว มันไม่ใช่ความรู้สึกที่ดีที่รู้ว่าบางคนกำลังจะชกคุณและคุณไม่สามารถจะป้องกันตัวเองได้

เมื่อเขาอยู่ห่างจากผมเพียงสองสามฟุต ผมก็พุดขึ้นด้วยเสียงเฉียบขาดที่สุดเท่าที่จะทำได้ “ถ้าหากแกบังอาจแตะต้องตัวข้าละก็ ข้าจะเอาแกขึ้นศาลสูงสุดในแผ่นดินนี้ และเมื่อข้าจัดการแก่เสร็จแล้ว แกจะนำส่งสารเหมือนหนูในโบสถ์ทีเดียว” ขณะที่ผมเริ่มพุดนั้น เขาก็หยุดและตอนที่ผมพุดจบเขาก็จ้องมองผมด้วยความตื่นตะลึง ผมเองก็ค่อนข้างแปลกใจ ผมรู้สึกกลัวและพุดออกไปไม่ใช่ด้วยความกล้าแต่เป็นทำนองบ้าบิ่น ในเวลาอย่างนั้น เราจะต้องเอาความบ้าบิ่นออกหน้า ไม่ว่าเราจะรู้สึกอย่างไรภายในก็ตาม

“บัตรของนายอยู่ที่ไหน?” เขาถาม และผมก็ยื่นมันให้เขา เห็นได้ว่าเขากระวนกระวาย “นายชื่ออะไร?” เขาพุด ผมพยักหน้าไปที่บัตรและพุดว่า “มันเขียนอยู่ในนั้น” เขาจึงพุดว่า “นายจะอยู่ที่นี้นานเท่าไร?” ผมพยักหน้าไปที่บัตรอีกพร้อมกับพุดว่า “มันเขียนอยู่ในนั้น” เขามองดูที่บัตรและพุดว่า “ห่าปี! นายจะต้องอยู่ที่นั่นห้าปี แล้วยังจะมาทำวาทกรรม! นายรู้ไหมว่ามันหมายความว่ายังไ้การที่จะต้องติดคุกห้าปีนะ?” ผมพุดว่า “นั่นมันเรื่องของผม ผมพร้อมที่จะรับโทษห้าปีแต่ผมไม่พร้อมที่จะถูกฝัง คุณจะต้องทำตามกฎหมาย”

ไม่มีใครบอกกับเขาว่าเราเป็นใคร หรือว่าเราเป็นนักโทษการเมือง หรือว่าผมเป็นทนายความ ผมเองก็ไม่ได้สังเกตเห็นเหมือนกัน แต่เจ้าหน้าที่อีกคนหนึ่ง คนที่สูงๆ เถี้ยๆ ได้หายตัวไปในระหว่างที่เราเผชิญหน้ากัน ผมมารู้ภายหลังว่าเขาคือพันเอกสทิน เป็นผู้บัญชาการของเกาะรีอบเบน ร้อยเอกผู้นั้น จากไป เฝียบกว่าตอนที่เข้ามา

จากนั้นเราก็ดำรงอยู่กันตามลำพัง และสติฟพุดไม่ยอมหยุด “เราช่วยพวกบัวร์เข้าแล้ว” เขาพุด “ตอนนี้เราตกที่นั่งลำบากเสียแล้ว” เขากำลังพุดอยู่ตอนที่ชายร่างกำยำที่ชื่อสิบเอกพริทอเรียสเดินเข้ามา และสร้างความประหลาดใจให้กับเราด้วยการพุดภาษากอซาซึ่งดูเหมือนเขาจะรู้ดีทีเดียว “เราได้ดูประวัติของพวกนายแล้ว ไม่เลวเลย ทั้งหมด ยกเว้นคนนี่” เขาพยักหน้าไปทางสติฟ “ประวัตินายแ่่มาก”

สติฟบันดาลโทสะพุดออกไปว่า “นายเป็นใครมาพุดกับข้าอย่างนี้? นายบอกว่าข้ามีประวัติไม่ดี นายอ่านแฟ้มของข้าแล้วหรือ ฮะ? เอาละ นายจะเห็นว่าข้อกล่าวหาทั้งหมดนั้นเป็นคดีที่ข้าต่อสู้

เพื่อสิทธิของประชาชนของข้า ข้าไม่ใช่อาชาญากร นายนั้นแหละอาชาญากร” ลิบเอกผู้นั้นจึงเตือนสติฟว่าเขาจะตั้งข้อกล่าวหาสติฟถ้าหากว่ายังเรียกเขาว่าอาชาญากรอีก ก่อนที่จะจากไป

พริทอเรียสบอกว่าเขาจะให้เราแต่ละคนอยู่ในห้องข้างรวมห้องใหญ่ มีหน้าต่างสามารถมองออกไปข้างนอกได้ พร้อมทั้งเสริมอย่างเป็นกลางว่า “แต่ผมไม่ต้องการให้พวกคุณพูดคุยกับใครผ่านทางหน้าต่างนี้ โดยเฉพาะคุณ แมนเดลา”

จากนั้นเราก็ถูกนำตัวไปยังห้องข้างของพวกเรา ซึ่งเป็นห้องข้างที่ดีที่สุดห้องหนึ่งเท่าที่ผมเคยเห็นมา หน้าต่างบานใหญ่และไม่สูงมากนัก เมื่อมองออกไปนอกหน้าต่างที่ผนังด้านหนึ่งเราสามารถเห็นนักโทษคนอื่นๆ และผู้คุมเดินผ่านไปมา มันกว้างขวางมาก แน่่อนว่ากว้างพอสำหรับเราสี่คน และมีห้องส้วมและที่อาบน้ำในตัวหลายห้องทีเดียว

มันเป็นวันอันแสนเหน็ดเหนื่อย ดังนั้น หลังจากอาหารเย็นที่ประกอบไปด้วยโจ๊กเย็นๆ คนอื่นๆ ก็นอนหลับกันหมด ผมกำลังนอนอยู่บนผ้าห่มของผมบนพื้น ตอนที่ได้ยินเสียงเคาะที่หน้าต่าง ผมเงยหน้าขึ้นมองและเห็นชายผิวขาวคนหนึ่งทำท่าเรียกให้ผมไปที่กระຈก ผมจำคำเตือนของนายลิบคนนั้นได้จึงไม่ขยับ

จากนั้นผมก็ได้ยินเสียงนายคนนั้นกระຈิบว่า “เนลสัน มานี” การที่เขารู้จักชื่อผมทำให้ผมรู้สึกทั้งและตัดสินใจฉวยโอกาส ผมไปที่หน้าต่างและมองดูเขา เขาคงจะรู้สึกตัวว่าผมเห็นว่าเขาเป็นคนขาวเพราะสิ่งแรกที่เขากะຈิบก็คือ “ผมเป็นผู้คุมลูกผสมจากบวมฟอนไทน์” จากนั้นเขาก็บอกข่าวเกี่ยวกับภรรยาของผม มีรายงานในหนังสือพิมพ์หลายฉบับในโจฮันเนสเบิร์กว่าภรรยาผมมาเยี่ยมผมที่พริทอเรีย โลเคิล แต่พวกเขาไม่ได้บอกเธอว่าผมถูกย้ายมายังเกาะร็อบเบน ผมขอบคุนเขาสำหรับข้อมูลนั้น

“คุนสูบบุหรี่หรือเปล่า?” เขาถาม ผมบอกเขาว่าไม่ และดูเหมือนเขาจะผิดหวัง ผมเลยมีความคิดอย่างหนึ่งขึ้นมาจึงบอกว่า “แต่เพื่อนผมสูบ” เขาจุดศตขึ้นขึ้นและบอกว่าเขาจะกลับมาในอีกสองสามนาทีพร้อมกับยาสูบและแซนวิช ตอนนี้ทุกคนตื่นขึ้นมา เทฟกับจอห์น เก็ทเซเวสูบบุหรี่ และผมก็แบ่งยาสูบให้เขาทั้งสองคน และทุกคนก็แบ่งกันกินแซนวิช

ในอีกสองสามสัปดาห์ต่อมา ผู้คุมลูกผสมคนนั้นมาหาเราเกือบทุกคืนพร้อมกับยาสูบและแซนวิช และแต่ละคืนผมจะแบ่งยาสูบให้เท่าๆ กันระหว่างเทฟกับเก็ทเซเว ผู้คุมคนนั้นเสียงมาก และเขาเตือนผมว่าเขาพร้อมที่จะติดต่อดโดยตรงกับผมเท่านั้น มิฉะนั้นจะยุติการดำเนินการทั้งหมด

* * *

ตอนที่เรามาถึงเกาะแห่งนั้น เราไม่รู้เลยว่ามึนักโทษอื่นอยู่ที่นั่นอีกเท่าไร ภายในสองสามวันเราก็อู้ว่าที่นั่นมีคนอยู่ประมาณพันคน ทั้งหมดเป็นชาวแอฟริกัน ทั้งหมดเพิ่งมาถึงไม่นานมานี้ คนเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นนักโทษตามกฎหมายอาญา แต่ผมรู้ว่าจะต้องมึนักโทษการเมืองรวมอยู่ในนั้นด้วย ผม

อยากจะติดต่อกับพวกเขาแต่เราถูกแยกอยู่โดดเดี่ยวโดยสิ้นเชิง ในช่วงสองสามวันแรกเราถูกขังอยู่แต่ในห้องขังของเรา ไม่ได้รับอนุญาตแม้แต่จะออกไปข้างนอก เราเรียกร้องให้พวกเขาได้ออกไปทำงานเหมือนอย่างนักโทษอื่นๆ และในไม่ช้าข้อเรียกร้องนี้ก็ได้รับอนุมัติ แต่เราถูกพาออกไปเฉพาะพวกเราเอง โดยมีเคลนฮันส์เป็นผู้ควบคุมดูแล งานแรกของเราคือกลบท่อที่เพิ่งวางใหม่ๆ เราอยู่บนเนินเขาเตี้ยๆ และสามารถมองเห็นบางส่วนของเกาะซึ่งเต็มไปด้วยป่าและสวยงาม

เราทำงานหนักในวันแรกนั้น แต่ในวันต่อมา มาเคลนฮันส์กดดันเรามากขึ้น เขาทำอย่างหยาบคายเหมือนกับทำกับม้าหรือวัว “นิ แมน คอม อาน! กาน อาน!” (ไม่เอา ทำงาน ทำต่อไป) ถึงจุดหนึ่ง สตีฟซึ่งแก่กว่าเราทุกคนก็วางพลั่วลง และทันใดนั้นเองก็ถูกข่มขู่จากเคลนฮันส์ แต่สตีฟตอบได้เป็นภาษาแอฟริกันส์ว่า “เจ้าคนโง่เขลา พูดยาของตัวเองก็ยังไม่ค่อยจะถูก นายไม่มีสิทธิมาสั่งให้ข้าทำอะไรได้หรือ ข้าจะทำตามคำสั่งของข้า ข้าจะทำอย่างนั้น และทำได้แค่นั้น” จากนั้นด้วยศักดิ์ศรีอันยิ่งใหญ่ เขาก็หยิบพลั่วของเขาขึ้นมาแล้วทำงานต่อไป สตีฟเคยเป็นครูสอนภาษาแอฟริกันส์ เขาไม่เพียงแต่พูดยาแอฟริกันส์ได้อย่างไม่มีที่ติ แต่ยังพูดยาดัชชั่นสูงซึ่งเป็นรากเหง้าของภาษาแอฟริกันส์ได้อย่างไม่มีที่ติอีกด้วย สตีฟจะพูดกับผู้คุมด้วยลีลาว่างานบางทีพวกเขาอาจจะไม่เข้าใจเลยก็ได้ แต่พวกเขาผู้คุมรู้วิธีที่จะจัดการกับสตีฟมากกว่าที่จะปล่อยให้เขาต่อสู้อย่างเดียว

ที่เกาะนั้นมีพี่น้องเคลนฮันส์อยู่สองคน ทั้งคู่มิเชื่อเสียว่าทำร้ายนักโทษอย่างโหดเหี้ยม เราได้รับการควบคุมดูแลจากคนพี่ ซึ่งคงจะถูกเตือนมาให้ยับยั้งชั่งใจไว้ เนื่องจากเขาไม่เคยจะต้องเราเลย แต่คนน้องไม่ค่อยมีความยับยั้งเท่าไร วันหนึ่งเรากำลังเดินมาตามถนนขณะกลับจากทำงาน และผ่านที่ซึ่งนักโทษหลายร้อยคนกำลังเกลี้ยทรายในรถขนทรายอยู่ พวกเขาไม่ใช่นักโทษการเมือง และพวกเราทั้งสองกลุ่มก็ถูกสั่งให้หยุดขณะที่สองพี่น้องยืนคุยกัน คนน้องสั่งให้นักโทษของเขาคนหนึ่งชั่วคราวทำให้ขณะที่เขาคุย ผมจำบางคนที่อยู่ในอีกกลุ่มหนึ่งได้เนื่องจากเป็นผู้ที่ถูกตัดสินประหารชีวิตในกบฏชาวนาที่เซกูเนแลนด์เมื่อปีค.ศ. 1958 ผมจึงหันไปรอบๆ เพื่อมองพวกเขาให้ชัดๆ นายคนน้องจึงออกคำสั่งอย่างหยาบคายให้ผมหันไปอีกทางหนึ่ง ผมไม่รู้ว่าจะทำตัวอย่างไร จึงจะไม่ให้มองเห็นนักโทษคนอื่นได้อย่างชัดเจน แต่ตอนนี้ผมก็หิวยิ่งขึ้นมา ผมจึงปฏิเสธที่จะหันกลับ เคลนฮันส์คนน้องสาวเท้าเข้ามาด้วยความตั้งใจที่เด่นชัดว่าจะทำร้ายผม แต่เมื่อเขาอยู่ห่างออกไปเพียงสองสามก้าว พี่ชายของเขาก็วิ่งเข้ามาฉวยตัวเขาไว้ กระชับถ้อยคำบางอย่าง แล้วเหตุการณ์นั้นก็ผ่านพ้นไป

วันหนึ่งหัวหน้าเรือนจำซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานทั้งหมดของเกาะรีบเบน มาเยี่ยมเรา และรับฟังข้อร้องเรียน เทรอนเป็นคนที่ไม่ชอบเผชิญหน้ากับนักโทษ ผมไม่อยากจะทำให้เขารู้สึกแปลกแยกแต่ก็จะไม่ยอมอ่อนข้อให้ “เรารู้สึกขอบคุณมากที่คุณมาเยี่ยมพวกเรา” ผมพูดในนามของทั้งกลุ่ม “เนื่องจากเรามีปัญหามากมายซึ่งผมแน่ใจว่าคุณจะช่วยแก้ไขให้เราได้” ผมแจกแจงปัญหาและเมื่อผมพูดจบเขาก็พูดว่า “จะดูว่าผมจะช่วยได้แค่ไหน”

บางทีเขาอาจจะคิดว่าเขายอมจำนนง่ายเกินไป เนื่องจากขณะที่เขากำลังเดินออกไป เขาก็หันมาทางเทพูซึ่งมีพุงใหญ่แล้วพูดว่า “ยู กรูท เฟ็นส์ ซาล อิน ดี เฟล็ค เวอร์ดเวน” ซึ่งเป็นภาษาแอฟริกันส์หมายถึง “พุงใหญ่ๆ ของนายนั้นกำลังจะหายไปในคุณนี่” เฟ็นส์หมายถึงพุงแต่มันใช้สำหรับพุงของสัตว์อย่างแกะหรือวัวควาย คำที่ใช้สำหรับพุงของมนุษย์คือ *มาก*

สติฟ ไม่ถือคำเยาะเย้ยของหัวหน้าเรือนจำเป็นเรื่องเล่นๆ และเขาไม่สามารถจะปล่อยให้คำพูดถูกนั้นผ่านไปโดยไม่ตอบโต้ “คุณรู้ไหม ผู้กอง ไม่มีอะไรที่คุณจะสามารถทำให้ผมได้รับความกระทบกระเทือนได้ เนื่องจากผมเป็นสมาชิกขององค์กรทางการเมืองที่พลิกแผ่นดินมากที่สุดในโลก คือพรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งมีประวัติที่โดดเด่นในการให้บริการประชาชนที่ถูกกดขี่ทั่วโลก คุณกับพรรคชาตินิยมที่น่าสงสารของคุณจะต้องไปอยู่ในกองเถาเถาของประวัติศาสตร์ขณะที่เรากำลังครองโลก ผมเป็นที่รู้จักในวงการระหว่างประเทศดีกว่าประธานาธิบดีของรัฐที่ไม่มีไหวพริบของคุณเสียอีก คุณเป็นใครกัน? หน้าทีเล็กๆ ที่ไม่มีคุณค่าแม้แต่จะให้ความสนใจ ตอนที่ผมออกจากคุกไป ผมจะ‘ไม่รู้จักรักแม่แต่ชื่อคุณ’ เทรอนหันหลังกลับและเดินจากไป

การเขียนเขียนเป็นประจำทุกคืนของผู้คุมลูกผสมของเราช่วยบรรเทาความโหดร้ายของเกาะแห่งนี้ลงได้บ้าง แต่แม้ว่าเราจะได้รับของฟุ่มเฟือยเหล่านี้ สติฟก็ยังไม่พอใจอยู่นั่นเอง เทพูเป็นคนที่สูบบุหรี่จัดมาก บางครั้งเขาถึงกับสูบอยู่ทั้งคืนจนกระทั่งไม่เหลือยาสูบไว้สำหรับวันรุ่งขึ้นเลย ส่วนเก้ทเซเวจะเก็บยาสูบของเขาไว้ดังนั้นก็ไม่ใช่เขาขาดแคลนมันเลย เย็นวันหนึ่ง เทพูก็เผชิญหน้ากับผมด้วยอารมณ์อัดอั้นเต็มที่ “เนลสัน” เขาพูดขึ้น “คุณ โกงผม คุณให้ยาสูบเก้ทเซเวมากกว่าผม”

นั่นไม่ใช่เรื่องจริงเลย แต่ผมคิดว่าผมจะเล่นสนุกกับเขาสักหน่อย “ดีแล้วถ้าอย่างนั้น” ผมพูด “ทุกคืนเมื่อผมได้ยาสูบมา ผมจะแบ่งมันออกเป็นสองส่วน แล้วจะให้คุณเลือกก่อนว่าจะเอากองไหน” คืนนั้น และแต่ละคืนต่อจากนั้น ผมก็จะแบ่งยาสูบออกเป็นสองกองเท่าๆ กันแล้วบอกกับสติฟว่า “เลือกซิ”

เทพูจะตกอยู่ในสถานการณ์ที่ไม่รู้จะเลือกกองไหน เขาจะมองดูทั้งสองกอง ศีรษะของเขาเหวี่ยงไปมาระหว่างทั้งสองกองนั้น ในที่สุด ด้วยความคับข้องใจเขาก็จะฉวยไปกองหนึ่งแล้วก็เดินออกไปเริ่มสูบทันที แม้ว่าผมจะรู้สึกว่าการนี้ยุติธรรมอย่างมากแล้ว รวมทั้งน่าขบขันอีกด้วย แต่เทพูก็ยังไม่ชอบใจอยู่ดี เขาเริ่มมาโฉบเฉี่ยวอยู่ใกล้ๆ เมื่อผู้คุมคนนั้นมาที่หน้าต่างเพื่อที่จะดูให้แน่ใจว่าผมไม่ได้ซุกซ่อนยาสูบไว้ และนี่เองที่ทำให้ผู้คุมรู้สึกไม่สบายใจ เขาจึงพูดกับผมว่า “นี่นะ ผมติดต่อกับคุณเท่านั้นนะ มันเป็นเรื่องของความปลอดภัย” ผมบอกเขาว่าผมเข้าใจ และบอกกับเทพูว่าเขาไม่ควรมาอยู่ในบริเวณนั้นขณะที่ผมกำลังติดต่อกับผู้คุมอยู่

อย่างไรก็ตาม ในคืนถัดมา เมื่อผู้คุมคนนั้นมาที่หน้าต่าง เทพูก็เดินอาดๆ มาที่ขอบหน้าต่าง แล้วพูดกับเขาว่า “ตั้งแต่นี้เป็นต้นไป ผมต้องการยาสูบของผมเอง เอามาให้ผมโดยตรงก็แล้วกัน” ผู้คุมตื่นตระหนก พูดขึ้นว่า “แมนเดลา คุณผิดข้อตกลง ไม่อีกต่อไปแล้ว ผมจะไม่เอาของพวกนี้มาให้

คุณอีกแล้ว” ผมไล่เทพออกไปแล้วพูดอ่อนน้อมผู้คุมว่า “นี่ หมอนั่นมันแก่แล้ว” ผมหมายถึงเทพ “แล้วก็ไม่ปกติด้วย” ผมพูดพร้อมกับชี้ที่ศีรษะของผมเอง “ขอให้แกสักคนเถอะ” เขาจึงเริ่มอ่อนน้อมท่าทีลงแล้วเอาของที่เตรียมมาให้ผม แต่เตือนว่าถ้าหากเกิดเหตุการณ์เช่นนี้อีก เขาจะยุติทันที

คืนนั้น ผมคิดว่าจำเป็นที่จะต้องลงโทษเทพ จึงพูดขึ้นว่า “เออละ คุณทำให้เราเดือดร้อนเรื่องเสปียง ดังนั้นคืนนี้ คุณจะไม่ได้ยาสูบหรือแซนวิชเลย คุณเกือบจะทำให้เราสูญเสียสิทธิพิเศษเหล่านี้ไป ดังนั้น เราจะตัดคุณออกจากกลุ่มจนกว่าคุณจะปรับปรุงตัว” เทพนิ่งเงียบ

คืนนั้น เราจึงอยู่ที่มุมหนึ่งของห้องขัง กินแซนวิชและอ่านกระดาษที่ผู้คุมเอามาฝากด้วย เทพนั่งอยู่คนเดียวที่มุมฝั่งตรงข้าม ในที่สุดเราก็ผล็อยหลับไป ประมาณเที่ยงคืน ผมก็รู้สึกว่ามีแซนวิชหนึ่งมาอยู่บนไหล่ของผม แรงกระแทกทำให้ผมตื่นขึ้น

“เนลสัน...เนลสัน” เทพนั่นเอง “เนลสัน” เขาพูดเบาๆ “คุณติดูกุจออ่อนของผม คุณก็ดกกัน ไม่ให้ยาสูบส่วนของผม ผมมันแก่แล้ว ผมต้องทนลำบากเนื่องจากพันธะต่อประชาชนของผม คุณเป็นผู้นำในคุกนี้ แล้วคุณยังจะมาลงโทษผมอย่างนี้อีก มันไม่ยุติธรรม เนลสัน”

เขาติดูกุจออ่อนผมเช่นกัน ผมรู้สึกเหมือนกับว่าผมใช้อำนาจของตัวเองไปในทางที่ผิด ความจริงแล้วเขาลำบากมาก มากกว่าผมหลายเท่าตัว ผมยังไม่ได้กินแซนวิชอีกครั้งหนึ่งของผม ผมจึงรีบยื่นให้เขา ผมปลุกเกี๊ยวเซวขึ้นมา ผมให้ยาสูบเขาไปทั้งหมดแล้ว ผมจึงถามเขาว่าเขาจะแบ่งให้เทพบ้างได้ไหม เทพเป็นคนเอาใจยากเสมอ แต่นับแต่นั้น เขาประพฤติตัวดีขึ้นมากทีเดียว

เมื่อเราเริ่มทำงาน ผมก็รู้ว่าชีวิตของนักโทษคนอื่นๆ บนเกาะแห่งนี้เป็นอย่างไร เจ้าหน้าที่ได้เคลื่อนย้ายนักโทษการเมืองหนุ่มๆ ที่มาจากฟีเอซีเข้าไปอยู่ในห้องขังฝั่งตรงข้ามกับเรา ตอนกลางคืน เราสามารถจะพูดคุยกับพวกเขาผ่านทางประตูที่มีลูกกรงกันอยู่ ผมได้ค้นพบว่า ในบรรดาคนหนุ่มเหล่านี้มีอินซาเบนิ เมนเย ซึ่งเป็นหลานชายของผมจากอิมเซเคเซเวนิรวมอยู่ด้วย ผมเห็นเขาครั้งสุดท้ายเมื่อปีค.ศ. 1941 ตอนที่เขายังเป็นทารกอยู่

เราพูดคุยกันเกี่ยวกับทรานส์ไกและรื้อฟื้นประวัติศาสตร์ของครอบครัว คืนหนึ่ง ขณะที่เพื่อนๆ ของเขามารวมตัวกันอยู่รอบๆ ตัวเขา เขาก็พูดขึ้นว่า “ลุงครับ ลุงอยู่องค์กรไหนหรือครับ?” ผมตอบว่าเอเอ็นซี คำตอบของผมทำให้คนหนุ่มเหล่านั้นกระเจิง และทันใดนั้นใบหน้าของพวกเขา ก็หายไปจากหน้าต่าง หลังจากนั้นอีกระยะหนึ่ง หลานของผมก็มาปรากฏตัวอีกครั้งแล้วถามผมว่าผมเคยเป็นสมาชิกของฟีเอซีหรือเปล่า ผมตอบว่าไม่เคย จากนั้นเขาก็พูดว่าเขาเข้าใจว่าผมเข้าร่วมกับฟีเอซีในการเดินทางเยือนประเทศในทวีปแอฟริกาของผม ผมบอกกับเขาว่าผมไม่ได้ร่วมกับฟีเอซี และผมเป็นสมาชิกของเอเอ็นซีตลอดมาและจะเป็นตลอดไป นี่เองที่ทำให้พวกเขาตกใจและหายหน้าไปอีก

ในเวลาต่อมา ผมได้รู้ว่าการโฆษณาชวนเชื่อของฟีเอซีอ้างว่าผมได้เข้าร่วมกับฟีเอซีตอนที่เดินทางไปยังประเทศต่างๆ ในทวีปแอฟริกา แม้ว่าผมจะไม่ชอบใจที่ได้ยินเรื่องนี้ แต่มันก็ไม่ได้ทำ

ให้ผมประหลาดใจแต่อย่างใด ในทางการเมืองนั้น เราไม่สามารถประมาทได้ว่าประชาชนจะรู้สถานการณ์น้อยขนาดนั้น ครู่ต่อมาหลานของผมก็กลับมาและถามผมว่าผมได้พบและพูดคุยกับ โฆบูกเวที่พริทอเรีย โลเคิล บ้างหรือไม่ ผมบอกว่าพูดและเราได้หารือกันดีมาก เรื่องนี้ทำให้พวกเขาพอใจ พวกเขาจึงกล่าววราตรีสวัสดิ์และนั่นเป็นครั้งสุดท้ายที่ผมได้เห็นพวกเขา

สองสามชั่วโมงต่อมาในเย็นวันเดียวกันนั่นเอง ร้อยเอกคนหนึ่งก็มาที่ห้องขังของเราและสั่งให้เราสี่คนเก็บข้าวของ ภายในเวลาไม่กี่นาทีสหราชอาณาจักรของผมก็ถูกพาตัวไป ปลอมให้ผมอยู่ในห้องขังเพียงลำพัง ในคุกนั้น นับว่าโชคดีแล้วถ้าเราได้มีโอกาสโบกมืออำลาสหราชอาณาจักรของเรา เพราะเราอาจจะอยู่ในสถานะที่สนิทสนมกับบางคนเป็นที่สุดเป็นเวลาหลายเดือน และแล้วก็ไม่ได้พบคนๆ นั้นอีกเลย มันเป็นเรื่องที่ลดความเป็นมนุษย์ของเราลง เนื่องจากมันทำให้เราปรับตัวด้วยการคิดถึงแต่ตัวเองและปกป้องตัวเองมากขึ้น

ตอนนั้นผมอยู่ตามลำพังแล้ว ผมเองก็กระวนกระวายใจ บางครั้งการอยู่หลายๆ คนก็ปลอดภัย คือเมื่อคุณอยู่คนเดียวจะไม่มีพยานรู้เห็นว่าเกิดอะไรขึ้น ผมรู้สึกว่าจะไม่ได้รับอาหารเลย ผมจึงเคาะประตู “ผู้คุมครับ ผมยังไม่ได้รับอาหารเย็นเลย”

“แกต้องเรียกข้าว่า *บาส*” เขาตะโกน คืนนั้นผมต้องทนหิวตลอดคืน

เช้าตรู่ของวันใหม่ ผมถูกนำตัวกลับไปยังพริทอเรีย โลเคิล กรมราชทัณฑ์ออกแถลงการณ์ต่อสื่อมวลชนว่าผมถูกย้ายออกมาจากเกาะเพื่อความปลอดภัยของผมเอง เนื่องจากนักโทษจากพีเอซีกำลังวางแผนที่จะทำร้ายผม นี่เป็นเรื่องที่ไม่จริงอย่างที่พูด พวกเขาให้นำตัวผมกลับไปที่พริทอเรียเพื่อเป็นประสงค์ของตนเอง ซึ่งในไม่ช้ามันก็ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน

ผมถูกเก็บตัวอยู่ในห้องขังเดี่ยวที่พริทอเรีย โลเคิล แต่บรรดานักโทษนั้นเป็นแหล่งข้อมูลที่ดีมาก และในไม่ช้าผมก็ได้รับโน้ตลับและการสื่อสารจากคนของเอเอ็นซีบางคนที่อยู่ที่นี่ ผมได้รับการติดต่อจากเฮ็นรี ฟาสซี ทหารคนหนึ่งของเอ็มเคซึ่งได้รับการฝึกทหารมาจากเออีโอเปีย และถูกจับกุมขณะพยายามที่จะกลับเข้ามายังแอฟริกาใต้ พวกเขาเป็นสมาชิกเอเอ็นซีกลุ่มแรกๆ ที่ถูกพิจารณาคดีภายใต้พระราชบัญญัติว่าด้วยการก่อวินาศกรรม

ผมพยายามที่จะช่วยพวกเขาเรื่องการสู้คดี ผ่านทางการพูดกันปากต่อปากในคุก พร้อมทั้งแนะนำให้พวกเขาติดต่อกับแฮโรลด์ วอลเป ในเวลาต่อมาผมก็ได้ข่าวว่าวอลเปถูกตำรวจกักขังอยู่ นี่เป็นलगสังสรรค์ครั้งแรกของผมว่าจะต้องมีความผิดพลาดอย่างร้ายแรงบางอย่างเกิดขึ้น วันหนึ่งหลังจากที่ผมกำลังถูกนำตัวออกจากลานภายหลังการออกกำลังกาย ผมก็เห็นแอนดรู อิมลิ่งเกนี ผมเห็นเขาครั้งสุดท้ายในเดือนกันยายนปีค.ศ. 1961 เมื่อเขาเดินทางออกนอกประเทศไปเพื่อฝึกทหารวอลเป, อิมลิ่งเกนี แล้วใครอีกที่ถูกจับ?

ในช่วงต้นปีค.ศ. 1961 วินนี่ถูกห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองเป็นเวลาสองปี ผมได้ข่าวจากนักโทษคนอื่นๆ ว่าวินนี่ถูกตั้งข้อหาเมื่อเร็วๆ นี้ว่าละเมิดคำสั่งห้าม วินนี่เป็นคนหัวแข็ง คำสั่งห้าม

นั่นแหละจะเป็นสิ่งที่ทำให้เธอโกรธได้มากที่สุดทีเดียว ผมไม่สงสัยเลยว่าเธอจะละเมิดคำสั่งห้ามนั้น และผมก็คงจะไม่ห้ามเธอ แต่มันทำให้ผมกังวลมากกว่าเธออาจจะต้องติดคุก

เช้าวันหนึ่งในเดือนกรกฎาคมปีค.ศ. 1963 ขณะที่ผมกำลังเดินตามระเบียบไปยังห้องข้างของ ผมผมก็เห็น โทมัส มาซิฟาน ซึ่งเคยเป็นคนคุมก่อสร้างที่ลิลลี่สลิฟ ฟาร์ม ผมทักทายเขาอย่างอบอุ่น แม้ว่าผมจะรู้ดีโดยไม่มีข้อสงสัยเลยว่าเจ้าหน้าที่นำเขาไปที่ระเบียบของผมเพื่อที่จะดูว่าผมจำเขาได้หรือไม่ หรือรู้จักเขาหรือไม่ แต่ผมก็ไม่สามารถทำอย่างอื่นได้ การปรากฏตัวของเขาที่นั่น ดีความได้เพียงอย่างเดียวว่าเจ้าหน้าที่ได้ค้นพบไรไวเนียร์แล้ว

วันหรือสองวันต่อมาผมก็ถูกเรียกเข้าไปที่สำนักงานของเรือนจำ ที่นั่นผมได้พบกับ วอลเตอร์, โกวาน อิมเบกิ, อาห์เหม็ด คาทราดา, แอนดรู อิมลิ่งเกนี, บ็อบ เฮปเปิล, เรย์มอนด์ อิมฮาลาบา ซึ่งเป็นสมาชิกของกองบัญชาการสูงสุดของเอ็มเคซึ่งเพิ่งกลับมาจากภารกิจในจีนเมื่อไม่นานมานี้, เอเลียส ม็อทโซอาเลติ ซึ่งเป็นสมาชิกของเอ็มเคเช่นกัน, เดนนิส โกลด์เบิร์ก วิศวกรและสมาชิกของสภาของผู้นิยมประชาธิปไตย, รัสตี เบิร์นสไตน์ สถาปนิกและสมาชิกของ สภาของผู้นิยมประชาธิปไตย และจิมมี่ คานเตอร์ ทนายความซึ่งเป็นน้องเขยของแฮโรลด์ วอลเป พวกเขาทั้งหมดถูกตั้งข้อหาก่อวินาศกรรมและกำหนดจะต้องไปศาลในวันรุ่งขึ้น ตอนนั้นผมเพิ่งรับโทษได้เก้าเดือนจากทั้งหมดห้าปี

ด้วยข้อมูลเป็นส่วนๆ มาประกอบกัน ผมก็รู้ว่าเกิดอะไรขึ้น ก็ในตอนบ่ายของวันที่ 11 กรกฎาคม รถตู้ของร้านซักแห้งก็เข้าไปในถนนที่มุ่งสู่ฟาร์มซึ่งเป็นถนนเส้นยาวทีเดียว ไม่มีใครที่ลิลลี่สลิฟสั่งให้เอาของมาส่ง รถคันดังกล่าวถูกสั่งให้หยุดโดยเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยหนุ่มชาวแอฟริกัน แต่เขาถูกล้อมด้วยเจ้าหน้าที่ตำรวจติดอาวุธหลายสิบนายและสุนัขตำรวจอีกหลายนายที่พุ่งทะยานออกมาจากรถคันนั้น พวกเขาล้อมสถานที่แห่งนั้นไว้ และเจ้าหน้าที่จำนวนหนึ่งก็เข้าไปในอาคารหลังใหญ่และอาคารหลักอื่นๆ ที่อยู่รอบนอก และในอาคารรอบนอกนั้นเอง พวกเขา ก็พบชายประมาณสิบคนอยู่รอบๆ โต๊ะกำลังถกเถียงกันเรื่องเอกสารฉบับหนึ่ง วอลเตอร์กระโดดออกจากหน้าต่างแต่ก็หนีไม่พ้นสุนัขตำรวจที่แยกเขี้ยวเข้าใส่ ผู้ที่ถูกจับกุมยังรวมไปถึงอาร์เธอร์ โกลด์ไรช์ ซึ่งเพิ่งขับรถเข้าไปในฟาร์มตอนที่ตำรวจกำลังกวาดล้างอยู่

เจ้าหน้าที่ตำรวจค้นไปทั่วฟาร์มและยึดเอกสารรวมทั้งรายงานต่างๆ ได้หลายร้อยฉบับ แม้ว่าจะไม่พบอาวุธใดๆ ก็ตาม เอกสารฉบับหนึ่งในบรรดาเอกสารที่สำคัญที่สุดยังคงวางอยู่บนโต๊ะ นั่นคือ ปฏิบัติการณียาญเย ซึ่งเป็นแผนสำหรับสงครามกองโจรในแอฟริกาใต้ ในการเล่นเกมครั้งหนึ่ง เจ้าหน้าที่ตำรวจจับได้กองบัญชาการสูงสุดของอุมคอนโท วิ ชิสเวทังกองบัญชาการ ทุกคนถูกควบคุมตัวภายใต้กฎหมายการกักขังเก้าสิบวัน

โจ สโลโว และบราม ฟิชเชอร์ โชคดีที่ไม่ได้อยู่ที่นั่นในเวลา que เจ้าหน้าที่ตำรวจเข้ากวาดล้าง แต่พวกเขามักจะไปที่ฟาร์มแห่งนั้นวันละสองสามครั้ง แต่เมื่อหวนคิดดู มันเป็นเรื่องแปลกที่

ลิลลี่สตีฟ ไม่ถูกค้นพบก่อนหน้านี้ รัฐบาลเริ่มเข้มงวดมากขึ้นและฉลาดมากขึ้น การดักฟัง โทรศัพท์กลายเป็นเรื่องปกติเช่นเดียวกับการสะกดรอยตามอีลิปส์ชั่วคราว การกวาดล้างครั้งนี้เป็นการปฏิรูปของรัฐ

ในวันแรกที่ไปศาล เราไม่ได้รับโอกาสให้ปรึกษาทนาย เราถูกนำตัวไปอยู่ตรงหน้าผู้พิพากษาและถูกตั้งข้อหาก่อวินาศกรรม สองสามวันต่อมาเราก็ได้รับอนุญาตให้พบกับบราม, เวอร์นอน เบริงเก, โจ จีอเฟฟ, จอร์จ บีโซส์ และอาร์เธอร์ ชาติกาลสัน ทั้งหมดเป็นตัวแทนของพวกเขา ผมยังคงถูกควบคุมตัวแยกอยู่ตามลำพังเนื่องจากผมเป็นนักโทษที่ถูกพิพากษาคดีแล้ว และการมาศาลเหล่านี้เป็นโอกาสแรกของผมที่ได้พูดคุยกับเพื่อนร่วมงานของผม

บรามเศร้าโศกมาก เขาพูดด้วยเสียงแผ่วเบาบอกกับพวกเราว่าเรากำลังเผชิญกับการพิจารณาคดีที่สาหัสอย่างยิ่ง และว่ารัฐได้แจ้งกับเขาอย่างเป็นทางการว่าพวกเขาจะขอให้มีการลงโทษสถานหนักที่สุดเท่าที่กฎหมายระบุไว้ นั่นคือโทษประหารชีวิต บรามบอกว่าถ้าดูตามบรรยากาศในช่วงเวลานั้นแล้ว โทษดังกล่าวมีความเป็นไปได้จริงมากที่สุด นับตั้งแต่วันที่นั้นเป็นต้นมาพวกเราก็ตกอยู่ภายใต้เงาหม่นของข้อหา การที่เราจะต้องโทษประหารชีวิตสถานเดียว เปลี่ยนแปลงทุกสิ่งทุกอย่าง ตั้งแต่ตอนแรก เรามองว่ามันน่าจะเป็นผลลัพธ์ของการพิจารณาคดี อาชญากรรมที่รุนแรงน้อยกว่าของเรามากนักยังถูกลงโทษจำคุกตลอดชีวิตไปเมื่อเร็วๆ นี้

เจ้าหน้าที่เรือนจำก็ไม่เคยยอมให้เราลี้มว่าอาจจะถูกแขวนคอ ในคืนนั้นเอง ผู้คุมคนหนึ่งก็มาเคาะประตูห้องขังของผมในเวลากลางคืน “แมนเดลา นายไม่จำเป็นต้องกังวลเรื่องการนอนหรือนายจะได้หลับเป็นเวลายาว นาน ที่เดียวแหละ” เขาพูด ผมคอยสักครู่จึงพูดขึ้นว่า “พวกเราทุกคนรวมทั้งคุณด้วย จะหลับเป็นเวลายาว นาน ด้วยกันทั้งนั้น” ช่วงไม่ช่วยปลอบใจกันเสียเลย

ในวันที่ 9 ตุลาคม ปีค.ศ. 1963 รถคู่ตำรวจซึ่งมีการป้องกันอย่างแน่นหนาก็มารับเรา มันมีที่กันซึ่งทำด้วยเหล็กอยู่ตรงกลางเพื่อแบ่งแยกระหว่างนักโทษผิวขาวกับนักโทษแอฟริกันออกจากกัน เราถูกพาตัวไปยัง เดอะ พาเลซ ออฟ จัสติส ในพรिटอเรียอันเป็นที่ตั้งของศาลฎีกา เพื่อทำการเปิด “คดีของรัฐต่อกองบัญชาการสูงสุดและพวก” ซึ่งตอนหลังรู้จักกันดีในนาม “คดีของรัฐต่อ เนลสัน แมนเดลา และพวก” แต่ที่รู้จักกันดีกว่าก็คือ การพิจารณาคดีโรไวเนีย ที่ใกล้เคียงศาลมีรูปปั้นของพอล ครูเกอร์ ซึ่งเป็นประธานาธิบดีของสาธารณรัฐทรานสวาโลอยู่ เขาเป็นผู้ที่ต่อสู้กับจักรวรรดินิยมอังกฤษในศตวรรษที่ 19 ได้รูปปั้นวีรบุรุษของชาวแอฟริกันผู้นี้เป็นสุนทรพจน์ตอนหนึ่งของเขาซึ่งเขียนว่า “เราบอกเรื่องราวของเราต่อชาวโลกด้วยความมั่นใจ ไม่ว่าเราจะชนะหรือตาย เสรีภาพจะส่องสว่างในแอฟริกาจุดดวงอาทิตย์ส่องแสงจากเมฆยามเช้า”

รถคู่ของเราอยู่ตรงกลางของขบวนรถบรรทุกตำรวจ ด้านหน้าของรถเหล่านี้เป็นรถคู่ที่มีตำรวจระดับสูงนั่งอยู่ เดอะ พาเลซ ออฟ จัสติส เต็มไปด้วยเจ้าหน้าที่ตำรวจติดอาวุธ เราถูกขับพาเข้าไปด้านหลังของอาคารและผ่านเข้าไปยังประตูเหล็ก เพื่อหลีกเลี่ยงฝูงชนผู้สนับสนุนเราจำนวนมาก รอบๆ อาคารมีตำรวจถือปืนกลขึ้นระวางอยู่ ขณะที่เรามาจากรถคู่ เราสามารถจะได้ยินเสียงฝูงชนร้องเพลงและตะโกนกึกก้อง เมื่อออกมาด้านนอกแล้วเราก็ถูกขังในห้องขังใต้ศาล ก่อนที่ศาลจะเริ่มพิจารณาคดีซึ่งตกเป็นข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ทั้งในประเทศและต่างประเทศทั่วโลก เนื่องจากการพิจารณาคดีการเมืองที่มีความสำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์ของแอฟริกาใต้

* * *

เมื่อเราออกมาจากห้องขัง ผู้ต้องหาแต่ละคนก็ถูกประกบโดยผู้คุมสองคนที่มีอาวุธครบครัน เมื่อเราเข้าไปยังห้องพิจารณาคดีที่มีเพดานสูงและหรูหรา พวกเราแต่ละคนก็หันไปยังฝูงชนและชูป้ายซึ่งเป็นการทำความเคารพของเอเอ็นซี ผู้สนับสนุนของเราที่นั่งอยู่ในแถบที่นั่งของผู้เข้าฟังการพิจารณาคดีก็ตะโกนขึ้นว่า “อแมนดลา! อินกาเวทู!” และ “มายินูเย แอฟริกา!” ซึ่งเป็นการช่วยและเป็นเรื่องที่น่าอัศจรรย์ เนื่องจากเจ้าหน้าที่ตำรวจได้จัดซื้อและที่อยู่ของผู้ที่เข้าฟังการพิจารณาคดีทั้งหมดไว้แล้ว และถ่ายภาพพวกเขาเมื่อตอนที่พวกเขาออกไปจากศาล ห้องพิจารณาคดีเต็มไปด้วยผู้สื่อข่าวทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งผู้แทนของรัฐบาลต่างประเทศหลายสิบคน

หลังจากที่พวกเราเข้าไปในห้องพิจารณาคดีหมดแล้ว เจ้าหน้าที่ตำรวจก็ล้อมเราไว้อย่างแน่นหนาไม่ให้ปะปนกับผู้ชม ผมรู้สึกถึงสิ่งที่จะต้องปรากฏตัวในศาลในชุดนักโทษคือกางเกงขาสั้นสีเทาและรองเท้าแตะบางๆ ในฐานะที่เป็นนักโทษที่ถูกตัดสินคดีแล้ว ผมไม่มีทางเลือกที่จะสวมเสื้อผ้าที่เหมาะสมได้ ในเวลาต่อมา มีหลายคนวิพากษ์วิจารณ์ว่าผมดูแย่มาก ไม่เฉพาะแต่เสื้อผ้า

ที่สวมใส่เท่านั้น การที่ต้องเข้าๆ ออกๆ ที่คุมขังเดียวเป็นเวลาหลายเดือนทำให้น้ำหนักผมลดลง ไปถึงกว่ายี่สิบห้าปอนด์ ผมฝืนยืมให้แก่ผู้เข้าฟังการพิจารณาคดีเมื่อเดินเข้าไปในห้องพิจารณาคดี และเห็นได้ว่าผู้สนับสนุนเราเป็นยาที่ดีที่สุดที่ผมจะพึงมี

การรักษาความปลอดภัยแน่นหนาเป็นพิเศษ เนื่องจากเพียงไม่กี่สัปดาห์ก่อนหน้านี้ อาร์เธอร์ โกลด์ไรซ์, แฮรอลด์ วอลเป, โมซี มูตา และอับดุลเฮย์ แจสแซท ได้ให้สินบนยามหนุ่มคนหนึ่งและหลบหนีไปจากเรือนจำ อาร์เธอร์ กับแฮรอลด์ เดินทางไปยังสวาซีแลนด์โดยปลอมตัวเป็นนักบวช จากนั้นก็บินไปยังทันกานยิกา การหลบหนีของพวกเขาเกิดขึ้นในช่วงที่มีการคลั่งไคล้การใช้ชีวิตได้ดิน และได้รับการต้อนรับอย่างกึกก้องตามพาดหัวหนังสือพิมพ์ต่างๆ มันสร้างความอับอายให้กับรัฐบาล และทำให้ขวัญกำลังใจของพวกเราสูงขึ้น

ผู้พิพากษาคดีโรไวเนยของเราคือ มิสเตอร์ ควาตุส เดอ เว็ท ซึ่งเป็นหัวหน้าคณะผู้พิพากษาของทรานสวาล เขานั่งอยู่ในชุดสีแดงพลีวภายใต้ประรำที่ทำด้วยไม้ เดอ เว็ท เป็นหนึ่งในบรรดาผู้พิพากษารุ่นสุดท้ายที่พรรคยูไนเต็ดแองต์ตั้ง ก่อนที่พวกเขาจะขึ้นสู่อำนาจ และไม่ถูกมองว่าเป็นข้ารัฐบาล เขาเป็นคนหน้าตาขมึงทึงและไม่ยอมให้ใครมาหลอกได้ง่ายๆ อัยการคือ ดร. เพอร์ซี ยูทาร์ ผู้ช่วยอัยการประจำทรานสวาล ซึ่งมีความใฝ่ฝันที่จะเป็นอัยการของแอฟริกาใต้ เขาเป็นคนร่างเล็ก ศีรษะล้าน และกระชับกระเจง น้ำเสียงของเขาแหลมจืดเวลาโกรธหรือมีอารมณ์ขึ้นมา เขาเป็นคนมีไหวพริบทางการแสดง และเป็นคนใช้ศัพท์สูงแต่ไม่ค่อยจะถูกต้องนัก

ยูทาร์ลุกขึ้นและกล่าวต่อศาลว่า “ได้เท่าที่รับ กระผมขอยื่นฟ้องคดีของรัฐต่อกองบัญชาการสูงสุดระดับประเทศและคนอื่นๆ” ผมตกเป็นผู้ต้องหาหมายเลขหนึ่ง ยูทาร์ส่งมอบคำฟ้องและหนังสือมอบอำนาจให้ตั้งข้อหาเราได้ทันทีและมีการไต่สวนอย่างย่อ นี่เป็นครั้งแรกที่เราได้รับคำเฝ้าคำฟ้อง อัยการเก็บมันไว้ไม่ยอมให้เราดู แม้ว่าพวกเขาจะให้คำฟ้องนี้กับ แรนต์ เกลี เมลล์ ก็ตาม และหนังสือพิมพ์ฉบับดังกล่าวก็ตีพิมพ์มันไปทั่วทั้งฉบับในวันนั้น คำฟ้องดังกล่าวตั้งข้อกล่าวหาเราทั้งสิบเอ็ดคนว่าเกี่ยวข้องกับการก่อวินาศกรรมกว่าสองร้อยครั้ง ที่มีเป้าหมายให้เกิดการปฏิวัติโดยใช้ความรุนแรงและการรุกรานประเทศโดยใช้อาวุธ รัฐยืนยันว่าเราเป็นผู้สมรู้ร่วมคิดในการล้มล้างรัฐบาล

เราถูกตั้งข้อหาว่าก่อวินาศกรรมและสมรู้ร่วมคิดแทนที่จะเป็นกบฏอย่างร้ายแรง เนื่องจากข้อกล่าวหาว่าก่อวินาศกรรมและสมรู้ร่วมคิดนั้นกฎหมายไม่ได้กำหนดให้มีการไต่สวนขั้นเตรียมการ อันเป็นกระบวนการที่ยาวนาน (ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อจำเลย) เหมือนอย่างข้อหา กบฏ แต่กระนั้นโทษขั้นสูงสุดนั้นเหมือนกันคือประหารชีวิตด้วยการแขวนคอ ข้อหา กบฏอย่างร้ายแรงนั้นรัฐจะต้องพิสูจน์คดีจนปราศจากข้อสงสัยใดๆ และจำเป็นจะต้องมีพยานสองคนให้การต่อข้อกล่าวหาแต่ละข้อ แต่ภายใต้กฎหมายเกี่ยวกับการก่อวินาศกรรมนั้น ภาระตกอยู่ที่ฝ่ายจำเลยที่จะต้องพิสูจน์ว่าผู้ต้องหาบริสุทธิ์

บราม พิชเชอร์ ลูกขึ้นและขอให้ศาลฝากขังผู้ต้องหาไว้ก่อน โดยให้เหตุผลว่าฝ่ายจำเลยไม่มีเวลาเตรียมคดี เขาตั้งข้อสังเกตว่าผู้ต้องหาหลายรายถูกขังเดี่ยวเป็นเวลายาวนานโดยปราศจากเหตุผล รัฐได้เตรียมตัวมาเป็นเวลาสามเดือน แต่เราเพิ่งจะได้รับคำฟ้องในวันนั้น ผู้พิพากษาเดอ เวท์ จึงให้เวลาเราสามสัปดาห์ โดยให้พักการพิจารณาคดีไปจนถึงวันที่ 29 ตุลาคม

ผมหงุดหงิดที่ได้รู้เป็นครั้งแรกว่าวันนี้ไม่สามารถมาฟังการพิจารณาคดีได้ เนื่องจากคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองและเธอต้องถูกจำกัดอยู่เพียงในโจอันเนสเบิร์กเท่านั้น เธอต้องขออนุญาตจากตำรวจเพื่อที่จะมาศาล เธอยื่นขออนุญาตแต่ถูกปฏิเสธ ผมยังรู้อีกว่าบ้านของเราถูกควาดล้างและเจ้าหน้าที่ตำรวจได้ควบคุมตัวญาติสาวคนหนึ่งของวันนี้ไป วันนี้ไม่ใช่ภรรยาคนเดียวที่ถูกกลั่นแกล้ง อัลเบอร์ตินา ชิชูลู และ แคโรไลน์ มีอทโซอาเลติ ก็ถูกควบคุมตัวภายใต้พระราชบัญญัติคุมขังเก้าสิบวัน และแม็กซ์ ลูกชายของวอลเตอร์ก็ถูกจับกุม นี่เป็นหนึ่งในกลวิธีที่ป่าเถื่อนที่สุดของรัฐในการใช้ความกดดัน ด้วยการจำคุกภรรยาและลูกๆ ของนักสู้เพื่อเสรีภาพ ผู้ชายหลายคนในคุกสามารถที่จะรับมือกับอะไรก็ตามที่เจ้าหน้าที่ทำต่อพวกเขา แต่ความคิดที่ว่ารัฐกำลังทำสิ่งเดียวกันกับครอบครัวของพวกเขาเป็นสิ่งที่เกือบเป็นไปได้ที่จะทน

ต่อมาวันนี้ได้ยื่นคำร้องต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ซึ่งได้ให้อนุญาตเธอเข้าร่วมฟังการพิจารณาคดีโดยมีเงื่อนไขว่าเธอจะต้องไม่สวมชุดพื้นเมือง ที่น่าขันก็คือ รัฐบาลเดียวกับที่บอกให้พวกเรารักษาวรรณกรรมของเราไว้ในบ้านเกิด กลับห้ามวันนี้สวมเสื้อคลุมแบบกอลาเข้าไปในศาล

ในช่วงสามสัปดาห์ถัดมา เราได้รับอนุญาตให้อยู่ด้วยกันเพื่อเตรียมคดี ตอนนี้อยู่ท่ามกลางเพื่อนผู้ต้องหา และการที่มีเพื่อนร่วมงานมาอยู่ด้วยนั้นเป็นกำลังใจอย่างดี ในฐานะที่เป็นนักโทษรอการพิจารณาคดี เราสามารถมีผู้เข้าเยี่ยมได้สัปดาห์ละสองครั้ง ครั้งละครึ่งชั่วโมง และสามารถจะรับอาหารจากข้างนอกได้วันละหนึ่งมื้อ ในไม่ช้าน้ำหนักที่หายไปของผมนั้นก็กลับคืนมาด้วยอาหารเย็นอันแสนอร่อยของมิสซิส พิลเลย์

ขณะที่เรากำลังเตรียมการสู้คดีของเราอยู่นั้น รัฐบาลก็พิจารณาคดีในหนังสือพิมพ์ โดยปกปิดแล้วคดีที่กำลังอยู่ระหว่างพิจารณาในศาลนั้นไม่สามารถนำมาวิพากษ์วิจารณ์ต่อสาธารณชนหรือในสื่อมวลชนได้ แต่นับตั้งแต่ผู้ที่ถูกจับกุมที่โรโวเนียยังเป็นผู้ต้องขังเก้าสิบวันอยู่ ซึ่งถือว่ายังไม่มี การตั้งข้อหาว่าก่ออาชญากรรม หลักการทางด้านศาลดังกล่าวก็ถูกละเมิดไปเสียแล้ว เราถูกตีตราต่อสาธารณชนว่าเป็นพวกก่อการปฏิวัติที่ใช้ความรุนแรงทั้งนี้โดยทุกคนตั้งแต่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมลงมาเลย หนังสือพิมพ์พาดหัวข่าวเป็นประจำทำนองว่า “การปฏิวัติด้วยวิธีการทางทหาร”

ในวันที่ 29 ตุลาคม เราก็เข้าไปยัง เดอะ พาเลซ ออฟ จัสติส อีกครั้งหนึ่ง และฝูงชนก็มากมายและตื่นเต้นอีก การรักษาความปลอดภัยเป็นไปอย่างเข้มงวดอย่างยิ่ง และศาลก็เต็มไปด้วยแขก

ผู้มีเกียรติจากสถานทูตต่างประเทศหลายประเทศอีกครั้ง หลังจากที่ได้อยู่กับเพื่อนฝูงเป็นเวลามาก สัปดาห์ ผมก็กลับรู้สึกมีชีวิตชีวาขึ้นมาอีก และครั้งนี้ผมรู้สึกสบายมากขึ้นในศาลขณะอยู่ในชุดศุภ หนายความของเราได้คัดค้านการที่เราต้องมาศาลในเครื่องแบบนักโทษและเราชนะได้สิทธิที่จะ สวมเสื้อผ้าของเราเอง เราถูกปล่อยให้ผู้ชม และเราก็ถูกเจ้าหน้าที่เตือนว่าถ้าหากเราทำเช่นนั้นอีก เรา จะถูกบังคับให้มาศาลในชุดนักโทษสีกาก็ เพื่อป้องกันการแสดงออกเช่นนั้น เจ้าหน้าที่จึงได้สลับ ขึ้นตอนซึ่งตามปกติจะให้ให้นักโทษเข้ามาในห้องพิจารณาคดีก่อนผู้พิพากษา หลังจากนั้น ผู้ พิพากษาจะเข้ามาก่อน เพื่อที่ศาลจะได้พร้อมเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีเมื่อเราเข้ามา

เราเริ่มทำการโจมตีในทันที บราม พิชเชอร์ วิจารณ์คำฟ้องของรัฐว่าเขียนแย่มาก และมีเนื้อ หาที่ไม่สอดคล้องกันตามหลักเหตุผล เช่นข้อกล่าวหาที่ว่าผมเข้าร่วมในการก่อวินาศกรรมบางอย่าง ในวันที่ผมอยู่ในพริทอเรีย โลกิล ยูทาร์จุนง ผู้พิพากษาเดอ เวท มองหน้าเขาเพื่อให้เขาตอบข้อ โต้แย้งของบราม แต่แทนที่จะอธิบาย เขากลับเริ่มสิ่งที่ผู้พิพากษายืนยันว่าเป็น

“สุนทรพจน์ทางการเมือง” เดอ เวท หมดความอดทนกับการที่ยูทาร์ไม่สามารถจับประเด็นได้ และ ก็บอกเขาไปเช่นนั้น “มร. ยูทาร์ ข้อโต้แย้งทั้งหมดของคุณ ตามที่ผมเข้าใจก็คือว่า คุณพอใจคำฟ้อง ของคุณที่ว่าผู้ต้องหามีความผิด” จากนั้นเดอ เวทก็ไม่รับฟ้องแล้วทบทวนปิดการพิจารณาคดี

ตามหลักการแล้ว ในตอนนั้นเองที่เราเป็นอิสระ และมีความโกลาหลเกิดขึ้นในศาล แต่เรา ก็ถูกจับกุมอีกครั้ง ก่อนที่ผู้พิพากษาเดอ เวทจะลุกออกจากที่นั่งเสียด้วยซ้ำ ร้อยโทสวานโพเอล ดบไปหลังเราทีละคน แล้วบอกว่า “ผมจับคุณในข้อหาก่อวินาศกรรม” แล้วเราก็ถูกคุมตัวกลับไปยัง ห้องขังของเรา แม้กระนั้น เหตุการณ์ดังกล่าวก็สร้างความเสียหายให้แก่รัฐบาล เนื่องจากตอนนี้รัฐ จะต้องกลับไปวางแผนในคดีที่ตนได้นำขึ้นสู่การพิจารณา อันมีผลให้การพิจารณาคดีทั้งหมดสิ้นสุด ลง

รัฐได้ร่างคำฟ้องใหม่ และเรากลับขึ้นศาลอีกครั้งในต้นเดือนธันวาคม พวกเราทุกคนรู้ดีว่าในช่วง เวลาที่พักการพิจารณาคดีนั้นผู้พิพากษาเดอ เวท ได้มีความเป็นปฏิกฤษต่อเรามากขึ้น เราสงสัยกัน ว่าการที่เขาทำตัวเป็นอิสระในคราวก่อนนั้น ทำให้รัฐบาลไม่พอใจและกดดันเขามากขึ้น มีการอ่าน คำฟ้องใหม่ พวกเราถูกกล่าวหาว่าสรรหานักคิดมาเพื่อทำการก่อวินาศกรรมและสงครามกองโจร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเริ่มต้นการปฏิวัติโดยใช้ความรุนแรง เราถูกกล่าวหาว่าสมคบกันให้ความ ช่วยเหลือหน่วยทหารต่างชาติ ให้รัฐบาลสาธารณรัฐเพื่อสนับสนุนการปฏิวัติคอมมิวนิสต์ และเรา เสาะหาและรับเงินอุดหนุนจากต่างประเทศเพื่อวัตถุประสงค์นี้ ยูทาร์พูดด้วยท่าทางเหมือนในละคร ประโลมโลกว่า คำสั่งซื้ออาวุธของผู้ต้องหา นั้นเพียงพอที่จะระเบิดเมืองโจฮันเนสเบิร์กทีเดียว

จากนั้นนายทะเบียนก็ขอให้เราแก้คำฟ้อง เราตกลงกันว่าจะไม่แก้คำฟ้องตามแบบเดิมๆ แต่ จะใช้ช่วงเวลานั้นแสดงความรังเกียจต่อกระบวนการในศาล

“ผู้ต้องหาหมายเลขหนึ่ง เนลสัน แมนเดลา คุณมีความผิดตามข้อกล่าวหาหรือไม่มีความผิด?”

ผมลุกขึ้นแล้วพูดว่า “ได้ทำครับ ไม่ใช่ผม แต่เป็นรัฐบาลต่างหากที่ควรจะมาอยู่ในคุกจำเลย ผมไม่มีความผิดครับ”

“จำเลยหมายเลขสอง วอลเตอร์ ชิชูลู คุณมีความผิดตามข้อกล่าวหาหรือไม่มีความผิด?”

ชิชูลู “รัฐบาลต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่เกิดขึ้นในประเทศนี้ ผมไม่มีความผิดครับ”

ผู้พิพากษาเดอ เว็ทบอกว่าเขาไม่สนใจจะฟังสุนทรพจน์ทางการเมือง และเราควรบอกแต่ว่ามีความผิดหรือไม่มีความผิดเท่านั้น คำชี้แนะของเขาไม่มีใครฟัง ผู้ต้องหาแต่ละคนเสนอว่ารัฐบาลต่างหากที่เป็นอาชญากร ก่อนที่จะบอกว่าตนไม่มีความผิด

เพื่อที่จะทำให้กระบวนการมีสีสันมากขึ้น รัฐบาลได้จัดให้มีการถ่ายทอดสดการอ่านคำฟ้องของยูทาร์ในระบบกระจายเสียงของแอฟริกาใต้ มีการวางไมโครโฟนไว้ที่โต๊ะของอัยการเช่นเดียวกับตรงหน้าผู้พิพากษา แต่ยูทาร์เพิ่งจะกระแอมเท่านั้นเอง บราม ฟิชเชอร์ก็ลุกขึ้นและยื่นต่อศาลขอให้เอาไมโครโฟนออกไป ด้วยเหตุผลว่าการออกอากาศจะก่อให้เกิดความลำเอียงต่อคดีอย่างไม่ยุติธรรม และเป็นการไม่รักษาเกียรติของศาล แม้ว่ายูทาร์จะร้องเสียงหลงให้คงไมโครโฟนไว้ แต่ผู้พิพากษาเดอ เว็ท ก็ได้สั่งให้นำออกไป

ในคำฟ้องของเขา ยูทาร์แย้งว่านับตั้งแต่เอเอ็นซีถูกขับไปอยู่ใต้ดิน องค์กรแห่งนี้ได้นำนโยบายใช้ความรุนแรงมาใช้ ซึ่งออกแบบมาเพื่อขึ้นการก่อวินาศกรรมไปจนถึงการทำสงครามกองโจร และการรุกรานประเทศโดยใช้อาวุธ เขาอ้างว่าเราวางแผนที่จะวางกำลังหน่วยกองโจรที่ได้รับการฝึกฝนมาแล้วจำนวนหลายพันคนทั่วประเทศ และหน่วยกำลังเหล่านี้จะเป็นหัวหอกในการลุกฮือ ซึ่งจะตามมาด้วยการรุกรานโดยใช้อาวุธ โดยหน่วยทหารของต่างชาติ “ในท่ามกลางความสับสน ความยุ่งเหยิงและไร้ระเบียบ” ยูทาร์ประกาศ “มีการวางแผนโดยผู้ต้องหาที่จะจัดตั้งรัฐบาลปฏิวัติเฉพาะกิจขึ้นเพื่อยึดอำนาจการบริหารและความคุมประเทศ” จักรกลของแผนการอันยิ่งใหญ่นี้คืออุมคอนโท วิ ชิสเว ภายใต้การชี้นำทางการเมืองของเอเอ็นซีและพรรคคอมมิวนิสต์ และกองบัญชาการของอุมคอนโทในไรไวเนีย

ยูทาร์ได้บรรยายในร้อยแก้วที่เต็มไปด้วยโวหารของเขาถึงการที่เราสรรหาสมาชิกของเอ็มเค การที่เราวางแผนก่อความไม่สงบทั่วประเทศในปีค.ศ. 1963 (ตอนนี้เขาสับสนระหว่างเรากับพีเอซี) การที่เราติดตั้งเครื่องส่งวิทยุที่มีพลังสูงที่ไรไวเนีย และการที่เราเป็นผู้รับผิดชอบต่อการก่อวินาศกรรมรวมยี่สิบสองครั้ง เขาบอกว่าเอเลียส ม็อตโซเอลเลดี และแอนดรูว์ อิมลิ่งเกนิเป็นผู้รับผิดชอบในการสรรหาสมาชิก และเดนิส โกลด์เบิร์ก เป็นผู้บริหารโรงเรียนพิเศษสำหรับสรรหานักลอบสังหารในเคปทาวน์ เขาให้รายละเอียดการผลิตระเบิดนรกชนิด รวมทั้งการวิ่งเต้นหาเงินทุนจากต่างประเทศ

ในช่วงสามเดือนถัดมา รัฐได้นำสืบพยานร้อยเจ็ดสิบสามคน เอกสารและรูปภาพหลายพัน
ชิ้น รวมทั้งงานเขียนมาตรฐานของมาร์กซิสม์ ประวัติศาสตร์ของการทำสงครามกองโจร แผนที่
พิมพ์เขียว และหนังสือเดินทางที่สร้างขึ้นในนามเดวิด ม็อทซามาอี พยานปากแรกเป็นช่างภาพตำรวจ
ซึ่งถ่ายภาพไรโวเนีย และพยานปากต่อมาเป็นคนงานในบ้านของครอบครัวโกลด์ไรซ์ ซึ่งถูกควบคุม
ตัวไว้ตลอดเวลาแม้ว่าพวกเขาจะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเมืองของครอบครัวนั้น คนรับใช้เหล่านี้ชี้
ตัวพวกเราโดยชี้นำที่เราซึ่งอยู่ในคุกจำเลย แต่มร.เจสลิแมนผู้ซึ่งพยายามด้วยความกล้าหาญที่
จะช่วยเหลือผม แสร้งบอกว่าเขาไม่ได้เห็นผมเมื่อเขาถูกขอให้ชี้ตัวผู้ต้องหาหมายเลขหนึ่ง อัยการ
บอกกับเขาว่าให้ดูอีกครั้งหนึ่ง มองดูใบหน้าของทุกคนให้ชัดๆ “ผมไม่คิดว่าเขาอยู่ที่นี้” เจสลิแมน
พูดเบาๆ

เราสงสัยกันว่ารัฐจะใช้หลักฐานอะไรมาพิสูจน์ความผิดของผม ผมออกไปนอกประเทศ
และอยู่ในคุกขณะที่มีการวางแผนส่วนใหญ่ในไรโวเนีย เมื่อผมพบกับวอลเตอร์ในพรินทอเรีย
โลเคิล หลังจากที่ผมถูกตัดสินโทษไม่นาน ผมขอให้เขาจัดการให้แน่ใจว่ามีการเก็บหนังสือและ
บันทึกของผมออกไปจากฟาร์มให้หมด แต่ในช่วงสัปดาห์แรกของการพิจารณาคดี เมื่อรัสตี
เบิร์นสไตน์ร้องขอประกันตัว เพอร์ซีย์ ยูทาร์ก็นำภาพสเก็ตช์ของฟอร์ทและบันทึกที่ได้มาจากฟาร์ม
เกี่ยวกับการหลบหนีซึ่งผมทำขึ้นขณะที่ถูกขังอยู่ที่นั่นมาแสดง ยูทาร์อ้างว่าเป็นหลักฐานว่าผู้ต้อง
หาทุกคนตั้งใจที่จะหลบหนี มันเป็นสัญญาณบอกว่าไม่มีของสิ่งใดของผมถูกเอาออกไปจากไรโว
เนียเลย ต่อมาผมได้รับการบอกเล่าว่าเพื่อนร่วมงานของผมที่ไรโวเนียตัดสินใจที่จะเก็บรักษาทันที
สั้นๆเกี่ยวกับการหลบหนีของผมไว้ เพราะพวกเขาคิดว่ามันจะเป็นประวัติศาสตร์ในอนาคต แต่ใน
ปัจจุบัน มันทำให้รัสตี เบิร์นสไตน์ไม่ได้รับอนุญาตให้ประกันตัว

พยานที่เป็นดาวดวงเด่นของรัฐก็คือบรูโน อิมโทโล หรือ “มร.เอ็กซ์” อย่างที่รู้จักกันใน
ศาล ในการแนะนำตัว “มร.เอ็กซ์” นั้น ยูทาร์บอกต่อศาลว่าการซักถามจะใช้เวลาสามวัน และจาก
นั้น เขาเสริมด้วยน้ำเสียงเหมือนกับแสดงละครว่า พยานจะตกอยู่ใน “อันตรายถึงแก่ชีวิต”

ยูทาร์ขอให้หลักฐานผ่านทางกล้อง สื่อมวลชนสามารถเข้าฟังได้แต่จะต้องไม่ระบุตัวพยานออกมา

อิมโทโลเป็นคนร่างสูง สมส่วน มีความจำดีเยี่ยม เขาเป็นชาวซูลูจากเดอร์บัน และมาเป็นผู้
นำของเอ็มเคอูมิภาคนาตาล เขาเป็นนักก่อวินาศกรรมที่มีประสบการณ์และเคยไปที่ไรโวเนีย ผม
พบกับเขาเพียงครั้งเดียว เมื่อผมไปกล่าวต้อนรับกลุ่มนักรบเอ็มเคของเขานาตาลหลังจากที่ผม
กลับมาจากการเดินทางเยือนทวีปแอฟริกา หลักฐานของเขาที่เกี่ยวข้องกับผมโดยตรงทำให้ผม
ตระหนักว่ารัฐสามารถจะเอาผิดผมได้อย่างแน่นอน

เขาเริ่มให้การโดยบอกว่าเขาเป็นนักก่อวินาศกรรมของเอ็มเค ซึ่งทำการระเบิดสำนักงาน
เทศบาล เสาไฟฟ้าและสายไฟฟ้า เขาอธิบายอย่างละเอียดละออน่าประทับใจถึงการวางระเบิด การ
ฝังทุ่นระเบิดและการขว้างระเบิดมือ รวมถึงวิธีการทำงานของเอ็มเคจากใต้ดิน อิมโทโลบอกว่า

ขณะที่เขาไม่เคยเสื่อมศรัทธาในอุดมการณ์ของเอเอ็นซี เขากลับเสื่อมศรัทธาในองค์กรเมื่อเขาตระหนักว่าเอเอ็นซีและเอ็มเคเป็นเครื่องมือของพรรคคอมมิวนิสต์

คำให้การของเขาเป็นไปอย่างเรียบง่ายและดูเหมือนจะตรงไปตรงมา แต่อิมโทโลได้ออกนอกกลุ่มนอกทางเมื่อเขาเติมแต่งหลักฐาน ซึ่งไม่ต้องสงสัยเลยว่าเป็นไปตามคำสั่งของตำรวจ เขาบอกกับศาลว่า ในช่วงที่ผมกล่าวสุนทรพจน์ต่อกองบัญชาการภาคพื้นนาตาลนั้น ผมพูดว่าทหารเอ็มเคทุกคนควรจะเป็นคอมมิวนิสต์ที่ดีแต่จะต้องไม่เปิดเผยสถานะของตนต่อสาธารณชน ความจริงแล้วผมไม่เคยพูดอะไรทำนองนั้นเลย แต่คำให้การของเขาตั้งใจที่จะโยกผมและเอ็มเคเข้ากับพรรคคอมมิวนิสต์ ความทรงจำของเขาจะชัดเจนละเอียดละออเสียจนคนธรรมดาจะคิดว่ามันถูกต้องทั้งหมด แต่ความจริงแล้วไม่ได้เป็นเช่นนั้น

ผมคุ้นกับการทรมานของอิมโทโล ผมรู้ว่าเป็นไปได้ที่ผู้อาวุโสของเอเอ็นซีจะทนไม่ได้เมื่อถูกตำรวจทรมาน แต่ไม่ว่าอย่างไรก็ตาม อิมโทโลไม่เคยถูกตำรวจทรมานเลย เขาพูดออกนอกเรื่องโดยการสาวถึงผู้คนซึ่งไม่ได้ถูกอ้างถึงในคดีด้วยซ้ำไป ผมว่ามันเป็นไปได้ที่ใจคนๆ หนึ่งจะเปลี่ยนแปลง แต่การทรมานคนอื่นจำนวนมากมาย ซึ่งหลายคนเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วยซ้ำ ดูไม่น่าให้อภัยสำหรับผม

ในระหว่างการซักค้าน เราก็ได้ทราบว่าอิมโทโลเคยเป็นอาชญากรคดีเล็กๆ น้อยๆ มาก่อนที่จะเข้าร่วมงานกับเอ็มเค และเคยถูกจำคุกมาแล้วสามครั้งข้อหาลักขโมย แต่แม้ว่าจะมีการเปิดเผยข้อมูลเหล่านี้ เขาก็ยังเป็นพยานที่สร้างความเสียหายให้เราอย่างยิ่ง เนื่องจากผู้พิพากษาเห็นว่าเขาไว้วางใจได้และเชื่อถือได้ และคำให้การของเขาก็ปรักปรำพวกเราเกือบทุกคน

หลักฐานสำคัญสำหรับคดีของรัฐคดีนี้ก็คือแผนปฏิบัติการจำนวนหกหน้าที่ยึดได้ในการกวาดล้างที่โรไวเนีย บรรดาผู้นำของกองบัญชาการสูงสุดมีเอกสารนี้อยู่บนโต๊ะตรงหน้าพวกเขา ตอนที่เจ้าหน้าที่ตำรวจบุกเข้าไปในฟาร์ม ร่างปฏิบัติการมายิบูเยเป็นแผนการที่จะเริ่มปฏิบัติการกองโจร และวิธีการที่มันจะจุดประกายการลุกฮือขึ้นจับอาวุธของมวลชนในการต่อต้านรัฐบาล มันพูดถึงการวางกองกำลังเล็กๆ ชุดแรกของกองโจรในสี่พื้นที่ของแอฟริกาใต้ และการโจมตีเป้าหมายที่เลือกมาแล้วหน้าแล้ว เอกสารดังกล่าวตั้งเป้าที่จะสรรหาบุคลากรของเอ็มเคในประเทศประมาณ 7,000 คน ซึ่งคนเหล่านี้จะไปสมทบกับกองกำลังชุดแรกจากนอกประเทศ ซึ่งเป็นกองโจรที่ได้รับการฝึกอบรมมาอย่างดีจำนวนร้อยยี่สิบคน

คดีมีเนื้อหาส่วนใหญ่พูดถึงปฏิบัติการมายิบูเยว่าผ่านการอนุมัติจากคณะกรรมการบริหารของเอเอ็นซีแล้ว และกลายมาเป็นแผนปฏิบัติการของเอ็มเค แต่เรายืนยันว่าปฏิบัติการมายิบูเยยังไม่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการ และยังอยู่ระหว่างการหารือกันตอนที่มีการจับกุม เท่าที่ผมทราบ ปฏิบัติการมายิบูเยเป็นเอกสารฉบับร่าง ซึ่งไม่เพียงแต่ยังไม่ได้รับอนุมัติเท่านั้น แต่ยังมีเป้าหมายและแผนการซึ่งไม่สอดคล้องกับความจริงโดยสิ้นเชิง ผมไม่เชื่อว่าสงครามกองโจรจะเป็นทางเลือกที่เป็นจริงได้ในตอนนั้น

แผนการดังกล่าวถูกร่างขึ้นตอนที่ผมไม่อยู่ ดังนั้นผมจึงรู้เรื่องนี้้น้อยมาก แม้แต่ในหมู่ผู้ที่ถูกพิจารณาคดีโรไวเนียด้วยกันเอง ก็ยังมีความเห็นไม่ตรงกันว่าแผนการดังกล่าวได้รับการยอมรับให้เป็นนโยบายของเอเอ็นซีแล้วหรือยัง โกวานซึ่งเป็นผู้ที่ร่างแผนการดังกล่าวกับโจ สโลโว ยืนยันว่ามันได้รับความเห็นชอบ และรู้สึกว่ามันเป็นการไม่ถูกต้องที่เราจะได้แย้งในศาลว่าแผนการนั้นยังอยู่ระหว่างการหารือ แต่ผู้ต้องหาคนอื่นทั้งหมดยืนยันว่าเอกสารดังกล่าว ตอนที่ร่างขึ้นโดยกองบัญชาการสูงสุดนั้นยังไม่ได้รับอนุมัติจากคณะกรรมการบริหารของเอเอ็นซี หรือแม้แต่มุขมนตรีลูทูลีเองก็ยังไม่ได้เห็นเอกสารฉบับนั้น

แม้ว่าการพิจารณาคดีซึ่งมีโทษถึงประหารชีวิตจะเป็นเรื่องน่าเศร้า แต่โดยทั่วไปขวัญกำลังใจของพวกเราก็ยังสูงอยู่ พวกเรามีเรื่องชวนหัวมากมาย เคนนิส โกลด์เบิร์ก ผู้ต้องหาที่อายุน้อยที่สุดมีอารมณ์ขันที่กลั่นไว้มืออยู่และมักจะทำให้พวกเราหัวเราะในเวลาที่ไม่ควรจะหัวเราะ เมื่อพยานของอัยการคนหนึ่งอธิบายถึงชุดบาทหลวงที่เรย์มอนด์ อิมสลาบาแต่งปลอมตัว เคนนิสก็ถือโอกาสเรียกเขาว่าสาธุคุณ อิมสลาบา

ในห้องปริกษาหารือของเราชั้นล่างนั้น เรามักจะสื่อสารกันผ่านบันทึกล้วนๆ ซึ่งเราจะเผามันแล้วโยนลงถังขยะหลังจากนั้น หนึ่งในเจ้าหน้าที่หน่วยพิเศษที่คอยดูแลเราอยู่คือร็อยโท สวานเนโพล ซึ่งมีใบหน้าแดงกำบอภิญญไม่รับ เขามักจะคิดว่าเรากำลังพูดถึงเขาอยู่เสมอ วันหนึ่ง ขณะที่สวานเนโพลกำลังเฝ้าดูเราอยู่จากประตู โกวาน อิมเบลก็เริ่มเขียนบันทึกล้วนๆด้วยท่าทางมีลัษณคมนัย แล้วก็ส่งบันทึกล้วนๆให้ผมด้วยท่าทางเหมือนอย่างในละคร ผมอ่านบันทึกล้วนๆแล้วก็พยักหน้าอย่างสุชุม แล้วก็ส่งต่อไปให้แคริ แคริทำท่าเอาไม้ขีดออกมาเหมือนกับจะเผาบันทึกล้วนๆนั้นตอนที่สวานเนโพลผลุนผลันเข้ามาในห้อง จวกระคายไปจากมือแคริและพูดอะไรบางอย่างเกี่ยวกับอันตรายของการจุดไม้ขีดในห้อง แล้วก็ออกจากห้องไปอ่านกระดากที่ยึดมาได้ สองสามวินาทีต่อมา เขาก็ถลากลับเข้ามาในห้องพร้อมกับพูดว่า "ฉันจะเอาเรื่องพวกนายทุกคนทีเดียว!" ในบันทึกล้วนๆนั้นโกวานเขียนด้วยตัวพิมพ์ใหญ่ว่า "สวานเนโพล เป็นคนหน้าตาดีทีเดียวนะ?"

พวกเราถูกขังอยู่ในคุกและถูกพิจารณาคดีซึ่งมีโทษถึงประหารชีวิต แต่ภายนอกนั้น ชีวิตใหม่กำลังจะอุบัติขึ้น ภรรยาของจิมมี แคนเตอร์ ไกลจะคลอเคลีย จิมมีเป็นทนายความซึ่งถูกรัฐรวบตัวมาสู่การพิจารณาคดี ไม่ใช่เพราะเหตุผลอื่นนอกไปจากว่าเขาเป็นน้องเขยของแฮรอลด์ วอลเป

เช้าวันหนึ่ง ขณะที่พวกเรากำลังนั่งอยู่ในคอกจำเลย ก็มีบันทึกล้วนๆมาถึงผมจากอีกด้านหนึ่ง

บาบารากับผมปรึกษากันอย่างหนักเรื่องพ่อขุนหัวของลูก และเราสรุปว่าไม่ว่าทหารจะเป็นเพศหญิงหรือเพศชาย เราจะเป็นเกียรติอย่างยิ่ง หากคุณจะยอมรับหน้าที่นี้เพิ่มจากตำแหน่งอันทรงเกียรติมากกว่าของคุณในอดีต

ผมตอบจิมมีกลับไปว่า

ผมรู้สึกยินดีเป็นอย่างยิ่ง และเกียรตินั้นเป็นของผม ไม่ใช่ของทหารกล้า ท่อนนี้
พวกเขาไม่กล้าจะแขวนคอผมแล้ว

คดีของรัฐดำเนินต่อไปในช่วงคริสต์มาสของปีค.ศ. 1963 และสิ้นสุดในวันที่ 29 กุมภาพันธ์ ปีค.ศ. 1964 เรามีเวลากว่าหนึ่งเดือนเพียงเล็กน้อยที่จะตรวจสอบหลักฐานและเตรียมตัวสู้คดี พวกเราไม่ได้รับผลกระทบจากหลักฐานเท่าเทียมกันทุกคน ไม่มีหลักฐานผูกมัดเจมส์ คันเตอร์ เขาไม่ได้เป็นสมาชิกองค์กรเราด้วยซ้ำและไม่ควรจะถูกพิจารณาคดีเลยด้วย สำหรับรัสตี้ เบิร์นสไตน์, เรย์มอนด์ อิมสลาบา และอาร์เธอร์เหม็ด คาทราดา หลักฐานในเรื่องการเกี่ยวข้องกับกรรมากรรมร่วมกันค่อนข้างมาก และเราตัดสินใจว่าพวกเขาไม่ควรจะปรักปรำตนเอง ในคดีของรัสตี้ หลักฐานมีน้อยมาก เขาเพียงแต่ถูกพบที่ไรไวเนียบกับคนอื่นๆ เท่านั้นเอง คนอื่นที่เหลืออีกหกคนจะยอมรับความผิดตามข้อกล่าวหา

บรามมองโลกในแง่ร้ายอย่างมาก เขารับรองว่าแม้เราจะสามารถพิสูจน์ได้ว่าการทำสงครามกองโจรยังไม่ได้รับอนุมัติ และนโยบายการก่อวินาศกรรมนั้นถูกออกแบบมาให้ทำลายชีวิตมนุษย์ก็ตาม แต่รัฐก็ยังจะสามารถลงโทษประหารชีวิตพวกเราได้ ฝ่ายจำเลยมีความเห็นแตกต่างว่าเราควรให้การหรือไม่ บางคนอ้างว่ามันจะเป็นผลเสียต่อคดีของเราถ้าหากเราให้การ จอร์จ บี.ไซส์ เนอะว่า ถ้าเราไม่ให้หลักฐาน และทำให้ผู้พิพากษาเชื่อว่าเราไม่ได้ตัดสินใจที่จะทำสงครามกองโจร ผู้พิพากษาก็จะลงโทษขั้นสูงสุดแน่นอน

ตั้งแต่เริ่มแรกเราพูดกันชัดเจนว่าเราตั้งใจที่จะใช้การพิจารณาคดีครั้งนี้ไม่ใช่เพื่อเป็นการทดสอบกฎหมาย แต่เป็นเวทีสำหรับแสดงให้เห็นถึงความเชื่อของเรา ตัวอย่างเช่น เราจะไม่ปฏิเสธว่าเรารับผิดชอบต่อการก่อวินาศกรรม เราจะไม่ปฏิเสธว่ากลุ่มของเราได้ละทิ้งแนวทางการไม่ใช้ความรุนแรง เราไม่ได้สนใจเรื่องการหลุดจากคดีหรือการลดโทษ แต่เราสนใจที่จะใช้การพิจารณาคดีนี้ช่วยทำให้ความมุ่งหมายที่เราทุกคนกำลังต่อสู้เพื่อให้ได้มานั้นชัดเจนขึ้น ไม่ว่าพวกเราจะต้องเสียอะไรไปก็ตาม เราจะไม่ป้องกันตนเองในแง่ของกฎหมายมากไปกว่าในแง่ของศีลธรรม เรามองการพิจารณาคดีนี้ว่าเป็นความต่อเนื่องของการต่อสู้โดยใช้วิธีการอย่างอื่น เราพร้อมที่จะยอมรับสิ่งที่เรารู้ว่าเป็นความจริง แต่ปฏิเสธที่จะให้ข้อมูลที่เราคิดว่าจะทำให้คนอื่นติดร่างแหเข้ามาด้วย

เราจะโต้แย้งข้อยืนยันทันทีของรัฐที่ว่าเราใช้สงครามกองโจร เราจะยอมรับว่าเราจัดทำแผนฉุกเฉินเพื่อใช้สงครามกองโจรในกรณีที่การก่อวินาศกรรมล้มเหลว แต่เราจะอ้างว่ามันยังไม่ได้ล้มเหลว เนื่องจากเรายังไม่ได้ใช้ความพยายามอย่างเต็มที่ เราจะปฏิเสธข้ออ้างที่ว่ามีการสังหารและทำลายผู้ที่ผ่านไปมาซึ่งเป็นผู้บริสุทธิ์ตามที่รัฐกล่าวหา ว่าข้ออ้างเหล่านี้โกหกอย่างเห็นได้ชัด หรือไม่ก็เหตุการณ์นั้นเป็นการกระทำของคนอื่น เราไม่เคยคิดที่จะให้มีการแทรกแซงของกองทหารต่างชาติ และเพื่อที่จะอธิบายสิ่งเหล่านี้ เราคิดว่าเราจะต้องอธิบายปฏิบัติการนี้มายิบเยต่อศาล

ในกรณีของผมนั้น ศาลมีหลักฐานเพียงพอที่จะตัดสินว่ากระทำผิด เอกสารหลายฉบับที่เขียนด้วยลายมือของผมแสดงให้เห็นว่าผมเดินทางออกนอกประเทศโดยผิดกฎหมาย จัดการให้คน

ของเราได้รับการฝึกทางทหาร และอยู่เบื้องหลังการก่อตั้งอุมคอนโท วิ ชิสเว นอกจากนี้ยังมีเอกสารอีกฉบับหนึ่งที่เขียนด้วยลายมือของผมชื่อว่า “การเป็นคอมมิวนิสต์ที่ดี” ซึ่งรัฐบาลว่าแสดงให้เห็นว่าผมถือบัตรคอมมิวนิสต์ ความจริงแล้วชื่อของเอกสารนั้นนำมาจากงานเขียนของนักทฤษฎีชาวจีนที่ชื่อเหฺลียว เซา จี และผมเขียนเอกสารดังกล่าวเพื่อพิสูจน์ประเด็นหนึ่งแก่โมเสส โคทาน เราได้ถกเถียงกันตลอดมาเกี่ยวกับความตั้งใจของลัทธิคอมมิวนิสต์ต่อชาวแอฟริกันใต้ ผมได้แย้งอยู่นานว่าวรรณกรรมส่วนใหญ่ของคอมมิวนิสต์นั้นไม่น่าสนใจ เข้าใจได้ในหมู่คนที่เชี่ยวชาญในเรื่อนั้น และนั่นตะวันตกเป็นศูนย์กลางโดยเฉพาะเท่านั้น และว่าควรจะทำให้มันง่าย ชัดเจน และสอดคล้องกับมวลชนแอฟริกัน โมเสสยืนยันว่าทำเช่นนั้นไม่ได้ เพื่อที่จะพิสูจน์ประเด็นของผม ผมจึงนำบทความของหลิวมาเขียนใหม่สำหรับผู้ฟังชาวแอฟริกัน

ผมจะเป็นพยานคนแรก ดังนั้นจึงเป็นคณวางแนวทางสำหรับฝ่ายจำเลย ในศาลของชาวแอฟริกันใต้นั้น หลักฐานจากคอกพยานจะให้ได้ในรูปของการตอบคำถามเท่านั้น ผมไม่ต้องการที่จะถูกจำกัดอยู่ในรูปแบบนั้น ดังนั้น เราจึงตัดสินใจว่าแทนที่จะให้การ ผมจะอ่านแถลงการณ์จากคอกจำเลย ขณะที่คนอื่นๆ จะให้การและมีการซักค้าน

เนื่องจากพยานที่อ่านแถลงการณ์จากคอกจำเลยนั้นจะไม่ต้องถูกซักค้านหรือตั้งคำถามใดๆ จากคณะลูกขุน ดังนั้นแถลงการณ์ดังกล่าวจึงไม่ได้มีน้ำหนักทางกฎหมายเช่นเดียวกับคำให้การตามปกติ ผู้ที่เลือกอ่านแถลงการณ์ปกติจะทำเช่นนั้นเพื่อหลีกเลี่ยงการซักค้าน ทนายความของเราเตือนผมว่าการอ่านแถลงการณ์จะทำให้ผมอยู่ในสถานการณ์ที่เป็นอันตรายมากขึ้น สิ่งใดก็ตามที่ผมพูดในแถลงการณ์ของผมเกี่ยวกับความบริสุทธิ์ของตัวเองจะไม่ถูกพิจารณาโดยผู้พิพากษา แต่นั่นไม่ใช่ความสำคัญสูงสุดของเรา เราเชื่อว่ามันสำคัญที่จะเปิดการสู้คดีด้วยแถลงการณ์เกี่ยวกับการเมืองและอุดมการณ์ของเรา ซึ่งจะให้ภาพรวมของทั้งหมดที่จะตามมา ผมต้องการอย่างยิ่งที่จะประดาบกับเพอร์ซี ยูทาร์ แต่มันสำคัญมากกว่าที่ผมจะใช้เวทีแห่งนี้เพื่อขอให้เห็นชัดเจนถึงความทุกข์ยากของเรา

ทั้งหมดนี้ได้ตกลงกันในการปรึกษาหารือ ส่วนใหญ่ผ่านทางบันทึกสั้นๆ เนื่องจากห้องปรึกษาหารือถูกคักฟิง เรายังใช้การลอบฟังของรัฐให้เป็นประโยชน์ต่อฝ่ายเราด้วยการให้ข้อมูลพวกเขาผิดๆ เราทำทุกอย่างให้เขาเชื่อว่าผมจะให้การ เพื่อที่พวกเขาจะได้ใช้เวลาของเขาในการวางแผนการซักค้าน ในการสนทนาหลายๆ ผมบอกกับทนายความของเราคือโจเอล จอฟเฟว่าผมต้องการข้อมูลการพิจารณาคดีกับกฎเพื่อเตรียมคำให้การของผม เรายึดกับการที่ได้เห็นยูทาร์วิ่งกับเอกสารที่เป็นรายละเอียดของคดีกับกฎว่าร้ายชุด

ผมใช้เวลาประมาณสองสัปดาห์ในการร่างคำกล่าวของผม โดยทำงานส่วนใหญ่ในห้องข้างของผมในตอนเย็น เมื่อร่างเสร็จผมก็อ่านให้เพื่อนๆ และผู้ต้องหาคนอื่นๆ ฟัง พวกเขาเห็นชอบและแนะ

นำไปเปลี่ยนเล็กๆ น้อยๆ จากนั้นผมก็ขอให้บราม พิชเซอร์ช่วยดู หลังจากที่เราอ่านจบบรามก็กังวล และขอให้ทนายที่เขานับถือ ชื่อว่าอัล แชนสัน ช่วยอ่าน แชนสันบอกกับบรามว่า “ถ้าหาก แมนเดลาอ่านสุนทรพจน์นี้ในศาลละก็ พวกเขาจะพาตัวเนลสันไปด้านหลังห้องพิจารณาคดีและแขวนคอเขาทันที” และนั่นยืนยันความหวงกังวลของบราม เขามาหาผมในวันรุ่งขึ้นและขอร้องผม ให้ปรับคำกล่าวให้อ่อนลง ผมรู้สึกว่ามีแนวโน้มจะถูกแขวนคออยู่แล้วไม่ว่าจะพูดอะไรก็ตาม ดังนั้น เราน่าจะพูดสิ่งที่เราเชื่อจริงๆ บรรยายกาศในตอนนั้นน่ากลัวอย่างยิ่ง หนังสือพิมพ์คาดการณ์ อยู่ทุกวันว่าเราจะต้องโทษประหารชีวิต บรามอ่อนวอนผมไม่ให้อ่านย่อหน้าสุดท้าย แต่ผมไม่ยอม

ในวันจันทร์ที่ 20 เมษายน เราถูกนำตัวไปยัง เดอะ พาเลซ ออฟ จัสติส ภายใต้การรักษาความปลอดภัยอย่างเข้มแข็ง คราวนี้เพื่อเริ่มต้นการสู้คดีของเรา วินาทีที่นั่นด้วยกับแม่ของผม และผมพก หน้าให้พวกเขาขณะที่เราเข้าไปในศาล ซึ่งเต็มไปด้วยผู้ฟังเช่นเคย

บรามประกาศว่าผู้ต้องหายอมรับหลักฐานของรัฐบางส่วน และมีเสียงฮือฮาดังขึ้นในศาล แต่เขาพูดต่อไปว่าฝ่ายจำเลยปฏิเสธข้ออ้างของรัฐจำนวนมาก รวมทั้งที่ว่าอุมคอนโท วิ ชิตเวเป็นปีกทางทหารของเอเอ็นซี เขาบอกว่าผู้นำของเอ็มเคและเอเอ็นซี “พยายามที่จะทำให้องค์กรทั้งสองนี้ แยกจากกันโดยสิ้นเชิง แต่พวกเขาทำไม่สำเร็จ” เขาพูด “แต่...มีความพยายามอย่างที่สุดที่จะบรรลุเป้าหมายนั้น” เขาปฏิเสธอย่างหนักแน่นว่าเอเอ็นซีรับคำสั่งจากพรรคคอมมิวนิสต์ เขาบอกว่าฝ่ายจำเลยจะทำลายข้อกล่าวหาที่ว่าโกลด์เบิร์ก, คาทราดา, เบิร์นสไตน์ และอิมฮาลาบาเป็นสมาชิกของอุมคอนโท เขาระบุว่าฝ่ายจำเลยจะแสดงให้เห็นว่าอุมคอนโทความจริงแล้วไม่ได้รับปฏิบัติการมา ยิบูเย และว่าเอ็มเคไม่ได้เตรียมที่จะทำสงครามกองโจร

“จะปฏิเสธหรือ?” ผู้พิพากษาเคอ เว็ท ถามอย่างไม่อยากเชื่อ

“จะปฏิเสธ” บรามตอบ “หลักฐานจะแสดงให้เห็นว่าขณะที่มีการเตรียมการณ์เพื่อทำสงครามกองโจรนั้น ยังไม่มีการยอมรับแผนการใดๆเลย ตลอดเวลานั้นมีความหวังอยู่ว่าจะสามารถหลีกเลี่ยงขั้นตอนดังกล่าวได้”

จากนั้นบรามก็พูดด้วยเสียงแผ่วเบาว่า “ได้เท่าที่รับ ฝ่ายจำเลยจะอ่านแถลงการณ์จากคอกจำเลยโดยผู้ต้องหาหมายเลขหนึ่ง ซึ่งมีส่วนร่วมด้วยตนเองในการจัดตั้งอุมคอนโท และเป็นผู้ที่สามารถจะให้ข้อมูลแก่ศาลถึงจุดเริ่มต้นขององค์กรนั้นได้”

ถึงตอนนี้ยูทาร์กระโดดลุกขึ้นจากโต๊ะแล้วร้องว่า “ได้เท่าที่รับ! ได้เท่าที่รับ!” เขาผิดหวังที่ผมจะไม่ให้การเนื่องจากเขาเตรียมที่จะซักค้านผมอย่างไม่ต้องสงสัย “ได้เท่าที่รับ” เขาพูดอย่างค่อนข้างหมดหวัง “แถลงการณ์จากคอกจำเลยไม่ได้มีน้ำหนักเท่ากับหลักฐานภายใต้คำสาบานนะครับ ท่าน”

“ดร.ยูทาร์ ผมคิดว่าที่ปรึกษาของฝ่ายจำเลยมีประสบการณ์เพียงพอที่จะแนะนำลูกความของเขาโดยปราศจากความช่วยเหลือของคุณ ” ผู้พิพากษาเคอ เว็ทตอบอย่างแกนๆ ยูทาร์จึงนั่งลง

“ทั้งพวกเราและลูกความของเราต่างตระหนักถึงบทบาทอันดีของกฎหมายอาญารับท่าน”

บรามตอบ “ผมขอเบิกตัวเนลสัน แมนเดลา”

ผมลุกขึ้นเผชิญหน้ากับศาลและอ่านอย่างช้าๆ

ผมเป็นผู้ต้องหาคนแรก

ผมจบปริญญาตรีทางอักษรศาสตร์และทำงานเป็นทนายความใน
โจฮันเนสเบิร์กเป็นเวลาหลายปีโดยร่วมหุ้นกับมร.โอลิเวอร์ ทัมโบ ผมเป็น
นักโทษที่ถูกตัดสินคดีแล้ว คือถูกตัดสินจำคุกห้าปี เนื่องจากเดินทางออกนอก
ประเทศโดยไม่ได้รับอนุญาต และเนื่องจากยุ้งประชาชนให้หยุดงานประท้วง
ในปลายเดือนพฤษภาคมปีค.ศ. 1961

ผมขอยอมรับในทันทีว่าเป็นหนึ่งในผู้ช่วยจัดตั้งอุมคองโท วิ ชิสเว
และยอมรับว่าผมมีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานขององค์กรดังกล่าวจนกระทั่ง
ผมถูกจับกุมในเดือนสิงหาคมปีค.ศ. 1962

ก่อนอื่น ผมต้องการที่จะบอกว่าข้อเสนอแนะของรัฐในตอนกล่าวเปิด
ที่ว่าการต่อสู้ในแอฟริกาได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของต่างชาติหรือพวกคอมมิวนิสต์
นั้น ไม่เป็นความจริงทั้งสิ้น ทุกอย่างที่ผมทำไปทั้งในฐานะส่วนตัวและในฐานะ
ผู้นำของประชาชนของผม นั้น เนื่องมาจากประสบการณ์ของผมในแอฟริกาใต้
และจากภูมิหลังที่เป็นชาวแอฟริกันซึ่งเป็นสิ่งที่ผมภาคภูมิใจ ไม่ใช่เพราะสิ่งที่บุคคลภายนอก
พูด

ในวัยเยาว์ของผมในทรานส์เคียนั้น ผมได้ฟังผู้เฒ่าในเผ่าของผมบอกเล่า
เรื่องราวของวันเก่าๆ ในบรรดาดำนานที่พวกท่านได้เล่าให้ผมฟัง มีเรื่องราวการ
สู้รบของบรรพบุรุษของเราเพื่อปกป้องปิตุภูมิรวมอยู่ด้วย ชื่อของดิงกาน และ
แบบบาทา, อินซา และมาคันนา, ชุงทิและดาลาซิเล, โมซุซุและเซคูคูนิ ทุกคน
ได้รับการยกย่องว่าเป็นความภาคภูมิใจและเป็นเกียรติของชาติแอฟริกันทั้งปวง
ตอนนั้นผมหวังว่าผมจะได้มีโอกาสในชีวิตนี้ที่จะรับใช้ประชาชนของผม และ
อุทิศตนแก่การต่อสู้เพื่อเสรีภาพของพวกเขา นี่คือนี่ที่เป็นแรงจูงใจให้ผมกระทำ
สิ่งทั้งปวง ที่เกี่ยวเนื่องกับข้อกล่าวหาที่มีต่อผมในคดีนี้

การที่กล่าวเช่นนั้น หมายความว่าผมจะต้องเกี่ยวข้องกับทันทีกับการใช้
ความรุนแรงในระดับหนึ่ง บางอย่างที่มีการบอกกล่าวต่อศาลก็เป็นความจริง
บางอย่างก็ไม่ใช่ความจริง อย่างไรก็ตาม ผมไม่ปฏิเสธว่าผมวางแผนก่อ
วินาศกรรม ผมไม่ได้วางแผนดังกล่าวอย่างไร้ความคิดหรือเพราะชื่นชอบใน

ความรุนแรง ผมวางแผนดังกล่าวจากการประเมินอย่างสงบและอย่างมีสติเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น หลังจากการปกครองโดยทรราช, การแสวงประโยชน์ส่วนตัว และการกดขี่ประชาชนของผมโดยคนผิวขาวมาเป็นเวลาหลายปี

ผมต้องการให้ศาลเข้าใจว่าเราไม่ได้กระทำการโดยขาดความรับผิดชอบ หรือโดยไม่ได้คำนึงถึงผลลัพธ์จากการใช้ความรุนแรง ผมให้น้ำหนักกับการตัดสินใจที่จะไม่ให้เกิดอันตรายต่อชีวิตมนุษย์เป็นพิเศษ

พวกเราชาวเอเอ็นซียืนหยัดตลอดมาในประชาธิปไตยที่ไม่มีการแบ่งแยกเชื้อชาติ และเราหลีกเลี่ยงการกระทำใดๆ ที่อาจจะผลักดันให้เกิดการแบ่งแยกเชื้อชาติมากกว่าที่มีอยู่แล้ว แต่ความจริงที่ปวดร้าวก็คือว่า ห้าสิบปีของการไม่ใช้ความรุนแรงไม่ได้ทำอะไรแก่ประชาชนแอฟริกันเลย มีแต่กฎหมายที่ปราบปรามมากขึ้น และสิทธิที่น้อยลงๆ ทุกที มันอาจจะไม่ใช่เรื่องง่ายสำหรับศาลนี้ที่จะเข้าใจ แต่มันเป็นความจริงที่ว่าประชาชนได้พูดถึงการใช้ความรุนแรงมาเป็นเวลานานแล้ว-พูดถึงวันที่พวกเขาจะต่อสู้กับคนผิวขาวและได้ชัยชนะนำประเทศของตนเองกลับคืนมา กระนั้นก็ตาม พวกเรา ผู้นำของเอเอ็นซี ได้เกลี้ยกล่อมพวกเราให้หลีกเลี่ยงการใช้ความรุนแรง และให้ใช้สันติวิธีเสมอมา ขณะที่พวกเราบางคนได้หารือกันในเดือนพฤศจิกายนและมิถุนายนปีค.ศ. 1961 เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่านโยบายของเราที่จะให้มีรัฐที่ปราศจากการแบ่งแยกเชื้อชาติด้วยการไม่ใช้ความรุนแรงนั้นไม่บังเกิดผล และผู้ที่สนับสนุนเราเริ่มขาดความมั่นใจในนโยบายนี้ และกำลังมีความคิดเกี่ยวกับลัทธิแบ่งแยกดินแดนมากขึ้นทุกที...

อุมคอนโทจัดตั้งขึ้นในเดือนพฤศจิกายนปีค.ศ. 1961 เมื่อเรตัดสินใจจัดตั้งองค์กรดังกล่าวขึ้น และต่อมาได้วางแผนการต่างๆ ขึ้นนั้น ความคิดในเรื่องการไม่ใช้ความรุนแรงและความปรองดองกันระหว่างเชื้อชาติ ซึ่งเป็นมรดกตกทอดของเอเอ็นซีนั้นยังคงมีอยู่อย่างมาก เราารู้สึกว่าประเทศกำลังเคลื่อนตัวเข้าสู่สงครามกลางเมืองที่คนดำและคนขาวจะต่อสู้กัน เรามองสถานการณ์ดังกล่าวด้วยความตกใจ สงครามกลางเมืองจะหมายถึงการทำลายล้างสิ่งที่เอเอ็นซียืนหยัดเสมอมา กล่าวคือสงครามกลางเมืองจะทำให้เป็นการยากขึ้นที่เชื้อชาติต่างๆ จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เรามีตัวอย่างมากมายแล้วในประวัติศาสตร์ของแอฟริกาใต้เกี่ยวกับผลของสงคราม มันใช้เวลากว่าห้าสิบปีกว่าที่บาดแผลแห่งสงครามของชาวแอฟริกันได้ (แองโกล-บัวร์) จะจางหายไป จะต้องใช้เวลานานอีกสักเท่าใดจึงจะลบรอยแผลเป็นจากสงครามกลางเมืองระหว่างเชื้อชาติ ซึ่งจะไม่สามารถเกิดขึ้นโดย

ปราศจากการสูญเสียชีวิตอย่างมากมายของทั้งสองฝ่าย

ผมบอกว่าการก่อวินาศกรรมเป็นความหวังที่ดีที่สุดสำหรับความสัมพันธ์ทางเชื้อชาติในอนาคต ปฏิกริยาของผู้ปกครองผิวขาวต่อความพยายามครั้งแรกของเราที่วันและโหดเหี้ยม การก่อวินาศกรรมถูกประกาศว่าเป็นอาชญากรรมที่มีโทษถึงประหารชีวิต ผมบอกว่าเราไม่ได้ต้องการสงครามกลางเมือง แต่เราจำเป็นต้องเตรียมพร้อมสำหรับมัน

จากประสบการณ์ทำให้เราเชื่อว่า การกบฏจะทำให้รัฐบาลมีโอกาสดึงทหารประชาชนของเราอย่างไม่จำกัดโดยปราศจากการแยกแยะ แต่เป็นเพราะว่าผิวดินของแอฟริกาได้ข่มไปด้วยเลือดของชาวแอฟริกันผู้บริสุทธิ์เสียจนเรารู้สึกว่าเป็นหน้าที่ของเราที่จะเตรียมการล่วงหน้าแต่เนิ่นๆที่จะใช้กำลังป้องกันตนเองจากการใช้กำลังบังคับ ถ้าหากสงครามเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เราต้องการให้การต่อสู้เป็นไปในทางที่พึงปรารถนาต่อประชาชนของเราที่สุด การต่อสู้ที่มีความเป็นไปได้มากที่สุดสำหรับเราและเสียงชีวิตของทั้งสองฝ่ายน้อยที่สุดก็คือสงครามกองโจร ดังนั้น เพื่อเป็นการเตรียมการสำหรับอนาคต เราจึงตัดสินใจที่จะเตรียมการสำหรับสงครามกองโจร ที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต

คนขาวทุกคนได้รับการฝึกทหารภาคบังคับ แต่ไม่มีการฝึกเช่นนั้นให้กับชาวแอฟริกัน เรามองว่ามันจำเป็นที่จะต้องสร้างคนกลุ่มหนึ่งที่ได้รับการฝึกฝนที่จะสามารถเป็นผู้นำ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นถ้าหากมีสงครามกองโจรเกิดขึ้น เราจำเป็นจะต้องเตรียมรับสถานการณ์เช่นนั้น ก่อนที่จะสายเกินไปที่จะเตรียมการอย่างเหมาะสม

ผมอธิบายว่าเมื่อहारือกันมาถึงขั้นตอนนี้ผมก็เดินทางออกนอกประเทศไปร่วมประชุมขบวนการเพื่อเสรีภาพของชาวแอฟริกันทั้งผองสำหรับแอฟริกาตะวันออก แอฟริกากลาง และแอฟริกาใต้ และรับการฝึกทางทหาร ผมบอกว่าผมเข้ารับการฝึกเพราะว่า ถ้าหากจะมีสงครามกองโจรเกิดขึ้น ผมต้องการจะยืนหยัดและต่อสู้เคียงข้างประชาชนของผมเอง แม้กระนั้น ผมก็เชื่อว่าการก่อวินาศกรรมยังคงมีความเป็นไปได้และสมควรที่จะดำเนินต่อไปได้ด้วยความเข้มข้น

ผมบอกกับศาลถึงเส้นแบ่งระหว่างเอเอ็นซีกับเอ็มเคและการที่เราพยายามอย่างที่สุดที่จะแบ่งแยกทั้งสองส่วนออกจากกัน นี่เป็นนโยบายของเรา แต่ในทางปฏิบัติมันไม่ง่าย เนื่องจากคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองและการจำคุก ทำให้บ่อยครั้งคนต้องทำงานทั้งสององค์กร แม้ว่าบางครั้งการแบ่งแยกดังกล่าวอาจจะไม่ชัดเจนอยู่บ้าง แต่เราก็ไม่ได้ยกเลิกนโยบายนั้น ผมได้ยังขอกล่าวหาของรัฐที่ว่าเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของเอเอ็นซีและพรรคคอมมิวนิสต์คือสิ่งเดียวกันและเหมือนกัน

ความเชื่อทางอุดมการณ์ของเอเอ็นซีที่มีเสมอมาจนถึงปัจจุบัน ก็คือความเชื่อใน
ลัทธิชาตินิยมของชาวแอฟริกัน มันไม่ใช่แนวคิดของลัทธิชาตินิยมของชาว
แอฟริกันที่แสดงออกในการร้องตะโกนว่า “โยนคนขาวลงทะเล” ลัทธิชาตินิยม
ของชาวแอฟริกันที่เอเอ็นซียึดถือ คือแนวคิดในเรื่องเสรีภาพและการตอบสนอง
ความต้องการของประชาชนแอฟริกันในผืนแผ่นดินของตนเอง เอกสารทางการเมือง
ที่สำคัญที่สุดที่ออกโดยเอเอ็นซีก็คือกฎบัตรแห่งเสรีภาพ มันไม่ใช่พิมพ์เขียวสำหรับ
รัฐสังคมนิยม... ไม่เคยมีช่วงเวลาใดในประวัติศาสตร์ที่เอเอ็นซีประกาศการเปลี่ยนแปลง
โครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศอย่างถอนรากถอนโคน และก็ไม่มีช่วงเวลาใด
ในประวัติศาสตร์อีกเช่นกันเท่าที่ผมจำความได้ ที่เอเอ็นซีจะประณามสังคมนิยม....

เอเอ็นซียอมรับชาวแอฟริกันเท่านั้นเป็นสมาชิก ซึ่งต่างจากพรรคคอมมิวนิสต์ เป้า
หมายหลักของเอเอ็นซีที่เป็นมาและที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน คือ เพื่อให้ประชาชน
แอฟริกันเป็นปึกแผ่นและได้สิทธิทางการเมืองอย่างเต็มที่ ในทางตรงกันข้าม เป้าหมาย
หลักของลัทธิคอมมิวนิสต์คือกำจัดพวกทุนนิยมและแทนที่พวกเขาด้วยรัฐบาลของ
ชนชั้นแรงงาน พรรคคอมมิวนิสต์พยายามตอกย้ำการแบ่งแยกทางชนชั้น ขณะที่
เอเอ็นซีพยายามทำให้พวกเขาปรองดองกัน

เป็นความจริงที่ว่าบ่อยครั้งมีความร่วมมือใกล้ชิดระหว่างเอเอ็นซีกับพรรค
คอมมิวนิสต์ แต่ความร่วมมือเป็นเพียงการพิสูจน์เป้าหมายร่วมกัน ในกรณีนี้คือการ
กำจัดการได้เปรียบของคนขาว มันไม่ใช่เป็นการพิสูจน์ถึงผลประโยชน์ร่วมกันใน
ทุกกรณี ประวัติศาสตร์ของโลกเต็มไปด้วยตัวอย่างเช่นเดียวกันนี้ บางทีตัวอย่างที่
ชัดเจนที่สุดจะเห็นได้จากความร่วมมือระหว่างสหราชอาณาจักร, สหรัฐอเมริกา และสห
ภาพโซเวียต ในการสู้รบกับฮิตเลอร์ ไม่มีใครนอกจากฮิตเลอร์ที่จะกล้า
บอกว่าความร่วมมือดังกล่าวได้ทำให้เซอร์ซิลล์หรือรูสเวลต์กลายเป็นคอมมิวนิสต์
ไป หรือเป็นเครื่องมือของคอมมิวนิสต์ หรือบอกว่าสหราชอาณาจักรและอเมริกา
กำลังทำการเพื่อจะสร้างโลกคอมมิวนิสต์ขึ้นมา

บางทีมันอาจจะยากสำหรับชาวแอฟริกันได้ผิวขาว ซึ่งถูกปลูกฝังความ
อคติต่อลัทธิคอมมิวนิสต์มานาน ที่จะเข้าใจว่าทำไมนักการเมืองแอฟริกันผู้มี
ประสบการณ์ จึงพร้อมที่จะยอมรับพวกคอมมิวนิสต์เป็นเพื่อน แต่สำหรับพวกเรา
แล้ว เหตุผลชัดเจนมาก ความแตกต่างทางทฤษฎีในหมู่นักต่อสู้กับการกดขี่ ไม่ใช่
สิ่งจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงในขั้นนี้ ยิ่งกว่านั้นก็คือ หลายสิบปีมาแล้วที่พวกคอมมิวนิสต์
เป็นเพียงกลุ่มการเมืองเพียงกลุ่มเดียวในแอฟริกาใต้ ที่พร้อมจะปฏิบัติ
ต่อชาวแอฟริกันเยี่ยงมนุษย์และเท่าเทียมกับพวกเขา เป็นผู้ที่พร้อมจะกินกับเรา
คุยกับเรา อยู่และทำงานกับเรา ด้วยเหตุนี้ จึงมีชาวแอฟริกันจำนวนมาก ซึ่งใน

ปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะคิดว่า เสรีภาพก็คือลัทธิคอมมิวนิสต์

ผมบอกกับศาลว่าผมไม่ใช่คอมมิวนิสต์ และมองว่าตนเองเป็นผู้รักชาติชาวแอฟริกันเสมอมา ผมไม่ได้ปฏิเสธว่าผมสนใจความคิดในเรื่องสังคมที่ปราศจากชนชั้น และไม่ได้ปฏิเสธว่าผมได้รับอิทธิพลจากความคิดมาร์กซิสต์ นี่เป็นความจริงของผู้นำหลายคนของรัฐที่เพิ่งได้รับเอกราชในแอฟริกา พวกเขายอมรับรูปแบบบางอย่างของลัทธิสังคมนิยมมาใช้ เพื่อที่จะให้ประชาชนของพวกเขาตามทันประเทศตะวันตกที่ก้าวหน้า

จากการอ่านวรรณกรรมมาร์กซิสต์ของผม และจากการพูดคุยกับพวกมาร์กซิสต์ ผมรู้สึกว่าคุณคอมมิวนิสต์มองระบบรัฐสภาแบบตะวันตกว่าไม่เป็นประชาธิปไตย และเป็นการถอยหลังเข้าคลอง แต่ในทางตรงกันข้าม ผมเป็นผู้ที่นิยมระบบดังกล่าว แม้กนา คาร์ตา , ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิ และกฎบัตรว่าด้วยสิทธิ เป็นเอกสารซึ่งได้รับความเคารพจากพวกประชาธิปไตยทั่วโลก ผมให้ความเคารพอย่างยิ่งต่อสถาบันการเมืองของอังกฤษ และต่อระบบศาลสถิตยุติธรรมของอังกฤษ ผมมองว่ารัฐสภาของอังกฤษเป็นสถาบันที่เป็นประชาธิปไตยที่สุดในโลก และความเป็นอิสระตลอดจนความไม่มีอคติของศาลอังกฤษได้ปลุกเร้าความใฝ่ฝันของผม สหภาพเกรตของชาวอเมริกัน, ลัทธิแบ่งแยกอำนาจของอเมริกา ตลอดจนความเป็นอิสระของระบบศาลอเมริกัน ก็ทำให้ผมเกิดความรู้สึกเช่นเดียวกัน

ผมให้รายละเอียดความไม่เท่าเทียมกันอย่างมากระหว่างชีวิตของคนดำและคนขาวในแอฟริกาได้ ในด้านการศึกษา สุขภาพ รายได้ ทุกแง่มุมของชีวิต คนดำอยู่แค่ระดับพอประทังชีวิตขณะที่คนขาวมีมาตรฐานที่สูงที่สุดในโลก และมีเป้าหมายที่จะรักษามันไว้เช่นนั้น ผมบอกว่า คนขาวมักจะอ้างว่าชาวแอฟริกันในแอฟริกาได้มีชีวิตความเป็นอยู่ดีกว่าชาวแอฟริกันในประเทศอื่นในทวีป ผมบอกว่าข้อร้องเรียนของเราไม่ใช่ว่าเรายากจนเมื่อเปรียบเทียบกับประชนในประเทศแอฟริกาอื่นๆ แต่เราจนเมื่อเปรียบเทียบกับคนขาวในประเทศของเรา และเราถูกขัดขวางโดยกฎหมายที่ให้สิทธิที่ไม่สมดุล

การขาดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของชาวแอฟริกันนั้น เป็นผลโดยตรงของนโยบายที่ให้คนขาวมีอำนาจสูงสุด การให้คนขาวมีอำนาจสูงสุดเท่ากับว่าทำให้คนดำด้อยกว่า กฎหมายได้ออกแบบเพื่อคงอำนาจสูงสุดของคนขาวไว้ งานจีซ่าในแอฟริกาใต้จะทำโดยชาวแอฟริกันเสมอ เมื่อใดก็ตามที่ต้องมีการขนหรือทำความสะอาดสิ่งใด คนขาวจะหันไปมองรอบๆเพื่อหาชาวแอฟริกันสักคนหนึ่งให้ทำให้ ไม่ว่าชาวแอฟริกันคนนั้นจะเป็นลูกจ้างเขาหรือไม่ก็ตาม...

ความยากจนและความแตกแยกในชีวิตครอบครัวเป็นผลลัพธ์ต่อมา เด็กๆ จะเดินท่องไปตามถนนในเมืองเพราะว่าพวกเขาไม่มีโรงเรียนจะไป หรือไม่มีเงินที่จะสามารถไปโรงเรียนได้ หรือไม่มีพ่อแม่ที่บ้านที่จะคอยดูว่าเขาไปโรงเรียน เพราะทั้งพ่อและแม่ (ถ้าหากว่าเขามีทั้งสองคน) ต้องทำงานเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว สิ่งนี้นำไปสู่การขาดมาตรฐานทางศีลธรรม นำไปสู่การเกิดขึ้นอย่างน่าตกใจของ บุตรนอกกฎหมาย และนำไปสู่การเกิดความรุนแรงเพิ่มขึ้นอย่างมาก โดยเฉพาะใน ทางการเมือง แต่ทุกหนทุกแห่ง....

ชาวแอฟริกันต้องการการแบ่งปันอย่างยุติธรรมในประเทศแอฟริกาได้ทั้ง ประเทศ พวกเขาต้องการความมั่นคงและส่วนแบ่งในสังคม เหมือนสิ่งอื่นใด เรา ต้องการสิทธิทางการเมืองที่เท่าเทียม เนื่องจากหากปราศจากสิทธิดังกล่าวแล้ว ความไร้ความสามารถของเราจะคงอยู่อย่างถาวร ผมรู้ว่าสิ่งนี้ฟังดูเป็นการปฏิบัติ สำหรับคนขาวในประเทศนี้ เนื่องจากผู้ลงคะแนนเสียงส่วนใหญ่จะเป็นชาวแอฟริกัน นี่ทำให้คนขาวกลัวประชาธิปไตย....

และนี่แหละ คือสิ่งที่เอเธนส์กำลังต่อสู้เพื่อให้ได้มา การต่อสู้ของพวกเขา เป็นการต่อสู้ของทั้งชาติโดยแท้จริง มันเป็นการต่อสู้ของประชาชนแอฟริกัน มีแรง ผลักดันจากความทุกข์ยากของพวกเขาเองและประสบการณ์ของพวกเขาเอง มันเป็นการต่อสู้เพื่อสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่

ผมอ่านคำแถลงของผม และเมื่อมาถึงตอนนี้ ผมวางเอกสารลงบนโต๊ะของฝ่ายจำเลย และหันไป เฝ้ามองหน้ากับผู้พิพากษา ห้องพิจารณาคดีตอนนี้เงียบกริบ ผมไม่ได้เบนสายตาไปจากผู้พิพากษาเด อ เวท ขณะที่ผมพูดถ้อยคำสุดท้ายจากความทรงจำ

ตลอดชีวิตของผม ผมอุทิศตัวกับการต่อสู้ของประชาชนแอฟริกัน ผมต่อสู้กับการ ครอบงำของคนขาว และผมต่อสู้กับการครอบงำของคนดำ ผมยึดมั่นในอุดมการณ์ ประชาธิปไตยและสังคมที่มีเสรี ซึ่งทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างปรองดองและด้วยโอกาส ที่เท่าเทียมกัน มันเป็นอุดมการณ์ซึ่งผมหวังว่าจะมีชีวิตอยู่เพื่อให้ได้มา แต่ถ้าจำเป็น มันเป็นอุดมการณ์ที่ผมพร้อมที่จะตายเพื่อมัน

ตอนนี้ห้องพิจารณาคดีเงียบกริบ เมื่อจบการแถลงผมเพียงแต่นั่งลง ผมไม่ได้หันไปเฝ้ามองหน้ากับผู้ ชม แม้จะรู้สึกท้อแท้ที่หมดหวังของพวกเขาก็จริง ความเงียบดูเหมือนจะดำเนินต่อไปอีก หลายนาที แต่ความจริงแล้วมันอาจจะกินเวลาเพียงไม่กี่วินาทีเท่านั้น และแล้วผมก็ได้ยิน

เสียงจากที่นั่งผู้เข้าฟังคดีเหมือนกับเสียงถอนหายใจเฮือกใหญ่ เสียงพิมพ์พาดูเห็นด้วยพร้อมๆ กับ ตามมาด้วยเสียงร้องไห้ของพวกผู้หญิง

ผมอ่านคำแถลงมากกว่าสี่ชั่วโมง มันเป็นเวลาหลังบ่ายสี่โมงเล็กน้อย เป็นเวลาที่ปกติศาลจะพักการพิจารณาคดี แต่ทันทีที่ห้องพิจารณาคดีกลับสู่ระเบียบอีกครั้ง ผู้พิพากษาเดอ เว็ทก็ขอให้เบิกตัวพยานคนต่อไป เขาตั้งใจที่จะทำให้น้ำหนักของสุนทรพจน์ของผมลดน้อยลง เขาไม่ต้องการให้มันเป็นคำให้การสุดท้ายและคำให้การเดียวของวันนี้ แต่ไม่ว่าเขาจะทำอะไรก็ไม่สามารถจะลดผลกระทบของมันลงได้ เมื่อผมกล่าวจบและนั่งลง นั่นเป็นครั้งสุดท้ายที่ผู้พิพากษาเดอ เว็ท มองสบตาผม

คำแถลงของผมได้รับการตีพิมพ์อย่างกว้างขวางทั้งจากสื่อภายในประเทศและต่างประเทศ และมีการตีพิมพ์คำต่อคำ ใน*แรนค์ เดลี เมย์* แม้ว่าความจริงแล้วคำพูดทั้งหมดของผมจะถูกตั้งห้ามตีพิมพ์ก็ตาม คำแถลงดังกล่าวชี้ให้เห็นแนวทางการสู้คดีของพวกเราและถอนเชืวเลียบของอัยการ ซึ่งเตรียมคดีทั้งหมดจากการคาดการณ์ว่าผมจะให้หลักฐานเพื่อปฏิเสธความรับผิดชอบในการก่อวินาศกรรม ตอนนี้เป็นที่กระจ่างว่าเราจะไม่พยายามใช้ข้อกฎหมายเพื่อหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบต่อการกระทำ ซึ่งเราทำไปด้วยความภาคภูมิใจและมีการไต่ตรองล่วงหน้า

ผู้ต้องหาหมายเลขสองคือวอลเตอร์ ซิซูลู เป็นคนต่อไป วอลเตอร์ต้องแบกรับภาระหนักจากการชักจูงที่ยุทธเตรียมมาสำหรับผม วอลเตอร์ยืนหยัดสู้กับการยิงคำถามที่ไม่เป็นมิตรและเอาชนะการใช้ศัพท์แสงของยุทธในการอธิบายนโยบายของเราอย่างชัดเจนและด้วยคำพูดเรียบง่าย เขายืนยันว่าปฏิบัติการฆ่ามิยาเบและนโยบายสงครามกองโจรยังไม่ได้รับเป็นนโยบายของเอเอ็นซี วอลเตอร์บอกกับศาลว่าความจริงแล้วโดยส่วนตัวเขาคัดค้านการรับปฏิบัติการดังกล่าวมาใช้ ด้วยเหตุผลว่ามันยังไม่ถึงเวลา

โกวานเดินตามวอลเตอร์เข้าไปในคอกพยานและเล่าให้ศาลฟังอย่างภาคภูมิใจ ถึงการเป็นสมาชิกอย่างยาวนานของพรรคคอมมิวนิสต์ของเขา อัยการถามโกวานว่า ถ้าหากเขาขอรับการกระทำหลายอย่างในข้อกล่าวหาสี่ข้อที่มีต่อเขาแล้ว ทำไมเขาไม่เพียงแต่กล่าวยอมรับว่ากระทำความผิดตามข้อกล่าวหาทั้งสี่นั้นเสียเลย? โกวานบอกว่า “ประการแรก ผมรู้สึกว่าคุณควรจะมาอธิบายภายใต้คำสาบาน ถึงเหตุผลบางประการที่ทำให้ผมเข้าร่วมในองค์กรเหล่านี้ มันมีความรู้สึกเกี่ยวกับหน้าที่ทางศีลธรรมแฝงอยู่ด้วย ประการที่สอง มีเหตุผลง่ายๆว่าการรับสารภาพจะชี้ให้เห็นความรู้สึกผิดทางศีลธรรมในใจของผม แต่ผมไม่ยอมรับว่ามีความรู้สึกผิดทางศีลธรรมอยู่ในคำตอบของผม”

อาเหม็ด คาทาดา และรัสดี เบิร์นสไตน์ ก็เช่นเดียวกับโกวานที่ให้การว่าเป็นสมาชิกของพรรคคอมมิวนิสต์เช่นเดียวกับเป็นสมาชิกเอเอ็นซี แม้ว่ารัสดีจะถูกจับในไรไวเนียในระหว่างการบุกเข้ากวาดล้างก็ตาม แต่หลักฐานตรงๆ เพียงอย่างเดียวที่รัฐมีเกี่ยวกับเขาก็คือเขาช่วยติดตั้งเสาวิทยุ

ที่ฟาร์ม แครซีให้การด้วยไหวพริบที่เลียบแหลมปฏิเสธว่าไม่ได้ทำการก่อวินาศกรรม หรือยุยงให้ผู้
อื่นกระทำ แต่เขาบอกว่าเขาสันนิษฐานการกระทำเช่นนั้นถ้าหากว่ามันจะทำให้การต่อสู้กับหน้า

พวกเราทั้งหมดรู้สึกประหลาดใจเมื่อผู้ต้องหาหมายเลขแปดคือเจมส์ คันทอร์ ถูกจับกุม
และนำมาพบกับพวกเรา นอกไปจากการเป็นน้องเขยและหุ้นส่วนทางกฎหมายของแฮรอลด์
วอลเป ซึ่งจัดการโอนเงินหลายครั้งให้กับพวกเราผ่านทางสำนักงานของเขาแล้ว เจมส์ ไม่ได้มีส่วน
เกี่ยวข้องใดๆ กับเอเอ็นซีหรือเอ็มเคเลย ไม่ได้มีหลักฐานใดๆ มัดตัวเขา และผมคิดว่าเหตุผลเดียวที่
รัฐพยายามจะจับเขาเข้าคุก ก็คือต้องการข่มขู่บรรดาทนายความหัวก้าวหน้า

ในวันที่ผู้พิพากษาเดอ เว็ท จะตัดสินคดีของจิมมีนั้น พวกเรากำลังรอคอยอยู่ในห้องขังที่ชั้น
ใต้ดินของศาลและผมพูดกับจิมมีว่า “เรามาแลกเนคไทกันเถอะเพื่อความโชคดี” แต่เมื่อเขาเห็น
เนคไทอันเบ้อเริ่มแบบโบราณที่ผมให้เขาเทียบกับเนคไทผ้าไหมสวยงามที่เขาให้ผม เขาอาจจะคิดว่า
ผมเพียงพยายามทำให้เครื่องแต่งตัวของตัวเองดีขึ้นเท่านั้น จิมมีเป็นคนที่มีฟิลิปลันในเรื่องเสื้อผ้า แต่
เขาก็ผูกเนคไทเส้นนั้นไปศาล และเมื่อผู้พิพากษาเดอ เว็ท ตัดสินว่าเขาไม่มีความผิด เขาก็ชูเนคไท
ขึ้นให้ผมดูทำนองทำความเคารพและรำลา

เรย์มอนด์ อิมสลบา เป็นหนึ่งในบรรดาผู้นำของเอเอ็นซีและเอ็มเคในเคปทาวน์ออก แต่
เนื่องจากรัฐไม่มีหลักฐานมัดตัวเขา เขาจึงปฏิเสธว่าเขาเป็นสมาชิกของเอ็มเคและว่าไม่รู้เรื่องเกี่ยว
กับการก่อวินาศกรรม พวกเราทั้งหมดตัดสินใจว่าทั้งเอเลียส ม็อตโซอาเลดี ผู้ต้องหาหมายเลขเก้า
และแอนดรูว์ อิมลิ่งเกนิ ผู้ต้องหาหมายเลขสิบไม่ควรให้การ เขาทั้งสองเป็นสมาชิกระดับล่างของ
เอ็มเคและไม่สามารถให้ข้อมูลมากกว่าที่ได้มีการพูดกันไปแล้ว เอเลียส ม็อตโซอาเลดี แม้ว่าจะถูก
ทรมานและทรมานในคุกก็ไม่เคยยอมพูดออกมา แอนดรูว์ อิมลิ่งเกนิ ผู้ต้องหาคนสุดท้ายได้แถลงโดย
ปราศจากการสาบาน ยอมรับว่าเขาทำหน้าที่เป็นคนนำสารและคำสั่งต่างๆ ให้เอ็มเค และปลอมตัว
เป็นนักบวชเพื่อทำให้ทำงานสะดวกขึ้น เขายังบอกต่อศาลด้วยว่าเขาถูกทำร้ายร่างกายตอนที่อยู่ใน
คุก และอาจจะถูกช็อตด้วยไฟฟ้า แอนดรูว์เป็นพยานคนสุดท้าย จากนั้นฝ่ายจำเลยก็หยุดพัก สิ่ง
ที่เหลือก็คือการโต้แย้งครั้งสุดท้าย แล้วก็ถึงการตัดสินคดี

ในวันที่ 20 พฤษภาคม ยูทาร์ก็มอบเอกสารที่บรรจุในแฟ้มหุ้มด้วยหนังซึ่งเป็นคำฟ้องของเขาให้แก่
สื่อมวลชนและฝ่ายจำเลยคนหนึ่ง แม้ว่ามันจะบรรจุในหีบห่อที่สวยงาม แต่คำฟ้องของยูทาร์ก็เป็น
การสรุปคดีของฝ่ายอัยการอย่างฉาบฉวย และไม่ได้อธิบายคำฟ้องหรือประเมนหลักฐานใดๆ มันเต็มไปด้วย
คำพูดคลุมเครือหมิ่นเหยียดหยาม “คำพูดไปปดของผู้ต้องหานั้นน่าประทับใจมาก” เขาพูดในนั้น
“แม้ว่าพวกเขาจะเป็นตัวแทนไม่ถึงหนึ่งเปอร์เซ็นต์ของประชากรบันตู แต่พวกเขากลับบอกกับชาว
โลกว่าชาวแอฟริกันในแอฟริกาได้ถูกกดขี่ ถูกกดขี่ และถูกกดขี่” แม้แต่ผู้พิพากษาเดอ เว็ท ก็ดูจะ
งงๆ กับคำฟ้องของยูทาร์ และครั้งหนึ่งก็ขัดจังหวะเขาโดยบอกว่า “มร.ยูทาร์ คุณยอมรับว่าคุณไม่
สามารถพิสูจน์ได้ว่ามีการตัดสินใจทำสงครามกองโจรใช่ไหม?”

ยูทาร์ตกตะลึง เขาคิดในทางตรงกันข้าม เราเองก็ประหลาดใจ เนื่องจากคำถามของผู้พิพากษาทำให้เรามีความหวัง ยูทาร์บอกกับศาลอย่างตะกุกตะกักว่าความจริงแล้วได้มีการเตรียมการเพื่อทำสงครามกองโจร

“ใช่ ผมรู้” เดอ เว็ท ตอบอย่างหมดความอดทน “ฝ่ายจำเลยบอกอย่างนั้น แต่พวกเขาบอกว่าก่อนที่จะมีการจับกุม พวกเขายังไม่ได้มีการตัดสินใจที่จะทำสงครามกองโจร ผมถือว่าการที่คุณไม่มีหลักฐานที่ขัดแย้งกับที่พวกเขาพูด หมายความว่า คุณยอมรับเช่นนั้นใช่ไหม?”

“ถ้าหากได้เท่าที่ต้องการเช่นนั้น” ยูทาร์พูดด้วยเสียงอึกอัก

ยูทาร์จบลงด้วยการพูดว่า คดีนี้ไม่ใช่เป็นหนึ่งในคดีที่มีความรุนแรงทัดเทียมกับคดีกบฏอย่างร้ายแรงเท่านั้น แต่ยังเป็นคดีที่เกี่ยวกับการฆ่าและพยายามฆ่าด้วย ซึ่งทั้งสองสิ่งนั้นไม่ได้ระบุไว้ในคำฟ้องแต่อย่างใด เขาพูดอย่างนักเลงโตว่า “ผมกล้าที่จะพูดว่าข้อกล่าวหาทุกข้อในคำฟ้องนี้ได้รับการพิสูจน์แล้ว” เขารู้ดีแม้แต่ขณะที่เขากล่าวถ้อยคำเหล่านั้นออกมา ว่าสิ่งที่เขาพูดมานั้นผิดอย่างเห็นได้ชัด

อาร์เธอร์ ซาสกาลสัน ที่ปรึกษาของฝ่ายจำเลยลุกขึ้นเป็นคนแรกเพื่อตอบข้อสงสัยทางกฎหมายบางอย่างซึ่งหยิบยกขึ้นมาโดยอัยการ เขาปฏิเสธถ้อยแถลงของยูทาร์ที่ว่า การพิจารณาตัดสินครั้งนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการฆ่า และย้ำเตือนต่อศาลว่านโยบายที่แถลงโดยเอ็มเคคือไม่ควรให้มีการสูญเสียชีวิต เมื่ออาร์เธอร์เริ่มที่จะอธิบายว่าองค์กรอื่นเป็นผู้ก่อวินาศกรรมตามที่มีการกล่าวหาว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำ เดอ เว็ท ก็ขัดจังหวะโดยบอกว่าเขายอมรับแล้วว่าสิ่งนั้นเป็นความจริง นี่เป็นชัยชนะที่ไม่คาดคิดอีกอย่างหนึ่ง

บราม ฟิชเชอร์ พูดเป็นคนต่อไป และเตรียมที่จะจัดการกับข้อกล่าวหาที่ร้ายแรงที่สุดสองประการของรัฐที่ว่าเราได้ทำสงครามกองโจรแล้ว และเอเอ็นซีกับเอ็มเคเป็นองค์กรเดียวกัน แม้ว่าเดอ เว็ทจะบอกว่าเขาเชื่อว่าสงครามกองโจรจะยังไม่ได้เริ่มต้น เราก็ไม่ได้ฉวยโอกาสใดๆ แต่ขณะที่บรามกำลังเข้าสู่ประเด็นแรกของเขา เดอ เว็ท ก็แทรกขึ้นอย่างหงุดหงิดว่า “ผมคิดว่าผมแสดงทัศนะออกมาชัดเจนแล้วว่า ผมยอมรับว่าไม่ได้มีการตัดสินใจหรือกำหนดวันที่จะทำสงครามกองโจร”

เมื่อบรามเริ่มเข้าสู่ประเด็นที่สองของเขา เดอ เว็ท ก็เริ่มขัดจังหวะ โดยพูดว่าเขายอมรับเช่นกันว่าองค์กรทั้งสองนั้นแยกกัน บรามซึ่งปกติจะพร้อมรับทุกสถานการณ์ยากที่รับมือกับการโต้ตอบของเดอ เว็ท ได้ เขาได้แต่นั่งลง ผู้พิพากษายอมรับข้อโต้แย้งของเขาก่อนที่จะทำการโต้แย้งเสียด้วยซ้ำ พวกเราต่างปลื้มปิติเท่าที่ผู้ที่เผชิญหน้ากับโทษประหารจะสามารถบอกว่าปลื้มปิติได้ ศาลพักการพิจารณาคดีเป็นเวลาสามสัปดาห์ขณะที่เดอ เว็ท พิจารณาคำตัดสิน

ทั่วโลกได้ให้ความสนใจการพิจารณาคดีโรไวเนีย มีการชุมนุมกันตลอดทั้งคืนเพื่อพวกเราที่วิหาร เซนต์ พอล ในกรุงลอนดอน นักศึกษามหาวิทยาลัยลอนดอนเลือกให้ผมเป็นประธานสหภาพนักศึกษาของพวกเราโดยที่ผมไม่ได้ร่วมอยู่ด้วย คณะผู้เชี่ยวชาญที่สหประชาชาติกดดันให้มีการประชุมระดับประเทศเพื่อแอฟริกาใต้ ซึ่งจะนำไปสู่รัฐสภาที่เป็นตัวแทนอย่างแท้จริง และเสนอแนะให้อภัยโทษให้กับผู้ที่คัดค้านการเหยียดผิวทั้งหมด สองวันก่อนที่ผู้พิพากษาเดอ เวท์ มีกำหนดจะตัดสินคดี คณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (โดยมีสี่ประเทศงดออกเสียง รวมทั้งสหราชอาณาจักรและสหรัฐอเมริกา) เรียกร้องให้รัฐบาลแอฟริกาใต้ยุติการพิจารณาคดี และให้นิรโทษกรรมแก่ฝ่ายจำเลย

ในช่วงก่อนที่จะถึงกำหนดที่เราจะต้องกลับไปปรากฏตัวที่ศาลอีกนั้น ผมก็เขียนรายงานอันเป็นการสอบรับปริญญาเนติบัณฑิตของผมที่มหาวิทยาลัยลอนดอน มันจะเป็นเรื่องแปลกในสายตาของผู้คุมที่ผมสอบกฎหมายเพียงไม่กี่วันก่อนที่จะมีคำพิพากษาคดี เขาจึงพูดกับผมว่าผมไม่จำเป็นต้องใช้วิธีการทางกฎหมายในที่ที่ผมจะไปหรอก แต่ผมเรียนมาอย่างต่อเนื่องในระหว่างการพิจารณาคดีและผมต้องการจะสอบ ผมตั้งใจแน่วแน่เกี่ยวกับเรื่องนี้ และในเวลาต่อมาผมก็ตระหนักว่านั่นเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยไม่ให้ผมคิดไปในทางลบ ผมรู้ว่าผมจะไม่ได้เป็นทนายความอีกในเร็วๆ นี้ แต่ผมไม่อยากจะคิดว่าจะเกิดอะไรขึ้นกับผม และผมก็สอบผ่าน

ในวันพฤหัสบดีที่ 11 มิถุนายน เราก็กลับมารวมตัวกันที่ เดอะ พาเลซ ออฟ จัสติส เพื่อฟังคำพิพากษา เรารู้ว่าสำหรับพวกเราอย่างน้อยหกคนนั้นไม่สามารถมีคำพิพากษาเป็นอื่นได้นอกจากมีความผิดจริง แต่ปัญหาอยู่ที่โทษที่จะได้รับเท่านั้น

เดอ เวท์ ไม่เสียเวลาพูดอ้อมค้อม เขาพูดด้วยระดับเสียงที่ต่ำและเร็ว “ผมได้บันทึกเหตุผลสำหรับข้อสรุปที่ผมตัดสินใจ แต่ผมจะไม่อ่านมัน

“จำเลยหมายเลขหนึ่ง มีความผิดตามข้อกล่าวหาทั้งสี่ข้อ ผู้ต้องหาหมายเลขสองมีความผิดตามข้อกล่าวหาทั้งสี่ข้อ ผู้ต้องหาหมายเลขสามมีความผิดตามข้อกล่าวหาทั้งสี่ข้อ....”

เดอ เวท์ ประกาศว่าผู้ต้องหาสำคัญๆ แต่ละคนมีความผิดตามข้อกล่าวหาทั้งสี่ข้อ แคธีมีความผิดเพียงหนึ่งในสี่ข้อกล่าวหา และรัสดี เบิร์นสไนด์ ไม่มีความผิดและศาลสั่งยกฟ้อง

“ผมไม่ขอฟังปัญหาเรื่องคำพิพากษาในวันนี้” เดอ เวท์ บอก “รัฐและฝ่ายจำเลยจะได้รับโอกาสให้ยื่นเอกสารใดๆ ที่ต้องการได้ในเช้าวันพรุ่งนี้ เวลาสิบนาฬิกา” จากนั้นศาลก็พักการพิจารณาคดี

เราตั้งความหวังไว้ว่าแคธีและอิมฮลาบาอาจจะหลุดคดี แต่มันเป็นสัญญาณอีกอย่างหนึ่งว่ารัฐกำลังใช้มาตรการแข็งกร้าว ถ้าหากว่ารัฐสามารถกล่าวโทษอิมฮลาบาว่ามีความผิดตามข้อกล่าวหา

วาทะทั้งสี่ข้อได้ด้วยหลักฐานเพียงเล็กน้อยแล้ว โทษประหารชีวิตจะอยู่ห่างไกลพวกเราที่มีหลักฐานมัดตัวแน่นหนาหรือ?”

ในคืนนั้น หลังจากการหารือในหมู่พวกเราแล้ว วอลเตอร์ โกวาน และตัวผม ก็บอกกับที่ปรึกษาของเราว่า ไม่ว่าคำตัดสินของเราจะเป็นเช่นไร แม้แต่จะเป็นโทษประหารชีวิตก็ตาม เราก็จะไม่ยื่นอุทธรณ์ การตัดสินใจดังกล่าวทำให้ทนายความของเราตะลึง วอลเตอร์ โกวาน และผมคิดว่าการอุทธรณ์จะบั่นทอนจุดยืนทางด้านศีลธรรมของเรา ตั้งแต่แรก เรายึดมั่นในสิ่งที่เราได้ทำลงไป เราทำลงไปด้วยความภาคภูมิใจและด้วยเหตุผลทางด้านศีลธรรม ตอนนี้เราจะไม่ทำอย่างอื่นโดยการยื่นอุทธรณ์ ถ้าหากมีการตัดสินลงโทษประหารชีวิต เราก็ไม่ต้องการที่จะขัดขวางการรณรงค์ของมวลชน ซึ่งเชื่อแน่ว่าจะต้องปะทุขึ้น ท่ามกลางแนวทางที่กล้าหาญและทำทนายซึ่งเราใช้มาตลอด การอุทธรณ์จะทำให้ภาพนั้นกลับตาลปัตรหรือดูว่าลงตาไป สิ่งที่เราต้องการจะสื่อให้เห็นก็คือว่า ไม่มีการเสียสละใดที่จะยิ่งใหญ่เกินไปสำหรับการต่อสู้เพื่อเสรีภาพ

ที่ปรึกษาของเราไม่เห็นด้วยการตัดสินใจนี้ และต้องการจะพูดเรื่องการอุทธรณ์ แต่ วอลเตอร์ โกวาน และผม ต้องการหารือเรื่องกลไกของกระบวนการตัดสินในวันรุ่งขึ้น ถ้าหากว่าเราถูกตัดสินประหารชีวิต แล้วขั้นตอนจะเป็นอย่างไร? เราได้รับการบอกว่าเมื่อเดอ เว็ท ประกาศลงโทษประหารชีวิตแล้ว เขาก็จะถามผม ในฐานะที่เป็นผู้ต้องหาหมายเลขหนึ่ง “คุณมีอะไรจะพูดเพิ่มเติมไหมว่าเหตุใดจึงไม่ควรลงโทษประหารชีวิต?” ผมบอกกับบราม, โจเอล และเวอร์นอน ว่าในกรณีนั้นผมมีอะไรมากมายที่จะพูด ผมจะบอกกับเดอ เว็ท ว่าผมพร้อมที่จะตายอย่างสงบโดยที่รู้ว่าการตายของผมจะเป็นแรงบันดาลใจให้กับสิ่งที่ผมสละชีวิตให้ การตายของผม การตายของพวกเราจะไม่สูญเปล่า ถ้าหากว่าการตายจะเป็นประโยชน์ต่อเรื่องที่เรต่อสู้มากกว่าที่จะมีชีวิตอยู่ ที่ปรึกษาบอกว่าคำพูดเช่นนั้นจะไม่ช่วยมากนักสำหรับการอุทธรณ์ และผมได้ยืนยันอีกครั้งว่าเราจะไม่อุทธรณ์

ถ้าหากว่าเราไม่ได้รับโทษประหารชีวิต ก็จะมีเหตุผลสมควรที่เราจะไม่อุทธรณ์ ประการแรกเราอาจจะไม่ได้รับการลดโทษ ศาลอุทธรณ์อาจจะตัดสินใจว่าเดอ เว็ท กรณณาเกินไปและเห็นว่าสมควรถูกประหารชีวิต การอุทธรณ์จะทำให้ความกดดันจากนานาประเทศที่จะให้ปล่อยตัวเราอ่อนลง

สำหรับรัฐนั้น โทษประหารชีวิตเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติมากที่สุด เราได้ยืนยันว่าจอห์น วอร์สเตอร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมบอกกับเพื่อนๆว่าความผิดพลาดครั้งใหญ่ที่สุดของนายกรัฐมนตรีสัมพัทธ์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ก็คือการที่ไม่แขวนคอเขาในคดีกบฏ เขาบอกว่าพวกเขาคิดนิยมนจะไม่ทำความผิดเช่นนั้นอีก

ผมเตรียมพร้อมสำหรับโทษประหารชีวิต การเตรียมพร้อมอย่างแท้จริงเพื่อสิ่งใด เราจะต้องคาดว่าจะเกิดสิ่งนั้นจริงๆ เราไม่สามารถที่จะเตรียมพร้อมสำหรับสิ่งใดในขณะที่แอบเชื่อว่ามัน

จะไม่เกิดขึ้น พวกเราทุกคนเตรียมพร้อม ไม่ใช่เพราะเรากลัวหาญ แต่เพราะว่าเรามองโลกในแง่
ความเป็นจริง ผมคิดถึงประโยคของเชคสเปียร์ที่ว่า “จงเตรียมพร้อมสำหรับความตาย เพราะไม่ว่า
ตายหรืออยู่ ก็จะไม่หวานขึ้นกว่าทั้งนั้น”

ในวันศุกร์ที่ 12 มิถุนายน ปีค.ศ. 1964 เราเข้าไปในศาลเป็นครั้งสุดท้าย เป็นเวลาเกือบหนึ่งปีแล้วนับตั้งแต่มีการจับกุมที่โรไวเนีย การรักษาความปลอดภัยเป็นไปอย่างเข้มแข็งอย่างยิ่ง ขบวนของเราแล่นผ่านไปตามถนนโดยมีเสียงไซเรนกังวานไปทั่ว ถนนทุกสายที่มุ่งสู่ศาลถูกปิดห้ามรถธรรมดาสัญจรไปมา เจ้าหน้าที่ตำรวจตรวจสอบบัตรประชาชนของทุกคนที่พยายามเข้าไปใกล้ เดอะ พาเลซออฟ จัสติส พวกเขาถึงกับตั้งจุดตรวจที่สถานีรถบัสและสถานีรถไฟต่างๆ แม้จะมีการชู้ตกล่าวแต่ก็มีประชาชนมากถึงสองพันคนมารวมตัวกันที่หน้าศาลถือป้ายและเครื่องหมายเช่น “เรายืนอยู่ข้างผู้นำของเรา” ภายใน ที่สำหรับผู้เข้าฟังการพิจารณาคดีมีคนแน่นขนัด และมันเป็นห้องสำหรับให้คนยืนซึ่งจัดไว้ให้กับสื่อมวลชนทั้งในและต่างประเทศเท่านั้น

ผมโบกมือทักทายวันนี้และแม่ของผม รู้สึกมีกำลังใจที่เห็นพวกเขาอยู่ที่นั่น แม่ของผมเดินทางมาไกลจากทรานส์โค มันคงจะเป็นความรู้สึกที่แปลกอย่างมากๆ ที่มายังห้องพิจารณาคดีเพื่อที่จะดูว่าลูกของตนจะถูกตัดสินประหารชีวิตหรือไม่ แม้ผมจะสงสัยว่าแม่ของผมคงไม่เข้าใจว่าเกิดอะไรขึ้น แต่การให้กำลังใจของแม่ก็ไม่เคยสั้นคลอน วินนี่ก็เป็นผู้ที่สนับสนุนอย่างแข็งขัน และความเข้มแข็งของเธอทำให้ผมเข้มแข็งไปด้วย

เสมียนศาลเบิกคดี “คดีระหว่างรัฐและเนลสัน แมนเดลา กับพวก” ก่อนที่จะมีการตัดสินคดี มีการยื่นคำร้องขอบรรเทาโทษสองคำร้อง คำร้องแรกยื่นโดยแฮโรลด์ แชนสัน และอีกคำร้องยื่นโดยอลัน พาตัน ซึ่งเป็นนักเขียนและเป็นประธานระดับประเทศของพรรคเสรีนิยม แชนสันพูดอย่างจับใจว่าความทุกข์ของชาติไม่สามารถที่จะถูกกดไว้ได้ และว่าประชาชนจะหาทางที่จะบอกถึงความทุกข์เหล่านั้นอยู่ตลอดเวลา “ไม่ใช่เป้าหมายของพวกเราหรอกที่เป็นอาชญากรรม” แชนสันพูด “มีแต่วิธีการที่พวกเราหันไปพึ่งเท่านั้น ที่เป็นอาชญากรรม” แชนสันบอกว่าผู้พิพากษาเองก็คงระลึกได้ว่าคนของเขาเองคือคนผิวขาวชาวแอฟริกันนั้น ก็ได้ต่อสู้โดยใช้ความรุนแรงเพื่อเสรีภาพของพวกเขาเช่นกัน

แม้ว่าตัวพาตันเองจะไม่สนับสนุนความรุนแรง แต่เขาก็บอกว่าผู้ต้องหาไม่ทางเลือกเพียงสองทางเท่านั้นคือ “ก้มหัวยอมรับ หรือขัดขึ้นโดยใช้กำลัง” เขาบอกว่าฝ่ายจำเลยควรได้รับความปรานี มิฉะนั้น อนาคตของแอฟริกาใต้จะวังเวง

แต่ดูเหมือนเดอ เว็ท จะไม่ได้ฟังใครทั้งสิ้น เขาไม่ได้เงยหน้าขึ้นมองและก็ไม่ได้จับบันทึกใดๆ ขณะที่คนเหล่านั้นพูด ดูเหมือนว่าเขาจะจมอยู่ในภวังค์ความคิดของตนเอง เห็นได้ชัดว่าเขาตัดสินใจมาเรียบร้อยแล้ว เขาเพียงแต่รอเวลาที่จะเปิดเผยการตัดสินใจของเขาเท่านั้น

เขาพยักหน้าให้พวกเราลุกขึ้นยืน ผมพยายามที่จะมองตาเขา แต่เขาไม่แม้แต่จะมองมาในทิศทางที่พวกเรายืนอยู่ ดวงตาของเขาจับจ้องอยู่ที่จุดกึ่งกลางระหว่างตัวเขากับผมเท่านั้นเอง ใบหน้าของเขา

ชีวิตมากและหายใจอย่างแรง เรามองหน้ากันและดูเหมือนจะรู้จักกัน มันจะต้องเป็นการประหารชีวิตแน่ ไม่อย่างนั้น ทำไมคนที่ปกติจะสงบเยือกเย็นจึงจะกระวนกระวายเช่นนี้? และแล้วเขาก็เริ่มพูด

ผมได้อินมามากแล้วในระหว่างการพิจารณาคดีนี้ เกี่ยวกับความทุกข์ยากของประชากรที่ไม่ใช่ชาวยุโรป ผู้ต้องหาได้บอกกับผมและที่ปรึกษาของพวกเขาที่บอกกับผม ว่าผู้ต้องหาซึ่งทั้งหมดเป็นผู้นำของประชากรที่ไม่ใช่ชาวยุโรป มีแรงจูงใจมาจากความปรารถนาที่จะบรรเทาความทุกข์ยากเหล่านี้โดยแท้ ผมเชื่ออย่างเต็มที่ว่าแรงจูงใจของผู้ต้องหาเป็นการเห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่นเป็นที่ตั้ง เท่ากับที่พวกเขายากจะให้ศาลเชื่อ ผู้คนก่อนการปฏิบัติ โดยปกติจะเข้ายึดอำนาจจากรัฐบาล และแรงจูงใจจากความทะเยอทะยานส่วนตัวก็ไม่สามารถจะตัดออกไปได้

เดอ เว็ท หยุดชั่วคราวกับจะสูดลมหายใจเข้า น้ำเสียงของเขาซึ่งปกติจะแผ่วเบาอยู่แล้ว ตอนนี้แทบจะฟังไม่ได้ยิน

หน้าที่ของศาลไม่ว่าในประเทศใดก็ตาม คือการบังคับใช้กฎหมายและสร้างระเบียบ และการบังคับใช้กฎหมายของรัฐซึ่งศาลนั้นปฏิบัติหน้าที่อยู่ อาชญากรรมที่ผู้ต้องหากระทำนั้น เป็นอาชญากรรมที่ร้ายแรง เป็นการกบฏ ซึ่งในสาระแล้วเป็นหนึ่งในการกบฏอย่างร้ายแรง แต่รัฐตัดสินใจที่จะไม่ตั้งข้อหาในรูปแบบนี้ ด้วยตระหนักถึงสิ่งนี้และด้วยการไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วน ผมจึงตัดสินใจที่จะไม่ลงโทษขั้นสูงสุด ซึ่งในกรณีเช่นนี้ปกติจะเป็นการสมควรแก่ความผิด อย่างไรก็ตามเพื่อให้สอดคล้องกับภาระหน้าที่ของผมที่จะต้องบังคับใช้กฎหมาย ผมจึงผ่อนผันได้เพียงเท่านั้น คำพิพากษาต่อผู้ต้องหาทั้งหมดในคดีนี้จึงจะมีโทษสูงสุดเพียงจำคุกตลอดชีวิต

เรามองหน้ากันแล้วก็ยิ้ม มีความประหลาดใจเกิดขึ้นทั้งห้องพิจารณาคดีเมื่อเดอ เว็ท ประกาศว่าจะไม่ตัดสินประหารชีวิตพวกเรา แต่มีความอกสั่นขวัญหายในหมู่ผู้ชม เนื่องจากพวกเขาไม่สามารถได้ยินคำตัดสินของเดอ เว็ท ภรรยาของเดนนิส โกลเบิร์ก ร้องเรียกเขา “เดนนิส ตัดสินว่าอะไร?”

“ตลอดชีวิต!” เขาตะโกนกลับไป พร้อมกับยิ้มยิ่ฟัน “ตลอดชีวิต! มีชีวิตอยู่!”

ผมหันไปและยิ้มกว้างให้กับผู้ชม มองหาใบหน้าของวินนี่และแม่ของผม แต่มันสับสนมากในศาล มีคนตะโกน ตำรวจผลักฝูงชนไปทางนี้ที่ทางนั้นที่ ผมจึงมองไม่เห็นพวกเขา ผมขู่นี้ว่าไปงั้นในท่าทำความเคารพของเอเอ็นซีขณะที่ผู้สนับสนุนจำนวนมากผลุนผลันออกไปข้างนอก เพื่อจะส่งข่าวการตัดสินให้กับฝูงชนด้านนอก ตำรวจรักษาความปลอดภัยของเราเริ่มจะเร่งให้เรา

ออกไปนอกคอกจำเลยและตรงไปที่ประตูที่เชื่อมไปสู่ชั้นใต้ดิน แม้ว่าผมจะมองหาใบหน้าของวินนี่อีกครั้งแต่ก็ยังไม่เห็นเธอก่อนที่จะเดินผ่านประตูลงไปยังห้องข้างข้างล่าง

เราถูกสวมกุญแจมืออยู่ในห้องขังใต้ศาล เจ้าหน้าที่ตำรวจประสาธต์เสียบกับฝูงชนที่อยู่ด้านนอก พวกเขายังเราไว้ได้ดินกว่าครึ่งชั่วโมง หวังว่าประชาชนจะสลายตัวไป เราถูกนำตัวออกมาทางด้านหลังของอาคารและเข้าไปในรถตู้สีดำ เราได้ยินเสียงรถมอเตอร์ไซค์กุ่มกันขบวนดังกระหึ่มอยู่ข้างๆ เรารถตู้พาเราไปในเส้นทางอื่นเพื่อที่จะหลีกเลี่ยงฝูงชน แต่กระนั้น เรายังได้ยินเสียงฝูงชนตะโกนว่า “อแมนดลา” และทำนองเพลงที่ไพเราะไม่เร่งร้อนของ “อินโคชิ ซิเคลลิ แอฟริกา” เราถูกนำขึ้นผ่านทางลูกกรงของหน้าต่างรถ หวังว่าฝูงชนจะเห็นเรา โดยไม่รู้ว่าพวกเขาจะเห็นหรือไม่

ตอนนี้พวกเราทุกคนเป็นนักโทษที่ผ่านการตัดสินคดีแล้ว เราถูกแยกจากเคนนิส โกลเบิร์ก เพราะว่าเขาเป็นคนขาวและถูกนำตัวไปยังอีกที่หนึ่ง พวกเราที่เหลือถูกขังอยู่ในห้องขังใน พรทอเรีย โลเคิล ห่างจากนักโทษคนอื่นๆ แทนที่จะได้ยินเสียงตะโกนและร้องเพลง ตอนนี้พวกเราได้ยินแต่เสียงปึงปึงของประตูห้องและประตูรั้ว

คืนนั้น ขณะที่นอนอยู่บนเตียงบนพื้นห้องขังของผม ผมครุ่นคิดถึงเหตุผลในการตัดสินใจของเดอ เว็ท ไม่ต้องสงสัยเลยว่าการเดินขบวนทั่วประเทศแอฟริกาใต้และความกดดันจากนานาประเทศจะมีน้ำหนักในการตัดสินใจของเขา สหภาพแรงงานระหว่างประเทศได้ประท้วงการพิจารณาคดี สหภาพแรงงานอยู่ต่อเรือทั่วโลกขู่ว่าจะไม่ขนส่งสินค้าของแอฟริกาใต้ นายกรัฐมนตรีเลโอนิด เบรสนอฟของรัสเซียเขียนจดหมายถึงคร.เวอร์เวิร์ดขอให้ลดหย่อนโทษ สมาชิกสภาkongkerstของสหรัฐอเมริกาประท้วง สมาชิกห้าสิบคนของรัฐสภาอังกฤษเดินขบวนในกรุงลอนดอน มีข่าวลือว่า อเล็ก ดักลาส-โฮม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของอังกฤษวิ่งเต้นอยู่หลังจากเพื่อช่วยเหลือพวกเรา แอดไล สตีเวนสัน ผู้แทนสหรัฐประจำสหประชาชาติเขียนจดหมายบอกว่ารัฐบาลของเขจะทำทุกวิถีทางที่เป็นไปได้เพื่อไม่ให้มีการตัดสินลงโทษประหารชีวิต ผมคิดว่าเมื่อเดอ เว็ท ยอมรับว่าเรายังไม่ได้เริ่มทำสงครามกองโจร และยอมรับว่าเอเอ็นซีกับเอ็มเคเป็นองค์กรที่แยกจากกัน มันก็เป็นการยากที่จะลงโทษประหารชีวิต มันจะมากเกินไปที่จะลงโทษเช่นนั้น

เวอร์เวิร์ดบอกกับรัฐสภาว่าการตัดสินคดีดังกล่าวไม่ได้รับอิทธิพลจากโทรเลขประท้วงและผู้แทนคณะต่างๆ ที่มาจากประเทศต่างๆ ทั่วโลก เขาคุยว่าเขาโยนโทรเลขทั้งหมดจากประเทศสังคมนิยมลงตะกร้าขยะไปแล้ว

ในช่วงท้ายของกระบวนการพิจารณาคดี ผู้พิพากษาเดอ เว็ท ได้ตั้งข้อสังเกตซึ่งเข้าหุบรวมพิชเชอร์ว่า ฝ่ายจำเลยได้ทำการโฆษณาชวนเชื่ออย่างมากไปทั่วโลกในคดีนี้ นี่อาจจะเป็นวิธีของเขาที่จะยอมรับว่ามีแรงกดดัน เขารู้ว่าถ้าหากเราถูกประหารชีวิต ผู้คนจำนวนมหาศาลจะมองว่าเขาเป็นผู้สังหาร

แต่เขาก็ได้รับแรงกดดันที่มากยิ่งขึ้นจากประชาชนของเขาเอง เขาเป็นชาวแอฟริกันขาว เป็นผู้ที่ถูกสร้างขึ้นมาจากระบบของแอฟริกาใต้และถูกปลูกฝังความคิดจากระบบดังกล่าว เขาไม่ได้สมัครใจที่จะต่อต้านระบบความเชื่อที่มีอยู่ในตัวเอง เขายอมจำนนให้กับการกดขี่จากประชาชนของเขาเองโดยการตัดสินใจฆ่าพวกเรากลอดชีวิต และต่อต้านแรงกดดันจากนานาประเทศด้วยการไม่ให้เราตาย

ผมรู้สึกประหลาดใจและไม่พอใจกับคำตัดสินของเคอ เว้ทต่อคาทราดา, ม็อตโซเอลเลดี และอิมลิ่งเกนิ ผมคิดว่าเขาจะยกฟ้องแคธีและลงโทษเอเลียสกับแอนดรูว์ เบากว่านี้ สองคนหลังนั้นเป็นสมาชิกระดับล่างของเอ็มเค และการกระทำของพวกเขาทั้งสามคนรวมกันแล้วยังยากที่จะเทียบเท่ากับพวกเราที่เหลือ แต่การที่เราไม่ยื่นอุทธรณ์ ทำให้แคธี, แอนดรูว์ และเอเลียส เดือดร้อนอย่างไม่ต้องสงสัย เนื่องจากศาลอุทธรณ์อาจจะลดโทษของพวกเขาลงก็ได้

ทุกๆ เย็นในพริทอเรีย โลเคิล ก่อนที่แสงสว่างจะหมดไป คุณจะต้องไปด้วยเสียงนักโทษแอฟริกันร้องเพลงเพื่อเสรีภาพ พวกเราก็เช่นกันจะร้องคลอไปกับการประสานเสียงอันภาคภูมิใจนี้ แต่ทุกคำ ไม่ก็วินาทีก่อนที่แสงไฟจะสลับลง ราวกับเป็นการเชื่อฟังคำสั่งที่ไม่ได้เปล่งเสียงออกมา บางอย่าง เสียงฮัมเพลงจะหยุดลง และทั้งคุณก็จะกลับเงียบสงัด จากนั้น จากสถานที่ต่างๆ กันนับสิบแห่งทั่วคุก จะมีเสียงตะโกน “อแมนดลา!” และจะมีเสียงตอบรับหลายร้อยเสียง “อินกาเวทู!” บ่อยครั้งที่เราจะเป็นคนเริ่มและตอบรับด้วยตัวเราเอง แต่ในคืนนั้น นักโทษซึ่งไม่ทราบชื่อเป็นผู้ริเริ่ม และเสียงจากทั่วคุกจะเข้มแข็งอย่างผิดปกติ ราวกับจะทำให้พวกเราแข็งแกร่งเพื่อรับมือกับสิ่งที่รออยู่เบื้องหน้า

ตอนที่ 8

เกาะรีอบเบน : หลายปีแห่งความมืดมน

ผมได้ยินเสียงคนเดินมาตามระเบียง ตอนนั้นเป็นเวลาเที่ยงคืน ผมยังตื่นอยู่และกำลังจ้องมองเพดาน ภาพต่างๆ จากการพิจารณาคล้ายคงแจ่มชัดอยู่ในหัวผม ผมถูกขังอยู่ในห้องขังซึ่งอยู่ห่างไกลจากคนอื่น ๆ มีเสียงเกาะที่ประตูห้องและผมเห็นใบหน้าของพันเอก ออแคมป์ที่ทรงด้านนอก “แมนเดลา” เขาระบิดด้วยน้ำเสียงห้าวๆ “ตื่นอยู่หรือเปล่า?”

ผมบอกเขาว่าผมยังตื่นอยู่ “คุณเป็นคนโชคดี” เขาบอก “เรากำลังจะพาคุณไปในสถานที่ซึ่ง คุณจะได้รับการดูแล คุณจะสามารไปไหนมาไหนได้ทั่ว คุณจะเห็นมหาสมุทรและท้องฟ้า ไม่ใช่แค่ กำแพงสี่เทาเท่านั้น”

เขาไม่ได้ตั้งใจจะเยาะเย้ย แต่ผมรู้ว่าสถานที่ที่เขาพูดถึงจะไม่ได้ให้เสรีภาพที่ผมโหยหา แล้วเขาก็พูดค่อนข้างเป็นปริศนาว่า “ตราบนิดที่ว่าคุณไม่ก่อปัญหา คุณก็จะได้ทุกอย่างที่คุณต้องการ”

แล้วออแคมป์ก็ปลุกคนอื่น ๆ ขึ้นมา ซึ่งทั้งหมดอยู่ในห้องขังเดียวกัน แล้วก็สั่งให้พวกเขา เก็บข้าวของ สิบห้านาทีหลังจากนั้นเราก็เดินผ่านประตูอันคดเคี้ยวของฟรีโทเรีย โกลเคิล ซึ่ง ประกอบไปด้วยประตูโลหะจำนวนมากส่งเสียงกระทบกันดังก้องในหูของพวกเขา

เมื่อมาถึงด้านนอก พวกเราทั้งเจ็ดคนคือวอลเตอร์, เรย์มอนด์, โกวาน, แคซี, แอนดรูว์, เอเลียส และผม ก็ถูกใส่กุญแจมือและถูกจับมัดเข้าไปในด้านหลังรถตู้ตำรวจ มันเป็นเวลาหลังเที่ยงคืนแล้ว แต่พวกเราไม่มีใครเหน็ดเหนื่อยเลย และบรรยากาศก็ไม่มัวชัวด้วย เรานั่งกันบนพื้นที่เต็มไปด้วยฝุ่น ร้องเพลงทั่วไปและเพลงที่ร้องกันในโบสถ์ บรรยากาศช่วงสุดท้ายของการพิจารณาคดี หวนคืนมาอีกครั้ง ผู้คุมให้แซนวิชและน้ำดื่มเย็นๆ กับเรา และร้อยโทวัน วิค ก็เกาะหลังรถมากับเรา ด้วย เขาเป็นคนน่ารัก และในช่วงที่เราพักการร้องเพลงเขาก็แสดงทักษะเกี่ยวกับอนาคตของเรา โดยไม่ได้มีการเชื้อเชิญว่า “พวกนายจะไม่ได้อยู่ในคุกนานหรอก ชื่อเรียกร้องที่ปล่อยตัวพวกนาย มีมากเหลือเกิน สักปีหรือสองปีพวกนายจะได้ออกจากคุก และจะกลับมาในฐานะวีรบุรุษของชาติ ผู้คนจะโห่ร้องต้อนรับพวกนาย ทุกคนจะต้องการเป็นเพื่อนกับพวกนาย พวกผู้หญิงก็จะต้องการ พวกนาย โอ้ พวกนายจะได้ทุกอย่างเลย” พวกเราฟังเขาพูดโดยไม่ได้วิจารณ์ใดๆ แต่ผมต้องสารภาพว่าคำพูดของเขาให้กำลังใจผมอย่างมาก น่าเสียดายที่การคาดการณ์ของเขาผิดไปตั้งเกือบสามสิบปี

เราถูกพาตัวออกไปอย่างเงียบเชียบ เป็นความลับ ภายใต้การคุ้มกันของเจ้าหน้าที่ตำรวจอย่างเข้มแข็ง ตอนกลางดึก และในเวลาไม่ถึงครึ่งชั่วโมงเราก็พบว่าตัวเองมาอยู่ที่สนามบินเล็กๆ แห่งหนึ่งของทหาร ที่นอกเมือง เราถูกจับเบียดเสียดกันเข้าไปในเครื่องบินคาโกตาซึ่งเป็นเครื่องบินขนส่งของทหารขนาดใหญ่ซึ่งเคยอยู่ในสภาพที่ดีกว่านี้ ไม่มีเครื่องทำความร้อนและเรานั่งสั่นเทาในท้องเครื่องบิน บางคนที่ไม่เคยนั่งเครื่องบินมาก่อนดูเหมือนจะกังวลเกี่ยวกับการเดินทางมากกว่าจะ

กังวลเกี่ยวกับจุดหมายปลายทาง การกระแทกขึ้นลงในเครื่องบินที่ระดับความสูงหมื่นห้าพันฟุตดูจะน่ากลัวกว่าการถูกขังอยู่ในห้องขังหลังกำแพงสูงมากนัก

หลังจากที่เราอยู่กลางอากาศมาประมาณหนึ่งชั่วโมงแล้ว เราก็ลงมาสู่ภูมิประเทศเบื้องล่าง เครื่องบินมีช่องสำหรับมองอยู่ และทันทีที่เราสามารถมองเห็นได้ในแสงสลัวๆ บรรดาสายของหมอกก็เอาน้ำไปแนบกับกระจก เราบินอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้เหนือพื้นที่ราบและแห้งแล้งของออร์เรนจ์ ฟรี สเตท และคาบสมุทรเคปที่เต็มไปด้วยภูเขาและเขียวชอุ่ม ผมเองก็ชะเง้อมองออกไปนอกช่องนั้นเหมือนกัน เพื่อสำรวจพื้นที่ ไม่ใช่อย่างนักท่องเที่ยวดูอย่างนักวางแผนทางยุทธศาสตร์มองหาพื้นที่ซึ่งกองทัพอากาศสามารถจะหลบซ่อนตัวได้

นับตั้งแต่การก่อตั้งเอ็มเค ได้มีการถกเถียงกันเรื่อยมาว่าชนบทของแอฟริกาใต้สามารถสนับสนุนกองทัพอากาศได้หรือไม่ คนส่วนใหญ่ในกองบัญชาการสูงสุดคิดว่าไม่ได้ เมื่อเราบินอยู่เหนือบริเวณที่เต็มไปด้วยต้นไม้และภูเขาที่เรียกว่ามาทรูสเบิร์กในเคป ผมก็ตะโกนบอกกับเพื่อนร่วมงานของผมว่านี่คือภูมิประเทศซึ่งเราสามารถจะต่อสู้ได้ คนเหล่านั้นตื่นเต้นและพยายามชะเง้อเพื่อที่จะมองให้ชัดขึ้น พื้นที่ที่เป็นป่าทึบดังกล่าวดูเหมือนจะสามารถเป็นที่กำบังให้กับกองกำลังกองโจรที่เพิ่งเริ่มปฏิบัติการได้

หลายนาทิต่อมาเราก็เข้ามาใกล้กับซานเมืองเคปทาวน์ ในไม่ช้าเราก็มองเห็นอาคารในเมืองเคปทาวน์ซึ่งเป็นทรงกล่อ่งไม้ขีดหลังเล็กๆ เห็นอาคารสูงในย่านใจกลางเมืองที่มีแสงสว่างเพียงเล็กน้อย และเห็นยอดเขาเทเบิลที่สูงเสียดฟ้า และที่นอกอ่าวเทเบิล ในผืนน้ำสีน้ำเงินเข้มของมหาสมุทรแอตแลนติก เราก็สามารถมองเห็นภาพต่างๆ ของเกาะร็อบเบน

เราลงที่ลานจอดเครื่องบินที่ปลายสุดด้านหนึ่งของเกาะ มันเป็นวันที่มีดครีမ်และอิมครีမ် และเมื่อเราก้าวออกมาจากเครื่องบิน ลมหนาวเย็นยะเยือกก็พัดผ่านชุดนักโทษบางๆ ของเรา เราได้พบกับเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยหลายคนถือปืนกล บรรดาอากาศดังครี๊ดแต่เงียบเชียบ ไม่เหมือนกับการต้อนรับอย่างอีกทีทริกโครมที่ผมได้รับตอนที่มาที่เกาะแห่งนี้ครั้งแรก เมื่อสองปีก่อน

เราถูกพาขึ้นรถไปยังคุกเก่า ซึ่งเป็นตึกทำด้วยหินตั้งอยู่โดดเดี่ยว เมื่อไปถึงที่นั่นเราถูกสั่งให้ถอดเสื้อผ้าออกขณะที่ยืนอยู่ด้านนอก สิ่งหนึ่งในความไร้เกียรติในชีวิตนักโทษก็คือเมื่อคุณถูกส่งตัวจากคุกแห่งหนึ่งไปยังอีกแห่งหนึ่ง สิ่งแรกที่เกิดขึ้นก็คือคุณจะต้องเปลี่ยนจากเครื่องแบบของคุณเก่ามาเป็นเครื่องแบบของคุณแห่งใหม่ เมื่อเราถอดเสื้อผ้าออกแล้ว ก็มีคนโยนเครื่องแบบสี kaki เรียบๆ ของเกาะร็อบเบนมาให้เรา

กฎระเบียบของการเหยียดผิวขยายมาถึงเรื่องเสื้อผ้าด้วย พวกเราทั้งหมด ยกเว้นแคธรี ได้รับกางเกงขาสั้น เสื้อสเวตเตอร์ซู้ๆ ตัวหนึ่ง และแจ็คเก็ตผ้าใบตัวหนึ่ง แคธรีซึ่งเป็นชาวอินเดียคนเดียวในหมู่พวกเราได้รับกางเกงขาสั้น โดยปกติชาวแอฟริกันจะได้รับรองเท้าแตะที่ทำจากยางรถยนต์ แต่ตอนนั้นเราได้รับรองเท้าหุ้มส้น แคธรีเป็นคนเดียวที่ได้รับถุงเท้า กางเกงขาสั้นสำหรับ

ชาวแอฟริกัน ตั้งใจที่จะเตือนใจเราว่าเราเป็น “เด็กชาย” ผมสวมกางเกงขาสั้นในวันนั้น แต่ประกาศว่าจะไม่สวมมันนานนัก พวกผู้คุมใช้ปืนชี้ทางที่ต้องการให้เราเดินไป และสารอภคคำสั่งด้วยถ้อยคำง่ายๆ เพียงคำเดียวคือ “เดิน!” “เงียบ!” “หยุด!” พวกเขาไม่ได้ปฏิบัติต่อเราด้วยท่าทางวางโตเหมือนอย่างที่ผมจำได้ว่าเราได้รับการปฏิบัติตอนที่มาที่นี่คราวก่อน และไม่แสดงอารมณ์ใดๆ ออกมา

คุกเก่าแห่งนี้เป็นเพียงที่พักชั่วคราวสำหรับพวกเรา เนื่องจากเจ้าหน้าที่อยู่ระหว่างการเก็บรายละเอียดงานก่อสร้างในชั้นตอนสุดท้ายของสิ่งก่อสร้างซึ่งแตกต่างจากที่นี่โดยสิ้นเชิง และเป็นสิ่งก่อสร้างที่มีความมั่นคงสูงสุดสำหรับนักโทษการเมือง ขณะที่อยู่ที่นั่น เราไม่ได้รับอนุญาตให้ออกไปข้างนอกหรือมีการติดต่อใดๆ กับนักโทษอื่นๆ

เช้าวันที่สี่เราก็ถูกใส่กุญแจมือและพาขึ้นรถบรรทุกที่ปิดมิดชิดไปยังคุกที่อยู่ในคุกอีกทีหนึ่ง สิ่งก่อสร้างใหม่นี้เป็นเมืองที่ทำด้วยหินเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีชั้นเดียว มีลานซีเมนต์เรียบๆ อยู่ตรงกลางขนาดประมาณหนึ่งร้อยคูณสามสิบฟุต ที่ถูกรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าดังกล่าวมีห้องขังอยู่สามด้านจากทั้งหมดสี่ด้าน ด้านที่สี่เป็นกำแพงสูงยี่สิบฟุต มีทางเดินซึ่งเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยจะเดินตรวจตราพร้อมกับสุนัขพันธุ์เยอรมัน เชฟเพิร์ด

ห้องขังทั้งสามด้านนี้รู้จักกันในนามส่วนเอ บี ซี และพวกเราถูกขังอยู่ในส่วนบี ซึ่งอยู่ทางด้านตะวันออกสุดในสี่ด้านนั้น พวกเราแต่ละคนจะอยู่ในห้องขังเดี่ยวบนด้านใดด้านหนึ่งของระเบียบยาว โดยห้องขังครึ่งหนึ่งจะหันหน้าเข้าหาลานกว้างด้านล่าง มีห้องขังทั้งหมดประมาณสามสิบห้อง จำนวนนักโทษในห้องขังแต่ละห้องรวมกันทั้งหมดมีประมาณยี่สิบสี่คน ห้องขังแต่ละห้องจะมีหน้าต่างหนึ่งบานขนาดประมาณหนึ่งตารางฟุตมีลูกกรงเหล็กกั้นอยู่ ห้องขังมีประตูสองชั้น คือมีประตูหรือตะแกรงโลหะซึ่งมีลูกกรงเหล็กอยู่ด้านใน และประตูไม้หันด้านนอกประตูดังกล่าว ในตอนกลางวันเฉพาะตะแกรงโลหะเท่านั้นที่ใส่กุญแจ ในตอนกลางคืนประตูไม้จะถูกใส่กุญแจด้วย

ห้องขังเหล่านี้ถูกสร้างขึ้นอย่างรีบเร่ง และผนังก็ขึ้นอยู่เสมอ เมื่อผมพูดเรื่องนี้กับผู้บัญชาการเรือนจำ เขาบอกกับผมว่าร่างกายของพวกเราจะดูดซับความชื้นไปเอง พวกเราได้รับผ้าห่มบางๆ และขาดคนละสามผืน ความจริงแล้วผ้าห่มเหล่านั้นสามารถมองทะลุได้เลย เครื่องนอนของเราประกอบด้วยเสื่อที่ทำจากเชือก ต่อมาเราได้รับเสื่อสักหลาด และเราจะปูเสื่อสักหลาดทับบนเสื่อที่ทำจากเชือกเพื่อให้ความนุ่ม ในช่วงเวลานั้นของปี ห้องขังเย็นมากและผ้าห่มที่มีอยู่ก็ให้ความอบอุ่นได้น้อยมากจนกระทั่งเรามักจะนอนโดยสวมเสื้อผ้าเต็มตัว

ผมได้รับห้องขังที่อยู่ตรงหัวของระเบียบ มองลงไปเห็นลานด้านล่างและมีหน้าต่างเล็กๆ บานหนึ่งอยู่ในระดับสายตา ผมสามารถเดินเพียงสามก้าวก็สุดปลายของห้องขังแล้ว เมื่อผมนอนลง เท้าและศีรษะของผมจะชนผนังคอนกรีตในแต่ละด้านของห้อง ความกว้างของห้องประมาณหกฟุต และผนังหนาอย่างน้อยสองฟุต ห้องขังแต่ละห้องจะมีการดิสาวติดอยู่ด้านนอก มี

ชื่อและหมายเลขประจำตัวนักโทษของเราติดอยู่ ของผมเขียนว่า “เอ็น. แมนเดลา 466/64” ซึ่งหมายความว่าผมเป็นนักโทษคนที่ 466 ที่เข้ามาอยู่ในเกาะแห่งนี้ในปีค.ศ. 1964 ตอนนั้นผมอายุสี่สิบหกปี เป็นนักโทษการเมืองซึ่งต้องโทษจำคุกตลอดชีวิต และพื้นที่แคบๆ เล็กๆ แห่งนั้นจะต้องเป็นบ้านของผมเป็นเวลาไม่รู้ว่ำนานเท่าใด

มีนักโทษจำนวนมากมาสมทบกับเราทันที นักโทษเหล่านี้ถูกขังอยู่ในส่วนทั่วไปซึ่งไม่ห่างจากส่วนบี ส่วนทั่วไปดังกล่าวรู้จักกันในนามส่วนเอฟ และจี มีนักโทษอยู่ประมาณพันคนส่วนใหญ่เป็นนักโทษคดีอาญา ประมาณหนึ่งในสี่ของนักโทษเหล่านั้นเป็นนักโทษการเมือง ในบรรดานักโทษการเมืองเหล่านั้นมีจำนวนหนึ่งถูกขังรวมกับพวกเราในส่วนบี พวกเราถูกขังอยู่แยกจากนักโทษทั่วไป ด้วยเหตุผลสองประการคือ พวกเราถูกมองว่าเสี่ยงอันตรายในแง่ความปลอดภัย แต่กลับถูกมองว่าเป็นตัวอันตรายยิ่งกว่าในแง่มุมทางการเมือง ทางกึ่งกลางที่เราอาจจะ “แพร่เชื้อ” ทักษะทางการเมืองของเราให้กับนักโทษคนอื่นๆ

ในบรรดาคนที่ถูกนำมารวมไว้กับพวกเราได้แก่ จอร์จ ฟิเค หนึ่งในผู้ก่อตั้งองค์กรประชาชนชาวลูกผสมแห่งแอฟริกาใต้(South African Coloured People’s Organization, SACPO) เขาเป็นนักโทษคดีกบฏและเป็นสมาชิกสภาของเมืองเคปทาวน์ด้วย เมื่อเร็วๆ นี้เอง เขาถูกตัดสินจำคุกเนื่องจากวางระเบิดที่นอกคุกเมืองเคปทาวน์ เดนิส บรูตุส เป็นนักเคลื่อนไหวทางการเมืองชาวลูกผสมอีกคนหนึ่ง เขาเป็นกวีและนักเขียนจากพอร์ตดอลิชาเบิร์ธ ถูกจำคุกเนื่องจากละเมิดคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมือง เรายังมีบิลลี เนร์ มาสมทบด้วย เขาเป็นสมาชิกสภาชาวอินเดียในนาทาลมาเป็นเวลาช้านาน ถูกจำคุกเนื่องจากก่อวินาศกรรมขณะที่เป็นสมาชิกของอุมคอนโท วิ ชิสเว

ภายในเวลาสองสามวัน เราก็มีเพื่อนมาเพิ่มอีก ได้แก่ เนวิลล์ อเล็กซานเดอร์ ปัญญาชนคนสำคัญลูกผสมซึ่งเป็นสมาชิกของขบวนการเอกภาพของชนที่ไม่ใช่ชาวยุโรป(Non-European Unity Movement) เขาเป็นผู้ก่อตั้งกลุ่มหัวรุนแรงกลุ่มเล็กๆ ขึ้นในเคปทาวน์ชื่อว่าสมาคม หยู จี ฉาน ทำการศึกษาเกี่ยวกับการทำสงครามกองโจร เนวิลล์ได้รับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยเคปทาวน์ และได้รับปริญญาเอกทางด้านวรรณกรรมเยอรมันจากมหาวิทยาลัยทูบิงเกนในเยอรมนี นอกจากเนวิลล์แล้วก็มีฟิเคิล บาม นักศึกษากฎหมายจากมหาวิทยาลัยเคปทาวน์และเป็นสมาชิกอีกคนหนึ่งของสมาคม หยู จี ฉาน นอกจากนั้นก็มี เซฟาเนีย โมโทเป็ง สมาชิกคณะกรรมการบริหารระดับประเทศของพีเอชซี เซฟเคยเป็นครูในออร์แลนโด และเป็นผู้ที่คัดค้านอย่างแข็งขันเกี่ยวกับแนวคิดการศึกษาของชาวบันตู เขายังเป็นหนึ่งในบรรดาผู้นำของพีเอชซีที่อยู่ในระดับหัวกะทิ ชาวนาสูงอายุสามคนจากทรานสคาโลก็ถูกขังอยู่ร่วมกับพวกเรา พวกเขาถูกจำคุกเนื่องจากวางแผนสังหารเค.ดี.มาทานชิม่า ซึ่งตอนนี้เป็นหัวหน้าคณะผู้ปกครองของ “รัฐบาลปกครองตนเอง” แห่งทรานสคาโล

ทั้งหมดนี้กลายมาเป็นกลุ่มที่รวมกันแล้วมีนักโทษประมาณยี่สิบคน บางคนผมก็รู้จัก บางคนผมเคยได้ยินเรื่องราว ขณะที่บางคนผมไม่รู้จักเลย โดยปกติแล้ว หนึ่งในช่วงเวลาแห่งการเฉลิมฉลองในคุกที่มีไม่มากนัก ก็คือการได้พบเพื่อนเก่าและหน้าใหม่ๆ แต่บรรยากาศในช่วงสองสามสัปดาห์แรกนั้นกดดันมากจนกระทั่งพวกเราไม่สามารถแม้แต่จะทักทายกันได้ มีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยมากพอๆ กับนักโทษ และพวกเขาบังคับใช้กฎระเบียบทุกอย่างด้วยการคุกคามและข่มขู่

ในสัปดาห์แรกนั่นเอง เราก็เริ่มงานที่จะทำให้เราไม่ว่างเลยในช่วงสองสามเดือนถัดมา ทุกเช้าจะมีก้อนหินขนาดลูกวอลเลย์บอลมาทิ้งที่ใกล้กับทางเข้าลานซีเมนต์ เราจะขนก้อนหินเหล่านั้นไปยังกลางลานโดยใช้รถล้อเดียวสำหรับขนดิน เราจะได้รับแจกก้อนหินสี่ปอนด์หรือไม่ก็ก้อนหินสิบสี่ปอนด์สำหรับหินก้อนใหญ่ หน้าทีของเราคือทูลหินให้เป็นก้อนกรวด พวกเราถูกแบ่งออกเป็นสี่แถว แต่ละแถวห่างกันประมาณหลาครึ่ง และนั่งขัดสมาธิบนพื้น พวกเราแต่ละคนจะได้รับยางหนาๆ เป็นวงแหวนหนึ่งวง ทำจากยางรถเพื่อใช้วางก้อนหิน แหวนดังกล่าวใช้สำหรับจับเศษหินที่กระเด็นไป แต่เราไม่ค่อยจะทำเช่นนั้น เราสวมหน้ากากตาข่ายแบบชั่วคราวเพื่อป้องกันดวงตา

ผู้คุมจะเดินเข้ามาในหมู่พวกเราเพื่อให้ทุกคนเงียบ ในช่วงสองสามสัปดาห์แรกดังกล่าว ผู้คุมจากส่วนอื่นๆ และแม้แต่จากคุกอื่นๆ จะมาจ้องมองพวกเราราวกับว่าเราเป็นของสะสมประเภทสัตว์เลี้ยงที่หายาก งานที่เราทำนั้นน่าเบื่อและยาก มันไม่หนักมากพอที่จะทำให้เราอบอุ่น แต่ต้องใช้ความพยายามมากจนทำให้กล้ามเนื้อทุกส่วนของพวกเราปวดเมื่อยไปหมด

มิถุนายนและกรกฎาคมเป็นเดือนที่หนาวและเปล่าเปลี่ยวที่สุดบนเกาะร็อบเบน ฤดูหนาวยังคงไม่จางหายและฝนก็เพิ่งเริ่มต้น อุณหภูมิไม่เคยสูงกว่าสี่สิบองศาฟาเรนไฮต์ แม้ขณะที่อยู่กลางแจ้ง แสงอาทิตย์ ผมก็ยังสั่นเทาเนื่องจากสวมเสื้อเชิ้ตสีเทาบางเบาเท่านั้น มันเป็นครั้งแรกที่ผมเข้าใจสำนวนของนักประพันธ์ที่บรรยายถึงความรู้สึกหนาวเย็นเข้ากระดูก ในตอนเที่ยง เราหยุดพักเพื่อทานอาหารกลางวัน ในสัปดาห์แรกนั้น เราได้รับแค่ซุปซึ่งมีกลิ่นเหม็นอย่างร้ายกาจ ในตอนบ่าย เราได้รับอนุญาตให้ออกกำลังกายเป็นเวลาครึ่งชั่วโมงภายใต้การควบคุมดูแลอย่างเข้มงวด พวกเราจะเดินแถวเรียงหนึ่งอย่างกลัดกลุ้มไปรอบๆ ลาน

วันหนึ่งในช่วงแรกๆ ของการทูลหินของพวกเรา ผู้คุมคนหนึ่งก็สั่งให้แคธใช้รถขนดินใส่หินให้เต็มแล้วนำไปที่รถบรรทุกซึ่งจอดอยู่ที่ทางเข้า แคธเป็นคนร่างกายบอบบาง ไม่เคยชินกับการทำงานที่ต้องใช้แรงมาก เขาจึงไม่สามารถจะยกรถเข็นขึ้นได้ พวกผู้คุมจึงตะโกนว่า “เข็นรถนั่นเดี๋ยวนี้!” ขณะที่แคธพยายามเข็นให้รถเคลื่อนไปข้างหน้าได้สำเร็จ รถนั้นก็ทำท่าจะคว่ำลง และพวกผู้คุมก็เริ่มหัวเราะ ผมรู้ว่าแคธพยายามที่จะไม่ทำให้พวกนั้นหัวเราะเยาะเขา ผมรู้วิธีใช้รถขนดินจึงรีบลุกขึ้นช่วยเขา ก่อนที่จะถูกสั่งให้นั่งลง ผมจัดการบอกกับแคธได้ทันว่าให้เข็นมันไปช้าๆ ไม่ต้อง

ออกแรงมากแต่ต้องรักษาความสมดุลไว้ เขาพังศีรษะแล้วก็เคลื่อนรถนั้นไปอย่างระมัดระวังคัด
ลานไป พวกผู้คุมหยุดยิม

เช้าวันรุ่งขึ้น เจ้าหน้าที่ได้นำถึงขนาดมหึมาวางบนลาน และประกาศว่าเราจะต้องนำก้อน
กรวดมาใส่ให้ถึงครึ่งหนึ่งภายในสัปดาห์นั้น เราทำงานกันอย่างหนักและก็ได้สำเร็จ สัปดาห์ต่อ
มา ผู้คุมที่เป็นเวรประกาศว่าเราจะต้องนำก้อนกรวดมาเติมให้ได้สามในสี่ของถังนั้น เราทำงานด้วย
ความขยันขันแข็งอย่างยิ่งและก็ได้สำเร็จอีกเช่นกัน สัปดาห์ต่อมาเราได้รับคำสั่งให้ใส่ก้อนกรวดให้
เต็มถัง พวกเราคิดว่าเราไม่สามารถทนต่อไปได้อีก แต่ก็ไม่ได้พูดอะไรออกมา เราสามารถเติมก้อน
กรวดจนเต็มถังด้วยซ้ำ แต่พวกผู้คุมก็ยังขย้ำเรา พวกเราจึงแอบกระซิบนโยบายไม่รับโควต้า สัปดาห์
ต่อมาพวกเราก็เริ่มการทำงานอย่างช้าๆ เพื่อประท้วงเป็นครั้งแรกบนเกาะแห่งนั้น โดยเราทำงานด้วย
ความเร็วที่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของความเร็วที่เราเคยทำเพื่อประท้วงต่อคำสั่งที่เกินเลยและไม่ยุติธรรม
นั้น พวกผู้คุมเห็นเจตนาของเราในทันทีและข่มขู่เรา แต่เราก็ไม่ยอมแรงมือและดำเนิน
ยุทธศาสตร์ทำไปช้าๆ ตลอดเวลาที่ทำงานบนลานแห่งนั้น

เกาะรีอบเบนเปลี่ยนแปลงไปจากตอนที่ผมมาอยู่ที่นี่เป็นเวลาสองสัปดาห์เมื่อปีค.ศ. 1962 ตอน
นั้น มีนักโทษอยู่ไม่กี่คน สถานที่แห่งนั้นดูเหมือนจะเป็นคุกทดลองมากกว่าจะเป็นคุกเต็มรูปแบบ
สองปีต่อมา เกาะรีอบเบนเป็นสถานที่ซึ่งไม่ต้องสงสัยเลยว่าสาหัสที่สุด ใช้อุปกรณ์อย่างรุนแรงที่
สุดในระบบการลงโทษของแอฟริกาใต้ มันเป็นสถานที่ที่ลำบากไม่เพียงแต่สำหรับนักโทษเท่านั้น
แต่สำหรับเจ้าหน้าที่เรือนจำด้วย ผู้คุมถูกผสมที่เคยนานูห์และแซนวิชมาให้รวมทั้งความเห็นอก
เห็นใจได้หายไปหมดแล้ว ตอนนี้พวกผู้คุมเป็นคนขาวและพูดภาษาแอฟริกันส์กันทั่วไป เรียกเรื่อง
ความสัมพันธ์แบบนายกับบ่าว พวกเขาสั่งให้เราเรียกพวกเขาว่า นาย ซึ่งพวกเราปฏิเสธ การแบ่ง
แยกเชื้อชาติบนเกาะรีอบเบนนั้นเป็นไปอย่างสมบูรณ์ ไม่มีผู้คุมผิวดำและไม่มีนักโทษผิวขาวอยู่เลย

การที่ต้องโยกย้ายจากคุกแห่งหนึ่งไปยังอีกแห่งหนึ่งอยู่ตลอดเวลาจำเป็นต้องใช้เวลาในการ
ปรับตัว แต่การเดินทางไปยังเกาะรีอบเบนนั้นเหมือนกับการเดินทางไปต่างประเทศ ความโดด
เดี่ยวของเกาะแห่งนั้น ทำให้มันไม่ใช่แค่คุกอีกแห่งหนึ่ง แต่เหมือนกับเป็นโลกอีกโลกหนึ่งที่อยู่ห่าง
ไกลจากโลกที่เราจากมา ขวัญกำลังใจที่เราเมื่ออยู่สูงตอนที่ออกมาจากพริทอเรีย โสเภณีนั้นถูกทำให้
หมดไปไปด้วยบรรยากาศอันโหดร้าย เราเผชิญหน้ากับความจริงที่ว่าชีวิตของเราจะเศร้าหมองอย่าง
ยากที่จะหวนคืนมาได้ ในพริทอเรียนั้น เรา รู้สึกว่ามีความผูกพันกับผู้สนับสนุนและครอบครัวของ
เราอยู่ แต่บนเกาะแห่งนี้เรารู้สึกว่าถูกตัดขาด และความจริงแล้วก็เป็นเช่นนั้น สิ่งที่ปลอบใจเราก็คือ
การที่พวกเราได้อยู่ด้วยกัน แต่นั่นก็เป็นสิ่งปลอบใจเพียงสิ่งเดียวที่มีอยู่ ความหดหู่ของผมถูกแทนที่
อย่างรวดเร็วด้วยความรู้สึกว่าการต่อสู้ครั้งใหม่และการต่อสู้ที่แตกต่างไปจากเดิมได้เริ่มขึ้น
แล้ว

ตั้งแต่วันแรก ผมได้ประท้วงการบังคับให้สวมกางเกงขาสั้น ผมเรียกร้องที่จะพบกับผู้
บัญชาการเรือนจำและยื่นข้อร้องเรียนหลายข้อ ผู้คุมไม่สนใจการประท้วงของผม แต่ตอนท้าย
สัปดาห์ที่สอง ผมก็พบกางเกงสีก็เก๋ๆ ตัวหนึ่งโยนเข้ามากองอยู่บนพื้นในห้องขังของผมอย่างไม่
มีพิธีรีตองใดๆ ไม่เคยมีชุดสูทสามชิ้นแบบมีหมุดชุดใดจะทำให้ผมดีใจได้มากขนาดนั้นมาก่อน
แต่ก่อนที่จะสวมมัน ผมก็ตรวจสอบว่าเพื่อนๆ ของผมได้รับกางเกงขาวด้วยหรือเปล่า

พวกเขาไม่ได้รับ ผมจึงบอกกับผู้คุมให้นำกางเกงนั้นกลับไป ผมยืนยันว่านักโทษแอฟริกัน
ทุกคนจะต้องได้รับกางเกงขาว ผู้คุมพูดอย่างหัวเสียว่า “แมนเดลา นายบอกว่านายอยากได้กางเกง
ขาว พอรเราเอามาให้ ตอนนี้นายไม่อยากได้อีกแล้ว” ผู้คุมคนนั้นไม่ยอมแตะกางเกงที่คนดำใส่
แล้ว และในที่สุดเจ้าหน้าที่บัญชาการต้องมาที่ห้องขังของผมด้วยตนเองเพื่อหยิบมันไป “ดีมาก
แมนเดลา” เขาพูด “นายจะได้เสื้อผ้าเหมือนกับคนอื่นๆ” ผมตอบไปว่าถ้าหากเขาตั้งใจจะให้กางเกง
ขาวกับผม ทำไมคนอื่นๆ จึงไม่ได้ด้วย?” เขาไม่มีคำตอบ

ในตอนปลายสัปดาห์ที่สองบนเกาะรีอบเบนของเรา เราได้รับแจ้งว่าทนายความของเราคือ บราม ฟิชเชอร์และโจเอล จีอเฟ กำลังจะมาเยี่ยมพวกเราในวันรุ่งขึ้น เมื่อพวกเขามาถึง พวกเราก็ถูกพาตัวไปยังบริเวณสำหรับเยี่ยมนักโทษเพื่อพบกับพวกเขาที่นั่น วัตถุประสงค์ของการเยี่ยมครั้งนั้นมีสองอย่างคือ เพื่อจะดูว่าเรามีความเป็นอยู่อย่างไรและเพื่อจะตรวจสอบว่าเรายังต้องการจะไม่อุทธรณ์คำตัดสินเช่นเดิมหรือไม่ เราเพิ่งพบกับพวกเขามาเมื่อสองสามสัปดาห์ก่อนเท่านั้นเอง แต่มันเหมือนกับยาวนานชั่วกัปชั่วกัลป์ พวกเขาราวกับเป็นผู้มาเยือนจากโลกอื่น

เรานั่งกันในห้องว่างๆ ห้องหนึ่ง พันตรีนายหนึ่งอยู่ภายนอกเพื่อดูแลการพูดคุย ผมอยากจะโผล่เข้ากอดพวกเขาแต่ก็ชะงักด้วยการที่นายพันนายนั้นอยู่น้ำห้อง ผมบอกกับพวกเขาว่าพวกเราทั้งหมดสบายดี และอธิบายว่าเรายังคงคัดค้านการขึ้นอุทธรณ์ด้วยเหตุผลทั้งหมดที่เราเคยพูดไปแล้ว รวมทั้งความจริงที่ว่าเราไม่ต้องการให้การอุทธรณ์ของเราไปแทรกแซงคดีของจำเลยคนอื่นๆ ของเอเอ็นซี บรามกับโจเอลดูจะไม่ดึงดันกับเรื่องนี้ แม้ว่าผมจะรู้ดีว่าบรามเชื่อว่าเราควรยื่นอุทธรณ์ก็ตาม

ขณะที่เรากำลังสรุปประเด็นการสนทนาของเราอยู่นั้น ผมก็ถามบรามสั้นๆ เกี่ยวกับมอลลิภรรยาของเขา พอผมเอ่ยชื่อมอลลิ บรามก็ลุกขึ้นยืน หันหน้าไปทางอื่นแล้วผลุนผลันเดินออกไปจากห้อง สองสามนาที่ถัดมาเขาก็กลับเข้ามา แล้วก็กลับสู่การสนทนาอีกครั้ง โดยไม่ได้ตอบคำถามของผม

การพบปะของเราสิ้นสุดลงหลังจากนั้นไม่นาน และขณะที่ผมกำลังเดินกลับไปยังห้องข้างกับนายพันผู้นั้น เขาก็พูดกับผมว่า “แมนเดลา คุณคงใหม่กับพฤติกรรมของบราม ฟิชเชอร์?” ผมบอกว่าผมงง เขาจึงบอกผมว่ามอลลิเสียชีวิตแล้วด้วยอุบัติเหตุทางรถยนต์เมื่อสัปดาห์ก่อน เขาบอกว่าบรามขับรถอยู่แล้วหักหลบสัตว์ตัวหนึ่งบนถนนอย่างกะทันหัน รถของเขาพุ่งลงไปในแม่น้ำมอลลิจมน้ำตาย

พวกเราเสียใจอย่างมากกับข่าวนี้ มอลลิเป็นผู้หญิงที่ประเสริฐ ใจกว้างและไม่มีความเห็นแก่ตัว เป็นคนที่ไม่มียศดลโดยสิ้นเชิง เธอสนับสนุนบรามมากเกินกว่าที่จะรู้ได้ เธอเป็นทั้งภรรยาเพื่อนร่วมงานและสหาย บรามเคยประสบกับความเสียใจอย่างรุนแรงมาแล้วครั้งหนึ่งในชีวิตเมื่อลูกชายของเขาเสียชีวิตด้วยโรคซิสติก ไฟโบรซิสตั้งแต่เยาว์วัย

การที่เขาหันหน้าหนีเมื่อผมถามถึงมอลลิเป็นบุคลิกเฉพาะตัวของบราม เขาเป็นคนอดทน เป็นคนที่ไม่เคยยอมให้ความเจ็บปวดและปัญหาของตนเองเป็นภาระแก่เพื่อนฝูง ในฐานะที่เป็นชาวแอฟริกันผิวขาวซึ่งความรู้สึกผิดชอบชั่วดีบีบบังคับให้เขาปฏิเสธมรดกของตนเองและถูกตัดขาดโดยประชาชนของตนเองนั้น เขาแสดงให้เห็นถึงความกล้าหาญและการเสียสละ ผมเองนั้นเพียงแค่ต่อสู้กับความไม่ยุติธรรมเท่านั้น แต่ไม่เคยต้องต่อสู้กับประชาชนของผม

ผมบอกกับนายพันผู้ี้ว่าผมอยากเขียนจดหมายแสดงความเสียใจถึงบราม เขาบอกว่าได้ตอนนั้นกฎในเรื่องการเขียนจดหมายเข้มงวดมาก เราได้รับอนุญาตให้เขียนจดหมายถึงครอบครัวของเราเองเท่านั้น และเขียนได้แค่หนึ่งฉบับโดยมีค่าไม่เกินห้าร้อยคำในทุกหกเดือน ผมจึงประหลาดใจและยินดีที่นายพันนายนั้นไม่คัดค้านการที่ผมจะเขียนจดหมายถึงบราม แต่เขาก็ไม่ได้รักษาข้อตกลง ผมเขียนจดหมายแล้วก็ส่งไปให้เขา แต่มันไม่เคยถูกส่งไปรษณีย์เลย

ภายในเวลาสองสามเดือนชีวิตของพวกเราที่เป็นรูปแบบเดียวกัน ชีวิตในคุกค่อนข้างเหมือนกันทุกวัน คือแต่ละวันเหมือนวันก่อนหน้านั้น แต่ละสัปดาห์เหมือนสัปดาห์ก่อนหน้านั้น ดังนั้นเดือนและปีต่างๆ จึงดูเหมือนกันหมด อะไรก็ตามที่แตกต่างไปจากแบบแผนนี้จะสร้างความไม่พอใจให้กับเจ้าหน้าที่ เพราะว่าสิ่งที่เหมือนกันทุกวันนี้เป็นสัญญาณว่าคุณดำเนินไปได้ด้วยดี

กิจวัตรประจำวันยังเป็นสิ่งปลอบใจสำหรับนักโทษด้วย และนั่นเองทำให้มันกลายเป็นหลุมพรางได้ง่ายๆ กิจวัตรประจำวันเป็นเหมือนกรรยาลับที่พึงใจซึ่งยากที่จะขัดขึ้น เนื่องจากกิจวัตรประจำวันทำให้เวลาผ่านไปเร็วขึ้น นาฬิกาและเครื่องบอกเวลาใดๆ เป็นสิ่งต้องห้ามบนเกาะร็อบเบน ดังนั้นเราจึงไม่เคยรู้แน่ๆ ว่าเป็นเวลาเท่าใด เราฝากชีวิตไว้กับระฆังและเสียงนกหวีดรวม ทั้งเสียงตะโกนของผู้คุม การที่แต่ละสัปดาห์เหมือนกับสัปดาห์ก่อนหน้านั้น ทำให้เราต้องใช้ความพยายามที่จะคิดว่าเป็นวันและเดือนอะไร สิ่งหนึ่งในบรรดาสิ่งแรกๆ ที่ผมทำก็คือการทำปฏิทินขึ้นบนผนังห้องขังของผม การสูญเสียความรู้สึกรู้สึกในเรื่องเวลาอาจจะทำให้เราขาดการควบคุมสถานการณ์ของเรา และแม้แต่เสียสติได้ง่ายๆ

เวลาช้าลงในคุก วันดูเหมือนยาวนานไม่มีสิ้นสุด ส่วนเวลาที่นักประพันธ์ชอบใช้เกี่ยวกับเวลาที่ผ่านไปอย่างเชื่องช้า นั้นมักจะเป็นเรื่องของการเกียจคร้านหรือไม่มีกิจกรรมใดๆ แต่ที่นี่ไม่ใช่กรณีของเกาะร็อบเบน เราอยู่อยู่เกือบตลอดเวลาด้วยงาน การเรียน การแก้ไขความขัดแย้ง แต่กระนั้นเวลาก็ยังผ่านไปอย่างอ้อยสร้อย ส่วนใหญ่เป็นเพราะสิ่งต่างๆ ที่ใช้เวลาสองสามชั่วโมงหรือสองสามวันนอกคุกจะใช้เวลาหลายเดือนหรือหลายปีในคุก คำขอแปร่งสีฟันอันใหม่อาจจะใช้เวลาหกเดือนหรือหนึ่งปีจึงจะได้มา ครั้งหนึ่งอาห์เหม็ด คาทราดาบอกว่าในคุกนั้นนาฬิกาจะดูเหมือนเป็นปี แต่ปีกลับผ่านไปเหมือนกับเป็นนาฬิกา บ่ายวันหนึ่งของการทบทวนในลานนั้นอาจจะดูเหมือนนานไม่มีที่สิ้นสุด แต่ทันใดนั้นมันก็หมดปีเสียแล้ว และคุณจะไม่รู้เลยว่าเดือนต่างๆ หายไปไหน

สิ่งที่ท้าทายนักโทษทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับนักโทษการเมืองทุกคน ก็คือจะเอาชีวิตรอดไปจากคุกโดยมีสภาพไม่บุบสลายได้อย่างไร จะออกไปจากคุกโดยไม่ถดถอยไปจากเดิมได้อย่างไร จะรักษาหรือแม้แต่เดิมความเชื่อของตนได้อย่างไร ภารกิจแรกที่จะบรรลุสิ่งเหล่านั้นก็คือการเรียนรู้เพื่อที่จะมีชีวิตรอด ในท้ายที่สุด เราจะต้องรู้วัตถุประสงค์ของศัตรูก่อนที่จะใช้ยุทธศาสตร์เข้าบ่อนทำลายมัน คุกถูกออกแบบในทางที่จะทำให้ขวัญกำลังใจของเราแตกสลายและทำลายความตั้งใจของเรา เจ้าหน้าที่พยายามที่จะแสวงประโยชน์จากความอ่อนแอทุกชนิด เล็กลุ่ม

ความคิดสร้างสรรค์ทุกอย่าง ปฏิเสธสัญญาณทุกอย่างของความเป็นปัจเจกบุคคล ทั้งหมดนี้ก็คือ
ความคิดที่จะบดขยี้ประชากรชีวิตซึ่งทำให้เราแต่ละคนเป็นมนุษย์และเป็นอย่างที่เราเป็น

การมีชีวิตรอดของเราขึ้นอยู่กับความเข้าใจสิ่งที่เจ้าหน้าที่พยายามทำกับเรา และแบ่งปัน
ความเข้าใจนั้นซึ่งกันและกัน มันเป็นเรื่องที่หนักมากที่คนๆ เดียวจะขัดขึ้นได้ ถ้าหากว่าจะเป็นไปได้
ผมไม่รู้ว่าผมจะทำได้หรือไม่ถ้าหากผมอยู่คนเดียว แต่ความผิดพลาดที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของเจ้าหน้าที่ก็
คือการที่ให้เราอยู่ด้วยกัน เนื่องจากการที่ได้อยู่ด้วยกันทำให้ความมุ่งมั่นของเรามีมากขึ้น เราให้
กำลังใจกันและกันและได้รับความเข้มแข็งจากกันและกัน ไม่ว่าเราจะรู้อะไร ไม่ว่าเราจะเรียนอะไร
เราจะแบ่งปันกัน และการแบ่งปันนี้เป็นการเพิ่มพูนกำลังใจแต่ละคน นั่นไม่ได้หมายความว่าเราทุก
คนเหมือนกันในการตอบสนองต่อความยากลำบากที่เราได้รับ คนเรามีศักยภาพต่างกันและตอบได้
ความเครียดต่างกัน แต่คนที่เข้มแข็งกว่าจะช่วยดึงคนที่อ่อนแอกว่าขึ้นมา และในการทำเช่นนั้นทั้งคู่
ก็จะเข้มแข็งขึ้น ในที่สุดแล้วเราจำเป็นต้องสร้างชีวิตของเราเองขึ้นในคุก กฎระเบียบในคุกถูกรักษาไว้
ไม่ใช่โดยผู้คุมแต่โดยพวกเราเอง โดยวิธีการซึ่งแม้แต่ผู้คุมก็รับรู้

ในฐานะผู้นำนั้น บางครั้งเราต้องทำบางอย่างซึ่งไม่เป็นที่ชื่นชอบ หรือไม่เห็นผลจนกว่า
เวลาจะผ่านไปหลายปี ความมั่งคั่งของชัยชนะนั้นจะรู้ได้ก็แต่คนที่ได้ชัยชนะเท่านั้น นี่คือการ
จริงอย่างยิ่งในคุก ที่ซึ่งเราจะต้องหาสิ่งปลอบใจจากการเป็นคนซื้อสัตย์ต่ออุดมการณ์ของเรา แม้ว่า
จะไม่มีคนอื่นรู้เรื่องด้วย

ตอนนี้ผมอยู่ขอบสนาม แต่ผมก็รู้ว่าผมจะไม่มีวันเลิกเล่นการต่อสู้ ผมอยู่ในอาณาบริเวณที่
แตกต่างออกไปและเล็กกว่าเดิม เป็นอาณาบริเวณที่มีเพียงพวกเราและผู้กดขี่พวกเราเป็นผู้ชม เรา
มองว่าการต่อสู้ในคุกเป็นส่วนย่อยของการต่อสู้ทั้งหมด เราจะต่อสู้ภายในคุกเหมือนกับที่เราได้ต่อสู้
ภายนอกคุก ลัทธิแบ่งแยกเชื้อชาติและการปราบปรามนั้นเหมือนกัน ผมแค่ต้องต่อสู้ในรูปแบบที่
แตกต่างออกไปเท่านั้นเอง

คุกและเจ้าหน้าที่ของคุกสมคบกันปล้นเกียรติของคนแต่ละคน ในตัวมันเองแล้ว สิ่งนั้นทำ
ให้แน่ใจได้ว่าผมจะต้องมีชีวิตรอด เนื่องจากใครหรือสถาบันใดก็ตามที่พยายามจะปล้นเกียรติของ
ผมไปจะต้องพ่ายแพ้ เพราะผมจะไม่มีวันเสียมันไปไม่ว่าจะต้องแลกด้วยอะไรหรือภายใต้การกดขี่
เช่นไร ผมไม่เคยคิดอย่างจริงจังถึงความเป็นไปได้ว่าผมจะไม่ได้ออกจากคุกสักวันหนึ่ง ผมไม่เคย
คิดว่าการถูกจำคุกตลอดชีวิตหมายความว่าความจริงว่าตลอดชีวิตและผมจะต้องตายในกรงขัง บางทีการ
ที่ผมปฏิเสธความเป็นไปได้เช่นนี้เป็นเพราะมันแยเกินกว่าจะคิด แต่ผมก็รู้อยู่เสมอว่าสักวันหนึ่งผม
จะได้สัมผัสกับหญ้าภายใต้เท้าของผม และเดินอยู่ท่ามกลางแสงอาทิตย์ในฐานะเสรีชนอีกครั้ง

โดยพื้นฐานแล้วผมเป็นคนมองโลกในแง่ดี ผมบอกไม่ได้ว่านั่นมาจากธรรมชาติหรือการ
เลี้ยงดู ส่วนหนึ่งของการมองโลกในแง่ดีก็คือการที่เราคงศีลระของเราให้ตั้งตรงสู่แสงอาทิตย์ เท้า
เคลื่อนไปข้างหน้า มีช่วงเวลาที่มืดมนหลายครั้งเมื่อความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ของผมถูก

ทดสอบ แต่ผมจะไม่ยอมแพ้และไม่สามารถจะยอมแพ้ให้กับความสิ้นหวังได้ เพราะการทำเช่นนั้น
จะนำมาซึ่งความพ่ายแพ้และความตาย

เราถูกปลุกเวลา 5.30 น. ทุกเช้าโดยผู้คุมผลัดกลางคืน เขาจะสั่งระฆังทองเหลืองที่อยู่ตรงหัวระเบียง แล้วตะโกนว่า “ตื่น! ลุกขึ้น!” ผมเป็นคนตื่นแต่เช้าเสมอ ดังนั้นการตื่นเวลานี้จึงไม่ได้เป็นภาระสำหรับผม แม้ว่าเราจะถูกปลุกตอนตีห้าครึ่ง แต่เราจะไม่ถูกปล่อยออกมาจากห้องขังจนกระทั่งเวลา 6.45 น. ซึ่งเวลานั้นเราจะต้องทำความสะอาดห้องขังของเราและม้วนเสื้อและผ้าห่ม เราไม่มีน้ำประปาในห้องขังและแทนที่จะมีส้วมเรากลับได้ถังอนามัยที่ทำด้วยเหล็กซึ่งรู้จักกันในชื่อ “บัลลิสต์” บัลลิสต์นั้นมีเส้นผ่าศูนย์กลางสิบนิ้ว มีฝาเป็นกระเบื้องโค้งอยู่ด้านบนซึ่งสามารถใส่น้ำได้น้ำในฝานี้ตั้งใจจะให้ใช้สำหรับโกนหนวดและล้างมือล้างหน้า

เวลา 6.45 น. เมื่อเราถูกปล่อยออกมาจากห้องขังแล้ว สิ่งแรกที่เราทำก็คือการเทสิ่งที่อยู่ในบัลลิสต์ของเรา เราจะต้องทำความสะอาดบัลลิสต์ให้หมดจดในอ่างน้ำที่ปลายสุดของระเบียงมิฉะนั้นมันจะมีกลิ่นเหม็น สิ่งที่น่าพิศมัยเพียงอย่างเดียวเกี่ยวกับการล้างบัลลิสต์นี้ก็คือ มันเป็นเวลาของวันแรกๆ ที่นั่นที่เราได้กระซิบอะไรบางอย่างกับเพื่อนร่วมงานของเรา เนื่องจากพวกผู้คุมไม่อยากจะมาป่วนเปียนตอนที่เราล้างบัลลิสต์ ดังนั้น มันจึงเป็นโอกาสที่เราจะได้พูดคุยกันเบาๆ

ในช่วงสองสามเดือนแรกนั้น นักโทษจากส่วนทั่วไปจะนำอาหารเข้ามาให้เราที่ห้องขัง อาหารเข้าประกอบไปด้วยโจ๊กนมผสมข้าวโพด ธัญพืชที่ทำจากข้าวโพด นักโทษทั่วไปจะนำอาหารใส่ถ้วยอย่างลวกๆ แล้วส่งมันผ่านลูกกรงเข้ามาในห้องขังของเรา มันเป็นวิธีการที่ชาญฉลาดและต้องใช้มือที่มีความชำนาญเพื่อที่จะไม่ทำให้โจ๊กหก

หลังจากนั้นสองสามเดือน เราจะได้รับอาหารเข้าที่ใส่มาในถังโลหะเก่าๆ ที่บริเวณลาน เราจะช่วยตัวเองดักมันด้วยถ้วยโลหะแบบธรรมดาๆ แต่ละคนจะได้รับสิ่งที่ถูกเรียกว่าเป็นกาแฟกันคนละเหยือก แต่ความจริงแล้วมันเป็นข้าวโพดบดละเอียด อบจนกระทั่งเป็นสีดำแล้วนำมาชงกับน้ำร้อน ในเวลาต่อมา เมื่อเราสามารถจะไปที่ลานเพื่อดักอาหารกินเอง ผมจะออกไปที่นั่นและวิ่งเหยาะๆ รอบสนาม จนกระทั่งอาหารเข้ามาถึง

เช่นเดียวกับเรื่องอื่นๆ ทุกเรื่องในคุก อาหารการกินก็มีการแบ่งแยกเชื้อชาติ โดยปกติแล้วพวกลูกผสมและอินเดียจะได้รับอาหารดีกว่าชาวแอฟริกันเล็กน้อย แต่มันไม่มีความแตกต่างกันมากนัก พวกเจ้าหน้าที่ชอบพูดว่าพวกเราได้อาหารที่สมดุลง่ายๆ ความจริงแล้วมันเป็นความสมดุลง่ายๆระหว่างความไม่อร่อยและความไม่สามารถกินได้ อาหารเป็นที่มาของการประท้วงหลายครั้งของเรา แต่ในช่วงวันแรกๆ นั้น พวกผู้คุมจะพูดว่า “อ้อ พวกคนดำกำลังกินอาหารในคุกดีกว่าที่เคยกินที่บ้านเสียอีก!”

ในขณะที่เรายังรับประทานอาหารเข้าอยู่ เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยจะตะโกนว่า “เข้าแถว! เข้าแถว!” และพวกเราจะยืนข้างนอกห้องขังของเราเพื่อการตรวจสอบ นักโทษแต่ละคนจะต้องคิด

กระดุมเสื้อแจ็คเก็ตสีเทาของดอนอย่างเรียบร้อย เมื่อผู้คุมเดินผ่านเราจะต้องถอดหมวก ถ้าหากเราคิดกระดุมไม่เรียบร้อย ไม่ถอดหมวก เราจะถูกตั้งข้อหาละเมิดกฎของเรือนจำและถูกลงโทษ ไม่ถูกขังเดี่ยวก็อดได้อาหาร

ภายหลังการตรวจสอบแล้ว เราก็จะทำงานในลานด้วยการทุบหินไปจนกระทั่งถึงเที่ยง ไม่มี การหยุดพัก ถ้าหากว่าเราทำช้าลง ผู้คุมจะตะโกนให้เราเร่งมือขึ้น ตอนเที่ยง ระวังจะตีให้กินอาหาร กลางวัน และถึงโลหะที่ใส่อาหารอีกใบหนึ่งก็จะถูกเข็นเข้าไปในลาน สำหรับชาวแอฟริกันแล้ว อาหารกลางวันประกอบไปด้วยข้าวโพดต้ม เป็นชามข้าวโพดบดหยาบๆ นักโทษชาวอินเดียและ พวกลูกผสมจะได้รับข้าวที่ทำจากข้าวโพด ซึ่งประกอบไปด้วยข้าวโพดบดในส่วนผสมที่เหมือนกับ ชุป ข้าวที่ทำจากข้าวโพดนี้บางครั้งก็มาคู่กับผัก ขณะที่ข้าวโพดของเราไม่มีอย่างอื่นมาด้วย

ส่วนเครื่องดื่มน้ำสำหรับมือกลางวันนั้น เรามักจะได้รับ *พูชาแมนดลา* ซึ่งหมายถึง “เครื่องดื่ม เพื่อความแข็งแกร่ง” เป็นผงทำมาจากข้าวโพดปนกับยีสต์เล็กน้อย จะต้องนำมาคนในน้ำหรือนม และเมื่อมันแข็งก็จะมีรสชาติอร่อย แต่เจ้าหน้าที่เรือนจำให้ผงนั้นแก่เราน้อยจนกระทั่งมันแทบจะ ไม่ทำให้น้ำเปลี่ยนสี ปกติผมจะเก็บผงของผมไว้เป็นเวลาหลายวันจนกระทั่งมีพอที่จะทำเครื่องดื่ม ที่เหมาะสม แต่ถ้าเจ้าหน้าที่ค้นพบว่าคุณแอบซ่อนอาหารละก็ ผงนั้นจะถูกยึด และคุณจะถูกลงโทษ

หลังอาหารกลางวันเราทำงานต่อไปจนกระทั่งสี่โมงเย็น เมื่อเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย เป่านกหวีดเสียงแหลม เราก็จะต้องเข้าแถวอีกครั้งเพื่อให้นับและตรวจสอบ จากนั้นเราก็จะได้รับ อนุญาตให้ทำความสะอาดเนื้อตัวเป็นเวลาครึ่งชั่วโมง ห้องอาบน้ำที่ปลายสุดของระเบียบของเรามี ฝักบัวสำหรับน้ำทะเลสองอัน มีก๊อกน้ำหนึ่งก๊อกและมีถังล้างกะละสีขนาดใหญ่สามถังซึ่งใช้เป็นอ่าง อาบน้ำ ไม่มีน้ำอุ่น เราจะยืนหรือไมก็นั่งขัดสมาธิในถังเหล่านี้ เราดัดตัวด้วยน้ำกร่อยเพื่อล้างฝุ่นจาก การทำงานออกไป การล้างตัวด้วยน้ำเย็นในขณะที่ข้างนอกก็เย็นนั้นไม่ใช่เรื่องน่าพิศมัย แต่เราก็ พยายามทำดีที่สุด คือบางครั้งเราจะร้องเพลงในขณะที่ล้างตัว ซึ่งทำให้น้ำดูเหมือนจะเป็นน้ำแข็ง น้อยลง ในช่วงวันแรกๆ นั้น นี่เป็นโอกาสหนึ่งที่เราจะได้พูดคุยกัน

เวลาสี่โมงครึ่ง จะมีเสียงเคาะดังสนั่นที่ประตูไม้ตรงปลายสุดของระเบียบของเรา ซึ่งหมายถึง ถึงว่าอาหารเย็นมาส่งแล้ว นักโทษคดีอาญาเคยนำอาหารใส่จานมาให้เรา และเราจะกลับไปห้อง ขังเพื่อกินอาหาร อาหารเย็นจะประกอบไปด้วยโจ๊กนมผสมข้าวโพด บางครั้งซึ่งน้อยครั้งมากจะมี แครอทหรือชิ้นส่วนของกระหล่ำปลีหรือบิทรูทแถมมาด้วย แต่เราจะต้องค้นหามันเอาเอง ถ้าหากว่า เราได้ผัก เราก็มักจะได้ผักอย่างเดียวกันไปเป็นเวลาหลายสัปดาห์ จนกระทั่งแครอทหรือกระหล่ำปลี เหล่านั้นเก่าและขึ้นรา และเราจะเบื่อบริโภคที่สุดขีด วันเว้นวันเราจะได้รับเนื้อชิ้นเล็กๆ ใส่มาในโจ๊ก เนื้อ นั้นส่วนใหญ่จะเป็นกระดูกอ่อน

สำหรับอาหารเย็นนั้น นักโทษชาวลูกผสมและชาวอินเดียจะได้รับขนมปังหนึ่งในสี่แถว (รู้จักกันในนาม *แคทคอป* หรือหัวแมว ตามรูปร่างของขนมปัง) และมาการีน ส่วนชาวแอฟริกันนั้น คิดกันเองว่าไม่สนใจที่จะได้ขนมปัง เนื่องจากมันเป็นอาหารแบบ “ยุโรป”

ปกติแล้วเราจะได้รับอาหารน้อยกว่าที่ระบุไว้ในกฎซึ่งก็น้อยอยู่แล้ว ทั้งนี้เนื่องจากครัวนั้นเต็มไปด้วยการลักลอบนำอาหารออกไป ผู้ปรุงอาหารซึ่งทั้งหมดเป็นนักโทษคดีอาญา เก็บอาหารที่ดีที่สุดไว้สำหรับพวกตนเองหรือเพื่อนฝูง บ่อยครั้งที่พวกเขาแบ่งอาหารที่อร่อยที่สุดไว้ให้พวกผู้คุม เพื่อแลกกับความนิยมนิยมชมชอบหรือการปฏิบัติเป็นพิเศษ

เวลาสองทุ่ม ผู้คุมเวรกลางคืนจะขังตัวเองอยู่ที่ระเบียงกับพวกเรา แล้วส่งสัญญาณทางรูเล็กๆ ออกไปให้ผู้คุมอีกคนหนึ่งที่อยู่ด้านนอก จากนั้นเขาก็จะเดินไปมาอยู่ที่ระเบียงแล้วสั่งให้เราเข้านอน ไม่มีเสียงร้องตะโกนว่า “ปิดไฟ” บนเกาะรีอบเบน เนื่องจากหลอดไฟซึ่งครอบด้วยตะแกรงที่มีอยู่เพียงดวงเดียวในห้องขังของเรานั้นเปิดทั้งวันทั้งคืน ต่อมา ผู้ที่ศึกษาเพื่อวุฒิที่สูงขึ้นได้รับอนุญาตให้อ่านหนังสือจนถึงสี่หรือห้าทุ่ม

การป้องกันเสียงสะท้อนตามระเบียงนั้นค่อนข้างดี และเราจะพยายามพูดคุยกันเล็กน้อยก่อนที่จะไปนอน แต่ถ้าหากเราสามารถได้ยินเสียงกระซิบอย่างชัดเจนแล้ว ผู้คุมก็จะได้ยินเช่นกัน แล้วเขาก็จะตะโกนว่า “ตรงระเบียง เงียบๆ หน่อย!” ผู้คุมจะเดินกลับไปกลับมาสองสามครั้งเพื่อให้แน่ใจว่าเราไม่ได้อ่านหรือเขียนอะไร สองสามเดือนต่อมา พวกเราก็นำทรายจำนวนหนึ่งมาโรยไว้ตามระเบียงเพื่อที่เราจะสามารถได้ยินเสียงฝีเท้าของผู้คุม และมีเวลาหยุดพูดคุยหรือซ่อนของต้องห้าม ต่อเมื่อพวกเราเงียบเสียงแล้วเท่านั้น ผู้คุมจึงจะนั่งลงในห้องทำงานเล็กๆ ที่ปลายสุดของทางเดิน แล้วก็นั่งหลับไปจนกระทั่งเช้า

เช้าวันหนึ่ง หลังจากที่ผมพบกับบรามและโจเอลได้หลายวันแล้ว เราก็ถูกพาตัวไปที่สำนักงานใหญ่ ซึ่งอยู่ห่างออกไปเพียงประมาณเศษหนึ่งส่วนสี่ไมล์ และเป็นโครงสร้างที่ทำด้วยหินอย่างง่าย ๆ เหมือนกับส่วนที่เราอยู่ เมื่อไปถึงที่นั่นเราก็ถูกจัดให้เข้าแถวเรียงหนึ่งเพื่อประทับรอยนิ้วมือซึ่งเป็นการประจำในคุก แต่ขณะที่รอนั้น ผมก็สังเกตเห็นว่าผู้คุมคนหนึ่งมีกล้องถ่ายรูปอยู่ด้วย หลังจากที่มีการพิมพ์รอยนิ้วมือแล้ว หัวหน้าผู้คุมก็สั่งให้เราเข้าแถวเพื่อถ่ายรูป ผมส่งสัญญาณบอกเพื่อนๆ ไม่ให้เคลื่อนไหวแล้วพูดกับผู้คุมว่า ผมอยากให้คุณแสดงเอกสารจากอธิบดีกรมราชทัณฑ์ที่มอบอำนาจให้มีการถ่ายรูปพวกเรา” การถ่ายรูปนักโทษจะต้องได้รับมอบอำนาจดังกล่าว

เป็นการดีที่จะทำความคุ้นเคยกับกฎระเบียบต่างๆ เพราะพวกผู้คุมเองมักจะละเลยและสามารถจะถูกข่มขู่จากผู้รู้มากกว่าได้ เมื่อผมพูดเช่นนั้นผู้คุมคนนั้นก็โกรธ และไม่สามารถจะอธิบายใดๆ หรือแสดงเอกสารลายลักษณ์อักษรจากอธิบดีกรมราชทัณฑ์ให้ดูได้ เขาขู่ว่าจะตั้งข้อหาพวกเราถ้าหากว่าเราไม่ยอมให้ถ่ายรูป แต่ผมบอกว่าถ้าหากไม่มีใบมอบอำนาจก็จะไม่มีรูป และเรื่องก็จะอยู่แค่นั้น

ตามกฎหมายแล้ว เราจะไม่ให้มีการถ่ายรูปเราในคุกเนื่องด้วยเหตุผลที่ว่ามันเป็นการทำให้ต่ำต้อยที่จะถูกถ่ายรูปในฐานะนักโทษ แต่มีรูปหนึ่งและเป็นเพียงรูปเดียวเท่านั้นที่ผมยอมให้ถ่ายขณะที่อยู่บนเกาะร็อบเบน

เช้าวันหนึ่ง หลังจากนั้นประมาณสองสามสัปดาห์ หัวหน้าผู้คุมก็แจกเข็มกับด้ายพร้อมด้วยเสื้อสเวตเตอร์ราคาถูก ของคุกกองโตให้กับพวกเรา แทนที่จะเป็นก้อนสำหรับทำงานในลานเหมือนเช่นเคย เราได้รับคำสั่งให้ซ่อมแซมเสื้อผ้าเหล่านั้น แต่เราก็พบว่าเสื้อส่วนใหญ่เหล่านั้นหลุดลุ่ยเกินกว่าจะซ่อมได้แล้ว มันเป็นการกึ่งที่น่าสนใจและพวกเราสงสัยกันว่าเกิดอะไรขึ้น ต่อมาในเช้าวันนั้นนั่นเอง ประมาณ 11.00น. ประตูด้านหน้าก็เปิดออกพร้อมกับผู้บัญชาการเรือนจำกับชายสองคนในชุดสูท ผู้บัญชาการเรือนจำประกาศว่าผู้มาเยือนสองคนนั้นคนหนึ่งเป็นผู้สื่อข่าว และอีกคนเป็นช่างภาพจากหนังสือพิมพ์ *เดลี เทเลกราฟ* ในกรุงลอนดอน เขาพูดราวกับว่าผู้มาเยือนจากสื่อมวลชนต่างประเทศเป็นสิ่งที่น่าเพลิดเพลินซึ่งมีเป็นประจำสำหรับพวกเรา

แม้ว่าคนเหล่านี้จะเป็นแขกที่เป็นทางการกลุ่มแรกของเราก็ตาม แต่เราก็มองพวกเขาอย่างเคลือบแคลงสงสัย ประการแรก พวกเขาถูกนำเข้ามาภายใต้การอุปถัมภ์ของรัฐบาล และประการที่สอง เรารู้ว่า *เทเลกราฟ* เป็นหนังสือพิมพ์แนวอนุรักษนิยมไม่น่าที่จะเห็นอกเห็นใจพวกเรา เราคิดว่าโลกภายนอกวิพากษ์วิจารณ์อย่างยิ่งเกี่ยวกับสถานการณ์ของเรา และรัฐบาลต้องการที่จะแสดงให้เห็นว่าเขาไม่ได้ปฏิบัติกับเราไม่ดี

ผู้สื่อข่าวทั้งสองคนเดินไปช้าๆ รอบๆ ลานเพื่อสำรวจพวกเรา พวกเราก็มึนศีรษะลง จดจ่ออยู่
ทำงานของเรา หลังจากที่พวกเขาเดินไปได้รอบหนึ่ง เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยคนหนึ่งก็ดึง
บริเวณไหล่ของผมพร้อมกับพูดว่า “แมนเดลา มานี้ ถึงเวลาคุณต้องพูดแล้ว” ในช่วงแรกๆ ของการ
อยู่ที่นั่น ผมมักจะพูดในนามของเพื่อนนักโทษของผม กฎระเบียบของเรือนจำมีอยู่ชัดเจนว่านัก
โทษแต่ละคนได้รับอนุญาตให้พูดเพื่อตนเองเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อลดอำนาจขององค์กรใดๆ และเพื่อ
สลายการรวมพลังของพวกเรา เราคัดค้านกฎนี้แต่ก็ไม่เป็นผล เราถึงกับไม่ได้รับอนุญาตให้ใช้คำว่า
เราเมื่อพูดถึงข้อร้องเรียนต่างๆ แต่ในช่วงสองสามปีแรกนั้น เมื่อเจ้าหน้าที่ต้องการให้นักโทษหนึ่ง
คนพูดในนามของคนอื่นๆ คนๆ นั้นจะเป็นผม

ผมพูดคุยกับผู้สื่อข่าวคนนั้นซึ่งชื่อว่ามร.นิวแมนเป็นเวลาประมาณยี่สิบนาที ทั้งเรื่องเกี่ยว
กับคุกและคดีโรโวเนีย เขาเป็นคนที่ใช้ได้ทีเดียว และเมื่อการสนทนาของเราสิ้นสุดลงเขาก็บอกว่า
เขาอยากให้ช่างภาพถ่ายรูปผม ผมลังเล แต่ในกรณีนี้ผมยินยอมเนื่องจากรู้ว่าภาพนั้นจะถูกตีพิมพ์ใน
ต่างประเทศเท่านั้น และอาจจะเป็นการช่วยในการต่อสู้ของเราด้วยถ้าหากบทความนั้นเป็นมิตรสัก
ชนิดหนึ่ง ผมบอกกับเขาว่าผมจะตกลงถ้าหากว่ามร.ซิซูลูมาถ่ายด้วย รูปนั้นแสดงให้เห็นเราสองคน
กำลังคุยกันในลานเกี่ยวกับบางอย่างซึ่งผมก็จำไม่ได้แล้ว ผมไม่เคยเห็นบทความหรือได้ยินอะไร
เกี่ยวกับบทความนั้นเลย ผู้สื่อข่าวทั้งสองคนเกือบจะลับตาไปแล้วเมื่อผู้คุมนำกองเสื้อสเวตเตอร์
ออกไป แล้วแจกคืนให้กับพวกเรา

ผู้สื่อข่าวสองคนจากหนังสือพิมพ์ *เทเลกราฟ* นั้นเป็นกลุ่มแรกของบรรดาผู้มาเยือนที่หลังไหลกันมา
ในช่วงเดือนแรกๆ ที่ผมอยู่ที่นั่น ในขณะที่คดีโรโวเนียยังคงก้องอยู่ในใจของประชาชน รัฐบาลก็
กระตือรือร้นที่จะแสดงให้เห็นชุมชนระหว่างประเทศเห็นว่าเราได้รับการปฏิบัติอย่างเหมาะสม มีเรื่อง
เล่ามากมายในสื่อมวลชนเกี่ยวกับสภาพที่ทารุณบนเกาะแห่งนี้ เกี่ยวกับการที่เราถูกทำร้ายและ
ทรมาน ข้อกล่าวหาเหล่านี้ทำให้รัฐบาลได้รับความอับอาย และเพื่อตอบโต้กับสื่อมวลชนเหล่านั้น
รัฐบาลจึงนำบุคคลภายนอกเข้ามาโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะได้การวิพากษ์วิจารณ์ดังกล่าว

เราได้รับการเยือนช่วงสั้นๆ จากนายความชาวอังกฤษคนหนึ่งซึ่งเป็นผู้ที่ได้แย้งเกี่ยวกับ
เอกราชของนามิเบียต่อศาลโลก หลังจากนั้นเราก็กได้รับแจ้งว่ามร.ไนน์นิง ผู้แทนของสมาคมทนาย
ความในอเมริกาจะมาพบกับพวกเรา ในเวลานั้นคนอเมริกันยังเป็นของใหม่ในแอฟริกาใต้ ผมจึง
สนใจอยากจะได้พบกับผู้แทนขององค์กรทางกฎหมายที่ดูน่าเคารพเช่นนั้น

ในวันที่มร.ไนน์นิงมาเยือน เราถูกเรียกให้ไปที่ลาน มร.ไนน์นิงเดินทางมาถึงพร้อมกับ
พลเอก สติน อธิบดีกรมราชทัณฑ์ ซึ่งไม่ค่อยได้ปรากฏตัวบนเกาะนี้เท่าใดนัก พลเอก สตินไม่ค่อย
เหมือนกับเจ้าหน้าที่ในคุกนั้นเท่าใด เขาเป็นคนแต่งกายเรียบร้อยและฉลาด ชูตสูงของเขามีคุณภาพ
ดีเสมอและตัดเย็บแบบทันสมัย เขาเป็นคนช่างประจบและเรียกพวกเราว่า “ท่านสุภาพบุรุษ” และถึง
กับอดทนเวลาพบเรา ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ใช่เจ้าหน้าที่ของเรือนจำคนใดเคยทำ แต่พลเอกสตินก็กดขี่

เราด้วยการปล่อยปละละเลยแทนที่จะกำกับดูแล เขามักจะทำไม่สนใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นบนเกาะแห่งนี้ การที่เขาจะไม่ทำอะไรทำให้เจ้าหน้าที่เรือนจำมีความกล้าที่จะกระทำการโหดเหี้ยมมากขึ้น และเท่ากับให้อำนาจพวกเขาเต็มที่ที่จะทำในสิ่งที่พวกเขาต้องการ นายพลแนะนำแขกของเราด้วย ท่าทางที่สง่างามอย่างที่สุดแล้วบอกว่า “ท่านสุภาพบุรุษ กรุณาเลือกโฉมของท่าน” นักโทษ จำนวนหนึ่งเรียกชื่อผมออกมา

พลเอกสตีนพยักหน้ามาทางผม ผมจึงลุกขึ้นยืน มร. ไลน์นิงนั้นตรงกันข้ามกับพลเอกสตีน เขาเป็นคนร่างใหญ่ ดูไม่เป็นระเบียบ ผมขอบคุณเขาที่มาเยี่ยมพวกเราและบอกว่าเรารู้สึกเป็นเกียรติที่เขาามาที่นี่ จากนั้น ผมก็สรุปข้อร้องเรียนของเราโดยเริ่มจากเรื่องหลักและสำคัญที่สุด ว่าเราเป็น นักโทษการเมืองไม่ใช่อาชญากร และว่าเราควรได้รับการปฏิบัติเยี่ยงนักโทษการเมือง ผมระบุถึง ความทุกข์ยากของพวกเราในเรื่องอาหาร สภาพความเป็นอยู่ และรายละเอียดของงาน แต่ขณะที่ผม กำลังพูด มร. ไลน์นิงจะขัดจังหวะผมตลอดเวลา และเมื่อผมชี้ประเด็นเกี่ยวกับการทำงานที่ทารุณ อย่างยาวนาน เขาก็บอกว่าในฐานะนักโทษเราจะต้องทำงาน และบางทีเราอาจจะจี๋เกียจในตอนเริ่ม งาน

เมื่อผมเริ่มอธิบายปัญหาในเรื่องห้องขังของเรา เขาก็พูดแทรกขึ้นมาว่าสภาพของคุณ อเมริกันที่ล้าหลังนั้นแย่งกว่าบนเกาะรีอบเบนซึ่งเขาบอกว่าเมื่อเทียบกันแล้วที่นี่เป็นเหมือนแดน สวรรค์ เขาพูดเสริมว่าเราได้รับการตัดสินใจโทษอย่างยุติธรรมแล้วและเราโชคดีที่ไม่ได้รับโทษ ประหารชีวิต ซึ่งบางทีเราอาจจะสมควรได้รับโทษนั้น

มร. ไลน์นิงมีเหตุท้วงติงและพวกเราหลายคนคิดว่าเขาไม่ปกติ เขาพูดด้วยสำเนียงที่เราคิดว่า เป็นสำเนียงชาวอเมริกันใต้ และมีนิสัยแปลกๆ คือชอบถ่มน้ำลายเวลาพูด ซึ่งเป็นสิ่งที่เราไม่เคย เห็นมาก่อน

ในที่สุดเราก็ทนฟังไม่ไหว ผมจึงพูดขัดเขาว่า “ไม่ใช่ครับท่าน ท่านเข้าใจประเด็นที่ผมพูด ผิดไป” ไลน์นิงโกรธที่ผมแย้งเขา ในขณะที่พลเอกสตีนเฝ้าดูและฟังโดยไม่ได้วิจารณ์ใดๆ ภายใต้อ สถานการณ์นั้น มันเป็นการยากที่จะควบคุมอารมณ์ พวกนักโทษโกรธข้อสังเกตของมร. ไลน์นิง และรู้สึกหงุดหงิดที่เขาได้รับอนุญาตให้มาพบพวกเรา โดยปกติแล้ว การมาเยือนใดๆ ก็ตามจะช่วยให้เรามีขวัญกำลังใจสูงขึ้น แต่การมาเยือนของมร. ไลน์นิงทำให้ขวัญกำลังใจของเราตกต่ำลง บางที นั้นอาจจะเป็นสิ่งที่ไม่ดีนักที่ต้องการ การได้พบกับคนที่ดูน่าประทับใจและเป็นพวกเดียวกันแต่ กลับมีความเข้าใจน้อยมากเป็นเรื่องที่หดหู่ ในที่สุดไลน์นิงก็หันหลังเดินออกไปโดยไม่ได้รำลา เรา ไม่ได้เสียใจที่เห็นเขาจากไป

เราพูดคุยกันเรื่องมร. ไลน์นิงเป็นเวลาอีกหลายปีทีเดียว และหลายคนล้อเลียนการพูดของเขา เพื่อสร้างความขบขัน เราไม่เคยได้ข่าวคราวเกี่ยวกับเขาอีกเลย และแน่นอนว่าเขาไม่ได้สร้างมิตรที่ เกาะรีอบเบนให้กับสมาคมทนายความของอเมริกาเลย

ในคุณนั้น นักโทษทุกคนจะถูกจัดชั้นโดยเจ้าหน้าที่ให้เป็นหนึ่งในสี่ประเภทคือ เอ บี ซี หรือ ดี เอ เป็นชั้นสูงที่สุดและจะได้สิทธิพิเศษมากที่สุด ดี เป็นชั้นต่ำที่สุดและได้สิทธิพิเศษน้อยที่สุด นักโทษการเมืองทุกคน หรือที่เจ้าหน้าที่เรียกว่า “นักโทษด้านความมั่นคง” นั้นถูกจัดอยู่ในชั้น ดี โดยอัตโนมัติเมื่อแรกเข้า สิทธิพิเศษที่มีผลจากการจัดชั้นได้แก่ การเยี่ยมและจดหมาย การเรียน และโอกาสที่จะซื้อของชำและของใช้ประจำวัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญสำหรับนักโทษทุกคน ปกติจะใช้เวลาหลายปีกว่าที่นักโทษการเมืองจะถูกยกระดับจากดีไปเป็นซี

เราจึงหวังระบบการจัดชั้น มันเป็นระบบที่ทุจริตและทำให้เสียเกียรติ และเป็นอีกวิธีหนึ่งของ การปราบปรามนักโทษโดยทั่วไปรวมทั้งนักโทษการเมืองด้วย เราเรียกร้องว่าให้นักโทษการเมือง อยู่ในกลุ่มเดียวกัน แม้ว่าเราจะวิพากษ์วิจารณ์ระบบนี้แต่เราก็ไม่สามารถมองข้ามมันได้ ระบบการจัดชั้นเป็นลักษณะที่ไม่ยืดหยุ่นของชีวิตในคุก ในฐานะที่คุณเป็นนักโทษในกลุ่มดีซึ่งจะสามารถรับ จดหมายได้หนึ่งฉบับทุกๆ หกเดือน ถ้าหากคุณประท้วง เจ้าหน้าที่จะพูดว่า “ปรับปรุงพฤติกรรม ของคุณ เลื่อนขึ้นมาเป็นนักโทษกลุ่มซี แล้วคุณจะได้รับจดหมายสองฉบับทุกหกเดือน” ถ้าหากคุณ บ่นว่าคุณไม่ได้รับอาหารเพียงพอ เจ้าหน้าที่จะเตือนสติคุณว่าถ้าหากคุณอยู่ในกลุ่มเอ คุณจะสามาร ด้รับเงินที่ส่งมาจากข้างนอก และซื้ออาหารเพิ่มเติมจากร้านค้าในคุกได้ แม้แต่นักสู้เพื่อเสรีภาพก็ได้ ประโยชน์จากความสามารถที่จะซื้อของชำและหนังสือ

การจัดชั้นโดยทั่วไปสอดคล้องกับระยะเวลาในการต้องโทษของคนๆ นั้น ถ้าหากคุณต้อง โทษเป็นเวลาแปดปี โดยทั่วไปคุณจะถูกจัดให้อยู่ในชั้น ดี ในช่วงสองปีแรก ชั้น ซี ในช่วงสองปีถัด มา ชั้น บี ในอีกสองปี และชั้น เอ ในช่วงสองปีสุดท้าย แต่เจ้าหน้าที่เรือนจำใช้ระบบการจัดชั้นเป็น อาวุธต่อต้านนักโทษการเมือง ด้วยการข่มขู่ที่จะลดชั้นซึ่งได้มาด้วยความยากลำบาก เพื่อที่จะควบคุมพฤติกรรมของเรา

แม้ว่าผมจะเคยติดคุกมาเป็นเวลาเกือบสองปีก่อนที่จะถูกพาไปยังเกาะร็อบเบนก็ตาม ผมก็ ยังอยู่ในกลุ่มดีเมื่อผมมาถึงที่เกาะนั้น แม้ว่าผมจะต้องการได้สิทธิพิเศษที่มากกว่าชั้นที่สูงกว่า แต่ผมก็ ปฏิเสธที่จะประนีประนอมการกระทำของผม วิธีที่เร็วที่สุดที่จะได้เลื่อนระดับของคุณก็คือการว่า นอนสอนง่ายและไม่บ่น “อ้อ แมนเดลา คุณเป็นตัวก่อปัญหา” ผู้คุมจะพูดเช่นนี้ “คุณจะต้องอยู่ใน กลุ่มดีไปจนตลอดชีวิตที่เหลืออยู่ของคุณ”

ทุกๆ หกเดือน นักโทษจะถูกเรียกให้ไปปรากฏตัวต่อหน้าคณะกรรมการเรือนจำเพื่อที่จะ ให้อาจารย์จัดชั้น คณะกรรมการดังกล่าวจะประเมินพฤติกรรมของเราในแง่ของการปฏิบัติตามกฎ ระเบียบของเรือนจำ แต่เรารู้สึกว่าคณะกรรมการชอบที่จะทำตัวเหมือนเป็นศาลชำระความทางการ เมืองมากกว่าที่จะเป็นแค่ผู้ประเมินพฤติกรรม ในระหว่างการพบปะครั้งแรกของผมกับคณะ กรรมการนั้น เจ้าหน้าที่ได้ถามเกี่ยวกับเอเอ็นซีและความเชื่อของผม แม้ว่าเรื่องนี้จะไม่เกี่ยวข้อง

อะไรกับระบบการจัดชั้น แต่ผมก็ถือดีที่จะตอบ โดยคิดว่าอาจจะทำให้พวกเขาเชื่ออย่างที่ผมเชื่อได้ นี่เป็นครั้งหนึ่งในจำนวนไม่กี่ครั้งที่เราได้รับการปฏิบัติเยี่ยงมนุษย์ และเป็นครั้งหนึ่งในจำนวนไม่กี่ครั้งที่ผมตอบเยี่ยงมนุษย์เช่นเดียวกัน ในเวลาต่อมาผมตระหนักว่านี่เป็นเพียงกลอุบายของเจ้าหน้าที่ที่จะได้รับข้อมูลจากเรา และผมก็หลงกลเข้าแล้ว หลังจากนั้นไม่นาน เราก็ตกลงกันในหมู่พวกเราที่จะไม่พูดคุยเรื่องการเมืองกับคณะกรรมการของเรือนจำ

ในฐานะที่เป็นนักโทษกลุ่ม ดี ผมจะมีแขกได้เพียงหนึ่งคน และเขียนตลอดจนรับจดหมายได้เพียงหนึ่งฉบับทุกหกเดือน ผมคิดว่าเป็นข้อจำกัดที่ทำให้ลายความเป็นมนุษย์มากที่สุดของระบบคุก การสื่อสารกับครอบครัวของเรานั้นเป็นสิทธิมนุษยชน มันไม่ควรจะถูกจำกัดโดยการแบ่งชั้นที่กำหนดขึ้นเองของระบบคุก แต่มันเป็นความจริงอย่างหนึ่งของชีวิตในคุก

การเขียนและจดหมายถูกจำกัดที่ญาติ “สนิท” เท่านั้น นี่เป็นข้อจำกัดที่ไม่เพียงแต่นำรำคาญเท่านั้น แต่ยังเป็นการแบ่งแยกเชื้อชาติอีกด้วย ความรู้สึกของชาวแอฟริกันในเรื่องครอบครัวนั้นแตกต่างอย่างมากจากชาวยุโรปหรือชาวตะวันตก โครงสร้างทางครอบครัวของเราใหญ่กว่าและครอบคลุมกว่า ทุกคนที่อ้างว่าสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษคนเดียวกันถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวเดียวกัน

ในคุกนั้น สิ่งเดียวที่แย่งกว่าข่าวร้ายเกี่ยวกับครอบครัวของเราก็คือการไม่ได้ข่าวเลย มันเป็นการยากที่จะรับมือกับความหายนะและโศกนาฏกรรมที่เราจินตนาการขึ้นเอง ยิ่งกว่าการรับมือกับความเป็นจริงเสียอีก ไม่ว่ามันจะร้ายกาจหรือรับไม่ได้แค่ไหนก็ตาม ดังนั้น จดหมายที่ร้ายๆ สักฉบับหนึ่งก็ยังดีกว่าไม่มีเสียเลย

กระนั้น ข้อจำกัดที่โหดร้ายนี้ก็ยิ่งถูกเจ้าหน้าที่ใช้ไปในทางมิชอบเสียอีก ทุกคนเฝ้ารอคอยจดหมาย จะมีจดหมายมาส่งเดือนละครั้ง และบางครั้งหกเดือนผ่านไปโดยไม่มีจดหมายเลย การที่ได้รับอนุญาตให้รับจดหมายได้หกเดือนครั้ง แต่เมื่อครบหกเดือนกลับไม่ได้รับเลยเป็นความผิดหวังที่แสนสาหัส เราจะสงสัยกันว่า เกิดอะไรขึ้นกับภรรยาและลูกๆ ของผม กับแม่และน้องสาวของผม? เมื่อผมไม่ได้รับจดหมาย ผมจะรู้สึกแสบแสบราวกับทะเลทรายเกรท คาร์รู บ่อยครั้งที่เจ้าหน้าที่จะเก็บจดหมายเอาไว้ด้วยเจตนาถ่วงเวลา ผมจำได้ว่าพวกผู้คุมจะพูดว่า “เนลสัน เรามีจดหมายของคุณฉบับหนึ่ง แต่เราไม่ให้คุณหรอก” ไม่มีคำอธิบายว่าทำไม หรือเป็นจดหมายจากใคร ผมต้องมีวินัยในตัวเองอย่างมากที่จะไม่ให้ระเบิดออกมาในเวลาเช่นนั้น หลังจากนั้น ผมก็จะทำการประท้วงผ่านช่องทางที่เหมาะสม และบางครั้งก็จะได้จดหมาย

เมื่อได้รับจดหมายมา พวกมันจะได้รับการทบทวน จดหมายฉบับหนึ่งเป็นเหมือนกับฝนในฤดูร้อน ที่สามารถทำให้แม้แต่ทะเลทรายสดชื่นขึ้นมาได้ เมื่อเจ้าหน้าที่ส่งจดหมายให้ผม ผมจะไม่รีบเข้าไปฉวยมันมาอย่างที่ยากจะทำ แต่จะรับมันมาอย่างเชื่องช้า แม้ว่าความจริงแล้วผมอยากจะฉีกมันออกอ่านเสียตรงนั้นเลย ผมจะไม่ทำให้พวกเจ้าหน้าที่พอใจที่ได้เห็นความกระตือรือร้น

ของผม และผมจะเดินกลับไปยังห้องข้างของผมอย่างช้าๆ ราวกับว่าผมมีหลายอย่างต้องทำ ก่อนที่จะเปิดจดหมายจากครอบครัวของผม

ในช่วงสองสามเดือนแรกนั้น ผมได้รับจดหมายฉบับหนึ่งจากวินนี่ แต่มันถูกตรวจสอบอย่างหนักจนกระทั่งแทบจะเหลือแต่คำทักทายเท่านั้น การตรวจสอบที่เกะกะนั้นจะใช้หมึกดำทาทับข้อความที่ต้องห้าม แต่ต่อมาพวกเขาก็เปลี่ยนวิธีหลังจากที่รู้ว่าเราสามารถจะล้างหมึกนั้นออกและเห็นข้อความข้างใต้ได้ คราวนี้พวกเขาใช้มีดโกนตัดข้อความทั้งย่อหน้าออกไปเลยและเนื่องจากจดหมายส่วนใหญ่เขียนทั้งสองด้านของหน้ากระดาษ ดังนั้นข้อความอีกด้านหนึ่งของกระดาษจึงถูกตัดออกไปด้วย พวกเขาดูเหมือนจะชอบส่งจดหมายที่ขาดรุ่งริ่งให้เรา การตรวจสอบทำให้การส่งล่าช้าเนื่องจากผู้คุมบางคนก็ไม่สันทัดภาษาอังกฤษ ทำให้อาจจะใช้เวลานานถึงหนึ่งเดือนในการตรวจสอบจดหมาย จดหมายที่พวกเราเขียนก็ถูกตรวจสอบเช่นกัน บ่อยครั้งที่มีการคัดลอกมากพอๆ กับจดหมายที่เราได้รับ

ตอนปลายเดือนสิงหาคม หลังจากที่ผมอยู่บนเกาะได้ไม่ถึงสามเดือน ผมก็ได้รับแจ้งจากเจ้าหน้าที่ว่าผมจะมีแขกมาพบในวันรุ่งขึ้น พวกเขาจะไม่บอกผมว่าใครคือแขกคนนั้น วอลเตอร์ก็เช่นกันได้รับแจ้งว่าจะมีแขกมาพบ ผมคาดการณื ผมหวัง ผมปรารถนา และผมเชื่อมั่นว่ามันจะเป็นการเยี่ยมของวินนี่และอัลเบอร์ดีนา

นับตั้งแต่วันนี้รู้ว่าเราถูกย้ายมาที่เกาะแห่งนี้ เธอก็พยายามที่จะมาเยี่ยม ในฐานะที่ถูกคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมือง เธอจำต้องได้รับการผ่อนผันเป็นพิเศษจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เนื่องจากตามระเบียบแล้วเธอไม่ได้รับอนุญาตให้สื่อสารกับผม

การเดินทางมาเยือนเกาะรีอบเบนนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย แม้ว่าจะได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่แล้วก็ตาม การเยี่ยมจะใช้เวลานานที่สุดไม่เกินสามสิบนาที และนักโทษทางการเมืองจะไม่ได้รับอนุญาตให้สัมผัสผู้เยี่ยม ทั้งๆที่ผู้เยี่ยมและนักโทษอยู่ในห้องเดียวกัน

ดูเหมือนเจ้าหน้าที่จะไม่มีการวางแผนล่วงหน้าสำหรับการเยี่ยม วันหนึ่ง พวกเขาก็จะติดต่อภรรยาของคุณแล้วบอกว่า “คุณได้รับอนุญาตให้เยี่ยมสามีของคุณพรุ่งนี้” การทำเช่นนี้เป็นสิ่งที่ไม่สะดวกอย่างยิ่ง และบ่อยครั้งทำให้การเยี่ยมเป็นไปได้ไม่ได้ แต่ถ้าหากสมาชิกในครอบครัวสามารถที่จะวางแผนการเยี่ยมล่วงหน้า บางครั้งเจ้าหน้าที่ก็จะถ่วงเวลาการออกไปอนุญาตไปจนหลังจากที่เครื่องบินออกไปแล้ว เนื่องจากครอบครัวของนักโทษเหล่านี้ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ไกลจากเคปทาวน์และมีเงินน้อยมาก ดังนั้น การที่มีสมาชิกในครอบครัวมาเยี่ยมจึงมักไกลเกินความสามารถของพวกเขา บางคนที่มาจากรอบครัวที่ยากจนไม่ได้พบภรรยาเลยนานถึงสิบปี หากจะมีโอกาสในที่สุดผมรู้จักคนหลายคนที่อยู่บนเกาะรีอบเบนเป็นเวลาสิบปีหรือกว่านั้น โดยไม่มีคนมาเยี่ยมเลยแม้แต่ครั้งเดียว

ห้องเชื่อมสำหรับการเชื่อมที่ห้ามสัมผัสตัวกันนั้น คับแคบและไม่มีหน้าต่าง ทางฝั่งของนักโทษนั้นจะมีห้องเล็กๆ อยู่ห้าห้องเรียงกันเป็นแถว มีกระจกสีเหลี่ยมจัตุรัสเล็กๆ ซึ่งสามารถมองออกไปยังห้องเล็กๆ ที่ตรงกันของฝั่งตรงข้ามได้ เราจะนั่งบนเก้าอี้และมองผ่านกระจกที่หนาและเปรอะเปื้อนซึ่งมีรูเจาะไว้เพียงสองสามรูเพื่อให้สามารถพูดคุยกันได้ เราต้องพูดเสียงดังมากจึงจะได้ยินกัน ตอนหลัง เจ้าหน้าที่ได้ติดตั้งไมโครโฟนและลำโพงไว้ที่หน้ากระจก ซึ่งเป็นการปรับปรุงเพียงเล็กน้อย

วอลเตอร์กับผมถูกเรียกตัวไปยังสำนักงานรับแขกในตอนสายของวันนั้น และนั่งอยู่ที่ที่นั่งอีกด้านหนึ่งของห้อง ผมรอคอยด้วยความกระวนกระวาย และทันใดนั้น ใบหน้าที่น่ารักของวินนี่ก็ปรากฏที่หน้าต่างอีกด้านหนึ่ง วินนี่จะแต่งตัวสวยเสมอเมื่อมาเยี่ยมผมที่ถูก และพยายามที่จะสวมชุดใหม่ๆ และดูดี มันเป็นความคับข้องใจอย่างที่สุดที่ไม่สามารถจะสัมผัสสักรายของผมได้ ไม่สามารถที่จะพูดคุยอย่างอ่อนโยนกับเธอ ไม่สามารถที่จะมีช่วงเวลาที่เป็นส่วนตัวด้วยกัน เราจะต้องดำเนินความสัมพันธ์ของเราในระยะห่าง ภายใต้สายตาของผู้คนที่เราเกลียดชัง

ผมออกทันทีว่าวินนี่เครียดมาก การที่เธอมาพบกับผมในสภาพเช่นนั้นเธอจะต้องใช้ความพยายามอย่างมาก แค่ว่ามาที่เกาะก็ยากอยู่แล้ว ยิ่งกว่านั้น ยังมีพิธีการหยาบคายของคุณ และการไม่ให้เกียรติของพวกผู้คุมอย่างไม่ต้องสงสัย รวมถึงการไม่เป็นส่วนตัวในการพูดคุย

ผมมาพบภายหลัง ว่าวินนี่เพิ่งได้รับคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองเป็นครั้งที่สองเมื่อเร็วๆ นี้ ซึ่งทำให้เธอถูกปลดออกจากงานที่สำนักงานสวัสดิการเด็ก ห้องทำงานของเธอถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าค้นไม่นานก่อนที่จะถูกไล่ออก เจ้าหน้าที่เชื่อว่าเธอติดต่อกับผมอย่างลับๆ วินนี่รักงานนักสังคมสงเคราะห์ของเธอมาก มันเป็นการต่อสู้อีกแบบหนึ่ง คือจัดหาพ่อแม่บุญธรรมให้กับเด็ก หางานให้กับคนว่างงาน และให้ความช่วยเหลือด้านการรักษาพยาบาลให้แก่คนที่ไม่มีประกันสุขภาพ คำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองและการรังควานภรรยาของผม สร้างปัญหาให้กับผมอย่างมาก ผมไม่สามารถที่จะดูแลเธอและลูกๆ ได้ และรัฐก็ยังสร้างความลำบากให้กับเธอที่จะดูแลตัวเองอีก ความไร้อำนาจของผมทรมานผมเหลือเกิน

เราพูดคุยกันอย่างเคอะเขินในตอนแรก และยิ่งยากขึ้นอีกเมื่อมีผู้คุมสองคนมายืนอยู่ข้างหลังเธอและสามคนอยู่ข้างหลังผม บทบาทของพวกเขาไม่ใช่แค่ตรวจตราแต่เป็นการข่มขู่ กฎระบุว่า การพูดคุยจะต้องเป็นภาษาอังกฤษหรือแอฟริกันส์เท่านั้น ภาษาแอฟริกันใดๆ ถูกห้ามทั้งหมด และจะต้องพูดคุยแต่เรื่องเกี่ยวกับครอบครัวเท่านั้น ถ้าหากมีการพูดคุยประโยคใดๆ ที่ออกนอกเรื่อง ครอบครัวและเบนไปทางการเมือง อาจจะหมายถึงการยุติการเยี่ยมในทันที ถ้าหากว่าเราพูดถึงชื่อใครที่ผู้คุมไม่คุ้นเคยแล้วพวกเขาจะขัดจังหวะการสนทนา แล้วถามว่าคนๆ นั้นเป็นใคร และมีความสัมพันธ์กับเราอย่างไร นี่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง และโดยปกติแล้วผู้คุมจะไม่คุ้นเคยกับความหลากหลายและชื่อของชาวแอฟริกัน มันเป็นความคับข้องใจที่เราต้องใช้เวลาอันมีค่าของการเยี่ยมมาคอยอธิบายให้ผู้คุมฟังเกี่ยวกับครอบครัวที่แตกแขนงออกไปของเรา แต่ความไม่รู้ของพวกเขา

เป็นประโยชน์สำหรับเราเช่นกัน เนื่องจากมันทำให้เราคิดค้นซื้อรหัสสำหรับคนที่เราต้องการจะพูดถึง และแกล้งบอกว่าเรากำลังพูดถึงสมาชิกในครอบครัว

การเยี่ยมชมครั้งแรกครั้งนั้นมีความสำคัญมาก เนื่องจากผมรู้ว่าวินนี่กังวลเกี่ยวกับสุขภาพของผม เธอได้ยื่นเรื่องแล้วว่าเราถูกทำร้ายร่างกาย ผมรีบบอกเธอว่าผมสบายดีและเธอก็เห็นว่าผมแข็งแรง แม้ว่าจะผอมลงกว่าเดิมเล็กน้อย เธอก็ผอมลงเช่นกัน ซึ่งผมมักจะคิดว่าเป็นเพราะความเครียดครั้งหนึ่งเมื่อวินนี่มาเยี่ยมและผมเห็นว่าสีหน้าของเธอดูเหนื่อยหรือเครียด ผมก็บอกให้เธอเพิ่มน้ำหนัก เธอมักจะควบคุมอาหารและผมจะบอกกับเธอตลอดเวลาไม่ให้ทำเช่นนั้น ผมถามถึงลูกทุกคนทีละคน แม่และน้องสาวของผม และครอบครัวของวินนี่เอง

ทันใดนั้น ผมก็ได้ยินเสียงผู้คุมที่อยู่ด้านหลังผมพูดว่า “หมดเวลา! หมดเวลา!” ผมหันไปมองเขาอย่างไม่เชื่อ เป็นไปไม่ได้ที่จะผ่านไปครึ่งชั่วโมงแล้ว แต่ความจริงแล้ว เขาพูดถูก การเยี่ยมชมดูเหมือนผ่านไปชั่วพริบตาเสมอ ตลอดเวลาหลายปีที่ผมอยู่ในคุกนั้น ผมรู้สึกประหลาดใจตลอดเวลาเมื่อผู้คุมร้องว่า “หมดเวลา!” ทั้งวินนี่และผมรีบลุกจากเก้าอี้และเราโบกมือลากันอย่างรวดเร็ว ผมอยากจะอ้อยอิ่งอยู่ตรงนั้นเสมอเมื่อวินนี่จากไป เพียงเพื่อจะคงความรู้สึกถึงการมาของเธอ แต่ผมจะไม่ยอมให้พวกผู้คุมเห็นถึงความรู้สึกเช่นนั้น ขณะที่เดินกลับไปยังห้องขังนั้น ผมจะทบทวนในหัวเกี่ยวกับสิ่งที่เราพูดกัน ตลอดวัน สัปดาห์ และเดือนหลังจากนั้น ผมจะหวนคิดถึงวันเยี่ยมชมเพียงครั้งเดียวนั้นซ้ำแล้วซ้ำอีก ผมรู้ว่าผมจะไม่ได้เห็นภรรยาของผมอีกอย่างน้อยหกเดือน แต่ความจริงแล้ว กลับกลายเป็นว่า วินนี่ไม่สามารถมาเยี่ยมผมได้อีกถึงสองปี

เช้าวันหนึ่งตอนต้นเดือนมกราคม ขณะที่เรากำลังเข้าแถวเพื่อการนับจำนวนก่อนที่จะเริ่มงานในลานนั้น เรากลับถูกสั่งให้เดินสวนสนามออกไปด้านนอก และเข้าไปในรถบรรทุกที่ปิดมิดชิด มันเป็นครั้งแรกที่เราออกจากที่คุมขังของเรา ไม่มีการประกาศว่าเราจะเดินทางไปไหน แต่ผมพอจะเดาได้ว่าเรากำลังมุ่งหน้าไปที่ใด สองสามนาที่ต่อมาเราก็ออกจากรถบรรทุกในสถานที่ซึ่งผมเห็นเป็นครั้งแรก เมื่อตอนที่มาอยู่บนเกาะแห่งนี้เมื่อปีค.ศ. 1962 นั่นคือเหมืองปูนขาว

เหมืองปูนขาวดูคล้ายกับปากปล่องภูเขาไฟสีขาวอันกว้างใหญ่ ตัดเข้าไปในเนินเขาที่เป็นหิน หน้าผาและฐานของเนินเขาแห่งนั้นขาวหมดจด ที่ยอดของเหมืองมีหิ้งและต้นปาล์มขึ้นอยู่ ส่วนที่ฐานนั้นโล่ง มีเพียงเพิงที่ทำด้วยโลหะเก่าๆ อยู่สองสามแห่ง

ที่นั่นเราได้พบกับผู้บัญชาการคือพันเอก เวสเซลส์ ซึ่งเป็นคนที่ไม่คำนึงถึงสิทธิ แต่เคร่งครัดในกฎระเบียบของคุณ เราขึ้นฟังอย่างตั้งใจขณะที่เขาบอกเราว่างานที่เราจะต้องทำจะใช้เวลาหกเดือนแล้วหลังจากนั้นเราจะได้ทำงานเบาๆ ไปตลอดการรับโทษของเรา เวลาที่เขาบอกนั้นผิจากความเป็นจริงมาก เพราะเราต้องทำงานที่เหมืองแห่งนั้นอยู่ถึงสิบสามปี

หลังจากที่เจ้าหน้าที่บัญชาการกล่าวจบ เราก็ได้รับแจกที่เจาะและพลั่ว และได้รับคำแนะนำเบื้องต้นเกี่ยวกับการทำเหมืองปูนขาว การทำเหมืองปูนขาวไม่ใช่เรื่องง่าย ในวันแรกนั้นเราเริ่มงมกับเครื่องมือใหม่ของเรา และสกัดปูนขาวออกมาได้น้อยมาก ปูนขาวนั้นเป็นซากของหอยทะเลและปะการังที่จับตัวกันจนเป็นหินปูน มีลักษณะอ่อนและฝังอยู่ในชั้นของหิน เราจะต้องกะเทาะหินเข้าไปด้วยที่เจาะ แล้วก็ใช้พลั่วแทรกเข้าไปตักที่แนวปูนขาวนั้น นี่เป็นงานที่หนักกว่างานในลานมากนัก และหลังจากสองสามวันแรกที่ทำงานที่นั่น พวกเราก็กลับผล็อยหลับหลังจากอาหารเย็นเวลาสี่โมงครึ่ง ตื่นขึ้นมาอีกทีในตอนเช้าด้วยอาการปวดเมื่อยและยังคงเหนื่อยอยู่

เจ้าหน้าที่ไม่เคยอธิบายว่าทำไมเราจึงถูกพาจากลานไปที่เหมือง พวกเขาอาจจะเพียงต้องการหินปูนมากขึ้นสำหรับถนนบนเกาะ แต่ต่อมาเมื่อเรากลึงกันเรื่องการย้ายที่คุมขัง เราก็สันนิษฐานว่ามันเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะบังคับใช้วินัยกับพวกเรา เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่าเราไม่ได้แตกต่างไปจากนักโทษทั่วไปซึ่งทำงานในเหมืองหินบนเกาะ และเพื่อแสดงให้เห็นว่าเราจะต้องรับผลจากอาชญากรรมของเราเช่นเดียวกับที่พวกนักโทษทั่วไปได้รับ มันเป็นการพยายามที่จะทำให้ลายขวัญกำลังใจของพวกเรานั้นเอง

แต่การทำงานที่เหมืองในช่วงสองสามสัปดาห์แรกนั้น กลับส่งผลต่อพวกเราในทางตรงกันข้าม แม้ว่ามือของเราจะหยาบกร้านและมีเลือดไหลออกมา แต่เรารู้สึกกระปรี้กระเปร่า ผมชอบที่จะอยู่ข้างนอกกับธรรมชาติมากกว่า ชอบที่จะเห็นหิ้งและต้นไม้ ชอบดูนกบินวนเวียนอยู่เหนือศีรษะ ชอบที่จะรู้สึกถึงลมที่พัดมาจากทะเล มันเป็นการรู้สึกที่ดีที่ได้ใช้กล้ามเนื้อทุกส่วนของเรา

หลังต้องแสวงหาอาชีพ และความปลื้มปิติเล็กๆ น้อยๆ ในการสร้างกองเงินที่ทำจากหินและปูนขาวขึ้น
มาหลายๆ กอง

หลังจากที่ทำงานที่นั่นได้สองสามวัน เราก็เดินทางไปหมู่บ้านที่จะไปโดยรถบรรทุก และ
นี่ก็เป็นสิ่งที่สร้างกำลังใจอย่างมาก ในระหว่างที่เดินทางเป็นเวลาสี่สิบนาทีก่อน เราได้สัมผัสเกาะ
แห่งนั้นดีขึ้น และสามารถมองเห็นพุ่มไม้ที่หนาทึบและต้นไม้ใหญ่ที่ปกคลุมบ้านของเรา ได้สุดคม
กลิ่นหอมของดอกยูคาลิปตัส บางครั้งก็ให้เห็นเนื้อหรือตัวคูดูผ่านไปในระยะไกลๆ แม้ว่าพวกนัก
โทษบางคนจะมองว่าการเดินทางด้วยเท้าเป็นสิ่งที่น่าเบื่อหน่าย แต่ผมไม่เคยคิดเช่นนั้น

แม้ว่าการทำงานที่เหมื่อนนั้น เจ้าหน้าที่ตั้งใจที่จะแสดงให้เห็นว่าเราไม่ได้แตกต่างไปจากนักโทษ
อื่นๆ แต่เจ้าหน้าที่ก็ยังคงปฏิบัติต่อเราเหมือนกับเป็นคนโรคเรื้อนที่เคยอยู่ที่เกาะแห่งนั้นมาก่อน บาง
ครั้งเราจะเห็นนักโทษคดีอาญากลุ่มหนึ่งซึ่งกำลังทำงานอยู่ริมถนน ถูกผู้คุมของพวกเขาสั่งให้เข้าไป
ในพุ่มไม้เพื่อที่จะไม่เห็นเราตอนที่เรารับประทาน มันเหมือนกับว่าเพียงได้เห็นพวกเขาก็ทำให้มีผลต่อ
วินัยของนักโทษเหล่านั้น บางครั้ง เราจะเลื้อยไปเห็นนักโทษคนหนึ่งงู้งานในท่าทำความ
เคารพของเอเอ็นซี

ใกล้ๆ กับเหมื่อนที่เราทำงานอยู่ ถนนดินเส้นนั้นก็แยกออกจากขวามือจะเป็นทางที่พวกนัก
โทษทั่วไปใช้ไปทางเหมื่อนหิน ทางแยกนี้เองที่ต่อมากลายเป็นสถานที่สำคัญที่เราใช้สื่อสารกับพวก
เขา ในบริเวณที่ถนนตัดกันนั้น เราสามารถมองเห็นกระท่อมสีขาวเล็กๆ หลังหนึ่งซ่อนตัวอยู่ในพุ่ม
ไม้ ซึ่งเป็นที่ที่โรเบิร์ต ไชบุคเว อาศัยอยู่ บ้านหลังนั้นถูกสร้างขึ้นเพื่อให้ผู้คุมผิวดำคนหนึ่งอยู่เมื่อ
หลายปีก่อน และตอนนี้ไชบุคเวอยู่ในบ้านหลังนั้นตามลำพัง มันเป็นสถานที่เล็กๆ ดูรกรุงรัง และมี
พืชปกคลุมเต็มไปหมด และเราจะไม่รู้เลยว่ามีคนอยู่ที่นั่น นอกจากจะเห็นยามที่ยืนอยู่ด้านหน้า

โทษจำคุกของไชบุคเวสิ้นสุดในปีค.ศ. 1963 แต่ภายใต้สิ่งที่ต่อมาเรียกกันว่าพระราชบัญญัติ
แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายทั่วไปปีค.ศ. 1963 ฉบับไชบุคเว รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมสามารถที่
จะควบคุมตัวนักโทษการเมืองไว้ได้โดยไม่มีกำหนดโดยไม่ต้องตั้งข้อหา นั่นคือสิ่งที่พวกเขาทำกับ
บ็อบ เป็นเวลาหกปีที่ไชบุคเวอยู่ที่เกาะแห่งนี้มีชีวิตครั้งๆ กลางๆ เขาเป็นอิสราเอลซึ่งถูก
ปฏิเสธเสรีภาพ บางครั้งเราก็สามารถเห็นเขาแวบๆ ในสวน แต่ก็แค่คนเดียว

ในตอนเช้าเมื่อมาถึงเหมื่อนแล้ว เราก็ไปนำที่เจาะ พลั่ว และค้อนของเรามาจากเพิงสังกะสีที่อยู่ด้าน
บนสุดของเหมื่อน จากนั้นเราก็จะมารวมตัวกันที่ด้านหน้าของเหมื่อน ปกติจะเป็นกลุ่มละสามถึงสี่
คน พวกผู้คุมจะถืออาวุธแบบอัตโนมัติยืนอยู่ที่พื้นยกระดับ คอยเฝ้าดูพวกเรา พวกผู้คุมที่ไม่ถือ
อาวุธจะเดินอยู่ในหมู่พวกเรา คอยเร่งให้เราทำงานหนักขึ้น พวกเขาจะตะโกนว่า “ทำต่อไป! ทำต่อ
ไป!” ราวกับพวกเราเป็นวัว

ประมาณ 11.00 น. เมื่อดวงอาทิตย์อยู่สูงในท้องฟ้า เราก็จะเริ่มเนือยลง ตอนนั้นเองที่ผมจะเปียกโชกไปด้วยเหงื่อ แล้วตอนนั้น ผู้คุมก็จะยิ่งเร่งให้เราทำงานหนักขึ้น พวกเขาจะตะโกนว่า “ไม่เอา! ทำต่อไป! ทำต่อไป!” ก่อนที่เราจะหยุดพักทานอาหารกลางวัน เราก็จะใส่ปูนขาวในรถเข็นดิน และลากไปที่รถบรรทุกซึ่งจะขนมันออกไป

ตอนเที่ยงวัน จะมีเสียงนกหวีด และเราจะเดินลงไปที่เชิงเขา เราจะเอาอะไรมาวางๆ ทำที่นั่งใต้เพิงที่ทำขึ้นอย่างง่ายๆ เพื่อปกป้องเราจากแสงอาทิตย์ พวกผู้คุมจะกินอาหารในเพิงที่ใหญ่กว่า และมีโต๊ะกับม้านั่ง ถึงที่ใส่ข้าวโพดต้มจะถูกนำมาส่งให้เรา นกนางนวลหลายร้อยตัวจะส่งเสียงร้องและบินโฉบเฉี่ยวไปมารอบๆ พวกเราขณะที่เรากินอาหารอยู่ และบางครั้งมันก็ถ่ายลงมาที่อาหารกลางวันของเราพอดี

เราทำงานต่อจนถึงสี่โมงเย็น ซึ่งเป็นเวลาที่เราจะขึ้นรถที่บรรทุกปูนขาวไปยังรถบรรทุกที่จอดรออยู่ เมื่อสิ้นวัน ใบหน้าและเนื้อตัวของเราก็จะเต็มไปด้วยฝุ่นสีขาว เราดูเหมือนผีซีดๆ ยกเว้นเมื่อเหงื่อที่ไหลออกมาเป็นทางล้างปูนออกไป เมื่อเรากลับมาที่ห้องขัง เราจะขัดตัวในน้ำเย็น ซึ่งดูเหมือนว่าจะไม่มีทางจะล้างฝุ่นเหล่านั้นออกไปได้หมดจด

ที่เหมืองแห่งนั้น สิ่งที่ย่ำแย่กว่าความร้อนก็คือแสง หลังของเราได้รับการปกป้องจากแสงแดดด้วยเสื้อ แต่แสงอาทิตย์จะสะท้อนปูนขาวเข้ามาในตาของเรา แสงที่เข้าตานี้ทำให้ตาเจ็บ และเมื่อประกอบกับฝุ่น ทำให้ยากที่จะมองเห็น เราจะนำตาไหลและหิยามองอยู่ตลอดเวลา จะต้องใช้เวลานานทีเดียวหลังจากการทำงานในแต่ละวัน กว่าที่ตาของเราจะปรับเข้ากับแสงที่น้อยลงได้

หลังจากการทำงานสองสามวันแรกที่เหมือง เราก็ร้องขอต่อเจ้าหน้าที่ให้จัดหาแว่นให้เรา เจ้าหน้าที่ปฏิเสธ ซึ่งเป็นสิ่งที่เราคาดอยู่แล้ว เนื่องจากตอนนั้นเราไม่ได้รับแม้แต่แว่นอ่านหนังสือ ก่อนหน้านี้ เราเคยขี้อวดให้เจ้าหน้าที่บัญชาการเห็นว่ามันไม่สมเหตุผลผลที่เขาจะอนุญาตให้เราอ่านหนังสือ แต่ไม่อนุญาตให้เราได้แว่นเพื่อใช้อ่านหนังสือ

เราร้องขอแว่นกันแดดครั้งแล้วครั้งเล่าในช่วงสัปดาห์และเดือนต่อๆ มา แต่มันใช้เวลาถึงเกือบสามปีกว่าที่เราจะได้รับอนุญาตให้ใส่แว่นกันแดดได้ นั่นเป็นเพราะหมอมที่มีความเห็นอกเห็นใจคนหนึ่งเห็นว่าแว่นตาเป็นสิ่งจำเป็นในการที่จะปกป้องสายตาของเรา แต่กระนั้น เราก็ยังต้องซื้อแว่นนั้นเอาเอง

สำหรับพวกเราแล้ว การต่อสู้เพื่อแว่นกันแดด กางเกงขาสั้น สิทธิพิเศษในการเรียน อาหารที่เท่าเทียมกันนั้น เทียบได้กับการต่อสู้ที่เราทำนอกคุกทีเดียว การรณรงค์เพื่อให้ปรับปรุงสภาพการณ์ในคุกเป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้กับการเหยียดผิว ซึ่งในแง่หนึ่งแล้ว ทั้งหมดมันเหมือนกันนั่นเอง คือเราต่อสู้กับความไม่ยุติธรรมในทุกที่ที่เราพบมัน ไม่ว่ามันจะใหญ่หรือเล็ก และเราต่อสู้กับความไม่ยุติธรรมเพื่อรักษาความเป็นมนุษย์ของเราเอง

หลังจากที่เราเริ่มทำงานที่เหมืองได้ไม่นาน ส่วนบิชของเราก็มีนักโทษการเมืองคนสำคัญๆ อื่นๆ เข้ามาสมทบอีกเป็นจำนวนมาก หลายคนเป็นคนที่ของเอ็มเคซึ่งถูกจับกุมในเดือนกรกฎาคมปีค.ศ. 1964 และถูกตัดสินว่ากระทำความผิดฐานก่อวินาศกรรมกว่าห้าสิบกระทง ซึ่งต่อมาคดีดังกล่าวรู้จักกันในนาม “คดีโรไวเนียร์น้อย” คนเหล่านี้รวมทั้ง แม็ค มหาราช สมาชิกของเอส เอ ซี พี และเป็นคนที่มีความเฉลียวฉลาดที่สุดคนหนึ่งในการต่อสู้ ลาดู ชิบา เป็นสมาชิกของกองบัญชาการสูงสุดของเอ็มเค และเป็นเพื่อนร่วมงานที่เด็ดเดี่ยวและได้พิสูจน์ว่ามีค่ายิ่งในคุก วิลตัน อิมควาย นักโทษคดีกบฏที่ถูกปล่อยตัวไปโดยความผิดพลาดในช่วงที่มีความสับสนเกิดขึ้นคราวประกาศภาวะฉุกเฉินในปีค.ศ. 1960 เขาเดินทางออกจากแอฟริกาใต้ไปอย่างลับๆ แล้วไปรับการศึกษาแล้วกลับมาเป็นผู้บัญชาการของเอ็มเคหลังจากคดีโรไวเนียร์ นอกจากนี้ เอ็ดดี แดเนียลส์ สมาชิกพรรคลิเบอรัลซึ่งเป็นคนถูกผสม ยังมาสมทบกับเรา เขาถูกตัดสินว่ามีความผิดฐานก่อวินาศกรรมซึ่งกระทำการโดยขบวนการต่อต้านของชาวแอฟริกัน ซึ่งเป็นกลุ่มก่อวินาศกรรมกลุ่มเล็กๆ ที่ประกอบไปด้วยสมาชิกพรรคลิเบอรัล ต่อมาเอ็ดดีก็กลายเป็นเพื่อนที่ดีที่สุดของผมคนหนึ่ง

เพื่อที่จะถ่วงดุลกับบรรดานักโทษการเมืองที่เข้ามาใหม่ซึ่งเป็นพันธมิตรกับพวกเรา รัฐบาลได้นำนักโทษคดีอาญาจำนวนหนึ่งเข้ามาอยู่ในส่วนของเราด้วย คนเหล่านี้เป็นอาชญากรที่โหดเหี้ยม ซึ่งต้องโทษในคดีฆ่า ข่มขืน และใช้อาวุธปล้น พวกเขาเป็นสมาชิกของกลุ่มอาชญากรชื่อดังของเกาะ ได้แก่ กลุ่มห้าเสือ หรือ กลุ่มยี่สิบแปด ซึ่งสร้างความอหังการ์ขวัญแค้นแก่นักโทษอื่นๆ พวกเขาอำมหิตและดุร้าย หน้าตาเต็มไปด้วยรอยแผลเป็นจากการต่อสู้ด้วยมีด ซึ่งเป็นเรื่องปกติของสมาชิกกลุ่มเหล่านี้ บทบาทของพวกเขาก็คือคอยช่วยและพยายามดันเราไปเรื่อยๆ แย่งอาหารเราไป และขัดขวางการสนทนาทางการเมืองที่เราพยายามจะทำ หนึ่งในคนเหล่านี้รู้จักกันในนาม โบการ์ท ตามชื่อดาราหนังบู๊ชาวอเมริกัน ห้องขังของเขาอยู่ตรงข้ามกับห้องขังของวอลเตอร์ และวอลเตอร์เคยบ่นว่าเขาขู่ว่าจะเอาอาหารเข้าของวอลเตอร์ไปทุกเช้า และวอลเตอร์ก็กลัวเกินกว่าจะปฏิเสธได้

ที่เหมืองนั้น สมาชิกของกลุ่มเหล่านี้ทำงานภายในกลุ่มของตนเองแยกจากกลุ่มของเรา วันหนึ่ง พวกเขาก็เริ่มร้องเพลงทำนองเหมือนกับเพลงทำงาน ความจริงแล้วมันก็เป็นเพลงทำงานที่มีชื่อเสียง แต่พวกเขาปรับเนื้อร้องว่า “คุณต้องการอะไรที่โรไวเนียร์?” บรรทัดต่อมาก็จะเป็นทำนองว่า “คุณคิดว่าคุณสามารถเป็นรัฐบาลหรือ?” พวกเขาร้องอย่างร่าเริงและด้วยน้ำเสียงที่เยาะเย้ย เห็นได้ชัดว่าพวกผู้คุมก็สนับสนุนให้ทำเช่นนั้น โดยหวังว่าเพลงดังกล่าวจะเป็นการช่วยเรา

แม้ว่าพวกที่เลือ่ดร้อนในหมู่พวกเราต้องการที่จะเผชิญหน้ากับพวกนั้น แต่เราก็ตัดสินใจว่าจะใช้ไฟสู้ไฟ เรามีนักร้องมากกว่าและสามารถร้องได้ดีกว่าพวกนั้นมากนัก เราจึงรวมตัวกันแล้ววางแผนการตอบโต้ จากนั้นสองสามนาที่เราก็ดูเหมือนจะร้องเพลง “สติเมลา” ซึ่งเป็นเพลงที่มีทำนอง

เราใจเกี่ยวกับเสียงรถไฟที่แล่นมาจาก ไรต์เซียได้ “สติเมลา” ไม่ใช่เพลงการเมือง แต่องค์ประกอบของมันกลายมาเป็นเพลงการเมือง เนื่องจากความหมายก็คือ รถไฟขบวนนั้นบรรทุกกลุ่มกองโจรลง มาเพื่อต่อสู้กับกองทัพแอฟริกันใต้

พวกเราทั้งสองกลุ่มร้องเพลงในขณะที่ทำงานเป็นเวลาหลายสัปดาห์ เพิ่มเติมเนื้อร้องและเปลี่ยนทำนอง เพลงที่เราสะสมไว้มากขึ้น และในที่สุดเราก็ร้องเพลงการเมืองอย่างเปิดเผย เช่น เพลง “อมาโจนี” ซึ่งเป็นเพลงเกี่ยวกับทหารกองโจร ชื่อของมันเป็นคำแปลของคำว่า จอห์นนี่ ซึ่งเป็นคำแสลงในภาษาอังกฤษสำหรับคำว่าทหาร เพลง “ทโซทโซโลซา” ซึ่งเป็นเพลงที่เปรียบเทียบ การต่อสู้กับความเคลื่อนไหวของรถไฟที่กำลังเคลื่อนเข้ามา (ถ้าหากคุณพูดชื่อเพลงซ้ำกันหลายๆ ครั้งมันจะเกิดเป็นเสียงของรถไฟ) เราร้องเพลงเกี่ยวกับกฎบัตรเพื่อเสรีภาพ และอีกเพลงเกี่ยวกับ ทรานสไก ซึ่งมีเนื้อร้องว่า “มีถนนอยู่สองสาย สายหนึ่งคือถนนมาทานซิมา และอีกสายหนึ่งคือ ถนนแมนเดลา คุณจะเลือกถนนสายไหน?”

การร้องเพลงทำให้งานของเราเบาลง มีสองสามคนที่มิเสียงไพเราะมากเป็นพิเศษ บ่อยครั้งที่ผมรู้สึกอยากจะวางที่เจาะลงแล้วเอาแต่ยืนฟัง สมาชิกของกลุ่มอันธพาลนั้นไม่สามารถแข่งขันกับเราได้ ในไม่ช้าพวกเขาก็เงียบลงในขณะที่เรายังคงร้องต่อไป แต่มีผู้คุมคนหนึ่งเชี่ยวชาญภาษา กอซาและเข้าใจเนื้อร้องเพลงของพวกเรา ไม่ช้าเราก็ถูกสั่งให้หยุดร้อง (การฟิวปากก็ถูกห้ามด้วย) นับตั้งแต่วันนั้น เราก็ทำงานกันอย่างเงียบเชียบ

ผมไม่ได้มองว่าสมาชิกกลุ่มอันธพาลนั้นเป็นศัตรู แต่มองว่าเป็นวัตถุดิบที่สามารถจะถูกเปลี่ยน สภาวะได้ มีนักโทษที่ไม่ใช่ นักโทษการเมืองคนหนึ่งซึ่งอยู่กับพวกเรา ชื่อว่า “โจ มาช เบบี” ต่อมาได้ เข้าร่วมกับเอเอ็นซีและพิสูจน์ให้เห็นว่ามีคุณค่าด้วยการช่วยเราลักลอบนำเอกสารออกจากคุกและ เข้ามาในคุก

วันหนึ่งเราได้ยินข่าวว่าโบการ์ทถูกผู้คุมคนหนึ่งทุบตีอย่างรุนแรงที่เหมือง ผมไม่ได้เห็น การทำร้ายแต่เห็นผลลัพธ์ของมัน ใบหน้าของเขาแตกและช้ำมาก โบการ์ทเข้ามาหาผมที่ระเบียง และขอให้ผมช่วย ผมตกลงทันทีที่จะช่วยเขา

เรามองหาวิธีที่จะถูกขึ้นต่อต้านเจ้าหน้าที่อยู่เสมอ และรายงานเรื่องการทุบตีนั้นเป็นเหตุ การณ์ที่เราสามารถจะหยิบยกขึ้นมาร้องต่อทางการได้ ก่อนหน้านี้เล็กน้อย เรารู้ว่าคนของ พีเอซีคนหนึ่งชื่อว่ากันยาถูกทุบตีโดยผู้คุม ผมจึงแสดงบทบาททนายความของผมด้วยการเขียนจด หมายถึงอธิบดีกรมราชทัณฑ์ประท้วงในนามของกันยา ผมถูกนำตัวไปที่สำนักงานใหญ่และเผชิญ หน้ากับเจ้าหน้าที่เรือนจำหลายคน พวกเขาปฏิเสธเหมือนกันหมดว่าไม่มีการทุบตีเกิดขึ้น และ ต้องการทราบที่ผมรู้เรื่องได้อย่างไร ผมยืนยันว่าผู้คุมที่ทุบตีกันยาจะต้องถูกย้ายออกไปจากเกาะ พวกเขาปฏิเสธโดยบอกว่าไม่มีหลักฐานเอาผิดผู้คุมคนนั้น แต่ไม่นานหลังจากนั้นผู้คุมที่เป็นปัญหา ก็ถูกย้ายออกไปจากเกาะ

ผมได้ใจจากกรณีนี้ ดังนั้นเมื่อโบการ์ทขอให้ช่วยผมจึงเรียกร้องในทันทีที่จะพบกับ
ผู้บัญชาการเรือนจำ วันรุ่งขึ้นผมถูกนำตัวไปที่สำนักงานใหญ่ และผู้บัญชาการก็แจ้งกับผมเรียบๆ
ว่าได้มีการสอบสวนคดีนี้และก็ยกเลิกไปแล้ว ผมบอกว่า “นั่นเป็นการละเมิดกฎระเบียบ กรณีนี้จะ
ต้องมีการพิจารณาคดี”

“ไม่ได้” เขาพูด “เราพยายามที่จะสอบถามคนที่เรียกว่าเป็นผู้ร้องเรียน แต่เขาปฏิเสธว่าไม่
เคยมีการทำร้ายร่างกายเกิดขึ้น”

“เป็นไปได้ไม่ได้” ผมพูด “ผมคุยกับเขาเมื่อวานนี้เอง”

เจ้าหน้าที่ผู้หนึ่งส่งสัญญาณให้สิบเอกคนหนึ่งแล้วพูดว่า “ถ้าอย่างนั้นคุณก็ดูแลเองก็แล้วกัน”
สิบเอกผู้นั้นนำตัวโบการ์ทเข้ามาในห้อง ใบหน้าของเขามีผ้าพันแผลปิดอยู่ ผู้บัญชาการถามเขาว่า
เขาถูกทุบตีหรือไม่ “ไม่ครับ นาย” เขาพูดด้วยเสียงแผ่วเบา และไม่มองมาทางผม “ผมไม่เคยถูกทำ
ร้าย” แล้วเขาก็ได้รับคำสั่งให้ออกไป

“อาละ แมนเดลา” ผู้บัญชาการพูด “คดีนี้จบแล้ว” ผู้บัญชาการสร้างความอับอายให้ผมได้
สำเร็จ เห็นได้ชัดว่าเขาคิดสินบนโบการ์ทด้วยอาหารและยาเส้นพิเศษเพื่อให้ยกเลิกข้อกล่าวหา นับ
ตั้งแต่นั้น ก่อนที่ผมจะรับปากช่วยใคร ผมจะขอให้มีการเขียนข้อความที่เป็นลายลักษณ์อักษรพร้อม
ลายเซ็นจากนักโทษคนนั้นเสมอ

วันหนึ่งในฤดูร้อนของปีค.ศ. 1965 เราก็พบว่าน้ำมันลอยอยู่บนโถงของเราตอนอาหารเช้า และเมื่อเนื้อสัตว์อยู่ในอาหารเหลวของเราตอนอาหารเย็น วันรุ่งขึ้นคนบางคนได้รับเสื้อใหม่ เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยที่เหมืองและผู้คุมในส่วนของเราจะมีความนอบน้อมมากขึ้น พวกเราทุกคนรู้สึกสงสัย ในคืนนั้น ไม่มีการปรับปรุงใดๆที่เกิดขึ้นโดยปราศจากเหตุผล วันหนึ่งหลังจากนั้น เราก็ได้รับแจ้งว่ากาชาดสากลจะมาถึงในวันรุ่งขึ้น

นี่เป็นโอกาสสำคัญ สำคัญยิ่งกว่าแขกคนใดของเราก่อนหน้านั้น กาชาดสากลนั้นเป็นองค์กรระหว่างประเทศที่มีความรับผิดชอบและเป็นอิสระ ซึ่งมหาอำนาจตะวันตกและสหประชาชาติให้ความสนใจ เจ้าหน้าที่เรือนจำให้ความเคารพต่อกาชาดสากล คำว่าเคารพในที่นี้ผมหมายถึงกลัว เนื่องจากพวกเจ้าหน้าที่จะให้ความเคารพแต่สิ่งที่พวกเขากลัวเท่านั้น ทางกรรณการเรือนจำไม่ใส่ใจทุกองค์กรที่สามารถมีผลต่อทัศนคติของชาวโลก และมองว่าพวกเขาไม่ใช่ผู้สอบสวนที่มีอำนาจชอบธรรมที่จะติดต่อดังอย่างซื่อสัตย์ แต่มองว่าเป็นผู้แทรกแซงที่ขบถ ซึ่งควรถูกหลอกถ้าเป็นไปได้ การหลีกเลี่ยงคำประณามของนานาชาติคือเป้าหมายหลักของพวกเจ้าหน้าที่

ในช่วงปีแรกๆ นั้น กาชาดสากลเป็นองค์กรเดียวที่ทั้งรับฟังข้อร้องเรียนของพวกเราและตอบสนองต่อข้อร้องเรียนนั้น นี่เป็นสิ่งสำคัญเพราะว่าเจ้าหน้าที่ทะเลเลยพวกเรา ตามระเบียบระบุว่าเจ้าหน้าที่จะต้องจัดให้มีขั้นตอนที่เป็นทางการบางอย่างที่จะรับทราบข้อร้องเรียนของเรา พวกเขาก็ทำเช่นนั้น แต่ทำพอเป็นพิธีเท่านั้น ทุกวันเสาร์ตอนเช้า หัวหน้าผู้คุมจะมาที่ส่วนของเราและร้องตะโกนว่า “ข้อร้องเรียนและคำร้องขอ! ข้อร้องเรียนและคำร้องขอ!” พวกเราซึ่งมีข้อร้องเรียนและคำร้องขอ ซึ่งเกือบจะทุกคน เข้าแถวเพื่อที่จะพบหัวหน้าผู้คุม เราจะร้องเรียนอย่างเป็นทางการที่ละคนเกี่ยวกับอาหาร หรือเสื้อผ้า หรือการเยี่ยม หัวหน้าผู้คุมจะผงกศีรษะกับแต่ละคนและเพียงแต่พูดว่า “ตกลง ดกลง” แล้วก็ “คนต่อไป!” เขาไม่ได้แม้แต่จะจดสิ่งที่เราพูด ถ้าหากเราพยายามที่จะพูดในนามองค์กรของเรา พวกผู้คุมจะตะโกนว่า “ไม่มีเอเอ็นซี หรือ พีเอซี ที่นี่! เข้าใจไหม?”

ก่อนการเยือนของกาชาดสากลไม่นาน เราได้ยื่นรายการข้อร้องเรียนอย่างเป็นทางการต่อผู้บัญชาการเรือนจำ ในตอนนั้นเราได้กระดาษและดินสอสำหรับใช้เขียนจดหมายเท่านั้น เราแอบปรึกษากันอย่างลับๆ ที่เหมืองและในห้องน้ำ และรวบรวมรายการข้อร้องเรียนออกมา เราส่งมันให้กับหัวหน้าผู้คุมซึ่งไม่อยากจะรับมันไป พร้อมทั้งกล่าวหาว่าเราละเมิดกฎด้วยการจัดทำรายการข้อร้องเรียนเหล่านั้นขึ้นมา หนึ่งในข้อร้องเรียนของพวกเราต่อกาชาดสากลก็คือว่าเจ้าหน้าที่ไม่รับฟังความทุกข์ยากของพวกเรา

ในวันที่กาชาดสากลมาเยือน พวกเราถูกเรียกไปที่สำนักงานใหญ่เพื่อพบกับผู้แทนของกาชาดสากล ในปีนั้น และอีกสองสามปีต่อมา ผู้แทนของกาชาดสากลได้แก่เมอร์. เซนน์ อดีตผู้อำนวยการ

การเรือนจำในสวีเดน ซึ่งเป็นบ้านเกิดของเขา แต่ลี้ภัยไปยังโรดีเซีย เซนนีเป็นคนเงียบๆ ก่อนข้าง
ประหม่า อายุประมาณห้าสิบห้า เขาจะไม่รู้สึกสุขสบายได้เลยกับสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว

การพบปะกันในครั้งนั้นไม่ได้ถูกควบคุมดูแล ซึ่งเป็นความแตกต่างที่สำคัญจากการมาเยือน
ของแขกของเราเกือบทุกครั้ง เขาขอฟังข้อร้องเรียนและความทุกข์ยากของเราทั้งหมด และเขาก็ฟัง
อย่างตั้งใจ จดบันทึกมากมาย เขาเป็นคนสุภาพมากและขอบคุณที่ผมบอกทุกอย่างกับเขา แม้
กระนั้น การเยี่ยมครั้งแรกนั้นก็ค่อนข้างตึงเครียด เราไม่รู้ว่าจะสามารถคาดหวังอะไรจากอีกฝ่ายหนึ่ง
ได้

ผมร้องเรียนค่อนข้างรุนแรงเกี่ยวกับเสื้อผ้าของพวกเรา ยืนยันว่าเราไม่ต้องการใส่กางเกงขา
สั้น และเราต้องการเสื้อผ้าที่เหมาะสม รวมทั้งถุงเท้าและกางเกงในซึ่งตอนนั้นเรายังไม่ได้รับ ผมทบท
วนข้อร้องเรียนของพวกเราเกี่ยวกับอาหาร การเยี่ยม จดหมาย การเรียน การออกกำลังกาย การ
ทำงานหนัก และพฤติกรรมของผู้คุม ผมร้องขอโดยเฉพาะในสิ่งซึ่งผมรู้ว่าเจ้าหน้าที่จะไม่พอใจ
เช่น ความปรารถนาของพวกเราที่จะย้ายไปอยู่คุกที่ใกล้บ้านมากขึ้น

หลังจากที่พบปะกับพวกเราแล้ว เซนนีก็ไปพบกับอธิบดีกรมราชทัณฑ์และเจ้าหน้าที่ของ
เขาขณะที่เรารอคอย ผมสันนิษฐานว่าเขาคงไปเล่าข้อร้องเรียนของเราให้เจ้าหน้าที่ฟัง โดยมุ่งไปที่
สิ่งที่เขาคิดว่ามีเหตุผล หลังจากการเยือนของเซนนีไม่นาน เสื้อผ้าของพวกเราได้รับการปรับปรุง
ขึ้น และเราได้รับกางเกงขาสั้น แต่เซนนีก็ไม่ใช้คนหัวก้าวหน้าเลย การที่เขาอยู่ในโรดีเซียมาเป็น
เวลาหลายปีดูเหมือนจะทำให้เขาเคยชินกับการแบ่งแยกเชื้อชาติ ก่อนที่ผมจะกลับไปห้องขัง ผม
เตือนเขาเกี่ยวกับข้อร้องเรียนของเราที่ว่านักโทษแอฟริกันไม่ได้รับขนมปัง มร. เซนนีทำท่าอะอะ
ซ้ำเลื่องมองดูนายพันเอกซึ่งเป็นหัวหน้าเรือนจำ “ขนมปังไม่ดีมากๆ เลยนะกับฟันของคุณ คุณรู้ไหม
แมนเดลา” มร.เซนนีพูด “ข้าวโพดดีกว่ามาก มันทำให้ฟันของคุณแข็งแรง”

หลายปีต่อมา กาชาดสากลส่งคนที่หัวเสรีนิยมมากขึ้นมา พวกเขาต่อสู้อย่างเต็มที่เพื่อให้มี
การปรับปรุง องค์การนี้ยังมิพบบาทสำคัญในเรื่องที่ไม่ค่อยเห็นชัดเท่าใดแต่มีความสำคัญต่อพวกเรา
ไม่น้อย นั่นคือ มักให้เงินแก่ภรรยาและญาติของพวกเราเพื่อให้สามารถมาเยี่ยมพวกเราที่เกาะแห่งนี้
ได้

หลังจากที่เราถูกส่งตัวไปที่เกาะร็อบเบน ก็มีความวิตกกังวลในหมู่ผู้ที่สนับสนุนเราว่าเราจะไม่ได้รับ
อนุญาตให้เรียนหนังสือ ภายในเวลาสองสามเดือนที่เราเดินทางมาถึง เจ้าหน้าที่ที่ประกาศว่าผู้ที่
ต้องการเรียนสามารถยื่นขออนุญาตได้ คนส่วนใหญ่ยื่นขออนุญาต และแม้ว่าพวกเขาจะเป็นนักโทษ
กลุ่ม ดี แต่พวกเขาก็ได้รับอนุญาต หลังจากคดีโรโวเนียแล้ว รัฐบาลมีความรู้สึกมั่นใจและคิดว่าการให้
สิทธิพิเศษในการเรียนหนังสือกับเราจะไม่เป็นอันตราย ในภายหลัง พวกเขารู้สึกเสียใจที่ทำเช่นนั้น
การเรียนในระดับสูงกว่าปริญญาตรีจะไม่ได้รับอนุญาต แต่พวกเขายกเว้นกรณีของผม เนื่องจากผม
ได้เรียนมาก่อนหน้านั้นแล้วตั้งแต่อยู่ที่ปริโทเรีย โบลเคิล

มีคนจำนวนน้อยมากในส่วนของเราที่จบปริญญาตรี ดังนั้น หลายคนจึงลงทะเบียนเรียนในระดับมหาวิทยาลัย มีอยู่บ้างที่ยังไม่จบระดับมัธยมและเลือกเรียนวิชาเพื่อที่จะให้จบการศึกษาระดับนั้น บางคนก็มีการศึกษาอยู่แล้วอย่างเช่น โกวาน อิมเบกิ และเนวิลล์ อเล็กซานเดอร์ แต่คนอื่นๆ ยังอยู่ที่ระดับห้าหรือหกเท่านั้น ภายในเวลาไม่กี่เดือนพวกเราทั้งหมดก็ได้เรียนกันคนละอย่าง ในเวลากลางคืน ห้องข้างของพวกเราจะดูเหมือนห้องเรียนมากกว่าที่จะเป็นคุก

แต่สิทธิพิเศษในการเรียนหนังสือมาพร้อมกับเงื่อนไขมากมาย วิชาบางวิชาอย่างเช่น การเมืองหรือประวัติศาสตร์ทางทหารจะไม่ได้รับอนุญาตให้เรียน เป็นเวลาหลายปีที่เราไม่ได้รับอนุญาตให้รับเงินสนับสนุนวันแต่จากครอบครัวของเราเอง ดังนั้น นักโทษที่ยากจนจึงแทบจะไม่มีเงินซื้อหนังสือหรือจ่ายค่าเล่าเรียน ดังนั้น จึงกลายเป็นว่าโอกาสที่จะได้เรียนขึ้นอยู่กับว่าเรามีเงินเท่าใด เราไม่ได้รับอนุญาตให้นักโทษคนอื่นยืมหนังสือด้วย ซึ่งถ้าเราทำได้จะช่วยให้เพื่อนที่จนกว่าของเราสามารถเรียนหนังสือได้

มีข้อถกเถียงกันอยู่เสมอว่าเราควรยอมรับสิทธิพิเศษที่จะเรียนหรือไม่ ตอนแรกสมาชิกบางคนของขบวนการเอกภาพรู้สึกว่าการกำลังยอมรับสิ่งที่รัฐบาลหยิบยื่นให้ ซึ่งทำให้ศักดิ์ศรีของเราลดลง พวกเขาเห็นว่าการเรียนไม่ควรจะเป็นสิทธิพิเศษที่มีเงื่อนไข แต่ควรจะเป็นสิทธิที่ไม่สามารถห้ามได้ ผมเห็นด้วยกับความคิดนี้ แต่ผมก็ไม่สามารถยอมรับความเห็นที่ว่าเราควรปฏิเสธการเรียนในฐานะที่เป็นนักสู้เพื่อเสรีภาพและนักโทษการเมือง เรามีพันธกรณีที่พัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้กับตัวเราเอง และการศึกษาก็เป็นหนึ่งในโอกาสที่มีไม่มากนักที่จะทำเช่นนั้น

บรรดานักโทษ ได้รับอนุญาตให้ลงทะเบียนเรียนที่มหาวิทยาลัยแห่งแอฟริกาใต้ หรือที่วิทยาลัยเรียนลัดซึ่งเป็นสถานศึกษาสำหรับผู้ที่กำลังเรียนระดับมัธยมศึกษา ในกรณีของผมซึ่งกำลังเรียนที่มหาวิทยาลัยลอนดอนนั้นเป็นทั้งโชคดีและโชคร้าย ในแง่หนึ่งคือผมถูกกำหนดให้อ่านหนังสือประเพณีปัญหาหลายเล่มซึ่งจะไม่อยู่ในรายการหนังสือที่ถูกกำหนดให้อ่านโดยมหาวิทยาลัยแอฟริกาใต้ ในอีกแง่หนึ่ง มันหลีกเลี่ยงไม่ได้เลยที่เจ้าหน้าที่จะมองว่าในบรรดาหนังสือเหล่านั้น หลายเล่มไม่เหมาะสม ดังนั้นพวกเขาจึงสั่งห้าม

การที่จะได้รับหนังสือนั้นมักเป็นสิ่งที่ท้าทายมาก เราอาจสมัครเป็นสมาชิกของห้องสมุดของแอฟริกาใต้เพื่อยืมหนังสือเกี่ยวกับกฎหมายสนธิสัญญา พวกเขาอาจดำเนินเรื่องตามคำขอของเราแล้วส่งหนังสือมาให้ทางไปรษณีย์ แต่เนื่องจากความไม่แน่นอนของระบบไปรษณีย์ ความอยู่ห่างไกลของเกาะ และบ่อยครั้งเนื่องจากความล่าช้าอย่างยิ่งของการตรวจสอบของเจ้าหน้าที่คุก ทำให้หนังสือจะมาถึงหลังวันกำหนดส่งคืนเสียอีก ถ้าหากวันกำหนดคืนผ่านไปแล้ว ผู้คุมก็จะส่งมันคืนไปในทันทีโดยที่เราไม่ได้เห็นหนังสือนั้น และตามระบบแล้ว เราอาจต้องจ่ายค่าปรับเนื่องจากส่งหนังสือคืนล่าช้าโดยที่ไม่ได้รับหนังสือนั้นด้วยซ้ำ

นอกจากหนังสือแล้ว เรายังได้รับอนุญาตให้ส่งสิ่งพิมพ์มาใช้ในการเรียนของเราได้ เจ้าหน้าที่จะเข้มงวดอย่างยิ่งเกี่ยวกับสิ่งพิมพ์ และสิ่งพิมพ์เพียงอย่างเดียวที่จะผ่านการพิจารณาอาจเป็น

สิ่งพิมพ์รายสามเดือนเกี่ยวกับสถิติศาสตร์สำหรับนักโทษที่เรียนบัญชี แต่วันหนึ่ง แม็ค มหาราช บอกกับเพื่อนที่กำลังเรียนเศรษฐศาสตร์ให้ร้องขอนิตยสาร *ดิ อีโคโนมิสต์* พวกเราหัวเราะกันแล้ว บอกว่าเราอาจจะร้องขอนิตยสาร *ไทมส์* เนื่องจากนิตยสาร *ดิ อีโคโนมิสต์* ก็เป็นนิตยสารราย สัปดาห์เช่นกัน แม็คได้แต่ยิ้มแล้วบอกว่าเจ้าหน้าที่ไม่รู้หรอก พวกเขาคัดสินหนังสือจากชื่อของมัน ภายในหนึ่งเดือน เราก็ได้รับนิตยสาร *ดิ อีโคโนมิสต์* และได้อ่านข่าวที่เรากระหายมานาน แต่ในไม่ช้าเจ้าหน้าที่ก็ค้นพบข้อผิดพลาดของพวกเขาและยกเลิกการเป็นสมาชิกนิตยสารดังกล่าว

เมื่อคนส่วนใหญ่เริ่มเรียนหนังสือ เราก็บ่นกันว่าเราไม่มีแม้แต่สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นต่ำ ที่สุดซึ่งจำเป็นสำหรับการเรียน อย่างเช่น โต๊ะและเก้าอี้ ผมร้องเรียนเรื่องนี้กับกาชาดสากล และในที่สุดเจ้าหน้าที่ก็สร้างสิ่งที่คล้ายๆ แทนสำหรับยื่นอ่านหนังสือ เป็นกระดานไม้ง่ายๆ ที่ยื่นออกมาจากผนังในระดับอก ในห้องขังของแต่ละคน

นี่ไม่ได้ตรงกับสิ่งที่เราต้องการเสียทีเดียว หลังจากการทำงานอย่างหนักที่เหมืองแล้ว ไม่มีใครอยากทำงานที่แทนซึ่งต้องยืนอีก พวกเราหลายคนบ่นเกี่ยวกับแทนเหล่านั้น และแกรีเป็นคน ที่บ่นเสียงดังที่สุด เขาบอกกับผู้บัญชาการว่า การที่ทางการให้แทนที่ต้องยืนนั้น ไม่เพียงแต่เป็นการ หลอกลวงเท่านั้น แต่ความลาดเอียงของมันมากจนกระทั่งหนังสือร่วงลงมาได้ ผู้บัญชาการไปเยี่ยม ห้องขังของแกรีโดยไม่ได้มีการนัดหมายล่วงหน้า ขอหนังสือมาเล่มหนึ่ง กระแทกลงบนโต๊ะของเขา หนังสือนั้นไม่เคลื่อนที่ เขาขอหนังสืออีกเล่มหนึ่งจากแกรีแล้ววางลงบนเล่มแรก ก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้น อีกเช่นกัน ในที่สุด หลังจากที่เขาวางหนังสือเล่มลงบนแทนนั้น เขาก็หันมาหาแกรีซึ่งตอนนั้นยืนหน้า เลื่อนอยู่ แล้วพูดว่า “อ้อ แทนพวกนี้ไม่ได้มีอะไรผิดปกติ” แล้วก็เดินออกไป แต่ประมาณหกเดือน หลังจากนั้น เจ้าหน้าที่ก็ผ่อนปรนให้เราได้เก้าอี้ไม้สามขา และแทนสำหรับยื่นอ่านหนังสือก็ถูกทำ ให้ต่ำลง

ข้อร้องเรียนอย่างหนึ่งที่ผมแจ้งต่อกาชาดสากลนั้น เกี่ยวกับวิธีการใช้อำนาจตามอำเภอใจของผู้คุมที่ จะตั้งข้อหาพวกเรา การถูก “ตั้งข้อหา” หมายถึงว่าผู้คุมจะอ้างว่านักโทษคนหนึ่งละเมิดกฎบางอย่าง ซึ่งสามารถจะถูกลงโทษด้วยการแยกให้อยู่โดดเดี่ยว หรือโดยไม่ให้อาหารและสิทธิพิเศษต่างๆ โดย ทัวไปแล้ว ผู้คุมจะไม่ปฏิบัติต่อเราสถานเบาอย่างนี้ เพราะเมื่อนักโทษถูกตั้งข้อหา เขาจะได้รับ อนุญาตให้มีการไต่สวนตามกระบวนการยุติธรรม และผู้พิพากษาจะถูกนำตัวมาจากเคปทาวน์ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความรุนแรงของความคิด แต่ในตอนนั้น เจ้าหน้าที่ปฏิเสธการไต่สวน เมื่อผมร้องเรียนต่อ กาชาดสากลเกี่ยวกับเรื่องนี้ ผมยังไม่ได้ประสบปัญหากับตัวเอง แต่ในไม่ช้าสถานการณ์ก็ เปลี่ยนแปลงไป

ในช่วงสุดสัปดาห์ของปีแรกที่เรายูบนเกาะนั้น เราถูกเก็บตัวอยู่แต่ในห้องขังตลอดทั้งวัน ยกเว้นช่วงออกกำลังกายวันละครึ่งชั่วโมง มีอยู่เสาร์หนึ่ง หลังจากที่เรากลับมาจากออกกำลังกายที่ลาน

แล้ว ผมก็สังเกตเห็นว่าผู้คุมทั้งหนังสือพิมพ์ไว้ลบบ้างหนึ่งบนม้านั่งที่ปลายสุดของระเบียบ เขาค่อนข้างเป็นมิตรกับเราและผมก็สันนิษฐานว่าเขาไม่ได้ทิ้งมันไว้โดยไม่ตั้งใจ

หนังสือพิมพ์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับนักโทษการเมืองมากกว่าทองหรือเพชร เป็นสิ่งที่พวกเรากระหายมากกว่าอาหารหรือยาสูบ มันเป็นเรื่องต้องห้ามที่มีค่าที่สุดบนเกาะร็อบเบน ขวานั้นเป็นวัตถุติดทางปัญญาของการต่อสู้ เราไม่ได้รับอนุญาตให้ได้รับข่าวใดๆ และเรากระหายมันมาก วอลเตอร์ดูเหมือนจะหมดกำลังใจอยากเมื่อปราศจากข่าว ยิ่งกว่าตัวผมเสียอีก เจ้าหน้าที่พยายามที่จะปิดข่าวโดยสิ้นเชิง พวกเขาไม่ต้องการให้เรารู้เรื่องอะไรที่อาจจะทำให้ขวัญกำลังใจของเราสูงขึ้น หรือทำให้เราแน่ใจว่าคนที่อยู่ข้างนอกยังคงคิดถึงเราอยู่

เรามองว่ามันเป็นหน้าที่ของเราที่จะคอยทำให้ตัวเองทันต่อเหตุการณ์ในเรื่องการเมืองของประเทศ และเราได้ต่อสู้อย่างหนักและยาวนานเพื่อสิทธิที่จะได้หนังสือพิมพ์ เราได้ใช้วิธีการหลายวิธีเป็นเวลาหลายปีที่จะได้มันมา แต่ตอนนั้นเรายังไม่ช้าของ ประโยชน์อย่างหนึ่งของการไปที่เหมืองก็คือ แชนวิชของพวกผู้คุมถูกห่อด้วยหนังสือพิมพ์ และพวกเขามักจะโยนกระดาห่อซึ่งเป็นข่าวเหล่านั้นลงในถังขยะ และเราก็แอบไปเก็บมันมา เราจะดึงความสนใจของผู้คุมไปทางอื่น ดึงกระดาออกมาจากถังขยะ แล้วก็สอดมันเข้าไปในเสื้อของเรา

วิธีที่ดีที่สุดที่จะได้หนังสือพิมพ์คือการติดสินบน และนี่เป็นเรื่องเดียวที่ผมรับได้เกี่ยวกับวิธีการที่ไม่มีจริยบรรณในการได้ข่าวสารซึ่งเกิดขึ้นบ่อยครั้ง พวกผู้คุมจะขาดเงินอยู่เสมอ และความยากจนของพวกเขาคือโอกาสของเรา

เมื่อเรามีหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งอยู่ในความครอบครองแล้ว มันเป็นการเสี่ยงมากเกินไปที่จะส่งต่อไปเรื่อยๆ การครอบครองหนังสือพิมพ์เป็นข้อหาที่ร้ายแรงทีเดียว ที่เราก็คือ แทนที่จะส่งหนังสือพิมพ์ต่อกันไป คนๆ หนึ่งจะเป็นคนอ่านหนังสือพิมพ์นั้น ซึ่งปกติจะเป็นแคธี และต่อมาก็เป็น แม็ค มหาราช แคธีเป็นผู้รับผิดชอบในการสื่อสาร และเขาเป็นคนคิดวิธีอันชาญฉลาดสำหรับพวกเราในการส่งต่อข้อมูล คือแคธีจะอ่านหนังสือพิมพ์ทั้งฉบับแล้วคัดเรื่องราวที่เกี่ยวข้องออกมา และก็จะแจกจ่ายไปในหมู่พวกเราอย่างลับๆ พวกเราแต่ละคนจะเขียนสรุปเรื่องราวที่แต่ละคนได้รับ เรื่องย่อเหล่านี้จะส่งต่อกันไปในหมู่พวกเราและจากนั้นก็ลึกลับนำออกไปยังส่วนทั่วไป เมื่อเจ้าหน้าที่ตรวจตราเป็นพิเศษ แคธีหรือแม็คก็จะเขียนบทคัดย่อของเขาจากข่าวแล้วทำลายหนังสือพิมพ์เสีย ปกติจะทำลายด้วยการฉีกมันออกเป็นชิ้นเล็กๆ แล้วใส่มันไว้ในถังอนามัยของเขาซึ่งผู้คุมไม่เคยตรวจ

เมื่อผมเห็นหนังสือพิมพ์วางอยู่บนม้านั่ง ผมก็ออกมาจากห้องขังทันที เดินไปที่สุระเบียง มองซ้ายมองขวาแล้วก็ดึงมันลงมาจากม้านั่ง สอดมันเข้าไปในเสื้อของผม ปกติแล้วผมจะต้องซ่อนมันไว้ในห้องขังของผมแล้วนำมันออกมาหลังเวลานอน แต่เหมือนกับเด็กที่กินฟุดดิ้งก่อนอาหารมื้อหลัก ผมอยากอ่านข่าวมากเกินไปจนผมเปิดหนังสือพิมพ์อ่านในห้องขังในทันที

ผมไม่รู้ว่าจะอ่านอยู่นานเท่าใด ผมใจจดจ่ออยู่กับหนังสือพิมพ์จนไม่ได้ยินเสียงฝีเท้า ทันใดนั้น เจ้าหน้าที่คนหนึ่งและผู้คุมอีกสองคนก็ปรากฏตัวขึ้น และผมไม่มีเวลาแม้แต่จะสอหนังสือพิมพ์ลงไปได้เลย เรียกได้ว่าผมถูกจับได้คาหนังคาเขา “แมนเดลา” เจ้าหน้าที่ที่พูดขึ้น “เราตั้งข้อหาคุณครอบครองของต้องห้าม และคุณจะต้องได้รับโทษ” ผู้คุมสองคนนั้นเริ่มค้นในห้องขังของผมเพื่อดูว่าพวกเขาจะค้นพบอะไรอีกบ้าง

ภายในเวลาหนึ่งหรือสองวัน ผู้พิพากษาคนหนึ่งก็ถูกนำตัวมาจากเคปทาวน์ และผมก็ถูกพาไปที่ห้องที่สำนักงานซึ่งใช้เป็นศาลของเกาะแห่งนี้ ในตอนนั้น เจ้าหน้าที่ตั้งใจที่จะนำผู้พิพากษายกนอกเข้ามาเพราะพวกเขารู้ว่ามันเป็นคดีที่เห็นชัดแจ้ง ผมไม่ได้แก้ต่าง และถูกตัดสินลงโทษให้ขังเดี่ยวและถูกตัดอาหาร

ผมไม่คิดว่ามันเป็นการสร้างสถานการณ์ของผู้คุมที่ทั้งหนังสือพิมพ์ไว้บนม้านั่ง แม้ว่าบางคนจะสันนิษฐานว่าเป็นเช่นนั้น ในการไต่สวน เจ้าหน้าที่เลี้ยวซ้ายให้ผมบอกว่าได้หนังสือพิมพ์มาอย่างไร แต่ผมปฏิเสธที่จะตอบ ถ้าหากผมถูกวางกับดักแล้วละก็ พวกเจ้าหน้าที่คงจะรู้แล้วว่าผมได้มันมาอย่างไร

* * *

ห้องขังเดี่ยวเหล่านั้นอยู่ในอาคารเดียวกับที่เราอยู่แต่ในอีกปีกหนึ่ง แม้ว่ามันจะอยู่ห่างกันแค่มีลานกั้น แต่ก็รู้สึกเหมือนไกลมากทีเดียว เมื่อมาอยู่อย่างโดดเดี่ยว เราจะไม่มีเพื่อน ไม่ได้ออกกำลังกาย และไม่ได้แม้แต่อาหาร เราจะได้รับเพียงน้ำข้าววันละสามเวลาเป็นเวลาสามวัน (น้ำข้าวเป็นน้ำซึ่งได้จากการหุงข้าว) เมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว อาหารเหลวที่เราได้รับตามปกตินั้นดูเหมือนการเลี้ยงฉลองทีเดียว

วันแรกของการอยู่อย่างโดดเดี่ยวมักจะเป็นวันที่เจ็บปวดที่สุดเสมอ เราเริ่มชินกับการกินเป็นเวลาและร่างกายไม่ชินกับการไม่ได้กิน ผมรู้สึกว่าเป็นวันที่สอง ผมเริ่มปรับตัวได้ไม่มากนักน้อยกับการไม่ได้กินอาหาร และวันที่สามก็ผ่านไปโดยที่ไม่รู้สึกอยากอาหารเลย การอดอาหารอย่างนั้นไม่ใช่เรื่องผิดปกติในชีวิตประจำวันสำหรับชาวแอฟริกัน ผมเองเคยอยู่โดยไม่ได้กินอาหารเป็นเวลาหลายวันในช่วงปีแรกๆ ที่ผมอยู่ในโจฮันเนสเบิร์ก

อย่างที่ผมเคยกล่าวมาแล้วว่า ผมคิดว่าการขังเดี่ยวเป็นสิ่งที่น่ากลัวที่สุดสำหรับชีวิตในคุก มันไม่มีจุดหมายและไม่มีการเริ่มต้น มันมีแต่จิตใจของเราเองซึ่งสามารถจะเริ่มเล่นตลกกับเราได้ นั่นเป็นความฝันหรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง? เราเริ่มสงสัยในทุกสิ่ง ผมตัดสินใจถูกหรือไม่ การเสียสละของผมคุ้มค่าหรือเปล่า? การอยู่โดดเดี่ยวทำให้ไม่มีสิ่งเบี่ยงเบนความสนใจไปจากคำถามที่รบกวนจิตใจเหล่านี้

แต่ร่างกายมนุษย์นั้นมีความสามารถอย่างใหญ่หลวงในการปรับตัวกับสภาพการณ์ใหม่ๆ ผมพบว่าเราสามารถจะทนกับสิ่งที่ไม่อาจทนได้ ถ้าหากเรารักษาขวัญกำลังใจของเราไว้ให้เข้มแข็ง แม้เมื่อร่างกายของเราถูกทดสอบ ความเชื่อมั่นอย่างแรงกล้าเป็นความลับของการอยู่รอดโดยปราศจากอาหาร ขวัญกำลังใจของคุณสามารถจะเต็มเปี่ยมได้แม้ขณะที่ท้องของคุณว่างเปล่า

ในช่วงปีแรกๆ นั้น การขังเดี่ยวเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นประจำ เราถูกตั้งข้อหาทุกวันในการละเมิดกฎเล็กๆ น้อยๆ และถูกลงโทษให้ขังเดี่ยว เราอาจจะอดอาหารเพียงเพราะชำเลื่องมองสิ่งใดหรือถูกลงโทษเพราะไม่ยืนขึ้นตอนที่ผู้คุมเข้าไปในห้อง นักโทษพีเอซีบางคนถูกละเมิดกฎเพียงเพราะว่าอยากจะทำเช่นนั้น ต้องถูกขังเดี่ยวบ่อยครั้ง เจ้าหน้าที่ที่เชื่อว่าการขังเดี่ยวเป็นการเยียวยาการคือแพ่งและการพิษของพวกเรา

ครั้งที่สองที่ผมถูกตั้งข้อหาและต้องถูกขังเดี่ยวนั้น เกิดขึ้นหลังจากครั้งแรกไม่นาน อย่างที่ผมกล่าวมาแล้วว่า เรามีความลำบากในการทำให้อัศจรรย์เรียนของเราได้รับการรับฟัง ความที่คุกกี้อยู่ห่างไกลทำให้เจ้าหน้าที่รู้สึกว่าเขาสามารถที่จะไม่ใส่ใจเราโดยไม่ต้องรับโทษ พวกเขาเชื่อว่า ถ้าหากเขาทำเป็นไม่ได้ยินเสีย เราก็จะยอมแพ้ด้วยความคับข้องใจ และผู้คนภายนอกก็จะลืมเรื่องราวไปเอง

วันหนึ่งขณะที่เรากำลังทำงานอยู่ที่เหมืองปูน ผู้บัญชาการก็เข้ามาสังเกตการทำงานของเรา โดยมีสุภาพบุรุษผู้หนึ่งซึ่งในตอนแรกเราจำไม่ได้ตามมาด้วย เพื่อนร่วมงานคนหนึ่งของผมเข้ามากระซิบกับผมว่าคนๆ นั้นคือ พลจัตวา ออแคมป์ จากสำนักงานใหญ่ เขาเป็นผู้บัญชาการของผู้บัญชาการของเรา คนทั้งสองยืนดูเราอยู่ห่างๆ

ออแคมป์เป็นคนร่างท้วมเตี้ย เขาใส่สูทแทนที่จะใส่เครื่องแบบทหาร ปกติเขาจะมาที่เกาะเพื่อการตรวจตราสองปีครั้ง ตอนที่เขามา เราจะได้รับคำสั่งให้ยืนตรงที่กรงในห้องขังของเรา และขู่ว่าจะปรับประจำวันนักโทษของเราไว้ขณะที่เขาเดินผ่าน

ผมตัดสินใจว่าการปรากฏตัวโดยไม่คาดหมายของออแคมป์เป็นโอกาสเดียวที่จะเสนอความทุกข์ยากของพวกเราให้กับคนที่มีความอำนาจที่จะเยียวยาได้ ผมจึงวางที่เจาะหินลงแล้วเริ่มเดินเข้าไปหาคนทั้งสอง ทันใดนั้น พวกผู้คุมก็ตกใจและเคลื่อนเข้ามาหาผม ผมรู้ว่าผมกำลังละเมิดกฎอยู่ แต่ผมก็หวังว่าพวกผู้คุมจะประหลาดใจกับการกระทำที่ไม่คาดฝันของผมจนกระทั่งไม่ทันคิดที่จะหยุดยั้งผม

เมื่อผมไปถึงคนทั้งสอง เจ้าหน้าที่บัญชาการก็พูดหัวเราะว่า “แมนเดลา กลับไปที่เดิม ไม่มีใครเรียกคุณ” ผมไม่สนใจเขาและพูดกับออแคมป์ว่า ผมทำสิ่งที่ไม่ปกตินี้เนื่องจากข้อเรียน

¹ อย่าสับสนกับเจ้าหน้าที่ชื่อเดียวกันนี้ที่พรทอเรีย โลเคิล ซึ่งดูแลเราในระหว่างการพิจารณาคดีไรไวเนีย

ของเราถูกละเลย เจ้าหน้าที่บัญชาการขัดจังหวะผมอีก “แมนเดลา ผมสั่งให้คุณกลับไปเดิม” ผมหันไปหาเขาแล้วพูดด้วยเสียงหนักแน่นว่า “ผมมาอยู่ตรงนี้แล้ว และจะไม่กลับไป” ผมหวังว่าออคแคมป์จะยอมฟังผมพูด แต่เขามองสำรวจผมอย่างละเอียดแล้วก็หันไปทางผู้คุม พูดเรียบๆว่า “ตั้งข้อหาเขา”

ผมยังพูดต่อไปขณะที่เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยพาตัวผมออกไป “พาเขากลับไปที่ห้องขัง” เจ้าหน้าที่บัญชาการพูด ผมถูกตั้งข้อหาและอีกครั้งหนึ่งที่ผมไม่มีทนายแก้ต่าง ผมถูกลงโทษขังเดี่ยวสี่วัน มีบทเรียนอย่างหนึ่งจากสิ่งที่ผมทำลงไป เป็นบทเรียนที่ผมรู้อยู่แล้วแต่ไม่ปฏิบัติตาม เนื่องจากความสิ้นหวัง นั่นก็คือ ไม่มีใครในบรรดาเจ้าหน้าที่เรือนจำทั้งหมด ที่จะชอบให้อำนาจของเขาถูกท้าทายอย่างเปิดเผย การที่จะตอบสนองผม ออคแคมป์จะสร้างความขายหน้าให้กับลูกน้องของเขา เจ้าหน้าที่เรือนจำจะตอบสนองต่อการพูดจาเป็นส่วนตัวได้ดีกว่า วิธีที่ดีที่สุดที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบนเกาะร็อบเบนก็คือ การพยายามสร้างอิทธิพลกับเจ้าหน้าที่เป็นการส่วนตัว แทนที่จะทำในที่สาธารณะ บางครั้งผมก็ถูกประณามเนื่องจากแสดงออกว่าประนีประนอมกับเจ้าหน้าที่เรือนจำ แต่ผมยินดีที่จะรับคำวิพากษ์วิจารณ์นั้นเพื่อแลกเปลี่ยนกับการปรับปรุงให้ดีขึ้น

บุคคลที่สำคัญที่สุดในชีวิตของนักโทษไม่ว่าคนใด ไม่ใช่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ไม่ใช่อธิบดีกรมราชทัณฑ์ ไม่ใช่แม้แต่หัวหน้าเรือนจำ แต่เป็นผู้คุมในส่วน of นักโทษคนนั้น ถ้าหากคุณหนาวและต้องการผ้าห่มเพิ่มสักผืนหนึ่ง คุณอาจจะอุทธรณ์ต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมได้ แต่คุณจะได้อะไรกลับมา ถ้าหากคุณไปขอต่ออธิบดีกรมราชทัณฑ์ เขาจะพูดว่า “เสียใจด้วยนะ มันผิดระเบียบ” ส่วนหัวหน้าเรือนจำจะพูดว่า “ถ้าหากผมให้ผ้าห่มคุณเพิ่ม ผมก็ต้องให้ทุกๆ คนด้วยนะสิ” แต่ถ้าหากคุณเข้าไปหาผู้คุมคนหนึ่งที่อยู่เบื้องของคุณ และคุณเข้ากันได้ดีกับเขา เขาก็จะแค่ไปตีห้องเก็บของแล้วนำมันมาให้คุณ

ผมพยายามที่จะสุภาพกับผู้คุมในส่วน of ผมเสมอ เนื่องจากความเกลียดชังมักจะทำให้แพ่ภัยตัวเอง ไม่มีเหตุผลที่จะต้องมีศัตรูที่ถาวรในหมู่ผู้คุม มันเป็นนโยบายของเอเอ็นซีที่จะพยายามให้การศึกษากับทุกคน แม้แต่ศัตรูของเรา เราเชื่อว่าคนทุกคนแม้แต่ผู้คุมในคุก สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงได้ และเราก็พยายามอย่างเต็มที่ที่จะเปลี่ยนพวกเขา

โดยทั่วไปแล้วเราปฏิบัติต่อพวกผู้คุมเช่นเดียวกับที่พวกเขาปฏิบัติต่อเรา ถ้าหากคนๆ นั้นรู้จักเกรงใจ เราก็เกรงใจเขาเช่นกัน ไม่ใช่ว่าผู้คุมจะโหดร้ายไปเสียทุกคนเมื่อไหร่ เราสังเกตเห็นตั้งแต่แรกแล้วว่าบางคนเชื่อมั่นในความยุติธรรม แต่กระนั้น การเป็นมิตรกับผู้คุมก็ไม่ใช่เรื่องง่าย เนื่องจากโดยทั่วไปแล้วพวกนั้นมองว่าการเป็นมิตรกับคนดำนั้นเป็นเรื่องที่น่ารังเกียจ เนื่องจากการที่มีผู้คุมที่ดีกับเรานั้นจะเป็นประโยชน์ ดังนั้นผมจึงมักจะขอให้บางคนเข้าไปทาบตามผู้คุมที่เราเลือกแล้ว ไม่มีใครอยากจะทำอย่างนั้น

เรามีผู้คุมคนหนึ่งที่นี่ที่เหมือนซึ่งจะเป็นอริกับพวกเราเป็นพิเศษ นี่เป็นปัญหา เนื่องจากที่เหมือนนั้นเราจะมี การพูดคุยกัน ในหมู่พวกเรา และผู้คุมที่ไม่ยอมให้เราคุยจะเป็นอุปสรรคอย่างมาก ผมจึงขอให้สหายคนหนึ่งไปผูกมิตรกับนายคนนั้นเพื่อที่เขาจะได้ไม่ขัดจังหวะการสนทนาของเรา ผู้คุมคนนั้นค่อนข้างหยาบคาย แต่ในไม่ช้าเขาก็เริ่มผ่อนคลายกับนักโทษคนนี้ วันหนึ่งผู้คุมคนนั้นก็ขอเสื้อแจ็คเก็ตของนักโทษคนดังกล่าว เพื่อที่เขาจะได้ปูมันลงบนหญ้าและนั่งบนเสื้อนั้น แม้ผมจะรู้ว่านักโทษคนนั้นไม่อยากจะให้แต่ผมก็พยักหน้าให้เขาให้มันไป

สองสามวันต่อมา เรากำลังนั่งกินอาหารกลางวันอยู่ใต้เพิงนั้น เมื่อผู้คุมคนดังกล่าวเดินตรวจตราไปรอบๆ ผู้คุมมีแซนวิชเหลืออยู่ชิ้นหนึ่ง เขาจึงโยนมันลงบนหญ้าใกล้ๆ กับเราแล้วพูดว่า “เฮ้” นั่นเป็นวิธีการของเขาที่จะแสดงความเป็นมิตร

เหตุการณ์เช่นนี้ทำให้เราเกิดความรู้สึกที่ขัดแย้งกัน ในแง่หนึ่งเขากำลังปฏิบัติต่อเราราวกับสัตว์ซึ่งเขาสามารถจะโยนของสกปรกให้กินได้ และผมรู้สึกว่ามันเป็นการเสียเกียรติที่จะรับแซนวิชนั้น ในอีกแง่หนึ่ง เราหัวเราะและการปฏิเสธท่าทีที่แสดงความเป็นมิตรจะทำให้เขารู้สึกเสียหน้า ผมรู้ว่าเพื่อนคนที่ผูกมิตรกับผู้คุมคนนั้นอยากได้แซนวิช ผมจึงพยักหน้าให้เขารับมันมา

ยุทธศาสตร์นี้ได้ผล เนื่องจากผู้คุมคนนี้จะระวังระไวพวกเราน้อยลง เขาถึงกับเริ่มถามคำถามเกี่ยวกับเอเอ็นซี ความจริงแล้ว ถ้าหากคนๆ หนึ่งทำงานในคุก เขาอาจจะถูกล้างสมองเรียบร้อยแล้วจากการโฆษณาชวนเชื่อของรัฐบาล เขาอาจจะคิดว่าเราเป็นผู้ก่อการร้ายและคอมมิวนิสต์ที่ต้องการจะโยนคนขาวลงทะเล แต่ขณะที่เราอธิบายให้เขาฟังอย่างสงบเกี่ยวกับลัทธิไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ ความปรารถนาของเราที่จะมีสิทธิที่เท่าเทียมและแผนการของเราที่จะกระจายความมั่งคั่ง เขาก็เกาะศีรษะแล้วพูดว่า “มันดูมีเหตุผลมากกว่าพวกชาตินิยมเสียอีก”

การมีผู้คุมที่มีความเห็นอกเห็นใจนั้นช่วยอำนวยความสะดวกให้กับภารกิจที่สำคัญที่สุดของเรaben เกาะรีอบเบน นั่นคือการสื่อสาร เรามองว่าเป็นหน้าที่ของเราที่จะคงการติดต่อกับคนของเราที่อยู่ในกลุ่มเอฟและจีซึ่งถูกขังอยู่ในสถานที่ซึ่งนักโทษทั่วไปถูกขังอยู่ ในฐานะนักการเมือง เราเพียงแต่ต้องการจะรวมพลังองค์กรของเราในคุกเหมือนกับที่เราเคยเป็นนอกคุก การสื่อสารเป็นสิ่งสำคัญถ้าหากเราจะต้องประสานงานในเรื่องการประท้วงหรือร้องเรียน เนื่องจากมีนักโทษเป็นจำนวนมากกว่าที่เข้าและออกไปในส่วนทั่วไป ดังนั้น คนในส่วนเอฟและจีมีแนวโน้มที่จะมีข้อมูลที่ล้ำลึกมากกว่า ไม่เฉพาะที่เกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นในขบวนการของเราเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวกับเพื่อนและครอบครัวของเราด้วย

การสื่อสารระหว่างส่วนนั้นเป็นการละเมิดกฎอย่างร้ายแรง แต่เราได้พบวิธีการที่มีประสิทธิภาพหลายวิธีเกี่ยวกับข้อห้ามนั้น คนที่มาส่งถึงใส่อาหารให้เรา นั้นมาจากส่วนทั่วไป และในช่วงเดือนแรกๆ นั้นเราสามารถกระซิบพูดคุยกับเขาได้ ซึ่งเราได้ฝากข้อความสั้นๆ ไป เราตั้งคณะกรรมการเพื่อการสื่อสารทางลับขึ้น ประกอบไปด้วยแคธรี, แม็ค, มหาราช, ลาลู, ชิบา และคนอื่นๆ อีกหลายคน หน้าที่ของพวกเขาก็คือการให้มีการสื่อสารดังกล่าว

หนึ่งในเทคนิคแรกๆ นั้นเกิดขึ้นโดยแคธรีและแม็ค เนื่องจากทั้งคู่สังเกตเห็นว่าขณะที่เราเดินไปที่เหมืองนั้น พวกผู้คุมมักจะโยนกล่องไม้ขีดเปล่าทิ้งไป พวกเขาจึงเริ่มแอบเก็บกล่องเหล่านั้นมาแล้วแม็คก็มีความคิดว่าจะต้องทำกันกล่องปลอมขึ้นมาแล้วเขียนข้อความเล็กๆ ติดไว้บนนั้น ลานู ชิบา ซึ่งเคยถูกฝึกเป็นช่างตัดเสื้อผ้ามา เป็นคนเขียนข้อความที่เป็นรหัสเล็กๆ ติดที่กล่องไม้ขีดที่ดัดแปลงนั้น โจ กซาปี ทหารเอ็มเคอีกคนหนึ่งซึ่งอยู่กับเราจะเป็นคนนำกล่องไม้ขีดเหล่านั้นไปตอนที่เราเดินไปเหมือง แล้วหย่อนมันลงตรงทางแยกที่เรารู้ว่าพวกนักโทษทั่วไปจะผ่าน จากนั้นเราก็อธิบายแผนการของเราด้วยการกระซิบขณะมีการส่งอาหาร คนที่ถูกกระบุไว้จากกลุ่มเอฟและจีจะเก็บกล่องไม้ขีดเหล่านั้นตอนที่พวกเขาเดินผ่านมัน และเราก็จะรับข่าวสารกลับมาด้วยวิธีการเดียวกัน วิธีการนี้ไม่ได้ผลเลยเนื่องจากมันอาจล้มเหลวได้ด้วยเรื่องง่ายๆ เช่นฝนตก ต่อมาเราจึงคิดค้นวิธีการที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

เราจะคอยดูเวลาที่พวกผู้คุมผลอ เช่นระหว่างกินอาหารและหลังอาหาร ให้เพื่อนที่อยู่ส่วนทั่วไปซึ่งทำงานในครัวเริ่มวางจดหมายและบันทึกสั้นๆ ต่างๆ ที่ห่อด้วยพลาสติกแล้วลงบนก้นกอง

งานที่สกปรกเลอะเทอะซึ่งเราล้าเลียงกลับไปทีคร้ว เราจะพยายามอย่างที่สุดที่ทำความสะอาด ด้วยการทำความสะอาดไปทั่วงาน พวกผู้คุมถึงกับบ่นเกี่ยวกับความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย แต่ก็ไม่เคยคิดที่จะมาตรวจสอบ

ห้องส้วมและห้องอาบน้ำของพวกเรานั้นติดกับส่วนที่ใช้สำหรับขังเดี่ยว พวกนักโทษจากส่วนทั่วไปมักจะถูกขังเดี่ยวที่นั่น และจะใช้ห้องส้วมแถวเดียวกับที่เราใช้แม้ว่าจะต่างเวลากันก็ตาม แม้คดีวิธีใช้พลาสติกห่อบันทึกล้วนๆ ไว้แล้วใช้เทปติดบันทึกเหล่านั้นไว้ที่ขอบด้านในของโลส้วม เราส่งเสริมให้สหายทางการเมืองของเราในส่วนทั่วไปถูกตั้งข้อหาและถูกขังในที่ขังเดี่ยว เพื่อที่พวกเขาจะได้มานำบันทึกเหล่านั้นไปและส่งคำตอบกลับมา พวกผู้คุมไม่เคยสนใจที่จะค้นสถานที่นั้น

เพื่อที่จะไม่ให้เจ้าหน้าที่อ่านหรือเข้าใจบันทึกของเราถ้าหากว่าพวกเขาพบมัน เราก็คิดค้นวิธีการเขียนซึ่งไม่สามารถจะเห็นหรือถอดรหัสได้ง่ายๆ วิธีหนึ่งก็คือการเขียนข้อความด้วยนม นมจะแห้งเกือบจะในทันทีและกระดาษจะมองดูว่างเปล่า แต่อย่ามาเชื่อที่เราได้รับเพื่อใช้ทำความสะอาดห้องขังของเรานั้น เมื่อฉีกใส่นมที่แห้งแล้วจะทำให้ตัวหนังสือปรากฏขึ้นมา โชคไม่ดีที่เราไม่ได้รับนมเป็นประจำ แต่เมื่อพวกเรากคนหนึ่งเป็นแผลติดเชื่อและได้รับนม เราได้ใช้นมของเขา

อีกเทคนิคหนึ่งคือการเขียนข้อความที่เป็นรหัสเล็กๆ ไว้บนกระดาษชำระ กระดาษนั้นเล็กและซ่อนได้ง่ายจนกระทั่งวิธีนี้กลายเป็นวิธีที่นิยมใช้กันในการลักลอบส่งข้อความออกไป เมื่อเจ้าหน้าที่ค้นพบการสื่อสารเหล่านี้จำนวนหนึ่ง พวกเขาก็ใช้มาตรการพิเศษโดยการจำกัดจำนวนกระดาษชำระสำหรับนักโทษแต่ละคนต่อวัน

แต่แม้ว่าจะมีวิธีการอันชาญฉลาดเหล่านี้ก็ตาม หนึ่งในวิธีที่ดีที่สุดก็ยังคงเป็นวิธีที่ง่ายที่สุดนั่นเอง นั่นคือการถูกส่งตัวไปยังโรงพยาบาลของเรือนจำ และมันเป็นเรื่องยากที่จะแยกเราออกจากนักโทษทั่วไปขณะที่เราอยู่ที่นั่น บางครั้งนักโทษจากส่วนที่ต่างกันยังต้องใช้อาคารผู้ป่วยเดียวกันและคนจากส่วนปัวรวมทั้งนักโทษจากเอฟและจีก็จะปะปนกัน และแลกเปลี่ยนข่าวสารกันเกี่ยวกับองค์กรทางการเมือง การหยุดงานประท้วง การเลื่อยงาน หรืออื่นๆ ที่เป็นประเด็นใหม่ๆ ในคุก

การสื่อสารกับโลกภายนอกนั้นทำได้สองทางคือ ผ่านทางนักโทษซึ่งพ้นโทษแล้วและกำลังจะไปจากเกาะ และผ่านทางผู้มาเยี่ยม นักโทษที่กำลังจะออกไปจากเกาะจะลักลอบนำจดหมายใส่เสื้อผ้าหรือกระเป๋าเดินทางออกไป การสื่อสารผ่านผู้ที่มาเยี่ยมจากภายนอกนั้นจะอันตรายมากกว่าเนื่องจากความเสี่ยงจะเกิดกับผู้มาเยี่ยมด้วย เมื่อบรรดาทนายความมาเยี่ยมพวกเรา ผู้คุมจะไม่ได้รับอนุญาตให้อยู่ในห้อง และบางครั้งเราก็จะให้ทนายความนำจดหมายออกไปข้างนอกให้ ทนายความจะไม่ถูกค้นตัว ในการพบปะกับทนายความนั้นเราสามารถจะสื่อสารด้วยการเขียนอย่างที่เราทำในระหว่างคดีไรโวเนีย เนื่องจากห้องถูกดักฟัง ดังนั้นเราอาจจะพูดว่า “โปรดบอกกับ...” แล้วก็หยุดและเขียนว่า “อ.ท.” หมายถึงโอลิเวอร์ ทัมโบ บนเศษกระดาษ “ว่าเราเห็นด้วยกับแผนการของเขาที่จะลดขนาดของ...” แล้วก็เขียนว่า “คณะกรรมการบริหารระดับประเทศ”

จากข่าวสารที่ห่อพลาสติกและซ่อนมาในถังใส่อาหารของพวกเขา นั่น ทำให้เราทราบเมื่อเดือนกรกฎาคมปีค.ศ. 1966 ว่านักโทษที่อยู่ในส่วนทั่วไปได้ทำการอดอาหารประท้วงสภาพความเป็นอยู่ที่ไม่ดี ข้อความนั้นไม่ชัดเจนเราจึงไม่รู้ว่าการประท้วงนั้นเริ่มเมื่อไร และมันเกี่ยวกับอะไรแน่ แต่เราจะสนับสนุนการประท้วงใดๆ ก็ตามของนักโทษไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม ถ้าพูดถูกส่งผ่านในหมู่พวกเรา และเราตัดสินใจที่จะเริ่มการประท้วงเพื่อแสดงความเห็นใจเริ่มจากอาหารมือต่อไปของเรา การอดอาหารประท้วงต้องทำเพียงอย่างเดียวเท่านั้น คือ ไม่กิน

เนื่องจากการขาดช่วงในการสื่อสาร ทำให้นักโทษทั่วไปอาจจะไม่รู้ว่าเราว่าเราได้ร่วมประท้วงด้วยจนกระทั่งเวลาผ่านไปวันหรือสองวัน แต่เรารู้ว่าข่าวนี้จะทำให้พวกเขามีกำลังใจ เจ้าหน้าที่อาจจะบอกพวกเขาว่าเราไม่ได้ร่วมประท้วงกับพวกเขา ว่าเราสวาปามอาหารอันโอชะของเรานี้เป็นขั้นตอนการดำเนินการที่เป็นมาตรฐาน ในช่วงวิกฤตการณ์เจ้าหน้าที่จะเริ่มการณรงค์ให้ข้อมูลดีๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพื่อที่จะใช้ส่วนหนึ่งเล่นงานอีกส่วนหนึ่ง ในกรณีนี้ ขณะที่ชาวเอเอ็นซีสนับสนุนการประท้วงดังกล่าวอย่างเป็นทางการ ชาวพีเอซีบางคนในส่วนทั่วไปยังไม่ทำเช่นนั้น

ในช่วงวันแรกของการประท้วงของเรานั้น เราได้รับส่วนแบ่งของเราตามปกติและเราปฏิเสธมัน ในวันที่สอง เราสังเกตเห็นว่าส่วนแบ่งของเรามากขึ้นและมีผักมากขึ้นเล็กน้อยในอาหารเหลวของเรา ในวันที่สาม มีชิ้นเนื้อที่ใหม่สดมาพร้อมกับอาหารเย็น ในวันที่สี่ มีไขมันลอยอยู่บนหน้าใจึก มีเนื้อชิ้นใหญ่จำนวนมากและผักสีส้มสวยงามลอยอยู่ด้านบน อาหารนั้นชวนให้น้ำลายไหล พวกผู้คุมยิ้มเมื่อเห็นเราปฏิเสธอาหารเหล่านั้น ความขี้ขลาดมีมากเกินไปแต่เราก็กหักห้ามใจ แม้ว่าเรากำลังทำงานอย่างหนักที่เหมืองก็ตาม เราได้ยินว่าที่ส่วนหลักนั้น มีนักโทษหลายคนเป็นลมและถูกนำไปใส่รถเข็นดินออกไป

ผมถูกเรียกตัวไปที่สำนักงานเพื่อให้พันเอกเวสเซลส์สัมภาษณ์ ซึ่งเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนมากเนื่องจากพรรคพวกนักโทษของผมรู้ว่าเจ้าหน้าที่จะพยายามชักจูงให้ผมประกาศยุติการประท้วง เวสเซลส์เป็นคนไม่อ้อมค้อม เขาขอให้ผมอธิบายว่าทำไมเราจึงอดอาหารประท้วง ผมอธิบายว่าในฐานะนักโทษการเมืองนั้น เรามองการประท้วงเพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพภายในคุกเป็นการขยายการต่อสู้เพื่อต่อต้านการเหยียดผิวของเรา “แต่คุณไม่รู้ด้วยซ้ำว่าทำไมพวกเขาจึงประท้วงกันในส่วน เอฟ และ จี” เขาพูด ผมบอกว่ามันไม่สำคัญ และว่าคนในส่วนจี และ เอฟ เป็นพี่น้องของเราเป็นการต่อสู้ที่ไม่สามารถแบ่งแยกได้ เขาแสดงความโกรธแล้วให้ผมออกมา

วันรุ่งขึ้น เราก็ตกใจเรื่องเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่ไม่ปกติ นั่นคือบรรดาผู้คุมอดอาหารประท้วงเสียเอง พวกเขาปฏิเสธที่จะไปยังโรงอาหาร พวกเขาไม่ได้ประท้วงเพื่อสนับสนุนพวกเรา แต่พวกเขาตัดสินใจว่าถ้าหากเราสามารถทำเช่นนั้นได้ ทำไมพวกเขาจะไม่สามารถทำได้? พวกเขาเรียกร้องอาหารที่ดีขึ้นและสภาพความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิม การเกิดการประท้วงสองกลุ่มขึ้นพร้อมกันทำให้เจ้าหน้าที่รับมือไม่ได้ พวกเขาเจรจากับพวกผู้คุม แล้วจากนั้นอีกวันหรือสองวันถัดมา เรารู้ว่าเจ้าหน้าที่

ที่ได้ไปมีส่วนทั่วไปและขอให้พวกเขาส่งตัวแทนมาสามคนเพื่อเจรจาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง นักโทษทั่วไปประกาศชัยชนะและยุติการอดอาหารประท้วง เราทำเช่นเดียวกันในวันต่อมา

นั่นเป็นการอดอาหารประท้วงครั้งแรกและประสบความสำเร็จที่สุดบนเกาะแห่งนี้ ปกติแล้วรูปแบบของการประท้วงแบบนี้ไม่ค่อยจะมีอัตราความสำเร็จสูงนัก และเหตุผลเบื้องหลังการกระทำก็ดูเลวร้ายมากเกินไป การจะอดอาหารประท้วงให้ประสบความสำเร็จนั้น โลกภายนอกจะต้องรับรู้ถึงการประท้วง มิฉะนั้นแล้ว นักโทษก็มีแต่จะอดอาหารจนตายโดยที่ไม่มีใครรู้ ข้อมูลที่ถูกกลักลอบนำออกไปบอกกับโลกภายนอกว่าเรากำลังอดอาหารประท้วงจะเป็นข่าวเจาลึกในหน้าหนังสือพิมพ์ ซึ่งจะก่อให้เกิดแรงกดดันจากกลุ่มที่สนับสนุนเรา ปัญหาโดยเฉพาะในช่วงปีแรกๆ ที่เราอยู่บนเกาะนี้ก็คือว่า มันเกือบจะเป็นไปไม่ได้ที่จะสร้างความตื่นตัวให้คนภายนอกว่าเรากำลังอดอาหารประท้วงกันอยู่ในนี้

สำหรับผมแล้ว การอดอาหารประท้วงเป็นรูปแบบที่ดึงดูดเกินไป เราซึ่งก็ทุกข์ยากอยู่แล้ว ยังจะมาดูความสุขภาพของตนเองอีก และอาจจะถึงตายได้ ผมชื่นชอบวิธีการเชิงรุกมากกว่านี้ หรือรูปแบบของการประท้วงที่รุนแรงมากกว่านี้ เช่นการหยุดงานประท้วง การเถียงงาน หรือปฏิเสธที่จะทำความสะอาด ผมชอบการกระทำที่เป็นการลงโทษเจ้าหน้าที่ ไม่ใช่ตัวเราเอง พวกเขาต้องการกรวดและเราไม่ผลิตกรวดให้เขา พวกเขาต้องการให้สนามของเรือนจำสะอาดและเราปล่อยให้มันรก พฤติกรรมทำนองนี้ทำให้พวกเขาเป็นทุกข์และโกรธ ขณะที่ผมคิดว่าพวกเขาแอบชอบใจอยู่เงียบๆ ที่เห็นเราหัว

แต่เมื่อจะต้องตัดสินใจ ผมก็มักจะแพ้เสียงส่วนใหญ่ เพื่อนร่วมงานของผมถึงกับล้อผมว่าผมไม่ต้องการที่จะพลัดอาหาร ผู้ที่สนับสนุนการอดอาหารประท้วงแย้งว่ามันเป็นรูปแบบของการประท้วงซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปซึ่งใช้กันทั่วโลกโดยผู้นำคนสำคัญๆ อย่างเช่นมหาตมะ กานธี อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการตัดสินใจออกมาอย่างใดแล้ว ผมก็สนับสนุนอย่างเต็มที่ ความจริงแล้วในระหว่างการประท้วงนั้น ผมมักต้องได้เห็นเพื่อนร่วมงานที่เอาแต่ใจตัวเองมากกว่า บางคนไม่ต้องการที่จะยึดมั่นในข้อตกลง “มาดิบา ผมต้องการอาหาร” ผมจำได้ว่าชายคนหนึ่งพูดขึ้น “ผมไม่เห็นประโยชน์ว่าทำไมผมจะต้องอดอาหารด้วย ผมทำการต่อสู้มาแล้วตั้งหลายปี”

บางครั้งสหายบางคนก็แอบกิน เรารู้ว่าเขาทำอย่างนั้นด้วยเหตุผลง่ายๆ คือ ปกติแล้วในวันที่สองของการอดอาหารประท้วงไม่มีใครจำเป็นต้องเข้าห้องน้ำ แต่เช้าวันหนึ่งคุณกลับเห็นคนบางคนไปห้องน้ำ เรามีหน่วยข่าวกรองภายในของเราเพราะเรารู้ว่าคนบางคนอ่อนแอในเรื่องนี้

ในระหว่างที่ผมกำลังอดอาหารประท้วงในเดือนกรกฎาคมปีค.ศ. 1966 ภรรยาผมก็มาเยี่ยมผมเป็นครั้งที่สอง มันห่างจากครั้งแรกเกือบสองปีพอดี และการเยี่ยมเกือบจะไม่มีขึ้นเลย วินนี่ถูกคุกคามอยู่อย่างสม่ำเสมอ นับตั้งแต่ที่เธอมาเยี่ยมผมครั้งแรกในปีค.ศ. 1964 น้องสาวและน้องชายของเธอถูกทำร้ายโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ และเจ้าหน้าที่พยายามที่จะห้ามไม่ให้คนในครอบครัวเธอมาอยู่กับเธอ สิ่งเหล่านี้บางเรื่องผมได้รู้ในขณะนั้นและบางเรื่องก็มารู้ภายหลัง บางเรื่องที่น่าเกลียดที่สุดที่ผมได้รู้เนื่องจากเมื่อผมกลับมาจากเหมือง ผมก็มักจะพบว่ามิชชันนารีที่ติดมาอย่างเรียบร้อยเกี่ยวกับวินนี่มาวางอยู่บนเตียงของผมโดยผู้คุมที่ไม่ทราบว่าเป็นใคร

เจ้าหน้าที่ได้พยายามอย่างที่สุดที่จะทำให้การเดินทางของวินนี่เป็นไปอย่างไม่ราบรื่นที่สุดด้วยการกลั่นแกล้งต่างๆ นานา ในช่วงสองปีก่อนหน้านั้น เธอไม่สามารถมาเยี่ยมผมได้เนื่องจากไม่ได้รับอนุญาตจากผู้พิพากษา และเนื่องจากคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวกฎหมายเมืองที่ทำให้เธอไม่สามารถเดินทางไปไหนมาไหนได้ เมื่อเร็วๆ นี้ผมได้ทราบผ่านทางที่ปรึกษากฎหมายว่าวินนี่ได้รับแจ้งจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ ว่าเธอจะมาเยี่ยมผมได้ก็ต่อเมื่อเธอถือหนังสือเดินทางมาด้วย วินนี่ซึ่งเคยประท้วงนโยบายของรัฐบาลที่ให้ผู้หญิงต้องถือหนังสือเดินทางมานับตั้งแต่ทศวรรษ 1950 ปฏิเสธที่จะถือเอกสารที่เธอเกลียดชัง เห็นได้ชัดว่าเจ้าหน้าที่พยายามที่จะกลั่นแกล้งเธอกับผม แต่ผมคิดว่าการที่เราพบกันนั้นสำคัญมากกว่าการต่อต้านกลไกที่น่ารังเกียจของเจ้าหน้าที่ ดังนั้นวินนี่จึงยอมถือหนังสือเดินทาง ผมคิดถึงเธออย่างมากและต้องการพบเธอ นอกจากนี้เรายังมีเรื่องสำคัญเกี่ยวกับครอบครัวซึ่งจะต้องหารือกันด้วย

กฎเกณฑ์สำหรับการมาเยี่ยมของวินนี่แต่ละครั้งนั้นยาวเหยียดและซับซ้อน เธอถูกห้ามมาโดยรถไฟหรือรถยนต์และต้องมาโดยเครื่องบินเท่านั้น ซึ่งทำให้การเดินทางแพงขึ้นอีกมาก เธอจะต้องใช้เส้นทางที่สั้นที่สุดจากสนามบินไปยังศาลดอน สแควร์ ซึ่งเป็นสถานีตำรวจในเคปทาวน์ เพื่อเซ็นชื่อในเอกสารมากมาย เธอจะต้องไปรายงานตัวที่สถานีตำรวจเดิมตอนกลับและเซ็นเอกสารมากกว่าเดิมอีก

ผมยังได้รู้จากข่าวสดจากหนังสือพิมพ์อีกว่าเจ้าหน้าที่หน่วยพิเศษได้บุกเข้าไปในบ้านของเราที่ออร์แลนโดขณะที่วินนี่กำลังแต่งตัว และเธอตอบโต้ด้วยความโกรธ ด้วยการผลักเจ้าหน้าที่ออกไปจากห้องนอน ร้อยโทคนนั้นตั้งข้อหาเธอว่าทำร้ายร่างกาย และผมขอให้เพื่อนและเพื่อนร่วมงานของผมคือจอร์จ บิชอปว่าความให้เธอ ซึ่งเขาก็ทำได้อย่างดีทีเดียว เราได้เห็นเรื่องราวเหล่านี้ในหนังสือพิมพ์ และนักโทษบางคนยังล้อผมเกี่ยวกับความแข็งแกร่งของวินนี่ว่า “คุณไม่ได้เป็นนักมวยคนเดียวในครอบครัวหรอกนะ มาดิบา”

ในการเยี่ยมครั้งที่สองนี้มีเวลาเพียงครึ่งชั่วโมง และเรามีเรื่องมากมายที่จะต้องหารือกัน

วินนี่รู้สึกไม่พอใจจากการปฏิบัติต่อเธออย่างหยาบคายที่เคปทาวน์ และจากการที่เธอต้องเดินทางใน
ห้องเรือเฟอร์รี่ซึ่งกลิ่นจากเครื่องยนต์เรือทำให้เธอคลื่นไส้ เธอพยายามฝืนแต่งตัวสวยเพื่อผม แต่
เธอคูหอมและแห้งแล้ง

เราพูดคุยกันถึงการศึกษาของลูกๆ สุขภาพของแม่ของผมซึ่งไม่ค่อยดีนัก และเรื่องการเงิน
ประเด็นสำคัญก็คือการศึกษาของเซนนิและซินด์ซี วินนี่ให้เด็กทั้งสองเข้าเรียนในโรงเรียนที่ถูกระบุ
ไว้สำหรับชาวอินเดียน และเจ้าหน้าที่ได้กลิ่นแก๊สครุใหญ่ของโรงเรียนโดยกล่าวหาว่าเป็นการ
ละเมิดกฎหมายสำหรับโรงเรียนที่รับเด็ก “แอฟริกัน” เข้าเรียน เราต้องตัดสินใจด้วยความยาก
ลำบากที่จะส่งเซนนิและซินด์ซีไปเข้าโรงเรียนประจำในสวาซีแลนด์ นี่เป็นเรื่องยากสำหรับวินนี่
เนื่องจากเด็กทั้งสองเป็นกำลังใจที่ดีที่สุดสำหรับเธอ ผมยังอุ่นใจกับความจริงที่ว่าการศึกษาของเด็ก
ทั้งสองคนในสวาซีแลนด์อาจจะดีกว่าปัจจุบัน แต่ผมเป็นห่วงวินนี่ เธอจะต้องวิ่งหิวและตกเป็น
เหยื่อของคนที่ยพยายามบ่อนทำลายเธอด้วยการแอบแฝงมาเป็นเพื่อนของเธอ วินนี่เป็นคนที่จะคน
ง่ายเกินไป

เพื่อที่จะหลบหนีจากข้อจำกัดที่ให้เราพูดคุยกันแต่เรื่องในครอบครัวเท่านั้น เราจึงใช้ชื่อซึ่งเรา
รู้ความหมายเป็นอย่างดีแต่ผู้คุมไม่รู้ ถ้าหากผมอยากจะรู้ว่าวินนี่เป็นอย่างไรบ้าง ผมก็จะพูดว่า “คุณ
ได้ยินข่าวล่าสุดเกี่ยวกับอินกูยานาริเปล่า เธอสบายดีไหม?” อินกูยานาเป็นชื่อหนึ่งของตระกูล
ของวินนี่ แต่เจ้าหน้าที่ไม่รู้รายละเอียดของเรา จากนั้นวินนี่สามารถจะพูดถึงอินกูยานาได้ว่าเป็นอย่างไร
และกำลังทำอะไรอยู่ได้ ถ้าหากผู้คุมถามว่าใครคืออินกูยานา เราก็จะบอกว่าเป็นญาติ ถ้าหากผม
ต้องการจะรู้ว่าภารกิจภายนอกของเอเอ็นซีเป็นอย่างไรบ้าง ผมก็จะถามว่า “โบสถ์เป็นอย่างไรบ้าง?”
วินนี่ก็จะพูดถึง “โบสถ์” โดยใช้ถ้อยคำที่เหมาะสม แล้วจากนั้นผมก็อาจจะถามว่า “แล้วพวก
บาทหลวงจะเป็นอย่างไรบ้าง? มีนักบวชใหม่ๆ เข้ามาไหม?” เราคิดวิธีขึ้นมาเดี๋ยวนั้นและสามารถ
จะแลกเปลี่ยนข้อมูลกันได้มากมายด้วยวิธีนั้น

เหมือนเช่นเคย เมื่อผู้คุมตะโกนว่า “หมดเวลา!” ผมคิดว่ามันเพิ่งผ่านไปได้สองสามนาทิต่าง
นั้น ผมอยากจะจบกระแงที่กั้นระหว่างเราเพื่อบอกลา แต่ก็ห้ามตัวเองเอาไว้ ผมชอบที่จะให้
วินนี่เป็นฝ่ายจากไปก่อน เพื่อที่เธอจะได้ไม่เห็นตอนที่ผมถูกพาตัวไป ผมเฝ้าดูตอนที่เธอกระซิบลา
ซ่อนความเจ็บปวดของเธอไว้ไม่ให้ผู้คุมเห็น

หลังจากการเยี่ยมแล้ว ผมก็คิดทบทวนถึงรายละเอียดของมันในหัวของผม ว่าวินนี่ใส่เสื้อผ้า
อะไร เธอพูดว่าอะไร ผมพูดว่าอะไร จากนั้นผมก็เขียนจดหมายถึงสิ่งที่เราได้พูดคุยกัน และย้ำเตือน
ให้เธอรู้ว่าผมเป็นห่วงเธอมากเพียงใด ความผูกพันของเราเหนียวแน่นเพียงใด และเธอกล้าหาญเพียง
ใด ผมมองว่าจดหมายของผมที่ส่งถึงเธอเป็นทั้งจดหมายรักและเป็นวิธีเดียวที่ผมจะ让她กำลังใจอัน
เป็นสิ่งที่เธอต้องการได้

หลังจากการเยี่ยมครั้งนั้นไม่นาน ผมก็ได้ข่าวว่าวินนี่ถูกตั้งข้อหาว่าไม่รายงานตัวต่อเจ้าหน้าที่
ที่ตำรวจเมื่อกลับไปถึงเคปทาวน์ รวมทั้งปฏิเสธที่จะแจ้งต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจถึงที่อยู่เมื่อเธอออกจาก

ที่นั่นไป เธอได้แจ้งที่อยู่ของเธอแล้วที่เฟอร์รี่ แต่เมื่อเธอกลับไปก็ถูกถามอีกครั้ง เธอจึงปฏิเสธที่จะให้อีกโดยบอกว่าเธอแจ้งไปแล้ว

วินนี่ถูกจับกุมและได้รับการประกันตัวออกมา เธอถูกพิจารณาคดีและตัดสินจำคุกหนึ่งปี แต่รองอานาเป็นเวลาลี่ปี ด้วยเหตุนี้ เธอจึงถูกปลดจากงานที่สองของเธอในตำแหน่งนักสังคมสงเคราะห์เนื่องจากเหตุการณ์ดังกล่าว ทำให้ขาดรายได้สำคัญไป

รัฐพยายามอย่างที่สุดที่จะกลั่นแกล้งผมด้วยวิธีการต่างๆ นาๆ ที่คิดว่าผมไม่มีอำนาจที่จะต้านทานได้ ในช่วงปลายปีค.ศ. 1966 สภานายความแห่งทรานสวาล ด้วยการยุบของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ได้ดำเนินการเพื่อจะถอดถอนชื่อผมออกจากทำเนียบทนายความเนื่องจากความผิดของผมในคดีไรไวเนีย เห็นได้ชัดว่าพวกเขาไม่ละความพยายามที่จะถอดถอนชื่อผมออกจากทำเนียบทนายความเนื่องจากความผิดในการรณรงค์ทำทนายอานาจริง

ผมมารู้เรื่องการดำเนินการของสภานายความหลังจากที่มีการดำเนินการไปแล้ว สภานายความแห่งทรานสวาลเป็นองค์กรที่อนุรักษ์นิยมอย่างที่สุด และองค์กรนี้หาทางที่จะลงโทษผมในเวลาที่คิดว่าผมจะไม่สามารถปกป้องตนเองได้ มันไม่ง่ายที่นักโทษบนเกาะร็อบเบนจะป้องกันตนเองในศาล แต่นั่นแหละคือสิ่งที่ผมต้องการจะทำ

ผมบอกกับเจ้าหน้าที่ว่าผมตัดสินใจจะตอบโต้การกระทำดังกล่าว และจะเตรียมการสู้คดีของผมเอง ผมบอกกับเจ้าหน้าที่เรือนจำว่าเพื่อที่จะเตรียมการได้ดีพอ ผมต้องการได้รับขเว้นจากการไปเหมือง และร้องขอโต๊ะ เก้าอี้ และไฟสำหรับอ่านหนังสือที่เหมาะสม เพื่อที่จะเตรียมคดีของผม ผมบอกว่าผมจำเป็นต้องไปห้องสมุดกฎหมายและเรียกร้องให้พาตัวผมไปที่ฟรีโทเรีย

ยุทธศาสตร์ของผมก็คือ สร้างความยุ่งยากให้กับเจ้าหน้าที่เรือนจำและศาลด้วยคำร้องขอที่ขอบธรรม ซึ่งผมรู้ว่าพวกเขาจะลำบากที่จะตอบสนองคำร้องขอ เจ้าหน้าที่จะรู้สึกไม่พอใจเสมอเมื่อผมต้องการที่จะว่าความให้ตัวเองในศาล เพราะว่าข่าวคราวที่ออกตามมาจะแสดงให้เห็นว่าผมยังคงต่อสู้เพื่อสิ่งเดียวกับที่ผมเคยต่อสู้เสมอมา

การตอบโต้ครั้งแรกของพวกเขาก็คือ “แมนเดลา ทำไมคุณไม่จ้างทนายความว่าความให้คุณล่ะ?” เขาสามารถจะจัดการคดีได้อย่างเหมาะสม ทำไมคุณจะต้องมายุ่งยากด้วย?” ผมไม่ฟังเสียงและยื่นขอต่อผู้พิพากษาศาลฎีกาสำหรับบันทึก เอกสาร และหนังสือที่ผมต้องการใช้ ผมยังร้องขอบัญชีรายชื่อพยานของรัฐและบทคัดย่อของคำให้การของพวกเขา

ผมได้รับจดหมายฉบับหนึ่งแจ้งว่าก่อนที่จะผู้พิพากษาจะอนุญาตตามที่ผมร้องขอ ผู้พิพากษาต้องการทราบแนวทางการสู้คดีของผม นี่เป็นเรื่องผิดปกติ จะขอแนวทางการสู้คดีของทนายความก่อนการพิจารณาคดีหรือ? ไม่มีฝ่ายจำเลยคนไหนจะเปิดเผยการสู้คดีของเขาก่อนที่จะขึ้นศาลหรือ ผมจึงเขียนกลับไปบอกเขาว่าแนวทางการสู้คดีของผมจะชัดเจนเมื่อผมเขียนเอกสารของผมเสร็จ ไม่ใช่ว่าก่อนหน้านี้

นี่เป็นการเริ่มต้นของการโต้ตอบจดหมายมากมายอยู่ช่วงหนึ่งระหว่างผมกับผู้พิพากษาและ
อัยการของรัฐ ซึ่งเป็นตัวแทนของสภาพนาขความ ผมจะไม่ยอมลดละคำร้องขอใดๆ ของผม เจ้าหน้าที่
หน้าที่ก็ไม่ลดละเช่นกัน ผมไม่ได้รับการยกเว้นการไปทำงานที่เหมือง ผมไม่สามารถมีโต๊ะและ
เก้าอี้ และไม่ว่าภายใต้สถานการณ์ใดๆ ผมจะไม่สามารถไปที่ฟรีโทเรียเพื่อที่จะใช้ห้องสมุดกฎหมาย
ได้

ผมทรมาณสภาพนาขความและผู้พิพากษาต่อไปด้วยข้อเรียกร้องของผม ซึ่งพวกเขาก็ปฏิเสธ
มันอย่างต่อเนื่องเช่นกัน ในที่สุดหลังจากที่เวลาผ่านไปหลายเดือนและจดหมายผ่านไปหลายฉบับ
พวกเขาก็ยุติเรื่องทั้งหมด โดยที่ไม่มีการประโคมข่าวใดๆ และเพียงแค่แจ้งให้ผมทราบคร่าวๆ เท่านั้น
นั่น ทั้งนี้เนื่องจากเรื่องราวได้ถูกลามไหญ่โตเกินกว่าที่พวกเขาต้องการ พวกเขาคิดว่าผมจะไม่มี
ความคิดริเริ่มมีวิธีการที่จะป้องกันตนเอง แต่พวกเขาคิดผิด

ผมสามารถอ่านรายละเอียดเกี่ยวกับปฏิกิริยาของทางการที่มีต่อการตอบโต้การกระทำของสภาพ
นาขความของผม เนื่องจากเราได้รับหนังสือพิมพ์รายวันราวกับว่ามันมาส่งที่ประตูของเราเลยทีเดียว
เดียว ความจริงแล้วมันก็เป็นเช่นนั้น

ผู้คุมที่คอยดูแลเราตอนกลางคืนเป็นชายชราที่ไม่ค่อยมีปากมีเสียง ชื่อเจโฮว้า ส์ วิทเนส
ซึ่งต่อมาเมื่อ มหาราช เข้าไปตีสนธิด้วย คืนหนึ่งเขาเดินไปที่ห้องขังของแม่แล้วบอกกับแม่ว่า
เขาต้องการส่งเรียงความเข้าร่วมในการแข่งขันในหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่ง เขาถามว่าแม่จะช่วย
เขียนให้เขาได้ไหม? ผู้คุมชราบอกเป็นนัยว่าถ้าหากแม่ช่วยเขาจะมีรางวัลให้ สองสัปดาห์ถัดมา
ชายชราที่มาหาแม่ด้วยความตื่นเต้นอย่างยิ่ง ตอนนั้นเขาเข้ารอบสุดท้ายของการแข่งขัน แม่จะช่วย
เขียนเรียงความให้เขาอีกเรื่องหนึ่งได้ไหม? ผู้คุมคนนั้นสัญญาว่าจะให้ไก่ที่ปรุงแล้วหนึ่งตัวแก่แม่
เป็นการตอบแทน แม่ก็บอกกับเขาว่าขอคิดเรื่องนี้ดูก่อน

วันรุ่งขึ้น แม่ก็มาหาวอลเตอร์กับผมและอธิบายสถานการณ์ให้ฟัง วอลเตอร์สนับสนุนให้
แม่รับอาหาร แต่ผมประทับใจที่เขาลังเล เนื่องจากมันจะกลายเป็นว่าเขาได้รับการปฏิบัติเป็น
พิเศษ คืนนั้น เขาบอกกับผู้คุมว่าเขาจะเขียนเรียงความให้เป็นการแลกเปลี่ยนกับบุหรี่ยี่ห้อหนึ่งห่อ ผู้
คุมตกลง และในเย็นวันรุ่งขึ้นเขาก็นำบุหรี่ยี่ห้อหนึ่งซึ่งเพิ่งซื้อใหม่ให้กับแม่

วันรุ่งขึ้นแม่ก็บอกกับพวกเราว่าตอนนี้เขามีอำนาจต่อรองที่เขาต้องการเหนือชายชราแล้ว
เป็นอย่างไรหรือ? เราถาม “เนื่องจากผมมีลายนิ้วมือของเขาบนห่อบุหรี่ยี่ห้อ” แม่พูด “และผมสามารถ
ข่มขู่เขาได้” วอลเตอร์โวยวายว่านั่นเป็นสิ่งไร้ศีลธรรม ผมไม่วิจารณ์แม่แต่ถามว่าเขาจะข่มขู่เพื่อ
อะไร แม่ก็เลิกหัวบอกว่า “หนังสือพิมพ์” เขาพูด วอลเตอร์กับผมมองหน้ากัน ผมคิดว่าวอลเตอร์
เป็นคนเดียวบนเกาะที่กระหายหนังสือพิมพ์พอๆ กับผม แม่ก็ได้หารือแผนการของเขาเรียบร้อยแล้ว
กับคณะกรรมการสื่อสาร และแม้ว่าเราจะไม่ค่อยชอบเทคนิคของแม่ แต่เราก็ไม่ได้ยับยั้งเขา

คืนนั้น แม้บอกกับผู้คุมว่าเขามีรอยนิ้วมือของผู้คุมบนห่อบุหรี่นั้นแล้ว และถ้าหากว่าผู้คุมไม่ยอมร่วมมือด้วย เขาก็จะเปิดเผยเรื่องนี้ต่อเจ้าหน้าที่บัญชาการ ผู้คุมซึ่งกลัวโดนปลดจากงานและสูญเสียอำนาจไป ตกลงที่จะทำทุกอย่างที่แม่ต้องการ ตลอดหกเดือนต่อมา จนกระทั่งผู้คุมคนนั้นถูกย้ายไปที่อื่น ชายชราจะลักลอบนำหนังสือพิมพ์ของวันนั้นมาให้แม่ จากนั้นแม่ก็จะย่อข่าวให้เหลือแค่กระดากแผ่นเล็กๆ เพียงแผ่นเดียว ซึ่งจะถูกเวียนไปในหมู่พวกเรา ผู้คุมผู้โชคร้ายคนนั้น ไม่ชนะการแข่งขันด้วยซ้ำ

มันยากที่จะบอกว่าที่เหมื่อนนั้นเราทำอะไรมากกว่ากัน ระหว่างการทำเหมื่อนงูกับการพูดคุยประมาณปีค.ศ. 1966 พวกผู้คุมก็มีทัศนคติที่ขี้ดหุ่ยมากขึ้น เราสามารถจะพูดคุยกันได้เท่าที่ต้องการตราบดีที่เราทำงานไปด้วย เราจะแบ่งกันออกเป็นกลุ่มย่อยๆ ประมาณสี่หรือห้าคน ล้อมวงกันแบบหลวมๆ แล้วเราก็จะพูดคุยกันทั้งวันเกี่ยวกับประเด็นต่างๆ ภายใต้งานอดิเรก เราสนทนากันอย่างไม่รู้จักหยุดหย่อนทั้งเรื่องจริงจังและเรื่องเล่นๆ

ในคุกนั้นไม่มีอะไรที่จะทำให้เราพอใจได้ยกเว้นเรื่องเดียว นั่นคือเรามีเวลาที่จะคิด ในวังวนของการต่อสู้กัน เมื่อเราต้องตอบโต้ต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลา เราแทบจะไม่มีโอกาสพิจารณาอย่างถี่ถ้วนเกี่ยวกับรายละเอียดปลีกย่อยของการตัดสินใจหรือนโยบายของเรา คุณใช้เวลากับเรา มากเกินพอเสียอีก ที่จะสะท้อนสิ่งที่เราได้ทำไปและไม่ได้ทำ

เราถกเถียงเรื่องการเหมื่อนกันอยู่ตลอดเวลา บางเรื่องก็จบในหนึ่งวัน บางเรื่องก็ถกเถียงกันเป็นเวลาหลายปี ผมชอบการโต้เถียงกันอย่างตรงไปตรงมาและเข้าร่วมอย่างแข็งขันในการถกเถียงเสมอ หนึ่งในบรรดาข้อโต้แย้งเริ่มแรกที่สุดและยาวนานที่สุดของเรานั้นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเอเอ็นซีกับพรรคคอมมิวนิสต์ บางคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทหารของเอ็มเคที่ผ่านการฝึกทางทหารมาจากประเทศสังคมนิยม เชื่อว่าเอเอ็นซีกับพรรคคอมมิวนิสต์เป็นองค์กรเดียวกันและเหมือนกัน แม้แต่เพื่อนร่วมงานที่อาวุโสมากๆ ของเอเอ็นซีเช่น โกวาน อิมเบคิ และแฮรี กวาลา ก็เห็นด้วยกับทฤษฎีนี้

พรรคคอมมิวนิสต์ไม่ได้เป็นองค์กรที่แตกต่างหากบนเกาะร็อบเบน ในคุกนั้น ไม่มีเหตุผลที่จะมาแบ่งแยกระหว่างเอเอ็นซีกับพรรคคอมมิวนิสต์ที่อยู่ภายนอก ทัศนคติของผมเกี่ยวกับเรื่องนี้ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปเลยเป็นเวลาหลายปี เอเอ็นซีเป็นขบวนการปลดปล่อยของมวลชนซึ่งต้อนรับทุกคนที่มีวัตถุประสงค์เดียวกัน

ยิ่งเวลาผ่านไป การได้คารมกันเกี่ยวกับเอเอ็นซีและพรรคคอมมิวนิสต์ก็ยิ่งไปอย่างเผ็ดร้อน พวกเราจำนวนหนึ่งจึงเสนอทางหนึ่งที่จะแก้ปัญหานี้ เราจะเขียนจดหมายไปถึงเอเอ็นซีในดูซาดา² เราได้เตรียมเอกสารลับจำนวนยี่สิบสองหน้าเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยมีจดหมายนำจากตัวผมเพื่อที่

² เมืองหลวงของแซมเบีย ซึ่งเป็นที่ตั้งของสำนักงานใหญ่ของเอเอ็นซีที่ลี้ภัยในต่างประเทศ (ผู้แปล)

จะส่งไปลูซาคา มันเป็นความเคลื่อนไหวที่เสี่ยงอันตรายที่จะจัดเตรียมและลักลอบนำเอกสารเช่น นั้นออกไปภายนอก ท้ายที่สุด ลูซาคาก็ยืนยันการแยกออกจากกันของเอเอ็นซีกับพรรคคอมมิวนิสต์ และข้อถกเถียงดังกล่าวก็ยุติไป

การถกเถียงทางการเมืองอีกเรื่องหนึ่งที่เกิดขึ้นก็คือ ประเด็นที่ว่าผู้นำของเอเอ็นซีควรจะมาจากชนชั้นแรงงานหรือไม่ บางคนโต้แย้งว่าการที่เอเอ็นซีเป็นองค์กรมวลชนซึ่งประกอบไปด้วยคนงานธรรมดาๆ เป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น ผู้นำจึงควรจะมาจากระดับเดียวกับคนเหล่านั้น ข้อโต้แย้งของผมก็คือว่า มันไม่เป็นประชาธิปไตยที่จะกำหนดว่าผู้นำจะต้องมาจากชนชั้นแรงงานหรือว่าจะ เป็นปัญญาชนชั้นกลาง ถ้าหากขบวนการจะยืนยันทันทีในเรื่องนี้ ผู้นำส่วนใหญ่เช่นมุขมนตรี ลูทูลิ, โมเสส โคทาน, ดร.คาคู ก็จะไม่มีความเป็นไปได้เป็นผู้นำขบวนการ การปฏิวัตินั้นจะต้องมาจากชนทุกชั้น

เรื่องที่เรถกเถียงกันนั้นไม่ใช่ว่าจะเกี่ยวกับการเมืองทุกเรื่อง ประเด็นหนึ่งที่ก่อให้เกิดการถกเถียง กันมากคือเรื่องการขลิบอวัยวะเพศ พวกเราบางคนยืนยันว่าการขลิบอวัยวะเพศที่ปฏิบัติกันในหมู่ ชาวโกซาและเผ่าอื่นๆ นั้นไม่เพียงแต่จะเป็นการทำร้ายร่างกายโดยไม่จำเป็นเท่านั้น แต่ยังเป็น การกลับไปสู่ลัทธิเผ่าพันธุ์นิยมซึ่งเอเอ็นซีกำลังพยายามที่จะล้มล้างไป มันไม่ใช่ข้อโต้แย้งที่ไร้เหตุผล แต่ทัศนคติที่น่าสนใจมากกว่าซึ่งผมเห็นด้วยก็คือว่า การขลิบอวัยวะเพศเป็นพิธีกรรมทางวัฒนธรรม ซึ่งไม่เพียงแต่ดีต่อสุขภาพเท่านั้น แต่ยังมีผลทางจิตวิทยาที่สำคัญอีกด้วย มันเป็นพิธีที่ทำให้กลุ่มคน มีเอกลักษณ์ที่ชัดเจนขึ้นและเป็นการบ่มเพาะค่านิยมในทางบวก

การโต้เถียงเรื่องนี้ดำเนินไปเป็นเวลาหลายปี และคนจำนวนมากก็แสดงความเห็นด้วยกับ การขลิบอวัยวะเพศอย่างชัดเจน นักโทษคนหนึ่งซึ่งทำงานในโรงพยาบาลและเคยเป็นคนทำหน้าที่ ขลิบอวัยวะเพศมาก่อน ได้จัดพิธีขลิบอวัยวะเพศขึ้นลับๆ และนักโทษหนุ่มๆ ในส่วนของเราก็ถูก ขลิบอวัยวะเพศที่นั่น หลังจากการขลิบอวัยวะเพศ เราก็จะจัดงานเลี้ยงฉลองเล็กๆ โดยมีน้ำชาและ ขนมปังกรอบให้กับคนเหล่านั้น และพวกเขาจะเดินไปมาโดยมีผ้าห่มคลุมตัวอยู่วันหรือสองวัน ตามประเพณี

อีกหัวข้อหนึ่งที่เรากลับมาพูดคุยครั้งแล้วครั้งเล่า ก็คือประเด็นที่ว่ามีเสือโคร่งในแอฟริกาหรือไม่ บางคนแย้งว่าแม้ว่าจะสันนิษฐานกันอย่างแพร่หลายว่ามีเสือโคร่งในแอฟริกา แต่นั่นมันเป็น เพียงเพนิยายและเสือเหล่านั้นความจริงแล้วมาจากเอเชียและอนุทวีปอินเดีย ส่วนแอฟริกา นั้นมี เสือดาวอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ไม่มีเสือโคร่ง อีกฝ่ายหนึ่งแย้งว่าเสือโคร่งมีถิ่นกำเนิดในแอฟริกา และยังมีเหลืออยู่ในแอฟริกา บางคนอ้างว่าได้เห็นแมวที่มีพลังและสวยงามที่สุดนี้ด้วยตาตนเองใน ป่าของแอฟริกา

ผมยืนยันว่า แม้จะไม่มีเสือโคร่งให้เห็นในแอฟริกาในปัจจุบัน แต่ก็มีคำกอลาที่หมายถึง

เสือโคร่ง เป็นคำที่ต่างจากคำว่าเสือดาว และถ้าหากว่ามีคำนั้นในภาษาของเรา แปลว่าครั้งหนึ่งจะต้องมีเสือโคร่งในแอฟริกา มิฉะนั้น จะมีชื่อเรียกมันไว้ทำไม? ข้อโต้แย้งนี้วนเวียนอยู่อย่างนั้น ผมจำได้ว่าเมื่อหลายร้อยปีมาแล้วก็มีคำสันสกฤตสำหรับยานที่บินอยู่ในอากาศ นานก่อนที่จะมีการคิดค้นเครื่องบินขึ้นมาเสียอีก แต่นั่นไม่ได้หมายความว่ามีการบินอยู่แล้วในอินเดียยุคโบราณ

ซิฟูเลเล หรือคนเงียบขรึม เป็นชื่อที่เราเรียกผู้คุมซึ่งมีความอดทน พุดจาแฝวเบา ที่คอยดูแลพวกเราที่เหมือง เขาจะยืนอยู่ห่างจากเราเป็นประจำในขณะที่เราทำงาน และจะไม่สนใจว่าเราจะทำอะไร ตราบใดที่เราอยู่ในระเบียบ เขาไม่เคยว่ากล่าวเราเมื่อเห็นเรายื่นเท้าที่เจาะคุยก้น

เราก็ตอบได้ด้วยมิตรไมตรีเช่นกัน วันหนึ่งในปีค.ศ. 1966 เขาเข้ามาหาเราแล้วพูดว่า “ท่านสุภาพบุรุษทั้งหลาย ฝนได้ชะเส้นบนถนนไปหมดแล้ว เราต้องการปูนขาวยี่สิบกิโลกรัมในวันนี้ พวกคุณช่วยหน่อยได้ไหมครับ?” แม้ว่าตอนนั้นเราทำงานน้อยมาก แต่เขาเข้าหาเราเยี่ยงมนุษย์ ดังนั้น เราจึงตกลงที่จะช่วยเขา

ในฤดูใบไม้ผลิปีนั้น เราารู้สึกว่าเจ้าหน้าที่อ่อนลงมากทีเดียว เป็นการยืดหยุ่นของกฎกำปั้นเหล็กที่ใช้อยู่บนเกาะ ทำให้ความตึงเครียดระหว่างนักโทษและผู้คุมลดลง

แต่ความสงบนี้กินเวลาเพียงระยะสั้นๆ เท่านั้นเอง และจุดจบของมันมาถึงในเช้าวันหนึ่งในเดือนกันยายน เราเพิ่งจะวางที่เจาะและพลั่วลงที่หน้าเหมืองและกำลังเดินไปที่เพิงเพื่อกินอาหารกลางวัน ขณะที่นักโทษทั่วไปคนหนึ่งเดินถึงใส่อาหารเข้ามาทางเรา เขาก็กระซิบว่า “เวอร์เวิร์ด ตายแล้ว” เท่านั้นเอง ข่าวนั้นถูกบอกต่อกันไปอย่างรวดเร็วในหมู่พวกเรา เรามองหน้ากันอย่างไม่เชื่อและชำเลื่องมองพวกผู้คุม พวกเขาจะไม่รู้ว่ามีเรื่องสำคัญเกิดขึ้นแล้ว

เราไม่รู้นายกรัฐมนตรีตายอย่างไร ต่อมา เราได้ยินข่าวว่าเจ้าหน้าที่ส่งเอกสารของรัฐสภาซึ่งเป็นคนขาวที่ไม่มีใครรู้จักคนหนึ่งแทงเวอร์เวิร์ดจนตาย และเราไม่รู้ว่าเขามีแรงจูงใจอะไรที่ทำเช่นนั้น แม้ว่าเวอร์เวิร์ดจะคิดว่าชาวแอฟริกันนั้นต่ำกว่าสัตว์เสียอีก แต่การตายของเขาก็ไม่ได้ทำให้เรายินดี การลอบสังหารทางการเมืองไม่ใช่สิ่งที่ผมหรือเอเอ็นซีสนับสนุน มันเป็นวิธีการที่ป่าเถื่อนที่จะต่อสู้กับฝ่ายตรงข้าม

เวอร์เวิร์ดได้พิสูจน์ให้เห็นว่าเขาเป็นทั้งนักทฤษฎีด้วยและผู้ก่อตั้งคนสำคัญของการเหยียดผิว เขาเป็นคนจัดตั้งบันดูลสถานและการศึกษาแบบบันดูล ก่อนที่เขาจะตายไม่นาน เขาได้เป็นผู้นำของพวกชาตินิยมในการเลือกตั้งทั่วไปในปีค.ศ. 1966 ซึ่งพรรคที่นิยมการเหยียดผิวพรรคนี้ได้เสียงข้างมากเพิ่มขึ้นอีก โดยได้ 126 ที่นั่ง ขณะที่พรรคยูไนเต็ด (United Party) ได้เพียง 39 ที่นั่ง และพรรคก้าวหน้า (Progressive Party) ได้เพียงหนึ่งที่นั่ง

สิ่งที่มักจะเกิดขึ้นบนเกาะก็คือ เราได้รู้ข่าวการเมืองที่สำคัญๆ ก่อนบรรดาผู้คุมของเราเสมอ แต่ในวันรุ่งขึ้นนั้น เห็นได้ชัดว่าพวกผู้คุมก็รู้ข่าวนี้ เนื่องจากพวกเขาแสดงความโกรธเอากับเรา ความตึงเครียดที่หายไปเป็นเวลาหลายเดือนนั้น ก็กลับคืนมาอย่างเต็มที่ในทันใด เจ้าหน้าที่เริ่มการกวาดล้างนักโทษการเมืองราวกับว่าเราเป็นคนถือมิดที่แทงเวอร์เวิร์ดกระนั้น

เจ้าหน้าที่จินตนาการเอาเสมอว่าเรามีความเชื่อมโยงอย่างลึกๆ กับพลังที่ทรงอิทธิพลต่างๆ นานา ภายนอก การชุมนุมคืออย่างประสบความสำเร็จหลายครั้งขององค์กรประชาชนแอฟริกันตะวันตกเฉียงใต้ หรือสวาโป (the South West African People's Organization, SWAPO) ซึ่งเป็นพันธมิตรของเอเอ็นซี ต่อกองกำลังตำรวจแอฟริกาใต้ในนามิเบีย ทำให้พวกเขาประสาทเสีย ผมคิดว่าเราอาจจะรู้สึกได้รับการยกย่องเกินไปที่รัฐบาลคิดว่าความสามารถทางทหารที่เพิ่งเริ่มตั้งไข่ของเราจะถึงขั้นกำจัดประมุขของรัฐของพวกเขาได้สำเร็จ แต่ความสงสัยของพวกเขาได้แต่สะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกไม่มั่นคงของคนที่เคยและมีสายตาสั้น ซึ่งดำเนินว่าปัญหาของตนเกิดจากศัตรูที่ชื่อเอเอ็นซีแทนที่จะดำเนินว่ามาจากนโยบายที่ผิดพลาดของตนเอง

การลงโทษที่กระทำต่อพวกเรานั้นไม่เคยมีการประกาศออกมาเป็นนโยบายที่เป็นทางการ แต่เป็นการรื้อฟื้นบรรยากาศที่โหดเหี้ยมซึ่งเคยเป็นมาตอนที่เรามาถึงเกาะใหม่ๆ ผู้คุมคนที่เงียบเฉยถูกแทนที่ด้วยผู้คุมที่เคร่งครัดในระเบียบวินัยและดุร้าย เขาเชื่อว่าฟาน เรนสเบิร์ก เขาบินมาถึงเกาะตามคำสั่งภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงภายหลังการลอบสังหาร ชื่อเสียงของเขาเดินทางมาล่วงหน้าแล้วว่าเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักโทษว่าโหดร้าย

ฟาน เรนสเบิร์ก เป็นคนตัวใหญ่ รุ่มร่าม โหดร้าย เขาไม่พูดแต่จะตะโกน ในวันแรกที่เขามาปฏิบัติหน้าที่นั้น เราสังเกตเห็นว่าเขามีรอยสักที่ข้อมือเป็นรูปสัตว์ดุร้าย แต่เขาไม่จำเป็นต้องใช้สัญลักษณ์ที่ก้าวร้าวนี้เพื่อที่จะพิสูจน์ความดุร้ายของเขา งานของเขาก็คือการทำให้ชีวิตของพวกเราเศร้าหมองเท่าที่จะทำได้ และเขาก็พยายามที่จะไปสู่เป้าหมายนั้นด้วยความกระตือรือร้น

ในแต่ละวันตลอดสองสามเดือนถัดมา ฟาน เรนสเบิร์ก จะตั้งข้อหาพวกเราคนใดคนหนึ่งว่าไม่ปฏิบัติตามคำสั่งหรือแกล้งป่วย แต่ละเช้า เขาและผู้คุมคนอื่นๆ จะหารือกันว่าใครจะถูกตั้งข้อหาในบ่ายวันนั้น มันเป็นนโยบายข่มขู่อย่างเลื่องลือ และการตัดสินใจว่าใครจะถูกตั้งข้อหาในบ่ายวันนั้นจะไม่สนใจว่านักโทษคนนั้นจะได้ทำงานหนักขนาดไหนแล้วในวันนั้น ขณะที่เรากำลังลากเท้ากลับห้องขังของเรานั้น ฟาน เรนสเบิร์กจะอ่านจากบัญชีรายชื่อว่า “แมนเดลา (หรือชีซูลู หรือคราฟาดา) ผมต้องการพบคุณเดี๋ยวนี้ต่อหน้าหัวหน้าเรือนจำ

ศาลบริหารของเกาะเริ่มทำงานนอกเวลา เพื่อเป็นการตอบโต้ เราจึงจัดตั้งคณะกรรมการกฎหมายของเราเองขึ้นมาประกอบไปด้วย ตัวผม, ฟิเคเล แบม และแม็ค มหาราช แม็คเรียนกฎหมายและเข้าขอในการทำให้เจ้าหน้าที่ต้องตกเป็นฝ่ายรับ ฟิคส์ กำลังเรียนปริญญาทางกฎหมาย เป็นคนที่รอบคอบ และมีความรู้ดี ต่อมาเขาได้เป็นหัวหน้าของคณะกรรมการนักโทษในส่วนของเรา งานของคณะกรรมการกฎหมายของเราก็คือให้คำแนะนำแก่สหราชอาณาจักรว่า จะปฏิบัติตนอย่างไรในศาลปกครองของเกาะ

ฟาน เรนสเบิร์ก ไม่ใช่คนเกลียดฉลาด และขณะที่เขาสามารถเป็นเจ้านายเราที่เหมือง เรา กลับชนะเขาด้วยปัญญาในศาล ยุทธศาสตร์ของเราคือไม่ได้โต้เถียงกับเขาในสนาม แต่ได้ขู่ว่าหา

ในศาลซึ่งเรามีโอกาสที่จะทำคดีของเราต่อหน้าบรรดาเจ้าหน้าที่ที่มีสติปัญญามากกว่าเล็กน้อย ในศาลปกครองนั้น ข้อกล่าวหาจะถูกอ่านโดยผู้พิพากษาที่ทำหน้าที่เป็นประธาน เขาจะพูดว่า “แกลังป่วยที่เหมือง” ขณะที่ฟาน เรนสเบิร์กจะมีท่าทางสบายใจ หลังจากที่ย่านข้อกล่าวหาจบแล้ว ผมจะแนะนำเพื่อนร่วมงานของผมให้ทำอย่างหนึ่งและอย่างเดียวเท่านั้นเสมอ นั่นคือให้ถามศาลว่า “ขอทราบรายละเอียดที่ชัดเจน” นี่เป็นสิทธิของเราในฐานะที่เป็นจำเลย และแม้ว่าคำร้องขอดังกล่าวจะเกิดขึ้นจนเป็นปกติแล้ว ฟาน เรนสเบิร์กก็จะตะกุกตะกักเกือบจะทุกครั้งไป จากนั้น ศาลจะต้องทำการพิจารณาขณะที่ฟาน เรนสเบิร์กออกไปรวบรวม “รายละเอียดที่ชัดเจน”

* * *

ฟาน เรนสเบิร์ก เป็นคนที่อาฆาตทั้งในเรื่องใหญ่และเรื่องเล็กน้อย เมื่ออาหารกลางวันของเรามาถึงที่เหมืองและเราจะนั่งลงกินอาหาร ซึ่งตอนนี้เรามีโต๊ะไม้เรียบๆ อยู่ตัวหนึ่ง ฟาน เรนสเบิร์กจะเลือกเวลานั้นเท่านั้นที่จะถ่ายปัสสาวะถัดจากอาหารของเรา ผมคิดว่าเราควรจะรู้สึกเป็นพระคุณที่เขาไม่ปัสสาวะเข้ามาในอาหารของเราโดยตรง แต่เราก็ทำการประท้วงการปฏิบัติดังกล่าวอยู่ดี

วิธีหนึ่งในบรรดาไม่กี่วิธีที่นักโทษสามารถจะแก้แค้นผู้คุมได้ก็โดยผ่านทางอารมณ์ขัน และฟาน เรนสเบิร์กตกเป็นเป้าของเรื่องตลกของเราหลายเรื่อง ในหมู่พวกเราเอง เราเรียกเขาว่า “กระเป๋าดินทาง” กล่องอาหารกลางวันของพวกผู้คุมนั้น เรียกกันว่า “กระเป๋าดินทาง” และปกติแล้วผู้คุมคนหนึ่งจะกำหนดตัวนักโทษคนหนึ่งซึ่งเขาชื่นชอบให้ถือ “กระเป๋าดินทาง” ของเขา แล้วก็ให้แขนวิชครึ่งหนึ่งเป็นรางวัล แต่เราปฏิเสธที่จะถือ “กระเป๋าดินทาง” ของฟาน เรนสเบิร์กเสมอ และนั่นคือที่มาของชื่อเล่นนั้น มันเป็นเรื่องที่น่าละอายสำหรับผู้คุมที่จะถือกล่องอาหารกลางวันของตนเอง

วันหนึ่ง วิลตัน อิมควาย พูดถึง “กระเป๋าดินทาง” ให้ฟาน เรนสเบิร์ก ได้ยินโดยไม่ตั้งใจว่า “ใครถือกระเป๋าดินทาง?” ฟาน เรนสเบิร์กตะโกนเสียงดัง วิลตันนิ่งชั่วขณะหนึ่งแล้วก็โผล่ออกมาว่า “คุณนั่นแหละ!”

“ทำไมคุณจึงเรียกผมว่ากระเป๋าดินทาง?” ฟาน เรนสเบิร์กถาม วินตันนิ่ง “บอกมาน่า” ฟาน เรนสเบิร์กพูด “เพราะว่าคุณถือ ‘กระเป๋าดินทาง’ ของคุณเอง” วิลตันพูดอย่างลั่นเล “นักโทษทั่วไปจะถือ ‘กระเป๋าดินทาง’ ของผู้คุมของพวกเขา แต่เราจะไม่ถือให้คุณ เราเลยเรียกคุณว่ากระเป๋าดินทาง”

ฟาน เรนสเบิร์กใคร่ครวญคำตอบอยู่ชั่วขณะและแทนที่จะโกรธเขากลับประกาศว่า “ผมไม่ได้ชื่อกระเป๋าดินทาง ผมชื่อคิค เน็ค” มีความเงียบชั่วขณะหนึ่ง และแล้วพวกเราทั้งหมดก็ระเบิดเสียงหัวเราะออกมา ในภาษาแอฟริกันสำเนียงนั้น “คิค เน็ค” มีความหมายตามตัวอักษรว่า “คอหนา” ใช้

สำหรับคนที่หัวรั้นและไม่ยอมแพ้ ผมคิดว่า “*กระเป๋าดินทาง*” คงจะหนามากจนไม่รู้ว่าเขากำลังถูกเหยียดหยามอยู่

วันหนึ่งที่เหมือน เรากลับมาถกเถียงกันอีก ว่าเสือโคร่งเป็นสัตว์พื้นเมืองของแอฟริกาหรือไม่ เราไม่สามารถจะพูดคุยได้อย่างเสรีเหมือนแต่ก่อนในช่วงที่ฟาน เรนสเบิร์ก ปฏิบัติหน้าที่ แต่กระนั้นเราก็สามารถจะพูดคุยในขณะทำงานได้

ผู้ที่โต้แย้งหลักว่าเสือโคร่งไม่ใช่สัตว์พื้นเมืองของแอฟริกาชื่อแอนดรู มาซอนโด ผู้นำเอเอ็นซีจากเคปทาวน์ซึ่งเคยเป็นอาจารย์สอนที่ฟอร์ท แฮร์ ด้วย เขาเป็นคนที่อารมณ์เปลี่ยนแปลงง่าย และเป็นคนที่ยื่นหยัดหัวชนฝาเกี่ยวกับความคิดที่ว่าไม่เคยมีการพบเสือโคร่งในแอฟริมาก่อน การถกเถียงกลับไปกลับมา และคนเหล่านี้ก็วางที่เจาะและปลั่งลงระหว่างการถกเถียงอย่างรุนแรง ซึ่งทำให้พวกผู้คุมสังเกตเห็นและพวกเขาคะโกนให้เรากลับไปทำงานตามเดิม แต่เราคิดค้นเรื่องเสือจนกระทั่งไม่สนใจพวกเขา ผู้คุมระดับต่างๆ สองสามคนสั่งให้เรากลับไปทำงานแต่เราไม่สนใจ ในที่สุด*กระเป๋าดินทาง*ก็เดินอาดๆ เข้ามาแล้วตะโกนเป็นภาษาอังกฤษซึ่งเป็นภาษาที่เขาไม่สันหัดว่า “พวกคุณคุยมากไป แต่ทำงานเล็กน้อยไป!”

คนเหล่านั้นไม่ได้หยิบเครื่องมือของเขาขึ้นมาเนื่องจากพวกเขาก็มัวหลงหัวเราะ ความผิดพลาดทางไวยากรณ์ของ*กระเป๋าดินทาง*สร้างความขบขันอย่างยิ่งให้กับทุกคน แต่*กระเป๋าดินทาง*ไม่รู้สึกขบขันเอาเสียเลย เขาแจ้งเรื่องไปยังพลเอก เคลเลอร์แมน ผู้บัญชาการในทันที

เคลเลอร์แมนเดินทางมาถึงที่เกิดเหตุสองสามนาที่ต่อมา และพบว่าเราอยู่ในสภาพเหมือนกับที่เป็นมาก่อนหน้านั้น เขาค่อนข้างเป็นคนใหม่ที่เกาะแห่งนี้ และตั้งใจที่จะจัดการทุกอย่างให้ถูกต้อง ผู้คุมคนหนึ่งรายงานต่อเคลเลอร์แมนว่าแอนดรู มาซอนโดกับผมไม่ทำงาน และเราถูกตั้งข้อหาเถียงงานและไม่ปฏิบัติตามคำสั่ง ภายใต้อำนาจของเคลเลอร์แมน เราจึงถูกใส่กุญแจมือแล้วพาตัวไปขังเดี่ยว

จากจุดนั้นเอง *กระเป๋าดินทาง*จะไม่ชอบหน้าผมเป็นพิเศษ วันหนึ่ง ขณะที่เขากำลังควบคุมการทำงานของเราอยู่ ผมกำลังทำงานอยู่ถัดจากฟิเคเล แบบตามลำพังที่อีกด้านหนึ่งของเหมืองซึ่งอยู่ห่างไกล เราทำงานกันอย่างแข็งขัน แต่เนื่องจากขณะนั้นเราทั้งคู่ต่างกำลังเรียนกฎหมาย เราจึงพูดคุยกันถึงสิ่งที่เราอ่านมาเมื่อคืนก่อน พอสิ้นวัน ฟาน เรนสเบิร์กก็ยื่นตรงหน้าเราและพูดว่า “ฟิเคเล แบบและเนลสัน แมนเดลา ผมต้องการพบคุณต่อหน้าหัวหน้าเรือนจำ”

เราถูกพาตัวไปอยู่ตรงหน้าร้อยโทซึ่งเป็นหัวหน้าเรือนจำ และฟาน เรนสเบิร์กก็ประกาศว่า “สองคนนี้ไม่ทำงานตลอดทั้งวัน ผมตั้งข้อหาพวกเขาว่าขัดขืนคำสั่ง” ร้อยโทผู้นั้นถามว่าเรามีอะไรจะพูดหรือไม่ ผมบอกว่า “ผู้หมวดครับ เราขอโต้แย้งข้อกล่าวหาครับ เราทำงาน และความจริงแล้วเรามีหลักฐานว่าเราทำงาน และมันสำคัญต่อการแก้คดีของเรา” ร้อยโทผู้นั้นพูดอย่างเหยียดหยันว่า

“พวกคุณทุกคนทำงานอยู่ในบริเวณเดียวกัน เป็นไปได้อย่างไรที่จะมีหลักฐานว่าเป็นงานของนาย?” ผมอธิบายว่าฟิสิกส์กับผมทำงานอยู่แยกจากคนอื่น ๆ และเราสามารถจะแสดงให้เห็นได้ว่าเราทำงานมากแค่ไหน *กระเป๋าดินทาง* ยืนยันอย่างไรได้ง่ายๆว่าเราสองคนทำงานแยกจากคนอื่น ๆ และสิบเอ็ดผู้คนที่ตกลงที่จะไปดูสถานที่ เราจึงขับรถกลับไปทีเหมือง

เมื่อไปถึงที่นั่นฟิสิกส์กับผมก็เดินไปยังบริเวณที่เราทำงานกัน ผมชี้ให้ดูกองหินและปูนขาวกองโตที่เราถมขึ้นและพูดว่า “นั่นไงครับ นั่นคืองานที่เราทำกันวันนี้” *กระเป๋าดินทาง* ไม่สนใจที่จะตรวจสอบงานของเราและตอนนี้เขาร้องเสียงหลงเมื่อเห็นปริมาณของมัน “ไม่จริง” เขาพูดกับผู้หมวด “นั่นเป็นผลงานของทั้งสัปดาห์” ผู้หมวดสงสัย เขาจึงบอกกับ*กระเป๋าดินทาง*ว่า “เอาละถ้าอย่างนั้น ให้ผมดูกองเล็กๆ ที่แมนเดลาทำแบบทำวันนี้” *กระเป๋าดินทาง* ไม่ตอบ และผู้หมวดก็ทำสิ่งที่ผมไม่ค่อยได้เห็นเจ้าหน้าที่ระดับสูงกว่าทำ นั่นคือเขาวางกล่าวถูกลูกน้องต่อหน้านักโทษ “คุณโกหก” เขาพูด แล้วก็ยุติคดีที่เกิดขึ้นเอง

เช้าวันหนึ่งตอนต้นปีค.ศ. 1967 ในระหว่างที่*กระเป๋าดินทาง* กำลังปฏิบัติหน้าที่อยู่นั้น เรากำลังเตรียมตัวเพื่อเดินไปที่เหมือง *กระเป๋าดินทาง* ก็เข้ามาบอกเราว่ามีคำสั่งลงมาจากพันเอกเคลเลอร์แมนห้ามเราพูดคุย ไม่เพียงแต่ห้ามพูดคุยในระหว่างเดินทางไปยังเหมืองเท่านั้น แต่ยังห้ามพูดคุยที่เหมืองอีกด้วย “นับแต่บัดนี้ไป เงียบ!” เขาตะโกน

คำสั่งนี้สร้างความตกใจและขัดใจอย่างยิ่ง การพูดคุยและถกเถียงกันเป็นสิ่งเดียวที่ทำให้การทำงานที่เหมืองเป็นสิ่งที่ทนได้ แน่นอนว่าเราไม่สามารถจะถกกันถึงปัญหานี้ในระหว่างทางไปเหมืองได้เพราะเราถูกสั่งไม่ให้พูด แต่ในช่วงพักกินอาหารกลางวันของเราผู้นำเอเอ็นซีและหัวหน้ากลุ่มการเมืองอื่นๆ จัดการพบกันอย่างลับๆ เพื่อวางแผน

ขณะที่เรากำลังวางแผนการของเราอยู่นั้น พันเอกเคลเลอร์แมนเองก็ปรากฏตัวขึ้นและเดินเข้ามาในเพิงของเรา นี่เป็นสิ่งที่ไม่ปกติอย่างยิ่ง เราไม่เคยมีคนระดับสูงขนาดนั้นมาเยี่ยมที่เพิงอันต่ำต้อยของเรามาก่อน เขากระแอมด้วยความกระดาก แล้วประกาศว่าคำสั่งของเขาเป็นความผิดพลาด และเราสามารถจะกลับมาพูดคุยกันที่เหมืองได้อีกตราบใดที่เราคุยกันเงียบๆ จากนั้นเขาก็บอกให้เรากินอาหารกันต่อไป แล้วก็หันหลังกลับเดินจากไป เรายินดีที่คำสั่งดังกล่าวถูกยกเลิก แต่ก็สงสัยกันว่าทำไม

ตลอดวันที่เหลืออยู่ เราไม่ได้ถูกบังคับให้ทำงานหนักมากนัก *กระเป๋าดินทาง* พยายามอย่างที่สุดที่จะเป็นมิตร และบอกว่าเพื่อแสดงออกถึงเจตนาที่ดี เขาตัดสินใจที่จะถอนข้อกล่าวหาเราที่รอการพิจารณาอยู่ทั้งหมด

บ่ายวันนั้น ผมก็พบว่าห้องขังของผมถูกย้ายจากหมายเลขสี่ซึ่งอยู่ใกล้กับทางเข้าสู่ทางเดินไปยังห้องขังหมายเลขสิบแปดซึ่งอยู่ด้านหลัง ข้าวของทั้งหมดของผมถูกโยนกองไว้ในห้องขังใหม่เหมือนเช่นเคย ไม่มีคำอธิบายใดๆ

เราเดากันว่าเรากำลังจะมีแขกมาเยี่ยม และผมถูกย้ายเนื่องจากเจ้าหน้าที่ไม่ต้องการให้ผมเป็นคนแรกในหมู่นักโทษที่จะพูดกับใครก็ตามที่กำลังจะมา ถ้าหากนักโทษแต่ละคนพูดถึงข้อร้องเรียนของตน เจ้าหน้าที่ที่สามารถจะตะโกนว่า “หมดเวลา” ก่อนที่ผู้มาเยือนจะถึงห้องขังหมายเลขสิบแปด เราตกลงกันว่าเพื่อประโยชน์ของความเป็นเอกภาพ นักโทษแต่ละคนตลอดทางเดินจะบอกกับผู้มาเยือนว่าทุกคนมีข้อร้องเรียนของตนเอง แต่ผู้ต้องหาในห้องขังหมายเลขสิบแปดจะพูดแทนทุกคน

เช้าวันรุ่งขึ้น หลังอาหารเช้า เราก็ได้รับแจ้งจาก *กระเป๋าดินทาง* ว่าเราจะไม่ไปที่เหมือง จากนั้นพันเอก เคลเลอร์แมนก็ปรากฏตัวขึ้น แล้วบอกว่ามิสซิส เฮเลน ชุสแมน สมาชิกคนเดียวของพรรคก้าวหน้าซึ่งเป็นพรรคการเมืองแนวเสรีนิยมและเป็นเสียงเดียวในสภาที่คัดค้านพหุชาตินิยมอย่างแท้จริง จะเดินทางมาถึงในไม่ช้า ไม่ถึงสิบห้านาที มิสซิส ชุสแมน ซึ่งสูงห้าฟุตสองนิ้วก็เดินผ่านประตูเข้ามาที่ระเบียงของเรา ติดตามมาด้วยพลเอกสติน อธิบดีกรมราชทัณฑ์ ขณะที่เธอได้รับการแนะนำกับนักโทษแต่ละคนนั้น เธอก็ถามว่าเรามีอะไรจะร้องเรียนหรือไม่ แต่ละคนตอบเหมือนกันว่า “ผมมีข้อร้องเรียนมากมาย แต่โฆษกของเราคือมร. เนลสัน แมนเดลา ซึ่งอยู่ที่ปลายสุดของระเบียง” พลเอก สติน สะดุ้งแต่ในไม่ช้ามิสซิส ชุสแมนก็มาถึงห้องขังของผม เธอจับมือกับผมอย่างมั่นคงและแนะนำตัวเองอย่างมีไมตรี

สมาชิกรัฐสภานั้นไม่เหมือนกับผู้พิพากษาหรือผู้พิพากษาท้องถิ่นที่จะได้รับอนุญาตให้มาเยือนจำโดยอัตโนมัติ แต่สมาชิกรัฐสภาจะต้องขออนุญาตที่จะมาเยี่ยมเรือนจำ มิสซิส ชุสแมน เป็นหนึ่งในบรรดาสมาชิกรัฐสภาไม่กี่คนที่สนใจในชะตากรรมของนักโทษการเมือง มีการเผยแพร่เรื่องราวมากมายเกี่ยวกับเกาะร็อบเบน และมิสซิส ชุสแมนได้มาเพื่อตรวจสอบด้วยตัวเอง

เนื่องจากนี่เป็นการเยือนเกาะร็อบเบนเป็นครั้งแรกของมิสซิส ชุสแมน ผมจึงพยายามที่จะทำให้เธอผ่อนคลาย แต่เธอมีความเชื่อมั่นอย่างมากและไม่สนใจกับสิ่งรอบตัวเลย เธอเสนอว่าเราควรเข้าเรื่องทันที พลเอกสตินและเจ้าหน้าที่บัญชาการทั้งหลายยืนอยู่ข้างๆ เธอ แต่ผมก็ไม่ได้สงบปากสงบคำ ผมบอกเธอว่าพวกเราปรารถนาที่จะได้รับอาหารที่ดีขึ้นและมีความเท่าเทียมกัน และมีเสื้อผ้าดีขึ้น ผมพูดถึงความจำเป็นที่จะต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับเรียนหนังสือ พูดถึงการขาดสิทธิที่จะได้รับข้อมูลเช่นหนังสือพิมพ์และอื่นๆ อีกหลายอย่าง ผมบอกกับเธอถึงความโหดร้ายของผู้คุม และพูดถึงฟาน เรนสเบิร์กโดยเฉพาะ ผมชี้ว่าเขามีรอยสักรูปสวัสดิกะอยู่ที่ข้อมือ เฮเลนตอบได้เหมือนกับนักกฎหมาย “เอ้อ มร.แมนเดลา เราจะต้องไม่ด่วนสรุปเพราะเราไม่รู้ว่ามันมีมาตั้งแต่เมื่อไหร่ เช่น บางทีพ่อแม่ของเขาอาจจะให้ใครสักให้เขาก็ได้ ใช่มั้ยคะ?” ผมบอกกับเธอว่านั่นไม่ใช่ประเด็นที่ผมต้องการจะพูดถึง

ปกติแล้วผมจะไม่ร้องเรียนเกี่ยวกับผู้คุมเป็นรายบุคคล เราได้เรียนรู้ในคุกว่าเป็นการดีกว่าที่จะต่อสู้เพื่อหลักการทั่วไป แทนที่จะเป็นกรณีรายบุคคล ไม่ว่าผู้คุมจะไร้ความปรานีขนาดไหน แต่

เขาก็ปฏิบัติตามนโยบายของเรื่อนจำ แต่ฟาน เรนสเบิร์กนั้นเป็นข้อยกเว้น และเราเชื่อว่าถ้าหากเขาไปจากที่นี่ได้ มันจะก่อให้เกิดความแตกต่างอย่างมากกับพวกเราทุกคน

มิตซึส ชุสแมนฟังอย่างตั้งใจ จดบันทึกสิ่งที่ผมพูดลงในสมุดโน้ตและสัญญาว่าจะนำเรื่องเหล่านี้ไปเสนอต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม จากนั้นเธอก็เข้าไปตรวจในห้องขังของพวกเรา และก็พูดคุยกับคนอื่นๆ บางคนก็เล็กน้อย มันเป็นเรื่องประหลาดและเป็นภาพที่น่ายัยดีที่เห็นผู้หญิงที่กล้าหาญคนนี้เพ่งมองเข้าไปในห้องขังของเรา และเดินตรวจตราไปรอบๆ ลานของเรา เธอเป็นผู้หญิงคนแรกและคนเดียวที่ให้เกียรติมาเยี่ยมห้องขังของเรา

ฟาน เรนสเบิร์ก กระทบกระวายเป็นมากขึ้นทุกขณะในระหว่างการเยือนของมิตซึสชุสแมน แคธิบอกว่าขณะที่มิตซึส ชุสแมนกับผมกำลังคุยกันอยู่นั้น ฟาน เรนสเบิร์กขอโทษต่อการกระทำในอดีตทั้งหมดของเขา แต่ความสำนึกผิดของเขาไม่ได้อยู่ยาวนาน เนื่องจากในวันรุ่งขึ้นเขาก็แจ้งกับพวกเราว่าเขากำลังรื้อฟื้นข้อกล่าวหาทั้งหมดต่อพวกเราขึ้นมาใหม่ ต่อมาเราได้รู้ว่ามิตซึส ชุสแมนได้นำเรื่องของเราเข้าสู่รัฐสภา และภายในสองสามสัปดาห์หลังจากการเยือนของเธอ กระเป๋าเดินทาง ก็ถูกย้ายออกไปจากเกาะ

ผมไม่เคยคิดว่าการต่อสู้จะใช้เวลานานๆหรือเป็นเรื่องง่าย ช่วงสองสามปีแรกบนเกาะนั้นเป็นเวลาที่ยากลำบาก ทั้งสำหรับองค์กรซึ่งอยู่ภายนอกและสำหรับเราที่อยู่ในคุก หลังจากเหตุการณ์ที่โรไวเนียแล้ว กลไกได้คืนส่วนใหญ่ได้ถูกทำลายไป โครงสร้างของเราถูกค้นพบและถูกถอนรากถอนโคน คนที่ไม่ถูกจับกุมก็ตะเกียกตะกายหนีศัตรู ความจริงแล้วผู้นำของเอเอ็นซีทุกคนถ้าไม่ติดคุกก็ลี้ภัยอยู่ในต่างประเทศ

หลังจากเหตุการณ์โรไวเนียแล้ว คณะผู้แทนภายนอกของเอเอ็นซีซึ่งเคยเพียงได้รับผิดชอบในเรื่องระดมทุน ด้านการทูตและจัดทำโครงการฝึกอบรมทางทหาร กลับต้องควบคุมดูแลองค์กรทั้งหมด คณะผู้แทนภายนอกดังกล่าวไม่เพียงแต่จะต้องจัดตั้งองค์กรลี้ภัยในต่างประเทศขึ้นมาเท่านั้น แต่ยังต้องทำภารกิจที่น่าสยดสยอง คือพยายามฟื้นฟูเอเอ็นซีได้คืนขึ้นมาในแอฟริกาได้ด้วย

รัฐมีความเข้มแข็งมากขึ้น ตำรวจมีอำนาจมากขึ้น วิธีการของพวกเขาป่าเถื่อนมากขึ้น กลวิธีของพวกเขาซับซ้อนมากขึ้น กองกำลังป้องกันแอฟริกาได้ขยายออกไปมากขึ้น เศรษฐกิจมีเสถียรภาพและการเลือกตั้งของชนขาวไม่ประสบปัญหา รัฐบาลแอฟริกาได้มีพันธมิตรที่มีทรงอิทธิพลที่สหราชอาณาจักรและสหรัฐ ซึ่งต้องการที่จะรักษาสถานะเดิมไว้

แต่ในที่อื่นๆ นั้นการต่อสู้กับลัทธิจักรวรรดินิยมกำลังเดินหน้าต่อไป ตั้งแต่กลางถึงปลายทศวรรษที่ 1960 มีการต่อสู้โดยใช้อาวุธเกิดขึ้นทั่วแอฟริกาใต้ ในนามิเบีย (ตอนนั้นยังเป็นแอฟริกาตะวันตกเฉียงใต้) สวาโป (SWAPO) กำลังรุกครั้งแรกเข้าสู่คาปรีวี สตรีป ในโมซัมบิกและแองโกลา ขบวนการกองโจรกำลังเติบโตและขยายตัวออกไป ในซิมบับเว (ตอนนั้นยังเป็นโรดีเซีย) การสู้รบต่อต้านการปกครองของชนกลุ่มน้อยผิวขาวกำลังคืบหน้า รัฐบาลผิวขาวของเอียน สมิท ได้รับการคุ้มครองจากกองกำลังป้องกันแอฟริกาใต้ และเอเอ็นซีมองว่าการสู้รบในซิมบับเวเป็นส่วนขยายของการสู้รบของเราในแอฟริกาใต้ ในปีค.ศ. 1967 เราได้รู้ว่าเอเอ็นซีได้เป็นพันธมิตรกับสหภาพประชาชนแอฟริกันแห่งซิมบับเว หรือซาปู (Zimbabwe African People's Union, ZAPU) ซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยโจชัว อิน โคโม

ในปีนั้นเอง ทหารเอ็มเคกลุ่มหนึ่งซึ่งได้รับการฝึกอบรมในแทนซาเนียและแซมเบียได้ข้ามแม่น้ำแซมเบซีเข้าไปในโรดีเซีย ตั้งใจที่จะเดินทางกลับบ้าน ทหารเอ็มเคกลุ่มแรกนี้ได้รับชื่อคริสเตียนว่าหน่วยลูทูลี พวกเขาเป็นหัวหอกของการต่อสู้ด้วยอาวุธ ในเดือนสิงหาคม ขณะที่หน่วยลูทูลีซึ่งถูกประกบมาด้วยกองทหารซาปูเคลื่อนตัวลงไปได้ พวกเขาก็ถูกกองทัพโรดีเซียพบสองสามสัปดาห์ต่อมา การสู้รบอย่างดุเดือดก็เกิดขึ้นและทั้งสองฝ่ายได้รับความเสียหายอย่างหนัก ในที่สุดกองกำลังของเราก็พ่ายแพ้แก่กองกำลังของโรดีเซียที่มีจำนวนมากกว่ามาก บางคนถูกจับและคนอื่นๆ ได้ล่องเรือเข้าไปในเบชวานาแลนด์ ซึ่งต่อมากลายเป็นบอสวานาที่เป็นเอกราช ประมาณต้นปีค.ศ. 1968 หน่วยของเอเอ็นซีอีกหน่วยหนึ่งซึ่งใหญ่กว่าเดิมได้เข้าไปในโรดีเซีย และต่อสู้ไม่

เพียงแต่กับกองทหารโรดิเซียเท่านั้น แต่ยังต่อสู้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจแอฟริกาใต้ซึ่งถูกส่งไปประจำการในโรดิเซียด้วย

เราได้ยินเรื่องนี้จากข่าวลือหลายเดือนหลังจากเกิดเหตุการณ์ แต่ไม่รู้เรื่องโดยละเอียดจนกระทั่งมีบางคนที่ต่อสู้ในครั้งนั้นถูกจับมาขังรวมกับพวกเรา แม้ว่ากองกำลังของเราจะไม่ได้รับชัยชนะ แต่เราก็เฉลิมฉลองอย่างเงียบๆ กับความจริงที่ว่า ทหารเอ็มเคของเราได้เข้าสู่รบกับศัตรูด้วยความตั้งใจของพวกเขาเอง มันเป็นก้าวกระโดดสำหรับการต่อสู้ ผู้พิพากษา พันซา ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้บัญชาการของหน่วยลูทูลีต่อมาได้ถูกขังรวมกับเรา สรุปสถานการณ์ให้เราฟังเกี่ยวกับการฝึกทหารของหน่วย การให้การศึกษาทางการเมือง และความกล้าหาญในสนามรบ ในฐานะอดีตผู้บัญชาการของเอ็มเค ผมมีความภาคภูมิใจในทหารของเราอย่างที่สุด

ก่อนที่เราจะได้รับข่าวเกี่ยวกับการสู้รบของทหารเอ็มเคในต่างประเทศนั้น เราได้ข่าวเกี่ยวกับการตายของมุขมนตรีลูทูลี ที่บ้านของท่านในแอฟริกาใต้ในเดือนกรกฎาคมปีค.ศ. 1967 สถานการณ์นั้นแปลกมาก ท่านถูกรถไฟชนในบริเวณที่ใกล้กับฟาร์มของท่านซึ่งท่านไปเดินเล่นอยู่บ่อยๆ ผมได้รับอนุญาตให้เขียนจดหมายฉบับหนึ่งถึงภรรยาหม้ายของท่าน การตายของลูทูลีก่อให้เกิดสัญญาณแห่งอำนาจขึ้นอย่างใหญ่หลวงในองค์กร ท่านมุขมนตรีได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ เป็นบุคคลที่โดดเด่นและเป็นที่รู้จักกันดีในต่างประเทศ ท่านได้รับความเคารพทั้งจากคนผิวขาวและผิวดำ ด้วยเหตุผลเหล่านี้ ทำให้ท่านเป็นบุคคลที่ไม่สามารถทดแทนได้ แต่กระนั้น การที่โอลิเวอร์ ทัมโบ เข้ามารักษากฎบัตรประธานขององค์กร ก็ทำให้องค์กรสามารถค้นพบคนที่สามารถเดินตามรอยเท้าของท่านมุขมนตรีได้ โอลิเวอร์เป็นคนที่พูดจาฉะฉาน แม้ว่าจะไม่มีสีสัน เป็นคนที่มีความเชื่อมั่นแต่ก็อ่อนน้อมถ่อมตน ซึ่งเหมือนกับลูทูลี เขาเป็นภาพสะท้อนภายิตของลูทูลีที่ว่า “จงกล้าหาญเมื่อตกอยู่ในอันตราย”

เราจัดให้มีพิธีเล็กๆ เพื่อรำลึกถึงท่านมุขมนตรีในส่วนบี และอนุญาตให้ทุกคนที่ต้องการจะพูดอะไรสามารถพูดได้ มันเป็นพิธีการที่เงียบเชียบและเต็มไปด้วยความเคารพ ยกเว้นเพียงอย่างเดียว เนวิลล์ อเล็กซานเดอร์ แห่งขบวนการเอกภาพของชนที่ไม่ใช่ชาวยุโรปได้ลุกขึ้นพูด เห็นได้ชัดว่าเขาไปในพิธีไม่ใช่เพื่อสรรเสริญท่านมุขมนตรีแต่มาฟังท่านให้จมด็น เนวิลล์ไม่ได้มีความเสียใจกับการตายของท่านแม้แต่หนึ่งยูนิต เขากล่าวหาว่าลูทูลีเป็นสมุนรับใช้คนขาวด้วยเหตุผลหลักคือว่าท่านยอมรับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ

นอกจากการตัดสินใจที่ผิดๆ แล้ว คำกล่าวของเนวิลล์ทั้งหมดล้วนขัดกับบรรยากาศของความร่วมมือระหว่างองค์กรต่างๆ ที่เราพยายามจะก่อให้เกิดขึ้นบนเกาะแห่งนี้ นับตั้งแต่วันที่ที่ผมเดินทางมาถึงที่นี่ ผมถือเป็นภารกิจของผมที่จะแสวงหาจุดร่วมบางอย่างกับคู่แข่งของเราในการต่อสู้ ผมมองว่าเกาะร็อบเบนเป็นโอกาสที่จะจัดความแตกต่างอันยาวนานและบ่อยครั้งขมขื่น ระหว่างฟิเอซี

กับเอเอ็นซี ถ้าหากว่าเราสามารถฝึกกำลังสององค์กรนี้ได้บนเกาะแห่งนี้ มันก็สามารถจะนำไปสู่การฝึกกำลังกันขององค์กรทั้งสองในการต่อสู้เพื่อเสรีภาพโดยภาพรวม

กระนั้นก็ตาม นับตั้งแต่เริ่มแรก ความสัมพันธ์กับพีเอชนั้นเป็นในเชิงแข่งขันมากกว่าที่จะร่วมมือ มีคนพีเอชบางคนอยู่แล้วบนเกาะ และมองว่าการมาของเราเป็นการกีดกันเข้ารุกล้ำอาณาจักรของพวกเขา เราได้ยินจากคนของเราบางคนว่านักโทษพีเอชที่อาวุโสที่สุดหลายคนแสดงความเสียใจที่เราไม่ได้ถูกแขวนคอ

ในปีค.ศ. 1962 เมื่อผมมาอยู่ที่เกาะแห่งนี้เป็นครั้งแรกนั้น พีเอชมีจำนวนมากกว่าเอเอ็นซีมาก ในปีค.ศ. 1967 ตัวเลขกลับตาลปัตร กระนั้น ดูเหมือนจะยังทำให้พีเอชยึดมั่นในแนวทางของตนเหนียวแน่นขึ้น พวกเขาต่อต้านพวกคอมมิวนิสต์และพวกอินเดียอย่างปราศจากความละอาย ในช่วงปีแรกๆ นั้น ผมได้พูดคุยกับ เซฟ โมโทเป็ง ซึ่งเคยอยู่ในคณะกรรมการบริหารระดับประเทศของพีเอช เซฟแย้งว่าพีเอชมีแนวทางที่รุนแรงมากกว่าเอเอ็นซี และว่าในคุณนั้นเอเอ็นซีควรจะเดินตามการนำของพีเอช พวกพีเอชถือว่าการเจรจากับเจ้าหน้าที่เป็นการทรยศ แต่นั่นไม่ได้หยุดยั้งพวกเขาที่จะรับผลประโยชน์อันเป็นผลจากการเจรจาเหล่านั้น ในปีค.ศ. 1967 ผมได้พูดคุยกับเซลปี อินเกินดาเนในประเด็นของการรวมตัวกัน ตอนอยู่นอกคุณนั้นอินเกินดาเนได้คัดค้านอย่างรุนแรงต่อกฎบัตรเพื่อเสรีภาพ แต่เมื่ออยู่ในคุก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเขาถูกส่งมาอยู่ในส่วนของเรา เซลปีก็อ่อนลง ในที่สุดเราก็แยกกันเขียนจดหมายถึงองค์กรของเราแต่ละฝ่ายในส่วนทั่วไป ประกาศความคิดที่จะรวมตัวกัน พวกเอเอ็นซียังไปกันได้ดีกับแคลเรนซ์ มักเวตู ซึ่งต่อมาได้เป็นประธานของพีเอชด้วย มักเวตู ซึ่งเคยเป็นสมาชิกสันนิบาตियชนของเอเอ็นซี มาอยู่ในส่วนของเรา เขาเป็นคนที่ไม่มากไม่น้อยเกินไปและมีเหตุผล เราได้หารือกันหลายเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการรวมตัวขององค์กรทั้งสองของเรา แต่หลังจากที่มักเวตูได้รับการปล่อยตัวไป และตำแหน่งผู้นำของพีเอชบนเกาะรอบเบนถูกสืบทอดโดยจอห์น โพลเลา การเจรจาทั้งหลายก็ล่มไป

ความรู้สึกไม่มั่นคงของพีเอชก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่น่าขบขันอยู่บ่อยครั้ง มีครั้งหนึ่ง มีคำสั่งมาจากพริโทเรียว่าผมจะต้องถูกแยกโดดเดี่ยวจากนักโทษอื่นๆ ทั้งหมดที่เหมือง ผมจะต้องทำงานแยกต่างหาก กินต่างหาก และมีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยของผมเอง เราสังเกตเห็นว่ากฎใหม่นี้สร้างความไม่พอใจในหมู่คนพีเอช หลายวันต่อมา พวกพีเอชก็ตัดสินใจว่าผู้นำของพวกเขาคือเซฟ โมโทเป็ง จะต้องถูกแยกให้อยู่โดดเดี่ยวด้วย และพวกเขาก็จัดการกันเองให้โมโทเป็งทำงานและกินแยกต่างหากตราบนานเท่าที่ผมยังอยู่ในสภาพนั้น

พวกพีเอชมักจะปฏิเสธที่จะเข้าร่วมการประชุมใดๆ ที่ไม่ใช่เป็นการประชุมพรรคโดยเปิดเผย เมื่อเราเรียกประชุมเพื่อหารือเกี่ยวกับความทุกข์ยากของเรา และต่อมามีวาระที่จะถกกันเรื่องข่าวสารต่างๆ ที่เรารู้จากหนังสือพิมพ์ พีเอชจะประท้วงไม่เข้าร่วมในการชุมนุมเหล่านี้ ผมเห็นว่าสิ่งเหล่านี้น่ารำคาญอย่างยิ่ง เราคิดว่าพีเอชไม่เพียงแต่ต่อการเปลี่ยนแปลงในองค์กรของพวกเขาเองภายนอกคุก ในตอนนั้น สมาชิกของพีเอชบนเกาะไม่เชื่อที่เราบอกว่าพีเอชที่ลี้ภัยในต่างประเทศได้

เปิดประตูรับคนขาวและชาวอินเดียเข้าเป็นสมาชิกแล้ว นั่นเป็นเรื่องนอกคอก เรายังอ่านจากหนังสือพิมพ์ด้วยว่าแพททริก ดันแคน นักเคลื่อนไหวทางการเมืองผิวขาวได้เข้ามาเป็นสมาชิกของคณะกรรมการบริหารของพีเอชดีด้วย ในตอนนั้น สมาชิกของพีเอชดีเขียนว่านี่เป็นการโฆษณาชวนเชื่อของเอเอ็นซี

* * *

เอเอ็นซีได้จัดตั้งองค์กรภายในของตนเองขึ้นที่เกาะร็อบเบน รู้จักกันในนามกองบัญชาการสูงสุด หรือเรียกอย่างเป็นทางการหน่อยก็คือ องค์กรสูงสุด ประกอบไปด้วยผู้นำระดับสูงที่สุดของเอเอ็นซีทั้งหลายที่อยู่บนเกาะ คนที่เคยเป็นสมาชิกของคณะกรรมการบริหารระดับประเทศได้แก่ วอลเตอร์ ชิชูลู, โกวาน อิมเบกิ, เรย์มอนด์ อิมสลาบา และตัวผม ผมดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าขององค์กรสูงสุดดังกล่าว

นับตั้งแต่เริ่มต้น เราตัดสินใจกันว่าองค์กรสูงสุดดังกล่าวจะไม่พยายามที่จะมีอิทธิพลต่อนโยบายของเอเอ็นซีนอกคุก เราไม่มีวิธีที่จะประเมินสถานการณ์ในประเทศได้อย่างน่าเชื่อถือ ดังนั้น จึงสรุปกันว่ามันจะเป็นการไม่ยุติธรรมและไม่ฉลาดที่เราจะเสนอแนวทางในเรื่องต่างๆ ซึ่งเราเองก็ไม่ทราบ แต่เราจะตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่อง อย่างเช่นข้อร้องเรียนของนักโทษ, การประท้วง, จดหมาย, อาหาร ทุกเรื่องที่เป็นชีวิตประจำวันในคุก ถ้าเป็นไปได้เราจะจัดให้มีการประชุมสมาชิกทั่วไป ซึ่งเรามองว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความแข็งแกร่งขององค์กร แต่เนื่องจากการประชุมเหล่านี้เป็นอันตรายอย่างยิ่ง ทำให้มีได้ไม่บ่อยนัก องค์กรสูงสุดจึงมักจะตัดสินใจเองแล้วสื่อสารไปยังสมาชิกอื่นๆ ทั้งหมด องค์กรสูงสุดดังกล่าวยังใช้ระบบหน่วย ซึ่งแต่ละหน่วยประกอบไปด้วยสมาชิกสามคน

ในช่วงสองสามปีแรกบนเกาะนั้น องค์กรสูงสุดยังทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการตัวแทนสำหรับนักโทษการเมืองทั้งหมดในส่วนของเราด้วย ในปีค.ศ. 1967 เราได้เสนอฎีกาเรียกร้องให้มีการปฏิบัติที่ดีขึ้นลงนามโดยทุกคน รวมทั้งสมาชิกของพีเอชดี ขบวนการเอกภาพและพรรคลิเบอร์ลิตี้มีเอ็ดดี้ แดเนียลส์เป็นตัวแทน การจัดการดังกล่าวนี้เป็นที่ยอมรับของทุกคน จนกระทั่งเนวิลล์ อเล็กซานเดอร์บ่นว่าองค์กรสูงสุดไม่เป็นประชาธิปไตยและไม่ได้เป็นตัวแทนอย่างแท้จริง และว่าควรจะต้องตั้งองค์กรอื่นขึ้นมา

ข้อเสนอที่ริเริ่มโดยเนวิลล์นั้น ในที่สุดได้กลายมาเป็นคณะกรรมการนักโทษที่ประกอบไปด้วยคนจากทุกพรรคการเมือง มีความกลัวในองค์กรอื่นๆ ว่าเอเอ็นซีจะพยายามครอบงำองค์กรสูงสุด และการปกครองในรูปของคณะกรรมการถูกออกแบบมาเพื่อที่อำนาจขององค์กรจะมีแค่การปรึกษาหารือเท่านั้น และการตัดสินใจขององค์กรไม่ได้ผูกมัดสมาชิกให้ปฏิบัติตาม แม้กระนั้น มันก็ยิ่งยากที่จะเห็นพ้องกันในวิธีการที่จะจัดการกับปัญหาต่างๆ เราเสนอให้ฟิลิเค แบม สมาชิกของสมาคมนูญู ฌาน เป็นผู้รับผิดชอบเรื่องการประชุมต่างๆ ต่อมาผู้นำขององค์กรจะถูกสับเปลี่ยนกัน

รับผิดชอบ ในที่สุด คณะกรรมการชุดนี้ก็เป็นที่ยอมรับกันในนามอุลุนดิ และทำหน้าที่เหมือนกับคณะกรรมการวินัยสำหรับนักโทษการเมืองทุกคน

องค์กรสูงสุดเป็นที่มาของความขัดแย้งบางอย่างเนื่องจากองค์ประกอบทางเชื้อชาติของมัน สมาชิกถาวรทั้งสี่ขององค์กรนั้นมีภูมิหลังมาจากเผ่ากอซา นี่เป็นความบังเอิญมากกว่าที่จะเป็นความตั้งใจ ผู้นำเอเอ็นซีระดับสูงที่อยู่บนเกาะ ซึ่งเป็นเพียงสี่คนที่เป็คณะกรรมการบริหารระดับประเทศ บังเอิญเป็นชาวกอซา มันไม่เป็นการสมควรที่จะจับเอาสหยาที่อาวุโสน้อยกว่าเข้ามาอยู่ในองค์กรสูงสุดเพียงเพราะเขาไม่ใช่กอซา แต่การที่องค์กรสูงสุดเต็มไปด้วยชาวกอซาสร้างความไม่สบายใจให้ผม เนื่องจากมันดูเหมือนจะตอกย้ำการมองที่ผิดๆ ว่าเราเป็นองค์กรของชาวกอซา

ผมรู้สึกเสมอว่าคำวิจารณ์นี้น่ารำคาญและเป็นคำวิจารณ์ที่ทั้งไม่ใส่ใจในประวัติศาสตร์ของเอเอ็นซีและมีเจตนาร้าย ผมจะปฏิเสธคำวิจารณ์นั้นโดยบอกว่าประธานของเอเอ็นซีเคยมีทั้งชาวซูลู, บาโซโท, เปดิส และสวานา นอกจากนี้คณะกรรมการบริหารก็มาจากเผ่าต่างๆ ผสมกัน ผมจำได้ว่าครั้งหนึ่งขณะที่ผมกำลังทำงานอยู่ที่ลานในป่าที่แดดจัดวันหนึ่ง ขณะที่นักโทษบางคนจากส่วนทั่วไปกำลังทำงานอยู่บนหลังคาเหนือผม พวกเขาตะโกนมาที่ผมว่า “อิมดาลา! (ตาแก่) ทำไมคุณคุยเฉพาะกับชาวกอซาล่ะ?” ข้อกล่าวหาที่นั่นเสียดแทงผม ผมเงยหน้าขึ้นมองแล้วพูดว่า “คุณกล่าวหาว่าผมแบ่งแยกได้อย่างไร? เราเป็นพวกเดียวกัน” พวกเขาจะพอใจกับคำตอบ แต่การมองของพวกเขาเสียดแทงใจผม นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา เมื่อใดก็ตามที่ผมรู้ว่าจะต้องเดินต่อหน้าคนจากส่วนทั่วไป ผมจะพยายามพูดคุยกับแคธี หรือเอ็ดดี้ แดเนียลส์ หรือใครก็ตามที่ไม่ใช่ชาวกอซา

ต่อมาเราก็ตัดสินใจว่าควรจะมีสมาชิกขององค์กรสูงสุดคนที่ห้า ซึ่งจะหมุนเวียนกันไป คนๆ นั้นมักจะไม่ใช่ชาวกอซาเช่น แคธี เป็นสมาชิกคนที่ห้าขององค์กรสูงสุดนานกว่าห้าปี ลาตุชิบา ก็เคยเป็นอยู่ครั้งหนึ่ง และในที่สุดคำวิจารณ์ดังกล่าวก็ตายไปอย่างช้าๆ และเงียบเชียบ

ผมไม่ได้ครอบงำองค์กรสูงสุดในทางใดๆ เลย และความจริงแล้วข้อเสนอที่ผมสนับสนุนจำนวนมากได้ถูกปฏิเสธ นี่เป็นสิ่งที่ควรจะเป็น แต่บางครั้งผมก็รู้สึกคับข้องใจ มีประเด็นอยู่สองประเด็นเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ซึ่งผมไม่มีทางจะจูงใจเพื่อนร่วมงานของผมได้เลย กฎของเรือนจำระบุว่านักโทษจะต้องยืนขึ้นเมื่ออยู่ต่อหน้าเจ้าหน้าที่ระดับสูง ผมประกาศว่าเราควรจะนั่งอยู่ต่อไป เพราะมันไม่ใช่มารยาทที่จะต้องแสดงการยอมรับศัตรูเมื่อพวกเขาไม่แสดงการยอมรับเราในฐานะนักโทษการเมือง สหายของผมเห็นว่านี่เป็นเรื่องเล็กน้อยและผลในทางลบของการจัดขึ้นจะมีมากกว่าประโยชน์ที่จะได้รับ

ประเด็นที่สองก็ถูกปฏิเสธจากองค์กรสูงสุดด้วยเหตุผลเดียวกัน ผู้คุมปกติจะเรียกเราด้วยนามสกุลหรือชื่อคริสเตียนของเรา ซึ่งผมรู้สึกว่ามันสองอย่างเป็นการลดศักดิ์ศรีของเรา และผมคิดว่าเราควรจะยืนยันให้พวกเขาใช้คำว่า “มร.” ผมกดดันในเรื่องนี้เป็นเวลาหลายปีโดยไม่ประสบความสำเร็จ

สำเร็จ ต่อมาฉันถึงกับเป็นที่มาของความขบขันเมื่อเพื่อนร่วมงานของผมบางครั้งก็เรียกผมว่า “มร.
แมนเดลา”

เวลาอาจจะดูเหมือนย่ำอยู่กับที่สำหรับพวกเราที่อยู่ในคุก แต่มันไม่ได้หยุดนิ่งสำหรับผู้ที่อยู่ภายนอก ผมทราบดีถึงสิ่งนี้เมื่อแม่ของผมมาเยี่ยมในคุกไปไม่ผลเมื่อปีค.ศ. 1968 ผมไม่ได้พบแม่มาตั้งแต่สิ้นยุคคดียุคโรโยเนีย การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไปและเพิ่มพูนขึ้นทุกขณะ และเมื่อเราอยู่ท่ามกลางครอบครัวของเรานั้น เราแทบจะไม่สังเกตเห็นความแตกต่างของพวกเขา แต่เมื่อเราไม่ได้พบกับครอบครัวครั้งหนึ่งเป็นเวลาหลายปี การเปลี่ยนแปลงอาจทำให้เราตกใจได้ แม่ของผมดูแลไปถนัดใจ

เธอเดินทางมาไกลจากทรานสไค พร้อมกับมัทคาโทลูกชายของผม มาคาซิเวลูกสาวของผม และมาเบล น้องสาวของผม เนื่องจากผมมีผู้เยี่ยมถึงสี่คนและพวกเขาเดินทางมาไกล เจ้าหน้าที่จึงขยายเวลาเยี่ยมจากครึ่งชั่วโมงเป็นสี่สิบห้านาที

ผมไม่ได้พบกับลูกชายและลูกสาวนับตั้งแต่ก่อนคดียุคโรโยเนีย และตอนนี้พวกเขาโตเป็นผู้ใหญ่วัยกลางคนแล้ว พวกเขาเติบโตขึ้นโดยไม่มีผม ผมมองดูพวกเขาด้วยความตื่นเต้นและภาคภูมิใจ แต่แม้พวกเขาจะโตแล้ว ผมเกรงว่าผมยังคงปฏิบัติต่อพวกเขาเหมือนกับเด็กๆ อยู่ไม่มากนักน้อยเหมือนที่พวกเขาเป็นอยู่ตอนที่ผมไปติดคุก พวกเขาอาจจะเปลี่ยนไปแต่ผมไม่เปลี่ยน

แม่น้ำหนักลดลงมาก ซึ่งทำให้ผมกังวลใจ ใบหน้าของท่านดูเหนื่อยล้า มีแต่มาเบลน้องสาวของผมเท่านั้นที่ไม่เปลี่ยนแปลง แม้ว่าจะมีความยินดีอย่างมากที่ได้พบพวกเขาทุกคนและได้พูดคุยถึงเรื่องครอบครัว แต่ผมก็รู้สึกไม่สบายใจเกี่ยวกับสุขภาพของแม่

ผมพูดคุยกับมัทคาโทและมาถึงความปรารถนาของผมที่จะให้พวกเขาเรียนต่อ และถามบาเบลเกี่ยวกับญาติๆ ของเราในทรานสไค เวลาผ่านไปรวดเร็วมาก เช่นเดียวกับการเยี่ยมชมส่วนใหญ่ความสุขที่สุดมักจะเกิดขึ้นเมื่อได้คิดทบทวนเกี่ยวกับมัน ครั้งนี้ ผมไม่อาจจะหยุดกังวลเกี่ยวกับแม่ได้ ผมเกรงว่ามันจะเป็นครั้งสุดท้ายที่ผมจะได้พบท่าน

หลังจากนั้นอีกหลายสัปดาห์ หลังจากที่ถูกปล่อยมาจากเมืองผมก็ได้รับแจ้งให้ไปที่สำนักงานเพื่อรับโทรเลข มันมาจากมัทคาโท แจ้งว่าแม่ของผมตายเนื่องจากหัวใจวาย ผมร้องขอต่อเจ้าหน้าที่บัญชาการเพื่อขออนุญาตไปร่วมงานศพของท่านในทรานสไคในทันที แต่คำร้องดังกล่าวถูกปฏิเสธ เขาบอกว่า “แมนเดลา แม้ผมจะรู้ว่าท่านเป็นคนรักษาคำพูดและจะไม่พยายามหลบหนี แต่ผมก็ไม่ไว้วางใจของคุณ เราเกรงว่าพวกเขาจะพยายามลักพาตัวคุณ” มันยังเพิ่มความทุกข์ระทมให้กับผมที่ผมไม่สามารถจะไปฝังแม่ได้ ซึ่งเป็นความรับผิดชอบของผมในฐานะลูกคนโตและลูกชายคนเดียว

ตลอดสองสามเดือนต่อจากนั้น ผมคิดถึงท่านมากที่สุด ชีวิตของท่านยากลำบากมาก ผมเคยส่งเสียท่านได้ตอนที่ผมเป็นทนายความอยู่ แต่เมื่อผมติดคุก ผมไม่สามารถจะช่วยท่านได้ ผมไม่เคยดูแลท่านอย่างที่ควรจะทำ

การตายของแม่ทำให้คนเราต้องมองย้อนกลับไปและประเมินชีวิตของตนเอง ความลำบากของท่าน ความยากจนของท่าน ทำให้ผมตั้งคำถามอีกครั้งหนึ่งว่าผมเดินทางถูกแล้วหรือไม่ คำถามที่ยากแก่การตอบเสมอมา คือคำถามที่ว่า ผมเลือกทางที่ถูกต้องแล้วหรือ ที่เห็นแก่ความเป็นอยู่ของประชาชนมากกว่าครอบครัวของผมเองเสียอีก? เป็นเวลานานที่แม่ของผมไม่เข้าใจพันธกรณีของผมต่อการต่อสู้ ครอบครัวของผมไม่เคยถามถึงหรือแม้แต่ต้องการที่จะเข้าเกี่ยวข้องกับการต่อสู้ แต่การเกี่ยวข้องกับการต่อสู้ของผมลงโทษพวกเขา

แต่ผมก็กลับมาที่คำตอบเดิม ในแอฟริกาได้นั้น มันยากที่คนๆ หนึ่งจะละเลยความต้องการของประชาชน แม้จะต้องแลกด้วยครอบครัวของตนเอง ผมได้เลือกแล้ว และในที่สุดท่านก็สนับสนุนมัน แต่นั่นไม่ได้ช่วยให้ความเสียใจลดน้อยลง ผมเสียใจที่รู้สึกว่าคุณไม่สามารถทำให้ชีวิตของท่านสุขสบายมากขึ้น และก็ไม่ได้ลดความเจ็บปวดที่ไม่สามารถไปฝังท่านได้

เช้าตรู่ของวันที่ 12 พฤษภาคม ปีค.ศ. 1969 เจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายความมั่นคงได้ปลุกวินนี่ให้ตื่นขึ้นที่บ้านของเราในออร์แลนโด และควบคุมตัวเธอโดยไม่มี การตั้งข้อหา ภายใต้พระราชบัญญัติว่าด้วยการก่อการร้ายปีค.ศ. 1967 ซึ่งให้อำนาจที่ไม่เคยมีมาก่อนแก่รัฐบาลในการจับกุมและคุมขังโดยปราศจากการพิจารณาคดี ผมมารู้ภายหลังว่า การกวาดล้างดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการปราบปรามทั่วประเทศที่มีการควบคุมตัวคนอื่นๆ อีกหลายสิบคน รวมทั้งน้องสาวของวินนี่ด้วย เจ้าหน้าที่ตำรวจลากวินนี่ออกไปขณะที่เชนิและซินดี้ตั้งตระโกนเธอไว้ เธอถูกขังไว้ในห้องขังเดี่ยวในพริทอเรีย และห้ามประกันตัว ห้ามเยี่ยม ตลอดหลายสัปดาห์และหลายเดือนจากนั้น เธอก็ถูกซักถามอย่างโหดร้ายและทารุณ

ในที่สุด เมื่อวินนี่ถูกตั้งข้อหาหกเดือนต่อมา ผมก็สามารถส่งคำแนะนำให้เธอว่าให้โจเอล คาร์ลสัน ทนายความซึ่งต่อต้านการเหยียดผิวมาเป็นเวลานาน ว่าความให้ วินนี่กับคนอื่นๆ อีกยี่สิบสองคนถูกตั้งข้อหาภายใต้พระราชบัญญัติว่าด้วยการปราบปรามลัทธิคอมมิวนิสต์ ว่าพยายามฟื้นฟูเอเธนส์ขึ้นมา ต่อมา จอร์จ บีโซส์และอาร์เธอร์ ซาสกาลสัน ซึ่งเป็นสมาชิกของทีมไรโวเนย์ทั้งคู่ก็เข้าร่วมในการสู้คดี ในเดือนตุลาคมซึ่งเป็นเวลาสิบเจ็ดเดือนหลังจากที่เธอถูกจับ รัฐก็ถอนคดีโดยไม่มีคำอธิบาย และวินนี่ก็ได้รับการปล่อยตัว ภายในสองสัปดาห์ ต่อมาเธอก็ถูกคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองอีกครั้ง และถูกคุมขังที่บ้านของตนเอง เธอได้ยื่นขออนุญาตในทันทีเพื่อจะมาเยี่ยมผม แต่ถูกปฏิเสธ

ไม่มีอะไรในคุกที่ผมจะรู้สึกเจ็บปวดเท่ากับความคิดว่าวินนี่ก็อยู่ในคุกด้วย แม้ว่าผมจะพยายามนึกถึงใบหน้าอันกล้าหาญของเธอ แต่ภายในลึกๆ ผมก็หงุดหงิดและกังวลใจ ไม่มีอะไรที่จะทดสอบความสงบภายในใจของผมได้เท่ากับตอนที่วินนี่ถูกขังเดี่ยว แม้ผมจะบอกกับคนอื่นๆ ไม่ให้กังวลในสิ่งที่ตนเองไม่สามารถจะควบคุมได้อยู่บ่อยๆ แต่ผมเองกลับไม่สามารถทำตามคำแนะนำของตนเองได้ ผมนอนไม่หลับเป็นเวลาหลายคืน เจ้าหน้าที่ที่กำลังทำอะไรกรรยาผมอยู่? เธอจะทน

ได้อย่างไร? ใครจะดูแลลูกสาวทั้งสองของเรา? ใครจะจ่ายบิล? มันเป็นรูปแบบของการทรมานทางจิตใจที่ถูกครอบงำอยู่ตลอดเวลาโดยคำถามเช่นนั้น และไม่มีวิธีที่จะตอบมันได้

พลจัตวา ออแคมป์ อนุญาตให้ผมส่งจดหมายหลายฉบับให้กับวินนี่ และรับจดหมายหนึ่งหรือสองฉบับจากเธอ ปกติแล้วนักโทษที่รอการพิจารณาคดีจะไม่ได้รับอนุญาตให้รับ-ส่งจดหมาย แต่ออแคมป์อนุญาตดังกล่าวเพื่อผม ผมรู้สึกขอบคุณ แต่ผมรู้ว่าเจ้าหน้าที่ไม่ได้ให้อนุญาตโดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ของตนเอง พวกเขาอ่านจดหมายของเราโดยหวังว่าจะได้ข้อมูลบางอย่างที่จะช่วยคดีของพวกเขาต่อวินนี่

ในช่วงนี้เองที่ผมได้รับการสูญเสียอย่างใหญ่หลวงอีกครั้งหนึ่ง เช้าที่หนาวเย็นวันหนึ่งของเดือนกรกฎาคมปีค.ศ. 1969 สามเดือนหลังจากที่ผมรู้ข่าวการจับกุมวินนี่ ผมก็ถูกเรียกตัวไปยังสำนักงานใหญ่บนเกาะรีอบเบนและได้รับโทรเลขฉบับหนึ่ง มันมาจากลูกชายคนเล็กของผมคือมัลคาโท และมีความยาวเพียงหนึ่งประโยคเท่านั้น เขาบอกกับผมว่า พี่ชายของเขา ลูกชายคนแรกและคนโตของผมคือมาดิบา เติมเบคิล ซึ่งเราเรียกกันว่าเต็มปี เสียชีวิตจากอุบัติเหตุทางรถในทรานส์ไก ตอนนั้นเต็มปีอายุยี่สิบห้าปี เป็นพ่อของลูกเล็กๆ สองคน

เราจะทำอะไรได้เกี่ยวกับเรื่องเศร้าสลดเช่นนั้น? ตอนนั้นผมประสาทเสียมากพอแล้วเรื่องราวของผม ผมยังทุกข์ไม่หายเกี่ยวกับแม่ แล้วยังจะได้ยินข่าวเช่นนี้... ผมไม่มีคำพูดใดที่จะแสดงความเสียใจหรือความสูญเสียที่ผมรู้สึกได้อีก มันเป็นหลุมในใจของผมซึ่งไม่อาจจะเติมให้เต็มได้

ผมกลับมาที่ห้องขังและนอนลงบนเตียง ไม่รู้ว่าอยู่ที่นั่นนานเท่าไร แต่ผมไม่ได้ไปกินอาหารเย็น นักโทษบางคนมองเข้ามาข้างใน แต่ผมไม่พูดอะไร ในที่สุดควอลเตอร์ก็เข้ามาหาผมและคุกเข่าลงข้างเตียงผม ผมยื่นโทรเลขให้เขา เขาไม่พูดอะไรได้แต่จับมือผมไว้ ผมไม่รู้ว่าเขาอยู่กับผมนานเท่าใด ไม่มีสิ่งใดที่เราจะสามารถพูดกับคนที่อยู่ในสถานการณืเช่นนั้นได้

ผมขออนุญาตเจ้าหน้าที่เพื่อไปร่วมงานศพลูกชายของผม ในฐานะพ่อ มันเป็นเรื่องรับผิดชอบของผมที่จะทำให้มันใจว่าวิญญาณของลูกไปอย่างสงบ ผมบอกกับพวกเขาว่า เขาสามารถส่งหน่วยรักษาความปลอดภัยไปกับผม และผมให้สัญญาว่าจะกลับมา คำขอถูกปฏิเสธ สิ่งที่ผมได้รับอนุญาตให้ทำก็คือเขียนจดหมายฉบับหนึ่ง ไปถึงเอเวลิน แม่ของเต็มปี ซึ่งผมก็ทำอย่างดีที่สุดที่จะปลอบโยนเธอและบอกกับเธอว่าผมเองก็ทุกข์ใจเช่นเดียวกับเธอ

ผมคิดย้อนไปถึงบ่ายวันหนึ่งเมื่อเต็มปียังเป็นเด็กอยู่ และเขามาเยี่ยมผมที่บ้านลับแห่งหนึ่งในไซริลดินที่ผมใช้สำหรับทำงานลับให้กับเอเอ็นซี งานการเมืองใต้ดินของผมกับคดียุทธศาสตร์ต่างๆ ทำให้ผมไม่สามารถพบกับเขาอยู่ช่วงหนึ่ง ผมทำให้เขาประหลาดใจที่บ้านและพบว่าเขาสวมแจ็คเก็ตตัวเก่าของผมซึ่งยาวลงมาถึงเข่าของเขา เขาคงจะรู้สึกอุ่นใจและภาคภูมิใจที่ได้สวมเสื้อผ้า

ของพ่อ เหมือนกับที่ครั้งหนึ่งผมเคยสวมเสื้อผ้าของพ่อผม เมื่อผมต้องกล่าวลาอีกครั้ง เขาก็ยื่นฮึดตัว
ตรง รวากับว่าเขาโตเป็นผู้ใหญ่แล้ว และพูดว่า “ผมจะดูแลครอบครัวตอนที่พ่อไม่อยู่”

ตอนที่ 9
เกาะรอบเบน: เริ่มหวัง

การปรับปรุงในคุกไม่เคยสม่ำเสมอ ความก้าวหน้าหยุดชะงักลง และตามมาด้วยการถอยหลัง เหมือนเช่นเคย การพัฒนาอาจต้องใช้เวลาหลายปีกว่าจะได้มา แต่การถอยหลังเกิดขึ้นในวันเดียว มันเหมือนกับเราดันหินขึ้นเนิน แล้วมันก็กลิ้งลงมาอีก อย่างไรก็ตาม สภาพของคุกพัฒนาดีขึ้น เราได้ชัยชนะในการสู้รบย่อยๆ ซึ่งเพิ่มพูนการเปลี่ยนแปลงบรรยากาศของเกาะแห่งนี้ เราไม่ได้เป็นผู้บริหารเกาะก็จริงอยู่ แต่เจ้าหน้าที่ที่ไม่สามารถจะบริหารมันได้โดยไม่มีเรา และหลังจากการจากไปของฟาน เรนสเบิร์กแล้ว ชีวิตของพวกเราที่ทนได้มากขึ้น

ภายในช่วงสามปีแรกของเรากับเกาะนี้ เราได้รับกางเกงขาขาวทุกคน ประมาณปีค.ศ. 1969 เราได้รับเครื่องแบบซึ่งแจกประจำตัวนักโทษแต่ละคนแทนที่จะได้เครื่องแบบที่ถูกจ่ายให้ต่างกันไปในแต่ละสัปดาห์ เครื่องแบบเหล่านี้พอดีตัวของเราและเราได้รับอนุญาตให้ซักมันได้เอง เราได้รับอนุญาตให้เข้าไปในลานได้ตลอดเวลาในช่วงสุดสัปดาห์ แม้ว่าอาหารของพวกเราจะยังไม่เสมอภาคกัน แต่บางครั้งนักโทษแอฟริกันก็จะได้รับขนมปังในตอนเช้า อย่างไรก็ตาม เราได้รับอนุญาตให้นำอาหารของเรามารวมกันได้ ดังนั้นความแตกต่างจึงไม่มีผลอะไร เราได้รับแจกกระดานเกมส์และไฟ ซึ่งเรามักจะเล่นกันในวันเสาร์และอาทิตย์ ที่เหมือนนั้นการพูดคุยของเราไม่ค่อยถูกขัดจังหวะ ถ้าหากเจ้าหน้าที่บัญชาการกำลังจะมา พวกผู้คุมที่อยู่เวรก็จะเป่านกหวีดเตือนให้เราเก็บเครื่องมือ เราได้ทำให้บรรดาผู้คุมที่แย่ที่สุดค่อยยังชั่วขึ้นและทำให้พวกผู้คุมที่มีเหตุผลมากกว่ากลายเป็นมิตร แม้ว่าเจ้าหน้าที่จะตระหนักถึงเรื่องนี้และมีการโยกย้ายผู้คุมทุกสองสามเดือนก็ตาม

เราสามารถจะพบปะกันเองในหมู่พวกเราเมื่อใดก็ได้ที่เราต้องการ การประชุมขององค์กรสูงสุด, การประชุมของสมาชิกทั่วไป และการประชุมของอุลุนดิ ปกติจะไม่ถูกสลาย เว้นแต่ว่ามันจะน่าสงสัยมากเกินไป ดูเหมือนว่าผู้ที่อยู่ในคุกกลับเป็นผู้บริหารคุก ไม่ใช่เจ้าหน้าที่

สเทิร์นและกอด-เฟียริง เป็นชาวแอฟริกันชาวที่เคร่งศาสนามาก เหตุการณ์ที่ไม่มีการยึดหยุ่นอย่างหนึ่งในกิจวัตรรายสัปดาห์ของเราก็คือพิธีทางศาสนาในเช้าวันอาทิตย์ นี่เป็นพิธีที่เจ้าหน้าที่เห็นว่า เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องปฏิบัติ ราวกับว่าพวกเขาเชื่อว่าวิญญาณของพวกเขาจะตกอยู่ในอันตรายถ้าหากเขาไม่ให้เราได้สวดมนต์ในวันอาทิตย์

ทุกเช้าวันอาทิตย์พระจากโบสถ์ต่างๆ จะสลับกันมาเทศน์สอนพวกเรา อาทิตย์หนึ่งอาจจะ เป็นโบสถ์แอ่งกลั่น อาทิตย์ถัดไปอาจจะ เป็นโบสถ์ปฏิรูปของชาวดัชท์ อาทิตย์ถัดไปอาจจะ เป็นโบสถ์เมธอดิส พระเหล่านี้จะถูกคัดมาโดยทางการเรือนจำ โดยที่พวกเขาจะต้องเทศน์เฉพาะเรื่อง ศาสนาเท่านั้น พวกผู้คุมจะมาร่วมในพิธีทุกครั้ง และถ้าหากพระรูปใดสวดออกนอกหลักศาสนา ก็จะไม่ได้รับเชิญมาอีก

ในช่วงสองปีแรกบนเกาะนั้น เราไม่ได้รับอนุญาตให้ออกไปจากห้องขังเพื่อฟังเทศน์ในวันอาทิตย์ พระเจ้ามาเทศน์ที่หัวระเบียงของเรา ในปีที่มีการจัดพิธีที่ลาน ซึ่งเราชอบมากกว่า ในช่วงนั้นนั่นเป็นโอกาสเดียวที่เราได้รับอนุญาตให้เข้าไปในลานได้ในวันอาทิตย์ นอกเหนือจากเพื่อการออกกำลังกายเป็นเวลาครึ่งชั่วโมง ที่มีเป็นปกติอยู่แล้ว พวกเรามีไม่กี่คนที่เคร่งศาสนา แต่ไม่มีใครจริงจังการสวดนานๆ เราชอบที่จะอยู่ข้างนอกมากกว่า

เมื่อมีพิธีทางศาสนาที่ข้างนอก เราสามารถเลือกที่จะเข้าร่วมหรือไม่ก็ได้ บางคนก็เลือกเข้าร่วมเฉพาะนิยายของตนเอง แต่ผมจะเข้าร่วมในพิธีที่ต่างๆ กันออกไป แม้ว่าผมจะเป็นเมธอดิสต์ก็ตาม

พระรูปแรกๆ ของเรารูปหนึ่งเป็นพระแอ็งกลัน ชื่อหลวงพ่อ ฮิวจ์ เป็นชาวเวลช์ ท่านเป็นคนกระด้าง พุดจาขวานผ่าซาก เคยเป็นอนุศาสนาจารย์ในกองทัพเรือของอังกฤษในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อท่านมาครั้งแรก ท่านรู้สึกไม่สะดวกที่จะต้องสวดบนระเบียง ซึ่งท่านรู้สึกว่าเป็นการดูถูกพระเจ้า ในการมาครั้งแรกนั้น แทนที่จะเทศน์ให้พวกเราฟัง ท่านกลับอ้างถึงข้อความที่วินสตัน เชอร์ชิลล์ได้พูดออกอากาศทางวิทยุในช่วงสงคราม ด้วยโทนเสียงที่ไพเราะว่า “เราจะต่อสู้บนชายหาด เราจะต่อสู้บนพื้นดิน เราจะต่อสู้ในสนาม และบนถนน เราจะต่อสู้บนเนินเขา เราจะไม่มียอมแพ้”

ไม่นาน หลวงพ่อ ฮิวจ์ ก็เทศน์ให้พวกเราฟังในลาน และเราคิดว่าคำสอนของท่านวิเศษมาก ท่านสวดแทรกขำเล็กๆ น้อยๆ เข้าไปอย่างลับๆ ในคำสอนของท่าน ซึ่งเราประทับใจมาก อย่างเช่น ท่านจะพูดว่า นายกรัฐมนตรีของแอฟริกาได้กำลังเพิ่มกำลังทหาร เหมือนกับฟาโรห์ในสมัยอียิปต์โบราณ

เราจะร้องเพลงสวดกันเสมอเมื่อจบพิธี และผมคิดว่าฟาเธอร์ มาเยียมเราบ่อยมากเพื่อที่จะมาฟังเราร้องเพลง ท่านจะนำออร์แกนแบบกระเป๋าคู่มาด้วย และจะเล่นให้เราฟัง ท่านชมว่ามีแต่พวกเราเท่านั้นที่ร้องได้เข้ากับเสียงร้องเพลงสวดในโบสถ์ที่เวลช์ซึ่งเป็นบ้านเกิดของท่าน

พระเมธอดิสต์คือท่านสาธุคุณ โจนส์ เป็นคนที่ทำทางเดินๆและคู่อื่นๆ ท่านเคยประจำอยู่ในกองโกตอนที่มีการปฏิวัติที่นั่น ประสบการณ์ของท่านที่นั่นดูเหมือนจะเป็นที่มาของความหดหู่ของท่าน ท่านเทศน์ซ้ำแล้วซ้ำอีกถึงความสำคัญของความปรองดองกัน ท่านองว่าเราคือผู้ที่จะต้องปรองดองกับคนขาว

วันอาทิตย์หนึ่ง ในช่วงที่ท่านกำลังสื่อสารด้านเดียวอยู่นั้น ผมสังเกตเห็นว่าเอ็ดดี แดเนียลส์ ขยับตัวอย่างกระสับกระส่าย ในที่สุดเอ็ดดี ก็หันไม่ไหวอีกต่อไป “ท่านเทศน์เรื่องการปรองดองผิดฝ่ายแล้วครับ” เขาจึงออกมา “เราพยายามจะปรองดองมาตั้งแต่เจ็ดสิบห้าปีแล้ว” นั่นเพียงพอแล้วสำหรับสาธุคุณโจนส์ และเราไม่ได้เห็นท่านอีกเลย

สาธุคุณ โจนส์ ไม่ใช่คนเดียวที่ถูกเอ็ดดีทำให้หนีไปด้วยความกลัว เรายังมีพระลูกผสมรูปหนึ่งมาเยือนซึ่งรู้จักกันในนาม บราเธอร์ เซฟเต็มเบอร์ ในวันอาทิตย์หนึ่ง นักโทษคนหนึ่งชื่อเฮนรี

เฟอร์ริส ซึ่งเป็นนักพูดที่จะฉาน อาสาที่จะนำสวด บราเธอร์ เซฟเทียมเบอร์รู้สึกดีใจที่เห็นการอุทิศตัวเช่นนั้น เฮอร์จึงเริ่มพูดด้วยภาษาที่สูงส่ง และแล้วเขาก็ขอให้ผู้ที่มาชุมนุมกันทุกคนหลับตาและสวด ทุกคน รวมทั้งบราเธอร์ เซฟเทียมเบอร์ทำตาม เอ็ดดี้ จึงย่อไปที่ด้านหลังและเปิดกระเป๋าเอกสารของบราเธอร์ เซฟเทียมเบอร์ออก หยิบเอาหนังสือพิมพ์ *ซันเดย์ ไทมส์* ของวันนั้นออกมา ไม่มีใครสงสัยอะไรในตอนนั้น แต่บราเธอร์ เซฟเทียมเบอร์ ไม่เคยนำหนังสือพิมพ์มาอีกเลย

สาธุคุณ อังเดร เซฟเฟอร์ เป็นพระของโบสถ์คณะปฏิรูปของชาวคัทซ์ แห่งแอฟริกา ซึ่งเป็นโบสถ์ในเครือของโบสถ์ ปฏิรูปของชาวคัทซ์ ซึ่งชาวแอฟริกันชาวเกือบทุกคนนับถือ โบสถ์แห่งนี้เทศน์ให้เฉพาะชาวแอฟริกันฟังเท่านั้น สาธุคุณ เซฟเฟอร์ เป็นคนกระด้างและอนุรักษ์นิยม ปกติท่านมักจะเทศน์ให้นักโทษทั่วไปฟัง ในวันอาทิตย์หนึ่ง ท่านก็เดินเตร็ดเตร่มาที่ส่วนของเรา และเราก็ถามท่านว่าทำไมท่านไม่มาเทศน์ให้เราฟัง “พวกคุณคิดว่าคุณเป็นนักสู้เพื่อเสรีภาพ” ท่านพูดอย่างดุจ “คุณต้องมาจากการตีแม่หรืออยากถูกข่มขืนตอนที่ถูกรังแก นักสู้เพื่อเสรีภาพ “ไม่ใช่แน่!” แต่เราท้าทายท่านให้มาเทศน์ให้เราฟัง ในที่สุด ในปลายปีทศวรรษที่ 1960 ท่านก็ตอบสนอง

ในแง่หนึ่ง สาธุคุณ เซฟเฟอร์ ไม่ได้มองศาสนาอย่างคนทั่วไป เนื่องจากท่านใช้แนวทางวิทยาศาสตร์ในการสอนศาสนา ผมเห็นว่านี่เป็นสิ่งที่น่าสนใจมาก หลายคนใช้วิทยาศาสตร์ในการทำศาสนา แต่ท่านยกวิทยาศาสตร์มาเพื่อเสริมความเชื่อของท่าน ผมยังจำครั้งหนึ่งที่ท่านสอนเกี่ยวกับคนฉลาดสามคนจากตะวันออกซึ่งติดตามดาวดวงหนึ่งไปจนกระทั่งมันนำพวกเขาไปถึงเบียร์เลเฮม “นี่ไม่ใช่อาณาจักรหรือตำนาน” ท่านพูด แล้วก็อ้างหลักฐานจากนักดาราศาสตร์ว่า ในเวลานั้นในประวัติศาสตร์ของที่นี่ มีดาวหางดวงหนึ่งซึ่งเคลื่อนที่ตามทางเดินที่ระบุไว้ในไบเบิล

เมื่อสาธุคุณเซฟเฟอร์เริ่มคุ้นเคยกับพวกเรา ท่านก็มีความเห็นอกเห็นใจเรามากขึ้น ท่านเป็นคนที่ไม่มียารมณ์ขันเอาเสียเลย และชอบพูดตลกแบบเจ็บๆ กับพวกเรา ท่านจะพูดว่า “คุณรู้ไหมคนขามมีหน้าที่ที่ยากยิ่งกว่าคนดำในประเทศนี้ เมื่อใดก็ตามที่มีปัญหาเกิดขึ้น เราจะต้องหาทางแก้ แต่เมื่อใดที่คนดำมีปัญหา พวกคุณจะมีข้อแก้ตัว คุณแค่พูดว่า “*อินกาบิลุงกู*” เราระเบิดเสียงหัวเราะไม่เพียงเพราะการออกเสียงที่น่าขบขันโดยไม่ตั้งใจของท่านเท่านั้น แต่เป็นเพราะเราขบขันในความคิดนั้น *อินกาบิลุงกู* เป็นคำอุทานในภาษากอซาหมายความว่า “เป็นเพราะคนขาว” ท่านกำลังพูดว่าเราดำเนินว่าปัญหาของเราเกิดจากคนขาวอยู่ตลอดเวลา สิ่งที่ท่านต้องการสื่อก็คือว่าเราจะต้องดูแลเราเองด้วย และมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของเรา ซึ่งเป็นสิ่งที่ผมเห็นด้วยอย่างยิ่ง

วันอาทิตย์เป็นวันพักผ่อนประจำสัปดาห์ เช่นเดียวกับที่วันคริสต์มาสเป็นวันพักผ่อนประจำปี มันเป็นวันเดียวที่พวกเจ้าหน้าที่แสดงเจตนารมณ์ดีกับบรรดานักโทษ เราไม่ต้องไปที่เหมืองในวันคริสต์มาส และเราได้รับอนุญาตให้ซื้อขนมหวานได้จำนวนเล็กน้อย เราไม่มีอาหารสำหรับวันคริสต์มาสตามประเพณี แต่เราจะได้รับกาแฟเพิ่มอีกหนึ่งเหยือกในตอนอาหารเย็น

แล้วเจ้าหน้าที่ก็อนุญาตให้เราจัดคอนเสิร์ต จัดแข่งขันและแสดงละครได้ครั้งหนึ่ง คอนเสิร์ตนั้นเป็นดาวเด่นของงาน หัวหน้าคณะประสานเสียงของเราคือเชลบี อินเกินดานจาก ฟิเอซี เชลบีเคยเป็นสมาชิกของสันนิบาตยูวชนของเอเอ็นซีก่อนที่จะเปลี่ยนค่ายไปอยู่กับฟิเอซี เขามีพรสวรรค์ในการให้ความบันเทิงด้วยเสียงอันไพเราะและหูที่ดีมาก

เชลบีเป็นคนเลือกเพลง เรียบเรียงเสียงประสาน เลือกคนเล่นเดี่ยว และควบคุมการแสดง คอนเสิร์ตดังกล่าวจัดขึ้นในเช้าวันคริสต์มาสในลาน เราผสมผสานระหว่างเพลงคริสต์มาสภาษาอังกฤษแบบดั้งเดิมเข้ากับเพลงคริสต์มาสภาษาแอฟริกัน แล้วรวมเพลงเกี่ยวกับการประท้วงสองสามเพลงเข้าไปด้วย เจ้าหน้าที่จะไม่สนใจหรือไม่รู้ความแตกต่างระหว่างเพลงเหล่านี้ พวกผู้คุมคือคนดูของเรา และพวกเขาชอบการร้องของเรามากพอๆ กับพวกเรา

ก่อนที่จะติดคุกนั้น เชลบีถูกมองว่าเป็นมือใหม่ทางการเมือง แต่ในคุกนั้นเขาได้แสดงความกล้าหาญออกมา ในคุกนั้น เราชอบที่จะอยู่รอบๆ คนที่มีอารมณ์แจ่มใส และเชลบีก็เป็นคนเช่นนั้น

คุกนั้นเป็นคล้ายๆ กับเครื่องทดลองน้ำใจที่ใช้ทดสอบบุคลิกของคน คนบางคนนั้นเมื่ออยู่ภายใต้ความกดดันของการคุมขัง จะแสดงศักยภาพที่มีอยู่ออกมา ขณะที่บางคนก็เปิดเผยตัวเองว่าเป็นน้อยกว่าที่ปรากฏ

นอกจากคอนเสิร์ตแล้วเราก็ตัดแข่งขันหมากรุกและหมากรุกฝรั่ง นอกจากนี้ยังมีการเล่นต่อตัวอักษรและปริศนาคำด้วย ทุกปีผมจะเข้าร่วมในการแข่งขันหมากรุกฝรั่ง และบางปีก็ได้รางวัลชนะเลิศซึ่งปกติจะเป็นขนมหวาน รูปแบบการเล่นของผมจะเชิงรุกแต่แน่นๆ ยุทธศาสตร์ของผมจะเป็นแบบอนุรักษ์นิยม ผมจะพิจารณาทางเลือกทุกด้านอย่างระมัดระวังและใช้เวลาานกว่าจะเดินแต่ละก้าว ผมไม่ชอบการเปรียบเปรยเช่นนั้น แต่มันเป็นแบบที่ผมชื่นชอบในการปฏิบัติการณ์ใดๆ ไม่เฉพาะในการเล่นหมากรุกแต่ในทางการเมืองด้วย

คู่แข่งของผมจะเล่นไวกว่าผม และบ่อยครั้งที่จะหมดความอดทนกับวิธีการเล่นของผม หนึ่งในคู่แข่งที่บอยที่สุดของผมก็คือดอน เดวิส เขาเป็นสมาชิกของขบวนการเอกภาพของคนที่ไม่ใช่ชาวยุโรป เขาเติบโตที่คิมเบอร์เลย์ซึ่งเป็นบริเวณที่มีการทำเหมืองเพชร เป็นคนกระด้าง ไม่กลัวใคร และขี้โมโหมาก ดอนเป็นนักเล่นหมากรุกฝรั่งฝีมือเยี่ยม แต่รูปแบบการเล่นของเขาตรงกันข้ามกับของผม เมื่อเขาเล่นนั้น เหนือเขาจะออกเต็มใบหน้า เขาจะเครียดและเร่าร้อนขณะที่เล่น และเดินอย่างรวดเร็วราวกับว่าคะแนนนั้นจะได้มาจากรวดเร็วกระนั้น หลายครั้งที่เขากับผมต้องมาแข่งกันในรอบตัดสินของการแข่งขันประจำปี

ดอนเรียกผมว่าชิปเนื่องจากความเคยชินของผมเมื่อเล่นหมากรุกฝรั่ง ผมจะพินิจพิเคราะห์ถึงความเป็นไปได้แต่ละทาง และเมื่อผมจะเดินผมก็จะร้องออกมาว่า ชิป! ซึ่งหมายถึง รุก! แล้วก็เดินหมากรุก ดอนรู้สึกขัดใจและเขาเรียกผมว่าชิป ด้วยความขุ่นเคืองมากกว่าจะด้วยความรักใคร่

คอนกับผมเล่นด้วยกันหลายรอบการแข่งขัน และแม้ว่าเมื่อเขาชนะเขาก็จะกลับมาภายในสองสามนาที และท้าทายผมให้เล่นอีกเกม คอนต้องการที่จะเล่นหมากรุกฝรั่งอยู่เสมอ และดูเหมือนว่าเขาจะพอใจจนกว่าผมจะตอบสนอง ในไม่ช้าผมก็ใช้เวลาอย่างมากในการเล่นกับคอนจนกระทั่งหย่อนยานเรื่องอื่นไป ครั้งหนึ่งเมื่อผมสบตก เพื่อนร่วมงานสองสามคนก็ถามผมว่าทำไม และผมก็ตอบเรียกเสียงหัวเราะว่า “คอน เดวิส”

ชมรมละครสมัครเล่นของเราเปิดแสดงทุกปีในวันคริสต์มาส อาชีพเกี่ยวกับการละครของผมที่สงบนิ่งมานับตั้งแต่ผมเล่นเป็นจอห์น วิลค์ส บูธ ตอนที่เรียนอยู่ฟอร์ท แฮร์ ได้กลับฟื้นขึ้นมาพอประมาณที่เกาะรีอบเบน งานแสดงของเราอาจจะเรียกในตอนนี้ได้ว่าจำกัดจำเขี่ย คือไม่มีเวที, ไม่มีฉาก, ไม่มีชุด ทั้งหมดที่เรามีก็คือแค่บทละครเท่านั้น

ผมแสดงเพียงสองสามเรื่องเท่านั้น แต่ผมได้แสดงบทบาทที่น่าจดจำอยู่ครั้งหนึ่ง นั่นคือบทครีออน กษัตริย์แห่งธิบส์ ในละครเรื่อง แอนติโกเน ของโซโฟคลีส ผมได้อ่านบทละครคลาสสิกของกรีกบางเรื่องในคุก และเห็นว่าบทละครเหล่านั้นส่งเสริมศีลธรรมอย่างยิ่ง สิ่งที่ผมได้จากละครเหล่านี้ก็คือบุคลิกภาพนั้นวัดจากการเผชิญสถานการณ์ที่ยากลำบาก และวีรบุรุษคือคนที่ไม่หมดความอดทนแม้แต่ภายใต้สถานการณ์ที่ทดสอบอย่างที่สุด

เมื่อมีการเลือกละครเรื่อง แอนติโกเน มาเล่นนั้น ผมก็อาสาเล่นด้วย และถูกขอให้เล่นเป็นครีออน กษัตริย์ชราที่ต่อสู้ในสงครามกลางเมืองเพื่อบัลลังก์ของรัฐอันเป็นที่รักของพระองค์ ตอนเริ่มแรก ครีออนเป็นคนที่จริงจังและรักชาติ และในสุนทรพจน์แรกๆ ของเขานั้นจะแสดงถึงความปรีชาญาณออกมา เมื่อเขาเสนอว่าประสบการณ์คือพื้นฐานของการเป็นผู้นำ และว่าพันธกรณีต่อประชาชนมาก่อนความจงรักภักดีต่อตัวบุคคล

แน่นอนว่าท่านไม่สามารถจะรู้จักคนๆ หนึ่งได้อย่างแท้จริง รู้จักบุคลิกของเขา
หลักการของเขา การตัดสินใจ ท่านจะไม่รู้จนกระทั่งเขาได้แสดงสีผิว ปกครอง
ประชาชน ออกกฎหมาย ตอนนั้นแหละที่ประสบการณ์จะถูกทดสอบ

แต่ครีออนจัดการกับศัตรูของเขาอย่างไรความปรานี เขาออกคำสั่งว่า ศพของโพลีนีส น้องชายของแอนติโกเน ซึ่งก่อการกบฏต่อประเทศชาติ ไม่สมควรที่จะได้รับการฝังอย่างเหมาะสม แอนติโกเนก่อการกบฏด้วยเหตุผลว่ามีกฎหมายฉบับหนึ่งที่สูงกว่ากฎหมายของรัฐ ครีออนไม่ฟังแอนติโกเน เขาไม่ฟังใครๆ นอกจากปีศาจในตัวเอง ความไม่ยืดหยุ่นของเขาและความมีอคติกลายเป็นผู้นำเนื่องจากผู้นำที่แท้จริงจะต้องเสริมความยุติธรรมด้วยความเมตตา แอนติโกเนนี่เองที่เป็นสัญลักษณ์ของการต่อสู้ของเรา เธอเป็นนักสู้เพื่อเสรีภาพตามแบบของเธอ เนื่องจากเธอท้าทายกฎหมายด้วยเหตุผลที่ว่ามันไม่ยุติธรรม

ผู้คุมบางคนเริ่มที่จะชักชวนเราพูดคุย ผมไม่เคยเป็นฝ่ายเริ่มสนทนากับผู้คุมก่อน แต่ถ้าหากพวกเขาถามคำถามผม ผมก็พยายามจะตอบ มันง่ายกว่าที่จะให้การศึกษาค้นเมื่อเขาต้องการจะเรียนรู้ ปกติแล้วคำถามเหล่านี้มักจะถูกถามด้วยความขุ่นเคือง เช่น “เอาละ แมนเดลา คุณต้องการอะไรกันแน่?” หรือ “คูลี คุณมีหลังคาคุ้มหัว มีข้าวพอกิน ทำไมคุณยังจะก่อปัญหามากมายอีก?” จากนั้นผมก็จะอธิบายอย่างใจเย็นถึงนโยบายของเราให้พวกผู้คุมฟัง ผมต้องการจะล้างมาลาภาพของเอเอ็นซีเพื่อที่จะลอกความผิดคิดของพวกเขาออกไป

ในปีค.ศ. 1969 ผู้คุมหนุ่มคนหนึ่งก็เดินทางมาถึง เขาจะกระโดดหรือรันที่จะรู้จักผมมาก ผมได้ยินข่าวลือว่าคนของเราที่อยู่ข้างนอกกำลังเตรียมการขึ้นเพื่อการหลบหนีให้ผม และได้ส่งผู้คุมคนหนึ่งแทรกซึมเข้ามาบนเกาะเพื่อจะช่วยเหลือผม และผู้คุมคนนี้ก็ค่อยๆ สื่อสารกับผมว่าเขากำลังวางแผนการหลบหนีให้ผม

เขาอธิบายแผนการที่ละเอียดละน้อยว่า คืนหนึ่ง เขาจะวางยาพวกผู้คุมที่อยู่เฝ้าบนประภาคารเพื่อที่จะให้เรือลำหนึ่งขึ้นมาจากที่ชายหาดได้ เขาจะให้กุญแจผมดอกหนึ่งเพื่อออกไปจากส่วนของผมแล้วไปที่เรือ บนเรือนั้น ผมจะได้รับอุปกรณ์ดำน้ำซึ่งผมจะใช้มันว่ายน้ำไปยังท่าเรือที่เมืองเคปทาวน์ จากเคปทาวน์ ผมจะถูกพาไปยังสนามบินท้องถิ่นและบินออกนอกประเทศไป

ผมฟังแผนการจนจบและไม่ได้เปิดเผยกับเขาว่ามันช่างดูไกลเอี่ยมและไม่น่าเชื่อถือเสียเหลือเกิน ผมหารือกับวอลเตอร์ และเราเห็นพ้องกันว่าหมอนี้ไม่น่าไว้วางใจ ผมไม่เคยบอกกับเขาว่าจะไม่ทำ แต่ผมก็ไม่ได้ดำเนินการใดๆตามแผนนั้น เขาคงเข้าใจว่ามันหมายความว่าอย่างไรเนื่องจากในไม่ช้าเขาก็ถูกย้ายออกไปจากเกาะ

ผลปรากฏว่า การไม่ไว้วางใจของผมนั้นสมเหตุสมผลแล้ว เนื่องจากในเวลาต่อมา เราได้รู้ว่าผู้คุมคนนั้นเป็นคนของสำนักงานความมั่นคงของรัฐ ซึ่งเป็นหน่วยงานด้านข่าวกรองลับของแอฟริกาใต้ แผนการก็คือว่าผมจะถูกพาตัวออกไปจากเกาะอย่างประสบความสำเร็จ แต่จะถูกฆ่าตายในการยิงปะทะกันอย่างรุนแรงกับกองกำลังรักษาความมั่นคงที่สนามบินขณะที่กำลังพยายามจะออกนอกประเทศ แผนการทั้งหมดนี้ถูกวางขึ้นมาโดยสำนักงานความมั่นคงของรัฐ แม้แต่ข่าวลือที่มาถึงผมเกี่ยวกับการวางแผนหลบหนีของเอเอ็นซีก็เช่นกัน มันไม่ใช่ครั้งสุดท้ายที่พวกเขาพยายามจะกำจัดผม

ระยะเวลาที่เจ้าหน้าที่บัญชาการคนหนึ่งจะประจำที่ใดนั้น ปกติจะไม่เกินสามปี และจนถึงปีค.ศ. 1970 เราก็มีเจ้าหน้าที่บัญชาการมาแล้วหลายคน ในปีนั้น เจ้าหน้าที่บัญชาการของเกาะร็อบเบนคือ ฟันเอก ฟาน อาร์เค เป็นคนที่ค่อนข้างมีโมติวิจิตและไม่มีพิษมีภัย เขาขอมให้เรามีการปกครองกัน

อย่างเสรี แต่ในปลายปีนั่นเอง พวกเจ้าหน้าที่ก็สรุปว่าพวกเขาต้องการบรรยากาศที่ต่างออกไปบนเกาะ และพันเอก เพียท บาเดินฮอร์สท์ก็ได้รับการแต่งตั้งให้มาเป็นเจ้าหน้าที่บัญชาการคนใหม่

นี่เป็นพัฒนาการที่ไม่เป็นมงคล บาเดินฮอร์สท์มีชื่อเสียงว่าเป็นหนึ่งในบรรดาเจ้าหน้าที่บัญชาการที่โหดเหี้ยมและเผด็จการที่สุดในบรรดาบุคลากรทั้งหมดของเรือนจำ การแต่งตั้งเขามาที่นี่แสดงให้เห็นถึงสิ่งหนึ่ง นั่นคือรัฐบาลเชื่อว่าวินัยบนเกาะนั้นหย่อนยานเกินไป และต้องการมือที่แข็งแกร่งมาทำให้เราอยู่ในแถว บาเดินฮอร์สท์จะทำให้เราหวนถึกถึงวันเวลาที่กระเป๋าคืนทางอยู่ที่นี่

เมื่อใดก็ตามที่มีการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่บัญชาการคนใหม่ ผมจะร้องขอที่จะพบปะกับเขา ผมทำเช่นนี้เพื่อที่จะทำให้เขารู้สึกถึงความหนักหนาของปัญหาของเรา รวมทั้งเพื่อที่จะประเมินบุคลิกของเขาด้วย ผมร้องขอที่จะพบปะกับพันเอก บาเดินฮอร์สท์และถูกปฏิเสธ เขาเป็นเจ้าหน้าที่บัญชาการคนแรกที่บอกปิดการพบปะเช่นนั้น

เรารู้สึกถึงผลกระทบของการปกครองของเขาก่อนที่จะได้เห็นเขาเสียอีก มีการยกเลิกกฎระเบียบมากมายที่เพิ่งออกมาใหม่เกี่ยวกับการเรียนและเวลาว่าง เห็นได้ชัดว่าเขาต้องการที่จะเรียกสิทธิพิเศษทุกอย่างที่เราเคยชนะการเรียกร้องในช่วงหลายปีที่ผ่านมา กลับคืน พวกผู้คุมเก่าๆของเราถูกย้ายไปจากเกาะและแทนที่ด้วยผู้คุมที่บาเดินฮอร์สท์เลือกมาเอง พวกเขาเป็นคนหนุ่มกว่า หยาบคายกว่า และบังคับใช้กฎระเบียบหมุมหมิมทุกอย่าง งานของเขาก็คือการกลั่นแกล้งและทำลายขวัญพวกเรา ภายในเวลาไม่กี่วันนับจากที่มีการแต่งตั้งบาเดินฮอร์สท์ ห้องขังของพวกเราที่ถูกจู่โจมและตรวจค้น หนังสือและเอกสารต่างๆ ถูกยึด อาหารถูกระงับโดยไม่มีการเตือน และพวกนักโทษก็ถูกผลักดันให้เดินตามทางที่จะไปยังเหมือง

บาเดินฮอร์สท์พยายามที่จะหมุนนาฬิกากลับไปเหมือนเมื่อตอนที่เกาะเป็นอยู่ในช่วงต้นทศวรรษที่ 1960 คำตอบสำหรับทุกคำถามคือ ไม่ อยู่เสมอ นักโทษที่ร้องขอพบทนายความของพวกเขาจะถูกขังเดี่ยวแทน คำร้องเรียนถูกเพิกเฉยโดยสิ้นเชิง การเยี่ยมถูกระงับโดยไม่มีการอธิบายใดๆ อาหารเลวลง การตรวจสอบจดหมายมีมากขึ้น

หนึ่งสัปดาห์หลังจากที่บาเดินฮอร์สท์เดินทางมาถึง ขณะที่เรากำลังทำงานอยู่ที่เหมืองในเช้าวันหนึ่ง โดยที่ไม่มีการแนะนำตัวหรือมีพิธีรีตองใดๆ รถของผู้บัญชาการที่เขานั่งมากับคนขับรถของเขาที่มาจอดที่เหมือง เขาลงมาจากรถและสำรวจตรวจตราพวกเราจากระยะไกล เราหยุดทำงานและมองดูผู้บัญชาการคนใหม่ของเรา บาเดินฮอร์สท์หันมามองตอบผมและร้องขึ้นว่า “แมนเดลา เอามือออกจากก้นนายชะ” ผมไม่ชอบใจคำพูดนั้นเลย และโดยที่ไม่ทันคิด ผมก็เริ่มสาวเท้าเข้าหาบาเดินฮอร์สท์ เขายังอยู่ห่างออกไประยะหนึ่ง และก่อนที่จะเข้าไปใกล้ เขาก็กลับไปที่รถและขับออกไป

บาเดินฮอร์สท์วิพากษ์การรถของเขาสั่งการลูกน้อง และภายในเวลาไม่กี่นาทีรถบรรทุกคันหนึ่งก็มาถึงและพาเรากลับไปที่บ้าน เราถูกสั่งให้เงียบเสียงในรถบรรทุก และเมื่อเรามาถึงที่ลาน

เราก็ได้รับคำสั่งให้ขึ้นไปทำเตรียมพร้อม บาเดินฮอว์สท์ปรากฏตัวขึ้นตรงหน้าเรา เดินกลับไปกลับมา ดูเหมือนเขาจะไม่สามารถพูดออกมาสักประโยคหนึ่งได้โดยปราศจากคำสบถสาบาน “ยู มา เซ มัวร์” เป็นคำที่เขาชอบใช้ มัวร์ เป็นคำหยาบใช้สำหรับเรียกส่วนที่เร้นลับในร่างกายของผู้หญิง

เขาบอกเราด้วยเสียงที่ออกมาจากลำคอว่าเขารู้สึกรังเกียจที่เห็นเราเกียจคร้านที่เหมือง เขาบอกว่า ดังนั้น เขาจึงตัดสินใจลดชั้นเราลงมาหนึ่งชั้น แม้ว่าเราจะต่อต้านระบบการจัดชั้นก็ตาม แต่ตอนนั้นนักโทษส่วนใหญ่ก็ถูกยกระดับขึ้นมาอยู่ในระดับซีเป็นอย่างน้อย ซึ่งทำให้เราได้รับอนุญาตให้เรียนหนังสือได้ นักโทษระดับดีจะไม่ได้รับอนุญาตให้เรียน เจ้าหน้าที่เสียใจที่ยอมให้เราได้สิทธิพิเศษในการเรียนหนังสือ และบาเดินฮอว์สท์ตัดสินใจที่จะแก้ไขความผิดพลาดนั้น

ต่อมาเมื่อความโกรธของผมจางหายไปแล้ว ผมก็ได้คิดว่าคำพูดที่หยาบคายที่บาเดินฮอว์สท์พูดกับผมที่เหมืองนั้นเป็นความตั้งใจ เขาถูกพาตัวมาที่เกาะร็อบเบนเพื่อฟื้นฟูระเบียบ และเขาได้เจาะจงเลือกบุคคลที่เขาคิดว่าเป็นตัวที่ก่อให้เกิดความไร้ระเบียบ เหมือนกับครูที่ควบคุมชั้นเรียนที่เสียงดังไม่มีระเบียบนั่นเอง เขาเลือกที่จะลงโทษทางวินัยกับนักเรียนที่เขามองว่าเป็นตัวปัญหาใหญ่

ในปลายเดือนพฤษภาคมปีค.ศ. 1971 คนจำนวนมากจากสวาโปซึ่งเป็นพันธมิตรของเอเอ็นซีทำการต่อสู้เพื่อเอกราชในนามิเบีย ก็ถูกนำตัวมาอยู่ในส่วนที่แยกอยู่โดดเดี่ยว คนเหล่านี้ นำโดย ทอยโว ยา ทอยโว ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งสวาโปและเป็นผู้ต่อสู้เพื่อเสรีภาพที่น่าเกรงขาม เราได้รู้ว่าพวกเขาอดอาหารประท้วงการถูกขังอยู่โดดเดี่ยว และเราก็ตัดสินใจที่จะร่วมประท้วงในทันที เรื่องนี้ทำให้บาเดินฮอร์สท์และพวกเจ้าหน้าที่โกรธ พวกเขามองว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการไม่เชื่อฟังอย่างที่ยอมรับไม่ได้

กลางดึกของคืนวันที่ 28 พฤษภาคม เราก็ดูถูกปลุกขึ้นด้วยเสียงตะโกนและเคาะประตูอย่างรุนแรงที่ประตูห้องข้างของเรา “ลุกขึ้น! ลุกขึ้น!” พวกผู้คุมตะโกน เราถูกสั่งให้เปลี่ยนเสื้อผ้าแล้วเข้าแถวฟังกำแพงที่ลาน เห็นได้ชัดว่าพวกผู้คุมเมาและตะโกนคำว่าเรา นำโดยคนที่ชอบใช้ความรุนแรงที่ชื่อว่าโฟรี ซึ่งเราเรียกกันเองว่า*อันธพาล*

มันเป็นคืนที่หนาวจับใจ และในชั่วโงมต่อมา ขณะที่เราขึ้นตรงเปลือยกายและสั่นเทาอยู่นั้น ห้องข้างของเราก็ดูมืดทึบ พวกผู้คุมยังคงค่าเราอยู่ตลอดเวลา จนถึงปลายชั่วโงม โกวานเกิดอาการเจ็บหน้าอกอย่างหนักและทรุดลง ดูเหมือนโฟรีจะตกใจ เขาจึงสั่งให้พวกเรากลับไปที่ห้องข้างของเรา

พวกผู้คุมค้นทุกซอกทุกมุม แต่ก็ไม่พบอะไร แต่การค้นนั้นดูจะเป็นเพียงข้ออ้างสำหรับความต้องการที่จะใช้ความรุนแรงของโฟรี ต่อมาเราก็ตัดสินใจว่าเรามีชื่อเสียงในการทำร้ายนักโทษที่ส่วนทั่วไป วันรุ่งขึ้นเราก็ตัดสินใจว่าพวกผู้คุมได้ทุบตีนักโทษทั่วไปบางคนอย่างทารุณก่อนที่พวกเขาจะมาที่เรา และหลังจากนั้นก็ไปทำร้ายทอยโว ยา ทอยโว ซึ่งสวนกลับและชกผู้คุมที่ทำร้ายเขาล้มลง ทอยโวถูกลงโทษอย่างรุนแรงสำหรับการกระทำดังกล่าว

เราเฝ้าประท้วงอย่างเป็นทางการต่อการปฏิบัติต่อเราเช่นนี้ แต่ถูกเพิกเฉย เหตุการณ์ดังกล่าวโดดเด่นในความทรงจำของผม แต่มันก็ไม่ใช่อะไรที่แปลกประหลาดอะไร เหตุการณ์เช่นนั้นเป็นแนวทางปฏิบัติมากกว่าที่จะเป็นข้อขกเว้นภายใต้การควบคุมของบาเดินฮอร์สท์

เรตัดสินใจที่จะไม่ให้สภาพการณ์ภายใต้การควบคุมของบาเดินฮอร์สท์ เลวร้ายลงไปมากกว่านี้ เราจึงลักลอบส่งข่าวไปให้กับคนของเราที่อยู่ภายนอกเพื่อที่จะก่อการให้ปลดเขาออกจากตำแหน่ง ขณะเดียวกัน เราก็ตัดสินใจที่จะจัดตั้งคณะผู้แทนในหมู่พวกเราเพื่อไปพบกับบาเดินฮอร์สท์ เราหารือกันถึงเรื่องนี้เป็นเวลาหลายเดือนและค่อยๆ ตัดสินใจว่าคณะผู้แทนนี้จะประกอบไปด้วยใครบ้าง วอลเตอร์กับผมเป็นตัวแทนของเอเอ็นซี และกลุ่มอื่นๆ ทุกกลุ่มก็มีผู้แทนกลุ่มละสองคนเช่นกัน

บาเดินฮอธสท์ยอมพบกับพวกเรา และในการเจรจาเราได้ขู่ว่าจะหยุดทำงาน เนื่องงาน อดอาหารประท้วง ใช้อาวุธทุกอย่างที่เราจะใช้ได้ นอกจากว่าเขาจะปฏิรูปวิธีการของเขาและฟื้นฟูสิทธิพิเศษหลายอย่างที่ถูกลบเลิกไป เขาเพียงแต่บอกว่าจะพิจารณาสิ่งที่เราพูด เรามองว่าการเผชิญหน้าครั้งนี้เป็นชัยชนะ เนื่องจากเขาระวังระไวพวกเราและรู้ว่าเราได้สร้างความตื่นตัวให้กับคนภายนอกเกี่ยวกับข้อร้องเรียนของเรา ความพยายามเหล่านี้ในไม่ช้าก็ได้ผลตอบแทน

สองสามสัปดาห์ต่อมา เรารู้ว่าจะมีการเยือนที่สำคัญ จะต้องเป็นการเยือนที่สำคัญเพราะว่าในวันนั้น เมื่อฝนตกที่เหมือง เราได้รับอนุญาตให้เข้ามาอยู่ในเพิงแทนที่จะทำงานต่อไป วันรุ่งขึ้นเราก็ตีรับแจ้งว่าคณะผู้พิพากษาสามคนจะเดินทางมาที่เกาะ พวกเจ้าหน้าที่ขอให้เราแต่งตั้งโฆษกขึ้นหนึ่งคนเพื่อบอกถึงความทุกข์ยากของเรา และผมได้รับเลือกให้เป็นโฆษก

ขณะที่ผมกำลังเตรียมตัวเพื่อพบกับคณะผู้พิพากษาดังกล่าว ผมก็ได้รับแจ้งจากแหล่งข่าวที่เชื่อถือได้ว่านักโทษคนหนึ่งในส่วนทั่วไปเพิ่งถูกทรมานอย่างรุนแรงเมื่อเร็วๆ นี้โดยเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย ผู้พิพากษาสามคนนั้นได้แก่ ผู้พิพากษาฟาน สติน, เอ็ม.อี.เทรอน และ ไมเคิล คอร์เบิร์ต แห่งแผนกจังหวัดเคปของศาลฎีกา พลเอก สติน กรรมการการราชทัณฑ์เป็นคนพาพวกเขา มา และมีผู้ติดตามคือพันเอก บาเดินฮอธสท์ ผมพบกับพวกเขาข้างนอกในบริเวณซึ่งเรากำลังทำงานกันในวันนั้น

พลเอก สติน แนะนำผมให้คณะผู้พิพากษารู้จัก และอธิบายว่าผมได้รับเลือกให้เป็นตัวแทนของนักโทษคนอื่นๆ พวกผู้พิพากษาจึงบอกว่าจากประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น พวกเขายาจะพูดกับผมเป็นการส่วนตัว ผมตอบไปว่าผมไม่มีสิ่งใดที่ต้องปกปิดและความจริงแล้วผมยินดีที่พลเอกสติน และพันเอกบาเดินฮอธสท์จะอยู่ด้วย เห็นได้ว่าพวกผู้พิพากษาดกใจกับคำพูดของผม ผมเสริมว่ามันเป็นการสมควรที่พวกเขาจะมีโอกาสตอบข้อกล่าวหาของผม พวกผู้พิพากษาจึงยินยอมด้วยความลังเล

ผมเริ่มด้วยการทบทวนเรื่องการทำร้ายร่างกายที่ส่วนทั่วไปเมื่อเร็วๆ นี้ ผมเล่ารายละเอียดที่ได้รับรายงานมาให้พวกเขาฟังเกี่ยวกับความโหดร้ายของการทรมาน และการปกปิดการกระทำที่เป็นอาชญากรรมดังกล่าว ผมยังไม่ทันจะเริ่มพูดด้วยซ้ำเมื่อสังเกตเห็นว่าบาเดินฮอธสท์ขยับตัวไปมาอย่างอึดอัด เมื่อผมเล่าจบ เขาก็โผล่ออกมาด้วยท่าทีที่ขมึงทึงและก้าวร้าวว่า “คุณเห็นการทำร้ายร่างกายที่คุณเล่ามานี้หรือเปล่า?” ผมตอบเรียบๆ ว่าผมไม่ได้เห็น แต่ผมเชื่อคนที่มาเล่าให้ผมฟัง เขาตะคอกและชี้หน้าด่าผมว่า “ระวังไว้นะ แมนเดลา ถ้าหากคุณพูดถึงสิ่งที่คุณไม่ได้เห็นล่ะก็ คุณจะต้องเจอดีแน่ คุณก็รู้นี้ว่าผมหมายถึงอะไร”

ผมไม่สนใจคำพูดของบาเดินฮอธสท์แต่หันไปทางกลุ่มผู้พิพากษา แล้วพูดว่า “ท่านสุภาพบุรุษทั้งหลาย ท่านเห็นด้วยตัวของท่านเองแล้วว่าพวกเรามีผู้บัญชาการแบบไหน ถ้าหากว่าเราสามารถข่มขู่ผมที่นี้ต่อหน้าท่านได้ ท่านลองจินตนาการเอาที่แล้วกันว่าเขาจะทำอะไรเวลาที่ท่านไม่อยู่ที่นี่” ผู้พิพากษาคอร์เบิร์ตจึงหันไปทางผู้พิพากษาคนอื่นๆ แล้วพูดว่า “นักโทษพูดถูก”

หลังจากนั้นผมก็พูดถึงข้อร้องเรียนของเราเกี่ยวกับอาหารการกิน การทำงานและการเรียน บาเดินฮอร์สท์คงจะรู้สึกพลุ่งพล่านอยู่ภายในทีเดียว แต่ภายนอกเขาจะระงับอารมณ์ไว้ได้ เมื่อจบการพูดคุย บรรดาผู้พิพากษาก็ขอบคุณผมและผมก็กล่าวลาพวกเขา

ผมไม่รู้ว่าคุณพิพากษาได้พูดหรือทำอะไรหลังจากการพบปะกันครั้งนั้น แต่ในช่วงสองสามเดือนหลังจากนั้น บาเดินฮอร์สท์ดูเหมือนจะถูกมัดมือไว้ ความโหดเหี้ยมยุติลง และภายในเวลาสามเดือนหลังจากการเยือนของกลุ่มผู้พิพากษาครั้งนั้น เราก็ได้รับแจ้งว่าเขากำลังจะถูกย้ายไปที่อื่น

สองสามวันก่อนที่บาเดินฮอร์สท์จะออกเดินทาง ผมก็ถูกเรียกตัวไปที่สำนักงานใหญ่ พลเอกสตีนอยู่ระหว่างการเยือนเกาะแห่งนี้และต้องการทราบว่าเรามีข้อร้องเรียนอะไรหรือไม่ บาเดินฮอร์สท์อยู่ที่นั่นด้วยตอนที่ผมพูดถึงรายการข้อเรียกร้องต่างๆ เมื่อผมพูดจบ บาเดินฮอร์สท์ก็มาพูดกับผมโดยตรง เขาบอกว่าเขากำลังจะไปจากเกาะ และเสริมว่า “ผมเพียงแต่อยากจะอวยพรให้พวกคุณโชคดี” ผมไม่รู้ว่าคุณทำท่าตกตะลึงหรือเปล่า แต่ผมงุนงงมาก เขาพูดถ้อยคำเหล่านี้เหมือนมนุษย์คนหนึ่ง และแสดงให้เห็นอีกด้านหนึ่งของเขาที่พวกเราไม่เคยเห็นมาก่อน ผมขอบคุณสำหรับคำอวยพรของเขาและอวยพรให้เขาโชคดีในความพยายามของเขา

ผมครุ่นคิดเกี่ยวกับเหตุการณ์ครั้งนั้นเป็นเวลานานหลังจากนั้น บาเดินฮอร์สท์นั้นอาจจะเรียกได้ว่าเป็นผู้บัญชาการที่โหดร้ายและป่าเถื่อนที่สุดที่เราเคยมีบนเกาะร็อบเบน แต่วันนั้นในสำนักงานแห่งนั้น เขาได้เผยว่ามีอีกด้านหนึ่งในธรรมชาติของเขา ด้านที่ถูกปกปิดไว้แต่ยังคงมีอยู่มันเป็นเครื่องเตือนใจที่ดีว่ามนุษย์ทุกคน แม้แต่คนที่ดูเหมือนจะเล็ดเย็นที่สุด ก็ยังรู้จักความควรและไม่ควร และถ้าหากว่าเราเข้าถึงใจเขาได้แล้ว พวกเขาก็สามารถจะเปลี่ยนแปลง ทำได้ดีแล้ว บาเดินฮอร์สท์ก็ไม่ใช่คนชั่วร้าย ความไร้มนุษยธรรมของเขาถูกยึดเหนี่ยวให้กับเขาโดยระบบที่ไร้มนุษยธรรม เขาทำตัวเหมือนสัตว์ก็เพราะเขาได้รับรางวัลจากการกระทำที่ป่าเถื่อนนั้น

มีการประกาศว่าพันเอกวิลเลียมเซจะสืบทอดตำแหน่งผู้บัญชาการต่อจากพันเอกบาเดินฮอร์สท์ ผมร้องขอที่จะพบกับพันเอกวิลเลียมเซหลังจากที่เขาได้รับแต่งตั้ง และเมื่อเขาเดินทางมาถึงผมก็ไปพบเขาเป็นเวลาสั้นๆ เห็นได้ชัดว่าเขาไม่ได้เป็นคนหัวก้าวหน้า แต่เขาก็เป็นคนสุภาพและมีเหตุผล ซึ่งตรงกันข้ามกับผู้ที่ดำรงตำแหน่งก่อนหน้าเขาอย่างเห็นได้ชัด เราหวังกันว่ายุคของบาเดินฮอร์สท์จะเป็นเพียงการถดถอยเพียงชั่วคราวในเรื่องการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของพวกเราที่จะมีอย่างต่อเนื่อง

พวกผู้คุมหนุ่มๆ ที่ก้าวร้าวก็น่ากลัวไปพร้อมกับบาเดินฮอร์สท์ด้วย และพวกเราก็กลับสู่พฤติกรรมที่เคยชินที่เหมืองและในส่วนของเราอีกครั้ง วิลเลียมเซอาจจะเป็นคนที่มีเหตุผลก็จริง แต่เมื่อเขาเห็นว่าพวกเราใช้เวลาที่เหมืองพูดคุยกันมากกว่าจะทำงาน เขาก็ตกใจ

เขาเพิ่งมาที่เกาะได้สองสามสัปดาห์เท่านั้นตอนที่ผมถูกเรียกตัวไปที่ห้องทำงานของเขา “แมนเดลา” เขาพูดอย่างตรงไปตรงมา “คุณต้องช่วยผม” ผมถามเขาว่าจะให้ช่วยอย่างไร “คนของคุณไม่ทำงานกัน พวกเขาไม่ฟังคำสั่ง ทำแต่ในสิ่งที่ยากจะทำ นี่เป็นคุก จะต้องมีการขู่ข่มบ้าง มันไม่ใช่จะเป็นผลดีต่อเราเท่านั้นแต่จะเป็นผลดีต่อพวกคุณด้วย เราจะต้องมีระเบียบอยู่บ้างมิฉะนั้นพวกเราจะนำคนอย่างหัวหน้าเรือนจำคนก่อนกลับมา”

สิ่งที่พันเอกวิลเลียมเซพูดนั้นมีเหตุผล ผมตั้งใจฟัง แล้วบอกกับเขาว่าคำขอของเขาเป็นสิ่งที่ชอบธรรม แต่ก่อนที่จะรับปากเขาได้ ผมจะต้องปรึกษากับคนของผมทั้งหมดก่อน ในตอนนั้น การชุมนุมกันของนักโทษทุกคนที่อยู่ในห้องขังเดี่ยวๆ นั้นเป็นสิ่งต้องห้ามอย่างชัดเจน การที่ขอให้เขาอนุญาตในเรื่องนี้เท่ากับว่าผมกำลังขอให้เขายึดหยุ่นกฎระเบียบครั้งสำคัญ เขารู้ดีเช่นเดียวกับผม และเขาต้องการเวลาพิจารณาเรื่องนี้

ภายในเวลาไม่กี่วัน ผมก็ได้รับแจ้งจากวิลเลียมเซว่าเขาอนุญาต พวกเราทุกคนจึงมาพบกันที่ลานในบ่ายวันหนึ่ง โดยไม่มีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยมาคอยควบคุมดูแลเหมือนทุกครั้ง ผมบอกกับพวกเราถึงสิ่งที่วิลเลียมเซพูด และตั้งข้อสังเกตว่าการที่เราประนีประนอมเล็กน้อยตอนนี้ จะทำให้สภาพความเป็นอยู่ของเราดีขึ้นในระยะยาว เราตัดสินใจกันว่าอย่างน้อยเราจะทำให้ดูเหมือนว่ากำลังทำงาน แต่เราจะทำงานในระดับที่เราทำได้ นับแต่นั้น เราก็อำนาจกัน และเราก็ไม่ได้ยื่นคำร้องจากเจ้าหน้าที่บัญชาการอีกเลย

ในช่วงแรกๆ ของการปกครองของวิลเลียมเซ คือระหว่างปีค.ศ. 1971-1972 นั้น มีทหารเอ็มเคที่ถูจับได้จำนวนมากถูกพาตัวมาไว้ที่เกาะร็อบเบน คนเหล่านี้ได้เห็นการสู้รบและได้รู้ข่าวคราวเกี่ยวกับสถานการณ์ของขบวนการที่ลี้ภัยอยู่ในต่างประเทศเป็นอย่างดี ผมไม่เคยชอบใจที่ได้เห็นคนของ

เอเอ็นซีติดคุก แต่ผมก็กระตือรือร้นที่จะซักถามข่าวคราวจากพวกเขาเมื่อพวกเขามาถึง ผมกระตือรือร้นอย่างยิ่งที่จะรู้เรื่องเกี่ยวกับโอลิเวอร์ เกี่ยวกับค่ายฝึกต่างๆ เกี่ยวกับความสำเร็จและความล้มเหลวต่างๆ ของเอ็มเค

คนเหล่านั้นหัวรุนแรงมาก และพวกเขาไม่สามารถใช้ชีวิตในคุกได้อย่างง่ายดายนัก หนึ่งในคนกลุ่มแรกเหล่านี้ได้แก่จิมมี เอฟริล เจ้าหน้าที่เอ็มเคซึ่งผ่านการฝึกมาจากโจ สโลโว และได้ต่อสู้กับศัตรูในโรดิเชีย เอ็มเคได้ส่งคนของตนแทรกซึมกลับเข้ามาในประเทศอย่างช้าๆ โดยใช้บัตรประจำตัวปลอม จิมมีเป็นหนึ่งในนั้นและถูกจับได้ในแอฟริกาใต้

จิมมีเล่าให้พวกเราฟังเกี่ยวกับสงครามต่างๆ แต่ผมก็ดึงเขาออกนอกเรื่องและถามเขาเกี่ยวกับปัญหาของเอ็มเค ในฐานะที่ผมเป็นผู้ก่อตั้งเอ็มเคและเป็นผู้บัญชาการสูงสุดคนแรกของเอ็มเค จิมมีกับพวกจึงพูดตรงไปตรงมากับผมมากกว่าที่พูดกับคนอื่นๆ เขาเล่าให้ผมฟังถึงความไม่พอใจในค่ายฝึกและเกี่ยวกับการใช้อำนาจในทางที่ผิดของเจ้าหน้าที่หลายคนของเอ็มเค ผมขอให้เขาเก็บเรื่องนี้ไว้เป็นความลับ แล้วก็จัดการลักลอบนำจดหมายออกไปให้โอลิเวอร์ แนะนำให้มีการปฏิรูปบางอย่างในค่ายฝึก

วันหนึ่งขณะที่ผมอยู่ที่สำนักงานใหญ่เพื่อพบปะกับพันเอกวิลเลียมเซ ผมก็เห็นจิมมีอยู่ที่ด้านนอกห้องทำงานของเจ้าหน้าที่อีกคนหนึ่ง เขาหันมาหาผมและพูดด้วยความคับแค้นใจว่า “พวกเขาไม่ยอมให้จดหมายผม”

“ด้วยเหตุผลอะไร?” ผมพูดตอบ

“พวกเขาอ้างว่ามันมีข้อความที่ผมไม่ได้รับอนุญาตให้เห็น” เขาพูด ผมจึงเข้าไปในห้องทำงานของเจ้าหน้าที่ผู้นั้นเพื่อพูดคุยเรื่องนี้ แต่ก่อนที่ผมจะเปิดปากพูด จิมมีก็ถลันเข้าไปในห้องและพูดกับเขาด้วยเสียงอันดังว่า “เอาจดหมายผมมาเดี๋ยวนี้!” จิมมีเริ่มผลักผมออกไปเพื่อที่จะเข้าไปให้ถึงโต๊ะเจ้าหน้าที่ผู้นั้น ตอนนั้นเอง เจ้าหน้าที่ผู้นั้นก็ถือจดหมายมาแล้วก็หลบอยู่ข้างหลังผมราวกับจะใช้เป็นเกราะกำบังจากจิมมี มันคงจะเป็นฉากที่ตลกมากในหนัง แต่ตอนนั้นมันเป็นเรื่องที่เครียดทีเดียว ผมหันไปทางจิมมีแล้วพูดด้วยเสียงเบาๆ แต่หนักแน่นว่า “กรุณาอย่าทำอย่างนี้ ใจเย็นๆ ผมจะจัดการให้คุณได้จดหมายของคุณ ตอนนี้อยากกลับไปก่อน”

คำพูดของผมได้ผลอย่างที่ตั้งใจ จิมมีออกไปจากห้อง และผมหันไปหาเจ้าหน้าที่ซึ่งตกใจอย่างมาก สำหรับผมแล้ว มันเป็นสถานการณ์ที่ประหลาดทีเดียว ผมไม่ได้กำลังต่อต้านเจ้าหน้าที่แต่กำลังเป็นคนไกล่เกลี่ยระหว่างคนของผมกับคนที่ผมต่อสู้มาเป็นเวลานาน การใช้ความรุนแรงของพวกที่เพิ่งมาที่เกาะทำให้ผมอยู่ในสถานการณ์นี้บ่อยขึ้นทุกที ขณะที่พวกเรา กำลังใจจากความบ้าบิ่นของพวกเขา แต่บางครั้งคนเหล่านี้ก็ทำให้ชีวิตประจำวันของเรามีภาระมากขึ้น

ภายในเวลาหนึ่งสัปดาห์ เจ้าหน้าที่ผู้นั้นก็มอบจดหมายของจิมมีให้กับผม

เช้าวันหนึ่ง เราก็ได้รับคำสั่งให้ไปขึ้นหลังรถบรรทุกแทนที่จะเดินไปที่เหมือง รถคันนั้นแล่นขยอก เขยอกไปในทิศทางใหม่ และสิบห้านาทีหลังจากนั้นเราก็ได้รับคำสั่งให้กระโดดลงจากรถ เมื่อมองผ่านแสงสว่างยามเช้าออกไป เราก็เห็นมหาสมุทร ชายฝั่งที่เต็มไปด้วยโขดหิน และไกลออกไปท่ามกลางแสงแดดที่แผดกล้า คือตึกสูงที่ทำด้วยกระจกของเมืองเคปทาวน์ เมืองซึ่งมีเทเบิลเมาท์เทินอยู่ด้านหลังดูไกลอย่างไม่น่าเชื่อ ราวกับว่าเราสามารถจะยื่นมือออกไปและคว้ามันได้ ซึ่งแน่นอนว่านั่นเป็นเพียงภาพลวงตา

เจ้าหน้าที่ระดับสูงอธิบายว่าเราถูกนำตัวมาที่ชายฝั่งเพื่อเก็บสาหร่ายทะเล เราได้รับการสอนให้เก็บชิ้นใหญ่ที่ถูกพัดขึ้นมาจากฝั่ง รวมทั้งล่อยน้ำลงไปเก็บสาหร่ายที่ติดอยู่ที่หินและปะการัง สาหร่ายทะเลนั้นยาวและบาง มันมีสีเขียวอมฟ้า บางชิ้นยาวถึงหกถึงแปดฟุตและหนักถึงสามสิบปอนด์ หลังจากที่เราเก็บมันขึ้นมาจากเขตน้ำตื้นแล้ว เราก็นำมาเรียงเป็นแถวบนชายหาด เมื่อแห้งแล้วเราก็นำมันใส่หลังรถบรรทุก เราได้รับการบอกเล่าว่ามันจะถูกส่งไปญี่ปุ่นโดยทางเรือ เพื่อนำไปใช้เป็นปุ๋ย

งานในวันนั้นดูจะไม่หนักหนาเกินไปสำหรับพวกเรา แต่ในสัปดาห์และเดือนต่อๆ มาเรารู้สึกว่ามันก็ใช้กำลังมากอยู่เหมือนกัน แต่เรื่องนั้นไม่ค่อยสำคัญเท่าไรเนื่องจากเราได้รับความเพลิดเพลินและหย่อนใจไปกับทิวทัศน์รอบตัว เราเฝ้าดูเรือกำลังลากอวน ถังน้ำมันขนาดใหญ่เคลื่อนข้ามขอบฟ้าไปอย่างช้าๆ เราเห็นนกนางนวลกำลังโฉบปลาจากทะเล และแมวน้ำโลดเต้นอยู่บนคลื่น เราหัวเราะให้กับขบวนการเพี้ยนๆ ซึ่งเหมือนกับกองพลน้อยของทหารเท้าแบนที่รุ่มร่าม และเราชื่นชมมากกับภาพที่เห็นเป็นประจำของอากาศเหนือเทเบิลเมาท์เทิน ท้องฟ้าที่สลัวสลับเปลี่ยนระหว่างความมืดครึ้มกับแสงแดด

ในช่วงหนาวนั้น น้ำให้ความรู้สึกที่วิเศษมาก แต่ในหน้าหนาวกระแสน้ำเบ็งกูเอลาที่เป็นน้ำแข็งทำให้การลุยไปในคลื่นกลายเป็นการทรมาน หินที่อยู่บนฝั่งและรอบๆ ฝั่งนั้นขรุขระ และบ่อยครั้งที่เราถูกบาดและครูดที่ขาขณะทำงาน แต่เราก็ชอบทะเลมากกว่าเหมือง แม้ว่าเราจะไม่ได้ไปที่นั่นมากกว่าสองสามวันต่อครั้งก็ตาม

มหาสมุทรนั้นเป็นหีบมหาสมบัติจริงๆ ผมพบปะการังและหอยที่มีลวดลายประณีตหลายชิ้นทีเดียว ซึ่งบางครั้งผมก็นำกลับมาที่ห้องขังของผม ครั้งหนึ่งมีคนพบไวน์ขวดหนึ่งที่ยังไม่ได้เปิดติดอยู่ในทราย แต่ได้รับการบอกว่ารสมันเหมือนกับน้ำส้มสายชู เจฟฟ์ มาเซโม่ลา จากฟิเอซีเป็นศิลปินและปฏิมากรที่มีพรสวรรค์อย่างยิ่ง และเจ้าหน้าที่อนุญาตให้เขาเก็บเศษไม้ที่ลอยน้ำมา ซึ่งเขานำมันมาแกะสลักเป็นรูปทรงต่างๆ ที่น่าทึ่งมาก บางรูปพวกผู้คุมถึงกับขอซื้อทีเดียว เขาสร้างลึงใส่หนังสือ

ลังหนึ่งให้ผมซึ่งผมใช้มันอยู่หลายปี พวกเจ้าหน้าที่บอกกับแขกที่มาเยือนว่าพวกเขาให้ลังนั้นกับผมเอง

บรรยากาศบนชายฝั่งนั้นผ่อนคลายมากกว่าที่เหมือง เรายังชื่นชอบการไปทะเลเนื่องจากเราได้กินอาหารดีมากที่นั่น แต่ละเช้าที่เราไปที่ชายฝั่ง เรายะนำถังขนาดใหญ่บรรจุน้ำจืดไปด้วย ต่อมา เรายะนำถังใบที่สองไป ซึ่งเราจะใช้ทำสตูว์อาหารทะเลของเกาะรีอบเบน เรายะเก็บปูและหอยต่างๆ มาทำสตูว์ เรายะจับกุ้งซึ่งซ่อนตัวอยู่ตามซอกหินด้วย การจับกุ้งนั้นต้องรู้วิธี เรายะต้องจับมันให้แน่น ระหว่างหัวและหางของมัน มิฉะนั้นมันจะดิ้นหลุดไปได้

ผมชอบหอยเปาฮื้อหรือที่พวกเราเรียกกันว่า *เพอเลโมน* มาก หอยเปาฮื้อเป็นหอยที่ติดแน่นอยู่กับหิน และเราจะต้องใช้กำลังให้มันหลุดออกจากหิน พวกมันเป็นสัตว์ที่หัวคือ ไม่ค่อยจะอ้าปากง่ายๆ แต่ถ้าหากสุกเกินไปเพียงนิดเดียว มันก็จะเหนียวจนกินไม่ได้

เราะนำสิ่งที่เราจับมาได้ใส่ลงไปรวมกันในถังใบที่สอง วิลตัน อิมควายี พ่อครัวของเราจะเป็นคนปรุงสตูว์ เมื่อสุกแล้ว พวกผู้คุมจะมากินรวมกับเรา พวกเราทุกคนจะนั่งลงบนชายหาดและกินอาหารกลางวันแบบปิกนิกกัน ในปีค.ศ. 1973 ในหนังสือพิมพ์ที่เราลักลอบนำเข้ามาในนั้น เรายะได้อ่านเรื่องเกี่ยวกับงานแต่งงานของเจ้าฟ้าหญิงแอนน์กับมาร์ค ฟิลลิปส์ และเรื่องดังกล่าวก็ให้รายละเอียดเกี่ยวกับอาหารกลางวันในงานที่หายากและประณีตบรรจง รายการอาหารดังกล่าวมีหอย กุ้ง และหอยเปาฮื้อรวมอยู่ด้วย ซึ่งทำให้พวกเราหัวเราะกันใหญ่เพราะเราได้อินอาหารอันโอชะพวกนั้นกันทุกวัน

บ่ายวันหนึ่ง เรากำลังนั่งกินสตูว์ของเราอยู่บนชายหาดเมื่อร้อยโท เทอร์รับลังเซ ซึ่งตอนนั้นเป็นหัวหน้าเรือนจำ มาเยี่ยมพวกเราโดยที่ไม่ได้แจ้งล่วงหน้า เรายะรีบสร้างท่าว่ากำลังทำงานกัน แต่เราหลอกเขาไม่สำเร็จ ในไม่ช้าเขาก็พบกล่องใบที่สองซึ่งใส่สตูว์หอยกำลังเดือดอยู่บนไฟ ร้อยโท เทอร์รับลังเซเปิดหม้อออกแล้วมองเข้าไปข้างใน แล้วเขาก็จิ้มหอยออกมาตัวหนึ่ง กินมัน และประกาศว่า “*สมัคคิก*” ซึ่งเป็นภาษาแอฟริกันส์แปลว่า “อร่อย”

ในการต่อสู้กัน เกาะรีอบเบน เป็นที่รู้จักกันในนาม “มหาวิทยาลัย” ทั้งนี้ไม่ใช่เพราะสิ่งที่เราเรียนรู้จากหนังสือ หรือไม่ใช่เพราะว่าพวกนักโทษได้เรียนภาษาอังกฤษ ภาษาแอฟริกันส์ ศิลปะ ภูมิศาสตร์และคณิตศาสตร์ หรือเพราะว่าพวกเราหลายคนเช่นบิลลี เนร์, อาห์เหม็ด คาทาดา, ไมค์ ดิงกาเค และเอ็ดดี้ แดเนี่ยลส์ มีปริญญาคณะหลายใบ เท่านั้น แต่เกาะรีอบเบนเป็นที่รู้จักกันว่าเป็น “มหาวิทยาลัย” เพราะสิ่งที่เราเรียนจากกันและกัน เรากลายเป็นคณะของเราเอง ด้วยศาสตราจารย์ของเราเอง หลักสูตรของเราเอง รายวิชาของเราเอง เราได้สร้างเส้นแบ่งระหว่างการเรียนทางวิชาการซึ่งเป็นทางการ และการเรียนทางการเมืองซึ่งไม่เป็นทางการ

มหาวิทยาลัยของเราเติบโตขึ้นได้ ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากความจำเป็น ขณะที่คนหนุ่มๆเดินทางมาที่เกาะแห่งนี้ เราตระหนักว่าพวกเขาไม่รู้เรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของเอเ็นซีน้อยมาก วอลเตอร์ซึ่งนับได้ว่าเป็นนักประวัติศาสตร์ที่ยังมีชีวิตอยู่ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดของเอเ็นซี จึงเริ่มเล่าให้พวกเขาฟังเกี่ยวกับจุดกำเนิดขององค์กรและความเป็นไปในยุคแรกๆ การสอนของเขาฉลาดและเต็มไปด้วยความเห็นอกเห็นใจ ในไม่ช้าประวัติศาสตร์อย่างไม่เป็นทางการเหล่านี้ก็เติบโตกลายเป็นหลักสูตร จัดทำขึ้นโดยองค์กรสูงสุดซึ่งต่อมารู้จักกันในนามหลักสูตร เอ ใช้เวลาเรียนสองปี หลักสูตรนี้เกี่ยวกับเอเ็นซีและการต่อสู้เพื่อเสรีภาพ หลักสูตร เอยังรวมถึงวิชา “ประวัติศาสตร์การต่อสู้ของชาวอินเดีย” ซึ่งสอนโดยแคธี่ด้วย สหายอีกคนได้เพิ่มประวัติศาสตร์ของพวกลูกผสมเข้าไปอีก แม้แต่ซึ่งเคยศึกษาในสาธารณรัฐประชาธิปไตยเยอรมันมา ก็สอนวิชาลัทธิมาร์กซ์

สภาพแวดล้อมในการสอนไม่น่าพึงปรารถนาสัก กลุ่มที่มาเรียนจะทำงานด้วยกันที่เหมืองและขึ้นเป็นวงกลมล้อมรอบผู้นำของการสัมมนา รูปแบบการสอนก็เป็นแบบของ โซเครตีส คือความคิดและทฤษฎีได้รับความกระจ่างผ่านการตั้งคำถามและตอบคำถาม

วิชาของวอลเตอร์นั้นเป็นหัวใจของการศึกษาทั้งหมดของเรา สมาชิกเอเ็นซีหนุ่มๆ หลายคนซึ่งมาที่เกาะแห่งนี้ ไม่รู้แม้กระทั่งว่าองค์กรนี้มีมาตั้งแต่ปีทศวรรษ 1920 และ 1930 วอลเตอร์เล่าให้พวกเขาฟังตั้งแต่การก่อตั้งเอเ็นซีในปีค.ศ. 1912 มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน สำหรับคนหนุ่มๆ เหล่านี้แล้ว มันเป็นการศึกษาทางการเมืองเพียงอย่างเดียวที่เคยได้รับ

เมื่อวิชาเหล่านี้เป็นที่รู้จักในส่วนทั่วไป เราก็เริ่มได้รับคำถามจากคนของเราที่อยู่ในอีกส่วนหนึ่ง นี่เป็นจุดเริ่มต้นของรูปแบบหนึ่งของการสอนวิชาเขียนจดหมายโต้ตอบกับนักโทษในส่วนทั่วไป พวกเราจะลักลอบนำเนื้อหาที่สอนไปให้พวกเขา และพวกเขาจะตอบมาเป็นคำถามหรือการวิพากษ์วิจารณ์

นี่เป็นประโยชน์สำหรับเราเช่นเดียวกับที่เป็นประโยชน์สำหรับพวกเขา คนเหล่านี้มีการศึกษาอย่างเป็นทางการเพียงเล็กน้อย แต่มีความรู้มากมายเกี่ยวกับความทุกข์ยากของโลก ความกังวลของพวกเขาจะเป็นสิ่งที่เป็จริงในทางปฏิบัติมากกว่าจะเป็นในเชิงปรัชญา ถ้าหากผู้สอนคน

หนึ่งบอกว่าหลักการของลัทธิสังคมนิยมคือ “จากแต่ละคนตามความสามารถ ให้กับแต่ละคนตามความจำเป็น” แล้วละก็ เราอาจจะได้รับคำถามกลับมาว่า “ใช่ แต่มันหมายความว่าอย่างไรในทางปฏิบัติล่ะ? ถ้าหากว่าผมมีที่ดินแต่ไม่มีเงิน และเพื่อนของผมมีเงินแต่ไม่มีที่ดิน ใครจะมีความจำเป็นมากกว่ากัน?” คำถามเช่นนี้มีคุณค่าอย่างยิ่งและบังคับให้เราคิดอย่างหนักเกี่ยวกับทักษะของเรา

ผมได้สอนวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองเป็นเวลาหลายปี ผมพยายามที่จะสาวกลับไปถึงพัฒนาการของมนุษย์เศรษฐกิจจากยุคเริ่มแรกจนถึงปัจจุบัน ให้ภาพคร่าวๆ เกี่ยวกับการเดินทางจากยุคที่สังคมเป็นแบบชุมชนโบราณมาจนถึงลัทธิศักดินา ลัทธิทุนนิยม และลัทธิสังคมนิยม ความจริงแล้วผมไม่ใช่นักวิชาการและก็ไม่ใช่ครู ผมชอบที่จะถามคำถามมากกว่าที่จะสอน แนวทางของผมไม่ได้เป็นอุดมการณ์ แต่มันมีความโน้มเอียงเข้าข้างลัทธิสังคมนิยม ซึ่งผมมองว่าเป็นขั้นที่ก้าวหน้าที่สุดของชีวิตเศรษฐกิจที่มนุษย์ค่อยๆ พัฒนาขึ้นมาในขณะนั้น

นอกเหนือจากการเรียนอย่างไม่เป็นทางการของผมแล้ว งานทางด้านกฎหมายของผมก็ยังคงดำเนินต่อไป บางครั้งผมยังอยากจะแขวนป้ายชื่อที่หน้าห้องขังของผมเนื่องจากผมใช้เวลาหลายชั่วโมงต่อสัปดาห์ในการเตรียมการอุทธรณ์ต่อศาลสำหรับนักโทษคนอื่นๆ แม้ว่ากฎของเรือนจำจะไม่อนุญาตให้ทำเช่นนั้นก็ตาม แต่บรรดานักโทษซึ่งมีความคิดทางการเมืองต่างกันไปตามก็ขอความช่วยเหลือจากผม

กฎหมายของแอฟริกาใต้ไม่ได้ประกันสิทธิที่จะมีผู้แทนทางกฎหมายของจำเลย และมีคนหลายพันคนต้องติดคุกในแต่ละปีเนื่องจากการขาดผู้แทนทางกฎหมายดังกล่าว ชาวแอฟริกันเพียงไม่กี่คนเท่านั้นที่สามารถจะจ้างทนายความได้ และส่วนใหญ่ไม่มีทางเลือกนอกจากจะยอมรับคำตัดสินใดๆก็ตามที่ศาลตัดสิน หลายคนในส่วนตัวไปถูกตัดสินโดยไม่ได้มีการปรึกษาทนาย และจำนวนมากขอให้ผมช่วยทำเรื่องอุทธรณ์ให้ สำหรับคนเหล่านี้ส่วนใหญ่แล้ว นี่เป็นครั้งแรกที่ได้ติดต่อกับทนายความ

ผมจะได้รับบันทึกสั้นๆ ที่ลักลอบนำเข้ามาจากนักโทษในส่วนเอฟหรือจีขอให้ช่วย จากนั้นผมก็จะขอรายละเอียดของคดี ข้อมุล่าหา หลักฐาน และคำให้การ เนื่องจากการแลกเปลี่ยนข้อมูลดังกล่าวเป็นไปอย่างลับๆ ดังนั้นข้อมูลจึงได้มาทีละเล็กละน้อยและล่าช้า การปรึกษาหารือที่ปกติจะใช้เวลาไม่ถึงครึ่งชั่วโมงในสำนักงานเก่าแมนเดลา และ ทัมโบ ของผม อาจจะต้องใช้เวลาเป็นปีขึ้นไปบนเกาะ

ผมแนะนำให้ “ลูกความ” ของผมเขียนจดหมายถึงนายทะเบียนของศาลฎีกาเพื่อขอบันทึกของคดี ผมบอกให้นักโทษแจ้งนายทะเบียนว่าเขามีเงินทุนจำกัดและต้องการบันทึกดังกล่าวโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย บางครั้งนายทะเบียนก็ใจดีพอที่จะให้เอกสารตามที่ขอโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย

เมื่อผมได้บันทึกเกี่ยวกับคดีแล้ว ผมก็สามารถร่างคำอุทธรณ์ได้ ปกติแล้วจะใช้เหตุของการไม่เป็นบรรทัดฐานเดียวกันของศาล เช่น อคติ กระบวนการพิจารณาคดีที่ไม่ถูกต้อง หรือหลักฐานที่

ไม่เพียงพอ ผมจะร่างจดหมายถึงผู้พิพากษาหรือนายทะเบียนด้วยลายมือของผมเอง แล้วก็ส่งไปยังอีกฝั่งหนึ่ง เนื่องจากการที่ผมเตรียมคดีให้กับใครก็ตามนั้นเป็นการขัดต่อระเบียบของเรือนจำ ดังนั้นผมจะบอกให้นักโทษคนนั้นลอกเอกสารดังกล่าวด้วยลายมือของตนเอง ถ้าหากว่าเขาไม่สามารถเขียนหนังสือได้ ผมจะบอกให้เขาหาคนช่วยเขียนให้

ผมชอบที่จะฝึกทักษะทางกฎหมายของผมให้คมอยู่เสมอ และมีสองสามคดีที่มีการกลับคำตัดสินและโทษจำคุกลดลง ซึ่งถือเป็นชัยชนะที่น่ายินดีอย่างยิ่ง คุณนั้นประสงค์ที่จะทำให้เราปราศจากอำนาจ และนี่เป็นหนึ่งในไม่กี่วิธีที่จะทำให้ลายระบบดังกล่าว บ่อยครั้งที่ผมจะไม่เคยพบกับคนที่ผมทำงานให้เลย และบางครั้งคนที่นำอาหารเที่ยงมาให้เราก็คือกระซิบขอบคุณผมที่ทำงานให้เขา

การข่มขู่กรรยาของผมยังไม่ยุติ ในปีค.ศ. 1972 เจ้าหน้าที่ตำรวจรักษาความปลอดภัยได้ไปตะประตุ บ้านเลขที่ 8115 ถนนออร์เลนโด เวสต์ มีการขว้างปาก้อนอิฐเข้าไปทางหน้าต่าง มีการยิงปืนที่ ประตูหน้าบ้าน ในปีค.ศ. 1974 วินนี่ถูกตั้งข้อหาฝ่าฝืนคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมือง ซึ่งห้าม แยกมาเยือนนอกเหนือจากลูกๆ และหมอบประจำตัว ตอนนั้นวินนี่ทำงานที่สำนักงานของทนาย ความคนหนึ่ง และเพื่อนคนหนึ่งพาเซนกับซินด์ซิมามาหาเธอเวลาพักเที่ยง ด้วยเหตุนี้ วินนี่จึงถูกตั้งข้อ หาและถูกจำคุกเป็นเวลาหกเดือน เธอถูกขังในเรือนจำครูนสตัดในออร์เรนจ์ ฟรี สเตท แต่ประสบ การณ์ที่นั่นของเธอไม่ได้เลวร้ายเท่ากับที่พริทอเรียซึ่งเธอเคยถูกขังมาก่อนหน้านั้น วินนี่เขียนจด หมายถึงผมาว่าเธอรู้สึกเป็นอิสระในคุกในครั้งนี้ และช่วยตอกย้ำความผูกพันของเธอต่อการต่อสู้มาก ขึ้น เจ้าหน้าที่อนุญาตให้ซินด์ซิมกับเซนมาเยี่ยมเธอได้ในวันอาทิตย์

เมื่อวินนี่ได้รับการปล่อยตัวในปีค.ศ. 1975 เราก็ติดต่อกันทางจดหมายและผ่านทางทนาย ความของเรา เพื่อวางแผนให้ผมาได้พบกับซินด์ซิม ฎของเรือนจำระบุว่าเด็กอายุระหว่างสองถึงสิบ หกปีไม่สามารถมาเยี่ยมนักโทษได้ ตอนที่ผไปที่เกาะร็อบเบนนั้น ลูกทุกคนของผอยู่ภายใต้ข้อ ห้ามทางกฎหมายนี้ เหตุผลเบื้องหลังกฎดังกล่าวนี้ไม่ใช่เรื่องอะไรที่ร้ายแรง คือผู้ออกกฎหมายคิด เอาว่าการไปเยี่ยมนักโทษนั้นจะทำให้เกิดผลในทางลบต่อจิตใจที่อ่อนไหวของเด็ก แต่ผลกระทบต่อนักโทษนั้นก็อาจจะมีความเสียหายพอๆ กัน มันเป็นความเศร้าใจอย่างที่สุดที่ไม่สามารถจะพบลูก ของตนเองได้

ในปีค.ศ. 1975 นั้น ซินด์ซิมมีอายุย่างสิบห้าปี แผนการก็คือว่าให้แม่ของแกลเปลี่ยนใบเกิดเพื่อ ที่จะแสดงว่าแกลอยู่ย่างสิบหกปีแล้ว ไม่ใช่สิบห้าปี ซึ่งจะทำให้สามารถมาเยี่ยมผได้ บันทึกเกี่ยว กับกาเกิดนั้นไม่ได้มีการทำอย่างเป็นแบบแผนหรือเป็นระบบนักสำหรับชาวแอฟริกัน และ วินนี่พบว่ากาแก้ไขเอกสารเพื่อแสดงว่าซินด์ซิมเกิดหนึ่งปีก่อนหน้านั้นมันไม่ใช่เรื่องยาก เธอยื่นขอ อนุญาตและก็ได้รับอนุญาต

สองสามสัปดาห์ก่อนที่ซินด์ซิมจะมาเยี่ยมผในเดือนธันวาคม แม่ของวินนี่ก็มาเยี่ยมผตามกำหนด การซึ่งมีมาล่วงหน้าแล้ว เมื่อผมานั่งตรงข้ามเธอในห้องเยี่ยมแล้ว ผก็บอกกับเธอว่า “แม่ ผมตื่น เต้นมากเพราะผกำลังจะได้พบกับซินด์ซิม” แม่ยายของผซึ่งเคยเป็นครูมาก่อน มองผด้วยความ ประหลาดใจแล้วก็พูดขึ้นอย่างค่อนข้างโกรธว่า “ไม่ได้นะ ซินด์ซิมมาเยี่ยมลูกไม่ได้หรอก แกลยังอายุ ไม่ถึงสิบหกปีเลย”

ตอนนั้นผก็รู้ทันทีว่าไม่มีใครบอกกับเธอเกี่ยวกับกลดางของเร มีผู้คุมอยู่ข้างหลังเรา คนละคน ผจึงตัดสินใจไม่ต่อล้อต่อเถียงกับเธอ ได้แต่พิมพ์ว่า “แม่ ไม่มีอะไรหรอก”

แต่แม่ยายของผมเป็นผู้หญิงที่หัวแข็ง เธอไม่ยอมปล่อยให้มันผ่านไปง่ายๆ “อิมคอนยานิชิ” (เป็นคำเรียกลูกเขยอย่างรักใคร่ในภาษาเกาหลี ซึ่งเธอเรียกผมเสมอมา) “ลูกเข้าใจผิดไปถนัดเลย เพราะว่าชินดซึเฟ็งจะอายุสิบห้าปีเท่านั้น”

ผมเบิกตากว้างเป็นการส่งสัญญาณเตือน และเธอคงจะเข้าใจเพราะเธอไม่ได้พูดเรื่องชินดซึเฟ็งอีกเลย

ผมไม่ได้เห็นชินดซึมาตั้งแต่แกอายุสามขวบ แกเป็นลูกสาวที่รู้จักพ่อของแกจากรูปเก่าๆ มากกว่าที่จะรู้จากความทรงจำ ผมสวมเสื้อใหม่ในเช้าวันนั้น และดูเลเรื่องหน้าตามากเป็นพิเศษ มันเป็นเรื่องไร้สาระ แต่ผมไม่อยากจะดูเหมือนตาแก่สำหรับลูกสาวคนเล็กของผม

ผมไม่ได้เห็นวินนี่มาปีกว่าและผมดีใจที่เห็นเธอคูดี แต่ผมตื่นเต้นที่ได้สวมกอดลูกสาวคนเล็กที่กลายมาเป็นสาวสวยและเหมือนกับแม่คนสวยของแกมาก

ในตอนแรกนั้นชินดซึขวยอายและลังเล ผมรู้ว่ามันไม่ใช่เรื่องง่ายสำหรับเธอที่ในที่สุดก็ได้เห็นพ่อที่เธอไม่ได้รู้จักจริงๆ พ่อซึ่งสามารถจะรักเธอได้จากทางไกลเท่านั้น พ่อซึ่งดูเหมือนจะไม่ได้เป็นของเธอแต่เป็นของประชาชน ลึกลงไปในใจเธอคงจะมีความเสียใจและโกรธเคืองอยู่ เนื่องจากพ่อหายหน้าไปตั้งแต่เธอยังเล็กและว้าเหว่ ผมเห็นได้ทันทีว่าแกเป็นเด็กสาวที่แข็งแกร่งและอารมณ์ร้อนเหมือนกับแม่ของแกเมื่อตอนที่มียายุเท่ากับชินดซึ

ผมรู้ว่าชินดซึจะต้องรู้สึกอึดอัด ผมจึงพยายามอย่างที่สุดที่จะทำให้บรรยากาศผ่อนคลายเมื่อเธอมาถึง ผมจึงพูดว่า “ลูกพบกับเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยระดับบาร์มีพอร์หรือยัง?” แล้วบ๊วยไปทางบรรดาผู้คุมที่ติดตามผมไปทุกหนทุกแห่ง ผมถามคำถามหลายข้อเกี่ยวกับชีวิตของการเรียนและเพื่อนๆ จากนั้นก็พยายามนำแกกลับไปสู่วັນคิ่นเก่าๆ ที่แกจำแทบไม่ได้ ผมบอกว่าผมยังจำได้ถึงตอนเช้าวันอาทิตย์ที่บ้านของเรา ผมจะอุ้มแกขึ้นนั่งบนตักผมเมื่อแม่เข้าไปทำอาหารในครัว ผมพูดถึงเหตุการณ์เล็กๆ น้อยๆ รวมทั้งการผจญภัยต่างๆ ในออร์แลนโดตอนที่แกยังเป็นเด็กทารก และการที่แกไม่ค่อยจะร้องไห้ให้แม่แต่เมื่อตอนเล็กๆ จากการมองผ่านกระจก ผมเห็นแกพยายามกลืนน้ำตาขณะที่ผมพูด

ข้อมูลที่น่าเศร้าอย่างหนึ่งที่ได้จากการเยี่ยมชม ก็คือเมื่อผมรู้จากวินนี่ว่าบราม ฟิชเชอร์ ตายแล้วจากโรคมะเร็งหลังจากที่ได้รับการปล่อยตัวออกจากคุกได้ไม่นาน การตายของบรามทำให้ผมเสียใจอย่างยิ่ง แม้ว่ารัฐบาลจะไม่ทิ้งร่องรอยนิ้วมือบนร่างกายของบรามก็ตาม แต่มันก็เป็นเพราะการกลั่นแกล้งอย่างโหดเหี้ยมของรัฐต่อเขานั่นเองที่ทำให้เขามีอาการป่วยขั้นสุดท้าย ซึ่งทำให้เสียชีวิตเร็วเกินไป พวกเขายังตามรังควานเขาไม่สิ้นสุดแม้เมื่อเขาตายไปแล้ว รัฐได้ยึดเก้าอี้ถ่านของเขาไว้หลังจากการเผา

บรามเป็นคนที่เคร่งครัด หลังจากคดีโรไวเนียแล้ว เขาก็ตัดสินใจว่าเขาจะช่วยการต่อสู้ได้ดีที่สุดด้วยการใช้ชีวิตใต้ดินและใช้ชีวิตอย่างคนนอกกฎหมาย เขารู้สึกไม่ดีที่คนที่เขาเป็นตัวแทนให้ในศาลต้องติดคุกขณะที่เขาอยู่อย่างเสรี ในระหว่างการพิจารณาคดีนั้น ผมได้แนะนำบรามไม่ให้เดินทางนี้โดยย่ำว่าเขาช่วยการต่อสู้ได้ดีที่สุดในห้องพิจารณาคดี ที่ซึ่งผู้คนสามารถจะเห็นได้ว่าชาวแอฟริกันชาวคนนี้ ซึ่งเป็นลูกของประธานคณะผู้พิพากษา กำลังต่อสู้เพื่อสิทธิของคนที่ถูกพรากจากอำนาจ แต่เขาไม่สามารถจะปล่อยให้คนอื่นทุกข์ยากขณะที่ตนเองยังมีอิสระอยู่ได้ เช่นเดียวกับนายพลที่ต่อสู้เคียงข้างกองทหารของเขาที่แนวหน้า บรามไม่ต้องการขอให้คนอื่น ๆ เสียสละสิ่งที่เขาเองไม่เต็มใจที่จะเสียสละเสียเอง

บรามหลบไปใช้ชีวิตใต้ดินเมื่อได้รับการประกันตัวออกมา และถูกจับได้ในปีค.ศ. 1965 เขาถูกตัดสินจำคุกตลอดชีวิตเนื่องจากวางแผนก่อวินาศกรรม ผมพยายามที่จะเขียนจดหมายถึงเขาในคุกแต่ได้กระเียบห้ามนักโทษเขียนจดหมายได้ตอบกัน หลังจากที่เขาป่วยด้วยโรคมะเร็ง การรณรงค์ของหนังสือพิมพ์ที่เรียกร้องให้ปล่อยตัวเขาด้วยเหตุผลทางด้านมนุษยธรรมเริ่มมีอิทธิพลต่อรัฐบาล เพียงสองสามสัปดาห์หลังจากที่เจ้าหน้าที่ปล่อยตัวเขาไปยังบ้านของน้องชายในบวมฟอนไทน์ และถูกคุมขังในบ้านนั้น เขาก็เสียชีวิต

ในหลายๆ แห่งนั้น บราม ฟิชเชอร์ หลานชายของนายกรัฐมนตรีของออร์เรนจ์ ฟรี สเตท โคลนี ได้เสียสละอย่างใหญ่หลวง ไม่ว่าผมจะทุกข์ยากอย่างไรในการดำเนินการเพื่อแสวงหาเสรีภาพ ผมก็ได้รับความเข้มแข็งอยู่เสมอจากความจริงที่ว่าผมกำลังต่อสู้พร้อมกับและเพื่อประชาชนของผม แต่บรามเป็นอิสราเอลซึ่งต่อสู้กับประชาชนของตนเอง เพื่อประกันเสรีภาพของคนอื่นๆ

หนึ่งเดือนหลังจากการเยี่ยมครั้งนี้ ผมก็ได้รับข่าวจากวินี่ว่าคำร้องล่าสุดของเธอเพื่อที่จะมาเยี่ยมผมถูกเจ้าหน้าที่ปฏิเสธ ด้วยเหตุผลที่น่าเกลียดว่าผมไม่ต้องการจะพบเธอ ผมจึงทำการนัดหมายกับร้อยโท พรินซ์ซึ่งเป็นหัวหน้าเรือนจำในทันที เพื่อยื่นประท้วง

พรินซ์ไม่ใช่คนที่เราจะเรียกได้ว่าเป็นคนฉลาดทันโลก เมื่อผมไปพบเขาผมได้อธิบายสถานการณ์ให้เขาฟังเรียบๆ โดยไม่ได้แสดงท่าทีเป็นปฏิปักษ์ แต่ผมบอกว่าสถานการณ์เช่นนี้เป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ และว่าภรรยาของผมจะต้องได้รับอนุญาตให้มาเยี่ยมผม

พรินซ์ไม่ได้แสดงว่าฟังที่ผมพูด เมื่อผมพูดจบเขาก็บอกว่า “อ้า แมนเดลา ภรรยาของคุณเพียงแค่ต้องการเป็นข่าวเท่านั้น” ผมบอกกับเขาว่าผมไม่พอใจที่เขาพูดเช่นนั้น และก่อนที่ผมจะพูดจบ เขาก็กล่าวถ้อยคำบางอย่างซึ่งน่าเกลียดและดูถูกภรรยาของผมจนผมควบคุมอารมณ์ไม่อยู่

ผมลุกขึ้นจากเก้าอี้ และเริ่มจะเดินอ้อมโต๊ะไปหาเขา พรินซ์เริ่มถอย แต่ในไม่ช้าผมก็ได้สติแทนที่จะทำร้ายเขาด้วยกำปั้นของผมอย่างที่ผมอยากจะทำ ผมกลับกระหน่ำเขาด้วยวาจา ผมไม่ใช่คนที่ชอบสาบานหรือสบถ แต่ในวันนั้นผมละเมิดหลักการของตัวเอง ผมจบลงด้วยการบอกเขาว่า

เขาเป็นคนที่น่ารังเกียจ ปราศจากศักดิ์ศรี แล้วบอกว่าถ้าหากเขายังจะพูดถ้อยคำแบบนั้นอีกผมจะไม่ยับยั้งใจเหมือนกับที่ทำในวันนั้น

เมื่อผมพูดจบ ผมก็หันหลังกลับและผลุนผลันออกไปจากห้องทำงานของเขา ขณะที่ผมกำลังเดินออกไปนั้น ผมก็เห็นแคร์และเอ็ดดี แดเนียลส์ข้างนอก แต่ผมไม่ได้แม้แต่จะทักทายพวกเขา ตอนที่เดินกลับไปห้องข้างของผม แม้ว่าผมจะทำให้พรินซ์สงบปากสงบคำลงได้ แต่เขาก็ทำให้ผมสูญเสียการควบคุมตัวเอง และผมคิดว่านั่นเป็นความพ่ายแพ้ต่อฝ่ายตรงข้าม

หลังอาหารเช้าในวันรุ่งขึ้น ผู้คุมสองคนก็เข้ามาในห้องข้างของผม แล้วบอกว่ามีคนต้องการพบที่สำนักงานใหญ่ เมื่อผมไปถึงที่สำนักงาน ผมก็ถูกล้อมด้วยผู้คุมที่ติดอาวุธประมาณครึ่งโหล ร้อยโทพรินซ์อยู่ที่อีกด้านหนึ่ง และตรงกลางของวงล้อมนี้คือเจ้าหน้าที่ออกมาหมายเรียกซึ่งเป็นอัยการของคุก บรรยากาศตึงเครียด

“เอาละ แมนเดลา” อัยการพูดขึ้น “ผมได้ยินมาว่าคุณสนุกมากเมื่อวานนี้ แต่วันนี้จะไม่ค่อยสนุกนัก ผมตั้งข้อหาคุณว่าดูถูกและข่มขู่หัวหน้าเรือนจำ มันเป็นข้อหาหนัก” จากนั้นเขาก็ยื่นหมายเรียกตัวให้ผม

“คุณมีอะไรจะพูดไหม?” เขาถาม

“ไม่มี” ผมตอบ “คุณพูดคุยกับทนายความของผมได้” จากนั้นผมก็ขอให้นำตัวผมกลับไปยังห้องข้างของผม พรินซ์ไม่ได้พูดอะไรแม้แต่คำเดียว

ผมรู้ทันทีว่าผมจะทำอะไร ผมจะเตรียมฟ้องกลับทุกคนตั้งแต่ร้อยโท พรินซ์เรื่อยขึ้นไปจนถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ผมจะกล่าวหากระบวนการของเรือนจำทั้งระบบว่าเป็นสถาบันที่แบ่งแยกเชื้อชาติซึ่งพยายามจะรักษาความเหนือกว่าของคนขาวไว้ ผมจะทำให้คดีนี้เป็นประเด็นถกเถียงซึ่งดึงดูดความสนใจของสาธารณชน และทำให้พวกเขาเสียใจที่ตั้งข้อหาผมแต่แรก

ผมขอให้จอร์จ บิโซส์เป็นตัวแทนของผม และในไม่ช้าก็มีการจัดการที่จะพบปะกัน ก่อนการเยือนของจอร์จ ผมแจ้งกับเจ้าหน้าที่ว่าผมจะให้แนวทางกับเขาเป็นลายลักษณ์อักษร พวกเขาถามผมว่าทำไม ผมตอบอย่างตรงไปตรงมาว่าผมคิดว่าห้องปริกษาหารือนั้นถูกดักฟัง เจ้าหน้าที่จึงปฏิเสธคำขอที่จะให้แถลงการณ์เป็นลายลักษณ์อักษรของผม ผมจะต้องให้แนวทางโดยการพูด ผมบอกว่าพวกเขาไม่มีสิทธิที่จะไม่อนุญาต และว่านั่นยังเป็นการยืนยันความสงสัยของผมว่าห้องนั้นถูกดักฟังจริง

ความจริงก็คือว่าเจ้าหน้าที่เกรงว่าจอร์จจะแอบนำแถลงการณ์ที่ผมเขียนออกไปให้สื่อมวลชน ซึ่งที่จริงมันก็เป็นส่วนหนึ่งในยุทธศาสตร์ของเรา พวกเขายังกังวลด้วยว่าผมจะใช้จอร์จเป็นช่องทางการสื่อสารกับโอลิเวอร์ ทัมโบ ซึ่งอยู่ในลู่ซากา นอกจากนี้ยังสันนิษฐานว่าแถลงการณ์ที่เป็น

ลายลักษณ์อักษรนั้นมีข้อมูลที่สำคัญ ผมเคยใช้จอร์จเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าวมาแล้ว แต่สำหรับเอกสารที่กำลังเป็นปัญหาลกเถียงกันอยู่นี้ไม่ได้มีข้อความเช่นนั้น

มีการกำหนดวันว่าความของศาลวินัยของเกาะขึ้น และผู้พิพากษาคนหนึ่งจากเคปทาวน์ ได้รับมอบหมายให้พิจารณาคดีนี้ หนึ่งวันก่อนการไต่สวน ผมได้รับแจ้งว่าทนายความของผมจะเดินทางมาถึงในวันรุ่งขึ้น และผมได้รับอิสระที่จะมอบแถลงการณ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรให้เขา ผมพบกับจอร์จที่สำนักงานใหญ่ในตอนเช้า และเราปรึกษากันอย่างถี่ถ้วน ก่อนที่ศาลจะเริ่มพิจารณาคดี แต่การไต่สวนยังไม่ทันเริ่มอัยการก็ประกาศว่าทางเรือนจำถอนคดี ผู้พิพากษาทบทวนข้อกล่าวหาและรับผลผลิตออกไปจากห้อง จอร์จกับผมมองหน้ากันด้วยความประหลาดใจ และเราแสดงความยินดีกันกับชัยชนะที่ชัดเจนนี้ ผมกำลังเก็บเอกสารเมื่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายออกมาหาเรียกอีกคนหนึ่งเข้ามา และชี้มาที่แถลงการณ์ของผมพร้อมกับพูดว่า “ส่งแฟ้มนั้นมาให้ผม”

ผมปฏิเสธ บอกว่ามันเป็นเรื่องลับเฉพาะระหว่างผมกับทนายของผม ผมเรียกอัยการมาแล้วบอกว่า “แจ้งให้คนๆ นี้ทราบที่ว่าเอกสารเหล่านี้ได้รับการคุ้มครองโดยสิทธิพิเศษระหว่างทนายกับลูกความ และผมไม่จำเป็นต้องส่งมอบให้” อัยการผู้นั้นตอบว่าใช่ แต่ตอนนี้คดีสิ้นสุดแล้ว ศาลปิดทำการแล้ว และอำนาจเพียงอย่างเดียวในห้องก็คืออำนาจของเจ้าหน้าที่ฝ่ายออกมาหาเรียกผู้นั้น เจ้าหน้าที่ผู้นั้นรับนำเอกสารออกไปจากโต๊ะอย่างรวดเร็ว ผมไม่สามารถจะหยุดยั้งเขาได้ ผมเชื่อว่าเจ้าหน้าที่ถอนคดีเพียงเพราะต้องการได้เอกสารเหล่านั้น ซึ่งพวกเขาก็ค้นพบว่ามันไม่มีอะไรที่พวกเขาไม่รู้มาก่อนเลย

ผมคิดเกี่ยวกับการหลบหนีอยู่ตลอดเวลาที่อยู่บนเกาะแม้ว่าจะไม่มีโอกาสที่จะเป็นไปได้ก็ตาม แม้กรมทหารและเอ็ดดี้ แดเนียลส์ ซึ่งเป็นบุคคลที่กล้าหาญและมีคุณค่า คิดวางแผนอยู่ตลอดเวลาและหาวิธีถึงความเป็นไปได้อยู่เสมอ ส่วนใหญ่แล้วมันเป็นแผนการที่เสี่ยงเกินไป แต่นั่นก็ไม่ได้หยุดยั้งเราที่จะพิจารณามัน

เราสืบหน้าไปพอสมควร เจฟฟ์ มาเซโมลา ช่างแกะสลักใหญ่ของเราจัดการทำกุญแจพิเศษซึ่งสามารถไขประตูส่วนใหญ่ที่เข้าไปข้างในและรอบๆ ส่วนของเราได้ วันหนึ่ง ผู้คุมคนหนึ่งทิ้งกุญแจไว้บนโต๊ะในห้องทำงานของเขาที่ปลายสุดของระเบียง เจฟฟ์จึงใช้สับขึ้นหนึ่งปัมกุญแจ และจากโครงที่ได้นั้น เขาก็ตะไบเศษโลหะให้เป็นรูปกุญแจ นั่นทำให้เราสามารถเข้าไปในห้องเก็บของหลังห้องข้างของเรารวมทั้งเข้าไปในส่วนที่อยู่แยกโดดเดี่ยวได้ แต่เราไม่เคยไขมันไขออกไปนอกส่วนของเรา ทะเลนั่นเองที่เป็นป้อมปราการรอบเกาะรอบเบน

ในปีค.ศ. 1974 แม้มีความคิดว่าจะข้ามสิ่งกีดขวางนี้ได้อย่างไร ก่อนหน้านั้นไม่นานเขาเพิ่งถูกพาตัวไปหาหมอฟันในเคปทาวน์ และค้นพบว่าหมอฟันคนนั้นเกี่ยวข้องกับนักโทษการเมืองที่เป็นที่รู้จักกันดีคนหนึ่ง หมอฟันคนดังกล่าวมีความเห็นอกเห็นใจ เขาปฏิเสธที่จะรักษาแม้จน

กว่าจะมีการถอดเหล็กที่ขาของแม็กเสียก่อน แม็กยังสังเกตเห็นด้วยว่าหน้าต่างที่ห้องรับแขกซึ่งอยู่ชั้นสองของคลินิกนั้นอยู่สูงจากซอยเล็กๆ ที่เราสามารถจะวิ่งหนีไปได้ไม่เท่าไร

เมื่อแม็กกลับมา เขาก็พบกับพวกเราสองสามคน และขอให้เราไปพบกันที่ร้านหมอฟัน เราจึงทำตาม และได้รู้ว่ามีกำหนดวันที่จะให้แม็ก, วิลตัน อิมควาย, ผม และนักโทษอีกคนหนึ่งไปที่เคปทาวน์ เราสามคนตั้งใจที่จะหนี แต่เมื่อแม็กติดต่อกับนักโทษคนที่สี่ เขาปฏิเสธที่จะหนีไปกับเรา เราเคยสงสัยกันเกี่ยวกับความซื่อสัตย์ของคนๆ นี้ และมันทำให้ผมกังวลว่าเขาจะรู้ว่าเราวางแผนอะไรกัน

เราสามคนถูกพาตัวไปเคปทาวน์โดยเรือ จากนั้นก็ไปยังคลินิกหมอฟันภายใต้การรักษาความปลอดภัยอย่างแน่นหนา พวกเราทั้งสามคนเคยฝึกทหารมาแล้วและบางทีเราอาจมีโอกาสดีที่สุดที่จะหลบหนีจริงๆ แม็กยังพกมีดไปด้วยเล่มหนึ่งและพร้อมที่จะใช้มัน ที่สำนักงานของทันตแพทย์ เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยให้ผู้ป่วยอื่นๆ ทั้งหมดออกไปก่อน เราเรียกร้องให้ถอดเหล็กที่ขาของเราออกก่อนและด้วยการสนับสนุนของหมอฟัน เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยของเราก็ยอมถอดมันออก

แม็กพาพวกเราไปที่หน้าต่างและชี้ไปที่ถนนซึ่งเป็นเส้นทางหลบหนีของเรา แต่บางอย่างเกี่ยวกับถนนทำให้เขาไม่สบายใจทันทีที่เห็น เนื่องจากเราอยู่ในศูนย์กลางของเคปทาวน์ ตอนกลางวัน แต่ถนนกลับว่างเปล่า ตอนที่เขามาที่นี่ครั้งก่อน มีการสัญจรเต็มถนน “มันเป็นกับดัก” แม็กกระซิบ ผมก็มีความรู้สึกเช่นกันว่ามีบางอย่างไม่ชอบมาพากล วิลตันซึ่งโฮโมนอดรีนาลีนกำลังพลุ่งพล่านบอกว่าแม็กพูดจาเหลวไหล “มาดิบา คุณประสาทไปแล้ว” เขาบอก แต่ผมเห็นด้วยกับแม็ก เราสามคนจึงจบลงด้วยการแค่ตรวจฟันเท่านั้น หมอฟันสนใจใคร่รู้ว่าทำไมผมจึงมาหาเขาในเมื่อฟันของผมก็ปกติดี

ขณะที่แม็กพิจารณาแผนการหลบหนีที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติมากที่สุดอยู่นั้น เอ็ดดี้ แดเนียลส์ ก็ร่างแผนการที่ฝันหวานอย่างที่สุดขึ้นมา ในช่วงปีแรกๆ นั้น เครื่องบินไม่ได้รับอนุญาตให้บินเหนือเกาะ แต่ในช่วงกลางปีทศวรรษ 1970 นั้นเราก็กังขาเห็นว่าไม่เพียงแต่มีเครื่องบินบินอยู่เหนือศีรษะเราเท่านั้น แต่ยังมีเฮลิคอปเตอร์หลายลำบินไปมาจากเรือบรรทุกน้ำมันที่แล่นออกจากฝั่ง เอ็ดดี้มาหาผมพร้อมกับแผนการว่าองค์กรของเราจะใช้เฮลิคอปเตอร์ซึ่งทาสีเป็นสีของทหารแอฟริกันได้มารับผมบนเกาะ แล้วนำไปหย่อนไว้ที่หลังคาสถานทูตของประเทศที่เป็นมิตรกับเราในเคปทาวน์ ซึ่งผมจะขอลี้ภัยได้ มันเป็นแผนการที่ไม่เลวนัก และผมก็บอกกับเอ็ดดี้ว่าเขาควรลอบนำข้อเสนอนี้ออกไปให้โอเลิเวอร์ในลูซากา เอ็ดดี้จัดการส่งความคิดของเขาไปยังลูซากาได้ แต่เราไม่เคยได้รับคำตอบในเรื่องนี้เลย

การฉลองวันเกิดเป็นงานที่จัดขึ้นอย่างอึดอัดขัดสนบนเกาะรีอบเบน เราไม่มีเค้กหรือของขวัญใดๆ แต่เราจะนำอาหารของเรามารวมกัน และมอบขนมปังชิ้นหนึ่งหรือกาแฟถ้วยหนึ่งเพิ่มให้กับเจ้าของวันเกิดเป็นพิเศษ ฟิเล บรามกับผมเกิดวันเดียวกันคือวันที่ 18 กรกฎาคม ผมจะเก็บสะสมขนมหวานสองสามชิ้นที่ซื้อมาตอนคริสต์มาสสำหรับเราสองคนเพื่อแบ่งกันในวันครบรอบวันเกิดวันเดียวกันของเรา วันเกิดครบห้าสิบปีของผมผ่านไปโดยไม่ได้มีการฉลองใดๆ ในปีค.ศ. 1968 แต่ในปีค.ศ. 1975 เมื่อผมย่างห้าสิบเจ็ดปี วอลเตอร์กับแคธีเข้ามาหาผมพร้อมด้วยแผนการระยะยาวว่าจะทำให้วันเกิดครบรอบหกสิบปีของผมน่าจดจำมากขึ้น

หนึ่งในประเด็นที่สร้างความห่วงกังวลให้กับพวกเราเสมอก็คือ ทำอย่างไรจึงจะคงความคิดของการต่อสู้ไว้ให้ประชาชนเห็น ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา รัฐบาลได้ปิดปากสื่อหัวรุนแรงส่วนใหญ่ไปแล้ว และยังคงมีข้อห้ามตีพิมพ์คำพูดหรือรูปภาพของคนที่ถูกคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองหรือคนที่ถูกจำคุก บรรณาธิการอาจจะต้องติดคุก และหนังสือพิมพ์ของเขาอาจถูกปิด เพียงเพราะตีพิมพ์รูปถ่ายของผมหรือเพื่อนร่วมงานของผมเท่านั้นเอง

วันหนึ่ง แคธี, วอลเตอร์ กับผม กำลังนั่งคุยกันในลานเมื่อพวกเขาเสนอว่าผมควรจะเขียนเรื่องความทรงจำของผม แคธีตั้งข้อสังเกตว่าเวลาที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการตีพิมพ์หนังสือดังกล่าวก็คือวันครบรอบวันเกิดหกสิบปีของผม วอลเตอร์บอกว่า เรื่องเกี่ยวกับความทรงจำนั้น ถ้าหากว่าได้มีการบอกเล่าอย่างตรงไปตรงมาและยุติธรรมแล้ว จะช่วยเตือนใจประชาชนถึงสิ่งที่เราได้ต่อสู้มาและจะต่อสู้ต่อไปเพื่อให้ได้มา เขาบอกว่ามันอาจจะเป็นที่มาของแรงบันดาลใจสำหรับนักสู้เพื่อเสรีภาพหนุ่มๆ ได้ ผมสนใจความคิดดังกล่าว และในการหารือครั้งต่อมา ผมก็ตกลงที่จะดำเนินการตามนั้น

เมื่อผมตัดสินใจที่จะทำอะไร ผมชอบที่จะเริ่มในทันทีและทุ่มตัวให้กับโครงการใหม่นี้ ผมใช้ตารางการทำงานแบบที่ไม่ปกติ นั่นคือผมจะเขียนส่วนใหญ่ในตอนกลางคืนและนอนตอนกลางวัน ประมาณสัปดาห์หรือสองสัปดาห์แรกผมจะงีบหลับหลังอาหารเย็น ดันขึ้นมาตอนสี่ทุ่มและเขียนไปจนกระทั่งถึงเวลาอาหารเช้า หลังจากกลับจากทำงานที่เหมืองแล้ว ผมก็จะหลับไปจนถึงเวลาอาหารเย็น และกระบวนการเดิมก็จะเริ่มขึ้นอีกครั้ง หลังจากทำเช่นนี้ไปได้สองสามสัปดาห์ ผมก็แจ้งกับพวกเจ้าหน้าที่ว่าผมรู้สึกไม่ค่อยสบายและจะไม่ไปที่เหมือง พวกเขาดูเหมือนจะไม่สนใจอะไร และนับตั้งแต่นั้นผมก็สามารถจะนอนได้เกือบตลอดทั้งวัน

เราจัดตั้งสายการผลิตต้นฉบับขึ้น ในแต่ละวันผมจะส่งสิ่งที่ผมเขียนขึ้นมาให้กับแคธี ซึ่งจะเป็นคนตรวจสอบมันแล้วอ่านให้วอลเตอร์ฟัง จากนั้นแคธีก็จะเขียนข้อวิจารณ์ของพวกตนลงบนที่ว่างของกระดาษนั้น วอลเตอร์กับแคธีไม่เคยลังเลที่จะวิจารณ์ผม และผมก็น้อมรับคำแนะนำของพวกเขาอย่างจริงใจ บ่อยครั้งที่ผมเปลี่ยนตามพวกเขาทั้งดุ้น ต้นฉบับที่ผ่านการแก้ไขแล้วเหล่านี้จะ

ถูกส่งไปให้กับลาตู จิบา ซึ่งจะใช้เวลาตลอดคืนถัดมาแปลงลายมือของผมออกมาเป็นตัวเลขขนาดจิ๋วชนิดที่เกือบจะมองด้วยตาเปล่าไม่เห็น ทำให้ลดหน้ากระดาษลงจากสิบหน้ากระดาษฟูลสแก็ปลงเหลือหน้ากระดาษเล็กๆ เพียงหน้าเดียว จากนั้นก็เป็นหน้าที่ของแม่ที่จะลักลอบนำต้นฉบับดังกล่าวออกไปสู่โลกภายนอก

พวกผู้คุมเริ่มสงสัย พวกเขาไปหาแม่แล้วพูดว่า “แมนเดลาเป็นอย่างไรบ้าง? ทำไมเขาจึงนั่งอยู่จนึกคื่น?” แม่ก็ได้แต่ยกไหล่แล้วพูดว่าเขาก็ไม่รู้เหมือนกัน ผมเขียนอย่างรวดเร็ว และเขียนฉบับร่างเสร็จภายในเวลาสี่เดือน ผมไม่ลังเลในการเลือกคำหรือวลี ผมเขียนครอบคลุมช่วงเวลาตั้งแต่ผมเกิดไปจนถึงคดีไรไวเนีย และจบลงด้วยข้อสังเกตบางอย่างเกี่ยวกับเกาะร็อบเบน

ผมหวนกลับไปสู่ประสบการณ์ในอดีตอีกครั้งเมื่อเขียนถึงมัน วันคืนที่ผมนั่งเขียนอยู่ในความเงียบเหล่านั้น ทำให้ได้สัมผัสกับภาพและเสียงในช่วงชีวิตวัยเด็กของผมในคุนและอิมเซเคเวนิอีกครั้ง ได้สัมผัสกับความตื่นเต้นและความกลัวในการเดินทางมายังโจฮันเนสเบิร์ก ความรุนแรงของสันนิบาตยูวชน ความล่าช้าอย่างที่สุดของคดีกบฏ ความตื่นเต้นของเหตุการณ์ไรไวเนีย มันเหมือนกับความฝันในขณะที่ตื่นอยู่ และผมก็พยายามที่จะถ่ายทอดมันออกมาอยู่บนกระดาษอย่างเรียบง่ายและตรงไปตรงมาที่สุดเท่าที่จะทำได้

แม่ก็ซ่อนต้นฉบับฉบับตัวเลขอย่างชาญฉลาดไว้ในสมุดจดหลายเล่มที่เธอใช้ในการเรียนด้วยวิธีนี้ ทำให้เขาสามารถปกปิดมันจากเจ้าหน้าที่ และลักลอบนำมันออกไปได้เมื่อเขาได้รับการปล่อยตัวในปีค.ศ. 1976 แผนการก็คือแม่จะถอดความอย่างลับๆ เมื่อต้นฉบับดังกล่าวถูกนำออกไปนอกประเทศอย่างปลอดภัยแล้ว จากนั้นเขาก็จะทำลายต้นฉบับเสีย ขณะเดียวกันเรายังต้องทำลายต้นฉบับฉบับละเอียดยานวน 500 หน้าด้วย เราทำสิ่งที่คิดออกเพียงอย่างเดียวก็คือฝังมันในสวนที่ลาน ตอนนั้นการลาดตระเวนเป็นไปอย่างไม่ละเอียดรอบคอบและมีไม้ถีนัก เนื่องจากพวกผู้คุมมักจะนั่งคุยกันในห้องทำงานที่ปลายสุดทางด้านเหนือ ซึ่งจากห้องทำงานนั้นพวกเขาจะไม่สามารถมองเห็นบริเวณปลายสุดทางด้านใต้ได้จากพื้นที่ที่แยกอยู่โดดเดี่ยวซึ่งมีสวนเล็กๆ อยู่ตรงนั้นได้ ผมได้สำรวจพื้นที่นี้คร่าวๆ ตอนที่ไปเดินออกกำลังในตอนเช้า และที่นั่นเองที่ผมตัดสินใจจะฝังต้นฉบับไว้

เพื่อที่จะไม่ต้องขุดหลุมใหญ่นัก เราจึงตัดสินใจที่จะแยกมันฝังไว้สามแห่ง เราแบ่งต้นฉบับออกเป็นสามส่วน ส่วนที่หนึ่งและส่วนที่สองมีขนาดเล็กกว่าส่วนที่สาม ห่อทั้งสามส่วนด้วยพลาสติกแล้วใส่มันลงไปในเปลือกโกโก้ที่ไม่มีเนื้ออยู่แล้ว งานนี้จะต้องทำอย่างรวดเร็ว ผมจึงขอให้เจฟฟ์ มาเซโมลา ประดิษฐ์เครื่องมือขุดให้ ภายในเวลาสองสามวันผมก็ได้เหล็กแหลมหลายอัน

เช้าวันหนึ่งหลังอาหารเช้า แคธรี, วอลเตอร์, เอ็ดดี แคนเนยลส์ และผม ก็เล็ดลอดเข้าไปในส่วนที่อยู่ปลายสุดทางด้านใต้ของลาน และทำท่าเหมือนกับว่ากำลังถกเถียงประเด็นการเมืองกันอยู่ พวกเราต่างก็ซ่อนต้นฉบับกันไว้คนละส่วนในเสื้อเชิ้ต เมื่อผมส่งสัญญาณ เราก็ก้มลงแล้วเริ่มขุด ผมขุดตรงกลางใกล้กับฝาปิดหลุมซึ่งเชื่อมต่อไปยังท่อระบายน้ำ เมื่อผมพบท่อระบายน้ำ ผมก็ขุดลงไป

ยังที่ว่างใต้ท่อระบายน้ำแล้วฝังดินฉบับส่วนที่ใหญ่ที่สุดในบรรดาสถาปัตยกรรมส่วนตรงนั้น คนอื่นๆ ขุดหลุมดินกว่านั้นเพื่อฝังอีกสองส่วนที่เหลือ

เราทำงานเสร็จกันไปเข้าแถวเพื่อเดินไปยังเหมือง ขณะที่เดินไปในวันนั้น ผมมีความรู้สึกผ่อนคลายที่ดินฉบับนั้นถูกซ่อนไว้อย่างปลอดภัย จากนั้นผมก็ไม่ได้นึกถึงมันอีกเลย

สองสามสัปดาห์หลังจากนั้น หลังจากที่เรากลับมาในตอนเช้า ผมก็ได้ยินเสียงในลานที่ทำให้รู้สึกไม่สบายใจ มันเป็นเสียงที่ขุดและพลั่วกระทบพื้นดิน เมื่อเราได้รับอนุญาตให้ออกมาจากห้องขังเพื่อล้างหน้า ผมจึงเดินไปที่ปลายสุดของระเบียงและเพ่งมองออกไปนอกประตูและบริเวณรอบๆ มุมนั้น ที่ปลายสุดทางด้านใต้ของลานนั้น มีคนงานจากส่วนทั่วไปอยู่จำนวนหนึ่ง ผมตกใจสุดขีดเนื่องจากพวกเขา กำลังขุดในบริเวณที่ผมฝังดินฉบับไว้

พวกเจ้าหน้าที่ตัดสินใจว่าจะสร้างกำแพงด้านหน้าส่วนที่ใช้สำหรับขังเดี่ยว เนื่องจากพวกเขาค้นพบว่านักโทษในส่วนที่ขังเดี่ยวสามารถสื่อสารกับเราในลานได้ คนงานกำลังขุดแนวดินๆ เพื่อเทคอนกรีตสำหรับเป็นฐานของกำแพง

ขณะที่ล้างหน้าอยู่ผมก็จัดการบอกกับวอลเตอร์และแคธเกี่ยวกับการขุดที่ด้านนอกได้สำเร็จ แคธคิดว่าดินฉบับส่วนที่ใหญ่ที่สุดซึ่งซ่อนอยู่ใต้ท่อระบายน้ำอาจจะปลอดภัย แต่อีกสองส่วนอาจจะถูกค้นพบ เมื่อถึงใส่อาหารเช้าถูกเข็นเข้ามาในลาน พวกผู้คุมที่ดูแลคนงานเหล่านั้นก็สั่งให้คนงานออกไปจากลานทั้งนี้เพื่อป้องกันการผูกมิตรใดๆ กับนักโทษการเมือง

ผมเดินนำวอลเตอร์กับแคธไปยังปลายสุดทางด้านใต้ของลานโดยที่ในมือของพวกเราถือถ้วยใส่โจ๊กอยู่ ทำให้เป็นว่าผมต้องการจะคุยกับพวกเขาเป็นการส่วนตัว จุดเริ่มต้นของแนวขุดอยู่ใกล้มากทีเดียวกับบริเวณที่ฝังดินฉบับสองส่วนที่เล็กกว่า เอ็ดดี แดเนียลส์มาสมทบกับพวกเราทันทีที่นึกได้ถึงปัญหาที่อาจเกิดขึ้น

มีเพียงสิ่งเดียวที่ต้องทำอย่างมิดชิดที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ พวกเราทั้งสี่คนจึงเริ่มขุดลงไป ในบริเวณที่ดินฉบับทั้งสองส่วนถูกฝังอยู่ เราสามารถนำเอาที่ใส่ดินฉบับทั้งสองส่วนออกมาจากดินได้ค่อนข้างเร็ว และกลับดินไว้ตามเดิม การที่จะนำดินฉบับที่ฝังอยู่ใต้ท่อระบายน้ำออกมาจะต้องใช้เวลามากกว่านั้น แต่เราเชื่อมั่นว่าพวกเขาจะไม่พบมันเนื่องจากพวกเขาไม่จำเป็นต้องย้ายท่อระบายน้ำเพื่อที่จะสร้างกำแพง

พวกเราซ่อนดินฉบับที่ขุดขึ้นมาไว้ในเสื้อเชิ้ตขณะที่เดินกลับห้องขัง เอ็ดดีไม่ได้ไปที่เหมืองในวันนั้น เราจึงมอบที่ใส่ดินฉบับทั้งสองให้เขา แล้วบอกให้ทำลายมันให้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ เอ็ดดีตกลงที่จะทำซึ่งนับเป็นการเสี่ยงต่อตัวเขาอย่างมาก ผมหายใจคล่องขึ้นที่รู้ว่าเรานำที่ใส่ดินฉบับทั้งสองกลับคืนมาได้อย่างปลอดภัย และพยายามที่จะไม่ครุ่นคิดถึงส่วนที่เหลืออยู่อีกหนึ่งส่วน อีกขณะที่ทำงานในวันนั้น

เมื่อพวกเขากลับมาจากเหมืองในบ่ายวันนั้น แทนที่จะอาบน้ำอย่างที่ผมจะทำตามปกติ ผมก็เดินเล่นไปที่ปลายสุดของลาน พยายามทำให้ดูเป็นปกติอย่างที่สุด แต่ผมก็ต้องตกใจกับสิ่งที่ผมเห็น พวกนักโทษได้ขุดแนวคูขนานไปกับกำแพงของส่วนที่โคดเคียวและได้นำท่อระบายน้ำออกไปด้วย พวกเขาต้องค้นพบต้นฉบับนั้นอย่างแน่นอน

ผมต้องมีท่าทางกระวนกระวายหรือแสดงออกบางอย่างที่น่าสังเกตเป็นแน่ และโดยที่ไม่รู้ตัว ผมกำลังถูกผู้คุมจำนวนมากยืนดูอยู่ ซึ่งต่อมาพวกเขาพูดว่าปฏิกิริยาของผมยืนยันว่าผมรู้ว่ามันบางอย่างซ่อนอยู่ที่นั่น ผมกลับไปกระเบี่ยงเพื่อล้างตัวและบอกกับวอลเตอร์กับแคธีว่าผมสงสัยว่าจะมีคนพบต้นฉบับที่เหลืออยู่แล้ว ตอนนั้นเอดดีกำลังจัดต้นฉบับสองส่วนซึ่งอยู่ที่เขาไปเรียบร้อยแล้ว

เช้าตรู่วันรุ่งขึ้น ผมถูกเรียกตัวไปที่สำนักงานเพื่อพบกับผู้บัญชาการ เจ้าหน้าที่ระดับสูงของเรือนจำคนหนึ่งซึ่งเพิ่งเดินทางมาถึงจากฟริทอเรียยืนอยู่ติดกับเขา โดยที่ไม่มีการกล่าวทักทายแต่อย่างใด ผู้บัญชาการก็ประกาศว่า “แมนเดลา เราพบต้นฉบับของคุณ”

ผมไม่ได้ตอบ เจ้าหน้าที่บัญชาการจึงไปที่ด้านหลังของโต๊ะทำงานของเขา แล้วนำกระดาษออกมามัดหนึ่ง

“นี่เป็นลายมือของคุณ ไม่ใช่หรือ?” เขาถาม ผมนิ่งเงียบอีกครั้ง “แมนเดลา” ผู้บัญชาการพูดด้วยความขุ่นเคือง “เรารู้ว่านี่เป็นงานของคุณ”

“คุณต้องพิสูจน์เรื่องนั้น” ผมตอบ

พวกเขาเย้ยหยันเมื่อผมพูดเช่นนั้น และบอกว่าพวกเขารู้ว่าข้อสังเกตที่ขอบกระดาษนั้นเป็นของวอลเตอร์ ซิซูลูและอาห์เหม็ด คาทราดา ผมพูดอีกครั้งว่าพวกเขาต้องแสดงหลักฐานถ้าหากว่าต้องการจะลงโทษใดๆ

“เราไม่จำเป็นต้องแสดงหลักฐาน” ผู้บัญชาการพูด “เรามีหลักฐานอยู่แล้ว”

แม้ว่าเขาจะไม่ได้ลงโทษในวันนั้น แต่ต่อมาไม่นาน วอลเตอร์, แคธี และผมก็ถูกเรียกตัวไปพบพลเอกรูอี รอนกรรมาธิการราชทัณฑ์ ซึ่งบอกกับเราว่าเราใช้สิทธิพิเศษในการศึกษาไปในทางที่ผิดโดยการเขียนต้นฉบับขึ้นมาอย่างผิดกฎหมาย ด้วยเหตุนี้ สิทธิพิเศษในการศึกษาของเราจึงถูกระงับไปโดยไม่มีกำหนด แต่ลงท้ายแล้ว เราเสียสิทธิพิเศษในการเรียนไปเป็นเวลาสี่ปี

* * *

หลังจากที่แม่ได้รับการปล่อยตัวในเดือนธันวาคมแล้ว เขาก็ส่งสมุดบันทึกไปยังอังกฤษ เขาต้องถูกควบคุมตัวอยู่ในบ้านพักในแอฟริกาใต้เป็นเวลาหกเดือนก่อนที่จะลอบเดินทางออกนอกประเทศและไปพบกับโอลิเวอร์ ทัมโบ ในลูซาคาก่อนอื่น จากนั้นก็ไปยังลอนดอน เขาอยู่ที่ลอนดอนเป็นเวลาหกเดือนกับพนักงานพิมพ์ดีดคนหนึ่ง ทำการถอดรหัสตัวเลขออกมาเป็นตัวพิมพ์ดีด จากนั้นเขาก็กลับไปยังลูซาคา และนำสำเนาให้กับโอลิเวอร์ฉบับหนึ่ง

จากนั้น เรื่องราวก็เงียบหายไป ผมไม่ได้ข่าวจากลูกชากาเกี่ยวกับต้นฉบับนั้น และยังคงไม่รู้
แน่ชัดว่าโอลิเวอร์ทำอะไรกับมัน แม้ว่ามันจะไม่ได้รับการตีพิมพ์ขณะที่ผมอยู่ในคุกก็ตาม แต่มันก็
เป็นพื้นฐานของบันทึกความทรงจำเล่มนี้

ในปีค.ศ. 1976 ผมได้รับการเยี่ยมอย่างไม่คาดฝันจากจิมมี ครูเกอร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวง ราชทัณฑ์ ซึ่งเป็นสมาชิกคนสำคัญในคณะรัฐมนตรีของนายกรัฐมนตรี ครูเกอร์ไม่ได้มีอิทธิพลเกี่ยวกับนโยบายของเรือนจำเท่านั้น แต่ยังแสดงความไม่เห็นด้วยกับรัฐบาลในการจัดการกับการต่อสู้เพื่อ เสรีภาพอีกด้วย

ผมสงสัยว่าเขามาทำไม ในตอนนั้นรัฐบาลกำลังดำเนินความพยายามอย่างหนักเพื่อที่จะทำ ให้อนโยบายการพัฒนาโดยแยกต่างหาก และบ้านเกิดแบบ “กึ่งอิสระ” ประสบความสำเร็จ ตัวแบบ ของการพัฒนาโดยแยกต่างหากคือทรานสไค นำโดย เค.ดี. มาทานซิม่า หลานชายซึ่งครั้งหนึ่งเคย เป็นผู้อุปถัมภ์ผม เขาประสบความสำเร็จในการกวาดล้างผู้ที่คัดค้านการปกครองของเขาอย่างชอบ ธรรมไปเกือบทั้งหมด ผมจำได้ว่าเมื่อเร็วๆ นี้ผู้บัญชาการได้พูดกับผมเล่นๆ ว่า “แมนเดลา คุณควร จะเกษียณตัวเองไปอยู่ที่ทรานสไค แล้วพักผ่อนยาวๆ สักหน่อย”

กลายเป็นว่า นั่นคือสิ่งที่จิมมี ครูเกอร์มาเสนอต่อผมเช่นกัน เขาเป็นคนล่ำ ร้างกลม ดูไม่ เนียบอย่างที่ผมคาดจากรัฐมนตรีในคณะรัฐบาล ผมไปพบกับเขาโดยถือว่าเป็นอีกโอกาสหนึ่งที่จะ ได้บอกถึงความทุกข์ยากของเรา ในตอนแรกเขาจะสนใจฟังดี ผมเริ่มต้นจากการทบทวนความจำ ของเขาเกี่ยวกับจดหมายที่เราส่งไปให้เขาในปีค.ศ. 1969 ซึ่งเราไม่ได้รับการตอบกลับ เขาได้แค่ยก ไหล่ จากนั้นผมก็เล่ารายละเอียดเกี่ยวกับสภาพที่แยบยล ย่ำแย่อีกครั้งว่าพวกเราเป็นนักโทษการเมือง ไม่ใช่อาชญากร เราคาดหวังว่าจะได้รับการปฏิบัติเยี่ยงนักโทษการเมือง แต่ครูเกอร์เขียนว่า “ไม่ใช่ฉันนะ พวกคุณล้วนแต่เป็นคอมมิวนิสต์ที่ใช้ความรุนแรงกันทั้งนั้น!”

จากนั้นผมก็เริ่มบอกเขาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ขององค์กรของเรา และเหตุผลที่เราหันมาใช้ ความรุนแรง เห็นได้ชัดว่าเขาแทบจะไม่รู้อะไรเลยเกี่ยวกับเอเอ็นซี และสิ่งที่เขารู้ก็สั่งสมมาจากการ โฆษณาชวนเชื่อของสื่อมวลชนฝ่ายขวา เมื่อผมบอกกับเขาว่าเอเอ็นซีเก่าแก่กว่าพวกชาตินิยมมาก นัก เขางงมาก ผมบอกว่าถ้าหากเขาคิดว่าเราเป็นคอมมิวนิสต์ เขาก็ควรกลับไปอ่านกฎบัตรเพื่อเสรี ภาพเสียใหม่ เขามองผมอย่างงุนงง เขาไม่เคยได้ยินเกี่ยวกับกฎบัตรเพื่อเสรีภาพมาก่อน ผมรู้สึกว่ มันเป็นเรื่องประหลาดที่รัฐมนตรีจะไม่รู้เรื่องอะไรขนาดนั้น แต่ผมก็ไม่ควรประหลาดใจหรอก เพราะนักการเมืองชาตินิยมจะประมาณสิ่งที่พวกเขาไม่เข้าใจเป็นประจำอยู่แล้ว

ผมหยิบยกประเด็นเกี่ยวกับการปล่อยตัวพวกเรา และเตือนความทรงจำเขาถึงคดีกบฏของ ชาวแอฟริกันขาวเมื่อปีค.ศ. 1914 ที่พวกเขาใช้ความรุนแรง แม้ว่าจะมีตัวแทนอยู่ในรัฐสภาก็ตาม และหลังจากการกบฏครั้งนั้น พวกเขาก็ตึงตัวและถึงกับออกเสียงเลือกตั้งได้ด้วย แม้ ว่าพลเอกเดอ เว็ต และพลเอก เคมพ์ จะนำกองกำลังจำนวนหมื่นสองพันคนเข้ายึดเมืองหลายเมือง ทำให้มีผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก แต่ทั้งคู่ก็ได้รับการปล่อยตัวหลังจากถูกตั้งข้อหาว่ากบฏอย่าง ร้ายแรงได้ไม่นาน ผมอ้างถึงคดีของร็อบเบย์ โลบ์บรานด์ ผู้ซึ่งก่อตั้งองค์กรใต้ดินในระหว่าง

สงครามโลกครั้งที่สองเพื่อคัดค้านการที่แอฟริกาได้ให้การสนับสนุนต่อฝ่ายสัมพันธมิตร เขาถูกตัดสินจำคุกประหารชีวิตแต่ในไม่ช้าก็ได้รับอภัยโทษ ครูเกอร์ดูจะไม่สนใจเรื่องราวในประวัติศาสตร์ของประชาชนของตนเองเหล่านี้ เท่ากับที่ทำให้ความสนใจกฎบัตรเพื่อเสรีภาพ มันเป็นการยากที่จะเจรจากับคนซึ่งไม่ได้มีประสบการณ์อย่างเดียวกันมา

ครูเกอร์บอกปิดทั้งหมดที่ผมพูดมา “นั่นมันประวัติศาสตร์โบราณแล้ว” เขาพูด เขามาพร้อมกับข้อเสนอที่เฉพาะเจาะจง แม้ว่าเขาจะมีชื่อเสียงว่าเป็นคนพูดจาห้วนๆ แต่เขาก็พูดถึงข้อเสนอของเขาด้วยท่าทีที่โอนอ่อนผ่อนปรน เขาพูดเรียบๆ ว่า ถ้าหากผมยอมรับความชอบธรรมของรัฐบาลทรานสไคและยินดีที่จะย้ายไปอยู่ที่นั่นแล้ว โทษของผมก็จะลดลงอย่างมาก

ผมฟังด้วยความเคารพจนกระทั่งเขาพูดจบ ผมบอกว่า ประการแรก ผมคัดค้านนโยบายบันดูลสถานโดยสิ้นเชิง และจะไม่ทำอะไรทั้งสิ่งที่จะสนับสนุนนโยบายนั้น และประการที่สอง ผมมาจากโจฮันเนสเบิร์กและจะกลับไปโจฮันเนสเบิร์ก ครูเกอร์ทัศนคติผมแต่ไม่เป็นผล หนึ่งเดือนต่อมาเขาก็กลับมาด้วยข้อเสนอเดิมอีก และผมก็ปฏิเสธอีก มันเป็นข้อเสนอที่คนทรยศเท่านั้นจะยอมรับได้

ด้วยความขยันในการรวบรวมข่าวสารและข้อมูลของเรา ทำให้เราได้รู้เหตุการณ์ปัจจุบันตั้งแต่ยังไม่เป็นรูปเป็นร่างอยู่เสมอ เราจะรู้เรื่องราวที่เกิดขึ้นในโลกภายนอกจากข่าวลือก่อน แต่ต่อมามันอาจจะได้รับการยืนยันจากหนังสือพิมพ์หรือจากผู้ที่มาเยี่ยมจากข้างนอก

ในเดือนมิถุนายนปีค.ศ. 1976 เราเริ่มที่จะได้ยินรายงานคร่าวๆ เกี่ยวกับการลุกฮือครั้งใหญ่ในประเทศ เรื่องที่กระซิบบอกกันมาดูไม่สมจริงและไม่น่าจะเป็นไปได้ คือเรื่องที่ว่าคนหนุ่มสาวแห่งโซเวโตได้โค่นล้มกองทัพ และทหารได้ทิ้งปืนหนี จนกระทั่งเมื่อนักโทษหนุ่มกลุ่มแรกซึ่งเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์เมื่อวันที่ 16 มิถุนายนเริ่มเดินทางมาถึงเกาะร็อบเบนในเดือนสิงหาคมนั้นแหละ เราจึงได้รู้ว่าที่จริงแล้วเกิดอะไรขึ้น

ในวันที่ 16 มิถุนายนปีค.ศ. 1976 นักเรียนจำนวน 15,000 คนได้รวมตัวกันในโซเวโตเพื่อประท้วงการที่รัฐบาลกำหนดให้ครึ่งหนึ่งของชั้นเรียนทั้งหมดในระดับมัธยมศึกษา มีการสอนเป็นภาษาแอฟริกันส์ พวกนักเรียนไม่อยากจะเรียนและครูก็ไม่อยากจะสอนภาษาของผู้กดขี่ รัฐบาลไม่สนใจฟังข้อโต้แย้งและฎีกาของบรรดาผู้ปกครองและครู กำลังตำรวจหน่วยหนึ่งได้เผชิญหน้ากับกองทัพนักเรียนที่เอาจริงเอาจัง และโดยที่ไม่มีมีการเตือนล่วงหน้าเจ้าหน้าที่ตำรวจก็เปิดฉากยิง ทำให้เฮเตอร์ เพียเตอร์สัน อายุสิบสามปีถูกยิงเสียชีวิต และนักเรียนอีกหลายคนได้รับบาดเจ็บ พวกนักเรียนต่อสู้ด้วยหนังสือพิมพ์และก้อนหิน จากนั้นก็เกิดความสับสนครั้งใหญ่ขึ้น นักเรียนหลายร้อยคนได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิต และคนผิวขาวสองคนถูกขว้างด้วยก้อนหินจนตาย

เหตุการณ์ในวันนั้นเกิดขึ้นอีกในทุกเมืองและทุกชุมชนในแอฟริกาใต้ การลุกฮือนำไปสู่การก่อจลาจลและความรุนแรงไปทั่วประเทศ งานศพหมู่ของเหยื่อจากการใช้ความรุนแรงของรัฐกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการเดินขบวนไปทั่วประเทศ ทันใดนั้นคนหนุ่มสาวของแอฟริกาใต้ก็ถูกรุ่นไปด้วยวิญญานของการประท้วงและกบฏ พวกนักเรียนทั่วประเทศประท้วงไม่ไปโรงเรียน คนของเอเอ็นซีเข้าร่วมกับพวกนักเรียนเพื่อสนับสนุนการประท้วงอย่างจริงจัง การศึกษาของชาวบันตูได้กลับมาทำร้ายผู้ที่สร้างมันขึ้นมา เนื่องจากคนหนุ่มสาวที่เต็มไปด้วยความโกรธและกล้าหาญเหล่านี้คือดอกผลของมัน

ในเดือนกันยายน ส่วนที่แยกอยู่โดดเดี่ยวก็เต็มไปด้วยคนหนุ่มที่ถูกจับกุมหลังจากการลุกฮือครั้งนั้น จากการพูดคุยโดยการกระซิบจากระเบียงที่เชื่อมต่อกัน เราก็ได้รู้ข้อมูลขั้นต้นว่าเกิดอะไรขึ้น สหายของผมและตัวผมรู้สึกยินดีเป็นอย่างยิ่ง จิตวิญญานของการประท้วงของมวลชนที่ดูเหมือนจะสงบอยู่ในช่วงปีทศวรรษ 1960 นั้นได้ปะทุขึ้นมาอีกครั้งในปีทศวรรษ 1970 คนหนุ่มเหล่านี้หลายคนได้เดินทางออกนอกประเทศไปเข้าร่วมในขบวนการทหารของเราเอง แล้วก็ลักลอบกลับเข้ามาในประเทศ หลายพันคนได้รับการฝึกในค่ายของเราในแทนซาเนีย, แองโกลา และโมซัมบิก ไม่มีสิ่งใด

ที่จะให้กำลังใจเมื่ออยู่ในคุกมากเท่ากับการได้รู้ว่าประชาชนภายนอกให้การสนับสนุนสิ่งที่ทำให้เราต้องติดคุก

คนหนุ่มเหล่านี้เป็นนักโทษต่างพันธุ์จากที่เราเห็นมาก่อน พวกเขาเกลียดชัง และก้าวร้าว พวกเขาไม่ยอมรับคำสั่ง และตะโกนคำว่า “อแมนดลา!” ในทุกโอกาส จิตใต้สำนึกของพวกเขาคือการเผชิญหน้ามากกว่าที่จะร่วมมือ พวกเขาเจ้าหน้าที่ไม่รู้ว่าจะจัดการพวกเขาอย่างไร พวกเขาเกลียดว่าเกาะทั้งเกาะ ในระหว่างคดีโรไวเนี่ยนนั้น ผมได้ตั้งข้อสังเกตกับเจ้าหน้าที่ตำรวจรักษาความปลอดภัยว่า ถ้าหากรัฐบาลไม่ปฏิบัติตัวเองแล้ว นักสู้เพื่อเสรีภาพที่จะเข้ามาแทนที่พวกเราในวันหนึ่งข้างหน้าจะทำให้เจ้าหน้าที่คิดถึงพวกเรา วันนั้นมาถึงแล้วที่เกาะร็อบเบน

เราเห็นจิตวิญญาณแห่งการปฏิบัติที่เต็มไปด้วยความโกรธแห่งยุคสมัยในตัวคนหนุ่มเหล่านี้ เราได้รับการเตือนบางอย่าง ตอนที่วินนี่มาเยี่ยมผมเมื่อสองสามเดือนก่อน เธอบอกกับผมผ่านทาง การสนทนาด้วยรหัสของเราว่าได้เกิดกลุ่มคนหนุ่มซึ่งมีความไม่พอใจขึ้น พวกเขารุนแรงและเป็น นักแอฟริกันนิยม เธอบอกว่าพวกเขากำลังเปลี่ยนแปลงลักษณะของการต่อสู้ และผมควรจะรู้เรื่องนี้ไว้

พวกนักโทษใหม่รู้สึกตกใจมากกับสิ่งที่พวกเขาเห็นว่าเป็นสภาพที่ป่าเถื่อนบนเกาะแห่งนี้ และบอกว่าพวกเขาไม่เข้าใจว่าเราอยู่อย่างนั้นได้อย่างไร เราบอกกับพวกเขาว่าเขาน่าจะมาเห็นที่นี่ เมื่อปีค.ศ. 1964 แต่คนเหล่านี้ก็หวาดระแวงพวกเราพอๆ กับที่หวาดระแวงพวกเจ้าหน้าที่ พวกเขาเลือกที่จะไม่ใส่ใจกับเสียงเรียกร้องของเราที่ให้อยู่ในระเบียบวินัย และคิดว่าคำแนะนำของเราไม่ เข้มแข็งและขาดความเชื่อมั่น

เห็นได้ชัดว่าคนหนุ่มเหล่านี้มองว่าเราซึ่งเป็นผู้ต้องหาคดีโรไวเนี่ยนเป็นพวกสายกลาง หลังจากที่ถูกตราหน้าว่าเป็นนักปฏิวัติหัวรุนแรงมาเป็นเวลานาน การที่ถูกมองว่าเป็นพวกสายกลางนับว่าเป็นสิ่งใหม่และไม่น่าพอใจเลย ผมรู้ว่าผมอาจจะตอบได้วิธีใดวิธีหนึ่งในสองวิธีนี้ คือผมอาจจะ คำว่าพวกเขาที่ไม่แสดงความเคารพ หรือผมจะรับฟังสิ่งที่พวกเขาพูด ผมเลือกอย่างหลัง

เมื่อคนเหล่านี้บางคนอย่างเช่น สตรีนิ มูดเลย์ แห่งองค์กรนักศึกษาแอฟริกันใต้(South African Students' Organization) และชาลส์ คูเปอร์ แห่งสภาประชาชนคนผิวดำ(Black People's Convention) มาที่ส่วนของเรา ผมก็ขอเอกสารเกี่ยวกับขบวนการและปรัชญาของพวกเขา ผมอยากรู้ว่าอะไรที่นำพวกเขามาสู่การต่อสู้ อะไรเป็นแรงจูงใจของเขา พวกเขามีความคิดเกี่ยวกับอนาคตว่าอย่างไร

หลังจากที่คนเหล่านี้มาถึงเกาะได้ไม่นาน ผู้บัญชาการก็มาหาผมและขอให้ผมกล่าวปราศรัยกับคนหนุ่มเหล่านี้ เขาต้องการให้ผมบอกพวกนั้นให้ยับยั้งชั่งใจ ให้ตระหนักถึงความจริงว่าพวกเขาอยู่ในคุกและให้ยอมรับวินัยของชีวิตในคุก ผมบอกว่าผมไม่พร้อมที่จะทำเช่นนั้น ภายใต้อาณัติการเหล่านั้น พวกเขาจะมองว่าผมเป็นพวกเดียวกับผู้ก่อกวน

คนเหล่านี้ปฏิเสธที่จะปฏิบัติตามแม้แต่กฎระเบียบพื้นฐานของคุณ วันหนึ่งผมกำลังพูดคุยอยู่กับผู้
บัญชาการที่สำนักงาน ขณะที่ผมกำลังเดินออกมากับนายพันตรีคนหนึ่ง เราก็พบกับนักโทษหนุ่ม
คนหนึ่งกำลังถูกเจ้าหน้าที่เรือนจำซักถามอยู่ ชายหนุ่มคนนั้นซึ่งอายุไม่เกินสิบแปดปีสวมหมวกซึ่ง
ทางเรือนจำแจกให้ต่อหน้าเจ้าหน้าที่อาวุโส ซึ่งเป็นการละเมิดระเบียบ เขาไม่ได้ยื่นขึ้นเมื่อ
นายพันผู้นั้นเข้าไปในห้อง ซึ่งเป็นการละเมิดระเบียบอีกข้อหนึ่ง

นายพันผู้นั้นมองดูเขาและพูดว่า “กรุณาถอดหมวกออกด้วย” นักโทษผู้นั้นไม่สนใจ นาย
พันผู้นั้นจึงพูดด้วยน้ำเสียงโกรธๆ ว่า “ถอดหมวกออก” นักโทษคนนั้นหันมามองดูเขาและพูดว่า
“เพื่ออะไร?”

ผมไม่อยากจะเชื่อสิ่งที่เพิ่งได้ยิน มันเป็นคำถามแบบปฏิกิริยา “เพื่ออะไร?” นายพันผู้นั้นดูจะ
ตกใจแต่ก็อดส่ายคางว่า “มันละเมิดระเบียบ” เขาพูด นักโทษหนุ่มได้ว่า “ทำไมคุณถึงมีระเบียบนี้
ขึ้นมา? มันมีวัตถุประสงค์อะไร?” คำถามของนักโทษเช่นนี้เกินกว่าที่นายพันจะทนฟังได้ เขา
ผลุนผลันออกจากห้องไปแล้วพูดว่า “แมนเดลา คุณพูดกับเขาสิ” แต่ผมจะไม่เข้าแทรกแซงในธุรกิจ
ของเขาแน่ ผมจึงได้แต่โค้งคำนับไปทางนักโทษผู้นั้นเพื่อให้เขารู้ว่าผมอยู่ข้างเขา

นี่เป็นการเปิดเผยตัวครั้งแรกของเราต่อขบวนการจิตสำนึกของคนดำหรือบีซีเอ็ม (the Black
Consciousness Movement, BCM) การที่เอเอ็นซี, พีเอซี และพรรคคอมมิวนิสต์ ถูกห้ามเคลื่อนไหว
ทางการเมือง ทำให้ขบวนการจิตสำนึกของคนดำเข้ามาเติมที่ว่างในหมู่คนหนุ่มสาว จิตสำนึกของ
คนดำเป็นปรัชญามากกว่าเป็นขบวนการ และเติบโตขึ้นจากความคิดที่ว่าคนดำจะต้องปลดปล่อยตน
เองเสียก่อนจากความรู้สึกด้อยกว่าทางกายภาพ ซึ่งถูกปลูกฝังมาจากการปกครองของคนขาวมานาน
ถึงสามทศวรรษ เมื่อนั้นแต่ละประชาชนจึงจะสามารถลุกขึ้นด้วยความมั่นใจและปลดปล่อยตนเอง
อย่างแท้จริงจากการกดขี่ ขณะที่ขบวนการจิตสำนึกของคนดำประกาศว่าจะมีสังคมที่ไม่แบ่งแยก
เชื้อชาติ แต่พวกเขาก็กันคนขาวไม่ให้มีบทบาทในการที่จะให้ได้มาซึ่งสังคมที่ไม่มีการแบ่งแยกเชื้อ
ชาตินั้น

แนวคิดเหล่านี้ไม่ใช่สิ่งที่ผมไม่คุ้นเคย กล่าวคือพวกเขาเกือบจะเป็นกระจกสะท้อนความคิด
ของผมเองในตอนที่มีการจัดตั้งสันนิบาตยูชนของเอเอ็นซีเมื่อสามสิบปีก่อน พวกเราก็เช่นกัน เป็น
นักแอฟริกันนิยม และเน้นถึงความภาคภูมิใจทางเชื้อชาติและความมั่นใจในตนเองทางเชื้อชาติ เช่น
กัน พวกเราปฏิเสธความช่วยเหลือของคนขาวในการต่อสู้ ในหลายๆ แง่ จิตสำนึกของคนดำได้
แสดงออกถึงการตอบโต้แบบเดียวกันต่อปัญหาเดียวกันซึ่งไม่เคยหมดสิ้นไป

แต่ผมก็เชื่อมั่นว่าคนหนุ่มเหล่านี้จะมีความคิดก้าวหน้ากว่ามุมมองของจิตสำนึกของคนดำ
เช่นเดียวกับที่เราเคยมีความคิดก้าวหน้ากว่ามุมมองของสันนิบาตยูชนของเรานั้นเอง แม้ผมจะรู้สึก
มีกำลังใจจากความรุนแรงของพวกเขา แต่ปรัชญาของพวกเขาที่เน้นที่ความเป็นคนดำนั้น คับแคบ
แบ่งพรรคแบ่งพวก และสะท้อนทัศนคติที่ยังไม่เป็นผู้ใหญ่เต็มตัว ผมมองบทบาทของผมว่าเป็นรัฐ

บุรุษที่อาวุโสกว่า ซึ่งอาจจะช่วยพวกเขาให้ก้าวต่อไปสู่ความคิดของขบวนการรัฐสภาที่ครอบคลุมมากกว่า ผมรู้ด้วยว่าในที่สุดแล้วคนหนุ่มเหล่านี้จะมีความคับข้องใจเนื่องจากจิตสำนึกของคนดำไม่ได้เสนอโครงการปฏิบัติใดๆ ไม่มีทางออกให้กับการประท้วงของพวกเขา

แม้พวกเราจะมองว่าระดับของขบวนการจิตสำนึกของคนดำนั้นเป็นดินที่อุดมสมบูรณ์สำหรับเอเอ็นซีก็ตาม แต่เราก็ไม่พยายามที่จะดึงคนเหล่านี้เข้าร่วมกับเรา เราว่าการทำเช่นนั้นจะทำให้เกิดการบาดหมางในหมู่พวกเขาเองและกับกลุ่มอื่นๆ บนเกาะด้วย นโยบายของเราคือการเป็นมิตร การแสดงความสนใจ การชมเชยพวกเขาในความสำเร็จ แต่ไม่ชักชวนให้เปลี่ยนความคิด ถ้าหากพวกเขาเข้ามาหาเราและถามคำถามเช่น “นโยบายของเอเอ็นซีเกี่ยวกับบันดูลสถานเป็นอย่างไร?” “กฎบัตรเพื่อเสรีภาพพูดเกี่ยวกับการรวมคนทุกเชื้อชาติเข้าด้วยกันว่าอย่างไร?” เราจะตอบพวกเขา และพวกเขาจำนวนมากก็มาหาเราจริงพร้อมด้วยคำถามมากมาย

ผมเองได้ติดต่อกับคนเหล่านี้บางคนโดยข้อความสั้นๆ ที่ลักลอบนำเข้าออก ผมได้พูดคุยกับบางคนที่มาจากทรานสไคและถามคำถามเกี่ยวกับบ้านเก่าของผม บางคนที่มาถึงนั้นเป็นที่รู้จักกันคืออยู่แล้วในการต่อสู้ ผมได้ยื่นรายงานมากมายเกี่ยวกับความกล้าหาญของแพททริก “เทเรอร์” เลโคตา ผู้นำคนหนึ่งขององค์กรนักศึกษาแอฟริกันใต้ และได้เขียนข้อความสั้นๆ ถึงเขาแสดงการต้อนรับสู่เกาะร็อบเบน

ชื่อเล่นว่า เทเรอร์ มาจากความกล้าหาญของเขาในสนามฟุตบอล แต่เขาก็เป็นที่เกรงขามเฉกเช่นกันในการได้วาทิ เขาไม่เห็นด้วยกับเพื่อนร่วมงานของเขาในประเด็นเกี่ยวกับการกันคนบางเชื้อชาติออกไป ความคิดของเขาใกล้เคียงกับความคิดของเอเอ็นซีมาก เมื่อมาถึงเกาะนั้น เทเรอร์ตัดสินใจที่จะมาเข้าร่วมกับเรา แต่เราไม่ส่งเสริมเขา ไม่ใช่เพราะว่าไม่ต้องการเขา แต่เพราะเราคิดว่า การเคลื่อนไหวเช่นนั้นจะก่อให้เกิดความตึงเครียดขึ้นในส่วนทั่วไป

แต่เทเรอร์ไม่ยอมรับคำตอบว่าไม่ และป่าวประกาศการเป็นพันธมิตรของเขาต่อเอเอ็นซี วันหนึ่ง ไม่นานหลังจากนั้น เขาถูกทำร้ายด้วยพลั่วโดยสมาชิกขบวนการจิตสำนึกของคนดำที่โกรธแค้น หลังจากที่เขาได้รับการรักษาตัวแล้ว เจ้าหน้าที่ก็ตั้งข้อหาคนที่ทำร้ายเขา และตั้งใจจะให้มีการพิจารณาคดี แต่เพื่อผลประโยชน์ในแง่ของความปรองดอง เราจึงแนะนำเทเรอร์ว่าอย่ายื่นข้อร้องเรียน เขาเห็นด้วยและปฏิเสธที่จะให้การปรักปรำผู้ที่ทำร้ายเขา คดีนี้จึงยุติไป ผมรู้สึกว่าการพิจารณาคดีอย่างนั้น มีแต่จะเข้าทางของเจ้าหน้าที่ ผมต้องการให้คนหนุ่มเหล่านี้เห็นว่าเอเอ็นซีเป็นเด็ทซ์ขนาดใหญ่ ที่สามารถจะให้ที่พักพิงแก่ทศนะและกลุ่มคนที่ต่างกันออกไป

หลังจากเหตุการณ์ครั้งนั้น ทำนบกั้นน้ำดูเหมือนจะเปิดออก และคนของขบวนการจิตสำนึกของคนดำจำนวนมากได้ตัดสินใจเข้าร่วมกับเอเอ็นซี รวมทั้งพวกที่วางแผนทำร้ายเทเรอร์ในครั้งนั้นด้วย เทเรอร์ก้าวขึ้นมาอยู่ในระดับบนสุดของลำดับชั้นของเอเอ็นซีในส่วนทั่วไป และในไม่ช้าก็สอนนโยบายของเอเอ็นซีให้กับนักโทษคนอื่นๆ ความกล้าหาญและทศนะที่กว้างไกลของคนอย่าง

เขาได้สร้างความเชื่อมั่นให้กับเราว่าทักษะของเรายังคงมีอิทธิพลอยู่ และยังคงเป็นตัวแทนของความหวังที่ดีที่สุดในการฝึกกำลังกันของการต่อสู้เพื่อเสรีภาพโดยรวม

ความอามาตทางการเมืองยังคงดำเนินไปในส่วนออฟและจี เราเชื่อว่าเกี่ยวกับการปะทะกันระหว่างเอเอ็นซี, พีเอซี และบีซีเอ็ม ในส่วนทั่วไป คนของเอเอ็นซีจำนวนมากถูกซ้อม สมาชิกเอเอ็นซีกลุ่มใหญ่ถูกตั้งข้อหาโดยเจ้าหน้าที่ และมีการกำหนดวันพิจารณาคดีสำหรับศาลปกครองของเกาะ คนของเอเอ็นซีนำทนายจากภายนอกเข้ามาว่าความให้ แม้ว่าผมจะไม่ได้เห็นการต่อสู้ก็ตาม แต่ผมก็ถูกขอให้เขียนพยานกิตติมศักดิ์ นี่เป็นปัญหาที่เดียว ขณะที่ผมยินดีอย่างยิ่งที่จะให้การให้กับสหราชอาณาจักร ผมก็ไม่ต้องการที่จะดำเนินการใดๆ ที่จะสร้างความขมขื่นให้มากขึ้นระหว่างเอเอ็นซี, พีเอซี และบีซีเอ็ม

ผมมองว่าบทบาทของผมในคุณนั้นไม่ใช่เพียงผู้นำของเอเอ็นซีเท่านั้น แต่เป็นผู้ส่งเสริมความเป็นเอกภาพ เป็นผู้ไกล่เกลี่ยที่ซื่อสัตย์ ผู้สร้างสันติภาพ และผมลังเลที่จะเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในความขัดแย้งครั้งนี้ รวมทั้งฝ่ายของผมเองด้วย ถ้าหากผมให้การในนามของคนเอเอ็นซี ผมก็เสียโอกาสที่จะก่อให้เกิดความปรองดองกันระหว่างกลุ่มต่างๆ ถ้าหากว่าผมเน้นความเป็นเอกภาพ ผมก็ต้องแสดงออกอย่างผู้ที่รักษาเอกภาพ แม้ว่าจะเสี่ยงกับการแยกเพื่อนร่วมงานบางคนของผมเองให้อยู่โดดเดี่ยวยก็ตาม

ผมตัดสินใจที่จะไม่ให้การ ทำให้เพื่อนร่วมงานของผมบางคนผิดหวัง แต่ผมคิดว่าประเด็นนี้สำคัญมากพอที่จะเสี่ยงกับความไม่พอใจของพวกเขา มันสำคัญมากกว่าที่จะแสดงให้เห็นของบีซีเอ็มเห็นว่า การต่อสู้นั้นไม่สามารถจะแบ่งแยกได้ และว่าพวกเราทุกคนล้วนมีศัตรูเดียวกัน

ด้วยความกระตือรือร้นที่จะจัดการพวกสิงห์โตหนุ่มเหล่านี้ เจ้าหน้าที่จึงปล่อยให้พวกเราดูแลตัวเอง มากบ้างน้อยบ้าง ตอนนั้นเราอยู่ในปีที่สองของการเรียนงานประท้วงที่เหมือง เพื่อเรียกร้องให้ยุติ การทำงานที่ใช้แรงงานโดยสิ้นเชิง เราเรียกร้องสิทธิที่จะได้ใช้เวลาไปทำสิ่งที่ เป็นประโยชน์ เช่น การศึกษาหรือเรียนวิชาชีพ เราถึงกับไม่ได้ทำท่าว่าทำงานด้วยซ้ำ ได้แต่พูดคุยในระหว่างพวกเรากันเอง ในต้นปีค.ศ. 1977 เจ้าหน้าที่ได้ประกาศยุติการใช้แรงงาน เราสามารถที่จะใช้เวลาของเราอยู่ใน ส่วนของเราได้ พวกเขาจัดให้เราทำงานบางอย่างในลาน แต่มันเป็นแค่สิ่งที่ใช้แก้หน้าการยอม จ्ञานของพวกเราเท่านั้น

ชัยชนะครั้งนี้เป็นการผสมผสานกันระหว่างการประท้วงอย่างไม่หยุดยั้งของเรากับตรรกะ ง่ายๆ ที่ว่า ปกติเจ้าหน้าที่ต้องการที่จะให้มีสัดส่วนผู้คุมหนึ่งคนต่อนักโทษสามคน แม้แต่ก่อนที่นัก โทษหลังเหตุการณ์ที่โซเวียตจะเดินทางมาถึงก็มีความขาดแคลนผู้คุมอยู่แล้ว และพวกคนหนุ่มที่ เป็นกบฏเหล่านี้ต้องการการดูแลมากกว่าเดิมเสียอีก พวกเขาบ้่าบ้นขนาดที่แต่ละคนจะต้องใช้ผู้คุม หนึ่งคนดูแลเลยทีเดียว ดังนั้น ถ้าหากว่าเราอยู่ในส่วนของเราแล้ว เราก็จะต้องการการดูแลน้อยลง

การสิ้นสุดของการทำงานที่ใช้แรงงานนับเป็นการปลดปล่อย ตอนนั้นผมสามารถใช้เวลาทั้ง วันในการ อ่านหนังสือ เขียนจดหมาย ถกเถียงในประเด็นต่างๆ กับสหาย หรือจัดทำรายงานสรุปข้อ กฎหมาย เวลาว่างนี้ทำให้ผมทำในสิ่งที่กลายมาเป็นงานอดิเรกที่ผมโปรดปรานบนเกาะรีอบเบน นั่นคือการทำสวนและเล่นเทนนิส

เพื่อที่จะรอดชีวิตอยู่ในคุกนั้น เราจะต้องหาวิธีการที่จะสร้างความพึงพอใจในชีวิต ประจำวันของเรา บางคนอาจจะรู้สึกพึงพอใจที่ได้ชักเสื้อผ้าของตนจนสะอาดไม่มีที่ติ ได้กวาด ระเบียบจนปราศจากฝุ่น ได้จัดห้องขังของตนให้มีเนื้อที่มากเท่าที่จะเป็นไปได้ ความภาคภูมิใจอย่าง เดียวกับที่เราได้มาด้วยการทำงานที่สำคัญมากกว่ามากนั้กข้างนอกคุคนั้น เราสามารถจะได้มันมา ด้วยการทำสิ่งเล็กๆ น้อยๆ ในคุก

เกือบจะตั้งแต่แรกที่ผมมารับโทษที่เกาะรีอบเบนแล้ว ที่ผมขออนุญาตเจ้าหน้าที่เพื่อที่จะทำ สวนในลาน เป็นเวลาหลายปีที่พวกเขาปฏิเสธ โดยไม่ได้ให้เหตุผล แต่ในที่สุดพวกเขาก็ยินยอม และเราสามารถทำสวนเล็กๆ ที่แนวดินแคบๆ ข้างกำแพงได้

ดินที่ลานนั้นแห้งและเต็มไปด้วยหิน ลานนั้นถูกสร้างขึ้นบนกองเศษวัสดุ ดังนั้น การที่จะ เริ่มทำสวน ผมจะต้องขุดเอาก้อนหินจำนวนมากออกจากดินเพื่อที่พืชจะได้มีที่เจริญเติบโต ตอนนั้น เพื่อนร่วมงานของผมบางคนกระแจะว่าผมมีหัวใจเป็นคณงานเหมือง เนื่องจากผมใช้เวลา ตอนกลางวันที่เหมืองและเวลาว่างขุดดินในลาน

พวกเจ้าหน้าที่หาเมล็ดพืชมาให้ ผมเริ่มปลูกมะเขือเทศ พริก และหัวหอม ซึ่งเป็นพืชที่ทน ทานไม่ต้องการดินที่อุดมสมบูรณ์และการดูแลมากนัก ผลผลิตตอนแรกๆ ไม่ดีเลย แต่ในไม่ช้ามันก็

ดีขึ้น พวกเจ้าหน้าที่ไม่เสียใจที่อนุญาตให้ผมทำสวน เนื่องจากเมื่อสวนเริ่มออกดอกผล ผมมักจะแบ่งมะเขือเทศและหัวหอมที่ดีที่สุดให้กับพวกผู้คุม

ผมชอบทำสวนตลอดมา แต่ผมก็ไม่สามารถจะทำตามความต้องการได้จนกระทั่งผมติดคุก ประสบการณ์ในการทำสวนครั้งแรกของผมคือที่ฟอร์ท แฮร์ ซึ่งมหาวิทยาลัยบังคับให้นักเรียนต้องทำกิจกรรมที่ใช้แรงงาน ผมได้ทำงานในสวนของอาจารย์คนหนึ่งและชอบการสัมผัสดินเพื่อเป็นยาแก้การใช้แรงงานทางสมองของผม เมื่อผมมาที่โจฮันเนสเบิร์กเพื่อเรียนหนังสือในตอนแรกและทำงานในเวลาต่อมา นั้น ผมไม่มีเวลาและไม่มีสถานที่ที่จะทำสวนได้เลย

ผมเริ่มส่งหนังสือเกี่ยวกับการทำสวนและการปลูกต้นไม้ ผมศึกษาเทคนิคการทำสวนและปุ๋ยชนิดต่างๆ ผมไม่ได้มีวัสดุมากมายอย่างที่กล่าวไว้ในหนังสือ แต่ผมเรียนรู้จากการลองผิดลองถูก มีอยู่ช่วงหนึ่งที่ผมพยายามปลูกถั่วลิสงและใช้ดินกับปุ๋ยต่างๆ กันไป แต่ในที่สุดผมก็เลิกไป นั่นเป็นความล้มเหลวครั้งเดียวของผม

สวนเป็นหนึ่งในไม่กี่อย่างในคุกที่เราสามารถควบคุมได้ การหว่านเมล็ด ฝังมัน เติบโต ดูแลมัน แล้วก็เก็บเกี่ยวผลของมัน ก่อให้เกิดความพึงพอใจแบบง่ายๆ แต่ยั่งยืน ความรู้สึกที่ว่าได้เป็นผู้ดูแลแปลงผักเล็กๆ แห่งนี้ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นอิสระเล็กๆ น้อยๆ

ในบางแง่ นั้น ผมมองว่าสวนอุปมาเหมือนกับชีวิตบางด้านของผม ผู้นำจะต้องดูแลสวนของตนเองด้วย ต้องหว่านเมล็ด แล้วก็ฝังดู เพาะปลูกและเก็บเกี่ยวผลผลิต ผู้นำก็เช่นเดียวกับคนทำสวน ที่ต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่เขาปลูก เขาจะต้องเอาใจใส่กับงานของตนเอง พยายามที่จะขับไล่ศัตรู รักษาสิ่งที่ควรรักษา และกำจัดสิ่งที่ไม่ประสบความสำเร็จ

ผมเขียนจดหมายถึงวินนี่สองฉบับเกี่ยวกับต้นมะเขือเทศที่ส่ายงามโดยเฉพาะ พูดถึงการดูแลมันอย่างทะนุถนอมตั้งแต่ยังเป็นเมล็ดที่บอบบางจนกระทั่งมันเป็นต้นที่แข็งแรง และมีผลที่แดงสด แล้วไม่รู้ว่าเพราะความผิดพลาดหรือการขาดการเอาใจใส่ ต้นไม้นั้นก็เริ่มเหี่ยวและเฉาไป และไม่ว่าจะอย่างไรก็ไม่สามารถทำให้มันกลับมาแข็งแรงได้อีก เมื่อมันตายในที่สุด ผมก็ถอนรากมันจากดิน ล้างมันแล้วก็ฝังมันไว้ในมุมหนึ่งของสวน

ผมเล่าเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ยืดยาว ผมไม่รู้ว่าเธอคิดอะไรเกี่ยวกับสิ่งที่ผมเขียน แต่ตอนที่ผมเขียนมันนั้น ผมมีความรู้สึกปนกัน นั่นคือผมไม่ต้องการให้ความสัมพันธ์ของเราเป็นเช่นต้นไม้นั้น กับความรู้สึกที่ว่าผมยังไม่สามารถทะนุถนอมความสัมพันธ์ที่สำคัญที่สุดหลายอย่างในชีวิตของผมไว้ได้ บางครั้งเราก็ไม่อาจจะทำอะไรเพื่อที่จะรักษาสิ่งที่จะต้องตายลงได้

ผลที่คาดไม่ถึงของการหยุดทำงานที่ใช้แรงงานก็คือผมเริ่มอ้วนขึ้น แม้ว่าตอนที่ทำงานที่เหมืองเราจะได้ทำงานหนักพอที่จะทำให้เหงื่อออก แต่การเดินไปและกลับจากที่นั่นก็เพียงพอที่จะทำให้ผมผอมอยู่ได้

ผมเชื่อเสมอว่าการออกกำลังกายนั้นไม่เพียงแต่มีความสำคัญต่อสุขภาพร่างกายเท่านั้น แต่ยังสำคัญต่อความสงบของจิตใจอีกด้วย ในสมัยก่อนนั้น หลายครั้งที่ผมปลดปล่อยความโกรธ และความคับข้องใจบนกระสอบทรายแทนที่จะระบายมันกับสหายหรือแม้แต่เจ้าหน้าที่ตำรวจ การออกกำลังกายช่วยระบายความเครียด และความเครียดเป็นศัตรูของความสงบ ผมรู้สึกว่าตัวเอง ทำงานได้ดีกว่าและคิดทะลุปรุโปร่งมากกว่าเมื่อมีสภาพร่างกายที่ดี ดังนั้น การออกกำลังกายจึง กลายเป็นวินัยที่ไม่สามารถยืดหยุ่นได้ในชีวิตของผม ในยุคนั้น การมีทางระบายความคับข้องใจ ของผมนับเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง

แม้แต่อยู่บนเกาะ ผมก็พยายามจะออกกำลังกายอย่างที่ผมเคยทำประจำตอนซ้อมมวย นั่น คือการวิ่งบนถนนและเล่นกล้ำมตั้งแต่วันจันทร์จนถึงวันพฤหัสบดี จากนั้นก็พักเป็นเวลาสามวัน ในทุก วันจันทร์ถึงวันพฤหัสบดีนั้น ผมจะวิ่งอยู่กับที่ในห้องขังของผมในตอนเช้าเป็นเวลาถึงสี่สิบห้า นาที ผม จะวิดพื้นร้อยครั้ง ยกตัวสองร้อยครั้ง งอเข่าห้าสิบครั้ง และทำกายบริหารอื่นๆ อีกหลายอย่าง

ในจดหมายถึงลูกๆ นั้น ผมจะบอกพวกเขาเป็นประจำให้ออกกำลังกาย เล่นกีฬาที่ต้อง เคลื่อนไหวอย่างรวดเร็ว เช่น บาสเก็ตบอล ฟุตบอล หรือเทนนิส เพื่อที่จะหันเหจิตใจจากสิ่งใดก็ตาม ที่รบกวนจิตใจอยู่ แม้ว่าผมจะกระตุ้นลูกๆ ไม่ค่อยจะสำเร็จ แต่กลับสามารถจูงใจเพื่อนร่วมงานของ ผมบางคนที่ชอบนั่งอยู่กับที่มากกว่าได้สำเร็จ การออกกำลังกายไม่ใช่เรื่องปกติสำหรับชาย แอฟริกันในวัยและสมัยของผม หลังจากนั้นพักหนึ่ง แม้แต่วอลเล่ย์ก็เริ่มเดินไปมาสองสามรอบ รอบๆ ลานในตอนเช้า ผมรู้ว่าสหายที่อายุน้อยกว่าผมบางคนมองผม แล้วพูดกับตัวเองว่า “ถ้าหาก ชายแก่คนนั้นสามารถทำได้ ทำไมฉันจะทำได้” แล้วพวกเขาก็เริ่มออกกำลังกายด้วย

ตั้งแต่ครั้งแรกๆ ที่ผมพบปะกับผู้มาเยือนจากภายนอกและกาชาดสากลนั้น ผมก็ย้ำความสำคัญของการมีเวลา และมีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับการออกกำลังกายอย่างเหมาะสม แต่เราเพิ่งจะเริ่ม ได้รับสิ่งของอย่างอุปกรณ์การเล่นวอลเล่ย์บอล และโต๊ะปิงปองในกลางปีค.ศ. 1970 นี้เองโดยการ อุปถัมภ์ของกาชาดสากล

เกือบจะเป็นเวลาเดียวกับที่เราเลิกไปทำงานที่เหมืองพอดิ ที่ผู้คุมคนหนึ่งมีความคิดที่จะ เปลี่ยนลานของเราไปเป็นสนามเทนนิส ขนาดของมันเกือบจะเท่าสนามเทนนิสพอดิ พวกนักโทษ จากส่วนทั่วไปทาสีพื้นซีเมนต์เป็นสีเขียว และตีเส้นสีขาวตามแบบของสนามเทนนิส สองสามวัน หลังจากนั้นก็มีภารกิจต่าๆ และทันใดนั้นเราก็มีสนามวิลเบิร์ตตันของเราเองในลานด้านหน้าของเรา

ผมเคยเล่นเทนนิสมาเล็กน้อยตอนที่อยู่ฟอร์ท แฮร์ แต่ไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญด้านนี้ ลูก โฟร์แฮนด์ของผมค่อนข้างแรง แต่ลูกแบ็คแฮนด์อ่อนมากทีเดียว แต่ผมก็เล่นกีฬานี้เพื่อการออก กกำลังกายไม่ใช่เพื่อความเก๋ไก๋ มันเป็นกีฬาที่ดีที่สุด และเป็นกีฬานิดเดียวที่สามารถทดแทนการเดิน

ไปและกลับจากเหมืองได้ ผมเป็นหนึ่งในคนกลุ่มแรกๆ ในส่วนของเราที่เล่นอย่างสม่ำเสมอ ผมชอบตีลูกจากท้ายสนาม จะวิ่งมาหน้าตาข่ายก็ต่อเมื่อจะตบลูกเท่านั้น

เมื่อการทำงานที่ใช้แรงงานยุติลง ผมก็มีเวลามากขึ้นมากสำหรับการอ่านหนังสือ แต่หนังสือที่ผมเคยใช้นั้นตอนนี้ไม่จำเป็นเสียแล้ว เมื่อตอนที่การเรียนของผมถูกระงับไปนั้น ผมยังอยู่ระหว่างการศึกษาปริญญาเอนดิบัณฑิตที่มหาวิทยาลัยลอนดอน ผมเริ่มเรียนระดับนี้ในระหว่างที่มีการพิจารณาคดีไรวินิเยและการระงับสิทธิพิเศษทางการศึกษาเป็นเวลาสี่ปีนั้น จะทำให้ผลกลายเป็นคนที่ใช้เวลานานที่สุดในการเรียนปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยแห่งนี้

แต่การระงับสิทธิพิเศษทางการศึกษานั้นเกิดประโยชน์ขึ้นอย่างไม่ตั้งใจ นั่นคือผมเริ่มอ่านหนังสือหลายเล่มที่ผมจะไม่มีวันได้อ่านถ้ายังเรียนหนังสืออยู่ แทนที่จะใช้เวลาไปกับหนังสือเกี่ยวกับกฎหมาย ตอนนี้ผมเริ่มอ่านหนังสือนวนิยายต่างๆ

ที่เกาะร็อบเบนนั้น ผมไม่ได้มีห้องสมุดแบบไม่จำกัดที่จะเลือกหนังสือได้ เรามีหนังสือเกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนาของชนเผ่าต่างๆ และหนังสือเชิงสืบสวนที่ไม่ค่อยมีคุณค่าอยู่หลายเล่ม รวมถึงงานเขียนทั้งหมดของดาฟเน คู มัวริเย ซึ่งมีจำนวนมากกว่าเล็กน้อย หนังสือเกี่ยวกับการเมืองนั้นไม่มีเลย หนังสือเกี่ยวกับลัทธิสังคมนิยมหรือลัทธิคอมมิวนิสต์นั้นไม่มีโดยสิ้นเชิง การร้องขอหนังสือที่มีคำว่า เรด (Red) ในชื่อหนังสือ แม้แต่ ลิตเติ้ล เรด ไรดิง ฮูด (Little Red Riding Hood) จะถูกปฏิเสธโดยผู้ตรวจสอบ หนังสือ เดอะ วอร์ ออฟ เดอะ เวิร์ลด์ส (the War of the Worlds) ที่เขียนโดย เอช. จี. เวลล์ นั้น แม้ว่าจะเป็นงานเขียนเชิงวิทยาศาสตร์ จะถูกปฏิเสธเนื่องจากมีคำว่า วอร์ ในชื่อหนังสือ

ตั้งแต่แรกแล้ว ที่ผมพยายามจะอ่านหนังสือเกี่ยวกับแอฟริกาใต้ หรือหนังสือที่เขียนโดยนักเขียนชาวแอฟริกันใต้ ผมอ่านนวนิยายที่ไม่ได้ถูกห้ามของนาดีน กอร์ดิมเมอร์ทุกเล่ม และเรียนรู้อย่างมากเกี่ยวกับความรู้สึกเสรีนิยมของคนขาว ผมอ่านนวนิยายอเมริกันหลายเล่ม และจำเรื่อง เดอะ เกรพส์ ออฟ แรธ (the Grapes of Wrath) ของจอห์น สไตน์เบ็ค ซึ่งผมพบว่ามีความเหมือนกันหลายอย่างระหว่างความยากลำบากและเสียงอันตรายของคนงานอพยพในนวนิยายเรื่องนั้นกับผู้ใช้แรงงานและคนงานในฟาร์มของเราเอง

หนังสือเล่มหนึ่งที่ผมกลับมาอ่านหลายรอบก็คือ วอร์ แอนด์ พีซ (War and Peace) งานเขียนอันยิ่งใหญ่ของดออสตอย (แม้ว่าคำว่า วอร์ จะอยู่ในชื่อหนังสือแต่หนังสือเล่มนี้ก็ได้รับอนุญาตให้มิได้) ผมชอบบทบาทของพลเอก คูซุซอฟเป็นพิเศษ เขาเป็นคนที่ทุกคนในซาสส์เซียประเมินต่ำกว่าความเป็นจริง คูซุซอฟเอาชนะโนโปลีเยนได้เพราะเขาไม่ไขว่ไขว่ไปกับค่านิยมช่วงสั้นๆ และความฉาบฉวยของราชสำนัก เขาตัดสินใจบนพื้นฐานของความเข้าใจทหารของเขาและประชาชนของเขา มันเตือนใจผมอีกครั้งหนึ่งว่าการที่จะนำประชาชนของเราได้นั้น เราจะต้องรู้จักพวกเขาเป็นอย่างดีด้วย

หลังจากเหตุการณ์การลือชื่อนักเรียนในโซเวโต ผมได้รู้ว่าวินนี่ พร้อมกับนายแพทย์ซึ่งเป็นเพื่อนเก่าของผมคือ ดร. อินทาโต มีรถลานาได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับสมาคมผู้ปกครองผิวดำ ซึ่งเป็นองค์กรของนักวิชาชีพและผู้นำของโบสถ์ในท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาทในการชี้นำและเป็นตัวกลางให้กับพวกนักเรียน เจ้าหน้าที่ดูเหมือนจะระวังระไวสมาคมผู้ปกครองและพวกกบฏหนุ่มเหล่านั้น ในเดือนสิงหาคม ไม่ถึงสองเดือนหลังจากการก่อกบฏของนักศึกษา วินนี่ก็ถูกควบคุมตัวภายใต้พระราชบัญญัติความมั่นคงภายใน และถูกจำคุกโดยไม่มีการตั้งข้อหาในฟอร์ท ไนโจนเนสเบิร์ก เป็นเวลาห้าเดือน ในช่วงนั้น ผมสามารถเขียนจดหมายถึงเธอและลูกสาวของผมได้ เพื่อแสดงการสนับสนุนและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ลูกสาวของผมอยู่โรงเรียนประจำในสวาซีแลนด์ ผมวิตกกังวลมากที่วินนี่ต้องติดคุก แม้จะเห็นได้ว่าเธอไม่ได้ถูกปฏิบัติในทางมิชอบในครั้งนี้นี้ก็ตาม เธอออกจากคุกในเดือนธันวาคม และยึดมั่นในการต่อสู้มากขึ้นกว่าเดิมเสียอีก

แม้ว่าจะถูกคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมือง แต่วินนี่ก็ฟื้นฟูความนิยมในตัวเธอกลับคืนมาได้ และพวกเจ้าหน้าที่ก็ตกใจในความมีชื่อเสียงของเธอในหมู่คนหนุ่มสาวหัวรุนแรงในโซเวโต พวกเจ้าหน้าที่ตั้งใจจะลดอิทธิพลของเธอลงด้วยการกระทำที่บ้าบิ่นและปราศจากความอาย คือพวกเขาเนรเทศเธอภายในประเทศ ในคืนวันที่ 16 พฤษภาคม ปีค.ศ. 1977 รถตำรวจหลายคันและรถบรรทุกหนึ่งคันได้มาจอดที่นอกบ้านในออร์แลนโด เวสต์ และเริ่มชนเฟอร์นิเจอร์และเสื้อผ้าขึ้นหลังรถบรรทุก ตอนนั้นวินนี่ไม่ได้ถูกจับกุม คุมขัง หรือสอบสวน แต่เธอถูกเนรเทศไปยังชุมชนซึ่งอยู่ห่างไกลในฟรี สเตท ที่เรียกว่าแบรนต์ฟอรัท ผมรู้รายละเอียดเหล่านี้จากแคธี ซึ่งได้ข้อมูลมาจากพระชาวฮินดูที่มาเยี่ยมเขารูปหนึ่ง

แบรนต์ฟอรัทอยู่ในฟรี สเตท ห่างจากโจฮันเนสเบิร์กไปทางตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ 250 ไมล์ อยู่ติดกับบวมฟอนไทน์ทางตอนเหนือ หลังจากการเดินทางอันยาวนานและยากลำบาก วินนี่กับซินด์ซี่ และสัมภาระของพวกเธอก็ถูกโยนกองลงหน้ากระท่อมหลังคาตะกั่วขนาดสามห้องนอนแห่งหนึ่ง ในชุมชนชาวแอฟริกันอันเปลี่ยวของแบรนต์ฟอรัท ที่นี่ยากจนและล้าหลังอย่างที่สุด ซึ่งประชาชนอยู่ในอุ้งมือของชาวนาผิวขาวในท้องถิ่น วินนี่ถูกมองอย่างไม่ไว้วางใจและหวาดกลัว ภาษาพูดที่นั่นคือเซโซโร ซึ่งวินนี่พูดไม่ได้

สถานการณ์ใหม่ของเธอทำให้ผมเศร้าใจและโกรธ อย่างน้อยตอนที่เธออยู่ที่บ้านในโซเวโต ผมยังเห็นภาพเธอทำอาหารในครัวหรืออ่านหนังสือในห้องนั่งเล่น คือผมสามารถจินตนาการเห็นเธอเดินขึ้นมาในบ้านซึ่งผมรู้จักเป็นอย่างดี ซึ่งช่วยปลอบใจผมได้ ในโซเวโตนั่น ถึงแม้ว่าเธอจะถูกคำสั่งห้าม แต่ก็ยังมีเพื่อนฝูงและครอบครัวอยู่ใกล้ๆ แต่ในแบรนต์ฟอรัทนั่น เธอกับซินด์ซี่ต้องอยู่กันตามลำพัง

ผมเคยผ่านชุมชนนี้มาครั้งหนึ่งระหว่างทางไปบวมฟอนไทน์และไม่ได้สังเกตเห็นมัน ไม่มีสิ่งใดน่าจดจำเกี่ยวกับสถานที่แห่งนั้นซึ่งมีแต่ความยากจนและเปล่าเปลี่ยว ตอนนั้นผมไม่รู้ว่าเป็นบ้านเลขที่ 802 แบรินด์ฟอร์ทนั้น ในวันหนึ่งจะกลายมาเป็นสถานที่ที่ผมคุ้นเคยแค่ไหน อีกครั้งหนึ่งที่ผมรู้สึกรากับว่าวินนี่กับผมติดคุกในเวลาเดียวกัน

ชีวิตในแบรินด์ฟอร์ทนั้นลำบาก ตามที่ผมรู้จักจกจดหมายของวินนี่ พวกเขาไม่มีเครื่องทำความร้อน ไม่มีห้องส้วม ไม่มีน้ำประปา ที่ชุมชนนั้นไม่มีร้านค้า และห้างในเมืองก็เกลียดชังลูกค้าชาวแอฟริกัน คนขาวส่วนมากจะพูดภาษาแอฟริกันส์และอนุรักษนิยมมาก

วินนี่กับซินด์ซึกุดำรวจสะกดรอยตามอยู่ตลอดเวลาและถูกกักขังแก๊งบางครึ่งบางครา ภายในเวลาสองสามเดือน ซินด์ซึกซึ่งไม่ได้ถูกคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองก็หงุดหงิดกับการข่มขู่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายความมั่นคง ในเดือนกันยายน ด้วยความช่วยเหลือของทนายความของวินนี่ ผมก็ยื่นขอคำสั่งศาลอย่างเร่งด่วนเพื่อยับยั้งเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายความมั่นคงของแบรินด์ฟอร์ทไม่ให้สร้างความลำบากใจให้กับลูกสาวของผม คำให้การเป็นลายลักษณ์อักษรที่ยื่นต่อศาลบรรยายถึงการที่เจ้าหน้าที่ตำรวจบุกเข้าไปในบ้านและข่มขู่ซินด์ซึก ผู้พิพากษาจึงมีคำสั่งว่าซินด์ซึกสามารถต้อนรับผู้มาเยือนโดยปราศจากการรบกวน

วินนี่เป็นคนที่ปรับตัวง่าย และภายในเวลาค่อนข้างสั้น เธอก็ชนะใจผู้คนในชุมชนนั้น รวมทั้งคนขาวที่มีความเห็นอกเห็นใจบางคนในบริเวณใกล้เคียง เธอหาอาหารมาให้กับคนในชุมชน ด้วยความช่วยเหลือขององค์กรปฏิบัติการเพื่อผู้หิวโหย (Operation Hunger) เริ่มจากการมีศูนย์เลี้ยงเด็กเล็กสำหรับเด็กๆ ในชุมชน และหาเงินทุนเพื่อสร้างคลินิกในสถานที่ซึ่งมีคนไม่กี่คนที่เคยได้พบหมอ

ในปีค.ศ. 1978 เซนิ ลูกสาวคนรองสุดท้องของผม และเป็นลูกคนแรกของผมกับวินนี่ ก็แต่งงานกับเจ้าชายทัมบูมุชิ โอโรสของกษัตริย์โชบูซาแห่งสวาซีแลนด์ ทั้งคู่พบกันตอนที่เซนิไปเรียนหนังสือ เนื่องจากผมอยู่ในคุก ผมจึงไม่สามารถทำหน้าที่ตามประเพณีของพ่อได้ ตามประเพณีของเรานั้น พ่อของเจ้าสาวจะต้องสัมภาษณ์ว่าที่เจ้าบ่าวและประเมินอนาคตของเขา จะต้องเป็นผู้กำหนดสินสอดหรือที่เรียกว่า *โลโบลา* คือค่าตัวเจ้าสาว ซึ่งเจ้าบ่าวจะจ่ายให้กับครอบครัวของเจ้าสาว ในวันแต่งงาน พ่อก็จะทำการยกลูกสาวให้ แม้ว่าผมจะไม่มีเคลือบแคลงสงสัยในตัวหนุ่มน้อยคนนี้ แต่ผมก็ขอให้เพื่อนและที่ปรึกษาทางกฎหมายของผมคือ จอร์จ บีโซส์ ทำหน้าที่แทนผม ผมบอกกับจอร์จให้สัมภาษณ์เจ้าชายว่าเขาตั้งใจจะเลี้ยงดูลูกสาวผมอย่างไร

จอร์จพบกับเจ้าชายในสำนักงานของเขา และจัดการเพื่อที่จะหารือกับผมที่เกาะรีอบเบน เนื่องจากเซนิอายุยังไม่ถึงยี่สิบเอ็ดปี จึงจำเป็นที่ผมจะต้องให้ความยินยอมตามกฎหมายเพื่อให้เธอแต่งงานได้ ผมพบกับจอร์จในห้องหารือทางกฎหมายและเขาประหลาดใจที่พบว่ามิใช่ผู้คุมคนหนึ่งอยู่

ในห้องกับเราด้วย ผมอธิบายว่ามันเป็นไปได้ตามระเบียบเนื่องจากการพบปะครั้งนี้ถูกตีความว่าเป็น การเยี่ยมของครอบครัว ไม่ใช่การเยี่ยมเพื่อหาหรือข้อกฎหมาย ผมให้ความมั่นใจกับจอร์จตลอดๆ ว่า ผมไม่มีความลับกับบรรดาเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยของผม

จอร์จรายงานให้ฟังว่าเด็กทั้งสองคนรักกันมากเพียงใดรวมถึงอนาคตที่สดใสของว่าที่ลูก เขยของผม พระบิดาหรือกษัตริย์โซบูซาเป็นผู้นำตามประเพณีที่โดดเด่นและเป็นสมาชิกเอเอ็นซี ด้วย ขณะที่จอร์จบอกกับผมเกี่ยวกับข้อกำหนดบางประการซึ่งกำหนดโดยครอบครัวของเจ้าชาย เขาก็มีความรู้สึกปวดร้าวที่ผู้ชายคนนี้เป็นเจ้าชายแห่งสวาซี ผมจึงบอกกับจอร์จให้ทูลพระองค์ว่าพระ องค์กำลังจะอภิเษกกับเจ้าหญิงแห่งเทมบู

การที่เชนิกลายมาเป็นสมาชิกของราชวงศ์สวาซีนั้นมีประโยชน์อย่างยิ่ง นั่นคือเธอได้รับสิทธิพิเศษ ทางการทูตทันที และสามารถมาเยี่ยมผมได้เกือบตลอดเวลา ในฤดูหนาวนั้นเอง หลังจากที่เธอกับ เจ้าชายทัมบูมุซิแต่งงานกันแล้ว ทั้งคู่ก็มาเยี่ยมผมพร้อมกับลูกสาวที่เพิ่งเกิดใหม่ เนื่องจากสถานะ ของเจ้าชาย ทำให้เราได้รับอนุญาตให้พบกันในห้องหรือทางกฎหมาย ไม่ใช่ในพื้นที่เยี่ยมปกติที่เรา จะต้องถูกแยกจากครอบครัวโดยผนังที่หนาและกระจก ผมคอยพวกเขาอยู่ด้วยความกระวนกระวาย

มันเป็นช่วงเวลาพิเศษจริงๆ เมื่อพวกเขาเข้ามาในห้อง ผมยืนขึ้น และเมื่อเชนิเห็นผม เธอ ก็รีบส่งลูกเล็กๆ ของเธอให้กับสามี และวิ่งจากอีกด้านหนึ่งของห้องเข้ามากอดผม ผมไม่ได้กอดลูก ของผมซึ่งบัดนี้โตเป็นสาวมาตั้งแต่เธออายุเท่ากับลูกสาวของเธอตอนนี้ มันเป็นเรื่องธรรมดาที่ งุนงง รวกับว่าเราได้ล่วงเข้าสู่นิยายวิทยาศาสตร์ที่ทันใดนั้นเราก็ได้กอดลูกสาวที่โตเต็มที่ของเรา แล้ว จากนั้นผมก็สวมกอดลูกชายคนใหม่ของผมและพระองค์ส่งหลานสาวตัวน้อยของผมให้ผม ผมกอดเด็กน้อยไว้ตลอดเวลาของการเยี่ยม การที่ได้กอดทารกแรกเกิดที่บอบบางและอ่อนนุ่มไว้ใน มือที่หยาบกระด้างของผม มือที่ได้แต่จับเสียมและพลั่วนานเกินไปนั้น ช่างเป็นความสุขอย่างที่สุด ผมไม่คิดว่าจะมีผู้ชายคนไหนที่จะมีความสุขที่ได้กอดทารกไปมากกว่าที่ผมรู้สึกในวันนั้น

การเยี่ยมครั้งนั้นมีวัตถุประสงค์อย่างหนึ่ง ที่เป็นทางการมากกว่าการเยี่ยมเยียนธรรมดา นั่น คือเพื่อให้ผมเลือกชื่อให้กับเด็กน้อย มันเป็นธรรมเนียมที่ตาจะต้องเลือกชื่อ และชื่อที่ผมเลือกก็คือ ซาซิเว หมายถึง “ความหวัง” ชื่อนี้มีความหมายเป็นพิเศษสำหรับผม เนื่องจากตลอดเวลาที่อยู่ใน ลูกนั้น ผมไม่เคยสิ้นหวัง และตอนนี้ผมไม่มีทางที่จะหมดความหวัง ผมเชื่อว่าเด็กคนนี้จะมีส่วน หนึ่งของคนรุ่นใหม่ของแอฟริกาใต้ ที่การเหยียดผิวจะเป็นความทรงจำที่อยู่ห่างไกลของเขา นั่นคือ ความฝันของผม

ผมไม่รู้ว่ามันเป็นเพราะการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ในคุกหลังจากการลุกฮือที่โซเวโตหรือเป็นการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ในชีวิตครอบครัวของผมนอกคุกกันแน่ แต่ในช่วงปีหรือสองปีหลังจากปี ค.ศ. 1976 นั้นผมตกอยู่ในความโหยหาและความฝัน ในคุกนั้น เรามีเวลาที่จะทบทวนอดีต และความทรงจำก็กลายมาเป็นทั้งมิตรและศัตรู ความทรงจำของผมนำไปสู่ช่วงเวลาทั้งความสุขและเศร้าอย่างใหญ่หลวง ชีวิตในความฝันของผมเริ่มมีเป็นจำนวนมาก และดูเหมือนว่าผมจะใช้เวลากินแล้วก็นั่งย้อนกลับไปสู่ช่วงเวลา ทั้งที่ประสบความสำเร็จและความล้มเหลวในวันคืนเก่าๆ

ผมมีฝันร้ายที่เกิดขึ้นบ่อยๆ อยู่เรื่องหนึ่ง ในฝันนั้น ผมเพิ่งได้รับการปล่อยตัวจากคุก แต่มันไม่ใช่คุกบนเกาะร็อบเบนแต่เป็นคุกในโจอันเนสเบิร์ก ผมเดินนอกประตูใหญ่ของคุกเข้าไปในเมือง และพบว่าไม่มีใครมาพบผมเลย ความจริงแล้วไม่มีใครอยู่ที่นั่นเลยด้วยซ้ำ ไม่มีผู้คน ไม่มีรถ ไม่มีแท็กซี่ ผมจึงเริ่มเดินเท้าไปยังโซเวโต ผมเดินไปเป็นเวลาหลายชั่วโมงจึงมาถึงออร์แลนโด เวสต์ จากนั้น ผมก็เลี้ยวที่มุมถนนไปที่บ้านเลขที่ 8115 ในที่สุด ผมก็เห็นบ้านของผม แต่มันกลับว่างเปล่า บ้านผีสิง ประตูและหน้าต่างทุกบานเปิดอยู่ แต่ไม่มีใครอยู่ที่นั่นเลย

แต่ไม่ใช่ว่าความฝันว่าได้รับการปล่อยตัวของผมทุกเรื่องจะมีคตินัยเช่นนั้น ในปีค.ศ. 1976 ผมเขียนจดหมายถึงวินนี่ด้วยมุมมองที่มีความสุขมากกว่าเดิมว่า:

คืนวันที่ 24 กุมภาพันธ์ ผมฝันว่าเดินทางมาที่บ้านเลขที่ 8115 และพบว่าบ้านเต็มไปด้วยคนหนุ่มสาวกำลังเต้นโจ๊ะ กับ อินฟีบา ผมสร้างความประหลาดใจให้กับพวกเขาตอนที่เดินเข้าไปในบ้านโดยที่ไม่มีใครคาดคิดมาก่อน บางคนก็ตกท่าย ผมอย่างอบอุ่น ขณะที่บางคนก็ได้แต่หลบออกไปด้วยความเงินอาย ผมพบว่าห้องนอนก็เต็มไปด้วยสมาชิกของครอบครัวและบรรดาเพื่อนสนิท คุณกำลังพักผ่อนอยู่บนเตียง กับคคาโท (มักกาโท ลูกชายของผม) คุณดูสาวและกำลังนอนหลับอยู่ข้างผนังด้านตรงข้าม

บางทีในความฝันนั้น ผมนึกถึงช่วงเวลาสองสัปดาห์ในเดือนธันวาคม ปีค.ศ. 1956 ตอนที่เขาอายุหกขวบและผมปล่อยให้มาตุล (แม่ของเอเวอลีน) อยู่ในบ้านตามลำพัง มักกาโทอยู่กับแม่ของเขาที่ โออี (ออร์แลนโด อีสท์) แต่สองสามวันก่อนที่ผมจะกลับมาเขาก็กลับมาอยู่กับมาตุลและนอนหลับอยู่บนเตียงของผม เขาคิดถึงผมมาก และการได้นอนเตียงผมคงจะช่วยบรรเทาความโหยหาได้บ้าง

ขณะที่ผมมีความสุขกับการจมอยู่กับความคิดถึงช่วงเวลาที่มีความสุขนั้น ผมก็เสียใจที่ผมมักจะสร้าง ความเจ็บปวดให้กับครอบครัวของผมจากการที่ผมหายตัวไป นี่เป็นจดหมายอีกฉบับหนึ่งที่ผมเขียน ในปีค.ศ. 1976

เมื่อผมตื่นขึ้นมาในตอนเช้าของวันที่ 25 กุมภาพันธ์ ผมคิดถึงคุณและลูกๆ มาก เช่นเคย ผมใช้เวลาก่อนข้างมากคิดถึงคุณ ซึ่งเป็นทั้งพี่สาว แม่ พ่อ และพี่เลี้ยง บางทีคุณอาจจะไม่รู้ว่าผมมักจะคิดและวาดภาพในใจถึงคุณทั้งในแง่กายภาพและ จิตใจ คำพูดที่น่ารักซึ่งมีอยู่เป็นประจำและการไม่ใส่ใจกับความน่ารำคาญมากมาย ซึ่งผู้หญิงคนอื่นคงจะรู้สึกกับข้อใจ ... ผมจำได้ถึงวันหนึ่งที่คุณกำลังอุ้มท้อง ชินด์ช็อยูและพยายามอย่างยากลำบากที่จะตัดเล็บของตัวเอง ตอนนั้นผมนึกถึง เหตุการณ์เหล่านั้นด้วยความรู้สึกละเอียดอ่อน ผมน่าจะตัดเล็บให้คุณ ไม่ว่าผมจะตระหนัก ถึงมันหรือไม่ก็ตาม แต่ทัศนคติของผมตอนนั้นก็คือ ผมทำหน้าที่ของผมแล้ว เจ้าตัวร้าย คนที่สองกำลังจะออกมาดูโลก ความยากลำบากที่คุณกำลังเผชิญอยู่ซึ่งเป็นผลจาก สภาพร่างกายของคุณเป็นเรื่องของคุณ สิ่งเดียวที่ปลอบใจผมได้ก็คือว่าตอนนั้นผม ใช้ชีวิตซึ่งแทบจะไม่มีเวลาพอแม้แต่จะคิด ผมเพียงแต่อยากรู้อย่างไรเมื่อ ผมกลับไป...

รูปที่สวยงามของคุณยังแขวนอยู่ห่างจากไหล่ซ้ายของผมขึ้นไปประมาณ สองฟุตขณะที่ผมเขียนจดหมายฉบับนี้ถึงคุณ ผมปิดฝู้นมันอย่างระมัดระวังทุกเช้า เนื่องจากการทำเช่นนั้นทำให้ผมมีความสุขราวกับได้ลูบไล้คุณเหมือนในอดีต ผม ยังเอาจมูกของผมไปสัมผัสกับจมูกคุณเพื่อก่อให้เกิดกระแสไฟฟ้าซึ่งเคยสับสนไป ตามกระแสเลือดของผมทุกครั้งที่ทำเช่นนั้น โนลิทา ยืนอยู่บนโต๊ะตรงข้ามผม ขวัญ กำลังใจของผมจะตกต่ำลงได้อย่างไรในเมื่อผมได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างรักใคร่ จากบรรดาสตรีที่พิเศษเช่นนั้น

โนลิทาเป็นคนเดียวที่ไม่ใช่สมาชิกของครอบครัวซึ่งผมเก็บรูปไว้ ผมเปิดเผยความลับเกี่ยวกับตัวตน ของโนลิทาให้กับชินด์ช็อยูสาวของผมฟังในจดหมายอีกฉบับหนึ่งที่เขียนในปีค.ศ. 1976

อ้อ แม่ได้บอกลูกหรือเปล่าเกี่ยวกับโนลิทา ผู้หญิงอีกคนหนึ่งในห้องข้างของพ่อที่ มาจากเกาะอันดามัน? เธออยู่เป็นเพื่อนลูก, เซนนิ, อินดินดิ และ นานดิ, แมนดลา (สามคนหลังนี้เป็นหลาน), มาคิ และแม่ของลูกมาตลอด เรื่องนี้เป็นเรื่องเดียวที่ แม่ของลูกสงวนคำวิพากษ์วิจารณ์อย่างน่าประหลาดใจ แม่ของลูกมองว่านางงาม พิกมีคนนี้เป็นคู่แข่งของแม่ และแทบจะไม่ได้สงสัยเลยว่าพ่อนำรูปของโนลิทา

มาจากหนังสือ เนชั่นแนล จีโอกราฟฟิก

ผมคิดถึงวันที่ผมจะได้เดินอย่างอิสระอยู่ตลอดเวลา คิดซ้ำแล้วซ้ำอีก จินตนาการถึงสิ่งที่ตัวเองอยากจะทำในตอนนั้น นี่เป็นวิธีที่มีความสุขที่สุดวิธีหนึ่งที่จะฆ่าเวลา ผมเขียนความฝันของผมลงบนกระดาษในปีค.ศ. 1976เช่นกัน

ผมฝันอยากจะขับรถพาคุณเดินทางไปไกลแสนไกลเหมือนอย่างที่เคยทำเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน ปีค.ศ. 1958 ต่างกันอย่างเดียวคือว่าครั้งนี้ผมอยากให้เราไปกันตามลำพัง ผมห่างคุณมานานจนกระทั่งคิดว่าสิ่งแรกที่คุณจะทำตอนกลับไปก็คือพาคุณไปจากบรรยากาศที่อึดอัด ขับรถพาคุณไปอย่างระมัดระวัง เพื่อที่คุณจะได้มีโอกาสสูดอากาศที่สดชื่นและสะอาด ได้เห็นทิวทัศน์ที่สวยงามของแอฟริกาได้ ดันหญ้าและต้นไม้ที่เขียวชอุ่ม ดอกไม้ป่าที่เต็มไปด้วยสีสัน ลำธารใสแจ๋ว สัตว์ที่และเต็มไปด้วยในทุ่งหญ้า และได้พูดคุยกับชาวบ้านที่เราพบตามทาง จุดพักแรกของเราจะเป็นที่ซึ่งมา ราเดเบ และ ซิเค (แม่และพ่อของวินนี่) กลับอยู่ ผมหวังว่าทั้งสองคนจะนอนอยู่ติดกัน เพื่อที่ผมจะได้ทำความเคารพผู้ที่ทำให้ผมได้มีความสุขและเป็นอิสระได้ในตอนนี้ บางทีเรื่องราวที่ผมอยากจะทำจะเล่าให้คุณฟังมากเหลือเกินตลอดหลายปีมานี้ก็จะเริ่มต้นขึ้นที่นั่น บรรยากาศที่นั่นอาจจะทำให้หูของคุณฟังได้ชัดเจนขึ้น และช่วยดึงผมให้สนใจแต่ประเด็นที่น่าสนใจ ประเทืองปัญญา และสร้างสรรค์ จากนั้นเราก็จะพักกันและก็ออกเดินทางอีกครั้ง ไปยังอิมฟาตานยิสวาและโนเซเคนิ (พ่อแม่ของผม) ที่ซึ่งสิ่งแวดล้อมเหมือนกัน ผมเชื่อว่าพอถึงตอนนั้นเราจะรู้สึกสดชื่นและเข้มแข็งขณะที่ขับรถกลับไปยังบ้านเลขที่ 8115

เมื่อเจ้าหน้าที่เริ่มอนุญาตให้เราถ่ายรูปของสมาชิกในครอบครัวที่ใกล้ชิดได้ในทศวรรษ 1970 วินนี่ก็ส่งอัลบั้มมาให้ผม เมื่อใดก็ตามที่ผมได้รับรูปของวินนี่, ลูกๆ หรือหลานๆ ผมก็จะนำมันไปแปะไว้ในอัลบั้ม ผมทะนุถนอมอัลบั้มนี้้อย่างระมัดระวัง มันเป็นวิธีเดียวที่ผมจะสามารถเห็นคนที่ผมรักเหล่านั้นได้ทุกเมื่อที่ต้องการ

แต่ในคุณนั้น ไม่มีสิทธิพิเศษใดที่ได้มาโดยไม่มีความเจ็บปวดตามมาด้วย แม้ว่าผมจะได้รับอนุญาตให้ถ่ายรูปและเก็บอัลบั้มนั้นได้ แต่พวกผู้คุมก็จะเข้าไปค้นในห้องข้างผมบ่อยๆ และยึดรูปภาพของวินนี่ไป แต่ในที่สุดการยึดรูปก็ยุติลง และผมก็สะสมอัลบั้มของผมจนกระทั่งมันหนาด้วยรูปของครอบครัวทั้งหมดของผม

ผมจำไม่ได้ว่าใครที่ขอยืมอัลบั้มรูปของผมเป็นคนแรก แต่เป็นคนในส่วนของผมอย่างไม่ต้องสงสัย ผมให้เขาขยืมอย่างเต็มใจ จากนั้นคนอื่นก็มาขยืมอีก แล้วคนอื่นก็มาขยืมต่ออีก ในไม่ช้าก็เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายว่าผมมีอัลบั้มรูปอยู่ถึงขนาดมีคนจากส่วนเอฟและจีมาขยืม

คนในส่วนเอฟและจีไม่ค่อยมีผู้มาเยี่ยมหรือแม้แต่จดหมายก็ไม่ค่อยได้รับ และมันจะเป็นการใจแคบถ้าจะปฏิเสธหน้าตาต่างสูโลกของพวกเขา แต่ไม่นานผมก็พบว่าอัลบั้มรูปที่มีค่าของผมอยู่ในสภาพที่หูลุกล่วย และรูปที่ไม่สามารถทดแทนได้ของผมหลายรูปถูกดึงออกไป คนเหล่านี้สิ้นหวังที่จะมีบางอย่างที่เป็นส่วนตัวในห้องข้างของคนและไม่รู้จะทำอย่างไร แต่ครั้งที่เหตุการณ์นี้เกิดขึ้น ผมตัดสินใจที่จะสะสมภาพในอัลบั้มของผมอีกครั้ง

บางครั้งพวกเขาก็จะแกะรูปจากผมแทนที่จะเป็นอัลบั้ม ผมจำได้ว่าวันหนึ่ง หนุ่มบีชีเอ็มคนหนึ่งจากส่วนทั่วไปที่นำอาหารมาให้เราเข้ามากระเซะผม แล้วบอกว่า “มาดิบา ผมอยากได้รูปสักรูปหนึ่ง” ผมตอบว่าได้ ผมจะส่งไปให้รูปหนึ่ง “เมื่อไหร่?” เขาพูดค่อนข้างห้วน ผมบอกว่าผมจะพยายามส่งไปในวันสุดสัปดาห์ คำตอบนี้ดูเหมือนจะทำให้เขาพอใจและเริ่มเดินห่างออกไป แต่ทันใดนั้นเขาก็หันกลับมาแล้วพูดว่า “นี่ อย่าส่งรูปหญิงชรามาให้ผมนะ ส่งรูปเด็กสาวๆ มาหน่อย อย่างซินด์ซีหรือเชนิ จำไว้นะ ไม่เอารูปหญิงชรา นะ!”

ในปีค.ศ. 1978 หลังจากที่เราใช้เวลาเกือบสิบห้าปีก่อนเพื่อจะได้สิทธิในการรับข่าวสาร เจ้าหน้าที่ที่ขอมประณีประนอม โดยแทนที่จะอนุญาตให้เราได้รับหนังสือพิมพ์หรือฟังวิทยุได้ พวกเขาจะเริ่มจัดตั้งสถานีวิทยุเพื่อเสนอข่าวของตนเองขึ้น ข่าวที่เสนอนั้นเป็นสรุปข่าวประจำวันอ่านออกอากาศทางระบบสื่อสารภายใน

การกระจายเสียงดังกล่าวนี้มีอคติและไม่ครอบคลุมอย่างยิ่ง ผู้ตรวจสอบของเกาะหลายคนจะรวบรวมสรุปข่าวที่ได้มาจากเอกสารข่าวของสถานีวิทยุต่างๆ ข่าวที่ออกอากาศนั้นมีทั้งข่าวดีสำหรับรัฐบาล และข่าวร้ายสำหรับฝ่ายตรงข้ามทั้งหมดของรัฐบาล

การกระจายเสียงครั้งแรกเริ่มด้วยรายงานข่าวเกี่ยวกับการตายของโรเบิร์ต โชนุกเว รายงานข่าวอื่นๆ ในช่วงแรกเกี่ยวกับชัยชนะของกองทหารของเอียน สมิท ในโรดีเซีย และการควบคุมตัวฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาลในแอฟริกาใต้ แม้ว่าธรรมชาติของข่าวที่เสนอจะบิดเบือนจากความจริง แต่เราก็ดีใจที่มีการเสนอข่าว และมีความภูมิใจที่สามารถอ่านความหมายที่ลึกซึ้งลงไปของข่าว ซึ่งทำให้เราสังเกตเห็นจริงและไม่ได้ถูกนำเสนอในข่าวได้

ในปีนั้นเอง เราก็ได้รู้จากระบบการสื่อสารภายในว่าพี.วี. โบชาเข้ามารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อจากจอห์น วอร์สเตอร์ สิ่งที่พวกผู้คุมไม่ได้บอกเราก็คือวอร์สเตอร์ลาออกเนื่องมาจากการเปิดเผยของสื่อมวลชนเกี่ยวกับการที่กรมข้อมูลใช้เงินกองทุนของรัฐบาลไปในทางที่ผิด ผมรู้จักโบชาเพียงเล็กน้อยนอกเหนือจากที่ว่าเขาเคยเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมที่ก้าวร้าวและได้ให้การสนับสนุนการโจมตีทางทหารในแองโกลาเมื่อปีค.ศ. 1975 เราไม่ได้รู้สึกว่าเขาจะเป็นนักปฏิรูปแต่อย่างใด

ก่อนหน้านั้นไม่นาน ผมได้อ่านชีวประวัติของวอร์สเตอร์ซึ่งเขียนโดยได้รับอนุญาตจากตัวเขา (นี่เป็นหนังสือเล่มหนึ่งในไม่กี่เล่มที่มีในห้องสมุดของคุณ) และรู้สึกว่าเขาเป็นคนที่พร้อมที่จะยอมรับผลที่ตามมาของความเชื่อของเขา เขาติดคุกเนื่องจากการสนับสนุนเยอรมนีในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง เราไม่ได้เสียใจที่วอร์สเตอร์พ้นจากตำแหน่ง เพราะเขาทำให้สงครามต่อต้านเสรีภาพขยายวงมากขึ้นจนถึงขั้นมีการกดขี่รูปแบบใหม่

แต่แม้ว่าเราจะไม่มีการกระจายเสียงทางวิทยุที่ถูกตัดทอนบางส่วนออกดังกล่าว เราก็รู้สิ่งที่เจ้าหน้าที่ไม่ต้องการให้เราารู้ยู่ดี เรารู้เรื่องการต่อสู้เพื่อเสรีภาพที่ประสบความสำเร็จในโมซัมบิกและแองโกลาในปีค.ศ. 1975 และการเกิดขึ้นของรัฐเอกราชพร้อมกับรัฐบาลปฎิวัติในประเทศเหล่านั้น กระแสน้ำกำลังไหลมาทางเรา

การเปิดกว้างอีกอย่างหนึ่งบนเกาะก็คือ ตอนนี้เรามีโรงหนังของเราเอง เกือบทุกสัปดาห์เราจะได้อัดหนังบนฟิล์มในห้องใหญ่ติดกับระเบียบของเรา ต่อมาเราจึงมีจอที่เหมาะสม หนังนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่พิเศษ เป็นการหลีกเลี่ยงจากความอ้างว้างของชีวิตในคุก

หนังเรื่องแรกๆ ที่เราดูเป็นหนังบู๊ว-ด้าของฮอลลีวูดซึ่งไม่มีเสียงพูด และเป็นหนังของตะวันตกที่สร้างขึ้นก่อนผมเกิดด้วยซ้ำไป ผมจำหนังเรื่องหนึ่งในบรรดาเรื่องแรกๆ ได้คือเรื่อง *เดอะ มาร์ค ออฟ ซอร์โร (The Mark of Zorro)* ตัวเอกของเรื่องคือคักลาส แฟร์เบงกส์ เป็นนักผจญภัย หนังเรื่องนี้สร้างในปีค.ศ. 1920 พวกเจ้าหน้าที่ดูจะพอนผันสำหรับหนังประวัติศาสตร์โดยเฉพาะหนังที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรมที่เคร่งครัด หนังเรื่องแรกๆ ที่เราได้ดูซึ่งตอนนี้มีสีและเสียงพูดแล้วได้แก่ *เดอะ คิง คอมมานเมนทส์* โดยชาร์ลตัน เฮสตัน แสดงเป็น โมเสส *เดอะ คิง แอนด์ ไอ (The King and I)* โดยยูล บรินเนอร์ และ *คลีโอพัตรา (Cleopatra)* แสดงโดยริชาร์ด เบอร์ตัน และอลิซาเบธ เทย์เลอร์

เราสนใจเรื่อง *เดอะ คิง แอนด์ ไอ* กันมาก เนื่องจากสำหรับเราแล้วมันแสดงให้เห็นถึงการปะทะกันระหว่างค่านิยมของคนตะวันออกและตะวันตก และดูเหมือนจะเสนอว่าคนตะวันตกมีสิ่งที่ต้องเรียนรู้มากมายจากคนทางตะวันออก *คลีโอพัตรา* ก่อให้เกิดความเห็นที่ขัดแย้งกัน สหายของผมหลายคนเห็นว่าพระราชินีของอียิปต์ดังงามแม้จะแสดงโดยนักแสดงชาวอเมริกันที่มีผมสีดำและตาสีม่วง พวกที่เห็นต่างออกไปมองว่าหนังเรื่องนี้เป็นตัวอย่างของการโฆษณาชวนเชื่อของประเทศตะวันตกเพื่อพยายามจะลบความจริงที่ว่าคลีโอพัตราเป็นผู้หญิงแอฟริกัน ผมนึกถึงตอนที่ผมเดินทางไปยังอียิปต์และได้เห็นรูปปั้นอันงดงามของคลีโอพัตรา ซึ่งเป็นสาวผิวสีน้ำตาลเข้ม

ในเวลาต่อมา เรายังได้ดูหนังพื้นเมืองของแอฟริกาใต้แสดงโดยดาราผิวดำซึ่งพวกเราทุกคนรู้จักกันดีตั้งแต่อดีต ในคืนเหล่านั้น โรงหนังชั่วคราวเล็กๆ ของเราดังก้องไปด้วยเสียงตะโกน ผีวปาก และเสียงแสดงความยินดี เพื่อให้การต้อนรับการปรากฏตัวของเพื่อนเก่าบนจอ ต่อมาเราก็ได้รับอนุญาตให้เลือกสารคดีซึ่งเป็นรูปแบบที่เราชื่นชอบได้ และเราก็เริ่มจดหนังตามธรรมเนียมไป (แม้ว่าผมจะไม่เคยพลาดหนังที่ไซเฟีย ลอเรน แสดงก็ตาม) สารคตินั้นสั่งมาจากห้องสมุดของรัฐ และปกคิจะถูกลดเลือกโดยอาห์เหม็ด คาทราดา ซึ่งเป็นบรรณารักษ์ของส่วนของเรา ผมชื่นชอบสารคดีที่เราดูเกี่ยวกับการรบบทางเรือครั้งยิ่งใหญ่ในสงครามโลกครั้งที่สอง ที่แสดงหนังสั้นประกอบข่าวเกี่ยวกับการจมเรือ *พรินซ์ ออฟ เวลส์ (Prince of Wales)* โดยพวกญี่ปุ่น สิ่งที่สะท้อนใจผมมากที่สุดก็คือภาพสั้นๆ ที่ฉายให้เห็นวิลสตัน เชอร์ชิลล์กำลังร้องไห้เมื่อได้ข่าวการสูญเสียชีวิตของอังกฤษลำนั้นไป ภาพนั้นคงอยู่ในความทรงจำของผมเป็นเวลานาน และแสดงให้เห็นว่ามีบางครั้งบางคราที่ผู้นำสามารถจะแสดงความเศร้าเสียใจต่อสาธารณชนได้ และนั่นจะไม่ทำให้ความศรัทธาในตัวเขาน้อยลงในสายตาของประชาชน

สารคดีเรื่องหนึ่งที่เรานับว่าเกี่ยวกับกลุ่มนักข่มขืนมอเตอร์ไซด์ชื่อว่าเฮลล์ แองเจิลส์ หนังสือแสดงให้เห็นว่าพวกเขาเป็นคนที่ชั่วร้าย รุนแรง และต่อต้านสังคม และแสดงให้เห็นว่าฝ่ายตำรวจเป็นฝ่ายถูกนำเคารพ และเชื่อถือได้ เมื่อหนังสือเล่มนั้นจบ เราก็เริ่มถกเถียงกันถึงความหมายของมัน พวกเราเกือบทุกคนวิจารณ์กลุ่มเฮลล์ แองเจิลส์ถึงวิธีการที่ไม่เคารพกฎหมายของพวกเขา แต่แล้วสทรีนิ มูดเลย์ เด็กหนุ่มผู้ฉลาดเฉลียวซึ่งเป็นสมาชิกของกลุ่มบีซีเอ็มก็ยื่นขึ้น และกล่าวหาที่ประชุมว่าไม่ตระหนักถึงกาลเวลาของหนังสือดังกล่าว เนื่องจากพวกนักข่มขืนมอเตอร์ไซด์ในเรื่องนั้นเป็นตัวแทนของนักศึกษาในโซเวตในปีค.ศ. 1976 ซึ่งก่อการกบฏต่อเจ้าหน้าที่ เขากล่าวหาพวกเราว่าเป็นปัญหามานุษยชนชั้นกลางที่สูงอายุซึ่งเข้าข้างเจ้าหน้าที่ฝ่ายขวาในหนังสือ แทนที่จะเข้าข้างนักข่มขืนมอเตอร์ไซด์

ข้อกล่าวหาของสทรีนิก่อให้เกิดความโกลาหลขึ้น และคนจำนวนหนึ่งลุกขึ้นพูดต่อต้านเขา บอกว่ากลุ่มเฮลล์ แองเจิลส์ ทำไม่ถูกและมันเป็นการดูถูกที่เปรียบเทียบการต่อสู้ของเรากับพวกไร้ระเบียบที่ปราศจากศีลธรรมเหล่านี้ แต่ผมพิจารณาสิ่งที่สทรีนิพูด และแม้ว่าผมจะไม่เห็นด้วยกับเขา ผมก็พูดเข้าข้างเขา แม้ว่าพวกเฮลล์ แองเจิลส์ จะไร้ความเมตตา แต่พวกเขาก็กบฏต่อเจ้าหน้าที่ แม้ว่าจะเป็นพวกกบฏที่น่ารังเกียจก็ตาม

ผมไม่ได้สนใจกลุ่มเฮลล์ แองเจิลส์ แต่คำถามที่ใหญ่กว่านั้นที่ทำให้ผมวิตกกังวลก็คือสิ่งที่สทรีนิพูด ว่าพวกเราติดกับความคิดที่ถูกปลูกฝังให้ และไม่มีความคิดปฏิวัติอีกต่อไปแล้วหรือ เราติดคุกมาเป็นเวลากว่าสิบห้าปี ตัวผมติดคุกมาเกือบสิบแปดปีแล้ว โลกที่เราจากมานั้นจากไปแล้ว อันตรายนก็คือว่าความคิดของเรากลับแข็งตัวอยู่กับที่ คุณนั้นเป็นจุดที่อยู่หนึ่งในโลกที่กำลังหมุน และมันเป็นเรื่องที่ยากมากที่จะอยู่ในที่เดิมในลักษณะที่โลกหมุนต่อไป

ผมพยายามเสมอมาที่จะเปิดรับความคิดใหม่ๆ อยู่เหมือนเดิม ไม่ใช่ปฏิเสธมันเพียงเพราะว่ามันใหม่และแตกต่าง ช่วงเวลาหลายปีที่เรายอยู่บนเกาะนั้น เรามีการสนทนาอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับความเชื่อและความคิดของเรา เราโต้เถียงเกี่ยวกับสิ่งเหล่านั้น ตั้งคำถาม และขัดเกลา มัน ผมไม่คิดว่าเราหยุดอยู่กับที่ ผมเชื่อว่าเราพัฒนาไปอย่างช้าๆ

แม้ว่าเกาะร็อบเบนจะเปิดมากขึ้น แต่ก็ยังไม่มีสัญญาณว่ารัฐจะปฏิรูปทัศนคติของตน แต่กระนั้น ผมก็ไม่เคยสงสัยเลยว่าวันหนึ่งผมจะได้ออกมาใช้ชีวิต เราอาจจะถูกทำให้หมดปลักอยู่ในที่เดียว แต่ผมก็เชื่อมั่นว่าโลกกำลังหมุนมาในทิศทางที่เราอยู่ ไม่ได้หมุนห่างออกไป หนังสือเล่มนั้นเตือนใจผมอีกครั้งหนึ่งในวันที่ผมเดินออกจากคุกนั้น ผมไม่ต้องการจะปรากฏกายในลักษณะที่เป็นซากสัตว์ทางการเมืองอันเนื่องมาจากอายุที่ล่วงผ่านมานาน

มันใช้เวลาถึงสิบห้าปี แต่แล้วในปีค.ศ. 1979 เจ้าหน้าที่ที่ประกาศผ่านระบบสื่อสารภายในว่าอาหารสำหรับชาวแอฟริกัน พวกลูกผสม และชาวอินเดียจะเหมือนกัน แต่การที่ความยุติธรรมมาล่าช้าก็

เหมือนกับความสุขธรรมถูกปฏิเสธนั่นเอง การปฏิรูปที่เลื่อนออกมาเป็นเวลานานและการบังคับใช้
อย่างไม่เต็มใจนั้นก็ยากที่จะทำให้รู้สึกอยากเฉลิมฉลอง

นักโทษทุกคนจะได้รับน้ำตาลปริมาณที่เท่ากันในตอนเช้า นั่นคือหนึ่งช้อนครึ่ง แต่แทนที่
จะทำง่ายๆ โดยการเพิ่มสัดส่วนที่นักโทษแอฟริกันจะได้รับ เจ้าหน้าที่กลับลดปริมาณน้ำตาลที่พวก
ลูกผสมและชาวอินเดียได้รับลงมาครึ่งช้อนแล้วก็เพิ่มจำนวนนั้นให้กับนักโทษแอฟริกัน ระยะเวลาหนึ่ง
ก่อนหน้านี้ นักโทษแอฟริกันเริ่มจะได้รับขนมปังในตอนเช้า แต่นั่นสร้างความแตกต่างเพียงเล็กน้อย
เรานำขนมปังมากินรวมกันเป็นเวลาหลายปีมาแล้ว

อาหารของเราดีขึ้นมาแล้วในช่วงสองปีก่อน แต่ไม่ใช่เพราะเจ้าหน้าที่ หลังการลุกฮือในโซ
เวโตนั้น พวกเจ้าหน้าที่ได้ตัดสินใจว่าเกาะแห่งนี้จะกลายมาเป็นบ้านเฉพาะของ “นักโทษด้านความ
มั่นคง” ของแอฟริกาใต้ จำนวนของนักโทษทั่วไปได้ลดลงอย่างมาก ผลก็คือนักโทษการเมืองถูก
คัดมาทำงานในครัวเป็นครั้งแรก เมื่อนักโทษการเมืองมาอยู่ในครัวแล้ว อาหารการกินของเราก็ดีขึ้น
อย่างมาก ไม่ใช่เพราะพวกเขาเป็นพ่อครัวที่ดีกว่าหรอก แต่เป็นเพราะการขโมยอาหารหยุดลงในทันที
ที่ แทนที่จะอมอาหารไว้สำหรับตนเองหรือสำหรับติดสินบนพวกผู้คุม พ่อครัวคนใหม่ก็นำอาหาร
ทั้งหมดมาให้พวกเรา ผักมีมากขึ้น และชิ้นเนื้อเริ่มปรากฏในซุปและสตูว์ของเรา ตอนนั้นเองที่เรา
ได้รู้ว่าเราควรจะได้กินอาหารอย่างนั้นมาเป็นเวลาหลายปีแล้ว

ในฤดูร้อนของปีค.ศ. 1979 ผมกำลังเล่นเทนนิสอยู่ในลานและคู่ต่อสู้ของผมตีลูกท่ายสนามและผมพยายามอย่างมากที่จะรับให้ได้ ขณะที่ผมวิ่งไปรับลูกนั้น ผมก็รู้สึกเจ็บที่สันเท้าขวามากจนต้องหยุดเล่น สองสามวันต่อมาผมก็เดินกระโผลกกระเผลกทีเดียว

ผมได้รับการตรวจจากหมอบนเกาะ และหมอก็ตัดสินใจว่าผมควรจะไปพบผู้เชี่ยวชาญที่เคปทาวน์ พวกเจ้าหน้าที่ที่มีความห่วงใยในสุขภาพของเรามากขึ้นในตอนนั้น เนื่องจากเกรงว่าถ้าหากเราตายในคุก พวกเขาจะถูกประณามจากนานาชาติ

แม้ว่าในสถานการณ์ปกติผมและนักโทษคนอื่นๆ จะปิติยินดีที่จะได้ไปเคปทาวน์ก็ตาม แต่การไปในฐานะนักโทษนั้นไม่เหมือนกัน ผมถูกใส่กุญแจมือและถูกพาไปยังในมุมที่ห่างไกลผู้คนบนเรือรายล้อมด้วยผู้คุมที่ถืออาวุธห้ำหั่น วันนั้นทะเลมีคลื่นจัดและเรือก็โคลงทุกครั้งเมื่อปะทะคลื่น เมื่อไปถึงประมาณกึ่งกลางระหว่างเกาะกับเคปทาวน์ ผมก็คิดว่าเรากำลังอยู่ในอันตรายเนื่องจากเรืออาจล่มได้ ผมแอบเห็นเสื้อชูชีพด้านหลังผู้คุมสองคนซึ่งหนุ่มขนาดเป็นหลานผมได้ ผมบอกกับตัวเองว่า “ถ้าหากเรือล่ม ผมจะทำบาปเป็นครั้งสุดท้ายบนโลกด้วยการวิ่งไปหาเด็กสองคนนั้นเพื่อเอาเสื้อชูชีพมา” แต่ในที่สุด มันก็ไม่จำเป็น

ที่ท่าเรือนั้น เราได้พบกับเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยติดอาวุธจำนวนหนึ่งและฝูงชนที่มีจำนวนน้อยกว่าเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยดังกล่าว มันเป็นประสบการณ์ที่น่าละอาย ที่ได้เห็นสีหน้าของประชาชนธรรมดาเต็มไปด้วยความกลัวและขยะแขยงเมื่อพวกเขา มองดูนักโทษเดินผ่านไป ผมอยากจะขุดหลุมลงไปและซ่อนตัว แต่เราก็ไม่สามารถจะทำเช่นนั้นได้

ผมได้รับการตรวจโดยหมอผ่าตัดหนุ่มคนหนึ่ง เขาถามว่าผมเคยได้รับบาดเจ็บที่สันเท้ามาก่อนหรือไม่ ความจริงแล้ว ผมเคยได้รับบาดเจ็บเมื่อตอนอยู่ที่ฟอร์ท แฮร์ บ่ายวันหนึ่ง ผมกำลังเล่นฟุตบอลอยู่และพยายามจะแย่งบอลก็รู้สึกเจ็บสันเท้าขึ้นมากระแทกหั่น ผมถูกพาตัวไปที่โรงพยาบาลท้องถิ่น เป็นครั้งแรกในชีวิตที่ผมต้องไปโรงพยาบาลหรือไปหาหมอ ในสถานที่ที่ผมเติบโตมานั้นมันไม่มีหมอแอฟริกันหรืออะไรทำนองนั้น ยิ่งการไปหาหมอผิวขาวนั้นจะไม่มีใครเคยได้ยินเลยทีเดียว

หมอที่ฟอร์ท แฮร์ตรวจสันเท้าของผมแล้วบอกว่าจะต้องผ่าตัด ซึ่งทำให้ผมตกใจและรีบบอกเขาว่าผมไม่ต้องการให้เขาแตะต้องผม ตอนนั้น ผมมองว่าการไปหาหมอไม่ใช่ลูกผู้ชาย และการที่ต้องผ่านกระบวนการทางการแพทย์ใดๆ ดูเหมือนยิ่งเลวร้ายไปอีก “ตามใจคุณก็แล้วกัน” เขาบอก “แต่เมื่อคุณอายุมากขึ้น สิ่งนี้จะสร้างความกังวลให้กับคุณ”

หมอที่เคปทาวน์ เอ็กซ์เรย์สันเท้าผม และพบเศษกระดูกแตกหลายชิ้นที่อาจจะมามีที่ตั้ง แต่ฟอร์ท แฮร์ เขาบอกว่าเขาสามารถเอามันออกไปได้ด้วยการผ่าตัดโดยใช้ยาสลบ ผมตอบตกลงในทันที

การผ่าตัดดำเนินไปด้วยดี และเมื่อเสร็จแล้ว หมอก็อธิบายว่าจะดูแลเส้นเท้าของผมอย่างไร แต่เขาถูกขัดจังหวะอย่างห้วนๆ จากหัวหน้าผู้คุมซึ่งพูดว่าผมจะต้องกลับไปยังเกาะร็อบเบนในทันที หมอคนนั้นรู้สึกขุ่นเคือง และพูดด้วยท่าทีที่ทรงอำนาจอย่างที่สุดของเขาว่ามันจำเป็นที่มร.แมนเดลา จะต้องค้างคืนในโรงพยาบาล และเขาจะไม่ปล่อยตัวผมออกไปไม่ว่าในสถานการณ์ใดๆ ทั้งสิ้น พวกผู้คุมรู้สึกตกใจและยอมจำนน

คืนแรกในโรงพยาบาลที่ดิถีกลับกลายเป็นความสุขสบาย พวกพยาบาลเอาใจใส่ผมอย่างมาก ผมหลับดีมาก และในตอนเช้ากลุ่มนางพยาบาลก็มาหาผมและบอกว่าผมควรเก็บชุดนอนและเสื้อคลุมที่ได้รับไว้ ผมขอบคุณพวกเขาและบอกว่าผมจะเป็นที่อิจฉาของเพื่อนๆ

ผมพบว่าการเดินทางครั้งนี้สร้างสรรค์ในอีกแง่หนึ่ง เนื่องจากในโรงพยาบาลแห่งนั้นผมรู้สึกได้ถึงความอบอุ่นในความสัมพันธ์ระหว่างคนดำกับคนขาว หมอและพยาบาลที่นั่นปฏิบัติต่อผมอย่างเป็นธรรมชาติ ราวกับว่าพวกเขาได้ปฏิบัติต่อคนดำบนพื้นฐานที่เท่าเทียมกันมาตลอดชีวิต สำหรับผมแล้ว นี่เป็นสิ่งใหม่และแตกต่างไปจากเดิม และเป็นสัญญาณที่ทำให้กำลังใจ มันย่ำความเชื่อที่มีมายาวนานของผมที่ว่าการศึกษาเป็นศัตรูของอคติ คนเหล่านี้เป็นคนที่เรียนวิทยาศาสตร์ และศาสตร์นั้นไม่มีช่องว่างสำหรับลัทธิแบ่งแยกเชื้อชาติ

ความเสียใจเพียงอย่างเดียวของผมก็คือว่า ผมไม่มีโอกาสที่จะติดต่อกับเพื่อนก่อนที่จะไปโรงพยาบาลได้ มีข่าวลือตามหน้าหนังสือพิมพ์ว่าผมใกล้ตายและเธอเป็นห่วงผมมาก แต่เมื่อผมกลับมา ผมก็เขียนจดหมายถึงเธอเพื่อปิดเป่าความกลัวของเธอ

ในปีค.ศ. 1980 เราก็ได้รับสิทธิที่จะซื้อหนังสือพิมพ์ได้ นี่เป็นชัยชนะ แต่เช่นเคย สิทธิพิเศษใหม่ๆ แต่ละอย่างจะมาพร้อมกับปัญหาที่ซ่อนอยู่ ระเบียบใหม่นี้ดังกล่าวระบุว่านักโทษกลุ่มเอได้รับสิทธิให้ซื้อหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษหนึ่งฉบับ และหนังสือพิมพ์ภาษาแอฟริกันส์หนึ่งฉบับต่อวัน แต่เงื่อนไขที่น่ารำคาญก็คือว่า ถ้าพบว่านักโทษในกลุ่มเอคนใดแบ่งปันหนังสือพิมพ์ให้กับนักโทษที่ไม่ได้อยู่ในกลุ่มเอแล้ว นักโทษคนนั้นก็จะเสียสิทธิพิเศษนี้ไป เราประท้วงต่อข้อจำกัดนี้แต่ก็ไม่มีผล

เราได้รับหนังสือพิมพ์รายวันสองฉบับคือ *เคป ไทมส์* และ *ดี เบอร์กเกอร์* ทั้งคู่เป็นหนังสือพิมพ์แนวอนุรักษนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งฉบับหลัง แต่กระนั้น ผู้ตรวจสอบของเราก็ยังตรวจดูหนังสือพิมพ์ทั้งสองฉบับทุกวันพร้อมด้วยกรรไกร และคัดบทความที่พวกเขาเห็นว่าไม่ปลอดภัยที่จะให้เราอ่าน กว่าเราจะได้รับมันมานั้นก็เต็มไปด้วยธุโห ในไม่ช้าเราก็ได้รับหนังสือ *สตาร์*, *เรน เดลี เมล์* และ *ซันเดย์ ไทมส์* แถมมากับหนังสือพิมพ์สองฉบับนั้นด้วย แต่หนังสือเหล่านี้ถูกตรวจสอบมากกว่าหนังสือพิมพ์สองฉบับนั้นเสียอีก

มีเรื่องหนึ่งที่แน่นอนว่าผมไม่สามารถจะอ่านได้อยู่ในหนังสือพิมพ์ *โจฮันเนสเบิร์ก ซันเดย์ โพสต์* ในเดือนมีนาคม ปีค.ศ. 1980 เรื่องนั้นพาดหัวว่า “ปล่อย แมนเดลา” ในเนื้อเรื่องเป็นฎีกาที่ประชาชน

สามารถจะลงชื่อเพื่อขอให้ปล่อยตัวผม รวมทั้งมีฎีกาของเพื่อนนักโทษการเมืองอื่นๆ ของผม ขณะที่หนังสือพิมพ์ยังถูกห้ามลงรูปภาพหรือคำพูดใดๆ ที่ผมเคยพูดหรือเขียน การรณรงค์ของหนังสือพิมพ์ฉบับดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการถกเถียงของสาธารณชนเกี่ยวกับการปล่อยตัวพวกเราขึ้น

ความคิดดังกล่าวมาจากโอลิเวอร์ ทอมป์ซึ่งอยู่ในลู่ซาคาและเอเอ็นซี และการรณรงค์ดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับยุทธศาสตร์ใหม่ที่จะนำประเด็นของเรามาสู่ความคิดของประชาชน เอเอ็นซีตัดสินใจที่จะสร้างตัวบุคคลขึ้นมาสู่โรงการเรียกร้องให้ปล่อยตัวพวกเราด้วยการเน้นการรณรงค์ที่บุคคลเพียงคนเดียว ไม่ต้องสงสัยเลยว่าประชาชนหลายล้านคนซึ่งต่อมาได้กลายมาเป็นผู้สนับสนุนการรณรงค์ครั้งนี้ไม่รู้แน่ชัดว่าใครคือเนลสัน แมนเดลา (มีคนบอกผมว่าเมื่อมีการขึ้นโปสเตอร์ “ปล่อย แมนเดลา” นั้น คนหนุ่มสาวส่วนใหญ่คิดว่าชื่อต้นของผมคือ “ปล่อย”) มีเสียงไม่พอใจจำนวนมากบนเกาะซึ่งรู้ดีว่าการชูตัวบุคคลขึ้นมาในการรณรงค์นั้นเป็นการทรยศต่อความเป็นกลุ่มก้อนขององค์กร แต่คนส่วนใหญ่ตระหนักว่ามันเป็นกลวิธีในการปลุกเร้าประชาชน

ก่อนหน้านั้น ผมได้รับรางวัลสิทธิมนุษยชนของเขาวราล เนห์รู ของอินเดีย ซึ่งเป็นหลักฐานอีกอย่างหนึ่งของการฟื้นคืนชีพของการต่อสู้ แน่นอนว่าผมไม่ได้รับอนุญาตให้ไปร่วมพิธีเช่นเดียวกับวันนี้ แต่โอลิเวอร์ไปรับรางวัลแทนผม เรามีความรู้ดีเกี่ยวกับเอเอ็นซีได้เพิ่มขึ้นมาใหม่ อุมคอนโท วิชีสเว ก็ทำการก่อวินาศกรรมมากขึ้นซึ่งตอนนี้เป็นการก่อวินาศกรรมที่ซับซ้อนกว่าเดิมมาก ในเดือนมิถุนายน คนของเอ็มเคได้ระเบิดโรงกลั่นน้ำมันซาซอลเบิร์กซึ่งเป็นโรงกลั่นน้ำมันขนาดใหญ่อยู่ทางใต้ของโจฮันเนสเบิร์ก เอ็มเคได้ระเบิดจุดยุทธศาสตร์และที่อื่นๆ ติดต่อกันเป็นสัปดาห์ มีการระเบิดโรงไฟฟ้าหลายแห่งในทรานสวาลตะวันออก สถานีตำรวจหลายแห่งในเกอร์มิสตัน, คาเวย์ตัน, นิว บริกห์ตัน และที่อื่นๆ และที่ฐานทัพอากาศเคอร์สูกเต ที่นอกเมืองพริทอเรีย สถานที่เหล่านี้ล้วนเป็นจุดที่สำคัญทางยุทธศาสตร์ ซึ่งดึงดูดความสนใจของผู้คน และสร้างความวิตกกังวลให้กับรัฐ พลเอก แม็กนัส มัลัน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ด้วยการสนับสนุนของพี.ดับเบิลยู. โบธา ได้ใช้นโยบายที่เรียกว่า “ปราบปรามอย่างสิ้นซาก” ซึ่งเป็นการทำประเทศให้เป็นระบบทหารเพื่อตอบโต้กับการต่อสู้เพื่อเสรีภาพ

การรณรงค์เพื่อปล่อย แมนเดลา มีด้านที่สนุกสนานเช่นกัน ในปีค.ศ. 1981 ผมได้รู้ว่ามีนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยลอนดอนได้เสนอชื่อผมเป็นคู่แข่งในตำแหน่งนายกสมาคมมหาวิทยาลัยอันทรกเกียรติ แน่นอนว่า นี่เป็นเกียรติอันสูงส่ง และคู่แข่งของผมก็ไม่มีใครนอกจากเจ้าฟ้าหญิงแอนน์ และเจ็ค โจนส์ ผู้นำสหภาพแรงงาน ในที่สุด ผมก็ได้รับคะแนนเสียง 7,199 คะแนน และพ่ายแพ้ต่อพระราชธิดาของสมเด็จพระราชินีแห่งอังกฤษไป ผมเขียนถึงวินนี่ในแบรนดฟอร์ดว่าผมหวังว่าการลงคะแนนเสียงครั้งนี้จะทำให้กระท่อมอนาธาของเธอกลายเป็นปราสาทเพียงชั่วครู่ และทำให้ห้องเล็กๆ ในกระท่อมของเธอยิ่งใหญ่เท่ากับห้องเด็นราในพระราชวังวินเซอร์

การรณรงค์เพื่อให้มีการปล่อยตัวพวกเรานั้น ทำให้เรามีความหวังขึ้นมาอีกครั้ง ในช่วงเวลาที่โหดร้ายในต้นปีทศวรรษที่ 1970 ตอนที่เอเอ็นซีจะถูกจู่โจมไปนั้น เราต้องบังคับตัวเองไม่ให้ยอม

แพ้ต่อความสิ้นหวัง เราคำนวณผิดไปหลายอย่างด้วยกัน คือเราคิดว่าภายในปีทศวรรษ 1970 เราจะได้อยู่ในประเทศแอฟริกาใต้ที่เป็นประชาธิปไตย และไม่มีการแบ่งแยกเชื้อชาติ กระนั้น เมื่อเราก้าวเข้าสู่ทศวรรษใหม่ ความหวังของผมต่อแอฟริกาใต้ก็เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เข้าบางวัน ผมเดินออกไปในลานและสิ่งมีชีวิตทุกอย่างที่นั่น ไม่ว่าจะเป็นนกนางนวลและนกหางยาว ตันไม้เล็กๆ และแม้แต่ไบฮูญาก็ดูเหมือนจะขี้มและส่องแสงเป็นประกายในดวงอาทิตย์ ในเวลาเช่นนั้น เวลาที่ผมมองเห็นความงามของมุมเล็กๆ ของโลก ที่ถูกปกปิดแห่งนี้ ผมรู้ว่าวันหนึ่งคนของผมและตัวผมจะได้เป็นอิสระ

เช่นเดียวกับพ่อของผม ผมได้รับการเลี้ยงดูเพื่อที่จะเป็นที่ปรึกษาให้กับกษัตริย์เต็มบุ แม้ว่าผมจะเลือกทางเดินที่ต่างออกไป แต่ผมก็พยายามที่จะทำตามความรับผิดชอบในบทบาทที่ผมได้รับการสั่งสอนมาตามแบบของผมเอง ผมพยายามที่จะคงการติดต่อกับกษัตริย์จากในคุกและให้คำปรึกษาแก่พระองค์เท่าที่จะทำได้ ขณะที่ผมอายุมากขึ้น ความคิดของผมก็จดจ่อมากขึ้นกับเนิ่นเขาที่เขียวขจีของทรานส์ไค แม้ว่าผมจะไม่ได้ย้ายไปอยู่ที่นั่นภายใต้การปกครองของรัฐบาลนี้ แต่ผมก็ฝันว่าวันหนึ่งผมจะกลับไปยังทรานส์ไคที่เป็นอิสระ ด้วยเหตุนี้ ผมจึงตกใจเมื่อได้ข่าวในปีค.ศ. 1980ว่า ซาบาทา ดาลินดเยโบ กษัตริย์ซึ่งเป็นหัวหน้าสูงสุดของชาวเต็มบุ ทรงถูกขับออกจากราชบัลลังก์โดยหลานชายของผมคือ เค.เค.มาทานชิมา นายกรัฐมนตรีของ ทรานส์ไค

บรรดามุขมนตรีของชาวเต็มบุกลุ่มหนึ่งร้องขอมาเยี่ยมผมเป็นการด่วน ซึ่งก็ได้รับการอนุญาตจากบรรดาเจ้าหน้าที่ ซึ่งมักจะยินดีสนับสนุนการเยือนของพวกเขาผู้นำตามประเพณี โดยเชื่อว่ายิ่งผมเข้าไปเกี่ยวข้องกับฐานะของเผ่าและแคว้นทรานส์ไคมากเท่าใด ผมก็จะผูกพันกับการต่อสู้ที่ย่อยลงเท่านั้น

รัฐบาลได้ส่งเสริมอำนาจของผู้นำตามประเพณีเพื่อเป็นการคานกับเอเอ็นซี ขณะที่สหายของผมหลายคนคิดว่าเราควรปฏิเสธการยอมรับผู้นำเหล่านั้น แต่ผมกลับคิดว่าเราควรเข้าไปหาพวกเขา ไม่มีความขัดกันระหว่างการเป็นผู้นำตามประเพณีและการเป็นสมาชิกของเอเอ็นซี ประเด็นนี้ก่อให้เกิดการโต้เถียงอย่างยาวนานที่สุดและละเอียดอ่อนที่สุดประเด็นหนึ่งบนเกาะ ไม่ว่าเอเอ็นซีควรจะเข้าร่วมในสถาบันที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้นหรือไม่ก็ตาม หลายคนมองว่าแนวคิดเช่นนี้เป็นแนวคิดของพวกเขาที่ให้ความร่วมมือ อีกครั้งหนึ่งที่ผมคิดว่าเราจะต้องขีดเส้นแบ่งระหว่างหลักการและยุทธวิธี สำหรับผม ปัญหาสำคัญเป็นคำถามทางยุทธวิธี องค์กรของเราจะเข้มแข็งขึ้นด้วยการเข้าร่วมในองค์กรเหล่านี้ หรือว่าด้วยการประท้วงไม่เข้าร่วมองค์กรเหล่านี้? ในกรณีนี้ ผมคิดว่าเราจะเข้มแข็งขึ้นด้วยการเข้าร่วม

ผมพบกับบรรดามุขมนตรีเหล่านั้นในห้องใหญ่ในพื้นที่สำหรับเยี่ยม และพวกเขาได้อธิบายให้ผมฟังถึงการตัดสินใจที่ยากลำบากของท่าน แม้ว่าหัวใจของพวกเขาจะอยู่กับซาบาทา แต่พวกเขาก็เกรงกลัวมาทานชิมา หลังจากที่ฟังท่านเล่าเรื่องราวแล้ว ผมก็แนะนำให้พวกเขาสันนิษฐานซาบาทาเพื่อต่อต้านมาทานชิมา ผู้ซึ่งยึดอำนาจมาจากกษัตริย์อย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมายและอย่างน่าละอาย ผมเห็นใจสถานการณ์ของพวกเขา แต่ผมก็ไม่สามารถให้อภัยการกระทำของมาทานชิมาได้ ผมขอให้ท่านมุขมนตรีทั้งหลายแจ้งให้ซาบาทาทราบว่าผมสนับสนุนพระองค์และไม่เห็นด้วยกับมาทานชิมา

มาทานชิมเองก็ได้เสนอที่จะมาเยี่ยมผมเพื่อหารือเกี่ยวกับเรื่องซาบาทาและเรื่องของครอบครัว ในฐานะที่เป็นหลานชายของผม เขาได้ขอที่จะมาเยี่ยมเป็นเวลาหลายปีแล้ว แม้ว่ามาทานชิมจะอ้างว่าต้องการจะหารือเกี่ยวกับเรื่องในครอบครัวก็ตาม แต่การเยื้องคั่งกล่าวจะมีผลทางการเมืองตามมา นับตั้งแต่หน้าที่แรกที่มาทานชิมร้องขอที่จะมาเยี่ยมผม ผมก็นำประเด็นนี้เข้าสู่องค์กรสูงสุดและคนของเอเอ็นซีในส่วนของเรา บางคนได้แต่ยกไหล่และพูดว่า “ก็เขาเป็นหลานชายของคุณนี่ เขามีสิทธิที่จะมาเยี่ยมได้” อย่างไรก็ตาม เรย์มอนด์, โกวาน และแคธี ยืนยันว่าแม้ว่าการเยื้องคั่งดังกล่าวจะสามารถอธิบายได้ว่าเป็นเรื่องภายในครอบครัว แต่มันจะถูกแปลความหมายโดยคนหลายคนทั้งข้างในและข้างนอกคุกว่าเป็นสัญญาณว่าผมเห็นชอบกับเขาและนโยบายของเขา นั่นคือเหตุผลที่มาทานชิมต้องการมาพบผม และเป็นเหตุผลที่ผมปฏิเสธการเยี่ยมของเขา

ผมเข้าใจและเห็นด้วยเป็นส่วนใหญ่ว่าข้อโต้แย้งดังกล่าว แต่ผมก็ต้องการพบกับหลานชายของผม ผมให้ความสำคัญอย่างมากกับการพูดคุยกันซึ่งหน้า และมองว่าตนเองมีความสามารถสูงในการชักจูงให้คนเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ผมหวังว่าผมจะสามารถทำให้มาทานชิมยอมปรับเปลี่ยนนโยบายของเขาให้อ่อนลง

ในที่สุด คนของเอเอ็นซีในส่วนของเราที่ตัดสินใจที่จะไม่คัดค้านการเยื้องคั่งกล่าว เพื่อความเป็นประชาธิปไตย เราจึงได้หารือกับคนของเราในส่วนเอฟและจีเกี่ยวกับเรื่องนี้ด้วย และพวกเขาคัดค้านอย่างแข็งขัน สตีฟ ชเวต ซึ่งเป็นหนึ่งในสมาชิกชั้นนำของเอเอ็นซีในส่วนทั่วไปบอกว่าการเยื้องคั่งกล่าวจะช่วยมาทานชิมในทางการเมือง และดังนั้นจึงไม่ต้องสงสัยว่าไม่ควรให้เกิดขึ้นหลายคนตั้งข้อสังเกตว่ามาทานชิมพยายามที่จะให้ผมเห็นชอบด้วยกับเขาด้วยการแต่งตั้งพ่อของวินนี่ คือโคลัมบัส มาดิกิเซลลา เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรในรัฐบาลของเขา พวกเขาบอกว่า นั่นก็เพียงพอแล้ว แม้ว่ามาดิบาจะปฏิเสธที่จะพบกับเขาก็ตาม ผมยอมรับทัศนคติของสมาชิกในส่วนทั่วไป และแจ้งแก่เจ้าหน้าที่เรือนจำด้วยความเสียใจ ว่าผมจะไม่ยอมรับการเยี่ยมจากหลานชายของผม

ในเดือนมีนาคมปี ค.ศ. 1982 ผมได้รับแจ้งจากเจ้าหน้าที่เรือนจำว่าภรรยาของผมได้รับอุบัติเหตุทางรถยนต์ และเธออยู่ในโรงพยาบาล พวกเขาให้ข้อมูลเพียงเล็กน้อย ผมจึงไม่ทราบว่าคุณอยู่ในสภาพหรือสถานการณ์เช่นไร ผมกล่าวหาเจ้าหน้าที่ว่าไม่ยอมให้ข้อมูล และยื่นขอให้ทนายของผมมาพบผมโดยด่วน เจ้าหน้าที่ใช้ข้อมูลเป็นอาวุธและมันก็เป็นอาวุธที่ประสบความสำเร็จ ผมมัวแต่สนใจในสุขภาพของภรรยาผมจนถึงวันที่ทนายความของวินนี่และเพื่อนของผมคือดูลาห์ โอมาร์ มาเยี่ยมผมในวันที่ 31 มีนาคม

ดูลาห์รับทำให้ผมสบายใจเรื่องวินนี่ เธอบอกว่าแต่ไม่เป็นอะไร การเยี่ยมครั้งนั้นเป็นไปอย่างสั้นๆ และขณะที่ผมถูกนำตัวกลับไปทีส่วนบี จิตใจของผมยังคงจ้องอยู่กับวินนี่ และผมถูกรบกวนด้วยความรู้สึกที่ว่าไร้อำนาจและไม่สามารถจะช่วยเหลือเธอได้

ผมเข้ามาอยู่ในห้องขังของผมได้ไม่นาน ผู้บัญชาการพร้อมด้วยเจ้าหน้าที่เรือนจำอื่นๆ จำนวนมากก็เข้ามาเยี่ยมผม นี่เป็นเรื่องที่ไม่ปกติอย่างมาก ปกติแล้วผู้บัญชาการจะไม่มาเยี่ยมนักโทษที่ห้องขัง ผมยืนขึ้นเมื่อพวกเขามาถึง และผู้บัญชาการก็เข้ามาในห้องขังของผม แทบจะไม่มีที่ว่างสำหรับเราสองคน

“แมนเดลา” เขาพูด “ผมอยากให้คุณเก็บข้าวของ”

ผมถามเขาว่าทำไม

“เราจะย้ายคุณไปที่อื่น” เขาตอบเรียบๆ

ที่ไหน?

“ผมบอกไม่ได้” เขาตอบ

ผมเรียกร้องให้เขาบอกว่าทำไม เขาบอกเพียงว่าเขาได้รับคำสั่งจากปริทอริว่าผมจะต้องถูกย้ายออกไปจากเกาะในทันที ผู้บัญชาการเดินออกไปแล้วเข้าไปในห้องขังของวอลเตอร์, เรย์มอนด์ อิมฮาลา และแอนดรูว์ อิมลันเกนิ แล้วสั่งพวกเขาอย่างเดียวกัน

ผมรู้สึกหงุดหงิดและไม่สบายใจ มันหมายความว่าอย่างไร? เราจะไปที่ไหนกัน? ในคุณนั้น เราจะตั้งคำถามและต่อต้านได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น แล้วเราก็ต้องจำยอม เราไม่ได้รับการเตือนล่วงหน้า ไม่มีการเตรียมตัว ผมอยู่บนเกาะนี้มานานกว่าสิบแปดปีแล้ว และจะจากไปง่ายๆ อย่างนี้เองหรือ?

พวกเราแต่ละคนได้รับถังไม้ขนาดใหญ่หลายถังเพื่อใส่ข้าวของ ทุกอย่างที่ผมสะสมมาเป็นเวลาเกือบสองทศวรรษสามารถใส่เข้าไปในถังเหล่านี้เพียงสองสามถังเท่านั้น เราเก็บข้าวของกันครึ่งชั่วโมงกว่านิดหน่อยเท่านั้น

มีความโกลาหลที่ระเบียงเมื่อคนอื่นๆ รู้ข่าวว่าพวกเรากำลังจะไป แต่เราไม่มีเวลาที่จะกล่าวคำอำลาอย่างเหมาะสมแก่สหายที่อยู่กับเรามาหลายปี นี่เป็นความไร้เกียรติอีกอย่างหนึ่งของคุณ สัมพันธภาพและความจงรักภักดีกับนักโทษคนอื่นๆ ไม่มีความหมายใดๆ กับพวกเจ้าหน้าที่

ภายในเวลาไม่กี่นาทีเราก็นั่งบนเรือเฟอร์รี่ที่มุ่งหน้าไปเคปทาวน์ ผมหันไปมองที่เกาะในขณะที่แสงสว่างกำลังจางหายไป ไม่รู้ว่าผมจะได้เห็นมันอีกหรือไม่ คนเรามักจะเคยชินกับสิ่งใดๆ และผมก็เริ่มคุ้นเคยกับเกาะแห่งนี้ ผมอยู่ที่นั่นมาเกือบสองทศวรรษ และแม้ว่ามันจะไม่ใช่ม้าน้ำ (บ้านของผมอยู่ในโจฮันเนสเบิร์ก) แต่มันก็กลายมาเป็นสถานที่ที่ผมคุ้นเคย การเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องยากเสมอ และการไปจากเกาะร็อบเบนนั้น แม้ว่ามันจะไม่ได้น่าอยู่ แต่ก็ไม่ได้เป็นข้อบกพร่องในความรู้สึกของผม ผมไม่รู้ว่าจะอนาคตข้างหน้าจะเป็นเช่นไร

ที่ท่าเรือซึ่งรายล้อมไปด้วยเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยติดอาวุธ เราถูกยัดทะนาลงเข้าไปในรถบรรทุกที่ปราศจากหน้าต่าง พวกเราสี่คนยืนกันอยู่ในความมืดขณะที่รถบรรทุกคันนั้นขับออกไปดูเหมือนจะนานกว่าชั่วโมง เราผ่านจุดตรวจหลายแห่ง และในที่สุดก็หยุดลง ประตูด้านหลังเปิดออก และในความมืดเราก็นั่งขึ้นบนไดคองกรีต และเดินผ่านประตูที่ทำด้วยโลหะเข้าไป

ในสถานที่เพื่อความปลอดภัยอีกแห่งหนึ่ง ผมจัดการถามเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยคนหนึ่งจน
ได้ว่าเราอยู่ที่ไหนกัน

“เรือนจำ โพลส്മัวร์” เขาบอก

บทที่ 10

คุยกับศัตรู

เรือนจำโพลส്മั้วร์ซึ่งมีการรักษาความปลอดภัยสูงสุดนั้น ตั้งอยู่ที่ด้านนอกสุดของชานเมืองอันเป็นที่อยู่ของคนขาวที่มั่งคั่ง ซึ่งมีบ้านที่เป็นระเบียบเรียบร้อย สนามหญ้าเขียวจี เรียกว่าชุมชนโตโค เรือนจำแห่งนี้อยู่ห่างจากเคปทาวน์ไปทางตะวันออกเฉียงใต้สองสามไมล์ เรือนจำนี้ตั้งอยู่ท่ามกลางทิวทัศน์ที่สวยงามอย่างมากของเคปทาวน์ อยู่ระหว่างทิวเขาคอนสแตนเทียเบิร์กทางตอนเหนือและไร่่องุ่นขนาดหลายร้อยเอเคอร์ทางด้านใต้ แต่ความงามตามธรรมชาตินี้พวกเราไม่สามารถมองเห็นได้จากหลังกำแพงคอนกรีตที่สูงของโพลส്മั้วร์ ที่โพลส്മั้วร์นั้น เป็นครั้งแรกที่ผมเข้าใจเกี่ยวกับเส้นขอบฟ้าของออสการ์ ไวลด์ เรื่องเด่นที่สื่อนำเงินที่พวกนักโทษเรียกว่าห้องฟ้า

โพลส്മั้วร์มีรูปลักษณ์ที่ทันสมัยแต่มีหัวใจที่อนุรักษ์นิยม อาคารต่างๆ โดยเฉพาะอาคารสำหรับเจ้าหน้าที่เรือนจำนั้น สะอาดและทันสมัย แต่ที่อยู่ของพวกนักโทษนั้นล้าสมัยและสกปรก นักโทษทั้งหมดที่โพลส്മั้วร์นอกจากพวกเราแล้ว เป็นนักโทษคดีอาญา และพวกเขาได้รับการปฏิบัติอย่างกตัญญู พวกเราถูกจัดให้อยู่แยกต่างหากจากพวกเขาและได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างออกไป

จนกระทั่งเช้าวันรุ่งขึ้น เราจึงเริ่มรับรู้ถึงสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัวเรา พวกเราสี่คนถูกจัดให้อยู่ในพื้นที่เฮาส์ของเรือนจำ นั่นคือห้องโถงอยู่บนชั้นสามซึ่งอยู่บนชั้นสูงสุด พวกเราเป็นนักโทษกลุ่มเดียวที่อยู่ที่นี่ ห้องใหญ่นั้นสะอาด ทันสมัย และเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดประมาณห้าสิบคูณสามสิบฟุต และมีส่วนแยกต่างหากเป็นห้องน้ำ ที่ปัสสาวะ อ่างล้างหน้าสองอ่าง และที่อาบน้ำสองที่ มีเตียงดีๆ อยู่สี่เตียง มีผ้าปูเตียงและผ้าเช็ดตัว ช่างหุงหาอาหารสำหรับคนที่ใช้ชีวิตส่วนใหญ่ในช่วงสิบแปดปีที่ผ่านมานอนอยู่บนที่นอนบางๆ บนพื้นที่เป็นหิน เมื่อเทียบกับเกาะร็อบเบนแล้ว เราอยู่ที่โรงแรมระดับห้าดาวเลยทีเดียว

เรายังมีมุขรูปตัววีของเราเองอีกด้วย มันเป็นส่วนที่เปิดโล่งอยู่ด้านนอกตัวอาคาร ขนาดเท่ากับครึ่งหนึ่งของสนามฟุตบอล เราได้รับอนุญาตให้ออกมาที่มุขนั้นในตอนกลางวัน ที่มุขนั้นมีกำแพงคอนกรีตสีขาวสูงประมาณสิบสองฟุตกันอยู่ เพื่อที่เราจะได้มองเห็นแต่ห้องฟ้าเท่านั้น ยกเว้นที่มุมหนึ่งที่เราสามารถเห็นสันเขาของทิวเขาคอนสแตนเทียเบิร์กได้ โดยเฉพาะในส่วนที่เรียกว่าตาซัง บางครั้งผมก็คิดถึงส่วนนี้ของภูเขาว่าเป็นยอดของภูเขาน้ำแข็งของส่วนอื่นทั้งหมดของโลก

มันเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากถอนโคนโดยไม่ได้มีการแจ้งให้ทราบโดยสิ้นเชิง และโดยที่ไม่มีคำอธิบายใดๆ ที่จริงเราต้องเตรียมพร้อมสำหรับความเคลื่อนไหวที่ไม่อาจคาดการณ์ได้ในคุก แต่เรายังไม่คุ้นกับมันอยู่ดี แม้ว่าตอนนี้เราจะมาอยู่ที่แผ่นดินใหญ่แล้วก็ตาม แต่เรากลับรู้สึกโดดเดี่ยวมากขึ้น สำหรับพวกเราเกาะร็อบเบนได้กลายมาเป็นที่มั่นสำหรับการต่อสู้ไปแล้ว เราปลอบใจตัวเองว่ามีกันและกัน และใช้เวลาในช่วงสัปดาห์แรกๆ ไปในการคาดเดาถึงเหตุผลที่เราถูกส่งตัวมาที่นี่ เราคิดว่าพวกเจ้าหน้าที่ไม่พอใจและเกรงกลัวอิทธิพลที่เรามีต่อพวกนักโทษ

หนุ่มกว่ามาเป็นเวลานานแล้ว แต่เหตุผลดูเหมือนจะเป็นยุทธศาสตร์มากกว่านั้น นั่นคือเราเชื่อว่าเจ้าหน้าที่ยาบาลที่จะเด็ดขาดขบวนการเอเอ็นซีบนเกาะโดยการย้ายผู้นำของเอเอ็นซีออกไป เกาะรีอบเบนนั้น ได้กลายมาเป็นตำนานที่ยืนยงในการต่อสู้ และพวกเขาต้องการจะปล้นสัญลักษณ์บางอย่างด้วยการย้ายพวกเราออก วอลเตอร์, เรย์มอนด์ และตัวผม เป็นสมาชิกขององค์กรสูงสุด แต่สิ่งที่ไม่เข้ากับเรื่องที่เราคิดนี่คือการที่อิมลิ่งเกนมากับพวกเราด้วย แอนดรูว์ไม่ได้เป็นสมาชิกขององค์กรสูงสุดและไม่ได้อยู่ในแนวหน้าของกลุ่มผู้นำบนเกาะ แต่ก็เป็นไปได้ว่าพวกเจ้าหน้าที่ที่ไม่ได้รู้เรื่องนี้ ข้าราชการของพวกเขาก็เกี่ยวข้องกับองค์กรของเรานั้นมักจะไม่ค่อยถูกต้องนัก

หนึ่งในบรรดาสมมติฐานของเราดูเหมือนจะได้รับการยืนยันในเวลาสองสามเดือนต่อมา เมื่อแครีมาสมทบกับเรา เขาเป็นสมาชิกขององค์กรสูงสุดตัวจริง ที่สำคัญยิ่งกว่านั้นก็คือแครีเป็นหัวหน้าในการสื่อสารของพวกเรา และงานของเขานั้นเองที่ทำให้เราสามารถสื่อสารกับพวกนักโทษหนุ่มๆ ที่มาได้

สองสามสัปดาห์หลังจากที่แครีมาสมทบกับเรา ก็มีชายคนหนึ่งซึ่งเราไม่รู้จักและไม่ได้เคยอยู่ที่เกาะรีอบเบนด้วยเข้ามาสมทบกับเรา แพททริก มาดูเบลลา สมาชิกเอเอ็นซีในเคปตะวันออก เขาเป็นทนายความหนุ่ม เคยฝึกทนายกับกริฟฟิธ อิมเซ็นเก ทนายความที่ได้รับการเคารพอย่างสูงซึ่งว่าความให้กับคนของเอเอ็นซีหลายคน และถูกลอบสังหารใกล้กับเคอร์บันเมื่อปีก่อนนั้น มาดูเบลลาถูกตัดสินจำคุกสองปีเนื่องจากกบฏและถูกย้ายมาที่โพลส์มัวร์จากเคียพคลูฟในโจฮันเนสเบิร์ก ซึ่งเขาได้ก่อความวุ่นวายขึ้นด้วยการจัดให้มีการรวมตัวกันของพวกนักโทษ

ในตอนแรก พวกเราระวังผู้ที่มาใหม่นี้ และสงสัยว่าเขาอาจจะถูกส่งตัวมาเป็นสายลับให้กับเจ้าหน้าที่ แต่ในไม่ช้าเราก็เห็นได้ว่าข้อสงสัยนั้นไม่เป็นความจริง แพททริกเป็นคนที่ปราดเปรื่อง น่าคบ ไม่ท้อถอย ซึ่งพวกเราเข้ากันได้เป็นอย่างดี มันไม่ใช่เรื่องง่ายสำหรับเขาที่จะมาป็นอยู่กับกลุ่มชาชราซึ่งมีวิถีชีวิตบางอย่างและอยู่ร่วมกันมาเป็นเวลาสองทศวรรษแล้ว

ตอนนี้เราอยู่ในโลกคอนกรีต ผมคิดถึงธรรมชาติอันวิเศษของเกาะรีอบเบน แต่บ้านใหม่ของเราก็มีสิ่งพลอบใจมากมาย อย่างหนึ่งก็คือ อาหารที่โพลส์มัวร์นั้นดีกว่าที่เกาะมากมายนัก หลังจากที่กินอาหารเหลวมาวันละสามเวลา เป็นเวลาหลายปี อาหารเย็นที่โพลส์มัวร์ซึ่งมีเนื้อสัตว์และผักเป็นเหมือนกับงานเลี้ยงทีเดียว เราได้รับอนุญาตให้อ่านหนังสือพิมพ์และนิตยสารค่อนข้างหลากหลาย และสามารถรับสิ่งพิมพ์ซึ่งเดิมเคยถูกห้ามอย่าง นิตยสาร ไทม์ และ การ์เดียน วีคลี่ จากลอนดอนได้ นี่เป็นหน้าต่างให้เราเปิดสู่โลกกว้าง เรายังมีวิทยุ แต่สามารถรับได้แค่สถานีในท้องถิ่นและไม่ใช่สิ่งที่เราต้องการจริงๆ เราต้องการ บีบีซี เวิร์ลด์ เซอร์วิส เราได้รับอนุญาตให้ออกไปที่มุมของเราได้ตลอดทั้งวัน ยกเว้นระหว่างเวลาเที่ยงถึงบ่ายสองเมื่อพวกผู้คุมกินอาหารกลางวัน เราไม่ต้องมีการ

เสแสร้งว่าทำงานด้วยซ้ำ ผมมีห้องเล็กๆ ห้องหนึ่งใกล้กับห้องใหญ่ของเราที่ทำหน้าที่เหมือนห้องอ่านหนังสือ มีเก้าอี้ตัวหนึ่ง โต๊ะ และชั้นวางหนังสือ ซึ่งผมสามารถอ่านและเขียนหนังสือได้ในตอนกลางวัน

ที่เกาะรีอบเบนนั้น ผมจะออกกำลังกายในห้องซึ่งที่แออัดของผม แต่ตอนนี้ผมมีที่ว่างที่จะเหยียดแข้งเหยียดขา ที่โพลส์มัวร์นั้น ผมจะตื่นนอนตีห้าและออกกำลังกายเป็นเวลาชั่วโมงครึ่งในห้องซึ่งรวมของเรา ผมทำกิจวัตรประจำวันของผมคือการวิ่งอยู่กับที่ กระโดดเชือก ลูกนั่ง วิดพื้น บรรดาสหของผมไม่ใช่คนที่ตื่นนอนแต่เช้า และในไม่ช้าโปรแกรมการออกกำลังกายของผมก็ทำให้ผมไม่เป็นที่ชื่นชอบนักในห้องซึ่งนั้น

หลังจากที่ผมมาอยู่ที่โพลส์มัวร์ได้ไม่นาน วินนี่ก็มาเยี่ยมผม และผมดีใจที่พื้นที่เยี่ยมมันดีกว่าและทันสมัยกว่าที่เกาะรีอบเบนมากนัก เรามีกระจกบานใหญ่กั้นกลางซึ่งเราสามารถมองเห็นผู้ที่มาเยี่ยมจากบันไดขึ้นไป มีไมโครโฟนที่ดีกว่าซึ่งเราไม่ต้องเงี้ยวหูฟัง หน้าต่างช่วยให้อย่างน้อยก็เกิดภาพลวงตาของความใกล้ชิดกันมากขึ้น และในคุณนั้น ภาพลวงตาช่วยปลอบใจได้

ภรรยาและครอบครัวของผมมาที่โพลส์มัวร์ ง่ายกว่าไปที่เกาะรีอบเบนมากมายนัก และนี่ก่อให้เกิดความแตกต่างอย่างมาก การดูแลเรื่องการเยี่ยมก็ปฏิบัติเยี่ยงมนุษย์มากขึ้น บ่อยครั้งที่การเยี่ยมของวินนี่จะได้รับการควบคุมดูแลโดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายหมายเรียก เจมส์ เกรกอรี่ ซึ่งเคยเป็นผู้ตรวจสอบจดหมายบนเกาะรีอบเบน ผมไม่ได้รู้จักเขามากนัก แต่เขารู้จักพวกเรา เพราะว่าเขาเคยรับผิดชอบในการตรวจตราจดหมายเข้าออกของเรา

ที่โพลส์มัวร์นั้นผมได้รู้จักกับเกรกอรี่ดีขึ้น และพบว่าเขาเป็นคนที่คบได้ต่างจากผู้คุมทั่วไป เขาได้รับการอบรมบ่มนิสัย และพูดจานุ่มนวล รวมทั้งปฏิบัติต่อวินนี่อย่างมีมารยาท ให้เกียรติ แทนที่จะตะคอกว่า “หมดเวลา!” เขาจะพูดว่า “คุณนายแมนเดลาครับ คุณมีเวลาอีกห้านาที”

ไบเบิลบอกเราว่าสวนนั้นเกิดก่อนคนทำสวน แต่นั่นไม่เป็นความจริงที่โพลส์มัวร์ ผมได้ทำสวนที่นั่น การทำสวนได้กลายมาเป็นทางออกที่มีความสุขที่สุดอย่างหนึ่งของผม มันเป็นวิธีการของผมที่จะหลบหนีออกจากโลกคอนกรีตใบเดียวที่แวดล้อมผมอยู่ หลังจากที่สำรวจพื้นที่ว่างเปล่าทั้งหมดที่เรามีบนหลังคาอาคารและดูว่าแสงอาทิตย์ส่องมาที่นั่นอย่างไรตลอดทั้งวันอยู่สองสามสัปดาห์แล้ว ผมก็ตัดสินใจที่จะเริ่มทำสวนและได้รับอนุญาตจากผู้บัญชาการให้ทำได้ ผมขอให้ทางการเรือนจำจัดหาถังน้ำมันขนาดสี่สิบลิตรเกลลอนให้ผมจำนวนสิบหกใบ โดยให้ตัดแบ่งครึ่งให้ด้วย แล้วพวกเขาก็ให้นำดินที่อุดมสมบูรณ์และขุมน้ำมาใส่ในถังแต่ละใบซึ่งกลายเป็นกระถางดอกไม้ขนาดยักษ์สามสิบสองใบ

ผมปลูกหอมหัวใหญ่ มะเขือยาวสีม่วง กระหล่ำปลี กระหล่ำดอก ถั่ว ผักขม แครอท แตงกวา บร็อคโคลี่ ปืทุท ผักกาดหอม มะเขือเทศ พริก สตรอเบอร์รี่ และอื่นๆ อีกมากมาย เมื่อมันโตเต็มที่ ผมก็ได้ฟาร์มเล็กๆ ซึ่งมีพืชเกือบเก้าร้อยชนิด ซึ่งเป็นสวนที่ใหญ่กว่าสวนที่ผมมีที่เกาะ

ร็อบเบนมากนัก

เมล็ดผักบางอย่างผมก็ซื้อมา และบางอย่างเช่น บร็อคโคลี และแครอท ผมได้มาจากผู้บัญชาการ พลจัตวา มุนโร ซึ่งชอบผักเหล่านี้มาก พวกผู้คุมก็นำเมล็ดผักที่พวกเขาชอบมาให้ผม และผมได้รับเมล็ดเพื่อใช้สำหรับทำปุ๋ยด้วย

แต่ละเช้า ผมจะสวมหมวกที่ทำจากฟางและถุงมือหนาๆ แล้วเข้าไปทำงานในสวนเป็นเวลาสองชั่วโมง ทุกวันอาทิตย์ ผมจะส่งผักไปให้ครัวเพื่อให้ปรุงอาหารพิเศษให้กับพวกนักโทษทั่วไป ผมยังให้ผลผลิตจำนวนมากแก่พวกผู้คุมด้วย พวกเขาจะนำถุงเล็กๆ มาใส่ผักสดของพวกเขา

ที่โพลส്മัรว์นั้น ปัญหาของเราจะมีน้อยกว่าที่เกาะร็อบเบน พลจัตวา มุนโร เป็นคนที่ใจกว้างและชอบช่วยเหลือ เขาเป็นคนที่ใส่ใจเป็นพิเศษเพื่อให้มั่นใจว่าเราได้สิ่งที่ต้องการ แม้กระนั้น บางครั้งก็มีปัญหาเล็กๆ น้อยๆ เกิดขึ้นบ้าง ในปีค.ศ. 1983 ระหว่างการเยี่ยมของวินนี่และซินดี้ซี ผมบอกกับภรรยาของผมว่าผมได้รับรองเท้าซึ่งมีขนาดเล็กเกินไปและบีบนิ้วเท้าของผม วินนี่กังวลเกี่ยวกับเรื่องนี้และในไม่ช้าผมก็ได้ข่าวว่ามีรายงานในสื่อมวลชนว่าผมถูกตัดนิ้วเท้าหนึ่งนิ้ว เนื่องจากความยากลำบากในการสื่อสาร ดังนั้น จึงมีบ่อยครั้งที่ข้อมูลจากคุกถูกพูดเกินความจริงในโลกภายนอก ถ้าผมเพียงแต่สามารถโทรศัพท์บอกภรรยาของผมได้ว่าเท้าของผมไม่เป็นอะไร ความสับสนเช่นนั้นก็จะไม่เกิดขึ้น หลังจากนั้นไม่นาน เฮเลน ซุสแมนก็ได้รับอนุญาตให้เข้าเยี่ยมและเธอถามเกี่ยวกับนิ้วเท้าของผม ผมคิดว่าคำตอบที่ดีที่สุดก็คือการเปิดใจให้ดู ผมจึงถอดถุงเท้าออกและยกเท้าเปล่าขึ้นมาที่กระจกและกระดิกนิ้วเท้าของผม

เราบ่นเกี่ยวกับความอับชื้นในห้องขังของเราซึ่งทำให้เราเป็นหวัด ต่อมา ผมก็ได้ข่าวหลายกระแสว่า หนังสือพิมพ์แอฟริกาได้กำลังเขียนว่าห้องขังของเราถูกน้ำท่วม เราขอที่จะติดต่อกับนักโทษคนอื่นๆ และก็ร้องเรียนข้อร้องเรียนพื้นฐานเหมือนเช่นเคยคือ ขอให้ได้รับการปฏิบัติเยี่ยงนักโทษการเมือง

ในเดือนพฤษภาคม ปีค.ศ. 1984 ผมได้พบสิ่งปลอบใจที่ดูเหมือนจะชัดเจนความไม่สะดวกสบายทั้งหมดได้ ในการเยี่ยมที่มีการกำหนดไว้ล่วงหน้าจากวินนี่และซินดี้กับลูกสาวคนเล็ก ผมถูกพาตัวไปโดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายหมายเรียก เกรกอรี ซึ่งแทนที่จะพาผมไปที่พื้นที่เยี่ยมตามปกติ กลับพาผมไปยังห้องที่เป็นสัดส่วนห้องหนึ่งซึ่งที่นั่นมีแต่โต๊ะเล็กๆ ตัวหนึ่งเท่านั้น ไม่มีที่กั้นใดๆ เลย เขาพูดกับผมแผ่วเบาว่าทางการได้ทำการเปลี่ยนแปลง ในวันนั้นเป็นการเริ่มต้นของสิ่งที่เรารู้กันในนามการเยี่ยม “ที่มีการสัมผัส”

จากนั้นเขาก็ออกไปพบกับภรรยาและลูกของผมข้างนอกและขอพูดกับวินนี่เป็นการส่วนตัว ความจริงแล้ววินนี่รู้สึกตกใจเมื่อเกรกอรีพาเธอไปคุยตามลำพัง เธอคิดว่าผมอาจจะป่วย แต่เกรกอรีพาเธอไปที่ประตูแล้วก่อนที่เราทั้งคู่จะทันรู้ตัว เราก็มาอยู่ในห้องเดียวกันและอยู่ในอ้อมแขน

ของกันและกัน ผมจูบและกอดภรรยาของผมเป็นครั้งแรกในรอบหลายปี มันเป็นช่วงเวลาที่ผมฝันถึงมาเป็นพันๆ ครั้งแล้ว มันเหมือนกับว่าเรายังฝันอยู่ ผมดึงเธอมาแนบตัวผมเป็นเวลาราวกับชั่ววินาที เราขึ้นนั่งสงบและเงียบสนิทได้ยินแต่เสียงเต้นของหัวใจ ผมไม่อยากปล่อยตัวเธอเลย แต่ผมก็ปล่อยและสวมกอดลูกสาวแล้วก็รับลูกสาวของเธอมาวางบนตัก มันเป็นเวลาสี่สิบเอ็ดปีแล้วที่ผมไม่ได้แม้แต่จะจับมือภรรยาผม

ที่โพลส์มัวร์นั้น เราได้รู้เหตุการณ์ภายนอกมากขึ้น เราว่าการต่อสู้กำลังเข้มข้นขึ้น และความพยายามของศัตรูก็เพิ่มมากขึ้นเช่นกัน ในปีค.ศ. 1981 กองกำลังป้องกันแอฟริกาใต้ได้บุกสำนักงานของเอเอ็นซีที่มาปูโต, โมซัมบิก, สังหารคนของเราไปสิบสามคนรวมทั้งผู้หญิงและเด็ก ในเดือนธันวาคมปีค.ศ. 1982 เอ็มเคได้วางระเบิดที่โรงไฟฟ้านิวเคลียร์โคเบอร์กที่ยังสร้างไม่เสร็จซึ่งอยู่นอกเคปทาวน์ และวางระเบิดเป้าหมายทางทหารและเป้าหมายที่มีการเหยียดผิวอีกหลายแห่งทั่วประเทศ ในเดือนเดียวกันนั้น ทหารแอฟริกันใต้ได้โจมตีฐานนอกประเทศของเอเอ็นซีที่มาเซรู, เลโซโท สังหารประชาชนไปสี่สิบสองคน รวมทั้งผู้หญิงนับสิบและเด็กๆ

ในเดือนสิงหาคมปีค.ศ. 1982 รุธ เฟิร์สท์ นักเคลื่อนไหวทางการเมืองกำลังเปิดตู้จดหมายของเธอในมาปูโต ที่ซึ่งเธออาศัยอยู่ และถูกสังหารโดยจดหมายระเบิด รุธ ซึ่งเป็นภรรยาของโจ สโตโว เป็นนักเคลื่อนไหวต่อต้านการเหยียดผิวที่กล้าหาญ เธอเคยติดคุกอยู่หลายเดือน เธอเป็นผู้หญิงที่มีเสน่ห์และมีอำนาจ ผมพบเธอครั้งแรกตอนที่ผมเรียนอยู่ที่วิทส์ การตายของเธอแสดงให้เห็นถึงความโหดเหี้ยมของรัฐในการตอบโต้การต่อสู้ของเรา

การสังหารพลเรือนเป็นอุบัติเหตุที่น่าเศร้าสลด และผมรู้สึกสยดสยองอย่างยิ่งกับตัวเลขผู้เสียชีวิต แต่แม้จะไม่สบายใจกับการสูญเสียเหล่านี้ ผมก็รู้ว่าอุบัติเหตุดังกล่าวเป็นผลที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เมื่อเราตัดสินใจที่จะใช้การต่อสู้ทางทหาร ความสามารถที่จะทำผิดพลาดได้ของมนุษย์นั้นเป็นส่วนหนึ่งของสงครามเสมอ และความสูญเสียนั้นก็สูงเสมอ เป็นเพราะเรารู้ว่าเหตุการณ์เช่นนั้นจะต้องเกิดขึ้นนั่นเอง ที่ทำให้การตัดสินใจใช้อาวุธของเราก่อให้เกิดความตื่นตระหนกและลังเล แต่อย่างที่โอลิเวอร์พูดในเวลาที่เกิดระเบิดว่า การต่อสู้ด้วยอาวุธนั้นถูกยัดเยียดให้เราด้วยความรุนแรงของระบบที่มีการเหยียดผิว

ทั้งรัฐบาลและเอเอ็นซีต่างกำลังทำงานบนเส้นทางสองเส้น คือทางทหารและการเมือง ทางด้านการเมืองนั้นรัฐบาลยังคงเดินตามยุทธศาสตร์แบ่งแยกแล้วปกครอง โดยพยายามที่จะแยกชาวแอฟริกันออกจากพวกลูกผสมและชาวอินเดีย ในการทำประชามติเมื่อเดือนพฤศจิกายนปีค.ศ. 1983 นั้น คณะผู้เลือกตั้งผิวขาวได้อนุมัติแผนการ ของพี.ดับเบิลยู. โบธา ที่จะจัดตั้งสิ่งที่เรียกว่ารัฐสภาสามเชื้อชาติขึ้น โดยรวมเอาสภาชาวอินเดียและลูกผสมเข้าไปในรัฐสภาของคนผิวขาวด้วย นี่เป็นความพยายามที่จะล่อชาวอินเดียและพวกลูกผสมให้เข้าไปอยู่ในระบบ และแยกพวกเขาออกจากชาวแอฟริกัน แต่ข้อเสนอดังกล่าวนี้เป็นเพียง “โทรศัพท์เด็กเล่น” เท่านั้น เนื่องจากการกระทำในรัฐสภาทุกอย่างของชาวอินเดียและลูกผสมถูกคัดค้านโดยคนผิวขาว มันยังเป็นวิธีหนึ่งที่จะหลอกโลกภายนอกให้คิดว่ารัฐบาลกำลังปฏิรูปการเหยียดผิว กลดลงของโบธาไม่สามารถหลอกประชาชนได้ เนื่องจากกว่าร้อยละแปดสิบของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งชาวอินเดียและลูกผสมประท้วงไม่ไปเลือกตั้งสมาชิกรัฐสภาชุดใหม่ในปีค.ศ. 1984

มีการจัดตั้งขบวนการทางการเมืองระดับรากหญ้าที่ทรงอิทธิพลขึ้นในประเทศ โดยมีความเชื่อมโยงอย่างเหนียวแน่นกับเอเอ็นซี ขบวนการที่สำคัญได้แก่ แนวร่วมประชาธิปไตย หรือยูดีเอฟ (United Democratic Front, UDF) ซึ่งผมได้รับการเสนอชื่อให้เป็นผู้อุปถัมภ์ ยูดีเอฟ ถูกตั้งขึ้นมาเพื่อประสานงานการประท้วงรัฐธรรมนูญที่มีการเหยียดผิวฉบับใหม่ในปีค.ศ. 1983 และการเลือกตั้งครั้งแรกเพื่อแบ่งแยกรัฐสภาสามเชื้อชาติในปีค.ศ. 1984 ในไม่ช้ายูดีเอฟก็เติบโตขึ้นเป็นองค์กรที่ทรงอิทธิพลซึ่งรวมเอาองค์กรที่ต่อต้านการเหยียดผิวกว่า 600 องค์กรเข้าด้วยกัน ได้แก่ กลุ่มสหภาพแรงงาน, กลุ่มชุมชน, กลุ่มศาสนา และ สมาคมนักศึกษาต่างๆ

เอเอ็นซีได้รับความนิยมขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่ง จากการสำรวจความเห็นของประชาชนแสดงให้เห็นว่าเอเอ็นซีเป็นองค์กรทางการเมืองที่ประชาชนแอฟริกันนิยมมากที่สุด ทั้งคู่แข่งหลัคลွ่ยแม้ว่าเอเอ็นซีจะถูกห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองมาเป็นเวลาสี่สัปดาห์แล้วก็ตาม การต่อสู้เพื่อต่อต้านการแบ่งแยกเชื้อชาติโดยส่วนรวมนั้นได้ดึงดูดความสนใจของโลก ในปีค.ศ. 1984 บิชอป เดสมอนด์ ตูตู ได้รับรางวัลโนเบล สาขาสันติภาพ (เจ้าหน้าที่ปฏิเสธที่จะส่งจดหมายแสดงความยินดีของผมต่อบิชอป ตูตู) รัฐบาลแอฟริกาใต้ตกอยู่ภายใต้การกดดันของนานาชาติมากขึ้น ขณะที่ประเทศทั่วโลกเริ่มที่จะคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจต่อพริทอเรีย

รัฐบาลได้ส่ง “ผู้ทาบทาม” มาหาผมเป็นเวลาหลายปีมาแล้ว เริ่มต้นจากความพยายามของรัฐมนตรีครุเกอร์ที่จะชักชวนให้ผมย้ายไปอยู่ทรานสเคี รัฐบาลไม่พยายามที่จะเจรจา แต่พยายามที่จะแยกผมออกจากองค์กรของผม ในโอกาสอื่นๆ อีกหลายโอกาส ครุเกอร์พูดกับผมว่า “แมนเดลา เราทำงานกับคุณได้ แต่ทำงานกับเพื่อนร่วมงานของคุณไม่ได้ มีเหตุผลน้อยสิ” แม้ว่าผมจะไม่ได้ตอบสนองต่อการชักชวนเหล่านี้ แต่ความจริงที่ว่าพวกเขาพูดคุยแทนที่จะโจมตีอาจมองได้ว่าเป็นการปูทางไปสู่การเจรจาอย่างแท้จริง

รัฐบาลกำลังหยั่งเชิงอยู่ ในปลายปีค.ศ. 1984 และต้นปีค.ศ. 1985 ผมได้รับการเยี่ยมจากรัฐบุรุษของประเทศตะวันตกที่สำคัญสองคนนั่นคือ ลอร์ด นิโคลัส เบธแล ซึ่งเป็นสมาชิกสภาขุนนางของอังกฤษ และรัฐสภายุโรป กับ ซามูเอล แดช ศาสตราจารย์ทางด้านกฎหมายแห่งมหาวิทยาลัยจอร์จทาวน์ และเป็นอดีตที่ปรึกษาของคณะกรรมการคดีอเตอรเกท ของวุฒิสภาสหรัฐ การเยี่ยมของทั้งสองได้รับอนุญาตจากโคบี โคอ็ทซ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมคนใหม่ ซึ่งคาดว่าจะเป็นผู้นำผิวขาวชาวแอฟริกันแบบใหม่

ผมพบกับลอร์ด เบธแล ในห้องทำงานของผู้บัญชาการเรือนจำ ซึ่งเต็มไปด้วยรูปขนาดใหญ่ของประธานาธิบดีโบธา ที่มีใบหน้ามึนทึบ เบธแลเป็นคนสนุกสนาน ร่าเริง และเมื่อผมพบเขาครั้งแรก ผมก็ล้อเขาเกี่ยวกับความบึกของเขา “คุณดูเหมือนจะเป็นญาติกับวินสตัน เชอร์ชิลล์” ผมพูดขณะที่เราสัมผัสมือกัน และเขาก็หัวเราะ

ลอร์ด เบเนดต์ต้องการรู้เกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของเราที่โพลส์มัวร์ และผมก็บอกเขา เราพูดคุยกันเรื่องการต่อสู้โดยใช้อาวุธ และผมได้อธิบายให้เขาฟังว่ามันไม่ได้ขึ้นอยู่กับเราที่จะประกาศยุติความรุนแรง แต่ขึ้นอยู่กับรัฐบาล ผมย้ำอีกครั้งว่าเรามุ่งเป้าไปที่เป้าหมายทางทหาร ไม่ใช่ประชาชน “ผมไม่ต้องการให้คนของเราถูกสังหาร อย่างเช่น นายพันที่นี่” ผมพูดพร้อมกับชี้ไปที่พันเอก ฟริทซ์ ฟาน ชิตเทิร์ท ซึ่งคอยสังเกตการพูดคุยของเราอยู่ ฟาน ชิตเทิร์ท เป็นคนนิสัยดี เขาไม่พูดมากแต่ก็เริ่มพูดเมื่อผมพาดพิงถึงเขา

เมื่อศาสตราจารย์ แดช มาเยี่ยมพวกเราหลังจากการเยี่ยมของ ลอร์ด เบเนดต์ไม่นาน ผมได้สาธยายความคิดของผมเกี่ยวกับแอฟริกาใต้ที่ปราศจากเชื้อชาติซึ่งจะเกิดขึ้นในอนาคตว่า อย่างน้อยแอฟริกาใต้จะต้องเป็นรัฐเดี่ยวที่ไม่มีการแบ่งแยกตามบ้านเกิด มีการเลือกตั้งรัฐสภากลางที่ปราศจากเชื้อชาติ และเป็นการเลือกตั้งแบบหนึ่งคนหนึ่งเสียง ศาสตราจารย์แดชถามผมว่าผมมีกำลังใจขึ้นไหมจากการที่รัฐบาลประกาศความตั้งใจที่จะยกเลิกกฎหมายห้ามแต่งงานข้ามสีผิวและสิ่งที่เป็นการเหยียดผิวอื่นๆ “นี่เป็นเรื่องน่ารำคาญ” ผมพูด “มันไม่ใช่ความไฝฝืนของผมที่จะแต่งงานกับผู้หญิงผิวขาว หรือว่าน้ำในสระว่ายน้ำของคนขาว แต่ความเท่าเทียมกันทางการเมืองต่างหากที่ผมต้องการ” ผมบอกกับแดชอย่างตรงไปตรงมาว่าในเวลานั้นเราไม่สามารถจะเอาชนะรัฐบาลในสนามรบได้ แต่เราก็สามารถทำให้การปกครองของพวกเขาเยือกเย็น

ผมยังได้รับการเยี่ยมที่ไม่ค่อยจะดีนักจากชาวอเมริกันสองคน เป็นบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์แนวอนุรักษนิยม วอชิงตัน ไทมส์ พวกเขาดูเหมือนจะสนใจทัศนะของผมน้อยกว่าการพิสูจน์ว่าผมเป็นคอมมิวนิสต์และเป็นผู้ก่อการร้าย คำถามทั้งหมดของพวกเขามุ่งไปในทิศทางนั้น และเมื่อผมย้ำว่าผมไม่ใช่ทั้งคอมมิวนิสต์และผู้ก่อการร้าย พวกเขาก็พยายามที่จะแสดงว่าผมไม่ใช่คริสเตียนเช่นกัน ด้วยการอ้างว่าสาธุคุณ มาร์ติน ลูเธอร์ คิง ไม่เคยใช้ความรุนแรง ผมบอกกับเขาว่าสภาพการณ์ที่มาร์ติน ลูเธอร์ คิง ต่อสู้นั้นแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับสภาพการณ์ของผม สหรัฐฯเป็นประชาธิปไตยและมีการประกันโดยรัฐธรรมนูญถึงสิทธิที่เท่าเทียมกัน ซึ่งคุ้มครองการประท้วงที่ไม่ใช้ความรุนแรง (แม้ว่าจะยังมีอคติต่อคนผิวดำอยู่) แต่แอฟริกาใต้เป็นรัฐตำรวจซึ่งมีรัฐธรรมนูญที่ส่งเสริมความไม่เท่าเทียมกัน และมีกองทัพที่ตอบโต้ต่อการไม่ใช้ความรุนแรงด้วยกำลัง ผมบอกกับพวกเขาว่าผมเป็นคริสเตียนและเป็นคริสเตียนเสมอ ผมบอกว่า แม้แต่พระเยซู ตอนที่พระองค์ไม่มีทางเลือก ยังต้องใช้กำลังในการขับไล่คนขายเงินกุ้ไปจากโบสถ์ พระองค์ไม่ใช่ผู้ที่นิยมความรุนแรง แต่ไม่มีทางเลือกนอกจากจะใช้กำลังต่อสู้กับปีศาจ ผมไม่คิดว่าผมสามารถทำให้พวกเขาเชื่อได้

เนื่องจากประสบปัญหาทั้งภายในประเทศและได้รับแรงกดดันจากต่างประเทศ ทำให้พี.ดับเบิลยู. โบชอยมเสนอมาตรการที่พบกันครึ่งทางอย่างไม่ค่อยกระตือรือร้นนัก ในวันที่ 31 มกราคม ปีค.ศ. 1985 ในการโต้เถียงในรัฐสภา ประธานาธิบดีได้เสนอต่อสาธารณชนที่จะให้เสรีภาพแก่ผมถ้า

หากว่าผม “ปฏิเสธการใช้ความรุนแรง เป็นเครื่องมือทางการเมือง โดยไม่มีเงื่อนไข” แล้วราวกับว่าเขากำลังใช้ผมเข้าล่อการท้าทายของสาธารณชน เขาก็พูดเสริมว่า “ดังนั้น จึงไม่ใช่รัฐบาลแอฟริกาใต้แล้วที่ขัดขวางเสรีภาพของมร. แมนเดลา แต่เป็นตัวเขาเอง”

ผมได้รับการเตือนจากพวกเจ้าหน้าที่ว่ารัฐบาลกำลังจะยื่นข้อเสนอเกี่ยวกับเสรีภาพของผม แต่ผมไม่ได้เตรียมตัวสำหรับความจริงที่ว่าข้อเสนอดังกล่าวจะประกาศในรัฐสภาโดยประธานาธิบดีของรัฐ ผมคิดว่ามันเป็นข้อเสนออย่างมีเงื่อนไขครั้งที่หกที่รัฐบาลเสนอในการปล่อยตัวผมในรอบสิบปีที่ผ่านมา หลังจากที่ผมฟังสุนทรพจน์ดังกล่าวจากวิทยุแล้ว ผมก็ร้องขอต่อผู้บัญชาการเรือนจำให้ภรรยาและทนายความของผมคืออิสมาอิล อาซ็อปมาเยี่ยมผมโดยด่วน เพื่อที่ผมจะได้แจ้งคำตอบของผมต่อข้อเสนอของประธานาธิบดีแห่งรัฐ

วินนี่และอิสมาอิลไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าเยี่ยมเป็นเวลาหนึ่งสัปดาห์ ในช่วงนั้นเอง ผมก็เขียนจดหมายถึงฟิค โบธา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ปฏิเสธเงื่อนไขในการปล่อยตัวผม ขณะเดียวกันก็เตรียมการตอบโต้ที่จะประกาศต่อสาธารณชน ผมสนใจที่จะทำอะไรหลายอย่างเพื่อตอบโต้สิ่งนี้ เนื่องจากข้อเสนอของโบธาเป็นความพยายามที่จะสร้างกำแพงระหว่างผมกับเพื่อนร่วมงานของผม ด้วยการล่อให้ผมยอมรับนโยบายที่เอื้อเอ็นซีพีปฏิเสธ ผมต้องการสร้างความมั่นใจให้กับเอ็นซีโดยทั่วไปและโอลิเวอร์ ทัมโบ โดยเฉพาะ ว่าความจงรักภักดีของผมต่อองค์กรนั้นมั่นคง ผมยังหวังว่าจะส่งสารไปยังรัฐบาลว่า ขณะที่ผมปฏิเสธข้อเสนอของรัฐบาลเพราะเงื่อนไขที่พ่วงมากับข้อเสนอ นั้น ผมก็คิดถึงทางเลือกที่เป็นแนวทางแก้ไขปัญหา ไม่ใช่สงคราม

โบธาต้องการที่จะวางภาระในการใช้ความรุนแรงไว้บนบ่าผม และผมต้องการที่จะยืนยันกับโลกว่าเราเพียงแต่ตอบโต้ต่อความรุนแรงที่กระทำต่อเราเท่านั้น ผมต้องการที่จะสร้างความชัดเจนว่าถ้าหากผมออกจากคุกไปสู่สถานการณ์เดียวกับที่ผมถูกจับกุม ผมก็จะต้องถูกบังคับให้กลับไปทำกิจกรรมเช่นเดียวกับที่ผมถูกจับมานั่นเอง

ผมพบกับวินนี่และอิสมาอิลในวันศุกร์ ในวันอาทิตย์จะมีการเดินขบวนของยูดีเอฟในจาบูลานี สเตเดียม ในโซเวโต ซึ่งการตอบโต้ของผมจะถูกแถลงต่อสาธารณชน มีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยบางคนที่ผมไม่คุ้นหน้าเข้ามาดูและการเยี่ยมครั้งนั้น และขณะที่เรากำลังหารื้อกันถึงเรื่องการตอบโต้ของผมต่อประธานาธิบดีของรัฐ หนึ่งในบรรดาผู้คุมเหล่านั้นซึ่งค่อนข้างอายุน้อยก็ขัดจังหวะขึ้นโดยพูดว่าอนุญาตให้หารื้อกันเรื่องครอบครัวเท่านั้น เมื่อผมไม่สนใจเขา เขาก็กลับมาอีกในไม่กี่นาทีต่อมาพร้อมกับผู้คุมอาวุโสคนหนึ่งซึ่งผมแทบไม่รู้จัก ผู้คุมคนนั้นบอกว่าผมต้องหยุดพูดเรื่องการเมือง ผมบอกกับเขาว่าผมกำลังพูดถึงเรื่องสำคัญระดับชาติเกี่ยวกับข้อเสนอจากประธานาธิบดีของรัฐ ผมเตือนเขาว่าถ้าหากเขาต้องการจะหยุดการหารื้อของผม เขาจะต้องได้รับคำสั่งโดยตรงจากประธานาธิบดีของรัฐเอง “ถ้าคุณไม่อยากจะโทรศัพท์ไปหาประธานาธิบดีเพื่อขอคำสั่งเหล่านั้นล่ะก็” ผมพูดอย่างเยือกเย็น “กรุณาอย่าขัดจังหวะเราอีก” เขาก็ไม่ขัดจังหวะเราอีกเลย

ผมให้สุนทรพจน์ที่เตรียมไว้กับอิสมาอิล และวินนี่ นอกเหนือจากการตอบโต้ต่อรัฐบาลแล้ว ผมยังต้องการจะขอบคุณยูดีเอฟต่อสาธารณชนสำหรับผลงานขององค์กรนี้ และแสดงความยินดีต่ออาร์คบิชอป ตูตู ที่ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ พร้อมทั้งเสริมว่ารางวัลที่ท่านได้นั้นเป็นของประชาชนทุกคน ในวันอาทิตย์ที่ 10 กุมภาพันธ์ ปีค.ศ. 1985 ชินด์ซี ลูกสาวของผมได้อ่านคำตอบโต้ของผมให้ฝูงชนที่ส่งเสียงสนับสนุนฟัง ฝูงชนเหล่านี้ไม่สามารถจะฟังถ้อยคำของผมอย่างถูกต้องตามกฎหมายจากที่ใดๆ ในแอฟริกาได้มากกว่ายี่สิบปีแล้ว

ชินด์ซีเป็นนักพูดที่คล่องแคล่วเหมือนแม่ เธอบอกว่าพ่อของเธอควรจะมาอยู่ที่สเตเดียม และพูดถ้อยคำเหล่านี้ด้วยตนเอง ผมภูมิใจที่รู้ว่าชินด์ซีเป็นคนพูดถ้อยคำของผม

ผมเป็นสมาชิกของสภาแห่งชาติแอฟริกา ผมเป็นสมาชิกของสภาแห่งชาติแอฟริกาเสมอมา และจะเป็นสมาชิกของสภาแห่งชาติแอฟริกาตลอดไปจนกระทั่งถึงวันตาย โอลิเวอร์ ทัมโบ เป็นมากกว่าพี่ชายของผม เขาเป็นเพื่อนและสหายที่ดีที่สุดของผม มาเกือบห้าสิบปี ถ้าหากจะมีใครคนใดคนหนึ่งในบรรดาพวกท่านทั้งหลายที่ปรารถนาที่จะให้ผมมีเสรีภาพแล้ว โอลิเวอร์ ทัมโบ ปรารถนายิ่งกว่า และผมรู้ว่าเขาจะยอมแลกชีวิตของเขาเพื่อที่จะเห็นผมเป็นอิสระ...

ผมประหลาดใจในเงื่อนไขที่รัฐบาลตั้งให้กับผม ผมไม่ใช่คนรุนแรง...เพียงแต่ว่า เมื่อรูปแบบของการต่อต้านอื่นๆ ทุกรูปแบบไม่เปิดให้กับเราอีกต่อไปแล้ว นั่นแหละที่เราหันมาหาการต่อสู้โดยใช้อาวุธ ขอให้โบธาแสดงให้เห็นว่าเขาต่างไปจากมาลัน, สตรีจคอม และเวอร์เวิร์ด ขอให้เขาประกาศยกเลิกการใช้ความรุนแรง ขอให้เขาพูดว่าเขาจะเลิกสั่งการเหยียดผิว ขอให้เขายกเลิกคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวขององค์กรของประชาชนซึ่งได้แก่เอเอ็นซี ขอให้เขาปล่อยตัวทุกคนที่ถูกจำคุก ขับไล่ หรือนรเทศ อันเนื่องมาจากการต่อต้านการเหยียดผิว ขอให้เขาประกันการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองอย่างเสรี เพื่อที่ประชาชนจะได้ตัดสินใจว่าใครจะเป็นผู้ปกครองพวกเขา

ผมอยากได้เสรีภาพมาก แต่ผมใส่ใจในเสรีภาพของท่านทั้งหลายยิ่งกว่า คนจำนวนมากเหลือเกินได้ล้มตายไปนับตั้งแต่ผมติดคุก คนจำนวนมากเหลือเกินต้องทุกข์ยากด้วยความรักต่อเสรีภาพ ผมเป็นหนี้ภรรยาหม้ายของพวกเขา ลูกกำพร้าของพวกเขา แม่ของพวกเขา และพ่อของพวกเขา ผู้ซึ่งมีความทุกข์และร่ำไห้ให้กับพวกเขา ผมไม่เพียงแต่ทุกข์ทนในช่วงหลายปีอันยาวนาน ว้าเหว่ และเปล่าประโยชน์นี้ ผมยังรักชีวิตของตัวเองไม่น้อยไปกว่าท่านทั้งหลาย แต่ผมไม่อาจจะขายสิทธิที่มีมาแต่กำเนิดของตัวเองได้ และก็ไม่พร้อมที่จะขายสิทธิที่จะเป็นอิสระที่มีมาแต่กำเนิดของประชาชนได้...

เสรีภาพชนิดไหนกันที่เสนอให้ผม ในเมื่อองค์กรของประชาชนยังคง

ถูกห้ามเคลื่อนไหว? เสรีภาพชนิดไหนกันที่เสนอให้ผม ในเมื่อผมอาจจะถูก
จับกุมอีกในข้อหาเดียวกับในอดีต? เสรีภาพชนิดไหนกันที่เสนอให้ผม ในเมื่อ
ผมต้องใช้ชีวิตกับครอบครัวโดยที่ภรรยาสุดที่รักยังคงถูกจับไปอยู่ที่เบอร์นด์ฟอร์ท? เสรี
ภาพชนิดไหนกันที่เสนอให้ผม ในเมื่อผมจะต้องขออนุญาตที่จะอาศัยอยู่ใน
เขตเมือง?... เสรีภาพชนิดไหนกันที่เสนอให้ผม เมื่อการเป็นพลเมืองชาวแอฟริกันใต้
ของผมไม่ได้รับการเคารพ?

มีแต่เสรีชนเท่านั้นที่สามารถเจรจาได้ นักโทษไม่สามารถทำสัญญาใดๆได้...
ผมไม่สามารถและไม่อยากจะทำให้สัญญาใดๆในเวลาที่ผม และ ท่านทั้งหลาย ประชาชน
ของเรา ไม่มีอิสระ เสรีภาพของท่านทั้งหลายและของผมไม่อาจแยกจากกันได้ ผมจะกลับ
มา

ในปีค.ศ. 1985 หลังจากการตรวจร่างกายตามปกติจากแพทย์ของเรือนจำ ผมก็ถูกส่งตัวไปยังผู้เชี่ยวชาญทางเดินปัสสาวะซึ่งบอกว่าผมมีอาการของโรคต่อมลูกหมากโตและแนะนำว่าผมควรจะได้รับ การผ่าตัด เขาบอกว่ากระบวนการนั้นเป็นกระบวนการปกติ ผมปรึกษากับครอบครัวและตัดสินใจที่จะรับการผ่าตัด

ผมถูกนำตัวไปที่โรงพยาบาล วัคส์ ในเคปทาวน์ ภายใต้การควบคุมอย่างเข้มแข็ง วินนี่บินลงมาจากที่นั่นและทันเห็นผมก่อนเข้าห้องผ่าตัด แต่ผมมีแขกอีกคนหนึ่ง ซึ่งมาโดยไม่ได้อาณัติ นั่นคือ โคบี โคเอท์ซี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เมื่อไม่นานมานี้ ผมได้เขียนจดหมายถึงเขาชมเชยที่เขาได้ประชุมเพื่อหารือเกี่ยวกับการเจรจาระหว่างเอเอ็นซีกับรัฐบาล เขาไม่ได้ตอบจดหมายผม แต่ในเช้าวันนั้น เขาแะมาที่โรงพยาบาลโดยไม่ได้อาณัติแล้วล่วงหน้ากับว่ามาเยี่ยมเพื่อนเก่าซึ่งจะลูกไม่ขึ้นเป็นเวลาสองสามวัน เขาอรรถาธิบายและเป็นมิตร และส่วนใหญ่แล้วเรานิดที่ได้พบกัน แม้ว่าผมจะแสดงออกว่ากับว่านี่เป็นสิ่งที่ธรรมดาที่สุดในโลก แต่ความจริงแล้วผมประหลาดใจมาก รัฐบาลกำลังคิดว่าจะต้องมาทำความคุ้นเคยกับ

เอเอ็นซี ด้วยวิธีการซ้ำๆ และลึกลับ การมาเยือนของโคเอท์ซี เป็นการหยิบบิ้นไมตรี

แม้ว่าเราจะไม่ได้ออกคุยกันเรื่องการเมืองก็ตาม แต่ผมก็หยิบบิ้นประเด็นที่ละเอียดอ่อน ประเด็นหนึ่งขึ้นมาพูด นั่นคือสถานภาพของภรรยาผม ในเดือนสิงหาคม ก่อนที่ผมจะเข้าโรงพยาบาลไม่นานนั้น วินนี่ได้เดินทางไปโจฮันเนสเบิร์กเพื่อรับการรักษา เธอได้รับอนุญาตให้เดินทางออกจากแบรินด์ฟอร์ทได้แค่มาเยี่ยมผมกับไปหาหมอเท่านั้น ขณะที่เธออยู่ในโจฮันเนสเบิร์กนั้น บ้านของเธอที่แบรินด์ฟอร์ทและคลินิกด้านหลังก็ถูกระเบิดเพลิงพังไป วินนี่ไม่มีที่ที่จะอยู่ เธอจึงตัดสินใจอยู่ในโจฮันเนสเบิร์กต่อไป แม้ว่าความจริงแล้วเธอไม่มีสิทธิจะอยู่ที่นั่น ไม่มีอะไรเกิดขึ้นเป็นเวลาสองสามสัปดาห์ แต่แล้วตำรวจรักษาความปลอดภัยก็เขียนจดหมายมาบอกกับเธอว่าบ้านของเธอที่แบรินด์ฟอร์ทได้รับการซ่อมแซมแล้วและเธอต้องกลับไป แต่เธอปฏิเสธ ผมขอโคเอท์ซีให้อนุญาตให้วินนี่อยู่ในโจฮันเนสเบิร์กต่อไป อย่างบังคับให้เธอกลับไปแบรินด์ฟอร์ท เขาบอกว่าเขาให้สัญญาอะไรไม่ได้ แต่จะดูเรื่องนี้ให้ ผมขอบคุณเขา

ผมอยู่ในโรงพยาบาลเป็นเวลาหลายวันเพื่อพักฟื้นจากการผ่าตัด เมื่อผมได้รับอนุญาตให้ออกจากโรงพยาบาล พลจัตวา มุนโร ก็มารับผมจากโรงพยาบาล ปกติแล้ว ผู้บัญชาการจะไม่มารับนักโทษจากโรงพยาบาล ดังนั้น ผมจึงสงสัยอย่างยิ่ง

ในระหว่างที่นั่งรถกลับ พลจัตวา มุนโร ก็พูดกับผมเรียบๆ ราวกับพูดคุยธรรมดาว่า “แมนเดลา เราจะไม่พาคุณกลับไปหาเพื่อนของคุณในตอนนี้หรอก” ผมถามว่าเขาหมายความว่าอย่างไร “นับตั้งแต่นี้ไป คุณจะต้องอยู่ตามลำพัง” ผมถามเขาว่าทำไม เขาสั้นกระชับบอกว่า “ผมก็

“ไม่รู้ ผมเพียงแค่ได้รับคำสั่งเหล่านี้มาจากสำนักงานใหญ่” อีกครั้งหนึ่งที่ไม่มีการแจ้งล่วงหน้า และไม่มีคำอธิบายใดๆ

ในระหว่างทางกลับไปทีโพลส์มัวร์ ผมก็ถูกพาตัวไปที่ห้องขังใหม่ที่ชั้นล่างของเรือนจำ ซึ่งอยู่ต่ำลงมาสามชั้นและอยู่คนละปีกกับห้องขังเดิม ผมมีห้องสามห้อง ห้องหนึ่งใช้สำหรับนอน อีกห้องที่อยู่อีกด้านของห้องโถงใช้อ่านหนังสือ และอีกห้องสำหรับออกกำลังกาย และมีห้องส้วมต่างหากอีกห้องหนึ่ง ตามมาตรฐานของเรือนจำแล้ว นี่เหมือนกับวังเลขที่เดียว แต่ห้องเหล่านั้นทึบๆ และมีกลิ่นอับ รวมทั้งได้รับแสงตามธรรมชาติน้อยมาก ผมไม่พูดอะไรกับนายพลจัตวา เนื่องจากผมรู้ว่าเขาไม่ได้เป็นผู้ตัดสินใจ ผมต้องการเวลาที่จะคิดว่าการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้เนื่องมาจากอะไร รัฐเดินก้าวนี้ทำไม?

มันดูจะเกินจริงไปที่จะเรียกว่าเป็นการเห็นทางสว่าง แต่ในช่วงสองสามวันและสองสามสัปดาห์ต่อมาผมก็ตระหนักถึงสถานการณ์ใหม่ของผม ผมคิดว่า การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ไม่ใช่เป็นเรื่องเสียเปรียบแต่เป็นโอกาส ผมไม่ชอบที่จะแยกกับเพื่อนร่วมงานของผม และผมคิดถึงสวนรวมทั้งระเบียงที่มีแสงแดดส่องที่ชั้นสาม แต่การอยู่โดดเดี่ยวให้เสรีภาพแก่ผมและผมตัดสินใจที่จะใช้มันเพื่อทำสิ่งที่ผมคิดมานานระยะหนึ่งแล้ว นั่นคือการเริ่มหารือกับรัฐบาล ผมสรุปเอาไว้ถึงเวลาแล้วที่จะผลักดันการต่อสู้ไปข้างหน้าผ่านการเจรจา ถ้าหากว่าเราไม่เริ่มการเจรจาโดยเร็วแล้ว ในไม่ช้าทั้งสองฝ่ายก็จะถูกฝังลงไปในการคำนึงอันมืดมิดของการกดขี่ ความรุนแรง และสงคราม การอยู่โดดเดี่ยวของผมให้โอกาสผมที่จะเริ่มต้นในทิศทางนั้น โดยปราศจากการสังเกตการณ์ที่อาจจะทำให้ความพยายามดังกล่าวพังทลายลง

เราได้ต่อสู้กับการปกครองของชนกลุ่มน้อยผิวขาวมาเป็นเวลาเจ็ดสิบห้าปีแล้ว เราได้ใช้การต่อสู้ด้วยอาวุธมากกว่ายี่สิบปีแล้ว ผู้คนมากมายทั้งสองฝ่ายต่างล้มตายไป ข้าศึกมีความเข้มแข็งและมุ่งมั่น แม้ว่าพวกเขาจะใช้ระเบิดและรถถังก็ตาม แต่พวกเขาจะต้องมีสามัญสำนึกว่าพวกเขายู่ฝ่ายผิดในประวัติศาสตร์ ฝ่ายเรามีสิทธิ แต่ยังไม่มีความจริง สำหรับผมแล้ว มันชัดเจนว่าชัยชนะทางทหารนั้นยังอยู่อีกห่างไกล ถ้าหากว่ามันจะเป็นฝันที่เป็นไปได้อยู่บ้าง มันไม่มีเหตุผลเอาเลยที่ทั้งสองฝ่ายจะสูญเสียคนไปหลายพันหรือหลายล้านคนในความขัดแย้งที่ไม่จำเป็น พวกเขาก็ควรจะรู้เช่นกัน มันถึงเวลาแล้วที่จะเจรจากัน

นี่เป็นเรื่องละเอียดอ่อนอย่างที่สุด ทั้งสองฝ่ายมองว่าการเจรจาเป็นสัญญาณของความอ่อนแอและการทรมาน ไม่มีฝ่ายใดเจรจากันว่าอีกฝ่ายหนึ่งจะแสดงการยอมจำนน รัฐบาลประกาศช้าแล้วช้าอีกว่าเราเป็นองค์กรก่อการร้ายของฝ่ายคอมมิวนิสต์ นี่เป็นความเชื่อผิดๆ ของพรรคชาตินิยมเอเอ็นซีที่ประกาศช้าแล้วช้าอีกว่ารัฐบาลเป็นพวกฟาสซิสต์และแบ่งแยกเชื้อชาติ และว่าจะไม่เจรจากันว่ารัฐบาลจะประกาศยกเลิกคำสั่งห้ามเอเอ็นซีเคลื่อนไหวทางการเมือง ปล่อยตัวนักโทษการเมืองทั้งหมดโดยไม่มีเงื่อนไข และถอนทหารออกจากชุมชนต่างๆ

การตัดสินใจที่จะเจรจากับรัฐบาลนั้นมีความสำคัญมากขนาดที่มันควรจะมีขึ้นจากลูกชากาเท่านั้น แต่ผมรู้สึกว่ามันน่าจะมีการเริ่มกระบวนการ และผมก็ไม่มีทั้งเวลาและวิถีทางที่จะสื่อสารอย่างเต็มที่กับโอดิเวอร์ ใครบางคนจากฝ่ายเราจำเป็นต้องเริ่มต้นก่อน และการที่ผมอยู่โดดเดี่ยวครั้งใหม่นี้ให้ทั้งเสรีภาพและการประกันความลับในการริเริ่มของผม อย่างน้อยก็ชั่วขณะหนึ่ง

ตอนนี้ผมอยู่โดดเดี่ยวอย่างพิเศษ แม้ว่าเพื่อนร่วมงานของผมจะอยู่ห่างขึ้นไปเพียงสามชั้นเท่านั้น และบางส่วนก็อยู่ในโจฮันเนสเบิร์ก เพื่อที่จะพบพวกเขา นั้นผมจะต้องร้องขออย่างเป็นทางการให้พวกเขามาเยี่ยม ซึ่งจะต้องได้รับอนุญาตจากสำนักงานใหญ่ในพริทอเรีย และมันมักจะใช้เวลาหลายสัปดาห์กว่าจะได้คำตอบ ถ้าหากได้รับการอนุมัติ ผมก็จะได้พบกับพวกเขาในบริเวณที่เยี่ยม นี่เป็นประสบการณ์ใหม่ ตอนนี้สหายและเพื่อนนักโทษของผมกลายมาเป็นแขกอย่างเป็นทางการ เป็นเวลาหลายปีที่เราสามารถจะคุยกันได้วันละหลายๆ ชั่วโมง ตอนนี้เราจะต้องร้องขออย่างเป็นทางการและนัดหมาย และการสนทนาของเราจะถูกสอดส่อง

หลังจากที่ผมได้มาอยู่ในห้องขังใหม่นี้เป็นเวลาสองสามวัน ผมก็ขอให้ผู้บัญชาการจัดการให้ได้พบกับเพื่อนๆ เขาก็ดำเนินการตามนั้น และพวกเราสี่คนก็หารือกันถึงประเด็นที่ผมถูกย้ายมาอยู่อีกที่หนึ่ง วอลเตอร์, แคธ และเรย์ โกรธที่เราต้องแยกจากกัน พวกเขาต้องการที่จะยื่นประท้วงอย่างรุนแรง และเรียกร้องให้เรากลับมาอยู่ร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง แต่ท่าทีของผมไม่เป็นไปอย่างที่พวกเขาคาดคิด “ฟังนะ พวกนาย” ผมพูด “เราไม่คิดว่าพวกเราควรคัดค้านเรื่องนี้” ผมบอกว่าที่อยู่ใหม่ของผมดีกว่าเดิม และบางทีนี่อาจจะเป็นการกำหนดมาตรฐานให้กับนักโทษการเมืองทุกคนต่อไปก็ได้ แล้วผมก็เสริมเป็นนัยๆ ว่า “บางที บางอย่างดีๆ อาจะเกิดขึ้นจากสิ่งนี้ ตอนนี้เราอยู่ในฐานะที่รัฐบาลสามารถจะเข้าหาพวกเราได้แล้ว” พวกเขาไม่ได้สนใจมากนักเกี่ยวกับคำอธิบายส่วนท้ายนี้ อย่างที่ผมรู้อยู่แล้วว่าพวกเขาไม่สนใจ

ผมตัดสินใจที่จะไม่บอกใครว่าผมจะทำอะไร ทั้งเพื่อนร่วมงานของผมที่อยู่ชั้นบนและที่อยู่ในลูกชากา เอเอ็นซีเป็นองค์กรที่ตัดสินใจร่วมกันก็จริงอยู่ แต่รัฐบาลทำให้การตัดสินใจร่วมกันในกรณีนี้เป็นไปไม่ได้ ผมไม่มีความไว้วางใจและไม่มีเวลาที่จะหารือประเด็นเหล่านี้กับองค์กรของผม ผมรู้ว่าเพื่อนที่อยู่ชั้นบนของผมจะประณามข้อเสนอแนะของผม และนั่นจะทำลายความริเริ่มของผมก่อนที่จะเกิดเสียอีก มีบางครั้งที่คุณจะต้องเคลื่อนไหวหน้าผองไปในทิศทางใหม่ๆ มั่นใจว่าเขากำลังนำประชาชนของเขาไปในทางที่ถูกต้อง ในที่สุด การอยู่โดดเดี่ยวของผมก็ทำให้องค์กรของผมมีข้อแก้ตัวถ้าหากเหตุการณ์ดำเนินไปไม่ดี เราอาจจะพูดได้ว่า ชายชราผู้อยู่โดดเดี่ยวและตัดขาดโดยสิ้นเชิงจากคนอื่น ทำการตัดสินใจโดยลำพัง เขาไม่ใช่เป็นตัวแทนของเอเอ็นซี

ภายในสองสามสัปดาห์ที่ผมย้ายไปอยู่ที่ใหม่ ผมก็เขียนจดหมายถึงโคบี โคเอ็ทซี เพื่อเสนอที่จะพูดคุยเกี่ยวกับการเจรจาระหว่างรัฐบาลกับเอเอ็นซี ผมไม่ได้รับคำตอบใดๆ อีกเช่นเคย ผมจึงเขียนจดหมายอีกครั้ง และก็ไม่ได้รับคำตอบใดๆ อีก ผมรู้สึกแปลกและหมดกำลังใจ และตระหนักว่าผมจะต้องหาโอกาสอื่นที่จะให้มีคนรับฟัง และโอกาสนั้นก็มาถึงในต้นปีค.ศ. 1986

ในที่ประชุมประเทศเครือจักรภพอังกฤษในเมืองนัสเซาในเดือนตุลาคมปีค.ศ. 1985 นั้น บรรดาผู้นำต่างๆ ไม่สามารถตกลงกันได้ว่าควรจะเข้าร่วมกับนานาประเทศในการลงโทษทางเศรษฐกิจแอฟริกาใต้หรือไม่ ทั้งนี้เป็นเพราะนายกรัฐมนตรีมากาเร็ต แทตเชอร์ ของอังกฤษคัดค้านการลงโทษแบบนี้อย่างแข็งขัน เพื่อที่จะแก้ปัญหาคความชะงักงันดังกล่าว ประเทศต่างๆ ที่มาชุมนุมกันนั้นก็ตกลงที่จะส่งคณะผู้แทนที่ประกอบไปด้วย “บุคคลอันตรายเกียรติ” ไปเยือนแอฟริกาใต้ และรายงานกลับมาว่าการลงโทษทางเศรษฐกิจจะเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมที่จะช่วยยุติการเหยียดผิวในแอฟริกาใต้หรือไม่ ในต้นปีค.ศ. 1986 กลุ่มของบุคคลอันตรายเกียรติเจ็ดคนซึ่งนำโดยพลเอก โอลูเซกัน โอบาซานโจ อดีตผู้นำทางทหารของไนจีเรีย และนายมัลคอม เฟรเซอร์ อดีตนายกรัฐมนตรีของออสเตรเลีย ได้เดินทางมาถึงแอฟริกาใต้เพื่อหาข้อเท็จจริง

ในเดือนกุมภาพันธ์ พลเอก โอบาซานโจ ก็มาเยี่ยมผมเพื่อหารือเกี่ยวกับการสรุปเหตุการณ์ให้คณะผู้แทนฟัง เขาอยากที่จะจัดการให้ผมพบปะกับทั้งคณะ และด้วยการอนุญาตของรัฐบาล จึงได้มีกำหนดที่จะพบปะกันในเดือนพฤษภาคม คณะดังกล่าวจะได้พูดคุยกับคณะรัฐมนตรีหลังจากที่พวกเขาพบกับผมแล้ว และผมมองว่านี่เป็นโอกาสที่จะหยิบยกประเด็นเรื่องการเจรจากับรัฐบาลขึ้นมา

รัฐบาลมองว่าการพบปะระหว่างผมกับคณะดังกล่าวเป็นเรื่องพิเศษ สองวันก่อนการพบปะ พลจัตวา มุนโร ก็มาเยี่ยมผมพร้อมกับช่างตัดเสื้อคนหนึ่ง “แมนเดลา” ผู้บัญชาการพูด “เราอยากให้คุณพบกับคนเหล่านี้อย่างเท่าเทียม เราไม่ต้องการให้คุณสวมชุดนักโทษเก่าๆ ดังนั้นช่างตัดเสื้อคนนี้จะวัดตัวคุณและตัดชุดที่เหมาะสมให้” ช่างตัดเสื้อคนนั้นจะต้องเป็นพวกพ่อมดแน่นอน เพราะในวันรุ่งขึ้นนั่นเองผมก็ได้ลองสวมชุดที่พอดีตัวผมราวกับถุงมือที่พอดีกับมือที่เดียว ผมยังได้รับเสื้อเชิ้ตตัวหนึ่ง เนคไท รองเท้า ถุงเท้า และกางเกงในด้วย ผู้บัญชาการยื่นชมเสื้อผ้านิใหม่ของผม “แมนเดลา ตอนนี้คุณดูเหมือนนายกรัฐมนตรี ไม่ใช่ชนักโทษแล้ว” เขาพูดพร้อมกับยิ้ม

ในที่ประชุมระหว่างผมกับกลุ่มบุคคลอันตรายเกียรติ นั้น มีผู้สังเกตการณ์คนสำคัญสองคนมาสมทบด้วย นั่นคือโคบี โคเอ็ทซี และพลโท ดับเบิลยู. เอช. วิลเลียมส์ กรรมการการราชทัณฑ์ คนทั้งสองนี้อยู่ในที่ประชุมด้วยเพื่อที่จะวัดผม เหมือนกับช่างตัดเสื้อ แต่ทั้งสองผลุนผลันออกไปจากที่ประชุมหลังที่การประชุมเริ่มได้ไม่นาน ผมบอกให้พวกเขาอยู่ต่อ บอกว่าผมไม่มีอะไรที่ต้องปิดบัง แต่พวก

เขาก็ไม่ยอมอยู่ ก่อนที่พวกเขาจะออกไป ผมบอกกับพวกเขาว่าถึงเวลาแล้วที่จะเจรจา ไม่ใช่สู้รบ และว่ารัฐบาลและเอเอ็นซีควรจะนั่งลงและเจรจากัน

กลุ่มบุคคลผู้ทรงเกียรติมาพร้อมกับคำถามมากมายเกี่ยวกับการใช้ความรุนแรง การเจรจา และการลงโทษทางเศรษฐกิจของนานาประเทศ พอเริ่มการประชุม ผมก็ออกตัวก่อนการหารือว่า “ผมไม่ใช่หัวหน้าของขบวนการ” ผมบอกพวกเขา “หัวหน้าของขบวนการคือโอลิเวอร์ ทัมโบ อยู่ ในลูซาคา พวกคุณต้องไปพบเขา คุณบอกเขาได้เลยว่าความเห็นของผมเป็นอย่างไร แต่นั่นเป็นความเห็นส่วนตัวของผมเท่านั้น ไม่ได้เป็นแม้แต่ความเห็นของเพื่อนร่วมงานของผมในคุณนี่ โดยสรุปก็คือ ผมอยากให้เอเอ็นซีเริ่มต้นเจรจากับรัฐบาล”

สมาชิกหลายคนของกลุ่มนั้นกังวลเกี่ยวกับอุดมการณ์ทางการเมืองของผม และโฉมหน้าของแอฟริกาใต้ภายใต้การนำของเอเอ็นซี ผมบอกพวกเขาว่าผมเป็นนักชาตินิยมชาวแอฟริกันใต้ ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ นักชาตินิยมนั้นมาได้จากทุกแหล่งกำเนิดและสีผิว และที่ผมผูกพันอย่างแข็งขันที่จะสร้างสังคมที่ไม่มีการแบ่งแยกเชื้อชาติ ผมบอกพวกเขาว่าผมเชื่อมั่นในกฎบัตรเพื่อเสรีภาพ และว่ากฎบัตรดังกล่าวประกอบไปด้วยหลักการประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน และมันไม่ใช่พิมพ์เขียวสำหรับลัทธิสังคมนิยม ผมพูดถึงความห่วงกังวลของผมว่าชนส่วนน้อยผิวขาวควรจะมีสิทธิมั่นคงในแอฟริกาใต้ยุคใหม่ ผมบอกพวกเขาว่าปัญหาของเราหลายอย่างเกิดจากการขาดการสื่อสารกันระหว่างรัฐบาลและเอเอ็นซี และปัญหาเหล่านี้บางอย่างควรได้รับการแก้ไขด้วยการเจรจาอย่างจริงจัง

พวกเขาตั้งคำถามผมอย่างหนักหน่วงในประเด็นการใช้ความรุนแรง และขณะที่ผมยังไม่อยากประกาศเลิกใช้ความรุนแรง ผมก็ยืนยันอย่างแข็งขันที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ว่าการใช้ความรุนแรงไม่ใช่ทางออกที่ดีที่สุดสำหรับสถานการณ์ในแอฟริกาใต้ และว่าคนทั้งชายและหญิงล้วนมีธรรมชาติที่ต้องการความเข้าใจที่มาจาก การเจรจากันทั้งนั้น ขณะที่ผมย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า ทั้งหมดนี้เป็นทัศนะของผม ไม่ใช่ของเอเอ็นซี แต่ผมก็เสนอว่าถ้าหากรัฐบาลถอนทหารและตำรวจออกจากชุมชนต่างๆ แล้ว เอเอ็นซีก็อาจจะตกลงระงับการต่อสู้ด้วยอาวุธเพื่อเป็นการปูทางไปสู่การเจรจา ผมบอกกับพวกเขาว่าการปล่อยตัวผมเท่านั้น จะไม่ยุติความรุนแรงในประเทศหรือกระตุ้นให้เกิดการเจรจาได้

หลังจากที่บุคคลกลุ่มนั้นเสร็จสิ้นการพูดคุยกับผมแล้ว พวกเขาก็วางแผนที่จะไปพบกับโอลิเวอร์ในลูซาคาและเจ้าหน้าที่รัฐบาลในพริทอเรีย ซึ่งในการตั้งข้อสังเกตของผมระหว่างการพบปะกับกลุ่มบุคคลผู้ทรงเกียรตินั้น ผมได้ส่งสารไปถึงทั้งฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐบาลและโอลิเวอร์แล้ว คือผมต้องการให้รัฐบาลเห็นว่าเราจะเจรจากันได้สถานการณ์ที่เหมาะสม และผมต้องการให้โอลิเวอร์รู้ว่าจุดยืนของผมและของเขานั้นเหมือนกัน

ในเดือนพฤษภาคม กลุ่มบุคคลผู้ทรงเกียรติมีกำหนดจะมาพบผมเป็นครั้งสุดท้าย ผมมองในแง่ดี เนื่องจากพวกเขาได้ไปทั้งลูซาคาและพริทอเรียมาแล้ว และผมหวังว่าเมล็ดพืชแห่งการเจรจา

ได้ถูกหว่านไปแล้ว แต่วันก่อนที่เราจะพบกัน รัฐบาลแอฟริกันใต้ก็ดำเนินการอันเป็นการบ่อนทำลายเจตนารมณ์ที่สร้างขึ้นโดยผู้มาเยือนจากเครือจักรภพอังกฤษ คือในวันที่กลุ่มบุคคลอันตรายเกียรติมีกำหนดจะพบกับรัฐมนตรีในขณะรัฐบาลนั้น กองกำลังป้องกันแอฟริกันใต้ ภายใต้คำสั่งของประธานาธิบดีโบธาที่ส่งเครื่องบินและหน่วยคอมมานโดไปโจมตีฐานของเอเอ็นซีในบอสวานา, แซมเบีย และซิมบับเว ซึ่งเป็นการทำลายการเจรจาอย่างร้ายแรงและกลุ่มบุคคลผู้ทรงเกียรติก็เดินทางออกจากแอฟริกาใต้ไปทันที อีกครั้งหนึ่งที่ผมรู้สึกถึงความพยายามของผมที่จะขับเคลื่อนการเจรจาไปข้างหน้าต้องหยุดกลางคัน

โอลิเวอร์ ทัมโบ และเอเอ็นซี ได้เรียกร้องให้ประชาชนแห่งแอฟริกาใต้ทำให้รัฐบาลไม่สามารถปกครองได้ และประชาชนก็ทำตาม มีความไม่สงบและความรุนแรงทางการเมืองถึงขั้นสูงสุดอีกครั้ง ความโกรธของมวลชนครั้งนี้ไม่สามารถยับยั้งได้ ความรุนแรงเกิดขึ้นในชุมชนต่างๆ ความกดดันของนานาชาติก็มีมากขึ้นทุกขณะ ในวันที่ 12 มิถุนายน ปีค.ศ. 1986 รัฐบาลก็ประกาศภาวะฉุกเฉินอันเป็นความพยายามที่จะปิดกั้นการประท้วง จากรูปการณ์ในขณะนั้น เวลาจะไม่เหมาะสมสำหรับการเจรจา แต่บ่อยครั้งที่เวลาที่แย่ที่สุดกลับเป็นเวลาของการริเริ่มสิ่งใหม่ๆ ในเวลาเช่นนั้นประชาชนจะแสวงหาวิธีที่จะหลุดพ้นไปจากการตัดสินใจอันยากลำบาก ในเดือนนั้นเอง ผมก็เขียนจดหมายที่เรียบง่ายมากถึงพลเอกวิลเลียมเซ อธิปไตยมราชทัณฑ์ บอกแต่เพียงว่า “ผมอยากพบคุณเกี่ยวกับเรื่องความสำคัญของชาติ” ผมยื่นจดหมายให้กับพลจัตวา มุนโร ในวันพุธ

ในสุดสัปดาห์นั้นเอง ผมก็ได้รับแจ้งจากผู้บัญชาการให้เตรียมตัวพบกับพลเอกวิลเลียมเซ ซึ่งกำลังเดินทางมาจากพริทอเรีย การพบปะกันครั้งนี้ไม่ได้เป็นไปอย่างปกติ คือแทนที่ผมจะพบกับพลเอก วิลเลียมเซ ในพื้นที่เยี่ยม ผมกลับถูกพาไปยังที่พักของเขาในโพลส์มัวร์

วิลเลียมเซเป็นคนตรงไปตรงมา เราเริ่มพูดธุระของเราในทันที ผมบอกกับเขาว่าผมต้องการพบกับโคบี โคอ็ทซี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เขาถามผมว่าทำไม ผมจึงเลอยู่ชั่วครู่ ลังเลที่จะพูดเรื่องการเมืองกับเจ้าหน้าที่เรือนจำ แต่ผมก็ตอบไปอย่างตรงไปตรงมา “ผมต้องการที่จะพบกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเพื่อที่จะหยิบยกประเด็นการเจรจาระหว่างรัฐบาลกับเอเอ็นซี”

เขารุ่นคิดอยู่ชั่วครู่แล้วก็พูดขึ้นว่า “แมนเดลา อย่างที่คุณรู้นั้นแหละ ผมไม่ใช่ นักการเมือง ผมไม่สามารถพูดเรื่องนั้นได้เอง เนื่องจากมันเหนืออำนาจหน้าที่ของผม” แล้วเขาก็หยุดชะงัก ราวกับเพิ่งนึกอะไรออก “บังเอิญว่า รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมอยู่ในเคปทาวน์ ตอนนี้ บางทีคุณอาจจะได้พบเขา ผมจะลองถามดูให้”

แล้วนายพลก็โทรศัพท์และพูดคุยกันอยู่สองสามนาที หลังจากวางหูเขาก็หันมาหาผมแล้วพูดว่า “ท่านรัฐมนตรีบอกว่า พาเขามาเลย” ไม่กี่นาทีต่อมาเราก็ออกจากที่พักของนายพลด้วยรถยนต์ของเขามุ่งหน้าไปที่บ้านของรัฐมนตรีในเคปทาวน์ การรักษาความมั่นคงเป็นไปอย่างหลวมๆ มีเพียงรถอีกคันหนึ่งตามรถของนายพลไปเท่านั้น ความง่ายดายและรวดเร็วในการจัดการพบปะ

ครั้งนี้ทำให้ผมสงสัยว่ารัฐบาลอาจจะวางแผนการพบปะมาแล้วล่วงหน้า แต่ไม่ว่าพวกเขาจะวางแผนมาแล้วหรือไม่ก็ไม่สำคัญ เนื่องจากมันเป็นโอกาสที่จะเริ่มเดินก้าวแรกไปสู่การเจรจา

โคเอ็ทซีทักทายผมอย่างอบอุ่นที่บ้านพักรัฐบาลของเขาในเมือง และเราก็นั่งลงบนเก้าอี้ที่สะดวกสบายในห้องนั่งเล่นของเขา เขาแสดงความเสียใจที่ผมไม่ได้มีโอกาสเปลี่ยนชุดนักโทษของผม ผมใช้เวลาพูดคุยกับเขาอยู่สามชั่วโมง และประทับใจในความเฉลียวฉลาดและความตั้งใจจริงที่จะฟังของเขา เขาถามคำถามที่แสดงถึงความรู้และเป็นคำถามที่ตรงประเด็น เป็นคำถามที่แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจในประเด็นที่ทำให้รัฐบาลกับเอเอ็นซีแตกแยกกัน เขาถามผมว่าในสถานการณ์ใดที่เราจะหยุดต่อสู้โดยใช้อาวุธ ถามว่าผมพูดในนามของเอเอ็นซีทั้งหมดหรือไม่ ผมมองถึงการประกันด้วยรัฐธรรมนูญให้กับชนกลุ่มน้อยในแอฟริกาใต้ที่จะเกิดใหม่หรือไม่ คำถามของเขาส่วนแต่ตรงประเด็นที่สร้างความแตกแยกระหว่างรัฐบาลและเอเอ็นซี

หลังจากที่ตอบคำถามไปเหมือนกับที่ตอบไปกับกลุ่มบุคคลผู้ทรงเกียรติแล้ว ผมก็รู้สึกได้ว่าโคเอ็ทซีต้องการข้อสรุปบางอย่าง “ขั้นตอนต่อไปคืออะไร?” เขาถาม ผมบอกกับเขาว่าผมต้องการพบกับประธานาธิบดีแห่งรัฐและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ คือ พิค โบธา เขาจดบันทึกสิ่งที่ผมพูดลงในกระดาษแผ่นเล็กๆ ข้างตัวเขา และบอกว่าเขาจะส่งคำร้องขอของผมไปยังช่องทางที่เหมาะสม จากนั้นเราก็จับมือกัน และผมถูกพาตัวกลับไปยังห้องขังเดี่ยวของผมที่ชั้นล่างของเรือนจำโพลส์มัวร์

ผมมีกำลังใจอย่างยิ่ง ผมรู้สึกที่รัฐบาลกระตือรือร้นที่จะแก้ปัญหาด้านในประเทศ และรู้สึกว่าการที่รัฐบาลเชื่อว่าพวกเขาจะต้องเปลี่ยนจากจุดยืนเดิม ผมเห็นจุดเริ่มต้นของการประนีประนอมลงๆ แล้ว

ผมไม่ได้บอกใครเลยเกี่ยวกับเรื่องนี้ ผมต้องการให้กระบวนการนี้ดำเนินไปก่อนที่จะผมจะบอกใครๆ บางครั้งมันก็จำเป็นที่จะแจ้งให้เพื่อนร่วมงานทราบถึงนโยบายที่ได้ดำเนินการเสร็จสิ้นไปแล้ว ผมรู้ว่าถ้าพวกเขาตรวจสอบสถานการณ์อย่างรอบคอบแล้ว เพื่อนร่วมงานของผมที่โพลส์มัวร์และในลูซากาจะสนับสนุนผม แต่อีกครั้งหนึ่งที่ไม่มียะไรเกิดขึ้นหลังจากการเริ่มต้นที่ดีนี้ หลายสัปดาห์ผ่านไป แล้วก็หลายเดือนผ่านไป โดยไม่มีคำพูดแม้แต่คำเดียวจากโคเอ็ทซี และด้วยความคับข้องใจผมจึงเขียนจดหมายถึงเขาอีกฉบับหนึ่ง

แม้ว่าผมจะไม่ได้รับคำตอบโดยตรงจากโคปี โคเอ็ทซี แต่ก็มีความมั่นใจว่ารัฐบาลกำลังเตรียมผมสำหรับบางสิ่งบางอย่างที่ต่างออกไป ในวันก่อนคริสต์มาส พันโท กาวิ มาร์กซ์ ผู้ช่วยผู้บัญชาการของโพลส์มัวร์ได้มาที่ห้องข้างของผมหลังอาหารเช้าและพูดสบายๆ ว่า “แมนเดลา คุณอยากไปเที่ยวในเมืองไหม?” ผมไม่แน่ใจนักว่าเขาคิดอะไรอยู่ แต่ก็คิดว่าคงไม่เสียหายอะไรที่จะตอบว่าอยาก “ดีแล้ว” เขาพูด “งั้นมาเลย” ผมเดินไปกับนายพันผู้นั้นผ่านประตูโลหะที่ปิดอยู่สิบห้าชั้นระหว่างห้องข้างของผมกับประตูใหญ่ และเมื่อเราออกมาด้านนอก ผมก็พบรถของเขาจอดรอเราอยู่

เขาขับรถพาผมเข้าไปในเคปทาวน์ ตามถนนที่สวยงามซึ่งทอดขนานไปกับชายฝั่งโดยไม่ได้มีจุดหมายปลายทางในใจ เราจึงได้แต่เตร็ดเตร่ไปรอบเมืองอย่างสบายๆ มันเป็นเรื่องที่น่าตื่นตาอย่างยิ่งที่ได้เห็นกิจกรรมเรียบง่ายของประชาชนในโลกภายนอก ได้เห็นชายชรา นั่งอยู่กลางแดด พวกผู้หญิงจับจ่ายซื้อของ ผู้คนพาสุนัขออกมาเดินเล่น มันเป็นเรื่องธรรมดาในชีวิตประจำวันอย่างแท้จริงที่เราคิดถึงมากที่สุดของคุณ ผมรู้สึกเหมือนเป็นนักท่องเที่ยวที่อยากรู้อยากเห็นในดินแดนที่หลากหลายและน่าประทับใจ

ประมาณหนึ่งชั่วโมง พันโท มาร์กซ์ก็หยุดรถที่หน้าร้านค้าเล็กๆ บนถนนที่เงียบสงบแห่งหนึ่ง “อยากดื่มเครื่องดื่มเย็นๆ ไหม?” เขาถาม ผมผงกศีรษะ เขาพาผมเข้าไปในร้าน ผมนั่งอยู่ที่นั่นคนเดียว ในช่วงแรกๆ ผมไม่ได้คิดอะไรเกี่ยวกับสถานการณ์ของตัวเอง แต่ครู่หนึ่งหลังจากนั้น ผมก็เริ่มกระสับกระส่ายมากขึ้น เป็นครั้งแรกในรอบยี่สิบสองปีที่ผมได้ออกมาสู่โลกภายนอกและโดยที่ไม่มีผู้ดูแล ผมคิดถึงการเปิดประตูแล้วกระโดดออกไป จากนั้นก็วิ่ง และวิ่งไปจนลับสายตา บางอย่างภายในใจผมเรียกร้องให้ทำเช่นนั้น ผมสังเกตเห็นบริเวณที่เป็นป่าใกล้กับถนนซึ่งผมสามารถจะหลบซ่อนได้ ผมเครียดมากและเริ่มเหงื่อตก พันโทมาร์กซ์หายไปไหน? แต่แล้วผมก็ควบคุมตัวเองได้ การกระทำเช่นนั้นเป็นการไม่ฉลาดและขาดความรับผิดชอบ ยังไม่ต้องพูดถึงอันตราย เป็นไปได้ว่าสถานการณ์ทั้งปวงพยายามล่อให้ผมหลบหนี แม้ว่าผมไม่คิดว่าจะเป็นเช่นนั้น ครู่ต่อมาผมก็รู้สึกโล่งใจอย่างยิ่งเมื่อเห็นพันโทมาร์กซ์เดินกลับมาที่รถพร้อมด้วยโคคา-โคลา สองกระป๋อง

กลายเป็นว่า วันนั้นในเคปทาวน์ เป็นครั้งแรกของการเดินทางช่วงสั้นๆ ที่ตามมาอีกหลายครั้ง ในช่วงสองสามเดือนต่อมา ผมก็ได้ออกไปข้างนอกกับนายพันอีก ไม่ใช่แค่เคปทาวน์ แต่เป็นที่อื่นๆ รอบๆ เมืองด้วย เช่นหาดทรายที่สวยงามและภูเขาที่เย็นฉ่ำ ในไม่ช้า บรรดาเจ้าหน้าที่ระดับรองลงมาก็ได้รับอนุญาตให้พาผมไปไหนมาไหน หนึ่งในสถานที่ที่ผมไปเป็นประจำกับเจ้าหน้าที่ระดับรองเหล่านี้ก็คือสถานที่ซึ่งรู้จักกันในนาม “สวน” ซึ่งเป็นที่ปลายสุดของเรือนจำซึ่งปลูกพืชส่งให้กับครัวเรือนจำ ผมชอบอยู่ในธรรมชาติ ชอบที่จะดูขอบฟ้าและรู้สึกถึงแสงอาทิตย์ที่ส่องมาที่ไหล่ของผม

วันหนึ่งผมไปที่สวนนั้นกับนายพันคนหนึ่ง หลังจากที่ได้เดินในสวน เราก็เดินทอดน่องมาถึงคอกม้า มีคนขาวหนุ่มๆ สองคนกำลังทำงานอยู่กับม้า ผมเดินไปหาพวกเขา ชมม้าตัวหนึ่ง แล้วพูดว่า “ม้าตัวนี้ชื่ออะไรนะ?” ชายหนุ่มคนนั้นจะตื้นตันตระหนก เขาไม่ได้มองผม จากนั้นก็พึมพำชื่อของม้าออกมา แต่พึมพำกับนายพัน ไม่ใช่กับผม ผมจึงหันไปถามชายหนุ่มอีกคนบ้างว่าม้าของเขาชื่ออะไร และเขาก็มีปฏิกิริยาเหมือนกับคนแรก

ขณะที่เดินกลับมาที่เรือนจำกับนายพัน ผมก็พิจารณาสิ่งที่ผมคิดว่าเป็นพฤติกรรมที่น่าสนใจของชายหนุ่มทั้งสองคน นายพันหัวเราะ “แมนเดลา คุณไม่รู้หรือว่านายสองคนนั้นเป็นอะไร?” ผมบอกว่าไม่รู้ “พวกเขาเป็นนักโทษผิวขาว พวกเขาไม่เคยถูกถามคำถามโดยนักโทษพื้นเมืองต่อหน้าเจ้าหน้าที่ผิวขาวมาก่อน”

พวกผู้คุมหนุ่มๆ บางคนก็พาผมเดินไปค่อนข้างไกล และเราจะเดินไปบนชายหาด และถึงกับหยุดเพื่อดื่มกาแฟและน้ำชา ในที่เหล่านั้น ผมมักจะพยายามดูว่าประชาชนจะจำผมได้หรือไม่ แต่ไม่มีใครจำได้ รูปล่าสุดของผมที่ตีพิมพ์คือเมื่อปีค.ศ. 1962

การเดินทางเหล่านี้มีประโยชน์ในหลายระดับด้วยกัน ผมได้เห็นชีวิตเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรในช่วงที่ผมไม่อยู่ และเนื่องจากว่าส่วนใหญ่เราจะไปในที่อยู่ของคนผิวขาว ผมจึงได้เห็นความมั่งคั่งและความผ่อนคลายอย่างที่สุดที่คนผิวขาวมีอยู่ แม้ว่าประเทศจะอยู่ในช่วงขุมนวนวายและชุมชนต่างๆ เกือบจะเกิดสงครามอย่างเปิดเผย แต่ชีวิตของคนขาวกลับดำเนินไปอย่างราบรื่นและไม่ได้รับความกระทบกระเทือน ชีวิตของพวกเขาไม่ได้รับผลกระทบใดๆ ครั้งหนึ่ง ผู้คุมคนหนึ่ง ซึ่งเป็นชายหนุ่มที่นิสัยดีมาก ชื่อว่าแบรนด เป็นเจ้าหน้าที่หมายเลขหก พาผมไปยังแฟลตที่ครอบครัวย้ายอาศัยอยู่ และแนะนำผมให้รู้จักกับภรรยาและลูกๆ ของเขา นับตั้งแต่นั้น ผมจะส่งบัตรอวยพรวันคริสต์มาสไปให้ลูกๆ ของเขาทุกปี

แม้ว่าผมจะสนุกกับการผจญภัยเล็กๆ น้อยๆ เหล่านี้อย่างมากก็ตาม แต่ผมก็รู้เช่นกันว่าเจ้าหน้าที่ที่มีแรงจูงใจมากกว่าการทำให้ผมเปลี่ยนใจ นั่นคือผมรู้สึกว่าเขาต้องการให้ผมคุ้นเคยกับชีวิตในแอฟริกาใต้ และบางทีในเวลาเดียวกัน ก็ทำให้ผมเคยชินกับเสรีภาพเล็กๆ น้อยๆ นั้น จนผมอาจจะอยากประนีประนอมเพื่อให้ได้รับเสรีภาพอย่างสมบูรณ์

ในปีค.ศ. 1987 ผมก็กลับมาติดต่อกับโคปี โคอ็ทซ์อีกครั้ง ผมพบกับเขาเป็นการส่วนตัวหลายครั้งที่บ้านของเขา และต่อมาในปีนั้นเอง รัฐบาลก็ยื่นข้อเสนอที่เป็นรูปธรรมเป็นครั้งแรก โคอ็ทซ์บอกว่ารัฐบาลอยากจะแต่งตั้งคณะกรรมการที่ประกอบไปด้วยเจ้าหน้าที่ระดับสูงเพื่อที่จะหารือเป็นการส่วนตัวกับผม ทั้งหมดนี้ประธานาธิบดีของรัฐก็รับทราบ โคอ็ทซ์พูด ตัวเขาเองจะเป็นประธานคณะกรรมการ และคณะกรรมการชุดดังกล่าวจะประกอบไปด้วย พลเอก วิลเลียมเซ กรรมาธิการราชทัณฑ์, ฟานี ยัน แคร้ เมอร์เว อธิบดีกรมราชทัณฑ์ และดร.นิล บาร์นาร์ด อดีตนักวิชาการ ซึ่งตอนนั้นดำรงตำแหน่งหัวหน้าสำนักงานข่าวกรองแห่งชาติ บุคคลสามคนแรกนั้นเกี่ยวข้องกับระบบราชทัณฑ์ ดังนั้น ถ้าหากการเจรจาล้มเหลวหรือรั่วไหลออกไปยังสื่อมวลชน ทั้งสองฝ่ายสามารถจะอ้างว่าเราหารือกันเรื่องสภาพความของเรือนจำ ไม่มีอะไรมากกว่านั้น

อย่างไรก็ตาม การที่มีดร.บาร์นาร์ดอยู่ในคณะกรรมการด้วย ทำให้ผมหงุดหงิด เขาเป็นหัวหน้าหน่วยงานในแอฟริกาใต้ที่เทียบได้กับซีไอเอของสหรัฐ และเกี่ยวข้องกับข่าวกรองทางทหารด้วย ผมสามารถจะอ้างความชอบธรรมกับองค์กรของผมในการหารือกับเจ้าหน้าที่คนอื่นๆ ได้ แต่ไม่ใช่การหารือกับบาร์นาร์ด การมีเขาอยู่ในคณะกรรมการด้วยทำให้การพูดคุยมีปัญหาและทำให้วาระการหารือใหญ่โตมากขึ้น ผมบอกกับโคเอ็ทซ์ว่าผมจะกลับไปนอนคิดเกี่ยวกับข้อเสนอดังกล่าว

คืนนั้น ผมคิดถึงเรื่องราวที่โง่เขลาทั้งหมด ผมรู้ว่าพี.ดับเบิลยู.โบธาได้จัดตั้งสิ่งที่เรียกว่าสภาพความมั่นคงแห่งรัฐขึ้น เป็นเลขานุการเงาของผู้เชี่ยวชาญด้านความมั่นคงและเจ้าหน้าที่ข่าวกรองทั้งหลาย ตามข่าวของสื่อมวลชนบอกว่า เขาทำเช่นนี้เพื่อจำกัดอำนาจหน้าที่ของคณะรัฐมนตรีและเพิ่มอำนาจของตนเอง ดร.บาร์นาร์ดเป็นบุคคลสำคัญของสภาวงในดังกล่าว และกล่าวกันว่าเขาเป็นผู้อยู่ในอุปถัมภ์ของประธานาธิบดีโบธา ผมคิดว่าสิ่งที่ผมปฏิเสธบาร์นาร์ดจะทำให้โบธาขาดการสนับสนุน และมองว่าการทำเช่นนั้นเป็นการเสี่ยงเกินไป เพราะถ้าหากว่าประธานาธิบดีของรัฐไม่ได้เข้าร่วมแล้ว การหารือก็จะมีผลใดๆ ในเช้าวันนั้น ผมจึงแจ้งให้โคเอ็ทซ์ทราบว่าผมรับข้อเสนอของเขา

ผมรู้ว่าผมมีประเด็นที่สำคัญอยู่สามประเด็นที่จะต้องเตรียม ประการแรก ผมต้องการหยังเสียงเพื่อนร่วมงานของผมที่อยู่ชั้นสามก่อนที่ผมจะดำเนินการใดๆ ต่อไป ประการที่สอง มีความจำเป็นที่จะต้องสื่อสารกับโอลิเวอร์ ในลู่ซากาเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้น และประการสุดท้าย ผมตั้งใจที่จะร่างบันทึกช่วยจำถึงพี.ดับเบิลยู.โบธา ปูพื้นฐานเกี่ยวกับทัศนคติของผมและทัศนคติของเอเอ็นซีในประเด็นสำคัญๆ เกี่ยวกับประเทศ บันทึกช่วยจำนี้จะช่วยก่อให้เกิดประเด็นในการหารือกันในอนาคต

ผมร้องขอที่จะพบกับเพื่อนร่วมงานของผม แต่ต้องประหลาดใจเมื่อเจ้าหน้าที่ปฏิเสธ นี่เป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง และผมคิดว่ามันสะท้อนถึงความกังวลอย่างมากเกี่ยวกับการเจรจาอย่างลับๆ ระหว่างผมกับรัฐบาล ผมจึงร้องเรียนต่อเจ้าหน้าที่ระดับสูงขึ้นไป ในที่สุดคำขอของผมก็ได้รับอนุมัติ แต่มีข้อแม้ว่าผมจะพบกับเพื่อนร่วมงานของผมได้ที่ละคนเท่านั้น ไม่ใช่พร้อมกันทั้งหมด

ผมพบกับพวกเขาในพื้นที่เยี่ยม ผมตัดสินใจที่จะไม่พูดถึงรายละเอียดสองสามอย่าง ผมจะขอคำปรึกษาจากพวกเขาเกี่ยวกับความคิดที่จะเจรจากับรัฐบาลโดยไม่พูดถึงว่าได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาแล้วด้วยซ้ำ วอลเตอร์เป็นคนแรก ผมบอกเขาเกี่ยวกับจดหมายที่ผมเขียนถึงกรรมการราชทัณฑ์และการพบปะระหว่างผมกับโคเอ็ทซี ผมบอกว่าผมได้หารือกับโคเอ็ทซีเกี่ยวกับความคิดที่จะเริ่มเจรจากับรัฐบาลและว่ารัฐบาลดูจะสนใจ เขามีความคิดเห็นอย่างไรในเรื่องนี้?

ผมผ่านร้อนผ่านหนาวกับวอลเตอร์มามากมาย เขาเป็นคนที่มีเหตุผลและฉลาด และไม่มีใครที่จะรู้จักผมดีไปกว่าเขาอีกแล้ว ไม่มีความคิดเห็นของใครที่ผมจะไว้ใจและเชื่อถือไปมากกว่าเขา วอลเตอร์ไตร่ตรองสิ่งที่ผมบอก เห็นได้ว่าเขารู้สึกอึดอัด และไม่ค่อยกระตือรือร้น “โดยหลักการแล้ว” เขาพูด “ผมไม่คัดค้านการเจรจา แต่ผมอยากให้รัฐบาลเป็นฝ่ายริเริ่มการเจรจากับเรา มากกว่าที่เราริเริ่มการเจรจากับพวกเขา”

ผมตอบเขาไปว่าถ้าหากเขาไม่คัดค้านการเจรจาในหลักการแล้ว มันจะสำคัญอะไรว่าใครเป็นฝ่ายเริ่มต้น? สิ่งที่สำคัญก็คือการเจรจาดังกล่าวได้ผลอะไรออกมา ไม่ใช่ว่ามันเริ่มต้นอย่างไร ผมบอกกับวอลเตอร์ว่า ผมคิดว่าเราควรเดินหน้าเรื่องการเจรจาและไม่ต้องกังวลว่าใครเป็นคนเกาะประตูก่อน วอลเตอร์เห็นว่าผมตัดสินใจแน่วแน่แล้ว เขาจึงบอกว่าจะไม่หยุดยั้งผม แต่หวังว่าผมจะรู้ตัวว่ากำลังทำอะไรอยู่

คนต่อมาคือเรย์มอนด์ อิมฮาลาบา ผมอธิบายสถานการณ์ทั้งหมดให้เขาฟังเหมือนกับที่เล่าให้วอลเตอร์ฟัง เรย์มอนด์เป็นคนไม่ค่อยพูด เขากรุ่นคิดอยู่ครู่ใหญ่แล้วก็มองผมและพูดว่า “มาคิดว่าคุณมัวรออะไรอยู่ล่ะ? เราน่าจะเริ่มมาตั้งหลายปีแล้ว” ปฏิกริยาของแอนดรูว์ อิมลิ่งเกนเหมือนกับของเรย์ คนสุดท้ายคือแคธี ปฏิกริยาของเขาเป็นไปในทางลบ เขาคัดค้านสิ่งที่ผมพูดหวั่นๆ ฝ่าพอกับที่เรย์มอนด์และแอนดรูว์สนับสนุนมันอย่างเต็มที่ เขารู้สึกรุนแรงยิ่งกว่าวอลเตอร์เสียอีกว่าการเริ่มต้นเจรจจะทำให้ดูเหมือนว่าเราขอมจำนน เช่นเดียวกับวอลเตอร์ เขาบอกว่าเขาไม่คัดค้านการเจรจาในหลักการ และผมก็ตอบได้ไปแบบเดียวกับที่พูดกับวอลเตอร์ แต่แคธีไม่ยอมเปลี่ยนใจ เขารู้สึกว่าผมกำลังเดินทางผิด แต่เขาบอกว่าเขาจะไม่ขัดขวางผมแม้ว่าเขาจะมีความหวั่นใจก็ตาม

หลังจากนั้นไม่นาน ผมก็ได้รับข้อความจากโอลิเวอร์ ทัมโบ ที่ลี้กลอบนำเข้ามาให้ผมโดยทนายความคนหนึ่งของผม เขาได้ยื่นรายงานข่าวว่าผมมีการเจรจาลับๆ กับรัฐบาลและเขารู้สึกกังวล เขาบอกว่าเขารู้ว่าผมต้องอยู่ตามลำพังช่วงหนึ่งและถูกแยกจากเพื่อนร่วมงาน เขาคงจะสงสัยว่า “เกิดอะไรขึ้นกับแมนเดลา?” ข้อความของโอลิเวอร์นั้นสั้นและตรงประเด็น เขาอยากจะรู้ว่าผมหารือ

อะไรกับรัฐบาล? โอลิเวอร์คงไม่ได้คิดว่าผมกำลังขายตัว แต่อาจจะคิดว่าผมตัดสินใจผิดพลาด
ความจริงแล้วน้ำเสียงในบันทึกสั้นๆ ของเขาบ่งบอกเช่นนั้น

ผมตอบโอลิเวอร์ไปด้วยจดหมายที่ห้วนมาก บอกว่าผมกำลังพูดคุยกับรัฐบาลเกี่ยวกับสิ่ง
เดียวและสิ่งเดียวเท่านั้น นั่นคือการประชุมระหว่างคณะกรรมการระดับประเทศของเอเอ็นซีกับรัฐ
บาลแอฟริกาใต้ ผมไม่ได้เล่ารายละเอียด เนื่องจากผมไม่ไว้ใจความลับในการสื่อสาร ผมเพียงแต่
บอกว่าถึงเวลาแล้วสำหรับการพูดคุยเรื่องนั้น และว่าผมจะไม่ประนีประนอมจุดยืนขององค์กรอย่าง
แน่นอน

แม้ว่าเอเอ็นซีจะเรียกร้องขอเจรจากับรัฐบาลมาเป็นเวลาหลายสิบปี แต่เราก็ไม่เคยได้เจรจา
เช่นนั้นจริงๆ เลย การเจรจานั้นเมื่อพิจารณาในทางทฤษฎีก็เป็นเรื่องหนึ่ง แต่เมื่อจะดำเนินการจริงๆ
ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่เดียว ในขณะที่ผมกำลังเขียนจดหมายตอบโอลิเวอร์นั้น ผมก็กำลังเริ่มร่าง
บันทึกช่วยจำของผมต่อพี.ดับเบิลยู.โบธา ผมต้องการให้แน่ใจว่าโอลิเวอร์ได้เห็นบันทึกช่วยจำนี้
เช่นกัน ผมรู้ว่าเมื่อโอลิเวอร์และคณะกรรมการบริหารระดับประเทศอ่านบันทึกช่วยจำของผม
ความกลัวที่ว่าผมเดินทางผิดจะมลายไป

การประชุมอย่างเป็นทางการครั้งแรกของคณะทำงานลับมีขึ้นในเดือนพฤษภาคม ปีค.ศ. 1988 ที่คลับของเจ้าหน้าที่อันทราห์แห่งหนึ่งภายในบริเวณโพลส്മาร์ ขณะที่ผมรู้จักทั้งโคเอ็ทซีและวิลเล็มเซ แต่ผมไม่เคยพบกับยัน แคร์ เมอร์เว และดร.บาร์นาร์ดมาก่อน ฟาน แคร์ เมอร์เว เป็นคนเงียบๆ ยุติธรรม เขาจะพูดก็ต่อเมื่อเขามีเรื่องสำคัญจะพูดเท่านั้น ดร.บาร์นาร์ดอายุประมาณสามสิบห้าและเป็นคนฉลาดปราดเปรื่องอย่างยิ่ง เป็นคนที่มีความมั่นใจในตัวเองและมีการควบคุมตัวเองดี

การประชุมครั้งแรกนั้นค่อนข้างเกร็ง แต่ในการประชุมครั้งต่อๆ มาเราสามารถพูดคุยกันได้เสรีและตรงไปตรงมามากขึ้น ผมพบกับพวกเขาเกือบทุกสัปดาห์เป็นเวลาสองสามเดือน จากนั้นการประชุมก็ขาดหายเป็นช่วงๆ บางครั้งไม่มีการประชุมเลยทั้งเดือน และแล้วทันใดนั้นก็มีการประชุมสัปดาห์ การประชุมปกติจะถูกกำหนดโดยรัฐบาล แต่บางครั้งผมก็ร้องขอให้มีการประชุม

ในระหว่างการประชุมช่วงแรกๆ ของเรานั้น ผมค้นพบว่าบรรดาเพื่อนร่วมงานใหม่ของผม ยกเว้นดร.บาร์นาร์ดรู้เกี่ยวกับเอเอ็นซีน้อยมาก พวกนี้ล้วนแต่เป็นชาวแอฟริกันชาวที่เฉลียวฉลาดและใจกว้างกว่าคนพวกเดียวกับพวกเขามากนัก แต่พวกเขาเป็นเหยื่อของการโฆษณาชวนเชื่อมากเสียจนกระทั่งมีความจำเป็นจะต้องให้ความจริงบางอย่าง แม้แต่ดร.บาร์นาร์ดซึ่งศึกษาเกี่ยวกับเอเอ็นซี ก็ยังได้รับข้อมูลส่วนใหญ่จากแฟ้มของตำรวจและข่าวกรอง ซึ่งไม่เที่ยงตรง และแปลเพี้ยนไปด้วยอคติของคนที่รวบรวมข้อมูลนั้น มันช่วยไม่ได้ที่เขาจะคิดเชื่ออคติแบบเดียวกันนั้นด้วย

ผมใช้เวลาในช่วงเริ่มต้นเล่าประวัติคร่าวๆ ของเอเอ็นซี จากนั้นก็อธิบายจุดยืนของเราในเรื่องสำคัญที่เป็นความแตกต่างระหว่างเอเอ็นซีกับรัฐบาล หลังจากช่วงเริ่มต้นเหล่านี้ เราก็มุ่งความสนใจไปที่ประเด็นสำคัญยิ่ง นั่นคือการต่อสู้โดยใช้อาวุธ การเป็นพันธมิตรระหว่างเอเอ็นซีกับพรรคคอมมิวนิสต์ เป้าหมายของการปกครองโดยเสียงข้างมาก และความคิดเกี่ยวกับการปรองดองทางเชื้อชาติ

ประเด็นแรกที่หยิบยกมาหารือกันนั้น ในหลายแง่เป็นประเด็นที่มีความสำคัญยิ่ง นั่นคือเรื่องการต่อสู้โดยใช้อาวุธ เราใช้เวลาหลายเดือนถกเถียงกันเรื่องนี้ พวกเขายืนยันว่าเอเอ็นซีจะต้องประกาศเลิกใช้ความรุนแรงและยกเลิกการต่อสู้โดยใช้อาวุธก่อน รัฐบาลจึงจะยอมเจรจา และผมก็จะสามารถพบกับประธานาธิบดีโบธาได้ ข้อโต้เถียงของพวกเขาก็คือว่าการใช้ความรุนแรงนั้นเป็นเพียงพฤติกรรมของอาชญากรที่รัฐไม่สามารถจะทนรับได้

ผมตอบได้ว่ารัฐเป็นผู้รับผิดชอบต่อการใช้ความรุนแรงและเป็นผู้กดขี่เสมอมา ไม่ใช่เป็นผู้ถูกกดขี่ และเป็นผู้กำหนดรูปแบบของการต่อสู้ ถ้าหากผู้กดขี่ใช้ความรุนแรง ผู้ถูกกดขี่ก็ไม่มีทางเลือกนอกจากจะต้องตอบโต้อย่างรุนแรง ในกรณีของเรานั้น มันเป็นรูปแบบที่ชอบธรรมของการป้องกันตนเอง ผมกล่าบอกไว้ว่าถ้าหากรัฐตัดสินใจที่จะใช้วิธีการที่สันติ เอเอ็นซีก็จะใช้วิธีการสันติด้วย “มันขึ้นอยู่กับฝ่ายคุณ” ผมพูด “ไม่ใช่ฝ่ายเรา ที่จะประกาศยุติการใช้ความรุนแรง”

ผมคิดว่าผมทำให้พวกเขามีความเข้าใจมากขึ้นในประเด็นนี้ แต่ในไม่ช้าประเด็นก็เปลี่ยนจากประเด็นทางปรัชญาไปเป็นประเด็นเชิงปฏิบัติ รัฐมนตรีโคเอ็ทซ์และดร.บาร์นาร์ดชี้ว่า พรรคชาตินิยมได้ประกาศชัดแล้วซ้ำอีกว่าจะไม่เจรจากับองค์กรใดๆ ที่ใช้ความรุนแรง ดังนั้น จู๋ จะมาประกาศการเจรจากับเอเอ็นซีโดยไม่เสียเครดิตได้อย่างไร? พวกเขาบอกว่า เพื่อที่จะให้พวกเราเริ่มต้นการเจรจากันได้ เอเอ็นซีจะต้องประนีประนอมบางอย่างเพื่อที่รัฐบาลจะได้ไม่เสียหน้ากับประชาชน

มันเป็นประเด็นที่ยุติธรรมและผมเข้าใจได้ดี แต่ผมจะไม่เสนอทางออกให้พวกเขา “ท่านสุภาพบุรุษทั้งหลาย” ผมพูด “มันไม่ใช่หน้าที่ของผมที่จะมาแก้ปัญหาก็แก้ไม่ตกให้คุณ” ผมได้แต่บอกเขาว่าพวกเขาจะต้องบอกคนของเขาว่าจะไม่มีสันติและไม่มีทางแก้ปัญหาในแอฟริกาใต้ได้โดยปราศจากการนั่งลงเจรจากับเอเอ็นซี “ประชาชนจะเข้าใจ” ผมพูด

การเป็นพันธมิตรระหว่างเอเอ็นซีกับพรรคคอมมิวนิสต์จะเป็นปัญหาสำหรับพวกเขา พอๆ กับการต่อสู้โดยใช้อาวุธ พรรคชาตินิยมรับเอาอุดมการณ์ยุคสงครามเย็นช่วงทศวรรษที่ 1950 และมองว่าสหภาพโซเวียตเป็นจักรวรรดิที่ชั่วร้ายและลัทธิคอมมิวนิสต์เป็นงานของปีศาจ ไม่มีสิ่งใดที่เราจะทำได้เพื่อแก้ความผิดเหล่านี้ของพวกเขาได้ พวกเขาเชื่อว่าพรรคคอมมิวนิสต์ครอบงำและควบคุมเอเอ็นซี และเพื่อที่จะให้การเจรจาเริ่มต้นได้ เราจะต้องแยกออกจากพรรคคอมมิวนิสต์

ผมบอกว่า ประการแรกเลย ไม่มีนักสู้เพื่อเสรีภาพที่มีความเคารพในตนเองคนใดจะรับคำสั่งจากรัฐบาลที่ตนกำลังต่อสู้ด้วย หรือทอดทิ้งพันธมิตรซึ่งมีมาช้านาน เพื่อสร้างความพึงพอใจให้กับผู้ที่เป็นศัตรูหรอก จากนั้น ผมก็อธิบายอย่างยืดยาวว่าพรรคคอมมิวนิสต์และเอเอ็นซีนั้นเป็นองค์กรที่แยกจากกันและมีความแตกต่างกัน แต่มีเป้าหมายในระยะสั้นร่วมกัน นั่นคือการล้มล้างการกดขี่ทางเชื้อชาติ และสร้างแอฟริกาใต้ที่ปราศจากเชื้อชาติขึ้นมา แต่ผลประโยชน์ระยะยาวของเรานั้นไม่เหมือนกัน

การหารือดำเนินไปเป็นเวลาหลายเดือน พวกเขาก็เป็นเช่นเดียวกับชาวแอฟริกันขาวส่วนใหญ่ คือคิดว่าเนื่องจากการที่มีคอมมิวนิสต์จำนวนมากในเอเอ็นซีเป็นคนขาวและชาวอินเดีย ทำให้พวกคอมมิวนิสต์ควบคุมคนดำในเอเอ็นซีอยู่ ผมอ้างถึงเหตุการณ์หลายเหตุการณ์ ที่พรรคคอมมิวนิสต์และเอเอ็นซีมีความแตกต่างกันในเรื่องของนโยบาย และเอเอ็นซีชนะ แต่ดูเหมือนว่าไม่ได้สร้างความประทับใจใดๆ ให้กับพวกเขา ในที่สุดผมก็พูดกับพวกเขาอย่างหมดหวังว่า “ท่านสุภาพบุรุษทั้งหลายมองว่าตนเองฉลาด ไม่ใช่หรือ? พวกคุณมองว่าตัวเองมีอำนาจบังคับและชักจูงคนเก่ง ไม่ใช่หรือ? เอาละ พวกคุณมีกันสี่คน และผมมีเพียงคนเดียว แต่พวกคุณยังไม่สามารถควบคุมผมหรือทำให้ผมเปลี่ยนใจได้ ทำไมพวกคุณจึงคิดว่าพวกคอมมิวนิสต์จะสามารถทำได้ในขณะที่พวกคุณทำไม่ได้ล่ะ?”

พวกเขายังกังวลเกี่ยวกับความคิดที่จะยึดกิจการมาเป็นของรัฐ พวกเขายืนยันว่าเอเอ็นซีและกบฏตรเพื่อเสรีภาพสนับสนุนการที่รัฐเป็นผู้ควบคุมเศรษฐกิจทั้งหมดของประเทศ ผมอธิบายว่าเราต้องการให้มีการกระจายผลตอบแทนให้กับอุตสาหกรรมบางอย่างอย่างเท่าเทียมกันมากขึ้น ได้แก่อุตสาหกรรมที่ผูกขาดอยู่แล้ว และอาจมีการยึดกิจการเข้ามาเป็นของรัฐในอุตสาหกรรมทำนองนั้น แต่ผมอ้างอิงถึงบทความที่ผมเขียนในปีค.ศ. 1956 ให้กับหนังสือพิมพ์ *ลิเบอเรชัน* ซึ่งผมพูดว่ากบฏตรเพื่อเสรีภาพไม่ใช่เป็นพิมพ์เขียวสำหรับลัทธิสังคมนิยม แต่เป็นพิมพ์เขียวสำหรับลัทธิทุนนิยมแบบแอฟริกัน ผมบอกกับพวกเขาว่านับตั้งแต่นั้น ผมก็ยังไม่เปลี่ยนใจเลย

ประเด็นในการหาวิธีที่สำคัญอื่นๆ ได้แก่ประเด็นเกี่ยวกับการปกครองโดยเสียงข้างมาก พวกเขาารู้สึกว่าถ้าหากมีการปกครองโดยเสียงข้างมากแล้ว สิทธิของเสียงข้างน้อยจะถูกทำลาย เอเอ็นซีจะปกป้องสิทธิของชนกลุ่มน้อยผิวขาวได้อย่างไร? พวกเขาต้องการจะทราบ ผมบอกว่าไม่มีองค์กรใดในประวัติศาสตร์ของแอฟริกาใต้ที่จะเทียบเท่ากับเอเอ็นซีได้ ในแง่ของความพยายามที่จะรวมประชาชนทุกคนและทุกเชื้อชาติในแอฟริกาใต้เข้าด้วยกัน ผมอ้างอิงถึงบทนำของกบฏตรเพื่อเสรีภาพที่ว่า “แอฟริกาใต้เป็นของทุกคนที่อาศัยอยู่ในประเทศนี้ ทั้งผิวดำและผิวขาว” ผมบอกกับพวกเขาว่าคนผิวขาวก็เป็นชาวแอฟริกันเช่นกัน และในการปกครองใดๆ ในอนาคต เสียงข้างมากก็ต้องการเสียงข้างน้อย “เราไม่ต้องการที่จะขับพวกคุณลงทะเลหรอก” ผมบอก

การประชุมเหล่านั้นมีผลในทางบวก นั่นคือในฤดูหนาวของปีค.ศ. 1988 ผมได้รับแจ้งว่า ประธานาธิบดีโบรมามีแผนที่จะพบผมก่อนสิ้นเดือนสิงหาคม ประเทศยังคงอยู่ในสภาพวุ่นวาย รัฐบาลได้ประกาศภาวะฉุกเฉินอีกครั้งในปีค.ศ. 1987 และปีค.ศ. 1988 ความกดดันจากนานาชาติประเทศสูงขึ้น บริษัทต่างๆ ถอนตัวออกไปจากแอฟริกาได้มากขึ้น รัฐสภาของอเมริกาได้ผ่านร่างพระราชบัญญัติขยายเวลาการลงโทษทางเศรษฐกิจออกไป

ในปีค.ศ. 1987 เอเอ็นซีฉลองครบรอบเจ็ดสิบห้าปีและจัดให้มีการประชุมในปลายปีที่แทนซาเนีย มีผู้แทนจากกว่าห้าสิบประเทศมาร่วมประชุม โอเลเวอร์ประกาศว่าการต่อสู้โดยใช้อาวุธจะเข้มข้นขึ้นจนกว่ารัฐบาลจะพร้อมที่จะเจรจาเพื่อยกเลิกการเหยียดผิว สองปีก่อนหน้านั้น เอเอ็นซีได้ประชุมในค่ายในแซมเบีย เพื่อเฉลิมฉลองครบรอบสามสิบปีของกฎบัตรเพื่อเสรีภาพ และในครั้งนั้นสมาชิกของเชื้อชาติอื่นๆ ได้ถูกเลือกเข้าเป็นสมาชิกคณะกรรมการบริหารระดับประเทศของเอเอ็นซีเป็นครั้งแรก และคณะกรรมการบริหารระดับประเทศได้ปฏิญาณว่าจะไม่มีการเจรจากับรัฐบาล จนกว่าผู้นำของเอเอ็นซีทั้งหมดจะได้รับการปล่อยตัวจากคุก

แม้ว่าจะยังมีการใช้ความรุนแรงอย่างกว้างขวาง แต่พรรคชาตินิยมก็เข้มแข็งขึ้นอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน ในการเลือกตั้งทั่วไปของคนผิวขาวในเดือนพฤษภาคมปีค.ศ. 1987 พรรคชาตินิยมได้รับชัยชนะอย่างท่วมท้น ที่แยกหน้านั้นอีกก็คือ พรรคสหพันธ์ก้าวหน้า (Progressive Federal Party) ซึ่งเป็นพรรคการเมืองแนวเสรีได้ถูกแทนที่ในฐานะพรรคฝ่ายค้านอย่างเป็นทางการโดยพรรคอนุรักษนิยม (Conservative Party) ซึ่งเป็นมือขวาของพรรคชาตินิยมและได้รณรงค์ว่ารัฐบาลอ่อนข้อให้กับฝ่ายค้านผิวดำมากเกินไป

แม้ว่าผมจะมองการเจรจาลับในแง่ดี แต่ช่วงนั้นนับว่าเป็นช่วงที่ยากลำบากสำหรับการเจรจา ไม่นานก่อนหน้านั้น วินนี่มาเยียมผม และผมได้รู้ว่าบ้านเลขที่ 8115 ออร์แลนโด เวสต์ ที่เราแต่งงานและที่เราถือว่าเป็นบ้านของเรา ถูกเผาโดยนักวางเพลิง เราสูญเสียบันทึกร่างต่างๆ ของครอบครัวที่ประมาณค่ามิได้ รูปภาพ และของที่ระลึกต่างๆ แม้แต่เค้กแต่งงานชิ้นบางๆ ที่วินนี่เก็บไว้สำหรับวันที่ผมได้รับการปล่อยตัว ผมคิดอยู่เสมอว่าวันใดที่ผมออกจากคุก ผมจะสามารถตามทันอดีตได้เมื่อได้ดูรูปภาพและจดหมายเหล่านั้น แต่ตอนนี้มันสูญไปหมดแล้ว คุณได้ปล้นเสรีภาพไปจากผมแต่ไม่ใช่ความทรงจำของผม และตอนนี้ผมรู้สึกว้าเหว่บางคนของการต่อสู้เพื่อเสรีภาพพยายามที่จะปล้นแม้แต่ความทรงจำไปจากผม

ผมยังคงโอ้อย่างหนัก คุณเหมือนจะไม่ยอมหาย และบ่อยครั้งที่ผมรู้สึกอ่อนเพลียเกินกว่าจะออกกำลังกาย ผมยังคงร้องเรียนเกี่ยวกับความอับชื้นของห้องขังของผม แต่ไม่มีการทำอะไรกับมัน วันหนึ่ง ระหว่างที่พบปะกับอิสมาอิล อาฮอป ทนายความของผมในพื้นที่เยี่ยม ผมก็รู้สึกไม่สบาย และอาเจียนออกมา ผมถูกพาตัวกลับไปห้องขัง ได้รับการตรวจจากหมอ และในไม่ช้าก็มีอาการดี

ขึ้น อย่างไรก็ตาม สองสามวันต่อมาขณะที่ผมกำลังอยู่ที่ห้องซังของผมหลังจากทานอาหารเย็นแล้ว ผู้คุมจำนวนหนึ่งและหมอกคนหนึ่งก็มาหาผม หมอได้ตรวจผมอย่างเร่งรีบ จากนั้นผู้คุมคนหนึ่งก็บอกให้ผมแต่งตัว “เราจะพาคุณไปที่โรงพยาบาลที่เคปทาวน์” ผมได้รับแจ้งเช่นนั้น การควบคุมตัวเป็นไปอย่างเข้มแข็ง ผมไปพร้อมกับขบวนรถยนต์หลายคันและยานพาหนะของทหาร ตามมาด้วยผู้คุมอย่างน้อยสิบคน

ผมถูกพาตัวไปที่โรงพยาบาลไทเกอร์เบิร์ก ที่บริเวณมหาวิทยาลัยสเตลเลนบอชในย่านที่มั่งคั่ง และเจียวจีของเคปทาวน์ ผมค้นพบภายหลังว่า พวกเขาเกือบจะเลือกสถานที่อื่นเนื่องจากเกรงว่าผมอาจจะได้รับความเห็นใจที่โรงพยาบาลของมหาวิทยาลัย พวกผู้คุมเข้าไปก่อนและให้ทุกคนออกจากบริเวณทางเข้า จากนั้นผมก็ถูกพาตัวขึ้นไปยังชั้นซึ่งว่างเปล่าโดยสิ้นเชิง ห้องโถงนั้นรายเรียงไปด้วยเจ้าหน้าที่ติดอาวุธกว่าสิบคน

ขณะที่นั่งอยู่บนโต๊ะในห้องตรวจ หมอหนุ่มที่นิสัยดีคนหนึ่งจ้องมองผม เขาเป็นศาสตราจารย์ที่คณะแพทย์ของมหาวิทยาลัยด้วย เขาตรวจคอผม เกาะที่หน้าอก นำเนื้อเยื่อบางส่วนออกมาและในไม่ช้าก็ประกาศว่าผมแข็งแรงดี “คุณไม่มีอะไรผิดปกติ” เขาพูดพร้อมกับยิ้ม “เราน่าจะให้คุณกลับไปได้ในวันนี้” ผมไม่อยากจะให้มีอะไรมาดึงผมไปจากการเจรจากับรัฐบาล ดังนั้นผมจึงดีใจกับการวินิจฉัยของเขา

หลังจากการตรวจ หมอผู้นั้นก็ถามผมว่าต้องการน้ำชาหรือไม่ ผมบอกว่าต้องการ สองสามนาที่ถัดมานางพยาบาลสาวลูกผสมตัวสูงๆ ก็เข้ามาพร้อมกับถาดใบหนึ่ง การที่มีเจ้าหน้าที่ติดอาวุธและผู้คุมเต็มไปหมดทำให้เธอตกใจกลัวจนกระทั่งทำถาดหล่นบนเตียงผม น้ำชาหกเลอะเทอะ ก่อนที่เธอจะผลุนผลันออกไป

ในคืนนั้น ผมนอนในเตียงผู้ป่วยที่ว่างเปล่าภายใต้การรักษาความปลอดภัยอย่างเข้มแข็ง ในเช้าวันรุ่งขึ้น สิ่งแรกที่เกิดขึ้น ก่อนอาหารเช้าเสียอีก ก็คือมีหมอที่สูงอายุกว่ามาเยี่ยมผม หมอกคนนั้นเป็นหัวหน้าของตึกผู้ป่วยในของโรงพยาบาล เขาเป็นคนจริงจังและไม่ค่อยเอาอกเอาใจเหมือนหมอหนุ่มเมื่อคืนก่อน โดยไม่พูดว่าทำเพลง เขาก็เคาะหยาบๆ บนอกผมแล้วก็พูดหัวเราะว่า “มีน้ำอยู่ในปอดของคุณ” ผมบอกเขาว่าหมอก่อนได้ตรวจสอบแล้วบอกว่าผมสบายดี เขาพูด โดยไม่มีท่าทีว่ารำคาญว่า “แมนเดลา คุณของคุณสิ” เขาชี้ให้เห็นว่าอกข้างหนึ่งของผมใหญ่กว่าอีกข้างหนึ่ง แล้วบอกว่าอาจจะเป็นไปได้ว่ามีน้ำอยู่

เขาขอให้นางพยาบาลส่งไซริงให้ และโดยไม่สนใจอะไร เขาก็จิ้มมันลงไปในอกผมและดูดของเหลวสีน้ำตาลออกมา “คุณทานอาหารเช้าหรือยัง?” เขาพูด ยังครับ ผมตอบ “ดีแล้ว” เขาบอก “เราจะพาคุณไปที่ห้องผ่าตัดเดี๋ยวนี้” เขาบอกว่าผมมีของเหลวจำนวนมากในปอด และเขาต้องการนำมันออกทันที

ในห้องผ่าตัด ผมถูกวางยาสลบ และสิ่งต่อมาที่ผมจำได้ก็คือผมตื่นขึ้นมาในห้องโดยที่มีหมออยู่ในห้องด้วย ผมยังคงอ่อนเพลีย แต่ก็ตั้งใจฟังสิ่งที่หมอพูด เขาเอาของเหลวสองลิตรออกจากอกผมและเมื่อนำของเหลวนั้นไปวิเคราะห์ ก็พบวัณโรค เขาบอกว่ามันอยู่ในชั้นเริ่มต้นของวัณโรค และว่าปอดยังไม่ถูกทำลาย เขาบอกว่า ขณะที่วัณโรคเต็มขั้นนั้นมันปกติจะใช้เวลารักษาหกเดือน แต่ผมน่าจะดีขึ้นในเวลาสองเดือน หมอเห็นด้วยว่าห้องซึ่งที่อบอุ่นอาจจะเป็นสาเหตุของการป่วยครั้งนี้

ผมใช้เวลาหกสัปดาห์ต่อมาที่สถานบำบัดและฟื้นฟูไทเกอร์เบิร์ก ในเดือนธันวาคม ผมก็ถูกย้ายไปที่คลินิก คอนสแตนเทียเบิร์ก ซึ่งหรรษา อยู่ใกล้กับโพลส์มัวร์ ซึ่งไม่เคยมีคนไข้ผิวดำมาก่อน เช้าวันแรกที่นี่ โคบี โคเอ็ทซี มาเยี่ยมผมพร้อมกับพันเอก มาเรส ผู้ช่วยผู้บัญชาการเรือนจำซึ่งรับผิดชอบในการดูแลผม เราเพิ่งจะทักทายกันเมื่ออาหารเข้าถูกนำมาเสิร์ฟตามเวลา

เนื่องจากอาการป่วยในตอนนั้นของผมประกอบกับประวัติของผมที่มีความดันโลหิตสูง ผมจึงถูกควบคุมอาหารอย่างเข้มงวดโดยให้ทานแต่อาหารที่มีคลอเรสเตอรอลต่ำ แต่เห็นได้ชัดว่าคำสั่งดังกล่าวยังไม่ได้มีการแจ้งไปยังครัวของคลินิก เนื่องจากถาดอาหารเข้านั้นประกอบไปด้วยคนเบคอนชิ้นบางๆ สามชิ้น และขนมปังทานเอ็กอีกหลายชิ้น ผมจำไม่ได้แล้วว่าได้ลิ้มรสเบคอนและไข่ครั้งสุดท้ายเมื่อไหร่ และผมอยากกินเต็มที่ แต่พอผมจะตักไข่ที่แสนอร่อยเต็มช้อนกำลังจะเข้าปาก พันเอกมาเรสก็พูดว่า “ไม่ได้นะ แมนเดลา นั่นเป็นการฝืนคำสั่งของหมอ” ว่าแล้วเขาก็เอื้อมมือมาดึงถาด ผมขย้อถาดไว้แน่นแล้วบอกว่า “ผู้พันครับ ผมขอโทษ ถ้าหากว่าอาหารเข้ามือนี้นะผมจะกินมัน ผมพร้อมที่จะตาย”

เมื่อการอยู่ที่คอนสแตนเทียเบิร์กของผมเข้าที่เข้าทางแล้ว ผมก็เริ่มพบปะกับโคบี โคเอ็ทซีและคณะกรรมการลับอีกครั้ง ตอนที่ผมยังอยู่ที่คลินิก โคเอ็ทซีบอกว่าเขาต้องการให้ผมอยู่ในสถานการณืที่ถึงถูกควบคุมตัวและถึงอิสระ เขาไม่ได้บอกว่ามันหมายความว่าอย่างไร ผมเข้าใจเลาๆ ว่าเขาหมายความว่าอะไรและได้แต่ฟังก็กระซิบคิดว่าข้อเสนอของเขาหมายถึงเสรีภาพ แต่ผมรู้ว่ามันเป็นขั้นตอนหนึ่งเพื่อเดินไปในแนวทางนั้น

ในขณะเดียวกัน คลินิกแห่งนั้นก็สะดวกสบายอย่างมาก และเป็นครั้งแรกที่ผมชอบการพักผ่อนในโรงพยาบาล พวกนางพยาบาลซึ่งบ้างก็ผิวขาวบ้างก็เป็นลูกผสม (นางพยาบาลผิวดำไม่ได้รับอนุญาตให้มี) เอาอกเอาใจผมจนเสียคน พวกเขานำของหวานและหมอนพิเศษมาให้ และมาเยี่ยมเป็นประจำแม้ในช่วงเวลาที่ออกเวร

วันหนึ่ง นางพยาบาลคนหนึ่งมาหาผมแล้วพูดว่า “มร.แมนเดลา เรากำลังจะมีงานเลี้ยงกันคืนนี้และเราอยากให้คุณมาร่วมด้วย” ผมบอกว่าผมรู้สึกเป็นเกียรติที่จะได้ไปร่วม แต่พวกเจ้าหน้าที่จะเป็นคนบอกว่าไปได้หรือไม่ เจ้าหน้าที่เรือนจำไม่อนุญาตให้ผมไป ซึ่งทำให้พวกพยาบาล

หงุดหงิด ผลก็คือ พวกเขาดัดสันใจที่จะจัดงานเลี้ยงในห้องของผม โดยยืนยันว่าพวกเธอจะจัดงาน โดยไม่มีผมไม่ได้

ในคืนนั้น สุภาพสตรีสาวเหล่านี้ประมาณสิบคนหรือกว่านั้นในชุดงานเลี้ยงก็ทำให้ห้องของผมเต็มไปด้วยเค้ก พันช์ และของขวัญ เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยจะสับสน แต่พวกเขาก็ไม่อาจจะมองว่าเด็กสาวที่ร่าเริงเหล่านี้เป็นภัยต่อความมั่นคง เมื่อเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยคนหนึ่งพยายามที่จะกันไม่ให้นางพยาบาลบางคนเข้ามาในห้องของผม ผมก็กล่าวหาเขาเล่นๆ ว่าเขาอิจฉาที่ชายชราได้รับความสนใจอย่างมากมาจากสุภาพสตรีสาวสวยเช่นนี้

ในเดือนธันวาคมปีค.ศ. 1988 การรักษาความปลอดภัยที่ตึกผู้ป่วยของเราก็เข้มแข็งขึ้น และพวกเจ้าหน้าที่ที่อยู่เวรก็มีการตื่นตัวมากกว่าปกติ มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเกิดขึ้น ในเย็นวันที่ 9 ธันวาคม พันเอกมาเรสก็มาที่ห้องของผมแล้วบอกให้ผมเตรียมตัวออกเดินทาง “ไปไหนหรือ?” ผมถามเขา เขาบอกไม่ได้ ผมเก็บข้าวของแล้วมองไปรอบๆ หาดพยาบาลที่จิ้งจอกกัดติดกับผมบางคน ผมรู้สึกผิดหวังที่ไม่สามารถขอบคุณและรำลือพวกเธอได้

เราจากที่นั่นกันอย่างรีบเร่ง และหลังจากที่อยู่บนท้องถนนประมาณหนึ่งชั่วโมงเราก็เข้าไปในเรือนจำซึ่งผมจำชื่อได้นั่นคือ วิกเตอร์ เวอร์สเตอร์ เรือนจำแห่งนั้นตั้งอยู่เมืองเก่าเคป ดัทช์ที่สวยงามในแคว้นพาร์ล ห่างจากเมืองเคปทาวน์ไปทางตะวันออกเฉียงเหนือสามสิบล้านไมล์ อยู่ในเขตปลูกองุ่นของเคปทาวน์ เรือนจำดังกล่าวมีชื่อเสียงว่ามีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ทันสมัย เราขับรถผ่านความยาวของเรือนจำ แล้วแล่นไปตามถนนที่สกปรกและคดเคี้ยว ผ่านบริเวณที่เป็นป่าเปลี่ยวที่ด้านหลังของเรือนจำ ที่สุดถนน เราก็มาถึงกระท่อมชั้นเดียวสีขาวที่อยู่โดดเดี่ยวหลังกำแพงคอนกรีตและปกคลุมไปด้วยต้นสนที่สูงตระหง่าน

ผมถูกนำตัวเข้าไปในบ้านโดยพันเอกมาเรส และพบว่ามีที่พักผ่อนพิเศษถัดจากห้องครัวขนาดใหญ่ พร้อมทั้งห้องนอนที่มีขนาดใหญ่กว่าอีกอยู่ด้านหลัง กระท่อมหลังนี้บอบบางแต่ก็ตกแต่งด้วยเฟอร์นิเจอร์ดูสะอาดสบาย มันไม่ได้รับการทำความสะอาดหรือกวาดมาก่อนที่ผมจะมาถึง ห้องนอนและห้องนั่งเล่นเต็มไปด้วยแมลงแปลกปลอม ตะขาบ แมงมุม และอื่นๆ บางอย่างผมก็ไม่เคยเห็นมาก่อนเลย คืบคลานนั้น ผมกวาดแมลงออกจากเตียงและขอบหน้าต่าง และหลับสนิทอย่างดีในสถานที่ซึ่งจะเป็นบ้านใหม่ของผม

เช้าวันรุ่งขึ้น ผมสำรวจที่อยู่ใหม่ของผมและค้นพบสระขี้ฉี่ในสวนหลังบ้าน นอกจากนี้ยังมีห้องนอนเล็กๆ อีกสองห้อง ผมเดินออกไปด้านนอกและชิมขี้ฉี่ในไม้ที่ให้ร่มเงาแก่บ้าน ทำให้บ้านเย็น สถานที่ทั้งหมดดูห่างไกลและโดดเดี่ยว สิ่งเดียวที่ทำลายภาพแห่งความฝันนี้ก็คือกำแพงที่ติดลดหนามปลายแหลมอยู่ด้านบน และมีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยหลายนายเฝ้าอยู่ที่ประตูทางเข้าบ้าน กระนั้น มันก็เป็นสถานที่และสถานการณ์ที่งดงาม เป็นบ้านที่มีสภาพถึงลูกถึงเมีย

บ่ายวันนั้นเอง โคบี โคเอ็ทซ์ ก็มาเยี่ยมผม พร้อมกับนำเคปไวน์มาลงหนึ่งด้วยเพื่อเป็นของขวัญการขึ้นบ้านใหม่ เราทั้งคู่ต่างขบขันที่ผู้คุมขังนำของขวัญมาให้กับนักโทษของตนเอง เขาหัวเราะเฝ้ายามและต้องการที่จะให้แน่ใจว่าผมชอบบ้านใหม่ของผม เขาสำรวจบ้านด้วยตนเอง และสิ่งเดียวที่เขาแนะนำก็คือกำแพงด้านนอกบ้านควรจะยกสูงขึ้น เขาบอกว่าเพื่อความเป็นส่วนตัวของผม เขาบอกกับผมว่ากระท่อมที่วิกเตอร์ เวอร์สเตอร์ จะเป็นบ้านหลังสุดท้ายของผมก่อนที่จะได้รับอิสระ เขาบอกว่าเหตุผลเบื้องหลังการนำตัวผมมาไว้ที่นี่ ก็เพราะผมควรจะมีสถานที่ซึ่งผมสามารถหาหรือได้อย่างเป็นส่วนตัวและสะดวกสบาย

ความจริงกระท่อมหลังนั้นก็ทำให้ผมหลงคิดไปว่าได้รับเสรีภาพ ผมสามารถนอนและตื่นนอนตามที่ต้องการ ว่ายน้ำเมื่อใดก็ได้ตามที่ต้องการ กินเมื่อหิว ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นความรู้สึกที่เย้ายวน เพียงแค่ได้ออกไปข้างนอกในตอนกลางวันและเดินเล่นเมื่อต้องการ เท่านั้นก็เป็นความพิเศษแล้ว ไม่มีลูกกรงที่หน้าต่าง ไม่มีกุญแจที่ส่งเสียงกริ่งกร้าง ไม่มีประตูที่จะล็อกหรือปลดล็อก ทั้งหมดล้วนเป็นความน่าพึงปรารถนา แต่ผมไม่เคยลืมว่ามันเป็นกรงทอง

ทางเรือนจำจัดหาพ่อครัวให้ผม ชื่อสวาร์ท เป็นเจ้าหน้าที่หมายเลข เขาเป็นชาวแอฟริกันชาวที่ไม่ค่อยพูดจา และเคยเป็นผู้คุมที่เกาะร็อบเบน ผมจำเขาไม่ได้ แต่เขาบอกว่าบางครั้งเขาจับบรรดาพวกเราไปที่เหมือง และตั้งใจจับลงไปในหลุมบ่อเพื่อให้เราถูกกระแทก “ผมเกลียดคุณ” เขาบอกเงินๆ และผมก็หัวเราะ เขาเป็นคนน่ารักหาอารมณ์ดี ไม่มีอคติ และกลายมาเป็นเหมือนกับน้องชายของผมในเวลาต่อมา

เขาจะมาถึงที่กระท่อมเวลาเจ็ดโมงเช้า และกลับไปเวลาสี่โมงเย็น เขาจะทำอาหารเช้า กลางวัน และเย็นให้ผม ผมมีตารางอาหารที่กำหนดโดยหมอและเขาจะทำอาหารตามนั้น เขาเป็นพ่อครัวที่ดีและเมื่อเขาจะกลับบ้าน เขานำอาหารเย็นมาใส่เตาไมโครเวฟอุ่นไว้ให้ผม ตอนนั้นไมโครเวฟเป็นของใหม่สำหรับผม

เขาทำขนมปัง เบียร์ซึ่งที่กลั่นขึ้นเอง และอาหารที่อร่อยอื่นๆ หากผมมีแขกมาเยี่ยม ซึ่งเริ่มจะบ่อยขึ้นทุกที เขาจะทำอาหารดีๆ ให้ พวกแขกจะชมว่าอาหารอร่อยเสมอและผมก็กล่าวขอบคุณทุกคนที่มาอยากได้พ่อครัวของผม เมื่อเจ้าหน้าที่เริ่มอนุญาตให้สหายของผมบางคนในเอเอ็นซีและสมาชิกของ ยูดีเอฟ รวมทั้ง ขบวนการประชาธิปไตยของมวลชน หรือเอ็มดีเอ็ม (Mass Democratic Movement, MDM) มาเยี่ยมผม ผมก็กล่าวหาพวกเขาว่ามาเพียงเพื่ออาหารเท่านั้น

วันหนึ่ง หลังจากทานอาหารอันแสนอร่อยจากฝีมือของมร. สวาร์ทแล้ว ผมก็เข้าไปในครัวเพื่อล้างจาน “ไม่ต้องกรับ” เขาพูด “มันเป็นหน้าที่ของผม คุณต้องกลับไปในห้องนั่งเล่น” ผมยืนยันกรานว่าผมต้องทำอะไรเสียบ้าง และถ้าหากเขาเป็นคนทำอาหาร ผมก็ควรล้างจานจึงจะยุติธรรม มร. สวาร์ท ไม่ยอม แต่ในที่สุดก็ยอมแพ้ เขายังคัดค้านการที่ผมทำเตียงของผมเองในตอนเช้า บอกว่ามันเป็นความรับผิดชอบของเขา แต่ผมทำเตียงเองมาตั้งนานแล้วจนกระทั่งกลายเป็นนิสัย

เรายังแลกเปลี่ยนกันอย่างอื่นด้วย คือเขาอยากฝึกฝนภาษาอังกฤษเช่นเดียวกับพวกผู้คุมผิวขาวชาวแอฟริกันหลายคน ส่วนผมก็ต้องการฝึกภาษาแอฟริกันส์ เราจึงทำความตกลงกัน คือเขาจะพูดภาษาอังกฤษกับผม และผมจะตอบเป็นภาษาแอฟริกันส์ ด้วยวิธีนี้ เราทั้งคู่ก็ได้ฝึกฝนภาษาที่เราอ่อนที่สุด

บางครั้งผมก็จะขอให้เขาทำอาหารบางอย่างให้ เช่น โจ๊กข้าวโพดและถั่วซึ่งผมเคยกินตอนเป็นเด็ก วันหนึ่งผมก็พูดกับเขาว่า “ผมอยากให้คุณหุงข้าวแดงให้กินบ้าง” “ข้าวแดงคืออะไรหรือ?” เขาพูดซึ่งทำให้ผมงงมาก สวาร์ทเป็นคนหน่อม ผมจึงอธิบายว่าข้าวแดงเป็นข้าวที่ยังไม่ได้ขัด

เอาเปลือกออกจนเกลี้ยง ซึ่งเราเคยกินในช่วงสงครามเมื่อไม่มีข้าวขาว ผมบอกว่ามันดีต่อสุขภาพมากกว่าข้าวขาวมากมายนึก เขาแงงแต่ก็หามาได้ เขาหุงมันและผมชอบกินมากทีเดียว แต่มร.สวาร์ทไม่ชอบรสชาติของมัน และประกาศว่าถ้าหากว่าผมต้องการกินข้าวแบบนี้อีก ผมจะต้องหุงเอง

แม้ว่าผมจะไม่ใช่นักต้ม แต่ผมก็อยากจะเป็นเจ้าของบ้านที่ดีจึงเสิร์ฟไวน์ให้แขก บางครั้ง ผมก็จับมันเพื่อให้แขกรู้สึกไม่ขัดเงิน แต่มีไวน์เพียงอย่างเดียวที่ผมสามารถจับได้นั้นคือไวน์แอฟริกัน “รศหวานปานกลาง” ซึ่งความจริงแล้วหวานมากทีเดียว

ก่อนที่แขกของผมจะมา ผมจะขอให้มร.สวาร์ทไปซื้อไวน์เนเดอร์เบิร์ก ซึ่งผมเคยชิมมาก่อนและรู้ว่ามันรสก็่งหวาน วันหนึ่ง ผมกำลังรอเพื่อนๆ และทนายความของผมอยู่คือ คุณลาห์ โอเมอร์, จอร์จ บีโซส์ และอิสมาอีล อาฮ็อป เพื่อรับประทานอาหารกลางวัน ผมจึงขอให้มร. สวาร์ทไปซื้อไวน์เนเดอร์เบิร์กมา บางทีจอร์จ บีโซส์ ซึ่งไม่ใช่มุสลิมอาจจะอยากดื่มระหว่างทานอาหาร ผมสังเกตเห็นว่าเขาทำหน้าเบ้เมื่อผมบอก จึงถามว่ามีอะไรหรือ

“มร. แมนเดลา” เขาพูด “ผมซื้อไวน์นั้นให้คุณเพราะว่าคุณขอให้ซื้อให้ แต่มันเป็นไวน์ราคาถูกลงและก็ไม่อร่อยเลย” ผมบอกเขาว่าผมไม่ชอบไวน์ที่ไม่หวานและก็ไม่แน่ใจว่าจอร์จไม่สามารถบอกความแตกต่างได้อยู่ดี มร.สวาร์ทยิ้มและเสนอทางออกที่ประนีประนอม นั่นคือเขาจะไปซื้อไวน์มาสองขวด ไวน์ที่ไม่หวานขวดหนึ่งและไวน์เนเดอร์เบิร์กของผมขวดหนึ่ง และเขาก็จะถามแขกของผมว่าอยากดื่มแบบไหน “ตกลง” ผมพูด “เรามาลองดูผลการทดลองของคุณกัน”

เมื่อเราทั้งสี่คนนั่งลงเตรียมทานอาหารกลางวัน สวาร์ทก็เข้ามาพร้อมกับไวน์สองขวดและก็นำไปทางแขก ถามว่า “ท่านสุภาพบุรุษครับ อยากดื่มไวน์แบบไหนครับ?” จอร์จชี้ไปที่ไวน์ที่ไม่หวาน โดยไม่ได้มองผมด้วยซ้ำ เจ้าหน้าที่สวาร์ทได้แต่ยิ้ม

การประชุมกับคณะกรรมการดังกล่าวดำเนินต่อไป แต่เราชะงักงันในประเด็นเดิมที่ทำให้เราไม่สามารถก้าวต่อไปได้ นั่นก็คือการต่อสู้ด้วยอาวุธ พรรคคอมมิวนิสต์ และการปกครองโดยเสียงข้างมาก ผมยังคงกดดันโคเอ็ทซีให้ประชุมกับพี.ดับเบิลยู.โบธา ด้วย ตอนนี้เองที่เจ้าหน้าที่ได้อนุญาตให้ผมสามารถสื่อสารขึ้นพื้นฐานกับสหราชอาณาจักรที่โพลส์มัวร์และเกาะร็อบเบนรวมทั้งเอเอ็นซีในลู่ซาลาได้ แม้ผมจะรู้ว่าผมกำลังเดินนำหน้าเพื่อนร่วมงานของผมไปแล้ว แต่ผมก็ไม่อยากจะล่วงหน้าไปไกลเกินไปและพบว่าเดินอยู่คนเดียว

ในเดือนมกราคมปีค.ศ. 1989 สหายสื่อกของผมจากโพลส์มัวร์ก็มาเยี่ยมผม และเราหารือกันเรื่องบันทึกช่วยจำที่ผมวางแผนจะส่งไปให้ประธานาธิบดีของรัฐ ผมย้ำประเด็นส่วนใหญ่ที่ผมได้พูดไปแล้วในการประชุมลับของเรา แต่ผมต้องการทำให้แน่ใจว่าประธานาธิบดีของรัฐได้อ่านสิ่งเหล่านั้นจากตัวผมเอง เขาจะเห็นว่าเราไม่ใช่ผู้ก่อการร้ายที่ป่าเถื่อน แต่เป็นคนที่มีเหตุผล

“ผมไม่สบายใจ” ผมเขียนถึงมร.โบธาในบันทึกช่วยจำที่ส่งไปให้เขาในเดือนมีนาคม “เลิกเช่นเดียวกับชาวแอฟริกันได้อื่นๆ อีกเป็นจำนวนมากอย่างไม่ต้องสงสัย ที่เห็นแอฟริกาได้แบ่งแยกออกเป็นสองค่ายที่เป็นอริกัน ก็คนผิวดำฝ่ายหนึ่ง และคนผิวขาวอีกฝ่ายหนึ่ง ต่างฝ่ายต่างสังหารกัน” เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงสิ่งนี้และเตรียมวางพื้นฐานไปสู่การเจรจา ผมเสนอให้รามาพิจารณาข้อเรียกร้องสามประการที่รัฐบาลเสนอต่อเอเอ็นซีโดยใช้เป็นเงื่อนไขในการเจรจา นั่นคือการประกาศยุติการใช้ความรุนแรง การแยกตัวออกจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งแอฟริกาใต้ และการยกเลิกข้อเรียกร้องให้มีการปกครองโดยเสียงข้างมาก

ในประเด็นเรื่องความรุนแรงนั้น ผมเขียนว่าการที่เอเอ็นซีปฏิเสธที่จะประกาศยกเลิกการใช้ความรุนแรงนั้นไม่ใช่ปัญหา “ความจริงคือว่ารัฐบาลยังไม่พร้อมที่จะแบ่งปันอำนาจทางการเมืองกับคนผิวดำ” ผมอธิบายว่าเราไม่มีแผนการที่จะแยกจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งแอฟริกาใต้ และย้ำว่าเราไม่ได้อยู่ภายใต้การควบคุมของพรรคคอมมิวนิสต์ “คนที่มีความศักดิ์ศรีคนไหน” ผมเขียน “จะทอดทิ้งเพื่อนคู่ชีวิตเพื่อความต้องการของศัตรูร่วม และจะยังคงความน่าเชื่อถือในสายตาประชาชนไว้ได้?” ผมบอกว่าการที่รัฐบาลคัดค้านการปกครองโดยเสียงข้างมากเป็นการแสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะรักษาอำนาจไว้ ผมเสนอว่าเขาต้องเผชิญหน้ากับความจริง “การปกครองโดยเสียงข้างมากและความสงบภายในเป็นเหมือนสองด้านของเหรียญเดียวกัน และคนขาวในแอฟริกาใต้จะต้องยอมรับว่าจะไม่มีสันติภาพและเสถียรภาพในประเทศนี้ จนกว่าจะมีการใช้หลักการปกครองโดยเสียงข้างมากอย่างเต็มที่”

ในตอนท้ายของจดหมาย ผมได้เสนอกรอบสำหรับการเจรจาอย่างคร่าวๆ

จะต้องมีการพูดถึงประเด็นทางการเมืองสองประเด็น ประเด็นแรกคือ ข้อเรียกร้อง

ให้ปกครองโดยเสียงข้างมากในรัฐเดี่ยว ประเด็นที่สอง ความวิตกกังวลของคนขาวในแอฟริกาใต้เกี่ยวกับข้อเรียกร้องนี้ เช่นเดียวกับการยืนยันของคนขาวเรื่องโครงสร้างซึ่งจะต้องประกันว่าการปกครองโดยเสียงข้างมากจะไม่ได้หมายถึงการที่คนดำเข้าครอบงำชนส่วนน้อยผิวขาว ภารกิจที่สำคัญที่สุดซึ่งจะเผชิญหน้ารัฐบาลและเอเอ็นซีก็คือการทำให้จุดยืนทั้งสองนี้ไปด้วยกันได้

ผมเสนอว่าให้ดำเนินการเรื่องนี้ในสองขั้นตอนคือ ขั้นตอนแรกให้หารือกันเพื่อสร้างสภาพการณ์ที่เหมาะสมสำหรับการเจรจา ขั้นตอนที่สอง ทำการเจรจา “ผมต้องชี้ให้เห็นว่าความเคลื่อนไหวของผมนั้นทำให้ท่านมีโอกาสที่จะแก้ปัญหาความชะงักงันในปัจจุบันนี้ได้ และเพื่อที่จะทำให้สถานการณ์ทางการเมืองของประเทศกลับสู่ภาวะปกติ ผมหวังว่าท่านจะฉวยโอกาสนี้ไว้โดยไม่รอช้า”

แต่ความล่าช้าก็เกิดขึ้นจนได้ ในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๓๒ โบธา ป่วยเป็นโรคหัวใจ แม้ว่ามันจะไม่ถึงกับทำให้เขาทำอะไรไม่ได้ แต่มันก็ทำให้เขาอ่อนแอและทำให้เขาหงุดหงิดง่าย ตามที่คณะรัฐมนตรีของเขาเล่าให้ฟัง ในเดือนกุมภาพันธ์ โบธาได้ลาออกจากการเป็นหัวหน้าพรรคชาตินิยมอย่างไม่มีผลการคาดหมายมาก่อน แต่เขายังคงตำแหน่งประธานาธิบดีของรัฐไว้ นี่เป็นสถานการณ์ที่ไม่อาจเปรียบกับครั้งใดในประวัติศาสตร์ของประเทศ นั่นคือในระบบรัฐสภาของแอฟริกาใต้ นั่น ผู้นำของพรรคเสียงข้างมากจะได้เป็นประมุขของรัฐ ตอนนี้ประธานาธิบดีโบธาเป็นประมุขของรัฐแต่ไม่ได้เป็นประมุขของพรรคของตนเอง บางคนมองว่านี่เป็นพัฒนาการในทางบวก คือมองว่าโบธาต้องการที่จะ “อยู่เหนือการเมืองของพรรค” เพื่อที่จะนำการเปลี่ยนแปลงที่แท้จริงมาสู่แอฟริกาใต้

ความรุนแรงทางการเมืองและการกดดันจากนานาชาติประเทศยังคงดำเนินไปอย่างเข้มข้น ผู้ถูกคุมขังทางการเมืองทั่วประเทศได้ทำการอดอาหารประท้วงอย่างได้ผล คือสามารถโน้มน้าวให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกฎหมายและระเบียบปล่อยตัวผู้ถูกคุมขังกว่า 900 คนออกมาได้ ในปีค.ศ. 1989 ยูดีเอฟ ได้เป็นพันธมิตรกับสหภาพแรงงานแห่งแอฟริกาใต้ (Congress of South African Trade Union) เพื่อจัดตั้งขบวนการประชาธิปไตยของมวลชนขึ้น ขบวนการดังกล่าวได้เริ่มจัดให้มี “การณณรงค์ทำทลายอำนาจรัฐ” ไปทั่วประเทศในทันที โดยพลเมืองไม่ยอมเชื่อฟังสถาบันที่มีการเหยียดผิวต่างๆ ทางด้านต่างประเทศนั้น โอลิเวอร์ ทัมโบ ได้หารือกับรัฐบาลของสหราชอาณาจักรและสหภาพโซเวียต และในเดือนมกราคมปีค.ศ. 1987 โอลิเวอร์ได้พบปะกับนายจอร์จ ชูลซ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาในกรุงวอชิงตัน รัฐบาลอเมริกันยอมรับเอเอ็นซีว่าเป็นองค์ประกอบในการแก้ปัญหาในแอฟริกาใต้ซึ่งไม่อาจปฏิเสธได้ การลงโทษทางเศรษฐกิจต่อแอฟริกาใต้ยังคงบังคับใช้ต่อไปและยิ่งเพิ่มมากขึ้นอีก

การใช้ความรุนแรงทางการเมืองก็มีด้านที่น่าเศร้าสลดด้วย ในขณะที่ความรุนแรงในไซเวโตเพิ่มมากขึ้นนั้น ภรรยาของผมนั้นยอมให้คนหนุ่มกลุ่มหนึ่งมาเป็นผู้รักษาความปลอดภัยให้เมื่อเธอไปไหนมาไหนในชุมชน คนหนุ่มเหล่านี้ไม่ได้รับการฝึกฝนและไม่มีวินัย และต่อมาได้เข้าเกี่ยวข้องกับกิจกรรมซึ่งไม่เหมาะสมกับการต่อสู้เพื่อการปลดปล่อย ผลก็คือ วินนี่ต้องคิดร่างแหทางกฎหมายในการพิจารณาคดีผู้รักษาความปลอดภัยของเธอคนหนึ่งซึ่งถูกพิพากษาว่าสังหารสหายหนุ่มอีกคนหนึ่ง สถานการณ์ดังกล่าวสร้างปัญหาให้กับผมอย่างมาก เนื่องจากคดีเช่นนั้นมิแต่จะทำให้เกิดการแตกแยกในขบวนการในเวลาที่จะต้องผนึกกำลังกัน ผมสนับสนุนภรรยาของผมอย่างเต็มที่และยืนยันว่าแม้เธอจะแสดงให้เห็นถึงการตัดสินใจที่ผิดพลาด แต่เธอก็บริสุทธิ์จากข้อกล่าวหาที่ร้ายแรงใดๆ

ในเดือนกรกฎาคม ครอบครัวเกือบทั้งหมดของผมได้มาเยี่ยมผมที่กระท่อมที่วิกเตอร์เวอร์สเตอร์ มันเป็นครั้งแรกที่ผมมีภรรยาและลูกๆ รวมทั้งหลานๆ ทุกคนมาอยู่พร้อมหน้ากัน และมันเป็นโอกาสที่ยิ่งใหญ่และมีความสุข เจ้าหน้าที่สวาร์ทจัดเตรียมงานเลี้ยงได้อย่างเยี่ยมยอดมาก เขาไม่หงุดหงิดด้วยเมื่อผมปล่อยให้หลานๆ บางคนกินชุดค็อกเทลก่อนอาหารหลัก หลังอาหาร พวกหลานๆ ก็พากันไปที่ห้องนอนของผมเพื่อดูวิดีโอหนังสยองขวัญ ขณะที่พวกผู้ใหญ่อยู่คุยกันในห้องนั่งเล่นด้านนอก มันเป็นความยินดีอย่างที่สุดที่มีครอบครัวทั้งหมดอยู่รายล้อม และความเจ็บปวดเพียงอย่างเดียวที่มีก็คือการที่ได้ตระหนักว่าผมได้ขาดสิ่งเหล่านี้ไปเป็นเวลาหลายปีทีเดียว

ในวันที่ 4 กรกฎาคม พลเอก วิลเลียมเซ มาเยี่ยมผม และบอกว่าจะพาผมไปพบกับประธานาธิบดีโบธนาในวันรุ่งขึ้น เขาพูดถึงมันว่าเป็น “การเยี่ยมคำนับ” และแจ้งว่าให้ผมเตรียมตัวให้พร้อมที่จะออกเดินทางตอนตีห้าครึ่ง ผมบอกกับนายพลว่าแม้ว่าผมจะอยากพบกับประธานาธิบดีโบธนามาก แต่ผมก็คิดว่าผมควรจะสวมสูทและผูกเน็คไทไปพบกับมร. โบธนา (สูทที่ได้เมื่อครั้งที่กลุ่มบุคคลที่สำคัญยิ่งมาเยือนนั้นเก่าไปนานแล้ว) ท่านนายพลเห็นด้วย และต่อมาไม่นานช่างตัดเสื้อคนหนึ่งก็ปรากฏตัวขึ้นเพื่อวัดตัวผม ในบ่ายวันนั้นผมก็ได้รับสูท เน็คไท เสื้อเชิ้ต และรองเท้าใหม่ ก่อนกลับ นายพลยังถามถึงกรุปเลือดของผมด้วย เพื่อว่าจะมีอะไรที่ไม่คาดฝันเกิดขึ้นในวันรุ่งขึ้น

ผมเตรียมตัวอย่างดีที่สุดเท่าที่จะทำได้เพื่อการพบปะครั้งนั้น ผมทบทวนความจำและบันทึกอย่างละเอียดที่ผมจัดทำขึ้นสำหรับการนี้ ผมตรวจข่าวในหนังสือพิมพ์และสิ่งพิมพ์ต่างๆ มากเท่าที่จะมากได้เพื่อให้แน่ใจว่าผมตามทันสถานการณ์ หลังจากທີ່ประธานาธิบดีโบธนาลาออกจากการเป็นหัวหน้าพรรคชาตินิยมแล้ว เอฟ.ดับเบิลยู. เดอ เคลิร์ก ก็ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งแทนที่ และมีการพูดกันว่ามีการแข่งขันกันอย่างหนักหน่วงระหว่างบุคคลทั้งสอง บางคนอาจจะตีความการที่โบธนาต้องการพบผมว่าเป็นวิธีที่จะขโมยเสียงสนับสนุนไปจากคู่แข่งของเขา แต่นั่นไม่ได้สร้างความวิตกให้กับผม ผมชักซ้อมข้อโต้แย้งที่ประธานาธิบดีของรัฐอาจจะพูดถึง และการตอบโต้ของผมต่อข้อโต้แย้งนั้น ในการพบปะทุกครั้งกับฝ่ายตรงข้าม คุณจะต้องแน่ใจว่าได้แสดงออกอย่างที่ตั้งใจจะทำ

ผมรู้สึกเครียดกับการพบปะกับมร. โบธนา เขามีฉายาว่า “จระเข้ใหญ่” และผมได้ยินบ่อยครั้งเกี่ยวกับอารมณ์ที่รุนแรงของเขา สำหรับผมแล้ว เขาเหมือนกับเป็นต้นแบบของคนขาวชาวแอฟริกันหัวเก่า ที่หยิ่งยะโส และดื้อรั้น ซึ่งไม่ต้องการจะหารือมากนักกับผู้นำผิวดำ แต่ต้องการจะออกคำสั่งให้พวกเขาทำตาม เห็นได้ชัดว่าโรคหัวใจของเขาที่กำลังกำเริบเมื่อเร็วๆ นี้มีแต่จะทำให้แนวโน้มนี้เลวร้ายลง ผมตั้งใจว่าถ้าหากเขาแสดงออกแบบวางอำนาจกับผม ผมจะบอกกับเขาว่าพฤติกรรมอย่างนั้นผมรับไม่ได้ แล้วผมจะลุกขึ้นและยุติการประชุม

เวลาตีห้าครึ่งตรง พลตรีมาเรียส ผู้บัญชาการของวิกเตอร์ เวอร์สเตอร์ ก็มาถึงกระท่อมของผม เขาเข้ามาในห้องนั่งเล่น ผมยืนตรงหน้าเขาในชุดสูทตัวใหม่เพื่อให้เขาตรวจสอบ เขาเดินไปรอบๆ ตัวผมแล้วส่ายศีรษะไปมา

“เนคไทของคุณใช้ไม่ได้เลย แมนเดลา” เขาพูด ผมไม่ได้ใช้เนคไทมานานักในคุก และผมรู้สึกเองในเช้าวันนั้นตอนที่ผมผูกเนคไทว่าผมลืมนิธิผูกไปแล้ว ผมผูกปมอย่างดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ และหวังว่าจะไม่มีใครสังเกตเห็น พลตรีมาเรียสปลดกระดุมปกเสื้อผมออก แล้วมายืนข้างหลังผม

ผูกปมเนคไทแบบวินเซอร์สองชั้น แล้วเขาก็หันมายื่นชื่นชมกับผลงานของตัวเอง “ดีขึ้นเยอะเลย” เขาพูด

เราขับรถจากวิกเตอร์ เวอร์สเตอร์ ไปยังบ้านของพลเอกวิลเลียมเซในโพลล์มัวร์ ภรรยาของนายพลวิลเลียมเซเสิร์ฟอาหารให้เรา หลังอาหารเช้า เราก็จับรถไปพร้อมกับขบวนติดตามอีกเล็กน้อย ไปยังทูนฮิลล์ ที่ทำงานของประธานาธิบดี และจอร์จที่ขึ้นใต้ดินในที่ซึ่งจะไม่มีใครมองเห็น ทูนฮิลล์ เป็นอาคารที่สง่างาม สร้างในแบบเคป-คัทซ์ในยุคศตวรรษที่สิบเก้า แต่ในวันนั้นผมไม่ได้ดูตัวอาคารใดๆ เพราะผมถูกลักลอบพาเข้าไปในห้องสวีทของประธานาธิบดี

เราขึ้นลิฟท์ไปที่ชั้นหนึ่ง แล้วออกมายังล็อบบี้ที่สง่างามซึ่งตกแต่งด้วยไม้ หน้าห้องทำงานของประธานาธิบดี ที่นั่น เราได้พบกับโคบี โคอีเทซี, นีล บาร์นาร์ด และกลุ่มของเจ้าหน้าที่เรือนจำ ผมคุ้ยรายละเอียดกับทั้งโคคอีเทซีและดร.บาร์นาร์ดเกี่ยวกับการพบปะในครั้งนี้ และพวกเขาแนะนำผมตลอดเวลาให้หลีกเลี่ยงประเด็นที่เป็นข้อถกเถียงในการพูดคุยกับประธานาธิบดี ขณะที่เรากำลังรออยู่นั้น ดร.บาร์นาร์ดก็มองลงมาเห็นว่าเชือกผูกรองเท้าของผมผูกไม่ดี เขาจึงรีบคุกเข่าลงผูกมันให้กับผม ผมจึงรู้สึกได้ว่าพวกเขามีความกระวนกระวายมากขนาดไหน และนั่นก็ยิ่งทำให้ผมไม่อาจควบคุมอารมณ์ให้เยือกเย็นได้ และแล้วประตูก็เปิดออก ผมเดินเข้าไปโดยคาดหวังว่าจะได้พบกับเหตุการณ์ที่เลวร้ายที่สุด

พี.ดับเบิลยู. โบธา เดินเข้ามาหาผมจากอีกด้านหนึ่งของห้องทำงานอันโอโง่งของเขา เขาวางแผนการเดินทางไว้อย่างสมบูรณ์แบบ เพราะเรามาพบกันตรงกลางห้องพอดี เขายื่นมือให้ผมพร้อมกับยิ้มกว้าง ความจริงแล้ว นับตั้งแต่หน้าที่แรกเขาได้ทำให้ผมใจอ่อนลงแล้ว เขาเป็นคนที่สุภาพ น่าเคารพ และเป็นมิตร

เราตั้งทำให้กับการถ่ายรูปเราสองคนที่จับมือกันอย่างรวดเร็ว จากนั้นก็นั่งลงที่โต๊ะยาวโดยมีโคบี โคอีเทซี, พลเอก วิลเลียมเซ และดร.บาร์นาร์ด ร่วมด้วย มีการเสิร์ฟน้ำชาและเราก็เริ่มพูดคุยกัน ในตอนแรก ดูเหมือนว่าเราจะไม่ได้พูดกันเกี่ยวกับข้อถกเถียงทางการเมืองหนักๆ แต่อย่างไรก็ตาม แต่เป็นการคุยเรื่องสนุกๆ และน่าสนใจมากกว่า เราไม่ได้พูดถึงประเด็นที่เป็นเรื่องเป็นราวมากนัก แต่คุยกันเรื่องประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแอฟริกาใต้มากกว่า ผมบอกว่าเมื่อเร็วๆ นี้ผมได้อ่านบทความเรื่องหนึ่งในนิตยสารภาษาแอฟริกันส์เกี่ยวกับกบฏของชาวแอฟริกันขาว และพูดถึงการที่พวกเขาเข้ายึดครองเมืองต่างๆ ในฟรี สเตท ผมบอกว่าผมมองการต่อสู้ของพวกเขาเป็นเหมือนกับกบฏที่มีชื่อเสียงนั้น และเราได้พูดถึงประวัติศาสตร์ดังกล่าวกันครู่ใหญ่ แน่แน่นอนว่าคนดำและคนขาวมองประวัติศาสตร์ของชาวแอฟริกันใต้แตกต่างกันอย่างมาก พวกคนขาวมองว่า กบฏดังกล่าวเป็นการทะเลาะกันระหว่างพี่น้อง ขณะที่การต่อสู้ของพวกเขาเป็นการปฏิวัติ ผมบอกว่ามันสามารถจะมองว่าเป็นการต่อสู้ระหว่างพี่น้องได้เหมือนกัน แต่เป็นพี่น้องที่บังเอิญมีสีผิวต่างกัน

การประชุมดำเนินไปไม่ถึงครึ่งชั่วโมงและเป็นไปอย่างเป็นมิตร ผ่อนคลาย จนจบ และตอนท้ายนั่นเองที่ผมหยิบยกประเด็นที่หนักประเด็นหนึ่งขึ้นมาพูด นั่นคือผมขอ ดร. โบธาให้ปล่อย

ตัวนักโทษการเมืองทั้งหมด รวมทั้งตัวผมเองด้วย อย่างไม่มีเงื่อนไข นั่นเป็นเวลาที่ตึงเครียดช่วงเดียวในการประชุมครั้งนั้น มร.โบธา บอกว่าเขาเกรงว่าจะทำเช่นนั้นไม่ได้

จากนั้นก็มีการหารือกันว่าเราควรจะทำอย่างไรถ้าหากข่าวเกี่ยวกับการประชุมรั่วออกไป จากนั้นเราก็ร่างแถลงการณ์เรียบๆ ขึ้นมาอย่างรวดเร็วว่าเราพบเพื่อคืบหน้าหากัน อันเป็นความพยายามที่จะส่งเสริมสันติภาพในประเทศ และเมื่อเราตกลงกันในแถลงการณ์นี้แล้ว มร.โบธาก็ลุกขึ้นแล้วจับมือกับผม บอกว่ายินดีที่ได้พบกัน ความจริงก็เป็นเช่นนั้น ผมขอบคุณเขา และออกไปตามทางที่เข้ามา

แม้ว่าการประชุมดังกล่าวจะไม่ได้เป็นการแก้ปัญหาในแง่ของการเจรจาก็ตาม แต่มันก็เป็น การแก้ปัญหาในอีกแง่หนึ่ง มร.โบธา พูดมานานเกี่ยวกับความจำเป็นที่จะต้องข้ามแม่น้ำรูบิคอน¹ แต่ก็ไม่เคยทำเองเลยจนกระทั่งวันนั้นที่ทูยันฮุยส์ ผมรู้สึกว่ ตอนนี้จะไม่มีการย้อนกลับอีกแล้ว

* * *

หลังจากนั้นเดือนกว่าเล็กน้อย ในเดือนสิงหาคมปีค.ศ. 1989 พี.ดับเบิลยู. โบธา ก็ออกโทรทัศน์ ประกาศลาออกจากตำแหน่งประธานาธิบดี ในการกล่าวคำอำลาจากตำแหน่งซึ่งเขาพูดออกไปวนมา ผิดปกติ เขาได้กล่าวหาสมาชิกในคณะรัฐบาลว่าทำลายความไว้วางใจ ไม่ฟังเขา และเล่นเกมเข้าทางของเอเอ็นซี ในรุ่งขึ้น เอฟ.ดับเบิลยู. เดอ เคลิร์ก ก็สาบานตัวเข้ารับตำแหน่งรักษาการณั้ ประธานาธิบดี และได้กล่าวถึงความตั้งใจของเขาที่จะเปลี่ยนแปลงและปฏิรูป

สำหรับพวกเราแล้ว มร. เดอ เคลิร์ก เป็นคนที่ไม่มีความสำคัญใดๆ ตอนที่เขาเข้ามาเป็นหัวหน้าพรรคชาตินิยมนั้น เขาจะเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดของคนในพรรคนี้ ไม่มีอะไรมากไปหรือน้อยไป ไม่มีอะไรในอดีตของเขาที่จะแสดงให้เห็นว่าเขามีจิตวิญญาณของการปฏิรูป ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการนั้น เขาพยายามที่จะกันนักศึกษาผิวดำออกจากมหาวิทยาลัยของคนผิวขาว แต่ในทันทีที่เขาเข้าเป็นหัวหน้าพรรคชาตินิยม ผมก็เริ่มติดตามความเคลื่อนไหวของเขาอย่างใกล้ชิด ผมอ่านสุนทรพจน์ทั้งหมดของเขา ฟังสิ่งที่เขาพูด และเริ่มจะเห็นว่าเขามีแนวทางที่แตกต่างจากหัวหน้าพรรคคนเดิมอย่างแท้จริง เขาไม่ใช่เป็นนักคิดแต่เป็นนักปฏิบัติ เป็นคนที่มองว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่จำเป็นและหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในวันที่เขาสาบานตนเข้ารับตำแหน่งนั้น ผมเขียนจดหมายถึงเขา ร้องขอให้มีการพบปะกัน

ในการกล่าวในพิธีสถาปนา นั้น มร. เดอ เคลิร์ก บอกว่ารัฐบาลของเขาเชื่อมั่นในสันติภาพ และว่าเขาจะเจรจากับกลุ่มใดๆ ก็ตามที่ยึดมั่นในสันติภาพเช่นกัน และการยึดมั่นในระเบียบใหม่ของเขาได้แสดงออกให้เห็นหลังจากพิธีสถาปนาตนเอง เมื่อมีการวางแผนเดินขบวนในเคปทาวน์ เพื่อประท้วงความโหดร้ายทารุณของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ในแผนการเดินขบวนนั้น บิชอป ตูตู และ

¹ รูบิคอน เป็นชื่อแม่น้ำในภาคเหนือของอิตาลี ในที่นี้หมายถึงอุปสรรคที่กีดขวางการเจรจา (ผู้แปล)

สาธุคุณ อัลตัน โบสก์ จะเป็นผู้นำในการเดินขบวน ในสมัยของประธานาธิบดีโบรอนั้น การเดินขบวนจะถูกห้าม และผู้เดินขบวนก็จะฝ่าฝืนคำสั่งห้ามนั้น ผลก็คือจะเกิดความรุนแรงขึ้น แต่ประธานาธิบดีคนใหม่รักษาคำมั่นสัญญาที่จะผ่อนปรนข้อจำกัดเกี่ยวกับการชุมนุมทางการเมือง และอนุญาตให้เดินขบวนได้ เพียงแต่ขอให้ผู้เดินขบวนอยู่ในความสงบ แนวทางใหม่ที่แตกต่างออกไปได้เกิดขึ้นแล้ว

แม้ว่าเคอ เคลิร์ก จะเข้ามาเป็นประธานาธิบดีแล้วก็ตาม ผมก็ยังพบปะกับคณะกรรมการเจรจาด้วย โดยมีเกอร์ร็ท วิลโจน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาวัฒนธรรมฯ เข้าร่วมคณะด้วย เขาเป็นคนเงียบแหลม ได้รับปริญญาเอกทางสายคลาสสิกส์(Classics) หน้าที่ของเขาก็คือการทำให้การเจรจาอยู่ในกรอบของรัฐธรรมนูญ ผมกดดันให้รัฐบาลแสดงหลักฐานความตั้งใจของรัฐบาล และเรียกร้องให้รัฐแสดงมิตรไมตรีด้วยการปล่อยตัวเพื่อนนักโทษการเมืองของผมที่โพลส์มัวร์และเกาะร็อบเบน แม้ผมจะบอกกับคณะกรรมการให้ปล่อยตัวเพื่อนร่วมงานของผมอย่างไม่มีเงื่อนไข แต่ผมก็บอกว่ารัฐบาลสามารถมั่นใจได้ว่าพวกเขาจะประพฤติตัวอย่างมีวินัยหลังจากที่ได้รับการปล่อยตัว ซึ่งได้แสดงให้เห็นโดยโกวาน อิมเบกิ ซึ่งได้รับการปล่อยตัวอย่างไม่มีเงื่อนไขในปลายปีค.ศ. 1987

ในวันที่ 10 ตุลาคม ปีค.ศ. 1989 ประธานาธิบดีเคอ เคลิร์ก ได้ประกาศปล่อยตัว วอลเตอร์ ชิซูลู และสหายเจ็ดคนของผมที่เกาะร็อบเบน ได้แก่ เรย์มอนด์ อิมฮาลาบา, อาห์เหม็ด คาทราดา, แอนดรูว์ อิมลิ่งเกนิ, เอเลียส ม็อทโซอาเลติ, เจฟฟ์ มาเซโมลา, วิลตัน อิมควายิ และออสการ์ อิมเพทา ในเช้าวันนั้น วอลเตอร์, แคธี่, เรย์ และแอนดรูว์ มาเยี่ยมผม พวกเขายังคงอยู่ที่โพลส์มัวร์ และผมมีโอกาสดูแลพวกเขา มันเป็นเวลาที่ดีที่สะท้อนใจ แต่ผมรู้ว่าอีกไม่นานผมก็จะได้รับการปล่อยตัวเช่นกัน คนเหล่านั้นได้รับการปล่อยตัวห้าวันต่อมาจากเรือนจำโจฮันเนสเบิร์ก มันเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดการสรรเสริญทั้งจากภายในและนอกประเทศ และผมได้แสดงความซาบซึ้งใจต่อมร. เคอ เคลิร์ก

แต่ความรู้สึกขอบคุณของผมมีน้อยเมื่อเทียบกับความดีใจอย่างที่สุดที่วอลเตอร์กับคนอื่นๆ ได้รับอิสระ มันเป็นวันที่เรารอคอยและต่อสู้มาเป็นเวลาหลายปี เคอ เคลิร์ก รักษาคำมั่นสัญญา และคนเหล่านี้ได้รับการปล่อยตัวโดยไม่ถูกคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมือง พวกเขาสามารถจะพูดในนามเอเอ็นซีได้ เห็นได้ชัดว่าคำสั่งห้ามเอเอ็นซีเคลื่อนไหวทางการเมืองนั้นยุติลงแล้วในทางปฏิบัติ เป็นการแสดงให้เห็นถึงความถูกต้องของการต่อสู้อันยาวนานและการยึดมั่นอย่างเหนียวแน่นต่อหลักการของเรา

เคอ เคลิร์ก เริ่มที่จะรื้อถอนสิ่งกีดขวางที่เป็นรากฐานของการแยกเชื้อชาติออกอย่างเป็นระบบ เขาเปิดชายหาดของแอฟริกาใต้ให้กับประชาชนทุกสีผิว และกล่าวว่าพระราชบัญญัติการสงวนความเจริญหูเจริญตาโดยแยกกัน(Reservation of Separate Amenities Act)จะถูกยกเลิกไปในไม่ช้า นับตั้งแต่ปีค.ศ. 1953 ที่พระราชบัญญัติฉบับนี้ซึ่งเรียกกันว่า “การแบ่งแยกเชื้อชาติแบบสัตว์เลื้อย” ถูกนำมาบังคับใช้นั้น สวน, โรงละคร, ภัตตาคาร, รถบัส, ห้องสมุด, ห้องส้วม และสิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณะอื่นๆ ได้ถูกแบ่งแยกตามเชื้อชาติ ในเดือนพฤศจิกายน เขาได้ประกาศว่าระบบจัดการด้านความมั่นคงแห่งชาติ ซึ่งเป็นโครงสร้างลับที่จัดตั้งขึ้นโดยพี.ดับเบิลยู. โบธา เพื่อต่อสู้กับพลังที่ต่อต้านการเหยียดผิว จะถูกยุบไป

ตอนต้นเดือนธันวาคม ผมก็ได้รับแจ้งว่ามีการกำหนดวันที่จะให้ผมพบปะกับเดอ เคลิร์ก ในวันที่ 12 เดือนเดียวกันนั้น ตอนนั้น ผมสามารถจะหารือกับเพื่อนร่วมงานทั้งเก่าและใหม่ของผมได้แล้ว ผมจึงได้จัดประชุมกับเพื่อนร่วมงานเก่าๆ และผู้นำของขบวนการยูดีเอฟขึ้นที่กระท่อมของผม ผมต้อนรับคนของเอเอ็นซีจากทุกภาค เช่นเดียวกับคณะผู้แทนจากยูดีเอฟ และสภาพภาพแรงงานแห่งแอฟริกาใต้(Congress of South African Trade Unions, COSATU) หนึ่งในบรรดาคนหนุ่มเหล่านี้คือไซริล รามาโฟซา เลขาธิการสหภาพแรงงานเหมืองแร่แห่งชาติ ซึ่งเป็นหนึ่งในบรรดาผู้นำรุ่นใหม่ที่มีความสามารถมากที่สุด นอกจากนี้เพื่อนร่วมงานของผมจากเกาะร็อบเบนได้แก่เทอร์เรอร์ เลโคทา และโตเกียว เซ็กซ์เวล ยังมาเยี่ยมผมด้วย ทั้งคู่อยู่ทานอาหารกลางวันกับผม ทั้งสองคนเป็นคนกินจุ และเสียงบ่นเพียงอย่างเดียวที่ผมได้ยินเกี่ยวกับพวกเขา ก็มาจากเจ้าหน้าที่สวาร์ทที่บอกว่า “สองคนนั้นจะกินเราจนหมดตัว!”

ด้วยแนวทางที่ได้รับจากเพื่อนร่วมงาน ผมจึงได้ร่างจดหมายฉบับหนึ่งถึงเดอ เคลิร์ก ซึ่งไม่ต่างไปจากฉบับที่ผมส่งไปถึงพี.ดับเบิลยู. โบธา หัวข้อก็คือการเจรจาระหว่างรัฐบาลกับเอเอ็นซี ผมบอกกับประธานาธิบดีเดอ เคลิร์ก ว่าความขัดแย้งในปัจจุบันนี้กำลังทำให้แอฟริกาใต้นองเลือด และการเจรจาเป็นทางออกทางเดียว ผมบอกว่าเอเอ็นซีจะไม่ยอมรับการตั้งเงื่อนไขเพื่อการเจรจา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเงื่อนไขที่รัฐบาลต้องการคือการยุติการต่อสู้โดยใช้อาวุธ รัฐบาลได้ร้องขอ “การยึดมั่นโดยสุจริตต่อสันติภาพ” ผมจึงได้ชี้ว่าความพร้อมของเราที่จะเจรจาก็คือสิ่งนั้นนั่นเอง

ผมบอกกับมร.เดอ เคลิร์ก ว่าผมประทับใจในการเน้นเรื่องการสร้างความปรองดองของเขา ดังที่ได้กล่าวในพิธีสถาปนาประธานาธิบดี คำพูดของเขาทำให้ชาวแอฟริกันใต้และประชาชนทั่วโลกหลายล้านคน มีความหวังว่าแอฟริกาใต้ยุคใหม่กำลังจะถือกำเนิดขึ้น ผมบอกว่า ขั้นตอนแรกสุดที่จะนำไปสู่การฟื้นฟูความสัมพันธ์ ก็คือการทำลายการเหยียดผิวและมาตรการทั้งปวงที่ใช้ในการควบคุมให้มีการปฏิบัติตามการเหยียดผิวนั้นลงโดยสิ้นเชิง

แต่ผมบอกว่าจิตวิญญาณของสุนทรพจน์ดังกล่าวไม่ได้มีหลักฐานให้เห็นในระยะหลังมานี้ นโยบายของรัฐบาลถูกมองโดยคนจำนวนมากว่าเป็นความต่อเนื่องของการเหยียดผิวโดยวิธีการอื่น ผมบอกว่ารัฐบาลได้ใช้เวลามากเกินไปในการพุดจากับบรรดาผู้นำบ้านเกิดชาวผิวดำและสมุนรับใช้ของระบบ ผมบอกว่าคนเหล่านี้เป็นตัวแทนของอดีตที่กดขี่ ซึ่งมวลชนชาวแอฟริกันใต้ผิวดำปฏิเสธ

ผมกล่าวย้ำข้อเสนอของผมว่าการเจรจาดoesต้องมีขึ้นในสองขั้นตอน ผมบอกเขาว่าผมสนับสนุนอย่างเต็มที่ต่อแนวทางที่เอเอ็นซีประกาศในคำประกาศฮาราเรเมื่อปีค.ศ. 1989 ซึ่งให้ความสำคัญกับการที่รัฐบาลจะกำจัดอุปสรรคในการเจรจาซึ่งรัฐเองเป็นผู้สร้างมันขึ้นมา ข้อเรียกร้องเหล่านั้นยังรวมถึงการปล่อยตัวนักโทษการเมืองทั้งหมด การยุติกฎอัยการศึก และการถอนกำลังทหารออกจากชุมชนต่างๆ ผมย้ำว่าการหยุดยิงที่เป็นที่เห็นพ้องกันเพื่อยุติความเกลียดชัง ควรจะมาเป็นอันดับแรก เนื่องจากหากไม่มีการหยุดยิงแล้ว จะไม่สามารถดำเนินการใดๆ ได้เลย วันก่อนการพบปะกันของเรานั้น จดหมายฉบับดังกล่าวได้ถูกส่งไปถึงมร.เดอ เคลิร์ก แล้ว

เช้าของวันที่ 13 ธันวาคม ผมถูกพาตัวไปยังทูนีสียอีกครั้ง ผมได้พบกับเดอ เคลิร์ก ในห้องเดียว กับที่ผมเคยดื่มน้ำชากับประธานาธิบดีคนก่อน ฝ่ายประธานาธิบดีมีโคบี โคเอ็ทซี, พลเอก วิลเลียมเซ, ดร. บาร์นาร์ด และ เพื่อนร่วมงานของเขาชื่อ ไมค์ ลูว์ ตามมาด้วย ผมแสดงความยินดีที่เขาได้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี และแสดงความหวังว่าเราจะสามารถทำงานร่วมกันได้ เขามีไมตรีจิตอย่างยิ่งและแสดงความหวังเช่นเดียวกัน

ตั้งแต่แรก ผมสังเกตได้ว่ามร.เดอ เคลิร์ก ตั้งใจฟังสิ่งที่ผมต้องพูด นี่เป็นประสบการณ์ใหม่ โดยทั่วไปแล้วผู้นำพรรคชาตินิยมจะได้นิยามเฉพาะสิ่งที่พวกเขาต้องการได้ยินในการสนทนากับผู้นำผิวดำ แต่มร. เดอ เคลิร์ก ดูว่าจะพยายามอย่างจริงจังที่จะฟังและเข้าใจ

หนึ่งในบรรดาประเด็นที่ผมเน้นย้ำในวันนั้นก็คือ แผนห้าปีที่จะนำมาใช้เมื่อเร็วๆ นี้ของพรรคชาตินิยม ซึ่งมีแนวความคิดในเรื่อง “สิทธิของคนกลุ่มต่างๆ ” อยู่ด้วย แนวความคิดในเรื่อง “สิทธิของคนกลุ่มต่างๆ ” นั่นคือ ไม่มีกลุ่มเชื้อชาติหรือเผ่าพันธุ์ใดจะสามารถอยู่เหนือกลุ่มอื่นๆ แม้ว่าพวกเขาจะตีความ “สิทธิของคนกลุ่มต่างๆ ” ว่าเป็นวิธีหนึ่งที่จะปกป้องเสรีภาพของชนกลุ่มน้อยในแอฟริกาใต้ยุคใหม่ก็ตาม แต่ความจริงแล้วข้อเสนอดังกล่าวของพวกเขาเป็นเครื่องมือที่จะส่งวนการครอบงำของคนผิวขาว ผมบอกกับมร. เดอ เคลิร์ก ว่านี่เป็นสิ่งที่เอเอ็นซีไม่สามารถยอมรับได้

ผมเสริมว่าการคงแนวคิดนี้ไว้ก็ไม่ใช่ประโยชน์แก่ตัวเขาเช่นกัน เนื่องจากมันทำให้เกิดความรู้สึกว่าเขาต้องการที่จะทำให้เกิดการเหยียดผิวรูปแบบใหม่ขึ้น แทนที่จะยกเลิกมันไป ซึ่งเป็นการทำลายภาพพจน์ของเขาและของพรรคชาตินิยมในสายตาของพลังที่ก้าวหน้าในประเทศนี้และทั่วโลก ผมบอกว่าเราไม่สามารถจะปฏิรูประบบที่กดขี่ได้ แต่จะต้องยกเลิกมันไปโดยสิ้นเชิง ผมเอ่ยถึงบทบรรณาธิการที่ผมได้อ่านเมื่อเร็วๆ นี้ใน *ตี เบอร์กอร์* ซึ่งเป็นกระบอกเสียงของพรรคชาตินิยมในเคปทาวน์ ที่ตีความได้ว่าแนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิของคนกลุ่มต่างๆ นั้นเกิดขึ้นมาจากความพยายามที่จะนำการเหยียดผิวกลับเข้ามาทางประตูหลัง ผมถามมร. เดอ เคลิร์ก ว่าถ้าหากว่านั่นเป็นสิ่งที่หนังสือพิมพ์ของพรรคเขามองสิทธิของคนกลุ่มต่างๆ แล้วล่ะก็ เขาคิดว่าพวกเราจะมีมองมันว่าอย่างไร? ผมเสริมว่าเอเอ็นซีไม่ได้ต่อสู้กับการเหยียดผิวมาเป็นเวลาเจ็ดสิบห้าปีเพียงเพื่อที่จะยอมแพ้ต่อรูปแบบที่แอบแฝงของมัน และว่าถ้าหากมันเป็นความจริงของเขาที่จะรักษาการเหยียดผิวไว้ผ่านทางสิทธิของคนกลุ่มต่างๆ แล้วล่ะก็ เขาไม่ได้เชื่อมั่นในการยุติการเหยียดผิวอย่างแท้จริง

ผมเห็นได้ในวันนั้นว่า มร. เดอ เคลิร์ก ไม่ได้ตอบโต้ต่อสิ่งต่างๆ รวดเร็วนัก เขาเป็นคนที่ตั้งใจฟังสิ่งที่รู้อยู่ว่าผมจะต้องพูด และก็ไม่ได้โต้แย้งอะไร “คุณรู้ไหม” เขาพูดขึ้น “เป้าหมายของผมไม่ต่างไปจากคุณหรอก ในบันทึกช่วยจำของคุณที่ส่งถึงพี.ดับเบิลยู. โบธา บอกว่าเอเอ็นซีกับรัฐบาลควรทำงานร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาความกลัวของคนผิวขาวเกี่ยวกับการครอบงำของคนผิวดำ และความคิดเกี่ยวกับ “สิทธิของคนกลุ่มต่างๆ ” ก็คือสิ่งที่เราเสนอสำหรับการแก้ปัญหา นั่น” ผม

ประทับใจในคำตอบนี้ แต่บอกว่าความคิดเกี่ยวกับ “สิทธิของคนกลุ่มต่างๆ” ทำให้ความกลัวของคนผิวดำเพิ่มขึ้นมากกว่าที่จะทำให้ความกลัวของคนผิวขาวหมดไป เดอ เคลิร์ก จึงพูดว่า “ถ้าอย่างนั้นเราก็ต้องเปลี่ยนใหม่”

จากนั้นผมจึงหยิบยกประเด็นเกี่ยวกับเสรีภาพของผม และบอกว่าถ้าหากเขาคิดว่าผมจะเกษียณตัวเองเมื่อได้รับการปล่อยตัวออกไปแล้วละก็ เขาก็คิดผิดอย่างมหันต์ ผมย้ำว่าถ้าหากผมได้รับการปล่อยตัวเข้าไปอยู่ในสภาพการณ์เดียวกับตอนที่ผมถูกจับแล้วละก็ ผมก็จะกลับไปทำสิ่งต่างๆ ที่ทำให้ผมถูกจับมาอีก ผมชี้ประเด็นว่าวิธีที่ดีที่สุดที่จะให้เกิดความกีดกันก็คือยกเลิกคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวกว้างขวางในเมืองต่อเอเอ็นซีและองค์กรทางการเมืองอื่นๆ ทั้งหมด ยกเลิกกฎอัยการศึก ปล่อยตัวนักโทษการเมือง และยอมให้ผู้ที่ไม่รักในต่างประเทศเดินทางกลับประเทศ ถ้าหากรัฐบาลไม่ยกเลิกคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวกว้างขวางในเมืองต่อเอเอ็นซีแล้ว ทันทีที่ผมออกไปจากคุก ผมก็จะทำงานให้กับองค์กรนอกกฎหมาย “แล้วคุณก็ต้องจับผมอีกหลังจากที่ผมเดินผ่านประตูเหล่านั้นไป” ผมบอก

อีกครั้งหนึ่งที่เขาฟังอย่างตั้งใจในสิ่งที่ผมพูด แน่นอนว่าข้อเสนอของผมไม่ได้ทำให้เขาประหลาดใจ เขาบอกว่าเขาจะรับเอาทั้งหมดที่ผมพูดไปพิจารณา แต่เขาจะไม่ให้สัญญาใดๆ การประชุมดังกล่าวเป็นการหยั่งเชิง และผมเข้าใจว่าจะไม่มีการตัดสินใจใดๆ ในวันนั้น แต่มันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง เนื่องจากผมได้หยั่งเชิงมร. เดอ เคลิร์ก เหมือนกับที่ผมเคยทำกับผู้บัญชาการเรือนจำที่มาใหม่ต่างๆ ตอนที่อยู่ที่เกาะร็อบเบน ผมสามารถจะเขียนจดหมายไปบอกคนของเราที่ลูซาคาว่ามร. เดอ เคลิร์ก ดูเหมือนจะเป็นตัวแทนที่แตกต่างไปอย่างแท้จริงจากบรรดานักการเมืองของพรรคชาตินิยมในอดีต ผมบอกว่า มร. เดอ เคลิร์ก สะท้อนคำบรรยายที่มีชื่อเสียงของมิสซิส เทียร์เซอร์ ต่อมร. กอร์บาชอฟที่ว่า เป็นคนที่เราสามารถทำธุรกิจด้วยได้

ในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ ปีค.ศ. 1990 เอฟ. ดับเบิลยู. เดอ เคลิร์ก ได้ยื่นต่อหน้ารัฐสภาเพื่อกล่าวสุนทรพจน์เปิดการประชุมตามประเพณี และเขาได้ทำในสิ่งที่ไม่มีประมุขของรัฐแอฟริกาใต้คนใดเคยทำมาก่อน นั่นคือเขาเริ่มที่จะทำลายล้างระบบเหยียดผิวอย่างแท้จริง และวางรากฐานสำหรับแอฟริกาใต้ที่เป็นประชาธิปไตย เขาประกาศด้วยลีลาที่งดงาม ยกเลิกคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมืองต่อเอเอ็นซี, พีเอซี, พรรคคอมมิวนิสต์แห่งแอฟริกาใต้ และองค์กรนอกกฎหมายอื่นๆ อีกสามสิบเอ็ดองค์กร ปลดปล่อยนักโทษการเมืองที่ถูกจำคุกเนื่องจากกิจกรรมที่ไม่ใช้ความรุนแรง ยุติการลงโทษประหารชีวิต และยกเลิกข้อจำกัดหลากหลายชนิดตามประกาศภาวะฉุกเฉิน “เวลาแห่งการเจรจาได้มาถึงแล้ว” เขายก

มันเป็นช่วงเวลาที่น่าพิศวงเนื่องจากในการเคลื่อนไหวเพียงครั้งเดียว เขาได้ทำให้สถานการณ์ในแอฟริกาใต้กลับคืนสู่ภาวะปกติ โลกของเราเปลี่ยนไปภายในเวลาชั่วข้ามคืน หลังจากสี่สิบปีของการถูกดำเนินคดีและเนรเทศ ตอนนี้อนีเอ็นซีเป็นองค์กรที่ต้องทำตามกฎหมายแล้วผมและสหายของผมจะไม่ถูกจับเนื่องจากเป็นสมาชิกของเอเอ็นซี เนื่องจากถือป้ายสีเขียว เหลือง และดำ หรือเนื่องจากเหยื่อเอเอ็นซี อีกแล้ว เป็นครั้งแรกในเวลาเกือบสามสิบปีที่รูปภาพและคำพูดของผม รวมทั้งของสหายทั้งหมดของผมที่ถูกคำสั่งห้ามเคลื่อนไหวทางการเมือง สามารถจะปรากฏในหนังสือพิมพ์ของแอฟริกาใต้ได้ ชุมชนระหว่างประเทศสรรเสริญการกระทำที่กล้าหาญของเดอเคลิร์ก อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางข่าวดีทั้งหมด เอเอ็นซี ได้แย้งว่ามร. เดอ เคลิร์ก ไม่ได้ยกเลิกภาวะฉุกเฉินโดยสิ้นเชิง และไม่ได้สั่งให้กำลังทหารถอนตัวออกจากชุมชนต่างๆ

วันที่ 9 กุมภาพันธ์ เจ็ดวันหลังจากที่มร. เดอ เคลิร์ก กล่าวปราศรัยเปิดประชุมรัฐสภา ผมก็ได้รับแจ้งว่าผมจะต้องไปที่ทูนฮุสส์อีกครั้ง ผมไปถึงเวลาหกโมงเย็น และได้พบกับมร. เดอ เคลิร์ก ซึ่งยิ้มแย้มแจ่มใส ในห้องทำงานของเขา และ ในขณะที่เราจับมือกัน เขาก็บอกกับผมว่าเขากำลังจะปลดปล่อยผมจากเรือนจำในวันรุ่งขึ้น แม้ว่าสื่อมวลชนในแอฟริกาใต้และทั่วโลกจะคาดการณ์มาเป็นเวลาหลายสัปดาห์แล้วว่าจะมีการปล่อยตัวผม แต่กระนั้น การประกาศของเขาก็ทำให้ผมประหลาดใจ ผมไม่ได้รับการบอกเล่าว่าเหตุผลที่ เดอ เคลิร์ก ต้องการพบผมคือเพื่อจะบอกกับผมว่าเขาจะให้ผมเป็นอิสระ

ผมรู้สึกที่มีความขัดแย้งกันระหว่างเลือดและสมองของผม ลึกๆ แล้วผมต้องการจะออกจากเรือนจำเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่การที่จะทำเช่นนั้น โดยได้รับการแจ้งล่วงหน้าเพียงช่วงเวลาสั้นๆ อย่างนี้จะไม่เป็นการฉลาดเลย ผมกล่าวขอบคุณมร. เดอ เคลิร์ก และแล้วก็พูดโดยเสียงต่อการถูกมองว่าไม่สำนึกในบุญคุณว่า ผมอยากจะได้รับการแจ้งล่วงหน้าเป็นเวลาหนึ่งสัปดาห์เพื่อที่ครอบครัวของผมและองค์กรของผมจะสามารถเตรียมการสำหรับการปล่อยตัวผมได้ ผมบอกว่าเพียงแค่เดินออกไปพรุ่งนี้นั้นจะก่อให้เกิดความโกลาหลขึ้น ผมขอให้เดอ เคลิร์ก ปล่อยตัวผมอีกสัปดาห์

หนึ่งนับจากวันนั้น หลังจากทีรอกอยมาเป็นเวลาสี่สิบเจ็ดปี แน่แน่นอนว่าผมสามารถจะรอได้อีกเจ็ดวัน

เดอ เคลิร์ก รู้สึกตกใจในท่าทีของผม แต่แทนที่จะตอบ เขากลับพูดถึงแผนการที่จะปล่อยตัวผมต่อ เขาบอกว่ารัฐบาลจะพาผมขึ้นเครื่องบินไปที่โจฮันเนสเบิร์กและทำการปล่อยตัวผมอย่างเป็นทางการที่นั่น ก่อนที่เขาจะพูดอะไรต่อไป ผมบอกกับเขาว่าผมคัดค้านเรื่องนี้ยิ่งที่สุด ผมต้องการที่จะเดินออกจากประตูของวิกเตอร์ เวอร์สเตอร์ และสามารถที่จะกล่าวขอบคุณผู้ที่ดูแลผมรวมทั้งทั่วยุทธประชาชนของเคปทาวน์ แม้ว่าผมจะมาจากโจฮันเนสเบิร์กก็ตาม แต่เคปทาวน์ ได้เป็นบ้านของผมมาเป็นเวลาเกือบสามสิบปี ผมจะเดินทางกลับไปโจฮันเนสเบิร์ก แต่ในเวลาที่ผมเลือกเอง ไม่ใช่ในเวลาทีรัฐบาลต้องการให้ผมไป “เมื่อผมเป็นอิสระแล้ว” ผมพูด “ผมจะดูแลตัวเอง”

เดอ เคลิร์ก ประหลาดใจอีกครั้ง แต่ครั้งนี้การคัดค้านของผมได้รับปฏิกิริยาโต้ตอบ เขาขอตัวแล้วเดินออกไปจากห้องทำงานเพื่อหารือกับคนอื่นๆ หลังจากนั้นสิบนาทียเขาก็กลับเข้ามาด้วยสีหน้าค่อนข้างเครียดและพูดว่า “มร. แมนเดลา ตอนนี้มันสายเกินไปที่จะเปลี่ยนแผนแล้ว” ผมตอบว่าแผนการนั้นไม่เป็นที่ยอมรับ และว่าผมต้องการที่จะได้รับการปล่อยตัวอีกหนึ่งสัปดาห์หลังจากนั้นและที่วิกเตอร์ เวอร์สเตอร์ ไม่ใช่ที่โจฮันเนสเบิร์ก มันเป็นช่วงเวลาที่ดีงเครียด และในตอนนั้นเราทั้งคู่ต่างมองไม่เห็นความน่าขบขันที่นักโทษคนหนึ่งร้องขอไม่ให้ได้รับการปล่อยตัว ขณะที่ผู้ซึ่งเขาพยายามที่จะปล่อยตัวเขา

เดอ เคลิร์ก ขอตัวอีกครั้งแล้วเดินออกไปจากห้อง หลังจากนั้นสิบนาทียเขาก็กลับเข้ามาพร้อมกับการประนีประนอม นั่นคือ ผมสามารถจะได้รับการปล่อยตัวที่วิกเตอร์ เวอร์สเตอร์ได้ แต่การปล่อยตัวไม่สามารถเลื่อนเวลาออกไปได้ รัฐบาลได้แจ้งแก่สื่อมวลชนต่างประเทศไปแล้วว่าผมจะได้รับการปล่อยตัวในวันรุ่งขึ้นและพวกเขาคิดว่าไม่สามารถจะเปลี่ยนแปลงคำประกาศนั้นได้ท้ายที่สุด เราก็ตกลงกันที่การประนีประนอมดังกล่าว และมร. เดอ เคลิร์ก ก็รีโนวิสก็ให้เราคนละแก้วเพื่อดื่มฉลอง ผมยกแก้วขึ้นชู แต่เพียงแสวงดื่มเท่านั้น สิ่งนั้นมันแรงเกินไปสำหรับผม

ผมไม่ได้กลับไปทีกระท่อมของผมจนกระทั่งเวลาก่อนเที่ยงคืนเพียงเล็กน้อย และผมรีบส่งข่าวไปยังเพื่อนร่วมงานของผมในเคปทาวน์ ทันที ว่าผมจะได้รับการปล่อยตัวในวันรุ่งขึ้น ผมสามารถส่งข่าวให้วันนี้ทราบได้ และโทรศัพท์ถึงวอลเตอร์ในโจฮันเนสเบิร์ก พวกเขาทั้งหมดจะเดินทางมาโดยเครื่องบินเช่าเหมาลำในวันรุ่งขึ้น เย็นวันนั้น คนของเอเอ็นซีจำนวนหนึ่งที่เรียกกันว่าคณะกรรมการต้อนรับระดับประเทศได้เดินทางมาที่กระท่อม เพื่อที่จะร่างแถลงการณ์ที่ผมจะต้องพูดในวันรุ่งขึ้น พวกเขากลับไปตอนรุ่งสาง และแม้ว่าผมจะตื่นแต่เช้าแต่ก็ผล็อยหลับไปโดยง่ายดาย

ตอนที่ 11

เสรีภาพ

ผมตื่นขึ้นตอนตีสี่ครึ่งในวันที่ได้รับการปล่อยตัว หลังจากที่นอนไปได้ไม่กี่ชั่วโมงเท่านั้น วันที่ 11 กุมภาพันธ์ เป็นวันที่ท้องฟ้าไม่มีเมฆ และเป็นวันสิ้นสุดฤดูร้อนในเคปทาวน์ ผมออกกำลังกายตามกิจวัตรของผมอย่างขยันขันแข็ง อาบน้ำและรับประทานอาหารเช้า จากนั้นก็โทรศัพท์ไปหาคนของเอเอ็นซี และยูดีเอฟ บางคนในเคปทาวน์ ให้มาที่กระท่อมเพื่อเตรียมการสำหรับการปล่อยตัวผม รวมทั้งช่วยดูสุนทรพจน์ที่ผมร่างไว้ หมอของเรือนจำมาตรวจร่างกายผมเป็นครั้งสุดท้ายโดยใช้เวลาเพียงสั้นๆ ผมไม่ได้วุ่นวายกับการที่จะได้รับการปล่อยตัว แต่วุ่นกับหลายสิ่งหลายอย่างก่อนการปล่อยตัว เช่นเดียวกับที่มักจะเกิดขึ้นในชีวิตของเรา นั่นคือช่วงเวลาที่สำคัญของเหตุการณ์ มักจะถูกกลบด้วยความยุ่งเหยิงของรายละเอียดคนนับพัน

มีเรื่องมากมายที่จะต้องหารือและตัดสินใจในขณะที่มีเวลาเพียงน้อยนิด สหายจำนวนหนึ่งจากคณะกรรมการต้อนรับ ได้แก่ ไซริล รามาโฟซา และเทรเวอร์ มานูเอล มาที่บ้านของผมแต่เช้าด้วยความแจ่มใส ก่อนอื่น ผมต้องการจะกล่าวสุนทรพจน์กับผู้คนในพาร์ล ซึ่งดีกับผมมากในช่วงที่ผมถูกกักขังอยู่ที่นี่ แต่คณะกรรมการต้อนรับไม่เห็นด้วย เนื่องจากมันจะดูเหมือนกับว่าผมกล่าวสุนทรพจน์ครั้งแรกให้กับคนเมืองผิวขาวผู้มั่งคั่งในพาร์ล ดังนั้น แผนการจึงเป็นว่า ผมจะกล่าวสุนทรพจน์ครั้งแรกกับประชาชนของเคปทาวน์ ที่แกรนด์ พาเรด ในเมืองเคปทาวน์

คำถามหนึ่งในบรรดาคำถามแรกๆ ที่จะต้องตัดสินใจก็คือ ผมจะนอนที่ไหนในคืนแรกแห่งเสรีภาพของผม ผมอยากจะพักที่แฟลตในเคป แฟลตส์ ซึ่งเป็นชุมชนคนดำและลูกผสมในเคปทาวน์ เพื่อแสดงความเป็นพวกเดียวกันกับประชาชน แต่เพื่อนร่วมงานของผมแย้งว่าด้วยเหตุผลทางด้านความปลอดภัย ผมควรจะไปพักกับสาธุคุณ เคสมอนด์ ดูตู ในบิชอปฟอร์ด ซึ่งอยู่ในย่านชานเมืองของคนขาว ซึ่งในเวลาต่อมา ภรรยาของผมก็เห็นด้วย ถ้าเป็นก่อนหน้านี้ที่ผมจะคิดว่าผมจะไม่ได้รับอนุญาตให้อยู่ในบริเวณนั้น และผมคิดว่ามันจะส่งสัญญาณผิดๆ ถ้าหากว่าผมจะพักคืนแรกในย่านของคนขาว แต่คณะกรรมการอธิบายว่าบิชอปฟอร์ดแห่งนั้นได้กลายมาเป็นสถานที่สำหรับคนหลากหลายเชื้อชาติไปแล้ว และเป็นสัญลักษณ์ของลัทธิไม่แบ่งแยกเชื้อชาติที่เปิดกว้าง และใจกว้าง

ทางการเรือนจำจัดหาห้องและสิ่งหลายใบมาให้ผมบรรจุข้าวของ ในช่วงเวลาประมาณยี่สิบปีแรกในคุกนั้น ผมสะสมสมบัติน้อยมาก แต่ในช่วงสองสามปีหลังมานี้ผมมีทรัพย์สินมากทีเดียว ส่วนใหญ่เป็นหนังสือและเอกสารต่างๆ เป็นการชดเชยให้กับช่วงเวลาหลายสิบปีที่ผ่านมาผมใส่ของจนเต็มถังและกล่องเป็นสิบใบทีเดียว

เวลาปล่อยตัวผมที่กำหนดไว้คือบ่ายสามโมง แต่วันนี้กับวอลเตอร์และคนอื่นๆ ที่เดินทางมาโดยเครื่องบินเช่าเหมาลำจากโจอันเนสเบิร์กว่าจะมาถึงก็บ่ายสองโมงกว่าแล้ว ที่บ้านหลังนั้นมีคนอยู่หลายสิบคนและบรรยากาศก็เหมือนการเฉลิมฉลองทีเดียว เจ้าหน้าที่สวาร์ทจัดเตรียมอาหารมื้อสุดท้ายสำหรับพวกเราทุกคน และผมกล่าวขอบคุณเขาสำหรับทั้งอาหารที่เขาทำให้ในช่วงสองปีที่ผ่านมาและสำหรับการเป็นเพื่อน เจ้าหน้าที่ที่หมายเรียก เจมส์ เกรกอรี ก็อยู่ที่นั่นด้วย ผมสวมกอดเขาอย่างอบอุ่น ในช่วงเวลาหลายปีที่เขาดูแลผมทั้งที่โพลมัวส์และวิกเตอร์ เวอร์สเตอร์ เราไม่เคยพูดคุยเรื่องการเมืองกันเลย แต่ความผูกพันของเราเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องพูด และผมจะคิดถึงการวางตัวเรียบง่ายของเขา คนอย่างสวาร์ท, เกรกอรี และเจ้าหน้าที่ที่หมายเรียกแบรนต์ช่วยตอกย้ำความเชื่อของผมเกี่ยวกับความมีมนุษยธรรมของคนที่จะเป็นผู้ที่กักขังผมในช่วงยี่สิบเจ็ดปีครั้งที่ผ่านมาก็ตาม

มีเวลาน้อยเกินไปสำหรับการอำลาที่ยาว แผนการคือว่าวันนี้กับผมจะนั่งรถยนต์ไปที่ประตูหน้าของเรือนจำ ผมบอกกับพวกเจ้าหน้าที่ว่าผมอยากจะกล่าวคำอำลาบรรดาเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยและผู้คุมซึ่งดูแลผมมา และผมขอให้คนเหล่านั้นพร้อมกับครอบครัวของพวกเขาคอยผมอยู่ที่ประตูหน้า ผมจะได้กล่าวขอบคุณพวกเขาทีละคน

เวลาสองสามนาทีก่อนบ่ายสาม ผมก็ได้รับโทรศัพท์จากนักจัดการของสถานีโทรทัศน์เอสเอบีซีที่เป็นที่รู้จักกันดี ขอให้ผมลงมาจากรถก่อนที่จะถึงประตูใหญ่สองสามร้อยฟุตเพื่อที่พวกเขาจะได้ถ่ายรูปผมกำลังเดินไปสู่เสรีภาพ ซึ่งก็ดูมีเหตุผล ผมจึงตอบตกลง นี่เป็นรางวัลครั้งแรกของผมว่าสิ่งต่างๆ อาจจะไม่เป็นไปอย่างราบรื่นตามที่เรจินตนาการไว้

ประมาณบ่ายสามโมงครึ่ง ผมก็เริ่มอยู่ไม่สุขเนื่องจากเรล่าช้ากว่ากำหนดแล้ว ผมบอกกับคณะกรรมการต้อนรับว่าประชาชนของผมรอคอยผมมายี่สิบเจ็ดปีแล้ว และผมไม่ต้องการให้พวกเขาคอยอีกต่อไป ก่อนบ่ายสี่โมงเล็กน้อย เราก็ออกจากกระท่อมด้วยขบวนรถขบวนเล็กๆ เมื่อเหลือระยะทางอีกประมาณหนึ่งในสี่ไมล์จะถึงหน้าประตูใหญ่ รถก็ชะลอเพื่อจอดและวันนี้กับผมก็ลงจากรถและเริ่มเดินไปยังประตูเรือนจำ

ในตอนแรก ผมนึกไม่ออกว่าเกิดอะไรขึ้นข้างหน้าเรา จนกระทั่งเมื่อมาอยู่ในรัศมีประมาณร้อยห้าสิบฟุต ผมก็เห็นความสับสนอลหม่านและฝูงชนจำนวนมาก ประกอบไปด้วยช่างภาพพร้อมกล้องโทรทัศน์และผู้สื่อข่าวหลายร้อยคน ตลอดจนประชาชนที่มาให้กำลังใจหลายพันคน ผมรู้สึกประหลาดใจและตกใจเล็กน้อย ผมไม่ได้คาดคิดเลยว่าจะมีเหตุการณ์เช่นนั้น คิดว่าอย่างมากที่สุดก็จะมีประชาชนหลายสิบคน ส่วนใหญ่เป็นพวกผู้คุมและครอบครัวของพวกเขา แต่เห็นได้ชัดว่านี่เป็นแค่การเริ่มต้นเท่านั้น ผมตระหนักได้ทันทีว่าเราไม่ได้มีการเตรียมการอย่างถี่ถ้วนสำหรับสิ่งทั้งปวงที่เกิดขึ้น

เมื่ออยู่ห่างจากประตูประมาณยี่สิบฟุต กล้องถ่ายรูปก็เริ่มทำงาน เสียงของมันเป็นเหมือนกับเสียงของสัตว์ป่าโลหะฝูงใหญ่ ผู้สื่อข่าวเริ่มตะโกนถามคำถาม ช่างภาพโทรทัศน์เริ่มวิ่งเข้ามา ผู้สนับสนุนเอเอ็นซีก็ตะโกนและส่งเสียงเชียร์ มันช่างเป็นความโกลาหลที่มีความสุข แม้ว่าจะไม่

เป็นระเบียบไปสักหน่อย เมื่อเจ้าหน้าที่สถานีโทรทัศน์ย่านวัดลุยาวๆ สีดำ หุ้มด้วยขนเฟอร์ เข้ามาหาผม ผมจะเล็กน้อย สงสัยว่ามันเป็นอาวุธที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมาใหม่ตอนที่ผมอยู่ในคุกหรืออย่างไร แต่วันนี้บอกกับผมว่ามันเป็นไมโครโฟน

เมื่อผมอยู่ในท่ามกลางฝูงชน ผมก็ชูกำปั้นขวามือขึ้น และก็มีเสียงดังกึกก้อง ผมไม่สามารถจะทำเช่นนั้นได้มาเป็นเวลาสี่สิบเจ็ดปีแล้ว และการที่ได้ทำเช่นนั้นทำให้ผมมีความเข้มแข็งขึ้นและเบิกบานอย่างยิ่ง เราอยู่ท่ามกลางฝูงชนเพียงสองสามนาทีเท่านั้นแล้วก็กระโดดกลับเข้าไปในรถเพื่อเดินทางไปยังเคปทาวน์ แม้ว่าผมจะยินดีที่ได้รับการต้อนรับดังกล่าว แต่ผมก็รู้สึกหงุดหงิดอย่างยิ่งที่ไม่มีโอกาสได้กล่าวลาบรรดาเจ้าหน้าที่เรือนจำ ขณะที่ผมเดินผ่านประตูเหล่านั้นเพื่อที่จะไปขึ้นรถที่อีกด้านหนึ่งของประตูนั้น ผมก็รู้สึกว่าชีวิตของผมกำลังเริ่มต้นใหม่ แม้ว่าตอนนั้นผมจะอายุเจ็ดสิบเจ็ดปีแล้วก็ตาม ในที่สุด หนึ่งวันแห่งการจองจำของผมก็สิ้นสุดลง

เคปทาวน์อยู่ห่างออกไปทางตะวันตกเฉียงใต้สามสิบกิโลเมตร แต่เนื่องจากการที่มีฝูงชนมากมายอย่างไม่คาดคิดที่ประตูเรือนจำ ทำให้คนขับรถตัดสินใจที่จะใช้เส้นทางอื่นไปยังตัวเมือง เราขับวนกลับไปยังด้านหลังของเรือนจำ แล้วขบวนของเราก็ใช้ถนนเล็กๆ และชอกชอยต่างๆ เพื่อเดินทางไปยังตัวเมือง เราขับผ่านไร่องุ่นที่เขียวชอุ่มและงดงาม และฟาร์มที่ได้รับการดูแลเป็นอย่างดี ผมเพลิดเพลินไปกับทิวทัศน์รอบๆ ตัว

ชนบทนั้นช่างอุดมสมบูรณ์และได้รับการดูแลเป็นอย่างดี แต่สิ่งที่ทำให้ผมประหลาดใจก็คือมีครอบครัวคนขาวจำนวนมากที่ยืนอยู่ข้างถนนเพื่อที่จะดูขบวนรถของเราที่ผ่านไป พวกเขาได้ยื่นข่าทางวิทยุว่าเราใช้เส้นทางที่ไม่ใช่สายหลัก คนประมาณสิบคนถึงกับชูกำปั้นขวามือขึ้นในท่าทำความเคารพของเอเอ็นซีด้วย สิ่งนี้สร้างความตกตะลึงให้กับผม ผมได้รับกำลังใจอย่างมากจากคนที่มิจิตใจกล้าหาญจำนวนน้อยเหล่านี้ พวกเขาอยู่ในบริเวณที่ทำการเกษตรที่อนุรักษ์นิยมและได้แสดงออกถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับเรา ครั้งหนึ่ง ผมหยุดรถและลงมาจากรถเพื่อทักทายและขอบคุณครอบครัวคนขาวครอบครัวหนึ่ง และบอกกับพวกเขาว่าผมมีกำลังใจมากเพียงใดที่เห็นการสนับสนุนของพวกเขา มันทำให้ผมคิดว่าแอฟริกาใต้ที่ผมกำลังกลับมานี้แตกต่างอย่างมากจากแอฟริกาใต้ที่ผมจากไป

เมื่อเราเข้าสู่บริเวณรอบนอกของเมือง ผมก็เห็นประชาชนกำลังหลั่งไหลเข้าไปในใจกลางเมือง คณะกรรมการต้อนรับได้จัดให้มีการเดินขบวนไปยังแกรนด์ พาร์ค ในเคปทาวน์ ซึ่งเป็นจัตุรัสเปิดโล่งที่ทอดอยู่เบื้องหน้าของศาลากลางจังหวัดเก่า ผมจะต้องพบกับฝูงชนจากระเบียงของอาคารนั้นซึ่งสามารถมองเห็นบริเวณทั้งหมดได้ เราได้ยินรายงานข่าวคร่าวๆ ว่าผู้คนจำนวนมหาศาลได้มากอย่อยู่ที่นั่นตั้งแต่เช้า เราวางแผนไว้ว่าขบวนรถของเราจะเลี้ยวฝูงชนด้วยการขับอ้อมไปด้านหลังของศาลากลาง และผมจะเข้าไปในตัวอาคารได้อย่างเงียบเชียบ

เราใช้เวลาสี่สิบห้านาทีขับรถไปยังเคปทาวน์ และขณะที่เราเข้าไปใกล้แกรนด์ พาเรด เราก็ก็นึกถึงฝูงชนจำนวนมาก คนขับรถควรจะเลี้ยวขวาและเลาะไปด้านนอก แต่เขากลับขับรถตรงเข้าไปในฝูงชน ทันใดนั้น ฝูงชนก็คาน้ำกันเข้ามาและล้อมรถไว้ เราเดินหนีไปได้เพียงหนึ่งหรือสองนาทีก่อนที่จำเป็นต้องหยุดเนื่องจากการเบียดเสียดของผู้คนที่ส่งเสียงเชียร์ ประชาชนเริ่มเคาะหน้าต่าง แล้วก็เคาะที่ด้านหลังและหลังรถ ฟังจากข้างในรถ มันเหมือนกับเสียงลูกเห็บทำให้ยุตตกลงมา และแล้วผู้คนก็เริ่มกระโดดขึ้นมารถด้วยความตื่นเต้น คนอื่นๆ ก็เริ่มเขย่าวกและในตอนนั้นเองที่ผมเริ่มกังวล ผมรู้สึกทราบดีว่าฝูงชนอาจจะฆ่าเราได้ด้วยความรักของพวกเขา

คนขับรถยังกระวนกระวายมากกว่าวินนี่กับผมเสียอีก เขาตะโกนออกมาอย่างลึบสนว่าจะกระโดดออกจากรถ ผมบอกกับเขาให้อยู่ในความสงบและอยู่ในรถ และบอกว่าคนในรถอีกคันจะมาช่วยเรา อัลตัน โบสถ์ และคนอื่นๆ เริ่มพยายามที่จะแหวกทางให้รถของเราและดันประชาชนออกไปจากรถ แต่ก็ประสบความสำเร็จเพียงเล็กน้อย เรานั่งอยู่ข้างใน มันไม่มีประโยชน์ที่จะพยายามเปิดประตู ผู้คนมากมายกำลังเบียดเสียดรถอยู่ เป็นเวลากว่าชั่วโมงที่ผมถูกกักโดยผู้สนับสนุนของเราเองหลายพันคน เวลาที่ผมมีกำหนดจะกล่าวคำปราศรัยผ่านไปเนิ่นนานแล้ว

ในที่สุด นายทหารระดับสูงหลายสิบนายก็เข้ามาช่วยชีวิตเราไว้และจัดการแหวกทางให้เราได้อย่างช้าๆ ในที่สุดเมื่อเราออกมาจากฝูงชนแล้ว คนขับรถก็ขับรถออกไปอย่างรวดเร็วในทิศทางตรงกันข้ามกับศาลากลาง “นี่ นายกำลังจะไปไหนนะ?” ผมถามเขาอย่างไม่พอใจ “ผมไม่ทราบ!” เขาพูด น้ำเสียงของเขาเครียดด้วยความกระวนกระวาย “ผมไม่เคยพบอะไรอย่างนี้มาก่อนเลย” เขาพูดและแล้วก็ขับต่อไปโดยปราศจากจุดหมาย

เมื่อเขาเริ่มสงบลง ผมก็บอกให้เขาไปทางบ้านของดูลลาห์ โอมาร์ ทนายความซึ่งเป็นเพื่อนของผม เขาอยู่ในย่านของชาวอินเดียในเมือง เราไปที่นั่นก็ได้และพักสักสองสามนาที ผมพูด เขาดกลง โชคดีที่ดูลลาห์และครอบครัวของเขาอยู่ที่บ้าน แต่พวกเขาประหลาดใจที่เห็นเรา ผมเป็นอิสระเป็นครั้งแรกในรอบยี่สิบเจ็ดปี แต่แทนที่พวกเขาจะทักทายผม พวกเขากลับพูดด้วยความวิตกกังวล “คุณควรจะอยู่ที่แกรนด์ พาเรด ไม่ใช่หรือ?”

เราได้ดื่มเครื่องดื่มเย็นๆ ที่บ้านของดูลลาห์ แต่เราอยู่ที่นั่นได้เพียงสองสามนาทีเท่านั้น อาร์ค บิชอฟ ดุตู ก็โทรศัพท์มา ผมไม่ทราบว่าเขารู้ได้อย่างไรว่าผมอยู่ที่นั่น เขาพูดด้วยน้ำเสียงค่อนข้างไม่พอใจว่า “เนลสัน คุณต้องกลับมาที่แกรนด์ พาเรด เดียวนี้ ผู้คนกำลังจะหมดความอดทน ถ้าคุณไม่มาในทันที ผมก็ไม่สามารถจะประกันได้ว่าอะไรจะเกิดขึ้น ผมคิดว่าอาจจะเกิดการลุกฮือขึ้น!” ผมบอกว่าผมจะกลับไปในทันที

ปัญหาของเราก็คือคนขับรถ เนื่องจากเขาลังเลอย่างยิ่งที่จะกลับไปยังแกรนด์ พาเรด แต่ผมก็พูดคุยกับเขา และในที่สุดเราก็ก็นึกถึงเส้นทางกลับไปยังศาลากลาง อาคารศาลากลางมีผู้คนล้อมอยู่ทุกด้าน แต่ที่ด้านหลังคนไม่แน่นเท่าไร คนขับรถจึงสามารถขับฝ่าเข้าไปที่ทางเข้าด้านหลังได้ กว่าผมจะขึ้นไปถึงชั้นบนสุดของอาคารได้ก็เกือบจะค่ำแล้ว ปกติแล้วอาคารนี้มักจะมีกิจกรรมของคนขาวอยู่

ตลอดเวลา ผมเดินออกไปยังระเบียงและเห็นคลื่นประชาชนล้นหลามสุดสายตากำลังส่งเสียงเชียร์ พวกเขาลือซงและแผ่นป้าย ประมมือและเริงร่า

ผมถูก่าป็นให้กับฝูงชน และพวกเขาก็ตอบด้วยเสียงเชียร์ดังกึกก้อง เสียงเชียร์เหล่านั้นทำให้จิตวิญญาณแห่งการต่อสู้ของผมกลับมาอีกครั้ง “อแมนดลา!” ผมตะโกนออกไป “อินกาเวท!” พวกเขาตอบ “อิแอฟริกา!” ผมร้องตะโกน “มายิบูเย!” พวกเขาตอบ ในที่สุดเมื่อฝูงชนอยู่ในความสงบแล้ว ผมก็หยิบสุนทรพจน์ของผมออกมาแล้วควานหาแว่นตาในกระเป๋าเสื้อ มันไม่ได้อยู่ที่นั่น ผมลืมมันไว้ที่วิกเตอร์ เวอร์สเตอร์ ผมรู้ว่าแว่นตาของวันนี้มีระดับสายตาเท่ากับกับของผม ผมจึงขอยืมแว่นของเธอ

เพื่อน สหาย และชาวแอฟริกันใต้ทั้งหลาย ผมขอทักทายพวกท่านในนามของ
สันติภาพ ประชาธิปไตย และเสรีภาพของทุกคน! ผมยืนอยู่ตรงหน้าท่านทั้งหลาย
นี้ไม่ใช่ในฐานะผู้วิเศษแต่ในฐานะคนรับใช้ผู้ต่ำต้อยของท่าน ประชาชนทั้งหลาย
การเสียสละอย่างไม่รู้เหน็ดเหนื่อยและกล้าหาญของพวกท่าน ทำให้ผมได้มาอยู่ที่นี่
ในวันนี้ ดังนั้น ผมจึงขอมอบชีวิตที่เหลืออยู่ของผมไว้ในอุ้งมือของท่าน

ผมพูดออกมาจากหัวใจ ก่อนอื่นผมอยากจะบอกกับประชาชนว่าผมไม่ใช่พระผู้มาโปรดโลก แต่เป็นคนธรรมดาคนหนึ่งซึ่งกลายมาเป็นผู้นำเพราะสถานการณ์ ผมอยากจะขอบคุณประชาชนทั่วโลกที่
รณรงค์ให้มีการปล่อยตัวผม ผมขอบคุณประชาชนของเคปทาวน์ และกล่าวขย่องโอลิเวอร์ ทัมโบ
และ เอเอ็นซี, อุมคอนโท วิ ชิสเว, พรรคคอมมิวนิสต์แห่งแอฟริกาใต้, ยูดีเอฟ, สภายวชนแห่ง
แอฟริกาใต้, สภาสหภาพแรงงานแห่งแอฟริกาใต้, ขบวนการประชาธิปไตยของมวลชน, สหภาพ
แห่งชาติของนักศึกษาในแอฟริกาใต้ และสายสะพายของคนดำ ซึ่งเป็นกลุ่มที่จัดตั้งโดยผู้หญิงที่
เรียกร้องมาเป็นเวลานานให้มีความเกรงกลัวต่อบาป ผมยังได้แสดงความขอบคุณภรรยาและ
ครอบครัวของผมอย่างเปิดเผย โดยบอกว่า “ผมเชื่อว่าความเจ็บปวดและทุกข์ยากของพวกเขามี
มากกว่าของผมมากมายนัก”

ผมบอกกับฝูงชนด้วยคำพูดที่ชัดเจนว่าการเหยียดผิวไม่มีอนาคตในแอฟริกาใต้ และว่า
ประชาชนจะต้องไม่ลดการรณรงค์เพื่อปฏิบัติการของมวลชนลง “การที่มองเห็นเสรีภาพอยู่ที่ขอบ
ฟ้านั้น ควรจะเป็นกำลังใจให้เราเพิ่มความพยายามขึ้นเป็นสองเท่า” ผมรู้สึกว่ามันจำเป็นที่จะต้อง
อธิบายการเจรจาของผมกับรัฐบาล ผมบอกว่า “ในวันนี้ ผมอยากจะรายงานให้ท่านทั้งหลายทราบว่า
การเจรจาของผมกับรัฐบาลมุ่งที่จะทำให้สถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกลับคืนสู่ภาวะปกติ
ผมอยากจะย้ำว่าผมเองยังไม่ได้เจรจาเกี่ยวกับอนาคตของประเทศของเราเลย ยกเว้นการยืนยันให้มีการ
การประชุมระหว่างเอเอ็นซีกับรัฐบาล”

ผมบอกว่าผมหวังว่าบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการตกลงกันผ่านทางการเจรจาจะมาถึงในไม่ช้า เพื่อที่จะยุติความจำเป็นที่จะต่อสู้โดยใช้อาวุธ ผมบอกว่า ขั้นตอนที่จะบรรลุซึ่งบรรยากาศดังกล่าว นั้นได้ระบุไว้ในคำประกาศสาธารณะเมื่อปีค.ศ. 1989 ของเอเอ็นซี ผมบอกว่าเงื่อนไขหนึ่งเพื่อให้เกิดการเจรจาอย่างจริงจังคือ รัฐบาลจะต้องยุติภาวะฉุกเฉินในทันทีและปล่อยตัวนักโทษการเมืองทั้งหมด

ผมบอกกับประชาชนว่าเดอ เคลิร์ก ก้าวล้ำหน้าผู้นำชาตินิยมอื่นๆ ในการทำให้สถานการณ์กลับคืนสู่ภาวะปกติ และแล้วผมก็พูดถ้อยคำที่ย้อนกลับมาหลอกหลอนตัวเอง นั่นคือผมเรียก เดอ เคลิร์ก ว่าเป็น “บุรุษผู้ยึดมั่นในคุณธรรม” ถ้อยคำเหล่านั้นย้อนกลับมาหาผมหลายครั้งเมื่อมร.เดอ เคลิร์ก ทำท่าว่าจะไม่เป็นเช่นนั้น

มันสำคัญอย่างยิ่งสำหรับผมที่จะแสดงให้เห็นว่าผมและรัฐบาลเห็นว่าผมไม่ยอมอ่อนข้อและก้มหัวให้ และว่าสำหรับผมแล้วการต่อสู้ยังไม่ได้ยุติลงแต่เป็นการเริ่มต้นในรูปแบบใหม่ ผมยืนยันว่าผมเป็น “สมาชิกผู้จงรักภักดีและมีวินัยของสภาแห่งชาติแอฟริกัน” ผมกระตุ้นให้ประชาชนหันกลับมาต่อสู้ให้หนักขึ้น และเราจะเดินทางไม่สิ้นสุดท้ายด้วยกัน

เมื่อผมกล่าวสุนทรพจน์จบมันก็เป็นเวลาค่ำแล้ว และเรารีบกลับเข้าไปในรถเพื่อเดินทางไปยังบิชอฟคอร์ท ขณะที่เราเข้าไปยังสิ่งแวดล้อมเก่าๆ ของบิชอฟคอร์ท ผมก็เห็นใบหน้าต่างๆ หลายร้อยใบหน้าคอยที่จะทักทายผม เมื่อคนเหล่านั้นเห็นเรา พวกเขาถึงร้องเพลงออกมา เมื่อผมทักทายอาร์คิบิชอฟตูตู ผมกอดเขาแน่น นี่คือนักชายซึ่งจุดประกายคนทั้งชาติด้วยคำพูดและความกล้าหาญของเขา เขาเป็นผู้ที่ทำให้ประชาชนมีความหวังอีกครั้งในเวลาที่มีดมนที่สุด เราถูกพาตัวเข้าไปในบ้าน ที่นั่นมีเพื่อนๆ และครอบครัวมาพบเราอีก แต่สำหรับผมแล้ว นาทีที่พิเศษที่สุดก็คือเมื่อผมได้รับแจ้งว่ามีโทรศัพท์มาถึงผมจากสต็อกโฮล์ม ผมรู้ในทันทีว่าใครโทรมา เสียงของโอลิเวอร์ ทัมโบแฟวเบา แต่ผมจำได้ว่าเป็นเสียงของเขา การได้ยินเสียงของเขาหลังจากที่ไม่ได้ยินมานานหลายปีทำให้ผมยินดีอย่างยิ่ง โอลิเวอร์อยู่ในสวีเดนเพื่อพักผ่อนจากโรคหัวใจที่กำเริบเมื่อเดือนสิงหาคม ปีค.ศ.1989 เราตกลงที่จะพบกันโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

ความฝันของผมเมื่อออกจากคุกก็คือการได้ขับรถยนต์อย่างเพลิดเพลินไปยังทรานสไกและเยี่ยมเยียนที่เกิดของผม เนินเขา ธารน้ำที่ผมเคยเล่นตอนเป็นเด็ก ตลอดจนหลุมฝังศพแม่ของผมซึ่งผมยังไม่เคยเห็น แต่ความฝันของผมต้องถูกเลื่อนออกไป เนื่องจากผมได้รับทราบแผนการมากมายที่เอเอ็นซี วางไว้สำหรับผม และในบรรดาแผนการเหล่านั้น ไม่มีสิ่งใดที่เกี่ยวกับการเดินทางพักผ่อนไปยังทรานสไกเลย

ผมมีกำหนดจะแถลงข่าวต่อสื่อมวลชนในบ่ายวันหลังจากที่ได้รับการปล่อยตัว และในเช้าวันนั้น ผมก็ได้พบกับเพื่อนร่วมงานจำนวนหนึ่งเพื่อพูดคุยเกี่ยวกับกำหนดการและยุทธศาสตร์ มีโทรเลข และข้อความแสดงความยินดีมาถึงผมจำนวนมากกองโตเท่ากับภูเขาสูงๆ ผมพยายามอ่านให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ จดหมายและข้อความเหล่านี้มาจากทั่วโลก มาจากประธานาธิบดี นายกรัฐมนตรี ประเทศต่างๆ แต่ผมจำได้ฉบับหนึ่งที่มาจากแม่บ้านผิวดำในเคปทาวน์คนหนึ่งซึ่งสร้างความขบขันให้ผมอย่างมาก จดหมายฉบับนั้นเขียนว่า “ฉันดีใจมากที่คุณเป็นอิสระ ที่คุณได้กลับมาอยู่ท่ามกลางเพื่อนฝูงและครอบครัวของคุณ แต่สุนทรพจน์ของคุณเมื่อวานนี้น่าเบื่อมาก”

ก่อนที่ผมจะไปติดคุก ผมไม่เคยแถลงข่าวต่อสื่อมวลชนอย่างที่ทำในวันนั้นมาก่อนเลย ในอดีตนั้น ไม่มีกล้องโทรทัศน์ และการแถลงข่าวต่อสื่อมวลชนของ เอเอ็นซี ส่วนใหญ่จะกระทำอย่างลับๆ บ่ายวันนั้น มีผู้สื่อข่าวจำนวนมากมาจากหลายประเทศ ผมไม่รู้ว่าจะพบกับใคร ในหมู่ฝูงชนที่เข้ามาล้อมนั้น ผมรู้สึกดีใจที่ได้เห็นผู้สื่อข่าวผิวดำเป็นจำนวนมาก ในการแถลงข่าวต่อสื่อมวลชนนั้น ผมก็ได้ย้ำอีกครั้งในหลายประเด็นด้วยกัน ประเด็นแรกคือย่ำว่าผมเป็นสมาชิกที่จงรักภักดีและมีวินัยของเอเอ็นซี ผมตระหนักดีว่าชาว เอเอ็นซี ที่มีอาวุโสสูงที่สุดจะดูการแถลงข่าวของผมในต่างประเทศ และพยายามที่จะวัดความซื่อสัตย์ของผมจากระยะไกล ผมรู้ว่าพวกเขาได้ยินข่าวลือว่าผมเอาใจออกห่างจากองค์กร ว่าผมประนีประนอม ดังนั้นผมจึงพยายามที่จะให้ความมั่นใจกับพวกเขาในทุกโอกาส เมื่อถูกถามว่าผมจะแสดงบทบาทอะไรในเอเอ็นซี ผมบอกกับสื่อมวลชนว่าผมจะแสดงบทบาทอะไรก็ตามที่ เอเอ็นซี สั่ง

ผมบอกกับผู้สื่อข่าวว่าไม่มีความขัดกันระหว่างการที่ผมยังคงสนับสนุนการต่อสู้โดยใช้อาวุธต่อไปกับการที่ผมเรียกร้องให้มีการเจรจา เพราะสภาพความเป็นจริงและการคุกคามของการต่อสู้โดยใช้อาวุธนั่นเองที่นำรัฐบาลมาใกล้โต๊ะเจรจา ผมเสริมว่าเมื่อใดก็ตามที่รัฐยุติการใช้ความรุนแรงต่อเอเอ็นซี เมื่อนั้น เอเอ็นซี ก็จะตอบสนองด้วยสันติเช่นเดียวกัน เมื่อถูกถามเกี่ยวกับการลงโทษทางเศรษฐกิจ ผมบอกว่า เอเอ็นซี ยังไม่สามารถจะเรียกร้องให้มีการผ่อนคลายการลงโทษดังกล่าวได้ เพราะสถานการณ์ที่เป็นสาเหตุให้เกิดการลงโทษตั้งแต่แรก นั่นคือการที่คนผิวดำขาดสิทธิทางการเมือง ยังคงมีอยู่ไม่เปลี่ยนแปลง ผมบอกว่า ผมอาจจะออกมาจากคุกแล้ว แต่ผมก็ยังไม่มีอิสระ

ผมถูกถามเช่นกันเกี่ยวกับความเกรงกลัวคนผิวดำ ผมรู้ว่าประชาชนคาดหวังว่าผมจะมีความโกรธคนขาวอยู่ในใจ แต่ผมไม่มี ในเวลานั้น ความโกรธต่อคนขาวของผมได้ลดลง แต่ความโกรธต่อระบบของผมได้มีมากขึ้น ผมต้องการให้แอฟริกาได้เห็นว่ามีรักแม้กระทั่งศัตรูของผม ขณะที่ผมเกลียดระบบที่ทำให้เราประหัดประหารกัน

ผมต้องการให้ผู้สื่อข่าวตระหนักถึงบทบาทที่สำคัญของคนขาวในระบบการปกครองใหม่ที่จะเกิดขึ้น ผมไม่เคยพยายามที่จะละเลยประเด็นนี้ เราไม่ต้องการที่จะทำลายประเทศก่อนที่เราจะทำให้มันเป็นเสรี และการจับคนขาวออกไปจะเป็นการทำลายประเทศ ผมบอกว่ามีจุดกึ่งกลางระหว่าง

ความกลัวของคนขาวและความหวังของคนดำ และพวกเราในเอเธนส์จะค้นหาจุดนั้น “คนขาวก็เป็นชาวแอฟริกันได้” ผมพูด “และเราต้องการให้พวกเขารู้สึกปลอดภัย และรู้ว่าเรารู้สึกขอบคุณที่พวกเขาได้ช่วยพัฒนาประเทศนี้” ชายหรือหญิงคนใดก็ตามที่ละทิ้งการเหยียดผิว จะได้รับการต้อนรับเข้าสู่การต่อสู้ของเราเพื่อแอฟริกาได้ที่เป็นประชาธิปไตย และไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ เราต้องทำทุกอย่างที่ทำได้เพื่อให้เพื่อนร่วมชาติผิวขาวของเราเห็นคล้อยตามว่าแอฟริกาได้ที่เกิดขึ้นใหม่ซึ่งไม่มีการแบ่งแยกเชื้อชาติ จะเป็นสถานที่ที่ดีขึ้นสำหรับทุกคน

ตั้งแต่การแถลงข่าวต่อสื่อมวลชนครั้งแรกของผมเลยทีเดียวที่ผมสังเกตเห็นว่าพวกผู้สื่อข่าวอยากจะรู้มากเกี่ยวกับความรู้สึกส่วนตัวและความสัมพันธ์ของผม พอๆ กับที่อยากรู้เกี่ยวกับความคิดทางการเมืองของผม นี่เป็นสิ่งใหม่สำหรับผม ก่อนที่ผมจะติดคุกนั้น ผู้สื่อข่าวจะไม่มีทางคิดถึงคำถามเกี่ยวกับภรรยาและครอบครัวของเรา อารมณ์ของเรา นาฬิกาที่ปกปิดที่สุดของเรา แม้ว่ามันจะเป็นที่เข้าใจได้ว่าสื่อมวลชนอาจจะสนใจสิ่งเหล่านี้ แต่ผมก็รู้สึกว่าการอยากรู้อยากเห็นของพวกเขาที่จะตอบสนอง ผมไม่ใช่คนที่ชอบพูดถึงความรู้สึกของตนเองต่อหน้าสาธารณชน ผมมักจะถูกผู้สื่อข่าวถามว่ารู้สึกอย่างไรที่ได้เป็นอิสระ และผมพยายามอย่างดีที่สุดที่จะอธิบายสิ่งที่ไม่สามารถจะอธิบายได้ และมักจะทำไม่สำเร็จ

หลังจากการแถลงข่าวต่อสื่อมวลชน ภรรยาของอาร์คบิชอป ดุตู ก็โทรศัพท์มาหาเราจากโจฮันเนสเบิร์กเพื่อบอกว่าเราต้องขึ้นเครื่องกลับไปที่นี่ในทันที วินนี่กับผมหวังว่าจะใช้เวลาสองสามวันเพื่อพักผ่อนอยู่ในเคปทาวน์ แต่ข้อมูลที่เรารับรู้ก็คือว่าชาวโจฮันเนสเบิร์กกำลังจะหมดความอดทน และอาจจะเกิดความโกลาหลขึ้นได้ถ้าหากว่าผมไม่กลับไปในทันที เราขึ้นเครื่องไปยังโจฮันเนสเบิร์กในเย็นวันนั้น แต่ผมได้รับแจ้งว่ามีประชาชนหลายพันคนล้อมบ้านเก่าของเราอยู่คือที่บ้านเลขที่ 8115 ออร์แลนโด เวสต์ ซึ่งได้รับการสร้างขึ้นใหม่ และว่ามันจะเป็นการไม่ฉลาดที่จะกลับไปที่นี่ ผมยอมทำตามอย่างลังเล เนื่องจากผมอยากจะใช้ชีวิตในคืนที่สองแห่งเสรีภาพของผมภายใต้หลังคาบ้านของผมเอง แต่แทนที่จะได้ทำเช่นนั้น วินนี่กับผมต้องไปอยู่ที่บ้านของผู้สนับสนุนเอเธนส์คนหนึ่งย่านชานเมืองทางตอนเหนือ

เช้าวันรุ่งขึ้น เราก็นั่งเฮลิคอปเตอร์ไปยังสนามกีฬาเฟิร์สต์ เนชันแนล แบงก์ ในโซเวโต เราได้เห็นเมืองโซเวโตทางอากาศ ได้เห็นเขตเทศบาลที่เต็มไปด้วยบ้านที่เหมือนกล่องไม้ขีด เพงที่ทำจากดินบุกและถนนที่สกปรก ได้เห็นเมืองแม่ของชุมชนเมืองของคนผิวดำในแอฟริกาใต้ ซึ่งเป็นบ้านเพียงแห่งเดียวที่ผมรู้จักก่อนที่จะเดินทางไปเข้าคุก แม้ว่าโซเวโตจะเติบโตขึ้นและในบางท้องที่ก็มั่งคั่ง แต่ประชาชนส่วนใหญ่ก็ยังคงยากจนอย่างที่สุด ไม่มีไฟฟ้าหรือน้ำประปาใช้ ผู้คนยังชีพอยู่อย่างแร้นแค้น สร้างความอับอายให้กับชาติที่มั่งคั่งอย่างแอฟริกาใต้ ในหลายๆ แห่งนั้น ความยากจนได้เลวร้ายลงกว่าตอนที่ผมไปเข้าคุกเสียอีก

เราบินวนอยู่เหนือสนามกีฬาที่มีคนอยู่แน่นขนาดประมาณ 120,000 คน และลงจอดที่ตรงกลางสนามกีฬา สนามกีฬาแน่นมาก มีผู้คนทั้งนั่งบ้างยืนบ้างอยู่บนพื้นที่ทุกหนี่งนี้ ทำให้ดูเหมือนมันจะระเบิดออกมา ผมแสดงความยินดีที่ได้กลับมาอยู่ท่ามกลางพวกเขาอีกครั้ง แล้วผมก็ดำเนินประชาชนที่ได้สร้างปัญหาบางอย่างทำให้ชีวิตของคนดำในเมืองไม่สามารถดำเนินไปตามปกติได้ ผมบอกว่านักเรียนจะต้องกลับไปโรงเรียน อาชญากรรมจะต้องถูกควบคุม ผมบอกพวกเขาว่าผมได้ยินมาว่าพวกอาชญากรแฝงตัวมาในคราบนักสู้เพื่อเสรีภาพ สร้างความเดือดร้อนให้กับประชาชนผู้บริสุทธิ์ และจุดไฟเผาขบวนพาหะต่างๆ อันธพาลเหล่านี้ไม่มีที่ในการต่อสู้ เสรีภาพที่ปราศจากความเปราะบาง เสรีภาพที่ปราศจากความสามารถที่จะอยู่อย่างสันติ ไม่ใช่เสรีภาพที่แท้จริง

วันนี้ การกลับมายังโซเวียตทำให้ผมมีความสุข ขณะเดียวกัน ผมก็กลับมาด้วยความเศร้าใจอย่างยิ่ง เศร้าใจที่ได้รู้ว่าพวกท่านทั้งหลายยังคงลำบากภายใต้ระบบที่กดขี่ความเป็นมนุษย์ การขาดแคลนบ้านที่อยู่อาศัย วิกฤติการณ์เกี่ยวกับโรงเรียน การว่างงาน และอัตราของอาชญากรรมยังคงอยู่...แม้ว่าผมจะมีความภาคภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนโซเวียต แต่ผมก็ไม่สบายใจที่เห็นสถิติอาชญากรรมในหน้าหนังสือพิมพ์ แม้ว่าผมจะเข้าใจถึงความขาดแคลนที่ประชาชนของเราประสบอยู่ แต่ผมก็ต้องพูดให้ชัดเจนว่าระดับของอาชญากรรมในชุมชนของเราไม่ใช่สิ่งดี และจะต้องกำจัดให้หมดไปอย่างเร่งด่วน

ผมจบคำปราศรัยด้วยการอ้าแขนของผมออกสำหรับชาวแอฟริกันใต้ทุกคนที่มีเจตนารมณ์ที่ดีและความตั้งใจดี โดยบอกว่า “ไม่มีชายหรือหญิงคนใดที่ละเลิกการเหยียดผิว แล้วจะถูกกันออกไปจากความเคลื่อนไหวของเราไปสู่แอฟริกาใต้ที่ปราศจากเชื้อชาติ เป็นเอกภาพ และเป็นประชาธิปไตยบนพื้นฐานของระบบการออกเสียงเลือกตั้งแบบหนึ่งคน-หนึ่งเสียง และระบบคอมมอน โวต”¹ หมายความว่าภารกิจของเอเอ็นซี คือเป้าหมายที่ผมยึดถืออยู่เสมอในช่วงเวลาหลายปีที่โดเดย์อยู่ ในคุก คือเป้าหมายที่ผมจะเดินทางไปหาในช่วงเวลาที่เหลืออยู่ในชีวิตของผม มันเป็นความใฝ่ฝันที่ผมทะนุถนอมเมื่อผมติดคุกในวัยสี่สิบสี่ปี แต่ผมไม่ใช่คนหนุ่มอีกต่อไป ผมอายุเจ็ดสิบเอ็ดปีแล้ว และผมไม่สามารถจะเสียเวลาได้อีกต่อไป

คืนนั้น ผมกับวินนี่ก็กลับไปยังบ้านเลขที่ 8115 ในออร์แลนโด เวสต์ และในตอนนั้นเองที่ใจผมรู้สึกว่าได้ออกจากคุกมาแล้ว สำหรับผมแล้ว บ้านเลขที่ 8115 เป็นศูนย์กลางของโลกของผม เป็นสถานที่ซึ่งอยู่ในใจของผม บ้านขนาดสี่ห้องได้ถูกสร้างขึ้นใหม่อย่างแข็งแรงหลังจากที่ถูกไฟไหม้

¹ ระบบการออกเสียงที่ไม่แยกเชื้อชาติ

แต่เมื่อผมเห็นมัน ผมต้องประหลาดใจที่รู้สึกว่ามันเล็กและต่ำต้อยกว่าเดิม เมื่อเทียบกับกระท่อมของผมที่วิกเตอร์ เวอร์สเตอร์แล้ว บ้านเลขที่ 8115 เป็นได้แก่มุมคนรับใช้หลังบ้านเท่านั้นเอง แต่บ้านหลังใดก็ตามสำหรับคนที่มีอิสระย่อมเป็นเหมือนปราสาท แม้เมื่อเทียบกับคุกที่ทรูหราที่สุด

คืนนั้น ผมมีความสุขที่ได้กลับบ้าน แต่ผมก็มีความรู้สึกว้าวุ่นที่สิ่งที่ผมต้องการมากที่สุดและโหยหามากที่สุดกำลังจะเป็นไปไม่ได้ ผมอยากจะกลับคืนสู่ชีวิตปกติและธรรมดา อยากจะกลับคืนสู่ชีวิตเหมือนสมัยที่ผมเป็นหนุ่ม อยากจะไปทำงานในตอนเช้าและกลับมาหาครอบครัวในตอนเย็น อยากจะออกไปซื้อยาสีฟันที่ร้านขายยา ไปเยี่ยมเพื่อนเก่าๆ ในตอนเย็น สิ่งธรรมดาๆ เหล่านี้คือสิ่งที่เรากำลังคิดถึงมากที่สุดในคุก และเราฝันว่าจะทำมันเมื่อได้รับอิสระ แต่ผมได้ตระหนักอย่างรวดเร็วว่าสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะทำไม่ได้ ในคืนนั้น และทุกคืนในช่วงสัปดาห์และเดือนต่อๆ มา บ้านหลังนั้นจะรายล้อมไปด้วยผู้หวังดีหลายร้อยคน ประชาชนจะร้องเพลง เดินรำและร้องเรียก และความสนุกสนานของพวกเขาจะขยายวงออกไป คนเหล่านี้คือประชาชนของผม และผมไม่มีสิทธิและไม่ต้องการที่จะปลื้มใจออกจากพวกเขา แต่การที่อุทิศตนให้กับประชาชนของผมนั้น เห็นได้ว่ามันทำให้ผมต้องห่างจากครอบครัวของผมอีกครั้ง

เราไม่ได้หลับมากนักในคืนนั้น เนื่องจากการร้องเพลงดำเนินไปจนกระทั่งรุ่งเช้า บรรดาสมาชิกของ เอเอ็นซี และ ยูดีเอฟ ซึ่งมารักษาความปลอดภัยที่บ้านได้ขอร้องให้ฝูงชนเงียบเสียงเพื่อให้เราได้พักผ่อน มีหลายคนในเอเอ็นซีที่แนะนำให้ผมย้ายไปยังบ้านที่อยู่ห่างออกไปสองสามช่วงถนน ในดีพลูฟ ซึ่งวินนี่สร้างขึ้นตอนที่ผมอยู่ในคุก มันเป็นสถานที่ใหญ่โตตามมาตรฐานของชาวโซเวียต แต่มันเป็นบ้านที่ไม่ได้อยู่ในความทรงจำของผม ยิ่งกว่านั้น เนื่องจากขนาดของมันและค่าก่อสร้าง มันยังเป็นบ้านที่ดูจะไม่เหมาะสมสำหรับผู้นำของประชาชน ผมปฏิเสธคำแนะนำนั้น

ตราบเท่าที่ทำได้ ผมต้องการที่จะอยู่ไม่เพียงแต่ท่ามกลางประชาชนของผมเท่านั้น แต่ยังเหมือนกับพวกเขาก็ด้วยสิ่งที่ผมต้องทำอย่างแรกก็คือรายงานตัวต่อผู้นำของ เอเอ็นซี และในวันที่ 27 กุมภาพันธ์ หลังจากที่ผมออกจากคุกมากกว่าสองสัปดาห์นิดหน่อย ผมก็บินไปยังลูซาคาเพื่อเข้าร่วมประชุมคณะกรรมการบริหารระดับประเทศ มันเป็นการกลับมาพบกันที่พิเศษ ผมพบสหายเก่าๆ ซึ่งผมไม่ได้พบมาเป็นเวลาหลายสิบปี ประมุขของรัฐในแอฟริกาจำนวนหนึ่งก็มาร่วมในครั้งนั้นด้วย ผมได้พูดคุยเล็กน้อยกับโรเบิร์ต มูกาเบ แห่งซิมบับเว, เคนเนธ เคนยัตตา แห่งเคนยา, เลอเนิร์ด มานองโก แห่งบอตสวานา, โจอาซิม ชิสซาโน แห่งโมซัมบิก, โจเซ เอดูอาร์โด คอส ซานโตส แห่งแองโกลา และโยเวรี มูเซเวนี แห่งซูดานดา

แม้ว่าสมาชิกคณะกรรมการบริหารจะยินดีที่ผมได้รับการปล่อยตัว แต่พวกเขาก็กระตือรือร้นที่จะประเมินคนที่ได้รับการปล่อยตัวด้วย ผมเห็นความสงสัยในดวงตาของพวกเขา

แมนเดลายังเป็นคนเดิมกับที่ไปติดคุกเมื่อยี่สิบเจ็ดปีก่อนอยู่หรือเปล่า หรือว่าเป็นแมนเดลาคนละคน เป็นแมนเดลาที่ปฏิรูปไปแล้ว? เขายังเหมือนเดิมหรือว่าเลิกล้มอุดมการณ์ไปแล้ว? พวกเขาได้ยื่นรายงานมากมายเกี่ยวกับการพูดคุยของผมกับรัฐบาลและพวกเขาารู้สึกกังวล ผมไม่เพียงแต่ขาดการ

ติดต่อกับสถานการณ์บนพื้นดินเท่านั้น แต่นับตั้งแต่ปีค.ศ. 1984 ผมไม่สามารถสื่อสารแม้แต่กับเพื่อนร่วมงานของผมในคุกได้

ผมอธิบายการพูดคุยของผมกับรัฐบาลอย่างระมัดระวังและสุ่ม ผมบรรยายข้อเรียกร้องของผมและความลับหน้าที่ที่ได้รับ พวกเขาได้เห็นบันทึกช่วยจำที่ผมเขียนถึงโบธาและเดอ เคลิร์ก และรู้ว่าเอกสารเหล่านี้ยึดมั่นในนโยบายของเอเอ็นซี ผมรู้ว่าในช่วงสองสามปีที่ผ่านมาพวกที่ได้รับ การปล่อยตัวได้ไปที่ดูซาและกระซิบว่า “มาดึบาอ่อนลงแล้ว เขาถูกทางการซื้อ ได้ใส่สูทสามชิ้น คิมไวน์และกินอาหารดีๆ” ผมรู้เรื่องเสียงกระซิบเหล่านี้ และตั้งใจที่จะปฏิเสธมัน ผมรู้ว่าวิธีที่ดี ที่สุดที่จะลบล้างคำพูดเหล่านี้ก็คือเพียงแต่พูดอย่างตรงไปตรงมาและซื่อสัตย์ เกี่ยวกับทุกสิ่งทุกอย่าง ที่ผมได้ทำลงไป

ในการประชุมคณะกรรมการบริหารระดับประเทศครั้งนั้นเอง ผมก็ได้รับเลือกให้เป็นรอง ประธานของ เอเอ็นซี ขณะที่อัลเฟรด อินโซ เลขาธิการของ เอเอ็นซี ได้รับแต่งตั้งให้เป็น รักษาการณประธานของ เอเอ็นซี ขณะที่โอลิเวอร์อยู่ระหว่างการพักฟื้น ในการแถลงข่าวภายหลัง การประชุมของเรา ผมถูกถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะของมร.เคาน์ดา ประธานาธิบดีแห่งแซมเบียซึ่ง เป็นผู้สนับสนุนเอเอ็นซี มาเป็นเวลานานแล้ว ที่ว่าเอเอ็นซี ควรจะยุติปฏิบัติการที่ใช้อาวุธใน แอฟริกาใต้ได้แล้วเนื่องจากผมได้รับการปล่อยตัวแล้ว ผมตอบว่าแม้เราจะให้ความสำคัญกับความ ฉลาดปราดเปรื่องและการสนับสนุนของดร.เคาน์ดาก็ตาม แต่มันเร็วเกินไปที่จะยุติการต่อสู้โดยใช้ อาวุธ เนื่องจากเรายังไม่บรรลุเป้าหมายที่ทำให้เราต้องใช้อาวุธแต่แรก ผมบอกว่ามันไม่ใช่หน้าที่ ของเอเอ็นซีที่จะช่วยมร.เดอ เคลิร์ก ทำให้ผู้สนับสนุนปีกขวาของเขาสงบลง

ผมเริ่มเดินทางตระเวนไปในประเทศต่างๆในทวีปแอฟริกาหลายประเทศ ในช่วงหกเดือน แรกหลังจากได้รับการปล่อยตัว ผมใช้เวลาในต่างประเทศมากกว่าในประเทศเสียอีก เกือบทุกที่ที่ ผมไปจะมีฝูงชนที่สนใจจำนวนมากเสียจนแม้ผมจะรู้สึกอึดอัด แต่ประชาชนก็ช่วยให้ผมมีกำลังใจ ขึ้นมา ใน ดาร์ เอส ซาลาม มีฝูงชนมาพบผมประมาณครึ่งล้านคน

ผมสนุกกับการเดินทางอย่างยิ่ง ผมอยากจะเห็นทั้งสถานที่เก่าและใหม่ ชิมอาหารที่ แตกต่างกันไป พูดกับคนทุกแบบ ผมต้องปรับตัวให้เคยชินกับโลกที่แตกต่างอย่างมากจากที่ผมจาก ไป ด้วยการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการเดินทาง การสื่อสารและสื่อมวลชน โลกได้ดำเนินไปอย่าง รวดเร็ว ปัจจุบันสิ่งต่างๆ เกิดขึ้นเร็วมากจนกระทั่งบางครั้งยากที่จะตามทัน วินาทีพยายามจะดึงผม ให้ช้าลง แต่มีสิ่งต่างๆ มากมายเหลือเกินที่จะต้องทำ องค์กรของเราต้องการให้แน่ใจว่าเราฉวย โอกาสแห่งความสุขที่เกิดจากการปล่อยตัวผม

ในกรุงไคโร วันหลังจากการพบปะเป็นการส่วนตัวกับประธานาธิบดีฮอสนี มุบารัค ผมก็มี กำหนดการจะกล่าวสุนทรพจน์ต่อที่ประชุมซึ่งมีผู้เข้าร่วมจำนวนมากในห้องโถงของท้องถื่น เมื่อ ผมเดินทางไปถึง ฝูงชนก็ดูเหมือนกำลังจะล้นออกมาจากอาคารและมีการรักษาความปลอดภัยเพียง เล็กน้อย ผมเอ่ยเรื่องนี้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจคนหนึ่งว่าผมคิดว่าเขาต้องการกำลังเสริม แต่เขาได้แต่

ชักไหล่ วินนี่กับผมคอยอยู่ในห้องๆ หนึ่งด้านหลังห้องโถง และเมื่อถึงเวลานัด เจ้าหน้าที่ตำรวจนาย หนึ่งก็บอกให้ผมเข้าไปข้างใน ผมบอกให้เขาพาคนอื่นๆ ในคณะของผมเข้าไปก่อนเพราะผมเกรง ว่าเมื่อผมเข้าไปจะเกิดความโกลาหลขึ้นและพวกเขาจะไม่สามารถเข้าไปได้ แต่เจ้าหน้าที่ตำรวจนาย นั้นเร่งให้ผมเข้าไปก่อน และก็เป็นจริง คือทันทีที่ผมเข้าไปในห้องโถง ผู้ชงก็เบียดเสียดมา ด้านหน้าและข้างที่กั้นของห้องโถงเข้ามา และด้วยความกระตือรือร้นของผู้ชง ผมก็ถูกเบียดและ ทำให้เข้าไปเซมา และในที่สุดรองเท้าของผมก็หลุดหายไปท่ามกลางความอลหม่านนั้น จากนั้นสอง สามนาทีเมื่อสิ่งต่างๆ เริ่มสงบลง ผมก็หาทั้งภรรยาและรองเท้าของผมไม่พบ ในที่สุดเกือบครึ่ง ชั่วโมงต่อมา วินนี่ก็ถูกพาตัวมาอยู่บนเวทีกับผม เธอค่อนข้างโกรธที่พลัดหลงกับผม ผมไม่สามารถ จะกล่าวต่อผู้ชงได้ด้วยซ้ำเนื่องจากพวกเขาตะโกนว่า “แมนเดลา! แมนเดลา!” อย่างดุเดือดและดัง เสียงจนไม่ได้ยินที่ผมพูด และในที่สุดผมก็ออกมา โดยไม่มีรองเท้า พร้อมกับภรรยาที่เงิบเฉียบผิด บุคลิกของเธอ

ในไคโรนั้นผมได้แถลงข่าวต่อสื่อมวลชนและบอกว่าเอเอ็นซี “เตรียมที่จะพิจารณาการยุติ ความเป็นปฏิปักษ์กัน” นี่เป็นสัญญาณที่ส่งถึงรัฐบาลแอฟริกาใต้ ทั้ง เอเอ็นซี และรัฐบาลพยายามที่จะสร้างบรรยากาศเพื่อให้การเจรจาประสบความสำเร็จ ขณะที่ เอเอ็นซี เรียกร้องให้รัฐบาลทำให้ สถานการณ์ในประเทศกลับคืนสู่ภาวะปกติด้วยการยุติภาวะฉุกเฉิน ปลดปล่อยนักโทษการเมือง ทั้งหมด และยกเลิกกฎหมายที่เหยียดผิวทั้งหมด รัฐบาลก็ชักชวนให้เอเอ็นซียุติการต่อสู้โดยใช้อาวุธ แม้ว่าเราจะยังไม่พร้อมที่จะประกาศยุติการต่อสู้โดยใช้อาวุธ แต่เราก็ต้องการที่จะทำให้มร.เดอ เคลิร์ก มีกำลังใจพอที่จะดำเนินยุทธศาสตร์ปฏิรูปของเขาต่อไป ส่วนหนึ่งเพื่อสนับสนุนการเจรจาที่ จริงจังมากขึ้นและอีกส่วนหนึ่งเพื่อให้มร.เดอ เคลิร์ก ไปยังเขตเลือกตั้งของเขา และพบกับผู้ออก เสียงเลือกตั้งผิวขาวของแอฟริกาใต้ว่า “นี่ไง ผลของนโยบายของผม”

หลังจากการหยุดพักในประเทศสุดท้ายในทวีปแอฟริกาของผมแล้ว ผมก็บินไปยัง สโต๊คโฮล์มเพื่อเยี่ยมชมโอลิเวอร์ การได้พบกับเพื่อนเก่าและหุ้นส่วนทางกฎหมายของผมเป็น การกลับมาพบกันที่ผมรอคอยมากที่สุด โอลิเวอร์ไม่ค่อยสบาย แต่เมื่อเราพบกันเราก็เหมือนกับเด็ก หนุ่มสองคนในทุ่งหญ้าซึ่งเข้มแข็งจากความรักที่มีต่อกันและกัน เราเริ่มต้นด้วยการพูดคุยถึงวัน เก่าๆ แต่เมื่อเราได้คุยกันตามลำพัง ประเด็นแรกที่เขาหยิบยกขึ้นมาพูดก็คือเรื่องผู้นำขององค์กร “เนลสัน” เขาพูด “ตอนนี้เราต้องรับตำแหน่งประธานของเอเอ็นซี เรารักษาดำแหน่งไว้เพื่อรอ นาย เท่านั้นเอง” ผมปฏิเสธโดยบอกกับเขาว่าเขาได้นำองค์กรซึ่งลี้ภัยในต่างประเทศได้ดีกว่าที่ผมจะ ทำได้มากนัก มันไม่ยุติธรรมและก็ไม่เป็นประชาธิปไตยที่จะมอบอำนาจให้กันในลักษณะเช่นนั้น “นายได้รับเลือกจากองค์กรให้เป็นประธาน” ผมพูด “เราต้องการเลือกตั้งดีกว่า ตอนนี้น้ององค์กรจะเป็น ผู้ตัดสินใจเอง” โอลิเวอร์ประท้วง แต่ผมไม่ยอม มันเป็นสัญญาณของการถ่อมตัวและปราศจาก ความเห็นแก่ตัวของเขาที่เขาต้องการแต่งตั้งผมเป็นประธาน แต่มันไม่เป็นไปตามหลักการของ เอเอ็นซี

ในเดือนเมษายนปีค.ศ. 1990 ผมบินไปยังลอนดอนเพื่อร่วมในคอนเสิร์ตที่เริ่มบลิซซึ่งจัดขึ้นเพื่อเป็นเกียรติกับผม มีศิลปินนานาชาติมากมาย ซึ่งส่วนใหญ่ผมไม่รู้จัก มาแสดงและจะมีการถ่ายทอดโทรทัศน์ไปทั่วโลก ผมถือโอกาสนี้กล่าวขอบคุณพลังต่อต้านการเหยียดผิวของโลกในงานอันยอดเยี่ยมที่พวกเขาได้ทำไปโดยการกดดันให้มีการลงโทษทางเศรษฐกิจเพื่อให้มีการปล่อยตัวผมและเพื่อนนักโทษการเมืองทั้งหลาย และขอบคุณในการสนับสนุนที่จริงใจ รวมทั้งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันที่พวกเขาได้แสดงให้เห็นประชาชนที่ถูกกดขี่ของประเทศผมได้เห็นเมื่อผมออกมาจากคุกนั้น มุขมนตรีมั่งโกซูบู บูเชเลซี ซึ่งเป็นหัวหน้าพรรคเสรีภาพของชาวอินคาทา และหัวหน้าคณะผู้บริหารของควาซูลูนั้น เป็นตัวแสดงที่สำคัญคนหนึ่งในเวทีการเมืองของแอฟริกาใต้ แต่ในแวดวงของ เอเอ็นซี แล้ว เขาไม่ได้โดดเด่นอะไรเลย มุขมนตรีบูเชเลซีสืบเชื้อสายมาจากกษัตริย์เซทิวาโยผู้ยิ่งใหญ่แห่งซูลู ซึ่งเป็นผู้มีชัยเหนืออังกฤษในสงครามที่อิซานควานาในปีค.ศ. 1879 ตอนหนุ่มเขาเรียนที่ฟอร์ท แฮร์ จากนั้นก็เข้าร่วมในสันนิบาติยูชนของเอเอ็นซี ผมมองว่าเขาเป็นหนึ่งในบรรดาผู้นำรุ่นใหม่ของเอเอ็นซี เขากลายมาเป็นหัวหน้าคณะผู้บริหารของบ้านเกิดควาซูลูด้วยการสนับสนุนอยู่ในที่ของเอเอ็นซี และแม้แต่การที่เขาณรงค์ให้อินคาทาเป็นองค์กรทางวัฒนธรรมของชาวซูลูก็ไม่ได้รับการคัดค้านจากเอเอ็นซี แต่เมื่อเวลาผ่านไปนานเข้า มุขมนตรีบูเชเลซีได้เบี่ยงเบนออกจากแนวทางของเอเอ็นซี แม้ว่าเขาจะต่อต้านการเหยียดผิวอย่างสุดตัวและปฏิเสธที่จะยอมให้ซูลูกลายมาเป็นบ้านเกิด “ที่เป็นอิสระ” ตามที่รัฐบาลต้องการ แต่เขาก็เป็นหนามยอกอกของขบวนการประชาธิปไตย คือเขาคัดค้านการต่อสู้โดยใช้อาวุธ เขาวิจารณ์การลุกฮือที่โซเวโตเมื่อปีค.ศ. 1976 เขาทำการรณรงค์ต่อต้านการลงโทษทางเศรษฐกิจของนานาประเทศ เขาท้าทายความคิดที่จะทำให้แอฟริกาใต้เป็นรัฐเดี่ยว แต่กระนั้น มุขมนตรีบูเชเลซีก็เรียกร้องตลอดมาให้ปล่อยตัวผม และปฏิเสธที่จะเจรจากับรัฐบาลจนกว่าผมและนักโทษการเมืองอื่นๆ จะได้รับอิสระ

มุขมนตรีบูเชเลซีเป็นหนึ่งในบรรดาผู้คนกลุ่มแรกที่ผมโทรศัพท์ไปหาหลังจากได้รับการปล่อยตัว เพื่อขอบคุณสำหรับการสนับสนุนอันยาวนานของเขา ผมตั้งใจที่จะไปพบกับเขาโดยเร็วที่สุดเพื่อที่จะขจัดความแตกต่างระหว่างเรา ระหว่างที่ผมไปลูซากาครั้งแรกนั้น ผมหยิบยกความคิดที่จะพบปะกับมุขมนตรีบูเชเลซีขึ้นมาหารือกับคนของเอเอ็นซีแต่ก็ถูกตีตกไป ตอนที่ผมอยู่ที่วิกเตอร์ เวอร์สเตอร์นั้น วอลเตอร์ได้รับเชิญจากกูดวิลล์ ซเวลิตินี กษัตริย์แห่งซูลูให้ไปเข้าเฝ้าพระองค์ที่อุลุนดิ เมืองหลวงของควาซูลู และผมสนับสนุนให้เขารับคำเชิญ ผมคิดว่ามันเป็นโอกาสที่ยอดเยี่ยมที่จะสร้างอิทธิพลเหนือประมุขของราชวงศ์ที่เป็นที่เคารพและมีอิทธิพลมากที่สุดราชวงศ์หนึ่งของประเทศ การเยื้องดังกล่าวได้รับอนุมัติอย่างไม่ค่อยเต็มใจนักจากคณะกรรมการบริหารระดับประเทศ โดยตั้งเงื่อนไขให้วอลเตอร์ไปเข้าเฝ้าพระองค์ที่พระราชวังในนอนโกมา เนื่องจากเห็นว่าการไปที่อุลุนดิจะเท่ากับเป็นการรับรองอำนาจของระบบการปกครองแบบบ้านเกิด

เมื่อผมกลับมาจากลูซากาผมก็โทรศัพท์ไปหาทั้งมุขมนตรี บูเชเลซีและกษัตริย์ และอธิบายว่าวอลเตอร์จะมาเฝ้ากษัตริย์แต่เป็นในนอนโกมา ไม่ใช่ที่อุลุนดิ กษัตริย์ตรัสว่าพระองค์จะไม่ยอมรับ

วอลเตอร์ที่ใดทั้งสิ้นยกเว้นในเมืองหลวง “ฉันเป็นกษัตริย์ ฉันเชิญเขามาเฝ้าในอุลุนดิ และเขาไม่มีสิทธิที่จะพูดว่าจะมาพบฉันที่อื่น” ผมบอกว่า “พระองค์ พวกเราประสบกับการคัดค้านในหมู่สมาชิกของเราเองซึ่งไม่ต้องการให้มร.ชิลลูไปที่ควาซูลูเลยด้วยซ้ำ เราจัดการจนกระทั่งมีการประนีประนอมขึ้น เชื่อว่าพระองค์จะทรงประนีประนอมได้บ้าง” แต่พระองค์ไม่ยอมและปฏิเสธที่จะพบกับวอลเตอร์

นับแต่นั้นเป็นต้นมา ความสัมพันธ์ระหว่างเราก็กว้างไกลลง ในเดือนพฤษภาคมผมได้ชักชวนเอเอ็นซีให้ยอมให้ผมไปเฝ้ากษัตริย์กูตูวิลล์ ซเวลิทีนี และเยี่ยมเยียนมุขมนตรีบูเชเลซี กษัตริย์ยอมรับ แต่ประมาณหนึ่งสัปดาห์ก่อนการเข้าเฝ้า ผมก็ได้รับโทรเลขจากพระองค์แจ้งว่าผมจะต้องไปคนเดียว นั่นเป็นทางเส้นสุดท้ายเนื่องจากเอเอ็นซีจะไม่มีวันยอมทำตามข้อเรียกร้องนั้น ผมจึงกราบทูลว่าผมไม่สามารถมาเฝ้าพระองค์ตามลำพังได้ จะต้องมียุติธรรมร่วมงานของผมติดตามมาด้วย พระองค์ทรงเห็นว่าเป็นการดูถูกจึงทรงสั่งให้ยกเลิกการเขื่อนดังกล่าว

เป้าหมายของผมก็คือพยายามที่จะมีความสัมพันธ์โดยเอกเทศกับกษัตริย์ แยกต่างหากจากความสัมพันธ์ระหว่างผมกับมุขมนตรีบูเชเลซี กษัตริย์พระองค์นี้ทรงเป็นผู้นำที่สืบทอดอำนาจมาอย่างแท้จริงของชาวซูลู ชาวซูลูรักและเคารพพระองค์มาก ความจงรักภักดีที่มีต่อกษัตริย์นั้นมีอย่างกว้างขวางในควาซูลูมากกว่าความภักดีในอินคาทา

ในช่วงเวลานั้นเอง นาตาลได้กลายเป็นแดนสังหารไปแล้ว ผู้สนับสนุนอินคาทาที่ติดอาวุธหนักได้ประกาศสงครามต่อที่มั่นของเอเอ็นซีทั่วภาคพื้นนาตาล มิดแลนด์ และรอบๆ ปีเตอร์มาริตซ์เบิร์ก หมู่บ้านทั้งหมดถูกเผา ประชาชนหลายสิบคนถูกสังหาร หลายร้อยคนได้รับบาดเจ็บ และหลายพันคนต้องกลายเป็นผู้ลี้ภัย ในเดือนมีนาคมปีค.ศ. 1990 เพียงเดือนเดียว มีประชาชนเสียชีวิตถึง 230 คนในความรุนแรงเหล่านี้ ในนาตาลนั้น พวกซูลูได้สังหารชาวซูลูด้วยตนเอง เนื่องจากสมาชิกของอินคาทาและผู้สนับสนุนเอเอ็นซีเป็นชาวซูลู ในเดือนกุมภาพันธ์ เพียงสองสัปดาห์หลังจากที่ผมได้รับการปล่อยตัว ผมได้ไปที่เดอร์บันและพบกับฝูงชนกว่าหนึ่งแสนคนที่คิงส์ พาร์ค ส่วนใหญ่เป็นชาวซูลู ผมอ้อนวอนให้พวกเขาวางอาวุธ ให้จับมือกันและกันอย่างสันติ “หยิบปืนของท่าน มีดของท่าน และ กริชของท่าน แล้วโยนมันลงทะเลไป ปิดโรงงานแห่งความตาย ยุติสงครามเดี๋ยวนี้” แต่คำเรียกร้องของผมไม่ได้รับการรับฟัง การต่อสู้และความตายยังคงดำเนินต่อไป

ผมรู้สึกกังวลมากจนกระทั่งอยากจะไปพบมุขมนตรีบูเชเลซีอย่างยิ่ง ในเดือนมีนาคม หลังจากเหตุการณ์รุนแรงที่น่าสยดสยองเหตุการณ์หนึ่ง ผมก็ประกาศโดยไม่ปรึกษาใครว่าผมจะไปพบกับเขาที่หมู่บ้านเล็กๆ บนเขาแห่งหนึ่งนอกกรุงปีเตอร์มาริตซ์เบิร์ก ในแง่ส่วนตัวแล้ว ผมมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและเคารพนับถือกับมุขมนตรีผู้นี้ และผมหวังว่าจะเชื่อมั่นให้เป็นประโยชน์ แต่ผมพบว่าผู้นำของเอเอ็นซีในนาตาลไม่พอใจในการพบปะครั้งนั้น พวกเขามองว่ามันอันตรายและคัดค้านการพบปะของผม ผมได้ไปที่ปีเตอร์มาริตซ์เบิร์กและเห็นเจ้าหน้าที่ของ

ผู้สนับสนุนเอเอ็นซีที่ถูกเผาไหม้ ผมพยายามที่จะปลอมโยนกรอบรั้วที่โศกเศร้าของผู้เสียชีวิต สำหรับมุขมนตรีบูเชเลชัน ผมไม่ได้พบกับเขาในเดือนมีนาคม หลังจากที่มีการเจรจามากมาย ภายในพรรคต่างๆ ของเรา เราก็มีกำหนดการที่จะพบปะกันเป็นครั้งแรกกับมร.เดอ เคลิร์ก และรัฐบาล ซึ่งจะเป็นการ “พูดคุยเกี่ยวกับการเจรจา” และการพบปะกันดังกล่าวจะมีขึ้นในต้นเดือนเมษายน แต่ในวันที่ 26 มีนาคม เจ้าหน้าที่ตำรวจก็ได้เปิดฉากยิงเข้าไปฝูงชนซึ่งเป็นผู้เดินขบวนประท้วงของเอเอ็นซีที่ชุมชนเซโบเค็ง ซึ่งอยู่ห่างจากโจฮันเนสเบิร์กไปทางใต้ประมาณสามสิบล้าน โดยปราศจากการเตือนล่วงหน้า ทำให้มีผู้เสียชีวิตสิบสองคนและบาดเจ็บหลายร้อยคน ส่วนใหญ่ถูกยิงทางด้านหลังขณะที่กำลังวิ่งหนี เจ้าหน้าที่ตำรวจได้ใช้กระสุนจริงยิงใส่ผู้เดินขบวนประท้วงซึ่งเป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ เจ้าหน้าที่ตำรวจอ้างว่าชีวิตของพวกตนตกอยู่ในอันตราย แต่ผู้เดินขบวนหลายคนที่ถูกยิงทางด้านหลังไม่มีอาวุธ คนที่ไม่มีอาวุธซึ่งกำลังวิ่งหนีคุณไม่สามารถทำอันตรายคุณได้ สิทธิที่จะชุมนุมกันและประท้วงเพื่อสนับสนุนข้อเรียกร้องที่ชอบธรรมของเราไม่ใช่สิ่งที่จะต้องขอให้รัฐบาลมอบให้เป็นพิเศษ การกระทำเหล่านี้ทำให้ผมโกรธ และผมบอกกับสื่อมวลชนว่า เจ้าหน้าที่ตำรวจผิวขาวทุกคนในแอฟริกาใต้มองว่าคนดำทุกคนเป็นเป้าหมายทางทหาร หลังจากที่ได้ปรึกษาหารือกับคณะกรรมการบริหารระดับประเทศแล้ว ผมก็ประกาศระงับการเจรจาและเตือนมร.เดอ เคลิร์กว่า เขาไม่สามารถจะ “พูดคุยเกี่ยวกับการเจรจาด้านหนึ่ง ในขณะที่อีกด้านหนึ่งกำลังหารประชาชนของเรา”

แต่แม้เราจะระงับการเจรจาอย่างเป็นทางการก็ตาม ผมก็ยังพบกับมร.เดอ เคลิร์ก เป็นการส่วนตัวในเคปทาวน์ เพื่อที่จะคงการเจรจาไว้ ทั้งนี้โดยได้รับความเห็นชอบจากผู้นำของเอเอ็นซี การหารือของเรามุ่งประเด็นไปที่การกำหนดวันเจรจาใหม่ ซึ่งเราได้กำหนดวันในต้นเดือนพฤษภาคม ผมหยิบยกพฤติกรรมที่เลวร้ายที่เซโบเค็งและการที่เจ้าหน้าที่ตำรวจปฏิบัติต่อคนผิวดำและผิวขาวอย่างไม่เท่าเทียมกันขึ้นมาพูด เจ้าหน้าที่ตำรวจใช้กระสุนจริงกับผู้ประท้วงผิวดำ ขณะที่พวกเขาไม่เคยชักปืนออกมาใช้กับผู้ประท้วงฝ่ายขาวผิวขาวเลย

รัฐบาลไม่ได้รับร้อนที่จะเริ่มต้นการเจรจา พวกเขา กำลังทำให้ความดีใจที่ผมได้รับการปล่อยตัวเหือดหายไปทีละน้อย พวกเขาต้องการที่จะให้เวลาเป็นตัวทำลายผม และต้องการที่จะแสดงให้เห็นว่าอดีตนักโทษการเมืองผู้ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้พิทักษ์ผู้อื่นนั้นทำผิดอย่างใหญ่หลวงเนื่องจากขาดความเข้าใจในสถานการณ์ปัจจุบัน

แม้ว่ามร.เดอ เคลิร์กจะดูเหมือนมีการกระทำที่ก้าวหน้า แต่เขาก็ไม่ใช่ผู้ปลดแอก เขาเป็นคนที่ค่อยเป็นค่อยไป เป็นนักปฏิบัติที่ระมัดระวัง เขาไม่ได้ทำการปฏิรูปใดๆ ที่จะทำให้ตนเองพ้นจากอำนาจ แต่เขาทำมันด้วยเหตุผลที่ตรงกันข้ามเลยทีเดียว นั่นคือเพื่อประกันอำนาจของชาวแอฟริกันขาวในระบบการปกครองที่จะมีขึ้นใหม่ เขาไม่พร้อมที่จะเจรจาเพื่อจะยุติการปกครองของคนผิวขาว

เป้าหมายของเขาคือการสร้างระบบแบ่งปันอำนาจบนพื้นฐานของสิทธิของกลุ่มชนต่างๆ ซึ่งจะยังคงรักษารูปแบบที่ปรับเปลี่ยนเพียงเล็กน้อยของการปกครองโดยเสียงข้างน้อยในแอฟริกาใต้ เขาคิดค้านการปกครองโดยเสียงข้างมากอย่างแข็งขัน หรือ อย่างที่บางครั้งเขาเรียกมันว่า “ลัทธิเสียงข้างมากแบบง่าย ๆ” เพราะว่ามันจะเป็นการยุติการปกครองของคนผิวขาวในการก้าวเพียงครั้งเดียว เราตั้งแต่แรกแล้วว่ารัฐบาลคัดค้านระบบรัฐสภาเวสต์มินสเตอร์ที่ฝ่ายชนะได้อำนาจปกครองทั้งหมดอย่างรุนแรง แต่กลับสนับสนุนระบบตัวแทนตามสัดส่วนแทน ซึ่งประกันชนกลุ่มน้อยผิวขาวโดยโครงสร้างอยู่แล้ว แม้ว่าเขาจะพร้อมที่จะอนุญาตให้ชนกลุ่มใหญ่ผิวดำได้ออกเสียงเลือกตั้งและสร้างกฎหมายได้ แต่เขาก็ต้องการคงสิทธิคัดค้าน(วีโต)ของชนส่วนน้อยไว้ ผมมองแผนการนี้ออกตั้งแต่แรกและได้บอกกับมร.เดอ เคลิร์กว่ามันเป็น ระบบ”ผู้แพ้ได้อำนาจปกครองทั้งหมด” ซึ่งเป็นการเหยียดผิวแอบแฝงนั่นเอง

ยุทธศาสตร์ระยะยาวของพรรคชาตินิยมที่จะเอาชนะความแข็งแกร่งของเราก็คือการสร้างพันธมิตรกับพรรคเสรีอินคาทาต่อต้านเอเอ็นซีขึ้นมา และหลอกล่อผู้ออกเสียงเลือกตั้งที่เป็นชาวลูกผสมที่พูดภาษาแอฟริกันส์ในเคปทาวน์ให้เข้าร่วมกับพรรคชาตินิยมพรรคใหม่พรรคหนึ่ง ในนาทีที่ผมได้รับการปล่อยตัว พวกเขาได้เริ่มผูกมิตรทั้งกับบูเชเลซีและผู้ออกเสียงเลือกตั้งชาวลูกผสมของเคปทาวน์ พวกเขาสนับสนุนความไฝ่ฝันของมุขมนตรีบูเชเลซีที่จะคงอำนาจและเอกลักษณ์ของชาวซูลูไว้ในรัฐแอฟริกาใต้ที่จะเกิดขึ้นใหม่ ด้วยการพำปูดถึงทฤษฎีสิทธิของกลุ่มชนต่างๆ และลัทธิสหพันธ์นิยม

การหารี้อรอบแรกกับรัฐบาลมีขึ้นเป็นเวลาสามวันในช่วงต้นเดือนพฤษภาคม คณะผู้แทนของเราประกอบไปด้วย วอลเตอร์ ชิชูดู, โจ สโลโว, อัลเฟรด อินโซ, ทาโบ อิมเบลิ, อาห์เหม็ด คาทราดา, โจ โมดิเซ, ฐธ มอมพาติ, อาร์ชี กูเมเด, สาธุคุณ เบเยอร์ส เนาเด, เซอริล คาโรลุส และตัวผม สถานที่ประชุมคือ กรูท เซอร์ ซึ่งเป็นคฤหาสน์แบบเคป-ดัทช์ ซึ่งเป็นที่อยู่ของบรรดาเจ้าเมืองคนแรกๆ ของแอฟริกาใต้ในยุคอาณานิคม รวมทั้งเซซิล โรดส์ บางคนในคณะของเราพูดเล่นๆ ว่าเรากำลังถูกนำตัวเข้าไปในดินแดนของศัตรูเพื่อที่จะถูกข่มขู่โจมตี

แต่การหารี้นั้น ตรงกับข้ามกับความคาดหมาย นั่นคือดำเนินไปอย่างจริงจังและมีอารมณ์ขัน ศัตรูในประวัติศาสตร์ซึ่งได้ต่อสู้กันมาเป็นเวลาสามศตวรรษได้มาพบปะและจับมือกัน หลายคนแสดงความสงสัยออกมาต่างๆ ว่าทำไมการหารี้อเช่นนั้นจึงไม่เกิดขึ้นนานมาแล้ว รัฐบาลได้อภัยโทษชั่วคราวให้กับโจ สโลโว เลขาธิการของพรรคคอมมิวนิสต์ และโจ โมดิเซ ผู้บัญชาการของเอ็มเค และการที่ได้เห็นคนทั้งสองจับมือกับผู้นำพรรคชาตินิยมซึ่งสร้างภาพอันน่าหวาดกลัวของคนทั้งสองมาเป็นเวลาหลายสิบปีนั้น เป็นเรื่องพิเศษอย่างยิ่ง ดังที่ทาโบ อิมเบลิ ได้กล่าวกับผู้สื่อข่าวในเวลาต่อมาว่า ต่างฝ่ายต่างก็ค้นพบว่าอีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้มีเขา

แค่ว่าเป็นการเจรจาที่เป็นก้าวสำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์ของประเทศของเราอยู่แล้ว ดังที่ผมได้ชี้ให้เห็นแล้วว่า การประชุมดังกล่าวไม่เพียงแต่เป็นตัวแทนของสิ่งที่เอเอ็นซีได้แสวงหามาเป็นเวลานานแล้วเท่านั้น แต่ยังเป็นจุดจบของความสัมพันธ์แบบนาย/บ่าวซึ่งเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างคนขาวและคนดำในแอฟริกาใต้ เรายังได้ประชุมไม่ใช่ในฐานะของผู้ร้องขอหรือผู้ร้องเรียน แต่ในฐานะของคนแอฟริกันใต้ที่อยู่ในฐานะที่เท่าเทียมกันที่ได้เจรจา

วันแรกของการประชมนั้นถือว่าเป็นบทเรียนทางประวัติศาสตร์ไม่มากนักน้อย ผมได้อธิบายให้คู่เจรจาของเราฟังว่านับตั้งแต่ก่อตั้งในปีค.ศ. 1912 นั้น เอเอ็นซี ก็แสวงหาการเจรจากับรัฐบาลที่อยู่ในอำนาจเสมอมา มร. เดอ เคลิร์ก ได้เสนอแนะว่าระบบการพัฒนาโดยแยกส่วนนั้นถูกมองว่าเป็นความคิดที่ดี แต่ไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้ เขาบอกว่าเขาเสียใจที่เป็นเช่นนั้น และหวังว่าการเจรจาจะช่วยแก้ไขสิ่งนั้นได้ มันไม่ได้เป็นการขอโทษต่อการเหยียดผิวที่จริงอยู่ แต่เขาก็ยอมรับมากกว่าที่ผู้นำคนอื่น ๆ ของพรรคชาตินิยมเคยทำมา

ประเด็นสำคัญที่หารือกันก็คือคำจำกัดความของคำว่านักโทษการเมืองและผู้ถูกเนรเทศทางการเมือง รัฐบาลพยายามที่จะให้คำจำกัดความที่แคบ เนื่องจากต้องการที่จะจำกัดจำนวนคนของเรานี้ที่จะมีคุณสมบัติที่จะได้รับการอภัยโทษ เราพยายามที่จะให้คำจำกัดความที่กว้างที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และบอกว่าบุคคลใดก็ตามที่ถูกพิพากษาลงโทษเนื่องจากการกระทำอันมาจากแรงจูงใจทางการเมืองควรมีคุณสมบัติที่จะได้รับอภัยโทษ เราไม่สามารถที่จะตกลงกันได้เกี่ยวกับคำจำกัดความของคำว่าอาชญากรรมที่ “มาจากแรงจูงใจทางการเมือง” และประเด็นนี้เป็นประเด็นที่จะสร้างปัญหาให้เราในเวลาต่อมา

ในวันสุดท้ายของการประชุมเป็นเวลาสามวันนั้น เราได้ตกลงกันในสิ่งที่ต่อมารู้จักกันในนามรายงานการประชุมกรูทเซอร์ (Groote Schure Minute) ซึ่งทำให้ทั้งสองฝ่ายเข้าสู่กระบวนการของการเจรจาอย่างสันติ และทำให้รัฐบาลต้องยกเลิกภาวะฉุกเฉินในทุกสถานที่ ยกเว้นในจังหวัดนาทาลซึ่งมีความรุนแรงเกิดขึ้น เราตกลงที่จะจัดตั้งคณะทำงานร่วมขึ้นหนึ่งคณะเพื่อที่จะแก้ไขอุปสรรคหลายประการที่ยังคงขัดขวางเราอยู่

เมื่อมาถึงประเด็นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ เรามอบกับรัฐบาลว่าเราเรียกร้องให้มีสมาชิกตามเขตเลือกตั้งที่ได้รับเลือกขึ้นมาหนึ่งสมาชิกเพื่อร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ เราเชื่อว่าชายและหญิงที่สร้างรัฐธรรมนูญควรมาจากการเลือกของประชาชนเอง แต่ก่อนที่จะมีการเลือกสมาชิสดังกล่าว จำเป็นที่จะต้องมีรัฐบาลชั่วคราวรัฐบาลหนึ่งที่สามารถจะดูแลในช่วงเปลี่ยนผ่านก่อนที่จะมีการเลือกตั้งรัฐบาลใหม่เข้ามา รัฐบาลชั่วคราวชุดดังกล่าวจะไม่สามารถเป็นได้ทั้งผู้เล่นและกรรมการ ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เราสนับสนุนให้มีการประชุมเพื่อเจรจากันระหว่างพรรคการเมืองหลายพรรคเพื่อที่จะจัดตั้งรัฐบาลชั่วคราวขึ้น และวางหลักการที่จะเป็นแนวทางในการเลือกตั้งสมาชิกตามเขตเลือกตั้ง

แม้ว่าผมต้องการจะไปที่นูในทันทีหลังจากได้รับการปล่อยตัว แต่ผมก็ไม่สามารถจะเดินทางไปไหนมาไหนได้จนกระทั่งในเดือนเมษายน ผมไม่สามารถจะเลือกวันและออกเดินทางเมื่อใดก็ได้ตามใจชอบ เนื่องจากจะต้องมีการเตรียมการเรื่องความปลอดภัยเช่นเดียวกับที่จะต้องจัดเตรียมสุนทรพจน์ที่จะกล่าวแก่องค์กรส่วนท้องถิ่น ประมาณเดือนเมษายน เอเอ็นซี และพลเอกบันตูโฮโลมิชา ผู้นำทางทหารของทรานส์โคและเป็นผู้ที่จงรักภักดีต่อเอเอ็นซีก็ได้จัดการสำหรับการเยือน แต่สิ่งที่อยู่ในสมองและจิตใจของผมมากกว่าก็คือการไปเคารพหลุมศพของแม่ของผม

ผมเดินทางไปที่นูก่อนอื่น และไปที่จุดที่แม่ของผมถูกฝังอยู่ หลุมศพของแม่เรียบง่ายและปราศจากการตกแต่งใดๆ มีเพียงหินสองสามก้อนและก้อนอิฐจำนวนหนึ่งวางหายับอยู่ ไม่แตกต่างไปจากหลุมศพอื่นๆ ในนู มันยากที่จะบรรยายความรู้สึกของผม ผมรู้สึกเสียใจที่ไม่สามารถจะอยู่กับแม่ตอนที่แม่ตายได้ รู้สึกผิดที่ไม่สามารถจะดูแลแม่ให้ดีในช่วงที่แม่มีชีวิตอยู่ และรู้สึกโหยหาสิ่งที่จะอาจจะเป็นถ้าหากว่าผมเลือกทางเดินที่ต่างออกไป

เมื่อได้มาเห็นหมู่บ้านของผมอีกครั้งหลังจากที่ไม่ได้เห็นมาหลายปี ผมรู้สึกประทับใจกับสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปและสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลง เมื่อตอนที่ผมยังหนุ่มนั้น ผู้คนในนูไม่รู้เรื่องการเมืองโดยสิ้นเชิง พวกเขาไม่รู้เรื่องการต่อสู้เพื่อสิทธิของชาวแอฟริกัน ประชาชนยอมรับชีวิตอย่างที่ยึดมั่นและไม่เคยคิดฝันที่จะเปลี่ยนแปลงมัน แต่เมื่อผมกลับมาครั้งนี้ ผมได้ยืมเด็กนักเรียนในนูร้องเพลงเกี่ยวกับโอลิเวอร์ ทัมโบ และอุมคอนโท วิ ชิสเว และผมทิ้งในความรู้เกี่ยวกับการต่อสู้ที่แทรกซึมไปในทุกหย่อมหญ้าในสังคมชาวแอฟริกัน

สิ่งที่ยังคงอยู่ก็คือความอบอุ่นและเรียบง่ายของชุมชน ซึ่งนำผมกลับไปยังวันเก่าๆ สมัยที่ยังเป็นเด็ก แต่สิ่งที่ทำให้ผมไม่สบายใจก็คือว่าผู้คนในหมู่บ้านจะจนเท่าเดิมหรือมากกว่าเดิม คนส่วนใหญ่ยังคงอาศัยอยู่ในกระท่อมที่เรียบง่าย ซึ่งมีพื้นที่สกปรก ไม่มีไฟฟ้า ไม่มีน้ำประปา เมื่อตอนที่ผมเป็นหนุ่มนั้น หมู่บ้านเป็นระเบียบเรียบร้อย น้ำยังบริสุทธิ์ และหญ้าก็เขียวจีไม่ถูกทำลายมองไปได้สุดสายตา บริเวณหมู่บ้านได้รับการกวาด และชั้นบนของดินได้รับการอนุรักษ์ ทุ่งนาถูกแบ่งออกเป็นแปลงๆ อย่างประณีต แต่ตอนนี้ หมู่บ้านไม่ได้รับการกวาด น้ำมีมลพิษ และชนบทเต็มไปด้วยถุงพลาสติกและกระดาษาห่อของ ตอนที่ผมเป็นเด็ก เราไม่เคยรู้จักพลาสติก และแม้ว่ามันจะช่วยทำให้ชีวิตดีขึ้นในบางด้านก็ตาม แต่ที่ผมเห็นมันในนูนั้นดูจะเป็นตัวทำลายมากกว่า ความภาคภูมิใจในชุมชนจะเลือนหายไปในเดือนเดียวกันนั้น ผมก็ได้กลับไปเยี่ยมบ้านอีกแห่งหนึ่ง นั่นคือผมได้กลับไปทีเกาะร็อบเบนเพื่อที่จะชักชวนให้นักโทษการเมืองของเอ็มเคจำนวนยี่สิบห้าคนยอมรับข้อเสนอของรัฐบาลที่จะอภัยโทษให้พวกเขาและให้เดินทางออกจากเกาะแห่งนั้น แม้ว่าผมจะจากเกาะนั้นไปถึงแปดปีแล้ว แต่ความทรงจำเกี่ยวกับคุกแห่งนั้นยังคงแจ่มชัดและไม่อยากกลับไปสู่อดีตนั้นอีกเลย หลังจากที่ได้รับการเยี่ยมจากผู้อื่นมานานหลายปี ตอนนี้มันช่างเป็นความตื่นเต้นที่จะได้เป็นผู้มาเยี่ยมที่เกาะ

ร็อบเบน

แต่ในวันนั้น ผมไม่ได้มีโอกาสที่จะชื่นชมทิวทัศน์มากนัก เนื่องจากในทันทีที่ผมไปถึงก็พบกับกลุ่มคนที่กำลังประท้วงข้อเสนอของรัฐบาลที่จะให้อภัยโทษพวกเขา พวกเขายืนยันว่าจะออกจากคุกเมื่อได้รับชัยชนะในสนามรบแล้วเท่านั้น ไม่ใช่จากโต๊ะเจรจา พวกเขาคัดค้านอย่างรุนแรงต่อข้อตกลงนี้ เนื่องจากพวกเขาจะต้องยอมรับว่าก่ออาชญากรรมก่อนที่จะได้รับอภัยโทษ พวกเขากล่าวหาว่าเอเอ็นซีเป็นเพียงเบนจามินจากคำประกาศที่ฮาราเรที่เรียกร้องให้อภัยโทษแก่นักโทษการเมืองและผู้ที่ถูกเนรเทศอย่างไม่มีเงื่อนไขและครอบคลุม นักโทษคนหนึ่งพูดว่า “มาดิบา ผมต่อสู้กับรัฐบาลมาตลอดชีวิต และตอนนี้ผมจะต้องร้องขออภัยโทษจากพวกเขาหรือ”

ผมเห็นใจในข้อโต้แย้งของพวกเขา แต่คนเหล่านี้ไม่มองสถานการณ์ในแง่ความเป็นจริง ทหารทุกคนอยากจะเอาชนะข้าศึกของตนในสนามรบ แต่ในกรณีนี้ ชัยชนะเช่นนั้นเกินจะเอื้อมถึง ตอนนี้การต่อสู้อยู่ที่โต๊ะเจรจา ผมแย้งว่าพวกเขาจะไม่ได้ช่วยให้อะไรกลับมาดีขึ้นเลยด้วยการอยู่ในคุก พวกเขาจะเป็นประโยชน์มากกว่านอกคุกไม่ใช่ในคุก ที่ท้ายที่สุด พวกเขาก็ตกลงที่จะยอมรับข้อเสนอของรัฐบาล

* * *

ในต้นเดือนมิถุนายน ผมก็มีกำหนดการเดินทางเป็นเวลาหกสัปดาห์ไปยังยุโรปและอเมริกาเหนือก่อนที่จะเดินทาง ผมได้พบปะเป็นการส่วนตัวกับมร.เดอ เคลิร์ก เขาต้องการหารือเกี่ยวกับการลงโทษทางเศรษฐกิจ เขาขอให้ผมปรับข้อเรียกร้องที่ให้นานาชาติลงโทษทางเศรษฐกิจต่อแอฟริกาใต้ไว้ เนื่องจากเขาได้ทำการเปลี่ยนแปลงมากมายในแอฟริกาใต้ แม้ว่าเราจะซาบซึ้งในสิ่งที่มร.เดอ เคลิร์ก ได้ทำไป แต่เราก็เห็นว่าการลงโทษทางเศรษฐกิจยังเป็นเครื่องดัดแปลงที่ดีที่สุดที่จะบีบบังคับให้เขาทำมากขึ้น ผมตระหนักดีว่าชุมชนยุโรปและอเมริกามีแนวโน้มที่จะผ่อนคลายการลงโทษทางเศรษฐกิจทั้งนี้เนื่องมาจากการปฏิรูปของมร.เดอ เคลิร์ก ผมอธิบายกับมร. เดอ เคลิร์กว่าเราไม่สามารถจะบอกให้ผู้สนับสนุนของเราทำเช่นนั้นได้ จนกว่าเขาจะทำลายการเหยียดผิวอย่างสิ้นซากและมีการจัดตั้งรัฐบาลชั่วคราวขึ้นมา แม้ว่าเขาจะผิดหวังกับคำตอบของผม แต่เขาก็ไม่ประหลาดใจแต่อย่างใด

จุดแรกของการเดินทางของวันนี้กับผมก็คือปารีส ซึ่งเราได้รับการต้อนรับอย่างยิ่งใหญ่มากจากประธานาธิบดีฟรังซัวส์ มิตเตอร็องด์ และแดเนียล ภรรยาผู้ทรงเสน่ห์ของเขา ซึ่งเป็นผู้ที่สนับสนุนเอเอ็นซีมาเป็นเวลานาน นี่ไม่ใช่การเดินทางไปยังแผ่นดินใหญ่ยุโรปครั้งแรกของผม แต่ผมก็ยังตื่นเต้นกับความงามของโลกเก่าแห่งนี้อยู่ดี แม้ผมจะไม่ต้องการจะบดบังความน่ารักของเมืองแห่งแสงสีแห่งนี้ แต่เหตุการณ์ที่สำคัญที่สุดที่เกิดขึ้นขณะที่ผมอยู่ในฝรั่งเศสก็คือรัฐบาลได้ประกาศยกเลิกภาวะฉุกเฉินชั่วคราว ผมรู้สึกยินดีแต่ก็รู้ว่าพวกเขาทำเช่นนี้ในขณะที่ผมอยู่ในยุโรปก็เพื่อที่จะบ่อนทำลายข้อเรียกร้องให้ลงโทษทางเศรษฐกิจต่อแอฟริกาใต้ของผม

หลังจากแวะที่สวิตเซอร์แลนด์ อิตาลีและเนเธอร์แลนด์ แล้ว ผมก็เดินทางไปอังกฤษและพักที่นั่นสองวันเพื่อเยี่ยมเยียนโอลิเวอร์และอเดเลด จุดแวะต่อไปของผมก็คือสหรัฐอเมริกา แต่ผมจะกลับมาอังกฤษอีกครั้งตอนจากกลับไปแอฟริกาใต้ และตอนจากกลับนั้นเองที่ผมมีกำหนดจะพบกับมิสซิส แรตเชอร์ อย่างไรก็ตาม เพื่อมารยาท ผมได้โทรศัพท์ไปหาเธอก่อนที่จะเดินทางออกจากอังกฤษ และเธอก็เริ่มอบรมผมอย่างจริงจังแต่มีความหมายที่เดียว เธอบอกว่าเธอรู้กำหนดการเดินทางของผมแล้วและสังเกตเห็นว่าผมจะต้องทำภารกิจมากมายในแต่ละวัน “มร. แมนเดลา ก่อนที่เราจะหารือกันในประเด็นใดก็ตาม” เธอพูด “ฉันต้องเตือนคุณว่ากำหนดการของคุณแน่นเกินไป คุณต้องตัดมันลงครึ่งหนึ่ง แม้แต่คนที่มียาอยู่เพียงครึ่งหนึ่งของคุณยังจะมีปัญหากับการทำให้ได้ในสิ่งที่你必须ทำ ถ้าหากคุณยังขยับไปอย่างนี้ คุณไม่มีทางจะมีชีวิตรอดออกมาจากอเมริกาได้หรอก นั่นเป็นคำแนะนำของฉัน”

* * *

ผมได้อ่านเรื่องราวเกี่ยวกับเมืองนิวยอร์กตั้งแต่ยังเป็นหนุ่ม และในที่สุดก็ได้มาเห็นมันจากใจกลางของเมืองอันยิ่งใหญ่ที่โอบล้อมไปด้วยกระเจกและคอนกรีต ขณะที่มีการหลายล้านชิ้นลอยล่องลงมาเป็นการแสดงการต้อนรับนั้น ช่างเป็นประสบการณ์ที่ตื่นเต้นอย่างที่สุด ผมได้รับรายงานว่าประชาชนมากถึงล้านคนได้มาดูขบวนของเราเคลื่อนเข้าไปในเมืองด้วยตัวเอง และการที่ได้เห็นการสนับสนุนและความกระตือรือร้นที่พวกเขาให้การต่อสู้เพื่อเสรีภาพนั้นช่างเป็นเกียรติเสียจริงๆ ผมอ่านพบอยู่เสมอว่านิวยอร์กนั้นเป็นสถานที่ซึ่งผู้คนมีหัวใจที่หยาบกระด้าง แต่ผมกลับรู้สึกตรงกันข้ามอย่างยิ่งในเวลาที่ใช้เวลาเต็มวันเป็นครั้งแรกในเมืองนี้

วันรุ่งขึ้นผมขึ้นไปฮาร์เล็มซึ่งเป็นสถานที่ที่อยู่ในใจของผมมานับตั้งแต่ปีทศวรรษ 1950 เมื่อผมเห็นคนหนุ่มในโซเวโดพยายามที่จะตามแฟชั่นที่ทันสมัยของฮาร์เล็ม ภรรยาของผมบอกว่าฮาร์เล็มนั้นเป็นโซเวโดของอเมริกา ผมได้กล่าวคำปราศรัยกับฝูงชนจำนวนมากที่แยงกิ สเตเดียม ผมบอกกับพวกเขาว่าความสัมพันธ์ทางสายเลือดอันไม่สามารถแยกจากกันได้ช่วยเชื่อมชาวแอฟริกันใต้ผิวดำกับชาวอเมริกันผิวดำเข้าด้วยกัน เนื่องจากเราต่างเป็นลูกหลานของแอฟริกา ผมบอกว่ามีความเป็นพี่น้องระหว่างเราทั้งสอง ที่มีแรงบันดาลใจจากชาวอเมริกันผู้ยิ่งใหญ่อย่างดับเบิลยู. อี. บี. คู บัวส์, มาคัส การ์เวย์ และมาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ ตอนที่ผมอยู่นั้นผมเทิดทูนบราวน์ บอมเบอร์, โจ หลุยส์ ผู้ซึ่งไม่เพียงต่อสู้กับคู่ต่อสู้บนสังเวียนเท่านั้นแต่ยังต่อสู้กับพวกกีดกันเชื้อชาตินอกสังเวียนอีกด้วย ในเวลานั้น ผมเดินตามการต่อสู้ของชาวอเมริกันผิวดำต่อสิทธิแบ่งแยกเชื้อชาติ การกีดกัน และความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจ สำหรับพวกเราแล้ว ฮาร์เล็มเป็นสัญลักษณ์ของความแข็งแกร่งของการต่อต้านและความงามของความภาคภูมิใจของคนดำ คนหนุ่มที่ผมเห็นเมื่อวันก่อนที่สวมเสื้อยืดที่เขียนว่า “คำตามธรรมชาติ แต่เลือกเองที่จะภาคภูมิใจ” ทำ

ให้ผมรู้สึกเหมือนกลับบ้านของตัวเอง เราเกี่ยวพันกันโดยธรรมชาติ ผมพูด แต่เราเลือกเองที่จะภาคภูมิใจซึ่งกันและกัน

หลังจากที่เดินทางไปยังเม็มฟิสและบอสตันแล้ว ผมก็ไปที่วอชิงตันเพื่อที่จะกล่าวสุนทรพจน์ในที่ประชุมร่วมของสภาทั้งสองของสหรัฐฯ และเข้าพบปะเป็นการส่วนตัวกับประธานาธิบดีบุช ผมกล่าวขอบคุณรัฐสภาสหรัฐฯ สำหรับกฎหมายต่อต้านการเหยียดผิวที่ออกมา และบอกว่าแอฟริกาใต้ยุคใหม่หวังว่าจะสามารถทำได้เท่าเทียมกับสิ่งที่สภาทั้งสองกระทำ ผมบอกว่าในฐานะที่เป็นนักสู้เพื่อเสรีภาพนั้น เราไม่มีทางจะรู้จักบุรุษอย่างจอร์จ วอชิงตัน, อับราฮัม ลินคอล์น และโทมัส เจฟเฟอร์สัน “แล้วไม่ถูกกระตุ้นให้กระทำการอย่างที่ท่านเหล่านั้นถูกกระตุ้นให้กระทำ” ผมยังได้ขอให้ลงโทษทางเศรษฐกิจต่อแอฟริกาได้อย่างรุนแรง เนื่องจากผมรู้ว่ารัฐบาลบุชรู้สึกว่ามันถึงเวลาแล้วที่จะผ่อนคลายการลงโทษดังกล่าว ผมเรียกร้องรัฐสภาไม่ให้ทำเช่นนั้น

แม้แต่ก่อนที่จะพบกับประธานาธิบดีจอร์จ บุช ผมก็มีความรู้สึกในทางบวกกับเขาแล้ว เนื่องจากเขาเป็นผู้นำระดับโลกคนแรกที่โทรศัพท์ไปแสดงความยินดีกับผมเมื่อผมออกจากคุก นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ประธานาธิบดีบุชได้เพิ่มผมเข้าไปในรายชื่อผู้นำระดับโลกซึ่งมีไม่กี่คนที่เขาจะแจ้งให้ทราบถึงประเด็นที่สำคัญต่างๆ ตัวจริงของเขานั้น เป็นคนที่อบอุ่นและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น แม้ว่าเราจะมีความเห็นแตกต่างกันอย่างมากในประเด็นเกี่ยวกับการต่อสู้โดยใช้อาวุธและการลงโทษทางเศรษฐกิจ เขาเป็นคนที่เราสามารถที่จะไม่เห็นด้วย แต่ก็ยังคงจับมือด้วยได้

จากสหรัฐอเมริกา ผมก็เดินทางต่อไปยังแคนาดา ที่นั่น ผมได้พบปะกับนายกรัฐมนตรีมัลโรนีย์ และได้กล่าวสุนทรพจน์ต่อรัฐสภาด้วย เรามีกำหนดการที่จะเดินทางต่อไปยังไอร์แลนด์ และเมื่อจะข้ามมหาสมุทรแอตแลนติก เครื่องบินของเราซึ่งเป็นเครื่องบินเจ็ตลำเล็กๆ ก็หยุดเติมน้ำมันในสถานที่ห่างไกลซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของอาร์คติก เซอร์เคิล ที่เรียกว่ากูส เบย์ ผมรู้สึกอยากเล่นในอากาศที่สดชื่น จึงออกมาเดินเล่นบนรันเวย์ ผมสังเกตเห็นคนบางคนยืนอยู่ใกล้กับรั้วของสนามบิน จึงถามเจ้าหน้าที่ชาวแคนาดาว่าพวกเขาเป็นใคร เขาตอบว่า “พวกเอสกิโม”

ในชีวิตเจ็ดสิบสองปีของผมบนโลกนี้ ผมไม่เคยพบพวกอินนูท และไม่เคยจินตนาการว่าจะได้พบ ผมเดินตรงไปทางรั้วนั้นและได้พบกับคนหนุ่มสาวประมาณสิบคนในวัยเกือบๆ ยี่สิบปี พวกเขามาที่สนามบินเพราะได้ข่าวว่าเครื่องบินของเราจะมาหยุดที่นั่น ตอนที่ผมเป็นเด็กผมได้อ่านหนังสือเกี่ยวกับพวกอินนูท (ชื่อ “เอสกิโม” นั้นเป็นชื่อที่พวกเจ้าอาณานิคมเรียกพวกเขา) และความรู้สึกที่ผมได้รับจากคำบรรยายของพวกเจ้าอาณานิคมที่แบ่งแยกเชื้อชาติก็คือว่าพวกเขาเป็นคนที่ล้าหลังมาก

แต่จากการที่ได้พูดคุยกับคนหนุ่มสาวที่เฉลียวฉลาดเหล่านี้ ผมก็ได้อธิบายว่าพวกเขาคุโตรทัศน์เกี่ยวกับการปล่อยตัวผม และมีความคุ้นเคยกับเหตุการณ์ในแอฟริกาใต้เป็นอย่างดี “วิวา เอเอ็นซี!” หนึ่งในนั้นพูด พวกอินนูทเป็นคนพื้นเมืองที่ถูกพวกที่มาตั้งถิ่นฐานชาวผิวขาวปฏิบัติอย่างเลวร้ายมาเป็นเวลานานตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์ ชาวอินนูทกับชาวแอฟริกันใต้ผิวดำนั้นมีโชคชะตาที่

เหมือนกัน สิ่งที่ทำให้ผมทึ่งอย่างยิ่งก็คือการที่โลกช่างเล็กเหลือเกินในช่วงเวลาที่ผมติดคุกอยู่หลายสิบปี มันเป็นเรื่องน่าตื่นตะลึงสำหรับผมที่วัยรุ่นชาวอินนูทที่อาศัยอยู่บนหลังคาของโลกสามารถจะดูการปล่อยตัวนักโทษการเมืองคนหนึ่งที่อยู่ที่ปลายใต้สุดของแอฟริกา โทรทัศน์ได้ทำให้โลกหดลงและกำลังจะเป็นอาวุธที่ยิ่งใหญ่ในการกำจัดพวกที่ไม่ใส่ใจในเหตุการณ์ต่างๆ ขณะเดียวกันก็ส่งเสริมประชาธิปไตย

หลังจากดับลินแล้ว ผมก็เดินทางไปลอนดอน และได้พบปะกับมิสซิส แรตเชอร์เป็นเวลาสามชั่วโมงที่นั่น การที่ผมขึ้นพูดคุยกับคนหนุ่มสาวชาวอินนูทอยู่ท่ามกลางอากาศหนาวเย็นทำให้ผมเป็นหวัด ในวันที่ผมจะต้องพบกับมิสซิสแรตเชอร์นั้น มันหนาวมากและฝนก็ตกด้วย ก่อนที่เราจะออกไปพบกับเธอนั้น วินนี่บอกกับผมว่าผมจะต้องนำเสื้อกันฝนไปด้วย ตอนนั้นเราอยู่ที่ส่วนต้อนรับของโรงแรมแล้ว และถ้าหากว่าผมกลับไปเอาเสื้อโค้ทเราก็จะสาย ผมเป็นคนเกรงครัดในเรื่องการตรงเวลา ไม่เพียงเพราะว่าผมคิดว่ามันเป็นการแสดงความเคารพต่อคนที่เรากำลังจะพบปะด้วยเท่านั้น แต่ยังเพื่อลบล้างความคิดของชาวตะวันตกที่ว่าชาวแอฟริกันมีชื่อเสียงในเรื่องความเชื่องช้า ผมบอกกับวินนี่ว่าเราไม่มีเวลา แต่แล้วผมกลับยืนกลางแจ้งท่ามกลางสายฝนชื้นช้อให้กับเด็กๆ กลุ่มหนึ่ง ตอนที่ผมไปพบกับมิสซิสแรตเชอร์นั้น ผมจึงรู้สึกแย่มากและต่อมาก็มีอาการของโรคปอดบวมอ่อนๆ

แต่ผมไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการพบปะของเรา ยกเว้นแต่การที่เธอคุยผมราวกับเป็นครูใหญ่ของโรงเรียน ว่าผมไม่ยอมเชื่อฟังคำแนะนำของเธอที่ให้ตัดกำหนดการลง แม้ว่ามิสซิส แรตเชอร์จะอยู่ฝ่ายตรงข้ามกับเอเอ็นซีในหลายๆ ประเด็น อย่างเช่นเรื่องการลงโทษทางเศรษฐกิจ แต่เธอก็เป็นคนเปิดเผยและมีความห่วงใย แม้ว่าการพบกันในวันนั้นผมจะไม่สามารถชักจูงเธอได้แม้แต่บ่อยในเรื่องการลงโทษทางเศรษฐกิจก็ตามเมื่อผมกลับมาแอฟริกาได้ในเดือนกรกฎาคม หลังจากการเดินทางเป็นระยะเวลาสั้นๆ ไปที่อุกันดาเคนยา และโมซัมบิก ผมก็ขอพบมร.เดอ เคลิร์ก ความรุนแรงในประเทศมีมากขึ้น ยอดผู้เสียชีวิตในปีค.ศ. 1990 สูงถึงกว่า 1,500 คน ซึ่งสูงกว่าจำนวนผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ทางการเมืองทั้งหมดในปีก่อนหน้านั้น หลังจากທີ່ปรึกษากับเพื่อนร่วมงานแล้ว ผมก็รู้สึกว่ามันจำเป็นที่จะต้องเร่ง

กระบวนการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระดับปกติกับรัฐบาล ประเทศของเรากำลังหลังเล็ดและกำลังจะตาย เราจำเป็นต้องเดินหน้าให้เร็วขึ้น

การที่มร.เดอ เคลิร์ก ยกเลิกภาวะฉุกเฉินในเดือนมิถุนายนนั้น ดูเหมือนจะสร้างสถานการณ์เพื่อการรื้อฟื้นการเจรจา แต่ในเดือนกรกฎาคม กองกำลังรักษาความมั่นคงของรัฐบาลก็ได้จับกุมสมาชิกของเอเอ็นซีประมาณสี่สิบคน รวมทั้ง แม็ค มหาราช, พราวิน กอร์ดัน, ซิฟเว อินยันดา และบิลลี เนร์ โดยอ้างว่าพวกเขาวางแผนที่เรียกว่าปฏิบัติการฉลุซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนการของ

พรรคคอมมิวนิสต์ที่จะโค่นล้มรัฐบาล เดอ เคลิร์ก เรียกร้องที่จะพบปะกับผมโดยด่วน และเขาอ่านเอกสารที่อ้างว่ายึดได้จากการกวาดล้างให้ผมฟัง ผมรู้สึกประหลาดใจเพราะผมไม่รู้เรื่องนี้เลย

หลังจากการพบปะกับมร.เดอ เคลิร์ก ผมก็เรียกโจ สโลโว มาพบเพื่อขอคำอธิบาย โจอธิบายว่าข้อความตอนที่มร.เดอ เคลิร์ก อ่านนั้นตัดมาเพียงบางตอน และว่าเวลาเป็นปฏิบัติการพลีชีพ แต่รัฐบาลตั้งใจที่จะใช้สิ่งนี้เพื่อที่จะแยกเอเอ็นซีออกจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งแอฟริกาได้ และกันโจ สโลโว ออกจากการเจรจา ผมกลับไปพบกับมร.เดอ เคลิร์ก แล้วบอกเขาว่าเขาถูกทำให้เข้าใจผิดโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจของเขา และว่าเราไม่เคยคิดจะแยกตัวจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งแอฟริกาได้และกันโจ สโลโว ออกไปจากคณะเจรจาของเรา

ในกลางเดือนกรกฎาคม ก่อนที่จะถึงกำหนดการประชุมคณะกรรมการบริหารระดับประเทศของเอเอ็นซีเล็กน้อย โจ สโลโว ก็มาพบผมเป็นการส่วนตัวพร้อมกับข้อเสนอ เขาเสนอว่าเราควรจะระงับการต่อสู้โดยใช้อาวุธโดยสมัครใจเพื่อสร้างบรรยากาศที่เหมาะสมสำหรับการผลักดันกระบวนการเจรจา เขาบอกว่า มร.เดอ เคลิร์ก จำเป็นจะต้องแสดงให้ผู้สนับสนุนเขาเห็นว่านโยบายของเราก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่ประเทศชาติ ปฏิริยาตอนแรกของผมเป็นไปในทางลบ ผมไม่คิดว่าจะถึงเวลาที่จะทำเช่นนั้น

แต่เมื่อผมยังคิดถึงเรื่องนี้ ผมก็ยังตระหนักว่าเราจะต้องริเริ่มและนี่เป็นวิธีริเริ่มที่ดีที่สุด ผมยังได้คิดด้วยว่า โจเป็นคนที่ไม่ค่อยดี ก็น่าจะรับว่าหัวรุนแรง ดังนั้นจึงเหมาะสมที่สุดที่จะเป็นผู้เสนอเรื่องนี้ เขาไม่มีวันจะถูกกล่าวหาว่าหลงกลรัฐบาลหรือถูกมองว่ามีท่าทีที่อ่อนลง วันรุ่งขึ้นผมจึงบอกกับโจว่า ถ้าหากเขาหยิบบกความคิดนี้เข้าสู่ที่ประชุมคณะกรรมการบริหารระดับประเทศ ผมจะสนับสนุนเขา

เมื่อโจหยิบบกความคิดนี้เข้าสู่ที่ประชุมในวันรุ่งขึ้น มีบางคนที่คัดค้านอย่างแข็งขัน โดยอ้างว่าเรากำลังให้รางวัลแก่ผู้สนับสนุนของมร.เดอ เคลิร์ก ไม่ใช่ให้รางวัลคนของเราเอง แต่ผมคิดว่าวัตถุประสงค์ของการต่อสู้โดยใช้อาวุธก็คือการทำให้รัฐบาลยอมเจรจานั้นเอง และตอนนี้เราก็ได้ทำเช่นนั้นแล้ว ผมแย้งว่าการระงับการต่อสู้โดยใช้อาวุธนั้นสามารถจะยกเลิกไปเมื่อใดก็ได้ แต่มันจำเป็นที่เราจะต้องแสดงให้เห็นเจตนาของเรา หลังจากที่ถูกเถียงกันอยู่หลายชั่วโมง ทักษะของเราก็ได้รับการยอมรับ

นี่เป็นความเคลื่อนไหวที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในเอเอ็นซี แม้ว่าเอ็มเจจะไม่ได้อภิปรายหาข้อสรุปใดๆ แล้วก็ตาม แต่กลืนใจของการต่อสู้โดยใช้อาวุธก็มีความหมายอย่างมากสำหรับคนหลายคน แม้ว่าจะใช้มันเป็นแค่เครื่องมือในการสร้างภาพก็ตาม การต่อสู้โดยใช้อาวุธก็เป็นสัญญาณว่าเรากำลังต่อสู้กับศัตรูอย่างแท้จริง ผลก็คือ มันได้รับความนิยมมากกว่าที่มันได้รับชัยชนะจากการสู้รบจริงๆ เสียอีก

ในวันที่ 6 สิงหาคม เอเอ็นซีกับรัฐบาลก็ได้ลงนามที่พริทอเรียในสิ่งที่ต่อมาเรียกกันว่ารายงานการประชุมพริทอเรีย (Pretoria Minute) ซึ่งเอเอ็นซีตกลงที่จะระงับการต่อสู้โดยใช้อาวุธ

ชั่วคราว และอย่างที่ผมต้องบอกซ้ำแล้วซ้ำเล่ากับผู้สนับสนุนเราว่า แม้ว่าเราจะระงับปฏิบัติการที่ใช้อาวุธก็ตาม แต่เรายังไม่ได้ยกเลิกการต่อสู้โดยใช้อาวุธโดยสิ้นเชิง ในข้อตกลงดังกล่าวยังได้กำหนดวันที่จะปล่อยตัวนักโทษการเมืองและอภัยโทษ กระบวนการของการอภัยโทษจะเสร็จสิ้นภายในเดือนพฤษภาคมปีค.ศ. 1991 และรัฐบาลตกลงที่จะทบทวนพระราชบัญญัติความมั่นคงภายใน

* * *

ในบรรดาประเด็นที่ขัดขวางกระบวนการสันติภาพนั้น ไม่มีสิ่งใดที่จะสร้างความเสียหายและกับข้องใจได้มากไปกว่าความรุนแรงที่มีมากขึ้นในประเทศ พวกเราทุกคนหวังว่า ในขณะที่การเจรจาดำเนินไปนั้น ความรุนแรงจะลดลง แต่ความจริงแล้วกลับตรงกันข้าม เจ้าหน้าที่ตำรวจและกองกำลังรักษาความมั่นคงได้จับกุมคนร้ายเพียงไม่กี่คน และประชาชนในชุมชนต่างๆ ได้กล่าวหาพวกเขาว่าช่วยเหลือหรือยุยงให้เกิดความรุนแรง มันทำให้ผมเห็นชัดเจนขึ้นทุกทีๆ ว่ากองกำลังรักษาความมั่นคงได้เป็นตัวทำให้เกิดเหตุการณ์เช่นนั้น เหตุการณ์หลายเหตุการณ์ทำให้ผมเห็นว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจ แทนที่จะระงับความรุนแรง กลับกระพือความรุนแรงให้มากขึ้น

ในช่วงสองสามเดือนต่อมา ผมได้เดินทางไปเยี่ยมชุมชนต่างๆ ที่มีความรุนแรงเกิดขึ้นในแถบवाल ไทรแองเกิล ทางตอนใต้ของโจฮันเนสเบิร์ก เพื่อปลอบขวัญประชาชนที่ได้รับบาดเจ็บและครอบครัวผู้เคราะห์โศก ผมได้ยินเรื่องราวครั้งแล้วครั้งเล่าว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจและกองกำลังป้องกันตนเองได้สร้างความระส่ำระสายในพื้นที่ ผมได้ยินเรื่องราวว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจได้ยึดอาวุธจากประชาชนในวันหนึ่ง แต่แล้วกองกำลังอินคาทาก็เข้าโจมตีคนของเราด้วยอาวุธเหล่านั้นในวันต่อมา เราได้ยินเรื่องราวว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจคุ้มกันสมาชิกของอินคาทาไปประชุมและในการโจมตี

ในเดือนกันยายน ผมได้กล่าวสุนทรพจน์โดยบอกว่ามีมือที่สามอยู่เบื้องหลังความรุนแรง และผมคิดว่ามันเป็น “กองกำลังที่สาม” ซึ่งประกอบไปด้วยผู้ที่ทรยศจากกองกำลังรักษาความมั่นคงที่พยายามจะขัดขวางการเจรจา ผมไม่สามารถบอกได้ว่าใครคือสมาชิกของกองกำลังที่สาม เพราะผมเองก็ไม่ทราบเหมือนกัน แต่ผมเชื่อว่ามีกองกำลังที่สามอยู่ และพวกเขาพุ่งเป้าโจมตีเอเอ็นซีและการต่อสู้เพื่อเสรีภาพอย่างได้ผลด้วยการสังหารคนของเรา

ผมได้ข้อสรุปดังกล่าวหลังจากที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับตัวเองกับเหตุการณ์สองเหตุการณ์ ในเดือนกรกฎาคมปีค.ศ. 1990 เอเอ็นซีได้รับข้อมูลว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในโรงแรมขนาดเล็กซึ่งเป็นของพรรคเสรีอินคาทาจำนวนหนึ่งกำลังวางแผนการโจมตีสมาชิกของเอเอ็นซีในชุมชนเซโบเค็งในवाल ไทรแองเกิลครั้งใหญ่ในวันที่ 22 กรกฎาคม เราจึงได้แจ้งผ่านทนายความของเราไปยังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกฎหมายและระเบียบ กรรมการตำรวจและกรรมการระดับภาค เดือนคนเหล่านั้นถึงแผนการเกี่ยวกับการโจมตีดังกล่าว และเรียกร้องให้พวกเขาดำเนินการอย่างเหมาะสม

เราขอให้เจ้าหน้าที่ตำรวจกันสมาชิกของอินคาทาที่ติดอาวุธไม่ให้เข้าไปในชุมชนนั้นเพื่อร่วมการเดินขบวนของอินคาทา

ในวันที่ 22 กรกฎาคม สมาชิกของอินคาทาติดอาวุธเต็มรถบัส กลุ่มกันโดยรถตำรวจหลายคน ได้เข้าไปในเซโบถึงในเวลากลางวันสะกๆ มีการเดินขบวน และผู้ที่ติดอาวุธเหล่านั้นก็เพ่นพ่านเที่ยวสังหารผู้คนไปประมาณสามสิบคนอย่างโหดเหี้ยมและน่าสยดสยอง ผมเดินทางไปเยี่ยมบริเวณนั้นในวันรุ่งขึ้นและได้เห็นภาพที่ผมไม่เคยเห็นมาก่อน และหวังว่าจะไม่ได้เห็นอีก ที่โรงเก็บศพ มีศพของคนที่ถูกสังหารตาย ผู้หญิงคนหนึ่งถูกตัดเต้านมออกทั้งสองข้างด้วยมีดอีโต้ ไม่ว่ามือสังหารเหล่านั้นจะเป็นใครก็ตาม พวกเขาต้องเป็นสัตว์แน่ๆ

ผมร้องขอที่จะพบปะกับมร.เดอ เคลิร์ก ในวันรุ่งขึ้น เมื่อผมพบเขาผมขอให้เขาอธิบายเรื่องนี้ด้วยความโกรธแค้น “คุณได้รับการเตือนล่วงหน้าแล้ว” ผมบอกกับเขา “แต่ยังไม่ยอมทำอะไร เป็นเพราะอะไร? ทำไมไม่มีการจับกุม? ทำไมเจ้าหน้าที่ตำรวจไม่ยอมทำอะไร?” แล้วผมก็บอกเขาว่าในประเทศอื่นๆ ที่มีโศกนาฏกรรมขนาดนี้เกิดขึ้น เมื่อคนกว่าสามสิบคนถูกสังหาร ประมุขของรัฐจะต้องออกแถลงการณ์บางอย่างแสดงความเสียใจ แต่เขาไม่ได้พูดอะไรสักคำ เขาไม่ได้ตอบสิ่งที่ผมถาม ผมขอให้มร.เดอ เคลิร์ก อธิบายเรื่องนี้กับผม แต่เขาไม่ได้ทำ

เหตุการณ์ที่สองเกิดขึ้นในเดือนพฤศจิกายน เมื่อสมาชิกของอินคาทากลุ่มหนึ่งเข้าไปในค่ายของผู้บุกรุกที่ดินแห่งหนึ่งที่รู้จักกันในนาม ซอนคิซิเว (เป็นภาษาซูลูหมายถึง “สถานที่ซึ่งต้อนรับชนทุกชาติ”) ที่นอกเมืองเกอร์มิสตัน ทางตะวันออกของโจฮันเนสเบิร์ก และจับไล่คนของเอเอ็นซีออกไป พร้อมทั้งสังหารพวกเขาไปจำนวนหนึ่ง จากนั้นสมาชิกของอินคาทาก็เข้ายึดครองกระท่อมที่ถูกทิ้งร้างและยึดทรัพย์สินทั้งหมดของพวกเขาไป ผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ดังกล่าวบอกว่าสมาชิกของอินคาทาเหล่านั้นได้รับการคุ้มกันโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ ท่ามกลางโศกนาฏกรรมเหล่านี้ อีกครั้งหนึ่งที่เจ้าหน้าที่ตำรวจและรัฐบาลไม่ได้ดำเนินการใดๆ ชีวิตของคนดำในแอฟริกาใต้ไม่เคยที่จะมีราคาถูกเช่นนั้นมาก่อน

อีกครั้งหนึ่งที่ผมได้พบกับมร.เดอ เคลิร์ก และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกฎหมายและระเบียบ คือ เอเดรียน วิลล็อก อีกครั้งหนึ่งที่ผมถามมร.เดอ เคลิร์กว่าทำไมเจ้าหน้าที่ตำรวจไม่ดำเนินการใดๆ ภายหลังเกิดอาชญากรรมเหล่านี้ ผมบอกว่าผู้โจมตีสามารถหาตัวได้อย่างง่ายดายเพราะว่าตอนนี้พวกนั้นเข้ายึดครองเพิงของผู้ที่ถูกสังหาร มร.เดอ เคลิร์ก ขอคำอธิบายจากมร.วิลล็อก และแล้วมร.วิลล็อกก็ถามผมด้วยน้ำเสียงค่อนข้างห้วนว่าเพิงเหล่านั้นอยู่ในที่ของใคร ทำนองว่าประชาชนที่ถูกสังหารเหล่านี้เป็นผู้บุกรุกที่ดิน ดังนั้น จึงไม่มีสิทธิ ผมบอกเขาว่า ความจริงแล้วที่ดินนั้นรัฐบาลท้องถิ่นได้จัดให้ประชาชนเหล่านั้นอยู่อาศัย ทักษะของเขาก็เหมือนกับทักษะของชาวแอฟริกันขาวหลายคน ที่เชื่อว่าเผ่าต่างๆ ของคนดำได้ต่อสู้กันเองมาตั้งแต่อดีตนานาน

อีกครั้ง ที่มร.เดอ เคลิร์ก บอกกับผมว่าเขาจะสอบสวนและตอบให้ผมทราบ แต่เขาก็ไม่เคยทำ

ในช่วงนี้เอง รัฐบาลก็ได้ดำเนินการอีกอย่างหนึ่งที่เป็นารลดน้ำมันเข้าใส่กองไฟอีก นั่นคือรัฐบาลได้ออกกฎหมายให้ชาวซูลูกสิ่งที่เรียกกันว่า “อาวุธตามประเพณี” เข้าไปในการเดินขบวนทางการเมืองและการประชุมต่างๆ ในนาทาลและที่อื่นๆ ได้ ความจริงแล้วอาวุธเหล่านี้คือหอกและไม้ที่มีหัวเป็นปุ่มไม้หนักเป็นอาวุธที่สมาชิกอินคาทาใช้สังหารสมาชิกของเอเอ็นซี ด้วยเหตุนี้ผมจึงสงสัยอย่างยิ่งในเจตนารมณ์เกี่ยวกับสันติภาพของมร.เดอ เกลิร์ก

ผู้ที่คัดค้านการเจรจานั้นได้ประโยชน์จากความรุนแรง ซึ่งดูเหมือนจะลุกโชนขึ้นอยู่ตลอดเวลาเมื่อรัฐบาลกับเอเอ็นซีใกล้ที่จะบรรลุความตกลงกัน กองกำลังเหล่านี้พยายามจุดไฟสงครามระหว่างเอเอ็นซีกับอินคาทา และผมเชื่อว่าสมาชิกหลายคนของอินคาทาก็รู้เห็นเป็นใจกับสิ่งนี้ด้วยเช่นกัน หลายคนในคณะรัฐบาล รวมทั้งมร.เดอ เกลิร์ก เลือกที่จะทำไม่รู้ไม่ชี้และปล่อยให้เหตุการณ์ต่างๆ ขึ้นแค่ปลายจมูกของตนเท่านั้นเอง เราไม่มีข้อสงสัยเลยว่าคนที่อยู่ในระดับสูงสุดของตำรวจและกองกำลังรักษาความมั่นคงกำลังให้ความช่วยเหลือกับกองกำลังที่สาม ในเวลาต่อมาข้อสงสัยเหล่านี้ก็ได้รับการยืนยันจากรายงานต่างๆ ของหนังสือพิมพ์ที่เปิดเผยว่าตำรวจของแอฟริกาใต้ได้ให้เงินทุนสนับสนุนอย่างลับๆ แก่อินคาทา

ในขณะที่ความรุนแรงยังคงทวีขึ้นเรื่อยๆ ผมก็เริ่มมีความคิดอีกอย่างหนึ่งเกี่ยวกับการระงับการต่อสู้ด้วยอาวุธ คนหลายคนในเอเอ็นซีไม่สามารถอยู่นิ่งได้ และในเดือนกันยายน ผมก็ได้กล่าวในการแถลงข่าวต่อสื่อมวลชนว่า การที่ความรุนแรงยังคงดำเนินอยู่อย่างต่อเนื่องนั้น ทำให้อาจจะต้องจับอาวุธขึ้นมามีอีกครั้ง สถานการณ์ดูมืดมนมาก และความเข้าใจใดๆ ที่มีการทำกับรัฐบาลจะมลายหายไปหมดสิ้น

ในเดือนธันวาคมปีค.ศ. 1990 โอลิเวอร์เดินทางกลับมายังแอฟริกาใต้ หลังจากที่ถูกขับไล่ออกจากบ้านเกิดเป็นเวลาสามสิบปี มันช่วงวิเศษที่มีเขาอยู่ใกล้ๆ เขาเดินทางมาเพื่อร่วมการประชุมปรึกษาหารือในโจฮันเนสเบิร์ก ซึ่งมีคณะผู้แทนกว่า 1,500 คนจากสี่สิบห้าภาคพื้นทั้งในและต่างประเทศเข้าร่วมประชุม

ในที่ประชุมดังกล่าว ผมได้กล่าวสรรเสริญโอลิเวอร์ในฐานะผู้นำเอเอ็นซีในช่วงเวลาที่มีคตินที่สุดของเอเอ็นซีและไม่เคยปล่อยให้พลังการต่อสู้มอดลง ตอนนั้นเขากำลังนำเราเข้าสู่อนาคตที่สดใสและมีความหวัง ในช่วงเวลาสี่สิบเจ็ดปีที่ผมอยู่ในคุกนั้น โอลิเวอร์นี่แหละที่เป็นผู้รักษาเอเอ็นซีไว้ และสร้างมันให้กลายเป็นองค์กรระหว่างประเทศที่มีทั้งอำนาจและอิทธิพล เขาเข้าดำรงตำแหน่งประธานของเอเอ็นซีในขณะที่ผู้นำเอเอ็นซีส่วนใหญ่ติดคุกหรือไม่ก็ลี้ภัยในต่างประเทศ เขาเป็นทั้งทหาร นักการทูต และรัฐบุรุษ

แม้ผมจะวิจารณ์รัฐบาลในกิจกรรมการณรงค์ต่อต้านการปฏิบัติของรัฐบาลก็ตาม แต่

สุนทรพจน์ของโอลิเวอร์ต่างหากที่สร้างพายุขึ้น เขาเปิดการประชุมด้วยสุนทรพจน์ที่ก่อให้เกิดการถกเถียงกันอย่างกว้างขวางด้วยการเรียกร้องให้มีการประเมินนโยบายการลงโทษทางเศรษฐกิจของเราเสียใหม่ เขาบอกว่า เอเอ็นซีเผชิญกับ “การบีบคั้นของนานาชาติ” นอกจากว่าจะเริ่มลดการขยายการการลงโทษทางเศรษฐกิจ ประชาคมยุโรปได้เริ่มลดระดับการการลงโทษทางเศรษฐกิจลงประเทศต่างๆ ในตะวันตกต้องการที่จะให้รางวัลกับมร.เดอ เคลิร์กสำหรับการปฏิรูปของเขา โดยเชื่อว่ามันจะทำให้เขามีกำลังใจที่จะทำมากขึ้น เราารู้สึกว่านี่เป็นยุทธศาสตร์ที่ผิดพลาด แต่เราจะต้องตระหนักถึงความเป็นจริงระหว่างประเทศ

แม้ว่าสุนทรพจน์ของโอลิเวอร์จะได้มีการหารือและเห็นชอบจากคณะกรรมการบริหารระดับประเทศแล้วก็ตาม แต่ข้อเสนอของเขาก็ทำให้ปีกทางด้านทหารของเอเอ็นซีไม่พอใจ พวกเขายืนยันว่าการการลงโทษทางเศรษฐกิจจะต้องคงไว้ต่อไปไม่เปลี่ยนแปลง ที่ประชุมตัดสินใจที่จะคงนโยบายการลงโทษทางเศรษฐกิจไว้อย่างที่มันเป็นอยู่

ผมเองก็ตกเป็นเป้าของการร้องเรียนโดยผู้ที่กล่าวหาว่าผู้เจรจาอยู่แต่บนหอคอยงาช้าง ขาดการติดต่อกับระดับรากหญ้าและว่าพวกเราใช้เวลากับผู้นำพรรคชาตินิยมมากกว่ากับประชาชนของเราเองเสียอีก ผมยังถูกวิจารณ์ในการประชุมครั้งนั้นด้วยว่าใช้ “การทูตส่วนบุคคล” โดยไม่แจ้งรายละเอียดทั้งหมดให้คนในองค์กรทราบ ในฐานะผู้นำของมวลชนนั้น เราจะต้องรับฟังประชาชนและผมเห็นด้วยว่าเราไม่เอาใจใส่กับการแจ้งให้คนทั้งองค์กรทราบรายละเอียดของการเจรจา แต่ผมก็รู้ว่าการเจรจาของเรากับรัฐบาลนั้นเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ข้อตกลงใดๆ ที่เราบรรลุขึ้นขึ้นอยู่กับการรักษาความลับของมัน แม้ว่าผมจะรับฟังคำวิจารณ์ แต่ผมก็เชื่อว่าเราไม่มีทางเลือกนอกจากจะต้องเดินหน้าแบบเดิม ผมรู้ว่าผมจะต้องดึงคนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น สรุปลความกับหน้าให้คนจำนวนมากขึ้นฟัง และผมก็เดินหน้าต่อไปโดยมีสิ่งนี้อยู่ในใจ

ในแต่ละวัน แต่ละสัปดาห์ แต่ละสัปดาห์ หนังสือพิมพ์ฉบับต่างๆ จะมีรายงานข่าวสดๆ เกี่ยวกับการนองเลือดครั้งใหม่ในชุมชนและย่านที่อยู่อาศัยต่างๆ ของเรา เป็นที่ชัดเจนว่าความรุนแรงนั้นเป็นประเด็นอันดับหนึ่งของประเทศ ในหลายชุมชนในนาทาลและตามแนวรอบๆ โจฮันเนสเบิร์กนั้นมีการผสมผสานกันระหว่างอาชญากรรม การแข่งขันทางการเมือง การทำร้ายของเจ้าหน้าที่ตำรวจ และหน่วยสังหารแอบแฝง ซึ่งทั้งหมดนี้ทำให้ชีวิตทุกข์ทรมานและไม่อาจทนทนได้ ทรายใดที่ยังไม่มีการจัดการกับความรุนแรงแล้ว การก้าวไปสู่การทำความตกลงจะไม่ราบรื่นและไม่แน่นอน

ด้วยความพยายามที่จะยุติความรุนแรง ผมจึงติดต่อกับมุขมนตรี บูเชเลซี เพื่อจัดให้มีการพบปะกัน เราพบกันที่โรงแรมรอยัล ไฮเตล ในเดอร์บันในเดือนมกราคม มุขมนตรีบูเชเลซีกล่าวต่อคณะผู้แทนที่มารวมตัวกันก่อน และต่อมาก็กล่าวต่อสื่อมวลชน โดยในการกล่าวนั้นยังทำให้บาดแผลกว้างมากขึ้นอีกแทนที่จะเยียวยา เขาเอ่ยถึงการโจมตีด้วยวาจาที่เอเอ็นซีมีต่อเขา และวิจารณ์ข้อเรียกร้องในการเจรจาของเอเอ็นซี เมื่อถึงคราวที่ผมพูด ผมเลือกที่จะไม่ตอบโต้คำพูดของ

เขา แต่กล่าวขอบคุณความพยายามของเขาเป็นเวลาหลายปีที่ทำให้มีการปล่อยตัวผมจากคุก ผมอ้างถึงความสัมพันธ์อันยาวนานของเรา และกล่าวย้ำถึงเรื่องราวหลายเรื่องที่รวมองค์กรของเราเข้าด้วยกัน แทนที่จะแยกออกจากกัน

มีความตึงเครียดเกิดขึ้นในระหว่างการเจรจาหลายครั้งของเรา มุขมนตรี บูเชเลซึกับผมได้ลงนามในข้อตกลงที่กำหนดแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับพฤติกรรมขององค์กรของเราทั้งสองคน มันเป็นข้อตกลงที่เป็นธรรม และผมคิดว่าถ้าหากได้มีการปฏิบัติตามนั้น คงจะช่วยยุติความขัดแย้งลงได้ แต่เท่าที่ผมทราบ อินคาทาไม่เคยดำเนินการใดๆ ที่จะทำตามข้อตกลงนั้น และในฝ่ายของเราเองก็มีการละเมิดข้อตกลงด้วย

ความรุนแรงระหว่างองค์กรของเราทั้งสองดำเนินต่อไป ในแต่ละเดือนผู้คนล้มตายหลายร้อยคน ในเดือนมีนาคม สมาชิกของอินคาทาได้โจมตีชุมชนเอ็กซานดรา ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของโจฮันเนสเบิร์ก ทำให้มีผู้เสียชีวิตสี่สิบห้าคนในระหว่างการต่อสู้กันเป็นเวลาสามวัน อีกครั้งหนึ่ง ที่ไม่มีผู้ใดถูกจับกุม

ผมไม่สามารถนั่งเฉยอยู่ได้ขณะที่ความรุนแรงยังคงดำเนินต่อไป ผมพยายามที่จะพบปะกับมุขมนตรีบูเชเลซิ ในเดือนเมษายนผมเดินทางลงไปทีเดอร์บัน และเราได้ออกแถลงการณ์อย่างแข็งขันอีกครั้งหนึ่ง และได้ลงนามในข้อตกลงอีกฉบับหนึ่ง แต่ อีกครั้งหนึ่งที่น้ำหมึกยังไม่ทันแห้งก็มีการลั่นเลื่อยอีก ผมมีความเชื่อมั่นมากขึ้นว่ารัฐบาลอยู่เบื้องหลังส่วนใหญ่ของความรุนแรง และเชื่อว่าความรุนแรงทำให้การเจรจาล่าช้าออกไป การที่มร.เดอ เคลิร์ก ไม่จัดการกับความรุนแรงนั้น ทำให้ความสัมพันธ์ของเราตกอยู่ในอันตราย

ในเดือนเมษายน ในที่ประชุมคณะกรรมการบริหารระดับประเทศเป็นเวลาสองวัน ผมได้หารือเกี่ยวกับข้อสงสัยของผมกับมร.เดอ เคลิร์ก คณะกรรมการบริหารระดับประเทศเชื่อว่ารัฐบาลอยู่เบื้องหลังความรุนแรง และเชื่อว่าความรุนแรงทำลายบรรยากาศของการเจรจา ในจดหมายเปิดผนึกถึงรัฐบาลนั้น เราได้เรียกร้องให้ปลดแม็กนัส มัลตัน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และอาเดรียน วิลล็อก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกฎหมายและระเบียบ นอกจากนี้ยังเรียกร้องให้ยกเลิกการพักอาวุธตามประเพณีไปในที่สาธารณะ ให้ลดจำนวนโรงแรมขนาดเล็กของกองงานอพยพล เนื่องจากเป็นสถานที่ซึ่งสมาชิกของอินคาทาอาศัยอยู่ในชุมชนรอบๆ กรุงโจฮันเนสเบิร์ก ให้ยุบหน่วยต่อต้านการปฏิวัติซึ่งเป็นองค์กรลับของรัฐบาล และให้แต่งตั้งคณะกรรมการอิสระขึ้นไต่สวนข้อร้องเรียนเกี่ยวกับการประพฤติมิชอบของกองกำลังความมั่นคง

เราให้เวลารัฐบาลไปจนกระทั่งถึงเดือนพฤษภาคมเพื่อที่จะตอบสนองข้อเรียกร้องของเรา มร.เดอ เคลิร์ก ตอบสนองด้วยการเรียกประชุมสหพรรคเกี่ยวกับความรุนแรงขึ้นในเดือนพฤษภาคม แต่ผมตอบไปว่านั่นไม่มีความหมายอะไร เนื่องจากรัฐบาลรู้ดีอยู่แล้วว่าจะต้องทำอะไรเพื่อที่จะยุติความรุนแรง ในเดือนพฤษภาคม เราจึงประกาศระงับการเจรจากับรัฐบาล

ในเดือนกรกฎาคมปีค.ศ. 1991 เอเอ็นซีได้จัดประชุมประจำปีในแอฟริกาได้เป็นครั้งแรกในรอบสามสิบปี ที่ประชุมประกอบไปด้วยคณะผู้แทนของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งจำนวน 2,244 คนซึ่งได้รับเลือกตั้งมาอย่างเป็นประชาธิปไตย จากสาขาของเอเอ็นซีทั้งในและต่างประเทศ ในที่ประชมนั้นเอง ผมได้รับเลือกให้เป็นประธานของเอเอ็นซีโดยปราศจากผู้คัดค้าน ไชริล รามาโฟซา ได้รับเลือกให้เป็นเลขาธิการ ทำให้เห็นว่าคปไฟได้ถูกส่งผ่านจากคนรุ่นก่อนไปยังผู้นำที่หนุ่มกว่า ผมเพิ่งได้พบกับไชริลหลังจากที่ได้รับการปล่อยตัว เขาเป็นผู้สืบทอดอำนาจที่มีคุณค่าท่ามกลางผู้นำของเอเอ็นซีที่โดดเด่นมากมาย เรียกได้ว่าเขาเป็นนักเจรจาต่อรองที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดในบรรดาผู้นำของเอเอ็นซี ซึ่งทักษะดังกล่าวนี้เขาได้รับขณะที่เป็นเลขานุการของสหภาพคนงานเหมืองแห่งชาติ(National Mine Workers' Union)

ในสุนทรพจน์ของผมนั้น ผมได้แสดงความซาบซึ้งในเกียรติอันยิ่งใหญ่ที่ได้รับ และบอกว่ามันยากขนาดไหนที่จะเดินตามรอยเท้าอันยิ่งใหญ่ของผู้นำก่อนหน้านี้คือโอลิเวอร์ ทัมโบ แม้ว่าในขณะนั้นเรากำลังจัดซื้อกับรัฐบาลอยู่ก็ตาม แต่ก็มี การเจรจากันอยู่ด้วยเป็นระยะๆ และผมบอกว่ามันเป็นความสำเร็จ เพียงแต่รัฐบาลเข้าร่วมในการเจรจาเท่านั้นก็เป็นสัญญาณว่าพวกเขาไม่มีกำลังที่จะคงการเหยียดผิวไว้ได้ต่อไป ผมย้ำว่ากระบวนการเจรจาจะไม่ราบรื่น เนื่องจากเรากำลังพูดคุยอยู่กับนักการเมืองที่ไม่ต้องการเจรจาให้ตนเองออกจากอำนาจ “จุดที่จะต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนก็คือว่าการต่อสู้ยังไม่สิ้นสุด และการเจรจานั้นเป็นโรงละครแห่งการต่อสู้ ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดความคับข้องใจและถอยหลังได้พอๆกับรูปแบบอื่นๆของการต่อสู้”

แต่การเจรจาไม่สามารถรอได้ มันไม่มีประโยชน์สำหรับเราที่จะยึดความทุกข์ทนจากการเหยียดผิวออกไปไม่ว่าด้วยเหตุผลใดๆ ผมบอกว่า มันจำเป็นที่จะต้องสร้างรัฐบาลชั่วคราวขึ้นโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

ที่ประชุมดังกล่าวได้ย่ำสิ่งที่สำคัญที่สุดสิ่งหนึ่งและเป็นการกิจที่ต้องดำเนินการของเอเอ็นซี นั่นคือการเปลี่ยนรูปของขบวนการปลดแอกที่อยู่ใต้ดินอย่างผิดกฎหมายให้กลายเป็นพรรคการเมืองของมวลชนที่ถูกต้องตามกฎหมาย สี่สิบปีที่เอเอ็นซีได้ดำเนินการอย่างลับๆ ในแอฟริกาใต้ ความเคียดแค้นและเทคนิคเหล่านั้นถูกฝังรากลึก เราจะต้องสร้างองค์กรทั้งองค์กรขึ้นมาใหม่ นับตั้งแต่สาขาในระดับท้องถิ่นที่เล็กที่สุดไปจนถึงคณะกรรมการบริหารระดับประเทศ และเราจะต้องทำภายในเวลาไม่กี่เดือนในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน

ผู้นำของเอเอ็นซีและพรรคคอมมิวนิสต์จำนวนมากยังลี้ภัยอยู่ในต่างประเทศ คนเหล่านี้ส่วนใหญ่ได้เดินทางกลับมาเข้าร่วมการประชุมในเดือนกรกฎาคม พวกเขาไม่คุ้นเคยกับแอฟริกาใต้ในปัจจุบัน มันเป็นเหมือนดินแดนที่ค้นพบใหม่สำหรับพวกเขาและสำหรับผมเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ยังมีผู้นำรุ่นหนุ่มอยู่กลุ่มหนึ่งจากแนวร่วมประชาธิปไตยและสหภาพแรงงานแห่งแอฟริกาใต้ซึ่งยังอยู่ในประเทศ และรู้สถานการณ์ทางการเมืองในแง่มุมที่เราไม่รู้ องค์กรเหล่านี้ใน

บางแง่ได้เข้ามาแทนที่เอเอ็นซีในแอฟริกาใต้ในช่วงปีทศวรรษ 1980 เอเอ็นซีจะต้องรวมชายและหญิงเหล่านี้เข้ามาในองค์กรด้วยเช่นกัน

เราไม่เพียงแต่ต้องเผชิญปัญหาทางการจัดการกับรายละเอียดในการดำเนินการเหล่านี้เท่านั้นแต่เป็นปัญหาทางด้านการปฏิบัติด้วย มันเป็นเรื่องง่ายที่จะรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของขบวนการเมื่อคุณกำลังต่อสู้กับศัตรูร่วมกัน แต่การวางนโยบายในขณะที่ศัตรูกำลังนั่งโต๊ะเจรจา นั้นแตกต่างออกไป ในเอเอ็นซียุคใหม่นั้น เราจะต้องรวมไม่เพียงแต่กลุ่มที่แตกต่างกันหลายกลุ่มเท่านั้น แต่ยังต้องรวมทักษะที่แตกต่างกันหลายทักษะเข้าไว้ด้วยกันด้วย เราจะต้องรวมองค์กรของเราในแนวคิดเกี่ยวกับการเจรจา

ในช่วงสิบเจ็ดเดือนแรกของการดำเนินกิจกรรมอย่างถูกต้องตามกฎหมายนั้น เอเอ็นซีได้รับสมัครสมาชิกถึง 700,000 คน ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าประทับใจมาก แต่มันไม่มีเวลาที่จะให้อิ่มเอมใจพื้นที่ที่มีสมาชิกในสัดส่วนที่ต่ำคือพื้นที่ชนบท ซึ่งเป็นภาคพื้นที่เป็นจุดอ่อนที่สุดของเอเอ็นซีมาตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์ ในเวลาเดียวกัน พรรคชาตินิยมก็ได้เปิดประตูรับสมาชิกที่ไม่ใช่คนขาว และรับพวกลูกผสมและชาวอินเดียได้จำนวนหนึ่ง

นับตั้งแต่ผมได้รับการปล่อยตัว รัฐได้ดำเนินการเพื่อลดความน่าเชื่อถือในตัวภรรยาของผมอย่างต่อเนื่อง หลังจากที่ถูกกล่าวหาว่าลักพาตัวเด็กหนุ่มสี่คนซึ่งอยู่ในบ้านที่ตีฟลูปไปและหนึ่งในนั้นเสียชีวิตแล้ว วินนี่ก็ถูกกล่าวร้ายด้วยวิธีซุบซิบนินทาต่อๆ กันไปและจากนั้นก็ถูกตั้งข้อหาสี่ข้อหาด้วยกันเกี่ยวกับการลักพาตัวและการทำร้ายร่างกาย ความพยายามที่จะทำให้วินนี่เสียชื่อเสียงมีมากเสียจนกระทั่งทั้งวินนี่และผมต่างอยากจะทำให้ถึงวันที่เธอไปขึ้นศาลเพื่อที่จะพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของเธอต่อข้อกล่าวหาเหล่านั้น

การพิจารณาคดีภรรยาผมอย่างเป็นทางการเริ่มขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ในศาลฎีกาเรนค์ ในโจฮันเนสเบิร์ก ผมเข้าร่วมฟังการพิจารณาคดีในวันแรก เช่นเดียวกับสมาชิกอาวุโสหลายคนของเอเอ็นซี และผมเข้าฟังทุกครั้งที่จะทำได้ ผมทำเช่นนี้ทั้งเพื่อให้กำลังใจภรรยาของผมและเพื่อแสดงให้เห็นถึงความเชื่อของผมในความบริสุทธิ์ของเธอ เธอได้รับการแก้ต่างอย่างสามารถโดยจอร์จ บิโซส์ เขาพยายามที่จะแสดงให้เห็นว่าวินนี่ไม่มีความเกี่ยวข้องทั้งในเรื่องการลักพาตัวหรือการทุบตี

หลังจากที่ใช้เวลาไปสามเดือนครึ่ง ศาลก็พบว่าเธอมีความผิดในเรื่องการลักพาตัวและเกี่ยวข้องกับการทำร้ายร่างกาย อย่างไรก็ตาม ผู้พิพากษาก็ยอมรับว่าเธอไม่ได้เข้าร่วมในการทำร้ายร่างกายด้วยตัวเอง วินนี่ถูกตัดสินจำคุกหกปี แต่ได้รับการประกันตัวขณะที่ยื่นอุทธรณ์ เท่าที่ผมรู้ไม่ว่าจะมีคำพิพากษาหรือไม่ก็ตาม เธอเป็นผู้บริสุทธิ์โดยไม่มีข้อสงสัย

ในวันที่ 20 ธันวาคม ปีค.ศ. 1991 หลังจากที่ถูกคุกกันเกี่ยวกับเรื่องการเจรจาเป็นเวลากว่าปีครึ่ง การเจรจาที่แท้จริงก็เริ่มขึ้น นั่นคือมีการประชุมเพื่อแอฟริกาใต้ที่เป็นประชาธิปไตย (Convention for a Democratic South Africa, CODESA) นับเป็นการเจรจาอย่างเป็นทางการครั้งแรกระหว่างรัฐบาล, เอเอ็นซี และพรรคการเมืองอื่นๆ ในแอฟริกาใต้ การหารือสองฝ่ายของเราที่มีก่อนหน้านี้ ได้วางพื้นฐานสำหรับการเจรจาเหล่านี้ ซึ่งจัดขึ้นที่ตึกเวิร์ลด์เทรด เซ็นเตอร์ ศูนย์แสดงนิทรรศการที่ทันสมัยใกล้กับสนามบินชัน สมุทส์ ในโจฮันเนสเบิร์ก การประชุมเพื่อแอฟริกาใต้ที่เป็นประชาธิปไตย ประกอบไปด้วยคณะผู้แทนสิบแปดคณะซึ่งครอบคลุมผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทางการเมืองของแอฟริกาใต้ทั้งหมด นอกจากนี้ยังมีผู้สังเกตการณ์จากสหประชาชาติ, เครือจักรภพอังกฤษ, ประชาคมยุโรป และองค์กรเอกภาพแอฟริกัน มันเป็นการมารวมตัวกันของกลุ่มการเมืองที่ต่างสาขาอาชีพอย่างกว้างขวางที่สุดที่เคยมีในแอฟริกาใต้

การเปิดการเจรจาดังกล่าวนับเป็นเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ และแน่นอนว่าเป็นการประชุมตามรัฐธรรมนูญที่สำคัญที่สุดนับตั้งแต่ปีค.ศ. 1909 เมื่อเคปทาวน์ และ นาตาล ซึ่งเป็นอาณานิคมของอังกฤษ และทรานสวาล กับบอร์เร็นจ์ ฟรี สเตท ซึ่งเป็นอดีตสาธารณรัฐของบัวร์ตกลงที่จะจัดตั้งสหภาพร่วมกันขึ้นแน่นอนว่า การประชุมในครั้งนั้นไม่ได้เป็นไปตามแนวทางประชาธิปไตย แต่เป็นการทรยศต่อแนวทางประชาธิปไตย เนื่องจากในวันนั้นไม่มีผู้แทนคนผิวดำเข้าร่วมเลย แต่มาในปีค.ศ. 1991 นี้ผู้แทนส่วนใหญ่ที่เข้าประชุมเป็นคนผิวดำ

คณะผู้แทนฝ่ายวางแผนของเรานำโดยไซริล รามาโฟซา และมีผู้แทนได้แก่โจ สโลโว และ วัลลิ มุสซา ได้เคยหารือกับรัฐบาลมาแล้วเป็นประจำทุกสัปดาห์ ในประเด็นการเลือกตั้งรัฐธรรมนูญ สมาชิกที่มาจากการเลือกตั้ง และรัฐบาลชั่วคราว คณะผู้แทนจากยี่สิบกลุ่มรวมทั้งรัฐบาลบ้านเกิดเห็นด้วยกับกฎเกณฑ์พื้นฐานสำหรับการประชุม

การมองโลกในแง่ดีที่มีในช่วงเปิดการเจรจานั้นยังคงอยู่ แม้ว่าจะมีเหตุการณ์ไม่สบายใจเกิดขึ้นสองสามเหตุการณ์ นั่นคือ พีเอซี ตัดสินใจที่จะคว่ำบาตรการเจรจา โดยกล่าวหาว่า เอเอ็นซี และพรรคชาตินิยมสมคบกันเพื่อที่จะจัดตั้งรัฐบาลหลายเชื้อชาติขึ้น เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นแม้ว่าเมื่อเดือนก่อนหน้านั้น จะได้มีการจัดตั้งแนวร่วมผู้รักชาติ ซึ่งเป็นองค์กรพันธมิตรของ เอเอ็นซี, พีเอซี และองค์กรประชาชนอนาเนียน โดยออกประกาศเป้าหมายร่วมกันแล้ว พีเอซีเกรงกลัวการเลือกตั้งที่เป็นประชาธิปไตยเพราะพวกเขารู้ดีว่าการออกเสียงเลือกตั้งจะเปิดเผยความจริงเกี่ยวกับการสนับสนุนของมวลชนจำนวนน้อยนิดที่พวกเขาได้รับ มุขมนตรีบูเชเลซีกีกล่าวว่าการเจรจาดำเนินไปด้วยเหตุผลว่าเขาไม่ได้รับอนุญาตให้มีคณะผู้แทนสามคณะ คือสำหรับอินคาทา, รัฐบาลควาซูลู และกษัตริย์ ซเวลิคินี พวกเราแย้งว่ากษัตริย์ควรอยู่เหนือการเมือง และว่าถ้าหากพระองค์ได้รับอนุญาตให้เข้าร่วมได้ ทุกเผ่าในแอฟริกาใต้ก็ควรจะส่งประมุขสูงสุดของพวกเขาเข้ามาได้เช่นกัน

ในการประชุมที่ศูนย์ประชุมเวิร์ลด์ เทค เซ็นเตอร์ ครั้งนั้น ผู้เข้าร่วมประชุมไม่เพียงแต่ตระหนักว่าเป็นการประชุมครั้งประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่ยังตระหนักถึงการพึ่งพาตนเองอีกด้วย เนื่องจากการประชุมก่อนที่จะเกิดระบบการเมืองใหม่ในรัฐแอฟริกันก่อนหน้านี้เช่นซิมบับเวและแองโกลา ล้วนแต่ต้องใช้ผู้ไกล่เกลี่ยจากภายนอก แต่การประชุมในแอฟริกาได้ เราจัดการแก้ปัญหาข้อขัดแย้งของเราเอง มร.เคอ เคลิร์ก ได้พูดถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการมีรัฐบาลชั่วคราวซึ่งเป็นรัฐบาล “ที่แบ่งปันอำนาจกัน” ตามหลักการประชาธิปไตย คาวิ เดอ วิลลิเยร์ หัวหน้าคณะผู้แทนของพรรคชาตินิยมถึงกับเสนอที่จะขอโทษที่ได้ดำเนินนโยบายเหยียดผิว

ในสุนทรพจน์เพื่อเปิดการเจรจานั้น ผมได้พูดว่าการที่มีการประชุมเพื่อแอฟริกาได้ที่เป็นประชาธิปไตยขึ้นนั้น ทำให้ความคืบหน้าของการเจรจาในแอฟริกาได้เป็นสิ่งที่ไม่อาจย้อนกลับได้ ผมบอกว่า รัฐบาลมีอำนาจและความชอบธรรมมาจากความยินยอมของผู้ถูกปกครอง และเราได้มารวมตัวกันเพื่อที่จะสร้างอำนาจที่ชอบธรรมนั้น ผมบอกว่าการประชุมเพื่อแอฟริกาได้ที่เป็นประชาธิปไตยเป็นสัญลักษณ์ของการเริ่มต้นของถนนที่จะนำไปสู่สมาชิกที่มาจากทางเลือกตั้งซึ่งจะเขียนรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ออกมา และผมเห็นว่าการเลือกตั้งเพื่อให้ได้สมาชิกที่มาจากเขตเลือกตั้งนั้นสามารถจะจัดขึ้นได้ในปีค.ศ. 1992 ผมเรียกร้องรัฐบาลให้จัดตั้งรัฐบาลชั่วคราวที่เป็นรัฐบาลเอกภาพแห่งชาติขึ้นเพื่อดูแลการเลือกตั้งดังกล่าว เพื่อควบคุมสื่อมวลชนของรัฐ และทหาร รวมทั้งดูแลโดยทั่วๆ ไปเกี่ยวกับการถ่ายทอดอำนาจไปยังแอฟริกาได้ใหม่ที่เป็นประชาธิปไตยแบบปราศจากเชื้อชาติ

ในวันแรกของการประชุมนั้น กลุ่มที่เข้าร่วมประชุมที่มีอิทธิพลซึ่งได้แก่พรรคชาตินิยมและเอเอ็นซี ได้ประกาศเจตจำนงฉบับหนึ่ง ซึ่งประกาศให้ทุกกลุ่มสนับสนุนแอฟริกาได้ที่ปราศจากการแบ่งแยก ซึ่งมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด โดยได้รับการคุ้มครองจากระบบศาลที่เป็นอิสระ ระบบศาลของประเทศจะประกันความเท่าเทียมกันตามกฎหมาย และกฎบัตรเพื่อสิทธิจะถูกร่างขึ้นเพื่อปกป้องสิทธิของพลเมือง พูดสั้นๆ ก็คือ จะมีประชาธิปไตยที่มาจากหลายพรรคการเมืองบนพื้นฐานของสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งของผู้บรรลุนิติภาวะในการเลือกตั้งทั่วไปตามหลักสากลเท่าที่เราทราบ นี่เป็นแนวทางตามรัฐธรรมนูญที่ยอมรับได้ขั้นต่ำสุดสำหรับแอฟริกาได้ยุคใหม่ อินคาทาปฏิสเตรที่จะลงนามด้วยเหตุผลว่าคำว่าแอฟริกาได้ “ที่ปราศจากการแบ่งแยก” ดีความได้ว่าไม่ใช่ระบบสหพันธ์

ที่ประชุมดังกล่าวได้จัดตั้งคณะทำงานขึ้นห้าคณะซึ่งจะพบปะกันในต้นปีค.ศ. 1992 เพื่อเตรียมการสำหรับการประชุมรอบสองของการประชุมเพื่อแอฟริกาได้ที่เป็นประชาธิปไตยที่กำหนดจะมีขึ้นในเดือนพฤษภาคมปีค.ศ. 1992 คณะทำงานดังกล่าวจะศึกษาประเด็นการจัดตั้งบรรยากาศทางการเมืองที่เป็นเสรี, อนาคตของบ้านเกิดต่างๆ, การปรับโครงสร้างบรรษัทกระจายเสียงของแอฟริกาได้, การตรวจสอบหลักการทางรัฐธรรมนูญหลายอย่างเช่น ลัทธิสหพันธ์นิยม, และการจัดตั้งรัฐบาลชั่วคราว ผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มต่างๆ เห็นพ้องกันว่า การตัดสินใจจะกระทำ

โดย “การเห็นพ้องกันอย่างเพียงพอ” ซึ่งไม่มีการให้คำจำกัดความว่าหมายถึงอะไร แต่ในทางปฏิบัติ หมายความว่าความเห็นพ้องระหว่างรัฐบาลและเอเอ็นซี รวมทั้งเสียงข้างมากของกลุ่มอื่นๆ

วันแรกของการประชุมเพื่อแอฟริกาใต้ที่เป็นประชาธิปไตย ครั้งที่หนึ่งนั้น ไม่มีอะไรพิเศษ จนกระทั่งถึงตอนปิดประชุม คืนก่อนวันประชุมผมได้เจรจากับมร.เดอ เคลิร์ก ทางโทรศัพท์ จนกระทั่งถึงสองทุ่ม มร.เดอ เคลิร์ก ถามผมว่าผมจะตกลงหรือไม่ที่จะให้เขาพูดเป็นคนสุดท้ายในวันรุ่งขึ้น แม้ว่าผมมีกำหนดที่จะพูดสรุป แต่ผมก็บอกเขาว่าผมจะนำเรื่องนี้เข้าหารือคณะกรรมการบริหาร และผมก็ทำในเย็นวันนั้น แม้ว่าพวกเขาจะมีความเคลือบแคลงสงสัย แต่ผมก็โน้มน้าวพวกเขาให้ยอมให้มร.เดอ เคลิร์ก พูดเป็นคนสุดท้าย ผมไม่ได้มองว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญ และผมพร้อมที่จะให้ตามที่มร.เดอ เคลิร์ก ขอ

ในช่วงท้ายของการประชุม ทุกอย่างดูเหมือนจะเป็นไปด้วยดี ผมพูดถึงความสำคัญของการเจรจาและต่อมามร.เดอ เคลิร์กก็พูดเพื่อสรุป เขาย้ำถึงความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของโอกาสนี้ และพูดถึงความจำเป็นที่จะต้องเอาชนะความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน แต่แล้วเขาก็ทำสิ่งที่ไม่คาดคิดมาก่อน นั่นคือเขาเริ่มโจมตี เอเอ็นซี ที่ไม่ยึดมั่นในข้อตกลงที่เราทำกับรัฐบาล เขาเริ่มพูดถึงเราเหมือนกับครูใหญ่กำลังตักเตือนเด็กชนๆคนหนึ่ง เขาดำนิ เอเอ็นซี อย่างรุนแรงที่ไม่ยอมเปิดเผยถึงที่ซ่อนของคลังอาวุธและแล้วก็วิจารณ์เราที่ยังคง “กองทัพส่วนตัว” คืออุมคอนโท วิ ชิสเว ซึ่งเป็นการละเมิดข้อตกลงสันติภาพแห่งชาติเมื่อเดือนกันยายน ปีค.ศ. 1991 เขาตั้งคำถามด้วยภาษาที่รุนแรงว่า เอเอ็นซี มีเกียรติพอที่จะปฏิบัติตามข้อตกลงใดๆที่ได้ลงนามไว้หรือไม่

นี่เกินกว่าที่ผมจะทนได้ และผมจะต้องถูกประณามถ้าหากว่ายอมให้มร.เดอ เคลิร์กพูดเป็นคนสุดท้าย เมื่อเขาพูดจบ การประชุมควรจะสิ้นสุดลง แต่ห้องนั้นกลับเงียบสนิท เพราะแทนที่จะปล่อยให้การประชุมยุติลง ผมกลับเดินไปที่แท่นปราศรัย ผมไม่สามารถปล่อยให้คำพูดของเขาผ่านไปโดยไม่มีการตอบโต้ได้ น้ำเสียงของผมแสดงออกถึงความโกรธที่เดียว

ผมกังวลอย่างยิ่งเกี่ยวกับพฤติกรรมของมร. เดอ เคลิร์ก ในวันนี้ เขาโจมตี เอเอ็นซี และคำพูดของเขาไม่ตรงไปตรงมาเลยจนนึกเคียว แม้แต่ประมุขของระบบของชนกลุ่มน้อยที่ขาดความน่าเชื่อถือและขาดความชอบธรรมอย่างเขา ก็ต้องมีมาตรฐานทางด้านจริยธรรมที่จะต้องยึดถือ เขาไม่มีข้อแก้ตัวที่จะไม่ยึดถือมาตรฐานทางจริยธรรม เพียงเพราะเป็นประมุขของระบบที่ขาดความน่าเชื่อถือเช่นนั้น... ถ้าหากคนอื่นๆหนึ่งสามารถมาประชุมอย่างที่เขามา และเล่นการเมืองแบบที่เขาเล่นแล้วละก็- มีคนน้อยมากที่อยากจะทำงานร่วมกับคนอย่างนั้น

สมาชิกหลายคนของรัฐบาลขอร้องให้เรายอมให้พวกเขาพูดเป็นคนสุดท้าย พวกเขาอยากจะพูดเป็นคนสุดท้ายที่นี้มาก ตอนนี้เห็นได้ชัดเจนแล้วว่าทำไมพวกเขา

จึงทำเช่นนั้น เขาใช้ตำแหน่งของเขาไปในทางที่ผิด เพราะว่าเขาหวังว่าผมจะไม่ได้ตอบ
เขาคิดผิดอย่างมหันต์ ผมได้ตอบเขาอยู่ที่นี่

ผมบอกว่ามันเป็นสิ่งที่รับไม่ได้ที่มร.เดอ เคลิร์ก พุดกับเราด้วยภาษาเช่นนั้น ผมย้ำว่า เอเอ็นซี
ต่างหาก ไม่ใช่รัฐบาล ที่เป็นผู้ริเริ่มการเจรจาสันติภาพ และรัฐบาลต่างหาก ไม่ใช่ เอเอ็นซี ที่ไม่
รักษาคำตกลงครั้งแล้วครั้งเล่า ผมเคยบอกกับมร.เดอ เคลิร์ก ก่อนหน้านี้ว่ามันไม่มีประโยชน์ที่จะ
โจมตี เอเอ็นซี ต่อหน้าสาธารณชน แต่เขาก็ยังทำ ผมตั้งข้อสังเกตว่าเราได้ระงับการต่อสู้โดยใช้
อาวุธของเราเพื่อแสดงให้เห็นพันธกรณีของเราต่อสันติภาพ แต่รัฐบาลก็ยังคงทำสงครามลับๆ อยู่
เราบอกกับเขาว่าเราจะมอบอาวุธก็ต่อเมื่อเราเป็นส่วนหนึ่งของรัฐบาลและที่รวบรวมอาวุธเหล่านั้น
ไม่ใช่ก่อนหน้านี้

ผมเสริมว่าเห็นได้ชัดว่ารัฐบาลมีวาระการประชุมแทรกซ้อน พวกเขากำลังใช้การเจรจา
ไม่ใช่เพื่อให้บรรลุสันติภาพ แต่เพื่อทำคะแนนทางการเมือง แม้แต่ในขณะเจรจา พวกเขาก็ให้การ
สนับสนุนทางการเงินอย่างลับๆแก่องค์กรลับซึ่งใช้ความรุนแรงกับพวกเรา ผมเอ่ยถึงการที่มร.เดอ
เคลิร์กอ้างว่าไม่รู้เรื่องการจ่ายเงินประมาณหนึ่งล้านแรนด์ให้แก่อินคาทา ซึ่งมีการเปิดเผยออกมาเมื่อ
เร็วๆนี้ ผมย้ำว่าถ้าหากคนในตำแหน่งอย่างเขา “ไม่รู้เรื่องอย่างนั้น เขาก็ไม่เหมาะสมที่จะเป็น
ประมุขของรัฐบาล”

ผมรู้ว่าพวกพุดจรรยา แต่ผมไม่ต้องการที่จะล้มเรือการเจรจาลง ผมจึงจบลงด้วยคำพุดที่
ประนีประนอมมากขึ้น

ผมขอให้เขาหงายไพ่ขึ้นบนโต๊ะ ขอให้เราทำงานร่วมกันอย่างเปิดเผย ขออย่าให้
มีวาระลับ ขออย่าให้เขาพุดเป็นคนสุดท้ายเพราะว่าต้องการที่จะใช้สิทธิพิเศษ
นั้นโจมตีเรา โดยหวังว่าเราจะไม่ตอบโต้ ผมพร้อมที่จะทำงานร่วมกับเขาแม้ว่า
เขาจะทำความผิดที่กล่าวมาทั้งหมด

การประชุมเพื่อแอฟริกาใต้ที่เป็นประชาธิปไตย เปิดประชุมในวันรุ่งขึ้นเป็นวันสุดท้าย และทั้งมร.
เดอ เคลิร์ก และผมต่างฝืนแสดงออกว่าไม่มีความเจ็บปวดอันมิอาจเยียวยาได้เกิดขึ้น ในตอนเริ่มต้น
การประชุม เขากับผมจับมือกันต่อหน้าสาธารณชนและบอกว่าเราจะทำงานด้วยกัน แต่ความ
ไว้วางใจได้สูญสิ้นไปเกือบหมด และตอนนี้การเจรจาอยู่ในขั้นยุ่งเหยิงทีเดียว

หกสัปดาห์หลังจากการเปิดการประชุมเพื่อแอฟริกาใต้ที่เป็นประชาธิปไตย ครั้งที่หนึ่ง พรรค
ชาตินิยมก็ได้แข่งขันในการเลือกตั้งซ่อมครั้งสำคัญในเมืองพ็อทเชพสตรูม ซึ่งเป็นเมืองที่ตั้งของ
มหาวิทยาลัยที่มีลักษณะอนุรักษนิยมในทรานสวาล ถือว่าเป็นที่มั่นของพรรคชาตินิยมมาเป็นเวลา

ยาวนานแล้ว แต่พวกชาตินิยมกลับพ่ายแพ้ต่อผู้สมัครของพรรคอนุรักษนิยมซึ่งเป็นพรรคฝ่ายขวา ซึ่งสร้างความไม่พอใจระคนกับความงุนงงให้กับพวกชาตินิยมอย่างยิ่ง พวกอนุรักษนิยมคัดค้านนโยบายของรัฐบาลที่เจรจากับเอเอ็นซี ฝ่ายอนุรักษนิยมนั้นประกอบไปด้วยชาวแอฟริกันขาวเป็นส่วนใหญ่และเห็นว่ามร.เดอ เคลิร์ก กำลังหยิบยื่นร้านค้าของตนให้คนอื่นไป ผลการเลือกตั้งดูจะชี้ให้เห็นความสงสัยในนโยบายของมร.เดอ เคลิร์กที่จะปฏิรูปและเจรจา พรรคชาตินิยมต้นตระหนก คนเหล่านี้เป็นผู้ออกเสียงเลือกตั้งของพวกเขาเอง ในเขตที่มั่นของพวกเขาเอง แต่ปฏิเสธนโยบายของพวกเขา

มร.เดอ เคลิร์ก ตัดสินใจที่จะเสี่ยง เขาประกาศว่าเนื่องจากผลการเลือกตั้งซ่อมที่พ็อทเชฟสตรูม เขาจึงจะให้มีการลงประชามติในหมู่คนขาวทั่วประเทศในวันที่ 17 มีนาคม เพื่อที่จะออกเสียงเกี่ยวกับนโยบายปฏิรูปและการเจรจากับเอเอ็นซีของเขา เขาบอกว่าถ้าหากเขาพ่ายแพ้ในการออกเสียงประชามติ เขาจะลาออกจากตำแหน่ง การลงประชามติตามคำถามที่ง่ายและตรงไปตรงมาแก่ผู้ออกเสียงเลือกตั้งผิวขาวทั้งหมดที่มีอายุเกินสิบแปดปีว่า “ท่านสนับสนุนที่จะให้มีการบวนการปฏิรูปซึ่งประธานาธิบดีแห่งรัฐได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่วันที่ 2 กุมภาพันธ์ ปีค.ศ. 1990 โดยมีเป้าหมายที่จะให้มีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ผ่านการเจรจา หรือไม่?”

เอเอ็นซีคัดค้านการลงประชามติในครั้งนี้ในหลักการที่ว่าคนที่ไม่ใช่ผิวขาวไม่มีสิทธิลงประชามติ ขณะเดียวกันเราก็มองโลกในแง่ความเป็นจริง นั่นคือเราไม่ต้องการให้ผู้ออกเสียงเลือกตั้งผิวขาวล้มความพยายามของมร.เดอ เคลิร์กที่จะเจรจาต่อไป ดังนั้น แม้ว่าเราจะคัดค้านการลงประชามติในหลักการ แต่เราก็เรียกร้องให้คนขาวออกเสียง “สนับสนุน” เรามองว่าการออกเสียงเช่นนั้นเป็นสัญญาณของการสนับสนุนการเจรจา ไม่จำเป็นว่าจะต้องหมายถึงการสนับสนุนมร.เดอ เคลิร์ก

เราเฝ้ามองการรณรงค์หาเสียงของมร.เดอ เคลิร์ก ด้วยความสนใจและตื่นเต้น เขาและพรรคชาตินิยมทำการรณรงค์ทางการเมืองในแบบอเมริกัน คือขับช้อนและสิ้นเปลือง โดยใช้หนังสือพิมพ์ การโฆษณาทางโทรทัศน์ สติกเกอร์ และการเดินขบวนที่มีสีสัน เรามองว่านี่เป็นการชักชวนเพื่อการรณรงค์ที่มร.เดอ เคลิร์กจะทำเพื่อแข่งกับเรา

ในที่สุด ร้อยละ 69 ของผู้ออกเสียงก็สนับสนุนการเจรจา ทำให้เดอ เคลิร์ก ได้รับชัยชนะครั้งยิ่งใหญ่ เขาารู้สึกว่าตนเองมีความชอบธรรม ผมคิดว่าชัยชนะดังกล่าวทำให้เขายึดตัวเล็กน้อยได้เสียด้วยซ้ำ มือของเขามั่นคงขึ้น ผลก็คือ พวกชาตินิยมจะแข็งข้อในการเจรจามากขึ้น นี่เป็นยุทธศาสตร์ที่เป็นอันตราย

ในวันที่ 13 เมษายน ปีค.ศ. 1992 ในการแถลงข่าวต่อสื่อมวลชนในโจอันเนสเบิร์กโดยมีผู้ที่เป็นทั้งเพื่อนและสหายเก่าแก่สองคนคือวอลเตอร์กับโอลิเวอร์นาบข้าง ผมก็ได้ประกาศแยกทางกับภรรยาของผม สถานการณ์ได้ทวีความยากลำบากขึ้นจนกระทั่งผมรู้สึกว่าจะเป็นการดีกับทุกฝ่าย ทั้งเอเอ็นซี, ครอบครัว และวินนี่เอง ที่เราจะแยกทางกัน แม้ว่าผมจะได้หารือเรื่องนี้กับเอเอ็นซี แต่การตัดสินใจก็ทำไปด้วยเหตุผลส่วนตัว ผมได้อ่านแถลงการณ์ดังนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างผมกับภรรยาของผม สหาย โนมชาโม วินนี่ แมนเดลา ได้กลายเป็นหัวข้อวิพากษ์วิจารณ์โดยปราศจากข้อเท็จจริงของสื่อมวลชนจำนวนมาก ผมออกแถลงการณ์นี้เพื่อที่จะทำให้เป็นที่ชัดเจน และด้วยความหวังว่าจะทำให้การคาดเดาโดยปราศจากข้อมูลยุติลง

สหายโนมชาโมและผมแต่งงานกันในช่วงวิกฤติของการต่อสู้เพื่อการปลดปล่อยในประเทศของเรา เนื่องด้วยความกดดันจากพันธมิตรร่วมกันของเราต่อเอเอ็นซีและการต่อสู้เพื่อยุติการเหยียดผิว ทำให้เราไม่สามารถจะใช้ชีวิตครอบครัวตามปกติสุขได้ แต่แม้จะมีความกดดันดังกล่าว ความรักของเราที่มีต่อกันและการอุทิศตนต่อการแต่งงานของเราก็เติบโตและมั่นคงยิ่งขึ้น...

ในระหว่างที่ผมอยู่ที่เกาะร็อบเบนเป็นเวลาสี่ปีนั้น เธอได้ให้การสนับสนุนและปลอบโยนซึ่งผมต้องการอย่างยิ่งเสมอมา...สหายโนมชาโมยอมรับภาระอันยิ่งใหญ่ในการเลี้ยงดูลูกๆของเราโดยลำพัง...เธอทนต่อการกลั่นแกล้งต่างๆจากรัฐบาลด้วยความกล้าหาญอันสมควรเป็นแบบอย่าง และไม่เคยที่จะละทิ้งพันธมิตรต่อการต่อสู้เพื่อเสรีภาพ ความมั่นคงของเธอทำให้ผมยิ่งเพิ่มความเคารพ, รัก และเสน่หา ในตัวเธอมากขึ้น นอกเหนือจากที่มันสร้างความชื่นชมในตัวเธอจากทั่วโลก ความรักของผมที่มีต่อเธอยังคงไม่เสื่อมคลาย

อย่างไรก็ตาม จากความตึงเครียดที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากความแตกต่างระหว่างเราในหลายประเด็นด้วยกันในช่วงเวลาสองสามเดือนที่ผ่านมา ทำให้เราเห็นพ้องกันว่า การแยกทางกันจะเป็นผลดีต่อเราทั้งสอง การกระทำของผมครั้งนี้ไม่ได้เป็นเพราะข้อกล่าวหาทางสื่อมวลชนที่มีต่อเธอเมื่อเร็วๆนี้แต่อย่างใด... สหายโนมชาโมได้รับกำลังใจอย่างเต็มที่จากผมในช่วงเวลาอันเป็นการทดสอบความเข้มแข็งของเธอเหล่านี้ และจะได้รับกำลังใจจากผมต่อไป

ผมไม่เคยรู้สึกเสียใจเลยที่สหายโนมชาโมกับผมพยายามจะใช้ชีวิตร่วมกัน อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์หลายเหตุการณ์ที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของเราทำให้มันต้องกลายเป็นอย่างอื่น ผมแยกทางกับภรรยาของผมโดยปราศจากการกล่าวโทษ

ซึ่งกันและกัน ผมสนับสนุนเธออย่างจริงจังด้วยความรักและความเสน่หาที่ผมมีต่อเธอ ทั้งภายในและภายนอกคุณนับตั้งแต่วันที่ที่ผมพบเธอครั้งแรก ท่านสุภาพสตรีและสุภาพบุรุษทั้งหลาย ผมหวังว่าท่านจะรับรู้ถึงความเจ็บปวดที่ผมได้รับ

บางทีผมอาจจะมองไม่เห็นบางสิ่งบางอย่างเนื่องจากความเจ็บปวดที่ผมรู้สึกว่าจะไม่สามารถจะแสดง บทบาทสามีต่อภรรยาและพ่อต่อลูกๆ ของผมได้อย่างดี แต่ผมแน่ใจว่าตอนที่ผมติดคุณนั้น ชีวิตของภรรยาผมยากลำบากกว่าของผม และผมก็แน่ใจเช่นกันว่า การกลับมาของผมเป็นเรื่องยากสำหรับเธอมากกว่าสำหรับผม เธอแต่งงานกับผู้ชายคนหนึ่งซึ่งในไม่ช้าก็จากเธอไป ชายคนนั้นกลายเป็นตำนานสำหรับเธอ และแล้วตำนานก็กลับมาบ้านและเธอก็พบว่าเขาเป็นเพียงผู้ชายธรรมดาๆ คนหนึ่งเท่านั้น

อย่างที่ผมได้กล่าวในงานแต่งงานของซินดี้ ลูกสาวของผมว่า มันดูเหมือนจะเป็นโชคชะตาของนักสู้เพื่อเสรีภาพที่จะต้องมีชีวิตส่วนตัวที่ไม่มั่นคง เมื่อชีวิตของเราเป็นชีวิตของการต่อสู้ อย่างเช่นชีวิตของผมแล้ว มีที่ว่างเพียงเล็กน้อยเท่านั้นสำหรับครอบครัว นั่นเป็นสิ่งที่ผมเสียใจที่สุดเสมอมา และเป็นความเจ็บปวดที่สุดในทางเดินที่ผมเลือก

“เรามองดูลูกๆ ของเราเติบโตขึ้นโดยปราศจากการชี้แนะของเรา” ผมกล่าวในงานแต่งงาน “และเมื่อเราออกมาจากคุก ลูกๆ ของผมก็พูดว่า ‘เราคิดว่าเรามีพ่อ แล้ววันหนึ่งเขาจะกลับมา แต่เราต้องประหลาดใจ เมื่อพ่อของเรากลับมาและทิ้งให้เรายู่กันตามลำพังอีก เพราะตอนนี้พ่อกลายเป็นพ่อของชาติไปแล้ว...’” การเป็นพ่อของชาตินั้นเป็นเกียรติอันยิ่งใหญ่ แต่การเป็นพ่อของครอบครัวนั้นเป็นความสุขที่ยิ่งใหญ่กว่า แต่มันเป็นความสุขที่ผมมีน้อยเกินไป

ในเดือนพฤษภาคมปีค.ศ. 1992 หลังจากที่ถูกขัดจังหวะไปเป็นเวลาสี่เดือน การประชุมสหพรรคครั้งที่สองก็เริ่มขึ้น ณ เวิร์ลด์ เทรด์ เซ็นเตอร์ การประชุมดังกล่าวรู้จักกันในนามการประชุมเพื่อแอฟริกาใต้ที่เป็นประชาธิปไตย ครั้งที่สอง มีการประชุมลับๆ หลายครั้งเพื่อเตรียมการประชุมครั้งนี้ระหว่างผู้เจรจาจากทั้งฝ่าย เอเอ็นซี และรัฐบาล รวมทั้งมีการหารือกันระหว่าง เอเอ็นซี กับกลุ่มอื่นๆ ด้วย การประชุมเพื่อเตรียมการเหล่านี้มีพัฒนาการถึงจุดสูงสุดเมื่อมร.เดอ เคลิร์ก กับผมได้พบกันในวันก่อนการเปิดการประชุมเพื่อแอฟริกาใต้ที่เป็นประชาธิปไตย ครั้งที่สอง ซึ่งนับเป็นการพบกันครั้งแรกของเราทั้งสองนับตั้งแต่ก่อนการประชุมเพื่อแอฟริกาใต้ที่เป็นประชาธิปไตย ครั้งที่หนึ่ง

เพียงไม่กี่วันก่อนที่การประชุมจะเริ่มขึ้น รัฐบาลได้ถูกกระหน่ำด้วยเรื่องอื้อฉาวสองกรณีด้วยกัน กรณีแรกเกี่ยวกับการเปิดเผยว่ามีการคอร์รัปชันและให้สินบนอย่างมากมายในกรมความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา ซึ่งรับผิดชอบในการปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของคนผิวดำในบ้านเกิด

ต่างๆ และกรณีที่สองคือการเปิดเผยว่าเจ้าหน้าที่ด้านความมั่นคงระดับสูงของรัฐบาลได้สังหารคนของยูดีเอฟไปสี่คนเมื่อปีค.ศ. 1985 ในบรรดาคนที่ถูกสังหารเหล่านั้น คนที่เป็นที่รู้จักกันดีคือ เมืททิว โกนิเว การเปิดเผยเหล่านี้มีขึ้นหลังจากที่มีหลักฐานว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจได้สังหารผู้คนในนาทาล และสงสัยกันว่ากรมข่าวกรองทางทหารกำลังดำเนินปฏิบัติการลับต่อเอเอ็นซี เรื่องนี้อื้อฉาวทั้งสองเรื่องนี้ทำลายความน่าเชื่อถือของรัฐบาล และทำให้สถานะของเราเข้มแข็งมากขึ้น

ในช่วงหลายเดือนที่ผ่านมา รัฐบาลได้มีข้อเสนอมากมายซึ่งถูกบอกปิดไป ข้อเสนอเหล่านี้ส่วนใหญ่แล้วก็เหมือนกับความคิดที่จะผลัดเปลี่ยนกันเป็นประธานาธิบดีนั่นเอง คือพยายามที่จะรักษาอำนาจของตนเองไว้ แต่ในการเจรจาหลายเดือนที่ผ่านมา ทีมงานของเอเอ็นซีกับทีมงานของฝ่ายรัฐบาลได้ร่างข้อตกลงเกี่ยวกับช่วงเวลาของการส่งมอบอำนาจสองขั้นตอนนี้ก่อนที่จะมีประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ในแอฟริกาใต้ ในขั้นตอนแรกนั้น จะมีการแต่งตั้ง “สภการบริหารการส่งมอบอำนาจ” ซึ่งประกอบไปด้วยบุคคลหลายฝ่ายที่ได้รับการแต่งตั้งจากที่ประชุมเพื่อแอฟริกาใต้ที่เป็นประชาธิปไตย เพื่อปฏิบัติหน้าที่เป็นรัฐบาลชั่วคราวเพื่อ “ปรับสนามให้เสมอกัน” สำหรับทุกฝ่าย และจัดทำรัฐธรรมนูญชั่วคราวขึ้นมา ในขั้นตอนที่สองนั้น จะมีการเลือกตั้งทั่วไปเพื่อให้ได้สมาชิกที่มาจากเขตเลือกตั้ง และสถานิติบัญญัติที่ทุกพรรคการเมืองที่ได้รับการเลือกร้อยละห้าขึ้นไปจะได้เข้าร่วมในคณะรัฐมนตรี สมาชิกครึ่งหนึ่งของสมาชิกจะได้รับเลือกตั้งจากระดับประเทศและอีกครึ่งหนึ่งจะได้รับเลือกตั้งจากระดับภูมิภาค และสมาชิสดังกล่าวจะได้รับอำนาจให้เขียนรัฐธรรมนูญและออกกฎหมาย คณะกรรมาธิการอิสระจะเป็นผู้จัดการเลือกตั้งและดูแลให้การเลือกตั้งเป็นไปอย่างเสรีและยุติธรรม

แม้กระนั้น ยังมีอีกหลายประเด็นที่เอเอ็นซีและรัฐบาลไม่สามารถตกลงกันได้ เช่น ร้อยละของคะแนนเสียงที่จำเป็นในสมาชิกเพื่อตัดสินใจในประเด็นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติสิทธิของปวงชน (bill of rights) แต่ไม่กี่วันก่อนการประชุมเพื่อแอฟริกาใต้ที่เป็นประชาธิปไตย ครั้งที่สอง รัฐบาลก็เสนอให้มืองค์กรที่สองขึ้น นั่นคือวุฒิสภา ซึ่งประกอบไปด้วยตัวแทนจากภูมิภาคต่างๆ เพื่อที่จะประกันการออกเสียงคัดค้าน (วีโต) ของเสียงข้างน้อย ก่อนหน้านี้พวกเขายังเสนอว่าให้ที่ประชุมเพื่อแอฟริกาใต้ที่เป็นประชาธิปไตย ครั้งที่สองตกลงกันเรื่องรัฐธรรมนูญชั่วคราวให้ได้ก่อน ซึ่งจะต้องใช้เวลาหลายเดือนในการร่าง

การต่อรองเหล่านี้เกิดขึ้นหลังจาก และเมื่อถึงเวลาประชุมเพื่อแอฟริกาใต้ที่เป็นประชาธิปไตยครั้งที่สองในวันที่ 15 พฤษภาคม ปีค.ศ. 1992 แนวโน้มที่จะมีข้อตกลงกันก็ดูจะเลือนลาง สิ่งที่เราตกลงกันไม่ได้ส่งผลเสียต่อสิ่งที่เราตกลงกันไปแล้ว มร.เดอ เคลิร์ก กับผมไม่สามารถจะตกลงกันได้ในเรื่องที่สำคัญๆ หลายประเด็น รัฐบาลดูเหมือนพร้อมที่จะรอคอยโดยไม่มีที่สิ้นสุด พวกเขาคิดว่ายิ่งเรารอนานเท่าใด การสนับสนุนที่เรามีอยู่ก็จะลดลง

การประชุมถึงทางตันในตอนท้ายของการประชุมวันแรก จนผู้พิพากษาสองคนที่เป็นผู้เปิดการเจรจายกกับมร.เดอ เคลิร์ก กับผมให้พบปะกันในเย็นวันนั้นเพื่อหาข้อสรุปที่ประนีประนอม

กัน เราได้พบกันในคืนนั้นและดื่มกาแฟกัน และแม้ว่าเราจะไม่สามารถแก้ปัญหาความชะงักงันได้ เราได้ตกลงกันว่าการเจรจาจะต้องไม่ล้ม “แอฟริกาทั้งประเทศและโลกทั้งโลกกำลังมองดูคุณกับผมอยู่” ผมบอกกับมร.เดอ เคลิร์ก “ขอให้เราคงกระบวนการสันติภาพไว้ ขอให้เราบรรลุข้อตกลงบางอย่าง ขอให้อย่างน้อยเรากำหนดวันที่จะเจรจากันรอบต่อไป” เราตกลงกันว่าในวันรุ่งขึ้นเราจะพูดคุยด้วยจิตวิญญาณของการประนีประนอมอย่างสร้างสรรค์

บ่ายวันรุ่งขึ้น เราสลับลำดับการพูดจากการประชุมเพื่อแอฟริกาใต้ที่เป็นประชาธิปไตย ครั้งที่หนึ่ง นั่นคือมร.เดอ เคลิร์ก พูดก่อนและผมพูดเป็นคนสุดท้าย ในสุนทรพจน์ของเขา มร.เดอ เคลิร์ก ยืนยันว่าพรรคชาตินิยมไม่ได้พยายามที่จะให้มี “การออกเสียงคัดค้านของเสียงข้างน้อย” แต่เขาต้องการให้มีระบบ “ตรวจสอบและถ่วงดุลย์” เพื่อที่ฝ่ายเสียงข้างมากจะไม่สามารถ “ใช้อำนาจไปในทางที่ผิด” แม้ผมจะรู้สึกว่สิ่งที่เขาพูดเหมือนกับคัดค้านอย่างเปิดเผยต่อความคิดเกี่ยวกับการปกครองโดยเสียงข้างมาก แต่เมื่อผมลุกขึ้นพูดต่อจากมร.เดอ เคลิร์กนั้น ผมเพียงแต่บอกว่าเราจำเป็นต้องทำงานด้วยท่าทีที่สร้างสรรค์และขจัดความตึงเครียดทั้งหลายรอบๆ การเจรจาออกไป

แม้ว่าเราจะพยายามที่จะมองประเด็นในแง่ดี แต่อย่างไรก็ตาม การประชุมในวันที่สองก็ชะงักเช่นเดิม ผมมองว่าความชะงักงันดังกล่าวมาจากการที่พรรคชาตินิยมลังเลที่จะยอมให้เสียงข้างมากกำหนดชะตากรรมของตน พวกเขาไม่สามารถข้ามอุปสรรคนั้นไปได้

ในที่สุด การประชุมเพื่อแอฟริกาใต้ที่เป็นประชาธิปไตย ครั้งที่สอง ก็ล่มลงเพราะประเด็นพื้นฐานสี่ประเด็น คือ (1) รัฐบาลยืนยันที่จะให้มีการออกเสียง ในการอนุมัติรัฐธรรมนูญในสมัชชา (การคัดค้านทางประทุหลัง) ด้วยคะแนนที่สูงอย่างที่ไม่อาจยอมรับได้ (2) รัฐบาลยืนยันเกี่ยวกับอำนาจของภูมิภาคต่างๆ ที่จะมีการรัฐธรรมนูญที่จะมีขึ้นในอนาคต (3) รัฐบาลยืนยันที่จะให้มีวุฒิสภาที่ไม่เป็นประชาธิปไตยและไม่ได้มาจากการเลือกตั้งให้มีอำนาจในการคัดค้านสภานิติบัญญัติได้ และ (4) มีความแน่วแน่ที่จะทำให้รัฐธรรมนูญชั่วคราวซึ่งมาจากการต่อรองในที่ประชุมเป็นรัฐธรรมนูญฉบับถาวร

เหล่านี้คือประเด็นที่ยากลำบาก แต่ไม่ใช่ว่าจะไม่สามารถจะหาทางออกได้ และผมตั้งใจที่จะไม่ให้การชะงักงันของการประชุมเพื่อแอฟริกาใต้ที่เป็นประชาธิปไตย ครั้งที่สอง ทำลายกระบวนการเจรจา รัฐบาลและเอเอ็นซี ตกลงที่จะคงการเจรจาทวิภาคีเพื่อที่จะหาทางแก้ไขปัญหเหล่านี้ แต่แล้ว เรื่องอื่นๆ ก็เข้ามาแทรกจนการเจรจาไม่ได้เกิดขึ้น

เนื่องจากการเจรจาประสพภาวะชะงักงัน เอเอ็นซีและพันธมิตรของเอเอ็นซีจึงได้ตกลงกันที่จะใช้นโยบาย “ระดมปฏิกริยาของมวลชน” ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงขอบข่ายการสนับสนุนที่เรามีอยู่ทั่วประเทศ และเป็นการแสดงให้เห็นว่าประชาชนของแอฟริกาใต้ไม่พร้อมที่จะรอคอยเสรีภาพของพวกเขาโดยไม่มีที่สิ้นสุด ปฏิกริยาของมวลชนประกอบไปด้วย การหยุดงานประท้วง, การเดินขบวน และการคว่ำบาตร วันที่กำหนดให้เริ่มปฏิกริยาของมวลชนคือวันที่ 16 มิถุนายน ปีค.ศ.

1992 ซึ่งเป็นวันครบรอบการปฏิวัติในโซเวียต เมื่อปีค.ศ. 1976 และการรณรงค์ตั้งใจจะนำไปสู่การหยุดงานประท้วงทั่วประเทศเป็นเวลาสองวันในวันที่ 3 และ 4 เดือนสิงหาคม

แต่ก่อนที่เหตุการณ์นั้นจะเกิดขึ้น ได้มีอีกเหตุการณ์หนึ่งซึ่งทำให้เอเอ็นซีกับรัฐบาลห่างกันออกไปมากขึ้น นั่นคือในคืนวันที่ 17 มิถุนายน ปีค.ศ. 1992 กองกำลังติดอาวุธหนักของสมาชิกของอินคาทาได้บุกเข้าไปในชุมชนชาวของเมืองบอยปาดงและสังหารประชาชนไปสี่สิบหกคน คนที่ตายส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงและเด็ก มันเป็นการสังหารคนของเอเอ็นซีครั้งใหญ่ครั้งที่สี่ในสัปดาห์นั้น ประชาชนทั่วประเทศตื่นตระหนกกับความรุนแรงนั้นและกล่าวหาว่ารัฐบาลมีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ เจ้าหน้าที่ตำรวจไม่ทำอะไรเลยที่จะหยุดยั้งอาชญากรและไม่ทำอะไรเลยที่จะหาตัวพวกอาชญากร ไม่มีการจับกุม ไม่มีการสืบสวน มร.เดอ เคลิร์ก ไม่พูดอะไรเลย ผมเห็นว่าเป็นฟางเส้นสุดท้าย ความอดทนของผมสิ้นสุด รัฐบาลขัดขวางการเจรจาและในขณะเดียวกันก็ทำสงครามอย่างลับๆ ต่อประชาชนของเรา เราจะยังเจรจากับพวกเขาอยู่ทำไม?

สี่วันหลังจากการสังหารนั้น ผมก็กล่าวต่อฝูงชนผู้สนับสนุนเอเอ็นซีซึ่งกำลังโกรธแค้นจำนวน 20,000 คน บอกกับพวกเขาว่าผมสั่งให้ไซริล รามาโฟซา เลขาธิการของเอเอ็นซีระงับการติดต่อกับรัฐบาลโดยตรง ผมยังประกาศให้มีการเรียกประชุมฉุกเฉินคณะกรรมการบริหารระดับประเทศขึ้นเพื่อพิจารณาทางเลือกของเรา มันดูราวกับว่าเราได้กลับไปสู่วันแห่งความมืดมนที่ชาร์เพอร์วิลล์อีกครั้ง ผมได้เปรียบเทียบพฤติกรรมของพรรคชาตินิยมกับพวกนาซีในเยอรมนี และกล่าวเตือนมร.เดอ เคลิร์ก ต่อหน้าสาธารณชนว่า ถ้าหากเขาพยายามที่จะใช้มาตรการใหม่ๆ เพื่อจำกัดการเดินขบวนหรือการแสดงออกอย่างเสรีแล้วละก็ เอเอ็นซีจะรณรงค์ให้มีการทำทลายอำนาจรัฐทั่วประเทศโดยที่ตัวผมจะเป็นอาสาสมัครคนแรกที่จะให้ถูกจับกุม

ในการเดินขบวนครั้งนั้น ผมเห็นป้ายที่เขียนข้อความว่า “แมนเดลา ขอบินให้กับเรา” และ “ชัยชนะมาจากการรบ ไม่ใช่การเจรจา” ผมเข้าใจความรู้สึกเช่นนั้น ประชาชนมีความคับแค้นใจ พวกเขาไม่เห็นผลดีของการเจรจาและเริ่มคิดว่าวิธีเดียวที่จะล้มล้างการเหยียดผิวก็คือผ่านทางกระบอกปืน หลังจากเหตุการณ์ที่บอยปาดง มีบางคนพูดว่า “ทำไมเราจึงยกเลิกการต่อสู้ด้วยอาวุธเสียล่ะ? เราควรที่จะยกเลิกการเจรจาแทน มันไม่มีวันจะทำให้เราคืบหน้าไปสู่เป้าหมายของเราได้” ในตอนแรกผมเห็นใจพวกหัวรุนแรงเหล่านี้ แต่ต่อมาก็ค่อยๆ ตระหนักว่าไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากการเจรจา มันเป็นเรื่องที่ผมเรียกร้องมาเป็นเวลาหลายปี และผมจะไม่หันหลังให้กับการเจรจา แต่เวลาช่วยให้สิ่งต่างๆ สงบลง ในกรณีนี้ ปฏิกริยาของมวลชนเป็นทางสายกลางระหว่างการต่อสู้โดยใช้อาวุธและการเจรจา ประชาชนจะต้องมีที่ระบายความโกรธและคับข้องใจ และการรณรงค์เพื่อปฏิบัติของมวลชนเป็นวิธีที่ดีที่สุดที่จะแสดงอารมณ์เหล่านั้นออกมา

เมื่อเราแจ้งให้รัฐบาลทราบว่าเราระงับการเจรจานั้น เราส่งบันทึกช่วยจำไปให้มร.เดอ เคลิร์ก บอกเหตุผลการถอนตัวของเรา นอกจากการเรียกร้องให้มีการแก้ปัญหะจกกันเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญในการประชุมเพื่อแอฟริกาใต้ที่เป็นประชาธิปไตย ครั้งที่สองแล้ว เราได้เรียกร้องว่าผู้ที่

รับผิดชอบต่อความรุนแรงจะต้องถูกกล่าวถึงและนำตัวมาพิจารณาคดี และให้มีกลไกบางอย่างเพื่อล้อมกรอบและตรวจตราโรงแรมขนาดเล็กซึ่งเป็นแหล่งที่มาของความรุนแรงต่างๆ มร.เดอ เคลิร์กตั้งบันทึกช่วยจำมาถึงเราขอพบปะกับผมโดยตรง เราตอบปฏิเสธไป ผมรู้สึกว่าการพบปะกันเช่นนั้นแสดงว่าเรามีบางอย่างจะพูดกัน แต่ตอนนั้น เราไม่มีอะไรจะต้องพูด

การรณรงค์โดยใช้ปฏิกิริยาของมวลชนนำไปสู่การหยุดงานประท้วงทั่วประเทศในวันที่ 3 และ 4 สิงหาคมเพื่อสนับสนุนข้อเรียกร้องในการเจรจาของเอเอ็นซี และเพื่อประท้วงความรุนแรงที่ได้รับการสนับสนุนโดยรัฐบาล มีคนงานกว่าสี่ล้านคนหยุดอยู่กับบ้านในการหยุดงานประท้วงทางการเมืองครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ของแอฟริกาใต้ จุดเด่นของการหยุดงานประท้วงครั้งนั้นคือการเดินขบวนของประชาชน 100,000 คนไปยังอาคารสหภาพในพริทอเรีย ซึ่งเป็นที่ตั้งที่ถูกยึดเย็บมาของรัฐบาลแอฟริกาใต้ และที่นั่นเราได้ชุมนุมกลางแจ้งครั้งใหญ่บนสนามหญ้าอันกว้างใหญ่หน้าอาคาร ผมบอกกับฝูงชนว่าวันหนึ่งเราจะยึดครองอาคารเหล่านี้ ในฐานะรัฐบาลที่ได้รับเลือกตั้งอย่างเป็นทางการโดยประชาชนไปโดยรัฐบาลแรกของแอฟริกาใต้

ในระหว่างปฏิกิริยาของมวลชนนี้ มร.เดอ เคลิร์ก บอกว่าถ้าหากเอเอ็นซีทำให้ประเทศไม่สามารถปกครองได้แล้ว รัฐบาลอาจจะจำต้องพิจารณาทางเลือกที่ไม่พึงปรารถนา ผมเตือนมร.เดอ เคลิร์ก ว่าการกระทำที่ต่อต้านประชาธิปไตยใดๆ จะเกิดผลร้ายแรงตามมา ผมบอกว่าเนื่องจากภัยคุกคามดังกล่าว จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดตั้งรัฐบาลชั่วคราวขึ้น

เนื่องจากผลสำเร็จของการรณรงค์โดยใช้ปฏิกิริยาของมวลชน ทำให้คนกลุ่มหนึ่งในเอเอ็นซี ตัดสินใจที่จะเดินขบวนที่บิโซ เมืองหลวงของบ้านเกิดซิสไกโนเคป ตะวันออกซึ่งเป็นบันตูดานซึ่งมีพลจัตวา โอปา กิโซโซเป็นผู้นำ ที่ซิสไกโนเคปที่เคยปราบปรามเอเอ็นซีมาในอดีตและในปีค.ศ. 1991 พลจัตวา กิโซโซ ก็ประกาศภาวะฉุกเฉินในบ้านเกิดแห่งนั้นเพื่อป้องกันสิ่งที่พวกเขาเรียกว่าการก่อการร้ายที่สนับสนุนโดยเอเอ็นซี ในเช้าของวันที่ 7 กันยายน ปีค.ศ. 1992 ผู้ประท้วง 70,000 คนได้ออกเดินขบวนไปยังหอประชุมใหญ่ของบิโซ เมื่อกลุ่มผู้เดินขบวนพยายามจะวิ่งฝ่าเข้าไปในช่องโหว่ของรั้วและใช้เส้นทางอื่นเดินเข้าไปในเมือง กองทหารของบ้านเกิดซึ่งไม่ได้รับการฝึกฝนมาดีพอก็เปิดฉากยิงเข้าใส่ผู้เดินขบวน ทำให้มีผู้เสียชีวิตยี่สิบเก้าคน บาดเจ็บกว่าสองร้อยคน ตอนนีบิโซได้เข้าร่วมกับบอยปาดงในการเป็นตัวอย่างของความโหดร้ายไปแล้ว

ดังญาติเก่าแก่ที่ว่า ชั่วโมงที่มีดมืดที่สุดจะตามมาด้วยรุ่งอรุณ โศกนาฏกรรมที่บิโซได้นำมาสู่การเปิดการเจรจาครั้งใหม่ ผมได้พบกับเดอ เคลิร์ก เพื่อที่จะหาจุดยืนร่วมกันและหลีกเลี่ยงการเกิดซ้ำของโศกนาฏกรรมเช่นที่บิโซ ผู้เจรจาของเราต่อมาได้เริ่มพบกันอย่างสม่ำเสมอ ทั้งสองฝ่ายดำเนินการความพยายามด้วยเจตนาที่ดีที่จะทำให้การเจรจาลับเข้าที่เข้าทาง และในวันที่ 26 กันยายน เดอ เคลิร์ก กับผมก็พบกันในการประชุมผู้นำระดับสูงสุดอย่างเป็นทางการ

ในวันนั้นเขากับผมได้ลงนามในบันทึกความเข้าใจ ซึ่งเป็นข้อตกลงที่กำหนดเค้าโครงสำหรับการเจรจาครั้งต่อไป ข้อตกลงฉบับดังกล่าวได้จัดตั้งองค์กรอิสระขึ้นเพื่อทบทวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจ, จัดตั้งกลไกเพื่อปิดล้อมโรงแรมขนาดเล็กและห้ามการพก “อาวุธตามประเพณี” ในการเดินขบวน แต่ความสำคัญที่แท้จริงของบันทึกความเข้าใจดังกล่าวก็คือ มันทำให้ประเด็นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญซึ่งที่ประชุมเพื่อแอฟริกาใต้ที่เป็นประชาธิปไตยครั้งที่สองไม่สามารถตกลงกันได้ นั้น มีความคืบหน้า ในที่สุดรัฐบาลก็ตกลงที่จะยอมรับสมัชชาที่มาจากการเลือกตั้งเพียงสมัชชาเดียว ซึ่งจะจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ขึ้นมาและทำหน้าที่เป็นสภานิติบัญญัติในช่วงส่งมอบอำนาจให้กับรัฐบาลชุดใหม่ สิ่งที่เหลือที่จะต้องเจรจากันต่อไปก็คือวันเลือกตั้งสมัชชา และจำนวนร้อยละของเสียงข้างมากที่จำเป็นสำหรับสมัชชาในการตัดสินใจต่างๆ ตอนนี้เรายู่บนกรอบพื้นฐานที่จะนำประเทศไปสู่อนาคตที่เป็นประชาธิปไตยแล้ว

บันทึกความเข้าใจฉบับดังกล่าวทำให้อินคาทาประกาศถอนตัวจากการเจรจาทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับรัฐบาลและเอเอ็นซีในทันที ข้อตกลงดังกล่าวทำให้มุขมนตรีบูเชเลซีโกธร เขาจึงตัดความสัมพันธ์กับพรรคชาตินิยมและจัดตั้งพันธมิตรกับกลุ่มผู้นำบ้านเกิดที่ถูกกดขี่ทางทาส รวมทั้งกับพรรคปีกขวาของคนขาวที่กังวลเพียงเรื่องการมีบ้านเกิดของชาวแอฟริกันขาว มุขมนตรีบูเชเลซีเรียกร้องให้ยกเลิกบันทึกความเข้าใจ ยุติการประชุมเพื่อแอฟริกาใต้ที่เป็นประชาธิปไตย และสลายขุมคอนโท วิ ชิเส

เช่นเดียวกับที่โจ สโลโว ได้ริเริ่มเกี่ยวกับการระงับการต่อสู้โดยใช้อาวุธ เขาก็เช่นกันที่ยื่นข้อเสนออันเป็นที่ถกเถียงกันอย่างกว้างขวางอีกครั้งหนึ่ง นั่นคือรัฐบาลเอกภาพแห่งชาติ ในเดือนตุลาคม โจได้ตีพิมพ์เอกสารซึ่งเขาเขียนว่าการเจรจากับรัฐบาลไม่ใช่การเจรจาสงบศึกที่เราจะสามารถกำหนดเงื่อนไขต่อศัตรูผู้พ่ายแพ้ได้ มันอาจจะต้องใช้เวลาหลายปีสำหรับเอเอ็นซีที่จะควบคุมอำนาจของรัฐบาล แม้แต่ภายหลังการเลือกตั้ง เอเอ็นซี ยังจะต้องใช้เจ้าหน้าที่ของรัฐบาล ปัจจุบันในการบริหารประเทศต่อไป โจจึงเสนอ “บทบัญญัติพระอาทิตย์ตกดิน” ให้มีรัฐบาลเอกภาพแห่งชาติขึ้นแบ่งปันอำนาจกับพรรคชาตินิยมเป็นระยะเวลาหนึ่ง และให้มีการอภิเษกเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคง ให้ความเคารพสัญญาที่ทำโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล “การแบ่งปันอำนาจ” เป็นคำพูดที่ไม่ได้รับการสนับสนุนในเอเอ็นซี เนื่องจากมองว่าเป็นคำขอของรัฐบาลที่ให้มีการออกเสียงคัดค้านของเสียงข้างน้อย แต่ในข้อเสนอของโจ สโลโว นั้นมันหมายถึงว่าพรรคชาตินิยมจะเป็นส่วนหนึ่งของรัฐบาลใดๆ ที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน ขอเพียงแต่ให้มีคะแนนเสียงเลือกตั้งมากพอเท่านั้น

หลังจากที่มีการหารือกันอย่างกว้างขวาง ผมก็สนับสนุนข้อเสนอของโจ และข้อเสนอดังกล่าวก็ได้รับการรับรองโดยคณะกรรมการบริหารระดับประเทศในวันที่ 18 พฤศจิกายน คณะกรรมการบริหารระดับประเทศตัดสินใจที่จะสนับสนุนการแบ่งปันอำนาจ แต่มีเงื่อนไขว่าพรรคเสียงข้างน้อยจะต้องไม่มีสิทธิออกเสียงคัดค้าน ในเดือนธันวาคม เราเริ่มการเจรจาทวิภาคี

รอบใหม่อย่างลับๆ กับรัฐบาล การเจรจาเหล่านี้มีขึ้นเป็นเวลาห้าวันที่บ้านพักล่าสัตว์ในป่า การเจรจาดังกล่าวเป็นการเจรจาที่สำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากมันอยู่บนพื้นฐานของบันทึกความเข้าใจ ในการเจรจาในป่าครั้งนี้ เราได้ตกลงในหลักการที่จะให้มีรัฐบาลเอกภาพแห่งชาติขึ้นมีกำหนดเวลาห้าปี โดยทุกพรรคการเมืองที่ได้รับคะแนนเสียงเลือกตั้งเกินกว่าร้อยละห้าในการเลือกตั้งทั่วไปจะมีตัวแทนตามสัดส่วนในคณะรัฐมนตรี หลังจากห้าปีแล้ว รัฐบาลเอกภาพแห่งชาติจะกลายเป็นรัฐบาลปกครองโดยเสียงข้างมากธรรมดา ในเดือนกุมภาพันธ์ เอเอ็นซีและรัฐบาลก็ประกาศข้อตกลงในหลักการว่าด้วยรัฐบาลเอกภาพแห่งชาติอายุห้าปี, รัฐมนตรีจากหลายพรรคและการจัดตั้งการบริหาร ในช่วงส่งมอบอำนาจ การเลือกตั้งกำหนดให้มีขึ้นอย่างรวดเร็วที่สุดคือในปลายปีค.ศ. 1993

ผมมีความเชื่อเสมอมาว่าคนเราจะต้องมีบ้านอยู่ในบริเวณบ้านที่เขาเกิด หลังจากที่ได้รับการปล่อยตัวจากคุก ผมก็วางแผนที่จะสร้างบ้านในชนบทสำหรับตัวเองในคุน ในฤดูใบไม้ร่วงปีค.ศ. 1993 บ้านก็สร้างเสร็จ มันเป็นบ้านที่สร้างขึ้นตามแบบของบ้านที่ผมเคยอยู่ในวิกเตอร์ เวอร์สเตอร์ ผู้คนมักจะวิพากษ์วิจารณ์เรื่องนี้ แต่คำตอบก็ง่ายๆ คือว่า บ้านที่วิกเตอร์ เวอร์สเตอร์ เป็นบ้านที่กว้างขวางและสะดวกสบายหลังแรกที่ผมเคยอยู่ และผมชอบมันมาก ผมคุ้นเคยกับรูปทรงของมัน ดังนั้น ที่คุนผมจะไม่ต้องเดินทางห้อยครีวไปทั่วบ้านในตอนดึก

ในเดือนเมษายน ผมกำลังอยู่ที่บ้านในทรานสไคในช่วงวันหยุดช่วงสั้นๆ ในตอนเช้าของวันที่ 10 เมษายน ผมเพิ่งจะออกไปนอกบ้านเพื่อทักทายสมาชิกบางคนของทิมรักบี้ของตำรวจทรานสไค เมื่อแม่บ้านของผมวิ่งออกไปบอกผมว่ามีโทรศัพท์ด่วน เธอร้องไห้สะอึกสะอื้น ผมขอตัวจากคนหนุ่มเหล่านั้นและได้ทราบจากเพื่อนร่วมงานคนหนึ่งของผมว่าคริส ฮานี เลขานุการของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งแอฟริกาใต้ ซึ่งเป็นอดีตหัวหน้าเจ้าหน้าที่ของเอ็มเคและเป็นหนึ่งในบรรดาคนที่ได้รับความนิยมที่สุดในเอเอ็นซี ถูกยิงที่ชายหาดหน้าบ้านของเขาในบ็อคสเบิร์ก กรุงโจฮันเนสเบิร์ก ซึ่งเป็นชนเมืองที่อยู่อาศัยของชนชั้นแรงงานซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนขาวที่คริสพยายามที่จะดึงเข้ามาเป็นพวก

การตายของคริสเป็นความสูญเสียทั้งของผมเป็นส่วนตัวและของขบวนการของเรา เขาเป็นทหารและเป็นผู้รักชาติ ซึ่งทำงานสำคัญมาตลอด เขาเป็นวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ในหมู่เยาวชนของแอฟริกาใต้ เป็นคนที่พูดภาษาของพวกนั้นและเป็นคนที่พวกนั้นรับฟัง ถ้าหากจะมีใครสามารถจะชักนำคนหนุ่มสาวที่ควบคุมยากเหล่านี้ได้ด้วยการเจรจาละก็ คริสคือคนๆ นั้น ตอนนั้นแอฟริกาใต้ขาดลูกชายที่ยิ่งใหญ่ที่สุดคนหนึ่งไป ผู้ชายที่ควรจะมีค่าอันประมาณมิได้ในการเปลี่ยนแปลงประเทศไปสู่รัฐชาติใหม่

ประเทศมีความเปราะบาง และมีความหวั่นเกรงกันว่าการตายของฮานีอาจจะก่อให้เกิดสงครามทางเชื้อชาติขึ้น เนื่องจากบรรดาคนหนุ่มสาวตัดสินใจว่าจะทำให้วีรบุรุษของพวกเขาเป็นพระผู้ไถ่บาปซึ่งพวกตนจะยอมมอบชีวิตเพื่อเช่นสังเวย ก่อนอื่นผมเดินทางโดยเฮลิคอปเตอร์ไป

แสดงความเคารพต่อพ่ออายุแปดสิบสองปีของคริสในซาบาเลเล ซึ่งเป็นเมืองเล็กๆ ที่เต็มไปด้วยฝุ่นในอำเภอโคพิมวาบาในทรานสเคี ซึ่งเป็นสถานที่ซึ่งผมรู้จักเป็นอย่างดีเพราะว่ามันเป็นถิ่นของครอบครัวมาทานชิมา ขณะที่ผมเดินทางไปถึงหมู่บ้านซึ่งปราศจากน้ำประปาหรือไฟฟ้าแห่งนี้ ผมสงสัยอย่างยิ่งว่าสถานที่ที่ยากจนและเล็กนิดเดียวแห่งนี้สามารถผลิตคนอย่างคริส ฮานี ได้อย่างไร เขาเป็นคนที่ปลูกเร้าคนทั้งชาติขึ้นด้วยความกระตือรือร้นและความสามารถของเขา ความห่วงใยคนยากจนในชนบทของเขามาจากชีวิตในวัยเด็กของเขาในซาบาเลเล เนื่องจากรากของเขาฝังลึกและแนบแน่น และเขาไม่เคยทิ้งมันไป พ่อของคริสพูดอย่างคมคายว่าเขาเจ็บปวดที่สูญเสียลูกชายไป แต่ก็พอใจที่เขาตายในการต่อสู้

เมื่อผมเดินทางกลับมายังโจฮันเนสเบิร์ก ผมก็ได้ทราบว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจได้จับกุมสมาชิกคนหนึ่งของแอฟริกันเนอร์ เวียร์สแตนด์สบีเวจจิง (Afrikaner Weerstandsbeweging, AWB) ซึ่งเป็นกลุ่มชาวแอฟริกันขาวปีกขวาหัวรุนแรง ผู้ที่ถูกจับกุมเป็นผู้ลี้ภัยชาวโปลิชในแอฟริกาใต้ซึ่งถูกจับเมื่อมีหญิงชาวแอฟริกันขาวคนหนึ่งโทรศัพท์ไปหาตำรวจเพื่อแจ้งเลขทะเบียนรถของมือสังหารคนนี้ การสังหารครั้งนี้เป็นการกระทำของคนที่สิ้นหวังและบ้าคลั่ง เป็นความพยายามที่จะล้มกระบวนการเจรจา ผมถูกขอให้พูดออกโทรทัศน์สถานีเอสเอบีซีในคืนนั้นเพื่อกล่าวสุนทรพจน์ต่อคนทั้งชาติ ในคราวนี้เป็น เอเอ็นซี ไม่ใช่รัฐบาล ที่พยายามทำให้ประชาชนอยู่ในความสงบ

ผมบอกว่ากระบวนการสันติภาพและเจรจจะไม่หยุดยั้ง ผมบอกว่าด้วยอำนาจทั้งปวงที่ผมมีอยู่ “ผมเรียกร้องให้พวกเราทุกคนอยู่ในความสงบและไว้อาลัยต่อคริส ฮานี ด้วยการรักษาวงอันมีวินัยเพื่อสันติภาพไว้”

คืนนี้ ผมพูดกับชาวแอฟริกันใต้ทุกคน ทั้งผิวดำและผิวขาว จากกันบึงหัวใจของผม คนขาวคนหนึ่งที่ได้เต็มไปด้วยอคติและความเกลียดชัง มาที่ประเทศของเราและกระทำการที่เลวทรามจนเราทั้งชาติชวนเซแทบจะตกอยู่ในหายนะ สตรีผิวขาวคนหนึ่ง เป็นชาวแอฟริกันขาวโดยกำเนิด เสี่ยงชีวิตของเธอเพื่อที่เราจะได้รู้ และนำตัวผู้สังหารขึ้นสู่การพิจารณาคดี... ตอนนี้ถึงเวลาแล้วที่ชาวแอฟริกันใต้ทั้งมวลจะต้องยืนหยัดด้วยกันต่อต้านผู้ซึ่ง ไม่ว่าจะมาจากมุมใดปรารถนาจะทำลายสิ่งที่คริส ฮานี แลกชีวิตของเขาเพื่อให้ได้มา-นั่นคือเสรีภาพของพวกเราทุกคน

การสังหารคริสเป็นความพยายามของคนขาวที่ถือตนว่าเหนือกว่า เพื่อที่จะหยุดยั้งความคืบหน้าของการเจรจาซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะหยุดยั้งได้ พวกเขาอยากให้ประเทศเกิดสงครามกลางเมืองมากกว่าที่จะเห็นการปกครองโดยเสียงข้างมากอย่างสันติวิธี

เราได้กำหนดยุทธศาสตร์ที่จะจัดการกับเขตเลือกตั้งของเราเองในเอเอ็นซี เพื่อที่จะป้องกันการตอบโต้โดยใช้ความรุนแรง เราจึงได้จัดให้มีการเดินขบวนและประท้วงทั่วประเทศติดต่อกันเป็นระยะเวลาหนึ่งสัปดาห์ นี่จะช่วยให้ประชาชนมีหนทางที่จะแสดงออกถึงความคับข้องใจโดยไม่ต้องหันไปพึ่งความรุนแรง มร.เดอ เคลิร์ก กับผมได้พูดคุยกันเป็นการส่วนตัว และตกลงกันว่าเราจะไม่ปล่อยให้การสังหารฮานทำให้การเจรจาล่มลง

ในเวลาเพียงไม่กี่วันเราก็รู้ว่าสมาชิกคนหนึ่งของพรรคอนุรักษนิยม คือ โคลฟี เดอร์บี-เลวิส ถูกจับกุมอันเนื่องมาจากการฆาตกรรมดังกล่าว นี่เป็นการยืนยันเรื่องมือที่สามมากขึ้น คริสเองเป็นคนที่วิจารณ์เกี่ยวกับการขโมยอาวุธจากฐานทัพอากาศแห่งหนึ่งไปเมื่อเร็วๆ นี้ จากรายงานเบื้องต้นของเจ้าหน้าที่ตำรวจระบุว่าปืนที่ใช้สังหารเขามาจากแหล่งนั้น

หลังจากนั้นสองสัปดาห์พอดี ก็มีการตายที่สำคัญอีกครั้งหนึ่ง ครั้งนี้ไม่ได้ทำให้คนในชาติตื่นตระหนกอย่างกรณีของคริส แต่มันทำให้ผมสะเทือน โอลิเวอร์ ทัมโบ ไม่ค่อยสบายมาเป็นเวลานานแล้ว แต่โรคคมซึ่งคร่าชีวิตเขานั้นเกิดขึ้นอย่างกะทันหันและโดยไม่มีการเตือนล่วงหน้า อเดเลด ภรรยาของเขาโทรศัพท์มาหาผมตอนเช้าตรู่และผมรีบไปที่ข้างเตียงของโอลิเวอร์ ผมไม่มีโอกาสจะกล่าวคำล่ำลาเนื่องจากเขาจากไปเสียแล้ว

ในการเปรียบเทียบเกี่ยวกับโลหะชนิดต่างๆ ของเพลโตนั้น นักปรัชญาผู้นี้ได้แบ่งคนออกเป็นกลุ่ม ทองคำ เงิน และตะกั่ว โอลิเวอร์เป็นทองคำบริสุทธิ์ มีทองคำอยู่ในความปรารถนาเรื่องทางปัญญาของเขา ในความอบอุ่นและความเป็นมนุษย์ของเขา ในความอดทนและใจกว้างของเขา ในความจงรักภักดีอันไม่มีเสื่อมคลายและการเสียสละตนเองของเขา ผมเคารพเขาในฐานะผู้นำคนหนึ่ง เท่าๆ กับที่ผมรักเขาในฐานะคนๆ หนึ่ง

แม้ว่าเราจะแยกกันอยู่ตลอดเวลาที่ผมอยู่ในคุกก็ตาม แต่โอลิเวอร์ก็ไม่เคยอยู่ไกลจากความคิดคำนึงของผม แม้เราจะแยกกันอยู่ แต่ผมก็ยังเก็บความทรงจำเกี่ยวกับบทสนทนาที่มีมาตลอดชีวิตกับเขาไว้ในหัวของผม อาจจะเป็นเพราะเหตุนี้ที่ทำให้ผมรู้สึกถูกทิ้งให้อยู่โดดเดี่ยวเมื่อเขาตาย ผมรู้สึกอย่างที่ผมบอกกับเพื่อนร่วมงานคนหนึ่งว่า เหมือนเป็นคนที่โดดเดี่ยวที่สุดในโลก มันเหมือนกับว่าเขาถูกพรากไปจากผมอย่างรวดเร็วพอๆ กับที่เรารวมตัวกันอีกครั้งในที่สุดนั่นเอง เมื่อผมมองดูเขาในโลงศพ มันเหมือนกับว่าส่วนหนึ่งของตัวผมเองได้ตายไปด้วย

แม้ว่าตอนนั้นเรายังไม่ได้อยู่ในอำนาจก็ตาม แต่ผมก็ต้องการให้จัดงานศพของโอลิเวอร์แบบรัฐพิธี และนั่นคือสิ่งที่เอเอ็นซีให้กับเขา ในการเดินขบวนของมวลชนไปยังหอประชุมในโซเวโด แยกผู้มีเกียรติหลายร้อยคนจากรัฐบาลต่างประเทศมาชุมนุมกันเพื่อแสดงความเคารพต่อบุรุษผู้ทำให้เอเอ็นซีมีชีวิตรอดอยู่ตลอดระยะเวลาหลายปีที่ลี้ภัยในต่างประเทศ ทหารเอ็มเคเดินสวนสนามเพื่อเป็นเกียรติแก่เขาและมีการยิงปืนยี่สิบเอ็ดนัดเพื่อทำความเคารพที่หลุมศพของเขา

โอลิเวอร์มีชีวิตอยู่เพื่อที่จะเห็นนักโทษได้รับการปล่อยตัวและผู้ที่ลี้ภัยในต่างประเทศเดินทางกลับ แต่เขาไม่ได้มีชีวิตอยู่เพื่อลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในประเทศแอฟริกาใต้ที่เป็นประชาธิปไตย นั่นคือสิ่งที่เหลืออยู่ซึ่งจะต้องทำให้สำเร็จ

ถึงจะมีคนเพียงไม่กี่คนเท่านั้นที่จะจดจำวันที่ 3 มิถุนายน ปีค.ศ. 1993 ได้ แต่มันก็เป็นวันสำคัญในประวัติศาสตร์ของแอฟริกาใต้ หลังจากที่มีการเจรจากันมาเป็นเวลาหลายเดือน ณ เวิร์ลด์เทรด เซ็นเตอร์ ในวันนั้น ที่ประชุมสหพรรคก็ได้ออกเสียงเพื่อกำหนดวันเลือกตั้งแบบหนึ่งคนหนึ่งเสียง ซึ่งเป็นการเลือกตั้งโดยปราศจากเชื้อชาติทั่วประเทศเป็นครั้งแรก นั่นคือวันที่ 27 เมษายน ค.ศ. 1994 เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของแอฟริกาใต้ที่ชนกลุ่มใหญ่ผิวดำจะไปออกเสียงเลือกตั้งผู้นำของพวกเขาเอง ตามข้อตกลงที่ว่าผู้ออกเสียงเลือกตั้งจะเลือกผู้แทนสี่ร้อยคนเข้าไปยังสมัชชาจากเขตเลือกตั้งต่างๆ ซึ่งสมัชชาดังกล่าวจะเขียนรัฐธรรมนูญขึ้นมาใหม่และทำหน้าที่เป็นรัฐสภา หลังจากที่เปิดประชุมแล้ว หน้าแรกที่แรกของสมัชชาก็คือเลือกประธานาธิบดี

การเจรจาได้มีขึ้นอีกครั้งในเดือนเมษายน ครั้งนี้พรรคการเมืองที่เข้าร่วมประชุมมีทั้งหมดยี่สิบหกพรรค รวมทั้งอินคาทา ฟิเอซี และพรรคอนุรักษนิยม เราได้กดดันรัฐบาลมาเป็นเวลาหลายเดือนให้ระบุวันเลือกตั้ง และพวกเขาไม่ทำอะไร แต่ตอนนี้วันที่ได้ถูกจารไว้ในก้อนหินแล้ว

หนึ่งเดือนต่อมา ในเดือนกรกฎาคม ที่ประชุมสหพรรคได้เห็นพ้องกันเกี่ยวกับร่างฉบับแรกของรัฐธรรมนูญชั่วคราว ซึ่งกำหนดให้รัฐสภาประกอบด้วยสองสภา คือสมัชชาแห่งชาติซึ่งมีสมาชิกสี่ร้อยคนได้รับเลือกมาโดยผู้แทนตามสัดส่วนจากรายชื่อที่เสนอโดยพรรคการเมืองระดับประเทศและระดับภูมิภาค และอีกสภาหนึ่งคือวุฒิสภาซึ่งได้รับเลือกโดยอ้อมจากสภานิติบัญญัติระดับภูมิภาค

การเลือกตั้งสภานิติบัญญัติระดับภูมิภาคนั้นจะมีขึ้นในเวลาเดียวกับการเลือกตั้งระดับประเทศ และองค์กรระดับภูมิภาคสามารถที่จะร่างรัฐธรรมนูญของตนเองโดยสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญระดับประเทศ

มุขมนตรีบูเชเลซีต้องการให้เขียนรัฐธรรมนูญให้เสร็จก่อนการเลือกตั้ง และเดินออกจากที่ประชุมเพื่อประท้วงการกำหนดวันเลือกตั้งก่อนที่รัฐธรรมนูญจะเขียนเสร็จ ร่างฉบับที่สองของรัฐธรรมนูญชั่วคราวในเดือนสิงหาคมได้ให้อำนาจแก่ภูมิภาคต่างๆ มากขึ้น แต่นั่นไม่ได้ทำให้ทั้งมุขมนตรีบูเชเลซีและพรรคอนุรักษนิยมพอใจ พรรคอนุรักษนิยมบอกว่าการทำเช่นนี้เป็นศัตรูต่อผลประโยชน์ของชาวแอฟริกันขาว กลุ่มคนที่เรียกตัวเองว่าแอฟริกันเนอร์ โฟคฟรอนท์ (Afrikaner Volksfront) นำโดยพลเอก คอนสแตนด์ วิลโจน อดีตหัวหน้ากองกำลังป้องกันตนเองของแอฟริกาใต้ ถูกตั้งขึ้นเพื่อรวมตัวองค์กรต่างๆ ที่อนุรักษนิยมของคนขาวเข้าด้วยกัน องค์กรเหล่านี้มีแนวคิดเกี่ยวกับ *โฟคสตาท* (volkstaat) หรือบ้านเกิดของคนขาว

หลังเที่ยงคืนของวันที่ 18 พฤศจิกายน รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวก็ได้รับอนุมัติจากที่ประชุม สหพรรค รัฐบาลและเอเอ็นซีได้จัดอุปสรรคที่เหลือน้อยได้ รัฐมนตรีชุดใหม่จะประกอบไปด้วยผู้ที่ ได้รับคะแนนเสียงเลือกตั้งมากกว่าร้อยละห้า และคณะรัฐมนตรีจะตัดสินใจโดยใช้มติเอกฉันท์ แทนที่จะเป็นมติด้วยเสียงข้างมากสองในสามตามที่รัฐบาลเสนอ การเลือกตั้งระดับประเทศจะไม่มี ขึ้นจนกระทั่งถึงปีค.ศ. 1999 ดังนั้น รัฐบาลเอกภาพแห่งชาติจะอยู่ในอำนาจเป็นเวลาห้าปี ในที่สุด รัฐบาลก็ยินยอมตามการยื่นกรณของเราในเรื่องกระดาษลงคะแนนแผ่นเดียวในการเลือกตั้ง แทนที่จะเป็นกระดาษลงคะแนนแยกกันระหว่างการเลือกตั้งสภานิติบัญญัติระดับประเทศและระดับ จังหวัด การใช้กระดาษลงคะแนนสองใบมีแต่จะทำให้ผู้ออกเสียงเลือกตั้งส่วนใหญ่สับสน พวกเขา ส่วนใหญ่เพียงจะได้ออกเสียงเลือกตั้งเป็นครั้งแรกในชีวิต ในช่วงเวลาจนถึงการเลือกตั้ง สภา บริหารเพื่อส่งมอบอำนาจซึ่งมีสมาชิกจากพรรคการเมืองแต่ละพรรคจะดูแลให้มีบรรยากาศที่ เหมาะสมสำหรับการเลือกตั้ง ในทางปฏิบัติแล้ว สภาบริหารเพื่อส่งมอบอำนาจนั้นจะเป็นรัฐบาล ระหว่างวันที่ 22 ธันวาคมไปจนถึงวันเลือกตั้งในวันที่ 27 เมษายน คณะกรรมการเลือกตั้งซึ่งเป็ นองค์กรอิสระและมีอำนาจกว้างขวางจะเป็นผู้รับผิดชอบในการบริหารการเลือกตั้ง เราได้ก้าวเข้าสู่ ยุคใหม่แล้วอย่างแท้จริง

ผมไม่เคยสนใจมากนักเกี่ยวกับการได้รางวัลเป็นการส่วนตัว คนเราไม่ได้กลายมาเป็นนักสู้เพื่อ เสรีภาพเพราะหวังจะได้รางวัล แต่เมื่อผมได้รับแจ้งว่าผมได้รับรางวัลโนเบล สาขาสันติภาพของปี ค.ศ. 1993 ร่วมกับมร.เดอ เคลิร์ก ผมรู้สึกดีใจอย่างยิ่ง รางวัลโนเบลสาขาสันติภาพมีความหมาย พิเศษสำหรับผมเพราะความที่มันเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของแอฟริกาได้

ผมเป็นคนแอฟริกันใต้คนที่สามนับตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองที่ได้รับเกียรติจาก คณะกรรมการโนเบล มุขมนตรี อัลเบิร์ต ลูทลี ได้รับรางวัลนี้ในปีค.ศ. 1960 คนที่สองคืออาร์ค บิชอป เดสมอนด์ ตูตู ผู้ซึ่งต่อสู้โดยปราศจากความเห็นแก่ตัวกับปีศาจแห่งลัทธิแบ่งแยกเชื้อชาติใน ช่วงเวลาที่เลวร้ายที่สุดของการเหยียดผิว และได้รับรางวัลนี้ในปีค.ศ. 1984

รางวัลดังกล่าวเป็นการสดุดีชาวแอฟริกันใต้ทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ต่อสู้ทางการเมือง ผมจะรับรางวัลนี้แทนพวกเขาทั้งหลาย แต่รางวัลโนเบลเป็นสิ่งที่ผมไม่เคยคิดว่าจะได้รับ แม้แต่ ในช่วงที่มีดมนที่สุดบนเกาะร็อบเบนนั้น องค์การนิรโทษกรรมสากลก็ยังไม่รณรงค์ให้นิรโทษ กรรมพวกเราเนื่องจากเราทำการต่อสู้โดยใช้อาวุธ องค์การเหล่านั้นจะไม่ให้การยกย่องใครก็ตามที่ ใช้ความรุนแรง ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผมจึงคิดว่าคณะกรรมการพิจารณารางวัลโนเบลจะไม่ให้ รางวัลสาขาสันติภาพแก่คนที่เป็นผู้ริเริ่มอุมคอนโท วิ ชิสเว

ผมเคารพประชาชนอินอร์เวย์และสวีเดนอย่างมาก ในช่วงทศวรรษ 1950 และ 1960 ตอนที่ เราเดินทางไปขอรับความช่วยเหลือจากรัฐบาลประเทศตะวันตกเพื่อเอเอ็นซีนั้น เราถูกปฏิเสธโดย สิ้นเชิง แต่ในอินอร์เวย์และสวีเดนนั้น เราได้รับการต้อนรับอย่างดีและได้รับความช่วยเหลือรวมทั้ง

ทุนการศึกษา ตลอดจนเงินเพื่อใช้ในการสูติและความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมสำหรับ
นักโทษการเมือง

ผมได้กล่าวสุนทรพจน์ในนอร์เวย์ ขอบขอบคุณคณะกรรมการโนเบลและแสดงให้เห็นภาพ
คร่าวๆ ในอนาคตของแอฟริกาใต้ที่ยุติธรรมและเท่าเทียม และแสดงความชื่นชมต่อผู้ที่ได้รับรางวัล
ร่วมกับผม คือมร.เอฟ. คับเบิลยู.เดอ เคลิร์ก ด้วย

เขาเป็นผู้ที่มีความกล้าหาญที่ยอมรับว่ามีการกระทำผิดอย่างมหันต์เกิดขึ้นแก่
ประเทศและประชาชนของเราผ่านการใช้ระบบเหยียดผิว เขาเป็นผู้ที่มีสายตา
ยาวไกลที่เข้าใจและยอมรับว่า ประชาชนทุกคนของแอฟริกาใต้จะต้องตัดสินใจ
ร่วมกันเกี่ยวกับสิ่งที่พวกตนต้องการที่จะให้เกิดขึ้นในอนาคต ทั้งนี้โดยผ่านทาง
เจรจาและการเข้าร่วมในกระบวนการอย่างเท่าเทียมกัน

ผมมักจะถูกถามว่า ผมยอมรับรางวัลร่วมกับมร.เดอ เคลิร์ก ได้อย่างไรหลังจากที่ผมได้
วิพากษ์วิจารณ์เขาอย่างรุนแรง แม้ว่าผมจะไม่ถอนคำวิจารณ์เหล่านั้น แต่ผมก็บอกได้ว่าเขาได้ทำ
คุณประโยชน์อย่างแท้จริงและอย่างสำคัญต่อกระบวนการไปสู่สันติภาพ ผมไม่เคยคิดจะบ่อน
ทำลายมร.เดอ เคลิร์ก ด้วยเหตุผลที่เป็นจริงในทางปฏิบัติก็คือ ยิ่งเขาอ่อนแอเท่าใด กระบวนการ
สันติภาพก็ยิ่งอ่อนแอลงเท่านั้น การแสวงหาสันติภาพกับศัตรูนั้น เราจะต้องทำงานร่วมกับศัตรู
และศัตรูผู้นั้นก็กลายมาเป็นหุ้นส่วนของเราในที่สุด

แม้ว่าการรณรงค์อย่างเป็นทางการเพื่อให้ได้เข้าร่วมสมัชชาแห่งชาติกำหนดว่าจะเริ่มขึ้นในเดือน
กุมภาพันธ์ปีค.ศ. 1994 ก็ตาม แต่เราก็เริ่มทำการรณรงค์กันอย่างแข็งขันแล้วหลังจากที่รัฐธรรมนูญ
ฉบับใหม่ได้รับสัตยาบัน แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าเราล่วงหน้าไปก่อน เพราะพรรคชาตินิยมได้ทำ
การรณรงค์มาตั้งแต่วันที่พวกเขาปล่อยตัวผมจากคุกแล้ว

แม้ว่าจากการหยั่งเสียงจะพบว่าเอเอ็นซีมีคะแนนเสียงสนับสนุนอย่างมากที่สุดก็ตาม แต่เราก็ไม่
เคยชะล่าใจในเรื่องที่จะเอาชนะ ผมให้คำปรึกษากับทุกคนไม่ให้มองในแง่ดีเกินไป เราเคยอ่านพบ
เหตุการณ์ที่พรรคการเมืองหลายสิบพรรคคาดว่าจะชนะแต่ต้องกลายเป็นรองในที่สุดมาแล้ว เรา
กำลังเผชิญหน้าอยู่กับคู่แข่งที่มีประสิทธิภาพ มีการจัดองค์กรอย่างดี และมีเงินทุนจำนวนมาก

การรณรงค์ของเราอยู่ภายใต้การนำอย่างมีประสิทธิภาพของโปโป โมเลเฟ, เทอร์เรอร์
เลโคทา และ เก็ทโซ กอร์ดฮาน ทั้งหมดเป็นนักเคลื่อนไหวทางการเมืองจาก ยูดีเอฟ ที่เข้าของการ
ปลุกระดมมวลชน ภารกิจดังกล่าวยากมาก เราประมาณกันว่าจะมีประชาชนกว่ายี่สิบล้านคนไป
ลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ส่วนใหญ่เพิ่งเคยเลือกตั้งเป็นครั้งแรก ผู้ออกเสียงของเราส่วนใหญ่ไม่รู้
หนังสือ แค่คิดว่าจะไปเลือกตั้งก็รู้สึกตื่นตระหนกเสียแล้ว คณะกรรมการจัดการเลือกตั้งอิสระระบุ

ว่า จะมีหน่วยเลือกตั้งอยู่หนึ่งหมื่นหน่วยทั่วประเทศ เราพยายามที่จะฝึกอบรมประชาชนกว่าหนึ่งแสนคนให้ช่วยให้คำแนะนำเรื่องการลงคะแนนเสียงแก่ประชาชน

ขั้นตอนแรกในความพยายามเกี่ยวกับการเลือกตั้งของเราก็คือสิ่งที่รู้จักกันในชื่อเวทีประชาชน ผู้สมัครรับเลือกตั้งของเอเอ็นซีจะเดินทางไปทั่วประเทศและจัดการประชุมในเมืองและหมู่บ้านต่างๆ เพื่อที่จะรับฟังความหวังและความกลัว ความคิดเห็นและข้อร้องเรียนของประชาชนของเรา เวทีประชาชนเหมือนกับการประชุมระดับเมืองที่บิล คลินตัน ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีของอเมริกาจัดให้มีขึ้นบนเส้นทางก้าวไปสู่ตำแหน่งประธานาธิบดี การชุมนุมเหล่านั้นก็คือรัฐสภาของประชาชน ไม่ต่างไปจากการประชุมของบรรดามุขมนตรีที่มหาสถานที่ผมเคยเห็นตอนที่เป็เด็กนั่นเอง

ผมเข้าร่วมในเวทีประชาชนอย่างสม่ำเสมอ เริ่มต้นจากในนาทาลในเดือนพฤศจิกายน จากนั้นก็ไปที่บริเวณพิตต์เบิร์ก ซึ่งอยู่ทางเหนือของทรานสวาลและออร์เรนจ์ ฟรี สเตท ในวันหนึ่งๆ ผมจะไปร่วมสามถึงสี่เวทีด้วยกัน ประชาชนเองก็ชอบการชุมนุมดังกล่าวอย่างมาก ไม่เคยมีใครเคยมาขอความเห็นของพวกเขาเกี่ยวกับสิ่งที่ควรดำเนินการในประเทศของตนเองมาก่อน

หลังจากที่รวบรวมข้อเสนอต่างๆ จากการชุมนุมแล้ว เราก็เดินทางไปทั่วประเทศเพื่อส่งข้อมูลให้กับประชาชนของเรา บางคนใน เอเอ็นซี ต้องการที่จะทำให้การรณรงค์ดังกล่าวเป็นเพียงการเลือกตั้งเพื่อการปลดปล่อย โดยจะแจ้งแก่ประชาชนว่า เลือกเราเพราะว่าเราปลดปล่อยพวกท่านให้เป็นอิสระ แต่ในที่สุดเราก็ตัดสินใจว่าเราจะบอกให้พวกเขารู้ถึงแนวทางที่เราหวังว่าจะสร้างแอฟริกาใต้ให้เป็น เราต้องการให้ประชาชนลงคะแนนเสียงให้ เอเอ็นซี ไม่ใช่เพียงเพราะเราต่อสู้กับการเหยียดผิวมาเป็นเวลาแปดสิบปี แต่เป็นเพราะว่าเราเหมาะสมที่สุดที่จะก่อให้เกิดแอฟริกาใต้ตามแบบที่พวกเขาหวังจะให้เป็นที่อาศัยของพวกเขา ผมรู้สึกว่าการรณรงค์ของเราควรจะเกี่ยวกับอนาคต ไม่ใช่อดีต

เอเอ็นซี ร่างเอกสารจำนวน 150 หน้าทีรู้จักกันในนามโครงการฟื้นฟูและพัฒนา ซึ่งแสดงให้เห็นแผนการของเราที่จะสร้างงานที่เป็นงานสาธารณะขึ้น เช่นการสร้างบ้านใหม่จำนวนหนึ่งล้านหลัง ที่มีไฟฟ้าและส้วมชักโครก, การขยายการให้บริการอนามัยพื้นฐาน และให้การศึกษาโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายเป็นเวลาสิบปีแก่ชาวแอฟริกันใต้ทุกคน, การจัดสรรที่ดินใหม่ผ่านทางศาลจัดสรรที่ดิน, การยกเลิกภาษีมูลค่าเพิ่มสำหรับอาหารหลัก เรายังสัญญาว่าจะดำเนินมาตรการที่เข้มแข็งขึ้นทั้งในภาคเอกชนและภาครัฐ เอกสารฉบับนี้ได้มีการแปลเป็นคำประกาศที่อ่านง่ายขึ้นเรียกว่า “ชีวิตที่ดีขึ้นสำหรับทุกคน” ซึ่งต่อมาได้กลายมาเป็นคำขวัญในการรณรงค์ของเอเอ็นซี

เช่นเดียวกับที่เราบอกกับประชาชนถึงสิ่งที่เราจะทำ ผมรู้สึกที่เราก็ต้องบอกพวกเขาด้วยว่าเราทำอะไรไม่ได้ หลายคนคิดว่าชีวิตจะเปลี่ยนแปลงไปภายในชั่วข้ามคืนหลังจากที่มีการเลือกตั้งที่เสรีและเป็นประชาธิปไตย แต่นั่นยากที่จะเกิดขึ้นจริง ผมพูดกับฝูงชนบ่อยครั้งว่า “อย่าหวังว่าจะได้ขับรถเบนซ์ในวันหลังจากการเลือกตั้ง หรือได้ว่ายน้ำในสระว่ายน้ำหลังบ้านของตนเอง” ผมบอก

กับผู้สนับสนุนของเราว่า “ชีวิตจะไม่เปลี่ยนแปลงไปอย่างหน้ามือเป็นหลังมือ แต่ว่าพวกท่านจะมีความเคารพในตนเองมากขึ้นและกลายมาเป็นพลเมืองบนผืนดินของตนเอง พวกท่านจะต้องมีความอดทน พวกท่านอาจจะต้องรอคอยถึงห้าปีกว่าที่ผลจะบังเกิดให้เห็น” ผมท้าทายพวกเขา ไม่ใช่เอาอกเอาใจพวกเขา “ถ้าหากท่านต้องการที่จะอยู่กับความยากจนโดยปราศจากเสื้อผ้าและอาหารต่อไป ก็ไปดิ้นในโรงเหล้า แต่ถ้าหากท่านต้องการสิ่งที่ดีกว่า ท่านจะต้องทำงานหนัก เราไม่สามารถทำทั้งหมดให้ท่านได้ ท่านจะต้องทำด้วยตัวของท่านเอง”

ผมบอกกับผู้ฟังผิวขาวว่าเราต้องการพวกเขาและไม่ต้องการให้พวกเขาออกไปจากประเทศ พวกเขาเป็นชาวแอฟริกันใต้เหมือนกับพวกเรา และนี่คือแผ่นดินของพวกเขาเช่นกัน ผมไม่ได้พูดถึงความโหดร้ายของการเหยียดผิว แต่ผมพูดซ้ำแล้วซ้ำอีกว่า เราควรจะมีมอดิตและมุ่งความสนใจไปที่การสร้างอนาคตที่ดีกว่าสำหรับทุกคน

การประชุมแต่ละครั้งยังถูกออกแบบเพื่อที่จะสอนประชาชนถึงวิธีการออกเสียงเลือกตั้ง ใบลงคะแนนนั้นเป็นกระดาษชิ้นยาวๆ แคบๆ มีรายชื่อของพรรคการเมืองต่างๆเรียงเป็นแถวลงมาทางด้านซ้ายมือ แล้วก็มีสัญลักษณ์ของพรรคการเมืองรวมทั้งรูปของผู้นำพรรคอยู่ทางด้านขวามือ ผู้ออกเสียงเลือกตั้งจะต้องทำเครื่องหมายกากบาทในช่องสี่เหลี่ยมที่อยู่ถัดจากพรรคการเมืองที่ตนเลือก ผมจะบอกประชาชนว่า “ในวันเลือกตั้งนั้น มองดูที่ใบลงคะแนนของท่าน และเมื่อท่านเห็นใบหน้าของชายหนุ่มผู้หล่อเหลา ก็กากบาทลงไป”

ถนนไปสู่เสรีภาพไม่ได้ราบเรียบเอาเสียเลย แม้ว่าสหภาพเพื่อส่งมอบอำนาจจะเริ่มปฏิบัติหน้าที่แล้วก็ตามในปีใหม่ แต่พรรคการเมืองบางพรรคก็เลือกที่จะไม่เข้าร่วม อินคาทาปฏิสระที่จะเข้าร่วมในการเลือกตั้งและยุติบทบาททางการเมืองในฐานะฝ่ายต่อต้านลง กษัตริย์ซเวลิทีนี ด้วยการสนับสนุนของมุขมนตรีบูเชเลซี ได้เรียกร้องให้มีควาซูลูที่ปกครองตนเองและมีอธิปไตยเป็นของตนเอง และไม่สนับสนุนให้ทุกคนในจังหวัดของตนเองไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ฝ่ายขาวผิวขาวเรียกการเลือกตั้งครั้งนี้ว่าเป็นการทรยศและผลักดันให้มีการปกครองแบบบ้านเกิด แต่พวกเขาก็ยังไม่ได้เสนอว่ามันควรจะตั้งอยู่ที่ไหนหรือว่าระบบจะเป็นอย่างไร เนื่องจากไม่มีเขตไหนในแอฟริกาใต้ทั้งประเทศที่คนขาวอาศัยอยู่เป็นประชาชนส่วนใหญ่เลย

วันที่ 12 กุมภาพันธ์ ปีค.ศ. 1994 เป็นวันสุดท้ายของการจดทะเบียนพรรคการเมือง และในวันนั้นอินคาทา, พรรคอนุรักษ์นิยม และแอฟริกันเนอร์ โพล์ฟรอนท์ ไม่ได้ไปจดทะเบียน รัฐบาลของบ้านเกิดโบพาทสวานาก็อปฏิสระที่จะเข้าร่วมและต่อต้านการจะรวมเข้าอีกครั้งกับแอฟริกาใต้ที่เป็นเอกภาพ ผมหงุดหงิดที่กลุ่มสำคัญๆ เหล่านี้ไม่ยอมเข้าร่วม และเพื่อที่จะให้พวกเขาเข้าร่วมด้วยเราก็ได้เสนอการประนีประนอมครั้งสำคัญ นั่นคือเราตกลงที่จะให้ใช้บัตรลงคะแนนสองใบสำหรับสถานิติบัญญัติระดับจังหวัดและระดับประเทศ, ให้การประกันอำนาจที่มากขึ้นของจังหวัดต่างๆ, ตั้งชื่อจังหวัดนาทาลใหม่ว่าควาซูลูนาทาล และยืนยันว่าหลักการตัดสินใจ

ด้วยตนเอง “ในกิจการภายใน” ของกลุ่มต่างๆ ที่มีมรดกวัฒนธรรมและภาษาร่วมกัน จะถูกระงับไว้ในรัฐธรรมนูญ

ผมดำเนินการให้ได้พบปะกับมุขมนตรีบูเชเลซีในเคอร์บันในวันที่ 1 มีนาคม “ผมจะคุกเข่าขอรับรองผู้ที่จะลากประเทศของเราไปสู่การนองเลือด” ผมบอกกับผู้ชุมนุมก่อนการพบปะดังกล่าว มุขมนตรีบูเชเลซีตกลงที่จะจดทะเบียนเพื่อการเลือกตั้งเป็นการชั่วคราว โดยแลกกับสัญญาในประเด็นที่เราเห็นแตกต่างกันเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญในเรื่องผู้ใกล้ชิดระหว่างประเทศ ผมตกลงด้วยความยินดี ก่อนที่จะถึงเส้นตายในการจดทะเบียนครั้งสุดท้าย พลเอก วิลโจน ก็ได้จดทะเบียนภายใต้พรรคการเมืองใหม่ที่รู้จักกันในนาม แนวร่วมเพื่อเสรีภาพ (Freedom Front)

แม้ว่าลัคส์ แมนโกป ประธานาธิบดีของโบพูททสวานาจะเลือกที่จะไม่ให้บ้านเกิดของเขาเข้าร่วมในการเลือกตั้ง แต่เหตุการณ์ต่างๆ ก็ได้พลิกผันสถานการณ์ ผมได้พูดคุยกับเขาหลายครั้ง และเรียกร้องให้เขายอมให้ประชาชนตัดสินใจ แต่เขาไม่ยอมฟัง พวกที่ต้องการเข้าร่วมในการเลือกตั้งจึงได้จัดให้มีการเดินขบวนของมวลชนและหยุดงานประท้วง ซึ่งในที่สุดก็ขยายไปถึงข้าราชการของโบพูททสวานา เครือข่ายวิทยุและโทรทัศน์ได้หยุดออกอากาศ มีการต่อสู้กันระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจของบ้านเกิดกับคนงานที่หยุดงานประท้วงและนักศึกษาบนถนนหลายสายในย่านมาฟิเค็ง

แมนโกปขอความช่วยเหลือทางทหารจากพันธมิตรฝ่ายขวาของเขา ในไม่ช้ากองกำลังของเขาเองก็ละทิ้งเขาและเขาถูกทำรัฐประหารขับออกจากอำนาจในเดือนมีนาคม สองสามสัปดาห์ต่อมา พลจัตวา กโซโซ ในซิสโลกียอมแพ้ และขอให้แอฟริกาได้เข้าครอบครองบ้านเกิดดังกล่าว

ความรุนแรงในนาทาลมีมากขึ้น ผู้สนับสนุนอินคาทาจัดขวางความพยายามของเราที่จะรณรงค์ในนาทาล คนงานที่ทำการเลือกตั้งของเอเอ็นซีจำนวนสิบห้าคนถูกยิงและพินาศเมื่อขึ้นป้ายโฆษณาของเอเอ็นซี ในเดือนมีนาคม ผู้พิพากษาโจฮันน์ ครีกเลอร์ ได้รายงานผมและมร.เดอเคลิร์ก ว่าเนื่องมาจากการขาดความร่วมมือจากรัฐบาลควาซูลู ทำให้ไม่สามารถจัดการเลือกตั้งอย่างเสรีที่นั่นได้โดยปราศจากการแทรกแซงทางการเมือง ดังนั้น เพื่อที่จะแสดงให้เห็นถึงความแข็งแกร่งของเราในนาทาล เอเอ็นซีจึงได้จัดให้มีการเดินขบวนผ่านใจกลางเมืองเคอร์บันขึ้น แล้วอินคาทาก็อพยพที่จะทำเช่นเดียวกันในโจฮันเนสเบิร์กและก่อให้เกิดผลร้ายแรงขึ้น

ในวันที่ 28 มีนาคม สมาชิกของอินคาทาหลายพันคนก็กวัดแกว่งหอกและไม้กระบองในการเดินขบวนผ่านโจฮันเนสเบิร์กไปยังที่ชุมนุมบริเวณใจกลางเมือง ในขณะเดียวกัน กลุ่มอินคาทาดิดอาวุธก็พยายามที่จะเข้าไปในเชลล์ เฮาส์ ซึ่งเป็นสำนักงานใหญ่ของเอเอ็นซี แต่ถูกตีได้ออกมาโดยเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยติดอาวุธ มีการยิงปืนหลายนัดในใจกลางเมืองโดยมีมือปืนที่ไม่ทราบว่าเป็นใคร รวมทั้งสิ้นแล้ว มีประชาชนเสียชีวิตไปห้าสิบสามคน ภาพคร่าๆ ที่ออกมา นั้น ทำให้ดูเหมือนว่าแอฟริกาได้กำลังจะเกิดสงครามกลางเมืองขึ้น อินคาทาพยายามที่จะเลื่อนการเลือกตั้งออกไป แต่ทั้งมร.เดอเคลิร์ก และผมยืนยันที่จะไม่เลื่อน วันนั้นเป็นวันศักดิ์สิทธิ์

ผมตกลงให้มีผู้ไกล่เกลี่ยระหว่างประเทศ และในวันที่ 13 เมษายน คณะผู้แทนคณะหนึ่งก็เดินทางมาถึง นำโดยลอร์ด คาริงตัน อธิบดีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของอังกฤษ และเฮนรี คิสซิงเจอร์ อธิบดีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐ แต่เมื่ออินคาทาได้รับแจ้งว่าวันเลือกตั้งจะไม่ถูกนำมาพิจารณาในการไกล่เกลี่ยด้วย พวกเขาถึงปฏิเสธที่จะพบกับผู้ไกล่เกลี่ย ทำให้ผู้ไกล่เกลี่ยต้องจากไปโดยที่ไม่ได้พูดคุยกับใคร ตอนนี้มุขมนตรีบูเชเลซีจึงได้ยอมรับข้อเสนอเลือกตั้งจะมีขึ้นไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้น ในวันที่ 19 เมษายน มุขมนตรีบูเชเลซีจึงได้ยอมรับข้อเสนอเกี่ยวกับบทบาทตามรัฐธรรมนูญของราชวงศ์ชูลูและยอมที่จะเข้าร่วมในการเลือกตั้ง

สิบวันก่อนการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง มร.เดอ เคลิร์ก กับผมได้ออกโด้วาทิทางโทรทัศน์ ผมเคยเป็นนักโด้วาทิที่ใช้ได้คนหนึ่งฟอร์ท แฮร์ และในช่วงปีแรกๆในเอเอ็นซีของผม ผมได้ทำการโด้วาทิบนเวทีหลายครั้ง ที่เกาะรอบเบนเรกก็ได้ฝึกฝนทักษะในการโด้วาทิของเราตอนที่เราไม่ค่อยได้ไปที่เหมืองปูนขาว ผมมีความมั่นใจเต็มเปี่ยม แต่ในวันก่อนการโด้วาทิ เราได้จัดการโด้วาทิจำลองขึ้นโดยอัลลิสเตอร์ สปาร์คส์ ซึ่งเป็นนักหนังสือพิมพ์แสดงบทบาทเป็นมร.เดอ เคลิร์ก ได้อย่างดี ดีเกินไปจนกระทั่งที่ปรึกษาทางด้านการณรงค์ของผมคิดว่าผมว่าพูดซ้ำเกินไปและไม่ก้าวร้าวพอ

อย่างไรก็ตาม เมื่อถึงเวลาโด้วาทิจริง ผมก็โจมตีพรรคชาตินิยมได้อย่างน่าเชื่อถือ ผมกล่าวหาว่าพรรคชาตินิยมแพร่กระจายความเกลียดชังระหว่างคนลูกผสมกับชาวแอฟริกันในเคปด้วยการเผยแพร่หนังสือการ์ตูนที่ยั่วซึ่งบอกว่าสโลแกนของเอเอ็นซีคือ “ฆ่าพวกลูกผสม, ฆ่าชาวนา” “ไม่มีองค์กรใดในประเทศนี้ที่จะก่อให้เกิดความแตกแยกได้เท่ากับพรรคชาตินิยม” ผมประกาศ เมื่อมร.เดอ เคลิร์ก วิจารณ์แผนการของเอเอ็นซีที่จะใช้เงินหลายพันล้านดอลลาร์ในโครงการสร้างบ้านและโครงการทางด้านสังคมต่างๆ ผมก็ตำหนิเขาว่าเขาต้นตระหนักที่เราจะต้องออกเสียงเลือกตั้งเพื่อที่จะอุทิศทรัพยากรอันมหาศาลของเราให้กับคนผิวดำ

แต่เมื่อการโด้วาทิเกือบจะสิ้นสุดลง ผมก็รู้สึกที่ผมพูดจากรุนแรงเกินไปกับคนที่จะต้องมาเป็นหุ้นส่วนในรัฐบาลเอกภาพแห่งชาติ ในตอนสรุป ผมจึงพูดว่า “การแลกเปลี่ยนระหว่างมร.เดอ เคลิร์ก กับผมในครั้งนี้ไม่ควรจะบดบังข้อเท็จจริงที่สำคัญประการหนึ่งว่า ผมคิดว่าเราเป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของประชาชนทั้งโลกที่ประกอบไปด้วยกลุ่มเชื้อชาติที่แตกต่างกันไปแต่มีความจงรักภักดีร่วมกัน, มีความรักร่วมกัน ต่อประเทศชาติที่ร่วมกันของพวกเขา... แม้ว่าผมจะวิพากษ์วิจารณ์มร.เดอ เคลิร์ก” ผมพูดและมองตรงไปที่เขา “ท่านครับ ท่านเป็นหนึ่งในบุคคลที่ผมพึงพา เรา กำลังจะเผชิญปัญหาของประเทศนี้ด้วยกัน” แล้วผมก็ยื่นมือไปจับมือเขาพร้อมกับพูดว่า “ผมภูมิใจที่ได้จับมือของท่านเพื่อที่เราจะได้เดินหน้าต่อไป” มร.เดอ เคลิร์ก ดูจะประหลาดใจ แต่ก็ยินดี

ผมไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในวันที่ 27 เมษายน ซึ่งเป็นวันที่สองของวันลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ซึ่งจัดให้มีขึ้นสี่วัน (บุคคลบางประเภท ได้แก่ผู้สูงอายุ, คนพิการและชาวแอฟริกันได้ในต่างประเทศ ได้รับอนุญาต ให้ไปลงคะแนนเสียงได้ในวันที่ 26 เมษายน) ผมเลือกไปลงคะแนนในนาทาล เพื่อที่จะแสดงให้ประชาชนในจังหวัดที่มีการแบ่งแยกแห่งนั้นเห็นว่าไม่มีอันตรายใดๆ ในการไปที่ หน่วยเลือกตั้ง ผมไปลงคะแนนที่โรงเรียนมัธยมโอลังเกนอินานดา ซึ่งเป็นเมืองเล็กๆที่เขียวชอุ่ม และเต็มไปด้วยเนินเขา ตั้งอยู่ทางเหนือของเดอร์บัน เนื่องจากจอห์น คูเบ ประธานคนแรกของเอเอ็นซีถูกฝังอยู่ที่นั่น ผู้รักชาติผู้นี้ได้ช่วยก่อตั้งองค์กรขึ้นในปีค.ศ. 1912 และการที่ไปลงคะแนนเสียง ใกล้กับหลุมฝังศพของเขาทำให้ประวัติศาสตร์กลับมาเติมเต็มอีกครั้ง เนื่องจากการกักขังที่เขาเริ่มมา เมื่อแปดสิบสองปีก่อนนั้นกำลังจะบรรลุเป้าหมาย

ขณะที่ผมยืนอยู่เหนือหลุมศพของเขา ซึ่งอยู่บนที่สูงมองเห็นโรงเรียนเล็กๆ ที่อยู่เบื้องล่าง ผมไม่ได้คิดถึงปัจจุบันแต่คิดถึงอดีต เมื่อผมเดินไปที่หน่วยเลือกตั้ง ใจของผมครุ่นคิดถึงวีรบุรุษทั้งหลายที่ล้มตายไปเพื่อที่ผมอาจจะได้อยู่ในที่ที่ผมอยู่ในวันนี้ ชายและหญิงเหล่านี้เสียสละอย่างใหญ่หลวงเพื่อสิ่งที่ปัจจุบันเป็นผลสำเร็จแล้ว ผมคิดถึงโอลิเวอร์ ทัมโบ, คริส ฮานี, มุขมนตรี ลูทลี และบราม ฟิชเชอร์ ผมคิดถึงวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ชาวแอฟริกันของเรา ผู้ซึ่งเสียสละอย่างใหญ่หลวง เพื่อที่ชาวแอฟริกันได้หลายล้านคนสามารถที่จะออกเสียงเลือกตั้งได้ในวันนี้ ผมคิดถึงโจชิอาห์ กูเมเด, จี.เอ็ม.เนกเกอร์, ดร. อับดุลลาห์ อับดูราห์มัน, ลิเลียน อินโกยิ, เฮเลน โจเซฟ, ยูซูป ดาตุ, โมเสส โคทาเน ผมไม่ได้เข้าไปในหน่วยเลือกตั้งเพียงลำพังในวันที่ 27 เมษายน ผมกำลังลงคะแนนเสียงเลือกตั้งพร้อมกับพวกเขาทุกคน

ก่อนที่จะเข้าไปในหน่วยเลือกตั้ง สื่อมวลชนจึงเล่นคนหนึ่งที่ตะโกนออกมาว่า “มร.แมนเดลา คุณจะออกเสียงให้ใคร?” ผมหัวเราะแล้วพูดว่า “คุณรู้อยู่แล้ว ผมทนทนมานานกับตัวเล็กทั้งหลายมาตลอดเข้าวันนี้” ผมกนกบาทลงในกล่องที่อยู่ถัดจากตัวหนังสือที่เขียนว่าเอเอ็นซี แล้วก็หย่อนบัตรเลือกตั้งที่พับแล้วลงในกล่องที่ทำด้วยไม้อย่างง่ายๆ ผมได้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเป็นครั้งแรกในชีวิต

ภาพที่ชาวแอฟริกันได้เดินทางไปยังหน่วยเลือกตั้งในวันนั้นติดตรึงอยู่ในความทรงจำของผม ประชาชนผู้อดทนตั้งแถวยาวเหยียดทอดเลื้อยไปตามถนนเล็กและใหญ่ที่เต็มไปด้วยฝุ่นในเมืองเล็กและเมืองใหญ่ต่างๆ บรรดาหญิงชราผู้ซึ่งรอคอยมาเป็นเวลาครึ่งศตวรรษเพื่อที่จะลงคะแนนเสียงเลือกตั้งครั้งแรกของพวกเขากลับมาภูมิใจที่ได้อาศัยอยู่ในประเทศที่เป็นเสรีในที่สุด ผู้คนทั้งประเทศในวันเลือกตั้งเหล่านั้นสดชื่นรื่นเริง ความรุนแรงและการระเบิดยุติลง และมันเหมือนกับว่าเราเป็นชาติที่เกิดใหม่อีกครั้ง แม้แต่ปัญหาในเรื่องถิ่นที่อยู่ในการออกเสียงเลือกตั้ง บัตรลงคะแนนที่อยู่ผิดที่ หน่วยเลือกตั้งเถื่อน และข่าวลือเกี่ยวกับการทุจริตการเลือกตั้งในบางแห่ง ก็ไม่สามารถจะทำให้ชัยชนะที่ท่วมท้นของประชาธิปไตยและความยุติธรรมลดความเจิดจ้าลงไปได้

การนับคะแนนและประกาศผลใช้เวลาหลายวัน เราได้รับคะแนนร้อยละ 62.6 ในการเลือกตั้งระดับประเทศ น้อยกว่าสองในสามซึ่งเราต้องการเพื่อที่จะผลักดันรัฐธรรมนูญขึ้นสู่สุดท้าย โดยไม่ต้องอาศัยการสนับสนุนของพรรคการเมืองอื่นๆ ไปเล็กน้อย จากเปอร์เซ็นต์ดังกล่าวทำให้เรามีที่นั่งได้ 252 จาก 400 ที่นั่งในสมัชชาแห่งชาติ เอเอ็นซีได้คะแนนเสียงส่วนใหญ่ในทรานสวาลตอนเหนือและตะวันออก, บริเวณตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศ, เคปตะวันออกและฟรี สเตท ในเคปตะวันตกนั้นเราได้รับคะแนนเสียงร้อยละ 33 พรรคชาตินิยมได้เสียงส่วนใหญ่ไปโดยมีพวกลูกผสมให้การสนับสนุนอย่างมาก ในควาซูลู/นาทาล เราได้คะแนนเสียงร้อยละ 32 และอินคาทาได้ชัยชนะในบริเวณนั้น ในนาทาลนั้น ความเกรงกลัวว่าจะเกิดความรุนแรงและการถูกข่มขู่ทำให้ผู้ออกเสียงของเราจำนวนมากหยุดอยู่กับบ้าน มีข้อกล่าวหาว่ามีการทุจริตการเลือกตั้งและการซื้อเสียงด้วยเช่นกัน แต่ในที่สุด สิ่งเหล่านั้นก็ไม่ได้เป็นปัญหาอะไร เราประเมินความเข้มแข็งของอินคาทาในควาซูลูต่ำไป และพวกเขาได้แสดงมันออกมาในวันเลือกตั้ง

บางคนใน เอเอ็นซี รู้สึกผิดหวังที่เราได้คะแนนเสียงไม่ถึงสองในสาม แต่ผมไม่ได้รู้สึกเช่นนั้น ความจริงแล้วผมรู้สึกโล่งอกด้วยซ้ำ ถ้าหากว่าเราชนะสองในสามและสามารถจะเขียนรัฐธรรมนูญโดยปราศจากความช่วยเหลือจากฝ่ายอื่นแล้ว ประชาชนก็จะโต้แย้งว่าเราสร้างรัฐธรรมนูญของเอเอ็นซีขึ้นมา ไม่ใช่รัฐธรรมนูญของแอฟริกาใต้ ผมต้องการรัฐบาลเอกภาพแห่งชาติที่แท้จริง

* * *

ในเย็นวันที่ 2 พฤษภาคม มร.เดอ เคลิร์ก ก็กล่าวคำปราศรัยยอมรับความพ่ายแพ้อย่างสง่าผ่าเผย หลังจากที่ถูกครองประเทศมาเป็นเวลากว่าสามสิบปี ชนส่วนน้อยผิวขาวก็ยอมรับความพ่ายแพ้และส่งมอบอำนาจให้กับชนส่วนใหญ่ผิวดำ เย็นวันนั้นเอเอ็นซีวางแผนที่จะฉลองชัยชนะที่ห้องบอลรูมของโรงแรมคาร์ลตันในใจกลางเมืองโจฮันเนสเบิร์ก ผมเป็นหัวตัวอย่างรุนแรงและหมอสั่งให้อยู่ที่บ้าน แต่ไม่มีอะไรที่จะมาพรางผมไปจากงานเลี้ยงในวันนั้นได้ ผมขึ้นไปบนเวทีตอนประมาณ 21.00น. และเผชิญหน้ากับฝูงชนที่มีใบหน้าซึ่งเต็มไปด้วยความสุข ยิ้มแย้มแจ่มใส และยินดี

ผมอธิบายกับฝูงชนว่าเสียงของผมแหบแห้งเนื่องจากหวัดและบอกว่าหมอแนะนำไม่ให้ผมมาร่วมงาน “ผมหวังว่าพวกท่านจะไม่ไปบอกกับหมอว่าผมขัดคำสั่งของเขา” ผมแสดงความยินดีกับมร.เดอ เคลิร์ก ในการแสดงออกที่เข้มแข็งของเขา ผมขอบคุณทุกคนในเอเอ็นซีและขบวนการประชาธิปไตยซึ่งทำงานอย่างหนักมาเป็นเวลานาน มิสซิส คอเร็ทตา สก็อต คิง ภรรยาของมาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ นักสู้เพื่อเสรีภาพผู้ยิ่งใหญ่ขึ้นมาบนโพเดียมในคืนนั้น ผมมองไปยังเธอขณะที่อ้างถึงคำกล่าวอันอมตะของสามีของเธอว่า

นี่เป็นช่วงเวลาที่สำคัญที่สุดช่วงเวลาหนึ่งในชีวิตของประเทศของเรา ผมยืนอยู่
ต่อหน้าพวกท่านทั้งหลายด้วยความภาคภูมิใจและความยินดีอย่างสุดซึ้ง- ภาคภูมิใจ
ในประชาชนธรรมดาๆที่ดื้อด้อยของประเทศนี้ ท่านทั้งหลายได้แสดงให้เห็นถึง
ความมุ่งมั่นอย่างสงบเขือกเย็นและอดทนเพื่อเรียกร้องประเทศนี้กลับมาเป็นของตน
และขณะนี้เป็นการยินดีที่เราสามารถประกาศจากยอดหลังคา- เสรีภาพในที่สุด! เสรีภาพ
ในที่สุด! ผมยืนอยู่ต่อหน้าท่านทั้งหลาย หมอบราบให้กับความกล้าหาญของพวกท่าน
ด้วยหัวใจที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความรักให้กับพวกท่านทุกคน ผมมองว่าเป็นเกียรติอย่าง
สูงสุดที่ได้เป็นผู้นำเอเอ็นซีในช่วงเวลานี้ในประวัติศาสตร์ของเรา ผมเป็นผู้รับใช้ของ
พวกท่าน...ปัจเจกบุคคลไม่ใช่สิ่งสำคัญ สิ่งสำคัญคือการรวมพลังกันต่างหาก... นี่เป็น
เวลาที่จะเยียวยาบาดแผลเก่าๆและสร้างแอฟริกาได้ใหม่ขึ้นมา

จากนาฬิกาที่ผลการเลือกตั้งออกมาและเป็นที่ชัดเจนว่าเอเอ็นซีจะได้จัดตั้งรัฐบาลนั้น ผมมองว่าภารกิจ
อย่างหนึ่งของผมก็คือการเรียกร้องให้มีการปรองดองกัน ให้ปิดบาดแผลของประเทศ การสร้าง
ความไว้วางใจและความเชื่อมั่น ผมรู้ว่าคนหลายคน โดยเฉพาะชนกลุ่มน้อย คนขาว พวกลูกผสม
และชาวอินเดีย จะต้องรู้สึกตื่นเต้นอยากรู้เกี่ยวกับอนาคต และผมต้องการให้พวกเขารู้สึกมั่นคงใน
ชีวิต ผมย้ำเตือนประชาชนครั้งแล้วครั้งเล่าว่าการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยนั้นไม่ใช่การสู้รบกับคนกลุ่ม
ใดกลุ่มหนึ่งหรือสีผิวใดสีผิวหนึ่ง แต่เป็นการต่อสู้กับระบบที่กดขี่ ในทุกโอกาส ผมจะบอกว่า
ตอนนี้ชาวแอฟริกันใต้ทุกคนจะต้องรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และจับมือกันแล้วบอกว่าเราเป็น
ประเทศเดียว ชาติเดียว เชื้อชาติเดียว และก้าวเข้าสู่อนาคตด้วยกัน

วันที่ 10 พฤษภาคม เริ่มต้นขึ้นอย่างสดใสและปลอดโปร่ง ในช่วงสองสามวันที่ผ่านมาผม
ถูกห้อมล้อมด้วยแขกผู้มีเกียรติและผู้มีระดับ โลกมากมายซึ่งมาเยี่ยมคำนับก่อนพิธีสถาปนาเข้ารับ
ตำแหน่ง พิธีสถาปนาจะเป็นการชุมนุมผู้นำระดับระหว่างประเทศครั้งใหญ่ที่สุดที่เคยมีมาบน
แผ่นดินแอฟริกาใต้

พิธีการจัดขึ้นที่อัมเจอร์รี่ครั้งวงกลมสร้างจากหินทรายที่สวองามซึ่งสร้างขึ้นใกล้กับอาคาร
ของสหพันธ์ในพริทอเรีย สถานที่แห่งนี้ได้เป็นที่นั่งของชนชั้นปกครองผิวขาวมาเป็นเวลาหลายสิบ
ปีมาแล้ว และตอนนี้มันเป็นสถานที่ชุมนุมของคนหลากสีสันจากต่างสีผิวและเชื้อชาติต่างๆ
เพื่อที่จะสถาปนารัฐบาลที่เป็นประชาธิปไตยและปราศจากเชื้อชาติชุดแรกของแอฟริกาใต้

ในวันแห่งฤดูใบไม้ร่วงที่งดงามนั้น ผมมีผู้ติดตามคือเซยานีลูกสาวของผม ที่แท่นปราศรัย
มร.เดอ เคลิร์ก ได้สาบานตนเข้ารับตำแหน่งรองประธานาธิบดีคนที่สองก่อน จากนั้นทาโบ อิมเบคิ
ก็สาบานตนเข้าเป็นรองประธานาธิบดีคนที่หนึ่ง เมื่อมาถึงคราวของผม ผมประกาศที่จะเชื่อฟังและ

ยึดมั่นในรัฐธรรมนูญ และจะอุทิศตนให้กับความกินดีอยู่ดีของสาธารณรัฐและประชาชนของแอฟริกาได้ ผมได้บอกกับแขกที่มาชุมนุมกันในที่นั้นและชาวโลกที่เฝ้าดูอยู่ว่า

วันนี้ พวกเราทุกคนมาชุมนุมกันในที่นี้ ...แสดงความปีติยินดีและแสดงความหวังแก่เสรีภาพที่กำเนิดขึ้นใหม่ หลังจากที่ได้ผ่านประสบการณ์ความหายนะของมนุษย์ที่กินเวลาอันยาวนานแล้ว สังคมซึ่งมนุษย์ทุกผู้ทุกนามมีความภาคภูมิใจจะต้องเกิดขึ้น...เรา ซึ่งเป็นบุคคลนอกกฎหมายเมื่อไม่นานมานี้ ในวันนี้ได้รับสิทธิพิเศษซึ่งมิได้เกิดขึ้นง่ายๆ ให้เป็นเจ้าภาพต้อนรับชนชาติต่างๆ ในโลกบนผืนแผ่นดินของเรา เราขอขอบคุณแขกต่างประเทศผู้มีเกียรติของเราที่มาร่วมกับประชาชนของประเทศเราในสิ่งที่เปี่ยมชัยชนะร่วมกัน เพื่อความยุติธรรม เพื่อสันติภาพ เพื่อศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

ในที่สุด เราก็ได้รับการปลดปล่อยทางการเมือง เราขอปฏิญาณว่าจะปลดปล่อยประชาชนของเราทุกคนจากความยากจน ความแร้นแค้น ความทุกข์ยาก การกีดกันทางเพศและการกีดกันด้วยเหตุอื่นๆ

ไม่มีวัน ไม่มีวัน และไม่มีวัน ที่ผืนแผ่นดินอันงดงามแห่งนี้จะพบกับการกดขี่จากผู้อื่นอีก... พระอาทิตย์จะไม่มีการตกในความสำเร็จของมนุษย์อันน่ายินดีเช่นนี้

ขอให้เสรีภาพจงเจริญ ขอพระเจ้าทรงประทานพรให้แอฟริกา!

ครู่ต่อมา พวกเราก็ต้องบิกตากว้างขณะที่เครื่องบินเจ็ท เฮลิคอปเตอร์ และเครื่องบินลำเลียง ของแอฟริกาได้อันสง่างามหลายลำ ได้แปรขบวนอย่างงดงามเหนืออาคารสหพันธ์ มันไม่ใช่เป็นเพียงการแสดงออกถึงความแม่นยำและแสนยานุภาพทางทหารเท่านั้น แต่ยังแสดงออกถึงความจงรักภักดีของทหารต่อประชาธิปไตย ต่อรัฐบาลใหม่ ซึ่งได้รับเลือกตั้งมาอย่างเสรีและยุติธรรม เพียงไม่นานก่อนหน้านี้ นายพลระดับสูงที่สุดของกองกำลังป้องกันตนเองและตำรวจของแอฟริกาได้ ซึ่งหน้าอกเต็มไปด้วยริบบิ้นและเหรียญตราซึ่งได้มาในอดีต ได้ทำความเคารพผมและปฏิญาณความจงรักภักดีของพวกเขา ผมทราบดีว่าไม่กี่ปีก่อนหน้านี้พวกเขาจะไม่ทำความเคารพแต่จะจับกุมผม ในที่สุดฝูงเครื่องบินอิมพาลา เจ็ท ที่จัดรูปเป็นรูปตัววีก็ทิ้งควันเป็นทางยาวสีดำ แดง เขียว น้ำเงิน และทอง ของธงผืนใหม่ของแอฟริกาได้

สำหรับผม การเล่นเพลงชาติสองเพลงในวันนั้นคือ พวกคนขาวร้องเพลง “อินโคชิ ซิเคล เลล ลิแอฟริกา” และคนดำร้องเพลง “ดี สเต็ม” ซึ่งเป็นเพลงชาติเก่าของสาธารณรัฐ แสดงสัญลักษณ์บางอย่าง แม้ว่าในวันนั้นจะไม่มีคนกลุ่มใดที่รู้จักทำนองของเพลงชาติที่ครั้งหนึ่งพวกเขาเคยดูถูกก็ตาม แต่ในไม่ช้าพวกเขาก็จะจำเนื้อร้องได้

ในวันสถาปนาเข้ารับตำแหน่งนั้น ผมตื่นตันไปด้วยความคิดคำนึงถึงประวัติศาสตร์ ในทศวรรษแรกของศตวรรษที่ 20 ซึ่งเป็นช่วงสองสามปีหลังสงครามแองโกล-บัวร์อันเข้มข้นและก่อนที่ผมจะเกิดนั้น ประชาชนผิวขาวของแอฟริกาได้จัดความแตกต่างระหว่างกันและจัดตั้งระบบการปกครองของคนผิวขาวขึ้นเหนือประชาชนผิวดำในแผ่นดินของพวกเขาเอง โครงสร้างที่คนผิวขาวเหล่านี้จัดตั้งขึ้นนั้นเป็นพื้นฐานของสังคมที่โหดร้ายที่สุด ไร้ความปรานีที่สุด เท่าที่เคยมีมาในโลก ตอนนี้ซึ่งเป็นทศวรรษสุดท้ายของศตวรรษที่ 20 และตัวผมมีอายุถึงแปดสิบปีแล้ว ระบบนั้นได้ถูกกล่าวลงเป็นการถาวร และถูกแทนที่โดยระบบซึ่งยอมรับสิทธิและเสรีภาพของประชาชนทุกคนโดยไม่คำนึงถึงสีผิวของพวกเขา

วันนั้นได้มาด้วยการเสียสละอย่างไม่อาจจินตนาการได้ของประชาชนของผมหลายพันคน ประชาชนผู้ซึ่งความทุกข์ยากและกล้ำกลายของพวกเขาไม่สามารถที่จะนับหรือชดใช้ได้ ในวันนั้นผมรู้สึกเหมือนเช่นที่รู้สึกในวันอื่นๆ ว่าผมเป็นเพียงผลรวมของผู้รักชาติชาวแอฟริกันซึ่งสิ้นชีวิตไปก่อนหน้านี้แล้ว แถวอันยาวเหยียดและมีเกียรตินั้นได้หยุดลงและตอนนี้เริ่มต้นแถวใหม่โดยมีผมอยู่หัวแถว ผมรู้สึกเจ็บปวดที่ไม่สามารถจะขอบคุณพวกเขา และเจ็บปวดที่พวกเขาไม่ได้เห็นผลจากการเสียสละของพวกเขา

นโยบายเหยียดผิวนั้นก่อให้เกิดบาดแผลลึกและติดตรึงนานในประเทศของผมและประชาชนของผม พวกเราทุกคนจะต้องใช้เวลาหลายปี ถ้าหากไม่ใช่หลายชั่วอายุคน ในการฟื้นคืนจากความเจ็บปวดนั้น แต่การกดขี่และทารุณอันกินเวลาหลายทศวรรษนั้น มีผลอีกประการหนึ่งโดยมิได้ตั้งใจ นั่นคือการที่มันทำให้เกิดคนอย่างโอลิเวอร์ ทัมโบ, วอลเตอร์ ชิชูลู, มุขมนตรีลูทูลี, ยูซูป ดาคุ, บราม ฟิชเชอร์, โรเบิร์ต โซบูคูเว ในยุคของเรา คนซึ่งมีความกล้าหาญ เฉลียวฉลาด และจิตใจกว้างขวางอย่างหาที่เปรียบมิได้ บางทีมันอาจจะต้องอาศัยการกดขี่อย่างที่สุดนั่นเองจึงจะเกิดบุคคลที่มีความสูงส่งเช่นนั้นขึ้นได้ ประเทศของผมมั่งคั่งด้วยแร่ธาตุและอัญมณีซึ่งฝังตัวอยู่ใต้พื้นดิน แต่ผมรู้อยู่ตลอดเวลาว่าความมั่งคั่งที่สุดของประเทศนี้คือ ประชาชนที่มีคุณค่าและเป็นของแท้ยิ่งกว่าเพชรที่บริสุทธิ์ที่สุดเสียอีก

จากสหายในการต่อสู้เหล่านี้เองที่ผมได้เรียนรู้ความหมายของความกล้าหาญ ครั้งแล้วครั้งเล่าที่ผมเห็นชายหญิงมากมายเสี่ยงชีวิตและอุทิศชีวิตของตนเพื่อความคิด ผมได้เห็นผู้คนยืนหยัดต่อการโจมตีและทรมานโดยปราศจากการยอมแพ้ แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งและความมุ่งมั่นอย่างยิ่ง ผมได้เรียนรู้ว่าความกล้าหาญนั้นไม่ได้หมายถึงปราศจากความกลัว แต่เป็นชัยชนะเหนือความกลัว ผมเองรู้สึกกลัวหลายครั้งจนนับครั้งไม่ถ้วน แต่ผมซ่อนมันไว้ภายใต้ความหาญกล้า คนกล้าไม่ได้หมายถึงคนที่ไม่รู้สึกลัว แต่คือคนที่เอาชนะความกลัวได้

ผมหวังอยู่เสมอว่าการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่นี้จะเกิดขึ้น ไม่ใช่เพียงเพราะวีรบุรุษทั้งหลายที่ผมได้เอ่ยนามมาแล้ว แต่เป็นเพราะความกล้าหาญของชายและหญิงธรรมดาๆ ในประเทศ

ของผม ผมรู้อยู่ตลอดเวลาว่าลึกในหัวใจของมนุษย์ทุกคนนั้น มีความเมตตาและกรุณาอยู่ ไม่มีใครที่เกิดมาเพื่อเกลียดคนอื่นเพราะสีผิวของเขา หรือภูมิหลังของเขา หรือศาสนาของเขา ประชาชนจะต้องเรียนที่จะเกลียด และถ้าหากพวกเขาสามารถเรียนรู้ที่จะเกลียดได้ พวกเขาก็สามารถที่จะถูกสอนให้รักได้ เนื่องจากความรักนั้นเกิดขึ้นในใจมนุษย์ตามธรรมชาติมากกว่าความเกลียด แม้แต่ช่วงที่มีดมนที่สุดในคุก เมื่อสหายของผมและตัวผมถูกต้อนเข้ามุนั้น ผมยังเห็นได้ถึงแววของความเมตตาในเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยคนหนึ่ง บางทีอาจจะแค่เสียวินาที แต่มันก็เพียงพอที่จะทำให้ผมมั่นใจในความคิดนั้นและมีกำลังใจต่อไป ความคิดของมนุษย์นั้นเป็นเปลวไฟที่สามารถจะซ่อนไว้ได้แต่ไม่เคยดับ

เราทำการต่อสู้ด้วยการตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา ไม่มีภาพลวงตาว่าทางเดินนั้นจะง่ายดาย ตอนที่ เป็นหนุ่ม เมื่อผมเข้าร่วมกับเอเอ็นซีนั้น ผมได้เห็นผลลัพธ์ที่สหายของผมได้รับจากความเชื่อของ พวกเขา และมันเป็นผลลัพธ์ที่มีราคาแพง สำหรับตัวผมเองนั้น ผมไม่เคยเสียใจที่ยึดมั่นในการต่อสู้ และผมพร้อมเสมอที่จะเผชิญกับความยากลำบากที่ผมได้รับเป็นส่วนตัว แต่ครอบครัวของผมต้อง ได้รับผลลัพธ์ที่ร้ายแรง บางทีนั่นอาจจะ เป็นผลลัพธ์ที่พวกเขาได้รับแทนผม

ในชีวิตนั้น ผู้ชายคนหนึ่งมีพันธกรณีสองอย่าง คือพันธกรณีต่อครอบครัว ต่อพ่อแม่ ต่อ ภรรยาและบุตร แล้วก็มีพันธกรณีต่อประชาชนของเขา ชุมชนของเขา และประเทศของเขา ใน สังคมที่พลเมืองมีความรักในเพื่อนมนุษย์นั้น ผู้ชายทุกคนสามารถที่จะทำตามพันธกรณีเหล่านั้นได้ ตามแนวทางและความสามารถของตนเอง แต่ในประเทศอย่างแอฟริกาใต้ นั้นมันเกือบจะเป็นไป ไม่ได้ที่ผู้ชายคนหนึ่งที่มีพื้นเพและสีผิวอย่างผมจะสามารถทำตามพันธกรณีทั้งสองนั้นได้ ใน แอฟริกาใต้ นั้น คนผิวสีที่พยายามที่มีชีวิตอยู่เยี่ยงมนุษย์จะถูกลงโทษและทำให้โดดเดี่ยว ใน แอฟริกาใต้ นั้น ผู้ชายที่พยายามจะทำตามหน้าที่ต่อประชาชนของตนจะถูกแยกจากครอบครัวและ บ้านของเขาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และถูกบังคับให้ใช้ชีวิตอยู่ต่างหาก มีชีวิตอยู่อย่างหลบซ่อนถึง กบฏ ในตอนแรกนั้นผมไม่ได้เลือกที่จะวางประชาชนของผมอยู่เหนือครอบครัวของผม แต่การ พยายามที่จะรับใช้ประชาชนของผม ทำให้ผมไม่สามารถทำตามพันธกรณีในฐานะลูก พี่ชาย พ่อ และสามี ได้

ในหลายๆ แ่ง การอุทิศตนต่อประชาชนของผมเพื่อชาวแอฟริกันได้หลายล้านคนที่ผมไม่เคยรู้จักหรือพบเห็นนั้น ต้องแลกกับการอุทิศตนต่อผู้ที่ผมรู้จักดีที่สุดและรักมากที่สุด มันเป็นเรื่อง ง่ายๆ แต่ก็ไม้อาจเข้าใจได้เมื่อเด็กเล็กๆ คนหนึ่งถามพ่อของเธอว่า “ทำไมพ่ออยู่กับพวกเราไม่ได้ละ คะ?” และพ่อก็จะเอ่ยถ้อยคำที่โหดร้ายว่า “มีเด็กอื่นๆ เหมือนกับลูก จำนวนมากที่เดียว...” และเสียง ของเด็กน้อยนั้นก็เงียบไป

ผมไม่ได้เกิดมาพร้อมกับความกระหายที่จะมีอิสระ ผมเกิดมามีอิสระ อิสระในทุกทางเท่าที่ผมรู้ อิสระที่จะวิ่งในสนามใกล้กับกระท่อมของแม่ อิสระที่จะว่ายน้ำในลำธารใสที่ไหลผ่านหมู่บ้านของ

ผม อิสระที่จะย่างข้าวโพดภายใต้ดวงดาวและจี๋หลังอันกว้างขวางของวัวที่เคลื่อนไปอย่างช้าๆ
ตราใบไม้ที่ผมเชื่อฟังพ่อของผมและยึดมั่นในขนบธรรมเนียมของเผ่าของผม ผมจะไม่ต้องเดือดร้อน
จากกฎหมายที่กำหนดโดยมนุษย์หรือพระเจ้าเลย

จนมาถึงตอนที่ผมได้รู้ว่าเสรีภาพในวัยเด็กของผมเป็นสิ่งลวงตาตัวเอง เมื่อผมค้นพบในวัย
หนุ่มว่าเสรีภาพของผมได้ถูกพรากไปจากผมแล้ว นั่นแหละที่ผมเริ่มกระหายมัน ในตอนแรก ตอน
ที่เป็นนักเรียนนั้น ผมต้องการเสรีภาพเพียงเพื่อตัวผมเอง นั่นคือเสรีภาพที่จะได้ออกมาข้างนอกใน
เวลาว่างได้ อ่านหนังสือเมื่ออยากอ่าน และไปในที่ที่ผมต้องการ ต่อมา สมัยที่เป็นหนุ่มและอยู่
ในโจอันเนสเบิร์ก ผมโยนหาเสรีภาพขั้นพื้นฐานและเสรีภาพที่จะบรรลุความสำเร็จตาม
ความสามารถของผม ได้ทำมาหากิน ได้แต่งงานและมีครอบครัว ซึ่งเป็นเสรีภาพที่จะไม่ถูกขัดขวาง
ในชีวิตที่ต้องทำตามกฎหมาย

แต่แล้วผมก็ค่อยๆ เห็นว่า ไม่เพียงแต่ว่าผมจะไม่มีอิสระเท่านั้น แต่บรรดาพี่ชายและ
น้องสาวของผมก็ไม่มีอิสระด้วย ผมมองเห็นว่ามันไม่ใช่แค่เสรีภาพของผมเท่านั้นที่ถูกปิดกั้น แต่
เป็นเสรีภาพของทุกคนที่เหมือนกันกับผม ตอนนั้นแหละที่ผมเข้าร่วมในเอเอ็นซี และเมื่อนั้นแหละ
ที่ความกระหายในเสรีภาพของผมเองกลายมาเป็นความกระหายที่ยิ่งใหญ่กว่า นั่นคือเพื่อเสรีภาพ
ของประชาชนของผม และความปรารถนาเสรีภาพที่ประชาชนของผมจะมีชีวิตอย่างมีเกียรติและ
เคารพในตนเองนี้เองที่ชักนำชีวิตผม ที่เปลี่ยนชายหนุ่มผู้ตื่นกลัวไปเป็นคนที่กล้า ที่ผลักดัน
ทนายความผู้ยึดมั่นในกฎหมายให้กลายเป็นอาชญากร ที่พลิกผันสามีผู้รักครอบครัวไปเป็นผู้ชายที่
ปราศจากบ้าน ที่บังคับให้คนที่ชอบความมีชีวิตชีวาให้มีชีวิตอยู่เยี่ยงพระ ผมไม่ได้เป็นคนที่มี
จริยธรรมสูงส่งหรืออุทิศตนมากกว่าคนอื่นๆ แต่ผมรู้สึกว่าคุณไม่สามารถมีความสุขกับเสรีภาพที่
เลวร้ายและจำกัดที่ผมได้รับได้ เมื่อผมรู้ว่าประชาชนของผมไม่มีอิสระ เสรีภาพเป็นสิ่งที่ไม่อาจ
แบ่งแยกได้ระหว่างบุคคล โช้ตรวนที่พันนาการประชาชนของผมคนใดคนหนึ่งเป็นโช้ตรวนที่
พันนาการทุกคน และโช้ตรวนที่พันนาการประชาชนของผมก็เป็นโช้ตรวนที่พันนาการผม
เช่นกัน

ในช่วงเวลาอันยาวนานและอ้างว้างนั้นเองที่ความกระหายในเสรีภาพของประชาชนของผม
เองกลายมาเป็นความกระหายเสรีภาพของประชาชนทั้งมวล ทั้งผิวขาวและผิวดำ ผมรู้ว่าผู้กดขี่
ควรได้รับการปลดปล่อยเช่นเดียวกับผู้ถูกกดขี่ คนที่พรากเสรีภาพของคนอื่นไปก็โดนนักโทษของ
ความเกลียดชัง เขาถูกขังอยู่หลังลูกกรงแห่งอคติและความใจแคบ ผมจะไม่มีอิสระอย่างแท้จริงถ้า
หากว่าผมพรากเสรีภาพของคนอื่นไป เหมือนอย่างที่ผมจะไม่มีวันเป็นอิสระอย่างแน่นอนถ้า
เสรีภาพของผมถูกพรากไปจากผม ทั้งผู้ถูกกดขี่และผู้กดขี่ได้ถูกปล้นความเป็นมนุษย์ไป

เมื่อผมเดินออกมาจากคุก ภารกิจของผมคือการปลดปล่อยทั้งผู้ถูกกดขี่และผู้กดขี่ บางคน
บอกว่าตอนนี้ผมบรรลุเป้าหมายนั้นแล้ว แต่ผมรู้ว่ายังห่อหุ้ม ความจริงก็คือว่าเรายังไม่มีอิสระ เรา
เพียงแค่บรรลุเสรีภาพที่จะเป็นอิสระ เพียงแต่ได้สิทธิที่จะไม่ถูกกดขี่ เรายังไม่ได้ก้าวขึ้นสู่สุดท้ายใน

การเดินทางของเรา เราเพียงแต่ผ่านก้าวแรกบนถนนที่ยาวกว่าและยากกว่าด้วยซ้ำ เนื่องจากการเป็นอิสระไม่ใช่เพียงแค่ปลดโซ่ตรวนออกไปเท่านั้น แต่ยังต้องมีชีวิตอยู่อย่างเคารพและส่งเสริมเสรีภาพของผู้อื่นด้วย การทดสอบอย่างแท้จริงของการอุทิศตนต่อเสรีภาพของเราเพิ่งจะเริ่มต้นเท่านั้น

ผมได้เดินมาบนถนนอันยาวไกลสู่เสรีภาพสายนั้น ผมพยายามที่จะไปให้ถึงจุดหมาย ผมเดินผิดพลาดหลายครั้ง แต่ผมได้ค้นพบความลับว่าหลังจากที่ปีนเนินเขาอันยิ่งใหญ่แห่งหนึ่งแล้ว เราพบว่ายังมีเนินเขาอีกมากมายที่จะต้องปีนป่าย ตอนนี้ผมหยุดพักชั่วขณะ เพื่อชื่นชมทัศนียภาพอันงดงามรอบตัว เพื่อที่จะมองย้อนกลับไปดูระยะทางที่เดินมา แต่ผมจะพักได้เพียงชั่วครู่เท่านั้น เนื่องจากเสรีภาพมาพร้อมกับความรับผิดชอบ และผมไม่กล้าอ้อยอิ่ง เพราะการเดินทางไกลของผมยังไม่สิ้นสุด